LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Clacière 15 – 70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 1 ՆՈՅԵՄԲԵՐ VENDREDI 1 Novembre 1935

11 ՏԱՐԻ — 11e Année No. 2950

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՄԻԱՑԵԱԼ ԵՒ ՔԱՐԱՑԵԱԼ ՄԱՐԶԱՆՔՆԵՐ

Առենէ մը իվեր հայկական շրջանակներու մէջ ալ շատ կը խօսուի «միացեալ ճակատ»ի մասին, թէ իբրեւ սկզբունքի խնդիր եւ թէ իբրեւ գործնական հարց։

Այս թերթին մէջ եւս երեւցան գրութիւններ, որոնք խնդիրը կը քննէին զանազան տեսակէտներով, բայց միշտ բաց խօսելով։

Դժբախտաբար այս հարցն ալ դարձած է դրամագլուխ՝ մեր խայտաբղէտ հակառակորդներուն համար։

Անոնք չփոթելով սուտերն ու իրականութիւնը, «միացեալ ճակատ» կը հոլովեն ոչ թէ իրական գետնի վրայ կեցած կամ հիմնական օգուտներ քաղելու, այլ ջուր եւ արիւն պղտորելու համար։

Այստեղ, Փարիզի մէջ, մէկ – երկու թերթեր կամ գրիչներ չուտով դուրս տուին իրենց գոյնը, կապկօրէն ծամծմելով միջազգային բանաձեւեր եւ ճգնելով զանոնք յարմարցնել մեր միջավայրին։

Նոյն լպրծուն ճամբուն վրայ եւ նոյն հոգեբանութեամբ գործեր կ'ընեն, նաեւ, Մ. Նահանգներուն մէջ, ինչպէս կը տեղեկանանք իրենց իսկ թերթերէն։

Այսօր հրատարակած ենք պաշտօնագիր մը՝ Մ. Նահանգներու համայնավար կուսակցութեան եւ Ս. Դ. Հնչակեաններու միջեւ գոյացած համաձայնութեան մասին։

Պատմութիւնը շատ կարճ է.— Ս. Դ. Հնչակեաններու Կեդր. վարչութիւնը 1934 նոյեմբեր 30ին կը դիմէ Գ. Միջազգայինի կեդրոնին, Մոսկուա, գործակցութիւն առաջարկելով։ Պատասխանը կուտան 1935 ապրիլ 11ին, կարգ մը պայմաններ առաջարկելով.— 1. Կոմունիստ կուսակցութեան ներկայացուցիչ մը մասնակցի ձեր ժողովներուն, իբրեւ խորհրդական.— 2. Կոմունիստ կուսակցութեան ներկայացուցիչ մը ընդունուի ձեր զանազան օրկաններու խմբագրական կազմին մէջ, իբրեւ խորհրդական.— 3. Կոմունիստ կուսակցութեան բանախօսներ արտօնուին խօսելու ձեր անդամական ժողովներուն մէջ, զիւրացնելու համար համագործակցութիւնը.— 4. Որ եւ է արգելք պէտք չէ յարուցուի ձեր կազմակերպութեան անդամները անդամագրելու կոմունիստ կուսակցութեան, «ոչ թէ ձեր կուսակցութիւնը լքելու նպատակով, այլ այնտեղ մնալու եւ աշխատելու, աւելի զարգացնելու միացեալ գործունէութիւնը»։

Այս հիման վրայ, բանակցութիւններ կատարուելով Մ. Նահանգներու համայնավար կազմակերպութեան հետ, համաձայնութիւն կը գոյանայ 1935 սեպտեմբեր 9ին, եւ կը հաստատուի գործակցութիւն մը, որուն «բարիքները» ամէնէն առաջ դաղութները պիտի վայելեն։

Արդարեւ, սովորական «քլիշէ»ներու կարգին, յատկապէս կը շեշտուի համաձայնագրին մէջ.

— «Հայ զանգուածներու իրենց հայրենիքի – խ. Հայաստանի– օգնութեան ու պաշտպանութեան ամրապնդումը կարենալ աւելի դիւրացնելու համար, գերազանցապէս կարեւոր է միացեալ ճակատով պայքար մը վարել խ. Հայաստանի բոլոր թշնամիներուն դէմ, մասնաւորապէս Դաշնակցութեան հակախորհրդային, հակայեղափոխական ղեկավարութեան դէմ, ձերբազատելու համար անոնց յետադիմական ազդեցութենէն հայ աշխատաւորները, առետրականութիւնը, ոյժ տալու համար խ. Հայաստանի եւ խ. Միութեան եւ պաշտպանելու զանոնք, կռուելու համար փաշիզմի եւ պատերազմի դէմ»։

Մնացեալը կրնաք լրացնել կարդալով ամբողջ յայտարարութիւնը, Բ. էջին մէջ։

Ուրեմն, Մ. Նահանգներու կոմկուսն ու Ս. Դ. Հնչակեանները միաբանաբար պիտի պատերազմին ոչ միայն միջազգային որ եւ է պատերազմի, այլեւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան դէմ, ինչպէս կ'ընեն արդէն, իրենց կարմրուկ լուսաղբարները, ամէն ուր որ կրցած են բնիկ մը թխել։

Այս բանաձեւը արդէն թեւ տուած է «Հայաստանասէր» օրկաններուն, որոնց մէկը, «Նոր Ուղի» շաբաթաթերթը, կը շեշտէ սեպտեմբեր 11ի խմբագրականին մէջ, իր չքնա՜ղ հայերէնով.

— «Այս ժողովրդական ճակատին մէջ պէտք է համատեղուին արտասահմանեան բոլոր այն քաղաքական եւ հասարակական կազմակերպութիւնները, որոնք ինքզինքնին բարեկամ կը նկատեն խ. Հայաստանին, եւ հիմնապէս հակառակ են Դաշնակցութեան վարած իմպերիալիզմի լաքէյի եւ ազգայնամոլական, ցեղատեացական, հակաժողովրդական եւ հակախորհրդային քաղաքականութեանը։ Միջազգային տագնապալի կացութիւնը կը պահանջէ արագ շարժիլ, եւ խ. Հայաստանի ու անոր գաղափարին շուրջ համախմբել — բացի Դաշնակցութիւն կուսակցութենէն — արտասահմանեան բոլոր ազնիւ հայրենասէր Հայերը, աշխատելով նոյն ատեն այս ժողովրդական ճակատին մէջ ներգրաւել Դաշնակցական շարքայինները»։

Նորէն փառք տանք որ թէեւ «Դաշնակցութիւն կուսակցութիւնը» մերժելով կը մերժեն, բայց գլխու վրայ տեղ ունին «շարքայիններ»ուն համար...

Նոյն թերթի նոյն թիւէն կը տեղեկանանք թէ՝ Մ. Նահանգներու Հօկի թ. համագումարին մէջ, որոշեր են ամէն ջանք թափել, «համագործակցութիւն մը ստեղծելու, որու մէջ պիտի մտնեն Ռամկավար Ազատական կուսակցութիւնը, Ս. Դ. Հնչակեան կուսակցութիւնը, Հայ Աշխ. Միութիւնը, Հայ Բարեգործ. Ընդհ. Միութիւնը, Պետական կ. Խաչը, Հայրենակցականները, եկեղեցական եւ այլ կազմակերպութիւններ, Խ. Հայաստանի շինարարութեան եւ պաշտպանութեան համար»։

Այստեղ ալ, թէեւ բանաձեւը չի յիշեր, բայց դուռ մը ձգուած է «Դաշնակցութեան շարքայիններուն համար»։

Հիմա որ տեսաք պատկերին առաջին երեսը, թոյլ տուէք պարզել նաեւ ներքինը։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Պ. ԼԱՎԱԼ ԿԸ ՅՈՒՍԱՅ ՅԱՋՈՂՑՆԵԼ ՀԱՇՏՈՒԹԻՒՆԸ

ԿԱՐԵՒՈՐ ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԺԸՆԵՒԻ ՄԷՋ

Ի՞նչ պայմաններ թելադրուած են

Դիւանագիտական շրջանակներու մէջ նորէն լռութիւն կը տիրէ հաշտարար կարգադրութեան մը մասին։ Պ. Լավալ առջի օր հետեւեալ բնորոշ յայտարարութիւնն ուղղեց թղթակիցներու.

— «Գրեցէք ինչ որ կ'ուզէք կատարուած բանակցութեանց մասին. ես անտարբեր եմ։ Սաչափ ըսեմ որ կատարեալ վստահութիւն ունիմ թէ պիտի յաջողիմ»։

Թղթակիցները ուզեցին աւելի բան իմանալ, բայց վարչապետը մերժեց։ Իր գիրքէն կը հետեւցնեն թէ կը ջանայ միջին ճամբայ մը գտնել անգլիական եւ իտալական տեսակէտներուն միջեւ։

«Տէյլի Հէրըլտ», Անգլիոյ աշխատաւորական կուսակցութեան պաշտօնաթերթը, կը գրէ թէ հետեւեալ ծրագիրը մշակուած է Փարիզի մէջ.—

1. Սահմանային սրբագրութիւններ կատարել, Իտալիոյ ձգելով Թիկրէի նահանգին ամենամեծ մասը, Ատուան ալ միասին, Օկատէնի ամբողջ նահանգը, Տանաքիլի մեծագոյն մասը։ Աքսումը պիտի մնայ Եթովպիոյ, իբրեւ սրբազան քաղաք։

2. Ամբողջ հարաւային շրջանը անջատել ամհարեան նահանգներէն եւ դնել մասնաւոր վարչութեան մը տակ, որ իրականին մէջ պիտի ըլլայ իտալական։

3. Դէպի ծով ելք մը տալ Եթովպիոյ, Զէյլայի կողմէն (անգլիական), կամ աւելի լաւ՝ իտալական հողին վրայ։

4. Կայսեր ձգուած ամհարեան նահանգները դնել Ազգերու Դաշնակցութեան կողմէ նշանակուած խորհրդականներու վարչութեան տակ, գլխաւորն Իտալացի ըլլալու պայմանով։

5. Հաբէշական բանակը վերածել ոստիկան – զօրքի, հրամանատարութեամբ օտար սպաներու որոնց որոշ մէկ մասը պիտի ըլլան Իտալացիներ։

Անգլիական թերթերը կ'ըսեն թէ յոյս չկայ որ այս առաջարկները ընդունուին Ժընեւի, աւելի պակաս՝ Ատտիս – Ապէպայի մէջ։

Այս առթիւ, «Տէյլի Հէրըլտ» եւ ուրիշ ընդդիմադիր թերթեր կը քննադատեն կառավարութիւնը թէ «խայտառակ սակարկութիւն մը» կ'ուզէ կնքել։ Եւ կ'ըսեն.— «Այս տեսակ մարդիկ երբեք չպիտի կեցնեն պատերազմը, այլ աւելի շատ հոն պիտի առաջնորդեն մեզ»։ «Նիւզ Քրոնիքլ» եւս դիտել կուտայ թէ Անգլիոյ, Ֆրանսայի եւ Իտալիոյ ներկայացուցիչները Ժընեւ կ'երթան ոչ թէ պատժական տնօրինութիւնները գործադրելու, այլ սակարկութիւններ կատարելու համար։

Լոնտոնի կառավարական մամուլը կը կարծէ թէ կարելի պիտի ըլլայ ելք մը գտնել մինչեւ Ծնունդ, եթէ նոր անակնկալներ չպատահին։ Ամէն պարագայի մէջ, բոլորն ալ կը շեշտեն թէ այլեւս ապահով է անգլօ-ֆրանսական գործակցութիւնը թէ այս հարցին եւ թէ առհասարակ միջազգային խնդիրներու համար։ Այն ատենէն որ, այլեւս օրերու խնդիր կը համարուի Միջերկրականի անգլիական նաւատորմին կրճատումը, հոգ չէ թէ քանի մը ամիս տեւէ։ (Ճիպրալթարէն հեռագիր մը կը տեղեկացնէ թէ երեք թորփիլահալածներ հասած են Անգլիայէն, Միջերկրական երթալու համար...)։

Պ. Լավալ, Անգլիոյ արտաքին նախարարը եւ Իտալիոյ պատուիրակները Ժընեւ գացին երէկ, եւ այսօր իսկ պիտի ձեռնարկեն շատ կարեւոր խորհրդակցութեանց։ Փարիզէն մեկնելէ առաջ, Ֆրանսայի վարչապետը տեսակցութիւններ ունեցաւ հինգ պետութեանց ներկայացուցիչներուն հետ, հաշտութեան պայմաններու մասին։ Ունկնդրութեան ընդունուեցաւ նաեւ Փարիզի պապական նուիրակը։ Հաբէշական տագնապին սաստկացումէն ի վեր այս երրորդ անգամն է որ կ'ընդունուի պապական նուիրակը։ Այս առթիւ իրազեկ թերթ մը կ'ըսէ թէ տասը օր առաջ խօսակցութիւն մը տեղի ունեցած է Մուսոլինիի եւ Պապին միջեւ եւ այդ առթիւ թելադրութիւններ եղած են հաշտութեան պայմաններու մասին։ Ի մէջ այլոց Պապը առաջարկեր է դէպի ծով ելք մը տալ Հաբէշիստանի եւ փութացնել հաշտութեան բանակցութիւնները։

37 Պետութիւններ յանձն կ'առնեն ապրանք չգնել Իտալիայէն

Ազգերու Դաշնակցութեան պատժական տնօրինութեանց խորհրդաժողովը այսօր պիտի որոշէ առեւտրական պոյքոթի գործադրութեան թուականը։ Կը կարծուի թէ պիտի նշանակուի նոյեմբեր 10 կամ 15։

Մինչեւ հիմա հետեւեալ պատասխանները տրուած են Ազգերու Դաշնակցութեան.—

Զէնքի եւ ռազմանիւթի արգելքի գործադրութիւն՝ 41 պետութիւններ, սեղանաւորական կաշկանդումներ՝ 37, արգելք իտալական ներածումներու դէմ՝ 37, արգելք դէպի Իտալիա եղած արտածումներու դէմ՝ 36, փոխադարձ օգնութիւն՝ 19։

Ազգերու Դաշնակցութեան հաւատարիմ անդամներուն այս փութկոտութիւնը նշանակալից կը համարուի քաղաքական շրջանակներու մէջ, մանաւանդ որ առաջին փորձն է։ Տնտեսագէտներ կը կարծեն թէ մասնաւորապէս առեւտրական կաշկանդումներու գործադրութիւնը վճռական ազդեցութիւն պիտի ունենայ երեք ամիսէն պակաս ժամանակաշրջանի մը մէջ։ Պարոն Ալոյզի, Իտալիոյ գլխաւոր պատուիրակը, կրկին պիտի բողոքէ այս «անարդար եւ անգութ» պատիժներուն դէմ, դիտել տալով թէ անոնք շատ աւելի գէշ են քան պատերազմը, քանի որ կը ձգտին սովամահ ընել իտալացի ժողովուրդը։

Ուշագրաւ երեւոյթ մը եւս,— Մ. Նահանգներու կառավարութիւնը, որ կը գոհանայ բարոյական ճնշումով, յայտնած է թէ նոր միջոցներ ձեռք պիտի առնէ, սաստկացնելու համար այդ ճնշումը, որպէսզի օր առաջ վերջ գտնէ պատերազմը։ Նախագահ Ռուզվէլթ նոր յայտարարութեամբ մը կ'ազդարարէ թէ քննութեան պիտի ենթարկուին չզիներու բեռները, որպէսզի երկու պատերազմիկներուն սահմանուած ապրանքներ չփոխադրեն, նոյնիսկ առեւտրական շահեր ապահովելու համար։

(Տարւ.ը կարդալ Գ. էջ)

Զանազան պատմութիւններ

ԹՐՔԱԿԱՆ ԴԱՒԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

ԽՍԱՏ ՓԱՇԱ՞Ն ԱԼ ՄԵՂՍԱԿԻՑ

Թրքական վերջին թղթաբերէն կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները, Աթաթիւրքի դէմ սարքուած դաւադրութեան առթիւ.—

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ, 25.— Անդրյորդանանի խորհրդարանի անդամներէն Էսատ փաշա Հալիլ, որ գլխաւորն է այն անձերէն որոնք կ'ամբաստանուին թէ մահափորձ սարքած են Թուրքիոյ Հանրապետութեան նախագահ Աթաթիւրքին դէմ, ներկայիս փախստական վիճակի մէջ կը գտնուի։

Հայֆայի մէջ ձերբակալուած են օսմանեան երեք նախկին սպաներ, որոնք, 1921ի Թուրք եւ Յոյն պատերազմին ատեն, թշնամիին կողմը անցած եւ Յունաստանէն Պաղեստին փախած էին։

*** Հակառակ բոլոր մարմիններու թափած ուշագրաւ ջանքերուն, Սուրիոյ մէջ կարելի չէ եղած գտնել Աթաթիւրքի մահափորձին ձեռնարկին հետ կապ ունեցող Չէրքէզներէն ո եւ է մէկուն հետքը։

Չէրքէզ Քեազըմ, Իսմայիլ, Խալիլ, Քէմալ եւ Թէվֆիք ձերբակալուած են Հայֆայի մէջ։ Ասոնց վրայէն գտնուած են յանցապարտ թուղթեր։

Պէյրութի թերթերը կը գրեն թէ հանրային կարծիքը ազդուած է մահափորձի դէպքէն եւ կը զարմանան այն հրատարակութեանց համար զոր Թուրք մամուլը կ'ընէ Սուրիոյ իշխանութեանց հասցէին։

*** Աթէնքի «Էլէֆթէրոս Անթրոփոս» թերթը կը գրէ.— «Թուրք ազգին զարմանք եւ զայրոյթ պատճառած է մահափորձը որ կը ձգտէր վերջ տալու Աթաթիւրքի կեանքին եւ տապալելու ներկայ վարչաձեւը։ Զարմանքը կ'աւելնայ անով որ կարգ մը երկիրներ պետութիւններ կը թուի թէ կը քաջալերեն այս ոճրապարտ փորձը։ Թէեւ կարեւոր փաստաթուղթեր գտնուած են ձերբակալուածներու վրայէն, բայց Թուրք շրջանակները լռութիւն կը պահեն։ Կը տեսնուի, սակայն, որ ամբաստանեալները շփման մէջ էին օտար շրջանակներու հետ եւ կը կարծուի թէ Իտալիա, որ շահագրգռուած է Թուրքիոյ մէջ խռովութեանց պայթումով, օգնած է ամբաստանեալներուն։ Երկու պարագաներ կ'արդարացնեն այս ենթադրութիւնը.

1. Ձերբակալութեան ատեն, յանցաւորներու վրայէն գտնուած են մեծամասնական իտալական լիրէթ։

2. Անոնց վրայէն գտնուած են նաեւ նամակներ որոնք կը հաստատեն թէ որոնք յարաբերութեան մէջ էին Պէյրութ բնակող Ֆրանչիսքօ Պիանչիի հետ։

Պաշտօնական տեղեկութեանց համաձայն, Պիանչի սպայ մըն է իտալ. ընդհ. սպայակոյտի Բ. ճիւղէն որ պաշտօն ունի Արեւելքի մէջ լրտեսական գործով զբաղելու։ Անիկա ուղղակի կապուած էր Իտալիոյ քարոզութեան նախարար Կոմս Չիանայի հետ (Մուսոլինիի փեսան) եւ անկէ կ'առնէր իր հրահանգները։

Այդ անժխտելի փաստաթուղթերէն կ'երեւի որ Իտալիա չէ լքած Անատոլու թափանցելու իր գաղափարը»։

ՆԱԽԿԻՆ ԽԱԼԻՖԱ՞Ն ԱԼ ՄԱՍ ՈՒՆԻ

«Նէօս Քօզմօզ» կը գրէ.— «Դաւին յայտնութիւնը շատ ազդած է Թուրք հանրային կարծիքին վրայ։ Կը կարծուի թէ Չէրքէզ Էթէմ որ զումարներ բաշխած է նախկին Խալիֆա Ապտիւլ Մէճիտէն, կրցած է այդ դաւը կազմակերպել Պէյրութի մէջ եւ, Ֆրանսական իշխանութեանց ուշադրութիւնը չգրաւելու համար, Դամասկոսի ճամբով ղրկել իր մարդիկը։ Թուրք ոստիկանութիւնը խնդիրը իմացաւ Սուրիա գտնուող իր գործակալներէն եւ նախապէս ձեռք առած ըլլալով ամէն միջոց, կրցաւ ձերբակալել ամբաստանեալները, երբ անոնք կը մտնէին Թրքական հողը։

Եթէ հաստատուի Ապտիւլ Մէճիտի օգնութիւնը, Թուրք կառավարութիւնը անմիջապէս պիտի հրաւիրէ Ֆրանսական կառավարութեան ուշադրութիւնը եւ այս կառավարութիւնն ալ արմատական միջոցներ ձեռք պիտի առնէ արտասահմանի հակաքեմալական կազմակերպութեանց խլրտումներուն դէմ»։

Լիրէթ ունէ՞ին թէ չունէին

Էնկիւրիէն կը հեռագրեն.— Համաշխարհային մամուլը կը գրաղի Աթաթիւրքին դէմ ծրագրուած մահափորձին վերաբերեալ լուրերով եւ շատ համակրական արտայայտութիւններ կ'ունենայ մեր Մեծ Ղեկավարին եւ Թուրք ազգին հանդէպ։

Այս առթիւ կան նաեւ արտատպուած կամ սեփական լուրեր՝ օտար պետութեան մը մասնակցութեան մասին։ Անատոլու գործակալութեան կողմէ կատարուած քննութեանց համաձայն, սխալ է այն զրոյցը թէ իտալական լիրէթ գտնուած է ձերբակալուածներուն վրայ։

Այստեղի շրջանակներուն մէջ չեն ընդունիր բարեկամ Յունաստանի կարգ մը թերթերուն այն ակնարկները թէ Իտալիա աչք ունի Թուրքիոյ վրայ։ Այս տեսակ մտահոգութիւններ տեղ չեն գտներ հոս։

ՆՈՐ ՎՏԱՐՈՒՄՆԵՐ ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ՀՕԿԻ ՇԱՐՔԵՐԷՆ

Կ'իմանանք թէ Հօկի Լիոնի «հարուածային» անդամներէն ութ հոգի վտարուած են Պ. Շահվերդեանի կարգադրութեամբ։ Այս որոշումը շրջաբերականով հաղորդուած է բոլոր մասնաճիւղերուն։ Խլրտումները կը շարունակուին։

Հայ մը ռումբ կը շինէ Հաբէշիստանի մէջ

Թուլուզի «Լա Տէփէշ» թերթին մէջ կը կարդանք.— Հայ մը, Արմենակ Սէֆէրեան, որ Թուրքիոյ մէջ նշանաւոր հանդիսացած է իր յեղափոխական գործունէութեամբ, ձեռնառումբեր շինած է։ Նմոյշները կայսեր ներկայացուած են։ Կ'ըսուի թէ փորձերը գոհացուցիչ եղած են։

Ֆաշական կազմակերպութեան ուժը

Ֆաշական 14րդ տարեդարձին առթիւ, վարիչ մարմինը Մուսոլինիի ներկայանալով, հետեւեալ տեղեկութիւնները հաղորդեց կազմակերպութեան անդամներու մասին.— Արձանագրուած անդամներու թիւը՝ 1,975,000, համալսարանականներ՝ 70,325, երիտասարդներ՝ 740,099, կիներ՝ 398,000, աղջիկներ՝ 128,000, գիւղացի անդամուհիներ՝ 241,000։ Ուրիշ ֆաշական կազմակերպութեանց անդամները.— Փրոֆէսէօրներ եւ ուսուցիչներ՝ 136,000, պետական պաշտօնեաներ՝ 243,000, շոգեկառքի ծառայողներ՝ 125,000, թղթատարական պաշտօնեաներ՝ 77,000, պահեստի սպաներ՝ 170,000, ողիմպիական միութեան անդամներ՝ 564,000։ Այս թիւերը 974,000ի յաւելում մը կը ցուցնեն անցեալ տարուան վրայ։

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՄՐՑԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ՋՈՒՐԻ ԵՒ ՑԱՄԱՔԻ ՃԱՄԲՈՎ

Ափրիկեան սարահարթներէն դէպի ծով՝ Նեղոսն իր երկու ճիւղերով կենսատու շնչերակն է կայսրութեան մը։ Անցեալին մէջ իր շնորհիւ ծնաւ մարդկութեան ամէնէն փայլուն քաղաքակրթութիւններէն մէկը։ Իր շնորհիւ սորվեցան մարդիկ հաւաքական ճիգով աշխատելու, երկրաչափութիւն եւ երկրագործական մեթոտներ կիրարկելու արուեստը։ Իր շնորհիւ հաւաքական կեանք մը ստեղծուեցաւ, կեդրոնացեալ կառավարութիւն մը գոյութիւն ունեցաւ։ Մշտանորոգ ափերէն դէպի հեռուն տարաւ մարդկութեան բիւրաւոր անդամներուն սնունդը։ Ջաւակն արեւին, Նեղոս ծնողն եղաւ քաղաքակրթութիւններու։ Անցեալին մէջ իրեն համար նահատակուած են շատեր, իր ափերուն վրայ լսուած է աշխատաւոր զանգուածներու տառապանքի երգը։

Այսօր ալ տառապող ընչազուրկ դասակարգ մը կը դիմէ բարերար գետին ափերուն։ Քանինե՞ր պիտի նահատակուին անոնց համար, որո՞ւն պիտի պատկանին անոնց բարիքները, զորս արհամարհանքով կը բաշխէ ամէնուն, մինչդեռ մարդիկ կը պայքարին զանոնք սեփականացնելու։ Արեւի զաւակ Եգիպտացիներուն երգած զմայլելի տաղերուն դարաւոր արձագանգը կը լսուի տակաւին հասարակածի մօտ, Եթովպիոյ շուրջ։

Իտալիա հաստատուելով Սպիտակ Նեղոսի ընթացքին մօտ, տիրանալով Ցանա լճին, պիտի տիրէ Սուտանի եւ Եգիպտոսի տնտեսական կեանքին։ Շահագործելով Եթովպիոյ ջուրի անսպառ շտեմարանին հոսանքները, մշակելով սարահարթին բերրի հողերը, պիտի կարենայ հայթայթել բամբակ, որ հաւանաբար մրցի Եգիպտոսի եւ Սուտանի բամբակին հետ։ Եգիպտոս եւ Սուտան պիտի կորսնցնեն նաեւ պատուական յաճախորդ մը։ Իտալիոյ ներածած բամբակին 23 առ 100 Եգիպտոսէն է, 16 առ 100 Հնդկաստանէն, միայն 61 առ 100 Ամերիկայէն։

Անհրաժեշտ բամբակը հայթայթելով՝ Իտալիա նոր զարկ մը պիտի տայ բամբակեղէնի ճարտարարուեստին եւ պիտի մրցի Մանչեսթրի հետ, մանաւանդ որ իտալացի գործաւորին պէտքերը նուազ, աշխատավարձը քիչ է անգլիացի արհեստաւորէն։ Տնտեսական պայքարը կը փոխուի ընկերային պայքարի մը, գործադուլութիւն եւ նպաստ միացած ըլլալով գործի տագնապին։

Հող է հարցին հանգոյցը։ Դարաւոր պայքարը բամբակին համար թէեւ քիչ ծանօթ, իրականութիւն էր անցեալին մէջ, ինչպէս ցոյց կուտայ ծանօթ գրող մը հմտալից գործով (Antoine Zischka, La guerre secrète pour le coton,Payot 1934), իրականութիւն մըն է եւ այսօր։

Անգլիա 15 տարիներ մաքառեցաւ Մեմլուքներուն յաղթականին դէմ, երբ փորձեց Եգիպտոսը գրաւել եւ բռնանալ Հնդկական կայսերական ճամբուն։ Տեղի չտուաւ Փրանսայի, պահանջեց Փաշոտան, որ գտուեր էր Սուտանի եւ որ դիւցազնական արշաւանքէ մը յետոյ գրաւուած էր գնդ. Մարշանի կողմէ։ Փրանսացի հերոսը համակերպեցաւ փրանսական քաղաքականութեան եւ յանձնեց զայն Քիչնըրի։

Ապահովաբար այսօր տեղի պիտի չտայ Իտալիոյ։ Աշխարհակալ խմբակներ օժանդակութիւն կը գտնեն համամարդկային եղբայրութեան առաքեալներու մօտ, որոնք յանուն խաղաղութեան համամիտ են պատժական տնօրինութիւններու եւ որոնց խորքը ծածկուած է ապագայ մրցակցութեան մտահոգութիւնը եւ հետեւաբար ապրելու բիրտ պայքարը, որ դառն իրականութիւն մըն է, աւելի հզօր եղբայրութեան եղջերուաքաղէն, միակ մխիթարութիւնը միամիտ երեւակայութիւններու։

×

Կայ, տակաւին, երկաթուղիներու մրցակցութիւնը։

Երկաթուղիները, ինչպէս տնտեսական ճամբաները քաղաքական արժէք մը ունին։ Ճամբան աշխարհակալութեան առաջին միջոցն է։ Գերման երկաթուղիները գերման առեւտուրի թափանցման եւ տնտեսական ազդեցութեան միջոցներ էին պատերազմէն առաջ։ Հազիւ թէ պետութիւն մը տիրապետելու ձգտումն ունի, երկաթուղիներ կը շինէ, հաղորդակցութիւնները կը դիւրացնէ։ Պատմական իրողութիւնը կը մնայ նոյնը հին օրերէն մինչեւ այսօր։ Ճամբան կ'ապահովէ ներքին միութիւնը, կը միացնէ բնակիչները, կ'ապահովէ սահմանները։ Ճամբաներու շինութեամբ միայն պետութիւն մը կը դառնայ երկրին իսկական տէրը։

Առեւտրական ընկերութիւն մը, որ ճամբայ կը շինէ, այդ ճամբուն հողին տէրն է, այդ երկրին տիրապետութեան կը մասնակցի։ Երբ օտար պետութեան մը հպատակները երկրի մը մէջ երկաթուղի մը շինելու մենաշնորհը կը ստանան, այդ երկրին պետութեան հետ կը տիրեն երկրին, անոր հետ կը պաշտպանեն այդ հողը։

Այս պարագան յայտնուեցաւ Թուրքիոյ երկաթուղիներու մենաշնորհը ձեռք ձգելու առիթով։ Պաղտատի երկաթուղին համբաւաւոր գիծը մօտեցուց Գերմանը Թուրքին, ստեղծեց անգլեւգերման հակամարտութիւնը, անգլեւռուս համաձայնութիւնը։

Միւս կողմէ Անգլիոյ կայսերական օդային ճամբաներն են Լոնտոն - Գահիրէ - Խարթում - Բարեյուսոյ Գլուխ եւ Լոնտոն — Գահիրէ — Պաղտատ — Հնդկաստան։ Իսկ Իտալիոյ գաղթային ճամբաներն են Պրինտիզի — Գահիրէ —Խարթում — Ասմարա։ Հոս կը սկսի մրցակցութիւնը եւ կը յայտնուին ապագայ հակամարտութիւնները։ Անգլիա կը նախատեսէ Իտալիոյ Գահիրէ — Խարթում կեդրոններէն հեռանալու համար Տրիպոլիս — Ասմարա ուղին՝ անցնելով Փրանսական համաձայնութեամբ ստացուած Տրիպոլիի խորը գտնուող անապատային կայաններէն։ Այս կայանին եւ Ապէպայի միջեւ կը գտնուի Նեղոսով արժեւորուած Գահիրէ — Քափ կայսերական ճամբան։

Իտալիա հաստատուելով Եթովպիոյ մէջ Կարմիր ծովու դիմաց, պիտի իշխէ Հնդկաստանի ճամբուն, պիտի հպատակեցնէ Արաբիան եւ պիտի մրցի Ադէնի հետ։ Միւս կողմէ տիրանալով Կապոյտ Նեղոսի ակերուն, հսկելով ափրիկեան ցամաքային գիծին եւ Սպիտակ Նեղոսի վրայ, ամբողջ Սուտանի եւ Իտալիա պիտի քաջալերէ եգիպտական շարժումները, սպառնալիք մը պիտի ըլլայ Անգլիոյ արտաքին քաղաքականութեան եւ պիտի կարենայ բարձր խօսիլ Լոնտոնի մէջ։ Օր մըն ալ թերեւս պահանջէ Սուտանի միացումը Տրիպոլիս — Եթովպիա գաղթավայրերուն, հիմնելու համար ընդարձակածաւալ կայսրութիւն մը։

Ահա Մեծն Բրիտանիոյ մտահոգութեանց գլխաւոր աղբիւրները։

ՀԵԹՈՒՄ

ՄԻԱՑԵԱԼ ՃԱԿԱՏ

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՀՆՉԱԿԵԱՆՆԵՐՈՒ ԵՒ ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐՆԵՐՈՒ

ԽՄԲ.— Ս. Դ. Հնչակեաններու կեդր. վարչութիւնը, որուն կեդրոնը կը գտնուի Փրավիտէնս (Մ. Նահանգներ), 1934 նոյեմբեր 30 թուակիր նամակով մը կը դիմէ Մոսկուա, Կոմինտերնի (Գ. Միջազգային), գործակցութեան առաջարկ դնելով։ Կոմինտերնը այս նամակին կը պատասխանէ 1935 ապրիլ 11 թուակիր գրութեամբ մը, դնելով շարք մը պայմաններ որոնց հիման վրայ բանակցութիւններ կը կատարուին։ «Հայաստանեան» թերթ մը, «Նոր Ուղի», կը գրէ թէ բանակցութիւնները յաջողած եւ միացեալ ճակատը կազմուած է (11 հոկտեմբեր)։ Ահա թէ ինչպէս.—

Հաստատելով նամակին ստացուած ըլլալը, Սոցիալ Դեմոկրատ Հնչակեան կուսակցութեան Կեդրոնական Վարիչ Մարմինը, յունիս 26 (1935) թուակիր նամակով մը, ուղղուած Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներու կոմունիստ կուսակցութեան, իր պատրաստակամութիւնը կը յայտնէ համագործակցելու Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներու Կոմունիստ կուսակցութեան հետ, համաձայն Կոմինտէրնի նամակի ոգւոյն եւ առաջարկներուն։

Այս հաղորդագրութիւններու հիման վրայ, Սեպտեմբեր 9ին (1935) միացեալ ժողով մը գումարուեցաւ, որուն կը մասնակցէին Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներու Կոմունիստ կուսակցութեան ներկայացուցիչները՝ յանձին Վ. Ժ. Ճերոմի, Ք. Ռածիի եւ Տ. Կողիկեանի, եւ Սոցեալ Դեմոկրատ Հնչակեան կուսակցութեան Ամերիկայի շրջանի ներկայացուցիչները՝ յանձին Յ. Կարպիսի, Յ. Մաբալեանի եւ Մ. Զագիկեանի, եւ ուր լրիւ կերպով քննարկուեցաւ միացեալ ճակատի հարցը եւ համաձայնութիւն գոյացաւ Կոմինտէրնի վերոյիշեալ առաջարկներու հիման վրայ։

Երկու կուսակցութիւնները համաձայնեցան, թէ Ամերիկայի մէջ գտնուող հայ զանգուածներու շահերուն ծառայելու լաւագոյն միջոցը հաստատելն է միացեալ ճակատային գործունէութիւններ Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներու Կոմունիստ կուսակցութեան եւ Սոցիալ Դեմոկրատ Հնչակեան կուսակցութեան Ամերիկայի շրջանի միջեւ, ներառեալ բովանդակ հայ բանուորութիւնը եւ զանգուածային յառաջդիմական կազմակերպութիւնները։

Հայ զանգուածներու իրենց հայրենիքի — Խորհ. Հայաստանի — օգնութեան ու պաշտպանութեան ամբողջացումը կարենալ աւելի դիւրացնելու համար, գերագանցապէս կարեւոր է միացեալ ճակատով պայքար մը վարել Խորհ. Հայաստանի բոլոր թշնամիներուն դէմ, մասնաւորապէս Դաշնակցութեան հակախորհրդային, հակայեղափոխական ղեկավարութեան դէմ, ձերբազատելու համար անոնց յետադիմական ազդեցութենէն հայ աշխատաւորները, առեւտրականութիւնը, այժ տալու համար Խորհ. Հայաստանին ու Խորհ. Միութեան եւ պաշտպանելու զանոնք, կռուելու համար փաշիզմի եւ պատերազմի դէմ։

Միացեալ ճակատի համաձայնութիւնը գոյացնելով, երկու կուսակցութիւնները կը յայտարարեն —Խորհրդային Հայաստանի պաշտպանութիւնը անբաժանելի է Խորհ. Միութեան պաշտպանութենէն եւ անոր խաղաղութեան քաղաքականութեան այժ տալու հարցէն։ Միայն լենինեան ազգային քաղաքականութիւնով կարելի է երաշխաւորել ազատագրուած Հայաստանի գոյութեան զարգացումն ու յառաջացումը իր դաշնակից Խորհրդային հանրապետութիւններու կողքին։ Նոյնպէս, Խորհրդային Հայաստանի պաշտպանութիւնը անբաժանելի է Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներու մէջ հայ զանգուածներու ապրուստի բարձր մակարդակի եւ դեմոկրատական իրաւունքներու համար մղուող պայքարէն։ Պայքարելով բովանդակ աշխատաւոր ազգաբնակչութեան հետ ձեռք ձեռքի ընդդէմ փաշիզմի յարձակման եւ համաշխարհային նոր պատերազմի, պէտք է պայքարիլ ստեղծելու համար հակաֆաշիստական լայն աշխատաւորական կուսակցութիւն։ Միացեալ ճակատով պայքարելու անհրաժեշտութեան լոյսին տակ է, որ Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներու Կոմունիստ կուսակցութիւնն ու Սոցիալ Դեմոկրատ Հնչակեան կուսակցութեան Ամերիկայի Հատուածը ձեռք ձեռքի կուտան պաշտպանելու համար Խորհրդային Միութիւնն ու Խորհրդային Հայաստանը Խորհրդային Միութեան եւ Խորհրդային Հայաստանի բոլոր թշնամիներուն դէմ, պաշտպանելու համար ամերիկահայ աշխատաւորութեան շահերը։

Պայմանագիրն ստորագրող երկու կուսակցութիւնները կը համաձայնին փոխադարձաբար հեռու մնալ իրարու դէմ եւ իրենց կազմակերպութիւններու դէմ փոխադարձ յարձակումներէ եւ որակումներէ։ Այս համաձայնութիւնը ի զօրու է նաեւ շրջանային եւ տեղական կազմակերպութիւններուն համար։

Անողոք պայքար պէտք է մղել բոլոր անոնց դէմ՝ որոնք ոտնակոխ կ'ընեն միացեալ ճակատի այս պայմանները, որպէս քայքայողները հայ աշխատաւորական զանգուածներու միասնականութեան։

ՆՈՐ ՕՐԵՐՈՒ ՆՈՐ ՀԵՐՈՍՆԵՐԸ

Խորէն վրդովումով կարդացի «Ապագայ»ի հոկտ. 19ի թիւին մէջ միոմն Զանգալեանի մասին գրուած ուռուցիկ գովասանքները եւ փառաբանութիւնը։

Զանգալեանը կը ճանչնամ, կը ճանչնամ կենդանի գործի շրջանին մէջ։ Անկեղծօրէն զարմացայ։ Մի՞թէ այդ միեւնոյն կռուողական եւ հասարակ մարդու մասին է այս բոլոր ովսաննան ...

Տարիքս թոյլ է տուած ինծ հետեւիլ եւ ապրիլ մեր յեղափոխական եւ մարտական սա վերջին երեսնամեակը։ Շարժանկարի նման աչքիս առջեւ ահա կուգան 96ի դէպքերը, Սասունի դէպքերը, Կովկասի Հայ - Թաթարական ընդհարումները, Պալքանեան պատերազմի շրջանը, ընդհանուր պատերազմը, Գարահիսարը, Ուրֆայի եւ Վասպուրականի սքանչելի հերոսամարտները մինչեւ Հայաստանի հանրապետութեան կառուցումը։ Այս բոլորին մէջ լուսապսակ կը շողան մեր անվեհեր մարտիկները եւ կենդանի հերոսները, ցայտուն ու յստակ։ Բայց ո՞ւր է այդ նոր մարդը։ Այդ բոլոր հսկաներու եւ տիտաններու մէջ ի զո՞ւր կը փնտռեմ Զանգալեան կոչուած գաճաճը .. Ո՞ւր մնաց տանիլ կապել իր անունը իր նախնիքներուն, իր ծննդավայրի աշխարհակալի ոտքի փոշիներուն ...

Կ'ըսեն թէ Զանգալեան Կիլիկիա եղած է։ Չեմ տեսած։ Բայց բոլոր զինք տեսնողները կը վկայեն թէ ոչ մէկ գործօն դեր կատարած է հոն, եւ եղած է բոլորովին երկրորդական գծի վրայ։

Կ'ըսեն որ Զանգալեան Վան եղած է։ Այո՛, դժբախտութիւնը ունեցայ զինք հոն տեսնելու 1916ին, այն տխուր օրերուն երբ Ռուսերու չարաշուք խաղերուն շնորհիւ Վասպուրականի հոծ հայութիւնը Երեւանի շրջանը ապաստանած էր եւ հազիւ փոքրաթիւ խումբեր կ'ապրէին Վան քաղաքի եւ Թիմարի կարգ մը գիւղերու մէջ։ Ճիշդ է որ այդ աւերակներու վրայ կ'իշխէր Տէրմէն կոչուած նահանգապետ մը, շրջապատուած ոստիկաններու խմբակով մը, որոնց զինուորական պետը, Զանգալեան՝ նախ իր տրամադրութեան տակ ոչ մէկ զօրամաս ունէր, բացի 8—10 ձիաւորներէ եւ ձիապաններէ եւ որու «ասպետութիւնն ու մարտունակութիւնը» եղած է քաջալերել կարգ մը ոստիկաններու գողունի արարքը — անոնք որ Իշխանի եւ Վաամեանի լուսանկարները ցեխի մէջ նետած ու ոտքի տակ առած էին։

Նոյն կռուողական ու անգործ Զանգալեանը Վանի մէջ։ Ինք անշուշտ կը յիշէ թէ ի՛նչպէս, երբ ամէն անգամ Վանի ռուս հրամանատարին կողմէ իրեն կը յանձնարարուէր հետաւոր հետախուզութիւն մը կատարել, անճարակ, կը վազէր տեղական Դաշնակցական Զին. Մարմինին մօտ (Գ.Պուլկարացի, Լ. Շաղոյեան եւ Տ. Բաղտասարեան, որոնք նոր էին Վան հասած) որ անոր կը տրամադրէր հետեւակ թէ ձիաւոր ուժեր, որոնք կ'երթային կենդանի, վտանգաւոր գործ կատարելու, իսկ այդ բոլորին պատիւը մեր «Բէփթրն»ը Ճիմ Զանգալեանը կը վայելէր։

Քանի մը այդպէս կարեւոր դէպքերէ յետոյ, սակայն, այդ կեղծ դիմակը ալ չէր կրնար երկար տեւել եւ հետզհետէ պարապութեան եւ անգործութեան դատապարտուելով մեր «Հերոս» Զանգալեանը իր «փասափուսան» հաւաքելով Թողուց հեռացաւ։

Գոնէ իր Վանի գործունէութեան մասին կենդանի վկաներ կան Ռամկավար թերթի խմբագրութեան մէջ։

Իմաստուն չէ՞ր ըլլար քիչ մը սահման դնել «խոստապահանջութիւններու խոստապահանջութեան» ատրճանին։

Ռամկավար թերթը ուրիշ բաներ ալ կ'աւելցնէ.— Կ'ըսէ թէ «Ճիմը» եղած է կուսակցական զինուոր մը որ «միշտ պատրաստ է», ո՞ւր ... Ամերիկեան սպանիական եւ ներքին հայկական կեանքը պղտորելու ճակատներուն վրայ։

Ընթերցողները կը յիշեն անշուշտ Դուրեանի դատավարութեան ընթացքին Զանգալեանի կատարած տխուր դերը։ Այդ մէկ նախատինքն իսկ, բաւական է ապացուցանելու որ ինք այլ հասարակ դաւաճան մըն է, բայց երբեք ասպետ զինուորական մը։

Քիչ մը չափ ձեր սադրանքներգութեան մէջ ...

ԽԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Պետական Ա. Թատրոնին վերաբացումը

Հոկտ. 1ին, Երեւանի Պետական առաջին Թատրոնը վերսկսաւ իր շրջանը, ներկայացնելով Սունդուկեանցի «Պէպօ»ն։

Ինչպէս գրեցինք ժամանակին, թատերական այս եղանակին Երեւանի պետ. առաջին Թատրոնը պիտի ներկայացնէ, անցեալ տարի անգամ մը բեմադրուած գործերու հետ, բոլորովին նոր թատերախաղեր։

Մինչեւ յունուար, հին Թատերախաղերէն պիտի կրկնուին Սունդուկեանցի «Պէպօ»ն, Կիրշոնի Հրաշալի ձուլուածքը, Օստրովսկիի Ամպրոպը, Պոմարշէի Ֆիկարոյի ամուսնութիւնը։ Նոր գործերէն ուքրէն երիտասարդ գրող Ա. Կորնէյչուկի Պլատոն Կրեչետ, Ա. Գուլակեանի եւ Վ. Վարդանեանի բեմադրութեամբ եւ Երեւանի լաւագոյն ուժերուն մասնակցութեամբ։ Նոյեմբերի վերջը պիտի տրուի գեղարուեստական ներկայացում մը,— Գ. Սարեանի չափածոյ մէկ գործը քաղաքացիական կռիւներէն առնուած։ Բեմադրութիւնը յանձնուած է Գուլակեանի, նկարչական աշխատանքը՝ Մ. Արուտչեանի, երաժշտական բաժինը՝ Ա. Տաթիրեանի, որ այս տարի հրաւիրուած է իբրեւ վարիչ Երեւանի պետական առաջին Թատրոնի երաժշտախումբին։

Մինչեւ յունուար պիտի ներկայացուին նաեւ Տիգրան Հախումեանի Մեծաւանցը Թատերախաղը, որուն նիւթը առնուած է Պերճ Պռօշեանցի վէպերէն։ Յունուարէն վերջ պիտի ներկայացուի Ջանանի Շահնամէն, մասնակցութեամբ Ա. Աւետիսեանի, Վ. Վաղարշեանի, Յ. Աբէլեանի։ Այնուհետեւ՝ Շկվարկինի Ուրիշի երախան, Սունդուկեանցի Խաթաբալան։ Այս տարի պիտի ներկայացուի նաեւ Շէքսփիրի Արքայ Լիրը։

Մոսկուայէն հրաւիրուած է Վախտանգովի Թատրոնին բեմադրիչ Ռուբէն Սիմոնով, որ Երեւանի մէջ պիտի տայ մէկ ներկայացում։

Այս տարի բեմադրական աշխատանքներուն պիտի օժանդակեն Վ. Վարդանեան, Գ. Գաբրիէլեան եւ Ա. Աւետիսեան։

Պետական Թատրոնը այս նոր շրջանը պիտի փակէ սովորականէն քիչ մը կանուխ եւ պիտի մեկնի Թիֆլիս

ԺԳ. ԴԱՐՈՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ ՎԵՐԱԾՆՈՒԹԻՒՆԸ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Մտաւորականներու Ակումբին Գ. դասախօսն էր հմուտ գիտնական Գ. արք. Յովսէփեան։ Նիւթը «ԺԳ. դարու քաղաքական, գրական եւ գեղարուեստական վերածնութիւնը արեւելեան Հայաստանի մէջ»։

Մինչեւ այսօր Սրբազանը, պարբերաթերթերու մէջ թէ հատորներով, ինչ որ հրատարակած է Հայոց գեղարուեստի եւ բանասիրութեան մասին, առիթը ունեցած եմ գրեթէ բոլորն ալ կարդալու։ Անոնց մէջ կիրարկուած է իւրայատուկ մեթոտ մը, այսինքն արուեստի ամէն երեւոյթ փոխանակ առնելու այնպէս ինչպէս որ կայ, փնտռած է անոր ծագման շարժառիթները, յետոյ մասնաւորապէս ստեղծագործողին տոհմը, շրջապատին հետ իրենց ունեցած փոխյարաբերութիւնները ու այսպէս օղակ առ օղակ տարածուելով, ամբողջական յատակագիծի մը մէջ պրպտած է ու համադրած այդ շրջանին բոլոր հոգեւոր արդիւնքները։ Այս ձեւով տուաւ 1922ի «Բանբեր» գիտ. տեղեկագրին մէջ իր «Աղբրէկեանք եւ նրանց շինարարական գործը» վերնագրով խորիմաստ աշխատութիւնը։ Դարձեալ 1928ին Վաղարշապատի մէջ հրատարակած «Խաղբակեանք կամ Պռօշեանք» երկարաշունչ երկին Ա. հատորն ալ ամբողջութեամբ տոհմի մը ծագման ուսումներուն տրամադրուած է։

«Մտաւորականներու Ակումբ»ին մէջ կատարուած դասախօսութեան տարազն ալ նոյնն էր, ուրեմն տոհմի մը փնտռտուքը եւ ժառանգաբար անոնց բերած նպաստը հայ արուեստին եւ գրականութեան։

Գար. արք. Յովսէփեան բոլոր երկասիրութիւններու մէջ իր տեսութիւնները հիմնաւորելու եւ ապացուցանելու համար, անջատուելով իր նախորդներէն, նիւթին զուգընթաց, անկախ մեր մատենագրական աղբիւրներէն, կ'օգտագործէ այն բոլոր արձանագրութիւնները որոնք տակաւին կը յամենան մեր յիշատակարաններուն եւ դամբաններուն վրայ։ Ուրիշներ, նկատի առնելով այս եղանակին ահաւոր դժուարութիւնները, զգուշացած են իրենք զիրենք լծել այս ծանր աշխատանքին։ Անշուշտ ունեցած ենք բանասէրներ, որոնք զբաղած են մեր յիշատակարաններու արձանագրութիւններով, ինչպէս Ջալալեան եւ Շահխաթունեան եպիսկ.ները եւ Կ. Բասմաջեան, միայն թէ ասոնք հում նիւթ հաւաքողներ՝ առիթ չեն ունեցած ձեռք բերուած արդիւնքով վճռել թուականներ ստուգելու։

Սրբազանին դասախօսութիւնը տեւեց ճիշդ երեք ժամ։ Ամէն անգամ որ իր բանախօսութիւններուն ներկայ եմ գտնուեր, ուշադրութիւնս գրաւեր է նախ իր խորունկ խանդավառութիւնն ու ապրումը արտաբերած նիւթին հանդէպ։ Կարծես թաղուած ինքնամոռաց վիճակի մը մէջ, այդ դերիվէր ապրումը զինք կը հասցնէ մինչեւ յափշտակուած անէացման։ Սրտառուչ էին ու դրաւիչ իր նայուածքները, շարժուձեւերը, երբ կէս գիշերուան կը մօտենայինք եւ չորս հինգ անգամ նախագահութեան դառնալով կէս մը խնդրական կը հարցնէր, «Կը թոյլատրէ՞ք որ հինգ վայրկեան եւս խօսիմ, հինգ վայրկեան, ոչ աւելի ...»։

×

Գար. արք. Յովսէփեան իր նիւթը երկու մասի բաժնեց.— Առաջինով տուաւ ԺԳ. դարու քաղաքական վերածնութիւնը, իսկ Բ. մասով ալ գրական եւ գեղարուեստական վերադարթումը։

Տանք խօսքը յարգելի գիտնականին.—

«Բագրատունիներու անկումէն վերջ անընդհատ մէկ դար կանգ առաւ ստեղծագործական շունչը Հայաստանի մէջ։ Սելճուքներու արշաւանքը ցիրուցան ըրաւ մեր իշխանական տոհմերը։ ԺԱ. դարու կէսէն մինչեւ ԺԲ. դարուն վերջին քառորդը գրեթէ ոչինչ չենք լսեր իրենց մասին։ Բագրատունեաց, Արծրունեաց եւ Սիւնեաց մնացորդները այնքան աննշան մասիկներու էին վերածուած, որ այլ եւս քաղաքական կարեւոր դեր մը կատարել չէին կրնար։ Այդ օրերուն մեր ազնուական տոհմերէն հետքեր կը գտնենք՝ կծկուած լեռնային դժուարամատչելի վայրերու մէջ, ինչպէս Արցախի իշխանները եւ Պահլաւունիք։ Առաջինները առաւելապէս զինուորական նկարագիրով օժտուած՝ մինչդեռ Պահլաւունիք հոգեւոր կեանքին կառչած կը մնային։ Դարձեալ Մամիկոնեաններէն մնացորդներ կը տեսնուին Սասունի լեռներու մէջ, նոյնպէս նման կոտորակուած տոհմեր հեռաւոր Լոռիի շրջաններուն ալընթեր։

Այս հայկական քայքայուած համայնապատկերին հակընդդէմ, երկար չի դիմանար սակայն Սելճուքեան պետութիւնը։ ԺԲ. դարու առաջին քառորդին սկիզբ կ'առնէ իր ալ ամբողջականութեան փլուզումը։ Վրացիները, որոնք նուազ ուժգնութեամբ նուաճուած էին Սելճուքներէն, կը սկսին գլուխ բարձրացնել։ Իրենց Դաւիթ Ա. Թագաւորը ուժգին մարտնչումներէ վերջ ազատելով Տփղիսը, եւ կ'առնէ նոյնպէս Անին ու կը հասնի մինչեւ Օրբէլեանք։ Անշուշտ Անիի առման մեծ չափով կը նպաստեն տեղւոյն հայ բնակիչները։ Յաջորդաբար վրացի Թագաւորին շուրջը կը համախմբուին հայ իշխանական տոհմերը ու այս ձեւով արեւելեան Հայաստանի մէջ կը սկսի վերաբողբոջումը հայ զինուորական կեանքին։

Անիի մէջ երեւան կուգան Սասունի (Արծրունի) եւ յետոյ Սարգիս Զաքարեան իշխանները։

Զաքարեաններու տոհմը, իբրեւ քաղաքական եւ մտաւոր վերածնութիւն, բացառիկ երեւոյթ է մեր պատմութեան մէջ։ Իրենց շունչը ազգային հետքեր ձգած է մինչեւ մեր ԺԷ. եւ ԺԸ. դարու մշակութային ազգակներուն վրայ։ Արդէն Երկայնաբազուկ հանրածանօթ իշխանական գերդաստանն ալ կը սերի այս Զաքարեան տոհմէն։

Զաքարեաններու ծագման աղբիւրները մութ են եւ հակասական. այսպէս ըստ Զաքարեայ սարկաւագի, Վարդան եւ Գանձակեցի պատմիչներու՝ անոնք քրտական ծագում ունին եւ եկւորներ են, իսկ ըստ արձանագրութիւններու ալ Զաքարեանները ցեղէն Բագրատունի Թագաւորներու են։

Ծագման մանրամասնութիւններով չզբաղինք. կարեւորը սա է որ անոնք ԺԲ. դարու վերջին քառորդէն սկսեալ առաջնակարգ դեր են կատարեր Վրացիներու եւ Հայոց պատմութեան մէջ եւ հաստատուելով Զօրագետի մէջ եւ [illegible]րանելով առաջնութեան պատիւը բոլոր հայ եւ վրացի իշխաններուն մէջ։

Հ. ԲԱԼՈՒԵԱՆ

(1)

բաքու, Մոսկուա եւ այլ գլխաւոր քաղաքներ, ցոյց տալու 15 տարուան իր նուաճումները:

Թատրոնին մէջ բացուած է երկամ-եայ թատերական դպրոց մը, նոր ուժեր հասցնելու համար թատրոնին:

ՄԱՆՐ ԼՈՒՐԵՐ

Լէնինականի մէջ սեպտեմբեր 30ին կատարուեցաւ հեռախօսային նոր կայանին բացումը: Լէնինականի հեռախօսային այս կայանը ունի 8000 թիւ:

⁂ Լէնինականի գրօսարշաւի ընկերութիւնը կազմակերպած է գիւղագնացութիւն մը, ոտքով կտրելու պայմանով 1000 քիլոմեթր ճամբայ, հետեւեալ ուղեգիծով.— Լէնինական-Կիրովական — Ստեփանաւան — Ալլահվերդի — Բարանա — Շամշադին — Իջեւան — Դիլիջան — Բայազիդ — Մարտունի — Բասարգեչար — Ազիզբեկով — Միկոյեան — Վեդի — Ղամարլու — Երեւան — Աշտարակ — Աբարան — Լէնինական:

⁂ Ֆրանսացի նկարիչ Ֆրանս Մէգրէլ ցուցահանդէս մը բացած է Երեւանի մէջ:

⁂ Ս. Բարխուդարեանի ղեկավարութեան տակ, գիտական արշաւախումբ մը Զանգեզուրի շրջանին մէջ լուսանկարած է բազմաթիւ յիշատակարաններ, որոնք կը պատկանին 5րդ, 7րդ, 11րդ դարերուն:

⁂ Նկարիչ Մ. Սարեան հրաւէր ըստացած է Մոսկուայէն քանի մը նկարներ պատրաստելու ընկերվարական ճարտարագործութեան ցուցահանդէսին, որ բացուած է կարմիր մայրաքաղաքին մէջ: Նկարչութեան Մոսկուայի պետական թատրոնը մտադիր է գալ փետրուարին կազմակերպել Սարեանի գործերուն ցուցահանդէսը, ուր պիտի ներկայացուին 100 կտաւներ, նկարիչին վերջին 13 տարիներու գործերէն:

⁂ Հայաստանի արհեստակցական Միութեանց խորհուրդին որոշումով, հոկտեմբեր 1էն սկսեալ աշխատանքի պէտք է սկսիլ առտուան ժամը 9ին եւ գործը ձգել ժամը 3.30ին (կարգ մը հիմնարկութիւններ անկախ են այս որոշումէն):

⁂ «Աշխարհի Օրը» կը կոչուի այն ժողովածուն, որ պատրաստութեան մէջ է, եւ որուն նիւթ հայթայթած են Երեւանի գրողներէն՝ Մ. Մանուէլեան, Ալազան, Զ. Եսայեան, Ա. Վշտունի, Սիրաս, Վանանդեցի, Ց. Պօղոսեան, Ն. Զարեան, Մկրտիչ Արմէն, Դ. Դեմիրճեան, Գ. Սարեան, Վ. Թոթովենց, Լփէնդիեւ, Վէալէր, Սեպտեմբեր 27ին, ամբողջ օրը, առտուընէ մինչեւ իրիկուն աշխատելով ու գրի առնելով Հայաստանի արդիւնաբերական ու կրթական բոլոր հիմնարկութեանց վարիչներուն օրուան կեանքի նկարագրութիւնը, զոր ղրկած են Մոսկուա:

⁂ Երեւան հասան Մոսկուայի մարզական ախոյեանները, Լիւկոն, Լիտով, Խուդեակով, Ազոլին, Մեստրոպովսկի, Լոզովսկի, Սեպանով, Մալեւ, ինչպէս նաեւ մարզիկ կիներու խումբ մը, որոնք զանազան խաղեր կատարեցին Երեւանի մարզարանին մէջ:

ՎՍՏԱՀՈՒԹԵԱՄԲ ԿՐՆԱՔ ՑԱՆՁՆԱՐԱՐԵԼ **ԵՐԵՒԱՆ** ՕՂԻՆ, ՈՐՈՒՆ ԾԱՆՈՒՑՈՒՄԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ Է ՉՈՐՐՈՐԴ ԷՋԻՆ ՎՐԱՅ:

1500ամեակը ՊԵՐԼԻՆԻ ՄԷՋ

— o —

ՊԵՐԼԻՆ.— Ինչպէս յայտնի է Պերլինի մէջ կը գործեն Հ. Գաղթ. Վարչութիւնը եւ «Հայ Երիտասարդ» Միութիւնը:

Կրկնակ առիթներ ունեցայ մանրամասնօրէն ծանօթանալու, ճանչնալու Պերլինի Երիտ. Միութեան եռանդուն եւ երկաթեայ կարգապահութեամբ տարած աշխատանքները, զուտ մշակութային եւ ազգային հիման վրայ: Կը նշանակէ թէ Միութիւնը արժանի է քաջալերութեան:

Դժբախտաբար վերջերս վկան եղայ անախորժ իրողութեան մը:

Ս. Գրքի Թարգմանութեան 1500ամեակին առթիւ, Երիտ. Միութիւնը ի զուր կը սպասէ հրաւէրի Գաղթ. Վարչութենէն, որով դիմում կ՚ընէ միացեալ ուժերով կազմակերպել եւ աւելի փայլ տալ հանդէսին, ներկայացնելով իր յայտագիրը հետեւեալ բովանդակութեամբ.—

Ա.— 15 վայրկ. խօսք «Հայ մշակոյթին հետ»:

Բ.— Խմբերգ Կոմիտասի վրդ.ի՝ ազգ. եւ եկեղեցական երգեր:

Գ.— Արտաս. «Գիւտին փառքը», մշակոյթի նահատակ Սիամանթօյէ եւ Պ. Դուրեանի «Տրտունջք»ը:

Գաղթ. Վարչութիւնը նկատի չունենալով Երիտ. Միութեան իրաւասութիւնները իբրեւ մշակութային միութիւն և կրկնակի բանակցութիւններէ վերջ կը հաճի արտօնել որ մասնակցին, ոչ իբրեւ Միութիւն, այլ իբրեւ անհատներ, այն ալ միայն գեղարուեստական բաժնով: Այս անիմաստ եւ անտեղի որոշումը արժանապատուութեան վիրաւորում սեպելով Երիտ. Միութիւնը ընդհ. ժողով կը գումարէ եւ վարչութեան կ՚ուղղէ բողոքագիր մը, առաջարկելով համաձայնութեան եզր մը գտնել փոխադարձ զիջողութեամբ: Իբրեւ պատասխան Գաղթ. Վարչութիւնը շրջաբերական մը կը հանէ Միութեան դէմ: Եւ 1500ամեակը եւ Մշակոյթի Օրը կը տօնուի Պերլինի Գերմանեւոուս դպրոցին մէջ, նախաձեռնութեամբ Գաղթ. Վարչութեան, թոյլ չտալով որ «Երիտ.»ն ալ իր մասնակցութիւնը բերէ: Այս առթիւ խօսեցան Գրիգորիս Ծ. վրդ. Շահլամեան եւ Տոքթ. Ա. Աբեղեան, օրուան նիւթին շուրջ: Տոքթ. Աբեղեան իր հմտալից բանախօսութիւնը վերջացուց փրոֆ. Մարքվարտի խօսքերով.— «Այս ազգը որ Սահակներ եւ Մեսրոպներ ծնաւ, չպիտի կործանի» եւ արժանացաւ բուռն ծափերու: Այսչափով լրացաւ յայտագրին հայկական բաժինը: Գերմանական բաժինը սկսաւ Տոքթ. Բոհրպախի ճառով, որմէ յետոյ բանախօսեց փրոֆ. Տոքթ. Շէտէր, շահեկան նոր տեսակէտներ պարզելով Ս. Գրքի Թարգմանութեան շուրջ: Այս բաժնին մէջ Օր. Մ. Դաւիթխանեան յաջողապէս արտասանեց «Արաքսի արտասուքը» (գերմաներէն): Տիկ. Զաքարեան երգեց քանի մը երգեր: Այսպէս առանց հայերէն արտասանութեան եւ երգի վերջացաւ հանդէսը: «Երիտ.» Միութիւնը հանդէսին հետեւեցաւ օրինակելի կարգապահութեամբ, սակայն փորձառու հոգեբան մը ըլլալու պէտք չկար, կարդալու համար խոր դառնութիւնը հայ երիտասարդներու դէմքերուն վրայ:

Բարեբախտաբար այս դէպքը առիթ տուաւ Երիտ. Միութեան որ աւելի եռանդունջանքերով յառաջ տանի հայ մշակոյթի աշխատանքները Պերլինի մէջ: Չկայ չարիք առանց բարիքի:

ՀՕ - [illegible]

Հ. Յ. Դ. ՕՐԸ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ ՄԷՋ

— ◦ —

ԻՍԻ.— Մեր շրջանին մէջ ալ տօնեցինք «Դաշնակցութեան Օրը», անցեալ կիրակի, նախաձեռնութեամբ Զաւարեան կոմիտէի: Իսիէն եւ շրջականերէն հարիւրի չափ ընկերներ ու համակիր երիտասարդներ ժամանակին լեցուցած էին սրահը, գոնէ պահիկ մը ապրելու եւ ուրախանալու համար դաշնակցական ընտանիքին մէջ: Սակայն ե՞րբ է եղեր որ Հայը եւ մանաւանդ Դաշնակցական Հայը անխառն ուրախութիւն ունենայ: Այդ օրն ալ մեր ուրախութիւնը պղտորուած էր Մեծ Վարդապետին մահուան սուգովը, եւ մենք մեր 45 տարուան նահատակներու եւ բոլոր հերոս սուրբերու յիշատակին հետ խառնեցինք սուգը այս հանճարեղ ննջեցեալին, մեր երրորդութեան կամքի, մտքի եւ խղճի հսկաներուն միացուցինք երգի հսկան եւ մինչեւ երեկոյ, խմեցինք, խօսեցանք, երգեցինք արցունքի մէջէն: Մեր մեծ գրագէտ ընկեր Լ. Շանթ ըսեր է.-Մահը իր ճամբով կեանքը իր ճամբով»: Այդպէս է եղեր Դաշնակցութեան 45 տարուան կեանքն ալ:

Խօսեցան հանդէսին նախագահ ընկ. Բենօ, Հրաչ, Աղապապ եւ Սարգիս Օհանեան: Երգեցին ընկ. Ուզունեան Դաւիթ եւ Պ. Զարխոշեան: Ուշժամանակ բաժնուեցանք մեր մեծ մեռելներու յիշատակը մեր սրտին մէջ եւ անոնցմով զօտեպնդուած:

Վարդուհի

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ

Միացեալ ճակատ

— • —

ԹՈՒԼՈՒԶ, 22 հոկտ.— Վերջերս մէջտեղ նետուած եւ հետզհետէ ծաւալած միացեալ ճակատի խնդիրը յանգեցաւ ժողովրդական ճակատի, մանաւորաբար Ֆրանսայի մէջ: Այս ճակատի մասին կը խօսին նաեւ մեր հայ կարմիրները եւ Հօկի զանազան անդամներ, որպէսզի նոյն համաձայնութիւնը գոյանայ նաեւ հայ իրականութեան մէջ: Շատ փափաքելի էր որ «Յառաջ»ը մասնաւոր սիւնակ մը յատկացնէր այս խնդրին, որպէսզի կարգ մը կուսակցական ընկերներ, նոյն իսկ չէզոքներ արտայայտուէին այս մասին:

Մինչ այդ՝ կարգ մը համայնավար եւ հօկեան բարեկամներուս պիտի ըսէի որ առ այժմ անկարելի է նման ճակատ մը հայ կեանքին մէջ: Ընկերվարական Միջազգայինի Գործ. Մարմնի վերջին ժողովին, որ տեղի ունեցաւ Պրիւքսէլի մէջ, այս հարցը օրակարգի վրայ էր: Կարգ մը երկիրներու պատգամաւորները մերժեցին գործակցիլ իրենց երկիրներու համայնավար մարմիններու հետ, (Անգլիա, Չեխօսլովաքիա, Շուէտ, Տանիմարքա եւն.): Գալով Ֆրանսայի, այդպիսի միութիւն մը չատոնց գոյացած էր: Վերջերս Ստալինի արտասանած ճառէն վերջ, Ֆրանսայի համայնավար կազմակերպութիւնը այնքան յառաջ գնաց որ կարգ մը քաղաքներու մէջ ընտրութիւններու առթիւ, ետ քաշեց իր թեկնածուն ի նպաստ արմատականներու:

Պէտք զգացի այս քանի մը իրողութիւնները գրի առնել եւ «Յառաջ»ի ուղարկել, պատասխանած ըլլալու համար կարգ մը համայնավար բարեկամներու, որոնք օգտագործելով մեր ընկերվարական դիրքը, շատ կը վիճին այս մասին: Մենք հոս, Թուլուզի մէջ շատ մը Ֆրանսացի ընկերներու բացատրած ենք արդէն որ անկարելի է այդպիսի գործակցութիւն մը հայ համայնավարներու եւ մեր միջեւ, մեր պարագաները շատ տարբեր ըլլալով: Դժուարութիւնները միայն տնտեսական են, այլ եւ գործնական: Օրինակ, ներգաղթի խնդիրը որու մասին իսկ չկրցանք խօսք հասկցնել մեր հայ կարմիրներուն, դեռ չեմ խօսիր մեր երկրի դէմ գործուած կարգ մը անիրաւութեանց մասին, ինչպէս Ղարաբաղի, Ախալցխայի եւ Շարուր Նախիջեւանի հարցը: Շատ փափաքելի պիտի ըլլար լսել միացեալ ճակատի խնդիրը արծարծող կարմրուկները այս հարցերու մասին եւ յետոյ վիճիլ: Մենք միշտ ալ պատրաստ եղած ենք սեղանի մը շուրջ նստելու: Քանի անգամներ «Յառաջ»ը մէջտեղ դրած է այս խնդիրը: Դաշնակցութիւնը իր ամբողջ կազմով եւ մամուլով միշտ ալ [illegible]կնած է գործակցութեան պէտքը, չէշտակի դնելով հարցը:

Վերջացնելով խորհուրդ պիտի տայի իմ գաղափարի կարգ մը հակառակորդներուս, որ լաւ մը աչքէ անցընեն «Յառաջ»ի քանի մը տարուան թիւերը, ինչպէս նաեւ Դաշնակցութեան հակառակորդ մամուլը, ու շուտով պիտի տեսնեն իրենց տար[...] ի վեր գործած սխալը, անհամերաշխութիւնը Դաշնակցութեան հետ:

Ամէն գնով կռուիլ Դաշնակցութեան դէմ, կարգ մը ապօրէն զէնքերով, ամէն ջանք ի գործ դնել քայքայելու համար զայն, եւ յետոյ եկել միացեալ ճակատի մասին խօսիլ՝ տարօրինակ չէ՞ն: Մեր հակառակորդները, մինչեւ այսօր ալ այնքան առաջ կ՚երթան, որ իբրեւ ֆաշական կազմակերպութիւն կը ներկայացնեն Դաշնակցութիւնը օտար կազմակերպութիւններու եւ թերթերու մէջ: Այժմ իրենց է կարգը խօսելու, եւ պարզելու թէ ի՞նչ սկզբունքներու վրայ կրնայ հիմնուիլ մեր եւ իրենց միացեալ ճակատի հարցը: Կ՚ուզէինք իրենց ղեկավարներու կարծիքը լսել հրապարակաւ, եւ ոչ թէ սրճարաններու անկիւնը: Խօսքը ձերն է, նոր կամ հին կարմիրներ, որ յանուն համաշխարհային յեղափոխութեան ամէն [...] կարող էք մոռնալ եւ թաղել:

Հասկցողին շատ բարեւ:

Անտրէ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԱՐՇԱԿ ՍԱՐԻԿԵԱՆ ԿԱՄ ԴԷՊԻ ՑԱՂԹԱՆԱԿ (վէպ): Գրեց՝ Մ. Շաթիրեան: Տպ. Թաւրիզ, 1935: 236 մեծադիր էջ: Գին՝ 1.50 տոլար:

DEPRESSION, Progrès Technique et Dévaluation, par Mentor Bouniatian (ancien professeur à l'Institut Polytechnique de Tiflis, Professeur à l'Institut russe de Droit et d'Economiede Paris. 1935. Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence. Prix 16 francs:

ՄԱՄՈՒԼ

ՆՈ՞Ր ԱՐԹՆՑԱՆ ...

— • —

«Պայքար», Ամերիկայի ռամկավարներուն պաշտօնաթերթը դիտել կու տայ խմբագրականի մը մէջ (21 սեպտեմբեր).

— «Ամերիկայի Հօկը, որ վերջերս ունեցաւ իր համագումարը, անգամ մըն ալ եկաւ ապացուցանել, որ երկու նպատակներէն,— Հայաստանի օգնութիւն եւ «խորհրդային հայրենիքի պաշտպանութիւն», վերջինն աւելի կարեւոր տեղ մը բռնած է Հօկի մէջ գտնուող հայ համայնավարներու մտքին մէջ:

Եթէ նկատի առնենք հայ համայնավարներու ֆիզիքական եւ բարոյական արժէքն արտասահմանի այն երկիրներուն մէջ, ուր անոնք փրոփականտայի ազատութիւն կը վայելեն ռամկավարական վարչաձեւին տակ, կը համոզուինք որ, ոչ միայն անոնք որ եւ է օգտակարութիւն չեն ունենար իբրեւ ինքնակոչ պաշտպաններ Խ. Միութեան, այլ եւ իրենց գործունէութեամբ կը խռովեն հայ համայնքին կեանքը, անոր ապահովութիւնն ալ վտանգելով կարգ մը երկիրներու մէջ:

Շարունակութեան մէջ յայտնելով, որ Ամերիկայի մէջ հայ համայնավարները (այլ խօսքով՝ միշտ նոյն հօկճիները), ամերիկեան «Ուըրքըրզ Փարթի»էն (պոլշեւիկ) կ՚առնեն իրենց քաղաքական հրահանգները, «Պայքար» կը գրէ.—

Հօկի գործը չէ խորհրդային հայ բնիկի քաղաքային, ընկերային եւ տնտեսական վարչաձեւին պաշտպանութիւնը: Եթէ հայ համայնավարները իրենց համոզումին քաջութիւնն ունին, Հօկի քղանցքներուն տակ թող չպահուըտին զուտ քաղաքական նպատակներ յառաջացնելու համար:

Ամերիկայի Հօկի վերջին համագումարն եկաւ վճռականօրէն ապացուցանել, որ մեր դիտողութիւնները ճիշդ էին: Համագումարէն առաջ եւ վերջը, հայկական «փրակցիայի» օրկանը, որ ոեւէ կապակցութիւն ունենալու չէ Հայաստանի օգնութեան համար կազմուած «անկուսակցական» մարմնի մը հետ, սկսաւ ուղղութիւն տալ եւ հրահանգներ արձակել համագումարին: Այս հրահանգները կը թելադրէին, որ Հօկը իր կազմակերպութեան եւ գործունէութեան շրջանակը լայնցնէ, իր մէջ առնելով ազգայնական եւ ընկերվարական հայ կուսակցութեանց շարքայինները, ռամկավար, հնչակեան, դաշնակցական:

Հրահանգին պրծագանգ տուաւ ուրիշ պարոն մը, երբ Հօկի համագումարին մէջ իր կոկոզավիզ յաւակնութեամբ հրաւէր ուղղեց ռամկավար ազատական կուսակցութեան, Ս. Դ. Հնչակեաններուն, դաշնակ շարքայիններուն գալ միանալ «մէկ ճակատ» կազմել ... Ի՞նչ բանի համար, մի՞թէ Հայաստանի շինարարութեան օգնութիւնը կազմակերպելու համար. բնա՛ւ եւ երբե՛ք. այլ կռուելու համար «միջազգային իմփերիալիզմին, ֆաշականութեան եւ ընդհանուր պատերազմի սպառնալիքին դէմ»: Անոնք կրնան լաւ նպատակներ ըլլալ, բայց արդեօ՞ք Հօկի նպատակներն են: Ինչո՞ւ համար այս մարդիկ Հօկը անկուսակցական կը յայտարարեն մէկ կողմէ, անոր մէջ հրապուրելու համար ազգայնական կուսակցութեանց շարքայիններէն, իսկ միւս կողմէ Հօկը միջոց կը դարձնեն զուտ քաղաքական փրոփականտի: Ասիկա կուսակցական վրան բաց խաղկամք չէ՞»:

Իտալիան ուժի՞ մեղմէր...

Վերջերս Լոնտոնի մէջ անպարտ արձակուեցաւ աղջիկ մը, որ ամբաստանուած էր թէ դեղով մը փութացուցած էր մօրը մահը, կարճ կապելու համար անոր տառապանքը: (Խեղճ կինը ցնդած եւ անբուժելի հիւանդութենէ մը վարակուած ըլլալով, ինք խնդրած էր թունաւորել եւ աղջիկը մեղքցած էր): Այս առթիւ, կը խորհուի օրինագիծ մը ներկայացնել խորհրդարանին, օրինականացնելու համար անբուժելի հիւանդներու մահացումը: Այս խնդիրը չորս-հինգ տարիէ ի վեր կը զբաղեցնէ բժշկական հեղինակութիւնները: Այս անգամ ձեռնարկուած է ընկերութիւն մը կազմելու, որ պիտի աշխատի օրինականացնել կամաւոր մահը: Կը կարծուի թէ հռչակաւոր վիրահատ Լորտ Մոյնիհըն առաջին օրինագիծը պիտի ներկայացնէ Լորտերու ժողովին: Այս բարենորոգման կուսակիցները, կ՚ըսեն թէ իրենց նպատակը չէ մեռցնելու իրաւունք տալ տառուն կանուխ արթնցողին, այլ կարճեցնել տառապանքը այն հիւանդներուն որոնք դատապարտուած են երկար հոգեվարքի մը: Իրենց առաջարկած «քաղցր մահը» պիտի արտօնուի բժշկական եւ օրինական բոլոր զգուշութիւններով. եւ հիւանդը չպիտի կրնայ այդպիսի միջոցի մը դիմել առանց իր ամէնէն մօտաւոր ազգականին հաւանութեան: Այս կարգադրութեամբ, կը յուսան կանխել շատ մը անձնասպանութիւններ, որովհետեւ պզտիկ թիւ մը չեն կազմեր անոնք որ իրենք զիրենք անբուժելի կը նկատեն առանց այդպէս ըլլալու:

Անշուշտ բողոքներ պիտի լսուին կրօնական շրջանակներէ. բայց արդէն յայտարարութիւն մը պատրաստուած է, իբրեւ պատասխան այդպիսի առարկութեանց: Լորտ Մոյնիհըն դիտել կու տայ թէ քլորոֆորմով մարեցնելու առաջին գործողութեան ատեն ալ բողոքներ լսուեցան:

ԱՐՓԻ ընթերցարան, Ա. Գիրք: Պատրաստեց Դոկտ. Ա. Բարսեղեան: 83 մեծադիր էջ, գեղեցիկ տպագրութեամբ եւ պատկերազարդ: Արդիական եւ դիւրին մեթոտ, ճիշդ եւ մաքուր լեզու: Այս գրքին մէկ առաւելութիւնն այն է որ դպրոցէ զրկուած վայրերու մէջ ծնողներ դիւրութեամբ կրնան ստանձնել ուսուցչին դերը: Գին՝ 50 սէնթ:

ԱՐՓԻ, հայ ընտանիքին պարբերականը: Չորրորդ տարի թիւ 10 հոկտ. 1935: Տարեկան բաժնեգինն է 2 տոլար: Հասցէ.— P.O. Box 77 Allston, Mass. (U.S.A.):

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՃԵՄԱԼ ՓԱՇԱՅԻ ՑԻՇԱՏԱԿՆԵՐԸ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑ

Վերածեց՝ Պ. ՖՐՈՒՆՃԵԱՆ

Սահմանադրութեան հռչակումէն վերջ, ամբողջ օսմանեան կայսրութեան մէջ ժողովուրդը դարձած էր անիշխան, ժանտարմայէն մինչեւ կուսակալը որ եւ է ազդեցութիւն չունէին անոր վրայ: Ազատութիւն բառը շատ սխալ հասկցուած էր մամուլէն եւ ժողովուրդէն: Ամէն ոք կը կարծէր թէ կրնար ընել ամէն բան եւ անպատիժ մնալ: Շատ կուսակալներ, քաղաքապետներ, ոստիկանական եւ դատական պաշտօնեաներ, որոնք միապետական իշխանութեան ատեն ընկճած էին ժողովուրդը, այժմ ենթակայ էին տգեղ եւ արգիլուած յարձակումներու: Մարդիկ որոնք Միութիւն եւ Յառաջդիմութիւն անունը երբեք լսած չէին, իրենք զիրենք ցոյց կու տային իբր պատութեան հերոսներ եւ այնքան առաջ կ՚երթային որ կը խանգարէին պաշտօնեաներու գործունէութիւնը, Երեսփոխանութիւնը լեցուն է այս կարգի դէպքերով այն օրերէն, որովհետեւ

Կեդր. Կոմիտէի մէջ էի:

Կեդր. Կոմիտէն ամէն ջանք ի գործ կը դնէր առաջքը առնելու համար այս սանձարձակութիւններուն եւ որպէսզի ոչ ոք, յանցաւոր կամ ոչ, զոհ չըլլայ ապօրէն յարձակումի: Որպէսզի ժողովուրդին ծանօթացուէին կուսակցութեան կանոնագրին կարեւոր կէտերը, երեսփոխաններ ղրկուեցան ամէն տեղ, ուր դեռ կազմակերպութիւն չկար, հիմնելու համար մասնախումբեր: Բայց այս երեսփոխաններու ընտրութիւնը յաջող չէր, մէկ քանիները ազդուեցան ժողովուրդին մէջ տիրող անսանձ վիճակէն առանց նկատելու որ մեր կանոնագիրը նպատակ ունէր բարձր պահել կառավարութեան ազդեցութիւնը ամբողջ երկրին մէջ: Աւելի ուշ, քանի մը քաղաքագէտներ որոնք մեր կուսակցութեան դէմ հրապարակ եկան, այդ պարագան օգտագործեցին մեր կուսակցութեան դէմ ուղղելու համար իրենց յարձակումները եւ անիշխանութեան մատնելու համար երկիրը: Քանի որ կառավարութիւնը մայրաքաղաքին մէջ իսկ կորսնցուցած էր իր հեղինակութիւնը, կարելի է ըմբռնել թէ ի՛նչ վիճակի մէջ էին գաւառները: Շատեր, որոնք չէին յաջողած կուսակալանիստ քաղաքներու մէջ հիմնուած մասնախումբերու մէջ լաւ պաշտօն ճարել, կը գտնէին մասնաճիւղեր զանազան քաղաքական կուսակցութիւններու, որոնք Պոլսոյ մէջ հետզհետէ հիմնուած էին եւ այս միջոցը կը գործածէին լուծելու համար իրենց վրէժը:

Ուրեմն մահմետական եւ թուրք բնակչութիւնը անմխարան էր, մինչ քրիստոնեաները իրենց սեփական կուսակցութիւններով ոգեւորուած, կ՚աշխատէին իրականացնել իրենց ծրագիրները:

Ատանայի կուսակալութեան մէջ Թուրքերը մեծամասնութիւն են: Յետոյ կուգան Հայերը, յետոյ Արաբները «Արաբ ուշաղը» անունով եւ վերջապէս Ցոյները: Կուսակալութիւնը կը բաղկանայ 550.000 բնակիչէ, մօտ 60.000 Հայեր, 20—25.000 Արաբուշաղներ, 10—15.000 Ցոյներ, մնացեալը Թուրք: Դարերէ ի վեր այս ժողովուրդին մէջ որ մեծամասնութեամբ հողագործ է, համերաշխութիւն կը տիրէր:

Անուրանալի իրողութիւն մըն է որ Ատանայի կուսակալութիւնը դեռ Օսմանցիներէն առաջ թրքական էր, որովհետեւ Օսմանցիները գրաւեցին զայն «Ռամազան Օղլըլար»ը անունով ծանօթ թրքական իշխանատունէ մը: Թէեւ պատմութիւնը կը յիշատակէ թէ Խաչակիրներու արշաւանքին ատեն, այս տեղերը (Կիլիկիա կոչուած) հայկական թագաւորութիւն մը գոյութիւն ունէր, բայց նոյնպէս ճիշդ է որ շատ մը Թուրքեր ալ այստեղ կը բնակէին եւ թրքական պէյերը հակառակորդ էին այս թագաւորութեան:

Ներկայիս Ատանայի կուսակալութեան մէջ բնակող Հայերուն մեծամասնութիւնը Տիգրանակերտէն, Սեբաստիայէն եւ Խարբերդէն եկած են: Անոնք 19րդ դարու ընթացքին դէպի այստեղ գաղթած են բախտ չինելու համար: Իսկական Ատանացի Հայերը անոնք են որոնց կը հանդիպինք Հաճընի, Սիսի, Տէօրթ-Եօլի եւ քանի մը շրջակայ գիւղերուն մէջ:

Ինչ կը վերաբերի Արաբ-ուշաղներուն, ասոնք կը պատկանին այն ազգաբնակութեան, որ Ապտիւլ Ազիզի թագաւորութեան ատենն Լազքիէէի սանճագէն բերուած են՝ շատ բարեբեր, բայց այն ժամանակ դեռ քիչ բնակուած Ատանայի բաց դաշտերը մշակելու համար: Ինչպէս ըսի, Հայերն ու Թուրքերը, ինչպէս միւսները, կ՚ապրէին այնքան փոխադարձ վստահութեամբ, որ չնչին հակառակութիւն մը իսկ չկար իրարու մէջ: 1894—96ի անկարգութիւններուն եւ ջարդին ատեն բան մը պատահած չէր Ատանայի մէջ: Հայերն ու Թուրքերը ջանացած էին որ առաջքը առնեն մինչեւ իրենց շրջանները տարածուելուն եւ յաջողած էին:

Սահմանադրութեան հռչակումէն ետք, Հայերը Ատանայի մէջ կազմուած թրքական կուսակցութիւններուն դէմ կազմեցին կոմիտէներ, Դաշնակցութեան, Հնչակեաններու եւ Վերակազմեալներու: Աւելի ճիշդ հրապարակ եկան առաջուան դաղտնի կազմակերպութիւնները:

Այդ ժամանակ Ատանայի առաջնորդն էր երիտասարդ փառամոլ հոգեւորական մը, Մուշեղ Էֆէնտի, որ միանգամայն Վերակազմեալ Հնչակեաններու պետն էր: Հայերը շատ կը գանգատէին այս մարդուն անբարոյականութենէն: Եթէ իր մասին Հայերէն լսած պատմութիւններս ճիշդ են, կարելի է առանց չափազանցած ըլլալու ըսել թէ այդ մարդը մարմնացումն էր ամէն դէշ բնազդի:

Սահմանադրութեան հռչակումէն ետք, «Մուշեղ սրբազան» ինքզինք նկատեց Ատանայի հոգեւոր եւ քաղաքական պետը: Ինծի պատմեցին թէ այս հոգեւորականը չարաչար գործածած է կառավարութեան տկարութիւնն ու անզօրութիւնը, կուսակալին դէմ անամօթաբար վիրաւորական դիրք բռնելով վարչական խորհուրդի ժողովին մէջ եւ հեռացած է վախցնելով ժանտարմըրիի պետը թէ կ՚ապտակէ: Նոյնպէս Հայերը պատմեցին ինծի թէ այդ ատենները, մեծ թիւով երիտասարդ Հայեր, որոնք Մուշեղ սրբազանի գործիքն էին, անխոհեմութիւնը այնքան առաջ տարեր են որ բացէ ի բաց յայտներ են հաւաքոյթներու մէջ թէ հեռու չէ այլ եւս այն օրը, երբ Հայերը պիտի ազատին թրքական լուծէն:

(40)

Ասորի Ալեպպոյի Հայերը հանգիստ են

Ատոխ - Ալեպպոյէն Թղթակից մը կը գրէ Պոլսոյ «Ազդարար»ին, Հոկտ. 11 Թուականով.— Խնդրեմ հաղորդեցէք ի լուր աշխարհի հայութեան որ մեր վիճակը լաւ է: Միայն տնտեսական տագնապէն կը նեղուինք: Կայսրը Պ. Միհրան Մուրատեանին նուիրեց իր բարձրագոյն պատուանշանը՝ «Ս. Եր-րորդութիւն»: Ձեր թերթին մէջ կարդացի թէ բոլոր Հայերը մեկնած են Ճիմ-մա, մայրաքաղաքէն ութ օր ներս: Այդ լուրը սխալ է: Ճիմմայի մէջ կը գտ-նուին միայն երեք հայ վաճառականներ: Ցիսունի չափ կիներ եւ մանուկներ կը մեկնին Ճիպութի, Եգիպտոս, Պէյրութ, Երուսաղէմ եւայլն: Մնացեալ 1100ի չափ Հայերը այստեղ են եւ կանոնաւորապէս կ'աշխատին: Եթովպիացիներու վե-րաբերումը շատ լաւ է թէ Հայերու եւ թէ ընդհանրապէս օտարականներու հանդէպ: Ազգ. վարժարանը բաց է, 120 աշակերտներով: 70ի չափ հայ աշա-կերտներ ալ Ֆրանսական եւ ամերիկեան դպրոց կը յաճախեն: Գալ կիրակի հանդիսաւորապէս կը տօնուի Աստուածաշունչի 1500ամեակը:

Զինուորական ճակատին վրայ

Վերջին լուրերու համաձայն, իտալական բանակը յամրաբար կը յառա-ջանայ դէպի Մաքալլէ, ամէն զգուշութիւն ձեռք առնելով: Հարաւային ճակա-տին վրայ եւս որոշ գործունէութիւն կը նշմարուի: Հապէշները կը շարունա-կեն նահանջել եւ համախմբուիլ աւելի նպաստաւոր դիրքերու մէջ:

Կ'ըսուի թէ հիւսիսային շրջանին հապէշական բանակը, 300,000 հոգի, կեդրոնացած է ճիշդ այն գծին վրայ ուր պիտի հասնին Իտալացիները, յա-ռաջիկայ յարձակողականով: Այն ատեն առաջին անգամ պիտի ըլլայ որ երկու բանակները դէմ դիմաց գան:

Հարրարէն հասած հեռագրի մը համաձայն, Հապէշները ճեղքեր բացած են պարիսպներու վրայ, հինգ տարբեր կէտերու մէջ, որպէսզի կարենան ա-րագօրէն նահանջել, եթէ հարկ ըլլայ: Կիրակի օր ահագին ուժ համախմբուած պիտի ըլլայ Օկատէնի ճակատին վրայ: Ճամբաները անանցանելի դարձած են Հարրարէն Ճիճիքա:

385 նոր Հրամանագիր-Օրէնքներ

Պաշտօնաթերթը երէկ հրատարակեց 385 նոր հրամանագիր – օրէնքներ, որ վաւերացուած էին նախարարական խորհուրդին կողմէ, 13 ժամուան տքնաջան ժողովէ մը յետոյ: Հրամանագիրներուն մէկ մասը լրացումը կամ բացատրութիւնն է նախորդ օրէնքներու: Այսպէս, նոր հրամանագիր մը լու-սաբանութիւններ կը հաղորդէ բնակարանի վարձքերու տասը առ հարիւր կր-ճատման մասին: Հաստատելով կրճատումը, հրամանագիրը կ'ըսէ թէ կրճա-տումը չի վերաբերիր օրինական ծախքերուն (չարժ): Եթէ այդ ծախքերը խառնուած են վարձքին մէջ, տանտէրը իրաւունք ունի անոր 25 առ հարիւրը հարիւրին 10 կրճատումէն ազատ համարելու, եթէ ջերմութիւնն ալ իր վրայ է, իսկ 15 առ հարիւրը՝ եթէ տաքութիւն չկայ:

Ուրիշ հրամանագիր մը կ'արգիլէ նախատինքներ ուղղել օտար կառավա-րութեանց պետերուն: (Կ'ըսուի թէ այս օրէնքը հաստատած են, աչքի առջեւ ունենալով ձախակողմեան մամուլի բուռն լեզուն՝ Պ. Մուսոլինիի դէմ):

Հրամանագիրներուն մեծագոյն մասը կը վերաբերի վարչական – ելմտա-կան խնդիրներու, ընդգրկելով բոլոր նախարարութիւնները եւ պետական հաս-տատութիւնները: Հրամանագիր մը կը բարեփոխէ ընկերային ապահովա-գրութեանց օրէնքը, սկսելով 1936 յունուար 1էն: Ուրիշ հրամանագիր մը կա-նոններ կը սահմանէ կազարդել դիմակներու շինութեան եւ վաճառման մա-սին եւայլն:

Նոր խռովութիւններ Յունաստանի մէջ

Զօր. Քոնտիլիս, վարչապետ եւ խնամակալ, ցաւ յայտնելով որ կառա-վարութիւնը հարկադրուած էր աքսորել երկու հանրապետական պետեր, Փափանասթասիու եւ Փափանտէու, երկուքն ալ նախկին նախարար, յայտա-րարեց.

— Ցանցանքը իրենց՝ այդ պետերուն է: Մենք չէինք որ վարչաձեւի հարց դրինք: Վէնիզելոսի սարքած ըմբոստութիւնը խորտակեց հանրապետական ուժերը եւ հետեւաբար վարչաձեւի խնդիրը պիտի ծագէր ուշ - կանուխ: Այժմ որ հանրաքուէ որոշուած է, բոլոր կուսակցութեանց պարտականութիւնն է ապահովել ազատ եւ անաչառ քուէարկութիւն մը, տալու համար ժողո-վուրդին մեծամասնութեան կարծիքը: Արդ, մինչ կառավարական կուսակ-ցութիւնները յայտարարեցին թէ պիտի յարգեն ժողովուրդին վճիռը, ինչ որ ալ ըլլայ, հանրապետական պետերը ընդհակառակն տեղեկացուցին թէ երբեք չպիտի ճանչնան թագաւորի ժողովրդապետութիւնը, նոյնիսկ եթէ ժողովուր-դին մեծամասնութիւնը նպաստաւոր արտայայտուի:

Անոնք փորձեցին խռովութիւն յարուցանել կառավարութեան դէմ, Թագաւորին դիմեցին անպատշաճ եւ նոյնիսկ անպատկառ եղանակով մը եւ, ինչ որ աւելի ծանր է, միաբանեցան համայնավարներուն հետ, նախընտրե-լով որ ազգը կործանի քան թէ թոյլ տրուի որ կառավարութիւնը վերականգնէ գայն: Հանրապետական պետերուն բռնած դիրքը մեծապէս նպաստեց սպառնա-լու ժողովուրդին համբերութիւնը եւ հոկտեմբեր 10ի կառավարական փոփո-խութիւնը յառաջ բերելու: Հանրապետական վարիչները ունէին եւ ունին ա-մէն հնարաւորութիւն՝ հսկելու քուէարկութեան վրայ եւ խափանելու անկա-նոնութիւնները, բայց անոնք կը նախընտրեն ժողովուրդին մէկ մասը հանել միւսին դէմ եւ երբեւ յեղափոխականներ ներքին պայքարներու մէջ խորտա-կել երկիրը: Ցոյն ժողովուրդը եւ մանաւանդ կառավարութիւնը տրամա-դիր չեն թոյլ տալու համայնավարական կամ ահաբեկչական մեթոտներ: Մենք անդառնալի կերպով որոշած ենք արժանի հանդիսանալ ժողովուրդին անսահ-ման վստահութեան եւ ապահովել երկրին բարեկարգութիւնն ու անդորրու-թիւնը: Մենք մեր պարտականութիւնը պիտի կատարենք, նոյնիսկ եթէ ամէ-նէն խիստ միջոցներուն դիմելու հարկադրուինք:

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿԸ 400,000ի պիտի հասնի դեկտեմբերի սկիզբը: Նո-րագիրները զօրանոցներու մէջ կը տեղաւորուին արագօրէն: 200,000 զինուոր-ներ ճամբայ ելած են երկրին բոլոր մասերէն: Մասնագէտներու կարծիքով, շատ չանցած գործօն բանակին թիւը պիտի ըլլայ 520 – 550,000:

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ ԲԱՆՏԵՐԸ հազիւ 39,000 մարդ կ'առնեն, բայց այժմ 55000 կալանաւորներ խռնուած են. այնպէս որ անհրաժեշտ է նոր բանտեր շինել, ահագին գումարներ ծախսելով: Կառավարութիւնը դրամ չունենալով, որոշեց ազատ արձակել այն քաղաքական յանցաւորները որոնք երեք տարի բանտ մնացած են, իսկ քրէական յանցաւորներէն անոնք որ հինգ տարի պառկած են: Կ'ըսուի թէ կալանաւորներէն 10,000ը համայնավարներ են:

«ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ»Ը ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ԱՆԻԷՌ-ՊՈՒԷ-ՔՕԼՈՆԳԻ ՄԷՋ

կազմակերպուած «ԱՐԱՄ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

16 Նոյեմբեր, Շաբաթ երեկոյ, ժամը 9էն մինչեւ առաւօտ

բանախօսութիւն, գեղարուեստական ճոխ բաժին, հայկ. եւ եւրոպ. պար.

Մանրամասնութիւնները շուտով: Կը խնդրուի նկատի առնել այս թուականը:

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ - ԽՆՋՈՅՔ

Հ.Յ.Դ. ՎԻԷՆԻ ԿՈՄԻՏԷԻՆ ԿՈՂՄԷ ԻՐ 10ԱՄԵԱՅ գործունէութեան առթիւ

վաղը, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին «ԽԱԺԱԿ» Ակումբին մէջ

Ներկայ կ'ըլլայ ընկեր Ա. ԳԻՒԼԽԱՆԴԱՆԵԱՆ

բացի օրուան նպատակէն, պիտի խօսի նաեւ ներկայ քաղաքական կացութեան մասին:

Երգ, արտասանութիւն եւայլն.

կը հրաւիրուին բոլոր ընկերները եւ համակիրները:

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿԱՆ ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

կազմակերպուած՝ Վ.ԱԼԱՆՍԻ Հ. Յ. Դ. ԿՈՄԻՏԷԻՆ ԿՈՂՄԷ

իր «ՍԻԱՄԱՆԹՕ» Ակումբին բացման առթիւ

Այսօր Ուրբաթ կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին, 2, rue de Balais.

ՆԵՐԿԱՅ ԿԸԼԼԱՅ ԸՆԿԵՐ Ա. ԳԻՒԼԽԱՆԴԱՆԵԱՆ

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

կազմակերպուած «ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ» Գրադարանի Վարչութեան կողմէ

9 Նոյեմբեր Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30էն մինչեւ առաւօտեան 5

HORLOGEի վերնայարկին մէջ, 145 Cours Lafayette.

Ճաշ Gaston: Պարերը կը ղեկավարեն Պ. Պ. Ստեփան, Ժ. Տէմիրճեան, Մ. Կարապետեան: Թանկօի մրցում, շահողներուն պիտի տրուին նուէրներ:

Ճոխ պիւֆէ դիւրամատչելի գիներով:

Մուտք այրերու՝ 5 ֆրանք, կիներու՝ 3 ֆրանք:

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ – ՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած՝ ՏԱՐՕՆ-ՏՈՒՐՈՒԲԵՐԱՆԻ ՆԱՀԱՆԳԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

փարիզի Մասնաճիւղին կողմէ, Պատգ. ժողովի առթիւ

տեղի կ'ունենայ 3 նոյեմբեր, կիրակի ժամը 3էն մինչեւ կէս գիշեր

Գարակէօզեանի սրահին մէջ, 45 Rue de la Défense. Իսի լէ Մուլինօ.

բանախօսութիւն, երգ, արտասանութիւն եւ հայկ. պարեր Տարօնի տարազով:

Մուտք 3 ֆրանք:

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԲԱՑՈՒՄ Հ. Մ. Ը. Մ.Ի

ՍԿԱՈՒՏԱԿԱՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԵԱՆՑ ԵՒ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

Այս կիրակի ժամը ճիշդ 3.30ին Պէշիկթաշլեան սրահին մէջ

26, rue Troyon. Sèvres. (Métro. Pont de Sèvres).

Պատուոյ նախագահութեամբ Պ. ՆԵՐՍԷՍ ՕՀԱՆԵԱՆի

նախագահութեամբ փրոֆ. Ա. ՉԱՔԸՐԵԱՆի եւ մասնակցութեամբ Հ. Մ. Ը. Մ.ի

Շրջանային Վարչութեան եւ փարիզի Մասնաճիւղին:

կը խօսին՝ Սկաուտներու ազգ. պետ Պ. ԳՐԻԳՈՐ ՅԱԿՈԲԵԱՆ (Սկաու-տիզմի ծագումը Հայոց մէջ): Ֆրանսայի Շրջ. Սկաուտներու պետ Պ. ՎԱԶԳԷՆ ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆ «Ինչպէ՞ս կը թուի օգնանալ»:

Ուղերձներ, սկաուտական կենդանի պատկերներ, երգեր եւայլն.

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ՀԱՄԱՐ

Այս կիրակի, Կոմիտաս Վարդապետի յուղարկին ութօրէին առիթով, Փարիզի Եկեղեցւոյն մէջ տեղի կ'ունենայ հանդիսաւոր Պատարագ եւ Հո-գեհանգստեան պաշտօն:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Կը փնտռեմ հայրս Յովհաննէս Սէֆէրեան (Իզմիրցի) խաղախորդ: որ 1914-1915ին կը գտնուէր Իզմիր: Կը կարծուի թէ այժմ կը գտնուի Մարաք կամ Ալճերիա: Իր մասին լուր ունեցողներէն կը խնդրուի ի-մացնել Mikaël Séférianի, 7, ruc de la Poste, La Tour du Pin. Isère: Ծախքը լուր տուո-ղին վճարուի ցուաց նուէր:

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme, PARIS (13)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այս կիրակի (3 Նոյ.) Լիոնահայ մատրան մէջ պիտի կատարուի հան-դիսաւոր Պատարագ եւ Հոգեհան-գիստ, ի յիշատակ տարաբաղդ Կոմի-տաս վարդապետի: Կը հրաւիրուին Լիոնի բարեպաշտ ազգայինները ներկայ ըլլալ, յարգելու համար անզուգական երգիչին անմահ յի-շատակը: Լիոնի եւ Շրջանի Ազգ. Կեդր. Վարչութիւն

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՖՐ. Կ. Խաչի Իսի լէ Մուլինոյի մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը վաղը Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին իր դպրոցին մէջ: Կարեւոր օրակարգ:

ՏԱՐՕՆ - ՏՈՒՐՈՒԲԵՐԱՆԻ Հայր. Միութեան Ֆրանսայի Շրջանի Պատգմ. ժողովը տեղի կ'ունենայ այսօր Ուրբաթ առաւօտ հայրենա-կից Լ. Տօնիկեանի բնակարանը, 52 rue J. Neujahr. Bagneux (S.):

Բոլոր մասնաճիւղերէն կը խնդ-րուի փութացնել իրենց ներկայա-ցուցիչը:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ԵՈԶԿԱՏԻ Բարենպա-տակ Հայր. Միութեան ընդհ. ժողո-վը այս Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին, Պոր տը լ'Էթուալ, 41, Րիւ Տուպանօ: Խիստ կարեւոր օրակարգ: Կը հրաւիրուին անդամ եւ ոչ անդամ հայրենակիցները:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՇԱՎԻԼԻ Արդութեան խումբի դասախօսական ժողովը յետաձգուած է:

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Քոստոմ Ենթակոմիտէի եւ Քրիստափոր խումբերու ընդհ. ժողովը այս Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին սովորական հաւաքատե-ղին: Կարեւոր օրակարգ: Ձեկոյց՝ Շրջ. ժողովի:

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՕՒ (Մարսէյլ) Վռամեան Ենթակոմիտէին ընդհ. ընկե-րական ժողովը այս Կիրակի, իրիկուան ժամը 6ին ծանօթ հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ (Մարսէյլ) «Ընկեր Կարօ» Ենթակոմիտէն ընդհ. ըն-կերական ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները այս Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 4ին, «Դրօշակի Տան» մէջ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Պատ. Միութեան ընդհ. ժողովը այս Կիրակի առաւօտ ժամը 10ին Գրադարանի սրահին մէջ: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (63)

«ԵՐԿԱՄԵԱՅ ՊԱՆԴԽՏՈՒԹԻՒՆ Ի ՀԱՊԷՇՍՏԱՆ»

Ցօրինեց՝ Տիմոթէոս վրդ. Սափրիչեան

Որչափ աւելի կը մօտենայինք սուրբ Երուսաղէմի, այնչափ աւելի բարե-կամաց եւ մեր քաղաքացի ժողովրդոյ թիւը կ'աւելնար, որոնք լսելով մեր գալը մեր դիմացը փութացեր էին:

Գտրնեա բռնած տեղը, որ մէկ ժամ է քաղաքէն, գտանք դՎեր. Կա-րապետ եւ Սիմէօն Սրբազան Եպիս-կոպոսները, որոնք Սրբազան պատ-րիարք Հօր կողմէն եկած էին մեզ դի-մաւորելու:

Նոյնպէս Անգղիոյ Հիւպատոս Նօէլ Թէմփըլ Մօր իւր թարգմանը եւ երկու խաւասները ղրկած էր:

Աւելորդ կը համարիմ վանքը հա-սած ժամանակնիս եկեղեցական թա-փօրն զմեզ ընդունելնին նկարագրել. բայց չեմ կրնար լռել ու չյայտնել այն յուզմունքն ու սրտագին զեղմունքը, զոր փոխադարձաբար կը կրէինք մեր հոգւոյն մէջ՝ տեսնելով ողջ առողջ բոլոր Միաբան եղբարքն ու Հարքը եւ Ամենապատիւ Պատրիարք Սրբազան Հայրը, երբ իրարու փարելով եւ քաղ-ցըր արտասուքներ թափելով զիրար կը համբուրէինք, եւ փառք կուտա-յինք Աստուծոյ, որ զմեզ դրեթէ մե-ռելութենէ յարուցանելով եւ զմիա-բան եղբարքը ողջ պահելով՝ արժանի ըրաւ մէկզմէկ տեսնելու:

Հոս չեմ ուզեր զանց ընել հարկա-ւոր պարագայ մի, որուն վրայօք տե-ղեկութիւն ստացանք Երուսաղէմ դառնալնէս յետոյ: Վերը երես 116 ը-սած էինք Պելեսսայէն նամակ մը խր-կելնիս յԵգիպտոս եւ մեր վիճակը այն տեղի ազգայնոց իմացընելնիս: Սոյն նամակը Երուսաղէմէն Սրբա-զան Պատրիարքին խրկուելով, եւ ի-մանալով մեր Պելեսսայի մէջ արգիլ-ուած ըլլալը, անմիջապէս կը հեռագր-րէ Կոստանդնուպոլիս Ամեն. Տէր Պօղոս նախորդ Պատրիարքին, եւ ա-նոր միջոցաւ Անգղիոյ Վսեմ. դեսպա-նին կ'իմացնէ, եւ կը խնդրէ որ մեր վերադարձին համար հոգ տանի: Նա ալ առանց ժամանակ անցընելու՝ յԱնգղիա կը հեռագրէ անկէ հրաման ընդունելու համար:

Վեհափառ Թագուհւոյն կառավա-րութիւնը սոյն լուրը առնելուն պէս՝ Եգիպտոսի իւր ընդհանուր հիւպա-տոսին(*) հրաման կը խրկէ որ մեր վերադարձին համար ինչ որ հարկ է՝ ի գործ դնէ եւ մեր գալը դիւրացընէ, ուստի սոյն հրամանին վրայ նա ալ կը փութայ Արժանապատիւ Աստուածա-տուր վարդապետի ձեռօք երկերկու ձեռք հագուստ եւ հազար արծուէ-դրոշմ ըռեալ պատրաստել, եւ Երու-սաղէմայ հիւպատոսին ալ գրելով՝ Սրբազան Պատրիարքէն եւս առ մեզ ուղղեալ նամակներ բերել կուտայ, զորոնք իւր գրութիւններուն մէջ դնե-լով եւ պատրաստել տուած հագուստ-ներով ու դրամներով Եգիպտոսի կա-ռավարութեան ձեռօք Բարձրապատիւ Իսմայէլ փաշայի մարդոց հետ ճամ-բայ կը հանէ մեր ձեռքը հասցնելու ի Մէչէմմա (Կալլապատ):

Այս լուրը Սուէիչ եկած ժամանակ-նիս իմացանք, եւ մեզմէ քանի մը օր յառաջ տեղւոյն կառավարիչը ճամբայ հանած էր զանոնք, եւ յԱղէքսանդրիա հասնելնուս ճիշդ եղելութիւնը իմա-նալով՝ մեր շնորհակալութիւնը մա-տուցինք Աղէքսանդրիոյ ընդհանուր Հիւպատոսի տեղապահին, եւ ընդու-նեցինք Անգղիոյ տէրութեան յայ-տուած սոյն մարդասիրական փոփո-խատեաց նշանը, ոչ իբր փոխա-րինութիւն մեր անձնանուիրութեանը, այլ իբր նշան Վեհափառ Թագուհւոյն բարե-տնօրէնութեանը(**):

Ահաւասիկ Եգիպտոսի ընդհանուր Հիւպատոսի տեղապահ Սթանլէյի նամակը, ի Հապէշստան յուղարկած նամա-կներէն, որ թէպէտեւ մեր ձեռքը չհասաւ, բայց որում մենք ծանօթ եղած ու Եգիպտոս արդէն հասած էինք, սակայն անոր մէկ օրինակը Ամեն. Սրբազան Պատրիարքին խրկուած էր, ինչպէս վերը պատմեցինք:

(*) Սոյն միջոցին ընդհանուր հիւպատոսը բացակայ գտնուելով, Աղէքսանդրիոյ Հիւպատոսը կը վարէր պաշտօնը՝ իբր տեղապահ եւ կամ փոխանորդ կարգուելով անոր կողմէն:

(**) Յիշեալ ազգանուէրները դարձնալնուս, ըստ որում իրենց հասցէին մեր յատկապէս ձեւած էին, տարի մը ատոյն մէջ սուրբ Աթոռին խրկուեցան բաց ի 1000 ըռեալէն, իրենց տրուեցաւ Ամեն. սրբազանին միջոցաւ:

(Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Clacière 15 – 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՇԱԲԱԹ 2 ՆՈՅԵՄԲԵՐ SAMEDI 2 Novembre 1935

11 ՏԱՐԻ — 11e Année No. 2951

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ «ՉԻՔ–ՉԻՔ»

Անցեալ օր օտար թղթակից մը կը գրէր հապէշական ունակութեան մը կամ դիւանագիտութեան մը մասին, որ կը կոչուի «չիք – չիք»,— «մէկը միւսին դէմ հանել»:

Այս արհեստը կատարելութեան հասցուցին ռուս բոլշեւիկները, յանուն համաշխարհային յեղափոխութեան, որ իրականին մէջ ուրիշ մէկ երեսն էր ռուսական աշխարհակալութեան:

Այդպէս էր որ, անոնք մինչեւ իսկ իրարու դէմ հանեցին ուրիշ աշխատաւորական հոսանքներ, որոմ, պառակտում եւ ոխ սերմանեցին աջ ու ձախ եւ տարիներով մահացու պայքար մղեցին միջազգային ընկերվարութեան դէմ:

Եթէ Ֆրանսայի մէջ միացեալ ճակատ կազմուած ըլլալով, այսօր լուտանքներու փոխարէն մեղրածոր խօսքեր կը լսուին, այդ չի նշանակեր թէ Մոսկուան դարձի եկած եւ նոր տասնաբանեայ մը կազմած է:

Ֆրանսայի «միացեալ ճակատ»ը տեղական երեւոյթ մըն է, հետեւանք՝ բացառիկ դէպքերու, եւ ոչ ընդհանրական:

Անշուշտ Կոմինթէրնը կ՚ուզէ որ նոյն համաձայնութիւնը գոյանայ աշխարհի բոլոր երկիրներուն մէջ, սերտ գործակցութեամբ իրարու կապելով ընկերվարականներն ու համայնավարները եւ ուրիշ ձախակողմեան տարրեր:

Այդ բաղձանքին դէմ պատ քաշած են ուրիշ երկիրներու ընկերվարական – աշխատաւորական կազմակերպութիւնները, շատ լուրջ եւ տրամաբանական առարկութիւններով:

Վկայ՝ Աշխ. – ընկերվ. Միջազգայնի գործադիր կոմիտէին վերջին ժողովը Բրիւսէլի մէջ, Հոկտեմբեր 13ին, երբ մերժուեցաւ նկատի առնել համայնավար պատուիրակութեան առաջարկը, միացեալ ճակատ կազմելու համար:

Դեռ աւելին,— այս առթիւ Մեծն Բրիտանիոյ, Հոլանտայի, Շուէտի, Տանիմարքայի եւ Չեխոսլովաքիոյ պատուիրակները յայտարարեցին թէ չեն կրնար ընդունիլ համայնավար պատուիրակութեան տեսակցութեան հրաւէրը, «թէ՛ նկատի առնելով համայնավար պատուիրակութեան կազմը եւ թէ անոր համար որ իրենք իրենց երկիրներուն մէջ կը մերժեն որ եւ է միացեալ գործունէութիւն ունենալ համայնավար կուսակցութեան հետ»:

Այս տեսակէտէն շատ աւելի անողոք դիրք մը բռնած է Մ. Նահանգներու Աշխատանքի Դաշնակցութիւնը: Ան վերջերս որոշեց իր շարքերէն վտարել բոլոր համայնավարները, նկատի առնելով որ Կոմինթէրնի վերջին համագումարը յանձնարարած է բոլշեւիկներուն՝ մտնել ընկերվարական եւ բանուորական կազմակերպութեանց մէջ, անշուշտ բերդը ներսէն առնելու համար:

Այսպիսի կացութեան մը մէջ, ի՞նչ իմաստ կրնայ ունենալ որ եւ է հայ «բանուորական»ի մասնակցութիւնը՝ համայնավարներու կողմէ սարքուած «միացեալ»ներու:

Գաղափար մը կազմած եղաք, անշուշտ, կարդալով Ամերիկայի Ս. Դ. Հնչակեաններուն հետ կնքուած համաձայնութիւնը:

Այդ «միացեալ»ը արտաքին ճակատի վրայ պայքար պիտի մղէ պատերազմի, ֆաշականութեան, միջազգային աշխարհակալութեան եւ ուրիշ բազմաթիւ վտանգներու դէմ, իսկ ներսէն... Հ. Յ. Դաշնակցութեան դէմ:

Այդ ծուռբերան քաղաքականութեան «քաղցրութիւնները» նոր չէ որ պիտի վայելենք:

Թէ այստեղ, Ֆրանսայի եւ թէ ուրիշ գաղութներու մէջ, տարիներէ ի վեր հայ կարմրուկները բան–գործ ըրած են «չիք – չիք» խաղալ, աշխատաւորական շարժումը շփոթելով հակիթ կամ վէգ խաղալու վարժութեան հետ:

Եւ մենք ունեցանք «միացեալ» միթինկներ, ուր Հայն ու Ֆրանսացին կամ Արաբը թոյն կը սրսկէին, չանթեր կը տեղային Դաշնակցութեան դէմ, ճիշդ այնպէս ինչպէս եթէ հարցը կապ ունենար ֆաշականութեան, հիթլէրականութեան կամ բրիտանական աշխարհակալութեան հետ:

Եւ տեսանք ֆրանսերէն թռուցիկներ ու յօդուածներ, խմբագրուած նոյն նենգամտութեամբ,— օտարն ալ կապել հակադաշնակցական շարժանիւին, շարափոխելով եւ շահագործելով զուտ հայկական, տանին վէճեր:

Ու մինչդեռ այսօր Սթալին – արքան գինի կը խմէ Մեծն Բրիտանիոյ Թագաւոր – կայսեր արեւշատութեան համար, եւ Կոմինթէրնը տարօրինակ փափկանկատութեամբ կը խմբագրէ իր հերթական նշանախօսքերը,— հայ կարմրուկներն ու անոնց ուղեկիցները կը շարունակեն «չիք – չիք» խաղալ, մէկը միւսին դէմ հանել, այս պարագային՝ Հայն ու օտարը՝ Հ. Յ. Դաշնակցութեան դէմ:

Միայն մէկ տարբերութեամբ, որ նոյնքան խարդախ ռազմախաղ մըն է,— կրակը ուղղել «Դաշնակ ղեկավարութեան», «շէֆ»երուն դէմ, սիրաշահելով շարքերը...

Հիմա փորձեցէք հարցնել այս տիրացուներուն թէ՝ երբ «միացեալ» կամ «ժողովրդական» ճակատ կազմուեցաւ Ֆրանսայի մէջ, այս երկրին Կոմկուսը զանազանութիւն դրա՞ւ ընկերվարական «շէֆ»ին ու շարքին միջեւ, ղեկավարութեան եւ կուսակցութեան միջեւ:

Հարցուցէք, դարձեալ, թէ բոլոր բանակցութեանց ընթացքին, Կոմինթէրնը համարձակեցա՞ւ ծուռ նայիլ Ընկերվարական Միջազգայնի որ եւ է մէկ հատուածին, հակառակ անոր բռնած անհաշտ եւ անողոք դիրքին: Եւ, մինչեւ այսօր ալ ժխտական պատասխան առնելով, կը համարձակի՞ բերան բանալ:

Այսպիսի այլանդակութիւններ միայն հայկական միջավայրի մէջ կրնան ծնիլ ու զարգանալ:

Դեռ չխօսեցանք բուն սկզբունքի հարցերու մասին:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

«ՔԱՂԱՔԱԿՐԹՈՒԹԵԱՆ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԱՄՕԹԸ»

Յիսունեւերկու պետութիւններէն յիսունը հաւանութիւն յայտնեցին Պատժական միջոցներու

ԱՆԳԼԻԱ ԴԵՌ ՏՐԱՄԱԴԻՐ ՉԷ ՄԱՐՏԱՆԱՒ ՊԱԿՍԵՑՆԵԼՈՒ

Մուսոլինի կարճ բայց բուռն ճառ մը խօսեցաւ Հոկտեմբեր 31ին, Հռոմի պատմական հրապարակին՝ Ֆորոմին առջեւ, նոր համալսարանական ոստանին բացման առթիւ, ձաղկելով Ազգերու Դաշնակցութեան բռնած ընթացքը՝ Իտալիոյ դէմ: Հազարաւոր զինուոր – ուսանողներ աչքի կը զարնէին անհամար բազմութեան մէջ: «Պէտք չէ մոռնանք որ, ըսաւ, երբ այսօր, 31 Հոկտեմբեր, կը վերածնի այս համալսարանը, անդին, Ժընեւի մէջ, եսասիրութեան եւ ընչաքսութեան զինակցութիւն մը կը փորձէ փակել ճամբան երիտասարդ եւ չափկաւոր Իտալիոյ առջեւ: Այս անտեսական պաշարման առջեւ, կ՚ուզենք որ ամբողջ քաղաքակիրթ աշխարհը գերագոյն ամօթն զգայ փորձի մը հանդէպ որ առաջին անգամ կը կատարուի, խորտակելու համար Իտալիոյ ժողովուրդին դիմադրական կորովը: Թող իմանան թէ մենք այդ փորձին դէմ պիտի ծառանանք մեր ամէնէն անողոք դիմադրութեամբ, անսասան վճռականութեամբ եւ գերագոյն արհամարհանքով»:

Այս բառերը արտասանած ատեն «Առաջնորդ»ը ուժգնօրէն զարկաւ սեղանին եւ բազմութիւնը ոտքի ելլելով զայրոյթի աղաղակներ արձակեց: (Թղթակից մը գիտել կուտայ թէ «գերագոյն արհամարհանք» բառը, որ անշուշտ Մուսոլինիի մտածումը կ՚արտայայտէր, վերջին պահուն զանց առնուած էր իտալական թերթերուն մէջ):

Յետոյ «Առաջնորդ»ը բացագանչեց.— «Ընկե՛ր ուսանողներ, առաջին շարքերուն վրայ պիտի գտնուի՞ք»: Ահարկու «Այո՛» մը արտասանուեցաւ իբրեւ պատասխան: Մուսոլինի ճառը վերջացուց հետեւեալ բառերով.

— «Թող այս համալսարանը, ինչպէս Իտալիոյ բոլոր համալսարանները, դառնայ ճեմարանը, ամրոցը, միջնաբերդը ֆաշական ոգիին, որ երբ սպառազինուած է զէն ու զրահով, անվրէպ կը շահի յաղթանակը»:

Համալսարանական ոստանին բացումով, Հռոմի համալսարանին դասընթացքները պիտի փոխադրուին Սափիենցա պալատէն: Համալսարանին բոլոր ճիւղերը ամփոփուած են այս ոստանին մէջ, որ շինուած է գերարդիական ոճով:

*** Բոլոր պետութեանց ներկայացուցիչները համախմբուած ըլլալով Ժընեւի մէջ, երկու օրէ ի վեր կը զբաղին պատժական տնօրինութիւններով եւ ուրիշ կարեւոր հարցերով: Պատիժներու խորհրդաժողովը իր առաջին հրապարակային ժողովը գումարեց Հոկտեմբեր 31ին, Հոկտեմբեր 19էն իվեր: Այս առթիւ նախագահը հաղորդեց թէ 52 պետութիւններ ընդունած են զէնքի եւ ռազմանիւթի արգելքը, իսկ Մ. Նահանգներու կառավարութիւնը արգիլած է զէնք եւ ռազմանիւթ ղրկել թէ Իտալիոյ եւ թէ Հապէշիստանի: 50 պետութիւններ ընդունած են սեղանաւորական պատիժները, 49 պետութիւններ ղրկած են իրենց պատասխանները՝ տնտեսական տնօրինութեանց մասին, «մեծամասնաբար հաւանութիւն յայտնելով»:

Այս առթիւ երեւան եկաւ որ կարգ մը պետութիւններ վերապահում յայտնած են զանազան կէտերու մասին: Լեհաստան եւ Նորվեկիա կը խնդրեն նկատի առնել կարգ մը պայմանագրութիւններ որ կնքուած են իտալական տուներու հետ: (Լեհաստան առեւտրական նաւեր եւ ինքնաշարժներ ապսպրած է): Թուրքիա, Եուկոսլավիա եւ Ռումանիա վերապահումներ կը յայտնեն Իտալիոյ հետ կնքուած հաշուակցութեանց առթիւ: Չիլի եւս կը խնդրէ նկատի առնել թէ պայմանագրութիւններ կնքած ըլլալով, 50 – 60 օրուան կը կարօտի, տնտեսական պատիժները գործադրելու համար: Խ. Միութեան Փարիզի դեսպանը կը խնդրէ թոյլ տալ որ ստանան Իտալիոյ մէջ շինել տրուած նաւերը:

Ասոր վրայ Պ. Իտըն միջամտելով, յայտարարեց թէ Մեծն Բրիտանիա չի կրնար բերանացի վերապահումներ ընդունիլ, այնպէս ինչպէս ըրաւ խորհրդային պատուիրակը: Ի վերջոյ ժողովը քուէարկեց հետեւեալ բանաձեւը.—

1. Այն պայմանագրութիւնները որ կնքուած են Իտալիոյ հետ եւ ամբողջովին վճարուած մինչեւ Հոկտեմբեր 19, ազատ պիտի մնան պոյքոթէ:— 2. Այն պայմանագրութիւնները որոնց համար վճարում չէ կատարուած, պէտք է ջնջուին կամ առկախ ձգուին, պատժական տնօրինութեանց ընթացքին:

Փարիզի մէջ լաւատես, Լոնտոնի մէջ յոռետես

Պ. Լավալ, որ այժմ Ժընեւ կը գտնուի, կը շարունակէ լաւատես երեւալ, իսկ Լոնտոնի մէջ յոյս չունին թէ կարելի է որ եւ է ելքի յանգիլ բրիտանական ընտրութիւններէն առաջ:

«Տէյլի Մէյլ»ի դիւանագիտական խմբագիրը կը գրէ թէ խօսակցութիւնները կը շարունակուին անգլիական եւ իտալական կառավարութեանց միջեւ, Միջերկրականի նաւատորմի մասին, բայց հաւանական չէ որ Անգլիա անմիջապէս ետ կանչէ կարգ մը մարտանաւեր, գոհացում տալու համար Իտալիոյ: Բրիտանական դեսպանը հաղորդած է Պ. Մուսոլինիի թէ իր կառավարութիւնը կը սպասէ որ Իտալիա ուրիշ զօրքեր ալ հեռացնէ Լիբիայէն: Անգլիական կառավարութեան կարծիքով, անբաւական է 15,000 զինուորներու յետս կոչումը, քանի որ դեռ սովորականէն շատ աւելի իտալական զինուորներ կը գտնուին եգիպտական սահմանին վրայ: Իտալական աղբիւրներու համաձայն, 60,000 զինուոր կը գտնուին Լիբիոյ մէջ, ինչպէս եւ շատ մը օդանաւեր եւ հրասայլեր, մինչ Եգիպտոսի անգլիական զօրքին թիւն է 20,000 առանց հաշուելու բուն եգիպտականը:

Բրիտանական դեսպանը երկարօրէն բացատրելով իր կառավարութեան տեսակէտը, զանգատած է թէ իտալական մամուլը սխալ կը ներկայացնէ Անգլիոյ դիրքը:

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ անդամատոմս ստացաւ իր կուսակցութեան վարչութենէն, 14րդ տարեդարձին առթիւ, իբրեւ թիւ 1 ֆաշական:

«ՄԷՍՍԱԺԸՌԻ ՄԱՌԻԹԻՄ» ընկերութեան շոգենաւերը այլեւս չպիտի բանին դէպի Աւստրալիա, համաձայն հրամանագիր - օրէնքի մը: Այս կարգադրութեան շնորհիւ տարեկան 130,000 անգլ. ոսկի պիտի խնայուի:

(Շար.ը կարդալ Գ. էջ)

ՀԱՊԷՇԻՍՏԱՆԻ ԿԱՅՍՐՈՒՀԻՆ ԻՐ ՀԵՏԵՒՈՐԴՆԵՐՈՎ

ՅԱՌԱՋի վաղուան թիւը

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՎԱՂՈՒԱՆ ԹԻՒՆ ԱԼ ԱՄԲՈՂՋՈՎԻՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ Է ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ, ՅՈՒՂԱՐԿԱՒՈՐՈՒԹԵԱՆ ՄԷԿ ՆԿԱՐՈՎ:

Թուրքերէն աղօթք Պոլսոյ եկեղեցիներուն մէջ

Ինչպէս նմանօրինակ երեւոյթներ, Գէորգ. արք. Արսլանեանի նախաձեռնութիւնն ալ վարակիչ դարձաւ եւ Հոկտեմբեր 27ի կիրակին Պոլսոյ բոլոր եկեղեցիներուն մէջ թուրքերէն քարոզներ եւ աղօթքներ արտասանուեցան, Աթաթիւրքի արեւշատութեան համար: Ահաւասիկ Բերայի եկեղեցիներուն մէջ արտասանուած թուրքերէն աղօթքին թարգմանութիւնը.

—«Բարձրեալն Աստուած, այս պահուս բոլորիս սրտերէն առ քեզ բարձրացող աղերսանքները, ծովերու նման անսահման ողորմութեամբդ ընդունէ:

Բարձրեալն Աստուած, մեր հայրենիքը ազատող Աթաթիւրքին կեանքին դէմ երկարել ուզող վատ ձեռքերը, մեր՝ քու ծառաներուդ փրկութեանը համար, կոտրէ, ճզմէ, ոչնչացուր:

Մեծդ արարիչ, դուն Թուրք արիւնով թրծուած մեր հողերուն հացովը եւ ջուրովը սնած այն զաւակները, երկինքն ու երկիր սարսող աստուածային ցասումովդ անիծէ:

Բարձրեալն Աստուած, տեսնելու եւ ճանչնալու անկարող, եւ մէկմէկ խաւարի որջ եղող այն ապերախտ աչքերը դժոխքին հուրովը այրէ, մրկէ:

Բարձրեալն Աստուած, առ քեզ բարձրացող մեր այս խնդրը ընդունէ, մեր մեծ առաջնորդին՝ Աթաթիւրքին կեանքը քու գթութեանդ արեւին նման անշէջ եւ անվերջ ըլլայ: Ամէն»:

*** Պոլսոյ թերթերը կը գրեն թէ եկեղեցիներուն դրան վրայ մշտադալարի եւ ծաղիկներու մէջ Աթաթիւրքին նկարը զետեղուած էր, դրօշներ շուրջը: Պատարագի թափօրին սկիզբը, տաճարներու դրան առջեւ մատաղի ոչխարները զենուեցան, դպրաց դասերը հանրապետական քայլերգը երգեցին. յետոյ պատարագիչները թափօրով առաջնորդուեցան տաճար: Գրեթէ ամէն թաղի մէջ կառավարական ներկայացուցիչներ, Հալքի մասնաճիւղեր հրաւիրուած էին:

Իտալուհիներն ալ պատնէշին վրայ

Հռոմէն կը գրեն թէ իտալացի կիները ազգային դիմադրութեան ոգին պիտի կազմեն տնտեսական կաշկանդումներուն դէմ: Պատերազմի մէջ մեռած զինուորներու մայրերուն եւ այրիներուն յանձնուած է դիմադրութիւնը կազմակերպելու պաշտօնը: Անոնք նահանգային կոմիտէներ կազմելով, պիտի հրահանգեն որ ամէն տունի մէջ միայն իտալական արտադրութիւններ գործածուին: Արդէն իսկ ազդեր փակցուած են ամէն կողմ, յանձնարարելով.— «Իտալական ապրանքներ գնեցէք եւ անոնցմով հպարտացէք»:

Կիները միեւնոյն ատեն պիտի ստուգեն թէ ո՛ր ընտանիքները ամէնէն աւելի կը վնասուին տնտեսական կաշկանդումներէն եւ կարելի եղածին չափ արդարութեամբ պիտի բաժնեն զոհողութեանց բեռը: Միեւնոյն ատեն պոյքոթ պիտի կազմակերպեն օտար արտադրութեանց դէմ:

Ասկէ զատ, կարգ մը կանացի կազմակերպութիւններ մասնաւորապէս կ՚աշխատին արգիլել որ եւ է մսխում: Որ եւ է օտար արտադրութիւն որ անհրաժեշտ չէ, պիտի արգիլուի, առաջին առթիւ՝ արդուզարդի վերաբերեալ նիւթեր, անուշահոտութիւններ, սնգոյրներ, ըմպելիներ եւ հազարումէկ սիրուն ոչնչութիւններ:

Պատերազմի մայրերուն եւ այրիներուն զօրաշարժը մեծ նշանակութիւն ունի բարոյական տեսակէտով, իբրեւ խորհրդանշան մը ուղղուած Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի, քանի որ 1915–1919 երեք ազգերը միասին կռուեցան, բայց Իտալիան չստացաւ իր զոհողութեանց համապատասխան բաժինը:

*** Գրած էինք թէ շաբաթը մէկ օր միս չպիտի ծախուի ամբողջ Իտալիոյ մէջ: Այս որոշումը պիտի օգնէ թէ անասուններու թիւը աւելցնելու եւ թէ ներածումները պակսեցնելու: Մնաց որ, Իտալացիները աւելի շատ խմորեղէն եւ պտուղ կ՚ուտեն քան միս: Հռոմի մէջ կը կարծեն թէ պիտի կրնան դիմանալ նոր զրկանքներուն: Այսպէս, ածուխը փոխանակ Անգլիայէն գնելու, կրնան ճարել ուրիշ երկիրներէ, մասնաւորապէս Գերմանիայէն: Նոյնպէս քարիւղը, որ գրեթէ ամբողջովին Ռումանիայէն կուգայ: Այս առթիւ կարգ մը թերթեր կը գրեն թէ հաւանական է որ Իտալիա բոլորովին գոցէ իր դուռները պատիժները գործադրող պետութեանց ապրանքներուն դէմ եւ լայնօրէն բանայ բարեկամ պետութեանց առջեւ:

ՓԱՐԻԶԻ ԱԼՊԱՆԱԿԱՆ ԴԵՍՊԱՆԱՏՈՒՆԸ կը տեղեկացնէ թէ նախարարական խորհուրդը որոշած է ազատ արձակել բոլոր քաղաքական բանտարկեալները:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՄԱՐՍԷՅԼԷՆ

ՕՐՈՒԱՆ ՄՏԱՀՈԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Բանուորական ճակատի վրայ ոչ մէկ մխիթարական երեւոյթ։ Ընդհակառակն, քանի կ'երկարին օրերը, աւելի ու աւելի զգալի կը դառնան խնդիրները։

Օր չանցնիր որ ականատես չըլլանք նորանոր ողբերգութեանց եւ չլսենք յուսահատութեան կանչեր։

Շրջեցէք հայաշատ փողոցներուն մէջ, անպայման պիտի հանդիպիք մեղրամոմի գոյնով դէմքերով մարդոց, որոնք կամ անօթի են կամ անգործ, եւ կամ աքսորական։

Ժամանակ մը երբ մեր ձեռքերուն մէջ ունէինք ինքնութեան կանոնաւոր թուղթեր, կը կարծէինք ըլլալ ամենամեծ երջանիկը աշխարհի վրայ։ Սակայն հիմա ուրիշ է պատկերը։ Ինքնութեան կանոնաւոր թուղթեր ունենալը բաւական չէ բնականոն կեանքը շարունակելու համար։ Ինքնութեան թուղթերու փոփոխութիւն ալ ատագոյն կ'երթայ հարիւրին տասնի կամ քսանհինգի օրէնքին։

Այս վերջին քանի մը ամիսները ողբերգական եղան Մարսէյլի հայ գործաւորութեան համար։ Բոլոր գործարանները անխտիր արձակեցին իրենց բանուորները։ Շաքարի եւ իւղի գործարաններու մէջ, օրէնքը տառացի գործադրուած է։ Ուրիշ գործարաններու մէջ ալ, աւելի կամ նուազ չափով օրէնքը իր երկաթեայ ուժգնութեամբ կը հարուածէ ենթակաները։ Շատեր այդ գործաւորներէն որոնք հիմա փողոցն են, յոգնած դէմքով եւ պարպուած մարմնով, աշխատած են այդ գործոց հաստատութեանց մէջ տարիներ ու տարիներ։ Շատերը կայտառ էին եւ երիտասարդ, իսկ հիմա դեղնած։

Երէկ, երբ կ'արձակուէին գործէն, իրենց շունչը կ'առնէին նպաստի գրասենեակներուն առջեւ։ Իսկ հիմա ան ալ չկայ։ Եւ հազարաւոր նպաստառուներ, բանուորներ, չարաթը քանի մը անգամներ, հանրակառքի դրամն ալ իրենց գրպանէն վճարելու պայմանով, «Թամփոն»ի կ'երթան, որպէսզի գէթ ինքնութեան թուղթերը փոխելու ժամանակ դժուարութեանց չհանդիպին։

Տեղը չէ՞ հիմա հարցնել,— ի՛նչ ըրին այս դժբախտներուն համար, անոնք՝ որ օրն ի բուն կուրծք ծեծեցին կեղծաւորութեամբ եւ մասամբ նորին։ Եւ հիմա ալ լուռ են որովհետեւ պղտոր ջուր չկայ ձուկ որսալու համար։

Նպաստառուներու բազմութիւնը կրկին աճեցաւ։ Այսպէս ամէն անոնք որ զոհ գացին հարիւրին տասնի կամ քսանհինգի օրէնքին, գացին արձանագրուելու իբրեւ անգործ։ Բրնական է նպաստ ստանալու համար չէ որ գացին եւ կամ կ'երթան։ Այլ յետագային ինքնութեան թուղթերու մէջ դժուարութիւն չունենալու համար։

Կօշկակարները մեծ թիւ մը կը կազմեն ասոնց մէջ։ Անմիջապէս ըսեմ թէ ասոնց կացութեան մէջ ալ նորութիւն մը չկայ։ Հոկտեմբեր 22ը անցաւ։ Կը սպասուէր նոր կարգադրութեանց, եւ սակայն ամէն յոյս օդը ցնդեցաւ։

Շաբաթ օր Աշխատանքի Սակարանին մէջ ժողով մը սարքուած էր կօշկակարներու համար։ Հակառակ օրէնքի խստութեան, անոնք դէչ աղէկ կ'աշխատէին գործատեղիներու կամ տուներու մէջ։

Եւ ահա մասնանշումներ ... անհատական քէներու պատճառով։

Քիչ մը ամօթ ունեցէք, անխիղճ մարդիկ։ Ի՞նչ կը շահիք մէկուն կամ միւսին տունը քանդելով։

X

Գրած էինք թէ «մաքրագործումը» կը շարունակուի ամէն կողմ, արձաբաններու եւ փողոցներու մէջ, երեւան հանելու համար օրէնքի անսաստողներ, փախստականներ եւն.։ Երիտասարդ մը կը պատմէր առջի օր.— Քանի մը տարի առաջ, երբ մեծ պողոտայէ մը կ'անցնէի, ոստիկանները կեցուցին զիս։ Վրաս վեց ֆրանք միայն գտան։ Առնուազն տասը պէտք էր ըլլար։ Եւ այդ օրերուն ալ հիւանդ ըլլալով չէի աշխատեր։ Այս պատճառներով բանեցին զիս եւ նետեցին բանտը։ Տասը օր մնացի եւ ահա կապոյտ թուղթը ձեռքս։

Ուրիշ երիտասարդ մը ինծի յանձնեց գրութիւն մը աքսորականներու մասին «Յառաջ»ի մէջ տպուելու խնդրանքով։ Այս երիտասարդն ալ զոհն է «ապօրինական ապաստանութեան»։ Մտած է քանի մը անգամ բանտ։

Հաստուած մը միայն, եթէ սիրտ ու տրամադրութիւն ունիք.

—«Եթէ դատապարտեն զիս ու ըսեն տասը տարի պիտի պառկիս, կը համակերպիմ վճիռին եւ կը համբերեմ օրերս։ Սակայն այդպէս չէ արտաքսման պարագան։ Ցաւիտենական բանտարկեալ մը կը սեպուիս։ Եթէ մինչեւ մահդ ամէն տարի բռնուիս, պիտի քաշես մեղքդ։ «Մեղք»ն ալ երկիր չունենալն է։ Ո՞ւր երթանք։ Ո՞վ ներս կ'առնէ։ Ազգի մեծեր, ձեզ կանչելէն մեր բերնին մէջ մազ բուսաւ։ Օգնութի՛ւն։ Մի թողուք որ յուսահատութեամբ վերջ տանք մեր կեանքին»։

Այս առթիւ կը թելադրենք այդ կարգի մեր դժբախտ հայրենակիցներուն որ չերթան կասկածելի սրճարաններ։ Գէթ այսպիսով զերծ կը մնան ոստիկանական խստութիւններէ։

Մարսէյլի նահանգային ժողովը բացուեցաւ շաբաթ օր, 26 հոկտեմբեր։ Ինչպէս կը յիշեն մեր ընթերցողները, այս ժողովն էր որ պիտի զբաղէր նպաստառուի հայ բանուորներու խնդիրով։

Ժողովին աշխատանքներու մասին թերթերը լայն արձագանգ տուած էին։ Սակայն այս բոլորին մէջ որ եւ է բան չկար հայ նպաստառուներու համար։

Ազգ. մարմիններուն պարտականութիւնը չէ՞ր այս ժողովին յուշագիր մը ներկայացնել։ Կարելի չէ՞ր չարժման մէջ դնել գոնէ աշխատաւորական անդամները։

X

Տիրող անգործութեան հետեւանքով գրեթէ բոլոր դպրոցները ազդուած են։

Անցեալ տարիներու աշակերտութիւնը կարելի չէ տեսնել։ Կրնամ ըսել որ թիւը կէս առ կէս եղած է։

Շատեր ծնողներէն՝ իրենց զաւակները տեղական դպրոց կը ղրկեն չունենալով ամսական 10—15 ֆր.ի գումար մը։ Ուրիշներ ալ ապա մօտ ամբարտաւանութիւնը կ'ունենան ըսելու.— «Եղբայր, ի՛նչ Հայու դպրոց, ի՛նչ հայութիւն, հոն բան չեն սորվեցներ տղուն. ֆրանսական դպրոցներուն մէջ ամէն ինչ ձրի է, ձրի»։

Եւ ահա այսպիսի եւ ուրիշ պատճառներով մեծապէս տուժած են դպրոցները։ Աշակերտութեան թոշակներով նոյն իսկ կարելի չէ եղած ծախքերուն մէկ երրորդը հոգալ։

Տխուր վախճան մը կը սպասէ մեր դպրոցներուն։

ՀՐԱՉԵԱՅ

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐԸ

ՆՇԱՆՏՈՒՔԻ ԽԶՈՒՄԸ ԵՒ ՀԵՏԵՒԱՆՔՆԵՐԸ

Ըստ Ֆրանսական իրաւաբանութեան, գրաւոր կերպով տրուած որ եւ է խոստում իրաւական ուժ ունի։ Հետեւաբար խոստացողը կրնայ դատապարտուիլ իր խոստումի գործադրման, պայմանաւ որ այդ խոստումը զերծ ըլլայ կարգ մը տրամադրութիւններէ, որոնք արգիլուած են օրէնքով։ Օրինակի համար, երբ մէկը կը խոստանայ որոշ գումար մը վճարել ուրիշի մը պայմանաւ որ այս վերջինը մարդ մը սպաննէ, կողոպտէ եւ կամ տուն մը հրդեհէ, այս խոստումէն օգտուիլ ուզողը որոշուած պայմանը գործադրելէ յետոյ չի կրնար ստիպել օրինական կերպով որ խոստացողը իր խօսքը յարգէ։

Ընդհանուր կերպով բարքերը եւ կամ հանրային անդորրութիւնն ու կարգ ու սարքը խանգարող որ եւ է պայման արժէքէ զուրկ է եւ այդ պայմանի հիման վրայ որ եւ է խոստում զուրկ է նաեւ իրաւական ուժէ։

Նկատի առնելով այս սկզբունքը եւ իր բացառութիւնները, սկզբունք որ ունի ծանր հետեւանքներ խոստացողին համար, պէտք է ուշադրութիւն ընել որ եւ է բանի մը առթիւ գրելու պահուն, չափել գործածուած իւրաքանչիւր բառին եւ նախադասութեան իմաստը, արտայայտուիլ յստակ եւ պարզ կերպով, զգուշանալու համար ամէն տեսակ վիճաբանութենէ արտայայտուած գաղափարներու շուրջ։

Այս խոստումի հարցը ունի իր մասնաւոր կարեւորութիւնը, երբ անիկա տրուած է ծրագրուած ամուսնութեան մը առթիւ, անոր չյարգուիլը կրնայ ունենալ շատ մը հետեւանքներ իրաւական տեսակէտով։

Մեր նպատակն է հիմնական լուսաբանութիւններ տալ այս մասին։

Նշանտուքը ուրիշ բան չէ եթէ ոչ ամուսնական փոխադարձ խոստում մը կնոջ եւ մարդու մը միջեւ։ Ֆրանսական օրէնքը մասնաւորապէս ուսումնասիրած չէ նշանտուքի խնդիրը, սակայն քանի որ այս սովորութիւնը գոյութիւն ունի գրեթէ բոլոր երկիրներու մէջ, այս սովորութեան վերաբերեալ դատեր շատ անգամներ կը ներկայանան եւ դատարանները ստիպուած են քննել այս կէտը եւ արձակել իրենց վճիռը։

Նշանտուքը ժամանակաւոր վիճակ մըն է, քանի որ անիկա կը վերջանայ ընդհանրապէս ամուսնութեամբ եւ բացառաբար խզումով մը։

Եթէ նշանտուքին յաջորդէ ամուսնութիւնը, խոստումը գործադրուած կը նկատուի եւ հետեւաբար որ եւ է դժուարութիւն չի ներկայանար։ Իսկ եթէ նշանտուքը եղ ըլլայ, խզուի, այս տանն չահի, դրամական վերաբերեալ վէճեր կրնան ծագիլ։

Մէկը կ'ուզէ իր ազատութիւնը վերստին գտնել, միւսը իր նշանածին քմահաճոյքին առարկայ ըլլալուն կ'ընդդիմանայ, չի հանդուրժեր լքեալի տեղը անցնիլ իր ընտանիքին եւ ծանօթներուն առջեւ։ Քմահաճոյքի հետեւանքը եղող լքումէն կրնայ յառաջ գալ բարոյական եւ երբեմն ալ նիւթական վնաս։

Գլխաւոր, էական հարցը կը կայանայ գիտնալու մէջ թէ նշանածներէն ո՞ր մէկն է պատասխանատուն, ի՛նչ չափով պատասխանատու է եւ ի՛նչ ապացոյց պէտք է տալ կրած վնասի հատուցում ձեռք բերելու համար։

Մինչեւ հիմա արձակուած վճիռներուն նայելով, նախ պէտք է փնտռել թէ որ եւ է սխալ մը գործուա՞ծ է խզողին կողմէ։ Սխալ գործած կը նկատուի այն որ կը նշանուի գիտնալով առաջուընէ թէ իր խօսքը չպիտի յարգէ։ Ցանցաւոր է այն, որ կը խզէ. Ա.— Պարզ քմահաճոյքի մը պատճառաւ, Բ.— Խզումին չարժառիթը չի կրնար բացատրել եւ կամ կը ներկայացնէ անբաւարար, անորոշ եւ կամ անփաստելի չարժառիթներ, Գ.— Երբ նշանտուքը եղ կ'ընէ շատ երկար ատեն նշանուած մնալէ յետոյ, երբ արդէն ամուսնութեան օրը որոշուած է եւ հրաւիրագիրները ղրկուած են։

Ընդհանրապէս, երբ նշանտուքի խզումը տեղի ունեցած է նշանուելէն քիչ ժամանակ յետոյ, շատ դատարաններ կը նկատեն թէ նման պարագայի մը որ եւ է սխալ գործուած չէ։

Կանոնը այն է որ պատասխանատու նկատուելու համար սխալ գործած պէտք է ըլլալ, գործուած սխալը կը գնահատուի իւրաքանչիւր պարագան զատ զատ քննելով։ Օրինակի համար, եթէ խզող նշանածը տարիքոտ էր արդէն, դատարանը կրնայ վճռել թէ անիկա խզելով շատ թեթեւօրէն վարուած պէտք է նկատուի, քանի որ իր տարիքին բաղդատմամբ խզողը զերծ էր երիտասարդական ազդեցութենէն եւ խանդավառութենէն, որոնք ուրիշ պարագայի մը մէջ կրնան նկատի առնուիլ արդարացնելու համար խզողին վարմունքը։

Սխալը կրնայ գործուած ըլլալ երկու կողմէ։ Եթէ այդպէս է, պատասխանատուութիւնը կը բաժնուի եւ վնասի հատուցման գումարը կը նուազի։ Խզողին ծնողքն ալ կրնան պատասխանատու նկատուիլ, եթէ իրենց կողմէն պատճառ դարձած են խզման։

Որ եւ է հատուցում մը ձեռք ձգելու համար պէտք է որ գործուած սխալը բարոյական եւ կամ նիւթական վնաս մը պատճառած ըլլայ։ Առանց վնասի հատուցում գոյութիւն չունի։

Լքումի հետեւանքով լքեալին համբաւը կրնայ արատաւորուիլ, ինչ որ կը նկատուի բարոյական վնաս, եւ այս արատը իր կարգին կրնայ նիւթական հետեւանքներ ունենալ, օրինակի համար երբ լքեալը չի կրնար խզումին հետեւանքով գործ մը գտնել աշխատիլ։ Վնասը շատ աւելի մեծ համեմատութիւն կը ստանայ եթէ նըկատի առնելով նշանածներու հարազատութեան անհաւասարութիւնը, հանրային չարախօսութիւնը աւելի առատօրէն իր թոյնը թափած ըլլայ ծրբագրեալ ամուսնութեան առթիւ։

Նիւթական վնասը կրնայ առաջ գալ բազմաթիւ պարագաներէ։ Օրինակի համար, երբ ամուսնութեան հեռանկարին առջեւ լքեալ նշանածը նշանուելէ յետոյ ձգած է իր ունեցած գործը։ Նաեւ երբ ի նախատեսութիւն ամուսնութեան մասնաւոր ծախքեր ըրած է (կարասիներու գնում, յարկաբաժնի վարձում, եւն.)։

Կարեւոր է վերջին կէտը, այսինքն ցոյցի վերաբերեալ. պէտք է ապացուցանել խոստումի մը գոյութիւնը, սխալ նկատուած պարագաներու իրականութիւնը, վնասը եւ վնասին այդ սխալի հետեւանք ըլլալը։

Ինչպէս ամէն վէճերու մէջ, նոյնպէս այս տեսակ դատի մէջ միշտ դատարան դիմողին կը պատկանի ապացուցանել։

Ուրեմն լքեալ նշանածն է որ պէտք է իր փաստերը պարզէ եւ ապացուցանէ։

Ընդհանրապէս լքեալը պիտի փաստէ թէ իր նշանածը որ եւ է չարժառիթ մը չունէր զինք լքելու համար, ինքը մինչեւ վերջը ունեցած է ուղիղ եւ պարկեշտ վարմունք մը։

Երբեմն ալ անհնազանդ նշանածը ստիպուած պիտի ըլլայ բացատրել իր վարմունքը եւ իր վարմունքին արդար ըլլալը չկարենալ փաստելու պարագային, անիկա պիտի նկատուի յանցաւոր։

Դատաւորները միշտ կը պահանջեն որ նշանտուքի գոյութիւնը ապացուցուի գրաւոր միջոցներով (թղթակցութիւն, եւն. սակայն գրաւոր պայմանը կը դադրի եթէ խզողը գրել չի գիտեր)։ Սխալի գոյութիւնը կրնայ ապացուցուիլ ամէն տեսակ միջոցներով ըլլայ գրաւոր կամ ոչ (վկայութեամբ)։

Տրուած այս բացատրութիւններէն կը հետեւի որ նշանտուքը չի նկատուիր իբրեւ պայմանագրութիւն մը։ Այս հիմնական կանոնին հետեւանքն այն է որ խզումի պարագային անմիջական պատասխանատուութիւն չըկայ։ Խզողէն վնասուց հատուցում կարենալ պահանջելու համար, լքեալը պարտաւոր է ապացուցանել որ իր հակառակորդը սխալ մը գործեց եւ թէ այս սխալէն իրեն համար յառաջ եկաւ նիւթական եւ կամ բարոյական վնաս մը։

Սակայն ամէնէն առաջ լքեալը բռնուած է ապացուցանել գրաւոր կերպով նշանտուքի գոյութիւնը։

Նկատելով որ ապացոյցի դժուարութիւնները կ'արգիլեն յաճախ վնասուց հատուցումը, դատարանները առ հասարակ բարեացակամ ձգտում մը ցոյց կու տան ի նպաստ լքեալին։

Գ. ՅԱԿՈԲԵԱՆ

ՀԱՅԼԷ ՍԵԼԱՍԻԷ Ա.

Պետ. օրաթերթի թղթակիցը վերջերս Հապէշիստանի կայսեր հետ ունեցած է մանրամասն տեսակցութիւններ իր գահակալութեան պարագաներու մասին, որոնց ամփոփումը կու տանք ստորեւ.—

Ժամանակակից վեհապետներու մէջէն չկայ մէկը, որ պետութեան մը ուժը այնքան լրիւ ներկայացնէ իր անձին վրայ, որքան Հապէշիստանի կայսրը՝ Հայլէ Սէլասիէ Ա.։ Բախտաւոր կարճ ժամանակամիջոցի մը մէջ, Արքայից Արքան իր վրայ կեդրոնացուց ամբողջ կայսրութեան ուժը, որ մինչեւ իր թագաւորութեան օրը պառակտուած էր ներքին կռիւներով։

Նէկուսը այդ յաջողութիւնը կը պարտի իր անուրանալի յատկութիւններուն, իր արտակարգ անհատականութեան, իր քաղաքական ձիրքերուն եւ վերջապէս իր հնարամտութեան։

Իշխան Թաֆֆարի ծնած է 1890ին, յուլիս ամսուն։ Այն ատեն ոչ ոք կրնար նախատեսել թէ այդ մանուկը օրին մէկը պիտի բազմէր կայսերական գահին վրայ եւ Հայլէ Սէլասիէ Ա. կայսր հռչակուելով, պիտի շարունակէր մեծն Մենելիքի գործը, եւ վերջնապէս պիտի ջախջախէր ինքնիշխան աւատապետներուն ուժը։

Իր հայրը Ռաս Մաքօննէն, Աաուլայի յաղթականը, զաւակն էր Մենելիք կայսեր աղջկան։ Այսքան հեռաւոր ազգականութիւն մը նուազ հաւանականութիւն կու տար Թաֆֆարի իշխանին յաջորդելու մեծն Մենելիքի, սակայն ճակատագիրը ուրիշ կերպ տնօրինած էր։

Իշխանը Մենելիքի պալատին մէջ մեծցաւ, իր խաղընկերոջ՝ Լիճ Եասուի հետ միասին, որ որդին էր Մենելիք կայսեր անդրանիկ աղջկան եւ Ուօլօյեններու Միքայէլ մահմետական թագաւորին։ Ուօլօյենները արիւնահեղ կռիւներէ յետոյ, ենթարկուեցան Մենելիք կայսեր իշխանութեան։ Մենելիք աւելի հաստատ հիմերու վրայ դնելու համար նոր կնքուած բարեկամութիւնը, իր սեփական աղջիկը կը նուիրեան տուաւ գահընկէց թագաւորին։

Մենելիք այլ եւս իր տարիքը առած ըլլալով, հանդիսաւորապէս իրեն իբր յաջորդ հռչակեց իր սիրական քրոջ զաւակը՝ Լիճ Եասուն։ Մեռնելէ եւ հիւանդկախ կայսեր այս վերջին հըրովարտակը պատճառ եղաւ շատ մը դժբախտութիւններու եւ իր երկիրը ենթարկեց արիւնալի կռիւներու։ Մենելիքի կենդանութեան ատեն, Թաֆֆար իշխանը իր հօր յաջորդեց իբր փոխարքայ Հարրարի մեծ նահանգին։ Մինչ իշխանը իր նոր պաշտօնին գլուխը անցած կը վարէր իշխանութիւնը, երիտասարդ Լիճ Եասուս բանտարկել տուաւ Մենելիք կայսեր այրին՝ կայսրուհի Թէյթու եւ անոր աղջիկը՝ Զօուիթու, իր սեփական մեծ մայրն ու մօրաքոյրը, եւ կղերականներու եւ քանի մը աւատապետ իշխաններու պաշտպանութեամբ ինք զինք կայսր հռչակեց։

Մինչ այս մինչ այն Թաֆֆարի իշխանը իր կորովի ու ճարտար կառավարութեան շնորհիւ, մեծ ժողովրդականութիւն շահած էր Հարրարի նահանգին մէջ, որուն ժողովուրդը գրեթէ ամբողջութեամբ մահմետական էր։ Մենելիք այդ հսկայ նահանգը քսան տարի առաջ գրաւած էր Թուրքերէ սերած Հարրարի էմիրէն եւ մահմետական իշխաններէ, եւ զայն կցած իր կայսրութեան։

Երիտասարդ վեհապետ կասկածոտ ու նախանձոտ մարդ, չկրցաւ հանդուրժել Հարրարի փոխարքային յաջողութեան եւ Թաֆֆարի իշխանը Աւսիս Ապէպայի արքունիքը կանչեց, զայն իրեն խորհրդական նըշանակելով։ Իրականին մէջ իշխանը ամէն վայրկեան խիստ հսկողութեան տակ կը գտնուէր։ Երկար չանցած կայսեր կառավարութիւնը, որ բռնութիւններու, քմածին տնօրինութիւններու եւ անլուր վայրագութեանց շրջան մը եղաւ, եւ հակառակ ամէն նահէն քրիստոնեայ պետութեան մը վեհապետ ըլլալուն, մահմետականութիւնը ընդունեց ու սկսաւ հալածել քրիստոնեայ եկեղեցին։

1916ին տեղի ունեցաւ պետական հարուած մը, որուն մասնակցեցան քրիստոնեայ նահանգներու բոլոր փոխարքաները, բարձր կղերականներն ու բանակը եւ գահընկէց հռչակեցին վեհապետ իբր անարժան կայսր «Հրէաստանի Առիւծ»ներու գահին։

Մենելիքի աղջիկը Զօուիթու միաձայնութեամբ Եթովպիոյ կայսրուհի հռչակուեցաւ, իսկ Ռաս Թաֆֆարի անուանուեցաւ թագաժառանգ եւ խնամակալ կայսրութեան «Նէկուս» տիտղոսով։

Յաջորդող տարիներուն Հապէշիստանի մէջ ծայր տուին քաղաքական արիւնահեղ կռիւներ։

Թագաւորութեան սահմաններուն մէջ գտնուած նահանգապետները կամ փոխարքաները կայսերական ընտանիքին անհամաձայնութիւններէն օգտուելով ապստամբեցան կեդրոնական կառավարութեան դէմ։ Պատերազմը տեւեց հինգ տարի։ Ապստամբներուն մէջ կը գտնուէր գահընկէց կայսրը, որ Հարրարի մահմետական նահանգին մէջ 50.000 հոգիէ բաղկացած բանակ մը իր շուրջը հաւաքելով, կ'սպառնար հիւսիսային նահանգները։ 1921ին, Ռաս Թաֆֆարիի փայլուն յաղթանակով վերջ գտաւ քաղաքական այս ներքին կռիւը։ Լիճ Եասուս գերի բռնուեցաւ եւ չլթայակապ բանտարկուեցաւ Ռաս Քասսայի բերդին մէջ։

Այդ դժուարին ու յուզումնալից շրջանին, իշխան Թաֆֆարի ցոյց տըւաւ բացառիկ կարողութիւն մը, իր անձին վրայ կեդրոնացնելով զինուորական պետի, պետական մարդու, կազմակերպիչի, քաղաքագէտի եւ կուսակցապետի հանգամանքները, վերստին կազմակերպեց կայսրութիւնը, որ կատարեալ անիշխանութեան մատնուած էր, գլուխն անցաւ բանակին, օրէնքներ ու հրամանագիրներ հրատարակեց, ստեղծեց բոլորովին նոր վարչական դրութիւն մը, զսպեց մեծ աւատապետներուն մեքենայութիւնները, բարձրացուց կառավարական իշխանութեան վարկը եւ վերահաստատեց թագաւորութեան հեղինակութիւնը։

1930ին, Զօուիթու կայսրուհիին մահուան ատեն, Ռաս Թաֆֆարի կայսր օծուեցաւ Հայլէ Սէլասիէ Ա. անունով։ Այդ թագադրութենէն քիչ յետոյ նորէն ներքին խռովութիւններ ծագեցան։ Զօուիթու կայսեր կնոջ ամուսինը՝ Ռաս Կուսէքա ապստամբեցաւ Հայլէ Սէլասիէի դէմ եւ քալեց մայրաքաղաքին վրայ։ Ապստամբ փոխարքային բանակը խուճապահար փախուստի մատնուեցաւ կայսեր կողմէ, որ առաջին անգամ ըլլալով իր երկրին մէջ գործածեց ռմբաձիգ օդանաւեր։ Ռաս Կուսէքա սպաննուեցաւ պատերազմի դաշտին վրայ։

1932ին, ցեղապետ Հայլու, ... ուրիշ ... ազդու աւատապետներու հետ միանալով ապստամբեցաւ կայսեր դէմ, ... Լիճ Եասուս բանտէն ազատ արձակելով կայսր հռչակեց, սակայն ... վերջին փորձն ալ ձախողութեան մատնուեցաւ շնորհիւ կայսեր արագ ու ազդու միջամտութեան։

Ռաս Հայլու ներկայիս բանտարկուած կը մնայ երկրին մէկ հեռաւոր ... մէջ, իսկ նախկին կայսր Լիճ Եասուս, որ սկսած էր մտային խանգարման նշաններ ցոյց տալ, առանց դատավարութեան բանտարկուեցաւ կառավարական զինուորներու կողմէ եւ բանտարկուեցաւ մասնաւորապէս ... համար շինուած դղեակի մը մէջ, որ կը գտնուի Կառա Մուլաթա ... վրայ։ Իտալեւհապէշ թշնամութեան հետեւանքով նախկին կայսրը Հապէշիստանի ներքին գաւառները փոխադրուած է։ Այդ խռովութենէն ի վեր, կեդրոնական կառավարութեան դէմ որ եւ է ապստամբութիւն չէ եղած եւ կայսրը յաջողած է ամբողջովին նուիրուիլ երկրին վերակազմութեան, վերաշինութեան ու խաղաղ զարգացման։

Եթովպիոյ կայսրութեան մէջ նէկուսը երկրին գերագոյն դատաւորն է եւ բանակին ընդհ. հրամանատարը։ Վեհապետը օժտուած է երկաթէ կամքով եւ բացառիկ կարողութեամբ։ Ան կը ղրաղի իր երկիրը շահագրգռող բոլոր մանրամասնութիւններով, որոնք կը վերաբերին ներքին եւ ... կեւ, ... դատարաններու, վաճառականութեան, ... թատրոնութեան, հողագործութեան, հանրօգուտ շինութեանց, հաղորդակցութեանց միջոցներուն եւ ... Նախարարները թուով 12, կայսեր ... ը եւ հնազանդ կամակատարներն են։

Եթովպիոյ մէջ եւրոպական ... պետական պաշտօնեայ գոյութիւն ... նի։ Երկրին բոլոր հարստութիւնն ... հասոյթները կայսեր կը պատկանին ... որ իր ուզածին պէս կը տրամադր... դանոնք։ Եւրոպացի խորհրդականներ..., որոնք կայսեր կողմէ կ'որոշ... եւ զանազան նախարարութեանց ... կը պաշտօնավարեն, վերջին տար... ներու ընթացքին կարեւոր ազդեցութիւն մը ձեռք բերին կառավարական գործերու մէջ, եւ պետական ... միջնադարեան կազմակերպութիւն... դրին բոլորովին նոր հիմերու վրայ։

Նահանգներու կառավարիչները կամ անոնց ներկայացուցիչները ... քանի մը բարձր պաշտօնատարներ ... կազմեն պետական խորհուրդը, ... կարեւոր պարագաներու մէջ կը ... մարուի կայսեր վարչութեան ... եւ նախարարներու մասնակցութեամբ։ Ամէն խնդիր կը ... կայսեր վերին իրաւասութեամբ, ... միակ պատասխանատուն է երկրին ... եւ որուն կամքը կը կազմէ պետական ... օրէնքը։ Կայ նաեւ 150—200 ... բաղկացած Երեսփ. ժողով մը, ... անդամները կ'ընտրուին գաւառներ... սակայն, անոնց ընտրութիւնն ... ուած որոշումները միշտ ենթակայ ... կայսեր վաւերացման։

Հ. ՏԷՐՈՒ...

ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԱՆՑԱԳԻՐՆԵՐԸ

Իտալիոյ վճռաբեկ ատեանի ... տարաններէն, այժմ տարագիր, ... տիօ Ռէալէ, վերջերս լոյս ... գրքոյկ մը, Le Problème des Passep... ուր կը քննէ անցագրային ... պատմական եւ իրաւական տեսակ... տով։

Անցագիրներու խնդիրը բազ... մըն է, եւ այժմէական՝ անոր ... որ հազարաւոր գաղթականներ ... կատագիրը կախում ունի այդ ... բաթուղթէն։ Մասնաւորապէս ... գիտնենք թէ ի՛նչ արժէք կը ... յացնէ անցագիր մը։

Ժթ. դարու Եւրոպան, ... ունելու ցարական Ռուսիան եւ ... թանական Թուրքիան, ... վերաբերում ցոյց կու տար ... դական խնդիրներու մէջ, ... մարդիկ ազատ էին ... երկրէ երկիր։ Ընդհ. ... վերջ դրաւ, ... կարգի ազատութեան, եւ ... բազմեան շրջանն ալ ... լու ստեղծուած կացութիւնը ... յոյզ Եւրոպան տակնուվրայ ... մարդկային բազմութիւններ ... ունեցան լքել իրենց երկիրը ... տալ արշաւող բանակի մը ... 1919էն աղէն, պետութիւններ ... կան Թումբեր կանգնեցնել ... կաններու ներխուժման դէմ

ժամանակ խիստ անօրինութիւններով դժուարութեան մատնեցին այն օտարականները, որոնք հաստատուած էին այդ երկիրներուն մէջ նախապէս: Հարկ եղաւ որ միջազգային կազմակերպութիւններ դարման մը խորհին այն թշուառութեան, որ կը ստեղծուէր իբրեւ հետեւանք օտարականներու դէմ ձեռք առնուած այդ խստութիւններուն: Եւ ահա օրակարգի գլխաւոր հարց մը կը դառնայ տարագիրներու անցագիրներու կարգադրութիւնը: Թոմա Լուկլ, խօսելով այն դժուարին կացութեան մասին, որուն մատնուած են Հայրենիքէ եւ հայրենակցութենէ զրկուած գաղթականները՝ իրենց ձեռքին մէջ առանց երբեք իրաւական վաւերաթուղթ մը ունենալու, կ'ըսէ թէ ատիկա հետք մըն է ոչ միայն պատերազմի, այլ եւ բարբարոսութեան: Անհրաժեշտ էր վերջ տալ այդ բարբարոսութեան՝ ճշդելով գաղթականներու իրաւական կացութիւնը եւ վաւերաթուղթ մը տալով անոնց ձեռքը:

Էմիլիօ Ռէպալէ այստեղ կու տայ ամփոփումը այն երկար համաժողովներուն, որոնք իրար յաջորդեցին պատերազմէն վերջ,— տեղեկագիրներ, առաջարկներ, զանազան կառավարութեանց նպաստաւոր կամ աննպաստ գիրքը, եւայլն: Այսպէս համաժողով մը գումարուած է 1920ին Փարիզի մէջ, յետոյ 1924ին եւ 1926ին Ժընեւի մէջ, 1929 — 1933, Ազգ. Դաշնակցութիւնը կը զբաղի իր ներկայացուցիչներուն եւ նաւաղներու անցագրի հարցով, միաժամանակ զանազան կարգադրութիւններ ընելով տարագիրներու մասին:

Քաղաքական տարագիրներու հարցը օրակարգի վրայ եկաւ պատերազմէն անմիջապէս վերջ, մասնաւորաբար ռուս գաղթականներու կացութեան քննութեան ժամանակ: 1922ին Ռուսերուն կը շնորհուի Նանսէնեան անցագիրը: Յետոյ (1928) նոյն շնորհը՝ Հայոց, Ասորիներուն եւ Քաղդէացիներուն: Նոյն ատեն Ազգերու Դաշնակցութիւնը աշխատեցաւ միջկառավարական համաձայնութիւններ մշակել այդ ուղղութեամբ:

1926ին, Գերմանացիներն են, որ կ'առաջարկեն միօրինակ «անձագիր» մը շնորհել «բոլոր անոնց, որոնք կարելիութիւնը չունին պետական անցագիր մը հայթայթելու»: Մերժուեցաւ այս առաջարկը երկար եւ կատաղի վիճաբանութիւններէ վերջ, որոնք այն աստիճանի հասան, որ Իտալիոյ ներկայացուցիչները սպառնացին հեռանալ համաժողովէն: Մերժուեցան նաեւ Աւստրիոյ, Ֆրանսայի, Համաժողովին նախագահ՝ Փոլիթիսի առաջարկները, որովհետեւ «կը վտանգէին պետութեանց վեհապետական իրաւունքները»: Ու խոհեմութիւն համարեցին գոհանալ ... բաղձանքներ յայտնելով կառավարութեանց:

1933ին, միջկառավարական յանձնախումբ մը դարձեալ քննութեան առաւ անցագրի հարցը: Դժբախտաբար ժամանակը աննպաստ էր,— արեւելեան Եւրոպայի եւ Իտալիոյ բազմահազար գաղթականներուն վրայ կ'աւելնային Գերմանիայէն փախած տարագիրները: Եւ այս անգամ ալ կառավարութիւնները գոհացան ... յանձնարարելով որ պետութիւնները ընդունին համաձայնութեան բանաձեւ մը, որուն տակ ստորագրած են, բազում վերապահութիւններով, Պելճիքա, Ֆրանսա, Պուլկարիա, Նորվեկիա, Եգիպտոս: Այդ առաջարկ — համաձայնութիւնը տակաւին ոչ մէկը վաւերացուցած է, ընդհակառակն մերժած են Սիամի, Հարաւ. Աֆրիկէի, Միացեալ - Նահանգներու կառավարութիւնները: Արդիւնքը՝ Ռուսերէն, Հայերէն, Ասորիներէն եւ Քաղդէացիներէն զատ, ուրիշ ոչ մէկ տարագրի տալ Նանսէնեան անցագիր, ոչ իսկ անձնագիր:

24 մայիս 1933ին Անգլիոյ խորհրդարանն ալ զբաղեցաւ անցագրի այս հարցով: Ոչ մէկ հետեւանք: 1933ին, մինչեւ յարմար չէր գտներ Գերմանիայէն փախած տարագիրներուն տալ ճամբորդական վկայագիր մը: Ազգերու Դաշնակցութեան կողմէ յանձնարարուեցաւ բոլոր կառավարութիւններուն դիւրութիւն տալ տարագիրներու ճամբորդութեան: Լեթոնիայէն, Եուկոսլավիայէն, Սաարի Խորհուրդէն զատ, պետութիւնները սկզբունքով ընդունեցին համաձայնութիւն մը,— ճամբորդական վկայագիր մը տալ մէկ տարի կամ վեց ամիս պայմանով: Եւ սակայն ամէն պետութիւն վիզա կը պահանջէ, որպէսզի այդ վկայագիրով ներկայացող որ եւ է գաղթական ընդունի իր սահմաններէն ներս:

Իսկ այսօր միջազգային յարաբերութիւնները բարդ ձեւ մը առած են, ամէն երկիր իր «վեհապետական իրաւունքներուն» փարած է նախանձագին, այնպէս որ ճամբորդութեան ազատութիւնը կը մնայ երազ մը բոլոր հայրենազուրկներուն եւ քաղաքական տարագիրներուն համար, որոնք ոչ կրնան դիմել իրենց հայրենի երկրին, ոչ ալ հիւրընկալ երկրին կառավարութեան, ու կ'ապրին գրեթէ «օրէնքէ դուրս»:

ԺԹ. դարուն, Զուիցերիոյ, Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ մէջ ստեղծուած էին ներքին անօրինութիւններ, որպէսզի տարագիրները կարենան ապրիլ եւ ճամբորդել: Այսպէս Մածծինի, 1857ին, օգտուեցաւ այդ անօրինութիւններէն, երբ իր ընկերներով Զուիցերիայէն անցաւ Անգլիա: Այսօր ոչ իսկ ներքին անօրինութիւններ: Սակայն անցագիրներու հարցը ներկայիս կը լուծուի միայն միջազգայնօրէն: Վաթէլ կը գրէր ժամանակին, մօտ երկու դար առաջ.— «Մարդ մը որ կ'աքսորուի կամ կը վտարուի, չի կորսնցներ տակաւին մարդկային իր հանգամանքը, ոչ ալ, հետեւաբար, իրաւունքը բնակելու երկրի վրայ անկիւն մը: Ան այդ իրաւունքը ստացած է բնութենէն»:

Աւաղ, այսօր բնութեան այդ իրաւունքը կը զլացուի մարդկային օրէնսդրութիւններով, եւ այսօր ընկերային կոչուած սա վարչաձեւերը կը խլեն ամէն բնական իրաւունք, մարդկային բազմութիւնները վերածելով անբան անասուններու, զորս կը քշեն բնակութենէ հեռու, դաշտերէ եւ արտերէ հեռու, ամենա՛յն բարբարոսութեամբ:

Ի ՊԷՏՍ ԶԱՐԳԱՑԵԼՈՑ

Սիրելի Արազ.— Փոփոխելի ձայնաւոր գիրեր ունինք յաճախ մեր բառերուն մէջ: Այսինքն, արմատական ձեւին մէջ, զոր օրինակ, Է գիրը կը գտնուի: Այս Էն կը փոխուի Ի, բարդութեան միջոցին, այն է՝ ուրիշ բառի մը միացած միջոցին: Այսպէս՝ քարտէս կ'ըլլայ քարտիսագրութիւն, քարտիսագիր, կէտ՝ կիտուած, մէգ՝ միգապատ, հէք՝ հիքացոյն, հիքութիւն, տէր՝ տիրութիւն, տիրացու, տիրակալութիւն, սէգ՝ սիգալ, քէն՝ քինախնդիր, վրէժ՝ վրիժառու, վրիժակ (կենդանիներուն այն գործիքները՝ որոնցմով իրենց վրէժը կը լուծեն, ինչպէս՝ եղջիւր, ժանիք, թոյն, մագիլ, աքացի, — ահա սանոնք ամէնքը վրիժակ են, եւ չա՞րժեր միթէ վերակենդանացնել այս բառը — վրիժա՛կ: Կարելի չէ այսքան նկարէն, այսքան բովանդակիչ բառ մը փոխարինել ուրիշով): Է ձայնաւորը կրնայ փոխուիլ նաեւ Եի, ինչպէս՝ տերութիւն կամ — սխալ բայց ընդհանուր գործածութեամբ ընդունուած — տէրութիւն (առանց փոփոխութեան), տերունական կամ — նոյնպէս — տէրունական, տէրունի, աղէտ՝ աղետալի կամ — ըստ կանոնի — աղիտալի. մէկ՝ մեկուսի: Բայց Է ձայնաւորին Ի փոխուիլը աւելի յաճախադէպ է ինչպէս իբրեւ նոր օրինակներ, դէպ՝ դիպուած, յաւէտ՝ յաւիտեան. մէտ՝ միտիլ, տէգ՝ տիգաբուն (նիզակին բռնելիք փայտը, տեղը). սէգ՝ սիգութիւն, սիգալ. սէր՝ սիրարփի, պէտ՝ պիտոյ, սակաւապէտ՝ սակաւապիտութիւն (ոչթէ ... պետութիւն: Բայց երբ խնդիրը տէրութեան վրայ ըլլայ ... պէտք կ'ըլլայ պետութիւն). ծէտ՝ ծիտուկ, չէտ՝ չիտակ, (չէտ գաւառաբարբառով կը նշանակէ աղուոր, ուղիղ, ճիշդ), վէր, վէրք՝ վիրակապ, գէր՝ գիրուկ, մէջ՝ միջանցք, եւն. եւն.: Օրինակները երկարեցի՝ բոլոր ընթերցողներս սթափ պահելու համար լեզուին նկարագրին նկատմամբ:

Եա երկբարբառ ձայնաւորը կը փոխուի Եի, կամ այն է՝ Ար կը կորսուի: Այսպէս, ատեան՝ ատենակալ. մատեան՝ մատենագիր:

Հոս հիմա ճիշդ տեղն է շատ կարեւոր պարագայ մը ի վեր հանելու եւ ճշդելու.— Պէտք չէ շփոթել ԵԱ երկբարբառին հետ ԵԱՆ մասնիկը որ մականուն կը ցուցնէ կամ «վերաբերող», «ունեցող» իմաստ կու տայ եւ, ըստ ինքեան, փոփոխութեան չենթարկուիր: Մանրամասնութեան մտնելէ առաջ՝ հոս յիշատակենք քանի մը բառեր, այսպէս՝ բուրեան (բուրումնաւէտ), գունեան (գոյնզգոյն), որոնք չեն եղանակաւորուիր, այսինքն՝ ա եւ է փոփոխութեան չեն ենթարկուիր, այլ կը մնան միշտ այս վիճակին մէջ եւ կը գործածուին իբրեւ ածական: Մականունի յայտարար ԵԱՆ մասնիկն ալ, նմանապէս, պէտք չէ եղանակաւորել, փոփոխութեան ենթարկել, որովհետեւ անիկա կը մնայ իր այդ ձեւին մէջ, չի հոլովուիր, չածանցուիր, չի բարդանար. կամ ածանցուի իսկ, ԵԱՆ կը մնայ ԵԱՆ: Այսպէս՝ Վարդանեան՝ Վարդանեանականք, եւն. յոբելեան՝ յոբելեանական, ոչ թէ յոբելինական կամ յոբելենական: Այս երկու վերջինները հաւասարապէս սխալ են: Յոբելեանին մէջ արմատ բառն է յոբել կամ յովբել, եբրայեցերէն, որ կը նշանակէ փող, շեփոր: ԵԱՆ մասնիկը մականունի ձեւով կցուած է անոր, «վերաբերող», «ունեցող», «կատարուող» ձեւով: Արդ, իրաւունք չունինք այդ ԵԱՆն առնելով Ար ջնջել, եւ Եը պահել միայն, կամ Ի մը մէջտեղ հանել ԵԱին տեղը: Անիմաստ: Որովհետեւ անկանոն: Մատեանին, ատեանին մէջ ԵԱՆ չէ որ կ'առնենք, այլ ԵԱ միայն եւ այդը կը նետենք: Յոբելեանին մէջ ԵԱ չկայ, այլ ԵԱՆ, որ անփոփոխ է: Ուստի պէտք է ըսել՝ յոբելեանական (հանդէս, տօն), կամ պարզապէս — ինչ որ նախընտրելի է — յոբելեան (հանդէս, տօն, յանձնաժողով): Թո՛ղ որ հանդէս, տօն բառերը աւելորդ են, կը բաւէ միայն յոբելեան կամ յոբելեան (...եանական) յանձնաժողով: Այս բառը գլխ քիչ մը աւելի կը շահագրգռէ ... Ամիսներէ ի վեր կազմակերպողները չկրցան ուղիղին վրայ կանգ առնել եւ գործածել յոբելեան, ինչպէս Արամեան (Արամեանականք, եւն.): Այնպէս որ կրնան իմ այսօրուան ... աշակերտներս միտք պահել այս կէտը եւ 25 տարի վերջ երբ 95 տարեկան ըլլամ, անոնք այդ թուականին «ծեր» չափահասները իբրեւ նոյնքան երախտագէտ, կը սարքեն յոբելեան հանդէս մը եւ յոբելեան յանձնաժողով մը ... Այս խնդիրն ալ սիրելի Արազ, այժմէն այս կերպով լուծուած կը հռչակենք, եթէ ոչ ի պէտս, գէթ ի լուր զարգացելոց ...

X

Լեզուներուն, մանաւանդ արմատականներուն — որոնցմէ է՛ւ Հայերէնը — խաղերը բազմադիմի են եւ շահեկան: Այս մասին սակայն սակաւապէտ եւ ժուժկալ ըլլալու հարկին վրայ որքան պնդենք՝ քիչ է: Բանասիրութիւնը տակաւին ո՛չ արուեստ է ո՛չ գիտութիւն, այլ երկուքին ճամբուն մէջտեղն է տակաւին: Սահուն է բանասիրութեան գետինը, մինչեւ իսկ աճպարարութեան կը տանի: Ուստի զգա՛ստ: Բայց քիչ մը հով առնելու համար, իբրեւ զբօսանք մերթ կարելի է այդ խաղերուն անձնատուր ըլլալ, թեթեւակի.— Զ գիրը գործածուած է իմաստը ուժովցնելու: Այսպէս՝ իջնել՝ զիջանիլ. հարել՝ զարնել, հեղուլ՝ զեղուլ. գետինէն՝ զգետնել. յարդարել՝ զարդարել (արմատականն է զուտ արդ, որ կը նշանակէ ձեւ. զմբեթարդ, կորնթարդ՝ կորնթոսեան ճարտարապետութեան ձեւով: Անկէց կուգայ նաեւ «հարթ», բայց հէն ուժով է Զն: — Ծ գիրն ալ կ'ուժովցնէ: Այսպէս՝ ափ՝ ծափ. ակ՝ ծակ, այգ՝ ծագիլ, հով, զով՝ ծով: — Ի գիրը բառերուն ծայրը «ունեցող»ի իմաստ կու տայ: Այսպէս՝ կորով՝ կորովի, ակն՝ ականի, (իսկ կոյր կը նշանակէ «զաչացու» բառը ... լեզուի խա՛ղ): Ի գիրը կը նշանակէ նաեւ ... չունեցող, զուրկ, ինչպէս՝ այրի (կին՝ որուն այրը մեռած է ...):

Շարն. ընդհուպ:

ՏԱՐԱԶ

«Դաշնակցութեան Օր»
ՊԱՆԵԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ ՄԷՋ

— • —

ՔԱՇԱՆ.— Փարիզի Հարաւային Շրջանի գաղութը ապրեցաւ գեղեցիկ օր մը անցեալ կիրակի, Պուր լա Րէնի սրահին մէջ: Փարիզէն եւ արուարձաններէն ընկերներ եւ համակիրներ փութացած էին ներկայ ըլլալու Դաշնակցութեան Օրուան հանդէսին: Պարապ աթոռ չէր մնացած: «Արծիւ» ենթակոմիտէի կողմէ հանդէսը բացաւ ընկ. Ս. Գարակէօզեան, որ պարզելէ ետք տօնին նշանակութիւնը, ներկաները հրաւիրեց մէկ վայրկեան ոտքի կանգնիլ յարգելու համար մեռելներու յիշատակը: «Սիփան» երգչախումբէն տղաքներ եւ օրիորդներ երգեցին «Մշակ բանուոր»ը: Խօսքը տրուեցաւ ընկ. Ղեւոնդ Մելոյեանի, որ ակնարկ մը նետեց մեր 45 տարուան պատմութեան դէպքերուն վրայ, ենթարկելով զանոնք վերադնահատումի եւ Դաշնակցութեան քաղաքականութիւնը դատ. համապատասխան Հայ ժողովուրդի իրական շահերուն մանաւանդ 1904 թուականէն սկսեալ: Անոր թուրք ու քիւրտ տարրերու հետ համերաշխօրէն ընթանալու ջանքերը եւ աշխատանքները միշտ պիտի ներկայացնեն պատմական արժէքներ: Սկաուտ արտասանութիւններու գեղեցիկ շարք մը,— ընկ. Ս. Թորոսեան, Օ. Կարապետեան, Օսմանճեան, իսկ օրիորդներ Օսմանճեան, Է. Աբրահամեան իրենց հատընտիր կտորներով խանդավառեցին ներկաները եւ խլեցին ջերմ ծափեր: Փոքրիկներ Ա. Խաչէգեան, Է. Արսլանեան, Օր. Ա. Զրուանդեան եւս իրենց մասնակցութեան բաժինը բերած էին, լաւ արտասանութիւններով: Օր. Հ. Գնեազեան եւ Տիկ. Նուարդ Բամպուքճեան հմայիչ մեներգներով ջերմ մթնոլորտ մը ստեղծեցին: Ամէնուն դէմքին վրայ կ'արտացոլար հոգեկան գոհունակութիւն: Յետոյ խօսք տրուեցաւ ընկ. Ս. Սասունիի, որ կուռ բանախօսութեամբ մը շեշտեց գիտակցութեան անհրաժեշտութիւնը, հաւաքական կեանք ստեղծելու համար: Հ.Յ. Դաշնակցութիւնը նկատեց այն հնոցը ուր դարբնուած է եւ պիտի դարբնուի ազգային եւ հանրային գիտակցութիւնը՝ որ պիտի կրնայ մեզ առաջնորդել իսկական քաղաքական ազատագրութեան:

Ժողովուրդի պահանջին վրայ խօսք առաւ նաեւ ընկ. Ս. Վրացեան, պարզեց Դաշնակցութեան գործունէութեան այն բոլոր տարրերը որ կը ձգտին ստեղծել ազգային մշակոյթ եւ կը հարթեն ճանապարհը այս ժողովուրդի վերջնական անկախութեան: Դաշնակցութիւնը կը դադրի գոյութենէ միայն այն ատեն երբ աւելի զօրեղ հաւաքական աշխատանք մը գայ իրագործելու մեր ազգային իտէալները:

Ներկաները լուռ ու մունջ ունկնդրեցին երեք բանախօսներու այնքան դաստիարակիչ խօսքերը եւ բոլորն ալ կը կրկնէին թէ այս օրուան հանդէսը մեզի համար եղաւ չափազանց հրահանգիչ: Օր. Հրանուշ Գազազեան իր շնորհալի պարերով կը խլէր ծափեր, իսկ «Սիփան»ի տղաքը եւ օրիորդները այդ օրը գերազանցած էին իրենք զիրենք: Առանց գինիի հարբած էին ամէնքն ալ եւ կ'երգէին անընդհատ զանազան կտորներ Կոմիտասէն: Գարեգինի թրթռուն թառը, խմբական պարերը եւ մանաւանդ խմբերգները եւ մեներգները սրահը վերածեցին հաճելի վայրի մը ուր ամէնքս ալ մեր լեռներու, հովիտներու, դաշտերու հմայքին ներքեւ մոռցած էինք մեր պանդխտութիւնը:

«Դաշնակցութեան Օր»ը եւ մանաւանդ Դաշնակցութիւնը եթէ գոյութիւն չունենար Սփիւռքի հայու ծոցին մէջ, սրտերու մէջ հայ կեանքի ծլարձակումները շատոնց թառամած եւ վերջացած պիտի ըլլային: Այս էր մեր տպաւորութիւնը երբ կը հեռանայինք սրահէն «Մեր Հայրենիք»ի ոգեւորիչ եւ ներշնչող սարսուռները մեր հոգիին մէջ սեղմած:

Թղթակից

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

«ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ»Ը
ՓՈՆ Տ'ՕՊՆԱՅԻ ՄԷՋ

— • —

ՓՈՆ Տ'ՕՊՆԱ, 29 հոկտ.— Մեր գաղութն ալ տօնեց Դաշնակցութեան Օրը, հոկտ. 27ին: Անսպասելի բազմութիւն մը լեցուած էր եւ սրահը նեղ կուգար, որով շատեր ոտքի վրայ անցուցին:

Սրահին ճակատը կը փայլէր Հ. Յ. Դ. զինանշանը, «Մահ կամ ազատութիւն»: Կողքերը կը զարդարէին Ֆրանսական եւ հայկական դրօշները եւ հերոսներու մեծադիր նկարները:

Հանդէսը բացուեցաւ «Մեր Հայրենիք»ով որ լսուեցաւ յոտնկայս: Նախագահը բացատրեց օրուան տօնին իմաստը: Արտասանեցին Պ. Սահակ Խանդաթեան, Ահարոնեանի «Յարգանք քեզ»ը, Մովսէս Բարխեան «Սիրոյ զոհեր» եւ Սիպիլի «Հայոց լեզուն»:

Յետոյ բեմ բարձրացաւ ընկ. Ա. Գիւլխանդանեան, որ պարզելով հայ ժողովուրդի ստրկական վիճակը, բացատրեց Դաշնակցութեան կատարած դերը ամբողջ 45 տարի: «Դաշնակցութիւնը արտայայտիչն է հայ ժողովուրդի հզօր կամքին, քանի կ'ապրի հայ ժողովուրդը, կ'ապրի եւ Դաշնակցութիւնը: Անոնք նոյնացած են, միս ու ոսկոր դարձած»: Բանախօսութենէն վերջ երգեց ընկ. Տիկ. Լուսին Կարապետեան «Կանչէ կռունկ» եւ Պ. Սահակ Խանդաթեան «Լուեց ամպերը», որմէ վերջ հանդէսը փակուեցաւ:

Յետոյ ունեցանք ընկերական ընդհ. ժողով, ուր ընկ. Գիւլխանդանեան մանրամասն զեկոյց մը տուաւ, թելադրութիւններ ընելով մեր աշխատանքներու մասին:

Մ. Բարխեան

ՀԱՆԴԷՍ ՄԸ

— • —

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆ (Մարսէյլ).— Հ. Յ. Դ. «Ընկեր Կարօ» ենթակոմիտէի նախաձեռնութեամբ պատրաստուած ներկայացումը՝ «Սասնոյ Հսկաները», տեղի ունեցաւ հոկտ. 27ի կիրակի կէսօրէն վերջ ժամը 2ին, Լա Վիստ, Էմիլ Թաժի սրահին մէջ:

Ճիշդ ժամանակին սրահը լեցուած էր, այնպէս որ անհնար եղաւ տեղաւորել եւ շատեր մնացին ոտքի վրայ: Մեզի համար իսկ անսպասելի էր, որովհետեւ մեր շրջանի մէջ այսպիսի բազմամարդ հաւաքոյթ տեղի չէր ունեցած: Հակառակորդները, այնքան ապերախտ, այս անգամ ալ Գամբանը Ֆրէզի դպրոցի անունով դուրս եկան, բայց նորէն մատնուեցան անփառունակ պարտութեան: Կարելի՞ էր վիժեցնել ձեռնարկ մը ուր կ'երեւան Հ. Յ. Դաշնակցութեան Սասնոյ ապստամբութեան հերոսները՝ Սօսէ, Անդրանիկ, Գէորգ Չաւուշ, Մուրատ, Սեպուհ, Հրայր, Վահան եւ ուրիշներ, այնքան նուիրական ամէն Հայու համար: Փակման խօսքին մէջ մեր ընկերը շատ ճիշդ նկատեց,—«Դաշնակցութիւնը կը ձգտի հայ ազգը կապել Հայոց յեղափոխական պատմութեան եւ անոր հերոսներուն: Հայրենիքին համար զգեստ մը ինչ կուսակցութեան ալ պատկանած ըլլայ, նոյնքան յարգելի է մեզի համար: Դուք լսեցիք թէ ինչքան մտահոգուած էին Հրայրները, Անդրանիկները եւ ուրիշներ մեր ազգի անմիաբանութեան համար: Այդ մտահոգութիւնը այսօր ալ ունինք: Միութիւնը միայն կրնայ մեզ փրկել»: Դերակատարները մեր երիտասարդ ընկերներն էին, որոնք ամբողջ մէկ ու կէս ամիս փորձեր կատարեցին: Շատ կը կասկածէինք, բայց անվարան կրնանք ըսել թէ հանդիսականները գոհ մնացին:

Կենդանի պատկեր մը կը ներկայացնէր Հրայրը, որուն վրայ կը հսկէին երեք փոքրիկներ, իբրեւ հրեշտակներ, իսկ Օր. Մանուշ Մարտիրոսեան կ'երգէր, խորապէս յուզելով ներկաները:

Աշխատաւոր

ՄԱՄՈՒԼ

ՀԻՆ ԴԱՒԸ

«Յուսաբեր» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (21 հոկտ.).

—«Ինչ անդրադարձում ունի հայութեան մտածումներուն եւ տրամադրութեանց վրայ այն ծանր վիճակը, որ ստեղծուած է այսօր աշխարհի մէջ, իտալեւհապէշ վէճին առթիւ:

Սխալ պիտի ըլլար ըսել,— ո՛չ մէկ: Այսօր իսկ անդրադարձումներ կան, սակայն անկախ հայութեան կամքէն: Աննկատելի, խորհրդաւոր եւ անիմանալի ճամբաներով, միշտ նոյն Մոսկուան տրամադրութիւններ կը խմորէ հայութեան մէջ, վէճին անակնկալ բարդացումները նկատի առնելով: Ամէնէն առաջ մեղմացած են ներքին պայքարները: Մոսկուան այլեւս բուռն թափով ատելութիւններ չի սերմաներ հայութեան մէջ, չի հաւաքեր ընդհանուր դրօշի մը շուրջ բոլոր հակադաշնակցական տարրերը, չի ջանար «միացեալ ճակատ» կերտել եւ զայն ուղղել բացառաբար Դաշնակցութեան դէմ: Ռամկավարութիւնը միայնակ անզօր է այս չարիքը բերելու, ուստի սմքած լռած է: Նորը միայն այս չէ: Կայ սակէ աւելի էականն ու խորհրդաւորը: Մոսկուան զգուշաբար ջանքեր կը թափէ հայութեան մէջ նոր «միացեալ» մը կերտելու, այս անգամ զայն ուղղելու համար, սակայն ոչ թէ Դաշնակցութեան, այլ անոր հետ ... «Փաշականութեան եւ միջ. ազգային իմպերիալիզմի դէմ»: Եւ յաջողելու համար իր այս ձեռնարկին մէջ, նենգ Քրեմլը փորձեր կ'ընէ իր ցանցին մէջ առնել նաեւ Դաշնակցութիւնը: Եղբայրակա՛ն այս առաջարկը կուգայ առ այժմ Ամերիկայէն. Հօկերու վերջին 9րդ համագումարին մէջ, «Հայրենասէր» հռչակուած է Դաշնակցութիւնը եւ որոշուած է «դաշնակ շարքային»ներու առջեւ լայնօրէն բանալ Հօկերու դուռները: Նոյն համագումարին մէջ պաշտօնապէս յայտարարուած է որ «Հօկերու բարձրացուցած հայրենասիրութեան դրօշակը ԽՍՀՄի դրօշակն է»: («Բան.» 207, 6 սեպտ. 1935): Շտապենք աւելցնել, որ ոչ միայն դրօշը, այլ եւ Հօկերու հռչակած նշանաբաններն ու հետապնդած քաղաքականութիւնը նոյնպէս ԽՍՀՄինն են: Քրեմլը կը գծէ, կը թելադրէ ու կը հրահանգէ այն ամէնը, ինչ որ ծպտեալ բոլշեւիկը (կարդա՛ Հայաստանճիներու պերճ բանակը) կը թութակէ գաղթաշխարհի մէջ: Բացէ՛ք չակերտները այս նենգ խաղերուն եւ դուք պիտի ունենաք մէկ տարբերակը հին ու ծանօթ «ռուսասէր» քաղաքականութեան: Այսպէս եղած է միշտ, ամէն անգամ երբ արտաքին ճակատներէն վտանգ սպառնացած է մեր Հիւսիսի ոսոխին, անմիջապէս այս վերջինը իր հակահայ ատելութիւնները զսպա՛ծ, իր լեզուն փոխա՛ծ եւ հայրենասիրակա՛ն կեղծ քօղ մը նետած է իր նենգ հոգիին վրայ՝ հայութիւնը իր քաղաքական հունին մէջ առնելու եւ անոր երակներէն յանուն Ռուսիոյ յաւելեալ արիւն մը քամելու համար: Այս նոյն դաւն է որ կը նիւթուի այսօր մեր դիւրահաւատ ժողովուրդին դէմ: Բուն հայութիւնը քնացած է, արթուն է սակայն իր ոսոխը, որ զգուշաբար ձեւեր կ'որոնէ հին ախտը ներարկելու մեր ժողովուրդին եւ զայն անգամ տարագրութեան մէջ իր շահերուն եւ խաղերուն գործիք դարձնելու:

Զարմանալի է ամբոխը, երբ քնաբեր երգեր կը յօրինես՝ հաճոյք կը զգայ. երբ կը փորձես քունէն արթնցնել՝ կը դժգոհի:

Պիտի տրտնջայ նաեւ այս անգամ»:

ՏԽՐՈՒՆԻ

Պէյրութէն ղրկուած մահազդէ մը ցաւով իմացանք մահը Պ. Տաճատ Զարիֆեանի, հայրը՝ վաղամեռիկ բանաստեղծ Մատթէոս Զարիֆեանի: Այս առթիւ մեր խորին վշտակցութիւնը այրի տիկ. Հ. Զարիֆեանի (որուն 3րդ սուգն է այս), մեր աշխատակից Տիկ. Սիրան Սեզայի եւ պարագաներուն:

Հ. Մ. Ը. Մ.

Սկաուտական

Կիրակի 29 սեպտեմբեր, Վէնսէնի անտառին մէջ տեղի ունեցաւ Հ. Մ. Ը. Մ.ի Փարիզի եւ շրջականներու սկաուտական խումբերու ընդհ. արշաւը, ներկայութեամբ շրջանային պետի եւ ղեկավարութեամբ վարիչ Յարութիւն Տապաղեանի: Հակառակ խիստ աննպաստ օդին, 35 սկաուտներ ներկայ էին որոշեալ ժամուն, իրենց խմբապետներով:

Ժամը 9.45ին ժամադրավայրէն, Վէնսէնի դղեակ, մեկնեցաւ խումբը ու կէս ժամէն հասաւ բանակավայր, ուր արդէն հասած եւ վրանի յարդարման գործին սկսած էր Ալֆորվիլի խումբը:

Քառորդ ժամ տրուած էր վրանի յարդարման եւ տեղաւորման համար, որմէ յետոյ սկսաւ խաղը, խումբերու բաժնուած: Ժամը 11 ու կէսէն 12 ու կէս, տեղի ունեցաւ սկաուտական գիտելիքներու շուրջ դասախօսութիւն, բարձրութիւն չափել, յիշողութեան փորձ, եւ դաւանանքի առաջին յօդուածին «Սկաուտին խօսքը նուիրական է» բացատրութիւնը:

Կաթկթող եւ յետոյ տեղատարափ անձրեւի տակ տղաքը նստան ճաշի, մէկ մասը վրանի տակ, մնացեալները փէրշինկ մարգարանի ծածքերուն տակ: Շրջ. Վարչութեան անդամներէն Պ. Պ. Կարօ Խուպիկեան եւ Վահրամ Էլմայեան, որոնց կ'ընկերանար Պ. Խորէն Գաբիկեան (նախկին ուսուցիչ Պոլսոյ Կեդր. վարժարանի), եկած էին ներկայ ըլլալու Հայկ Մերկերեանի աւագ խմբապետի աստիճանի բարձրացման արարողութեան: Այս առթիւ Պ. Հայկի յանձնուեցաւ Փարիզի եւ շրջականներու սկաուտական եւ գայլիկներու խումբերու ընդհանուր ղեկավարութիւնը: Սկաուտներու պայտաձեւ շրջանակին կեդրոնը խմբապետ Հայկ պատուի առած կրկնեց իր սկաուտական երդումը: Շրջ. պետ Վազգէն Անդրէասեան սկաուտներուն հաղորդեց խմբապետ Հայկի երկարամեայ լուրջ եւ համեստ գործունէութիւնը, որմէ յետոյ իր ուսին ամրացուց աւագ խմբապետի ժապաւէնները: Բոլոր խումբերը պատուի առին իրենց նոր պետը: Շրջ. Վարչութեան կողմէ Պ. Խուպիկեան քաջալերական խօսքեր ուղղելով, շեշտեց մէկ տարիէ ի վեր կատարուած աշխատանքները եւ կատարեալ համերաշխութիւնը:

Սկաուտական գործադիր մարմնոյ անունով խօսեցաւ Պ. Էլմայեան:

Շրջ. պետը տղոց ծանօթացուց Պ. Խորէն Գաբիկեանը, իր ուրախութիւնը յայտնելով որ մանկավարժ մը ներկայ կ'ըլլայ եւ հրաւիրեց երկու խօսք ընելու:

Արարողութիւնը վերջացաւ սկաուտական երգերով:

Մէկ ժամ եւս խաղալէ յետոյ սկաուտները ժամը 6ին մեկնեցան իրենց տուները:

** Պ. Խորէն Գաբիկեան ընդունած է սկաուտական դասախօսութիւններու ղեկավարութիւնը:

Եգիպտոս պիտի մասնակցի՞ պատիժներուն

Ազգերու Դաշնակցութեան ընդհ. քարտուղարը եգիպտական կառավարութեան ալ հաղորդած է Իտալիոյ դէմ գործադրելի պատժական տնօրինութեանց մանրամասնութիւնները, որպէսզի իր դիտողութիւնները յայտնէ: Կառավարութիւնը ուշադրութեամբ պիտի քննէ խնդիրը, պատասխանելէ առաջ: Իտալիա կարեւոր յաճախորդ մըն է Եգիպտոսի համար: 1934ին Եգիպտոս աւելի քան 2,000,000 ոսկիի ապրանք գնեց Իտալիայէն եւ 2,500,000 ոսկիի ապրանք ծախեց, մեծ մասով բամպակ: Եգիպտական բամպակի հայթայթումը այս միջոցին շատ կարեւոր է Իտալիոյ համար եւ մեծ քանակութեամբ գնումներ եղած են վերջին շաբաթներու ընթացքին: Պատիժներու գործադրութիւնը դժուարութեանց պիտի հանդիպի, քանի որ առանձնաշնորհներու (քափիթիւլասիոն) համաձայն օտար հպատակները ազատ են եգիպտական օրէնքներէն:

Հականգլիական ցոյցեր Հռոմի մէջ

Լոնտոնի թերթերուն թղթակիցները կը գրեն թէ հականգլիական զգացումը կ'աճի ամէն օր, Հռոմի եւ ուրիշ քաղաքներու մէջ: Թշնամական ցոյցեր կը կատարուին անգլիական խանութներու եւ ճաշարաններու դէմ: Համալսարանական ուսանողին բացումէն վերջը, բազմաթիւ ուսանողներ փողոցէ փողոց շրջելով, իրենց զայրոյթը յայտնեցին անգլիական հաստատութեանց դէմ: Ցետոյ կանգ առնելով «Ինկիլթէրրա» պանդոկին առջեւ, պահանջեցին փոխել անունը: Պանդոկապետը խոստացաւ հիւրանոցը կոչել «Իտալիա»: Բազմաթիւ պահակներ դրուեցան անգլիական դեսպանատան եւ հիւպատոսարանին առջեւ, որոնք քարի բռնուած էին ուսանողներու կողմէ: Ոստիկանութիւնը ցրուեց ուսանողները, որոնք չէին կրցած վնաս հասցնել: Կառավարութիւնը հակառակ է այսպիսի ցոյցերու, բայց ամբոխը կ'ազդուի մամուլին արտայայտութիւններէն:

Զինուորական ճակատին վրայ

Օկատէնի մէջ ձերբակալուեցան 18 Սոմալիներ եւ չղթայակապ փոխադրուեցան Ճիճիքա: Բոլորն ալ խոստովանած են թէ իբրեւ խլամ կղերական ձեւանալով, գիւղերը շրջած եւ քարոզներ խօսած են Հաբէշներուն դէմ: Կ'ըսուի թէ խոստովանած են նաեւ որ դրամ ստացած էին Իտալացիներէն:

*** Հաբէշական երկու զօրագունդեր մութին մէջ իրար թշնամի կարծելով, կրակ բացին Ասոսպաթ լերան ստորոտը: Կռիւը կատաղօրէն շարունակուեցաւ, մինչեւ որ վիրաւորներուն կանչերը երեւան հանեցին իրենց ագութիւնը: 70 հոգի սպաննուեցան:

*** Իտալացիները այժմ հաբէշական հողը մտած են 40 մղոն Թիկրէի նահանգին (հիւսիս) եւ 100 մղոն՝ Օկատէնի մէջ (հարաւ): Իտալացի սպայ մը գերի բռնուած ըլլալով, Ասոսա — Ասէպա փոխադրուեցաւ օդանաւով:

Հաբէշ ցեղերը կը շարունակեն մեծ նեղութիւն պատճառել իտալական բանակին, խումբ խումբ շրջելով գիշերները եւ աղելով ջրհորները: 15,000 իտալացի զինուորներ յարձակողականի կը պատրաստուին Մուսա Ալի լերան շրջանին մէջ:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀՐԱՄԱՆԱԳԻՐ ՕՐԷՆՔՆԵՐԸ, թիւով 385 հատ, պաշտօնաթերթին մէջ տպելու ձեռնարկած էր Ազգ. տպարանը, գիշեր — ցերեկ աշխատելով, բայց չկրցաւ ճիշդ ժամանակին հասցնել հոկտեմբեր 31ի թիւը (200 էջ) եւ յետաձգեց նոյեմբեր 1ին, ինչ որ աննախընթաց է: Այս աոթիւ շարժման մէջ դրուած էին 27 տողաշար մեքենաներ, բայց հազիւ կէսը շարուած էր... Նախապէս հրատարակուած 199 հրամանագիրներն ալ հաշուելով, բացառիկ օրէնքներու թիւը կը հասնի 584ի:

ԳՈՄԷՏԻ ՖՐԱՆՍԷԶԻ նոր սրահին բացումը տեղի ունեցաւ առջի օր, մեծ հանդիսաւորութեամբ, որ կը յիշեցնէր նոր Օփերային բացման արարողութիւնը (1875 յունուար 5):

ՍԹԱՎԻՑՔԻԻ ԳՈՐԾԻՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ կը սկսի երկուշաբթի օր, Սէնի Եղեռնադատ ատեանին առջեւ: Ամբաստանեալներուն թիւն է 20, պաշտպան փաստաբանները՝ 70, վկաները՝ 300: Փաստաթուղթերը, վկայութիւնները ու հաշիւները, բռնուած դոհարեղէնները եւ ուրիշ նիւթեր կը կշռեն 500 քիլօ: Բոլորը մէկ դրուած են ամբարակ սնտուկի մը մէջ որուն վրայ գիշեր ցերեկ հսկողութիւն կը կատարեն հանրապետական պահակներ: Երդուեալները պիտի պատասխանեն ճիշդ 1956 հարցումներու: Ամբաստանագիրը կը բաղկանայ 1200 մեքենագիր էջերէ: Երդուեալներուն թիւն է 22: Նախատեսելով որ շատեր չպիտի կրնան դիմանալ աւելի քան մէկ ամսուան տաժանքին, դատարանը օգնական երդուեալներ ալ նշանակած է, ինչպէս եւ փոխ-նախագահ մը եւ ուրիշ օգնականներ:

ԻՏԱԼԱՑԻ ՀԵԾԵԼԱՆԻՈՐԴ Ճիուզէփփէ Օլմօ կոտրեց արագութեան համաշխարհային մրցանիշը, մէկ ժամուան մէջ կտրելով 45 քիլոմեթր 90 մեթր, Միլանի Վիկօրէլլի մարզարանին մէջ:

106 ՏԱՐԵԿԱՆ... ԾԱՂԻԿ ՀԱՍԱԿԻՆ ՄԷՋ ԱՄՈՒՍՆԱՑԱՒ լեհ հողագործ մը, վեցերորդ անգամն ըլլալով: Նախորդ ամուսնութիւններէն ունեցած է 16 զաւակներ, 22էն մինչեւ 78 տարեկան: Հարսին տարիքն է՝ 75:

Ուրիշ «երիտասարդ» մը, 94 տարեկան, հայր եղաւ զաւակի մը, Շիքաղոյի մէջ: Բժիշկները հաստատեցին այս աննախընթաց դէպքին վաւերականութիւնը: Մարդը անցեալ տարի ամուսնացած էր 27 տարեկան աղջկան մը հետ: Ունի ուրիշ 16 զաւակներ եւ մեծ հայրն է 38 տարեկան թոռան մը: Բաջառողջ է, եւ չի ծխեր, բայց կը խմէ: Մասնակցած է քաղաքացիական պատերազմին: Մայրը մեռած է 103 տարեկան հասակին մէջ:

Հռչակաւոր գիտնական էտիսընի այրին, 70 տարեկան, ամուսնացաւ 73 տարեկան գործարանատէրի մը հետ, որուն մանկութեան ընկերն եղած էր:

ԲՈՒՌՆ ՓՈԹՈՐԻԿԻ ՄԸ ՀԵՏԵՒԱՆՔՈՎ, Թրքական չորս նաւեր խրեցան Սեւ ծովու մէջ, իսկ «Կագալ» շոգենաւը ընկղմեցաւ: «Կէրզէ» շոգենաւն ալ ջախջախուեցաւ Գարապուրնի ժայռերուն վրայ: Այս շոգենաւը 280 ճամբորդ ունէր եւ կը յուսան փրկել:

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ռոստոմ Ենթակոմիտէի եւ քրիստափոր խումբերու ընդհ. ժողովը վաղը Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին սովորական հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ: Զեկոյց՝ Շրջ. ժողովի:

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՕՒ (Մարսէյլ) Վռամեան Ենթակոմիտէն ընդհ. ընկերական ժողովը վաղը Կիրակի, իրիկուան ժամը 6ին ծանօթ հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ (Մարսէյլ) «ընկեր կարօ» Ենթակոմիտէն ընդհ. ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները վաղը Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 4ին, «Դրօշակի Տան» մէջ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Պատ. Միութեան ընդհ. ժողովը վաղը Կիրակի առաւօտ ժամը 10ին Դպրոցարանի սրահին մէջ: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

ՊՐՈՄՈՆԻ Զաւարեան Ենթակոմիտէի ընկերական ընդհ. ժողովը այս Չորեքշաբթի (6 Նոյեմբեր) երեկոյեան ժամը 8ին Ակումբին մէջ: Խիստ կարեւոր օրակարգ եւ զեկուցում Ներկայացուցչական ժողովի:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Վաղը կիրակի (3 Նոյ.) Լիօնահայ մատրան մէջ պիտի կատարուի հանդիսաւոր Պատարագ եւ Հոգեհանգիստ, ի յիշատակ տարաբաղդ Կոմիտաս վարդապետի: Կը հրաւիրուին Լիօնի բարեպաշտ ազգայինները ներկայ ըլլալ, յարգելու համար իր յիշատակը:

Լիօնի եւ Շրջանի
Ազգ. կեդր. վարչութիւն

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Ֆր. Կ. Խաչի Իսի լէ Մուլինոյի մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը այսօր Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին իր դպրոցին մէջ: Կարեւոր օրակարգ:

Փարիզի Հայ Ուսանողական Միութեան տարեկան ընդհ. ժողովը վաղը Կիրակի առաւօտ ժամը 9.30ին Միութեան կեդրոնատեղիին մէջ, 57 Պուլըվար Ժուրտան, Փարիզ (14): Միու. եան անդամները կը հրաւիրուին ներկայ ըլլալ այս ժողովին:

Միութեանս արձանագրուիլ փափաքող ուսանողները ներկայանան ուսանողական թղթերով:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՆՈՋԿՈՏԻ Բարենպատակ Հայր. Միութեան ընդհ. ժողովը վաղը Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին, Պար տը լ'Էթուալ, 41, Րիւ Տուպանօ: Խիստ կարեւոր օրակարգ: Կը հրաւիրուին անդամ եւ ոչ անդամ հայրենակիցները:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (64)

"ԵՐԿԱՄԵԱՅ ՊԱՆԴԽՏՈՒԹԻՒՆ Ի ՀԱՊԷՇՍՏԱՆ"

Թարգմանեց՝ Տիմոթէոս վրդ. Սափրիչեան

«Յարգանաց ողջոյնը մատուցանելէն յետոյ, պատիւ ունիմ ծանուցանելու թէ, Երուսաղեմայ Ամեն. Պատրիարքը Կ. Պոլսոյ Վսեմայ դեսպանին ձեռօք Բրիտանիոյ Վեհ. Թագուհւոյ կառավարութեան աղերսագիր մը ուղղած է, որով կը խնդրէ ձեր վերադարձը այն ճանապարհորդութենէն զոր քրիստոնէական սիրոյ զգացմամբ յանձն առիք, յուսալով թերեւս ազատէք Հաբէշիստանի հանդուցեալ Թէոդորոս Թագաւորը եւ իւր ժողովուրդը պատերազմի հարուածներէն. վասն որոյ սոյն առթիւ Վեհափառ Թագուհւոյն կառավարութենէն յատուկ հրամանագիր ստացայ ձեր վերադարձը դիւրացնելու համար ամեն միջոց եւ ջանք ի գործ դնելու, որպէսզի յիշեալ Ամեն. Սրբազանին խնդիրը կատարուած ըլլայ: Ուստի այժմ Վեհափառ Թագուհւոյն կողմէն գիր մի կ'ուղղենք նորին բարձրութեան Կովայի իշխանին, խնդրելով իմէ որ դիւրացընէ ձեր վերադարձը եւ անվտանգ հասցընէ զձեզ մինչեւ ի Մէդէմմա. ուր բարձրապատիւ փոխարքային՝ ի պատիւ Ն. Վ. Թագուհւոյն եւ ձեր կրած սուրբ պաշտօնին՝ յատուկ հրամաններ խրկած է զձեզ ամենայն սիրով ընդունելու եւ մինչեւ ի Գահիրէ անվտանգ հասցընելու:

Նորին Բարձրապատուութեան շնորհիւն է նաեւ թէ սոյն նամակին եւ թէ ասոր մէջ ներփակեալ Ամեն. Սրբազան Պատրիարքին գրութիւնները յղելու պատեհութիւնը գտնելնիս:

Ասոր հետ կ'ուղարկեմք նաեւ հազար րուբլ եւ լաթեղէնք, որ Մէդէմմա հասնելնուդ՝ ըստ ձեր հաճոյից կարենաք գործածել:

Ընդունեցէք կանխաւ մեր խնդակցութիւնը զոր ձեր երջանիկ վերադարձին համար կը նուիրեմ, բարեմաղթելով առ Աստուած որ զձեզ անվտանգ եւ խաղաղութեամբ հասցընէ, ազատելով չարին փորձութիւններէն՝ որոնց ենթակայ էիք:

Մնալով զձեզ տեսնելու յուսով՝ պատիւ ունիմ մնալ, եւայլն:

Սթանլէյ

Պէլխասայէն եռ գտնուելուս Ամարայի իշխան Վակշում Կովաղին, կամ ինչպէս որ իրենք կը կոչեն, Թէքլէ Կորկիս Թագաւորը՝ ուղելով մեր վերադարձին առթիւր Անգղիոյ տէրութեան առջեւ շնորհք մը գտնել, յատուկ նամակաւ մը կ'իմացնէ անոր զմեզ պատուով ճամբու դնելը, եւ իբր փոխարէն իւր բարեաց ու խնամոց՝ զոր մեզի ըրած ցոյց կուտայ, կը խնդրէ պատուական օթոց մը, դիտակ մը եւ ուրիշ քանի մը կոոր պարգեւներ: Տէրութիւնը այս նամակս ընդունելով, անոր խնդիրքը չկատարած կ'ուզէ ստոյգը մեզմէ իմանալ, թէ արդեօք ճշմարի՞տ է Վակշում-Կովաղի մեզի ցոյց տուած բարիքները, եւ թէ վարձատրութեան արժանաւո՞ր է նոյն անձը: Սոյն գիրը Եգիպտական ընդհանուր հիւպատոսի տեղապահ Սթանլէյին կ'ուղղէ. նա ալ իւր առանձին նամակաւը անոր իմաստը մեզի հաղորդելով պատասխանը կը խնդրէ, որուն փութացինք բացատրութիւն տալ Վակշում Կովաղին մեզի հետ ըրած վարմանցը: Ահաւասիկ յիշեալ տեղապահին գրած նամակին պատճէնը:

Աղէքսանդրիա, 15 սեպտեմբեր, 1869

Գերապատիւ սուրբ Հայր,

Ձեր սուրբ օրհնութիւնը խնդրելէն յետոյ, պատիւ ունիմ ծանուցանել որ Վեհափառ Թագուհւոյն կառավարութիւնը նամակ մը ընդունած է Ատենի վսեմափայլ կառավարչէն, որով կ'իմացնէ թէ Կովայի իշխանը ի նպաստ ձեր Սրբազնութեան ըրած իւր մարդասիրութեանը եւ Բասսա իշխանին քով երթալնուդ առթիւ ի գործ դրած իւր ջանից փոխարէն, դիտակ մը, քանի մը օթոց եւ ուրիշ բաներ խնդրած է: Բայց կառավարութիւնը այդ նուէրները շնորհելէ յառաջ, կամեցաւ իմանալ ձեր Սրբազնութենէն յիշեալ իշխանին արժանաւորութիւնը: Այսու առթիւ կառավարութեան կողմէն եկած պաշտօնագրին օրինակը սոյն նամակիս հետ կը ներկայացընեմք ի ծանօթութիւն ձեր Սրբազնութեան:

Ընդունեցէք եւայլն:

Սթանլէյ

Մեր պատասխանը.—

Վսեմափայլ Տէր,

Ստացանք մեծաւ հաճութեամբ ձեր վսեմութեան գիրը, որու մէջ ամփոփած էիք նաեւ Վեհ. Թագուհւոյ կառավարութեան կողմէն խրկուած նամակը, որով կը ցանկայ իմանալ Վակշում Կովաղի իշխանին մեզ ցոյց տուած վարմունքը:

Կը փութամք, Վսեմափայլ Տէր, պատասխանելու անկեղծաբար, որ մենք տարիի մը չափ յիշեալ իշխանին ձեռաց տակ թափառեցանք, եւ թէպէտ ծանր նեղութիւններու ենթակայ չեղանք, բայց իր սրտին զգացմունքներուն եւ արտաքին շարժմունքներուն նայելով՝ սպիտակ մարդկանց հետ այնքան համակրութիւն ունենալ չէր երեւէր, ինչպէս վկայած է տեղւոյդ ընդհանուր հիւպատոս հողարապետ Սթանթոնը:

Եւ եթէ կը ներուի մեզ խոստովանիլ, աւելի մարդասիրութիւն եւ շնորհքներ գտանք Թէքրէի իշխան Տէճազմաչ Քասսայէն, որ մեզի իբրեւ կրօնակից ընդունեց՝ հոգեւոր եւ մարմնաւոր պարտքերը մեզի հատուցանելով:

Մնամք անկեղծ զգացմամբ սրտի, մաղթելով վասն Ձեր օրհնութիւն ի Տեառնէ:

Խաչիկ արքեպիսկոպոս
(Վերջ Ա. մասի)

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դ. Պոմոնի «Զաւարեան» Ենթակոմիտէն իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ ընկ. Գ. Շ... լամեանի եւ պարագաներուն, իր ... զաւկին՝ Սիմոնի վաղահաս եւ ... լի մահուան առթիւ:

Ֆր. Կ. Խաչի Շրջ. Վարչութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Գ. Շահլամեաններու իրենց սիրեցեալ որդւոյն՝ Սիմոնի ... կսկծալի մահուան առթիւ:

Կ'ՈՒԶՈՒԻՆ

Ֆր. Կ. Խաչի զաւառի գաղութ ... թաղքներու համար, կ'ուզուի ուսուցիչ կամ ուսուցչուհի: Դիմել ... ւոր Տիկին Շանթի, 93 Ave. des Moulineaux, Boulogne s/Seine.

Ի գիտութիւն ծանօթներու ... ծանուցուի որ ընկեր Սուրէն Նա... վարեան Շավիլի իր բնակարանէն փոխադրուած է Hôpital Civil, Versaille, (Salle St. Augustin).

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Clacière 15 – 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 3 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
DIMANCHE 3 Novembre 1935

11 ՏԱՐԻ — 11e Année No. 2952

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԵՐԳԸ ՄԻԱՅՆ ՃԱՌՈՎ ՈՒ ԾԱՓՈՎ ՉԻ ՓՐԿՈՒԻՐ

Սովորութիւն եղած է ըսել ու գրել թէ Հայերը լաւ մեռել թաղել գիտեն: «Գնա մեռիր, եկուր սիրեմ» . . . :

Թէեւ, երեւոյթները կ'ապացուցանեն որ այդ առաքինութիւնն ալ շատ բան կորսնցուցած է իր արժէքէն, գոնէ Փարիզի մէջ:

Արդարեւ, բաղդատելով ուրիշ մեռելներու եւ ուրիշ տարիներու հետ, չէ՞ք նկատեր թէ հինգ – տասը տարի առաջ, առնուազն հինգ անգամ աւելի բազմութիւն հաւաքուած պիտի ըլլար օգոստոսեան Կոմիտասի դագաղին շուրջը:

Անոնք որ ներկայ եղած էին Անդրանիկի թաղման, 1928ին, միեւնոյն պողոտաներուն վրայ, չէին կրնար զսպել իրենց զառանութիւնը:

Ամէն պարագայի մէջ, Հոկտեմբեր 27ի յուղարկաւորութիւնն ալ պատմութեան անցաւ: Տարաթ մը սահեցաւ փառաբանական տողերուն եւ ճառերուն վրայ, որոնք անշուշտ պիտի շարունակուէին գեռ ամիսներ, ուրիշ գաղութներու մէջ: Եւ այնուհետեւ,— քար լռութիւն:

Այդ չարաշուք լռութեան հեռանկարն է որ տուն կուտայ այս տողերուն:

Ըսել կ'ուզենք թէ՝ լիովին կատարած չպիտի ըլլանք մեր պարտքը՝ Վարդապետին հանդէպ, եթէ մենք մեզի թոյլ տանք որ եւ է անփառունակ նահանջ:

«Վարդապետը մեռաւ, բայց իր գործը կ'ապրի»— ըսինք բոլորս ալ:

Քիչ մը միամտութիւն խառնուած չէ՞ այս բարձրագոչ եւ հաստատած յայտարարութեան:

Անշուշտ, Վարդապետը ձգած է այնպիսի թանկագին ժառանգութիւն մը որ չի կրնար անհետանալ մէկ օրէն միւսը: Մանաւանդ որ, բուն իսկ հայ ժողովուրդի ստեղծագործութիւնն է այդ գանձը, անոր պէս կենդանի եւ անսպառ, ինչպէս եւ ընդունակ՝ դիմանալու բոլոր կլիմաներուն եւ փոթորիկներուն:

Եւ սակայն, բաւակա՞ն է այդ սփոփանքը, մնացեալը բախտին ձգելու համար:

Վարդապետը ձգեց խոր հետքեր եւ տաղանդաւոր աշակերտներ՝ իր ճամբուն վրայ: Իր անդրանիկ սաներն ու անոնց ուղեկիցները եւ ուրիշներ գուրգուրանքով կը հսկեն ժառանգութեան վրայ, համաձայն իրենց կարողութեան եւ իւրաքանչիւր միջավայրի պայմաններուն:

Յաճախ հրաշք մըն է որ կը կատարեն անոնք, ափէ ափ, այս լքուն ոստանէն մինչեւ Աթէնք եւ Իրան եւ Ամերիկա:

Անոնք որ տեսած չեն որ եւ է հայկական երգահանդէս, մանաւանդ այս երկրին եւ ա՛յս քաղաքին մէջ, դժուար թէ կարենան գաղափար կազմել խոչընդոտներու մասին:

Եւ ինքնին հրաշք մըն է որ, այս պայմաններուն մէջ անգամ, խանդավառ երիտասարդներ կը յաջողին երգչախումբ կազմել եւ համերգներ սարքել, հին ժառանգութիւններ վերակենդանացնել եւ նորեր յօրինել, բազմութիւններ համախմբել եւ մթնոլորտ ստեղծել:

Առանց այդ անվհատ եւ յարատեւ ճիգին, առանց հաւատքի եւ խանդավառութեան, մենք ի՞նչպէս պիտի ունենայինք «Սիփան»ներ, «Կոմիտաս»ներ, «Կիլիկիա»ներ, «Հայ Քնար»ներ, «Արմենիա»ներ եւ Երաժշտական Միութիւններ, բազմաթիւ գաղութներու մէջ:

Ահա այստեղ է որ Վարդապետին դագաղն ալ պարտականութեան կրկանչէ մեզ: Այսինքն, անգամ մը եւս կը յիշեցնէ մեր պարտականութիւնները:

Ի՞նչպէս կարելի է վառ պահել Վարդապետին եւ երգի բոլոր վարպետներուն ժառանգութիւնը, եթէ մենք պիտի շարունակենք հայկական երգչախումբերուն եւ անոնց երգահանդէսներուն հետեւիլ այնպէս ինչպէս առհասարակ,— երբեմն ազգասիրաբար, երբեմն պարզ հետաքրքրութեան համար, իսկ աւելի շատ՝ չկամութեամբ, անտեսելով կամ ուս թօթվելով:

Մանաւորապէս ներկայ պայմաններուն մէջ, մենք ամէնէն աւելի կը կարօտինք հասուն գիտակցութեան, եթէ կ'ուզէք՝ ազգային արժանապատուութեան: Այլապէս, ջլատիչ թմրութիւն մը կը սպառնայ մեզի, նա՛եւ այս ճակատին վրայ:

Բոլորս ալ տարագիր, ի՞նչպէս կը յուսանք միշտ կենդանի պահել ու տարածել հայկական երգը — ինքնապաշտպանութեան այդ հզօր ազդակը — եթէ պիտի շարունակենք փայլիլ միայն հանդիսաւոր առիթներու կամ յուղարկաւորութեանց առթիւ:

Ի՞նչպէս կրնան դիմանալ նոյն իսկ ամէնէն խանդավառ երգչախումբը կամ խմբավարը, երգահանը կամ երաժիշտը, եթէ մենք պարտականութիւն չսեպենք թեթեւցնել անոնց ամենօրեայ մտահոգութիւնները:

Հազուադէպ է որ ո եւ է ունեւոր մարդէն անցընէ խոշոր գումար մը յատկացնել կամ կտակ մը սահմանել, երգի եւ երաժշտութեան համար:

Նորէն շունեւոր ժողովուրդն է, ազգային բոլոր շարժումներուն եւ խանդավառութեանց անսպառ աղբիւրը, որ պիտի լեցնէ պակասը:

Ի՞նչպէս,— ճիշդ այնպէս ինչպէս կուսակցութիւն, Միութիւն, ժամ կամ թերթ կը պահէ — կաթիլ – կաթիլ հոսեցնելով:

Ուրեմն, անդամակցութիւն եւ անդամավճար, իբրեւ հիմնական աղբիւր:

Ինչո՞ւ միայն 15–20 կամ 50–60 հոգի դառնան յենարան որ եւ է երգչախումբի, երբ հարիւրներ եւ հազարներ ծափ կը զարնեն որ եւ է եղանակի առջեւ . . .

Շ.

ԱՆՏՈՒՆԻ

Սիրտս նման է էն փլած տներ,
Կտուրներ գերաներ, խախտեր է սներ,
Բուն պիտի դնեն հոն զարնան հաւքեր,
Երթամ ծի թաղեմ էն էլման գետեր
Լինիմ ձկներու ձագերացն կեր,
Տօ՛, յան տնաւեր . . .

PHOTO HENRY - ARAX

ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ՅՈՒՂԱՐԿԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ ՓԱՐԻԶԻ ԵԿԵՂԵՑԻԻՆ ԱՌՋԵՒ, ՀՈԿՏ. 27ԻՆ
(Մէջտեղի ճառախօսը՝ Պ. Ամէտէ Կաստրուէ, նախագահ Ֆրանսայի Երաժշտագիտական ընկերութեան)

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՆԳԼԻՈՅ ԵՒ ԻՏԱԼԻՈՅ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐԸ ԿԸ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑԻՆ ՀԱՇՏՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Պատժամիջոց գործադրութիւնը կը սկսի Նոյ. 15ին

ԻՏԱԼԻԱ ԻՐ ՊԱԿԱՍՆԵՐԸ ՊԻՏԻ ԼՐԱՑՆԷ ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԷՆ

Պ. Լավալ յամառօրէն շարունակելով իր հաշտարար ջանքերը, յաջողեցաւ ժամադրութիւն մը կարգադրել Անգլիոյ արտաքին նախարարին եւ Իտալիոյ պատուիրակ պարոն Ալոյզիի միջեւ, Ժընեւի մէջ, կարծիքի փոխանակութիւն մը կատարելու համար հաշտութեան պայմաններու մասին:

Տեսակցութիւնը յաջողցնելու համար, Ֆրանսայի վարչապետը երկար խօսակցութիւններ ունեցած էր պարոն Ալոյզիի, Սըր Ս. Հօրի եւ Պ. Իտընի հետ: Անգլիոյ եւ Իտալիոյ ներկայացուցիչներուն այս տեսակցութիւնը առաջինն է անցեալ սեպտեմբերէն ի վեր, երբ իտալական բանակները տակաւին չէին արշաւած Եթովպիոյ վրայ: Չի կարծուիր որ շօշափելի արդիւնք մը գոյանայ տեսակցութենէն, քանի որ Անգլիա երեսփոխանական ընտրութիւններով զբաղած է: Սըր Ս. Հօր չուզեր աճապարել եւ աշխատաւորական կուսակցութեան դժգոհութիւն պատճառել, ընտրական պայքարի շրջանին: Սակայն Ժընեւի մէջ կը կարծեն թէ երբ ընտրութիւնները վերջանան, վճռական փորձ մը պիտի կատարուի Պ. Լավալի նախաձեռնութեամբ, պատերազմը վերջացնելու համար, գոհացնելով թէ Ազգաժողովը, թէ Մուսոլինին եւ թէ Նէկուսը: Լոնտոնի մէջ այնքան լաւատես չեն եւ Ֆրանսայի ու Անգլիոյ արտաքին նախարարութեանց մասնագէտները չեն կրցած գտնել բանաձեւ մը որ կարենայ գոհացնել բոլոր կողմերը: Ամէն պարագայի մէջ, Պ. Լավալ անկարելին կը փորձէ:

Երէկ պատժական տնօրինութեանց խորհրդաժողովը պիտի որոշէր գործադրութեան թուականը: Հաւանաբար նշանակուի նոյեմբեր 14 կամ 15: Մինչեւ հիմա 48 պետութիւններ հաւանութիւն յայտնած են գործադրելու տնտեսական կաշկանդումները: Ծրագրուած տեսակցութենէն վերջը, Պ. Լավալ, պարոն Ալոյզի եւ Սըր Ս. Հօր պիտի վերադառնան իրենց երկիրները, եւ այնուհետեւ հաւանաբար կանգ առնեն բանակցութիւնները, մինչեւ որ վերջանան անգլիական ընտրութիւնները:

*** Պ. Լավալ եւ Սըր Ս. Հօր մէկուկէս ժամ խորհրդակցեցան երկու երկիրներու յարաբերութեանց եւ ապագայ գործակցութեան մասին: Կը մասնակցէր նաեւ Պ. Իտըն: Այս առթիւ նորէն քննուեցաւ երկու պետութեանց տորմիղներուն գործակցութեան խնդիրը: Պ. Լավալ նորէն հաւաստեց թէ ֆրանսական տորմիղը օգնութեան պիտի հասնի, եթէ անգլիականը յարձակման ենթարկուի Իտալիոյ կողմէ:

*** Ազգաժողովին զանազան յանձնախումբերը օրն ի բուն զբաղած են պատժական տնօրինութեանց մանրամասնութիւններով: Այս առթիւ նորէն քննուեցան կարգ մը պետութեանց առարկութիւնները: Մասնաւորապէս Ռումանիա կը պնդէ որ Իտալիոյ արտածումները ընդունուին, մինչեւ հաշուակցութեանց փակումը: Մասնագէտներ դիտել կուտան թէ այդ պարագային պիտի փճանայ տնտեսական տնօրինութեանց ամբողջ արժէքը:

Մինչ այս մինչ այն, Իտալիան ալ փոխադարձ միջոցներու կը դիմէ: Այսպէս, որոշած է կանխիկ դրամով ապրանքներ գնել միայն այն երկիրներէն որոնք չեն մասնակցիր պատժական տնօրինութեանց: Արդէն իսկ մեծաքանակ ածուխ եւ ուրիշ հում նիւթեր ապսպրած են Գերմանիա: Պայմանագիրներէն շատերը կնքուած են երկար տարիներու համար, ինչ որ մեծապէս պիտի վնասէ գլխաւորաբար Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի:

*** Իտալիոյ թագաւորն ալ ճառ մը խօսելով Հռոմի համալսարանին բացման առթիւ, պաշտպանեց Մուսոլինի վարած քաղաքականութիւնը: Ըսելով թէ Իտալիա ստիպուած է պայքարիլ «յանուն կեանքի, ապահովութեան եւ ապագայի պահանջներու: Իր փառաւոր պատմութեան իւրաքանչիւր ժամուն մէջ Հռոմ քաղաքակրթ. առաքելութիւն մը կատարեց: Այսօր Իտալիա կը հետեւի միեւնոյն ճամբուն, աւելի քան երբեք միացած հաւատքի եւ կամեցողութեան ինքնաբեր ճիգով մը»:

ՆՈՐ ՎՏԱՐՈՒՄՆԵՐ ԶՕԿԻ ՇԱՐՔԵՐԷՆ

Լիոնէն կը գրեն մեզի նոյեմբեր 1 թուականով.—

Զօկի շարքերէն վտարումներու թիւն է տասը, իսկ յանդիմանութիւն ստացած են տասը հոգի: Ահա վտարեալներուն անունները.— ԼԻՈՆ՝ Լուտ Գ. Ֆէլլահեան: ՄԱՐՍԷՅԼ՝ Թագւոր Խաչիկեան, Թորոս Շէրպէթեան եւ Գ. Սուքիասեան: ՓԱՐԻԶ՝ Փանոս Բարսեղեան, Պօղոս Մասիսեան, Կիւրեղ Սրապեան եւ Արշակ Պետրոսեան: ԿԱՐՏԱՆ՝ Զարմայր Քիւթնէրեան եւ Մակարեան:

Ճի՞շդ է թէ իտալական լրտեսներ կապ ունին դաւադրութեան հետ

Պոլսոյ թուրքերէն Թան կը գրէ այս վերնագիրներուն տակ.—

Զարմացանք, տեսնելով Ջէրքէզ Էթէմի մասնակցութիւնը այս տեսակ անխծապարտ արարքի մը, որովհետեւ բոլոր Թուրքերը շատ մօտէն գիտեն թէ Ջէրքէզ Էթէմ ի՞նչ տեսակ դաւաճան մըն է: Բայց զարմացանք, այդ ձեռնարկին մասնակից տեսնելով նաեւ Իտալացիներ:

Ջենք գիտեր թէ ո՞րքան ճիշդ է հեյլէն մամուլին տուած այս լուրը: Միայն կը մաղթենք որ լուրը սխալ ըլլայ եւ մօտէն տեսնենք թէ մէկ հատիկ Իտալացի իսկ չէ խառնուած այս գործին: Մենք միշտ բարեկամական լաւ յարաբերութիւններ պահած ենք Իտալիոյ հետ:

Հելլէն թերթերը ուրիշ լուր մըն ալ տուած էին.— Դաւադիրները թղթակցած են Պէյրութ բնակող Ֆրանչիսքօ Պիանչիի հետ, որ Իտալիոյ լրտեսական ճիւղին պատկանող սպայ մըն է եւ իր հրահանգները ուղղակի կ'առնէր Կոմս Ջիանոյէն:

Կոմսը Իտալիոյ քարոզութեան նախարարն է եւ Մուսոլինիի փեսան: Ներկայիս իբրեւ կամաւոր կը գտնուի Էրիթրէ եւ վարիչն է օդային տորմիղի մը:

Եթէ տրուած լուրը սխալ իսկ ըլլայ, այս վրդովիչ լուրին հրատարակութիւնն իսկ աւելի պիտի շատցնէ Թուրք հանրային կարծիքին յուզումը որ օրերէ ի վեր կը շարունակուի աշխարհի աչքին առջեւ: Որովհետեւ Թուրք ազգին համար դժնդակ է տեսնել որ մահափորձի խնդիրը կը մտնէ այս տեսակ անսպասելի փուլի մը մէջ:

Ճիշդ է, Անատոլու գործակալութիւնը զեկոյցով մը հաղորդեց թէ իտալական լիրէթ չէ գտնուած դաւաճաններու վրայէն, բայց սակայն վերջի վերջոյ բաւարար փաստ մը չէ, կամ փաստի չգոյութիւն մը չէ. որովհետեւ Անգլօրդանանի ընթացիկ դրամը լիրէթ չէ:

Գործակալութիւնը կը հերքէ նաեւ օտար մամուլին այն լուրը թէ «այս փաստաթուղթերէն կը հասկցուի որ Իտալիա չէ հրաժարած Անատոլու թափանցելու իր ծրագրէն»:

Այս հերքումը շատ տեղին է անոնց համար, որոնք գիտեն մեր անկեղծ բարեկամութիւնը Իտալիոյ հետ: Մենք ալ գիտենք որ Իտալիա չի սնուցաներ, չի կրնար սնուցանել այս տեսակ ցնորք մը: Հետեւաբար կը մաղթենք որ այս բոլոր լուրերը վերէն վար սխալ ըլլան: Ապա թէ ոչ ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ Կոմս Ջիանոյի նման պետական կարեւոր դէմքի մը անունը կը խառնուի այս բարդ եւ եղերական գործին մէջ: Մեզի համար սակայն երեւակայելն անգամ անկարելի է:

Ամէն պարագայի, Ջէրքէզ Էթէմ եւ եղբայրը ձերբակալուած ըլլալով, կը նշանակէ թէ մեզի պիտի յանձնուին. հետեւաբար իրականութիւնը շուտով երեւան պիտի գայ: 150նոցներէն ըլլալով, Ջէրքէզ Էթէմ Նանսէնեան անցագրով կը ճամբորդէ: Կասկած չկայ թէ անգլիական ոստիկանութիւնը հարկ եղածը պիտի ընէ այս աւազակին եւ արբանեակներուն մասին»:

Հեռագիր մը հաղորդեց թէ Էթէմ եւ եղբայրը ազատ արձակուած են:

« ԼՐՋՕՐԷՆ Կ'ԱՇԽԱՏԻՆՔ ՄԵՐ ԵՐԿԻՐԸ ՔՇԵԼ ՉՏԱԼ ԴԷՊՔԵՐՈՒ ՅՈՐՁԱՆՔԻՆ ՄԷՋ »

Քաղաքապետութեանց համաժողովին փակման առթիւ ճառ մը խօսելով, Թուրքիոյ վարչապետ Իսմէթ Ինէօնիւ հետեւեալը ըսաւ արտաքին քաղաքականութեան մասին.

«Թուրքիա կ'ապրի խաղաղութեան եւ կարգապահութեան կեանք մը որ կրնայ օրինակ հանդիսանալ ազգերուն համար: Ընկերներ, միջազգային կեանքը հանդարտ չէ եւ մեծ դէպքեր շատ կը զբաղեցնեն ազգերը: Մենք լրջօրէն կ'աշխատինք մեր երկիրը քշել չտալ այս դէպքերու յորձանքին մէջ: Մեր քաղաքականութիւնը՝ խաղաղութեան լուրջ քաղաքականութիւն մըն է: Ասիթէն կ'օգտուիմ, սակայն անգամ մըն ալ կրկնելու ձեր առջեւ: Մեր նշանաբանն է ուշադրութեամբ յարգել այն դաշնագրերը, որոնց կապուած է Թուրքիա:

Կասկած չկայ թէ հաւաքական ապահովութեան տեսակէտով մեր կնքած բոլոր դաշնագրերը կը գտնուին Ազգերու Դաշնակցութեան շրջանակին մէջ: Մեր յանձնառութիւնները կը պահանջեն գործադրել այն բոլոր պարտականութիւնները զորս ունինք Ազգ. Դաշնակցութեան հանդէպ: Այդ հաստատութենէն մեր սպասած ամենամեծ շահը այն է որ, ան հետապնդէ հաւաքական ապահովութեան սկզբունքը: Եթէ խաղաղութեան պահպանման համար բոլոր ազգերու փոխադարձ երաշխաւորութեան գաղափարը յառաջդիմէ եւ կիրարկուի բոլոր պարագաներու մէջ, մենք պատրաստ ենք գործակցելու այս տեսակ քաղաքականութեան մը: Հետեւաբար Թուրքիա պիտի ըլլայ մէկը այն երկիրներէն որոնք ամէնէն առաջ պիտի օգնեն Ազգերու Դաշնակցութեան, անոր խաղաղասիրական ջանքերուն մէջ»:

(Շար.ը կարդալ Գ. էջ)

«ՀԱՅՈՒՆ ՍԳԱՒՈՐ ՍԻՐՏԸ»

1913 կամ 1914ի սկիզբները: Սկիւտարի Րաֆֆի Ցառաջդիմասէր Լսարանը հրաւէր ուղղած էր Մեծին Կոմիտասի՝ գալ իր գեղգեղը սփռել Պ. Դուրեանի գիւղին վրան-գոց մէկ վայրին մէջ: Լսարանը եւ չորս պատերուն երկայնքը սեւցած էր մարդկային գլուխներով — Հայու խոհուն գլուխներով, որոնց Թափանցիկ աչքերը վեց դարերէ ի վեր ժամանակին ու միջոցը կը կտրեն հրաշալի յամառութեամբ:

Վարդապետն է եկեր, Թուխ դիմագիծերով, խոհական ծիծաղով Վարդապետը, երգի ու Թրթռուն չեչոտի տարերային նիւթ-ուղեղով վարդապետը, որուն յաղթ մատները դաշնակին այերքին մէջ փոթորիկ կը գոռացնեն եւ չեն Թողուր որ ապշահար ունկնդիրները խուն ինչ հանդստանան իրենց նիստին վրայ սոտոսած լէն:

Վարդապետն է եկեր, իր Թարմութեան աշունին.— Շո՛ւտ, Վարդապետ, աքսորի, մահուան ճամբան չրացուած, մեզի ալ տո՛ւր Թել մը երգերուդ ոսկեհիւս ոստայնէն. սա՛ լըսարանին դաշնակին մաշած ստեղներուն վրայ ալ զա՛րկ մատներուդ կայծքարը:

Ու Վարդապետը կրկնել չտուաւ:

Դաշնակը, կուրծքին հրաբուխը չժայթքած, լսարանին անձուկ երկինքը կը պատէր արդէն «Ջայն տուր, ո՛վ ծովակ»ին ալիքներով: Ծովակին ալիքը՝ Վարդապետին ալքին հետ նոյնացա՛ծ— դուք գուշակեցէք բերքը: Ի՛նչ ծովա՛կ, չըսե՞ս ովկիան, Վարդապե՛տ: Պետրոս Դուրեանին կը վայլէ ծովակ-լճակին մեղմ շունչը, անոր հայելին՝ որուն մէջ հաւասարապէս կը նային անդորր աչերով Հայը, Թուրքը, Խուժն ու Դուժը: Բայց քու Ծովակդ, Վարդապետ, գոնէ ա՛յն իրիկունը չէր այն՝ ուր «անձկաւ գեղուհի մը նայեցաւ»: Քու ծովակդ դարերու հառաչանքներէն, կողկողանքներէն հեղուկ սպին էր երկրագունդին մարմնին վրայ, տանջանքներէ, ջարդերէ ձեւացած ջրակոյտ մը որ, սակայն, Քու մատներուդ տակ կը փոթորկէ՛ր, դարաւոր տառապանքներու չփումէն կայծ — մատներուդ տա՛կ:

«Ինչո՞ւ ես լռում»... Կը սխալիս, Վարդապետ — Բայց Թոյլ տուր ինծի բայը անցեալի վերածելու, իրա՛ւ, կ'ըսեն Թէ մեռե՛ր ես, բայց իրա՞ւ: Եթէ ուղեղին ճառագայթը չի Թաղուիր, ձայնը կը Թաղուի՞ միթէ —Սըխալեցար, Վարդապետ, ծովակդ լուռ չէր, կը գոռար, կը գոռա՛ր, գոռա՛ց, որքան դուն ուզեցիր որ գոռա՛յ:

Այնքան գոռա՛ց, որ Քեզ հրաւիրողները ափ ի բերան եղան: Ու բոլոր ունկնդիրները ապուշ երկնորանքի մը մէջ բռնուեցան.— Զա՞յնն է որ ահեղ ու գեղեցիկ է միանգամայն, Թէ ծեր դաշնակն է մատղաշցեր հրաշքով, ա՛յն դաշնակը՝ որ երկու օրը անգամ մը կը ծերանար... Մանկապարտէզի չողն ի վրան ձագուկներուն առջեւ: Դուն որքան ուժով կը զարնէիր մատներովդ մատներուն, ա՛յնքան արիւն կ'երԹար քեզ հրաւիրողներուն սիրտէն, կասկածելով Թէ... հիմա պիտի ճչայ Ս. Խաչին այդ գործիքը եւ Վարդապետը պիտի մնայ իր ձայնովը մերկանդամ:

Բայց ի զո՛ւր տագնապը: Քանի Կոմիտասին մատներուն կոմբը կ'իյնար կը փլչէր անոր գլխուն, դաշնակին խեղճը վրան կուգար, ո՛րքան ամուր՝ ա՛յնքան սո՛ւր, ո՛րքան զարկը անարդիլ՝ նոյնքան զի՛լ ժխոր: Տօնական օրերու յատուկ երգախառնո՛ւմ մը, երգ-երկո՛ւնք, Սողոմոնի Երգ-Երգո՛ցը Սողոմոն-Կոմիտասի ձայնարդանդին վերեւ:

Խուպտ, ջարդ-գոռում Թուրք չըջանակին մէջ ի՛նչ հրաշք որ աստուածային այս ձայնը, հրակերպեան մըռո՛ւնչը, ծայր տուեր է, հոն, Անատոլուի գիշակեր երախներուն մօտիկը: Առեղծուա՛ծ, իր ցեղին առեղծուածին պէս:

Բայց Ծովակը կը մռնչէր սաստկացած, ու Վարդապետին ձայնին ամպը առիքը կը շոգիացնէր: Այր ու կին, ծեր ու տղայ, վարանոտն ու սրտոտը միաձոյլ զանգուած մը դարձած էին դէպի բարախուն Վարդապետը, ձայնի ծնդան: Խնծիղ — Թախի՛ծ:

Լսարանի Վարչութիւնը, որուն Այլակերպութեան մէկ բոլէին՝ Վարդապետին ընծայեց երկչոտ սքանչացումով նորահնար գրիչ մը, ինքնահոս, սեւ՛ւ:

Վարդապետը իր արծաԹ ձայնէն վերջ մետաղակերպ դէմքովը ընդունեց ընծա՛ն, ու դառնալով (բայց ո՞ր կողմը, քանի որ կողմ չկար, երես էր ամէն կողմ...) ու դառնալով բոլոր երեսներուն, ու ներկայացնելով գրիչը, ինքնահո՞ս Թէ արիւնահոս... մոռցած եմ.—

«Հայուն սգաւոր սի՛րտը», ըսաւ, փղձկեցա՛ւ:

Մէկ-երկու տարի վերջ այդ սեւ գրիչին գծած սուգի ուղիներէն ինք ալ խառնուեցա՛ւ կարաւանին, տարագրութեան կամ մահուան զահանդական Գողգոթային, որուն կատարն ալ պիտի ելլէր հուսկ ուրեմն, կատակելու, ծամածռելու վերնական պարիկներու հետ՝ որոնք — չարաբուե՛ստները — խաբեցին զինքը իր այերային, տարերային աւանդը կորզելով ձայնի գործարանէն...

Ու Քեզ ալ սեւերու մէջ Թաղեցին, Վարդապե՛տ:

Ո՞ր, ո՞ւր ա՛յն երջանիկ մարդը, որ ձերմակներու մէջ Թաղենք հայրենի հողին խորը, ա՛յն միւս Կոմիտասին արԹուն երգովը — Անձինք Նուիրեալք...

ԵՍԱՆ

ՔԱՆԻ ՄԸ ԴՐՈՒԱԳՆԵՐ

Ո՞ր մէկը պատմել, ի՞նչպէս պատմել: Իր աշակերտներն էինք երեք տարի շարունակ ու այդ անմոռանալի տարիներէն ի՛նչ յիշատակներ կը խուժեն այժմ...

Պոլիս 1910—13 վարժուեցաւ հայ երգին տենդով: Վարդապետն էր բերեր զայն: Ու բերնէ բերան, սիրտէ սիրտ անոր արձագանգները չմարեցան երբեք նոյն հայ ժողովուրդին ու վարդապետին տառապանքի օրերուն: Ջինքը լսելու բախտը առաջին անգամ Էսաեանի ուսուցչուհիներուն էր վիճակուած: Լսեր էինք որ կուգայ, եւ բեկոյ մըն ալ արձակուրդի պահուն բուին որ եկեր է: Դասարանէ դասարան իր պտոյտէն վերջ հաւաքուեցանք սրահը դաշնակին քով ու խնդրեցինք որ բան մը երգէ մեզի: Ու աչնան այդ իրիկունը՝ կիսամութ սրահին խորէն յանկարծ բարձրացաւ «Տէր ողորմեա»ն, իր «Տէր ողորմեա»ն որ արցունքով ու յուզումով լեցուց բոլորիս աչքերն ու հոգիները: Մեր առաջին հաղորդութիւնն էր վարդապետին անզուգական տաղանդին հետ: Կեդրոնականի ու Էսաեանի աշակերտութիւնը ընտրութեամբ եւ զուրսէն երիտասարդներու խանդավառ բազմութիւն մը կազմեց իր առաջին երգչախումբը, «քերթէնքէլէններու» բանակ մը, ինչպէս ինք կը սիրէր անուանել զանոնք, այնքան զուարթ ու այնքան խանդակաթ շէշտով մը:

Վարդապետը հմայած էր այդ բազմութիւնը իր ձեռքերու պարզ շարժումներով եւ իր դէմքին յարաճուն ու մշտափոփոխ արտայայտութիւններով, համաձայն երգին բնոյթին, շարժում եւ արտայայտութիւն որոնցմէ միմիայն կախում ունէր յաջողութիւնը մեր երգածին: Այն հուժկու, գոռ ու մարտական Թափը զոր կը ստանար «Սիփանայ սարերը» իր դէմքին խաղերը եւ ձեռքին շարժումներն էին որ կը ներշնչէին երգիչներուս, ինչպէս այն զուարթ, գինովի երգը «Լարի Թմպրրրլլլը՛ հա՛ հա՛ հա՛»ն որ կատակած կը ներշնչէր մեզի Թէ Վարդապետը գինով է անպատճառ:

...Պատմե՞լ Թէ ինչպէս կը դողայինք երբ հինգ վայրկեան կ'ուշանայինք դասերէն: Գիտէինք որ դաշնակին ետեւ կեցած յանկարծ մեր դիմացը պիտի գտնենք զինքը, զաղտագողի մեր տեղը սպրդած ատեն:

Մէկ ցաւ միայն կը խոցէր երբեմն մենէ շատերուն սիրտը,— լսել գոնէ մէկ անգամ համերգ մը հեռուէն: Շատ անգամ ծրագրած ենք փախչիլ Թատրոնին վերնայարկը եւ գոնէ «Հօռովել»ը լսել հեռուէն: Ու երբեք ալ չենք համարձակած: Իր աչքը ականջին նըման մեր սարսափն էր: Ո՛րքանդիւրութեամբ կը նշմարէր երկու հարիւրէ աւելի երգիչներէն որ եւ է մէկուն սխալ ձայն-յանցանքը կը կարմրցնէր իր շէշտ ակնարկով կամ սրամիտ կատակով, այնքան եւ շատ աւելի անողոք կերպով կը բռնէր ականջը փախստականին, եթէ մանաւանդ համերգի օրն էր իր բացակայութիւնը:

Համերգներուն միշտ ներկայ կ'ըլլային երաժշտասէր բարձրաստիճան անձեր, ինչպէս խալիֆա Ապտիւլ Մէճիտը որ այն ատեն դահաժառանգ էր: Կիրակի ընդհ. փորձերը եւս տեսակ մը համերգներ էին եւ յաճախ հիւրեր կ'ունենայինք ունկնդիր, ինչպէս կիրակի մը Ֆրանսայի դեսպանը, Պ. Պոմփար, կնոջը հետ, որոնք սուզ ունէին այդ օրերուն եւ չէին կրնար համերգներուն ներկայ ըլլալ: Ուրիշ ընդհ. փորձի մըն ալ տեսանք փոքրիկ կաղմով մեծ անձնաւորութիւն մը, Երլըտըղի պալատին արարողապետն էր՝ Ալի Ճէնանի պէյ: Ուշադիր եւ ամփոփ ամբողջ երգերը մտիկ ընելէ վերջ, խնդրեց վարդապետէն քանի մը խօսք ուղղել տղոց ու ըսաւ բառ առ բառ.

—«Ես ալ երաժշտասէր մարդ եմ, երկար ատեն Եւրոպա եղած եմ, զանազան երկիրներ ու լսած եմ շատ մը երգչախումբեր, այնքան եւ աւելի բազմանդամ Թերեւս, բայց առաջին անգամ է որ կը հանդիպիմ խումբի մը որուն ոչ մէկ անդամը ձայնադիր մը չճանչնալով այսքան ճիշդ կ'երգէ: Ես ասիկա ոչ միայն սովորական չեմ գտներ, այլ եւ կը նկատեմ բացառիկ բան մը»:

Ու գիտնալով որ այդ հրաշքը կապուած է հոն համեստ երեւոյթով կանգնած վարիչին ձեռքերէն, հիացումով ու յարգանքով գնաց սեղմեց զանոնք:

Այս խանդավառ օրերուն էր որ հեռացայ Պոլսէն, իսկ 1916ի գարնան վարդապետը գտայ նորէն: Վերադարձեր էր աքսորէն երեւութապէս հանգիստ, բայց խորապէս ցնցուած:

Ծամբուն վրայ իր բնակարանին պատշգամը լուսաւոր կէտ մըն էր այդ մութ օրերուն անցորդներու համար, երբ ժպտուն ու հիւրընկալ շարժումներով կը սոփէր որ վեր ելլենք: Միշտ կորովով ու նոր Թափով լծուած կը գտնէինք զինքը իր սիրած աշխատանքին: Վերջին յիշատակը որ տասնըինը տարի Թարմ է մնացեր իրմէ, եղեր է այն կորովի եւ խմացականութեամբ յաղթական Վարդապետը որ սեղանին կռթնած մտիկ կ'ընէր բանաստեղծ Մեհմէտ Էմինի ինքնագիր արտասանութիւնները, զանոնք դաշնաւորելու խնդրանք ստացած ըլլալով, մինչ ես կը խառնէի սեղանին վրայ իր սիրական «քերթէնքէլէ» գրիչները, քանակները, կաղամարները, բոլորը նուէր Եգիպտոս իր այցելութենէն: Ջէ՞ որ այդ ժիր, անխոնջ կենդանին էր իր նշանաբանը, անով կ'ոգեւորէր բոլորս, նկատելով զայն մարմնացումը չարքաշ եւ սակաւապէտ կեանքի: Իր կենցաղն ալ նոյնքան չարքաշ եւ սակաւապէտ իր տաղանդին պէս պսակն էր, այն տաղանդին որ քսան տարուան լուռ շիջումէն իսկ կը մնայ փայլուն ու յաղթական աստղը մեր մեծերու կամարին:

Իր հրաշագործ ձեռքերը որոնք բազմութիւններ վարեր են, յոյզ, խանդ, սէր ժողվելով ու ցանելով, այսօր սառն ու անշարժ, մեր յարգանքի համբոյրներով պիտի ջերմանան ու շարժին Թերեւս:

ՏԻՐՈՒՀԻ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՎԱՐԴԱՊԵՏԻՆ ՅԻՇԱՏԱԿԸ

Ճիշդ քսանըչորս տարի առաջ էր, երբ առաջին անգամ Վարդապետին անունը կ'իմանայինք:

Էսայեան վարժարանի 5րդ դասարանին աշակերտ էի այդ օրերուն: Օր մը տեսչութենէն հրահանգ եկաւ, որպէսզի վեցերորդ դասաժամին խմբովին սրահ բարձրանանք: Ըսին Կովկասէն վարդապետ մը եկած էր երգչախումբ կազմելու եւ ամէն մէկս պիտի ներկայանայինք իրեն, մեր ձայնին յարմարութիւնը փորձել տալու:

Կղերականներու հանդէպ նախապաշարուած, հաճոյքով չէր որ սրահ կը բարձրանայի, Թէեւ փոքր տարիքէս եկեղեցիի երգեցիկ խումբին մաս կը կազմէի: Ու առաջին պատեհութեամբ գեւ կարգը ինծի չեկած՝ կծիկը դրի ու գացի զաղտագողի տեղս նստայ: Զար բախտէս մեր երաժշտութեան ուսուցիչը, Երրորդութեան եկեղեցիի դպրապետ Պ. Ոսքէնը՝ որուն երգչախումբին ամէնէն գնահատուած տըղոցմէն էի, յանկարծ դասարանէն ներս մտաւ ու զարմացած մնաց որ Վարդապետը չէր ընդունած զիս իր խումբին մէջ, ինչպէս կ'ուզէի հաւատացնել իրեն: Ու կրկին անգամ զիս սրահ առաջնորդելով անձամբ վարդապետին մօտ տարաւ: Աւելորդ է ըսել Թէ հայու դաշնամուրին ընկերակցութեամբ երկու նօթ արտաբերած էր ու արդէն ընդունուածներու շարքին մէջ արձանագրուած էր անունս:

Նոր անախորժութիւն մը պիտի ըզգայի երկու օր վերջ, երբ առաջին հաւաքական դասաւորումի ատեն, զիս աղջիկներու սոփրանօ խումբին մէջ կեցուց, որուն կը համապատասխանէր ձայնս: Տղամարդու ես վիրաւորուած կը զգայի, ու կ'ուզէի առաջին առիթով խօսս տալ: Բայց եւ այնպէս Թակարդը ինկած էի ու սոփոփուած էի համակերպիլ:

Աշակերտ-աշակերտուհիներու ընդհանուր խումբը երեք մասի բաժնելէ վերջ, Վարդապետը անցաւ իր առաջին երգին ուսուցման:

Ու ահա լաւ երգելու համար իր առաջին խորհուրդները, բերանն ու շրթունքները ինչպէս բանալու, առոգանութեան եւ ձայնը արտաբերելու լաւագոյն ձեւերու մասին, Թելադրութիւններ որոնք բոլորովին նորութիւններ էին մեզի համար, տարբեր՝ մինչեւ այդ եկեղեցիին մէջ մեր երգելու սովորական ձեւերէն: Ու նախ ուսուցումը կը կատարէր առանց նօթի, առանց բառերու արձանագրութեան, ամէնուն աչքերն ու ուշադրութիւնը դարձած դէպի իրեն:

Մեր սորված առաջին երգերն եղան «Սօնա եար»ը եւ «Սարը սարին նման չէ»: Բայց ո՜վ զարմանք, ուսուցանելու ինչ զմայլելի կարողութիւն էր որ միեւնոյն դասաժամի պահուն, նոյն երգին երեք տարբեր բաժինները՝ սոփրանօ, ալթօ եւ Բ. ձայնը կը սորվեցնէր համապատասխան խումբերուն, եւ պահը չլրացած կը ձեռնարկէր հաւաքական բազմաձայն փորձի, այնինչ եկեղեցիի մեր երաժշտապետը քանի մը յաջորդական դասերու կը կարօտէր միակ եւ միաձայն երգ մը սորվեցնելու համար:

Ասկէ արդէն մեր առաջին հիացումը ու խանդավառութեան տպաւորութիւնը, որ յարաճուն կերպով կ'աւելնար, ամէն անգամ որ նոր երգ մը կը սորվէինք:

Հապա իր հմայիչ ու քաղցր ձա՞յնը. պարզ ու աննշան եղանակ մը, նոյն իսկ ուսուցանելու ատեն, իր բերնին մէջ կախարդական ուժ մը կը ստանար, որով կը հմայէր մեզ բոլորս: Երբ խումբը վարելու համար կը բարձրանար ամպիոնին վրայ, ամէնքս մէկ խորին լռութեան մէջ աչք ու ականջ կտրած, տեսակ մը ելեկտրականացած վիճակով, բերնէն կախուած կը մնայինք. այնքան մեծ եւ հզօր ներգործութիւն մը կը կատարէր մեր պատանի հոգիներուն վրայ: Զգիտեմ ինչ մոգական կարողութիւն մըն էր որ Կոմիտաս վարդապետի հանդէպ վախով խառն սէր եւ յարգանք կը պարտադրէր մեզի: Ու անհամբեր երգեցողութեան պահերուն կը սպասէինք: Մինչ միւս կողմէ չարթուան մէջ որոշ օրեր Վարդապետը կը մարզէր Կեդրոնականի պասերու, պարիթօններու եւ Թէնօրներու խումբը, որ կիրակիէ կիրակի, ընդհանուր փորձի համար միանալով մեզի, կը վերածուէինք երեք հարիւր երգիչներով պատկառելի երկսեռ խումբի մը:

Բայց վա՜յ էր եկեր այն անդամին որ երգելու ատեն սխալ ձայն կը հանէր կամ ուշադրութիւնը ուրիշ տեղ կը կեդրոնացնէր: Վարդապետին ականջն ու աչքերը այնքան սուր ու այնքան ճշգրիտ էին որ, երեք հարիւր հոգինոց խումբին մէջէն վայրկեանին կը նշմարէր ու կը մատնանշէր զայն, առանց վարանելու հրապարակաւ քը յանդիմանելու, կէս լուրջ կէս կատակ: Իսկ երբ հաւաքական սխալ գեցողութիւն մը նկատէր, իր կան մակդիրը կը փակցնէր մեր կատին, սեղմուած ակռաներուն ջէն մեզ կանչելով «քէրթէնքէլէներ» եւ անդուսպ խնդուք պատճառ մեզի:

Այսպէս քանի մը ամիսներ բա կան եղան որպէսզի կարենանք բա եւ խրթին բազմաձայն երգեր սորվիլ:

Մեր առաջին շրջանի երգերը եղա «Սօնա եար»էն եւ «Սարը սարին վերջ, «Շորորա անուշ ջան», «Կ տայ, եղայ սարը», «Իմ չինարի րը», «Լուն առէք, լուն առէք իմ րին», «Զիք տուր քաշի այ եղը», գար էրնէկ», «Կալերգ», «Գութան երգ», «Սիփանայ քաջեր», գրնգը», «Փափուրի ջան», իսկ հոգ ւոր երգերէն «Սուրբ, սուրբ», ողորմեա», «Հայր մեր», «Օրհնեալ Աստուած» եւն.:

Ու ահա կը հասնինք առաջին մեծ նախօրեակին: Մեր վերջին բակին փորձը տեղի ունեցաւ բերայպէս յաջող: Եւ սակայն կրկին կրկին պատուէրներ ու խրատներ բոլորիս, համերգի նախընթաց օրուան մեր ուտելիքի, խմելիքի, բերնի եւ կոկորդի տալիք խնամքի րու, ժամանակին պառկելու եւ ինչի մասին որ կրնար ուղղակի անուղղակի անդրադառնալ համ կատարեալ յաջողութեան:

Մեր տարազը պիտի ըլլար ճերմ աղջիկներուն, եւ սեւ՝ մանչերուն մար:

Այդ օրը Բերայի Իւնիոն Ֆրան սրահը ազգային տօնախմբութեան երեւոյթն առած էր եւ շատ նեղ գար գունդագունդ խուժող բազմու թեան համար: Աւելորդ է յիշատ այն խանդավառ ու անվերջ ծափ եւ կրկնութեան կանչերը որոնց կուտար մեր ամէն մէկ երգը:

Վարդապետը, անվրդով այնպէս ուրախութեան յուզումով ցուն, կը վերսկսէր այնքան որքան որ ժողովուրդը կը ցանկ Աննկարագրելի եղաւ այն ոգեւոր թիւնն ու ուրախութիւնը զոր ներ ները ցոյց տուին համերգին վեր րութեան:

Իսկ մենք ամէն մէկս, յաղթ մը շահածի երեւոյթը ունէինք: յաջողութեան մէջ մեր բաժինը ինք իւրաքանչիւրս:

Ու անկէ յետոյ, պոլսահայու համար, պահանջ մը դարձան դապետին համերգները որոնք պարբերաբար կրկնուիլ մերթ Ֆրանսէզի, մերթ Փըթի Շանի րոնին մէջ, միշտ հայ եւ օտար ընտիր հասարակութեան մը Մեր գրեթէ ամէն մէկ համերգ կայ կ'ըլլար նաեւ իր մասնաւոր բազմահուած օթեակին մէջ, Թագ գահաժառանգ իշխանը՝ Մէճիտ տի, որ անկեղծ հիացող մըն էր դապետին:

Որքան մեծ էր յաջողութիւն բական համերգին, նոյնքան հմայիչ էր վարդապետը իր րուն մէջ, իր քաղցր, յուզող ւիչ ձայնով, երբ ինք դաշնակի ընկերակցութեամբ: բացառութիւնը զաղաթնակէ հանէր մանաւանդ «Մոկաց Մ եւ «Կռունկ»ը երգած ատեն:

ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏ
ԱԶԳԱՅԻՆ, ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ՏԵՍԱԿԷՏՈՎ

Չափազանցուած չէր այն համազգային յարգանքի արտայայտութիւնը որուն արժանացաւ ողբացեալ վարդապետը, որովհետեւ իր կատարած գործը որքան երաժշտական, առաւել եւս ազգային վերազարթումի տեսակէտով աննախընթաց երեւոյթ է մեր ազգային պատմութեան մէջ:

Ինքը՝ երաժիշտ մը ըլլալէ աւելի երաժշտութեան քարոզիչ մը եղաւ, կամ հայ երաժշտութեան առաքեալը:

Օսմ. սահմանադրութեան բաղդաւոր ազատ տարիներուն երեւցաւ երբ ամբողջ Պոլսոյ երիտասարդութիւնը ցնծութեան մէջ էր: Ո՛չ պատերազմ, եւ դեռ ոչ մէկ երիտասարդ զինուորագրուած: Կը չիշեմ այս պարագան եւ կը մատնանշեմ գըխաւորապէս Պոլիսը որ օրրանն էր ամբողջ արեւմտահայութեան եւ ամերիկահայութեան, եւ այս քաղաքէն էր որ բացուեցաւ վարպետին փառքի ճամբան: Իր երաժշտական կարողութենէն դուրս յաջողութեան ալ պատճառները բազմաթիւ են: Ազգ. վերազարթումի յարմար պահն էր, երբ փայլեցան նմանապէս մեր շատ մը բանաստեղծները: Ցետոյ՝ Վարդապետը զարմանալի դէմք մըն էր: Կրօնաւոր մը որ աղջիկներ եւ մանչեր ի մի հաւաքած սրահի մը մէջ, խառն փորձեր կատարելէ յետոյ Թատրոն կը բարձրանար կրօնական ժողովին քըթին տակ. եւ ասիկա՝ այնպիսի ատեն մը, երբ Բերայի Էսայեան վարժարանի աշակերտները որպէսզի արձակուրդի ժամուն իրարու չհանդիպին փողոցը, աղջիկներն ու մանչերը իրարմէ քառորդ ժամ հեռաւորութեամբ կ'արձակուէին...

Այս տուեալները որոնք հիմա աննշան կ'երեւին կը Թուին՝ ժամանակին մեծ դեր կատարած են, որովհետեւ կը յիշեմ որ կիրակի օրերը երբ տեղի կ'ունենային խառն փորձերը, տօնական օրի կը վերածուէին: Եղածը ընդհ. շարժում մըն էր, եւ ի՞նչպէս կ'ուզէք որ ծաւալ չառնէր: Անկէ յետոյ զաղութները կը սպասէին վարդապետին այցելութեան, եւ յաջողութիւնը ապահովուած էր:

Այս յիշողութենէն վերջ չպիտի մանրամասնեմ տպաւորական բաժինը: Կ'անցնիմ հիմա փոքր ակնարկ մը նետելու վարդապետին գործին վրայ, երաժշտական տեսակէտով:

Մեծ է երեւոյթը եւ կատարած գործը, այնքան աննախընթաց մեր մէջ որ անվարան կրնամ անոր բացատրականը տալ հրաշք բառով:

Ոչ մէկ հայ երաժիշտ կրնայ ուրանալ Թէ Վարդապետը դպրոցի մը պետը, հիմնադիրն էր, ոչ մէկ երգահան կը ժխտէ անոր դաշնաւորման մասնաւոր ձեւը, իբր յարմարագոյն եղանակը սկզբնաւորութեան մը համար:

Եւ սակայն, երբեմն, երբ երգահաններ իբրեւ երգահան որոշ վերապահումով արտայայտուած են, կասկածամիտ մարդիկ ջանացած են հաւատացնել Թէ կան երաժիշտներ, որոնք բացասական զգացումներ ունին անհետացած վարպետին հանդէպ:

Ո՞ւր է Վարդապետին մեծութիւնը:

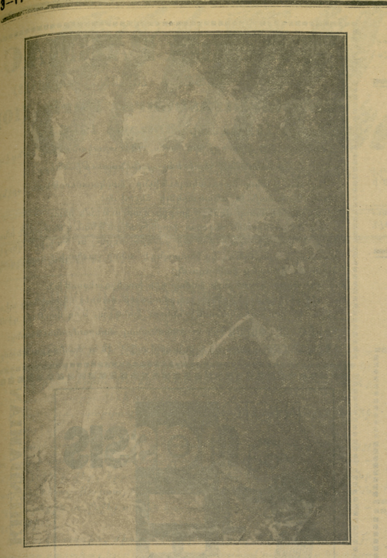
Վարդապետին գործը աւելի հանճարի արդիւնք է քան տաղանդի: Վարդապետին գործը եթէ համեմատել պէտք ըլլայ, գերազանցապէս ազգային տեսակէտով մեծ է քան բուն երաժշտական «Թէքնիք» տեսակէտով:

Հանճարի արդիւնք է, ըսի, որովհետեւ ես չեմ հաւատար որ անիկա կատարած ըլլայ երաժշտութեան արհեստագիտական (Թէքնիք) բաժնի ակադեմական ընդհ. ուսումնասիրութիւնը: Արդէն իր կենսագրական ուսումնասիրութիւններուն մէջ կ'ըսուի Թէ Պերլինի Երաժշտանոցի դասընթացքին հետեւած է միայն երեք տարի, այսինքն շատ քիչ ժամանակ: Կը նշանակէ Թէ խորացուցած չէ բարդ ուսումնասիրութեանց մէջ, եւ առած է միայն այն ինչ որ անհրաժեշտ էր իրեն համար, ու կրթնելով յետոյ իր անձնական ճաշակին՝ դաշնաւորած է մեր երգերը: Եւ ասիկա՝ շատ բարեբախտաբար, որովհետեւ կրցած է հեռու մնալ արեւմտեան որ եւ է դպրոցի ազդեցութենէն, ըստ կարելւոյն: Բաւականացած է պատշաճ դաշնաւորումով ներկայացնել իր երգերը, առանց ընդլայնումի, առանց բարդ խմբագրութեան, ձեւ մը որ իբր սկզբնաւորութիւն ոճի մը՝ հիանալի է, եւ զոր շատեր իբր առաւելութիւն կ'ընդունին: Հոս՝ գործածած է աւելի կէտ առ կէտի արուեստը (contrepoint), քան ներդաշնակութիւնը (harmonie):

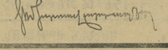
Վարդապետը ուզած է գրել միայն մեներգի եւ խմբերգի համար, եւ հեռու մնացած է գործիքներու համար գրելու գաղափարէն, եւ մանաւանդ նուագախումբի համար, ճիւղ մը՝ որուն հանդէպ նոյն իսկ օտար մնացած է, որովհետեւ իր առողջ շրջանին, շուրջ 15 տարի պիտի փորձէր անշուշտ այս սեռի աշխատանք մը: Ջէ ըրած Թերեւս անոր համար որ յարմարութիւն չունէր այս սեռին մէջ, եւ կամ անոր համար որ աշխատութեան իր մասնաւոր սեռը ունէր: Վարդապետը իրեն սեռ ընտրած էր գրի առած երգերը անմիջապէս խմբերգի վերածելու ձեւը: Խմբերգի եւ մեներգի համար շարադրածները իրենց սեռին մէջ կատարելութիւններ են: Իսկ դաշնակի համար գրուած պարերը՝ իբր document արժէք ունին, բայց իբր դաշնակահարային արժէքաւոր գործ, (որ նուագողն ալ ձեւ ունենայ իր նուագողի արժէքը ցոյց տալու), նուազ բարձր մակարդակի վրայ կը գտնուին քան խմբերգները՝ իրենց սեռին մէջ: Կը հետեւի որ ուրիշ գործիքներու համար շարադրելու ատեն՝ պարագան նոյնը պիտի ըլլար, իսկ «…ֆոնիք» նուագախմբային ար թիւն մը շատ աւելի բ անկարելի:

Ասիկա երբեք նուաստացուցիչ մը չէ երաժշտական արուե ուր տարածութիւնը անսահմ րինակները անպակաս են: Տ հռչակ Շոփէն՝ ձախող էր իր խմբային գրութեան մէջ, եւ ժինը իր concertoներուն համար տարուած է ուրիշ երաժշտի կողմէ, կամ անոնց օգն Պէթհօվէն՝ իր զմայլելի « ներուն քով չէ կրցած գրել երգ մը որ բերնէ բերան տա լով մինչեւ մեզի հասնէր: Ն Շուպէրթ իր սիրուն «ռոմ քով ձախող վարպետ մը միւս գործերուն մէջ:

Բոլոր այս մէջբերումները պէսզի մարդիկ տան Վարդապ րուն արժէքը: Այսպէս՝ սխալ անոր երգահանի տիտղոսը: Երգ նը իր մեղեդին կը յօրինէ եւ կը հիւսէ մնացեալը: Վարդ իր մեղեդին կ'առնէր ժողովրդ նէն, զայն ձեւի զնելու եւ նոր լու համար իր ճաշակը մեծ

ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏ (նկար Փ. Թէրլեմէզեանի)

Իր ստորագրութիւնը՝

Երկրորդ տարեշրջանին, Համերգի բացումը կը կատարէինք նորանոր երգերու ցանկով մը, այս անգամ մասնակցութեամբ Պ. Արմ. Շահ-Մուրատեանի։

Դիւրին է երեւակայել թէ ինչ անսահման ոգեւորութիւն կրնային ըստեղծել երեք տարբեր եւ հաղուագիւտ տարրեր ի մի գալով,— մէկ կողմէ՝ երեք հարիւր հոգինոց երգչախումբ մը, միւս կողմէ վարդապետն ու Շահ Մուրատեանը, առանձին առանձին։

1914ին Կոմիտաս վարդապետը ունեցանք նաեւ Կեդրոնականի մէջ իբրեւ մեր ձայնագրութեան ուսուցիչ եւ մինչեւ այսօր ալ ձայնագրութեան տետրակիս մէջ գուրգուրանքով կը պահեմ իր ձեռագիրները։ Տեղ մը նըշանակած է «Թանաքով գրէ», իսկ ուրիշ տեղ մը «երաժշտութեան համար յատուկ մի տետրակ պահիր, որպէս եւ մի ուրիշը կանոնների համար»։

Այսօր, իր անմահ յիշատակը յուղումով պահած մեր սիրտերուն մէջ, ամէն օր իր երգերէն մանիկ մը մեր շրթներուն վրայ եւ սրբազան աղօթք մը մեր հոգիին խորը, արցունքոտ աչքերով եւ մեր վշտի ամբողջ խորութեամբ ողբալով իր անդարմանելի կորուստը, կը խոնարհինք իր թարմ դագաղին առջեւ, գոչելով.— Վարդապետը մեռաւ, բայց կ'ապրի ու պիտի ապրի վարդապետին գործը։

Գ. ԶՕԼՕԼԵԱՆ

ԿԱՐԴԱՑԷ՛Ք, ՏԱՐԱԾԵՑԷ՛Ք «ՅԱՌԱՋ»Ը

ԿՈՄԻՏԱՍ

— o —

Տեսա՞ծ էք մանուկ մը, վրձինը ձեռքին կ'ուզէ նկարել մռնչող ամպը։

Ես այն եմ ահա։

Բառերը կը խուժեն գրիչիս վրան ու չեմ կրնար կեցնել զանոնք՝ տողելու համար Մեծ Վարդապետին աճիւնին վրայ քանի մը խօսք։

Նարեկացի մը պէտք է, իր աստուածային ներշնչումով ու հրակերտ բառերով սահմանելու զայն։

Այվազովսքիի մը վրձինը բերէք կտաւին ցայտեցնելու Կոմիտասը՝ ամեհի ժայռի մը վրայէն բաշխարձակ հակած՝ անդնդախոր վիհի մը՝ ըմբռնելու տիեզերական ահեղ երաժշտութիւնը՝ երկնելու երգը հայ հոգիին ալեկոծումներուն ...

Իր բիւրալար քնարին վրայ հայ ժողովուրդն է որ կը տաղանցէ իր ցաւերով ու յոյսերով, իր անէծքովն ու աղօթքովը։

Համերգ մը՝ որուն երգիչներն են ամբողջ հայ ժողովուրդը իր մշակներով ու գեղջուկներով, կոյսերով ու կարիճներով, իր կրօնաւորներովն ու աշխատաւորներով, որ կ'երգեն սա ընդարձակ բեմին՝ հայ աշխարհի վրայ, ամէն մէկը իր երգն ունի։ Հոն է հայ մշակը ծաղող արեգակի ոսկի ճաճանչներուն տակ՝ իր «Հօ՛ եզը ջան»ով, հայ աղջիկը կուսական քօղը գլխին իր սիրածին կը կանչէ՝ «Կանաչ առուով նանանչ առուով եկ տղայ», հովիւը, սրինգը շուրթին արձագանգկուտայ սար ու ձոր «Եար ջա՛ն արի»ն։

Ահա «Սիփանայ սէգ սարի վրայ, կտրիճներ գալիս են, յօ՛ յօ՛ յօ՛ ...։ Աւդին հարսնեւորները «Կանաչ կարմիր հագուեցուցին, տապան ժամը կայնեցուցին ...» հարսն ու փեսան։ Հոն հայ ժամուորը ծնրադիր, կը փառաբանէ առաջին շողերը բնութեան «Առաւօտ լուսոյ, արեգակն արդար ...»։

Համայն հայ ժողովուրդն է հոն, իր բոլոր տարբերով, իր հոգիին բոլոր շերտերովն ու երանգներովը, գիւղը քաղաքին, դաշտը ժամուն հետ ձեռք ձեռքի, աղօթք ու երգ, լաց ու խնդիգ, մեհեանն ու տաճար իրար են գրկած եւ համանուագ են կազմած, ու կը հնչէ Մասեաց գագաթէն անլռելի քնարը եւ կը հրդեհուին հայ հոգիները որոնց մէջէն դուրս կուգայ հուր հեր ու բոցամօրուս Վահագնը՝ Կոմիտասը, կանգնած՝ հրաշագործ գաւազանը ձեռքին, կը հրամայէ ու կը հնազանդին բոլորը ... երաժշտութիւն է համուր Արարատեան աշխարհը, ու անկէ ալիք-ալիք կը տարածուի, կը յորդի, կ'ընդգրկէ աշխարհի հայութիւնը ...

Ինչպէս հայ ոգին՝ անչափելի է Կոմիտաս ու համապարփակ ...

ԿԱՐՕ ՈՒՇԱԳԼԵԱՆ

×

ԽՄԲ.— Ինչպէս գրած էինք, հոկտ. 27ի յուղարկաւորութեան առթիւ, դամբանական մը կարդաց նաեւ Պ. Արտաշէս Ուշագլեան, ի դիմաց Քէօթահիացիներու, որոնց փառքն էր ողբացեալ վարդապետը, իբրեւ հայրենակից։ Ուշ յանձնուած ըլլալով բնագիրը, ստորեւ կը հրատարակենք գլխաւոր մասերը։

... Ծնած էր Ան՝ փոքրիկ Սողոմոնը, հայրենի հողէն հեռու համեստ քաղաքի մը՝ Քէօթահիոյ մէջ, աղքատիկ բայց ազնուական ընտանիքի մը զաւակ, մանկութեանը զրկուած ծնողքէ, կը մնար իր ծեր ու անկար մեծ մօր եւ հօրաքրոջը խնամքին տակ։ Իր հայրենակիցները, տարիներու բռնութեան տակ՝ կորսնցուցած էին հայ լեզուն, որով փոքրիկ Սողոմոնը իր առաջին թոթովանքը թուրքերէն աղճատ լեզուով էր դուրս տուած։ Սակայն Աստուածները ուզած էին որ Ան՝ կոչուի հայ երգի առաքելութեան։ Հրա՛շք։ Կարծես ծնած էր, իր հայրենակիցներուն մայրենի լեզուի կորուստին պատճառած խղճահարութիւնը ամոքելու։

Սողոմոնը մեկնած էր Էջմիածին լոյս ամբարելու իր վճիտ գլխուն մէջ, Ան վերադարձաւ իր ծննդավայրը հրեղէն հայ լեզուն եւ հայ երգը շրթներուն վրայ, հոն կազմակերպեց համերգներ եւ այս թրքախօս ժողովուրդը, իր մեծ զաւկին մոգական ազդեցութեան տակ կարողացաւ իր հայրենի երգերուն ու լեզուին եւ արթնցաւ իր մէջ անեղծ պահուած ցեղային ոգին։

Այսօր չկայ այլեւս Կոմիտասը, մեր ամէնուս սիրելի Վարդապետը, լռա՛ծ է անոր աստուածային ձայնը եւ սակայն իր երգն ու հոգին կան եւ կը մնան։ Ան ամէն տեղ է իր երգովն ու քնարովը, անոր շունչը կը շրջի հայ ժողովուրդին մէջ, ոգեւորելով եւ զօրացնելով անոր տանջուած հոգին։

Դուն ողջ պիտի մնաս, ո՛վ սիրելի վարդապետ, քանի կը հնչէ հայ երգը հայ շրթներուն վրայ։

Անփոխարինելի կորուստ

— c —

Կոմիտաս վարդապետը մէկն էր այն սակաւաթիւ երջանիկ արուեստագէտներից որ շնորհիւ իր փայլուն տաղանդի եւ արտակարգ կարողութիւնների, յաջողեցաւ հայ ժողովուրդի բոլոր խաւերի մէջ մեծ հեղինակութիւն եւ անխախտ յարգանք շահել, ինչպէս նաեւ համբաւ ստեղծել երաժշտական աշխարհի մէջ։

Որպէսզի կարողանանք գիտակցել թէ Կոմիտասի մահով մենք ի՛նչ մեծութեամբ կորուստ ունեցանք, պէտք է որ Կոմիտասի երաժշտական կարողութիւնները եւ տուած արդիւնքները հայկական եւ միջազգային մարզի մէջ բաղդատենք, վերջին քառասուն տարիների մեր երաժշտագէտներից ամենէն նշանաւորների արտադրութիւնների հետ։

Հրապարակի վրայ են մեր բոլոր երաժշտագէտների հեղինակութիւնները եւ ժողովրդական զանազան խաւերի մէջ նրանց թողած տպաւորութիւնը։ Անկասկած Կոմիտասի ձայնագրած երգերն ու պարերի եղանակները ամէնից շատ յարգի են։ Մեր հաւաքոյթների մէջ ամէնից շատ խանդավառութիւն են ստեղծում Կոմիտասեան երգերն ու պարերը։ Սակայն մեր կորուստի մեծութիւնը աւելի զգալի է, երբ տեսնում ենք որ մեր ներկայ երաժշտագէտներից եւ ոչ մէկը դժբախտաբար երաժշտական արտաքին աշխարհի մէջ ներկայիս չի կարողանում մի դեր կատարել։ Այն խոշոր դերը, որ նախապատերազմեան շրջանին այնքան փայլուն կերպով յաջողուեց Կոմիտաս վարդապետին։

Շատ ցաւալի է խոստովանել որ Կոմիտասի հիւանդութիւնից յետոյ ոչ ոք կարողացաւ նրա տեղը գրաւել։ Սփիւռքի մէջ ցրուած հայ երաժշտագէտները, վերջին 15ամեակում, կարողացան քիչ — շատ օգտակար դեր կատարել իրենց ապրած գաղութներում եւ մասամբ էլ օտար շրջանակներում։ Դժբախտաբար ոչ մէկը չունի Կոմիտասի հմայքն ու կարողութիւնը աւելի խոշոր երգչախումբեր կազմելու, գաղութից գաղութ շրջելու, համերգներ տալու Եւրոպայի եւ Ամերիկայի խոշոր քաղաքների մէջ, խօսքով ու գրչով քաղաքակիրթ ժողովուրդներին ծանօթացնելու հայկական երաժշտութիւնը եւ մշակոյթը։

Մեր ազգային մեծ դժբախտութիւնն այն է, որ այս գործի խոշոր վարպետը վերջին քսան տարին ամլութեան դատապարտուեցաւ։ Ողջ էր, շնչում էր եւ ապրում էր Լոյս-Քաղաքի քթին տակ տակ, բայց այլ եւս նախկին Կոմիտաս վարդապետը չէր։

Ինչո՞ւ տարագիր Ռուսերին յաջողւում է ահագին խմբերով գրեթէ բոլոր երկիրները շափշփել, ռուսական երգն ու նուագը հնչեցնել, իսկ մեզ չի յաջողւում, որովհետեւ իր աշակերտները նոյն խանդավառութեամբ եւ կարողութեամբ իր տեղը գրաւելու եւ կիսատ թողած գործը շարունակելու ճիգ չեն թափում։

Ահա թէ ինչպիսի անփոխարինելի կորուստ ունեցանք Կոմիտաս վարդապետի մահով։

Յարգանք իր անմահ յիշատակին։

ԲԵՆՕ

Իր անմահ յիշատակին

— o —

Հէ՛ք վարդապետ։

Այս քանի տարի էր արդէն, որ լուռ էր ան, առանձնացած իր հեռաւոր խցիկին մէջ եւ ոչ ոք կ'ուզէր տեսնել ու ոչ ոքի հետ խօսիլ։

Այն որ համակ խօսք էր ու երգ, խանդ ու եռանդ, որ շարժում էր եւ կենդանութիւն, այն որ ամբողջ զգայնութիւն էր եւ կը խռովէր մեզ իր անուշիկ ու խառնուրիկ երգերով, վերացնելով ու հիացնելով մեզ ալ իր մոգական շարժումներուն հետ։

Ժամանակէ մը ի վեր կարծես չկար ան այլ եւս, ձայն չունէր, ինքը չէր, այլ սփինքս մը որ դառնացած այս աշխարհի անարդարութենէն՝ քէն ունէր ամէնքին հետ։

Մեծ եղեռնի մեծ քէնն էր այդ զոր պահեց մինչեւ իր կեանքին վերջը, հաւատարիմ իր ուխտին եւ Հայու սրտին։

Ոչ եւս է ան, երգի մեծ վարպետը, այն որ աքնեցաւ, փնտռեց ու խուզարկեց եւ մոխիրներու տակէն շունչ ու հոգի տուաւ ցեղին ոգին արտայայտող, ժողովուրդի ծոցէն բխած կանչերուն ու երգերուն։

Վայրագ Թուրքը չխնայեց նոյն իսկ արուեստագէտին եւ աքսորի ճամբան ցոյց տուաւ անոր՝ յաւէտ խանգարելով առողջութիւնը։ Անէծք բարբարոսին։ Կոմիտասի մահով մեր խոր սուգին հետ այդ անէծքը անգամ մը եւս թող նորոգուի ամէն Հայու սրտին մէջ։ Մաղթենք նաեւ որ մեր ժողովուրդը, որ կարող է նոր Կոմիտասներ ծնիլ, ունենայ շուտով իր Պանթէոնը, Հայրենի երկրին մէջ, այնտեղ տեղաւորելու համար իր հանճարեղ զաւակներուն աճիւնը։

ՄԷՆ — ՍԷ

Մեր ձայնը

— o —

Կիրակի օր, երբ բոլորս մէկ հոգի, մէկ սիրտ, ընկճուած եւ տխուր, համախմբուած էինք վարդապետին որբացած դագաղին առջեւ, մեծ վիշտ մը եղաւ ինծի համար,— ինչո՞ւ հայ կինն ալ չըերգէր իր յարգանքի բաժինը։

1915ին, երբ Պարտիզակէն Պոլիս եկած էի, լսեցի թէ Վարդապետը վերադարձած է աքսորէն։ Գացի տեսայ իր բնակարանին մէջ, դարձայ խորապէս ազդուած։ Այդ օրն էր որ ըսաւ. — «Կրակոտ ես եւ նետուող, զուտ հայկական է այդ բնաւորութիւնը եւ հաճելի»։ Խե՛ղճ վարդապետ, կարծես այդ բառերը թելադրութիւն մը ըլլային կիրակի օրուան համար, քանի որ Հայուհի մը չնետուեցաւ սրբազան դագաղիդ առջեւ, յանուն բոլոր հայ կիներու ...

Սակայն հպարտութեամբ տեսայ որ բազմութիւնը արցունք կը թափէր ինծի հետ, վշտի եւ սուգի արցունքներ։

«Վարդապետը մեռա՛ւ» ... Միթէ կարելի՞ է ափ մը հողի տակ թաղել կենդանի երգը։ Սիրելի վարդապետ, ձեր յիշատակը վառ պիտի պահէ հայ ժողովուրդը, միշտ երգելով ձեր այնքան անուշ եւ յուզիչ երգերը։

Այս առթիւ, որքա՛ն գեղեցիկ էր կիրակի օրուան անուշ համերաշխութիւնը, բոլորը յուզուած եւ խոնարհած վարդապետին դագաղին առջեւ։

Սիրելի քոյրեր եւ եղբայրներ, հերիք է մեր տառապանքը, վանենք ամէն ատելութիւն մեր սրտէն, սիրենք իրար եւ միանանք, այդ միութիւնը զօրութիւն պիտի բերէ, զօրութիւնը՝ յաջողութիւն եւ յաղթութիւն եւ ազատութիւն, որոնց կարօտովը կը մաշինք այս պողոտաներուն վրայ։

ՏԻԿԻՆ Զ. ԳԷՈՐԳԵԱՆ

Իր դագաղին մէջ

— • —

Լռեցէք, հայ պլպուլը ոչ եւս է։

Գոյժը անողոք է, ու սարսուռ մը կ'անցնի հայ հոգիներէն ներս, խոր թախիծը անգամ մը եւս կը տեղաւորուի հայ թափառական բազմութիւններու հոգիէն ներս։

Դագաղ մը եւս, որուն անունին հմայքին ու մեծութեան առջեւ կը կքծայ անխտիր ամէն Հայու սիրտ։

Սարսուռը կը ցնցէ բոլորը համազգային սուգով, որովհետեւ վարդապետը պարծանքն էր ամէն Հայու։

Անհատական հմայքը եւ արուեստագէտի տաղանդը կը կազմէին իր մօտ բացառիկ ու գրաւիչ ամբողջութիւն մը։ Ամէն անոնք որ գոնէ մէկ անգամ առիթը ունեցան տեսնելու իր պարթեւ հասակը, լսելու իր այնքան մտերիմ խօսակցութիւնները, անշուշտ, շատ աւելի պիտի զգան կորուստին մեծութիւնը։ Իր փառքի մեծագոյն օրերուն, գիտցաւ ապրիլ պարզութեան մէջ, չսակարկեց իր անունն ու կարողութիւնը, գնաց յաճախ հոն, ուր կը զգար թէ իր ներկայութիւնն ու երգը բաւական էին արդէն խանդավառելու քաղաքի մը ամբողջ հայութիւնը։

Իր մօտալուտ ժամանումին լուրը կենսատու շողի մը ազդեցութիւնը կ'ընէր կարծես։

— «Իրա՞ւ է, վարդապետը պիտի գա՞յ»։ Եւ ի՛նչ անսահմանելի երկրպագութիւն տունէ տուն, հոգիէ հոգի, երբ օրեր ետք կը հաստատուէր վերջապէս թէ պիտի գայ։

Եթէ, անհատական կեանքի մէջ, կան յիշատակներ, որոնք կը դրոշմըւին մեր էութեան խորքը, նոյնն է նաեւ գաղութներու կեանքին մէջ։

Քաղաքներն ալ ունին իրենց ապրումները, փառքի եւ խանդավառութեան, սուգի եւ յուսահատութեան վայրկեանները։ Փառքի օր մըն էր քաղաքիս՝ Ատափազարի համար վարդապետին ժամանումը։ Քսան եւ աւելի տարիներ ետք, ահաւասիկ, առջեւս կը պատկերանայ շարժանկարի մը ճշգրտութեամբ Հայ բազմութեան մը անչափելի բերկրութիւնը։ Երախտագիտութիւն մը, որ իր անձին ու ձայնին հմայքին տակ կ'ապրի գինովութիւն մը բարեբար։ Բազմութիւն մը հլու, որ ծառայուն ձայնի մը ելեւէջներուն է յանձնուած, լուռ ու զգայուն։

Կը յիշեմ, երբ երիտասարդներ, անձկալից եւ անյագուրդ, կը խռնըւէին, կ'աղաչէին վարդապետին չմոռնալ զիրենք ու կրկին այցելել։

«Ժողովասրահի Շինութեան Յանձնախումբ»ի վերապրող քանի մը անդամները մանաւանդ կը յիշեն անշուշտ իր պատասխանը.— «Շինեցէ՛ք, ես ինքս կու գամ»։

Դժուար չէ երեւակայել թէ քաղաքի երիտասարդութիւնը ի՛նչ անօրինակ թափով լծուեցաւ իրականացնելու իր ծրագիրը, մանաւանդ վարդապետին խոստումէն ետք։

Վերլուծեցէք իր բերնէն ելած այդ խօսքը, եւ կ'ունենաք ձեր երեւակայութեան առջեւ վարդապետը իր մեծութեամբ։ Անհատականութիւն մը ժողովրդանուէր, արուեստագէտ մը՝ ապրող ու թափանցող։

«Շինեցէք, ես ինքս կու գամ»։ Վարդապետը իր անմոռանալի պատասխանով մտրակած էր հայ երիտասարդին կամքի նժոյգը, ու զինքը կրկին վայելելու տենչն ու ծարաւը պիտի յաղթէին, կասկած չկար, ամէն խոչընդոտի, բոլոր դժուարութեանց։ Անկարելին բառ մըն էր այլ եւս ծրագրուած նպատակները իրագործելու համար։ ... Ոչ ոք կը մտածէր սակայն, թէ վարդապետը չպիտի գար այլ եւս։ Ոչ ոք կը մտածէր թէ, տարի մը ետք մօտաւորապէս, Հայը պիտի ստիպուէր լքել իր տունը։ Հասաւ 1914 տարին։ Փոթորիկը սկսաւ ծաւալիլ երկրէ երկիր։ Հայ տունը դարձաւ աւերակ, հայ մարդը՝ թափառական։ Ծրագրուած սպանդ մը քամեց հայ միտքն ու արուեստը։

Այդ շրջանին էր, որ վարդապետը բաժնուած էր ժողովուրդէն, յետագային ապրելու համար յիմարանոցի մը անշուք մէկ անկիւնը։

Հակառակ իր յառաջացած տարիքին, իր յուսահատական վիճակին, իր գոյութիւնը յոյս մըն էր, լոյս մը վերջապէս։ Ուշադիր կը սպասէին թէ օր մը լոյսը կրնար ծաւալիլ ու մեծնալ։ Շատեր կառչած այդ հաւատքին չքեցին զայն, մինչեւ որ անողոք իրականութիւնը եկաւ յաւէտ փակելու անոր աչքերը։

Շատեր, հեռու իրենց յարգանքի վերջին տուրքը բերելու քեզի, սրտամորմոք ու յուզումնալից պիտի ապրին լուռ ու մունջ քու սուգդ։

Քանինե՛ր, քու դալուկ ու հիւծած դէմքդ տեսնելու անկարող, աղօթք մը իրենց շրթունքին, երկիւղածութեամբ կը խոնարհին քու անմոռանալի յիշատակիդ առջեւ։

Ծագէ ծագ Հայը կուլայ այսօր իր անմահ պլպուլը։

Ն. Ա. ՀԱՅՈՐԴԻ

ՕՐ. ՇԱՔԷ ԹԷՐԶԵԱՆ
եւ
ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ
Ամուսնացած
Վիլմոմպլը, 31 հոկտ. 1935 Փարիզ

ՀՐԱԺԵՇՏ

= • =

ԼԻՈՆ.— Մանկութենէս ի վեր ուխտած էի տեսնել վարդապետը։ Ամէն անգամ որ դպրոցին մէջ երգի դաս կ'առնէինք, ուսուցիչէն կը խնդրէինք որ Կոմիտաս վարդապետին ձայնագրած եղանակները սորվեցնէ մեզի։ Բարի ուսուցիչը չէր մերժեր եւ կ'երգէր «Իմ չինարի եարը»։ Այս յիշատակը խորապէս քանդակուած է սրտիս մէջ։ Անցեալ շաբթու երբ Փարիզ կը գտնուէի, պարտք սեպեցի երթալ տեսնել իր անշունչ դէմքը։ Բայց դագաղը ամուր փակուած էր, եւ ստիպուեցայ տախտակները համբուրել։

Ժ. Մարգարեան

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՔԱԼԱՄԱԹԱՅԻ ԴՊՐՈՑԻՆ

Յիսուն ֆրանք եւս իմ կողմէս կը նուիրեմ Յունաստանի Հայ Կարմիր Խաչին Քալամաթայի դպրոցին մէջ սանիկ մը որդեգրելու նպատակով, «պողպատելու համար ազգապահպանումի ճակատը»։

Մասիս Սայլանճեան

նէր անշուշտ, եւ յետոյ կը դաշնաւորէր զայն այնպիսի ձեւով որ ամէն բանէ առաջ ըլլար գիւղին, որպէսզի կարենար յետոյ երգել տալ զայն երաժշտականօրէն իսկ ժողովուրդին իսկ։

Հոս, կը շեշտեմ որ արդարութեան տուրք մը ունինք հատուցանելիք կարգ մը երաժիշտներու, որոնց անունը եթէ այնքան համատարած չէ որքան Վարդապետինը, պատճառը այն է որ երբեմն իրենց գործերը արժէքաւոր ըլլալէ զատ՝ բարձր ոճով խմբագրուած են եւ հետեւաբար քիչ թիւով մարդոց կողմէ երգուած են կամ քիչ անգամ կարելի եղած է նըւագել։ Օրինակ առնելով Սպենդիարեանը, որ ունի երաժշտական շատ բարձր կարողութիւն, երբեք չպիտի ունենար այս վերջինին համբաւը, քանի որ իր գործերը չունին բերնէ բերան տարածուելու, սրահի մէջ, փողոցը, դաշտին մէջ եւն. երգուելու կարելիութիւնը։ Կը նշանակէ ուրեմն որ «Ալմաստ» օփերան կամ ուրիշ որ եւ է գործ կարելիութիւն անգամ չըւնի հայ գաղութներու մէջ դէթ մէկ անգամ ներկայացնելու, որպէսզի ժողովուրդը գաղափար ունենայ իր արուեստի մասին։ Ուրեմն, Սպենդիարեան եւ ուրիշներ շուքի մէջ կը մնան համեմատաբար, հակառակ իրենց արուեստին։ Տեղափոխելով անունները, Փուչինի իր «Թօսքա»ով աւելի անմահ է, քան Ալպէր Ռուսէլ իր Padmavati-ով։ Մինչդեռ երաժշտական եւ արուեստի բոլոր օրէնքները հակառակը կը պահանջեն։ Առարկող պիտի ըլլայ թերեւս որ «Թօսքա»ն ժողովուրդը աւելի կը մօտեցնէ երաժշտութեան, քան երկրորդ գործը, զոր հասկնալու եւ վայելելու համար պէտք է ճիգ մ'ընել։

Վերադառնալով մեր նիւթին, այս պատճառներուն համար էր որ ըսի թէ վարդապետին գործը մեծ է նախ ազգային տեսակէտով, եւ յետոյ իբր երաժշտութիւն, այս վերջինը իր բոլոր պահանջներով։

Վարպետին հրաշալի գործը ուրեմն կ'ամփոփեմ սա ձեւով։ Մէկ կողմ դընելով արժէքաւոր կամ նուազ արժէքաւոր խմբագրութիւնը, կը մնայ ոճի հարցը։

Ոճը կը բնորոշուի նախ մայր եղանակով, որ մեր նիւթին համար՝ հայ գիւղային է։ Վարպետը զանոնք գըտաւ, իբր մեղեդի նախ գրի առաւ ցոյց տալու համար որ իբր մեներգ՝ արժէքաւոր են։ Յետոյ՝ պարզ ձեւի մէջ քառաձայն խմբագրեց, ցոյց տալու համար որ անոնք բոլորովին արեւելեան եւ արեւմտեան ոճերու մէջ տարբեր բան մըն են եւ յարմարութիւն ունին polyphonie-ի (բազմաձայնութեան), քանի որ բոլորովին արեւելեան եղանակներ արաբական, չինական, եւն. տակ չեն դաշնաւորման։

Այս աշխատանքէն երեւան եկաւ որ նոր ոճ մը ստեղծել կարելի էր,— հայ ոճը։ Կը մնայ իրմէ վերջ եկող երգահաններուն օգտուիլ այս ոճէն, եւ իրենց բազմաձայնական արտադրութիւններուն տալ այդ դրոշմը։ Այս աշխատանքը նուազ դժուար չէ քան Վարդապետին կատարածը։ Կը դիւրանայ սակայն երբ ժողովուրդը հայ ոճը փնտռէ, եւ ջանայ զգալ քիչ մը աւելի մեծ տարածութեան վըրայ։

Ա. ՊԱՐԹԵՒԵԱՆ

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Ողբացեալ Կոմիտաս վարդապետի մահուան առթիւ, փոխան ծաղկեպսակի 50 ֆրանք ստացած ենք Տէր եւ Տիկին Սարգիս Բերլեանէ, Ֆրէժիւս։ Կը խնդրուի գանձել համապատասխան ընկալագրով։

ՍԱՐՍԱՓԵԼԻ ՓՈԹՈՐԻԿ ՍԵՒ ԾՈՎՈՒ ՄԷՋ

Հարիւրաւոր գաղթականներ խեղդուա՞ծ

Պուքրէշէն կը հեռագրեն նոյեմբեր 1 թուականով .— Քանի մը նաւեր ընկղմեցան Սեւ ծովու մէջ քանի մը հարիւր ճամբորդներով, երբ հետեւանք երկար ատենէ ի վեր չտեսնուած փոթորիկի մը։ Ուրիշ բազմաթիւ փոքր նաւեր կորսուած են եւ կը վախցուի թէ մարդկային կորուստը շատ աւելի բարձր է։ «Կէյպզէ» շոգենաւը, որ կ'երթեւեկէր Պոլսոյ եւ Փոքր Ասիոյ նաւահանգիստներուն միջեւ, ընկղմած է Վոսփորի բերանը, իր 105 ճամբորդներով, համաձայն հոս հասած տեղեկութեանց։ Լուր չկայ պուլկարական «Ցար Ֆէրտինանտ» շոգենաւէն, որ Քոնսթանցայէն մեկնեցաւ չորս օր առաջ, 200 Թուրք գաղթականներով եւ հարիւրաւոր արջառներով։ Վերջին լուր մը կ'ըսէր թէ կաթսան պայթած է եւ թէ շատ մը ճամբորդներ եւ կենդանիներ քշուած են ալիքներէն։

Ռումանական «Ռէկէլէ Քարոլ» շոգենաւին ճամբորդները չկրցան որ եւ է օգնութիւն հասցնել, երբ «Ատանա» շոգենաւը, որ Թուրք գաղթականներ կը փոխադրէր Հայաստան (անշուշտ ըսել կ'ուզէ արեւելեան նահանգները .— Յառաջ), ընկղմեցաւ Վոսփորի առջեւ, բայց կը կարծուի թէ ճամբորդներուն եւ նաւաստիներուն մէկ մասը ազատուած է։

Երթեւեկը դադրած է եւ ճամբայ ելած շոգենաւերը 30 — 40 ժամ կ'ուշանան։

*** Նոյն քաղաքէն ուրիշ հեռագիր մը հետեւեալ մանրամասնութիւնները կը հաղորդէ, նոյն թուականով .— Երկու օրէ ի վեր Սեւ ծովը կատաղի փոթորիկի մը բռնուած է։ Ռատիոները անդադար կը բանին, օգնութիւն խնդրելով ժամէ ժամ։ «Քարոլ» շոգենաւին ճամբորդները սարսափով կը նկարագրեն «Ատանա» շոգենաւին ընկղմիլը։ Նաւը ծովուն բացերը քշուած է, յետոյ երեք անգամ ուժգնօրէն նետուելով քարափին վրայ, վերջապէս ջախջախուած է։ Հակառակ նաւաստիներու ջանքերուն, նաւը ընկղմած է քանի մը վայրկեանի մէջ։ (Այստեղ ալ հեռագիրը կ'ըսէ թէ «Ատանա» վարձուած էր «Հայաստանէն եկած Թուրք գաղթականներ փոխադրելու համար»...)։

Աւելի սարսափելի եղաւ «Կէյպզէ»ի ընկղմումը։ Գիշերանց, մինչ դէպի Պոլիս կ'ուղղուէր, փոթորիկի բռնուեցաւ Վոսփորի բերանը եւ քանի մը վայրկեանէն ծովամոյն կորաւ ամբողջ բեռներով եւ ճամբորդներով։ Շոգենաւային գործակալութիւնները 105 հոգի կը հաշուեն ճամբորդներն ու նաւաստիները։ Միւս կողմէ, լուր չկայ «Ցար Ֆէրտինանտ» շոգենաւէն, որ Քոնսթանցայէն մեկնած էր 200 Թուրք գաղթական ընտանիքներով եւ բազմաթիւ արջառներով, հաւերով եւ գոյքերով։

Փոթորիկը ուժգնօրէն կը շարունակուի Սեւ ծովու եւ Եգէականի մէջ։ Նաւաստիները կ'ըսեն թէ Սեւ ծովը երբեք այսքան կատղած չէր տասը տարիէ ի վեր։ Ռումանական կառավարութիւնը արգիլեց որ եւ է շոգենաւի մեկնումը։ Վերջին պահուն Քոնսթանցա հասած նաւերու նաւաստիները բոլորովին ուժաթափ եղած էին, 30—40 ժամ մաքառած ըլլալով ալիքներուն դէմ։

Զինուորական գործողութիւնները

Վերջին լուրերը կը հաստատեն թէ իտալական բանակը լուրջ յարձակողականի մը կը պատրաստուի։ Անդադար ուտեստ եւ ռազմանիւթ կը փոխադրուի Մասուայէն եւ ուրիշ կեդրոններէ։ Իտալական բոլոր նաւահանգիստները իրարու կապուած են զինուորական ճամբաներու ցանցով մը։ Օդանաւերը միշտ կը ռմբակոծեն Օկատէնի հաբէշական դիրքերը։

*** Իտալական բանակէն դասալիք զինուոր մը Ատտիս - Ապէպա հասնելով, ազատ արձակուեցաւ եւ գործի գրուեցաւ։ Ծնունդով Աւստրիացի է, 23 տարեկան։ Կը պատմէ թէ ընդհանուր յարձակողական մը սարքուած էր սեպտեմբեր 15ին կամ 20ին, բայց յանկարծ հրամանը ետ առնուեցաւ Հռոմէն հասած հեռագրով մը։ Շատ լաւ կը գտնէ իտալացի զինուորներուն բարոյական կորովը, բայց կ'ըսէ թէ չափազանց կը նեղուին աճաւոր տաքէն, որ փուռերու կը վերածէ հրասայլերը եւ կը շոգիացնէ պէնզինը։

Նորէն հականգլիական ցոյց Հռոմի մէջ

Ուրբաթ օր նորէն հականգլիական ցոյցեր կատարուեցան Հռոմի մէջ։ Համալսարանական ուսանողներ անգլիական դեսպանատան մը երթալով, պահանջեցին ջնջել բրիտանական զինանշանը եւ անգլերէն բառերը։ Հարկ եղաւ ծածկել զինանշանը, և ի վերջոյ ոստիկանութիւնը օգնութեան հասնելով ցրուեց ուսանողները։ Ուրիշ բազմաթիւ ցուցարարներ ազդեր փակցուցին օտար խանութներու վրայ, յանձնարարելով իտալական ապրանքներ գնել։ Տեղ տեղ ջախջախուեցան ցուցափեղկերը։

Գերմանիոյ դիրքը պատժմներու մասին

Ժընեւէն կը հեռագրեն թէ գերմանական կառավարութիւնը տրամադիր չերեւար պատասխանելու Ազգերու Դաշնակցութեան ընկոյզներուն՝ պատժական տնօրինութեանց մասին։ Իսկ եթէ պատասխանէ, իր բացարձակ չէզոքութիւնը պիտի յայտնէ թէ Իտալիոյ եւ թէ Եթովպիոյ հանդէպ։ Պիտի ծանուցանէ թէ արգիլած է զէնքի եւ ռազմանիւթի արտածումը երկու պետութեանց համար ալ։ Ինչ կը վերաբերի տնտեսական տնօրինութեանց, կառավարութիւնը պիտի յարգէ Իտալիոյ հետ կնքուած առեւտրական դաշնագիրները, սակայն չպիտի աւելցնէ իր արտածումները։ Այս առթիւ դիտել կը տրուի թէ Իտալիոյ հետ եղած փոխանակութիւնները մեծապէս աւելցած են արդէն կարգ մը ապրանքներու համար։ Պաշտօնական վիճակագրութեանց համաձայն, ածուխի վաճառումները 2,900,000 թոնէն բարձրացած են 4,400,000ի, բաղդատելով 1934ի եւ 1935ի առաջին ութ ամիսներու գործառնութիւնները։ Ուրիշ ապրանքներու արտածումն ալ աւելցած է, թէեւ թուանշաններ չեն տրուիր։

Ողջ ողջ վառեր են դաւաճանին ընտանիքը

Անգլիական աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ Ռաս Կուքսա, որ Իտալացիներուն անձնատուր ըլլալով Թիկրէի նահանգապետ նշանակուեցաւ, պատժական արշաւախումբ մը ղրկած է Մաքալլէ, վրէժ լուծելու համար։ Հաբէշները 50,000 թալէր պարգեւ խոստացած են իր գլուխը բերողին, իսկ Ռաս Քասսա հրամայած է ոչնչացնել անոր բոլոր ստացուածքները։ Միւս կողմէ, խմբովին ջարդուած է Ռաս Կուքսայի ամբողջ ընտանիքը, կիներով եւ մանուկներով։ Համաձայն հաբէշական սովորութեան, դահերը փաթթած են մեղրով և մեղրամոմով ծածկուած կտաւներու մէջ եւ կրակի տուած են։

*** Հաբէշները իրենց յոյսը դրած են երեք բնական զինակիցներու վրայ, — ծարաւ, հիւանդութիւն եւ անապատ։ Անապատներու հազուագիւտ ջրհորները աղած կամ թունաւորած են, այնպէս որ Իտալացիները ստիպուած են ջուր փոխադրել նոյնիսկ օդանաւերով։

Խորին վշտով կ'իմանանք մահը երիտասարդ ընկերոջ մը, ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՊԻՊԷՐԵԱՆի, Լա Սէյնի մէջ։ Թաղումը պիտի կատարուի այսօր, կիրակի, կէսօրին, 41 Rue Clément Daniel:

Ողբացեալ ընկերը եռանդուն գործունէութիւն ունեցած է Պոլսոյ մէջ, 1915ի անուագրատիի շրջանին։ Յետոյ անցաւ Հայաստան, նոյնպէս գործօն աշխատանքներ կատարելով։ Վերջին արտագաղթէն ի վեր կը գտնուէր Ֆրանսա։

Մեր խորին վշտակցութիւնը Այրի Տիկին Պիպէրեանի։

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Clacière 15 – 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 5 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
MARDI 5 Novembre 1935

11 ՏԱՐԻ — 11e Année No. 2953 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ԴԱՐՁ ԴԷՊԻ ՄԻԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ

Այն օրէն իվեր որ Զօր. Քոնտիլիս, Հանրապետութեան եր- բեմնի ախոյեանը, յանկարծ երես դարձուց իր դաւանանքին եւ սապարեզ իջաւ իբրեւ թունդ միապետական, արդէն վճռուած էր Յունաստանի վարչաձեւի հարցը:

Այնպէս որ, պարզապէս արարողութիւն մըն էր նոյեմբեր 3ի հանրաքուէն:

Միապետութիւնը վերահաստատուեցաւ ոչ թէ այդ օրը, այլ շատ աւելի առաջ: Յունաստան փաստօրէն արքայական էր հոկ- տեմբեր 10էն ի վեր, երբ երեք զօրավարներ եւ ծովակալ մը բռնի հրաժարեցնելով Ցալտարիսի կառավարութիւնը, խորհրդարանն ալ պաշարեցին ու ջնջել տուին ե՛ւ Հանրապետութիւն ե՛ւ սահմա- նադրութիւն:

Այդ օրէն սադին, միապետութիւնն էր որ կ'իշխէր, եւ միայն Թագաւորը բացակայ կը մնար, իսկ իր անունով ակրաբար կը գոր- ծէր Զօր. Քոնտիլիս, իբրեւ խնամակալ կամ փոխարքայ: Առանց սպասելու քուէարկութեան, վերահաստատուած էին արքայական բոլոր խորհրդանշանները, հրամաններն ու որոշումները կը տըր- ւէին յանուն Թագաւորին եւ աղօթքներ կ'արտասանուէին Թագա- ւորին արեւշատութեան համար:

Այս բոլորին հետ զուգընթաց, ապարէզէն քշուած էին հան- րապետականները, քաղաքական թէ զինուորական դէմքեր, եւ պաշարման վիճակն ու գրաքննութիւնը թոյլ չէին տար որ եւ է բողոք արժեցնել: Իսկ անոնք որ ըմբոստացան, ժողովներ սարքե- լով կամ թռուցիկներ եւ յայտարարութիւններ ցրուելով, անխտիր աքսորուեցան դէպի ամայի կղզիներ: Ամենավերջինը՝ նախկին վարչապետ Փափանաստասիուն էր, որ մասնաւոր յայտարարու- թեամբ մը կը բողոքէր հաստատուած բռնութեանց դէմ, մերժե- լով ճանչնալ միապետութիւնը:

Եթէ ուզէինք աւելի խորանալ, պիտի ըսէինք թէ Հանրապե- տութեան ճակատագիրը կնքուած էր դեռ շատ աւելի առաջ. 1933ին, երբ նոր ընտրութեանց հետեւանքով, իշխանութեան գը- լուխ կ'անցնէր Ցալտարիս, «Ժողովրդական» կուսակցութեան նա- խագահը:

Այս անունը, «Ժողովրդական», չփոթութեան մատնած է շա- տերը: Իրականին մէջ, Յունաստանի արքայական կուսակցութիւ- նըն է այդ կազմակերպութիւնը. այնպէս որ երբ Ցալտարիս վար- չապետ նշանակուեցաւ, Վենիզէլոսի կուսակցութիւնը պահանջեց երդում ընել թէ չպիտի դպչի Հանրապետութեան: Ցալտարիս հա- մակերպեցաւ առաձգական բանաձեւով մը, որ ըսել կ'ուզէր թէ բռնութեան չպիտի դիմէ եւ ժողովուրդի կամքին դէմ չպիտի եր- թայ:

Այդ օրէն ի վեր խմորումները կը շարունակուէին, եւ Յու- նաստան մատնուած էր տեւական ալեկոծութեան մը:

Առաջին փորձերիկ մը սարքեց Զօր. Փլասթիրաս, դիկտատու- րա մը հաստատելու առաջադրութեամբ, սակայն հազիւ 12 ժամ դիմացաւ: Վենիզէլոս, միշտ կասկածոտ, եւ իրեն հետ ունենալով Ծերակոյտին մեծամասնութիւնը, զինուորական միութիւն մը հաստատեց, ի հարկին բռնի ուժի դիմելու համար յանուն Հանրա- պետութեան: Յետոյ տեղի ունեցաւ մահափորձ մը՝ իրեն դէմ: Ու վերջապէս պայթեցաւ 1935 մարտ 1ի ապստամբութիւնը, վա- րակելով թէ մայրաքաղաքը, թէ Մակեդոնիա – Թրակիան եւ թէ Կրետէն:

Ըմբոստութեան գլուխը կը գտնուէր նոյն ինքն Վենիզէլոս, իսկ շարժումը խեղդելու պաշտօնն ստանձնած էր իր երբեմնի զի- նակիցը, Զօր. Քոնտիլիս, իբրեւ պատերազմական նախարար:

Ահաւոր աղէտ մը, նոյնիսկ փլուզում կը սպառնար դժբախտ Էլլադային, եթէ երկար տեւէր ապստամբութիւնը: Ըմբոստներուն հետ էին Մակեդոնիոյ բանակը եւ Յունաստանի նաւատորմը, կախաղանիչ մեծամասնութեամբ: Ցամաքի վրայ խորտակուելէ յե- տոյ, ապստամբները իբրեւ միջնաբերդ ընտրած էին Կրետէն, բազմաթիւ մարտանաւերով:

Բարեբախտաբար կարճ տեւեց կռիւը: Անձնատուր եղան կամ փախան ապստամբութեան ղեկավարները, գլուխն ըլլալով նոյն ինքն Վենիզէլոս, եւ օրուան իշխանութիւնը յաջողեցաւ ամրանալ մահապատիժներով եւ ուրիշ բազմաթիւ ծանր դատապարտու- թիւններով: Այս առթիւ, 1922ի դնդակահարութեանց վրէժը եւս լուծեցին, մասնաւորապէս հրացանի բռնելով ութսուն տարեկան ծերունի մը, Զօր. Փափուլաս, երբեմն սպարապետ Փոքր Ասիոյ բանակին:

Այդ յաղթանակէն յետոյ, Հանրապետութեան թեւերն ալ խոր- տակուեցան, թէեւ Զօր. Քոնտիլիս միշտ կը համարուէր անոր ան- պարտելի ախոյեանը, մինչեւ իր անակնկալ դարձը:

Տարակոյս չկայ թէ, ներքին շարժումներու չափ եւ թերեւս աւելի ազդած են արտաքին ազդակներ, յատկապէս բրիտանակա- նը, որ կը ջանայ վերահաստատել իր դիրքը Պալքաններու մէջ:

Յունաստան կը շահի՞ թէ կը կորսնցնէ, վերադառնալով մի- ապետութեան:

Հարցումին պատասխանը մենք չէ որ պիտի տանք: Օրուան վարիչները կը կարծեն բարձրացնել Յունաստանի արտաքին վար- կը եւ բարելաւել անոր ներքին կացութիւնը, դիմելով ուժեղ թաթի քաղաքականութեան: Խորապէս ազդուած՝ օրուան հոսանքներէն, անոնք մոգական ուժ մը կը տեսնեն միապետութեան մէջ, ներքին միութիւն հաստատելու եւ ընկերային խլրտումները խափանելու համար: Անշուշտ իրենց գլխաւոր խարիսխը բանակն է, որ միշտ վճռական դեր կը կատարէ այդ երկրի յեղաշրջումներուն մէջ:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԻՏԱԼԱՑԻՆԵՐԸ ՅԱՐՁԱԿՈՂԱԿԱՆԻ ՍԿՍԱՆ ԻԲՐԵՒ ՊԱՏԱՍԽԱՆ ՊԱՏԺ. ՏՆՕՐԻՆՈՒԹԵԱՆՑ

Յառաջխաղացում չորս թեւերով

Ո՞ւր պիտի սկսի Հայէշնէրու դիմադրութիւնը

Մինչ չորսթ օր Ազգերու Դաշնակցութիւնը միաձայնութեամբ կ'որոշէր նոյեմբեր 18էն սկսիլ պատժական տնօրինութեանց գործադրութիւնը, իտալա- կան բանակն ալ հրաման ստացաւ ընդհ. յարձակողականի ձեռնարկել, չորս թեւերով:

Յարձակումը սկսաւ կիրակի օր, եւ, հիւսիսային ճակատին վրայ, Զօր. Պիրոլի յաջողեցաւ յառաջանալ մինչեւ 32 քիլոմեթր, առանց դիմադրութեան հանդիպելու: Կ'ըսուի թէ Ռաս Սէյում պաշտպանողական ամուր գիծ մը հաստատած է Ամպա Ալակիի, եւ թէ բազմաթիւ օգնական ուժեր կը ստանայ: Եթէ Իտալացիները գրաւեն Մաքալլէն, նոր յարձակում մը պիտի ձեռնարկեն դէպի Կոնտար, Ցանա լիճի շրջանին մէջ: Մեծ գաղտնապահութիւն կը տիրէ հայէշական բանակի շարժումներու մասին: Կը հաւաստեն թէ Ռաս Սէյում 200 – 250,000 զինուոր ունի:

Հիւսիսային շրջանի իտալական յարձակողականին կը մասնակցին 125 հազար զինուորներ: Միեւնոյն ատեն ընդհանուր ռմբակոծութեան մը ձեռնար- կած են օդանաւերը, հետազօտելով հայէշական կարեւոր դիրքերը: Իտալա- ցիներուն կ'օգնեն Տանաքիլի վայրենի ցեղերը, որոնց մաս ալ կը կռուի Իտալացիներուն դէմ, Մուսա Ալի լերան շրջանին մէջ: Իտալացիները շար- ժիլ սկսած են նաեւ Օկատէնի ճակատին վրայ, դէպի Հարրար: Երկու ճա- կատներուն յառաջապահ վաշտերը կը բաղկանան Ասքարիներէ, որոնց ետեւէն կը յառաջանան սեւ շապիկաւորները, հրասայլերով: Հարաւային ճակատին վրայ անձրեւներըվերսկսած ըլլալով, իրաքեկներ կ'ըսեն թէԻտալացիները մեծ դժուարութեանց պիտի մատնուին: Շաբաթներ պիտի անցնին, մինչեւ որ կա- րենան վճռական յաջողութիւն մը շահիլ:

Հռոմէն կը հաղորդեն թէ՝ իտալական բանակները գրաւած են արդէն Հայէշիստանի մէկ ութերորդ մասը: Այսպէս, հիւսիսային եւ հիւսիս – ա- րեւելեան շրջանին մէջ գրաւած են 18,750 քառ. մղոն տարածութիւն, իսկ հա- րաւային արեւելեան շրջանին մէջ՝ 25,000: (Եթովպիոյ ընդհ. տարածութիւնն է 300,000 քառ. մղոն):

Երէկ, 4 նոյեմբեր, 17րդ տարեդարձն էր Իտալացիներու կողմէ Աւստրիա- ցիներու վրայ տարուած յաղթութեան: Այս պարագան ալ ոգեւորութեան աղ- բիւր մը կը համարուի իտալական բանակին համար: Յարձակողականի վերս- կսման հետ, Նափոլիէն ճամբայ ելան տասը հազար սեւ շապիկաւորներ եւ ու- րիշներ ալ շոգենաւի կը սպասեն:

Պատերազմական թղթակիցներ կը հեռագրեն թէ իտալական զինուորները կը յառաջանան անապատի փոշիներու եւ հեղձուցիչ տաքի մը մէջ: Բոլոր զին- ուորներուն ջուր տրուած է չորս օրուան համար դէպի Մաքալլէ: Սեւ շապի- կաւորներուն բահ եւ բրիչ տրուած է, ջրհորներ բանալու եւ ճամբայ շինելու համար: Ընդհ. յարձակողականէն առաջ, աղօթքներ լսարուեցան ռազմա- նիւթի սնտուկներով շինուած խորաններու վրայ: Իտալացիները կը յուսան Մաքալլէն գրաւել առանց զէնք պարպելու:

Միեւնոյն ատեն Իտալիա արտակարգ միջոցներ ձեռք առած է, դիմանա- լու համար պատժական տնօրինութեանց հետեւանքներուն: Այժմէն պոյքոթ հռչակուած է օտար եւ մասնաւորապէս անգլիական ապրանքներու դէմ:

Միապետութեան հաստատումը Յունաստանի մէջ

ՋԱԽՋԱԽԻՉ ՄԵԾԱՄԱՍՆՈՒԹԻՒՆ

Կիրակի առտու ժամը 7էն մինչեւ 7.30 տեղի ունեցաւ նախապէս ծրագր- ուած հանրաքուէն, վճռելու համար միապետութեան վերահաստատման հար- ցը: Խիստ միջոցներ ձեռք առնուած էին, բարեկարգութեան համար: Ամէն տեղ կ'երեւար Եօրկիոս Թագաւորին պատկերը: Իբր 4,000,000 Յոյներ — 20 տարեկանէն վեր — հրաման ստացած էին քուէարկելու, այլապէս 20 անգլ. ոսկի տուգանք պիտի վճարէին: Քուէարկութիւնը տեղի ունեցաւ կապոյտ եւ կարմիր քուէթուղթերով, կապոյտը՝ միապետութեան, կարմիրը՝ Հանրա- պետութեան համար: Առաջին օրէն իսկ յայտնի էր թէ միապետականները շա- հած էին 95 առ հարիւր: Վերջնական արդիւնքը պիտի ճշդուի այսօր կամ վա- ղը: Ամէն պարագայի մէջ, միապետութիւնը վերահաստատուած է արդէն:

Զինուորները եւ նաւազներն ալ քուէտուփ առաջնորդուեցան իրենց սպա- ներուն հետ: Ամբողջ 36 ժամ արգիլուած էր ոգելից ըմպելիներու վաճառումը, նոյնիսկ ճաշի ատեն: Ծաշարանները բաց մնացին միայն քանի մը ժամ, կէս օրին եւ իրիկունը: Գիշերը ոստիկանական հսկողութեան տակ առնուեցան հանրածանօթ համայնավարներ եւ Վենիզէլոսի կուսակիցներ: Շատերը աքսոր- ուած են: Ամբողջ Յունաստան եւ մասնաւորապէս Աթէնք փառաւոր ընդունե- լութիւն մը կը սարքէ Թագաւորին համար, որ Անգլիայէն Յունաստան պիտի առաջնորդուի «Ավերոֆ» յածանաւով եւ ուրիշ բազմաթիւ մարտանաւերով: Աթէնքի քաղաքապետութիւնը 2000 անգլ. ոսկի քուէարկած է ընդունելու- թեան առթիւ, բայց Թագաւորը խնդրած է գործադուրկներուն յատկացնել այդ գումարը:

Կ'ըսուի թէ խորհրդարանը պիտի լուծուի Թագաւորին ժամանումէն վեր- ջը: Զօր. Մէթաքսաս, թունդ միապետական, պիտի առաջարկէ ներում շնոր- հել անցեալ մարտի ապստամբութեան առթիւ դատապարտուած բանտարկեալ- ներուն: Հրամայուած է նոր դրամ կոխել, Թագաւորին պատկերով:

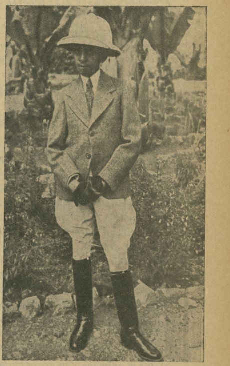
Արգիլուած է նախատել օտար նախարարները

Գրած էինք թէ նոր հրամանագիր–օրէնք մը կ'արգիլէ նախատել օտար կա- ռավարութեանց պետերը: Այդ հրամանագրով, 1881 յուլիս 29ի մամուլի օ- րէնքին 36րդ յօդուածը կը վերածուի հետեւեալ ձեւին.— Հրապարակաւ օտար պետութեանց գլուխներուն, անոնց կառավարութեանց պետերուն եւ օտար պետութեան մը արտաքին գործերու նախարարին դէմ եղած նախատինքը պիտի պատժուի 3 ամիսէն 1 տարի բանտարկութեամբ եւ 100էն 3000 Ֆր. տու- գանքով կամ այս երկու պատիժներէն մէկով:

ԶՕՐ. ՔՈՆՏԻԼԻՍ, ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ՎԱՐՉԱՊԵՏ – ՓՈԽԱՐՔԱՆ, ՈՐ ՅԱ- ՋՈՂՑՈՒՑ ՄԻԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐԱ- ՀԱՍՏԱՏՈՒՄԸ:

Միւս պատկերը՝ ԻՇԽԱՆ ՄԱՔՈ- ՆԷՆ, ԵԹՈՎՊԻՈՅ ԳԱՀԱԺԱՌԱՆԳԸ:

11 դաւադիրներ պիտի դատուին Էնկիւրիի մէջ

Էնկիւրիէն կը հեռագրեն նոյեմբեր 3 թուականով.— Տասնըմէկ դաւադիր- ներ պիտի դատուին քանի մը օրէն, իբրեւ կազմակերպիչները Աթաթիւրքի դէմ սարքուած մահափորձին: Ամէնէն կարեւոր դաւադիրները տակաւին բան- տարկուած կը մնան Անդրյորդանանի եւ Պաղեստինի մէջ. բայց կասկածելի է որ Թուրքիոյ յանձնուին իբրեւ քաղաքական յանցաւոր: Սակայն եւ այնպէս այդ երկիրներու անգլիական իշխանութիւնները, ինչպէս եւ Սուրիոյ ֆրան- սական իշխանութիւնները կը շարունակեն հետապնդել եւ ձերբակալել ուրիշ դաւադիրներ: Գլխաւոր կազմակերպիչը կը համարուի միշտ Չէրքէզ Էթէմ, Աթաթիւրքի նախկին զինակիցը, որ յետոյ անոր դէմ դառնալով, միացաւ յու- նական բանակին: Այդ օրէն ի վեր կը շարունակէ դաւադրել Աթաթիւրքի դէմ: Երկար ատեն Թրակիոյ եւ Աթէնքի մէջ կը գործէր, բայց Թուրքեւյունական համաձայնութենէն վերջը, տեղափոխուեցաւ Սուրիա ապաստանիլ:

*** Ամմանէն (Անդրյորդանանի մայրաքաղաքը) կը հաղորդեն սուրիական թերթերուն.— Վերջին քննութեանց համաձայն, Աթաթիւրքին դէմ սարքուած մահափորձի կազմակերպութիւնը շատ ընդարձակ է, եւ անոր մէջ մասնակ- ցութիւն ունին Թուրքիա եւ արտասահման գտնուող Օսմանեան նախկին սպա- ներ:

Այդ կազմակերպութեան պատկանողներ կան նաեւ Սուրիոյ, Պաղեստինի եւ Անդրյորդանանի մէջ: Դաւադրութեան լուրը առնելուն պէս, Անդրյոր- դանանի կառավարութիւնը խուզարկեց Չէրքէզներու ակումբը եւ երեւելիներու տուները եւ գրաւեց ձեռք անցուցած թուղթերը: Դաւադիրնե- րուն թիւը 100է աւելի կ'ենթադրուի:

Պատիժները պիտի գործադրուին Նոյ. 18ին

ՄԻԵՒՆՈՅՆ ԱՏԵՆ ՀԱՇՏԱՐԱՐ ՋԱՆՔԵՐ ԱՆԳԼԻՈՅ ԵՒ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԿՈՂՄԷ

Ազգերու Դաշնակցութիւնը երկու կարեւոր որոշումներ տուաւ նոյեմբեր 2ին: Պատժական տնօրինութեանց խորհրդաժողովը, որ կը բաղկանայ 52 պե- տութիւններէ, միաձայնութեամբ որոշեց ծրագրուած սեղանաւորական եւ տնտեսական սեղմումները միաժամանակ գործադրել նոյեմբեր 18ին: Այդ օրը 51 ազգեր պիտի դադրեցնեն որ եւ է վարկ իտալական կառավարութեան կամ հպատակներու, իսկ 49 պետութիւններ պիտի արգիլեն կարգ մը հում նիւթե- րու արտածումը, միեւնոյն ատեն դադրեցնելով իտալական բոլոր ապրանքնե- րու գնումը:

Միեւնոյն ատեն, խորհրդաժողովը քուէարկեց Պելժիոյ վարչապետին կողմէ առաջարկուած բանաձեւ մը, որուն համաձայն պաշտօն կը յանձնուի Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի՝ «գտնել լուծում մը որ ընդունելի ըլլայ երեք կող- մերուն համար,— Ազգաժողով, Իտալիա եւ Եթովպիա»: Բանաձեւը իրաւա- սութիւն կուտայ երկու պետութեանց բանակցութեանց նոր հիմ մը գտնել Ի- տալիոյ հետ, բայց պայման կը դնէ որ բուն բանակցութիւնները կատարուին Ա. Դ. Խորհուրդին կամ Հինգերու յանձնախումբին միջոցաւ:

Այս երկու որոշումներէն առաջ, Անգլիոյ արտաքին նախարարը մօտա- ւորապէս մէկ ժամուան տեսակցութիւն մը ունեցած էր իտալական պատուի- րակին հետ, այս առթիւ կրկին շեշտելով թէ որ եւ է լուծում պէտք է համա- պատասխանէ Ա. Դ. ուխտին տրամադրութեանց: Այդ առթիւ նորէն երեւան ե- կած էր թէ համաձայնութեան որ եւ է հիմ չի տեսնուիր տակաւին եւ հաւանա- բար այսպէս ալ պիտի շարունակուի, մինչեւ որ անգլիական ընտրութիւնները վերջանան: Բայց եւ այնպէս հաշտարար ջանքերը աւելի եռանդով պիտի շա- րունակուին այս քանի մը շաբաթներու միջոցին, զուգընթաց՝ պատժական տնօրինութեանց հետ, հայէշական պատերազմը խափանելու համար:

*** Երկու բանաձեւերուն քուէարկութեան ատեն, Պ. Լավալ ճառ մը խօ- սելով յայտարարեց թէ մինչ Ֆրանսա հաւատարմութեամբ կը գործադրէ

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանենք մեր սիրելի ընկերոջ ՅԱՐՈՒ- ԹԻՒՆ ՊԻՊԵՐԵԱՆի դառնալղէտ մահը, որ տեղի ունեցաւ յետ կարճատեւ հի- ւանդութեան, Լա Սէյնի մէջ:

Հ. Յ. Դ. Մարսէյլի, արուարձանի եւ շրջաններու բոլոր խումբերու եւ ենթակոմիտէներու կողմէ, մեր ցաւակցութիւնները կը յայտնենք մեր ողբաց- եալ ընկերոջ այրիին, զաւակներուն եւ պարագաներուն:

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԷՆ

Ս. ԳՐՔԻ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԵԱՆ 1500ԱՄԵԱԿԸ

ՀԱՅԵՐԷՆ ԵՒ ԳԵՐՄԱՆԵՐԷՆ ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՎ

Անցեալ կիրակի, Հոկտեմբերի 20-ին, Պերլինի մէջ ալ կատարուեցաւ Ս. Գրքի Հայերէն Թարգմանութեան 1500ամեակը, որ կազմակերպուած էր Հայ գաղութին եւ Գերմանեւհայ Միութեան կողմէ, միասնաբար: Հանդիսութիւնը, որ կը բաղկանար երկու մասէ, տեղի ունեցաւ Պերլինի երկրորդական վարժարաններէն մէկուն ընդարձակ սրահին մէջ: Առաջին մասը յատուկ էր միայն գաղութիս անդամներուն, Հայերուն, որոնք մեծ մասով ներկայ էին տօնակատարութեան, իսկ երկրորդ մասը գերման հիւրերու եւ հանդիսականներու: Ասոնք եւս մեծ թիւ մը կը կազմէին, ծայրէ ծայր լեցուն սրահին մէջ: Բոլոր ներկաներուն թիւը 200—250էն աւելի էր:

Հանդիսութեան առաջին մասը բացուեցաւ Հոգեւոր Հովիւ Գ. վրդ. Ծահլամեանի ներածականով որ ընդհանուր ակնարկ մըն էր Ս. Գրքի եւ անոր թարգմանութեանց վրայ, զանազան լեզուներով: Հ. Ծահլամեան մասնաւոր յիշատակութիւնն ըրաւ հայերէն թարգմանութեան, անոր նախաձեռնողներուն եւ կատարած մեծ գործին:

Այնուհետեւ, բեմ հրաւիրուեցաւ օրուան բանախօսը՝ Տոքթ. Ա. Աբեղեան, որուն դասախօսութեան նիւթն էր՝ «Հայ մշակոյթին սկզբնաւորութիւնը», առաւելապէս ծանրանալով հայ դպրոցին եւ հայ գրականութեան հնագոյն շրջանին վրայ, մինչեւ Ե. դար:

Համառօտ ներածականէ մը յետոյ, որ նուիրուած էր նախաքրիստոնէական շրջանին եւ քրիստոնէութեան առաջին դարերուն, երբ Հայաստանի մէջ տակաւին իշխող էր օտար մշակոյթը՝ յոյն, պարսիկ եւ ասորի գիրն ու դպրոցը, բանախօսն անցաւ բուն նիւթին, Հայ գրերու գիւտին նախորդող եւ յաջորդող պատմական երեւոյթներու վերլուծման: Ահա բանախօսութեան գլխաւոր կէտերը.—

Նախաքրիստոնէական դարաշրջանին՝ հայ ժողովուրդը մշակութապէս կապուած էր Պարսկաստանի, թէեւ Տիգրան Մեծի եւ իր որդի Արտաւազդի օրերէն սկսեալ՝ հելլենական ուղղութիւնը եւս տակաւ մուտք գործեց Հայաստան: Արշակունեաց հարստութեան ժամանակ այդ ուղղութիւնը աւելի զօրացաւ: Հելլէն մշակոյթին բարեկամ էին նաեւ Պարսկաստանի Պարթեւները:

Երբ քրիստոնէութիւնը պետական կրօն հռչակուեցաւ Հայաստանի մէջ, այդ օրէն սկսած՝ հայ ժողովուրդը իր երեսը վճռականօրէն դէպի Արեւմուտք դարձուց: Գրիգոր Լուսաւորիչ եւ իր յաջորդները — տոհմով Պարթեւ— ամէնն ալ յոյն-քրիստոնէական դպրոցի եւ մշակոյթի աշակերտներ էին: Հարաւային Հայաստանի մէջ այդ ժամանակները իշխող էր ասորի մշակոյթը, զոր Պարսիկները կը նպաստաւորէին քաղաքական նպատակներով: Երկու պարագային ալ, օտար խորթ մշակոյթին լուծը կը ծանրանար հայ ժողովուրդի ուսին: «Անօգուտ մուրողարանութիւն» մը, ինչպէս կ'որակէ պատմիչը:

Մեսրոպ Մաշթոցի մեծ յղացումը, ստեղծել հայ ազգային գիր ու դպրութիւն, նպատակ ունէր՝ հայ ազգը ազատագրել օտարի մշակութային լուծէն, անոր ձեռքը նոր ու հատու զէնք մը տալ՝ սեփական ինքնապաշտպանութեան համար: Գրերու գիւտը միջոց մըն էր միայն, այդ նպատակին հասնելու համար:

Ան ծնունդ էր, միւս կողմէ, Հայաստանի քաղաքական կացութեան, Դ. դարու վերջերը եւ Ե. ի սկիզբը: Դրացի [illegible] մեծ պետութիւնները, Հռոմ եւ Պարսկաստան, բաժնած էին մեր երկիրը իրարու մէջ: Հայ Արշակունեաց տունը իր վախճանին կը մօտենար, մասնաւոր թշնամութեան առարկայ դառնալով Սասանեանց կողմէ: Նորածնունդ հայ դպրոցն ու դպրութիւնը կոչուած էին փոխարինելու դէպի իր վերջալոյսը դիմող հայ անկախութիւնը եւ նոր մղում մը տալու ազգային զարթօնքին, որ եւ տեղի ունեցաւ ոչ շատ ուշ, Վարդանանց եւ Վահանանց օրով:

Երրորդ՝ հայ գիրերու գիւտը, որով եւ հայ դպրոցի եւ դպրութեան ծնունդը, արդիւնք էր, հայ եկեղեցւոյ ջանքերուն՝ ազատագրուելու մէկ կողմէ յոյն եկեղեցւոյ (Կեսարիա), միւսէն ալ ասորի-պարսիկ եկեղեցւոյ (Սելեւկիա-Տիզբոն) գերակայութենէն: Հայ ազգային եկեղեցին, իր անկախութեան համար պէտք ունէր, ամէնէն առաջ, սեփական դպրոցի եւ դպրութեան:

Այդ մեծագործութիւնը հայ ժողովուրդը պարտական է իր երկու ընտրելագոյն զաւակներուն՝ Մեսրոպ Մաշթոցի եւ Սահակ Պարթեւի, որոնք իրենց սատար եւ զօրավիգ ունէին ուսումնասէր Վռամշապուհ թագաւորը: Գրերու գիւտին անմիջապէս յաջորդեց ազգային դպրոցի եւ գրականութեան ծաղկումը,— Ոսկեդարը: Առաջին գործերէն մին եղաւ՝ Ս. Գրքի թարգմանութիւնը, նախապէս ասորերէնէ, իսկ յետոյ յունարէնէ: Թարգմանուեցան նաեւ բազմաթիւ ուրիշ գրուածքներ: Հիմը դրուեցաւ ինքնուրոյն մատենագրութեան եւս: Մշակուեցաւ հայերէն դասական լեզուն:

Երկու մեծ Հայերը, Ս. Մեսրոպ եւ Ս. Սահակ, ունեցան իրենց բազմաթիւ գործակիցները եւ աշակերտները՝ Թարգմանչաց դասը: Գործին ընդհանուր ղեկավարութիւնը կը գտնուէր երկու մեծերուն ձեռքը: Եւ արդար է պատմութիւնը, որ Մ. Մաշթոցի տըւած է ամենապատուաւոր տիտղոսը— «ուսուցող մերոյ աշխարհիս Մեսրոպ», իսկ Ս. Սահակի համար ալ բուած է. «Որ մահկանացու ծնեալ,անմահ գիւտն յիշատակ եթող»: Հայ մշակոյթին սկզբնաւորութիւնը ի կեանս կոչուեցաւ «ի ձեռն երկուց հաւասարելոց», ինչպէս կ'ըսէ պատմիչը:

Բանախօսն իր խօսքը վերջացուց հանդուցեալ հայագէտ Մարքվարտի հետեւեալ բառերով.

—«Ժողովուրդ մը, որ ծներ է այդպիսի դէմքեր, եւ որ գիտէ մեծարել զանոնք որպէս իր մեծ հերոսները, երբեք չի կրնար կորսուիլ, հակառակ ամէն կարգի Թուրք, քիւրտ, Թաթար, պարսիկ ժողովուրդներու, այլ եւ հակառակ բոլոր մեծ պետութեանց, միասին առած»:

×

ՏՈՔԹ. ՇԵՏԷՐԻ ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆԸ

Կէս ժամ դադարէ մը յետոյ սկսաւ հանդիսութեան երկրորդ՝ գերմաներէն բաժինը: Այս առթիւ գիտական դասախօսութիւն մը կարդալու համար իր սիրալիր յօժարութիւնը յայտնած էր Պերլինի Համալսարանի ուսուցչապետ Փրոֆ. Տոքթ. Հանս Հայնրիխ Շետէր: Այս երիտասարդ եւ արդէն իսկ հռչակ վայելող համակրելի ուսուցչապետին բուն մասնագիտութիւնը իրանագիտութիւնն է: Այդ ճիւղն ալ ան կը դասախօսէ համալսարանին մէջ, չորս տարիներէ ի վեր: Պաշտօնի կոչուած է Մարքվարտի մահէն ետք, որպէս անոր յաջորդը: Աշակերտած է նաեւ իրեն՝ Մարքվարտի: Քաջահմուտ է հայերէնի եւս, ինչպէս նաեւ արեւելեան ու եւրոպական բազմաթիւ ուրիշ լեզուներու: Իր աշխատանքները թիւով շատ չեն տակաւին, բայց մեծապէս գնահատուած են գիտական աշխարհի կողմէն:

Հանդիսութեան այս երկրորդ բաժինը բացաւ գերման ծանօթ հրապարակագիր եւ անուանի ուղեգիր Տոքթ. Ռոհրպախ, որ Լեփսիուսի մահէն ետք Գերմանեւհայ Միութեան նախագահն է: Ան իր ներածական խօսքին մէջ պատմեց քանի մը յիշատակներ Հայաստան կատարած իր ճամբորդութիւններէն՝ Էջմիածնէն եւ Երեւանէն, Հայրիկէն, Վանէն, Աղթամարէն եւ Կիլիկիայէն: Պատմեց նաեւ ուսանողութեան օրերու համալսարանական հայ ընկերներէն, որոնք հետաքրքրութիւն արթնցուցին իր մէջ դէպի Հայաստան եւ հայ ժողովուրդը: Քանի մը խօսքով Տոքթ. Ռոհրպախ գնահատականն ըրաւ նաեւ հայ դպրութեան, Ս. Գրքի հայերէն թարգմանութեան եւ Հայ Եկեղեցիի՝ իբրեւ զօրաւոր ազդակի մը հայ ազգին ինքնուրոյնութեան պահպանման համար: Ապա ան բեմ հրաւիրեց ուսուցչապետ Շետէրը:

Յարգելի գիտնականին դասախօսութեան նիւթն էր՝ «Ս. Գրքի հայերէն թարգմանութեան պատմական նշանակութիւնը»: Նկատի ունենալով որ ուսուցչապետը մտադիր է իր ուսումնասիրած նիւթը ընդարձակել եւ տպագրել, որով յետոյ աւելի պիտի տրուի համադամօրէն ներկայացնելու հայ ընթերցողներուն այդ խիստ հմտալից եւ ուշագրաւ մասնագիտական-բանասիրական հետազօտութիւնը:

Այստեղ առայժմ կը բերենք քանի մը ընդհանուր կէտեր միայն, որոնք մատչելի են ընթերցողներու լայն շրջանակի մը:

Իր դասախօսութեան սկիզբն իսկ, Փրոֆ. Շետէր ընդգծեց այն մեծ, վճռական դերը, զոր կատարեց հայ գիրերուն գիւտը, անոր հետ միասին նաեւ Ս. Գրքի Հայ Թարգմանութիւնը եւ հայ մատենագրութեան ստեղծումը, հայ ժողովուրդին ճակատագրին, հայ ազգին պահպանման եւ մտաւոր-մշակութային զարգացման գործին մէջ: Ան ընդհանուր ակնարկ մը նետեց դարաշրջանին վրայ, որ եւ ծնունդ տուաւ հայ Ոսկեդարին:

Վճռական, ճակատագրական օրեր կ'ապրէր հայ ազգը: Իր երկիրը բաժնուած էր հռոմէական եւ Պարսից պետութեանց մէջ: Սասանեանք կը ճգտէին Հայերը զրադաշտական կրօնին դարձնել եւ ատով իսկ՝ զանոնք ձուլել: Ստեղծելով սեփական գիր ու գրականութիւն, ազգային լեզուով Ս. Գիրք եւ եկեղեցական մատեաններ, Հայերը ի վիճակի եղան՝ իրենք զիրենք պաշտպանելու այդ ձուլման վտանգին դէմ, միեւնոյն ատեն ապահովելով իրենց ազգային եկեղեցիին անկախութիւնը: Այնուհետեւ եւս, դարերու ընթացքին, այդ ամէնը մէկ մէկ զօրաւոր ազդակ եղան հայ ազգին ձեռքը, ինքնապաշտպանման համար:

Հայ գիրերու գիւտին արդիւնքը չսահմանափակուեցաւ Ս.Գրքի Թարգմանութեամբ միայն: Բազմաթիւ ուրիշ գործեր եւս, հոգեւոր եւ աշխարհիկ բովանդակութեամբ, կարճ ժամանակուան մը մէջ հայերէնի Թարգմանուեցան: Ստեղծուեցաւ ինքնուրոյն մատենագրութիւն եւս: Հայ պատմիչներուն գործերը խիստ արժէքաւոր են, ոչ միայն բուն Հայոց, այլ եւ արեւելքի պատմութեան ուսումնասիրութեան համար, առհասարակ: Բանախօսը մէկ մէկ յիշատակեց Ե. դարու հայ մատենագիրները — Կորիւն, Եզնիկ, եւ ուրիշներ, համառօտ գնահատականն ընելով: Փարպեցիի եւ Եղիշէի նման ժամանակակից մատենագիրներ, ըսաւ, Արեւելքի ուրիշ ազգեր չեն կրնար ցոյց տալ այդ դարուն համար:

Հայերէն Ս. Գիրքը եւ Ե. դարու հայ մատենագրութիւնը գրի առնուեցան ընտիր, դասական հայերէնով: Ինչ որ եղաւ Լութերի Թարգմանութիւնը գերման լեզուի զարգացման համար, նոյնը նաեւ Ս. Մեսրոպի եւ Ս. Սահակի Թարգմանութիւնը՝ հայ լեզուին համար: Միեւնոյն ատեն, յարգելի բանախօսը ունկնդիրներուն ներկայացուց Ս. Սահակի եւ Ս. Մեսրոպի պայծառ դէմքը, անոնց կատարած պատմական գործին մեծութիւնը, հիմ ունենալով հայ եւ օտար աղբիւրներ:

Դասախօսութեան զուտ բանասիրական մասը նուիրուած էր Ս. Գրքի հայերէն Թարգմանութեան ծագման, անոր յոյն եւ ասորի սկզբնագիրներուն, առաջին եւ երկրորդ Թարգմանութեանց, ասորերէնէ եղած Թարգմանութեան հետքերուն՝ այժմ գործածականին, այլ եւ հայ մատենագիրներու կողմէ եղած կոչումներուն եւ շարք մը յարակից հարցերու: Գիտնական բանախօսը յիշատակութիւնն ըրաւ նաեւ հայերէն Ս. Գրքի զանազան տպագրութեանց, գնահատանքի խօսքեր ընելով մասնաւորապէս Ոսկան վարդապետի, Մխիթար Սեբաստացիի եւ Յովհ. Զոհրապի կատարած աշխատանքներուն հանդէպ:

Վերջէն, յարգելի ուսուցչապետը սրտագին ու ջերմ խօսքեր ուղղեց տառապեալ հայ ժողովուրդին, ըրաւ լաւագոյն բարեմաղթութիւններ եւ բաղձանք յայտնեց, որ Հայերը շարունակեն իրենց նախնեաց գործը, գնահատեն սեփական մշակոյթը եւ մատենագրութիւնը, օժանդակեն որ դուրս գան երիտասարդ ուժեր եւ իրենք զիրենք նուիրեն սեփական ժողովուրդի պատմութեան եւ մատենագրութեան ուսումնասիրութեան աշխատանքներուն:

Փրոֆ. Շետէրի բանախօսութիւնը ընդունուեցաւ մեծ համակրանքով եւ ջերմ ծափերով, բոլոր ներկաներուն կողմէ անխտիր, որոնց մէջ կային շատ մը ուսուցչապետներ, դասախօսներ, լրագրողներ, մտաւորականներ, հոգեւորականներ եւ առհասարակ բազմաթիւ ծանօթ դէմքեր: Պերլինի գերման-աւետարանական եպիսկոպոսը հանդէսին ղրկած էր իր յատուկ ներկայացուցիչը: Կարդացուեցաւ նաեւ Գերման Հոգեւոր կեդրոնին մէկ գրութիւնը:

Փրոֆ. Շետէրի դասախօսութենէն վերջ տկ. Զաքարեան (Գերմանուհի) իր գողարիկ ձայնով, շնորհալի ձեւով երգեց հայերէն եւ գերմաներէն կտորներ, իսկ Օր. Մ. Դաւիթխանեան, որ բեմական ձիրք ունի եւ կը հետեւի Պերլինի դերասանական դպրոցի դասընթացքներուն, մեծ շնորհքով մը արտասանեց Գամառ-Քաթիպայի «Արաքսի արտասուքը» տաղանաւորը (գերմ. Թարգմ.): Յետոյ դաշնակահարուհի Օր. Կալամքարեան երգեհոնի վրայ նուագեց քանի մը հայերէն եկեղեցական երգեր, որոնք ունկնդրուեցան դարձեալ մեծ հետաքրքրութեամբ:

Հանդէսը փակեց Տոքթ. Շթիռ, պատմելով քանի մը յիշողութիւններ Հայաստան կատարած ճամբորդութենէն, վեր հանելով հայ ազգին եւ իր եկեղեցիին կարեւորագոյն դերը: Միեւնոյն ատեն ան լաւագոյն բարեմաղթութիւններն ըրաւ հայ ազգին ապագային համար:

Հանդիսականները մեծ գոհունակութեամբ հեռացան սրահէն, լաւագոյն յիշատակ մը տանելով իրենց հետ: Երկար տարիներէ ի վեր, Պերլինի մէջ կատարուած չէր հայկական այսպիսի շքեղ հանդէս մը: Պերլինի թերթերէն մէկ քանին ղրկած էին իրենց յատուկ թղթակիցները: «Պերլինէր Թակէպլաթ», «Տէօչէ Ալկէմայնէ Ցայթունկ» եւ «Լոքալ Անցայկէր» յօդուածներ նուիրած էին օրուան տօնին:

Հանդէսէն յետոյ, Փրոֆ. Շետէրի եւ գերման քանի մը հիւրերու ի պատիւ տրուեցաւ ընթրիք մը:

Ե. Մ.

ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ ՕՐՈՒԱՆ ԿԵԱՆՔԷՆ

ՊԱՆԱՆԻ ՍՆՏՈՒԿԸ

Պանանի սնտուկ մը իբրեւ դագաղ, ետեւէն ալ սեւ լաչակաւոր քանի մը պառաւ կիներ, Փարթ տ'Իթալիի ճղճիմ փողոցներէն կը յառաջանային դէպի գերեզմանատուն:

Երեսուներհինգամեայ Հայուհիի մը մարմինն էր այդ պանանէ սնտուկին մէջ հանգչողը, որ երեք օր առաջ մեռած էր հիւանդանոցի մը անկիւնը, կարճատեւ հիւանդութենէ մը յետոյ:

Հակառակ եղանակին, օդը երբեմն կը փոխուէր, արեւն ատեն ատեն ամպերու տակէն երեւալով կը կորսուէր քանի մը անզօր ճառագայթներ արձակելով դէպի այդ անշուք դագաղն ու դէպի գերեզմանատունը յառաջացող կարաւանը:

Կը յառաջանար կարաւանը յամրաքայլ ու քանի կը մօտենար գերեզմանին, այնքան պառաւներու սրտերէն հառաչանք մը կը լսուէր:

Կը քալէին, երբեմն իրարու երես նայելով բաներ մը կը փսփսային:

— Երկու փոքրիկներ կը Թողու իր ետեւը, խե՜ղճ կին:

—Այո, երկու պզտիկներ եւ անգործ ամուսին մը:

Ու սովորական նախադասութեան մը պէս կը կրկնէին եւ բերնէ բերան կը տարածուէին այդ բառերը, վշտի հետք մը ձգելով արտասանող կնկան դէմքի վրան:

Երկու զաւակ եւ ամուսին մը,— ո՜րքան հեշտութեամբ կրկրկնէին այդ խօսքերը, մինչ այդ պահուն այդ երկու փոքրիկները կառչած իրենց հօր օձիքը, «մայրիկը, մայրիկը» կը հարցնէին: Ու խեղճ մարդը դէմքը անդին կը դարձնէր խուսափելու համար այդ բառէն, որ իր ականջին այդքան մօտիկ կը հնչէր:

— Մայրի՜կը կ'ուզենք, ո՞ւր է մայրիկը, մայրի՜կը:

Ո՜րքան տխուր էր տեսարանը: Ամուսինը արդէն կքած իր վշտի ծանրութեան տակ, այժմ աւելի կ'ընկճուէր, աւելի գլուխը դէպի գետին կը հակէր, ամէն անգամ որ իր ականջին կը հասնէր փոքրիկներուն կանչը:

Կը յառաջանար մեռելի կարաւանը... Սակայն յանկարծ կանգ առաւ խոպան դաշտի մը առջեւ, շրջապատուած քանի մը ժանգոտ երկաթէ թելերով, մինչ ներսը կ'երեւէին հողէն դուրս ցցուած քանի մը կոյտեր, որոնց վրայ երբեմն աչքի կը զարնէին քանի մը փայտէ կոտրած խաչեր:

Հոդ էր գերեզմանատունը, անուն մը որ ժամանակին այնքան խորհրդաւորութիւն կը ներկայացնէր:

«Մեռելներու տունը» այժմ տարբեր ձեւով կը ներկայանար պառաւներու աչքին: Չկար այդ խորհրդաւորութիւնը, չկար իրենց մտքի մէջ ստեղծած կամ երեւակայած գերեզմանատունը, ուր իրենց «մէկ ոտքը հողին մէջ Թաղուած կը կարծէին»...

Գերեզմանատան մէջ, փոսի մը առջեւ կեցած ներկաները կը սպասէին Թաղման:

Երկու հուժկու բազուկներ վերցնելով սնտուկը կը տեղաւորեն փոսի մը մէջ: Եւ կը սկսի կիներու ողբ ու կոծը, համաձայն արեւելեան սովորութեան, մինչ անդին ծեր քահանայ մը խռպոտ ձայնով «Հայր մեր»ը կ'երգէր:

Հազիւ քանի մը վայրկեան... ու Թողլով փոսը, առանց ափ մը հող նետելու կը հեռանային գլխիկոր, յիշելով Փրանսացի պահակին փսփսուքը՝ —Արգիլուած է:

Հազիւ քանի մը քայլ առած էին, երբ անդիէն օտար մարդիկ միեւնոյն ակօսին առջեւ կենալով ուրիշ դագաղ մը կը նետէին միեւնոյն փոսին մէջ...

Աղքատի գերեզման, աղքատի հողակոյտ, ուր կը Թաղուին միասին, հանգստանալու համար յաւիտենական խաղաղութեան մէջ:

Ու կը Թաղուին երբեմն պանանի սնտուկով, երբեմն դագաղով եւ երբեմն ալ պարզ պատանքով:

Դիտելով այս տեսարանը, կը յիշէի փրանսական օտար լեգէոնի մէջ ծառայող հայ տղայ մը, որ եկած էր Փարիզ քանի մը շաբթուան արձակուրդի առթիւ, վիրաւորուած ըլլալով ձախ ոտքէն:

Պատմեց որ հոն ալ կը Թաղէին նոյն կերպով, հոն ալ աղքատներու մեռելի նոյն արարողութիւնը:

— «Երբ գիշերանց ընդհարումներ կ'ունենայինք Մարօքցիներու հետ, երկուստեք դիակներ կը փռուէին գետին: Մեր սպանները հետեւեալ օրը հաւաքուելով ահագին փոս մը փորել կուտային ու այդ դիակները հոն լեցնելով «մեռած՝ հայրենիքի համար» մը ըսելով կը հեռանային:

Պատերազմ է հոն, ինչպէս կ'ըսէր այդ հայ զինուորը, եւ ամէն վայրկեան մահը կը սպառնայ եւ երբ կը մեռնին՝ միասին կը Թաղուին միեւնոյն փոսին մէջ, միեւնոյն գաղափարին համար,— «Հայրենիք»:

Հոս ալ պատերազմ է, ուրիշ իմաստով — «Ապրի՜լ»:

Պայքար ապրելու համար, կտոր մը հացի համար, որու ճամբուն վրայ երբեմն կ'իյնան, «ապրելու» տենչը տակաւին վառ իրենց հոգիներուն մէջ:

Ահա, օրինակ, այս դժբախտ Հայուհին,— հազիւ ազատած Թրքական բարբարոսութիւններէն, ինկած էր Փարիզի մէկ անկիւնը ու այլ եւս յոգնած կռուելէ, իր վերջին շունչը կ'աւանդէր, իր ետին Թողլով երկու զաւակ եւ ամուսին մը:

Պատերազմի դաշտը եւ աղքատի գերեզմանը նոյնը չէ՞ն արդեօք. միայն սա տարբերութեամբ որ անդին, պատերազմի մէջ մարդկային հողակոյտին վրայ կը մրմնջեն «մեռած հայրենիքի համար», իսկ աստին, խաղաղ կեանքի մէջ քահանան պիտի ըսէր,— «մեռած՝ ապրելու համար»:

Ու այսպէս քանինե՜ր ...

Ն. ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ

ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԻԱՆ ԵՐԷԿ ԵՒ ԱՅՍՕՐ

Ամերիկեան Ազգային Աշխարհագրական Ընկերութեան վերջերս հրատարակած մէկ ղեկոյցը շահեկան տեղեկութիւններ կը խտացնէ Աղեքսանդրիոյ մասին, որուն նաւահանգիստին առջեւ ներկայիս կը մնան եւ կ'երթեւեկեն Բրիտանիոյ մարտանաւերը:

Աղեքսանդր Մեծ երբ Քր. Առաջ 332 Թուականին հիմնեց այս քաղաքը, անոր նաւահանգիստը կը նկատէր յարմար նաւային կայան մը արեւելքի իր գործողութեանց համար: Քաղաքը 150 մղոն արեւմուտք կը գտնուի Փորթ Սայիտէն, որ մուտքի դուռն է Սուէզի Ջրանցքին:

Աղեքսանդրիոյ արեւմտեան կողմի խոշոր նաւահանգիստը, պաշտպանուած երկու մղոն երկարութեամբ կոհակաբեկ պատուարով, գերազանց խարսխավայր մը կ'ընծայէ մեծ նաւերու: Հակառակ իր ջուրերն ակօսող բազմաթիւ նաւերուն, նաւահանգիստը մաքուր եւ գեղեցիկ կը պահուի, շնորհիւ նաւահանգստի իշխանութեանց գործադրած խիստ կանոններուն: Նաւթ վառող շոգենաւերուն արգիլուած է իրենց նաւթամբարները մաքրել նաւահանգստին մէջ եւ ոչ ալ աղբատար նաւերու Թոյլատրուած է հոն Թափել իրենց բեռները: Նաւերը սակառ մը կը բարձրացնեն իրենց կայմին վրայ եւ թեթեւ նաւ մը կուգայ առնելու Թափուելիք իրերը:

Աղեքսանդրիա երկրորդ մեծ քաղաքն է Եգիպտոսի, աւելի քան 573 հազար բնակչութեամբ եւ երկրին ամէնէն կարեւոր առեւտրական նաւահանգիստն է, ուրկէ կը կատարուին գլխաւոր արտածումներն ու ներածումները:

Փորթ Սայիտ եւ Սուէզ, Սուէզի Ջրանցքին երկու ծայրերուն վրայ շինուած, Թրանզիթի նաւահանգիստն… են:

Ռոզէթթա եւ Տամիէթթա, Աղեք… սանդրիոյ արեւելքը՝ հովահարէն… նող Նեղոսի Տելթային վրայ, … յոռի կերպով կը խճողուին Նեղ… բերուած սիլթի խաւերով, որ … փոքր շոգենաւերու նաւարկութ… յարմարութիւն ունին:

Շինուած ըլլալով Նեղոսի Տելթ… արեւմտեան եզերքը, Աղեքսանդ… մեծաւ մասամբ զերծ կը մնայ … սիլէն զոր արեւելք կը քշեն … նոսի հոսանքները:

Աղեքսանդրիա աշխարհի հետ … լաւ կապեր կը պահէ շոգենաւ… ուղիի, հեռագրի եւ մօտակայ… կու օդակայաններու միջոցաւ: Երկ… Թուղիները Նեղոսի հովիտէն կը … բեն երկրագործական արտադր… ներ: Եռանկիւնաձեւ նկարուն … գաստանաւեր Գահիրէէն ապրան… կը փոխադրեն Աղեքսանդրիա՝ Մ… մուտիէի երկար Ջրանցքին մի… որ այդ քաղաքը կը կապէ Նեղոսի … զէթթա ճիւղին: Այս Ջրանցքը … աշխատանքով փորել տուաւ 1819… Թուականին Մէհմէտ Ալի փաշա… դի Աղեքսանդրիան զարգացնող…:

Եգիպտոսի արտածումներուն … մասը կը բեռցուի Աղեքսանդրիո… Ամէնէն կարեւոր արտածումը եր… բամբակն է, որ կը գործ… ուի կարի դերձան շինելու, գու… եւ ներքին հագուստներու:

Աղեքսանդրիա իր բամպակէ … բանին, բամպակի հունտ ճզմող … տատութեանց, բամպակի մթեր… ներուն համար, որոնք շարք շար… զօնէ մը աւելի տարածութիւն կը … նեն Մահմուտիէ Ջրանցքին երկ… քը, բաղդատութեան կը դրուի … Օրլէնսի հետ, Ամերիկա:

Երկար դարերէ ի վեր Աղեք… դրիա կապ ունեցած է նաւա… թեան հետ: Մեծն Աղեքսանդր … բաղձէր անոր նաւահանգիստը … ծածել իբր նաւային կայան պա… կան կայսրութեան դէմ իր արշա… ներուն համար: Այս նաւահանգ… Յունաստան կը ղրկուէին Ծայր… Արեւելքի եւ Նեղոսի Հովիտին հար… թիւնները: Անոր փողոցներուն … քալած են Մարկոս Անտոնիոս, … պատրա, Կեսար, Եւկլիտ եւ Ա… նոս:

Հոս կը կանգնէր Փարոսը, … լուսատու տուներէն մին եւ մեծ… նը որ երբեք շինուած ըլլայ: … տախտակամած մը դէպի աշտա… ստորին կէսը կ'առաջնորդէր … վրայէն ձիեր փայտ կը քաշէին … կայական լոյսը վառ պահելու …

Այս փարոսը կը դասուէր աշ… եօթը հրաշալիքներէն մին: 1375 … ուականին երկրաշարժ մը ծովը … անոր աւերակներուն մէկ մասը, … այնքան լայնատարած էր անոր … բաւը, որ մինչեւ այսօր ծովայ… ցամաքային լուսատու տուներ… նունը «փարոս» կը կոչուի քանի … լեզուներու մէջ:

Փարոսը շինուած էր կղզի… րայ որ կապուած էր գլխաւոր … քին նեղ անցքով մը: Այս անցքը … վերածուած է կէս մղոն լայն… ուանդանի մը, շնորհիւ Նեղոսի … րած սիլին եւ ներկայիս … ամէնէն բազմամարդ Թաղամա… կազմէ, նկարուն պազարներով … նակարաններով:

Թէպէտ ծովի մակերեսի բար… թիւնն ունեցող ցամաքի վրայ … ուած է, Աղեքսանդրիա զով է … քան Գահիրէն: Եգիպտական … նիքը եւ բազմաթիւ Գահիրէցի… մառը Աղեքսանդրիա կը խմբ… ցի Եգիպտոսի բնակիչներէն, … սը իսլամ, Աղեքսանդրիա … թիւ յոյն ու իտալացի բնակ… ինչպէս նաեւ աւելի փոքր թիւ… տանական եւ ֆրանսական գա… ներ:

Նոր քաղաքամասին լայն փո… րուն մէջ կ'երթեւեկեն ելեկտ… Թրամվէյներ, անցնելով հիւ… րաններու, պանդոկներու, … ներու եւ վաճառատուներու … ուր Եւրոպացիք եւ հարուստ … սանդրիացիք գնումներ կը կա…

Փողոցները Ֆրանսական … կը կրեն մեծաւ մասամբ: Առեւտ… կան եւ պաշտօնական խօսակց… թիւններն ալ շատ յաճախ ֆրան… կ'ըլլան: Ասիկա կը բացատրուի … միայն անով որ Ֆրանսացիք … ցին Եգիպտոսը 1798—1801, այլ … անով որ Մէհմէտ Ալի փաշա … թիւ Եգիպտացի ուսանող … սարդներ ղրկեց Ֆրանսա եւ … րեց Ֆրանսացի արհեստագէտներ … պէտքի արդիական մեթոտներ … ծեն Եգիպտոս:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Պատկերներ Երեւանէն

Խորհ. Հայաստան (24 սեպտ.) խօսակցութեան ձեւով կուտայ հետեւեալ կենդանի պատկերները Երեւանէն.—

«ՔԷՖԴ ՉԻ ՈՒԶՈՒՄ՝ ՄԻ ԳՆԵՐ»

Երեւանի «Դինամոյ»ի խանութին մէջ։

Յաճախորդը.— Ընկեր, ձեր խանութին ծախած լուսանկարչական թիթեղները փճացած են։

Վարիչը.— Է՛, ի՞նչ ընենք, խօ՛, մենք չենք շինած։

Յաճախորդը.— Բայց պետական խանութը պէտք չէ փճացած ապրանք ծախէ։

Վարիչը.— Ատիկա քու գործդ չէ, ակնկա մի սարքիր, եթէ քէֆդ չուզեր, մի գներ...

Յաճախորդը.— Ո՞նց թէ...

Վարիչը.— Այո՛, մենք կը ծախենք, ուրիշ ոչինչ։

«ՋՄԵՐՈՒԿԻ ՄԷՋ ՁԵՄ ՄՏԵԼ»

Յաճախորդը.— Ընկեր, այս ձմերուկը փճացած է, ուրիշ մը տուր։

Գործակատարը.— Առ, նայէ՛ սա մէկ։

Յաճախորդը.— Ընկե՛ր, այս ալ փտած է, մաններու մէջէն կը մտնեն։

Գործակատարը.— Է՛, գնա՛, դուն քան գնող չես։

Յաճախորդը.— Ես գնող եմ, բայց դուք չնորհքով ձմերուկ մը չունիք....

Գործակատարը.—Հօ՛, ես մէջը չեմ մտած, որ իմանամ հասած ըլլալը։

Յաճախորդը.— Պէտք չէ ծախէք այսպիսի ձմերուկներ, այլ նետէք աղբի սնտուկը։

Գործակատարը.— Աւելորդ խօսքեր կ՚ընէք, ինծի զրկեր են, ես ալ պարտաւոր եմ ծախելու։

«ՈՒՆՑ՞Ի Է ԱՂԲԸ ԿՈՒՑԱԿՒՈՒՄ ԵՐԵՒԱՆՈՒՄ»

Այս խորագրին տակ Խորհ. Հայաստան (26 սեպտ.) կը գրէ.—

Գեղեցիկ է Երեւանի աշունը։ Վարդագոյն քարէ հոյակապ շէնքերը կը ժպտին սեպտեմբերեան արեւի հաճելի ճառագայթներուն տակ։ Իսկ այգիներու լիառատ պտուղը ողողած է Երեւանի շուկաներն ու խանութները։ Ամէն ինչ առատ եւ լաւ։ Հրաշալի է այժմ Երեւանը։ Առատին կանուխ փողոցներուն մէջ կը հնչէ զվարթ զայգող հարիւրաւոր մանուկներու կենսախայտ կանչը։ Փողոցները կը դղրդան, ընկերվարական շինարարութեան բապասարկող հարիւրաւոր կառքերու գնացքէն։ Հակառակ այս հիանալի կեանքին ու պայքարին, սակայն, քաղաքը կը պահուի աղտոտ։

Երեւանի քաղաքային խորհուրդն ու առողջապահական կազմակերպութիւնը յանցաւոր են, որ հոգ չեն տանիր աշխատաւորներու առողջապահական պայմաններուն։ Ընկերվարական երկրի բարձրացող ու գեղեցիկ մայրաքաղաքը պէտք է փայլի մաքրութեամբ։ Երբ դիտողութիւն կ՚ըլլայ, քաղաքային խորհուրդի անդամները կը պատասխանեն, որ իրենք «մշակած եւ վաւերացուցած են պարտադիր որոշում մը այդ ուղղութեամբ»։ Սակայն ի՞նչ արժէք ունի «պարտադիր» որոշումը, երբ չի գործադրուիր։ Դեռ աւելին, քաղաքային խորհուրդն ալ որ եւ է միջոց ձեռք չառներ՝ անթերի կատարելապէս համար իր որոշումները։ Չէ՞ որ ամէն որոշում մեռելատառ կը մնայ, երբ որոշումին չի յաջորդեր կենդանի գործը։

Վէճ կայ քաղաքային խորհուրդին, առողջապահական տեսչութեան, բնակարանային վարձակալութեան գրասենեակին մէջ, բայց աղբը կը դիզուի քաղաքին մէջ, ստեղծելով անհանդուրժելի դարշահոտութիւն մը։

Բաւական է յիշատակել, որ Օգոստոսին քաղաքէն դուրս հանուած է 2000 թոնէ աւելի աղբ, իսկ Սեպտեմբերին՝ միայն 200 թոն։ Այս պակասին պատճառներէն է որ քաղաքինտանտէրները չատերը չեն ուզեր հպատակիլ քաղաքային խորհուրդի որոշման եւ պայմանաւորուիլ աղբահաւաք կազմակերպութեան հետ։

Սակայն կարեւորը պայմանաւորուիլը չէ, ատիկա պարզ միջոց մըն է ապահովելու տանտէրներուն եւ հիմնարկութեանց պատասխանատուութիւնը քաղաքին մաքրութեան գործին մէջ։ Քաղաքային խորհուրդը իր առողջապահական կազմակերպութեան միջոցով պարտաւոր է փոխադրել եւ պէտք է փոխադրէ քաղաքին աղբը, տալով հիմնարկութիւններուն եւ տանտէրներուն կատարել իրենց պարտականութիւնը՝ քաղաքին մաքրութեան, առողջապահական պայմաններու եւ գործադրութեան մէջ, որպէսզի կարելի ըլլայ մեր քաղաքը փրկել համատարած աղբանոցի մը վերածուելու սպառնալիքէն։

Տասնեակ հազարներով բնտրողներ, քաղաքային խորհուրդին ներկայացուցած իրենց բողոքագրով, կը պահանջեն մաքուր պահել քաղաքը։

Սակայն եւ այնպէս ուշադրութիւն ընող խօս չկայ, ոչ ալ հետեւանք կը տրուի բողոքագրին։

Ո՞վ իրաւունք տուեր է քաղաքային խորհուրդին, որ ստիպէ քաղաքին աշխատաւորութիւնն ու մատաղ սերունդը ծծելու բակերու եւ փողոցներու լեռնակուտակ աղբին գարշահոտութիւնը։

Կը պահանջենք,— կը վերջացնէ յօդուածագիրը,— որ քաղաքային խորհուրդը անմիջապէս զբաղի քաղաքն անմիջապէս եւ իրապէս աղբէն ազատելու գործով, եւ երկու օրուան ընթացքին մաքրէ՝ փոխադրելով քաղաքին մէջ կուտակուած հազարաւոր թոնթօ աղբը, որպէսզի ապահովուին բնակչութեան առողջապահական տարրական պայմանները։

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

1500ամեակը Ֆիլիպէի մէջ

ՖԻԼԻՊԷ, 28 Հոկտեմբեր (Յառաջ).— Երէկ, կիրակի, «Թրաքիսքի Եունաք»ի սրահին մէջ տօնուեցաւ Աստուածաշունչի հայերէնի թարգմանութեան 1500ամեակը, նախաձեռնութիւնը ստանձնած էր թաղ. խորհուրդը, իսկ կազմակերպումը յանձնուած էր մասնաւոր յանձնախումբի մը։

Հանդէսը սկսաւ ժամը 3ին։ Այս առթիւ հրաւիրուած էին մետրապոլիտը, պաշտպանողքի հրամանատարը, նահանգային տեսուչը, պուլկար եւայլ դպրոցներու տնօրէնները եւ այլ պաշտօնական անձեր։

«Վ. Մանուէլեան» միութեան երկսեռ երգչախումբը, ղեկավարութեամբ Պ. Կ. Մաքսուտեանի, երգեց պուլկարական քայլերգն ու «Ով մեծասքանչ»ը։ Նախագահ Փէրտահճեան արք. բացումը կատարեց, Եղիշէ արք. Դուրեանի «Ա. Բ. Գ.ի գասը» արտասանուեցաւ Պ. Ն. Փափազեանի կողմէ։ Առաջին բանախօսն էր Հ. Հ. Ոսկեան, նիւթ ունենալով «Աստուածաշունչի թարգմանութեան պատմականը»։

Պ. Մ. Փափազեանի մեներգներէն վերջ, խօսեցաւ Պ. Մարտիրոսեան՝ «Աստուածաշունչի թարգմանութեան ազգային արժէքի» մասին։

Ցայտագրին Բ. մասը սկսաւ հայ գեղջուկ երգերով (Սարերի վրով, երի երի), զոր երգեց երգչախումբը։ Սօֆիայի համալսարանի փրոֆէսէօր Պ. Սթ. Մլատէնով, որ այս առթիւ յատկապէս հրաւիրուած էր, խօսեցաւ «Հայ լեզուի աղերսը պուլկար եւայլ հնդեւրոպական լեզուներու հետ» նիւթի շուրջ։ Օր. Ն. Ժամագործեան արտասանեց Սիամանթոյի «Կ. Մեսրոպ»ը, որմէ վերջ խօսեցան պուլկար գրագէտ Պ. Ե. Քովաչէվ եւ Կ. Մեհեան։ Դերասան Մ. Թանէվ արտասանեց Ա. Չօպանեանի «Օրօր»ը, թարգմանուած պուլկարերէնի։ Կարդացուեցաւ նամակը պուլկար մեծանուն գրագէտ Պ. Ա. Սթրաշիմիրովի, որ ջերմ ցանկութիւն կը յայտնէր՝ համաձայն իրեն եղած հրաւէրին Ֆիլիպէ գալու եւ խօսելու։ Վերջին պահուն, սակայն, հիւանդացած էր։ Ջերմ ուղերձներ բրին գերմանացի փրոֆ. Խմմս (հայերէն) եւ պուլկար կիմնազիայի տնօրէնը, որմէ յետոյ Պ. Ս. Հինդլեան յանուն Յանձնախումբին շնորհակալութիւն յայտնեց օտար հիւրերուն՝ իրենց ներկայութեանը, ինչպէս եւ պուլկար բանախօսներուն՝ իրենց բարեհաճ մասնակցութեանը համար։ Հանդէսը, ընդհանուր առմամբ, տպաւորիչ էր։

ԹՈՒՐՔԻԱ

«Հարեմ-Սելամլըք»

Փէյամի Սաֆա կը գրէ.—

Պաշտօնակից մը, նկարագրելով հարսանիք մը որ տեղի ունեցած էր Բերայի պանդոկներէն մէկուն մէջ, գիտել կուտար թէ այրերն ու կիները հաւաքուած էին անջատ սրահներու մէջ, ու մթնոլորտը այնքան տխուր էր որ մարդ կը տարուէր ըսելու,— «գլուխնիդ ողջ ըլլայ»։

Անցեալ իրիկուն, ես եւս, օտարի մը հետ, մեծ ճաշարանի մը մէջ նման երեւոյթի մը ականատես եղայ եւ խօսակիցս ինծ հարցուց.

— Այստեղ ամուրիներո՞ւն յատուկ ճաշարան մըն է։ Կին չկայ։

Եւ իրապէս, հարիւրի մօտ այրերուն միջեւ մէկ հատիկ կին չկար։

— Ո՛չ, պատասխանեցի, ամուսնացածներ ալ կան։

Այս ամուսնացած ամուրիներէն ոմանք կը ճանչնայի։ Ինչո՞ւ արդեօք գիշերները դուրսը կ՚անցընեն եւ կը նախընտրեն դուրսը ճաշել։

Գիշերը, ժամը ութէն վերջ, տուները կը վերածուին մէկ մէկ հարեմի, իսկ փողոցները՝ սելամլըքներու...

Արդիական թուրք կինը, որ իր դէմքին վրայէն քօղը նետեց, հիմա գիշերը կը հագնի որպէս չարշաֆ ու միս մինակ կը նստի տունին մէջ...

Առաջ, առաջ...

Թոփրաքեան Թան կը գրէ.—

Հանրապետութեան տարեդարձին օրը, Էնկիւրիի մէջ պիտի բացուի յեղափոխութեան ցուցահանդէս մը։ Կրթական գործավարութիւնը Պոլսոյ Արուեստից Ակադեմիին գրաւոր դիմում մըն է կատարեր՝ խնդրելով որ բոլոր նկարիչներն ու քանդակագործները բերեն իրենց մասնակցութիւնը։

Արդ, նկարիչ մը, մասնակցելու համար յեղափոխութեան ցուցահանդէսին, պէտք է ամիսներով աշխատի։ Մինչդեռ կրթական գործավարութիւնը իր գիրը ղրկած է 16 Հոկտ.ին, իսկ ակադեմին 19 Հոկտ.ին հաղորդած է, այդ պարագան, արուեստագէտներուն։ Նկարիչները այդ նամակները ստացած են 21 Հոկտ.ին, իսկ ցուցահանդէսը կը բացուի 22 Հոկտեմբերին...

Ուրեմն, տրուած միջոցը միայն 24 ժամ է եղած։ Քսանեւչորս ժամուան ընթացքին ոչ թէ իւղանկար, այլ եւ յաջող լուսանկար մը անգամ կարելի չէ պատրաստել։

Կրթական գործավարութիւնը թուրք յեղափոխութեան եւ թուրք նկարչութեան աւելի մեծ ծառայութիւն մը մատուցած կ՚ըլլայ, եթէ նկարիչներէն պահանջուած արագութիւնը իր գրասենեակներուն մէջ ցոյց տայ։

Իրենք նորէն խավաշ, խավաշ, իսկ նկարիչները՝ արագ, արագ...

ԿԵԱՆՔԸ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Կ. Խաչի բնյանկալանը

ԱԼՖՈՐՎԻԼ.— Հոկտ. 27ին տեղի ունեցաւ Ֆ.Կ. Խաչի Ալֆորվիլի մասնաճիւղի կողմէ սարքուած թէյասեղանը, ի պատիւ Պ. Ուզունեանի ղեկավարութեամբ կազմուած դերասանական խումբին, որ ի նպաստ Կ. Խաչի սարքած է շարք մը ներկայացումներ, մեծ յաջողութեամբ։

Ինկալպէս գովելի է Ալֆորվիլի գաղութին ոգեւորութիւնն ու սէրը հանդէպ Կ. Խաչի։ Ապացոյց այդ իրիկուան խուռներամ բազմութիւնը որ լեցուցած էր Հայ Ակումբի սրահը, առանց սեռի ու տարիքի խտրութեան։ Հոն էր մամիկը իր թոռնիկին հետ եւ պապիկը իր ալեւոր մազերով։ Անկարելի էր չնախանձիլ այդ ոգեւորութեան եւ համերաշխութեան։

Հանդէսը բացուեցաւ «Մեր հայրենիք»ով, որ ունկնդրուեցաւ յոտնկայս։ Ցետոյ խօսք առաւ վարչութեան ատենապետուհի Տիկ. Խանումիկ Պետրոսեան, որ բացատրեց նոր վարչութեան տարած աշխատանքները եւ կոչ ուղղեց բոլոր հայրենակիցներուն որ իրենց օգնութիւնը չխնայեն։ Օրուան բանախօսն էր Տիկ. Էլէն Բիւզանդ, որ մանրամասնօրէն բացատրեց թէ ի՛նչ է Կ. Խաչը եւ ի՛նչպէս ծագում առած է մեր մէջ։

Թուեց այն բոլոր օգուտները զորս ժողովուրդը վայելած է եւ պիտի վայելէ շնորհիւ այդ գործին։

Երկրորդ խօսողն էր հայերէնի դասընթացքի ուսուցչուհի Տիկ. Խաչիկեան որ խօսքը ծնողքներուն ուղղելով ըսաւ.— «Եթէ կ՚ուզէք որ ձեր զաւակները կրթուած եւ ազնիւ մարդիկ դառնան, մանաւանդ լաւ Հայեր, պէտք է դուք ալ հոգ տանիք եւ աջակցիք։ Դպրոցը եւ ուսուցիչը առանձին ոչինչ կրնան ընել, եթէ ծնողքները չօգնեն։

Գեղարուեստական բաժինը չատ ճոխ էր, շնորհիւ Պ. Ուզունեանի։ Խաղցողները ամէնքն ալ օժտուած երիտասարդներ եւ երիտասարդուհիներ, իրենց զուարճալի խաղերով հաճելի մթնոլորտ ստեղծեցին։

Գեղարուեստական բաժինը լրանալէն վերջ, երեկոյթը բնտանեկան ուրախութեան ձեւ առաւ։ Ընտրեցին սեղանապետ մը՝ Պ. Ալէքս Բիրէճեան, որ յաջողութեամբ կատարեց իր պաշտօնը։ Դպրոցի սանուհիներէն Օր. Բերկրուհի Ալթունեան երգեց «Հովիւը սարում տխրեց», իսկ Տիկ. Փոհար Տ. Խաչատրեան քանի մը կը տորներ, նոյնպէս Օր. Բիրէճեան։

Կէս գիշերին բաժնուեցանք այդ խանդավառ մթնոլորտէն տանելով մեզ հետ գեղեցիկ յիշատակ մը։

Ներկայ մը

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Օգտակար հաւաքոյթ մը

ՄԱՐՍԷՅԼ, 28 Հոկտ. (Յառաջ).— Մարսէյլի Ֆր. Կ. Խաչը սարքած էր թէյասեղան - դասախօսութիւն մը, չքեղ սրահի մը մէջ, ուր ներկայ էր բաւական քաջալերիչ բազմութիւն։ Ատամնաբոյժ Օ. Փափազեան ստանձնած էր հաւաքոյթը վարելու գործը, եւ կրցաւ հաճելի մթնոլորտ մը ստեղծել։

Օրուան դասախօսուհին էր Տիկ. Փօլատեան՝ նիւթ ունենալով «Կնոջ բաժինը մարդկային ընկերութեան մէջ»։ Պէտք է խոստովանիլ թէ յարգելի տիկինը լաւ պատրաստած էր նիւթը, շատ օգտակար մեր քոյրերուն, որոնք իրապէս պէտք ունին քիչ մը տունէն դուրս նայելու համար, բացատրեց թէ «բնութիւնը, ինք հաստատած, ստեղծած է կինը այրին անմիջապէս գործակից ու լծակից, առանց կնոջ բաժնին այրը ոչինչ պիտի արժէր։ Կինը մայր ըլլալով, աշխարհ նուազ պիտի ողողուէր մարդկային արիւնով։ Կին - մայրը գիտէ զգալ իրմէ սերած զաւկին արժէքը»։ Յիշեց հին դարերու մէջ կնոջ կատարած դերը, երբ ղեկավար մարդկութեան, ԺԸ. դարէն ԺԷ. — ԺԹ. դարերու մէջ նշանաւոր հանդիսացած այն կիները, որոնց բնտանեկան սրահներուն մէջ կոկուեցան, կոփուեցան համաշխարհային հանճարներ, գրողներ, արուեստագէտներ եւ գեղարուեստագէտներ։

Ի վերջոյ անցնելով Կ. Խաչի, քաջալերական խօսքեր ըրաւ եւ մաղթանքներ։ Թելադրեց առաւելապէս ուժ տալ նոր սերունդի հայեցի դաստիարակութեան։

Այնուհետեւ արտասանեց Պ. Գէորգեան, երգեց Օր. Գէորգեան։ Կ. Խաչի անխոնջ գործիչը՝ Տիկ. Քիպրիթճեան երգեց Սայաթ Նովայէն։ Պարեցին Տիկ. Զարրքեան եւ Պ. Սուրէն, կովկասեան պարեր։ Նուագեցին Պ. Մալայեան՝ ջութակ եւ Շիշմանեան՝ սրինգ, Պ. Մարգար՝ մանտոլին։

Մինչեւ կէս գիշեր հաճելի ժամանց եղաւ։

Կը լսեմ թէ Մարսէյլի մասնաճիւղը դարմանատուն մը պիտի բանայ հայաշատ կեդրոնին մէջ, ուր արդէն վարձուած է յարմար սրահ մը չքաւորներու համար։ Արդէն ապահոված են ծանօթ բժիշկներու բարեսիրական օժանդակութիւնը։

Ապրիք, քոյրեր, Մարսէյլը շատ պէտք ունէր այս օգտակար ձեռնարկին, որ քանի քանիներու նախախնամական բարիք պիտի ըլլայ։ Քիչ խօսք՝ շատ գործ՝ անուշ քոյրեր։ Սրտի մօտիկ այս նպատակի իրագործումը ձեր լաւագոյն փրոփականն է, գրաւականը ձեր վայելած համակրանքին եւ ընդունելութեանց։

Լաւ չէ՞ր ըլլար որ մեր մտաւորական քոյրերը, ինչպէս Տիկ. Փօլատեան եւ ուրիշներ իրենց խօսքը լսելի ընեն իրենցմէ հեռու քոյրերուն, ինչո՞ւ նաեւ ոչ այրերուն — «Յառաջ»ի ազատ, տրամադրելի էջերէն։

Կան որ հնարաւորութիւն չունին լսելու եւ զարգանալու, բայց մամուլի միջոցաւ կը ծանօթանան։

Կ. Պոլիկեան

ՏԻՏՂ

Ի՞ՆՉ ԷՐ ՄԱՐԴՈՒՆ ԱՆՈՒՆԸ

Ֆրանսական մեծ յեղափոխութեան ատեն, Սարսափի օրերուն, իբրեւ հակայեղափոխական կը դատուի պարոն մը, որուն նախնական հարցաքննութիւնը արձանագրուած է այս ձեւով.

— Անո՞ւնդ, կը հարցնէ յեղափոխական դատարանի նախագահը։

— Մարքիզ տը Սէն - Սիր։

— Ո՛չ, այլ եւս մարքիզ չկայ (ազնուականութիւնը ջնջուած էր)։

— Տը Սէն - Սիր։

— Ո՛չ, «տը» չկայ (ազնուականներու անունին յատուկ մասնիկ մըն էր այս)։

— Սէն - Սիր։

— Ո՛չ, Սէն չկայ (Յեղափոխութիւնը ջնջած էր նաեւ կրօնական տօնական օրերը, որոնց կարգին՝ սէնը՝ սուրբ)։

— Սիր։

— Ոչ, Սիր չկայ այլ եւս (կոչական մը, որ կ՚ուղղուէր թագաւորին եւ արքայական բնտանիքի անդամներուն)։

Այսպէս տեսնուեցաւ որ մարդը... անուն չունէր այլ եւս։

ՄԱՄՈՒԼ

ԻՐԵՆՑ ՄԵՂՔԸ ՈՒՐԻՇՆԵՐՈՒ ԿԸ ՎԵՐԱԳՐԵՆ

«Հայրենիք» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ՚ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (17 Հոկտ.).

— «Վերջին ամիսներու ընթացքին Ռամկավարները շարունակ ճիգեր կ՚ընեն ծածկելու բոլշեւիկներու հետ ունեցած իրենց վարկաբեկիչ կապը եւ շեղելու հանրային ուշադրութիւնը Մոսկուայի օտար կարմիր բռնակալութեան իրենց ծառայելու տխուր փաստէն։

Սակայն, յատկանշական է, որ Ռամկավարները այդ կ՚ընեն ոչ թէ իրենց մինչայժմեան դատապարտելի դիրքը խորհրդային կառավարութեան հանդէպ փոխելով, այլ իրենց հակառակորդ Դաշնակցութիւնը վարկաբեկելու, զայն իբր բոլշեւիկներու բարեկամ, կամ բոլշեւիկներուն հետ միանալու շատ տրամադիր ուժ մը ներկայացնելու միջոցով։

Ռամկավար առաջնորդները, բստ երեւոյթին, կը զգան, թէ տարիներու իրենց ծառայութիւնը Մոսկուայի նպատակներուն եւ շահերուն չափազանց անյարմար եւ անճոռնի դիրք մը ստեղծած է իրենց կուսակցութեան համար՝ բոլորովին անելորդ դարձնելով այդ կուսակցութեան համար գոյութիւնը։ Բայց չեն ուզեր երբեք խոստովանիլ իրենց սխալը, չեն ուզեր փոխել իրենց բոլշեւիկեան քաղաքականութիւնը, չեն ուզեր հրաժարիլ Մոսկուայի ծառայելէ, չեն ուզեր վերջապէս կատարել բացարձակ նահանջ մը։ Այդ նահանջը քօղարկելու համար, անոնք կը փորձեն գտնել անպարտութիւն մը, այն է՝ կը նգենն իրենց անփակահ մեղքը ձգել իրենց անեղ Դաշնակցութեան վրայ եւ այնպէս մը դուրս բերել, որ իբր թէ բոլշեւիկներուն մօտիկ եղողները իրենք չեն եղած ու չեն, այլ Դաշնակցականները, թէ բոլշեւիկները տարիներով փառաբանողը, անոնց բամբասանքը կրկնողը, անոնց բրածներու գովքը բնողը, անոնց ամէն կերպ ուժ տուողը, անոնց հետ «միացեալ ճակատ» կազմողը իրենք չեն եղած ու չեն, այլ Դաշնակցականները։ Հետեւաբար, բստ իրենց, ոչ թէ իրենց՝ Ռամկավարներու, այլ Դաշնակցականներու կուսակցական առանձին գոյութիւնն է աւելորդ։

Եւ այսպէս անամօթ կերպով հայ իրականութիւնը գլուխն ի վայր շրջող Ռամկավար աղաները չեն ալ հասկնար, թէ որքան ծիծաղելի, երեխայական յիմարութիւններով կը կեղակրեն իրենց խեղճ ընթերցողները։ Ծիծաղելի եւ երեխայական չէ՞, օրինակ, որ Ռամկավար խմբագիրները, քանի մը օր առաջ անդրադառնալով Հնչակեաններու՝ համայնավարներու հակակշռին ենթարկուելու փաստին, կը բացականչէին՝ այժմ «կարգը ընկերվարական Դաշնակներուն է»։

Ռամկավար խմբագիրները եթէ երբեք մոռցած են, հայ հասարակութիւնը սակայն չէ մոռցած, որ դեռ երէկ այստեղ, Ամերիկայի մեծ քաղաքներուն մէջ (Նիւ Եորք, Շիքակո, Պոսթըն) բոլշեւիկ խուլիգաններուն հետ միացեալ ճակատով հրապարակային ժողովներ սարքողը, միւեւնոյն բեմերէն խօսողը, միասին փողոցները ելլողը, ցոյցեր եւ արփունահեղ կռիւներ սարքողը ոչ թէ Դաշնակցականներն էին, այլ իրենց Ռամկավար ընկերները ու Հնչակեան եղբայրները։ Հետեւաբար, այժմ Հնչակեաններէն յետոյ բոլշեւիկներու լիակատար հակակշռին ենթարկուելու կարգը անվեհապան կերպով կը պատկանի Ռամկավարներուն եւ ոչ թէ Դաշնակցականներուն։

Ռամկավար խմբագիրները եթէ մոռցած են, հայ հասարակութիւնը սակայն չէ մոռցած, թէ Ռամկավար Ազատականներու կուսակցութիւնը կազմուած է Հնչակեան կուսակցութեան թափթփուկներէն, թէ երկուքին ալ ծնողները նոյնն են, թէ երկուքն ալ իրենց անցեալով, հոգեբանութեամբ եւ ընկալուցքով շատ եւ շատ մօտ են իրարու։ Հետեւաբար, եթէ հայ իրականութեան մէջ խմբակցութիւն մը կայ, որ Հնչակեաններէն յետոյ բնական կարգով մը պէտք է ամբողջովին կլլուի բոլշեւիկներու գիրկը եւ վերջ տայ իր անկախ գոյութեան, այդ ալ Ռամկավարներն են եւ ուրիշ ոչ ոք։

Ռամկավար խմբագիրները եթէ մոռցած են, հայ հասարակութիւնը սակայն մոռցած չէ տակաւին, թէ վերջին 10 — 16 տարուան ընթացքին բոլշեւիկներու հետ զինակցողը, զանոնք ամէն տեղ առաջ քաշողը, անոնց տարածման ու ժողովրդականութեան ամէն կերպ նպաստողը իրենք՝ Ռամկավարներն են եղած ու են. մինչդեռ Դաշնակցականները տարիներ շարունակ խիստ հետեւողական ու յամառ կռիւ են մղած ու կը մղեն բոլշեւիկներու դէմ ամէն տեղ, մերկացուցած են ու կը մերկացնեն զանոնք անդադար, պարզէ են եղած ու կ՚ըլլան միշտ անոնց ազգաքանդ դաւերուն։

Արդ, ի՞նչ տրամաբանութեամբ Հնչակեաններէն յետոյ բոլշեւիկներու հետ ձուլուելու կարգը պիտի գայ Դաշնակցականներուն եւ ոչ թէ Ռամկավարներուն։ Ահա հարց մը, որ կրնայ ելլել Ռամկավար խմբագիրներու խելապատակէն միայն»։

Ընդդիմադիրներու պայքար Յունաստանի մէջ

Գրած էինք թէ նախկին նախարարներ Փափանտրէու եւ Փափանաստասիու աքսորուած են, խռովայոյզ թռուցիկներ հրատարակած ըլլալով։ Երկուքն ալ միւս ընդդիմադիր պետերուն հետ ստորագրած էին յայտարարութիւն մը զոր կառավարութիւնը գրաւել տուաւ։ Յայտարարութիւնը կ՚ըսէ թէ հանրապետութեան ջնջումը Հոկտ. 10ին՝ խորհրդարանի մը մէջ ուր 300 երեսփոխաններէն ներկայ էին միայն 84 հոգի, «պարզապէս» արքայականներու բարոյական անկումը կ՚ապացուցանէ։ Անոնք կ՚ըմբռնէին թէ նոյնիսկ Ցալտարիսի սարքած հանրաքուէն հանրապետութեան ի նպաստ պիտի դառնար»։ Ստորագրողները ձաղկելով խնամակալ - վարչապետ Զօր. Քոնտիլիսի գործադրած խաւութիւնները, կը չեշտեն.— «Մենք ազգին եւ պատմութեան առջեւ կը դատապարտենք հանրապետութեան այս բռնի ջնջման յանցապարտ հեղինակները, ջնջում որ դէպի սարկութիւն կ՚առաջնորդէ ժողովուրդը եւ կը ծանրացնէ ներքին անմխաբանութեան հիւանդութիւնը։ Կը յայտարարենք յանուն մեր կուսակցութեանց թէ երբեք չպիտի ճանչնանք բռնութեան եւ անկանոնութեան արդիւնքը որուն վրայ պիտի հիմնուի միապետութեան վերահաստատումը։ Եւ կը հրաւիրենք ազգը նոր պայքարներու ձեռնարկել իր փրկութեան համար, մինչեւ որ բռնակալութիւնը ջնջուի, բռնութեան լուծը սարսի, ժողովուրդին ազատութիւնները վերահաստատուին եւ վերջապէս ամրապնդուի երկրին բնական վարչաձեւը,— հանրապետութիւնը»։

Փափանտրէու անհատական յայտարարութիւն մըն ալ հրատարակելով իբրեւ նախագահը հանրապետական կուսակցութեան, կը չեշտէր,— «Մենք հարկադրուած ենք պայքարիլ բռնակալութեան դէմ, մեր բոլոր ուժերով եւ միջոցներով»։

Աթէնքէն կը գրեն թէ հակառակ ձեռք առնուած խստութեանց, կասկածելի է որ ընդդիմադիրները դիմեն զինաթափ ըլլան, այնքան բացորոշ դիրք բռնելէ վերջ։ Գրաքննութիւնը չափազանց խստացած եւ կիրքերը լարուած ըլլալով, դժուար է նախատեսել դէպքերու ընթացքը։ Հանրապետականները կ՚ըսեն թէ ժողովուրդին 60 առ հարիւրը իրենց հետ է, եւ նոյնիսկ Պ. Ցալտարիսի կուսակցութեան կարեւոր մէկ մասը համաձայն չէ հետապնդուած քաղաքականութեան։

ԵԳԻՊՏԱԿԱՆ կառավարութիւնը, թէեւ անդամ չէ Ազգերու Դաշնակցութեան, հաղորդեց թէ սկզբունքով որոշած է հաւանիլ իտալեւհաբէշական վէճին առթիւ ծրագրուած տնտեսական տնօրինութեանց եւ կարելի եղածին չափ գործադրել զանոնք։

ՉԻՆԱՍՏԱՆԻ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ, Վանկ - Ջինկ - Վէյ, ծանրապէս վիրաւորուեցաւ ազգայնական լրագրողի մը կողմէ։ Ուրիշ երկու նախարարներ ալ վիրաւորուելէ յետոյ, ահաբեկիչը սպաննուեցաւ ոստիկաններուն կողմէ։ Իր երկու մեղսակիցները յաջողեցան փախչիլ։ Վանկ - Ջինկ - Վէյ հռչակաւոր յեղափոխական Սուն Եաթ Սէնի երբեմնի գործակիցն է, դիւանագէտ եւ բանաստեղծ եւ մեծ դեր կատարած՝ արդի Չինաստանի պատմութեան մէջ։

ուխտին տրամադրութիւնները, ինք յամառօրէն պիտի շարունակէ բանակցութեանց հիմ մը գտնել: Սըր Ս. Հօր եւս յայտարարեց թէ պատժական միջոց - ներ տնօրինելով հանդերձ, «պիտի շարունակենք հաշտութիւն փնտռել եւ հաշտութեան համար աշխատիլ, բոլորին համար պատուաբեր պայմաններով»: Այս առթիւ բացատրեց թէ որ եւ է «խորհրդաւոր կամ չարաշուք» համաձայնութիւն Անգլիոյ, Ֆրանսայի եւ Եթովպիոյ մասնագէտներուն խօսակցութիւն - ները, եւ թէ որ եւ է գործնական ելքի յանգած չեն անոնք:

*** Թերթերը դիտել կուտան թէ Սըր Ս. Հօրի եւ պարոն Ալոյզիի տեսակցութիւնը կարճ տեւած, բայց այնքան ալ սիրալիր չէ եղած: Իտալական պատուիրակը դիտել տուած է թէ որ եւ է բանակցութիւն չի կրնար յաջողիլ, եթէ չմեղմանան Անգլիոյ եւ Իտալիոյ միջեւ ծագած թիւրիմացութիւնները: Այս առթիւ յիշեցուցած է թէ քանի մը մարտանաւերու յետս կոչումը լաւ պիտի ազդէր: Անգլիոյ նախարարը պատասխանած է թէ կացութենէն բան մը չի փոխուիր, քանի որ Լիբիոյ մէջ համախմբուած իտալական զօրքը դեռ ահագին դերակչռութիւն մը կը ներկայացնէ, բաղդատելով Եգիպտոսի անգլիական զօրքին հետ: Եւ հասկցուցած է որ եթէ Մուսոլինի բանաւոր ատենանի մը ի - ջեցնէ Լիբիոյ զօրքը, Անգլիա եւս կրնայ համապատասխան քայլ մը առնել: Սըր Ս. Հօր գանգատած է նաեւ իտալական մամուլին հականգլիական պայ - քարին դէմ:

Երկու կարեւոր որոշումները տալէ յետոյ, գլխաւոր պատգամաւորները իրենց երկիրը վերադարձան:

ԶՕՐԱՒՈՐ ԲԱՆԱԿ ԵՒ ՀԱՏՈՒ ՍՈՒՐ

«Ֆրանսա եւ Գերմանիա չափած են իրար»

Զօր. Կէօրինկ, Փրուսիոյ վարչապետը, շատ կարեւոր ճառ մը խօսեցաւ շաբաթ օր, Ֆրանքօ-գերման յարաբերութեանց մասին: Յիշելով Հիթլէրի խօսքը, թէ որ եւ է խնդիր չի մնար երկու երկիրներուն միջեւ, Սարի հարցին կարգադրութենէն յետոյ, նախարարը յայտարարեց.

— «Մենք Ֆրանսայէն ուրիշ բան չենք ուզեր բայց միայն խաղաղութիւն: Մենք բաւական յարգանք ունինք փոխադարձաբար: Մենք պէտք չունինք ուրիշ փառքի կամ զինուորական յաջողութեանց: Երկու ազգերը չափած են իրենց ուժը, պատմութեան ամէնէն փառապանծ կռիւին մէջ: Մենք չենք ուզեր կռուիլ ֆրանսացի ժողովուրդին հետ: Մեր բաղձանքն է գործակցիլ այդ ժողո - վուրդին: Մենք խաղաղութիւն կ'ուզենք եւ համոզուած ենք թէ Ֆրանսացիներու ջախջախիչ մեծամասնութիւն ալ մեզի պէս կը մտածէ: Իմ ամենամեծ բաղձանքս այն է որ կարելի եղածին չափ բազմաթիւ Ֆրանսացիներ Գերմա - նիա այցելեն, որպէսզի կարենան աւելի լաւ ճանչնալ մեզ»:

Այս հաշտարար խօսքերէն առաջ, Զօր. Կէօրինկ բացատրեց թէ ինչպէս վերահաստատուեցաւ Գերմանիոյ պատիւը եւ ազատութիւնը, շնորհիւ վերազինման: Այդ առթիւ շեշտեց.— «Որ եւ է վտանգութիւն թէեւ կուգայ մեզի, եթէ անոր շնորհիւ կրնանք ունենալ ռումբեր, օդանաւեր եւ թնդանօթներ: Երբ օր մը հնչէ ժամը, կարեւորութիւն չունի թէ մենք առանց խոզի մսի կամ կարագի պիտի երթանք, կը բաւէ որ թնդանօթ ունենանք: Ես խորապէս համոզուած եմ որ՝ եթէ Գերմանիա վերազինուիլ սկսած ըլլար Սարի հանրա - քուէէն առաջ, երկիրը երկու մասի բաժնուած պիտի ըլլար, տեղի տալով ընդհանուր պատերազմի մը՝ Եւրոպայի մէջ: Զօրաւոր բանակ մը եւ հատու սուր մը լաւագոյն երաշխիքներն են որոնց կարօտ կը մնայ Գերմանիա»:

Ազգային Վիճակահանութեան պարգեւներ

Ազգ. պարգեւախաղի 11րդ շարքին վիճակահանութիւնը տեղի ունեցաւ կիրակի օր, Օփերայի մէջ: Երեք միլիոնի մեծ պարգեւը շահեցաւ 0,811,511 թիւը:

Հետեւեալ վեց թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ մէկ միլիոն փրանք:
1,023,836, 0,667,994, 0,584,313, 0,097,229, 0,395,203, 0,219,708:

Հետեւեալ վեց թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ 500,000 փր.— 0,812,104 0·630·081, 0·204·523, 0·416·923, 0·122·227, 0·669·856:

5070 վերջացող թիւերը շահեցան 100·000 փրանք:
7075 վերջացող թիւերը շահեցան 50·000 փրանք:
8716 վերջացող թիւերը շահեցան 25,000 փրանք:
2995 վերջացող թիւերը շահեցան 25000 փրանք:
460 վերջացող թիւերը շահեցան 10000 փրանք:
60 վերջացող թիւերը շահեցան 1000 փրանք:
2 վերջացող թիւերը շահեցան 100ական փրանք:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԱՇՏՕՆԱԹԵՐԹԻՆ ԱՅՆ ԹԻՒԸ որ կը պարունակէ վերջին հրամանագիրօրէնքները եւ կը բաղկանայ 352 մեծադիր էջերէ, 50,000 օրինակ ծախուեցաւ առաջին առթիւ: Առտուն կանուխէն պոչ կազմած էին յաճախորդները: Հատկապէս այս սպառման, ոչ իսկ թուղթին գինը կը գոցուի: Որոշուած է առանձին հրատարակել կարգ մը օրէնքներ: Այսպէս, ընկերային ապահովագրութեանց նոր օրէնքը առանձին կը ծախուի 3 փրանքի:

ՍԹԱՎԻՑՔԻԻ ԳՈՐԾԻՆ ԱՌԹԻՒ ամբաստանեալներու դատավարութիւնը սկսաւ երէկ, երկուշաբթի: Ամբաստանեալներուն մէջ է նաեւ Տիկին Արլէթ Սթավիսքի, որ բանտէն արձակուեցաւ երաշխաւորութեամբ, իր երկու զաւակները խնամելու համար:

ԱՆՈՆՔ ՈՐ ԶԷՆՔ ՈՒՆԻՆ, պէտք է յայտարարութիւն մը ներկայացնեն ոստիկանութեան, համաձայն վերջին հրամանագիր - օրէնքի մը: Պայմանաժամ տրուած է մինչեւ նոյեմբեր 24: Անսաստողները պիտի պատժուին:

16 ԺԱՄԷՆ ՔԱՋՊԷՔ ԼԵՌԸ (Կովկաս) բարձրացաւ եւ իջաւ 22 տարեկան երիտասարդ մը, Սթալինի, կոտրելով բոլոր մրցանիշները: Լերան բարձրութիւնն է 16,546 ոտք: Սովորական առեն վերելքը կը տեւէ երկուքուկէս օր:

ՓՈԹՈՐԻԿԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ Սեւ ծովու մէջ: Նոյեմբեր 3 Թուակիր հեռագիր մը կ'ըսէ թէ 14 փոքր նաւեր ընկղմած են Կիրասոնի առջեւ: Խեղդուածները մեծ թիւ մը կը կազմեն: Գերմանական նաւու մը 10 նաւաստիները օգնութեան հասած առեն քշուեցան ալիքներէն:

ԻՏԱԼԱԿԱՆ ՄԱՐԶԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐՆ ալ պոյքոթ հռչակեցին օտար երկիրներու դէմ, իբրեւ հետեւանք պատժական տնօրինութեանց:

ԵՐԵԿՈՅԹ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած՝

ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՐԶՈՒԱՆՑԻՆԵՐՈՒ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

23 նոյեմբեր, ՇԱԲԱԹ երեկոյ, ժամը 9էն մինչեւ առաւօտ

Salle d'HORTICULTUREի մէջ, 84, Rue Grenelle, Métro: Bac.

Պատուակալ նախագահութեամբ Մարզուանցի՝ Լոնտոնաբնակ

Բրոֆ. Կ. ԹՈՒՄԱՆԵԱՆԻ

գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին փարիզահայ արուեստագէտներ: Բանախօսութիւններ՝ ՄԱՐԶՈՒԱՆԻ մասին:

Պարահանդէսը կը սկսի կէս գիշերին, *ԱԶՆԱՒՈՐԵԱՆ* փոքրիկներու Արեւելեան եւ եւրոպական պարերով:

Տեղի պիտի ունենան պարի մրցում, ֆանթեզիներ եւ անակնկալներ:

Մասնաւոր ժիւրի մը պիտի տայ լաւագոյն պարողներուն արժէքաւոր բաժակ մը, մատանի մը եւ զոյգ մը կնոջ կօշիկ:

Ընտիր ճաշ: Ճոխ պիւֆէ դիւրամատչելի գիներով:

ՄՈՒՏՔ ԿԻՆԵՐՈՒ 5 ՖՐ. ԱՅՐԵՐՈՒ 7,50

Մօտ օրէն մանրամասնութիւնները:

ՑԵՐԵԿՈՅԹ_ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ ԵՒ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ԿՈՂՄԷ

ԿԻՐԱԿԻ 17 ՆՈՅԵՄԲԵՐ

կը մասնակցի «ԵՓՐԱՏ» նուագախումբը:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Պ. Միհրան Անասթասեան եւ Տէր եւ Տիկին Աւետիս Իբգրանեան իրենց խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնեն Տէր եւ Տիկին Գ. Շահլամեաններուն եւ Օր. Հեղինէ Գ. Շահլամեանին, առաջիններուն՝ իրենց սիրասուն զաւակին եւ վերջինոյն եղբօր՝

ՍԻՄՈՆ Գ. ՇԱՀԼԱՄԵԱՆԻ

վաղահաս եւ կսկծալի մահուան առթիւ:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ֆր. Կ. Խաչի Մարսէյլի մասնաճիւղը իր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Շահլամեան եւ Զպուքեան ընտանիքներուն, իրենց որդւոյն եւ քեռորդւոյն վաղամեռիկ Սիմոն Շահլամեանի *զառնակսկիծ մահուան առթիւ*

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ

Կ. Խաչի Մարսէյլի մասնաճիւղս շնորհակալութեամբ ստացած է Տէր եւ Տիկին Աւետիս Ահարոնեանէ 100 ֆր. եւ Տօքթ. Սիվրիհիսարեանէ 50 ֆրանք փոխան ծաղկեպսակի Սիմոն Շահլամեանի *մահուան առթիւ:*

Կ'ՈՒԶՈՒԻՆ

Ֆր. Կ. Խաչի գաւառի դասըն. թացքներու համար, կ'ուզուի ուսուցիչ *կամ* ուսուցչուհի: *Դիմել գրաւոր Տիկին Շանթի,* 93 Ave. des Moulineaux,Boulogne s)Seine.

Raki "ERIVAN"

ԵՐԵՒԱՆ օղին, որ ճանչուած է իր առաջնակարգ յատկութեամբ, օղիներու մէջ ամէնէն նախընտրելի *մեծ վաճառանիշը* կը ներկայացնէ:

ԵՐԵՒԱՆ օղին արտադրուած է *թարմ*, բնական *անխառն* խաղողի հիւթով, երաշխաւորուած է քիմիական ամէն բաղադրութենէ զերծ ըլլալը:

Պահանջեցէք, փնտռեցէք ԵՐԵՒԱՆ օղին Մեծաքանակ գնումներու հասցէ՝

Արտօնատէր

S. A. GRANDES DISTILLERIES PEUREUX

48, Bld. des Vignes, Marseille

Tél. Colbert 58 - 10

եւ DISTILLERIE VIAL

18, Rue Fontaine, St. Denis (Seine)

Tél. Plaine 09 - 95

Լիոնի եւ Շրջաններու ներկայացուցիչ

D. N. BAHADOURIAN

82, Rue Séigne. Lyon (Rhône)

Նիսի եւ Շրջաններու գործակալ՝

M.M. H. Khatchadourian et Danielian

24, rue Assalit· Nice (A. M.)

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13)

Bureaux PARMAC

Expert-Fiscal (ՀԱՐԿԱՅԻՆ ՓՈՐՁԱԳԷՏ)

28 Bld. Strasbourg, Paris (10)

ՀԵՌԱՁԱՅՆ **Botzaris 17-64**

Ամսական **50** *ֆրանքի* փոխարէն, *առեւտրականներու հանդէպ, կը ստանձնէ հետեւեալ յանձնառութիւնները՝*

կը պահէ անոր հաշուակալութիւնը հարկատուութեան օրէնքներու համաձայն եւ անառարկելի ձեւով մը:

կը հարթէ անոր վէճերը ցուրքի վարչութեան հետ:

իր փաստաբանին միջոցաւ խորհրդակցութեան կ'ենթարկէ անոր որ եւ է կնճիռը (*պայ, ֆօն տը գօմէրս*, եւայլն.) եւ ծախքը՝ վերջին ստանալու պայմանաւ կը հետապնդէ անոր առնելիքներու գանձումը եւ վնասուց հատուցումը:

ձեր բոլոր գործերուն համար ՁՐԻ խորհրդակցութիւն:

Ո՛վ որ կ'ուզէ ինքզինքը ապահովուած տեսնել վերոգրեալ պէտքերու եւ պատահականութիւններու հանդէպ, թող փութայ դիմել՝

ՊԻՒՐՕ ՏԸ ՓԱՐՄԱԳին եւ ծանօթանալ մանրամասնութեանց:

Պ. ՓԱՐՄԱՔ կ'ընդունի ամէն օր ժամը 9-12 եւ ժամադրութեամբ:

Maison KHENDAMIAN

ԱՄԷՆԷՆ ԱՐԴԻԱԿԱՆ ՆԿԱՐՆԵՐԸ՝ ՉԱՓԱՒՈՐ ԳԻՆԵՐՈՎ

ՔԱՐԹ ՓՈՍԹԱԼ՝ 12ը 25 ֆրանք: ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ նկարներու մասնագիտութիւն. քաշուած մեր STUDIOի կամ հարսանիքին վայրը՝ առանց յաւելումի՝ 12ը *125* ֆրանք:

Carte d'identitéի նկարներ՝ *12* հատը *10* ֆր., *6* հատը *7* ֆր.:

CAVE

ԽՆԱՅՈՂՈՒԹԻՒՆ, ԴԻՒՐՈՒԹԻՒՆ, եւ ԱՊՍՊՐԱՆՔՆԵՐՈՒ ԱՐԱԳ ԿԱՐԳԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

կը հայթայթենք՝ *նշանտուքի, հարսնիքի, կնունքի, հանդէսներու* եւ *տօնակատարութեանց* համար ամէն տեսակ առաջնակարգ նպարեղէններ եւ ըմպելիներ (apéritifs, liqueurs, mousseaux, champagne, օղի եւ յայտնի վաճառանիշով գինիներ):

Հեռաձայնեցէք *ՔԷՕԼԷԵԱՆ*, Charlebourg: 20-69 եւ անմիջապէս ձեր ցոյց տուած հասցէին պիտի ղրկուին ձեր ապսպրանքը մեծաքանակի գինով եւ չսպառուածները ետ առնելու պայմանաւ:

Հասցէ՝ **KEULEYAN**

85, Rue des Chambards.

Bois-Colonbes, (Seine).

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՀԱՅ - ԲՈՅԺ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԱՄՍԱԹԵՐԹ ԲԺՇԿՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ

Բ. ՏԱՐԻ

Թիւ 13 (Հոկտեմբեր)

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ.— *Կապոյտ հազը եւ իր դարմանը՝ (ՏՈՔԹ. Շ. ԱՅՎԱԶԵԱՆ),— Խրատներ մայրերուն՝ (ՏՈՔԹ. Ս. ՍՈԼԱՔԵԱՆ).— Գլխու ցաւեր եւ իր դարմանը՝ (ՏՈՔԹ. Մ. ԹՈՔԱԹԼԵԱՆ).— «Ծաղկահոտութիւն...» (ՄԵՆԾ - ՀԱՅՐԻԿ).— Ինչո՞ւ կուլաք՝ (ՏՈՔԹ. Զ. ՊԷՕՐԷՔՃԵԱՆ).— Խաղաղութեան ակռան եւ իր չարիքները՝ (ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ Ս. ՍԱՍՈՒՆԻ).— Գաւառական հիւանդ. բաժանորդներու եւ Գրախօսական (Շ. Ն.):*

Բաժանորդագրութեան պայմաններն են.— Ֆրանսա՝ **20** փրանք, արտասահման՝ **25** փրանք: Դիմել՝ **Dr. CH. AIVAZIAN, 17, Rue Damesme, PARIS (13)**

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Պոլսոյ Հայերուն ճակատագրական ցոյցերը

ԱԹԱԹԻՒՐՔԻ ԴԷՄ ՍԱՐՔՈՒԱԾ ՄԱՀԱՓՈՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ

ԽՄԲ.— Օրը օրին հաղորդած ենք Պոլսոյ եկեղեցիներուն մէջ կատարուած աղօթքները, Աթաթիւրքի դէմ սարքուած դաւադրութեան առթիւ: Հետեւեալ մանրամասնութիւնները կը քաղենք Պոլսոյ թերթերէն, հոկտ. 27ի պարտողութեան առթիւ.—

ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻԻՆ ՄԷՋ

Դրօշազարդուած, Աթաթիւրքին նկարը՝ մշտադալարի եւ ծաղիկներու շքեղ պսակի մը մէջ՝ տաճարին ճակատը: Սաստիկ բազմութիւն: Աղօթքներու մատաղի ոչխարներու, որոնց միսը բաժնուեցաւ թաղին կարօտեալներուն:

Գողթան երգչախումբը Հանրապետութեան եւ անկախութեան քայլերգները երգեց: Նախագահեց Պատրիարք Հայրը, դոհաբանական պաշտօն կատարուեցաւ: Պատարագիչ Արքահամ քհնյ. Թուրքերէն սրտաբուխ աղօթք մը ըրաւ, անիծելով դաւաճանները եւ բարեմաղթութիւններ ընելով Աթաթիւրքին համար:

Պատրիարք Հայրը խօսեցաւ շատ ազդարարիչ քարոզ մը: Բացատրեց Աթաթիւրքին երկրաչէն մեծագործութիւնները: Ազգը եւ հայրենիքը բարձրացնել՝ իր գերագոյն իտէալը եղաւ, զմայլելի եռանդով եւ մեծ արժանաւորութեամբ ու հեղինակութեամբ ի - րագործեց իր առաջադրութիւնները, նոր Թուրքիան ստեղծեց, առողջ, կենսունակ եւ երիտասարդ հայրենիքը: Ոչ միայն ամբողջ Թուրք ազգը անչէջ սէր եւ երախտագիտական զգացում ունի իր մեծ Առաջնորդին հանդէպ, այլ բովանդակ քաղաքակիրթ աշխարհը որ անկեղծօրէն կ'ակնածի՝ անոր ծրագրած ու գլխաւորած արագ ու հսկայական յառաջդիմութիւններուն ի տես:

Պատրիարք Հայրը շեշտեց որ Աթաթիւրք ամբողջ Թուրք ազգին սիրտն է, եւ ամենավատ դաւաճանութիւնն է փորձել հարուածել ազգին սիրտը: Այս տեսակ անորակելի եղեռն մը յղացող հրէշային ուղեղները ոչնչանալու դատապարտուած են: Հայ ժողովուրդը, Թուրք ազգին անբաժան մասը, որ սրտագին եւ անսահման սիրով կապուած է Հանրապետութեան եւ անոր մեծ հիմնադրին, իր սիրտին խորքէն կ'անիծէ այդ անզգամները, տարրական բանականութենէ եւ խիղճէ զուրկ այդ դաւաճանները: Մեր ջերմագին մաղթանքները կ'ուղղենք, որպէսզի Աստուած անսասան պահէ Հանրապետութեան լուսամիտ Առաջնորդը, համօրէն ազգը վայելէ անոր բարիքները, պատկուին անոր մեծ խորհուրդները՝ հայրենիքին բարգաւաճման ու բարօրութեան համար:

ԲԵՐԱՅԻ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

Ինչպէս գրած էինք, հոծ բազմութիւն մը կար: Համայնքութեանց ներկայ գտնուեցան Հալքի Բերայի կեդրոնին նախագահ Մէքի Հիքմէթ, քաղաքապետական ընդհ. ժողովի անդամ Հայրի, Մանկապաշտպան Միութեան նախագահ Տօքթ. Նայիմ Համտի, Սաւանտակի միութեան նախագահ Իսմայիլ Հագգը, ոստիկանապետներ, պաշտօնեաներ, վարչութեան եւ Տեսուչ Խորհուրդներու անդամներ, եւն:

Տաճարին դրան ճակատը Աթաթիւրքին նկարը՝ դրօշներով, ծաղիկներով ու մշտադալարներով գեղազարդուած Աղօթքներէն՝ մատաղի համար տըրամադրուած ոչխարներու:

Դպրաց դասը երգեց Հանրապետութեան եւ անկախութեան քայլերգները, խայեանի աշակերտուհիները՝ Թուրքերէն հայրենասիրական երգեր: Պատարագեց Գէորգ արքեպ.: Յետոյ Թափօրով ուղղուեցաւ տաճար, Հայրենասիրական զգայուն քարոզով մը դատապարտեց եղեռնափորձի յանդգնողները եւ բարեմաղթութիւններ ըրաւ Աթաթիւրքին համար: Յետոյ արտասանեց Թուրքերէն այն շատ անկեղծ մաղթանքը, որ երէկ կարդացուեցաւ Պէյօղլուի բոլոր եկեղեցիներուն մէջ եւ զոր հրատարակած էինք արդէն:

ՀԵՌԱԳԻՐ ԱԹԱԹԻՒՐՔԻՆ

Արարողութիւններէն յետոյ հետեւեալ հեռագիրը ուղղուեցաւ Աթաթիւրքին, Բերայի երեք եկեղեցիներու Թաղ. Խորհուրդին կողմէ.—

Մեր հայրենիքին քաղցր հոգին եղող կեանքին դէմ ձեռք երկարելու դաւաճանութեան յանդգնող վատերը անկեցին: Քու ազատագրած զուտ թուրք արիւնով թրծուած մեր հողերուն ջուրը եւ հացը թո՛յն ըլլայ այդ դաւաճաններուն: Քու արեւ գլուխէդ յոր - դոր եւ մեր հայրենիքին ամէն անկիւնը լուսաւորող նառագայթի հեղեղները մէկմէկ բարկ բոց ըլլան՝ այրեն մրկեն տեսնելու եւ ճանչնալու անկարող եւ խաւարի որջ այն ապերախտ աչքերը:

Սիրելի Աթաթիւրք, այսօր Բերայի Թուրք - Հայ երեք եկեղեցիներուն մէջ, երկրի ու երկնի նման անչափելի արժէք ունեցող Ձեր կեանքին արեւի նման անշէջ մնալը աղերսելու համար կազմակերպուած հանդէսին մէջ, հազարաւոր Թուրք Հայեր, իրենց այս սրտաբուխ ու կրակոտ մաղթանքները խանդավառ աղաղակներով եւ ափ - ցունքներով երկինք արձագանգեցին:

ԲԱՆԿԱԼԹԻԻ Ս. ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

Տաճարին ճակատը՝ դրօշներու մէջտեղ ծաղկազարդ նկարը Աթաթիւրքին: Աղօթքներուն դրան առջեւ, մատաղի համար որ Հողաբարձութեան փափաքով տրամադրուեցաւ Խայեանի կարօտ սաներու ճաշին:

Դպիրները երգեցին Անկախութեան քայլերգը: Պատարագիչ Թովմա Ա. քհնյ. յետոյ Թափօրով առաջնորդուեցաւ տաճար: Երգեցողութեանց փայլուն Տօքթ. Շահնազար իր գեղձայն մեներգներով:

Թովմա Ա. քհնյ. խօսեցաւ գեղեցիկ քարոզ մը:

Այսպէս նաեւ միւս բոլոր եկեղեցիներուն մէջ: Հայ բողոքականները, կաթոլիկները, ինչպէս եւ Ցոյները, Հրեաներն ալ նոյն ցոյցերը կատարած են իրենց աղօթատեղիներուն մէջ:

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ԼԻՈՆ, Ա. Մ.— Պատկերը ընդունելով, չղրկեցինք:

ՄԱՐՍԷՅԼ, Ա. Մ.— Հրատարակուած է հոկտ. 12ին, Բ. էջ:

ՆՈՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐ

ՆԷՕՅԵԻ, Ս. Ճ.— Սկսանք ղրկել հոկտեմբեր 30էն:

ՆԻՍ, Խ.— Սկսանք ղրկել հոկտեմբեր 30էն:

ՓԱՐԻԶ (19), Մ. Վարդանեանց.— Սկսանք ղրկել հոկտ. 27էն:

ԹՈՒՐԲԷԹ, Ց. Սօլ.— Սկսանք ղրկել հոկտեմբեր 27էն:

ԼԻՈՆ - ՎԷԶ, Ժ. Մարգ.— Սկսանք ղրկել հոկտեմբեր 27էն:

ՎԵԶԻՆ, Քէչիչօղլուեան.— Սկսանք ղրկել հոկտեմբեր 22էն:

ՔՐԷԹԷՅ, Վ. Մանուկեան.— Սկսանք ղրկել հոկտեմբեր 22էն:

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ
HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Clacière 15 – 70
(ՆԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 6 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
MERCREDI 6 Novembre 1935

11 ՏԱՐԻ — 11e Année No. 2954

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

«ՄԱՐԴ Ի ՊԱՏՈՒԻ ԷՐ...»

Երբ կ'ըսէին թէ Պ. Շահվերդեան Ֆրանսա եկած է մէկ տարուան համար, չատեր չհաւատացին: «Ի՞նչ բան է որ 1200 աշխատաւորներու ներգաղթը: Կ'արձանագրէ, անցագիրը կը ստանայ, կ'անցնի կ'երթայ»:

Հիմա որ արդէն երրորդ ամիսը լրացած է, իսկ ցանկերու կազմութիւնը դեռ կը շարունակուի, 5ով, 10ով, ամէնէն բարեմիտներն ալ կը փսփսան,— Ի՞նչ բան է այս. ի հարկէ տարի կրնայ տեւել, երբ այսպէս մանր – մունր կը մաղեն, միեւնոյն ատեն ուրիշ գործեր ընելով:

Այլեւս գաղտնիք չէ որ Երեւանի լիազօրը իր ժամանումէն ի վեր զբաղած է երկու գլխաւոր խնդիրներով.— լուծել Հօկի ներքին տագնապը եւ արձանագրութիւններ կազմել՝ ներգաղթի կարաւանին համար:

Երկու աշխատանքներու մասին ալ ստոյգ տեղեկութիւններ չունինք:

Գիտենք, միայն, որ Պ. Շահվերդեան կ'աշխատի Հօկը վերակազմել նոր հիման մը վրայ, իսկ ներգաղթի արձանագրութեանց մասին իր բռնած դիրքը շատ ալ տարբերութիւն չունի հասարակ «փլասիէ»ներու գործելու եղանակէն:

Արդարեւ, արձանագրութիւնները կը կատարուին ճիշդ այնպէս ինչպէս եթէ գործաւորներու բազմութիւններ պէտք կազմած ըլլային Ռընոյի կամ Սիթրօէնի գործարաններուն առջեւ:

Կամ այնպէս ինչպէս եթէ դրամատիրական, օրինակ ֆրանսական ընկերութիւն մը ներկայացուցիչներ ղրկէր Լեհաստան, Չեխիա կամ պալքանեան երկիրները, վարձու աշխատաւորներ — աշխատանքի մէս — ճարելու եւ «ներածելու» համար:

Այսպէ՛ս է եղած հայկական ներգաղթը, սկիզբէն ի վեր, Յունաստանի թէ Պուլկարիոյ մէջ: Իսկ այս անգամ մասնաւոր նըրբութեան մը հասած է նոյն մեթոտը:

Իրենց շաբաթաթերթէն կ'իմանանք թէ արձանագրութիւնները փակուած են Փարիզի շրջանին համար, թէ «մեծ մասը Հօկի անդամ են եւ միեւնոյն ժամանակ կը պատկանին զանազան Վերաշինաց – Հայրենակցական Միութիւններու», թէ «նոր աւաններու մէջ տրամադրելի բնակարաններ կան՝ Սեբաստիա 61 հոգիի համար, Մալաթիա 60, Թոմարզա 16, Կեսարիա 30, Նուպարաշէն 200, Խարբերդ 120» (Զանգու, 11 հոկտեմբեր):

Այս առթիւ, զուարճալիք մը եւս:

Նոյն շաբաթաթերթը կ'աւետէ յաջորդ համարին մէջ (18 հոկտեմբեր.— «Ընկ. Շահվերդեան կ'ուզէ ամէնէն կարճ ժամանակի մէջ աւարտել բոլոր սոուգումները, որ առաջ ցանկը կազմել եւ անհրաժեշտ ձեւակերպութիւնները լրացնել, որպէսզի կարաւանը մեկնէն առաջ կարելի ըլլայ խորհրդային Հայաստան փոխադրել»:

Անոնք որ Փարիզ կ'ապրին, խակապէս չեն գիտեր թէ ամառը կամ ձմեռը ե՛րբ կը սկսին կամ կը վերջանան: Իսկ Հայաստանցիները շատոնց իրենց կռնակն անցուցած են վերարկուն, «փափախ»ն ալ գլխուն: Միւս կողմէ, Սեւ Ծովու փոթորիկներուն մանչինը լուեցաւ մինչեւ Փարիզ եւ Լոնտոն: Այնպէս որ, կարաւանը «ձմեռէն առաջ» փոխադրելու հէքեաթը պարզապէս հեգնութիւն մըն է, անլի եւ ամարդի:

Երբ լիազօրը Փարիզ հասաւ, խրատատու շրջանակները կը պատմէին թէ ներգաղթի, այսինքն փոխադրութեան յոյս չկայ 1936 փետրուարէն առաջ:

Ինչ որ կը տեսնենք անկէ խլեր, ուրիշ եզրակացութեան չի տանիր:

Այս առթիւ, այլապէս արտասուելի պարագայ մը:

Մինչ նախորդ ներգաղթներու առթիւ որոշ հետաքրքրութիւն կը տիրէր, զեկոյցներ կը հրատարակուէին, խորհրդակցութիւններ կը կատարուէին եւ հանրային կարծիքը առիթ կ'ունենար օրը օրին հետեւելու անցուդարձին, այս անգամ գիւանագիտական լռութիւն կը տիրէ ամէն կողմ:

Լիազօրը կը գործէ իր ուզածին պէս, իբրեւ խորհրդակից ունենալով զանազան Վերաշինացներ եւ Հօկը, աւելի ճիշդ՝ անոնց քարեկոյս վարիչները: Կը գործէ իբրեւ «փլասիէ» — թող աւելորդ համարուի այս կրկնութիւնը:

Արդարեւ, ոչ գաղութը ձայն ունի եղած կարգադրութեանց մէջ, ոչ ալ անոր որ եւէ մէկ մարմինը՝ իրական արժէք: Ոչինչ կապացուցանեն Բարեգործականի կամ Ներգաղթի յանձնաժողովին հետ կատարուած քանի մը խորհրդակցութիւնները: Այդքան պատիւ եւ աւելին վայելած է Հօկի կամ Վերաշինացներու որ եւ է ժամանճիւղ, նոյնիսկ այս կամ այն կամակատար թիկնապահը կամ «սրմաար»ը:

Կը նշանակէ թէ Երեւան եւ անոր լիազօրը ոչ միայն որ եւ պարտականութիւն չեն զգար գաղութներու հանդէպ, այլեւ անոնց գոյութիւնը կը յիշեն միայն փոխան ընկալողի, մանաւանդ երբ վճարումը կանխիկ է:

Անողոք իրականութիւնը ա՛յս է տարիներէ ի վեր, իսկ այժմ շատ աւելի կոպտօրէն չեշտուած: Պարզապէս տաեւտուրի, նոյնիսկ ամերիկեան աճուրդի վերածուած:

Թէ այսպիսի դիրք մը ո՛րքան կրնայ ամրապնդել հայրենիքի եւ գաղութներու յարաբերութիւնները,— «հալեցնել սառը», ինչպէս կ'ըսեն — հարց մըն է որուն պատասխանը ամէնէն առաջ կ'իյնայ «Հայաստանասէր»ներուն:

«Մարդ ի պատուի էր եւ ոչ իմացաւ»:

Մենք լայն վարկ բացեր ենք խորհրդային իշխանութեան, եւ ազգային – քաղաքական, իսկ եւ իսկ աշխատաւորական գործ կը սպասենք Երեւանէն եւ իր հովանաւորներէն,— մարդիկ ինքնադրոհ կը տանջան մանրավաճառութեամբ:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԻՏԱԼԱՑԻՆԵՐԸ ՅԱՌԱՋ ԿԸ ԽԱՂԱՆ ԱՆԱՐԳԵԼ

ՄԱՔԱԼԷՆ ԱԼ ՊԱՐՊՈՒԱԾ Է

ՏԵՂԱՏԱՐԱՓ ԱՆՁՐԵՒ, ՑԵԽ, ՓՈՇԻ, ԱՒԱԶ ԵՒ ՈՒՐԻՇ ԽՈՉԸՆԴՈՏՆԵՐ

Հիւսիսային Հապէշիստանի իտալական բանակը երեք թեւերու բաժնուած, կը յառաջանայ դէպի Մաքալէ, առանց դիմադրութեան հանդիպելու: Չորրորդ թեւ մը, հրամանատարութեամբ Զօր. Մարիոթթիի, ամէնէն տաժանելի գործողութիւնը կը կատարէ, յառաջանալով Տանաքիլի այն շրջանէն որ ժողովուրդին կողմէ կը կոչուի «Սաեղծագործութեան դժոխքի ծակը»: Այս թեւին պարտականութիւնն է պաշտպանել գլխաւոր բանակին ծայրագոյն ձախ թեւը: Իտալական բանակը ունի 240 թնդանօթ եւ 3000 գնդացիր: Բանակին կ'ընկերանան 20,000 ասքեարներ՝ Տանաքիլի ամէնէն վայրենի ցեղերէն, հրամանատարութեամբ իտալացի սպաներու: Բնիկներու այս զօրաբաժինը, որ գաղտնապէս կազմակերպուած էր Մասովայի մօտ, յառաջ կը խաղայ այնպիսի երկրի մը մէջ ուր տաքութեան աստիճանը 130 — 168 է (Ֆարէնհայթ): Այդ շրջաններին մէջ կը գտնուին քանի մը կենդանի հրաբուխներ, լավայի դաշտեր եւ աղահանքեր: Անապատը ծովու մակերեսէն բարձր է 500 — 1500 ոտք:

Ինչպէս գրած ենք արդէն, իտալական բանակին կ'ընկերանայ դաւաճան իշխանը, Ռաս Կուքսա որ կ'ուզէ ժամ առաջ Մաքալէ մտնել իր 1500 հետեւորդներով եւ ամրացնել իր իշխանութիւնը, իբրեւ նահանգապետ Թիկրէի:

Մուսոլինիի երկու տղաքը եւ փեսան, կոմս Չիանօ, թռիչք մը կատարելով, լուր տուին թէ Մաքալէի բնակիչները անձնատուութեան դրօշ պարզած են: Ուրիշ հետազօտիչ խումբեր ալ կը հաստատեն թէ քաղաքը պարպուած է եւ հապէշական բանակը արագօրէն կը նահանջէ դէպի Հարրար: Այս բոլոր լուրերէն կը հետեւի թէ Իտալացիները Մաքալէն պիտի գրաւեն անարգել, ճակատամարտի բռնուելով աւելի դէպի հարաւ: Հարաւ – արեւելեան ճակատին վրայ եւս մեծ գործունէութիւն կը ցուցնեն Իտալացիները, անընդհատ ռմբակոծելով հապէշական դիրքերը, որոնք ամէնէն աւելի ամուր են Ճիճիկայի մէջ:

Պատերազմական թղթակիցներ կը հեռագրեն թէ տեղատարափ անձրեւներ կը տեղան, թէ գետինը անանցանելի դարձած է ցեխէն եւ լպրծուն աւազէն, եւ սակայն յառաջխաղացութիւնը յաջող կ'ընթանայ: Արդէն իսկ ինկած են հապէշական շատ մը դիրքեր: Բազմաթիւ դրահապատ ինքնաշարժներ կը պաշտպանեն բանակին կողերը: Մաքալէի ճամբուն վրայ բնիկները անմիջապէս անձնատուր կ'ըլլան տաշնորդութեամբ իրենց պետերուն եւ աէրաէրներուն:

«ՈՃԻՐ ԻՏԱԼԻՈՅ ԵՒ ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԴԷՄ»

Իտալական թերթերը կը շարունակեն բուռն գրութիւններ հրատարակել պատժական տնօրինութեանց դէմ, անգամ մը եւս յիշեցնելով Իտալիոյ կրած զոհողութիւնները՝ մեծ պատերազմի ընթացքին:

«Փօփօլօ տ'Իթալիա» կը գրէ.— Ոճիր մը կը գործուի Իտալիոյ եւ Եւրոպայի դէմ: Պատժական տնօրինութեանց այս ապուշ քաղաքականութիւնը կ'ոչնչացնէ գործակցութիւնը եւ ծանր հարուած մը պիտի տայ նոյնինքն Ազգերու Դաշնակցութեան, եթէ Իտալիա, Եւրոպայի խաղաղութեան հիմնաքարը, հարկադրուի ձգել հեռանալ... 17 տարի առաջուան հաշտութեամբ Իտալիա որ եւ է գաղթավայր չշահեցաւ: Ահագին եւ հարուստ երկիրներ բաժին ինկան աշխարհակալութեամբ ծանրաբեռն ազգերու, թէեւ անոնք զրկուած են կենսունակութենէ եւ մարդկային հարստութենէ որ անհրաժեշտ է գաղթավայրեր հաստատելու համար: Իտալացի ժողովուրդը, աշխարհի ամէնէն վեհոգին եւ ժրաջանը, որ եւ է ելք չստացաւ եւ փակուեցաւ իր սահմանափակ եւ անբաւական հողին մէջ: Սեւ ապերախտութիւն մըն է այս, ոճիր մը՝ գործակցութեան դէմ եւ հակապատմական ապուշութիւն մը»:

«Ճիօռնալէ տ'Իթալիա» — Մեր սիրալիր ողջոյնը՝ մեր նախկին հաւատարիմ զինակիցներուն՝ Գերմանիոյ, Աւստրիոյ եւ Հունգարիոյ: Ռազմադաշտին վրայ բաժնուած՝ տարբեր սակայն բարձր իտէալներով, երէկուան թշնամիները սորվեցան ճանչնալ իրար, չափել իրենց առաքինութիւնները իբրեւ զինուորներ եւ մարդիկ, եւ հետեւաբար յարգել իրար: Ռազմադաշտին վրայ ծնած այս յարգանքին շնորհիւ է որ թշնամիները բարեկամներ դարձան եւ աւելի խորապէս կը զգան բարեկամութեանց արժէքը: Այդ բարեկամութիւնները հաստատուած չեն սին բառերու վրայ, այլ ապացուցուած փոխադարձ հասկացողութեամբ եւ համերաշխութեամբ»:

«Փօփօլօ տի Ռօմա», — «17 տարի առաջ նոր Իտալիա մը ծնաւ: Պատմական դէպք մըն էր այդ, այն դէպքերէն որոնք նոր շրջան մը կը բանան ազգի մը եւ աշխարհի պատմութեան մէջ: Այսօր ամբողջ ժողովուրդ մը ոտքի ելած է խորտակելու համար այն օղակը որ կը խեղդէ զինքը: Ժողովուրդ մը որ կը ձգնի արեւուն տակ տեղ մը ապահովել իրեն»:

Խնճն իր պատիժներուն զոհ...

Ազգերու Դաշնակցութիւնը առաջին զոհը կը դառնայ իր իսկ տնօրինած պատիժներուն: Քարտուղարութիւնը կը յուսար իր նոր պալատը փոխադրուիլ նոյեմբեր 15ին, բայց թէեւ շէնքին արտաքին մասերը վերջացած են, ներսինը կը մնայ կիսաւարտ:

Եւ ահա նոր դժուարութիւն մը,— բոլոր մարմարեղէնը եւ խճանկարները ապսպրուած են Իտալիա, 50,000 տոլար արժողութեամբ: Հիմա որ արգիլուած է առեւտուր ընել Իտալիոյ հետ, պայմանագիրը չեղեալ կը համարուի եւ շարաթներ պիտի անցնին, մինչեւ որ նոր շէնքը պատրաստ ըլլայ:

Եգիպտոսի բամպակը եւ պատերազմը

Եգիպտական կառավարութիւնն ալ պատժական տնօրինութիւնները գործադրելու տրամադրութիւն յայտնած ըլլալով, յանձնախումբ մը կազմեց, որպէսզի ուսումնասիրէն խնդիրը: Եգիպտոս բաւուկ առեւտուր մը կը վայելէ այս միջոցին, բացառիկ ապսպրանքներ ընդունելով: Վերջին տասը տարիներու ընթացքին բամպակի առաւելագոյն արտածումն եղած էր 178,763 հակ, սեպտեմբեր եւ հոկտեմբեր ամիսներու համար: Այս տարի նոյն երկու ամիսներու արտածումն եղած է 234,944 հակ, գիներն ալ բարձրանալով: Նկատի առնելով Եւրոպայի համատարած վերազինումը, Եգիպտացիները կը յուսան նոր շահեր ապահովել:

(Շար.ը կարդալ Գ. էջ)

ԶՕՐԱՇԱՐԺԻ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԹՄԲՈՒԿԸ ԱՏՏԻՍ-ԱՊԷՊԱՅԻ ՄԷՋ

Իտալիա միջոցներ ձեռք կ'առնէ իր պէտքերուն բաւելու համար

Իտալական կառավարութիւնը ամէն օր խիստ միջոցներ ձեռք կ'առնէ, իր պէտքերուն բաւելու եւ օտարին կարօտ չմնալու համար, քանի որ Ազգաժողովը որոշած է գործադրել պատժական տնօրինութիւնները: Վառելանիւթի ըսպառումը զեղչելու համար, որոշուած է նոյեմբեր 6էն սկսեալ դադրեցնել կարգ մը կառախումբեր որոնք երկար հեռաւորութիւններ կը կտրեն, (օրական 9570 քիլոմեթր): Երբ երկաթուղիներու համար որոշուած բարենորոգումներու ծրագիրը ամբողջովին գործադրուի, ճամբորդի կառախումբերու մէկ հինգերորդը, որ քարիւղով կամ ածուխով կը բանի, պիտի դադրեցնէ երթեւեկը:

Ելեկտրաշարժ կառախումբերը ապատ են այս կրճատումէն:

Հրամայուած է խիստ քննութեան ենթարկել սննդեղէնի գիները եւ արգիլել անտեղի յաւելումները: Ֆաշականներուն յանձնարարուած է իրենց հագուստներուն համար գործածել Սարտինիոյ մասնաւոր կերպասը: Թերթերը ամէն օր կը յիշեցնեն չգնել որ եւ է արտադրութիւն որ եկած է պատժարկու երկիրներէ եւ անոնց տեղ գործածել ազգային ապրանքներ: Մասնաւորապէս կը մատնանշեն անգլիական ապրանքները, ածուխէն մինչեւ ածելիները, գիտական գործիքներէն մինչեւ թերթերը: Այս տարուան առաջին ութ ամիսներու ընթացքին Անգլիոյ եւ Իտալիոյ առեւտրական կշիռը կը ցուցնէ 150 միլիոն լիրի (իբր 2,500,000 անգլ. ոսկի) շահ մը ի նպաստ Անգլիոյ: Ուրեմն Իտալացիներէն կը յուսան աւելի վնաս հասցնել Մեծն Բրիտանիոյ, քան այս վերջինը իրենց, պատժական տնօրինութիւններով:

Հակառակ եղած յանձնարարութեանց, օտար թերթերու սպառումը չէ պակսած, թէեւ տեղ տեղ մինչեւ իսկ իշխանութիւնը կ'արգիլէ վաճառումը: Աւելի չափաւորներ կը յանձնարարեն աչքէ հեռու պահել օտար թերթերը եւ միայն ուզուած ատեն մէջտեղ հանել: Միեւնոյն ատեն կառավարութիւնը միջոցներ ձեռք առած է, որպէսզի հականգլիական եւ առ հասարակ հակօտար ցոյցեր չպատահին, ինչպէս եղաւ անցեալ շաբթու:

Ի՞նչպէս կը յառաջանայ իտալական բանակը

ՕՐԱԿԱՆ 4000 ԹՈՆ ՊԱՇԱՐ ԵՒ ՌԱԶՄԱՆԻՒԹ

Պաշտօնական տեղեկագիրներու համաձայն, Եթովպիոյ իտալական հրամանատարութիւնը ապահոված է 200,000 զինուորներու պարենաւորումը, Մասովայէն մինչեւ ռազմաճակատ: Շինուած է 300 մղոն երկայնութեամբ ճամբայ մը, որուն վրայ 5000 ինքնաշարժներ կը բանին գիշեր ցերեկ: Կ'օգտագործուին նաեւ 50,000 ջորիներ եւ ուղտեր: Ամէն օր միջին հաշուով 4000 թոն ծանրութեամբ զինուորական պիտոյք եւ ուտեստ կը փոխադրուի Մասովայէն: Այս մթերքին կէսը կ'երթայ ռազմաճակատի բանակին, միւս կէսը՝ պահեստի:

Ամիկրաթէն ճամբայ ելած գլխաւոր բանակին նպատակակէտն է Մաքալէ, ուր մեծ դիմադրութեան չեն սպասեր: Մաքալէի եւ հարաւային շրջանի բնակիչներն ու ցեղերը երկար ատեն թշնամի եղած են մայրաքաղաքին եւ կը կարծուի թէ սիրով պիտի ընդունին Իտալացիները: Գալով Ռաս Սէյումի, որ կէս - անկախ իշխան մըն է, վախ կայ որ ազդուի Իտալիոյ զինուորական ուժէն, թէեւ հաւատարմութիւն յայտնած է Թագաւորին: Իտալացիները մեծ զգուշութեամբ կը յառաջանան եւ չեն ուզեր բախտին ձգել որ եւ է բան: Երեք զօրաբանակներէն իւրաքանչիւրին կ'ընկերանան դաղթային վարչութեան պաշտօնեաներ, կազմակերպելու համար գրաւեալ շրջաններու վարչութիւնը, աջակցութեամբ տեղացի երեւելիներու եւ գիւղապետներու:

Բանակին կ'ընկերանայ դաւալիք ցեղապետը, Ռաս Կուքսա: Իտալացիները տաժանելի դժուարութիւններու կը հանդիպին երկրին աշխարհագրական դիրքին հետեւանքով. անվերջանալի լեռներ եւ կիրճեր եւ փոշիի ամպեր յաճախ պատճառ կը դառնան արկածներու: Այլապէս զինուորներուն բարոյական կորովը շատ բարձր է:

«Ահա իմ բաժինս, հարիւր հազար ֆրանք»

Պ. Թէքլէ Հավարիաթ, Փարիզի հապէշական դեսպանը եւ Ազգաժողովին պատուիրակը, որ իր հայրենիքը վերադարձաւ բանակին մէջ ծառայելու համար իբրեւ հրամանատար, կը պատրաստուի ռազմաճակատ մեկնելու: Այս առթիւ ճառ մը խօսելով, յորդորեց իր հայրենակիցներուն՝ շարունակել իրենց ռազմավարութիւնը, այսինքն քաշքշել պատերազմը եւ յոգնեցնել թշնամին: Ցետոյ բացագանչեց.

— Ամէն մարդ պէտք է իր ունեցածը տայ հայրենիքի դատին համար: Ահա իմ բաժինս:

Եւ հարիւր հազար ֆրանքի ֆրանսական թղթադրամ նետեց սեղանին վրայ:

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՄԻՋԵՐԿՐԱԿԱՆԸ ԿՐՈՒԱԽՆՁՈՐ

Իտալիա, ամբողջովին միջերկրականեան պետութիւն մը, ջանացած է գերակշիռ դիրք մը ունենալ Մեծ Ծովուն վրայ: «Տուչէ»ն կը շարունակէ քաղաքականութիւն մը, որ երեք քառորդ դարու պատմութիւն ունի:

Ազգայնական գրող մը, Ճիոպերտի, վաղուց կը քարոզէր «Իլ Բրիմաթօ» գրքով՝ Միջերկրականի իտալական տիրապետութիւնը: Վերածնութեան առաքեալ Մածծինի կը գրէր 1838ին թէ «Հիւսիսային Ափրիկէ Իտալիոյ կը պատկանի»: Երբ Ֆրանսա սկսաւ հաստատուիլ Թունուզի մէջ՝ ֆրանքօ-իտալական հակամարտութիւնը ծայր տուաւ արեւմտեան Միջերկրականի համար: Հանճարեղ դիւանագէտը Պիզմարք գրած էր արդէն 1866ին Մածծինիի թէ Ֆրանսա եւ Իտալիա չեն կրնար համաձայնիլ Ծովուն համար: Ուստի Թոյլատրած էր Ֆրանսայի Թունուզի գրաւումը, որպէսզի խզուի Խրիմի գինակցութիւնը: Անգլիա նոյնպէս փափաքեցաւ որ Թունուզը Ֆրանսայի ձեռքը գտնուի, պայմանաւ որ Պիզէրթա քաղաքը չզօրացուի, որպէսզի Միջերկրականը երկու մասի չբաժնուի, ինչ որ պիտի պատահէր եթէ Պիզէրթա եւ Սիկիլիա նոյն պետութեան ձեռքն իյնային:

Իտալիա տիրութեամբ կը տեսնէ Միջերկրականի կարեւոր կէտերուն օտարներու ձեռքն իյնալը: Կը պահանջէ որ բախտէն նպաստաւորուած պետութիւնները ճանչնան իր իրաւունքները, իրեն ալ թոյլ տան ազատօրէն շնչելու: Մանչիւթերի ազատական օրաթերթը ժամանակին կ'ընդունէր թէ «Իտալիան Միջերկրականի մէջ Ֆրանսայէն եւ Սպանիայէն եւ Անգլիայէն աւելի իրաւունքներ ունի: Իտալիա կը նմանի պարտէզի մը, որուն վանդակորմին դուռներուն բանալիները մեր ձեռքն են»:

Լոնտոնի դաշնագրով (1915 ապրիլ 26, յօդ. 9) Ռուսիա, Ֆրանսա, Անգլիա կը ճանչնային Իտալիոյ իրաւունքները Միջերկրականի վրայ: Սարկայն նոյն ամսուն Յունաստանի կը խոստանային Իզմիրը: Կոստանդինի եղբայրը կը հեռագրէր Փարիզէն 11 Մայիս 1915ին.— «Դաշնակիցները մեզի կը խոստանան Իզմիրը»:

Անգլիա դժուարութեամբ ճանչցաւ Երկոտասան Կղզիներու Իտալիոյ սեփականութիւն ըլլալը: Փափաքեցաւ որ կղզիները Յունաստանի տրուին, իսկ Իտալիան պահէ Հռոդոսը, որպէսզի Թուրքիոյ հետ հաշտ չըլլայ եւ Միջերկրականի արեւելքը, Կիպրոսի եւ Սուէզի մօտ, ծովային կայան մը չունենայ:

Իտալիա կը պահանջէ Մալթան, որ Միջերկրականիկեդրոնին վրայ առաջնակարգ դիրք մը կը գրաւէ: Այդ կարեւորութեան համար Յոյները տիրացան անոր 736ին (Ք. Ա.): Կարթագոն եւ Հռոմ յաջորդաբար սեփականացուցին: Արաբական տիրապետութեան տակ ինկաւ 870ին: Վերջապէս Անգլիա խլեցուց զայն 1800 սեպտ. 8ին:

Ջեռներէց անհատ մըն էր անշուշտ ծովակալ Ֆուք, երբ 104 օգոստ. ինքնաբերաբար գրաւեց Ճիպրալթարը: Այնուհետեւ ակըրկիպրոսի, հակակշռողը Սուէզի՝ Անգլիա միջերկրականեան պետութիւն մըն է: Սակայն դիրքը տկար է, չունի նաւային խարիսխ, չունի կայան: Ուստի անհրաժեշտ էր Միջերկրականի հաւասարակշռութիւնը պահել ծովային պետութեան մը հետ: Այդ պետութիւնն էր Իտալիան: Անգլիոյ դեսպան Ներառըն կը գրէր իր կառավարութեան 1860 յուլիս 31ին.— «Անգլիոյ գերագոյն շահն է Իտալիոյ միութիւնը: Այս պետութիւնը ուշ կանուխ պիտի միանայ Անգլիոյ, Գերմանիոյ եւ Աւստրիոյ հետ՝ Ֆրանսայի գերազանցութեան դէմ պայքարելու համար»:

Անցեալ դարուն Անգլիա բարեկամ էր Աւստրիոյ, որովհետեւ կը չէզոքացնէր Ռուսիան Պալքաններուն մէջ և կը չափաւորէր Ֆրանսան Արեւմուտքի մէջ: Աւստրիան տկարանալով՝ Ֆրանսա պիտի զօրանար Միջերկրականի մէջ: Այսօր աւստրիական կայսրութեան մնացորդները զինակից են Ֆրանսայի: Ահա ֆրանքօ-իտալական համաձայնութիւնը (7 յունուար 1935) որ Անգլիոյ ենթադրութեամբ քաղաքական է: Իտալիոյ նաւային ուժը կարեւոր ձգտումի մը հասած է, սուզանաւեր եւ ջրասուզանակներ վճռական դեր մը կրնան կատարել ծովային ընդհարումի մը մէջ:

Միւս կողմէ ռազմական տեսակէտով Ճիպրալթար կորսուած է իր արժէքը: Կարելի չէ նեղուցը ականել, որովհետեւ խոր է, ուստի կարելի չէ արգիլել սուզանաւերու անցքը: Տըլաֆըլիսի եւ Վիլնէօվի ռազմանաւերը անվնաս անցան 1759ին եւ 1805ին:

Պոլսոյ դաշնագրին համաձայն (1888 դեկտ. 22) «Սուէզի անցքը ազատ պիտի ըլլայ խաղաղութեան թէ պատերազմի ատեն, ռազմական թէ առեւտրական նաւերու համար»: Վերսայլի դաշնագրով Գերմանիա կ'ընդունէր վերցնելու համաձայնագրին համեմատ Թուրքիոյ իրաւունքներուն Անգլիոյ փոխանցուիլը (յօդ. 152), իսկ նոյն դաշնագրին 252րդ յօդուածը կ'ընդունի որ 1888ի համաձայնութիւնը միջազգային դաշնագիր մըն է:

Մէկ կողմէն Եգիպտոս կը ձգտի անկախութեան: Իտալական փրոփականտը ուժեղ է հոն: 70.000 կազմակերպուած Իտալացիներ կան Գահիրէի, Աղեքսանդրիոյ եւ Փորթ Սայիտի մէջ: Ֆրանսա հաստատուած է Սուրիոյ մէջ, հակակշռելու համար Անգլիոյ տիրապետութիւնը Եգիպտոսի մէջ:

Անդին Իտալիա զօրացուց ծովային դիրքը կղզիներու մօտ եւ կը ձգտի հակակշռել Պալքաններու ռազմական ճամբան՝ Տուրացցոյէն Սելանիկ: Իտալական ամսաթերթի մը «Ճերարքիա»ի մէջ Ֆորրատօ Թեոխէի կը գրէր վերջերս.— «Պաղեստին կը տիրէ Սուէզին, ճամբան է քարիւղին, միջնաբերդը Միջերկրականի արեւելքին եւ ուրկէ պիտի մեկնի ղէպի Պարսից Ծոց, ղէպի Հնդկաստան ցամաքային մեծ ճամբան: Արաբներ եւ Հրեաներ կը մրցին երկրին տիրացման համար: Ներկայ պայքարներուն եւ գալիք կարգադրութիւններուն մէջ Փաշական փարոսը պիտի կարենայ ծառայել իբրեւ լոյսի աղբիւր, կեդրոնացման կէտ մը, ներկայ թէ ապագայ տնտեսական, քաղաքական եւ ընկերային խնդիրներու լաբիւրինթոսին մէջ»:

Ճիպրալթար, Սուէզ, Տարտանէլ դուռներն են Միջերկրականի եւ ճամբաներն են քարիւղի, առանց որուն չոգենաւեր կանգ կ'առնեն, սաւառնակներ կը դադրին թռչելէ: Անհրաժեշտ է ուրեմն տիրանալ դուռներուն, տէրն ըլլալ ճամբաներուն, դրապէս ազատ երթեւեկ ունենալու համար եւ հաւասարակշռութիւնը պահելու համար քարիւղի փոխադրութիւնը:

1859ին Անգլիա արգիլեց ֆրանքօ-իտալական գինակցութիւնը, 1870ին անտարբեր մնաց ֆրանքօ-գերման պատերազմին, մոռցաւ Խրիմի գինակցութիւնը: Գերակշիռ ծովերու վրայ՝ Անգլիա կը փափաքի որ ցամաքային որ եւ է ուժեղ խմբաւորում չըլլայ: Արդ Ֆրանսա եւ Իտալիա ուժեղ բանակներ ունին, ուժերու հաւասարակշռութիւնը խանգարուած է: Անհրաժեշտ է բաժնել մէկը միւսէն, հաւասարակշռութիւնը պահելու համար:

Անգլիա հարիւր տարի մաքառեցաւ ցարերու կայսրութեան դէմ՝ երբ Մեծն Պետրոսի յաջորդները ջանացին մօտենալ Արքիպեղագոսին եւ Պարսից Ծոցին: Մէկ կողմէ Պալքանեան պատնէշը քաշուեցաւ, միւս կողմէ յաւիտենական հիւանդը ողջ պահուեցաւ բարենորոգումներու գեղահատերով: Անգլիա մաքառեցաւ Նափոլէոնի դէմ 15 տարիներ, որովհետեւ Մեմլուքներու յաղթականը ուզած էր ֆրանսական ծով մը դարձնել Միջերկրականը: Այսօր տեղի պիտի չտայ անշուշտ Իտալիոյ եւ օգտուելով առիթէն, պիտի ուժեղացնէ Աղեքսանդրիան, պիտի տիրանայ Կարմիր ծովուն, նաւային խարիսխ մը հաստատելով Աքապան, Սինա թերակղզին անկիւնը, պիտի համաձայնի Սպանիոյ հետ, զօրացնելու համար Մարոքի Սէութա քաղաքը:

Պելոպոնէսի պատերազմին խմաստուն պատմիչը գրած է դարեր առաջ.— «Լակեդեմոնացիները կը տեսնէին որ Աթենացիները տէրն են Յունաստանի մեծ մասին եւ կը վախնային որ կրնան աւելի ուժեղանալ»: Քանի մը գլուխ առաջ կը գրէր.— «Կարծեմ թէ այս էր պատերազմին ճշմարիտ բայց նուազ խոստովանուած պատճառը»:

ՀԵԹՈՒՄ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ բացորոշ եւ մելանով:

ԹԻՆՕ ՌՈՍԻ

Թինօ Ռոսի տաք ու քաղցր Քորսիկացի մըն է: Անոր մէկ երգը լսելով բերան են Փարիզ ու քիչ ատենի մէջ ան փարիզեան երգասացներուն գլուխը կանգնած է, իր առջեւ ունենալով ամէն երկրէ միլիոնաւոր ունկնդիրներ:

Քանզի անիկա կ'երգէ զգացումով եւ ինքնատպութեամբ: Ուրեմն դեռ կ'իշխէ զգացումը:

Անիկա երգիչն է արեւմտեան Միջերկրականի լազուր ջուրերուն: Անիկա երգիչն է կապտազգեստ կղզիներուն եւ ոսկի քաղաքներուն:

Արեւելքէն ճառագայթներ կան անոր կոկորդին մէջ եւ սիրոյ խնկաման մը, լի զմուռսով, անոր սրտին մէջ:

Բուռն, բորբ ու բարի զգացումով երբ ան կ'երգէ, իր ձայնը կը պահէ մեղմութեան, նուաղումի եւ մանկական անբացատրելի անմեղութեան մը մէջ: Ձայնը կը մտնէ շղարշներու, սիղուսներու մէջ: Եւ մետաքսներու, որոնց դունաւոր մէկ թելէն կը կապուինք մենք ու կը փոխադրուինք Քաբրի, Քորսիքա, Քապրէրա, Մօնթէ Քարլօ:

Ցամքաբար առաղեր կը թափին, կիթառները կը լեցուին եղանակներով եւ հովերուն մէջէն սիրուհիներ կը նըշաղին:

Մեղեդիներու այս նրբադեղ իշխանը իր մօդութիւնը կը պատցնէ քաղաքներուն վրայ եւ մեր զգայարանքներուն:

Կ'երգէ ան անփոյթ բայց զգայուն, նուրբ սակայն ներզօր ձայնով մը:

Նման է անոր ձայնը նաւակին որ կը սահի Տիւրէնեան ծովուն վրայ լուսնին բացած արծաթէ պողոտային մէջէն, նման է չողերու ջրվէժին որ կը հոսի Ֆիրէնցէի վարդերուն վրայ, նման է սիրահարներու համբոյրին, գինեմառ շրթունքներուն ...

Թինօ Ռոսիի ձայնը հիմա Միւզիք Հօլերու յայտագիրներուն կեդրոնական հարստութիւնն է: Անիկա սակայն աւելի բանն ընէ, քան ճափէ շանթանի մը երգիչը: Ամէն բան փրկուած է բանաստեղծութեամբ: Ամէն ինչի մէջ բանաստեղծութիւնն է իրական արժէքը: Թինօ վեր է թեւածած միջակութենէն՝ շնորհիւ իր ձայնին ինքնատիպ բանահիւսութեան:

Այդ ձայն - քերթուածին մէջ կայ քաղցրանուագ սէրը եւ հայրենապաշտութիւնը իր տրամութեան մշուշներով:

Երգեցիկ հէքեաթ մըն է այդ ձայնը որ կը հիւէ Միջերկրականի ափերուն վրայ, ներածելով ու արտածելով բանաստեղծութիւն, նկարչութիւն, երաժշտականութիւն եւ ճառագայթներ: Ու տակաւին լոյսեր, վարդեր, արցունքներ, անուշ հառաչներ եւ ապրելու անհուն փափաք մը ...

Թինօ Ռոսի այդ հէքեաթին երգիչ հերոսն է, սիրահար իշխանն է, աղեղնաւոր ու նետահար ... իր սիրտէն տաք ու կաս կարմիր արիւնը կը հոսի նման նուռի հատիկներուն:

Երբ ան կ'երգէ, երեւակայութեանս պաստառին վրայ կը նկարուի նաւակ մը որուն մէջ Թինօ կ'երգէ ծովերուն եւ կղզիներուն, ծովերուն եւ քաղաքներուն գիշերային լռութեան մէջ: Իր ձայնը արծաթաջուր շատրուանի նման կը բարձրանայ սիրտերու վրայ:

Նոր պատկեր: Հեռաւոր կղզեակի մը ծովեզերեայ մէկ տունին մէջ կը վառին լոյսեր: Հարսանիք կայ: Զոյգերը կը պարեն իրենց ժպիտներով: Նուագարաններու մէջ կանգնած Թինօ Ռոսի կ'երգէ՛ ...

— Մենք այլ եւս տղայ չենք ...

Այո, աւա՜ղ, այլ եւս տղայ չենք մենք: Արգիլուած է տղայութիւնը մեզի: Եւ սակայն դեռ կը սիրենք երազել, դեռ կը սիրենք երգով, սիրով ու գինիով արբենալ ու խենթենալ: Եւ դեռ միշտ մայրիկի մը կարօտը կը քաշենք, հակառակ որ մենք այլ եւս տղայ չենք: Մեր տարիքն է որ կը պոռայ յաճախ.

— Մենք այլ եւս տղայ չենք ...
Մեր սիրտը սակայն կ'ըսէ.
— Դեռ նոր տղայ կ'ըլլամ ես ...

Անկարելի է ունկնդրել Թինօն եւ չերիտասարդանալ պարմանիի մը նման: Մարդու մը տղայութիւնը իր սիրոյն մէջն է:

Երբ մտիկ կ'ընեմ Թինօ Ռոսիի ձայնը, ես տասնըութը տարեկան եմ: Արուեստագէտին մէջ միշտ ողջ է պատանին եւ արուեստագէտ մը կը թարմացնէ մեզ:

Թինօ Ռոսիի ձայնը մեղեդի մըն է գիւղային մեքենաներու ժխորով լեցուած այս դարուն մէջ:

Թինօ Ռոսի սոխակ մըն է որ մեր սիրտը վարդի կը վերածէ:

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ՅՈՒՍԿ ԲԱՆՔ
(ԿՈՄԻՏԱՍԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ)

ՆԻՍ.— Կեանքիս ամէնէն պատանեկան ու խանդոտ գործը եղաւ յանուն Պոլսոյ Կոմիտասեան Հոգատար Յանձնախումբին քեզ, սիրելի վարպետ, համեստ կառքով մը փոխադրել Շիշլիի Օփիթալ տը Լափէէն մինչեւ շոգենաւ հազար փափկութեամբ, արցունքը աչքիս եւ վախը սրտիս մէջ: Քեզ Փարիզ կը ղրկէինք, լոյսի եւ յոյսի քաղաքը, դարման գտնելու համար քուցաւիդ որ մերն էր: Հայ երգն էր որ հիւանդ էր, աղքատացած հայրենիքի մէկ հաղուագիւտ գոհարն էր որուն վրայ յանկարծ մութ խաւ մըն էր անցած եւ զոր կը յուսայինք անհետացնել Վիլ Ժիւիֆի դարմանատան խնամքներով:

Ի՜նչ տխրագին մարամուտ էր ան, երբ շոգենաւը Սարայ Պուրնուի անկիւնէն բաց ծով կ'երթար, մինչ ես ու հաւատարիմ աշակերտուհիներդ տանելակ մը, տարտամ յոյսերով եւ ամպոտած աչքերով մեր նաւակներէն անոր սխրաձեմ ընթացքին կը հետեւէինք լուռ, տխրադէմ:

Ի՜նչ անողոք ցաւ էր որ տասնըհինգ տարիներ շարունակ տառապեցուց քեզ եւ վերջապէս ջախջախեց զանկդ աննման եւ կոկորդդ ոսկի, ուսկից կը հոսէին աղօթքի ու սիրոյ սրբազան եւ նրբահիւս երգերդ: Եւ ահա, չարաբաստիկ օր մը, թերթերը մահդ կը դուժեն ...

Ոչ միայն ազգային այդ գեղարուեստական աշխարհին համար ամենամեծ կորուստ մը եղաւ քու մահդ, սիրելի վարպետ, ամէն քաղաքակիրթ մարդ պէտք է ողբայ զայն, ալ ո՞վ պիտի տայ մեզ Պատմոսի ժողովրդական երգերուն չափը թրթռուն, Շոփէնի մելամաղձոտ «նօքթիւռն»ներուն չափ յուզիչ եւ Պախի ալէլուիաները յիշեցնող երգերդ, զորս կը քաղէիր ծագիկներու պէս՝ դաշտերէն, սարերէն եւ հազար ու մէկ վտակներու մշտադալար ափերէն մեր խնկելի հայրենիքին, ալ ո՞վ պիտի վերլուծէ ու երգէ երբ հազար տարի առաջ մեր սրբավայրերուն մէջ երգուած եղանակներով՝ շարականներ ուղղուած մեր Հայրերու Աստուծոյն, ո՞վ պիտի երգէ մեր քաջերու հրաշքները պատմող ոգեւորական այն բնատոհմիկ ու քնքուշ ոճով որ քուկդ էր միայն:

Հազա՜ր ափսոս մեզ համար, անբաղդատելի վարպետ, իսկ քեզ համար երանի՛, բի՜ւր երանի, որովհետեւ ոչ ոք կրցաւ քեզ չափ ծափ խլել իր կենդանութեան եւ արցունք իր մահէն վերջ:

ԳԱՌ. ԽՈՍՐՈՎԵԱՆ

ՔԱՐԵՐԸ Կ'ԱՂԱՂԱԿԵՆ...

Դաշնակցական մամուլը տեւէ մը ի վեր բերան չի բանար Բարեգործականի մասին, եւ ահա «քար»երն իսկ սկսած են աղաղակել անոր դէմ:

Կեդր. Վարչութեան վերջին գեկոյցը, Միութեան վերջին համագումարի մասին, տարակուսանքներու մատնած է մինչեւ իսկ ռամկավար շրջանակները: Մեր հարեւանը իր հոկտ. 2ի խմբագրականով կը գրէ.

«Իբրեւ թուանշան երեք հատ միայն. «1934ին մուտքի համագումարը եղած է Ա. Ո. 63.183 (որուն 12.616 ոսկին անձեռնմխելի նոր կտակներ են եւ նուիրատուութիւններ), իսկ իբրեւ նպաստ Ա. Ո. 33.023 յատկացուած է ազգօգուտ եւ հայրենաշէն ձեռնարկներու»: Պէ՞տք է հասկնալ՝ թէ տարբերութիւնը, Ա. Ո. 17.544, որ կը գոյանայ մուտքի գումարներէն հանելով անձեռնմխելի ու ծախսուած գումարները, տարուած է պահեստին, կամ կը մնայ տրամադրելի, կամ յատկացուած է ուրիշ նպաստներու եւ ծախքերու»:

Տարակուսանքով ծանրաբեռն դիտողութիւն մըն ալ յառաջիկայ շրջանի պիւտճէին առիթով.

«Ուրիշ պակաս մը, եւ խոշոր, որ աչքի կը զարնէ, կը վերաբերի յառաջիկայ շրջանի պիւտճէին: Ոչ մէկ բառ ոչ մէկ թուանշան այդ մասին: Մտահոգութեա՞մբ թէ ուրիշ պատճառով մը պէտք է բացատրել այս լռութիւնը»:

Առանձնաբար ուշագրաւ է Միութեան համագումարներուն նուիրուած դասնալի տողերը.

«Պիտի ուզէինք գիտնալ թէ իրապէս քանի՞ հոգի ներկայ եղած է այս ժողովին: «Ներկայ եւ փոխանորդաբար ներկայացուած անդամներու թիւը 91 է», կ'ըսուի: Կը վախնանք,— ո՛չ, գրեթէ վստահ ենք — որ այս 91ին ոչ թէ կէսը կամ քառորդը, այլ հազիւ մէկ տասներորդը միայն հաւաքուած է Լօզան, նստած Մէթր Պէրժէի գրասենեակին մէջ: Այսպէս լսած ենք թէ եղած են բոլոր վերջին տարիները եւ անշուշտ եղած է նաեւ այս տարի: Լաւ կ'ըլլար որ տարիկա գրուած ըլլար ատենագրութեան մէջ եւ ժողովը այս ցաւալի իրողութիւնը նկատի առած եւ զայն դարմանելու համար որոշում մը տուած, այդ որոշումն ալ արձանագրած ըլլար»:

Անդրադառնալով Բարեգործականի ամէնէն «զգայուն» կէտին, անոր բարեքերուն լաւատեղեակ «պաշտօնաթերթ»ը հատիկ - հատիկ «կէտ»երը կը դնէ «ի»երուն վրայ:

«Եւ հոս է, արդէն, Բարեգործականի մեքենային ամէնէն տկար ու թերի մասը: Անոր Ընդհ. Ժողովը ոչինչ է ու Կեդր. Վարչ. Ժողովը ամէն ինչ, Վարչ. Ժողովը, որ ինքնընտիր է, իր կազմն ալ, իր ըրածն ու չըրածն ալ, միշտ վաւերացնել կու տայ Ընդհ. Ժողովին, որուն 8-10 ներկաներուն մեծամասնութիւնը դարձեալ Կեդր. Վարչ. Ժողովի անդամներէն կը բաղկանայ»:

«Մեր «պաշտօնաթերթ»ը առանձին չէ իր դատութեանց մէջ: Նոյն զեկոյցին (ինչպէս նաեւ Միութեան վերջին համագումարին) անդրադառնալով, «Պայքար» (Պոսթըն) իր հոկտ. 3ի խմբագրականին մէջ կը գրէ.—

«Կարեւոր խնդիրն այն չէ անշուշտ, թէ Բարեգործական Միութիւնն ո՛ւր կը գումարէ իր ընդհ. ժողովը: Անիկա գումարուի հայաշատ կեդրոնի մը թէ Լօզանի նման հայութենէ զուրկ հեռաւոր քաղաքի մը մէջ, եթէ այդ ժողովներուն իրենց ներկայացուցիչներով չմասնակցին Բարեգործականի դանազան շրջանակները, կեդրոնի անդամներուն քմահաճ որոշումով Կեդր. Վարչութեան մէջ առնուած «ոչ բարեկամ» անձեր այդ ժողովին մէջ կը վաւերացուին գիրենք ընտրողներէն, որոնք, Միութեան անդամներուն եւ պատգամաւորներուն բացակայութեան, անոնց ալ ձայնը ներկայացնելով մասնաւոր խմբակցութիւն մը կը կազմեն եւ իրենց ուզածը կ'ընեն: Այս դժբախտ իրողութիւնն է որ Բարեգործական Միութեան ժողովրդական կազմակերպութիւն մը դառնալուն արգելք հանդիսացած է: Այս կերպով է որ վերջին տարիներուն Բարեգործականի Կեդրոնին մէջ մուտք գործած են անձեր, որոնք ոչ միայն անծանօթ են Միութեան անդամներուն, այլ եւ իրենց դիրքը չեն շահած ծառայութիւնով եւ զոհողութիւններով»:

Վարչութեան դէմ ուղղուած այս ծանրակշիռ ամբաստանութեան բուն իմաստը քօղարկելու համար, ռամկավար «պաշտօնաթերթ»ը քար կը նետէ դէպի մեր «այգի»ն. «Կեդրոնի անդամ ընտրուած մէկ քանի անձեր, որոնք այդ պաշտօնին որ եւ է տիտղոս չունենալէ զատ, ծանօթ են նաեւ իրենց դաշնակցական հակումով»: Բառը թող չփոթանքի չմատնէ ձեզ. երբ Թուրքը դիմացինին վատութիւն կ'ուզէ ընել, կ'աղաղակէ. «Հաւատքիս հայհոյեց». ռամկավար մը երբ կ'ուզէ ռամկավարի մը վատութիւն ընել, նոյնքան ստորնաբար կը նետէ. «Ծանօ՛թ է իր դաշնակցական հակումովը»: Այս Դաշնակցականներն են — իսկ էականն ալ այս է՝ արդէն— որ տարիներէ ի վեր, «Վ. Մալէզեան եւ Ընկ.» հետ ձեռք ձեռքի, տիրացած են Բարեգործականի իրաւունքներուն եւ անոր նիւթական միջոցներուն: Նոյն «Պայքար»ի մէջ (25 սեպտ.) Միութեան անդամներէն ուրիշ մը կը գրէ.

«Արդարեւ, տարօրինակ բան մըն է որ Միութիւնը իր տարեկան ամէնէն կարեւոր ժողովը կը գումարէ ոչ միայն հեռաւոր ու օտար, այնպիսի քաղաքի մը մէջ, ուր հայ բնակչութիւն գրեթէ բնաւ չկայ, այնպէս որ՝ Միութեան կարեւոր անդամներուն բացակայութեան միջոցին, խիստ կարեւոր խնդիրներու լուծումը լքուած կ'ըլլայ պատահմամբ հոն գտնուող քանի մը անփորձ եւ թերեւս «ոչ բարեկամ» անդամներու քմէքին»:

Մենք չսպառեցինք եղած բողոքները: Առանձնապէս ընթերցողի ուշադրութիւնը կը հրաւիրենք հատուածի մը վրայ, որ ռամկավար դոյդ «պաշտօնաթերթ»երը միաժամանակ կ'ուղղեն Միութեան վարիչ մարմնի դէմ: Մեր հարեւանը կը գրէ.

«Ընդհ. ժողովը ոչինչ է ու Կեդր. Վարչ. ժողովը ամէն ինչ: Վարչ. ժողովը, որ ինքնընտիր է, իր կազմն ալ իր ըրածն ու չըրածն ալ միշտ վաւերացնել կու տայ ընդհանուր ժողովին, որուն **8—10** ներկաներուն մեծամասնութիւնը դարձեալ Կեդր. Վարչ. ժողովի անդամներէն կը բաղկանայ»:

Նոյն հարցի առիթով «Պայքար» կը գրէ.

«Մասնաւոր խմբակցութիւն մը կը կազմեն եւ իրենց ուզածը կ'ընեն»:

Աւելին անկարելի է գրել: Բարեգործականի դէմ ուղղուած մեր դատողութիւններն իսկ իրենց պարունակութեամբ երբեք աւելին ըսած չեն: «Բլոք» մը կայ — ... վառ ու հաստուածօրէն — որ ... ներէ ի վեր, գլխաւորութեամբ ... կավար վարիչ - պատուիրակի, «ուզածը կ'ընէ» եւ իր «բրածն ու ... րածն ալ» չինծու ժողովի մը վաւե... րացնել կու տայ: Այս է իրական... թիւնը:

(Խմբագրական «ՅՈՒՍԱԲԵՐ»...)

Կեանքը Եթովպիոյ մէջ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՆՈՐ ԴՊՐՈՑ

Եթովպիայէն կը գրեն, հոկտեմ... 7 թուականով.—

Եթովպիա ամբողջութեամբ զօր... շարժի մէջ է: Ամէն օր ծայրագաւա... ներէն կը հասնին զինուորներ՝ իրեն... պետերով եւ կը մեկնին դէպի ճակա... Իտալացիները ամբարձած են Աս... վան եւ կը յառաջանան Եթովպա... սահմանէն ներս: Սակայն, հիւս... կողմէ Եթովպական զօրաւոր բան... մը մտած է իտալական սահմանը:

Մայրաքաղաքի ոստիկանն... թիւր աւելցած է: Այսպէս իւրաքան... չիւր յիսուն քայլին մէկ զինուած ... հակ կը սպասէ: Թագաւորը ամ... քաղաքին մէջ կը շրջի՝ անձամբ հս... լու համար կարգապահութեան: Իտա... լական դեսպանատունը կը պաշտպա... նեն կանոնաւոր բանակէն 100է ... հեծեալ զօրքեր: Բոլոր իտալահպա... տակները մեկնած են:

Բոլոր այս խիստ միջոցները ... գործադրուին, տեղի չտալու հա... անախորժ միջադէպերու: Մնա... ժողովուրդը շատ հանդարտ է եւ ... զարին կը սպասէ, հետեւելով ... քերու ընթացքին:

Մայրաքաղաքի բնակչութիւ... վախնայ օդային յարձակումէ ... Կառավարութիւնը յանձնարարա... խոռոչներ բանալ, անոնց մէջ ... պարուելու համար յարձակումի ... բագային:

Որ եւ է առիթով թշնամական ... ցեր տեղի կ'ունենան երոպա... մայրաքաղաքներուն մէջ, ... «անքաղաքակիրթ» եւ «վայրեն... Թովպիոյ մէջ ցարդ այդ տեսակ ... ցեր երեւան չեկան եւ չպիտի ... ընդհակառակն, մահապատիժ ... բարուած է այն Եթովպացիին ... մար, որ պիտի յանդգնէր օտար... նի մը վրայ յարձակիլ:

Անձրեւները չարաթէ մը ... դադրած են եւ գարնանային հր... օդ կ'ընէ: Դուրսէն ներածուած ... րանքներու գիները սկսած են բա... րանալ: Օրինակ, շաքարը, ... պէնզինը եւն.: Դրամատուները ... րոնք երկու հատ են միայն, ... սահմանի վրայ չէք չեն տար ...

Օտար թերթերու թղթակից... բազմաթիւ են այստեղ, ... անզամ սխալ լուրեր կուտան, ... մէ ամէնէն թարմը «դրամատու... վրայ կատարուած խուժումն է»:

Գաղութիս անդամներէն Պ. Մ... տիկ Գէորգով իր անձնական ծա... համայնքին հողին վրայ ... գեղեցիկ եւ ընդարձակ շէնք մը ... րոցի համար: Ինչպէս պատկ... եւ ներկայանալի շէնք մը ... լաւ լուսաւորուած դասարաններ... Ջայն նուիրեց ազգին եւ շէնքը ... ուեցաւ «Ազգ. Գէորգով վարժա...» Շաբաթ մը ի վեր դասաւ... թեանց սկսուած է եւ ցարդ արձ... գրուած են 130 աշակերտներ: ... տարի այս թիւը իջած էր 100ի ... պատճառով որ ամերիկեան վար... րան մը բացուած է եւ հայ գ... անդամներէն մէկը ջանաց ամէն ... փոխադրել հայ տղաքը այնտեղ:

Նորընտիր հոգաբարձութիւն... րուած ծնողական ժողովի կողմէ... դէն իսկ մշակած է ուսումն... մը, համապատասխան պետակ... որ իր կարգին կը հետեւի ֆրան... նին: Այս ծրագիրը շնորհիւ ... գրութեան պիտի դրուի: Հոս եւ ... պիւտճէի անբաւարարութիւնը ... երկու հայ ուսուցիչներ արձակ... ուած են անձնուիրաբար դասա... դելու: Բայց դարձեալ դրամի ... կայ:

ԿԱՐԴԱՑԷ՛Ք, ՏԱՐԱԾԵՑԷ՛Ք «ՅՈՒՍԱԲԵՐ»Ը

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

Սելանիկի Հայերը եւ նոր կառավարութիւնը

— • —

«Հորիզոն»ի մէջ կը կարդանք (30 հոկտ.) .—

Թաղ. Խորհուրդին կողմէ պատուիրակութիւն մը, երէկ, մասնաւոր ժամադրութեամբ մը այցելեց ազգային անտեսութեան նախարար և Սելանիկի երեսփ. Պ. Տարվէրիսին եւ համայնքին անունով անոր ներկայացուց կարգ մը խնդրանքներ:

Պ. Տարվէրիս, սիրալիր ու շատ անկեղծ ընդունելութիւն մը ընելով մեր պատուիրակութեան, ուշի ուշով ունկնդրեց ներկայացուած խնդրանքները: Մեծ համակրանքով խօսեցաւ Հայերու մասին եւ ըսաւ որ Հայերը իբրեւ եղբայր կը ճանչնայ եւ պատրաստ է անոնց բոլոր խնդրանքները լսելու եւ հնարաւորութեան սահմանին մէջ ընթացք տալու անոնց:

Անիկա մինչեւ անգամ խոստացաւ կարգադրել կարգ մը խնդիրներ, որոնցմով զբաղիլը դուրս կը մնայ ազգ. անտեսութեան նախարարի իր իրաւասութենէն: «Աթէնք երթալուս պէս անձամբ պիտի հետաքրքրուիմ, ըսաւ, եւ վստահ եղէք որ պիտի կարգադրեմ»:

Պատուիրակութիւնը, յանուն համայնքին, իր ջերմ շնորհակալութիւնները յայտնեց Պ. Նախարարին եւ բաժնուեցաւ անկէ: Պատուիրակութիւնը այս առթով համար ժամադրութիւն առած էր նաեւ խնամատարական նախարար եւ Հայերու շատ մօտիկ բարեկամ Պ. Աթինոյէնիսէն, բայց Պ. Նախարարը վերջին պահուն որոշած ըլլալով երէկ գիշեր իսկ վերադառնալ Աթէնք, հեռաձայնով հաղորդեց այս պարագան, աւելցնելով թէ 15 օրէն նորէն պիտի գայ Սելանիկ եւ այն ատեն կը լսէ Հայոց Թաղ. Խորհրդոյ խնդրանքները:

Հնչակ կուսակցութիւնը լուծուեցաւ

ԲԱՑԻ ԱՆԴԱՄՆԵՐԸ ՊԻՏԻ ՊԱՅՔԱՐԻՆ ԴԱՇՆԱԿՆԵՐՈՒՆ ԴԷՄ

== • ==

Ծումհուրիէթ կը գրէ այս խորագրին տակ (31 հոկտ.) .— Հնչակ կուսակցութիւնը որ 40 տարիէ ի վեր կը գործէր, Ամերիկայի Փրովիտնս քաղաքին մէջ գումարած է իր 9րդ համաժողովը եւ ինքզինքը լուծուած հռչակած է:

Հաղորդուած տեղեկութեանց համաձայն, Հնչակ կուսակցութիւնը վերջապէս հասկցած է թէ ցնորք է Թուրքիոյ մէջ Հայաստան մը հաստատելու ծրագիրը եւ թէ այլ եւս ընելիք գործ չկայ յեղափոխական գետնի վրայ: Այս պատճառով լուծած է ինքզինքը:

Բայց եւ այնպէս Հնչակ կուսակցութիւնը որոշած է որ իր անդամները միմիան համայնավարներուն եւ միասին պայքարին Դաշնակ կուսակցութեան դէմ: Հնչակ 9րդ համաժողովը յայտարարութիւն մը ուղղած է աշխարհի բոլոր Հնչակեաններուն, հրաւիրելով զանոնք պայքարիլ Դաշնակներուն դէմ, «որոնք թունդ ազգայնամոլութիւն եւ ատելութիւն կը սերմանեն ցեղերու մէջ եւ դէմ կ'երթան հայ ազգի շահերուն»:

Հնչակ կուսակցութիւնը, — դիտել կու տայ Ճումհուրիէթ, — մասնաւորաբար Սուրիոյ եւ Պուլկարիոյ մէջ շատ մասնաճիւղ ունէր: Մինչեւ վերջերս կը գործէր հարեւան երկիրներու մէջ: Միայն թէ ատենէ մը ի վեր պայքար բացած ըլլալով Դաշնակներուն դէմ, այս վերջինները Սուրիոյ մէջ սպաննեցին Հնչակեան պետերէն ոմանք: 9րդ համաժողովին որոշումէն յետոյ, աւելի պիտի սաստկանայ պայքարը Դաշնակներուն դէմ:

Հնչակ կուսակցութիւնը հայկական ամենահին յեղափոխական կուսակցութիւնն է եւ հետեւաբար անոր տրուած որոշումը կարեւոր է այն տեսակէտով, որ հայ յեղափոխականներն ալ սկսած են տեսնել իրականութիւնը: Կը մաղթենք որ Հնչակ կուսակցութենէն յետոյ ոչնչանայ նաեւ Դաշնակ կուսակցութիւնը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ՇԱՐԺ

— • —

Հոկտեմբեր 4—5ին, Երեւանի մէջ տեղի ունեցաւ Հայաստանի կոմունիստ կուսակցութեան Կեդր. Կոմիտէի և Երեւանի քաղաքային կոմիտէի միացեալ ժողովը:

Անդրկովկասի Երկրային Կոմիտէի քարտուղար Ս. Կուդրիավցեւ զեկոյց տուաւ Անդրկովկասի երկրային կոմիտէին կողմէ Հայաստանի կուսակցական կազմակերպութեան կատարած աշխատանքներուն մասին, որոնք քննութեան առնուած էին 23 Սեպտեմբերին:

Ժողովը միաձայնութեամբ ընդունեց այդ զեկոյցով հաղորդուած որոշումները: Ցետոյ Հայաստանի կոմունիստ կուսակցութեան Կեդր. Կոմիտէի մէջ առնուեցան Ա. Ամատունի, Ա. Ծահսուվարեան, Յ. Յովհաննիսեան: Այս կերպով Հայաստանի կոմունիստ կուսակցութեան Կեդր. Կոմիտէն կ'ունենայ հետեւեալ կազմը.—

Ա. Խանջեան, Ա. Գուլոյեան, Ա. Ամատունի, Ս. Ակոպով, Ա. Ծահսուվարեան, Ս. Մարտիկեան, Գ. Հանէսօղլեան, Խ. Մուղդուսի, Մ. Ենգիբարեան, Ա. Թաղի-Զադէ, Ա. Ա. Նանեան:

Կեդր. Կոմիտէի փոխ-անդամ նշանակուեցան Լ. Արխեան, Ա. Եղիազարեան, Ա. Ծաղրաթեան, Ա. Երզնկեան:

Յետոյ Ս. Ակոպով նշանակուեցաւ Երեւանի քաղաքային կոմիտէի Ա. քարտուղար, իսկ Ա. Ամատունի՝ Բ. քարտուղար:

Երեւանի քաղաքային կոմիտէն վերակազմուեցաւ հետեւեալ անձերով.

Ս. Ակոպով, Ա. Ամատունի, Ա. Ծահսուվարեան, Ա. Ցարութիւնեան, Գ. Ծատուրով, Հ. Մելիքեան:

Երեւանի քաղաքային կոմիտէի պիւրօն՝ հետեւեալ անձերով.—

Ս. Ակոպով, Գ. Հանէսօղլեան, Կ. Մատինեան, Գ. Ծատուրով, Հ. Տանին, Ն. Կուրսել, Ա. Վարդապետեան, Ա. Ցարութիւնեան, Վ. Վարդապետեան: Փոխ-անդամներ՝ Հ. Մելիքեան, Բ. Մելիքսէթեան, Յով. Մելիքեան, Վ. Մարտիրոսեան, Հ. Դաւթեան:

Կուսակցական այս ներքին «երկրաշարժ»ին պատճառներուն մասին ոչ մէկ խօսք Հայաստանի թերթերուն մէջ:

ՄԱՐՄՆԱԿՐԹՈՒԹԵԱՆ 12 ՏԱՐԻՆ

— • —

Հայաստանի Մարմնակրթական Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ Ա. Գալոյեան հետեւեալ յօդուածը կը ստորագրէ Խորհ. Հայաստանի մէջ (6 հոկտ.) .—

12 տարիներու ընթացքին մեծ յաջողութիւններ արձանագրեցին մարմնակրթական մեր կազմակերպութիւնները:

Առաջները գոյութիւն չունէր մարմնակրթական կազմակերպուած աշխատանք: Դաշնակցութեան օրով, կային քանի մը սկաուտական խմբակներ, որոնք կազմակերպուած էին Ամերիկացիներու հսկողութեան տակ, որբանոցներուն մէջ:

Այսօր Հայաստանի մէջ չկայ հիմնարկութիւն մը, կամ կազմակերպութիւն մը, որ չունենայ իր մարմնակրթական խմբակը: Մարմնակրթութիւնը աճելով եւ խոր արմատներ ձգելով մեր աշխատաւորներուն մէջ, դարձած է կենցաղային անհրաժեշտութիւն մը:

Այսօր, Հայաստանի մարմնակրթական շարժման 12րդ տարեդարձին, կը ներկայանանք որակի եւ քանակի մեծ ցուցանիշներով: Մինչեւ այժմ Հայաստանի մարզիկները 184 մրցանիշ սահմանած են մարզախաղի զանազան ձեւերու մէջ: Այս թիւին մէջ՝ Հայաստանեան մրցանիշներն են.— Թեթեւ աթլէթիզմ 42, ծանրութիւն վերցնել 36, հեծելանիւ 14, մեքենաշարժ հեծելանիւ 2, դահուկ 10, լողալ 7, եւ ուրիշներ, ընդամէնը 136: Անդրկովկասեան հայկական մրցանիշներն են.— Ծանրութիւն վերցնել 18, հեծելանիւ 5, թեթեւ աթլէթիզմ 9, ընդամէնը 39: Համամիութենական հայկական մրցանիշներն են.— Ծանրութիւն վերցնել 8: Համաշխարհային հայկական մրցանիշ՝ 1:

Ահա պերճախօս փաստեր, որոնք կը հաստատեն մարզախաղին յառաջդիմութիւնը մեր մէջ:

Որակին հետ բարձրացած է նաեւ մարմնակրթութեան հետեւորդներուն թիւը: Անցեալ տարի ունէինք 68.865 մարզիկներ, այս տարի ունինք 75.000 կազմակերպուած մարզիկներ: Ունինք նաեւ 38.000 մարզիկներ, որոնք պարգեւ ստացած են իրենց յաջողութիւններուն համար, (անցեալ տարի՝ 35.022 հոգի):

Մեր առաջաւոր մարզիկներէն յիշենք.—

Ծանր աթլէթիզմի հետեւորդներէն՝ Մանուկեան, Սիմոնեան, Մանդալեան:

Վազողներէն՝ Բասոս, Ալլահվերդեան:

Հեծելանիւի ախոյեաններէն՝ Կ. Յովհաննիսեան, Օ. Քոչարեան:

Գունդ նետելու ախոյեան՝ Սամուէլեան: Կոփամարտիկներէն՝ Իսրայէլեան, Պապեան:

Թէնիսի Անդրկովկասեան վարպետուհի՝ Աթանասեան: Ճատրակի ախոյեան՝ Գասպարեան:

Ըմբիշ՝ Վարդանեան: Եւ ուրիշներ:

Մարզիկներ, որոնք ծանօթ են այլ եւս ոչ միայն ամբողջ Հայաստանի, այլ եւ բովանդակ Անդրկովկասի աշխատաւորութեան: Իսկ ծանր աթլէթիզմի առաջին ախոյեան Ս. Համբարձումեանը արդէն ծանօթ է ոչ միայն ամբողջ Ռուսիոյ, այլ եւ համայն աշխարհի:

Հայաստանի մարմնակրթական շարժումին մէջ իր փառաւոր տեղը կը գրաւէ «Դինամօ» մարզական ընկերութիւնը, որ իր մէջ կրթած, դաստիարակած է բազմաթիւ Անդրկովկասեան եւ Միութենական ախոյեաններ:

Ինչ որ թուեցինք, կը կազմեն մեր նուաճումները, սակայն կը գոհացնե՞ն մեզ այսքանը: Ո՛չ:

Մարմնակրթութիւնը աւելի եւս տարածելու կարելիութիւններ ունինք Հայաստանի մէջ: Դժբախտաբար չենք գիտեր օգտագործել այդ կարելիութիւնները: Այդ պատճառով մարզախաղի շատ մը ձեւեր ետ կը մնան տակաւին: Առնենք ջրային մարզախաղը:

Հայաստանի ջրային հարստութեան պայմաններուն մէջ ցաւալի է որ մարզախաղի այդ ձեւը կը յառաջանայ կրիայի քայլերով:

Նախ ջրային մարզախաղի եղանակը կը սկսինք շատ ուշ: Երկրորդ լողալու մրցումները յանձնուած են պատահականութեան: Այնպիսի մեծ լիճ մը որ Սեւանն է, ուր կարելի է ստեղծել ջրային մարզախաղի դպրոց, եւ ուր կարելի է ուժ տալ նաեւ թիավարութեան, բոլորովին անտեսուած է մեր մարմնակրթական կազմակերպութիւններուն կողմէ: Ետ մնացած մարզախաղերուն կարգին պէտք է յիշել նաեւ թէնիսը: Գաւառներուն մէջ կարելի է ըսել թէ այս մարզախաղը մուտք ալ գործած չէ: Երեւանէն եւ Լէնինականէն զատ, ուրիշ տեղ թէնիս չեն խաղար: Մինչդեռ կարելի էր այդ մարզախաղը տարածել մեր բանուորական կեդրոններուն եւ բամպակամշակութեան վայրերուն մէջ, — Ալլահվերդի, Ղափան, Կիրովական, Հոկտեմբերեան, Վաղարշապատ, Ղամարլու, եւն.: Երբ մեր գործարանային բանուորները եւ գիւղատնտես աշխատաւորները սորվին թէնիսը, սիրով պիտի կապուին անոր: Տկար է նոյնպէս ըմբշամարտը, ինչպէս եւ կոփամարտը:

Այս թերութեանց պատասխանատուութեան մէջ իրենց բաժինն ունին մարմնակրթական վարչութիւնները, անոր համար որ գիւղերու, նոյն իսկ շրջանային կեդրոններու մէջ տեղական կազմակերպութիւնները տակաւին չեն գիտեր թէ մարմնակրթութիւնը ի՛նչ մեծ դեր կը խաղայ երկրին արդիւնաբերութեան եւ պաշտպանութեան մէջ: Լէնինականի, Կիրովականի, Ալլահվերդիի, Ստեփանաւանի, Վաղարշապատի եւ կարգ մը այլ շրջաններու մարմնակրթական կազմակերպութիւնները ահագին գործ ունին կատարելիք: Գիւղական եւ շրջանային կազմակերպութիւնները տակաւին բարձր մրցանիշներ չեն սահմանած: Տկար են մարզիկ-ղեկավարները: Տեղական մարմիններն ալ կը զլանան հող տրամադրել մարզախաղերու համար, կը պակսի մարզասարքը: Հիւանդ կողմ մըն ալ այն, որ կիները չեն մասնակցիր մարզական շարժումին: Հայաստանի 75.000 մարզիկներուն մէջ կիները կը կազմեն միայն 5000 հոգի: Շատ փոքր թիւ է այս: Օտար կիները բնաւ չեն մասնակցիր, —օրինակ Բասարգեչարի, Վեդիի, Ամասիայի Թուրք կիները հեռու կը մնան մարզական շարժումէն: Պէտք է խոստովանիլ, որ մարզիկներ ալ չունինք:

ՄԱՄՈՒԼ

Ձեռնածութեան մարզանք

— ❦ —

«Ասպարէզ» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (11 հոկտ.).

— «Վերջերս Թուղթի վրայ բաւական աշխուժութիւն ցոյց կու տայ Հօկը, իրարու ետեւէ տեղացնելով յայտարարութիւններ ու կոչեր: Կատարեալ տոմփինկ մը — ալա բոլշեւիկ:

«Հայրենիքի օգնութեան» այս չքնաղ «կոմիտէ»ի կոչերուն մէջ տասներորդական տեղ կը բռնէ բուն Հայրենիքի օգնութիւնը: Առաջնակարգ տեղ կը գրաւեն, սակայն, համայնավարական կամ լաւ է ըսել՝ բոլշեւիկեան պայքարի, արշաւի եւ փրոփականտի դատարկահնչիւն բացագանչութիւններն ու ձեռնածութիւնները:

Սփիւռքի ժողովուրդը այլ եւս հասկցած է այս քօղարկեալ կազմակերպութեան որակն ու իրական արժէքը: Այլ եւս ազնուկը բան մը չի կրնար ծածկել անոր փտութեան դատապարտուած անկէտ օրկանիզմէն:

Թողլով միւս փաստերը, Երեւանի մէջ Արմենիա Հիւրանոցը կահաւորելու համար Ֆրանսայի Հօկի կողմէ հրապարակ հանուած պարգեւաւոր հանգանակութեան տխուր փաստը (իրենց տուած հաշուետուութեան համաձայն, ամբողջ արդիւնքը ծախսուած է դուրսը, բոլշեւիկեան փրոփականտի եւ գործիչներու վրայ) միայն բաւականին պատկերաւոր ապացոյց մըն է հասարակութեան ցոյց տալու Հօկի քեալլադէօզական նկարագիրը:

Այս չէր, սակայն, որու մասին կ'ուզէինք մեր խօսքն ընել այս անգամ, այլ ուրիշ ձեռնածութեան մը մասին, որ չէչտուած ձեւով տեղ գրուած է տոմփինկի թռուցիկ թուղթերուն մէջ:

Այդ յայտարարութիւններուն մէջ, տեղի եւ անտեղի, յորդոր կը կարդացուի ժողովուրդին, ինքզինք Խ. Հայաստանի քաղաքացի զգալու: Ու այս յորդորը այնքան սրտառուչ եւ հեշտ ձեւով մը, որ կարծես թէ սփիւռքի ժողովուրդի կամքէն միայն կախուած ըլլար այդ քաղաքացիութիւնը:

Մենք որքան գիտենք, եւ գոյութիւն ունեցող փաստերն ալ կ'ապացուցանեն, որ Հօկերու կամ առհասարակ բոլոր կարմրականուցներու այս յորդորը պարզ կեղծիք մըն է՝ միամիտները խաբելու դիտումով:

Երեւանի իշխանաւորներու ներկայացուցիչը, Եսայեան, Փարիզի մէջ հրապարակաւ յայտարարեց թէ՝ — իրենք ամենայն Հայոց կառավարութիւն չեն: Երեւանի կառավարութիւնը միայն Հայաստանի սահմաններուն մէջ ապրող բանուորութեան կառավարութիւնն է:

Հետեւաբար այս անպատասխանատու թռուցիկներու հեղինակները յանուն որո՞ւ կը յորդորեն որ սփիւռքի հայութիւնը ինքզինք համարէ Խորհրդային Հայաստանի քաղաքացի: Զխօսինք այն մասին որ այժմու Խորհրդ. Հայաստանի սահմաններու մէջ եղող ժողովուրդն ալ զուրկ է քաղաքացիութենէ, քանի որ իրմէն խլուած են ազատ քաղաքացիի տարրական իրաւունքներն անգամ:

Քաղաքացիութիւնը միայն զգալով եւ համարելով չի կրնար ըլլալ: Ան պայմանաւորուած պիտի ըլլայ կառավարութեան եւ անհատներուն միջեւ ստեղծուած իրաւական ու քաղաքական այն պայմաններով, զորս ընդունած են ու կը գործադրեն բոլոր պետութիւնները: Այսինքն՝ ունին քաղաքացիական թուղթեր, կը պաշտպանուին կառավարութենէն, ուզած ատեն կրնան դառնալ Հայրենիք, եւայլն:

Խորհրդ. կառավարութիւնը ստեղծա՞ծ է այսպիսի պայմաններ սփիւռքի հայութեան համար: Բնաւ: Ալ ի՞նչպէս կ'ակնկալուի որ այս հայութիւնը ինքզինք քաղաքացի զգայ կամ համարէ:

Դժբախտ փաստը մէջտեղն է: Երբ Արտասահմանէն Հայ մը ուզէ Հայաստան երթալ, նոյնիսկ պարզ այցելութեան համար, ան հարկադրուած է մտնել Հայաստան օտար անցաթուղթով, օտար թուրխաններու կարաւանին խառնուած, նոյնիսկ տասը օրէն աւելի իր հայրենիքին մէջ չմնալու հարկադրանքին տակ:

Սփիւռքի հայութեան իւրաքանչիւր անհատը, բացի ապազգայնացած եւ այլասերածներէն, անշուշտ քաղաքացին է Հայաստանի, բայց երբեք խորհրդային կառավարութեան, որքան ատեն որ այդ կառավարութիւնը կախեալ կը մնայ օտար տիրապետողէն եւ հայ քաղաքացիներու ազատ, անկախ եւ անկաշկանդ ընտրութենէն չառներ իր գոյութիւնը»:

Ճափոն միշտ կ'աճի

— • —

Ճափոն վերջերս կատարեց իր չորրորդ մարդահամարը, որուն արդիւնքները հրապարակուած ըլլալով կը տեսնուի, որ երկրին բնակչութիւնը աճած է եւ հասած հարիւր միլիոնի: Մարդահամարի այս արդիւնքը ցոյց կու տայ նախ, որ Ճափոնցին բազմածին է եւ աճող, յետոյ հետզհետէ մտահոգութիւն կը պատճառէ Մ. Նահանգներուն, որուն բնակչութիւնը 20 միլիոնի տարբերութիւն մը ունի ներկայիս: Կասկած չկայ, որ Ճափոն ամէն յոյս կը ներշնչէ բնակչութեան աճումով եւ բազմութեամբ յառաջ անցնելու Մ. Նահանգներէն:

1920էն ի վեր, երբ կատարուած է երրորդ մարդահամարը, Թոքիոյի բնակչութիւնը կրկնապատկուած է եւ այսօր ճափոնական մայրաքաղաքը կը համարուի աշխարհի երկրորդ քաղաքը իր բազմամարդ բնակչութեամբ:

ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴ

Ռուբէն Տէր Դաւթեան (ընկ. բժ. Յ. Տէր Դաւթեանի տղան) անցեալ տարի Սեւրի վարժարանը յաջողութեամբ աւարտելէ վերջ, այս տարի յուլիսին յաջողութեամբ անցուց պաքալորէայի քննութիւնը: Ներկայիս կը յաճախէ Փարիզի Բժշ. համալսարանը:

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՃԵՄԱԼ ՓԱՇԱՅԻ ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐԸ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑ

Վերածեց՝ Պ. ՖՐՈՒՆՃԵԱՆ

Արդար ըլլալու համար պէտք է աւելցնել որ Դաշնակցութեան ներկայացուցիչը չէր մասնակցեր Մուշեղ Սրբազանի անկարգութիւններուն եւ չէր թերանար ուշադրութիւնը հրաւիրելու Պոլսոյ դաշնակցական երեսփոխաններուն, անոր վարմունքին շատ անհաճոյ հետեւանքի մասին: Մուշեղ Սրբազան չէր բաւականանար այսքանով եւ զէնք ու տարբանակ բերել կու տար Եւրոպայէն զինելու համար Հայերը: Այն ատենները կառավարութիւնը ամէն բանի պէս զէնքի վաճառումն ու ներածումն ալ ազատ ձգած էր: Մուշեղ Սրբազան բացէ ի բաց կը յայտարարէր ամէն տեղ թէ՝ «քանի որ Հայերը այլ եւս զինուած են, բնաւ չեն վախնար որ 1894ի ջարդերը կը կրկնուին եւ թէ ո եւ է Հայու մը դպչած պարագային անոր փոխարէն տասը Թուրքեր պիտի սպաննուին»: Այս յայտարարութիւնները եւ Մուշեղ Սրբազանի ձեռք առած միջոցները ստիպեցին Ատանայի Թուրքերը համապատասխան միջոցներու դիմելու:

Այստեղ կը սկսի Ատանայի այն ատենի կառավարութեան մեծ մեղքը, որովհետեւ տկարութեան եւ անզօրութեան խոստովանութիւնը երբեք ընդունելի չքմեղանք մը չէ կառավարութեան մը համար: Երբ Մուշեղ Սրբազանի անկարգապահ ընթացքը ըսկսած էր իր վնասակար ազդեցութիւնը գործել ժողովուրդին վրայ, ամէնէն ապահով միջոցն էր ձերբակալել զայն եւ իր կուսակիցները որոնք անկարգապահութեան կը ձգտէին եւ խիկոյն դատական քննութիւն բանալ անոնց դէմ: Ի հարկին պատերազմական վիճակ յայտարարել կուսակալութեան մէջ: Բայց այն ժամանակ նոյն իսկ մեծ եպարքոս Հիւսէյին Հիլմի փաշա չհամարձակեցաւ խիստ միջոցներ ձեռք առնել Պոլսոյ մէջ, երբ լրագրող Հասան Ֆէհմի պէյի յուղարկաւորութեան առթիւ, Պապը Ալիի պողոտային վրայ, Մուհամմետէն կուսակցութեան անդամներուն կողմէ հայհոյանքի առարկայ եղայ: Կառավարութեան մը աւագ պարտականութիւնն է ժողովուրդին գիտցնել որ ազատութիւն եւ անիշխանութիւն միեւնոյն բանը չեն: Դժբախտաբար 1908ի վերջը եւ 1909ի սկիզբը, ասանկ կառավարութիւն մը չկար թրքական կայսրութեան մէջ:

Այն ատեն Ատանայի կուսակալը Ճէվատ պէյն էր: Այս մարդը անպայման տիպար մըն է բարձր բարոյականի, բայց իր վարչական անկարողութիւնը դժբախտաբար նոյն բարձրութեան վրայ էր: Ոչ մէկ կերպով կը լրացնէր այն պայմանը որ Ատանայի կուսակալէն կը պահանջուէր: Հին զինուոր մը, Մուսթաֆա Րէմզի փաշա հրամանատարն էր այնտեղի օրաբաժնին. երիտասարդ ատենը մեծ ջանքով յառաջացած էր եւ պատուաբեր ազգասիրական զգացումներով ապրած, բայց կարելի չէ պնդել թէ այս անձնաւորութիւնը, նախ ծեր ըլլալով երկրորդ ոստիկանական ուժ չունենալով իր ձեռքին տակ, Ատանայի հրամանատարէ մը սպասուած յատկութիւնը չունէր: Ճէպէլը Պէրէքէթի սանճագին մէջ Ասաֆ պէյ անուն միւթէսարրըֆ մը կը գտնուէր: Այս մարդը իր շուքէն իսկ վախցող մէկն էր: Ես երբեք չկրցայ հասկնալ թէ ինչպէս ասանկ մէկը փոխ-կուսակալ կարելի էր կարգել:

1909ի սկիզբը զրոյց կը շրջէր թէ Հայերը շուտով ապստամբութիւն պիտի սարքեն, ոչնչացնելու համար Թուրքերը: Կ'ըսուէր թէ Հայերը այս առիթը պիտի օգտագործեն նախ Ատանայի կուսակալութիւնը եւրոպական տորմիղի միջոցով գրաւել տալու, յետոյ հայկական պետութիւն մը կազմելու համար: Թուրքերը այնքան հաւատք կ'ընծայէին այս զրոյցներուն որ շատ մը երեւելի մարդիկ իրենց ընտանիքը ապահով տեղեր ղրկեր էին:

Ինծի տեղեկացուցին թէ Պոլսոյ Մուհամմետէն կուսակցութենէն որոշ մարդիկ ղրկուած էին Ատանա, որպէսզի ժողովուրդը զգուշացնէին հայկական ապստամբութենէն: Թէեւ այս զրոյցներուն ապացոյցը չկրցայ ձեռք ձգել:

1909 ապրիլին սկիզբը փոխադարձ լարումը այնպէս էր որ, մէկ օրէն միւսը կը սպասուէր թէ ժողովուրդը պիտի յարձակէր իրարու վրայ: Վերջապէս ապրիլ 14ին Մուշեղ սրբազանի հրամանով Հայերու կողմէ յարձակումով սկսաւ «Ատանայի դէպքը»: Ատանայի, Տարսոնի, Համիտիէի, Միսիսի, Էրզինի, Տէօրթ Եօլի, Ադիրլիի, մէկ խօսքով հայաբնակ ամէն տեղերուն մէջ այն տեսակ արիւնհեղութիւն մը յառաջ եկաւ որ, մանրամասնութեանց նկարագրութիւնը զզուանքով կը համակէ մարդ: Կառավարութիւնը որ նոյն իսկ Ատանայի մէջ անզօր էր, այնքան առաջ գացած էր իր չմորանքին մէջ, որ զանգուածային շարժում հրամայած էր շրջաններուն, առաջքը առնելու համար Հայերու Մահմետականներուն վրայ յարձակելուն:

Միւթէսարրըֆ Ասաֆ պէյը, այն լուրին վրայ թէ Հայերը զինուած Տէօրթ Եօլէն Ճէպէլը Պէրէքէթի սանճագին գլխաւոր քաղաք Էրզինի վրայ կը քալեն, չի համարձակիր իր սենեակէն դուրս ելլել, բայց ամէն տեղ կ'ողողէ իր հեռագիրներով թէ «այստեղի Մահմետականները ոչնչացման վտանգին տակ կը գտնուին, որով իւրաքանչիւրին պարտականութիւնն է, ան որ իր հայրենիքն ու ազգը կը սիրէ, զէնք առնել եւ Ճէպէլը Պէրէքէթի սանճագը գալ»:

Իրաւ ալ Հայերը Տէօրթ Եօլէն Էրզին կը յառաջանային Ճէպէլը Պէրէքէթի Թուրքերը սպաննելու համար: Բայց միւթէսարրըֆի մը համար բոլորովին աններելի սխալ մըն է սենեակին մէջ փակուիլ եւ ժողովուրդը ոտքի հանել ըստ կամս գործելու. որովհետեւ ժողովուրդ մը որ ինքզինքը վտանգի տակ կը տեսնէ, կը յարձակի ոչ միայն նախայարձակներուն այլ եւ անզէններու վրայ, ինչպէս կիներ, ծերեր եւ մանուկներ: Վերջապէս կ'անցնի կողոպուտի եւ կրակի կու տայ քաղաքներ, գիւղեր եւ կալուածներ: Այսպէս ալ պատահեցաւ:

Ահա այն պատճառները, որոնք յառաջ բերին Ատանայի առաջին դէպքը: Վերջին դէպքը որ Ատանա քաղաքին մէջ սահմանափակուեցաւ, տեղի ունեցաւ տասը օր ետք, երիտասարդ Հայերու կողմէ եղած յարձակումի մը հետեւանքով, որովհետեւ ասոնք զինուորական պահականոցի մը վրայ զէնք պարպեր էին: Եւ ճիշդ ասոր համար ալ Ատանայի արիւնհեղութիւնը աւելի մեծ եղաւ:

(41)

Յունաստանի հանրաքուէին արդիւնքը

1,491,992 բեր, 32,452 դէմ

Յունական կառավարութիւնը հրատարակեց կիրակի օրուան հանրաքուէին արդիւնքը, որ ահաւասիկ.—

Քուէարկութեան մասնակցած են 1,527,712 քաղաքացիներ։ Ի նպաստ միապետութեան քուէարկած են 1,491,992 հոգի, հանրապետութեան համար՝ 32,452, ջնջուած քուէներ՝ 3268։

Զօր. Քոնտիլիս անմիջապէս Լոնտոն՝ Եորկիոս Թագաւորին հաղորդեց արդիւնքը։ Թագաւորը Լոնտոն պիտի մնայ մինչեւ մասնաւոր պատուիրակութեան ժամանումը։ Կը կարծուի թէ Աթէնք պիտի հասնի նոյեմբեր 17ին, վերստին բազմելու համար այն գահուն վրայ զոր ձգած էր 11 տարի առաջ։ Մասնաւոր պատուիրակութիւնը Աթէնքէն ճամբայ կ'ելլէ այսօր, չորեքշաբթի։ Քուէարկութեան արդիւնքը յայտնուելէ անմիջապէս վերջ, դահլիճը հաւատարմութեան երդում կատարեց Զօր. Քոնտիլիսի առջեւ։ Աթէնքի թերթերը կը գրեն թէ ժողովուրդը մեծ ուրախութեամբ ողջունեց միապետութեան վերահաստատումը։

Զօր. Քոնտիլիս յայտարարութիւն մը ուղղելով ժողովուրդին, անգամ մը եւս կը ձաղկէ, կուսակցական պայքարները եւ մասնաւորապէս Վենիզելոսի կուսակիցներուն խաղերը։ Կ'ըսէ թէ անցեալ մարտի ապստամբութենէն իվեր, երկիրը կը տատանէր թագաւորութեան, դիկտատորութեան եւ համայնավարութեան միջեւ։ «Դեռ աւելին,— նախորդ կառավարութեան ընթացքը գաղթնականին հասցուցած էր ժողովուրդին չփոթութիւնը։ Այսուհետեւ Եորկիոս Թագաւորը մշտական եւ ժառանգական վեհապետն է բոլոր Հելլէններուն։ Մենք չենք գիտեր թէ Ն. Վեհափառութիւնը ինչպէս պիտի կարգադրէ քաղաքական կացութիւնը, բայց կրնանք հաստատել թէ Եորկիոս Բ. կուգայ իբրեւ Թագաւորը բոլոր Հելլէններու։ Ան ոչ կուսակցութիւն կը ճանչնայ, ոչ քաղաքական կարծիքներ, այլ կ'ուզէ բացարձակ արդարութիւն եւ հաւասարութիւն ապահովել բոլորին։ Մնաց որ, եւ բարեբախտաբար, քաղաքական կուսակցութիւնները գոյութենէ պիտի դադրին այսօր իսկ։ Հելլէն ժողովուրդը մէկ ղանգուած կազմելով, նոր շրջան մը կը բացուի Յունաստանի համար, այսօր, նոյեմբեր 3էն սկսեալ»։

*** Նախորդ վարչապետ Ցալտարիս եւ Զօր. Մէթաքսաս, թունդ միապետական, որոնք գժտուած էին, հաշտուեցան միապետութեան վերահաստատման առթիւ։

Սթավիցքիի գործին դատավարութիւնը

Ինչպէս գրած էինք, երկուշաբթի օր սկսաւ Սթավիցքիի խարդախութեանց առթիւ ամբաստանուած անձերու դատավարութիւնը, Սէնի եղեռնադատ ատեանին առջեւ։ Ամբաստանեալները քսան հոգի են, որոնց գլուխը կը գտնուի Տիկին Արլէթ Սթավիցքի։ Ահագին բազմութիւն խռնուած էր դատավարութեան առթիւ։ Փաստաբաններէն շատեր ոտքի վրայ մնացած ըլլալով, հարկ եղաւ պահ մը ընդհատել դատավարութիւնը եւ նոր նստարաններ բերել։ Հարկ էր դատասրահին մէջ տեղաւորել 36 պաշտպան փաստաբաններ, 20 ամբաստանող փաստաբաններ, 187 թղթակիցներ եւ լուսանկարիչներ եւ 75 վկաներ։ Առաջին նիստը վերջացաւ օրինական ձեւակերպութիւններով և ամբաստանագրին ընթերցումով։ Փաստաբանները եւ ուրիշներ աւելորդ կը համարէին ամբաստանագրին ամբողջական ընթերցումը, ուստի յապաւումներ կատարուեցան։ Բուն հարցաքննութիւնը սկսաւ երէկ, երեքշաբթի։ Կը կարծուի թէ դատը շաբաթներ պիտի տեւէ։ Ինչպէս ամբաստանեալներուն մէջ կան ծանօթ անձեր, նոյնպէս վկաներուն մէջ կը գտնուին բազմաթիւ երեսփոխաններ, ծերակուտականներ եւ նախարարներ։ Կեդրոնական դէմքը Տիկին Սթավիցքին է, առժամապէս ազատ արձակուած, իր պաւակներուն շնորհիւ։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

«ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ» անուն խմբակցութիւն մը կազմուեցաւ, նախագահութեամբ նախկին վարչապետ Պ. Փօլ Պոնքուրի։ Միութեան մաս կը կազմեն Հանրապետական Ընկերվարականները, Ֆրանսայի Ընկերվարականները և Ֆրանսայի Ընկերվարականները։ Ուրեմն ձախերը պիտի զօրանան Խորհրդարանին մէջ։ Այս առթիւ կարծողներ կան թէ ձախակողմեան հոսանքները պիտի տապալեն Լավալի դահլիճը, նոր մը կազմել տալով Պ. Պոնքուրի վարչապետութեամբ։

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ բուռն թափով սկսան երկուշաբթի օր։ Թեկնածուներու թիւն է 1345 հոգի, 615 աթոռի համար։ Վարչապետ Պ. Պոլտուին անմիջապէս ընտրուած համարուեցաւ, մրցակից չունենալով։ Ուրիշ յայտնի դէմքեր ալ ընտրուած կը համարուին միեւնոյն ձեւով։ Պահպանողական թեկնածուներուն թիւն է 511, աշխատաւորականները՝ 552, ազատականները՝ 159։ Թեկնածու ներկայացած են նաեւ երկու համայնավարներ։

ՄԱՀՈՒԱՆ ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒԵՑԱՒ հանքային ճարտարագէտ մը, Չէլիապինսքի մէջ (Խ. Միութիւն), իսկ հինգ ճարտարագէտներ ալ ծանր բանտարկութեան, իբրեւ պատասխանատու 10 հանքագործներու մահուան։

ԲՈՒՌՆ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺ մը ահռելի սարսափ տարածեց հիւսիսային Ամերիկայի 17 նահանգներուն եւ Քանատայի մէջ, ուրբաթ գիշեր։ Մասնաւորապէս պղտուեցան Նիւ Եորք, Ուաշինկթըն եւ Շիքակօ, ուր հազարաւոր ապակիներ ջախջախուեցան եւ շատ մը տուներ ճեղքուեցան։ Հազարաւոր բնակիչներ փողոց թափեցան գիշերազգեստով։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՊԱՆԵԼՕ-ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէի ընկերական ընդհ. ժողովը այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, 9 Rue Mathurin Moreau Գիւրի, Պանեօ։

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» Կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 131, Cours Lafayette, Զարգարեան Դրագարանի մէջ։

ՎԱԼԱՆՍԻ Կոմիտէի ընդհ. անդամական ժողովը տեղի կ'ունենայ վաղը Հինգշ. երեկոյ ժամը 8ին «Սիամանթօ» ակումբին մէջ։ Կը հրաւիրուին բոլոր ընկերները։

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ

Փարիզէն Շահլամեան ընտանիքը 50 ֆրանք կը նուիրէ փոխան ծաղկեպսակի, Մարսէյլի Կարնեցիներու Հայրենակց. Միութեան, իրենց զարմիկին՝ Սիմոն Գ. Շահլամեանի գանականծ մահուան առթիւ։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՇԱՎԻԼԻ Մանկապարտէզի Վարչութիւնը ժողովի կը հրաւիրէ աշակերտներու ծնողքը այս կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 4ին, դպրոցի սրահին մէջ։

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ԹՈՒԼՈՒԶ, Խաչ.— 100։
ՆԻՍ, Օ. Գ.— 70։
ՄԻՒՐԷ, Անդր.— 35։
ԼԱՔԱՐՆԱ, Ց. Պ.— 3 եգիպտ.։
ՇԱԼԷԹ, Պալ.— 100։
ՔՈՒՐՊԸՎՈՒԱ, Օ. Պ.— 35։
ՓԱՎԻԹՅՈՆ ՍՈՒ ՊՈՒԱ, Ս. Տէր Մ.— 105։
ՄԱՐՍԷՅԼ, Ա. Շահպ.— 150։
ՊՕՐԸՓԵՐ, Հ. Ա.— 35։
ՓՈՆԹԷ, Մ. Գ.— 35։
ՇԱՎԱՆՈԶ, Խ. Մ.— 70։
ԱՊԱՏԱՆ, Գործ.— 505։
ՏԷՍԻՆ, Գործ.— 400։
ԹՈՒՐԵԹ, Ց. Ս.— 35։
ՊԵԼԿՐԱՏ, Ս. Մ.— 96։
ՎԱԼԱՆՍ, Գործ.— 223։ Կարգադրեցինք։
ԿԱՐՏԱՆ, Գործ.— 136։
ՄՕՐՊԻՀԱՆ, Կ. Ս.— 35։
ՇԱԼԵԹ, Բէչ.— 35։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դ. Մարսէյլի, արուարձաններու եւ շրջաններու բոլոր խումբերու եւ ենթակոմիտէներու կողմէ մեր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնենք ընկերուհի եւ ընկեր Գ. Շահլամեաններուն եւ Օր. Հ. Շահլամեանին, առաջիններուն՝ իրենց սիրասուն զաւկին եւ վերջնոյն եղբօր՝ Սիմոնի կսկծալի մահուան առթիւ։

×

Մեր վշտակցութիւնները կը յայտնենք նաեւ ընկ. Պօղոս Հիւսեանի եւ իր Տիկնոջ, ընկերուհի Ս. եւ ընկ. Պ. Սարաճեաններուն իրենց եւ մեր բոլորիս սիրելի Սիմոն Շահլամեանի գառնաղէտ մահուան առթիւ։

Հ. Յ. Դ. Մարսէյլի Շրջ. կոմիտէ

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Մարսէյլի «Իշխան» Ենթակոմիտէն եւ բոլոր ընկերները իրենց ցաւակցութիւնը կը յայտնեն ընկեր-ընկերուհի Գ. Շահլամեաններուն եւ պարագաներուն իրենց սիրելի որդւոյն Սիմոն Շահլամեանի գառնակսկիծ մահուան առթիւ։

ՎԱՐԴԱՊԵՏԻՆ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Մ. Մկրտիչ Մեղպուրեան, Պօնտի, 20 ֆրանք կը նուիրէ Կոմիտասեան Յանձ.ժողովին փոխան ծաղկեպսակի, վարդապետին մահուան առթիւ։

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
Le Gérant: H. STEPHAN
17, Rue Damesme, PARIS (13)

ԳՈՑԱՄԱՐՏ Օրացոյց 1936, է. տարի

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Յ. Դ. ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

Դիմել հետեւեալ հասցէին՝ Gaizag Djarayan, 49, Rue Nationale, Marseille (Fr)

ԳՈՑԱՄԱՐՏ ՕՐԱՑՈՅՑ ԿԸ ԾԱԽՈՒԻ.—

Մարսէյլ, Միութեան Գրադարան Ընթերցարանը, 49,Rue Nationale, Marseille
Մարսէյլ, Գրատուն Գ. Տէրիկեան, 13, Rue des Dominicaines, Marseille
Փարիզ եւ շրջանը, ԳՐԱՏ. ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼ, 51, Rue Monsieur le Prince, Paris
«Յառաջ»ի խմբագրատունը։
Տեսին, Վահան Հիւսեան, 3, Rue Tellier, Decines
Լիոն Ե. Քրրքճեան, 115, Rue Moncey.
Ռօման, Ս. Պիլալի 5, Rue du Puy.
Վալանս, Ղազար Գալուստեան, 58, Rue Bouffier, Valence
Սէնթ Էթիէն, Վարդան Խրիմեան, 34, Rue des Frères Chapps
Վիէն, Ներսէս Խաչիկեան, 124, Rue Lafayette
Նիս, Վահան Շէհրէրեան, 182, Bld. de la Madeleine
Կարտան, Լ. Գայաճանեան, Puits Bivert.
Ալճէրիա, Պօղոս Արզումանեան, Hôtel Atlas, Blida
Պորտօ, Ա. Քէնտիրեան, Rue Ed. Vaillant, Cenon
Պաղտատ, Տօքթ. Կարապետեան։
Պէյրութ, Խորէն Աղնաւորեան, Bab Yacoub
Պարսից ծոց, Ա. Գէորգեան, A.I.O.C., Abadan
Գանատա, Անդրանիկ Սիրունեան, Sainte - Catarins
Պասրա, Ռուբէն Տնուզեան, Librairie, Basrah
Պէյրութ, Արշակ Հօրիմեան, Photo Mourad
Մուսուլ Ցարութիւն Արծրունեան, Garage Central
Փօն տ'Օսմա, Արթին Կարապետեան,
Շարլիէօ, Սահակ Թիւրմինեան
Ամերիկա, B. Palyan, 119, P. O. Box, Milford, Mass.
Հալէպ, Խորէն Գըրքէաէլեան, 22, Rue Boustan Kulah
Դամասկոս, Աւետիս Լօշխաճեան, Photo Sport
Պաղտատ, գլխաւոր կայանատ Աւետիս Աղանիկեան
Մարսէյլի արուարձանները Դաշնակցական Գիւղերը։
Յունաստան, «Նոր Օր»ի խմբագրատունը
Եգիպտոս՝ «Յուսաբեր»ի խմբագրատունը, նաեւ բոլոր դաշնակցական թերթերու խմբագրատուները։

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Clacière 15 – 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 7 ՆՈՅԵՄԲԵՐ JEUDI 7 Novembre 1935

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

11 ՏԱՐԻ — 11e Année No. 2955

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

«ԻՇԱԼԼԱՀ», ԿԸ ՏԵՍՆԵՆՔ ԱՅԴ ՕՐԸ...

Երեւութապէս տարբեր տեսակէտներէ մեկնելով, միեւնոյն եզրակացութեան կը յանգին երկու թերթեր, մէկը՝ Թուրքերէն, միւսը՝ Հայերէն։ Գործածուած բառերն ալ շատ կը նմանին իրարու, իրենց հիմնական իմաստով։

Այսպէս, Թուրքերէն թերթը, «Ճիւմհուրիյէթ», իբրեւ աւետաբեր լուր հաղորդելով «Հնչակ կուսակցութեան լուծումը», կը յիշեցնէ.

— «Հաղորդուած տեղեկութեանց համաձայն, Հնչակ կուսակցութիւնը վերջապէս հասկցած է թէ ցնորք է Թուրքիոյ մէջ Հայաստան մը հաստատելու ծրագիրը եւ թէ այլեւս ընելիք գործ չկայ յեղափոխական գետնի վրայ։ Այս պատճառով լուծած է ինքզինքը։

... Հնչակ կուսակցութիւնը հայկական ամենահին յեղափոխական կուսակցութիւնն է եւ հետեւաբար անոր տուած որոշումը կարեւոր է այն տեսակէտով որ հայ յեղափոխականներն ալ սկսած են տեսնել իրականութիւնը։ ԿԸ ՄԱՂԹԵՆՔ ՈՐ ՀՆՉԱԿ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵՆԷՆ ՅԵՏՈՅ ՈՉՆՉԱՆԱՅ ՆԱԵՒ ԴԱՇՆԱԿ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ»։

Իսկ Հայերէն թերթը, «Պայքար», երկար խմբագրական մը նուիրած է նոյն հարցին (տես «Մամուլ»ի բաժինը)։

Ռամկավար պաշտօնաթերթն ալ կը հաստատէ թէ վերջացած է «Հնչակեան կուսակցութեան անկախութիւնը», թէ համայնավարներու հետ կնքուած համաձայնութեամբ «Հնչակեան կուսակցութիւնը միանգամ ընդ միշտ հրաժարած է Թրքահայ դատէն»։

— «Հնչակեան բանակցողները, ինչպէս ցոյց կուտայ իրենց կողմէ Քոմինթերն կուսակցութեան ուղղուած նամակը — խօսքն անգամ չեն բրած կուսակցութեան գոյութեան հիմնական պատճառ եղող թրքահայ դատին։ Եթէ այս բանակցողներու որոշումը կը ներկայացնէ ամբողջ Հնչակեան կուսակցութեան կամքը — մենք իրաւունք ունինք Հնչակեանութիւնը թաղուած եւ Քոմունիստ կազմակերպութեան մէջ լուծուած նկատելու»։

Տրամաբանելով – տրամաբանելով, ռամկավար օրկանը կը յանգի եզրակացութեան մը որ շատ կը յիշեցնէ երանելի Պաղտասար աղբարը — «հետեւաբար եւ բնականաբար»։

— «ԿԱՐԳԸ ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ ԴԱՇՆԱԿՆԵՐՈՒՆՆ Է»։

Ըսել կ'ուզէ թէ Դաշնակցութիւնն ալ գոյութեան իրաւունք չունի այլեւս, պէտք է լուծուի եւ թաղուի։

Այդ պարագային, անշուշտ «ազգայնական Դաշնակները» կը հալին ռամկավար հնոցին մէջ, իսկ ընկերվարականներն ալ կ'իյնան բաժին համայնավարութեան։

Աւելորդ է ողբ ու կոծ արձակել, «այս տխուր առթիւ»։ Ռամկավարութիւնը, միշտ ողջամի՛տ եւ հեռատես, այդ մասին ալ մտածեր է։

Չէ՞ որ, տարիէ մը ի վեր, «Պայքար» խմբագրական ճակատին վրայ, քառակուսի շրջանակի մը մէջ ամէն օր կը յիշեցնէ թէ իրենք ամուր կեցած են պատնէշին վրայ։

Ահաւասիկ իրենց «ուղեգիծը»։ Կարդացէք եւ արտասանեցէք ձեր հանդէսներուն մէջ.—

Ա.— Հայ Ազգը եւ անոր շահերն՝ ամէն հատուածական հաշիւներէ վեր։

Բ.— Անվերապահ աջակցութիւն Հայաստանի։

Գ.— Հետապնդում չազատագրուած հայկական հողամասերու դատին։

Դ.— Պահպանութիւն ազգային արժէքներու եւ հարստութեանց։

Ե.— Զատագովութիւն Մ. Նահանգաց սահմանադրական իտէալներուն եւ սկզբունքներուն։

Ի՞նչ մնաց անդին, որպէսզի Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը յամառի պահել իր գոյութեան իրաւունքը։

Երբ Դաշնակցութիւնն ալ թաղուի ոչնչանայ համաձայն «Ճիւմհուրիյէթ»ի եւ «Պայքար»ի սրտագին եւ միաձայն մաղթանքներուն, ռամկավարութիւնը գրաւելով բոլոր դիրքերը, բարձունքներէն մինչեւ տափաստանները, տիրաբար կը վարէ հայ ժողովուրդին ճակատագիրը։ Եւ այն ատեն, պարզապէս ժամանակի խնդիր է «չազատագրուած հայկական հողամասերու դատին» լուծումը։

Ի՞նչ խօսք որ, եթէ կ'ուշանայ լուծումը, պատճառը ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ Դաշնակցութեան գոյութիւնը։

Ուրեմն, բոլորդ ալ սրտանց աղօթեցէք, ձայնաւոր կամ անձայն, որպէսզի օր առաջ իրականանայ Եունուս Նատիի եւ Պաղտասարի մաղթանքը։

X

Կը զուարճանա՞նք։ Իսկ դո՞ւն, ընթերցող, դո՞ւն ինչ կը զգաս այս պատկերին առջեւ։ Կուլա՞ս թէ կը խնդաս։

Ի՛նչ երջանկութիւն է կորսնցնել իր վիճակին գիտակցութիւնը, եւ աշխարհը դատել սեփական աչքերով,— աչքերը գոց եւ ականջները դետնէն կտրած։

Այդ երջանկութեան մարմնացումը կը ներկայացնէ մեր օրերու ռամկավարութիւնը։

Եւ այս՝ ճիշդ այն պահուն երբ ամէնքս մէկ բերան կը խոստովանինք, բարձրաձայն կ'աղաղակենք թէ անզօր են եւ անբաւական՝ մեր ինքնապաշտպանութեան միջոցները, թէ անհրաժեշտ է բազմապատկել մեր ճիգերը եւ միացեալ ճակատ հաստատել գոնէ կարգ մը հարցերու մասին։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԲԱՑԱՌԻԿ ՕՐԷՆՔՆԵՐ ՕՏԱՐՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Բնակութեան արգելքի պարագան

Արտաքսեալներ եւ շրջուն վաճառորդներ

Անցեալ շաբթու հրատարակուած հրամանագիր – օրէնքներուն մէջ կը գտնուին կարգ մը տնօրինութիւններ՝ օտարականներու մասին։ Պաշտօնաթերթէն կը քաղենք անոնց գլխաւորները.—

ՊԱՏԻԺ ԱՐՏԱՔՍՈՒԱԾ ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԴԷՄ.— Հրամանագիրը կ'ըսէ թէ հակառակ արտաքսման վճիռին Ֆրանսա մնացած կամ վերադարձած օտարականին համար նախատեսուած պատիժը մէկ ամիսէն վեց ամիս բանտարկութիւն է, համաձայն 1849 դեկտեմբեր 3ին հաստատուած օրէնքին։ Այս պատիժը բաւական կը համարուէր այն շրջանին երբ վարչական իշխանութիւնը միջոցներ ունէր սահմանագլուխները պաշտպանելու, օտարականներու հսկողութիւնը ապահովելու եւ պայմանաժամը լրացած ատեն դատապարտեալը սահմանէն դուրս հանելու։ Սակայն պատիժը յաճախ անզօր կը մնայ, նկատի առնելով օտարականներու աճումը, տնտեսական եւ քաղաքական հանգամանքները, եւ շրջագայութեան դիւրութիւնները։ Հետեւաբար, կառավարութիւնը որոշած է բանտարկութեան պատիժը ՎԵՑ ԱՄԻՍԷՆ ԲԱՐՁՐԱՑՆԵԼ ԵՐԿՈՒ ՏԱՐՈՒԱՆ։ Դատարանները պարտաւոր են յատկապէս հրամայել թէ դատապարտեալը սահմանէն դուրս պիտի հանուի, երբ լրանայ բանտարկութեան պատիժը։

ՆԵՐՔԻՆ ԳՈՐԾԵՐՈՒ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ՊԻՏԻ ՃՇԴԷ ԱՅՍ ՀՐԱՄԱՆԱԳԻՐ – ՕՐԷՆՔԻՆ ԳՈՐԾԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ, 1930 ՅՈՒՆՈՒԱՐ 11Ի, 1934 ՅՈՒԼԻՍ 16Ի ԵՒ 1935 ՕԳՈՍՏՈՍ 27Ի ՀՐԱՄԱՆԱԳԻՐՆԵՐՈՎ ՆԱԽԱՏԵՍՈՒԱԾ ՀԱՅՐԵՆԱԶՈՒՐԿՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ։

Միւս կողմէ, խափանելու համար 1917 ապրիլ 2ին հաստատուած ինքնութեան թուղթի եւ ընկալագրի խարդախութիւնները, պիտի գործադրուին պատժական օրէնքի 153 եւ 154 յօդուածները։ Այս առթիւ, պիտի ջնջուին 1893 օգոստոս 8ի օրէնքին 1 եւ 3 յօդուածները, օտարականներու բնակութեան մասին։

ՇՐՋՈՒՆ ՎԱՃԱՌՈՐԴՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ.— Ընթացք տալով բազմաթիւ առեւտրական խմբակցութեանց պահանջին, հրամանագիր – օրէնք մը կը տրամադրէ աւելի բացորոշապէս ճշդել այն պայմանները որոնց հիման վրայ օտարականներ պիտի կրնան շրջուն արհեստ մը կամ առեւտուր մը ի գործ դնել։

ԲՆԱԿՈՒԹԵԱՆ ԱՐԳԵԼՔԻ ՄԱՍԻՆ.— 1885 մայիս 27ի օրէնքին 19րդ յօդուածը կը սահմանէ բնակութեան արգելքի պայմանները։ Նախապէս ներքին նախարարը կը փակէր դատապարտեալներու համար ընդհանրապէս եւ տեւապէս կարգ մը շրջաններ,— սահմանամերձ եւ զինուորական, ինչպէս եւ որոշ վայրեր՝ քաղաքներու մէջ։ Յետոյ արգելքը տարածուեցաւ ուրիշ քաղաքներու մէջ ալ, իբրեւ հետեւանք ճարտարարուեստական եւ առեւտրական զարգացման, ինչպէս եւ շրջագայութեան վայրերու, ջերմուկներու եւ օդափոխութեան կայաններու մէջ, հոն հաստատուած խաղարաններու պատճառով։

Նկատելով որ նոր հանգամանքներու առջեւ այլեւս անբաւական են հաստատուած կանոնները, կառավարութիւնը որոշած է օրինագիծ մը ներկայացնել, բարեփոխելու համար բնակութեան արգելքի օրէնքը։ Բայց, նկատի առնելով պատիժին գործադրութեան յարաճուն դժուարութիւնները, այս մասին բացառիկ տնօրինութիւններ հաստատուած են։

ԻՏԱԼԱՑԻՆԵՐԸ 48 ԺԱՄ ԿԱՆԳ ԱՌԻՆ ՃԱՄԲԱՅ ՇԻՆԵԼՈՒ ԵՒ ՊԱՇԱՐ ԱՄԲԱՐԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Մուսոլինի եւ անգլ. դեսպանը նոր կը խորհրդակցին Միջերկրականի մասին

ՄԱՀԱՓՈ՞ՐՁ ՍԱՐՔՈՒԱԾ ԷՐ ՆԷԿՈՒՍԻՆ ԴԷՄ

Իտալական բանակը 48 ժամ կանգ առաւ, դէպի Մաքալէ յառաջացած ատեն, ճամբայ շինելու եւ պարենաւորումը ապահովելու համար։

Յարձակողականը պիտի վերսկսի այսօր, հինգշաբթի։ Իտալական բանակը որ եւ է դիմադրութեան հանդիպած չէ մինչեւ հիմա։ Կը կարծուի թէ բուռն կռիւներ պիտի մղուին Մաքալէի առջեւ։ Իտալական օդանաւեր տեսած են թէ ստուարաթիւ հաբէշական զօրքեր կը շարժին դէպի հիւսիս, անշուշտ լինելէն դէպի Մաքալէ։ Հաբէշական աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ հրամայուած է բանակին՝ յառաջ խաղալ դէպի հիւսիս եւ պաշտպանել Մաքալէն։

Իտալական բանակը յառաջ խաղաց տաժանելի պայմաններու մէջ, անհնելի տաքին եւ տեղատարափ անձրեւին տակ։ Հարրարէն հասած լուրերու համաձայն, բուռն ռմբակոծութիւններ տեղի ունեցած են Օկատէնի ճակատին վրայ։

Հաբէշական աղբիւրէ կը հաւաստեն թէ Տանաքիլի շրջանին մէջ իտալական զօրամաս մը պաշարուած եւ ետ մղուած է համանուն վայրենի ցեղին կողմէ։ Այդ լուրին համաձայն, Իտալացիները իրենց գրաւած բլուրէն քաշուելով, ահռելի ջարդ մը կերած են։

Ուրիշ լուրի մը համաձայն, իտալական օդանաւեր ռմբակոծելով ոչնչացուցած են հաբէշական կայան մը, որ ռազմանիւթ եւ պաշար կը փոխադրէր անգլիական Սոմալիլէնտէն։ Հեռագիրը կ'ըսէ թէ 500 Հաբէշներ սպաննուած են, բազմաթիւ ջորիներու եւ ուղտերու հետ, իսկ ամբողջ ռազմանիւթը պայթած փճացած է։

Երրորդ հեռագիր մը, որ տակաւին չէ հաստատուած, կ'ըսէ թէ մահափորձ մը սարքուեր է Հաբէշիստանի կայսեր դէմ։ Իբրեւ թէ ռումբ մը ձգուած է պալատին մէջ։ Հրամայուած է ձերբակալել Ամերիկացի սեւամորթ մը, իբրեւ ահաբեկիչ։

Խորհրդաւոր լուրեր կը շրջին կայսերական ընտանիքի մասին։ Գահաժառանգը հեռացած է մայրաքաղաքէն, կայսեր անձնական ձիերն ալ Տէսիէ ղրկուած են, բայց ստոյգ լուր չկայ կայսեր մեկնումի մասին։ Զրոյցի մը համաձայն, Տէսիէ կամ Հարրար պիտի երթայ այսօր։

Օտարականները կը շարունակեն հեռանալ մայրաքաղաքէն։

(Շար.ը կարդալ Գ. էջ)

ԵԹՈՎՊԻՈՅ ԿԱՅՍՐԸ ՄԱՐԱՋԱԽՏԻ ՀԱՄԱԶԳԵՍՏՈՎ
(Զրոյց կը շրջի թէ ռումբ մը նետուած է կայս. պալատին վրայ)

Իտալիոյ ինքնապաշտպանութեան ճիգերը

ԽՆԱՅՈՂՈՒԹԻՒՆ, ԶՈՀՈՂՈՒԹԻՒՆ, ԴԻՄԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Իտալական թերթերը կը հաստատեն թէ կառավարութիւնը որոշած է կանգ չառնել որ եւ է խնայողութեան եւ զոհողութեան առջեւ, իբրեւ պատասխան պատժական տնօրինութեանց։ Ամենախիստ միջոցներ ձեռք առնուած են հանրային վարչութեանց կողմէ, ամէնէն աննշան կորուստներէն խուսափելու համար։ Նոյն պատուէրը տրուած է անհատներու։ Ամէն աւելորդ ծախք պիտի խնայուի, նոյնիսկ խէժը եւ չուանի ծայրը։ Շաբաթը մէկ օր միս չգործածելու որոշումը գործադրուեցաւ երեքշաբթի օրէն, տուներու ինչպէս պանդոկներու մէջ։ «Թրիպունա» կը գրէ.—«Մեր պատժական տնօրինութիւնները կը սկսին նոյեմբեր 5ին, իսկ անոնցը՝ նոյեմբեր 18ին»։ Կը նշանակէ թէ Իտալիա վճռած է իր կարգին հարուածել այն երկիրները որոնք կը մերժեն պաշար տալ իրեն։ Իտալիա արտասահմանէն չպիտի գնէ որ եւ է բան որ բացարձակապէս անհրաժեշտ չէ ազգային կեանքին համար։

Արդէն իսկ ջնջուած են 47 կառախումբեր, 9570 քիլոմեթր ճամբու վրայ, որպէսզի նուազագոյն չափին իջնէ ածուխի սպառումը։ Ուրիշ կրճատումներ ալ կը նախատեսուին։

Հողագործական նախարարութիւնը յանձնարարեց ուժ տալ կարգ մը մշակութեանց որոնք բաւական զարգացած չեն (վարսակ, գետնախնձոր, ոլոռ, լուբիա, բակլայ)։ Ձիթապտուղի մշակութիւնը պիտի աւելցուի, որպէսզի պէտք չունենան դուրսէն գնելու։ Մասնաւորապէս հոգ պիտի տարուի այն պտուղներուն որ կրնան չորցուիլ եւ պահուիլ։ Զարկ պիտի տրուի նաեւ ճագարներու եւ հաւերու բուծման։ Մէկ խօսքով, ամէն միջոց պիտի փորձուի, դիմանալու համար տնտեսական կաշկանդումներուն։

*** Պատերազմի այրիներէն վերջը, որոնք յանձնաժողովներ կազմած են, տնտեսական կաշկանդումներու հետեւանքները մեղմացնելու համար, ահա բժիշկներն ալ ասպարէզ կը նետուին։ Անոնք իրենց ազդեցութիւնը ի գործ պիտի դնեն ընտանիքներու վրայ, որպէսզի յարգուի կարգապահութիւնը՝ ազգային արտադրութեանց սպառման համար։ Միւս կողմէ, անոնք պայքար բացած են օտար մասնագիտական դեղերու դէմ։ 1934ին Իտալիա 66 միլիոն վճարած էր այս կարգի դեղերու համար։ Բժշկական օրկանը ցանկ մը հրատարակեց, անոնց տեղ մատնանշելով իտալական դեղեր։ Դեղագործներն ալ կ'աջակցին բժիշկներուն։

*** «Թայմզ» կ'իմանայ թէ Եգիպտոսի իտալական դեսպանը ուժգնօրէն բողոքած է վարչապետին, իմանալով որ եգիպտական կառավարութիւնն ալ որոշած է մասնակցիլ պատժական տնօրինութեանց գործադրութեան։ Դեսպանը յիշեցուցած է Իտալիոյ աջակցութիւնը՝ մասնաւորապէս Եգիպտոսի հանրային պարտքերու խնդիրը կարգադրելու համար, եւ հասկցուցած է թէ Իտալիա չպիտի մոռնայ Եգիպտոսի ներկայ դիրքը։

Նոյն թերթին թղթակիցը կը հեռագրէ թէ Աղեքսանդրիոյ իտալական հիւպատոսը ժողովի մը առթիւ յանձնարարած է պոյքոթ սարքել անգլիական ապրանքներու դէմ։

ԿԱԶԱՐԳԵԼ ԴԻՄԱԿԻ ԳՈՐԾԱՐԱՆ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ

Կազարգել դիմակի գործարան մը բացուեցաւ հոկտեմբեր 31ին Էնկիւրիի մէջ։ Բացման ներկայ էին բոլոր գործավարները, երեսփոխաններ եւ պետական ծանօթ դէմքեր։ Խօսեցաւ Առողջապահական գործավարը եւ վարչապետ Զօր. Իսմէթ Ինէօնիւ որ գործարանին ու անոր արտադրութեան կարեւորութիւնը շեշտեց իբր ոչ թէ զինուորական այլ ժողովրդական պահանջ մը։

Գործավարը իր ճառին մէջ յայտնեց թէ գործարանը, օրական 8 ժամ աշխատելով, տարին 100հազար դիմակ պիտի պատրաստէ, իսկ եթէ երեք խումբ բանուորներ աշխատին ամբողջ օրը, տարեկան արտադրութիւնը 300,000ի կը բարձրանայ։ Գործարանին համար, կառավարութիւնը տրամադրած է մէկ միլիոն 270,000 ոսկի։

Ճառերէն վերջ, գործավարը իր առջեւ գտնուած մեքենային լծակը դարձուց ու ամբողջ գործարանը սկսաւ բանիլ։ Ներկաները մի առ մի այցելեցին բոլոր բաժինները ու վարչապետը անձամբ փորձեց պատրաստուած դիմակներէն մէկը։

ԹՈՒՐՔԻԱ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ ՈՒ ՓՈՐՁԵՐՈՎ

ՎԵՐՋԻՆ ՄԱՐԴԱՀԱՄԱՐԻՆ ԱՌԹԻՒ

Թուրքիոյ մարդահամարը, որ տեղի ունեցաւ Հոկտ. 20ին, երկրորդն է: Առաջինը կատարուած էր 27 Հոկտ. 1927ին: Ճշդենք, սակայն, որ Համիտի օրով եւս բնակչութեան թիւը ըստուգելու փորձ մըն է եղած, բայց ի հարկէ, անյաջող է անցած:

Երկրորդ մարդահամարը, բաղդատմամբ առաջինին, առաւելութիւններ ունեցաւ: Որովհետեւ, համեմատաբար աւելի լաւ էր կազմակերպուած, ու Էնկիւրի նախորդէն փորձառութիւններ էր ձեռք ձգած: Մարդահամարին գլխաւոր առաւելութիւններէն մին ալ այն էր, որ ղեկավարութիւնը կամ կազմակերպումը յանձնուած էր այդ գործին հմուտ Եւրոպացիներու:

Վերջերս, այս սիւնակներուն մէջ, մենք խօսեցանք այս մասին, ջանալով պարզել թէ Թուրքիա ի՛նչ արտաքին նպատակներ կը հետապնդէ անով:

Հիմա, որ արդիւնքը ունինք, փորձենք, նախ, մարդահամարի հետ կապուած ներքին պատճառներն ու ցոյց տրուած թիւերուն իսկական արժէքները պարզել:

Մարդահամար բառը, համապատասխանելով հանդերձ կատարուած գործողութեան, չարտայայտեր այն բոլոր պարագաները որոնք կապուած են երկրի մը բնակիչներու համրանքին հետ: Արդէն, իրականին մէջ, վիճակագրութիւն մըն է որ կը կատարուի այժմ երկիրներու մէջ, տրուած ըլլալով որ բաւական լայն ծանօթութիւններ ձեռք կը բերուին բնակչութեան թուահամարին հետ:

Արդ, առաջին արժէքը, զոր վիճակագրութիւնը կ'ընծայէ, հարկ է փնտռել հետեւեալ ճշմարտութեան մէջ,— բնակչութեան վիճակագրութիւնը հիմն է քաղաքական գոյութեան: Վասնզի, երկիր մը որ չունի ճշգրիտ ցանկը իր ժողովուրդի թիւին, սեռերուն, մահացութեան, աճումին, զարգացման աստիճանին, տնտեսական վիճակին եւն. չի կրնար ճշգրիտ կերպով գիտնալ իր երկրին քաղաքական պետական գոյավիճակը:

Պետութիւնը առանձնապէս ոչ հող է, ոչ բնակչութիւն, ոչ ալ տնտեսութիւն կամ մշակոյթ: Այլ՝ այդ բոլորին համադրութիւնը: Աւելին, ատոնք տարրերն են, որոնք առանձին առանձին կամ գործակցաբար կը ստեղծեն այլ ազդակներ կամ ուժեր, եւ ամէնքը միասին կը ծառայեն երկրին թէ պետութեան ամրացման ու բարգաւաճման:

Հիմա, մանաւանդ, երբ ուժը ոչ միայն բիրտ բանակը չէ, այլ եւ առանձնապէս մեքենականացած բանակն իսկ չէ, պետութիւն մը իր քաղաքական գոյութիւնը պայմանաւորուած կը տեսնէ գոյութեամբը չորս գլխաւոր ազդակներու — հող, բնակչութիւն, տնտեսութիւն եւ գիտութիւն,— որոնք, սակայն, պէտք է համապատասխանօրէն զարգանան կամ ընդլայնին:

Կը տեսնուի, ուրեմն, որ, բնակչութիւնը, ըլլալով ազդակը ուժին, տնտեսութեան, կը կարօտի մանրամասն ծանօթացումի մը:

Այդ է պատճառը որ մարդահամարները կ'ըլլան լրացումովը հարցարաններու, որոնք պատկերն են բնակչութեան ընդհանուր վիճակին, եւ ոչ թէ միայն գումարը անոր թիւին:

Իսկ այդ հարցարաններու ամբողջութիւնը ուրիշ բան չէ, բայց եթէ ազգագրական վիճակագրութիւն մը:

Ուրեմն, երկիրներ, որոշ ատեն անգամ մը կատարելով այդ «մարդահամար»ները, իրականին մէջ կատարած կ'ըլլան հաշուեկշիռը իրենց ազգագրութեանց:

Եւ սակայն, եթէ այդ հաշուեկշիռին արդիւնքը պատկերը պիտի ըլլայ նախորդ ու նոր մարդահամարներու, տարա ուրեմն հարկ է որ թէ՛ նախորդը եւ թէ նորը ըլլան չափազանց ճըշգրիտ:

Ընդհանուր այս կէտերու ճշդումէն վերջ, անցնինք Թուրքիոյ մարդահամարին:

Մանաւանդ որ այլ եւս մեզի համար պարզ է թէ Էնկիւրիի նպատակը ոչ մէկ է, ոչ ալ միօրինակ՝ այդ ձեռնարկին մէջ:

Թուրքիա, թէեւ Հանրապետական այլ եւս, թէեւ տէր նոր օրէնքներու եւ նոր վարչական կազմի, թէեւ ձեռնարկած սեփական ճարտարարուեստի, այսուհանդերձ զուրկ է, տակաւին, շատ մը փաստացի տուեալներէ:

Այդ տուեալներէն առաջինը, անշուշտ, ճշգրիտ համրանքն է իր բնակչութեան: Թողլով աւելի վերջի՝ ձեռք ձգուած կամ ցոյց տրուած թիւին ճշդումը, դիտել կ'ուզենք տալ քանի մը պարագաներ:

Թուրքիա ընդարձակ երկիր է: Իր զանազան վայրերը ունին զանազան կլիմաներ: Կարգ մը վայրերու մէջ բնակչութիւնը համեմատաբար խիտ է ուրիշ վայրերու մէջ՝ նօսր: Կան եւ վայրեր, որոնք կրնան ամայի դառնալ: Բնակչութիւնը միատարր չէ: Աւելին,— կան վայրեր, օրինակ Տէրսիմ, ուր դեռ իշխանութիւնը ամբողջովին մուտք գործած չէ եւ ուր բնակչութիւնը մեծ մասով ոչ-Թուրք կամ հակաթուրք է:

Թուրքիոյ մէջ ե՛ւ պետական տնտեսութիւն կայ եւ անհատական: Օր օրի նոր ձեռնարկներ կ'ըլլան: Բայց, ընդհանուր ազգային տնտեսութեան յատուկ վիճակագրութիւն մը չկայ:

Մարդահամարի օրուան «հետաքրքրական պատահար»ները նկարագրած էին Թուրք թերթերը: Ատոնցմէ կը պարզուի որ նոյն իսկ Պոլսոյ մէջ բնակիչներ իրենց նախընտրած տարիքը կը գրեն հարցարանին մէջ: 27 տարեկան եմ, ըսաւ, հայրը, փութկոտութեամբ, 22 ըրաւ»...

Արձանագրութի՞ւն, բաղդատութեան ու ճշդումի հի՞մ: Չկա՛յ:

Թուրքիա անծանօթ է իր ընկերային վիճակին: Ամէն անգամ որ առիթ ենք ունեցած խօսելու Թուրքիոյ բարեփոխումներու մասին, ստիպուած ենք կրկնելու թէ Քեմալի երկիրը պէտք չէ դատել Պոլիսով, Էնկիւրիով, կամ Իզմիրով: Վայրէ վայր ու շրջանէ շրջան անջրպետ կայ:

Պատմութեան համաժողով, նոր գիրեր, հարազատ լեզու, հանք, հանրապետութիւն, գլխարկ, Կիրակի, կին երեսփոխան, շոգեկառք ու գործարան,— այո՛, բայց դեռ զանգուածը «քաղաքացի»չէ, ընտելացած չէ նորութիւններու, կը մնայ տղէտ, հեռու է գիրքէն ու թերթէն: Ասիկա ընդհանուր պատկերն է: Իսկ այդ պատկերին մանրամասնութիւնները ծանօթ չեն կառավարութեան:

Օրինակ, Էնկիւրին չի գիտեր թէ երկրի բնակչութեան քանի՞ առ հարիւրը անգրագէտ է. ո՞ւր, ո՞րքան: Քանի՞ համալսարանականներ կան, քանի՞ միջնակարգկրթութեան տէրեր: Քանի՞ ազայ ուսման տարիքին մէջ է եւայլն:

Էնկիւրի, որ տեղաւորման ձեռնարկներ կ'ընէ, դեռ չի գիտեր թէ ո՞ր վայրին մէջ որքան բնակիչ պէտք է ու հնարաւոր է տեղաւորել: Ու թիւեր, զորս երբեմն պաշտօնական անձեր կը յայտնեն, կուգան վկայելու թէ իրապէս զուրկ է, այդ գործն իսկ, շօշափելի տուեալներէ: Օրինակ, վերջերս Թ. Րիւշտի Արաս յայտարարեց թէ «երկու միլիոն պիտի ըլլայ Թրակիոյ բնակչութիւնը»: Նոր մարդահամարով ... ութ հարիւր հազար է Թրակիոյ բնակչութիւնը, մինչ իրականին մէջ 350.000 հոգի կայ: Ուրեմն, այժմու բնակչութիւնը պիտի վեցապատկէն եւ կարելի՞ է: Կա՞ն պայմաններ: Ի՞նչ համեմատութեամբ պիտի ըլլայ, սակայն: Երկիրը ընդարձակ, ամայի վայրեր չա՜տ: Գալիք գաղթականներ ո՞րքան է որ շուրջ մէկուկէս միլիոնի մը Թրակիոյ մէջ պիտի թխեն...

Չերկարենք, սակայն: Կասկած չկայ որ Թուրքիա կը տառապի թիւերու պակասէն:

Իր տնտեսութիւնը, բանակը, կրթական գործը, տեղաւորումը, ճարտարարուեստը, պիւտճէն, բոլո՛րը կախում ունին այդ թիւերէն:

Առանց ատոնց՝ ամէն ինչ կը մնայ պատահականութեան:

Կրթական գործավարութիւնը իր պիւտճէն պիտի պատրաստէ: Պէտք ունի որոշ թիւերու: Ելմտական գործավարութիւնը տուրքերու նախահաշիւ մը ունի ընելիք: Անհրաժեշտ է որ ունենայ թիւ ու ճշգրիտ ծանօթութիւն, բաւ այնմ չըլլալու համար իր չէնքը:

Յարդ, այս բոլորը Թուրքիոյ մէջ կ'ըլլային «հինին վրայ հիմնուելով»: Այսինքն՝ ինչ որ տուած էր նախորդ տարին: Այժմ քամալական Թուրքիան կ'ուզէ յենուլ թիւերու վրայ: Նախորդ օսմանեան կայսրութիւնը կը սարսափէր, առհասարակ թիւերէն: Հանրապետական Թուրքիան կեցած է արդիական ըմբռնումի մը վրայ,— ճշդել թիւերը ու պետական կառոյցը դնել անոնց վրայ: Բայց զանոնք ճշդելով հանդերձ, տալ այնպիսի ձեւով մը որ նպաստէ արտաքին աշխարհի վրայ թողելիք տպաւորութեան:

Այսպէս, ունենալ պիւտճէ: Նախագծել զայն. գումարները կարելի եղածին չափ փրկել պատահականութենէ. գիտնալ նաեւ բացը: Բայց՝... ծածկել:

Ուրեմն, թէեւ արտաքնապէս կը քօղարկէ իրողութիւնները, այսուհանդերձ Էնկիւրի կ'աշխատի ճշգրիտ ու վստահելի թիւերու վերածել իր երկիրը: Որովհետեւ, առօրեկրեայ հանգերուն նման, ճշդումի ու պարտումի կը կարօտին նաեւ հողին վըրայի տարրերն ու արժէքները: Կամ՝ բուն բացատրութեամբ ազգագրութիւն մը ունենալ:

Էնկիւրի, կատարելով իր մարդահամարը, այդ ընդհ. նպատակին կը ձգտի:

Կրկնենք, սակայն, որ ինք դեռ ի վիճակի չէ ազգագրական հաշուեկշիռ մը ընելու, քանի, նախ, առաջին մարդահամարը շատ անկատար էր ու բաղդատութեան հիմ չի կրնար ծառայել, եւ, երկրորդ, այս մարդահամարը եւս ապագայ ճշգրիտ ազգագրութեան մը անկատար ու թերի առաջձն է տակաւին:

Նոյնքան անկատար ու թերի է, հետեւապէս, բնակչութեան թիւի մասին իր ձեռք ձգած արդիւնքը, որմէ մենք տեղեակ չենք, քանի որ, ինչպէս ըսինք, Էնկիւրի իրեն կը վերապահէ իրական թիւերը, ու կը յայտնէ թիւեր, որոնք իր կարծիքով, կրնան նպաստել իր կարգ մը քաղաքական եւ այլ նկատումներուն:

Յաջորդով կը խօսինք, առանձնապէս, այն թիւերու մասին, զորս իբրեւ մարդահամարի արդիւնք հրատարակութեան տուաւ Էնկիւրի:

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՊՈՒՔՐԷՇԷՆ

1500ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

Աւետարանի Թարգմանութեան 1500-ամեակի առթիւ կազմակերպուած հանդիսութիւններու շարքը կը շարունակուի Պուքրէշի մէջ:

Կիրակի 27 Հոկտ. Պուքրէշի ամենամեծ սրահին «Աթէնէ»ի մէջ տեղի ունեցաւ ժողովրդական հանդիսութիւն մը կազմակերպուած Յանձնախմբի մը կողմէ: Ներկայ էին բոլոր դասակարգէ Հայեր, ամէնէն հարուստէն աղքատը, երեխաներով եւ մեծ մայրիկներով: Եկեր էին բոլորը եւ բազմեր Աթէնէի կարմիր թաւիշէ աթոռներուն վրայ: Յանձնախումբը իր աշխատանքները բեռցուցեր էր Պ. Օ. Ռ. Պէրպէրեանի վրայ, որ Պուքրէշ նոր եկած ըլլալով անտեղեակ է միջավայրի պահանջներուն: Իր քովը հաւաքած քանի մը երիտասարդներ, կը շինեն յայտագիր, կը հրաւիրեն բարձրաստիճան անձնաւորութիւններ, որոնց օթեակները հանդէսի ընթացքին պարապ մնացին, կը վարձեն ամենամեծ սրահը, որ արքայական հանդէսներու յատուկ է, երբ կարելի էր ուրիշ սրահ մը վարձել քանի որ հանդէսը հայ հասարակութեան համար էր: Եւ այս բոլորը ազգին անունով, կատարուած մարդոց կողմէ որ ոչ շնորհ ունին եւ ոչ ալ ձեռնհասութիւն: Ամբողջ յայտագիրը խըճողուած էր հայերէն ճառերով, որոնք ժամեր տեւեցին եւ պատճառ եղան գեղարուեստական բաժնի կըճատման: Պ. Botez «Կոմիտաս» երգչախումբին ղեկավարը, ստիպուեցաւ շատ մը եղանակներ կրճատել, ինչ որ բոլորին ցաւ պատճառեց, որովհետեւ Կոմիտաս երգչախումբը միակ փայլուն մասն էր հանդէսին: Յայտագրին մէջ կար դաշնակ, ջութակ եւն., նըւագուած օտարներու կողմէ, այն ալ հրեայի, ասոր ակնարկելով փրոֆ. Եօրկա սրամտօրէն քարը տեղը դրաւ՝

— Ահաւասիկ փաստ մը թէ Աւետարանը հրէէրէնէ թարգմանուած է: Կրնայիք ասոր ուժերու դիմել, քանի որ տեղեակ էք այն կացութեան որուն մատնուած է ասոր ժողովուրդը (կ'ակնարկէ հակահրէական յարաճուն հոսանքին):

Ալ չեմ խօսիր բազմաթիւ անփութկոտութիւններու մասին, զորս ըրաւ յանձնախումբը,— մասնաւոր հրաւէրներ ղրկեց զանազան Հայերու եւ անոնց տեղեր որոշեց (մենք գիտենք որ ժողովրդական հանդէսի մը մէջ կանուխ եկողը տեղ կը գրաւէ եւ ոչ թէ ուշը կը մնայ կամ առասպելը կ'ելլէ): Ցետոյ մոռցեր են հայ մամուլի ներկայացուցիչներն հրաւիրել հանդէսին: Մեր պարոնները դեռ չեն հասկցած երեւի մամուլի դերը հանրային կեանքի մէջ: Սաչափ ըսեմ որ այս հանդէսը իսկական խայտառակութիւն մը պիտի ըլլար, եթէ վերջին վայրկեանին յանձնախումբը խելք չընէր խնդրել օժանդակութիւնը ձեռնհաս մարդոց: Շնորհիւ այս վերջին կարգադրութեան, գեղարուեստական մասը հարստացաւ եւ Պ. Օ. Ռ. Պէրպէրեան իր ճառը կարճ կապեց (երեք ժամ խօսողներէն է):

«Կոմիտաս» երգչախումբը իր յաջող համերգներէն մէկը տուաւ այդ օրը, Պ. Botez լաւագոյնս ըմբռնած է հայ գեղջուկ երգին հոգին, եւ թափանցած անոր նրբութիւններուն: Վարդապետին «Անձրեւն եկաւ»ը կատարելութեան հասած էր: Շնորհիւ վերջապէս Կոմիտասի երգերուն, ներկայ հասարակութիւնն արթնցաւ ճառերու տեղատարափին պատճառած քունէն:

Օրուան առթիւ խօսք առին առաջնորդ Յուսիկ արք. Զօհրապեան, որ հրաւիրեց յոտնկայս յարգել Կոմիտասի յիշատակը. յետոյ խօսք առաւ նախկին վարչապետ փրոֆ. Ն. Եօրկա որուն ճառը կուտանք քիչ վարը, Հ. Սահակ Կողեան, հայ կաթողիկէ թեմին առաջնորդը:

Փրոֆ. Եօրկա ըսաւ.

— Թէեւ չհասկցայ արքեպիսկոպոսհօր խօսքերը, սակայն մօտաւորապէս գիտեմ թէ ինչ կրնայ ըսած ըլլալ: Ես կը կարծեմ որ առաջնորդը ըսաւ բաներ, որոնք ձեր կարծիքով ես պէտք է ըսէի: Սակայն շատ լաւ ըրաւ որ ինք ըսաւ, որովհետեւ ան գիտէ, իսկ ես շատ աւելի քիչ գիտեմ, չըսելու համար թէ երբեք չեմ գիտեր:

Դուք հաւաքուած էք հոս մշակութային հանդէսի մը եւ գրական յիշատակներու համար: Ժողովուրդներ կան որոնք ուրիշ բաներ կը տօնեն,— կը տօնեն այն վայրկեանը երբ ուրիշի մը վրայ յարձակեցան, կը տօնեն վայրկեանը երբ մեծ պատերազմ մը ունեցան եւ կամ մեծ յաղթանակ մը տարին: Ժողովուրդներ կան որոնք իրենց բռնութեան յաղթանակը պաշտամունքի կը վերածեն, բայց որքան գեղեցիկ է երբ կը տեսնենք որ ձեզի պէս հին ժողովուրդ մը, ձեզի պէս մեծ ժողովուրդ մը, չի մտածեր իր տարած պատերազմներուն վրայ եւ ոչ ալ իր ունեցած ցաւալի զոհերուն վըրայ, այլ կը մտածէ հոգեկան մեծ դէպքի մը մասին: Մենք Ռումանացիներս Աւետարանը թարգմանեցինք 1700 թուականին, մինչդեռ դուք թարգմաներ էք 434ին, այս տեսակէտէն դուք աւելի բախտաւոր էք:

Յարգելի փրոֆէսօրը իր ճառին շարունակութեան մէջ հակիրճ պատմականն ըրաւ Հայոց պատմութեան եւ ռումէն ու հայ ժողովուրդներու յարաբերութեանց:

Գեղարուեստական բաժինը կը բաղկանար նուագէ եւ երգչախումբի քանի մը շատ յաջող երգերէն:

** Նոյեմբեր 23ին տեղի պիտի ունենայ մասնաւոր հանդէս մը նորէն 1500ամեակի առթիւ, սակայն այս անգամ ռումէն հասարակութեան համար, մեծ պատրաստութիւններ կը տեսնուին, հրաւիրուած են եւ պատւոյ յանձն.ի մաս կը կազմեն ռումէն գիտական, քաղաքական եւ գրական բոլոր կարեւոր դէմքերը, որոնց մէջ բազմաթիւ ներկայ եւ նախկին նախարարներ, Ն. Վ. Թագաւորը, որ մօտէն կը հետեւի երկրին գեղարուեստական շարժման եւ որ լաւագոյնս կը ճանչնայ հայ պատմութիւնն ու արուեստը, փափաք յայտնած է ներկայ ըլլալ Նոյեմբեր 23ի հանդէսին: Այս առթիւ հրապարակ պիտի ելլէ « Ani » պարբերաթերթը, 2—300 էջերէ բաղկացած հատոր մը, ռումաներէն, ուր յօդուածներ ունին բացի Փրոֆ. Եօրկայէ, ռումէն բոլոր յայտնի բանաստեղծներն ու գրագէտները:

Այս հանդէսը լաւագոյն ազդակը պիտի ըլլայ հայ արուեստը եւ պատմութիւնը անգամ մըն ալ ծանօթացնելու մեր մեծ բարեկամ ռումէն ժողովուրդին:

ԲԱՆՈՒՈՐ

ԾԻԾԱՂ

ՉԵՄ ԿՐՆԱՐ ԼԱԼ, ԿԻՆՍ ՄԵՌԱՒ

Կալիֆոյ հրէական գաղութին մէջ սովորութիւն է, մեռել մը թաղելու ժամանակ, դիմել «լացող»ներու գրասենեակին, որ իր տրամադրութեան տակ ունի սուգը կատարել դարձընելու գործիք մարդիկ:

Վերջերս կին մը կը դիմէ լացողներու գրասենեակը, ուր իրեն կը յանձնարարուի համբաւաւոր եւ առաջնակարգ լացող մը, ողբալու համար յաճախորդին ամուսնոյն մահը:

Լացողը, սակայն, վերջին պահուն կը հրաժարի իր «աշխատանքէն», հետեւեալ պատճառաբանութեամբ.

— Տիկի՛ն, հաճոյքով պիտի լայի ամուսնոյդ դագաղին վրայ, բայց վերջին պահուն անանկ բան մը պատահեցաւ ինծի որ այլեւս լալու յարմարութիւն չունիմ,— կինս մեռա՛ւ:

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

ԴԻԿՏԱՏՈՐԸ

Վերջերս Փարիզի լաւագոյն շարժանկարի սրահներէն՝ Ռէքս (Rex) ներկայացուց Տանիմարքայի Քրիստիան Է.ի կեանքէն առնուած ժապաւէն մը, «Դիկտատորը»:

Հազար եօթը հարիւր վաթսունը վեց թուականի, թագաւորական կեանքէ դրուագ մըն է, գրի առնուած եւ պատրաստուած Լիւսարիկի եւ Լօկանի կողմէ: Բեմադիրը՝ Վիքթօր Սավիլ:

Դիկտատորի դերը ստանձնած է Գլիվ Պրուք, այլ անուամբ բժիշկ Սթրեւանզէ:

Տանիմարքայի թագաւորութեան ժամանակ, հօրը մահէն յետոյ, թագաւորական գահը կը բարձրանայ Քրիստիան Է. քսանամեայ պատանի մը, որ իր կեանքը կ'անցընէ շռայլանքի եւ ցոփութեան մէջ:

Մայր թագուհի Ժիւլիանան է որ կը կառավարէ երկիրը, իր ուզած ձեւով:

Այդ ժամանակ, ամուսնութեան օրն իսկ, թագաւորը կը կորսուի, պալատականները կը սկսին փնտռել, սակայն անօգուտ: Թագաւորը փախած է Համպուրկ, այդտեղ ինքզինքը աւելի ազատ զգալու համար, հեռու իր մօր կամ պալատականներու հրաւիրած ժողովներէն կամ խօսքերէն:

Մեղկ կեանք մը կը սկսի վարել, անգամ մը աղջկան մը բազուկներուն մէջ կը մարի: Հարկ կ'ըլլայ բժիշկ մը կանչել եւ վերջապէս կը գտնեն Սթրեւանզէ կոչուած բժիշկը:

Բժիշկը քննելէ յետոյ զայն, կը նետէ պաղ ջուրով փոքրիկ աւազանի մը մէջ:

Թագաւորը ուշքի եկած կը դիտէ այդ երկար դորշ մազերով մարդը որ իր դիմացն է կեցած, մինչ շուրջ բոլորը հաւաքուած են սիրուհիներն ու իր հետ եկած պալատական քանի մը մարդիկը:

Ո՞վ է այդ մարդը որ խրոխտ կեցուածքով մը կանգնած է այդպէս թագաւորին առջեւ:

Վերջապէս կը խօսի այդ մարդը եւ կ'ազդարարէ թագաւորին թէ այսուհետեւ չըլլայ որ հետեւի իր նախկին վարած կեանքին, թէ աւելորդը արդէն սկսած է փճացնել իր թոքերը եւն.:

Կը մեկնի բժիշկը եւ այդ մանուկ թագաւորը կը սկսի մտածել: Կը հրամայէ իրեն հետ Քոփէնհակ բերել այդ անկեղծ մարդը՝ բժիշկը: Իր կեանքին մէջ առաջին անգամն էր հանդիպած այդպիսի մարդու մը: Հետեւեալ օրը արդէն բժիշկին հետ կը վերադառնայ մայրաքաղաք եւ այդ մարդը կ'ըլլայ թագաւորին անձնական բժիշկն ու միեւնոյն ատեն, իր միակ խորհրդատուն, որուն միջոցաւ պիտի կրնայ կառավարել իր երկիրը:

Սակայն մայր թագուհին կը խուսափի այդ մարդէն, աւելի ընկերվարական ձգտումներ եւ մտածումներ ունենալուն պատճառաւ, ամէն միջոցի կը դիմէ զայն յանցաւոր հանելու համար, որպէսզի վերցնէ տղուն թագաւորին վստահութիւնը:

Սթրեւանզէ կը բարեկամանայ թագուհի Գարոլինի հետ եւ անոր միջոցաւ կը փորձէ գիտակցութեան բերել այդ երիտասարդ թագաւորը:

Ապարդիւն կը մնան սակայն իր եւ թագուհիին թափած ջանքերը:

Թագուհին ալ սիրահարած, անգամ մը գիշերանց բժիշկի սենեակը գաղտագողի գացած ժամանակ կը նշմարուի եւ մայր թագուհին իր տղուն սարքած խնջոյքի օրն իսկ ձերբակալել կուտայ այդ երկուքը: Թագաւորը նախ չուզեր ստորագրել ձերբակալման հրամանագիրը, սակայն խմցնելէն [illegible] եւ հարկադրանքի տակ կը ստորագրէ:

Թագուհին Սթրեւանզէի միջոցաւ կ'ազատի, մինչ ինք քանի մը օր յետոյ կը գլխատուի:

Վերջին պահուն, թագուհիին մեկնած ժամանակ, կը բերեն Սթրեւանզէի ժամացոյցը եւ այդ կ'ըլլայ միակ յիշատակը:

Ն. ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ

Ք. ՌՈՒԲԷՆ ՃԱՓՈՆԻ ՄԷՋ

Թոքիոյէն կը գրեն սեպտեմբեր 25 թուականով.—

Քէմանչիսթ Ռուբէն որ իր տիկնոջ հետ պտոյտի ելած է Արեւելքի մէջ, Հնդկաստանէն հոս եկաւ եւ նոյնպէս հմայեց սփռեց քեմանչայով: Ռուբէն սեպտեմբեր 25ին իր առաջին նուագահանդէսը տուաւ Քոպէի մէջ, ուր հրատարակուող ճափոներէն թերթերէն զատ, անգլիերէն օրաթերթ մը՝ « Տհը Օսաքա Մէյլի » կը գրէ իր սեպտեմբեր 29ի թիւին մէջ.

Քէմանչան Ճափոն եկաւ առաջին անգամ ըլլալով, իր 5000 տարուան պատմութեան ընթացքին: Երբ կը նըւագէ զայն Ռուբէն, միջազգային համբաւով հայ երաժիշտ մը որ Ճափոն եկած է, այս նուագարանը կ'երգէ Մերձաւոր Արեւելքը, իր թախծոտ սիրտէն թափելով Հայաստանի, Արաբիոյ, Իրանի եւ միւս երկիրներու հին եղանակները:

Մեծ թէ փոքր բազմաթիւ քէմանչաներ կան, եւ Մերձաւոր Արեւելքի մէջ այս հին նուագարանը կը գործածուի նուագախումբերու մէջ: Բայց Ռուբէն, որ պատիւը ունեցած է նըւագելու Եգիպտոսի, Ռումանիոյ եւ ուրիշ թագաւորներու ներկայութեան, միակն է որ քեմանչայով մենանուագներ կ'ընէ հրապարակային նուագահանդէսներու մէջ:

« Քէմանչա » պարսկերէն «ջութակ» (քեման) կը նշանակէ եւ «չա» (փոքր), որոնցմով կը կազմուի «փոքր ջութակ» բառը: Ռուբէնի ձեռքը գտնուած քեմանչան 1810 թուականը կը կրէ եւ երաժշտագէտ ընտանիքի մը մէջ սերունդէ սերունդ անցած է: Այս գործիքը 400 տոլարի արժէք մը կը ներկայացնէ:

Նախապէս միալար գործիք մըն էր ան, Արաբիոյ մէջ երկլար դարձաւ ու եռալար Իրանի մէջ: Ռուբէն չորրորդ լարով մը կատարելագործած է զայն եւ այսպէս կարելի դարձուցած է անով նուագել ամէն տեսակ եղանակ, դաշնակի ընկերակցութեամբ: Այս տեսակէտով, Ռուբէն յառաջապահ մը կ'ըլլայ՝ Մերձաւոր Արեւելքի երաժշտութիւնը արեւմտեանով ձեւաւորելուն մէջ:

« Արաբիոյ մէջ, ըսաւ Ռուբէն, տեղացի երաժիշտները սովորաբար առանց ձայնագրերու, ականջով կը նըւագեն»: Այս պատճառով, Գահիրէի մէջ Ռուբէն ձեռնարկած է տեղացի երաժիշտներու ձայնագրի վրայէն նըւագել սորվեցնել:

Ի՞նչ է քէմանչան: Հրապուրիչ [illegible] -ւոյթով գործիք մըն է ան. գնդաձեւ մարմնով մը որ թրքական ընկ[illegible] զենիէ շինուած ու ծածկուած է մագաղաթով: Նուագելու ատեն կը կեցնեն մէկ ծունկի վըրայ եւ աղեղը կը քաշեն լարերուն վըրայէն: Թէմպրով ջութակին կը նմանի բայց շեշտով (թոն) կը տարբ[illegible]

Բոլոր անոնք որ սեպտեմբեր 25[illegible] նուագահանդէսը լսեցին, Հայ, [illegible] եւ իրանեան եղանակներու նոր վ[illegible] քը ունեցան: Երգերէն ոմանք ար[illegible] սովոր էին իրենց յափշտակիչ գե[illegible] կութեամբ, ուր միեւնոյն ատեն [illegible] մանջային արժանիքը ի յայտ կը [illegible] րէին:

Ռուբէն յոյս ունի ուրիշ նուագահանդէս մըն ալ տալու, «Արեւել[illegible] հին նուագարանը ներկայացնելու [illegible] մար Արեւելքի ամէնէն յառաջ[illegible] ազգին», ինչպէս ինքը ըսաւ:

Դէպքերով լեցուն է Ռուբէնի [illegible] պարէզը: Իրաքի մէջ ան շահած է [illegible] ռաջնութիւնը ազգային զինուորա[illegible] քայլերգի պատրաստութեան մէջ: [illegible] րօպայի մէջ երեք երաժշտական [illegible] լութիւններ տուած է: Կը խօսի [illegible] յերէն, ռումաներէն, իրաներէն, [illegible] ցերէն, ռուսերէն եւ թուրքերէն:

Երկու շաբաթ առաջ Ճափոն եկ[illegible] ճափոնական երաժշտութիւնը [illegible] անթելով եւ կապ մը նշմարած է [illegible] փոնական ու մերձաւոր արեւելեան [illegible] րաժշտութեանց միջեւ: Այնպէս [illegible] յոյս ունի ռադիօյի մը յօրինել[illegible] փոնական ոճով: Որովհետեւ Ռուբ[illegible] որքան տաղանդաւոր նուագող [illegible] քան եւ երգահան մըն է: Իր յօրի[illegible] երգերն են «Արեւելեան Ցիշատա[illegible] « Հովիւին երգը » եւ ուրիշներ:

Իր տիկինն ալ, որ միասին կը [illegible] բորդէ եւ դաշնակով կ'ընկերակց[illegible] նոյնպէս զարգացած երաժշտագ[illegible] մըն է: Տէր եւ Տիկին երաժշտագ[illegible] ները ամիս մըն ալ պիտի մնան Ճափ[illegible] նի մէջ եւ Թոքիոյէն յետոյ պիտի [illegible] ցելեն Խարպին:

** Այս առթիւ, Ճափոն թերթ[illegible] հրատարակած են Ռուբէնի, [illegible] ու քէմանչային պատկերները:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ [illegible] թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ [illegible] թանաքի եւ մաքրաբար:

ԸՆԿ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՊԻՊԷՌԵԱՆ

ԼԱ ՍԻՕԹԱ, 3 Նոյ.— Անդարձ կոր-սնցուցինք մեր սիրելի բարեկամը, ընկ. Յարութիւն Պիպէռեան, ծնած Կ. Պոլիս, հազիւ 41 տարեկան: Ամուս-նացած էր Հայաստան՝ անկախու-թեան շրջանին:

Զգալով որ աւելի ձեռնհաս ընկեր-ներ տան իր ընկերական կեանքի ման-րամասնութիւնները, կ'ուզէի յիշել քանի մը գիծեր:

Հայաստանի բոնի կարմրացումէն յետոյ, ինչպէս շատերը՝ ընտանիքով կ'անցնի Պոլիս, յետոյ Ֆրանսա: Ա-տեն մը Լա Սէյնի նաւաշինարանը կ'աշխատի, ապա կ'անցնի Լա Սիօ-թայի նաւաշինարանը, իբրեւ մասնա-գէտ: Սիրուած եւ յարգուած էր ոչ միայն իր հայրենակիցներէն, այլ եւ ֆրանսացի ընկերներէ: Իր սեղանը բաց էր անխտիր բոլորին առջեւ,— անկարին, եկուորին, անցորդին: Ա-մէն տեսակ հաւաքոյթներու, ձեռ-նարկներու միշտ օգնող ու կազմա-կերպող էր:

Անցեալ մայիս ամսուն 10 առ հա-րիւրի օրէնքին համաձայն, շատ-շատերուն հետ ինք եւս գործէ կը հանուի: Ատեն մը պարապ մնալէ յե-տոյ, Լա Սէյն մասնաւորի մը գործա-րանին մէջ միեւնոյն պաշտօնով գոր-ծի կը ձեռնարկէ: Հազիւ ամիս մը առաջ իր ընտանիքի անդամներն ալ փոխադրած էր հոն:

Ափսո՛ս որ տաժանելի հիւանդու-թիւն մը կայծակի արագութեամբ կը գգետնէ իր հուժկու մարմինը: Տա-րաժ մը առաջ ուղեղային տագնա-պով կաթուածահար կ'ըլլայ: Հայրե-նակիցներու եւ բարեկամներու անձ-նուէր ջանքերը, բժշկական խնամքնե-րը անօգուտ կ'անցնին, անողոք հի-ւանդութիւնը իր աւերը կը գործէ եւ մեր դժբախտ Յարութիւնը հոգին կ'ա-ւանդէ հոկտ. 31ին, իր ետին թողլով անյոյս եւ անմխիթար իր այրին, ըն-տանիքը եւ չորս սիրուն եւ անչափա-հաս զաւակները:

Լա Սիօթա եկած են Լա Սէյնի բարեկամները եւ ծանօթները, նկատի ունենալով այրի տիկ. Ծաղիկին ա-նօգնական վիճակը և կ'որոշեն փոխան ծաղկեպսակի ծախքերը հաւաքել եւ արդիւնքը յատկացնել փոքրիկներուն, ինչ որ անմիջապէս կը գործադրուի:

Յուղարկաւորութեան արարողու-թիւնը կատարուեցաւ շաբաթ, 2 նո-յեմբերին: Խուռներամ բազմութեամբ դագաղին կը հետեւէին Հայեր եւ Ֆր-րանսացիներ: Հակառակ տրուած որո-շումին, դարձեալ ծաղկեպսակներու թիւը արդէն կը յայտնէր թէ մեր Յա-րութիւնը որքա՛ն լայն տեղ բռնած էր բոլորի սրտին մէջ: Գերեզմանին վը-րայ յուզիչ հրաժեշտի երկու խօսք ը-րաւ ընկ. Մ. Կաղինեան:

Օտար հողը թեթեւ ըլլայ, սիրելի Յարութիւն եւ յիշատակդ անթառամ: Վստահ եղիր որ զաւակներդ կը յաջո-ղին կատարել քու բաղձանքդ,— եր-թալ Հայաստան զոր այնքան կը փա-փաքէիր անգամ մը եւս տեսնել:

Կ. Մոմջեան

Ի ՊԷՏՍ ՋԱՐԳԱՑԵԼՈՅ

—•—

Սիրելի Արազ.— Մէկ երկու ընթեր-ցողի աչքին մէջ նայելով՝ կը տեսնեմ որ երկբարբառ ի՛նչ կը նշանակէ, բսել կ'ուզեն: Եւ իրաւունք ունին: Երկ-բարբառ, Ֆրանսերէն diphtongue, կը նշանակէ երկու ձայնաւոր՝ որ մէկ ձայն, մէ՛կ հնչում կը հանեն: Չէ՞ որ մէկն մի ձայնաւոր իր առանձին ձայնը ունի եւ ասոր համար է որ ձայնաւոր կ'ըսենք, բայց երկբարբառ կ'ըլլայ, երբ երկու ձայնաւոր իրարու քով գա-լով իսկ, փոխանակ երկու զատ ձայ-նի՝ մէկ ձայն կ'ունենան, ինչպէս՝ եա, իւ, ու, ոյ, աւ (օ): Ֆրանսերէնի մէջ ալ նոյն ձեւով, au, ou, eu, ei երկբար-բառները: Երբ Ֆրանսացին ուզէ դադ-րեցնել aին երկբարբառ ըլլալէ՝ կը գրէ այսպէս, aï եւ կը կարդայ զատ զատ:

Արդ, հայ երկբարբառները բար-դութեան միջոցաւ փոփոխութիւն կը կրեն.— Ինչպէս ըսինք անցեալ ան-գամ, եա կ'ըլլայ է, այրը կ'իյնայ: Իւ բարդութեան պահուն կ'ըլլայ ու (կոիւ՝ կռուախնձոր, հաշիւ՝ հաշուե-խոյս, թիւ՝ թուահամար. պատիւ՝ պատուաւոր, խռիւ՝ խռուացած):— Ոն կը կորսուի բարդութեան մէջ, այսպէս՝ (մուկ՝ մկնդեղ, գուռ՝ գռ-նապան, ձուկ՝ ձկնկիթ — խավեար — հուր՝ հրդեհ. մուր՝ մրել, մրայօն. բութ՝ բթամիտ, գութ՝ գթառատ, բուտ՝ բտել, զուտ՝ զտել, թուր՝ թը-րակալ — երախակալ — լուռ՝ լռին, նուշ՝ նշենի, պուտ՝ պտիկ, սուն՝ սնե-նի, փուք՝ փքալ եւն.): Կրնայինք ը-սել նաեւ թէ ուն չգրուած կամ բնա-կան ըի կը փոխուի: Վերի օրինակնե-րէն առնելով մկնդեղ, ձկնկիթ — սորագծուած նները ինկած են նոր լեզուի արմատական ձեւին մէջ, բայց որովհետեւ — կրկնենք — բարդու-թիւնները լեզուին հին արմատական ձեւին վրայ կ'ըլլան, պարտաւորուած ենք ըսել, զոր օր. ձկնկիթ, քանի որ ձուկ չէ բուն բառը, այլ ձուկն, մուկ չէ, այլ մուկն, գուռ չէ, այլ դուռն, այսպէս նաեւ չենք ըսեր սա-ռաւիտ, այլ սառնաւիտ, սառն է բառը արմատական ձեւին մէջ, թէեւ, ի հարկէ, պարզ գիր մըն է ն, եւ ին-կած է նոր լեզուի ձեւին մէջ, մանա-ւանդ գոյականներէն — հիմ, դառ, մառ, մուկ, թոռ, դուռ: Կը պահուի սակայն ածական ձեւին մէջ, ինչպէս՝ սառն, դառն, եւայլն չխճողելու հա-մար օրինակները:

Ի ձայնաւորը եւս կը կորսուի կամ, յաճախ, չգրուած ըի ձայն կը հանէ. այսպէս՝ (միտք՝ մտաւոր. կիրք՝ կը-րայոյզ. գիրք՝ գրութիւն. ժիր՝ ժրա-ջան. լիր՝ լրութիւն, լիրբ՝ լրբու-թիւն, ծիծ կամ ծուծք՝ ծծել, կիր՝ կրաքար, ծիր՝ ծրել, կիթ՝ կթել, կթո-տել, կիպ՝ կպել, ծիղ՝ ծղօտ, ճիղ՝ ճղել, նիգ՝ նգել, սին՝ սնոտի, ցիր՝ ցրուել, տիպ՝ տպել, բիծ՝ բծաւոր, եւայլն:

Հոս տեղն է ըսել թէ ու եւ ի չեն փոխուիր, նոյն կը մնան բառերուն ըս-կիզբը եւ վերջը գալով, այսպէս՝ մե-ծատուն, ունկնդիր, ուշիմ, ուղղա-միտ, անուղիղ, չարամիտ, ուժգին, եւն.: Արդէն նախորդ դասերէն մէկուն մէջ խօսեցանք, թէ ոյ բարդութեան մէջ կ'ըլլայ ու, անոյշ՝ անուշակ, ըն-տոյգ՝ ստուգութիւն, փոյթ՝ փութալ, յոյզ՝ յուզում, սոյզ՝ սուզակ, թոյլ՝ թուլամորթ, ծոյլ՝ ծուլութիւն, լոյս՝ լուսաւոր, ձոյլ՝ ձուլել, չոյտ՝ չու-տիկ, սոյլ՝ սուլել, քոյր՝ քուրիկ, մոյր՝ մուրալ, մուրիկ:

Մանաւորապէս պիտի խնդրեմ ըն-թերցողներէս, սիրելի Արազ, ուշադ-րութեամբ հետեւիլ այս ձեւերուն, ո-րոնք ո եւ է լեզուի մը խղճամիտ ու հիմնական ուսումին համար անհրա-ժեշտ են: Ըլլայ Ֆրանսերէնը, անգլիե-րէնը, մանաւանդ գերմաներէնը — նոր և մեծատարած լեզուներուն վրայ միայն խօսելով, յաւէտ զոյգ գիրքերու կը վերածուին, եթէ բարդութիւննե-րու եւ ածանցումներու գոնէ սկզբը-նական եւ գործնական ծանօթութիւն-ները զանց առնուին հետեւողներուն եւ գրողներու կողմէ: Շնորհակալ եմ, բարեկամ մը ինծի կը գրէ, թէ բոլո-րովին տարբեր արհեստով զբաղած ըլլալով հանդերձ, հայ բառերուն ար-մատական, բարդ, ածանց ձեւերուն նկատմամբ տրուած հակիրճ բացատ-րութիւններէն շատ կ'օգտուի, եւ կը կարծէ թէ լեզուին հարազատ ախը ա-ռով կը զօրանայ: Բարեկամին բառե-րը գործածեցի: Ուրիշ հետաքրքիր մաս մըն ալ ունի մեր բարեկամը իր բաւական երկար նամակին մէջ.—Կը խնդրէ որ, ո՛րքան կարելի է, հին լե-զուին ծովուն գոնէ [illegible] ջուրը՝ մոռնելու համար քիչ շատ ծանօթու-թիւններ տրուին: Իբրեւ փափաք չը-նորհաւորելի է բարեկամին պնդումը, բայց մենք այդ մասին չենք կրնար թերանալ մեր գծած ուղղութեան մէջ, ուր, ժամանակ անցնելէ վերջ միայն, կարելի ըլլայ թերեւս մօտենալ այդ եզերքներուն: Յամրընթաց վազենք:

Քերականական տաղտուկէն սթա-փելու համար, արդար գիտողութիւն մը, եթէ կը հաճիս, սիրելի Արա՛զ: Հինը մոռցած եմ, բայց անմահ Կոմի-տասին մահը աններդաշնակ, միանգա-մայն տգեղ բառի մը կը թուի ծնունդ տուած ըլլալ: Աստուածդ սիրես, ո՞վ հանեց սա՛ յուղարկ բառը փոխանակ յուղարկաւորութեան: Վերջինը եր-կար է, արդեօք ասո՞ր համար··· Ո՞վ պիտի երկար բառակ ետեւէն քալէ մեռնողին, կէս ճամբան կը թողու, կը յուղարկէ եւ կծիկը կը դնէ:··· Մեռելին «յուղարկը» չըլլար, այլ յուղարկաւորութիւնը, որ հանդիսա-ւոր, սգաւոր, տօնական իմաստ մը ունի: Իսկ եթէ մէկը··· Հայաստան պիտի մեկնի, երբ, Եղիշէի բառերին պէս, նոր ծիծեռնակները գան, անոր հետ քիչ մը տեղ քալէ՝ «յուղարկ»ի ճամբելու համար, բայց յաւիտենա-կան բաժանումին համար չարունա-կենք «յուղարկաւորութիւն» կատա-րել ···

ՏԱՐԱԶ

ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ

ՏԱՐՕՆՑԻՆԵՐՈՒ ՀԱՆԴԷՍԸ

—•—

Ի պատիւ Պատգ. Ժողովին, Նոյ. 1ին տեղի ունեցաւ Տարօն - Տուրու-բերանի Նահանգային Միութեան սարքած խնջոյքը Իսի լէ Մուլինօ, Պ. Գարակէօզեանի սրահին մէջ, նախա-գահութեամբ հայրենակից Խաչիկ Մկրտիչեանի: Հայրենակից Լեւոն Տօ-նիկեան իր բացման խօսքին մէջ շեշ-տեց.— «Հայրենակիցներ, որքան ա-տեն որ շարունակուի գաղթականի մեր երբեմն վիճակը, մենք պիտի պայքարինք Արմէններու յաւերժաց-ման համար: Որքան ալ մարդիկ յա-մառին իրենց յոռի եւ այլամերժ «ե-ս»ը պարտադրել ազատատենչ հոգի-ներուն, հետեւանքը պիտի ըլլայ մի-այն իրենց բարոյական անկումը: Ժա-մանակն է պոռալու բոլոր քաւոր Պետրոսներու երեսին,— Պարոննե՛ր, մի փորձէք սեւ ներկայացնել ժողո-վուրդ մը որ դարեր շարունակ մի-այն լոյս է սփռեր իր շուրջը»: Նա-խագահն ալ ձաղկելով պատգ. ժողո-վին դէմ սարքուած դաւը, ցոյց տը-ւաւ թէ ինչպէս սասանեցան անոնք: Ցետոյ ըսաւ թէ մարդիկ այնքան խելք ու խիղճ չունին որ սոխակն ան-գամ ոսկի վանդակի մէջ դրած են, սակայն ան չէ դադրած «Ա՛խ, վա-թան» ըսելէ: Տարօն Տուրուբերանցի Հայը իր արիւն քրտինքով օծուած երկիրը չի կրնար մոռնալ ու չկան-չել «ա՛խ, վաթան»: Որքան կ'ուզեն թող կոկոան սեւ ագռաւները, հակա-ռակը ապացուցանելու համար»:

Ապա բեմ հրաւիրուեցաւ օրուան բանախօսը Պ. Սեդրակ Սասունին, որ խօսեցաւ գեղեցիկ ճառ մը շնորհա-ւորելով պատգամաւորական ժողո-վը եւ անոր նոր ուղեգիծը: Այս առ-թիւ յառնեց որ ժողովուրդի ծոցէն ծնած մարդիկ առանց խղճահարելու պառակտում ստեղծեցին մեր ժողո-վուրդին մէջ, «բարեկամ» եւ «թշնա-մի» հատուածներու բաժնելով: Ո՛չ, հայրենակիցներ Տուրուբերանցի ամե-նակծու հակառակորդն անգամ չի կը-նար գէշ մտածել այն հողամասի հա-մար որ կը կոչուի Հայոց աշխարհ, եւ մեր ժողովուրդն է որ ամէնէն ա-ւելի իրաւունք ունի այդ երկրի վը-րայ, տուած ըլլալով իր արեան վեր-ջին կաթիլը անոր գոյութեան: Տա-րօնցիներու Հայաստանի հանդէպ ու-նեցած զգացումն ու հոգեկան կապը կարելի չէ չափել նիւթականով: Այդ «չարչի»ներու գործն է: Այսօր-ուան կառավարութիւնը որ կը խօսի համայն մարդկութեան անունով, չի կրնար մերժել հալածական ժողո-վուրդի յոգնատանջ Հայու չինելու ընդունակ ձեռքը, եթէ մէջտեղ չիյ-նան Աղէփները»:

Նոյն նիւթի շուրջ խօսեցան Մ. Գրի-գորեան (Տէօին), Գէորգ Միրոյեան, Սարգիս Օհանեան եւ Լոբիս Պօլէեան: Այս վերջինը խիստ յուզուած բացա-գանչեց.— «Բոլոր այն Տուրուբերան-ցիները որ հոս են, կը կրեն մաքուր արիւն, իսկ քիչ բացառութեամբ դուրս մնացողները դաւաճաններ են, հէնց Աղբիւր Սերոբի թոյն տուող վա-տերէն»:

Օր. Մելինէ Օհանեան արտասանեց Թումանեանի «Հայրենիքիս հետ»ը, Լեւոն Տօնիկեան երգեց «Հայրիկ, Հայրիկ»ը, ապա «Արօր տարրակ»ը, իսկ փոքրիկ Տարօն Տօնիկեան արտա-սանեց մեր մարտիրոսութեան 20ամ-եակի առթիւ Ամերիկայի «Հայրենիք» թերթին մէջ հրատարակուած «Հայրե-նի տուն»ը (Գեղամ Գեղակ): Միջան-կեալ կը նուագէր Թառխթ Գարեգին: Երկու փոքր գորգեր աճուրդի դրուե-ցան, ապահովելով կլորիկ գումար մը: Ի մէջ այլոց գովելի կերպով մաս-նակցեցան հայրենակիցներ Գ. Միրոյ-եան, Տիգրան Տէրոյեան, Խաչիկ Մար-գարեան, Ստեփան Ալեքսանեան, Ա-ռաքել Թաթուլեան եւ ուրիշներ: Վեր-ջինս աճուրդի առարկան շահելով կր-կին ձգեց Միութեան, որպէսզի ա-ճուրդը շարունակուի, ապա նորէն ի-րեն վիճակուեցաւ եւ այս առթիւ տը-ւաւ 20 Ֆրանքի նուէր մը: Ցետոյ Տա-րօնի տարազ հագած երիտասարդ-ներ Արամ, Մանուկ, Նշան եւ Արմե-նակ մեծ խանդավառութիւն ստեղծե-ցին: Տիկ. Ֆենիա Ալեքսանեան, Գ. Մանդակունի եւ Արամայիս կով-կասեան իրենց ձկուն ու կենսուրախ պարերով ջերմութիւն ստեղծեցին մեր հանդէսին մէջ, մինչ տիկին Հայ-կանուշ Աւետիսեան սրահը կը թնդա-ցնէր Տարօնի պարերգներով եւ շուրջ-պարով:

Հանդէսը վերջացաւ կէս գիշերին, մեծ գոհունակութիւն պատճառելով:

Մելիքեան

ՄԱՄՈՒԼ

ՀՆՉԱԿԵԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԱՆԿԱԽՈՒԹԻՒՆԸ ՎԵՐՋԱՑԱՒ

—•—

Հետեւեալ խմբագրականը կ'արտատպենք Ամերիկայի ռամկավարների օրգանէն, իբրեւ զուարճալիք արտատպելով ամենավերջին տողը: Այդ մաղթանքը ուղղած էր նաեւ «Ճիւմ-հուրիէթ», աւելի բաց խօսելով··· (Պայքար, 15 հոկտեմբեր).

— «Ամերիկայի հայ քոմունիստնե-րու թերթին՝ «Բանուոր»ի եւ Ս. Դ. Հնչակեան օրկան՝ «Երիտասարդ Հա-յաստան»ի մէջ հրատարակուած են «միացեալ ճակատ» կազմելու համա-ձայնութիւնն ու անոր պայմանները:

Այս համաձայնութեամբ իսկապէս վերջացած է Հնչակեան կուսակցու-թեան անկախութիւնը եւ ջնջուած է անոր առանձին գոյութեան իրաւուն-քը:

Հնչակեան կուսակցութիւնը գոյու-թիւն առաւ գլխաւոր նպատակ ունե-նալով Թրքահայ ազատագրութիւնը: Մինչեւ անգամ Վերակազմեալ Հնչա-կեանութիւնը կազմող զուտ ազգա-յին զանգուածին «Սոցիալ Դեմոկ-րատ» հատուածէն բաժնուելէն վերջ, ընաշխարհի մէջ գործող կարեւոր Հն-չակեան վարիչներ, ազատագրական պայքարի ընթացքին մեծ կարեւորու-թիւն չընծայեցին ընկերվարական վարդապետութեան: Սասունի Մու-րատին (Համբարձում Պօյաճեան) եւ Արամ Աչըգպաշեանի նման յեղափո-խական շարժման մասնակցողներ, ազգայնական մնացին ոգիով եւ ձգ-տումով, մինչդեռ ռուսահայ Հնչակ-եաններ ուժեղ կապերով կապուեցան ռուս Սոցիալ Դեմոկրատներու հետ: Մարքսիստ Հնչակեաններու այս հատուածն 1903էն ի վեր զանազան փորձեր կատարեց միութիւն մը յա-ռաջ բերելու համար ռուս Սոցիալ Դե-մոկրատ կուսակցութեան հետ: Մի-ութեան փորձերը միայն մէկ անգամ արդիւնք ունեցան, սակայն իրագոր-ծուած ֆէտէրացիան կարճ կեանք մը ունեցաւ:

Հնչակեան ղեկավարութեան ազ-գայնական հատուածը տարիներու ընթացքին չուզեց հրաժարիլ Թրքա-հայ ազատագրութեան դատէն, այս պատճառով ալ անիկա բաղձաց պահել կուսակցութեան անկախութիւնը:

Ներկայ համաձայնութիւնը կը նը-շանակէ ուրեմն, որ Հնչակեան կու-սակցութիւնը միանգամ ընդմիշտ հը-րաժարած է Թրքահայ դատէն, որուն համար ան հիմնուեցաւ: Առանց այս նպատակին, անիկա անջատ գոյու-թեան իրաւունք չունի մեր ազգային կեանքին մէջ, որովհետեւ, մարքսիզ-մէն յառաջացած համայնավար վար-դապետութեան մէջ ազգային ձգտում, նպատակ, իտէալ եւ սկզբունքներ գո-յութիւն չունին:

Ս. Դ. Հնչակեան եւ Քոմունիստ համաձայնութեան միւս նպատակնե-րուն հետ, որոնք են պայքար ֆա-շիզմի, պատերազմի եւ Հայոց ազ-գայնական կազմակերպութեան դէմ, — յիշուած իսկ չէ թէ Հնչակեան կուսակցութիւնը պահած է Թրքահայ ազատագրութեան նպատակը: Հնչակ-եան բանակցողներ,— ինչպէս ցոյց կուտայ իրենց կողմէ Քոմունիստ կուսակցութեան ուղղուած նամակը,— խօսքն անգամ ըրած չեն կու-սակցութեան գոյութեան հիմնա-կան պատճառ եղող Թրքահայ դա-տին: Եթէ այս բանակցողներու որո-շումը կը ներկայացնէ ամբողջ Հն-չակեան կուսակցութեան կամքը,— մենք իրաւունք ունինք նախկին Հն-չակեանութիւնը թաղուած եւ Քոմու-նիստ կազմակերպութեան մէջ լուծ-ուած նկատելու, որովհետեւ, իր գըլ-խաւոր նպատակէն դատարկուած կու-սակցական անուն մը պահել եւ ա-ռանձին թերթ մը շարունակել, Ամե-րիկայի Քոմունիստ կուսակցութեան ղեկավարութեան պարտադրած եւ ի-րենց կողմէ ընդունուած պայման-ներուն տակ,— կուսակցական անկա-խութիւն պահել չի նշանակեր:

Համաձայնութիւնը ցոյց կուտայ որ, (Ա.) Ամերիկայի Քոմունիստ կուսակցութիւնը ներկայացուցիչ մը պիտի ունենայ Հնչակեան օրկաննե-րու ժողովներուն մէջ: (Բ.) Քոմու-նիստ կուսակցութիւնը ներկայացու-ցիչ մը պիտի ունենայ նաեւ Հնչակ-եան թերթերու խմբագրական կազ-մին մէջ: Քոմունիստ կուսակցութեան խօսողները պիտի մասնակցին Հն-չակեաններու անդամական ժողովնե-րուն: (Գ.) Հնչակեան կուսակցու-թեան անդամները պիտի անդամա-գրուին Ամերիկայի Քոմունիստ կու-սակցութեան:

Այս համաձայնութեան հրատարա-կութենէն առաջ, «Նոր խմորումներ» վերնագրով մեր գրած խմբագրակա-նին մէջ, ոչ միայն նախատեսած էինք Հնչակեան Մարքսիստ հոսանքին լու-ծումն համայնավ. տարրին մէջ, այլեւ բաղձանք յայտնած էինք որ, հայ ըն-կերվարական եւ բոլշեւիկ տարրեր միանան, վերջ տալու համար իրենց առանձին, անիմաստ գոյութեան: Ազգային նպատակներէ, ազգային ո-գիէ եւ իտէալներէ պարպուած, չա-փազանց կոտորակուած եւ վատու-ժացած Հնչակեան հատուածին տեղը Քոմունիստ կուսակցութեան մէջ էր արդէն, սակայն, դեռ քանի մը շա-բաթ առաջ, Հնչակեան մամուլն ի ձայն փողոյ եւ թմբկի կը յայտարա-րէր թէ՝ Հօկխտ ու համայնավար տարրերուն հետ իրենք գործակցու-թիւն չեն ուզեր: Հիմա, եղածը երե-ւութապէս գործակցութիւն է եւ իս-կապէս միութիւն, եւ ասոր ալ գլխա-ւոր պատճառը թերեւս այն է որ, Հն-չակեան հատուածն այլ եւս անկարող էր առանձին գոյութիւն մը պահել: Արդէն Քոմունիստ կուսակցութեան միանալու առաջին դիմումն իրենք, Հնչակեանները կատարած են:

Կարգը ընկերվարական Դաշնակնե-րուն է»:

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՃԷՄԱԼ ՓԱՇԱՅԻ ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐԸ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑ

Վերածեց՝ Գ. ՖՐՈՒՆՃԵԱՆ

Իմ անձնական համոզումս է որ «Կիլիկեան զոհ»ի բուն պատճառը Մու-շեղ սրբազանն է, ճշմարիտ յանցա-ւորը: Իսկ այն ատեն կուսակալը գիտ-նալով հանդերձ թէ ի՛նչ վտանգ կը նշանակէր այդ անձնաւորութիւնը, պէտք եղած ապահովական միջոցները ձեռք առած չըլլալուն համար նոյն-պէս ծանր պատասխանատուութեան տակ է: Անհերքելի է որ ան այս տե-սակ դէպքի մը ատեն կառավարու-թեան սանձը ձեռքէ ձգած էր եւ իր դերքը տկար ու ցաւալի էր հանդէպ ապակ եւ մարդասպան վոհմակին:

Բացարձակօրէն որոշ է, որ այս անցքէն երկու երեք ամիս առաջ, Ա-տանայի կուսակալութեան, պաշտօ-նական եւ հանրային շրջանակներու Թուրքերն ու Մահմետականները այն հաստատ համոզումն ունէին թէ Հա-յերը օրն ի բուն զէնք բերել կուտա-յին, պատրաստ ըլլալու համար զան-գուածային ջարդ մը կատարելու: Այս պատճառով Թուրքերն ու Մահ-մետականները մեծ վտանգի մէջ կը զգային իրենք զիրենք: Ինչ կը վերա-բերի Մուշեղ սրբազանի եւ իր արբա-նեակներուն, անոնց անտակտ ճառերն ու պայքարի գրգռութիւնները աւելի կը զօրացնէին այդ մտահոգութիւննե-րը:

Հօգերանական այն պատճառները զորս յիշեցի, իմ անձնական համո-զումներս չեն միայն. անգլիացի սպայ Տաութի Ուայլի, Ատանայի անգլիա-կան հիւպատոսը նոյն կարծիքին ու-նէր: Շատ կը ցաւիմ որ այս պատ-ուախնդիր մարդը որ Տարտանէլի պա-տերազմին մէջ քաջութիւն ցոյց տը-ւաւ եւ իր կեանքը զոհեց հայրենիքին համար, չապրիր, որպէսզի հաստա-տէր իմ ըսածներս:

Ամերիկացի միսիոնար Մըսթըր Ջէմպըրս եւ Տարսոնի ամերիկեան քոլէճի տնօրէնը Մըսթըր Քրիսթին պատմելէ ետք սոսկալի բարբարոսու-թիւնները զորս Թուրքերն ու Արաբ Ուշաղները ի գործ դրած էին ջարդի ատեն, հաստատեցին նոյնպէս թէ Մու-շեղ սրբազանն էր գլխաւոր պատճա-ռը այս արիւնհեղութեան:

17.000 Հայեր եւ 1850 Թուրքեր ըս-պաննուեցան Ատանայի ջարդին: Այս թիւերը ցոյց կուտան որ, եթէ Հա-յերը Ատանայի մէջ Թուրքերէն շատ ըլլային, ճիշդ հակառակը պատահած պիտի ըլլար եւ Թուրքերը Հայերու կողմէ ջարդուած պիտի ըլլային: Ան-գթութեան կողմէ երկու տարրերն ալ իրարմէ վար չէին մնար: Հայերը ա-ռիթ չէին կորսնցներ Թուրք կիներու եւ տղոց վրայ յարձակելու, Թուր-քերն ալ նոյն ձեւով կը վարուէին. այսպէս երկու սանձակորոյս ազգու-թիւնները կ'ապացուցանէին թէ ոչ մէկ տարբերութիւն կար իրենց մի-ջեւ:

Երբ Ատանայի կուսակալ նշանակ-ուեցայ, կառավարութիւնը տրամա-դրութեանս տակ դրաւ 200.000 ոսկիի վարկ մը. 100.000ը պէտք էր յատկաց-ուէր Հայերու եւ Թուրքերու տունե-րու վերաշինութեան, որոնք քաղաք-ներու եւ գիւղերու մէջ հրոյ ճարակ եղած էին: Իսկ միւս կէսը պէտք էր փոխ տրուէր հայ առեւտրականնե-րու, արհեստաւորներու, ագարակա-պաններու, վերսկսելու համար իրենց գործը, պայմանով որ տասը տա-րիէն վերադարձնէին: Ատանայի մէջ իմ նախագահութեանս տակ հիմնեցի յանձնաժողով մը, բաղկացած քանի մը օտարականներէ, ինչպէս ամերիկ-եան միսիոնար Մսթըր Ջէմպըրս եւ բազմաթիւ տեղացիներէ, մեծ մասով Հայեր: Շնորհիւ ձեռք առած միջոց-ներուս, գալէս չորս ամիս ետք կեդ-րոնին մէջ Հայերու տուները վերա-շինուած էին եւ գաւառի մէջ ալ կէս կատար մնացած տուն մը իսկ չկար: Կարճ խօսքով, հինգ վեց ամսուան ընթացքին Հայերը վերսկսած էին ամ-բողջապէս իրենց առեւտուրը, հողա-գործութիւնը եւ արհեստը: Իսկ Թուրքերուն եւ Հայերուն միջեւ, գո-նէ երեւութապէս ոչ մէկ նշան կը յայտնուէր անցեալ պառակտումէն: Եթէ Պ. Մանտէլշթամ իր գրքին 205րդ էջին մէջ յոյն Ազոսիդէսի վկայու-թեան կը դիմէ, որ ծանօթ է արդէն իր հակաթուրք գրութիւններով, պն-դելով թէ յանցաւոր Մահմետական-ներէն միայն ինը, աննշան մարդիկ, կախուած են, կը սպէ ճիշդ այնպէս ինչպէս Ազոսիդէս: Ատանա գալէս չորս ամիս ետք պատերազմական ատ-եանի կողմէ դատապարտուած ոչ պակաս քան 30 Մահմետականներ կա-խել տուի եւ Էրզինի մէջ ալ երկու օր ետք 17 հոգի: Ասոնց մէջ կային Ա-տանայի երեւելի եւ հին ընտանիքներէ մարդիկ, որոնց կարգին նաեւ Պախճէ Քաղայի միւֆթին (իսլամ հոգեւոր պետը) որ այդ շրջանի Թուրքերուն կողմէ շատ սիրուած էր:

Խորապէս կը ցաւիմ որ Մուշեղ սր-բազան դէպքերէն երկու օր յետոյ օ-տար նաւով մը Աղեքսանդրիա փախած էր եւ ձեռքս չինկաւ. շատ արդարօրէն ի բացակայութեան մահուան դատա-պարտուեցաւ: Եթէ ձեռքս անցնէր, զայն կախել պիտի տայի Պախչէի միւֆթիին դէմն ու դէմը:

Հայերը շատ գոհ էին իմ ջանքերէս որոնք իրենց բարիքին եւ իրենց սե-փականութիւններուն վերաշինու-թեան նուիրուած էին: Շատ օտա-րականներ՝ Ֆրանսացի Անգլիացի, Ռուս, Ամերիկացի, որոնք Ատանա ե-կան, վկայ եղան իմ աշխատանքիս եւ յաջողութիւն մաղթեցին: Մեծ որբա-նոցը, զոր դէպքերուն պատճառով որբ դարձող տղոց ընդունելութեան եւ դաստիարակութեան համար չինել տուի, դեռ կը կենայ:

Երբ 1912 Օգոստոսին Պաղտատի կուսակալութիւնը ձգեցի, ուր ղրկը-ւած էի Ատանայէն եւ Պոլիս վերա-դարձայ, օսմանեան կայսրութիւնը իր գոյութեան ամէնէն վտանգաւոր պահերէն մէկը կ'ապրէր:

Դեռ Իտալիոյ հետ պատերազմի մէջ էինք: Երկրորդ, Պուլկարիոյ, Սեր-պիոյ, Գարատաղի, Յունաստանի մի-ջեւ զինակցութիւն մը կնքուած էր եւ առիթ կը փնտռէին մեր դէմը պատե-րազմ հռչակելու: Երրորդ, Ալպանիան յեղափոխութեան մէջ էր: Չորրորդ՝ Սուրիոյ արաբական մամուլը կրակ կը տեղար կառավարութեան դէմ եւ բարենորոգում կը պահանջէր արա-բական նահանգներուն համար: Հինգ-երորդ՝ Հայոց Պատրիարքարանը ան-դադար տեղեկագիր կը ղրկէր Բ. Դուռ եւ կը պահանջէր բարենորոգում Հա-յաստանի մէջ: Վեցերորդ՝ եւ ամէնէն վտանգաւորը թերեւս, շարք մը զին-ուորականներ միացած էին «Ազատա-րար զինուորականներու խումբ» — Հալասքեարան անունին տակ եւ ա-նիշխանութիւն կը տարածէին բանա-կին մէջ:

(42)

Արտագաղթը աւելի պիտի սաստկանայ, երբ կայսրն ալ հեռանայ եւ բոլոր գործերը պիտի դադրին մայրաքաղաքին մէջ։ Կայսերական կարաւանին պիտի ընկերանայ Լիքամաքուաս անուն պաշտօնատար մը, ճիշդ կայսեր պէս հագուած, որպէսզի թշնամի օդանաւերը շփոթութեան մատնուին։

Ի՞նչ խօսեցան «Առաջնորդ»ը եւ անգլ. դեսպանը

—•—

Հռոմի անգլ. դեսպանը նոր եւ կարեւոր տեսակցութիւն մը ունեցաւ Պ. Մուսոլինիի հետ, երեքշաբթի օր։ Տեսակցութիւնը տեւեց մէկ ժամ, նիւթը՝ ճիշդ այն էր ինչ որ հոկտեմբեր 29ին,—Միջերկրականի կացութիւնը։ Բուն բառով՝ անգլիական տորմիղին կրճատման խնդիրը։ Մանրամասնութիւնները գաղտնի կը պահուին, բայց իրազեկ թղթակիցներ կը հաստատեն թէ խօսակցութիւնը նախորդին շարունակութիւնն էր եւ եզրակացութեան մը չէ յանգած։ Պ. Մուսոլինի յիշեցուցած է դեսպանին թէ ինք մէկ զօրաբաժին ետ քաշած ըլլալով Լիբիայէն, կը յուսար թէ Անգլիան ալ իր պարտականութիւնը պիտի կատարէ Միջերկրականի մէջ։ Դեսպանը գնահատելով հանդերձ առնուած քայլը, դիտել տուած է թէ տակաւին 60,000 իտալական զինուոր կը գտնուի Լիբիոյ մէջ, այսինքն երեք անգամ աւելի՝ Եգիպտոսի անգլիական եւ եգիպտական զօրքէն։ Հետեւաբար, անգլիական կառավարութիւնը դեռ ժամանակը եկած չի սեպեր կրճատելու Միջերկրականի տորմիղը։ Տեսակցութիւնը սիրալիր եղած է, բայց Իտալիոյ մէջ յոռետես են արդիւնքի մասին։

Ամերիկա կը շարունակէ քարիւղ ծախել

—•—

Մ. Նահանգներու կառավարութիւնը թէեւ արգիլած է զինուորական նիւթերու արտածումը, բայց կը շարունակէ քարիւղ ծախել Իտալիոյ, իրեն յատուկ նկատումներով։ Անգլիական կառավարութիւնը,ուշադրութեան յանձնելով այս քաղաքականութեան անպատեհութիւնները, կ'աշխատի համոզել որ արգիլուի քարիւղի արտածումը։ Մ. Նահանգներու կառավարութիւնը համաձայն ըլլալով կը նայի երկու պատերազմիկ երկիրներուն, բայց խնդիրը այն է որ Հապէշիստան նաւատորմիղ կամ օդանաւային ուժ չունի, որպէսզի կարենայ օգտուիլ քարիւղի ներածումէն։

Ազգերու Դաշնակցութեան իրաւասու մարմինը քարիւղն ալ արգիլուած նիւթերու կարգին դասած ըլլալով, կ'ուզէ ապահովել Մ. Նահանգներուն ինչպէս եւ Գերմանիոյ աջակցութիւնը։

*** Հռոմէն կը հեռագրեն թէ 800,000 կիներ կամաւորներու խումբեր կազմելով դուռնէ դուռ կը պտտին, պայքար քարոզելու համար օտար ապրանքներու գործածութեան դէմ։

*** Փարիզի գլխաւոր թերթերը մտահոգութիւն կը յայտնեն պատժական տնօրինութեանց գործադրութեան առթիւ, միեւնոյն ատեն քննադատելով Մեծն Բրիտանիոյ զինուորական պատրաստութիւնները։

*** Սուէզի ջրանցքի վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ հոկտեմբեր 25էն 31 Իտալիա ղրկած է 13,370 զինուոր, 14,400 թոն պաշար, 6193 թոն ռազմանիւթ, 394 ջորի, 4500 թոն ջուր եւայլն։

Հայ մը եւ տեղացի մը կը փախչին խուացնելով մէկ միլիոնի պարգեւը

—•—

Ծօսէ տ'Անթէնի վրայ հաստատուած սեղանաւորական տուն մը, «Պանք Ֆինանսիէռ Փարիզիէն»,որուն վարիչներն են Լըքալօն եւ Դաւիթ Ադամեան,1 տարիներորդ տոմսակ ծախեր էին 250 քաղաքացիներու։ Ծախուած թիւը մէկ միլիոն ֆրանք շահած ըլլալով, երբ յաճախորդները կը ներկայանան գանձելու, կը տեսնեն որ երկու վարիչները անհետացած են։ Տակաւին յայտնի չէ թէ ինչպէս 250 հոգիի մէջ բաժնուած էին տոմսակը։ Իւրաքանչիւր յաճախորդ 100,000 ֆրանքի պարգեւ կը սպասէր, որով դրամատունը ստիպուած էր 25 միլիոն վճարելու... Ոստիկանութիւնը կը կարծէ թէ 250էն աւելի են խաբուած յաճախորդները։ Քննութիւնները կը շարունակուին։ Փախստականները նոյնիսկ իրենց կահկարասիներուն դրամը չէին վճարած։ Այս առթիւ մամուլը կառավարութեան ուշադրութիւնը կը հրաւիրէ, ժողովուրդին պաշտպանութեան համար։

Տիկին Սթավիսքի կը փղձկի

Սթավիսքիի գործի դատավարութեան երկրորդ օրը, երբ նախագահը կը պարզէր Սթավիսքիի խաչագողութիւնները, կծու բառերով եւ անողոք արտայայտութեամբ, Տիկին Սթավիսքի փղձկեցաւ եւ դուրս ելաւ։ Յետոյ ինքզինքը գտնելով ներողութիւն խնդրեց պաշտպան փաստաբանէն, իր տկարութեան համար։ Տիկինը երեւութապէս վախ չունի իր մասին, քանի որ միշտ կը յայտարարէ թէ «տեղեկութիւն չունէր», բայց չի հանդուրժեր որ սեւնայ իր ամուսինը։

Հարցաքննութիւնները կը շարունակուին անընդհատ։

Ասեղուրեան թոյնը արիւնի յանգեցաւ

Վերջին պահուն նամակ մը ստացանք խումբ մը Տարօնցիներէ, որոնք կը տեղեկացնեն թէ հայրենակցական վէճերու հետեւանքով, Մարսէյլի մէջ Մշեցի Մկրտիչ Մարգարեան դանակի երեք հարուածներով վիրաւորած է Անդրանիկ Ասլանեանը։ Ոճրագործը ձերբակալուած է։

Հայ հանրայնավարներ կ'ախտուին

Աթէնքի թերթերը կը գրեն թէ ընդհանուր ապահովութեան գործակալներ ձերբակալեցին համայնավարներ Թէրզեան՝ հնավաճառ, Մասիս Բէշիշեան՝ լուսանկարիչ, Քալաքալիս՝ տպարանի բանուոր, Բաստրէթեան՝ սրճագործ, Քաթոլաս՝ տպարանի բանուոր, Արթին Սէմէրճեան, Անաստասիոս Տիմիթրիու եւ Այվալիօթիս։ Ձերբակալուածները Ապահովութեան յանձնախումբի որոշման համաձայն Ֆօլէգանտօ աքսորուած են։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀՐԵՂԷՆ ԽԱՉԻ վարչութիւնը յայտարարութեամբ մը կը ծանուցանէ թէ իրենք հաշտութիւն կ'ուզեն հաստատել Ֆրանսացիներու միջեւ, «պարկեշտութիւն, բարեկարգութիւն, ընկերային յառաջդիմութիւն եւ խաղաղութիւն», մինչ ժողովրդական ճակատը դէպի «պատերազմ եւ դիկտատուրա» կ'առաջնորդէ...

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԴԱՇՆԱԳԻՐ ՄԸ կնքուեցաւ Լեհաստանի եւ Գերմանիոյ միջեւ, մէկ տարուան համար (մինչեւ 1936 հոկտեմբեր 31)։ Գերմանական մամուլը երկու երկիրներու համերաշխութեան նոր ապացոյց մը կը համարի այս դաշնագիրը։

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՕԴԱՆԱՒԵՐ այցելեցին Ռումանիա, ջերմ ընդունելութիւն գտնելով։ Օդանաւերուն կ'ընկերանային կիներ ալ, որոնց ճարտարարութիւնը՝ անկարգելի փորձերու մէջ՝ մասնաւորապէս գնահատուեցաւ զինուորական շրջանակներու կողմէ։ Օդանաւային ուժի այս նոր ցոյցը անգամ մը եւս հաստատեց Խ. Միութեան օդագնացութեան յառաջդիմութիւնը, թէ մարդկան եւ թէ ռազմական տեսակէտով։

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ԹԱԳԱՒՈՐԸ Լոնտոնէն հեռագիր մը ուղղելով ժողովուրդին, կը յայտնէ թէ պիտի վերադառնայ առանց սրտին մէջ որեւէ ոխ ունենալու եւ թէ իր ուժը պիտի ըլլայ ժողովուրդին սէրը։

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՕԴԱՆԱՒ ՄԸ, որ Նաթալ (Պրազիլիա) մեկնած էր Պուէնոս Այրէսէն, ծովն իյնալով ջախջախուեցաւ երեքշաբթի օր։ Չորս ճամբորդները խեղդուեցան, իսկ 19 թղթատարական պայուսակները ցամաք նետուեցան։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՊԱՆԵԼՕ-ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» Ենթակոմիտէի ընկերական ընդհ. ժողովը այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, 9 Րիւ Մատամ Գիւրի, Պանեօ։

ՍԷՆ-ՐՈՒ-ՎՈՒԱ-ՔՈԼՈՆՊԻ «Արամ» Ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը այսօր Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, սովորական հաւաքատեղին։

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Զաւարեան կոմիտէն գասախօսական ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր խումբերու ընկերները այս Շաբաթ երեկոյ Ակումբին մէջ։ Կը խօսի ընկեր Խ. Գալուստեան։

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» Կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 131, Գուր Լաֆայէթ, Զարդարեան Գրագարանի մէջ։

ՎԱԼԱՆՍԻ Կոմիտէի ընդհ. անդամական ժողովը տեղի կ'ունենայ այսօր Հինգշ. երեկոյ ժամը 8ին «Սիամանթօ» ակումբին մէջ։ Կը հրաւիրուին բոլոր ընկերները։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷՆ ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Իշխան Ենթակոմիտէի բոլոր ընկերնեը այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին սովորական վայրը։ Կարեւոր օրակարգ։

ՓՕՆԹԷԻ «Մուրատ» խումբի ընկերական ընդհանուր ժողովը այս Կիրակի իրիկուան ժամը 5ին, Ավինեօն, կարեւոր օրակարգ։ Ջեկոյց Մարսէյլի ներկայացուցչական ժողովի։ Կը խնդրուի Սէն Սանթուրնէի ընկերներէն ներկայ ըլլալ։

«ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ»Ը ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

—•—

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ ՄԷՋ

կազմակերպուած ՌԱԶՄԻԿ խումբի կողմէ
եւ հովանաւորութեամբ ՎԱՐԴԱՆ ենթակոմիտէի
Այս Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին Սալ Կալմանի մէջ
ԿԸ ԽՕՍԻ Ս. ՍԱՍՈՒՆԻ
Կը ներկայացուի ՈՒՇ ԼԻՆԻ, ՆՈՒՇ ԼԻՆԻ (օփերէթ)։
ղեկավարութեամբ Յ. ՈՒԶՈՒՆԵԱՆԻ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին Օր.ներ Հ. Կիլիկեան (երգ) եւ Մ. Օսմանեան (արտասանութիւն)։ Պ.ներ Միքէ Յուսոյեան (երգ) եւ ընկեր Օ. Կարապետեան (արտասանութիւն)։

Մուտք 5 ֆրանք, անգործներու 3 ֆրանք։

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

կազմակերպուած
Հ. Յ. Դ. ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ՇՐՋԱՆԻ ՔՈՅՐ ԿՈՄԻՏԷՆԵՐՈՒ ԿՈՂՄԷ
Այս կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին
ՍՕՍԻԷԹԷ ՍԱՎԱՆԹԻ D սրահին մէջ
կը խօսի ընկեր Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ
Ներկայ քաղաքական կացութեան մասին։
կը հրաւիրուին բոլոր ընկերները ու համակիրները։
Ծախքերու մասնակցութեան համար մուտք 1 ֆրանք։

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ-ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

կազմակերպուած ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ մասնաճիւղին կողմէ
11 Նոյեմբեր երկուշաբթի, կէս օրէ վերջ ժամը 3էն մինչեւ ժամը 7
7, Rue des Tretaigne. Փարիզ 18. Մէթրօ **J. Joffrin.**
կը խօսի Պ. ԽՈՐԷՆ ԳԱԲԻԿԵԱՆ
Հապէշիստանի հայկական կեանքի մասին
Եւրոպական պարեր։
մուտք 3 ֆրանք (թէյ եւ խմորեղէն միասին)։

ԿԱՐԵՒՈՐ ԺՈՂՈՎ

—•—

ՓԱՐԻԶԻ Համազգայինի մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր անդամները եւ համակիրները, 17 նոյեմբեր կիրակի կէսօրէ վերջ, ժամը 3ին, մէթրօ՝ Cadetի եւ Aux Trois Portes սրճարանին վերնայարկը։

Ներկայ կ'ըլլան Ֆրանսայի կեդր. վարչութեան անդամները։

Զեկոյց Համազգայինի ընդհ. գործունէութեան եւ անմիջական ձեռնարկներու մասին։ Ժողովը պիտի վերջանայ ժամը 6.30ին։

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՓԱՐԻԶԻ Զ. Ո. Միութեան մասնաճիւղին ընդհ. ժողովը, այս շաբաթ երեկոյ, ժամը 9ին, Հայ Սափրիչներու սրահին մէջ, 7, Rue des Bernardins, մէթրօ՝ Maubert Mutualité։ Օրակարգ՝ զեկոյց վարչութեան եւ Զոմի տասնամեակը։

ՇԱՎԻԼԻ Մանկապարտէզի Վարչութիւնը ժողովի կը հրաւիրէ աշակերտներու ծնողքը այս կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 4ին, դպրոցի սրահին մէջ։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ֆր. Հ. Կ. Խաչի Ալֆորվիլի մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ իր ընկերուհիներէն Մարիամ Փափազեանի իր սիրելի ամուսնոյն՝

Մինաս փափազեանի

գանակոծուած մահուան առթիւ եւ փոխան ծաղկեպսակի՝ 50 ֆրանք կը նուիրէ չքաւոր ընտանիքի մը։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Տրապիզոնցի Միհրան Գարբիճեան (պարպա) կը փնտռէ իր մօրեղբօրորդին՝ Տիրան Զրաքեան որ կը գտնուի Շիքակօ։ Իմացնել՝ «Յառաջ»ի վարչութեան։

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
Le Gérant: H. STEPHAN
17, Rue Dameme, PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Clacière 15 – 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 8 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
VENDREDI 8 Novembre 1935

11 ՏԱՐԻ — 11e Année No. 2956

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Գին 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ՄԻՇՏ ՕՏԱՐԸ, ԵՐԲԵՔ ՍԵՓԱԿԱՆԸ

Ամէն ուր որ «միացեալ ճակատ» կը կազմուի, անդամակից համայնքները իբրեւ ծրագիր կ'ունենան չատ մը հոգեր, ներքին թէ արտաքին:

Այսպէս, Ֆրանսայի «ժողովրդական ճակատ»ը կը պայքարի պատերազմը խափանելու, փաշական տրամադրութիւնները վիժեցնելու, ապրուստը աժանցնելու, չահագործող դասակարգերը սանձելու, աշխատաւոր բազմութեանց իրաւունքները պաշտպանելու, հանրապետութիւնը պահպանելու, միջազգային վէճերը իրաւարարութեամբ լուծելու համար:

Այս պայքարին ծանր հրետանին միշտ ալ ուղղուած է բուն իսկ երկրին իշխանութեան դէմ:

«Միացեալ ճակատ»ը աչք ու ականջ լարած, կը հետեւի օրուան իշխանութեան գործերուն, եւ անընդհատ կը մատնանչէ, կը ձաղկէ անոր չեղումներն ու վրիպումները, ի հարկին գլրգագին ժողովներ սարքելով, թռուցիկներ հրատարակելով, կրակ տեղալով եւ թափորներ կազմելով:

Իրրեւ աշխատաւորական կամ ձախակողմեան համայնքներ, «միացեալ ճակատ»ներու անդամները բնականաբար կը պաշտպանեն նաեւ խորհրդային իշխանութիւնը: Մանաւանդ որ, այդ ճակատներուն գլխաւոր յառաջապահները ընդհանրապէս համայնավարներ են, եւ ամէն բանէ առաջ իրենց սեփական — ինչո՞ւ չըսել՝ «դասակարգային»—չահերը կը պաշտպանեն: Անչուչտ իրենց կարգին ընդ առաջ երթալով եւ ուժ տալով... «քաղքենի» աւանդութեանց եւ ժողովրդապետութեան պաշտպանութեան:

Այս իրողութիւնը առանձնապէս չեշտուեցաւ Կոմինթէրնի վերջին ընդհ. ժողովին մէջ, երբ մասնաւոր հրահանգներ մշակուեցան Ֆրանսայի եւ ուրիշ երկիրներու համար:

Այստեղ, Փարիզի մէջ, համայնավար օրկանները մասնաւոր նախանձախնդրութեամբ արտատպեցին նոր նշանախօսքերը.— միացեալ ճակատ կազմել բոլոր ասպարէզներուն մէջ, գլուխ հանել արհեստակցական միութիւնը, հակափաշական շարժման մէջ քաշել գիւղացիական զանգուածները եւ մանր քաղքենիները, լուծել տալ կամ զինաթափ ընել փաշական կազմակերպութիւնները, մաքրագործել ոստիկանութիւնը եւ բանակը, կապելով հակափաշական տարրերու հետ եւն.:

Այս առթիւ էր որ, Մարսէլ Քաշէն արձակեց վճիռ մը.

— «Ոչինչ կրնայ հարկադրել մեզ որ չեղինք մեր նպատակներէն, նոյնիսկ մազի չափ: Բայց, փաշականութիւնը եւ պատերազմը ձախողեցնելու համար, մենք պատրաստ ենք նոյնիսկ սատանային հետ զինակցելու»:

Կը նշանակէ թէ միացեալ կամ ժողովրդական ճակատի յառաջապահները — կարմիրները — միշտ պատրաստ են ճկելու եւ յարմարելու, կը բաւէ որ կարենան համակրանք եւ պաշտպանութիւն ապահովել Խ. Միութեան համար, ուղղակի կամ անուղղակի:

Հարց է այժմ.— Հայկական հատուածները որ միացեալ ճակատով կ'ոգեւորուին եւ կ'երթան կը կապուին, ունի՞ն որ եւ է ինքնուրոյն տեսակէտ, որպէսզի օգտակար ըլլայ ե՛ւ հայրենիքին ե՛ւ տարագիր բազմութեանց համար:

Դժբախտաբար ոչ: Անոնք պարզապէս պոչ կապած կամ կեդրոն բռնած կը հետեւին կարաւանին, իբրեւ «հայկական դիծ» դընելով միայն մէկ պահանջ կամ պայման,— անխնայ պայքար Դաշնակցութեան դէմ:

Վերջին փաստ՝ հնչակեան կեդրոնին համաձայնութիւնը՝ Մ. Նահանգներու համայնավար խմբակցութեան հետ:

Մարդիկ չեն խորհած, չեն կրցած այդ համաձայնութեան մէջ մէկ հատիկ բառ տեղաւորել, ի նպաստ որ եւ է հայկական դատի, սակայն պարտք սեպած են չեշտել թէ միացեալ ճակատով պայքար պիտի վարեն Խ. Հայաստանի բոլոր թշնամիներուն, «մասնաւորապէս» Դաշնակցութեան դէմ:

Այսպէս նաեւ հին ու նոր բոլշեւիկները, ամէն ուր որ կը հանեն իրենց կարմիր դունչը:

— Բայց ի՞նչպէս կրնան քըթմնջել խորհրդային իշխանութեան դէմ, երբ ճիշդ անոր արեւշատութեան համար է որ կ'աղօթեն ու կը ճառեն:

— Պարզապէս պահանջելով բուն իսկ խորհրդային դաւանանքին, բարձրաձայն հռչակուած, արձանագրուած սկզբունքներուն եւ նշանախօսքերուն գործադրութիւնը:

Ցաւոք, երբ ուժ կը գտան միջազգային կարաւաններուն խառնուելու եւ փչելու որ եւ է երկրի, որ եւ է իշխանութեան դէմ, անչուչտ նորին կարմիր վեհափառութեան դէմ ոճիր մը գործած չեն ըլլար, ընկերաբար, հաւատարմօրէն յիշեցնելով անոր՝ չարք մը պահանջներ, անարդարութիւններ եւ յանձնառութիւններ:

Եթէ որ եւ է միացեալ ճակատի օտար անդամները գիտնային թէ ինչպիսի «առանձնաշնորհներ» կը վայելէ այս աշխատաւոր ժողովուրդը, իրենց իսկ պաշտպանած կարգուսարքին մէջ, ապահովաբար պիտի արգահատէին իրենց հայ ընկերներուն վրայ:

Քաղքենի երկիրներու «պրոլետար» բազմութեանց մէջ, դուք չպիտի կրնաք ցուցնել ժողովուրդ մը այնքան հալածական եւ հարստահարեալ որքան հայկականը:

Այդ ժողովուրդը կը տառապի ոչ միայն դրամատիրականին, այլ եւ բանուոր – գիւղացիականին ձեռքով, անոնց ուղղակի եւ անուղղակի մեղքերով:

Միացեալ ճակատները որ եւ է «անելիք» չունի՞ն այս ճակատին վրայ...

Ն.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԻՏԱԼԱՑԻՆԵՐԸ ՍԿՍԱՆ ՅԱՌԱՋԽԱՂԱՑՈՒՄԸ

ՀԱՊԷՇՆԵՐԸ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԿԸ ԾԱՆՈՒՑԱՆԵՆ

Փարիզի նոր դեսպանին խօսքը «Ճշդումներ»

Հիւսիսային չրջանի հապէչական բանակին յառաջխաղացութիւնը, որ կասած էր 48 ժամուան համար, վերսկսաւ հինգչաբթի օր, գրաւելու համար Մաքալէն: (Գրաւած պիտի ըլլային երէկ):

Հապէչական աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ իտալական զօրախումբ մը քաղաքը անպաչտպան կարծելով, Մաքալէ մտաւ նոյեմբեր 6ին, բայց յանկարծակիի գալով ետ քչուեցաւ: Տասը հոգի սպաննուեցան: Իտալացիները կը պատրաստուէին ամրանալու քաղաքին մէջ, երբ Հապէչները յարձակում գործեցին: Իտալացիներէն չորս հոգի ալ գերի բռնուեցան, իսկ վիրաւորներուն թիւը յայտնի չէ: Մաքալէ չրջապատուած է ծովածաւալ տիղմով, իբրեւ հետեւանք տեղատարափ անձրեւներու: Բայց եւ այնպէս Իտալացիները վճռած են գրաւել քաղաքը:

Իտալական զեկոյց մը կը տեղեկացնէ թէ Օկատէնի ճակատին ամբողջ ինկաւ Իտալացիներուն ձեռքը: Հապէչները լաւ կռուեցան, մինչեւ որ սպառեցաւ իրենց ռազմանիւթը: Հապէչական զեկոյցը կ'ըսէ թէ ռազմիկները յաջողած են վար առնել երկու իտալական օդանաւեր: Մէկուն չորս օդանաւորդները սպաննուած էին, իսկ միւսին ուղեւորները կտոր կտոր եղած, ռումբերու պայթումէն:

Ատտիս – Ապէպայէն կը հերքեն այն զրոյցը թէ ռումբ մը գտնուած է կայսեր պալատին մէջ: Ուրիշ հեռագիր մը կը տեղեկացնէ թէ Հապէչները պարպած են Մաքալէն, բայց պիտի պաշտպանեն Վալ – Վալը, ուր զօրաւոր ամրութիւններ կը կառուցանէ Ձօր. Նասիպուի բանակը: Եթէ այս դիրքը իյնայ, հաղորդակցութիւնները կը խզուին Եթովպիոյ եւ Ֆրանսական ու անգլիական Սոմալիներու միջեւ:

*** Պլաթէն Կուէթա Վալտէ Մարիամ, Փարիզի հապէչական նոր դեսպանը, հետեւեալ եօթը ճշդումները կատարեց առջի օր.—

1. Եթովպիոյ կայսրը «Նէկուս» չէ եւ երբեք այդպէս կոչուած չէ: Այդ բառը լրագիրները չինած են որ եթէ թարգմանուի, հպատակ (վասալ) իշխանաւորի աստիճանին կ'իջեցնէ կայսրը: Բուն տիտղոսն է Նէկուսթէ Նէկուսթէս», որ կը նշանակէ «Թագաւոր հպատակ իշխանաւորներու»:

2. Գողերուն ձեռքերը չեն կտրեր Եթովպիոյ մէջ: Այդ պատիժը չէ գործադրուած վերջին տարիներու ընթացքին:

3. Սուտ է թէ 500 Հապէչներ սպաննուած են, ռազմանիւթի կարաւան մը ամբարձած ըլլալով: «Մենք մեր ռազմանիւթը կարաւաններով չենք ղրկեր, այլ մէկ բեռ իւրաքանչիւր անգամ: Այս տարրական զգուչութիւնը թոյլ չի տար հինգ հարիւր հոգին ղրկել մէկ անգամէն»:

4. Ճիշդ չէ թէ 16,000 գերիներ արձանագրուած են Իտալացիներու կողմէ, որովհետեւ այդքան գերիներ չկան անոնց գրաւած չրջաններուն մէջ:

5. Կուքսա երբեք «ռաս» չէ եղած: Այդ տիտղոսը կը նշանակէ փոխարքայ, որոնցմէ միայն 5 – 6 հոգի կան Եթովպիոյ մէջ:

6. Պատերազմը գոյութիւն չունի մեզի համար: Մեր զինուորական ուժը անվթար կը մնայ:

7. Եթովպիացիները հոգ չեն ըներ Ատտիս – Ապէպայի հաւանական գրաւման համար: Շատ պզտիկ քաղաք մըն է, եւ անոր գրաւումը արժէք չունի երկրին նուաճման համար:

Վերջացնելով, դեսպանը յայտնեց թէ Ազգերու Դաշնակցութեան դիմած է, նիւթական աջակցութիւն ստանալու համար եւ թէ վերջնական յաղթանակը իր երկրին պիտի մնայ:

Ամերիկա կը ծախէ, Գերմանիա կ'արգիլէ

Մ. Նահանգներէն ահագին քանակութեամբ քարիւղ կը հասնի Իտալիա: Սեպտեմբեր եւ հոկտեմբեր ամիսներու ընթացքին առաքումները աւելցած են 600 առ հարիւր, ինչ որ չէ տեսնուած տարիներէ ի վեր: Մ. Նահանգներուն մէջ կը բնակին երկու միլիոն Իտալացիներ, որոնց 500,000ը Նիւ Եորքի մէջ: Կը կարծուի թէ նախագահ Րուզվէլթ չուզեր անտեսել այս պարագան: Եթէ այս տարրը հակառակ դիրք բռնէ յառաջիկայ ընտրութեանց առթիւ, նախագահը կրնայ 47 ձայն կորսնցնել իր ընտրական չրջանին մէջ:

Մինչ ամերիկեան կառավարութիւնը այսպէս անուղղակի կ'օգնէ Իտալիոյ, Գերմանիա, որ նոյնպէս անդամ չէ Ազգերու Դաշնակցութեան, ուչադրաւ ձեռնարկ մը կատարեց: Զուիցերիոյ դեսպանին միջոցաւ հաղորդեց Ազգերու Դաշնակցութեան՝ թէ կարգ մը միջոցներ ձեռք պիտի առնէ, որպէսզի Իտալիա չկարենայ սովորականէն աւելի զինուորական պիտոյքներ ստանալ Գերմանիայէն: Այս առաջադրութեամբ բացառիկ օրէնքներ պիտի հաստատուին քանի մը օրէն: Գերմանիա չուզեր այն տպաւորութիւնը ձգել թէ դիտմամբ կը քաջալերէ Իտալիան:

Մուսոլինիի եւ անգլ. դեսպանին տեսակցութիւնը

Անգլիական եւ առահասարակ միջազգային մամուլը մեծ կարեւորութիւն կ'ընծայէ Մուսոլինիի եւ Հռոմի անգլ. դեսպանին նոր տեսակցութեան, որ տեղի ունեցաւ նոյեմբեր 5ին: Մանրամասնութիւնները գաղտնի մնալով հանդերձ, տեսակցութեան պարագան իսկ բարենշան կը համարուի, եւ որոշ լաւատեսութիւն կը տիրէ Լոնտոնի մէջ: Դիւանագիտական չրջանակներու մէջ կը կարծեն թէ հապէչական խնդիրը երկրորդական է եւ բուն հարցը կապ ունի անգլօ-իտալական յարաբերութեանց հետ: Ատոր համար ալ Անգլիա չի բողոքեր իտալական բանակին յառաջխաղացութեան դէմ: Անգլիոյ գլխաւոր նպատակն է աստիճանաբար պարպել տալ Լիպիոյ իտալական զօրքը, որ 50,000ի կը հասնի, առանց հաչուելու 14,000ի պահակազօրքը: Կարգ մը թերթեր կ'ըսեն թէ Մուսոլինի հաւանած է զօրաբաժին մը ետ կանչել, համագումար 30,000 զինուոր պարպելով, եթէ Մեծն Բրիտանիա իր կարգին յանձն առնէ քանի մը մարտանաւեր հեռացնել Միջերկրականէն: «Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի թղթակիցը կը գրէ թէ անգլ. դեսպանին այցելութիւնը չատ լաւ

(Շար.ը կարդալ Գ. էջ)

ԽՈՒՄԲ ՄԸ ԵԹՈՎՊԻՈՑ ԿԱՅՍԵՐ ԱՆՁՆԱՊԱՀ ԳՈՒՆԴԷՆ

Միայն Թուրքերը չեն որ գերեզման կը քանդեն

Ի՞ՆՉ ԵՂԱՒ Է ԽՈՋԻՎԱՆՔԻ (ԹԻՖԼԻՍ) ԳԵՐԵԶՄԱՆԱՏՈՒՆԸ

Իրազեկ մը կը հաղորդէ մեզի.—

Ով որ եղել է Թիֆլիզում գիտէ որ ամենաընդարձակ եւ զուտ հայկական Խօջիվանքի գերեզմանատունը գտնւում է հայաբնակ Հաւլաբարի քաղաքամասի ծայրում, երկաթուղու գծին սահմանակից և գրեթէ զինարանիկողքին, անբնակ բլուրների եւ լեռների վրայ: Բարձր պատերով սահմանուած այս լայնածաւալ գերեզմանատունը մի յետ քաչուած անկիւն է ուր իրենց վերջի հանգիստն էին գտնում Թիֆլիսաբնակ Հայերի թէ աղքատը եւ թէ հարուստը: Մինչեւ վերջի տարիները այստեղ կատարւում էին թաղումները: Խօջիվանքի գերեզմանատունը ամփոփուած են աճիւնները Րաֆֆիի, Գրիգոր Արծրունու, Գաբրիէլ Սունդուկեանցի, Գէորգ Ջմչկեանի, Ամիրան Մանթինեանի, Ղազարոս Աղայեանի, Աւետիք Արասխանեանի եւ բազմաթիւ գրագէտների, ուսուցիչների, նկարիչների, իրաւագէտների, զինուորականների, կղերականների եւ ուրիչ ականաւոր գործիչների, ինչպէս նաեւ հազարաւոր համեստ հայրենակիցների:

Պաշտօնապէս հայկական այս գերեզմանատան քայքայումը պատճառաբանւում է ժողովուրդի համար հանգստեան տեղի անհրաժեչտութեամբ: Ինչպէս յայտնի է, վերջին տարիների ընթացքում ջանացել են Թիֆլիսը արդիացնել, լայնացնելով նեղ փողոցները եւ պարտէզների վերածելով հրապարակները: Նշմարւում է սակայն որ այդ պատրուակի տակ տեղ ունեցած աշխատանքները կատարուել են եւ կատարւում են մասնաւորապէս հետապնդելով ազգայնական նպատակներ, այսինքն դիտմամբ ոչնչացնելով այն ամէնը ինչ որ զուտ վրացական չէ (անունները, չէնքերը, հիմնարկութիւնները) եւ ինչ որ կարող է յիչեցնել ռուսական տիրապետութեան կամ հայկական ազդեցութեան հետքերը: Ամէն կասկածից դուրս է որ Խօջիվանքի ոչնչացումը ծառայում է նոյն նպատակին, մանաւանդ որ այդ հողամասը գտնւում է, ինչպէս ասացինք, ոչ թէ կենդրոնում եւ ոչ նոյնիսկ այն ուղիի վրայ ուր հնարաւոր է քաղաքի ծաւալումը եւ անբնակ վայր է միայն: Անխնայ եւ վայրենի կերպով «վրացիացնելով» Թիֆլիզը, որու ազգաբնակութիւնը դարերի ընթացքում կազմել են մեծ մասով ոչ Վրացիները եւ որ այսօր ոչ միայն Վրաստանի, այլ եւ Անդրկովկասի դաշնակցային մայրաքաղաքն է, Վրացիները առանձին եռանդով ճնչում են ոչ–Վրացիները եւ ոչ մի կարեւորութիւն չեն տալիս փոքրամասնութեանց դանէ յանուն համայնավար վարչապետութեան, մինչդեռ մեր խեղճ ու կրակ Երեւանը ինչեր չի անում իր փոքրամասնութիւնների հոգածութեան համար: Վրաց համայնավարները քանդելով Հայոց գերեզմանատունը, օգտագործում են գրանիտէ եւ մարմարէ խոչոր քարերը չէնքերի եւ կամուրջների համար:

Ի՞նչ է տարբերութիւնը այս բարբարոսութեան եւ Բանկալթիի (Պոլիս) գերեզմանատան գրաւման:

Շրջուն վաճառորդներու նոր օրէնքը

Իր կարեւորութեան պատճառով այսօր ամբողջութեամբ կուտանք հրամանագիր - օրէնքը որ հրատարակուեցաւ պաշտօնաթերթին մէջ.—

ՅՕԴ. 1.— 1912 Յուլիս 16ի օրէնքին Ա. յօդուածը փոխուեցաւ հետեւեալ կերպով.—

«Ֆրանսա բնակող կամ հոն հաստատ բնակութիւն ունեցող ամէն անհատ, ինչ ազգութեան ալ պատկանի, եթէ ուզեն, չրջուն արհեստ մը, ճարտարարուեստ մը եւ վաճառորդութիւն ընել, պէտք է յայտարարութիւն մը ընեն ոստիկանական վերատեսչութեան կամ իրենց բնակած վայրին նահանգապետութեան. իրենց պիտի տրուի ընկալագիր մը (ռէսէփիսէ):

«Եթէ յայտարարողը Ֆրանսացի չէ, պէտք է ապացուցանէ թէ առնուազն հինգ տարի բնակած է կանոնաւորաբար Ֆրանսայի կամ անոր գաղութներուն կամ անոր հովանաւորութեան տակ եղած երկիրներու մէջ:

«Առանց կանխաւ յայտարարութիւն ընելու չրջուն արհեստ մը կամ առեւտուր ընողները եթէ չկարենան իշխանութեանց եւ ոստիկանութեան պահանջած պահուն իրենց ընկալագիրը ցոյց տալ, իբր պարտազանց պիտի պատժուին 5էն 15 ֆրանք տուգանքի, ինչպէս նաեւ մէկէն հինգ օր բանտարկութեան: Կրկնութեան կամ սուտ յայտարարութեան պարագային պիտի վճռուի բանտարկութիւնը:

«Վարչական կանոնագիր մը պիտի ճշդէ այն պայմանները որոնց համաձայն պիտի ընդունուին յայտարարութիւնները, պիտի պահանջուին ճշդումներ՝ յայտարարողներէն եւ պատճէնը ընկալագրին»:

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ԹԱԳԱՒՈՐԸ Աթէնք պիտի վերադառնայ նոյեմբեր 24ին, ճամբան կանգ առնելով Փարիզի, Հռոմի եւ Պելկրատի մէջ:

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿԸ նոյեմբեր 7էն սկսեալ պարզեց նոր դրօշը, որ գծած է Հիթլէր ինք, կարմիր խորքի վրայ, կեռ խաչով: Երկաթ խաչը, որ նախկին խորհրդանշանն էր, մանրանկար կ'երեւայ անկիւն մը:

ՎԱՐՉԱՊԵՏ Պ. ԼԱՎԱԼ նոր տեսակցութիւններ ունեցաւ անգլիական եւ իտալական դեսպաններուն հետ, ելք մը գտնելու համար:

ՄՏԱԾՈՒՄՆԵՐ «ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ»ՈՒԱՆ ՇՈՒՐՋ

«Դաշնակցութեան Օր»ուան հանդիսութիւնները աւարտելու մօտ են: Անոնք որ մօտէն հետեւեցան, նկատեցին որ զրոյց երեւոյթ մը, որ ճառախօսները չէին գոհանար անցեալ դէպքերու պատմութիւնով եւ վերլուծումով, այլ և լուրջ մտահոգութիւն մը երեւան կը բերէին օրուան պայմանները քննելու եւ աշխատանքի նոր ձեւեր գտնելու: Տասնըհինգ տարիէ ի վեր Դաշնակցութեան դէմ կատարուած յարձակումները բազմատեսակ հակառակորդներու կողմէ՝ պէտք է նկատել անյաջողութեան դատապարտուած:

Կը նշանակէ թէ ըսուածին չափ «աղետաբեր եւ կործանարար» չէ եղած Դաշնակցութեան գործունէութիւնը անցեալին մէջ եւ թէ Դաշնակցութիւնը իբրեւ քաղաքական ազդակ ունի տակաւին «անելիք»: Որովհետեւ եթէ ճիշդ չըլլային այս երկու հիմնական մտքերը, դժուար թէ կազմակերպութիւնը կարենար պահպանել իր գոյութիւնը: Անըմբռնելի պիտի ըլլար ժողովուրդի մը համար պահել եւ սնուցանել կազմակերպութիւն մը որ աղէտներ միայն հասցուցած է, նոյնքան անըմբռնելի եթէ վերջացուած սեպուէր անոր պատմական առաքելութիւնը: Արուեստական գոյութիւն մը կրնայ առ առաւելն քանի մը տարի միայն քաշքշուիլ, ոչ թէ 15 տարի, հաշուելով վերջին շրջանը միայն: Դաշնակցութեան գոյութիւնը առնուազն աւելորդ գտնողները կ'ենթարկեն կը զարմանան անոր կենսունակութեան վրայ: Այդ զարմանքը մեծ չափով անկէ կը բխի հաւանաբար որ սխալ կարծիք կազմած են Դաշնակցականի մը հոգեբանութեան մասին, անոնք կը պատկերացնեն թերեւս թէ Դաշնակցականը մոլեռանդ մարդ մըն է, իր կոչումին մէջ կուրացած մէկը, որ չի կրնար դէպքերը եւ մարդիկը լաւ ու ճիշդ տեսնել, կը հետեւի քանի մը մարդոց թելադրութիւններուն եւ ցուցմունքներուն ու իր այս մոլեռանդութեան եւ խուլութեան հետեւանքով է որ յանձն կ'առնէ նիւթական եւ բարոյական անչափելի զոհողութիւններ:

Կազմակերպութեան մը գոյութիւնը մոլեռանդութեամբ բացատրելու այս եղանակին ժամանակը տուած է իր պատասխանը, ճիշդ չէ այդ եւ չի կրնար ըլլալ: Ուրիշ բացատրութիւն մը պէտք է գտնել Դաշնակցութեան յարատեւութիւնը եւ աճումը մեկնելու համար:

Կազմակերպութեան ձեւը եւ «թէքնիք»ը անպայման ունեցած են իրենց դերը անոր պահպանութեան տեսակէտէն, բայց առանձինն բաւարար չեն բացատրելու: Մեծագոյն պատճառը անշուշտ հայ ժողովուրդին դժգոհութիւնն է իրեն պարտադրուած քաղաքական եւ տնտեսական պայմաններուն հանդէպ: Դաշնակցութիւնը հայ ժողովուրդի դժգոհութիւնը մարմնացնող ուժն է, եւ միակը մեր իրականութեան մէջ զայն յստակօրէն բանաձեւող եւ լուծում առաջարկող: Ուրիշ կազմակերպութիւններ ալ կան մեր մէջ որոնք լուծումներ ցոյց կուտան ժողովուրդի առաջ դրուած հարցերուն, բայց անոնք չեն կրցած Դաշնակցութեան տարածականութիւնը եւ հեղինակութիւնը ստանալ: Ի՞նչու համայնավարութիւնը օրինակ սպասուած չափով չէ տարածուած մեր մէջ հակառակ նիւթական եւ հոգեբանական շատ նպաստաւոր դիրքի մէջ գտնուելուն, կամ ինչո՞ւ ռամկավարները իրենց ազգայնական գաղափարախօսութեան հակառակ՝ հող չեն գտած տարածուելու եւ զարգանալու: Նշանակելի անցեալ մը չունենալը արգելք պէտք չէր ըլլար անոնց յաջողութեան, ընդհակառակն նոր ըլլալը, պետական կուսակցութիւն կամ ազգայնական ըլլալը իր ազգային ինքնասիրութիւններուն մէջ խորապէս վիրաւորուած ժողովուրդի մը համար, ամէնէն նպաստաւոր եւ դրական պայմաններն էին խանդավառութիւն ստեղծելու եւ յաջողութիւն գտնելու:

Այդ երկու կազմակերպութիւններն ալ չունեցան սպասուած յաջողութիւնը, որովհետեւ անոնցմէ առաջինին միջազգայնական գաղափարախօսութիւնը հիմնուած չէ մեր ժողովուրդի ձգտումներուն վրայ, իսկ երկրորդին գործունէութեան ձեւը եղած է միայն քննադատական ու բացասական եւ ստեղծած մթնոլորտը՝ «աղա»յական: Դաշնակցութիւնը եթէ հակադրենք այս երկուքին, կը տեսնենք որ ոչ մէկուն օտարամուտ խէժերը ունի, ոչ ալ միւսին բացասական գիծերը: Ճիշդ է որ ընկերվարական է ան, ու իբր այդպիսին թէ միջազգայնական եւ թէ դուրսէն եկած վարդապետութեան մը ջատագովը, բայց Դաշնակցութեան գործնական ընկերվարութիւնը հայկական ընկերվարութիւն է, ընդօրինակուած չէ ֆրանսական, անգլիական կամ ռուսական ընկերվարութեան, պատշաճեցումն է ընկերվարութեան համամարդկային ու գեղեցիկ գաղափարին հայ իրականութեան, ինչպէս Labour Partyն անգլիական իրականութեան կամ S.F.I.O.ն ֆրանսական իրականութեան: Ընկերվարութիւն բառին հայ, անգլիացի կամ ֆրանսացի ածական տալը ժխտում չէ իր էութեան, ընդհակառակն կիրարկումն է պատմութեան ընկերվարական ըմբռնման: Դաշնակցութեան ընկերվարութիւնը այս ձեւով կը դադրի օտար եւ խորթ ըլլալէ ու կը դառնայ հարազատ մեր ժողովուրդին եւ իր պայմաններուն:

Դաշնակցութեան ընկերվարական գործունէութեան եղանակն ու ձեւն ալ հարազատ է մեր ժողովուրդին: Բոլորին համար պարզ է ու շատերուն համար ալ քննադատելի որ Դաշնակցական արտայայտութիւններու մէջ ընկերվարութիւն բառը եւ միտքը շատ քիչ կ'արծարծուին, կարծել տալով կամաւոր եւ ակամայ հասկնալ չուզողներուն թէ Դաշնակցութիւնը բառով միայն ընկերվարական է, պատեհապաշտ ընկերվարական, միջազգային այդ ուժը իր քաղաքական նպատակներուն համար շահագործել ուզող կուսակցութիւն: Բաց կերպով պէտք է յայտնել — եւ ինչքան հեղինակաւոր ընկերներու կողմէ յայտնուի այնքան աւելի լաւ է ու օգտակար — որ Դաշնակցութեան ընկերվարութիւնը անուանական ու ձեւական չէ, բայց եթէ շատ չարտայայտուիր այդ սկզբունքին շուրջ, պատճառը այն է միայն որ հայ ժողովուրդի պարտադրուած պայմաններուն մէջ հնարաւոր չէ ընկերվարական որ եւ է գործնական աշխատանք կատարել: Հայ քաղաքական հարցի լուծումէն յետոյ միայն պէտք է տեսնել Դաշնակցութիւնը իբրեւ ընկերվարական կուսակցութիւն: Դաշնակցութեան համար առաջնութիւնը ազգային հարցի լուծումն է, որովհետեւ այդ հարցի լուծումէն յետոյ միայն կարելի է, մեր հողին վրայ եւ մեր երկրին մէջ ընկերվարական աշխատանք կատարել: Օտար հողի վրայ ապրող Դաշնակցական աշխատաւորը, հայ աշխատաւորը իր ձգտումներով, շահերով, ըմբռնումներով եւ գործնական վերաբերումով ընկերվարական շարժումին հետ միայն կրնայ ըլլալ, բայց իր արժէքն ու դերը աննշան եւ արհամարհելի է, ան չի կրնար իր ամբողջ էութիւնն ու նուիրումը դնել օտար երկիրներու ընկերային շարժումներուն մէջ: Նիւթական եւ հոգեկան բազմաթիւ պատճառներ կան որոնք վերապահում կը պարտադրեն:

Դաշնակցութիւնը միւս կողմէ զերծ է, ըսինք, ռամկավարներու բացասական յատկութիւններէն: Արդարեւ ինչո՞վ կը բնորոշուի ռամկավարութիւնը մեր մէջ.— Իր էութեամբ հակայեղափոխական է, քաղաքականութիւնը՝ անոր համար Աղքատախնամի գործի պէս աշխատանք մըն է, կարծես ան դուրս կ'ապրի հայ ցաւէն ու տառապանքէն, կամ այդ ցաւը կը տեսնէ միայն ժողովուրդի նիւթական թշուառութեան մէջ: Անկէ զատ իր կազմով եւ հոգեբանութեամբ հեռու կ'ապրի զանգուածէն, ոչ մէկ մտերմութիւն ռամկավարին եւ հայ աշխատաւորին մէջ: Այս ձեւի կազմակերպութեան համար ի՞նչպէս կ'ուզէք որ կարելիութիւններ գտնուին զարգանալու եւ տարածուելու: Ան չի կրնար դուրս ելլել իր քարացած շրջանակէն: Ոչ իր հակադաշնակցական գործունէութիւնը եւ ոչ իր բարեկամական արտայայտութիւնները տիրող պետական ուժիմին կրնան հեղինակութիւն եւ արժէք տալ իր կազմակերպութեան:

Բաղդատել փորձելով այսպէս Դաշնակցութիւնը ուրիշ կազմակերպութիւններու հետ, կարելի կ'ըլլայ աւելի ցայտուն կերպով նշմարել իր յատկանիշները: Ամէնէն բնորոշ յատկանիշը ժողովուրդին ձգտումներուն եւ դժգոհութիւններուն հարազատ արտայայտիչը ըլլալն է: Մինչ ժողովուրդին հետ ըլլալու աշխատանքը կարծուածին չափ ալ դիւրին գործ չէ որովհետեւ կը պարտադրէ ճկունութիւն մը ժողովուրդի փոփոխական ձգտումներուն եւ պահանջներուն ընդառաջ երթալու: Ժողովրդական ըլլալու եւ մնալու համար չի բաւեր հեռաւոր ապագային մէջ իրագործուելիք քաղաքական եւ ընկերային գեղեցիկ ծրագիրներ առաջարկել, այլ անհրաժեշտ է միեւնոյն ատեն կեանքի օրուան պահանջներուն ընդառաջ երթալ: Որոշուած նպատակ մը հետապնդելու յամառութիւն եւ յանդգնութեան հետ քաջութիւնն ունենալ շատ անգամ գործնական քաղաքականութեան պարտադրած անհրաժեշտ զիջումները կատարելու:

Դաշնակցութեան անցեալը օրինակներ՝ շատ տուած է այս ճկունութեան: Ընկեր Մելոյեան, անցեալները Քաջանի մէջ խօսած ճառով դրուագ մը պատմեց Վասպուրականի կողմէն 1904ին որդեգրած քաղաքականութեան շուրջ Թուրքերու եւ Քիւրտերու հետ յարաբերութեան առթիւ, որ յստակ ապացոյցը կուտայ մեր կազմակերպութեան գործնական քաղաքականութեան մէջ ունեցած ճկունութեան մասին: Յեղափոխական կազմակերպութիւն ըլլալը ուրիշ կերպով չի բացատրուիր, յեղափոխական կը նշանակէ դէմ ըլլալ քարացած գաղափարներու կառչող պահպանողական ոգիին: Յեղափոխական ըլլալը միայն նուիրուելու եւ զոհուելու պատրաստակամութիւն ունենալը չէ, այլ եւ անոր հետ գաղափարական յանդգնութիւն եւ քաջութիւն ունենալու է:

45 տարիներու ընթացքին Դաշնակցութիւնը այս իմաստով յեղափոխական եղած է ու անկէ վերջ ալ պիտի մնայ: Այս է նաեւ Դաշնակցութեան իրողութիւնը բացատրող պատճառներէն մէկը:

Լ. ԶՈՐՄԻՍԵԱՆ

ՀԱՅ ԵՐԳԸ

(ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԱՌԹԻ)

Երբ անոր մահուան լուրը առի, ինծ թուեցաւ թէ նոր խորհուրդ մը ինկաւ վրաս, ցնցեց կամքս, սեղմեց կուրծքս, եւ ուզեց որ մոռնամ նոյն իսկ վեց ամիսներէ ի վեր Փիզիքականս մաշեցնող հարուածը: Կարծեցի թէ հայ երգին ձայնը, հնչումը, շեշտը հեծքն մը ունեցան արշալոյսի գեղեցկութեան եզրին առջեւ եւ լեցուցին աչքերս:

Չկայ այլ եւս գեղեցիկ վարդապետը մեր երգին, որ ծնած է մեր ցեղին հետ, ցեղին ուժէն:

Ի՞նչ է երգը:

Երգը եղանակաւորումն է ձայնին, կիթառն է հնչումին, շունչն է գեղեցկին, բարբառն է ոգեւորութեան, շեշտն է հաճոյքին, կանչն է յուզումին, հաւատն է սրտմտութեան: Անիկա ծնած է մարդուն հետ, եւ Հայուն հետ կազմաւորուեր ու թեւ առեր է շատ հին օրերուն:

Մեր մեհենական ծէսերն ու աղօթքները, արքունական վէպերն ու պատմութիւնները տաղաչափի վրայ երգուեր են: Մեր դրուագները, այսինքն մեր հեթանոս հայրերու երաժիշտները եղանակներու վրայ հիւսեր են պատմութիւնները Վահագնի, Արտաւազդի, Սաթենիկի եւ ուրիշներու: Եւ անոնք երգեր եւ նուագեր են բամբիռներով, թմբուկներով, կոնդոռցահար աղեղնախերով:

Ներսը, մեհեաններու մէջ, հայրենի ծաղիկներու եւ կնդրուկներու բոյրերուն խառնուեր է հայ տաղը, դուրսը, հեթանոսական տօներու հրապարակներու վրայ ժողովրդական խաղերու եւ պարերու ընկերացեր է հայ երգը: Հնչեր է մինչ Հայուն մեծ ու փոքր դալարաւոր պատերազմական բանակներու մէջ, յորդաձայն կանոնօք երգեհոն կազմեր է շարունակ որոտընդոստ, անհագնազուշ շեփորը արքայական տօներու եւ հանդէսներու առթիւ:

Հայրապետութեամբ պատմեր են թէ Տրդատ, իր յաղթութիւնները դիւցազներգելու համար փողերը զարդարել կուտար, եւ անոր քոյրը՝ Խոսրովիդուխտ, հայ երաժշտութիւնը հայ օրհներգներուն մէջ բարձրացնելու գործը կը վարէր: Վահան Մամիկոնեանի նուագահար զինուորներուն մասին գրուած է.— «Եւ ի սաստկութենէ փողոցն ձայնից հնչեալ երկիրն թնդէր»:

Հայ ամուսնական հանդէսներու մէջ երաժշտութիւնը էական մաս կազմեր է նախնի օրերէն ի վեր, ուր գուսաններ առանձին երգերով գովեր են հարսն ու փեսան: Արքայական թագադրումներու արարողութեանց մասնակցեր է ամէն տարի չափօրիներու յատուկ երաժշտութիւն մը, ձայնարկու կոչուեր երգեր են, եւ աշխարհը, այսինքն եղերամայր կիներ մեռնողին մեծութիւններն ու առաքինութիւնները ողբերգեր են:

Հայաստանի մէջ շատ վաղնջական օրերուն իսկ երգը շնորհք մը եղած է նաեւ մրցումներու, լարախաղութիւններու:

Կրօնական երաժշտութիւնը քուրմերէն անցած է եկեղեցականներու ձեռքը: Մեր պատմիչներէն Բարդածան, Դ. դարուն, երաժշտութիւնը առեւելեան եկեղեցիներուն մէջ զօրացնելու գործին նշանաւոր ծառայողը եղած է: Ըստ Փարպեցիին, Մեծն Սահակի երաժշտութեան կարողութիւնը գլած անցած է բազմաթիւ յոյն երգահաններ.— «Ցոյժ առաջուն անցուցանէր վարժիւք դրդալ գիտնովքն Յունաց, եղեալ կատարելապէս հմուտ երգողական տաղից»:

Է. դարուն Ներսէս Շինողի ժամանակ, հայ երգը նոր աշխուժութեան մը մտած է, շարականը նոր ծաւալ առած է, ինչպէս կը գրէ Կիրակոս պատմիչ: Եւ ի՜նչ քաղցրութիւն ... Ը. դարու սկիզբներուն հոգեմայլ հայ երգը կը լայնայ, կը շէննայ, այնպէս որ իգական սեռէն, Ստեփաննոս Սիւնեցիի քոյրը, Սահակդուխտ իսկ երաժշտագէտ մը համբաւ կ'առնէ, Գառնի գիւղի ձորակին մէջ իրեն առանձնարան մը կը կազմէ, ու հոն կը յօրինէ քաղցրանուագ տաղեր, կ'երգէ եւ կը սորվեցնէ ուրիշներու: Ուրիշ մը նոյնպէս կ'ապրի նոյն դարուն Խոսրովիդուխտ անունով, որուն հանճարին նմոյշը իր նահատակ եղբօր՝ Գողթնեցի Վահանին վրայ յօրինած ողբանուագ շարականն է:

Ստեփաննոս Ասողիկ, հմուտ երաժշտագէտ մը կը ներկայացնէ մեզ Սամուէլ Կամրջաձորեցի վանահայրը: Ուռհայեցին կը գրէ Թէոդորոս Ալախոսի մասին «եւ մեծ երաժիշտ ձայնաւորայ»: Ու առանք չեն միայն: Մեր միջնադարը վերէն վար բանաստեղծութիւնն է հայ երգին, ուր անմահացեր է Հաղարծնի վանքին վանահայր՝ Խաչատուր Տարօնեցիին հմտութիւնը. «Սա երեր գլուխն ի կողմանս արեւելից ... եւ գրեաց եւ ուսոյց բազմաց»: Ան էր, որ հնարեց զարմանալի ձայնագրութիւն մը, որ մեր շարականի օրինակներուն մէջ պահուած է աւանդաբար եւ որ մեր այժմէական ձայնագրութեան հետ բնաւ կապ չունի, բայց որ ձայնագրութեանց վրայ աշխատող յետագայ բոլոր հայ երաժշտագէտներուն ուշադրութեան առարկայ ու պրկիչ է դարձեր:

ԺԴ.—ԺԵ. դարուն հայ երգի հիանալի նմոյշներ կը պարզեն ձեռագիրները ուր եղանակն իր ելեւէջներուն մէջ կը սաւառնի, կը պսպղայ պերճաբար: Եւ որոնց բոլորին ալ բանալին դեռ անծանօթ կը մնայ մեզի: ԺԷ.էն մինչեւ ԺԹ. դար, հայ երգի դմայլանքը թափանցեր է նոյն իսկ սուլթաններուն պալատներուն մէջ: Հայ երգիչներ մտած են աւելի արդիական եւ հաստատուն ձայնագրութեան տէր դառնալ ուր սիրական նախնի տաղերու խորհուրդին պէս քրմացեր է Տարօնեցիին ձայնագրութիւնը, եւ որուն շուքին առջեւ աշխատեր են Պապա Համբարձում, անոր աշակերտները, Իւթիւճեան, Օհանջանեան, Գաբրիէլ Երամեան եւ ապա հնարուած նոր ձայնագրութիւնը կատարելագործեր է Նիկողոս Թաշճեան:

Եւ այսպէս, հայ կեանքի գոյութեան առաջին ժամէն սկսեալ հայ երգը արտասանուեր է, Ե. դարուն ընթացքին շարունակուեր է ըլլալ իբրեւ ձայնը մեր փառքերուն, քաջութեանց, զօրութեանց, ուրախութիւններուն, իբրեւ տաղը մեր յուզումներուն, մեր հեւքերուն, մեր հեծքերուն, իբրեւ հրաժեշտ հանը մեր ուժին, մեր սրտմտութեան, մեր յաղթանակներուն, մեր ըմբռնումներուն: Անոր չափականութիւններուն, անոր սլացքներուն, անոր դմայլելի ելեւէջներուն հանդիսատես եղեր են մեր հայրենի հովիտները, լեռները, բլուրները, գետերը, լճերը հազարաւոր տարիներ ու երկարակեցել որ այդքան տարիներ անիկա խաղցեր, թրթռացեր է մեր քոյրերուն, եղբայրներուն, մայրերուն, հայրերուն շրթունքներուն վրայ:

Կոմիտասի մահը կուգայ մեզի վերյիշեցնել բիւրեղացումը հայ երգին, պսպղացումը անոր հունչին, ելեւէջին որոնց առջեւ մեր ցեղի մեծութիւնը վկայելու համար մեր երկրէն անցնող օտար գիտնական մը կանգ առաւ օր մը, վերջին գրելու համար.

—«Կարծես կը հասկնայի թէ անոնք կ'երգէին իրենց ցեղին մեծութիւնը: Կը լսէի հա՛յ, հա՛յ, հա՛յ եւ այսպէս խրախճանքիր երգի իմաստ ու լանկերդ Հայկի որդիներուն փառքը կը յաւերժացնէր»:

Ո՜ւր էր թէ մեր նոր սերունդը զայն ճանչնար հիմէն եւ սերտէր լայնօրէն:

ԿԻՒՐԵՂ ԽՐԱՅԵԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ՀՈԳԵՐԸ

ԿԱՌՔԻ ԱՐԿԱԾՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Փողոցի արկածներու պատասխանատուութեան մասին մինչեւ 13 փետր. 1930 շատ մը դատարաններ կ'որոշէին թէ զոհին կը պատկանի ապացուցանել արկածի հեղինակին գործած սխալը: Այս ապացոյցի բացակայութեան պարագային դատարանը կը հռչակէ այդ հեղինակին անպատասխանատուութիւնը եւ հետեւաբար զոհը կը կորսնցնէր ամէն տեսակ իրաւունք վնասուց հատուցման մասին:

Ապացուցանելու հարցը մեծ եւ կարեւոր բեռ մըն էր զոհին համար: Այս վերջինը շատ անգամ կը գտնուէր ապացուցանելու անկարելիութեան մէջ:

Նկատի առնելով այս կէտը եւ յետոյ արկածներու յաւելումը, վճռաբեկ ատեանը իր 13 փետր. 1930 վճռով վերջնապէս լուծեց ապացոյցի էական խնդիրը:

Այդ վճռին համաձայն, երբ ինքնաշարժ մը իր շարժումին եւ կամ անշարժ վիճակին մէջ կը պատճառէ արկած մը, կառքին տէրը սկզբունքով պատասխանատու կը նկատուի: Տէրը այս պատասխանատուութենէն ազատելու համար պէտք է ապացուցանէ թէ արկածը արդիւնքն է զոհին կողմէ գործած սխալի մը եւ կամ թէ իր կամքէն բոլորովին անկախ պատճառներու:

Ուրեմն ներկայիս ապացոյցի բեռը կ'իյնայ արկածի հեղինակին վրայ եւ եթէ ան չկրնայ ապացուցանել վերոյիշեալ կէտերէն մէկը, դատարանը կը յայտարարէ պատասխանատու եւ կը դատապարտէ զայն եղած վնասի հատուցման:

Այս կանոնը իր գործադրութիւնը կը գտնէ երբ արկած պատճառողը ինքնաշարժ մըն է, կենդանիի ուժով քշուած կառք մը, կենդանի մը, հեծելանիւ մը, եւ զոհը ոտքի վրայ կեցող եւ կամ ոտքով քալող մէկը:

Սակայն նոյն կանոնին գործադրութիւնը կը ներկայացնէ դժուարութիւններ, երբ արկածը յառաջ եկած է ինքնաշարժներու, կենդանիի ուժով քշուած կառքերու միջեւ, երբ զոհը ոտքի վրայ կեցող եւ կամ ոտքով քալող մէկը չէ:

Այս պարագային պէտք է նախ գիտնալ թէ ո՞ր կառքը զարկաւ միւսին: Այս կէտին լուծումը դիւրին է, երբ զարնուած կառքը անշարժ, չարժուած կենար մայթի մը առջեւ: Անտարակոյս զարնող կառքն է պատասխանատուն: Միւս բոլոր պարագաներու մէջ պէտք է ճշդել երկու կառքերու դիրքը,— գիտնալ թէ ո՞րն է զարնողը, բացատրել եւ ապացուցանել գործուած սխալները, հիմնուելով ճամբաներու եւ շրջագայութեան վերաբերեալ օրէնքներու տրամադրութեանց վրայ:

Երկրորդ կարեւոր հարցն է հետեւեալը,— ո՞վ է պատասխանատուն, կառքին տէ՞րը եւ կամ արկած պատճառող ա՞նձը, անշուշտ այն պարագային երբ անիկա միեւնոյն ատեն տէրը չէ կառքին:

Այս հարցին պատասխանը մեծ կարեւորութիւն կը ներկայացնէ մանաւանդ այն պարագային երբ արկածեալ կառքը ապահովագրուած չէ արկածներու դէմ, որովհետեւ գրեթէ միշտ երբ արկած մը պատահած է, ապահովագրութիւնը իր դերը կը կատարէ եւ կը պահէ իր բովանդակ արժէքը, պայմանաւ որ կառքը վարողը արկածի պահուն ունեցած ըլլայ վարելու արտօնութիւն:

Դատարաններու արձակած վճիռներու համեմատ արկածին բուն պատասխանատուն այն է որ ունէր կառքին իրաւական պահպանումը (garde juridique), արկածի միջոցին:

Ի՞նչ ըսել է իրաւական պահպանում, որ կը տարբերի իրական պահպանումէն (garde matérielle): Այս մասին յստակ գաղափար մը յայտնելու համար նախընտրելի է օրինակներ տալ:

Կառքին իրաւական պահպանումը կառքին տիրոջը կը պատկանի եւ հետեւաբար այս վերջինը արկածին պատասխանատուն կը նկատուի հետեւեալ պարագաներու մէջ:

Առաջին օրինակ.— Կառքին տէրը յանձնած է իր կառքը աշխատաւորի մը, որպէսզի զայն նորոգէ առաջինին տան մէջ, բայց հակառակ տիրոջ հրահանգին՝ աշխատաւորը կը գործածէ դուրս այդ կառքը եւ ճիշդ այդ միջոցին կը պատահի արկած մը.

Երկրորդ օրինակ.— Այն անձը որուն կառքին տէրը կը յանձնէ շատ կարճ ժամանակամիջոցի մը համար իր կառքին ղեկը եւ այդ պահուն այդ անձը կը պատճառէ արկած մը:

Երրորդ օրինակ.— Արկածը կը պատահի այն պահուն երբ կառքը ուղղող մէկը կը վարէ կառք [illegible] պաշտօնեայի ընկերակցութեամբ:

Այս երեք պարագաներուն մէջ, թէ կառքին իրական պահպանումը տիրոջ ձեռքը չի գտնուիր, սակայն այս վերջինը միայն պիտի նկատուի իբրեւ պատասխանատու վնասի հատուցումի տեսակէտով, այն նկատողութեամբ որ կառքին իրական պահպանումը կը պատկանէր կառքին տիրոջը:

Փոխադարձաբար հետեւեալ պարագաներուն մէջ կառք վարողը եւ զայն գործածողը կը նկատուին միակ պատասխանատուն:

Առաջին օրինակ.— Երբ կառքին տէրը յանձնեց զայն վճարեալ փոխանորդի մը նորոգութեան մը եւ կամ վաճառումի մը համար, եւ փորձի կամ ճամբորդութեան միջոցին այդ փոխանորդը յառաջ բերաւ արկած մը:

Երկրորդ օրինակ.— Երբ կառքին տէրը ձրի յանձնեց իր կառքը ուրիշի մը, որպէսզի գործածէ զայն իր անձնական պէտքերու համար, եւ երբ այդ անձը յառաջ բերաւ արկած մը:

Երրորդ օրինակ.— Երբ ճամբորդութեան մը ընթացքին կառքին տէրը զայն կը յանձնէ մասնագէտի մը, որպէսզի փնտռէ եւ գտնէ կառքին թերութեան պատճառը, եւ երբ մասնագէտը արկած մը կը պատճառէ:

Ուրեմն հարկ է գիտնալ թէ իրաւական պահպանումը որո՞ւն ձեռքը կը գտնուի: Այս խնդիրը դատարանը կը լուծէ արկածի պարագաները լաւ մը քննելէ յետոյ եւ իր ունեցած անձնական գնահատութեան համաձայն:

Անշուշտ երբ կառքը գործածողը անոր տիրոջը պաշտօնեան է, արկածի պարագային տէրն է միակ պատասխանատուն: Այս պաշտօնեայի հանգամանքի մասին միայն վէճ մը կրնայ ծագիլ, եւ այդ հանգամանքէն օգտուիլ ուզողը ստիպուած է ապացուցանել զայն: Կառքին տէրը կը նկատուի իբրեւ պատասխանատու մինչեւ իսկ եթէ պաշտօնեան արկած պատճառէ իր հրահանգները չարաչար գործածած պահուն եւ կամ անոնց դէմ շարժելով:

Ինչո՞ւ համար այս խստութիւնը, որովհետեւ նախ կառքին տէրը իբրեւ «փատրոն» ստիպուած էր մեծ ուշադրութիւն ընել իր պաշտօնեան ընտրելու պահուն եւ յետոյ անհիկա պարտաւոր էր հսկել անոր վրայ:

Ուրեմն պաշտօնեան դեռ չառած, պէտք է ամէն տեսակ տեղեկութիւններ քաղել իր մասին:

Երբ վճարուած տեղափոխութեան մը միջոցին է որ արկածը կը պատահի (autobus, taxi), արկածեալ ճամբորդը պատասխանատու կը բռնէ տեղափոխողը, որովհետեւ այս վերջինը կընդունքով ստիպուած է փոխադրել իր յաճախորդը առանց արկածի: Այս կարգին փոխադրողը կրնայ ինքզինք անպատասխանատու նկատել միայն երբ ապացուցանէ թէ արկածը հետեւանքն է տարբեր պատճառի մը որ իրեն չի կրնար վերաբերիլ եւ թէ ինքը որ եւ է չարամտութիւն ունեցած չէ:

Իսկ եթէ փոխադրուած ճամբորդը իր փոխադրութեան համար որ եւ է վարձք վճարած չէ, այսինքն եթէ իր փոխադրութիւնը տեղի կ'ունենայ ձրի, այդպիսի պայմաններուն մէջ արկածեալ ճամբորդ մը պէտք է ապացուցանէ թէ ղեկը փոխադրողը սխալ մը գործած է վնասի հատուցման իրաւունք ունենալու համար: Ինչո՞ւ համար ձրի փոխադրողը ստիպուած է ապացոյց բերելու, որովհետեւ դատաւորը կը մտածէ թէ այդ ձրի ճամբորդը իր վրայ առած էր ճամբորդութեան յատուկ վտանգները, եւ իրեն կը պատկանի սխալի գործուած պարագային այդ ապացուցանել:

Գ. ՑԱԿՈԲԵԱՆ

652ին կը սկսի արաբ [illegible] րու տիրապետութեան շրջանը հայ[illegible] տանի վրայ եւ կը տեւէ ճիշդ երկ[illegible] դար:

** 654ին կը շինուի Զուարթնոց [illegible] յակապ եկեղեցին Ներսէս Գ. կաթ[illegible] դիկոսի օրով (641—661):

** 665ին, Անաստաս կաթողիկոսի [illegible] օրով տոմարի ճշդման [illegible] յիշուի Անանիա Շիրակացի, [illegible] րուն եւ հանճարեղ, [illegible] մենայն տոմարական արուեստ[illegible]

** 668ին կը կառուցուի [illegible] (Թալիչ) Մայր եկեղեցին Գրիգոր [illegible] Մամիկոնեան իշխանին եւ իր [illegible] գինէ կողմէ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԽՆԿՕ ԱՊԵՐԻ ԿԵԱՆՔՆ ՈՒ ԳՈՐԾԸ

Գրած էինք թէ Խնկօ Ապեր մեռաւ Երեւանի մէջ, Հոկտեմբեր 6ին։

Խնկօ Ապեր Շիրակի գիւղերէն էր։ Ծնած է 1870ին։ Աւարտելէ վերջ Լէնինականի դպրոցը, կը նուիրուի ուսուցչութեան։ 1888էն 1924 միայն ուսուցչութիւն է ըրած։ Կը մշակէ նաեւ մանկական գրականութիւնը, ձախաւոր սէր մը ցոյց տալով երգիծական ոտանաւորի։ 1905ին Լեւոնեան կը հրատարակէ իր «Հասկեր»ը, որուն առաջին աշխատակիցներէն էր Խնկօ Ապեր։ Այս ամսագրին մէջ էր որ ան կազմուեցաւ իբրեւ մանկական գրականութեան մշակ, իբրեւ առակախօս, երգիծաբան եւ թարգմանիչ։ 1908ին Հասկերու խմբագրութեան հրաւէրով, Խնկօ Ապեր թողուց Շիրակի գիւղերը եւ անցաւ Թիֆլիզ։

Մայրենի լեզուի ուսուցչի ծանր պարտականութեանց տակ, ժամանակ կը գտնէր գրելու եւ կարդալու։ Կը կարդար ոչ միայն ժամանակակից մանկական ամսաթերթերը, այլեւ ռուսական եւ եւրոպական դասական հեղինակները։ Անոնցմէ կ'առնէր ինչ որ անհրաժեշտ էր մանկական գրականութեան, եւ ամէն գիրքի մասին կ'արտայայտուէր սրամիտ խօսքով մը,— գովեստով՝ եթէ հաւնած էր, հայհոյութեամբ՝ եթէ չէր հաւնած։

Խնկօ Ապեր մասնակցած է նաեւ քաղաքական վարժարաններու դասագիրքերու խմբագրութեան, սակայն իր մասնագիտութիւնը առաւելապէս կը կայանար մանկական գրականութեան եւ առակներու մէջ։ Հասկեր ամսաթերթին հաւաքածոյին մէջ թիւեր կան, որոնց յօդուածներուն եւ ոտանաւորներուն կէսէն աւելին գրած է Խնկօ Ապերը։

Ինչպէս գրեցինք, ուսուցիչ էր մինչեւ 1924 թուականը, երբ կը պաշտօնավարէր Երեւանի բանուորական համալսարանին մէջ։ Վերջին տարիները հիւանդ էր եւ հանգստեան թոշակ կը ստանար։ Կը տառապէր անտանելի գլխու ցաւէ մը, զոր չկրցաւ բժշկել՝ հակառակ փորձուած բոլոր դարմաններուն։ Այսուհանդերձ չէր դադրած գրելէ։

Հետեւեալ ոտանաւորը գրեթէ իր կենսագրութիւնն է, գրի առնուած 1924ին, Հայ գիւղացի խորագրին տակ.—

Հայ գիւղացի,
Դու չկարծես
Թէ ուրիշ եմ,
Ես քո ծոցից
Թռած ղուշ եմ.
Քո սեւ օրայ
Սեւաւորն եմ,
Քո լաւ օրայ
Թեւաւորն եմ։
Հայրս էր գիւղի
Մի ճախրապան,
Մայրս մեծատան
Հացը թխող՝
Եղբայրներս
Մերկ ու բոպիկ,
Կերածները՝
Թթու մախոխ։
Ես գնացի
Ուսում առայ,
Դարձայ գրող,
Առակախօս։
Գիւղի լեզուն
Հետս տարայ,
Ու էդ լեզուով
Հիմի քարոզ։

Խորհրդային վարչաձեւին տակ, ուր «գրչի համար շատ բան կայ ուտելու», Խնկօ Ապեր չափածոյ խրատներ կը կարդայ գիւղացիներուն,— մաքուր ըլլալ, գրել-կարդալ սորվիլ, հողամշակութիւնը կատարել գիտատնտեսական հիմերու վրայ, խնամել անասունները, ոչնչացնել վնասակար միջատները, եւայլն։

Խնկօ Ապեր չափազանց համեստ էր, ջերմ ու բարի բնաւորութիւն ունէր, միշտ կենսուրախ, միշտ յանդաւոր կատակը շրթունքին։

Թաղումը կատարուեցաւ Հոկտ. 9-ին, կրթական գործավարութեան կողմէ։ Առտուն կանուխ դագաղը փոխադրուած էր Գրողներու Տունը, ուր վերջին հրաժեշտը տալու եկան գրողները, արուեստագէտները, ուսուցիչները, ուսանողները, մանաւանդ արիները։ Դագաղին մօտ պատուոյ պահակ կանգնած էին Ռ. Դաշտոյեան, Դր. Սիմոնեան, Զ. Եսայեան, Ալազան եւ ուրիշներ։ Ժամը 4.30ին դագաղը դուրս հանեցին Գրողներու Տունէն։ Հրաժեշտի վերջին խօսքն արտասանեց Ա. Վշտունի։ Յետոյ Շոփէնի մահուան քայլերգով թաղման թափօրը յառաջացաւ դէպի հին գերեզմանատուն։ Ցուցարկուութեան կը մասնակցէին նաեւ Երեւանի դպրոցականները եւ արիները։ Գերեզմանատան մէջ Խնկոյեանի գործը պանծացուցին Դր. Սիմոնեան եւ Ն. Զարեան։

Կառավարութիւնը որոշեց.

1.— Հրատարակել Ա. Խնկոյեանի գործերուն հաւաքածոն։

2.— Երեւանի մանկական նորաբաց մատենադարանը կոչել Ա. Խնկոյեանի անունով։

3.— Ա. Խնկոյեանի այրիին տալ կենսաթոշակ։

4.— Երեւանի վարժարաններուն մէջ պահել երկու սաներ Խնկոյեանի անունով։

Հոկտ. 8ին, Գրողներու Տունին մէջ տեղի ունեցաւ սուգի երեկոյ մը, խուռն բազմութեան մը ներկայութեան,— ներկաներուն մէջ կը տեսնուէին մասնաւորաբար մանկավարժներ, փրոֆէսորներ, ուսանողներ, արուեստագէտներ։ Դր. Սիմոնեան, բանալով երեկոյթը, ներկայացուց Խնկոյեանի գրական գործունէութիւնը, յետոյ խօսեցան կրթական փոխգործավար Գ. Արով, Գրողներու Միութեան կողմէ՝ Ալազան, Պատմութեան եւ Գրականութեան Ճեմարանին կողմէ՝ Հ. Գիւլիքեխվեան, Երեւանի կրթական տեսուչը Աղասեան, Մաքսիմ Կորքի վարժարանին աշակերտութեան եւ ուսուցչութեան կողմէ Ա. Տոնեան, Շահումեան վարժարանի աշակերտներուն կողմէ՝ Սուքիասեան։

ՁԻՒՆԸ ԱՐԱԳԱԾԻ ՎՐԱՅ

Առաջին ձիւնը տեղաց արդէն Արագածի վրայ Հոկտեմբեր 16ին։

Լեռան օդերեւութաբանական կայանի ձմերողներուն կազմը, այս եղանակին, կը բաղկանայ հետեւեալներէն.— Ի. Վորոբիով (կայանին պետը), Կ. Վիրաբեան (հետազոտող), Ա. Աղաջանեան եւ Ա. Մամիկոնեան (դէտ), Սարգիս Պօղոսեան (խոհարար)։ Այս վերջին երկուքը կոմունիստ երիտասարդական միութեան անդամներ են։ Բոլոր սանոնք առաջին անգամն է որ պիտի ձմերեն Արագածի վրայ։ Կայանին պետը Վորոբիով անցեալ տարի ձմերած է Արքի կղզիներուն վրայ (արեւելեան Սիպերեան ծով), բեւեռային կայանին մէջ։

Արագածի օդերեւութաբանական կայանն արդէն ապահովուած է ձմրան անհրաժեշտ պարէնով, վառելանիւթով, հագուստեղէնով, դահուկներով, ղեկօրայքով եւն.։ Կայանին մէջ այս տարի հաստատուած է կարճ ալիքներով հեռախօս։

Օդերեւութաբանական կայանը այս տարի պիտի ուսումնասիրէ նաեւ արեւի ճառագայթարձակման վերաբերեալ կարգ մը հարցեր։

ՆՈՒՊԱՐԱՇԷՆ

Վահան Թոթովենց այսպէս կը նկարագրէ Նուպարաշէնը.—

Նուպարաշէնցիները պէտք է քալեն խոպան դաշտերու զորշ տարածութենէն դէպի վար, Արարատեան դաշտը, դէպի զմրուխտեայ գօտին, որպէսզի իմանան որ աշունը եկեր է մեր երկիրը, որովհետեւ Նուպարաշէնի էջ տակաւին ոչ մէկ դդում կը դեղնի եւ խաղողի ոչ մէկ ողկոյզ կը շողայ, եղած քանի մը փոքրիկ թուփերն ալ դեղնած են ամառը։ Այսպէս է եւ գարունը։ Անոնք ուրիշ կանաչազարդ գիւղերէն կ'իմանան, որ գարունը եկած է։

Պատճառն այն է որ ջուր չկայ եւ ամբողջ տարածութեան վրայ կ'իշխէ խոպան դաշտերուն օրէնքը,— անջրութիւնը։

Կառավարութիւնը իր բուռն եւ անողոք պայքարին դրօշը պարզեց նախ եւ առաջ դաշտերու այդ օրէնքին դէմ, իրեն հնազանդեցուց մեր երկրի զորշ, յամառ, անգութ եւ անարգաւանդ տարածութիւններու մէկ պատկառելի մասը։ Այդ պայքարն սկսած է այստեղ ալ, անջրդի դաշտերու ջրանցքը եկած, հասած է մինչեւ Նուպարաշէն։ Տարի մըն ալ, եւ կը փշրուի անջրդի դաշտերու յամառութիւնը։ Զանգիի ջուրը, որ պիտի մտնէ ջրանցքի մէջ Արզնիի մօտերէն, պիտի կանանչացնէ այս չոր տարածութիւնը։ Այն ատեն, եւ շատ մօտ է այդ ժամանակը, զմրուխտեայ գօտի մըն ալ, թերեւս աւելի փարթամ քան Արարատեան դաշտի զմրուխտեայ գօտին, պիտի պարածածկէ այս դարաւոր չոր տարածութիւնը, եւ այն ատեն պիտի դեղնին դդումները եւ պիտի շողան խաղողի ողկոյզները։ Այլեւս նոր տունկերու փոքրիկ թուփերը ոչ թէ պիտի դեղնին ամառը, այլ ուշ աշնան՝ իբրեւ բնութեան ոսկեւորումը, աւելի չքնաղ քան գարնան սաղարթաւորումը։

Ջուրի այն դոյզն քանակը, որ հասեր է Նուպարաշէն՝ խմելու համար, գիշերը կը հաւաքուի աւազանի մը մէջ, որպէսզի յաջորդ օրը օգտագործուի աւանին շինութիւնը յառաջ տանելու համար։ Եւ աւանը կը կառուցուի, կը բարձրանան ճաշակաւոր բնակարաններ, լայն փողոցներով, ներքին յարմարութիւններով, ձմրան սառնամանիքին դէմ նախազգուշութիւններով։

Կը մտնենք բնակարաններէն ներս,— արտակարգ մաքրութիւն, լուացուած եւ շուշանի սպիտակութեամբ մէկ անգամ ձերմկցուած պատեր (այսպէս է տեղւոյն ժողովուրդին յամառ սովորութիւնը), նոր արդուկուած եւ շուշանէ սպիտակութեամբ անկողիններ եւ բարձեր, տնական իւրաքանչիւր, նոյնիսկ ամենափոքր առարկայի վրայ մօր մը, հարսի մը, աղջկան մը խնամոտ ձեռքերուն շօշափելի հետքը։

Այսպէս մաքուր է նաեւ աւանին ճաշարանը եւ առանց ճանճի։

— Բայց ճանճերը կը շատնան աւանին մէջ, կ'ըսէ շինութեանց գանձապահը։

— Ի՞նչ է պատճառը։

— Ճամբուն աղտոտութիւնէն։

Երեւանի ամբողջ աղբը կը թափուի Նուպարաշէնի ճամբուն վրայ, մէկ քիլոմեթր երկարութեամբ։ Բեռնատար ինքնաշարժները եւ սայլերը, հաւաքելով Երեւանի աղբը, կը տանին կը թափեն Նուպարաշէնի ճամբուն վրայ եւ ճամբուն եզերքները, չուզելով քիչ մը հեռու թափել։ Եւ Նուպարաշէնցիները ստիպուած են դէթ ամէն տասն օրը անգամ մը ճամբան մաքրել իրենց երթեւեկութեան համար։

Ահա թէ ինչո՛ւ ճանճը կը շատնայ Նուպարաշէնի մէջ։

Ի՞նչ ընել.— Պարզ է, աղբը չթափել ճամբուն վրայ։ Ճամբէն հեռու կան լքուած եւ սպառած քարահանքեր, հոն թափել աղբը։

Նուպարաշէնցիները քաղաքէն աւան երթալ-գալու համար առաջ կը կտրէին 28—30 քիլոմեթր ճամբայ։ Այժմ շինուած է նոր ճամբայ մը որ միայն 8 քիլոմեթր երկարութիւն ունի։ Պէտք է աշխատիլ, որ նոր ճամբուն վրայ մէկ քանի քարէ կամուրջներ շինուին, խճուղիի ձեւ տրուի։

Նուպարաշէնի ելեկտրական հոսանք տալու համար տնկուած են [illegible] սիւներու շարքը, քանի մը սիւն եւս եւ Նուպարաշէնը կ'ազատի մթութենէն։

Անհրաժեշտ է մաքրել նաեւ դաշտի քարերը, ահագին քարակոյտեր կան, որոնք արգելք կը հանդիսանան բուսականութեան։ Քարերուն տակ կայ սքանչելի հող մը, կարմիր եւ արգասաբեր։

Այս աշխատանքներէն վերջ, կ'երեւակայեմ ապագայ Նուպարաշէնը,— լուսաւոր եւ կանանչաւոր աւան մը, խոպան դաշտերու զորշ տարածութեան գրկին մէջ, կատարեալ ովասիս մը, ուր խաղողին ողկոյզները եւ կայտառ սերունդ մը կը ժպտին։

ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ
Տ. Տ. Ն. ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿԵԴՐ. ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսայի շրջանի Տարօն Տուրուբերանի Ե. Պատգ. Ժողովը տեղի ունեցաւ Նոյեմբեր 1ին, նախագահութեամբ փրոֆ. Ա. Զադրեանի եւ մասնակցութեամբ հետեւեալ պատգամաւորներուն.— Կեդր. Վարչութեան կողմէ Հայրենակից Լ. Տօնիկեան, Տէսինէն Մանուկ Գրիգորեան, Վիէննէն Ս. Ալիքսանեան, Փարիզէն՝ Հայրենակիցներ Ա. Զադրեան եւ Գէորգ Միրոյեան։ Լա Սիօթայէն՝ նիւթական պատճառներով ձայնը տրուած էր Կեդր. Վարչութեան լիազօրագրով մը որուն հիման վրայ նշանակուեցաւ Հայրենակից Արմէն Սասունին, իսկ Մարսիլիոյ վարչութիւնը լուծուած ըլլալով, այդ շրջանէն 25 հոգինոց գրութիւն մը իր համակրութիւնը կը յայտնէր Կեդր. Վարչութեան։

Ժողովը երկու օրուան աշխատանքներու ընթացքին տեսաւ որ տնտեսական անտանելի պայմաններու բերմամբ մասնաճիւղերէն արդիւնք չէր գոյացած, իսկ Կեդր. Վարչութիւնը, որ հիմնուած էր այդ մասնաճիւղերու վրայ, չէր կրցած հետեւանք տալ իր կարգ մը յանձնառութեանց։ Այդ պատճառաւ ալ պղտոր ջուրի որսորդները լարուած էին իրեն դէմ, երկուութիւն ստեղծելով Միութեան մէջ։

Յառաջիկայ գործունէութեան համար տրուեցան հետեւեալ որոշումները.—

1. Ընթացք տալ Տարօն Տուրուբերանի պատմութեան ձեռնարկին, գործակցելով Ամերիկայի քոյր Միութեան հետ։

2. Կարելի եղած սահմաններուն մէջ մասնակցիլ հայրենիքի շինարարութեան աշխատանքներուն, ինչպէս եւ ներգաղթի գործին։

3. Հետապնդել կրթական գործը, դիմելով հայ բարերարներու՝ չքաւոր ծնողաց զաւակներու համար։ (Եւ ուրիշ մանրամասնութիւններ զորս զանց կ'առնենք, քանի որ անոնք կան արդէն մեր ծրագիր կանոնագրին մէջ)։

4. Կեդր. Վարչութիւնը կը մնայ Փարիզ եւ իր շրջանն է երկու տարի։ Անդամ ընտրուեցան.— Ա. Զադրեան՝ նախագահ, Լ. Տօնիկեան՝ քարտուղար, Գ. Միրոյեան՝ փոխ-քարտուղար, Տ. Տէրոյեան՝ գանձապահ եւ Խ. Մկրտիչեան։ Միութեան հասցէն է 52, Rue I. Neuyral, Bagneux, (Seine France)։

Այս առթիւ կը յանձնարարենք մեր հայրենակիցներուն զոհ չերթալ ըսի-ըսաւներու եւ իրենց լուման չտալ անոնց որ այս միջոցիս հանգանակութեան ձեռնարկած՝ դաւաւ պիտի երթան եղեր, պղտորելու համար հայրենակիցներու սիրտը։

Հայրենակիցներ, Հայաստանի անունով խօսելու իրենց եղանակը կեղծ է։ Անոնք անձնական շահերէ դրդուած կ'ուզեն բռնի մեր հայրենակիցները մղել Հայաստանի դէմ եւ կողմնակցութիւն ստեղծել։ Թող յայտնի ըլլայ մեր բոլոր հայրենակիցներուն, ինչպէս եւ Հայաստանի ներկայացուցչութեան որ չկարենալը չփոխթէն չկամենալու հետ։

Բոլոր ըսի-ըսաւները մէկդի դնելով եւ միահամուռ աշխատանքով է որ կարելի կ'ըլլայ հասնիլ դրական արդիւնքի։

Ահա այն ինչ որ կը սպասենք մեր բոլոր գիտակից հայրենակիցներէն։

(Կնիք)

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԵՐԵԿՈՅԹ–ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Վիէն, 3 Նոյ. (Յառաջ).— Ընկերներու փափաքին համաձայն, ընկերահամակրական երեկոյթ-թէյասեղան մը պատրաստած էր մեր կոմիտէն իր տասնամեակին առթիւ, որ տեղի ունեցաւ շաբաթ իրիկուան ժամը 8ին, «Խաժակ» ակումբին մէջ։

Յայտարարուած ժամուն արդէն հարիւրեակ մը ընկերներ եւ համակիրներ գրաւած էին Ակումբին բոլոր նստարանները, խանդավառ տրամադրութեամբ ու ժպտուն դէմքերով։ Մինչ միւս կողմէ ընկ. Խ. Պետրոսեանի անթելով նուագած անմահ Կոմիտաս վարդապետին երգերը Ակումբը նեղ զգալով կարծես կ'ուզէին պատերէն դուրս պոռթկալ։ Հանդիսականներու խանդավառութիւնը երթալով կ'աւելնար ու երեւակայութեամբ փոխադրուած էինք մեր հայրենի լեռներն ու դաշտերը։

«Մշակ բանուոր»ը յոտնկայս երգըւելէ վերջ, սեղանապետ ընկերը քանի մը խօսքով բացատրեց հաւաքոյթին նպատակը։ Տասը տարի առաջ, երբ տակաւին շատ փոքր թիւ մը կը կազմէր մեր գաղութը, եւ երբ չկար տակաւին ազգային որ եւ է կազմակերպութիւն, քանի մը հին ընկերներ քով քովի գալով հիմը կը դնեն՝ Հ. Յ. Դ. կազմին։ Եւ ահա տասը տարիէ ի վեր ան իր գոյութիւնը կը պահէ անընդհատ, տարուէ տարի աւելցնելով իր քանակն ու որակը։ Մեր գործունէութիւնը յայտնի է, չենք ուզեր խօսիլ եւ պարծենալ, այլ կը յայտարարենք թէ միշտ պատնէշին վրայ անվհատ պիտի շարունակենք մեր գործը»։

Բազմաթիւ էին անոնք որ խօսեցան, երգեցին, արտասանեցին։ Ո՞ր մէկը արձանագրել։ Հապա խմբերգնե՞րը, որ կը թնդացնէին սրահը։

Ընկ. Վ. Աւոյեան գեղեցիկ ձեռագործ մը նուիրած էր կոմիտէին աճուրդի դրուելու համար։ Կարճ ժամանակի մը մէջ բարձրացաւ 315 ֆր.ի եւ շահեցաւ ընկ. Սարգիս, գումարը բարձրացնելով 320ի։

Ընկ. Ա. Գիւլխանդանեան, որ մասնաւորապէս հրաւիրուած էր ներկայ ըլլալու մեր թէյասեղանին, խօսելով աւելի քան կէս ժամ, Հ. Յ. Դաշնակցութեան գաղափարներու, ըմբռնումներու ու մարտունակութեան մասին, հիմնադիրներէն մինչեւ հասարակ զինուորը, համեմատութեան դըրաւ ուրիշ աւելի մեծ ազգերու կազմակերպութեանց հետ, եւ գտաւ որ շատ աւելի հզօր ու բարձր եղած է մեր կազմակերպութիւնը, եւ ամէնէն աննպաստ պայմաններու տակ կը շարունակէ իր գործը մօտ կէս դարէ ի վեր։ Այս առթիւ կոչ ուղղեց հայ ծընողքներուն, որ իրենց զաւակները մեծցնեն հայկական դաստիարակութեամբ, սորվեցնեն մեր սքանչելի հերոսներու պատմութիւնը, զանոնք այլասերումէ փրկելու եւ ապագայ լաւագոյն հայեր պատրաստելու համար։ Ընկերը վերջացնելով իր խօսքը մաղթեց որ մեր կոմիտէութիւնը մընայ միշտ ուժեղ, հայ կեանքը վառ պահելու համար մեր գաղութին մէջ, մինչեւ մեր կազմակերպութեան մեծ նպատակին իրականացումը։

Եւ այսպէս չորս ժամ երգել-ուրախանալէ վերջ, կէս գիշերին մեկնեցանք Ակումբէն, ուխտելով անվըհատ շարունակել մեր գործը։

Պալ-Աղբիւր

** 677ին կաթողիկոսական աթոռը կը բարձրանայ Սահակ Ձորափորեցի, որուն կը վերագրուին Նաւակատեաց եւ Ս. Խաչի շարականները, որոնք մեր եկեղեցական բանաստեղծութեան ընտիր կտորներէն են, իրեն կը վերագրուին նաեւ 15 կանոնները։

** 703—717ին, Եղիա Արճէշցի կաթողիկոսին օրով Հայաստանի մէջ կը զարգանան երկու յայտնի աղանդներ — Երեւութականները ու Պաւղիկեանները։ Առաջինները մարդկային բնութիւնը Աստուածային բնութեան մէջ հալած կը հռչակէին, հետեւաբար մարդկային բնութիւնը Քրիստոսի անձին վրայ երեւոյթ կը նկատէին եւ ոչ թէ իրականութիւն, իսկ Պաւղիկեանները քրիստոնէութեան ձեւը պահելով՝ սատանային պատիւ կ'ընծայէին, խաչն ու Աստուածածինը կ'անարգէին, եկեղեցի եւ իշխանութիւն չէին ճանչնար։ Աշխարհը եւ մարմինը չար սկզբունքներ կը նկատէին։

Աթաթիւրքի ճառը Երեսփ. Ժողովին մէջ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՆԵՐՔԻՆ ԵՒ ԱՐՏԱՔԻՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Թուրքիոյ ազգ. ժողովին (Քամութայ) բացման առթիւ, Աթաթիւրք Նոյեմբեր 1ին հետեւեալ ճառը խօսեցաւ ներքին եւ արտաքին քաղաքականութեան մասին.—

Մեծ ազգին յարգելի փոխանորդները, Քամութայի Ե. Նստաշրջանը բացած ատեն, խոր յարգանքներս կը յայտնեմ ձեզի։

Խորհրդարանը իր աշխատանքին կը սկսի այնպիսի ատեն մը երբ միջազգային կացութիւնը շատ կարեւոր դարձած է։ Դէպքերը կրկին երկու կարեւոր նշանաբաններ կը յիշեցնեն Թուրք ազգին.— Մեր երկիրը եւ իրաւունքները պաշտպանելու համար զօրաւոր ըլլալ, կարեւորութիւն տալ միջազգային գործակցութեան՝ խաղաղութեան պահպանման համար։

Անկարելի է չցաւիլ որ խաղաղութիւնը խանգարուած է։ Ամէն պարագայի, քաղաքակիրթ մարդկութեան գլխաւոր մաղթանքը պէտք է ըլլայ՝ ներկայ ծանր անհամաձայնութեանց փարատումը։ Հարկ չեմ տեսներ բացատրելու թէ մենք որքան կապուած ենք խաղաղութեան իտէալին եւ որքան կ'ուզենք որ այդ նպատակը ապահովուի։ Մեր անկեղծ փափաքն է որ Ազգերու Դաշնակցութիւնը, որ կ'աշխատի այս ուղղութեամբ, փորձառութիւնէն օգտուելով կատարելագործէ իր սկզբունքները եւ աւելցնէ խաղաղութեան պահպանման իր կարողութիւնը։

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒՆ ՊԱՀԱՆՋՆԵՐԸ

Յարգելի ընկերներ, հարկ կը տեսնենք ընդարձակելու մեր վարչական կազմակերպութիւնը, սկսելով Արեւելեան նահանգներէն։ Պէտք կը տեսնենք երկու նոր ընդհ. քննչութիւն հաստատելու եւ կարգ մը նոր կուսակալութիւններ հիմնելու։ Այս առթիւ կը խորհինք հիմնական բարենորոգումի ծրագիր մը գործադրել Տէրսիմի շրջանակին մէջ։ Մեծ օգուտներ կը սպասենք ընդհ. քննչութիւններէն, նահանգները տեւականօրէն հակակշռելու եւ ընդհանուր գործերը մէկ ձեռքէ անցընելու տեսակէտով։

Արեւելեան նահանգներուն գլխաւոր պահանջն է՝ երկաթուղիով զանոնք կապել միջին եւ արեւմտեան շրջանակներուն։ Անհրաժեշտ կը դատենք շուտով աւարտել դէպի արեւելք առաջացող երկու մայր գիծերը եւ հիմակուընէ շինութեանը ձեռնարկել ճամբաներու այն ցանցին որ զանոնք պիտի միացնէ իրարու։

Խնամով աւարտելու է Իրան եւ Թուրք թրանզիթ ճամբուն կազմակերպութիւնը։ Նաւահանգիստի եւ ոռոգման գործերուն մէջ, փութով կատարուելիք բաներ կան։ Առողջապահական գործն ալ անհրաժեշտ է ընդարձակել նոր պահանջներու համաձայն։

Կրնանք սպասել որ կառավարութիւնը վճռական ծրագրով մը կատարէ խմբուած այս բոլոր գործերը։

Յիշեմ նաեւ կէտ մը որուն վրայ կ'ուզեմ կարեւորութեամբ ծանրանալ։ Աչքի առջեւ ունեցած մեր ըսկզբունքներէն մէկը այն է որ, բոլոր քաղաքները, մեծ ու փոքր եւ մինչեւ գիւղերը, բարօր եւ բարգաւաճ վիճակ մը պարզեն։ Կ'ուզեմ որ այս ըմբռնումով եւ ոգիով աշխատին քաղաքապետութիւնները որոնք ուղղակի շահագրգռուած են այդ գործերով։ Քաղաքապետութեանց համաժողովը որ տեղի ունեցաւ Անգարայի մէջ, այս գործին վախճանը չէ, այլ սկիզբը։

Պայաններ եւ պայեր, ճարտարարուեստական մեր ծրագիրը բնականոն ընթացքի մէջ կը գտնուի։ Եւ սակայն, կ'ուզեմ ձեր ուշադրութեան յանձնել թէ անհրաժեշտ է աւելի մըղում տալ երկրին ճարտարարուեստականացումին եւ մօտ ատենէն ճարտարարուեստական երկրորդ ծրագրի մը սկսիլ։

ԹՈՒՐՔ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆԸ

Լուսամիտ երեսփոխաններ, անընդհատ կը շարունակենք մեր մշակութային գործունէութիւնը, համաձայն նոր եւ արդիական սկզբունքներու։ Թուրք պատմութեան եւ լեզուի աշխատանքները հիմակուընէ սկսած են ցոյց տալ մեծ հաւատքով սպասուած արդիւնքները։

Այս տարի ալ շատ հոգ պիտի տանինք մեր ազգային երաժշտութեան բարձրացումին, արդիական թեքնիքի սահմանին մէջ։

Շատ տեղին է կարեւորութիւնը զոր կուտաք անթելի գործերուն, որոնք անհրաժեշտ են ազգային մշակոյթի համար, եւ արժէքաւոր՝ միջազգային յարաբերութեանց տեսակէտով։

Փորձով հաստատուեցաւ թէ որքան տեղին էին ելմտական միջոցները զորս քաջութեամբ ձեռք առինք անցեալ տարի։ Աղի եւ շաքարի գիներուն զեղչը գոհունակութիւն պատճառեց ժողովուրդին եւ աւելցուց սպառումը։

Այս տարի, ուրիշ նիւթերու մասին ալ նման որոշումներ պիտի առք։ Օգտակար պիտի ըլլայ նաեւ պակսեցնել կենդանիներու տուրքը եւ կալուածներու արժէքը։ Կալուածներու եւ շէնքերու տուրքերը պիտի փոխանցուին նահանգային վարչութեանց, ինչ որ կարեւոր բարենորոգում մը պիտի կազմէ։

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ

Միջազգային կացութիւնը անհրաժեշտ կը դարձնէ աւելցնել ազգային պաշտպանութեան միջոցները։ Կը փափաքիմ որ ուշադրութեամբ եւ ճշգրտօրէն քննէք ատոր համար հարկ եղած ելմտական միջոցները։

Պարզ կը սեպեմ յուզումով յիշել այն բարձր շահագրգռութիւնը զոր մեծ ազգը կը ցուցնէ օդային տորմիղներ կազմելու գործին հանդէպ։ Միջազգային վերջին դէպքերը անգամ մըն ալ արդարացուցին կենսական կարեւորութիւնը զոր Թուրք ազգը կուտայ օդային զօրաւոր բանակ մը ունենալուն։ Ըսել թէ օդային յարձակումներէ զերծ է մեր նուիրական երկիրը զոր հիմնած ենք շատ ջանքերով եւ զոր ուխտած ենք պահպանել մեր կեանքի գինով, կը նշանակէ վստահութիւն ունենալ որ մենք ալ կըրնանք իրենց հողին վրայ նոյն վնասները պատճառել անոնց, որոնք պիտի յարձակին մեր վրայ։ Հայրենիքի սիրով բոցավառած իւրաքանչիւր քաղաքացիի աչքերուն մէջ կը կարդանք սրտագին զգացումը որով Թուրք մեծ ազգը ամէն օր կ'աշխատի գտնել այս վստահութիւնը զօրացնող միջոցներ։

Մեր ամբողջ բանակին եւ նաւատորմին նման, մեր սաւառնակներն ալ հայրենիքը պաշտպանելու պատրաստ հերոսներ են։ Մեծ ազգը կրնայ բախտաւոր համարել ինքզինք, որ ունի այս տեսակ զաւակներ»։

տպաւորութիւն գործած է Իտալիոյ քաղաքական շրջանակներուն մէջ։

Քաղաքական շրջանակներու մէջ կը կարծեն թէ Իտալիա պէտք է զգուշանայ որեւէ արտայայտութենէ որ կրնայ սպառնալիք նկատուիլ Եգիպտոսի դէմ։ Այս դիտողութիւնը չի վերաբերիր միայն Լիբիոյ մէջ համախմբուած բանակին, այլեւ իտալական մամուլին արտայայտութեանց։ Կարգ մը թերթեր տակաւին կը շարունակեն գրգռիչ լուրեր հրատարակել Եգիպտոսի մասին, այն տպաւորութիւնը ձգելով թէ անգլիական ազդեցութիւնը կը տկարանայ այդ երկրին մէջ։ Եգիպտոս հաստատուած Իտալացիներու դիրքն ալ մըտահոգութիւն կը պատճառէ Անգլիոյ։ Այնպէս որ, նոյնիսկ Հռոմի մէջ համոզուած են թէ Անգլիա մէկ մարտանաւ իսկ չպիտի հեռացնէ, ցորչափ վը-տանգ մը տեսնէ եգիպտական ճակատին վրայ։ Ամէն պարագայի մէջ, այս մասին համաձայնութիւն մը հաւանական կը համարուի երկու երկիրներուն միջեւ։ Մինչ այդ, Իտալացիները պիտի շարունակեն կռուիլ Եթովպիոյ մէջ եւ նոր զօրք դրկել, թափանցելով դէպի երկրին կեդրոնը։

Իտալիոյ դիմադրական պայքարը

Նոյեմբեր 6էն իվեր կանոնաւորապէս կը գործադրուին խնայողութիւնները եւ կրճատումները եւ ուրիշ փոփոխութիւններ, իբրեւ հատուցում պատժական տնօրինութեանց։ Երկրին առօրեայ կեանքը զգալապէս փոխուած է։ Մեծ վարչութեանց պաշտօնեաները առաւօտ մէկ ժամ կանուխ գործի կ'երթան, իրիկունը մէկ ժամ կանուխ վերադառնալու համար։ Վաճառատուններ եւ խանութներն ալ այս կանոնին պիտի հետեւին։ Թերթերը կը յանձնարարեն մէկ ժամ առաջ սկսիլ ներկայացումները, որպէսզի ժողովուրդը կարենայ տուն դառնալ կէս գիշերէն առաջ։ Այս կարգադրութեանց նպատակն է զգալապէս խնայել ելեկտրական լոյսը։

Իտալական թերթերը դիտել կու տան թէ Ֆրանսա ամիսը 15 միլիոն ֆր. պիտի կորսնցնէ տնտեսական արգելքներու գործադրութեամբ։ Ցետոյ կ'ըսեն թէ Իտալիա կրնայ նոյն գնով ճարել ներածել ապրանքներու մեծ մասը։

Պ. Լավալի անունը, Սթավիսքիի դատին առթիւ

Սթավիսքիի ծանօթ խարդախութեանց դատավարութեան Գ. օրը, լսուեցաւ Պասոի տը Ֆուռթու, որուն զօրավարի առոյգանը ջնջուած էր իբրեւ վկայ գեղծանող։ Նախկին զօրավարը հարցաքննութեան ատեն յայտարարեց.

— Ինչպէս կրնայի կասկածիլ թէ Սթավիսքի խաբեբայ մըն է, երբ կը տեսնէի որ բարձր անձնաւորութիւն մը, նոյնինքն այսօրուան վարչապետը, Պ. Փիեռ Լավալ միջամտած է ի նպաստ անոր մէկ ընկերոջ, դատի մը առթիւ։

Պաշ մը խոստանցում տրեց, բայց յետոյ ճշդուեցաւ թէ Պ. Լավալ իբրեւ փաստաբան ծառայած է սնանկութեան նախկին վերատեսուչ Հիւտէլոյի (Սթավիսքիի հիմնած ընկերութիւններէն մէկուն վարչական խորհուրդին անդամներէն), բայց յետոյ հրաժարած է։

Ամբաստանեալը այս անգամ յարձակեցաւ ընդհ. դատախազին վրայ, յայտարարելով թէ չէ համարձակած ամբաստանել բուն յանցաւորները եւ միայն զինքը զատած է իբրեւ քաւութեան նոխազ։

Ընդհ. դատախազը պատասխանեց թէ քննութիւնները կը շարունակուին տակաւին եւ թէ բոլոր յանցաւորները պիտի գտնուին անխտիր։ «Եթէ քըննութեանց արդիւնքին սպասէինք, պիտի ստիպուէինք դատավարութիւնը յետաձգել մինչեւ 1937»։

ԱՆՈՒՆ ՄԸ ԵՒՍ,— ՀԱԲԷՇԻՍՏԱՆԻ ԿԱՅՍՐԸ ···

Ցետոյ հարցաքննուեցաւ Անրի Հայօթ, «Անփիռ» թատրոնին կազմակերպիչը, որ հետեւեալ բացատրութիւնը տուաւ Սթավիսքիի կողմէ գրաւի դըրուած թանկագին զմրուխտներու մասին։

— «Սթավիսքի ըսաւ ինծի թէ այդ զմրուխտները իրեն վստահուած են Ատտիս-Ապէպայի պելժիական հիւպատոսին կողմէ եւ թէ կը պատկանին ընկերութեան մը որուն պատուակալ նախագահն է Հապէշիստանի կայսրը»։

Ամբաստանեալը միեւնոյն ատեն Սթավիսքիի ապաստաններուն վարիչը եղած է։ Այս առթիւ պատմեց.

— «Սթավիսքիի համար ձի մը գնեցի պարոն Մոսիս տը Ռոչիլտէն, 1,200,000 ֆրանքի։ Ի վերջոյ ինքզինքս գտայ իբրեւ վերատեսուչ ապարանի մը որ ունէր 42 ձի։ Ուրիշ միջոց չունէի եթէ ոչ ատրճանակ մը առնել եւ զարնել զանոնք կամ դրամ գտնել կերակրելու համար»։

Նախագահը հարցուց թէ քանի որ «կոմսը շալիկ մը չունէր» ամուսնացած ատեն, ինչպէս երկու տարի վերջը կրցաւ 88,000 ֆրանք վճարել դերձակին եւ յարկարաժին մը վարձել 35,000 ֆրանքի, 250,000 ֆրանք ծախսելով եւ աւելի գեղեցկացնելով զայն։ Ամբաստանեալը պատմեց թէ Սթավիսքի միլիոններ կը շինէր մէկ օրուան մէջ, շարունակ նոր ընկերութիւններ կը հիմնէր, ականաւոր բարեկամներ ունէր, մահէն վերջը իմացուեցաւ թէ մէկ տարուան մէջ 25 միլիոն ծախսած էին.։ «Ինչպէս կրնայի կասկածիլ այս տեսակ անձնաւորութենէ մը։ Ըսուածին չափ հմայք չունէր, բայց համոզելու զարմանալի ուժ մը ունէր»։

Ուրիշ գումարներ ալ բռնուած էին

Գրած էինք թէ Դաւիթ Ագամեան եւ Ժոզէֆ Լըքանոն, «Պանք Ֆինանսիէռ Փառիզիէն»ի վարիչները, վիճակահանութեան տոմսակի մը մէկ միլիոնի պարգեւը զանձելով փախած են, մինչդեռ մէկ տասներորդ տոմսակ ծախեր էին 250 հոգիի։

Թերթերը կը գրեն թէ երկու վարիչները, Լըքանոն եւ մեղսակիցը զանձած են 1,200,000 ֆրանք։ Գանձումի երթալէ առաջ, Լըքանոն երկուշաբթի օր Օրսէի կայարանը ձգած էր իր պայուսակը, որով կ'ենթադրուի թէ հարաւային ճեպընթացը առած է։

Միւս կողմէ դրամատան արկղակալներէն Շէֆեր տուն չէ գացած եր-կուշաբթի օր։ Նոյն օրուան իրիկունը պաշտօնեայ մը, որ 15 օրէ իվեր դրամատուն մտած էր եւ ծանօթ էր Էմիլ անունով, 40,000 ֆրանք զանձած է գանձապետուհիէն, ինչպէս եւ քանի չափ զանձելի վիճակատոմսեր, համագումար 200,000 ֆրանք։ Այս երկուքին դէմ ալ ձերբակալման հրամանագիր հանուած է։

**** Անցեալ շաբթու հրատարակուած հրամանագիր — օրէնքներէն մէկը կը տրամադրէ ոստիկանութեան միջոցաւ սուղումներ կատարել անոնց մասին որոնք տոմսակներ կը ծախեն մէկ տասներորդ կամ ուրիշ ստորաբաժանումներով։ Այս առթիւ վիճակահանութեան վարչութիւնը նորէն ուշադրութիւն կը հրաւիրէ, որպէսզի քաղաքացիները վստահելի տուներու դիմեն։ Առաջարկներ կան ստորաբաժանուած տոմսակները պետութեան կամ նախկին ռազմիկներու միջոցաւ ծախելու։

ՑԱՆՑԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Ի ՊԱՏԻՒ ՇԱՐԺԱՆԿԱՐԻ ՀՆԱՐԻՉԻՆ, Լուի Լիւմիէռի հանդէս մը սարքուեցաւ չորեքշաբթի օր, Սորպոնի մէջ, հովանաւորութեամբ հանրապետութեան նախագահին։ Կը մասնակցէին քանի ազգերու ներկայացուցիչները։ 1895ին էր որ հռչակաւոր գիտնականը ներկայացուց իր առաջին փորձերը։ Կրթական նախարարը հրամայած էր ամէն դպրոցի մէջ դասախօսութիւն մը տալ այս քառասնամեակին առթիւ։ Պ. Լիւմիէռ ծնած է 1864ին, բայց կը շարունակէ նոր գիւտեր յղանալ։

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ 18ամեակին առթիւ, երեք օրէ ի վեր շնորհալից հանդէսներ տեղի կ'ունենան ամբողջ Խ. Միութեան մէջ։ Ամէն տեղ Սթալինի կենդանագիրը կ'երեւայ, մեծ կամ փոքր։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՊԱՆԷԼՕ-ՓԱՇԱՆԻ «Արծիւ» Ենթակոմիտէի ընկերական ընդհ. ժողովը վաղը Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, 9 Րիւ Մատամ Գիւրի, Պանեօ։

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Ջաւարեան կոմիտէն դասախօսական ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր խումբերու ընկերները վաղը Շաբաթ երեկոյ Ակումբին մէջ։ Կը խօսի ընկեր Խ. Գալուստեան։

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» Կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այսօր Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 131, Գուր Լաֆայէթ, Զարգարեան Գրադարանի մէջ։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷՆ ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իշխան Ենթակոմիտէի բոլոր ընկերները վաղը Շաբ. երեկոյ ժամը 8.30ին սովորական վայրը։ Կարեւոր օրակարգ։

ՓՕՆԹԷԻ «Մուրատ» խումբի ընկերական ընդհանուր ժողովը այս Կիրակի իրիկուան ժամը 5ին, Ավինեօն, կարեւոր օրակարգ։ Զեկոյց Մարսէյլի ներկայացուցչական ժողովի։ Կը խնդրուի Սէն Սանթուրնէի ընկերներէն ներկայ ըլլալ։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՀԱՅ — ԲՈՅԺ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԱՄՍԱԹԵՐԹ ԲԺՇԿՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ

Բ. ՏԱՐԻ

Թիւ 13 (Հոկտեմբեր)

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ.— Կապոյտ հալը եւ իր դարմանը՝ (ՏՈՔԹ. Շ. ԱՅՎԱԶԵԱՆ),— Խրատներ մայրերուն՝ (ՏՈՔԹ. Ս. ՍՈԼԱՔԵԱՆ).— Գլխու ցաւը եւ իր դարմանը՝ (ՏՈՔԹ. Մ. ԹՈՔԱԹԼԵԱՆ).— «Մաղկահոսութիւն...»՝ (ՄԵՆԾ - ՀԱՅՐԻԿ).— Ինչո՞ւ կուլաք՝ (ՏՈՔԹ. Զ. ՊԷՕՐԷՔՃԵԱՆ).— Իմաստութեան ակռան եւ իր չարիքները՝ (ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ Ս. ՍԱՍՈՒՆԻ).— Պատասխան հիւանդ բաժանորդներու եւ Գրախօսական (Շ. Ն.)։

Բաժանորդագրութեան պայմաններն են.— Ֆրանսա՝ 20 ֆրանք, արտասահման՝ 25 ֆրանք։ Դիմել՝ Dr. CH. AIVAZIAN, 17, Rue Damesme, PARIS (13e)։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ամենասիրելի ընկերոջս՝ Յարութիւն Պիպէռեանի անակնկալ եւ դառնաղէտ մահուան առթիւ խորին ցաւակցութիւնս կը յայտնեմ Այրի տիկին Տաղիկ Յ. Պիպէռեանի եւ իր զաւակներուն։

Արտաշէս Պիպէռեան

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ֆր. Կ. Խաչի Պուլվար Օտտօի եւ Լա Քռօթի ենթամասնաճիւղերը իրենց ցաւակցութիւնը կը յայտնեն Տէր եւ Տիկին Գ. Շահլամեանին եւ իրենց աղջկան՝ Օր. Հեղինէի իրենց որդւոյն և եղբօր Սիմօն Շահլամեանի դառնաղէտ մահուան առթիւ։

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ԼՈՆՏՈՆ, թղթակից.— Ո՛չ-Նայիլ միւսներն ալ ղրկել Կիրակիէն առաջ։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՓԱՐԻԶԻ Զ. Ո. Միութեան մասնաճիւղին ընդհ. ժողովը, այս շաբաթ երեկոյ, ժամը 9ին, Հայ Սափրիչներու սրահին մէջ, 7, Rue des Bernardins, մէթրօ՝ Maubert Mutualité։ Օրակարգ՝ զեկոյց վարչութեան եւ Զոմի տասնամեակը։

ՇԱՎԻԼԻ Մանկապարտէզի Վարչութիւնը ժողովի կը հրաւիրէ աշակերտներու ծնողքը այս կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 4ին, դպրոցի սրահին մէջ։

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

Le Gérant: H. STEPHAN

17, Rue Damesme, PARIS (13)

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՕՆԸ

ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ

Տեղի կ'ունենայ Դեկտեմբեր 22ի կիրակի գիշեր ժամը 9ին **Salle des Ingénieurs Civils**ի սրահին մէջ։

կը խօսին՝

Փրոֆ. ՇԱՐԼ ՏԻԼ եւ Հ. ԳԱԲՐԻԷԼ ՆԱՀԱՊԵՏԵԱՆ (Վենետիկէն)

գեղարուեստական ճոխ բաժին։ Լուսարձակով հայկական բազմաթիւ յիշատակներու ցուցադրում։

Մանրամասնութիւնները մօտ օրէն։

ԳՈՅԱՄԱՐՏ Օրացոյց 1936, Է. տարի

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ
ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Յ. Դ. ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

Դիմել ենթեւեալ հասցէին՝ Gaizag Djarayan, 49, Rue Nationale, Marseille (Fr.)

ԳՈՅԱՄԱՐՏ ՕՐԱՑՈՅՑ ԿԸ ԾԱԽՈՒԻ.—

Մարսէյլ, Միութեան Գրադարան Ընթերցարանը, 49, Rue Nationale, Marseille
Մարսէյլ, Գրատուն Գ. Տէրիկեան, 13, Rue des Dominicaines, Marseille
Փարիզ եւ շրջանը, ԳՐԱՏ. ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼ, 51, Rue Monsieur le Prince, Paris
«Յառաջ»ի խմբագրատունը։
Տեսին, Վահան Հիւսեան, 3, Rue Tellier, Decines
Լիոն Ե. Քըրբէքճեան, 115, Rue Moncey.
Ռօմանս, Ս. Պիլալի 5, Rue du Puy.
Վալանս, Ղազար Գալուստեան, 58, Rue Bouffier, Valence
Սէնթ Էթիէն, Վարդան Խրիմեան, 34, Rue des Frères Chapps
Վիէն, Ներսէս Խաչիկեան, 124, Rue Lafayette
Նիս, Վահան Շէհրէքեան, 182, Bld. de la Madeleine
Կարտան, Լ. Գայաճմեան, Puits Bivert.
Ալճէրիա, Պօղոս Արզումանեան, Hôtel Atlas, Blida
Պորտօ, Ա. Քէնտիրեան, Rue Ed. Vaillant, Cenon
Պաղտատ, Տօքթ. Կարապետեան։
Պէյրութ, Խորէն Աղնաւորեան, Bab Yacoub
Պարսից ծոց, Ա. Գէորգեան, A.I.O.C., Abadan
Գանատա, Անդրանիկ Սիրունեան, Sainte - Catarins
Պասրա, Ոսկեան Ծնունդեան, Librairie, Basrah
Պէյրութ, Արշակ Հօրիկեան, Photo Mourad
Մուսուլ Յարութիւն Արծրունեան, Garage Central
Ֆօն տ'Օպնա, Արթին Կարապետեան,
Շարվիէօ, Ստեփան Թիւրմինեան
Ամերիկա, B. Palyan, 119, P. O. Box, Milford, Mass.
Հալէպ, Խորէն Գըրքէսէլեան, 22, Rue Boustan Kulab
Դամասկոս, Աւետիս Լօշխաճեան, Photo Sport
Պաղտատ, գլխարկավաճառ Աւետիս Աղանիկեան
Մարսէյլի արուարձանները Դաշնակցական Ակումբները։
Ցունաստան, «Նոր Օր»ի խմբագրատունը
Եգիպտոս՝ «Յուսաբեր»ի խմբագրատունը, նաեւ բոլոր դաշնակցական թերթերու խմբագրատունները։

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Clacière 15 – 70

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՇԱԲԱԹ 9 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
SAMEDI 9 Novembre 1935

11 ՏԱՐԻ — 11e Année No. 2957

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՏԱՍՆԸՈՒԹ ՏԱՐԻ ՎԵՐՋԸ

Խորհրդային իշխանութիւնը գրգռագին ցոյցերով տօնեց Հոկտեմբերեան յեղափոխութեան 18րդ տարեդարձը, երեք օր խրախճանք սարքելով:

Այս առթիւ ալ տեղի ունեցան չնդալից արարողութիւններ, որոնց գաղտնիքը միայն բոլշեւիկները գիտեն,— զօրահանդէս՝ Մոսկուայի կարմիր հրապարակին վրայ, թափօրներ եւ ժողով– ներ՝ ամէն կողմ, ճառեր, նշանախօսքեր եւ բանաձեւեր՝ երկրի ամբողջական տարածութեան վրայ եւ բոլոր լեզուներով: Պաշ– տօնակցութիւններ՝ աշխարհի զանազան մասերէն եւ փառաբանա– կան տողեր՝ թերթերով թէ գիրքերով:

Այստեղ, Փարիզի մէջ ալ, մեծ ժողով մը գումարուեցաւ, միեւնոյն առթիւ, իբրեւ հզօր արձագանգ մը:

Ինչպէս քանի մը տարիէ ի վեր, այս անգամ ալ, բայց մասնա– ւորապէս շեշտելով, օրուան ճառախօսներն ու մամուլը բարձրա– ձայն փառաբանեցին խորհրդային իշխանութեան խաղաղասի– րութիւնը:

«Ամէն բան խաղաղութեան համար», կը գրէր կառավա– րութեան պաշտօնաթերթը, «Իզվեստիա»:

Պարզելով սպառնացող փոթորիկը, «որ կրնայ պայթիլ որեւէ ատեն, կատղած աշխարհակալներու հրամանով», «Իզվեստիա» կը յայտարարէ.— «Երկիրը վստահ է թէ յարձակման ատեն քանի մը միլիոն զինուորներու բանակ մըն է որ ոտքի պիտի կանգնի մէկ հարուածով, պաշտպանելու համար սահմանները»:

Իսկ «Փրավտա», կուսակցութեան պաշտօնաթերթը, իր կար– գին կը շեշտէր.

— «Վերջին 18 տարիներու ընթացքին, այս 170 միլիոն աշ– խատաւորներէ բաղկացած ժողովուրդին ձեռքերը բոլորովին կերպարանափոխեցին երկրին աշխարհագրութիւնը. անոնք անա– ռիկ դարձուցին իր սահմանները, եւ բացին լայն ու սքանչելի ճամբան որ կ'առաջնորդէ դէպի բարեկեցիկ եւ երանաւէտ կեան– քը... Խ. Միութիւնը կանգնած է իբրեւ արթուն պահակ մը խա– ղաղութեան եւ բոլոր երկիրներու աշխատաւորներու շահերուն»:

Այսպէս նաեւ միւս բոլոր թերթերը, հիւսիսէն հարաւ եւ ա– րեւմուտքէն արեւելք, իբրեւ բազմաձայն եւ բազմալեզու սաղ– մոսերգութիւն մը:

Այս մանրամասնութիւնները յիշեցինք, պարզապէս գաղա– փար մը տալու համար մշակուած հոգեբանութեան եւ ծրագրուած առաջադրութեանց մասին:

Մինչեւ ուրիշ տարիներ գլխաւոր նշանախօսքերը կը յա– ծէին համաշխարհային յեղափոխութեան շուրջը, այսօր ամէնէն աւելի երկրին պաշտպանութեան, շահուած յաղթանակներու պահպանման եւ զարգացման հողն է որ կը տիրապետէ:

Յեղափոխական շունչը միշտ ալ կը սաւառնի բոլոր խօսքե– րուն եւ գործերուն վերեւ, բայց կը թուի թէ մարդիկ այժմ աւելի ծանր նստած են իրենց տեղը, աշխարհը տեսնելով այնպէս ինչ– պէս որ է:

Փաստ՝ իրենց արտաքին քաղաքականութիւնը, որ տարուէ տարի կլորնալով, արդէն իջած է ճիշդ այն գետնին վրայ ուր կը գտնուին միւս աշխարհակալ պետութիւնները: Յիշեցէք միայն վերջին տարիներու ընթացքին կատարուած նահանջները, կըն– քուած անհամար դաշնագիրները, բարեկամութեան, չէզոքու– թեան, զինակցութեան բազմատեսակ յանձնառութիւնները, եւ մանաւանդ Մոսկուայի այնքան խոհեմ եւ հաւատարիմ դիրքը՝ Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ:

Երկուքը մէկ խաղաղութիւն հոլովելով եւ իր զինուորական ուժերը ցուցադրելով, զանոնք անընդհատ բազմապատկելով եւ միւս կողմէ ամրացնելով իր միջազգային յանձնառութիւնները, Խ. Միութիւնը ամէն բանէ առաջ կը ձգտի փարատել արտաքին յարձակման մը մղձաւանջը:

Եւ բոլորովին անհիմն չէ այդ վախը, նկատի առնելով աշ– խարհի ներկայ վիճակը, եւ հարեւան պետութեանց դիրքը:

Այդ սպառնալիքին հետեւանքն է որ, վերջերս շարք մը բա– րեփոխումներ կատարել տուաւ նաեւ ներքին ճակատի վրայ:

Այսպէս, «վարդապետն տասը» եւ մարդիկ սկսան խօսիլ հայ– րենիքի եւ հայրենասիրութեան մասին, ընտանիքի եւ մօր եւ ու– րիշ սրբութեանց մասին: (Ստալին վերջերս պարտք սեպեց խա– ղաղացնել ալքիանը եւ պաշտօն հետ, շոյելով իր շուրջն հաւաք– ուած «մանկտի»ն):

Ամենօրեայ կեանքի երկաթեայ օրէնքներուն ճնշումին տակ, Ստալին – միշտ Ստալին — հրապարակաւ շեշտեց «մարդ» հաս– ցնելու պահանջը, իբրեւ առանձին դրամագլուխ, եւ քաղցր նայ– ուածքներ ուղղեց ոչ – կուսակցական մասնագէտներուն, իբրեւ օրինակ ցուցնելով անոնց արժանիքները:

Եւ դեռ ուրիշ «նորութիւններ», որոնք պիտի շարունակուին ապահովաբար:

Աշխարհատարած փոթորիկ մըն էր Հոկտեմբերեան յեղափո– խութիւնը, աննախընթաց աւերածութեամբ եւ արհաւիրքներով, որոնք մինչեւ այսօր ալ սարսուռ կ'ազդեն ամբողջ մարդկու– թեան:

Միլիոններ զոհուեցան այդ ճամբուն վրայ, թէ բարբարոսա– կան բռնակալութեամբ եւ արիւնհեղութեամբ եւ թէ իբրեւ հետե– ւանք աղաղակող փլուզումներու, տնտեսական եւ ընկերային քայքայման:

Փոթորիկը բացաւ յուսաւոր ակօսներ ալ, եւ անոր ճնշումին տակ, այլազան հակազդեցութիւններ երեւան եկան ուրիշ երկիր– ներու մէջ:

Եւ սակայն, 18 տարի վերջն ալ, տակաւին յանդգնութիւն է վճիռներ արձակել վերջնական ելքի մասին:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԻՏԱԼԱՑԻՆԵՐԸ ՄԱՔԱԼԷԻ ԱՌՋԵՒ

Իշխանուհի մը գիշերային կռիւներ կը մղէ

Իտալացիները կը շարունակեն յառաջ խաղալ դէպի Մաքալէ, կարելի զգուշութեամբ: Աջի օր գրաւեցին ամբողջ լեռնաշղթայ մը, որ կը տիրապե– տէ քաղաքին վրայ: Այս յաջողութեամբ, գրաւած կ'ըլլան հիւսիսային Հա– պէշիստանը մինչեւ Թաքքազէ եւ Կէվա գետերը,— 8000 քառ. մղոն տարա– ծութիւն: Ճամբուն վրայ գիւղեր կան որ 9000 ոտք բարձրութիւն ունին ծո– վուն մակերեւէն եւ կը տիրապետեն Տանաքիլի անապատին վրայ:

Ասմարա - Ապէպայէն կը հեռագրեն թէ գեղանի իշխանուհի Վագերօ, որ կը բնակի Մաքալէի հիւսիսային - արեւմտեան կողմը, անմատչելի լեռներու մէջ, կը կռուի Իտալացիներուն դէմ Թիկրէի ռազմիկներու գլուխն անցած: Իր հրոսախումբը գիշերանց կ'իջնէ լեռներէն եւ կը յարձակի իտալական յառաջապահներուն վրայ: Իշխանուհին զինուած է սուինաւոր հրացանով մը եւ անձամբ կ'առաջնորդէ բոլոր գործողութեանց: Իրեն համար գաղտնիք չու– նին այդ շրջանին լեռներն եւ ձորերը: Իրեն միացած են բազմաթիւ ամուսնա– ցած կիներ, դէպի հարաւ ղրկելով իրենց զաւակները: Բոլորն ալ ուխտած են տուն չվերադառնալ, ցորչափ Իտալացիները կը մնան հաբէշական հողին վրայ: Իշխանուհի Վագերոյի ամուսինը կը գտնուի գլխաւոր բանակին մէջ, որ դեռ կռուի չէ բռնուած:

Հաբէշ ռազմիկները ասպատակութիւններ կը կատարեն Մաքալէի հիւսի– սային եւ արեւելեան շրջանին մէջ: Իտալական յառաջապահները չորեքշաբ– թի գիշեր լեռներուն բարձունքը հասան, քաղաքէն 11 մղոն հեռու, բայց հա– բէշ ռազմիկները գիշերանց յարձակելով ետ մղեցին: Յաջորդ օրը Իտալացի– ները յարձակողական ձեռնարկեցին: Կը հաստատուի թէ Թիկրէցի ռազմիկ– ները բացարձակապէս կ'արհամարհեն մահը, աւելի շատ սուին, գեղարդ եւ դաշոյն գործածելով քան թէ հրացան: Անոնք ընդհանրապէս կը յարձակին գիշերանց, լռիկ մնջիկ յառաջանալով իտալական պահակներուն: Երբ 10 — 15 մեթր մնացած ըլլայ, կը յարձակին ռազմական կատաղի կանչեր արձակելով, եւ կը դաշունահարեն անխնայ:

Իտալացիները չեն ուզեր ռմբակոծել Մաքալէն, որ դաւաճան Ռաս Կուք– սայի մայրաքաղաքն է եւ ուր կը գտնուի Յովհաննէս Թագաւորին պալատը:

Կ'ըսուի թէ Ռաս Կուքսայի մայրը եւ քոյրը իբրեւ պատանդ վար դրուած են Մաքալէի մէջ:

Իտալիոյ մէջ թուղթ կը շինեն... կաթով

Իտալացիները ամէն միջոց կը փորձեն, մեղմացնելու համար պատժա– կան տնօրինութեանց հետեւանքները: Հինգշաբթի օր խումբ մը մասնագէտ– ներ Մուսոլինիի ներկայացուցին թուղթի նմոյշներ՝ որոնք շինուած են կա– թով: Արտադրութիւնը հասած է օրական կէս թոնի, որ թէեւ քիչ է, բայց կ'ապացուցանէ թէ գիւտը բոլորովին անգործնական չէ: Միւս կողմէ, Սա– լերնոյի մէջ փորձեր կը կատարուին բամպակ մշակելու: Պողպատի արտա– դրութիւնը 190,000 թոնի հասած է վերջին երեք ամիսներու միջոցին, ինչ որ աննախընթաց է: Շատեր կը կարծեն թէ պատժական տնօրինութիւնները ի վերջոյ կրնան օրհնութիւն մը դառնալ, ստիպելով երկրին մէջ արտադրել շատ մը նիւթեր, որոնք դուրսէն կը ներածուէին:

Իտալիոյ ողիմպիական կոմիտէն պաշտօնապէս հաղորդեց թէ պիտի ջըն– ջուին մարզական կարգադրութիւնները այն բոլոր երկիրներուն հետ որ կը մասնակցին պատժական տնօրինութեանց: Իտալական մարզական միութիւն– ները պիտի դադրեցնեն ամէն յարաբերութիւն՝ այդ երկիրներուն մէջ:

*** Հռոմէն կը հեռագրեն թէ կառավարութիւնը մեծ ուշադրութեամբ կը հետեւի Մ. Նահանգներու դիրքին՝ պատժական տնօրինութեանց առթիւ:

Դիւանագիտական պայքարը կը շարունակուի

Պաշտօնական շրջանակներու մէջ կը յուսան թէ Ամերիկա պիտի շարու– նակէ ներկայ ընթացքը, արգելք ձգելով քարիւղի, բամպակի եւ մետաղներու արտածումը: Այսպիսի նիւթերու ստացումը կենսական կարեւորութիւն ունի Իտալիոյ համար: Իսկ եթէ Ամերիկա ևս հետեւի միւս պատժարկու պետու– թեանց, «պաշարելով եւ սովամահութեան դատապարտելով Իտալիան», հետեւանքները շատ ծանր պիտի ըլլան միջազգային խաղաղութեան համար: Իտալիա վճռած է դիմանալ կրճատելով իր սպառումները. բայց եթէ յուսա– հատութեան մղուի, անխուսափելի կը համարուի ընդհարում մը Եւրոպայի մէջ:

Իրազեկներ կը հաւատան թէ քարիւղի արտածումը արգիլելու համար անհրաժեշտ է որ համաձայնութիւն գոյանայ զանազան ընկերութեանց մի– ջեւ: Լոնտոնի մէջ շատ յոյս չունին որ Մ. Նահանգները յանձն առնեն այլեւս քարիւղ չծախել Իտալիոյ: Միեւնոյն ատեն չեն հաւատար այն զրոյցին թէ քարիւղի միջազգային երեք գլխաւոր ընկերութիւնները խորհրդակցութիւն մը պիտի կատարեն, Իտալիոյ յատկացուած արտածումները դադրեցնելու համար:

*** Իտալիոյ արհեստաւորներու դաւառական կոմիտէն ժողով մը սարքե– լով Թուրինոյի մէջ, որոշեց հրաւիրել բոլոր Իտալացիները որ խիստ խնայո– ղութիւն գործադրեն ամէն ճիւղի մէջ, պայքար մղեն օտար արտադրութեան դէմ եւ ուժ տան ներքին ճարտարագործութեան:

Ֆիումէի նահանգապետը եւ ուրիշ երեւելիներ որոշեցին այլեւս ինքնա– շարժ չնստիլ, որպէսզի կարելի եղածին չափ քիչ վառելանիւթ սպառի: Վենե– տիկի մէջ արգելք հաստատուեցաւ այն բոլոր շարժանկարներուն և թատերա– խաղերուն դէմ որոնց հեղինակի իրաւունքները օտար երկիրներ պիտի եր– թան: Գրավաճառներու փաշական միութիւնը հրաւիրեց իր անդամներն ու համակիրները՝ կրճատել օտար գիրքերու եւ թերթերու ներածումը: Թեր– թերը ամէն օր կոչեր կ'ուղղեն կիներուն, յանձնարարելով միայն ազգային ապրանքներ գնել ընտանիքներու համար:

*** Հռոմի ոստիկանապետը պաշտօնանկ եղաւ, վերջին հակաանգլիական ցոյցերուն առթիւ:

ՀԱՊԷՇՆԵՐՈՒՆ ՀԱՅՐԱՊԵՏԸ, ԱՊՈՒՆԱ ԿԻՐԻԼՈՍ

ՆԱՆՍԷՆԵԱՆ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿԻՆ ՕԳՆՈՒԹԻՒՆԸ

ՖՐԱՆՍԱ ՊԻՏԻ ՄԱՍՆԱԿՑԻ ՆԵՐԳԱՂԹԻ ԾԱԽՔԵՐՈՒՆ

Բարեգործականի կեդր. Վարչութեան վերջին զեկոյցէն կը քաղենք հե– տեւեալ տեղեկութիւնները (5 նոյեմբեր).—

1.— Ֆրանսայէն 1200 գաղթականներու Հայաստան փոխադրութեան լուրը առնելուն պէս, Միութիւնս հարկ համարեց դիմել Նանսէնեան Միջազ– գային Օֆիսին գործակցութեան եւ Օֆիսը իր կարգին դիմեց ֆրանսական կառավարութեան աջակցութեան: Ֆրանսական կառավարութեան պատուի– րակը սկզբունքով հաւանած է մասնակցիլ ներգաղթի փոխադրութեան ծախ– քերուն: Երբ որ պաշտօնապէս իրեն իմաց տրուի անցագիրներուն Մոսկուայէն Փարիզ ժամանած ըլլալը, ֆրանսական կառավարութիւնը պիտի ձեռնարկէ անհրաժեշտ գործողութեանց:

2.— Նանսէնեան Օֆիսը նկատի առնելով ընդհանուր տնտեսական տագ– նապը եւ վերահաս ձմրան յառաջ բերելիք նոր զրկանքները, զոր Միութիւնս իր բազմացակալ ուշադրութեան յանձնած էր, մեր տրամադրութեան տակ դրաւ 40000 ֆրանս. ֆրանք Սուրիոյ, 40000 ֆրանք Յունաստանի եւ 20000 ֆրանք Պուլկարիոյ չքաւոր հայ գաղթականներուն համար: Այս նպաստա– դրամները պիտի գործածուին Նանսէնեան Օֆիսներուն ներկայացուցիչնե– րուն գործակցութեամբ, գործնական միջոցներ հայթայթելու համար գաղ– թականներուն՝ իրենց ապրուստը ճարելու:

3.— Մեր նորագոյն դիմումներուն վրայ, Մամլթէյնի թռքախտաւորնե– րու յատուկ նոր սանաթորիոմի մը շինութեան համար Նանսէնեան Օֆիսը տրամադրած է 40,500 ֆրանս. ֆրանքի գումար մը:

4.— Հալէպի մէջ անգլուհի Միս Ռոպըրթսի դրամով գնուած հողին վը– րայ իր կողմէ շինուելիք անկելանոցին համար որպիտի յատկացուի հայ ծերե– րու, Նանսէնեան Օֆիսը յատկացուցած է 150 անգլ. ոսկի: Այս ազնիւ Անգլու– հին իր ամբողջ հարստութիւնը եւ ժամանակը նուիրած է Սուրիոյ հայ գաղ– թականներուն, որոնց հետ կ'ապրի անոնց կեանքով:

5.— Նանսէնեան Միջազգային Օֆիսը, մեր խնդրանքին համաձայն, դի– մած է Կարմիր Խաչերու Ընկերութեանց Միջազգային Լիկային, որպէսզի Ֆրանսայէն փոխադրուելիք 1200 գաղթականներուն բժշկական հոգըստանձ– նէ, տրամադրելով հիւանդապահուհի եւ պէտք եղած դեղօրայք: Միանգա– մայն, Օֆիսը դիմած է անգլիացի Քուէյքըրներու ընկերութեան, որպէսզի այդ ներգաղթողներէն չքաւորներուն հայթայթէ գործածուած հագուստներ:

6.— Նորվեկիական կառավարութիւնը այս տարուան վերջը հրապարակ պիտի հանէ վրադիրքով դրոշմաթուղթեր, որոնց վրադիրքի հասոյթը պիտի յատկացուի հայ եւ ռուս գաղթականներուն: Ֆրանսական կառավարութիւնն ալ անկէ յետոյ հրապարակ պիտի հանէ այդ կարգի դրոշմաթուղթեր, պայ– մանաւ որ գոյանալիք հասոյթին մեծագոյն մասը գործածուի Ֆրանսայի մէջ գտնուող գաղթականներուն:

ԳԱՐԵԳԻՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ ՄԱՐՍԷՅԼ Կ'ԵՐԹԱՅ

Մեզի կը տեղեկացնեն թէ իբրեւ հետեւանք կաթող. նուիրակ Գարեգին արքեպ. Յովսէփեանի հետ տեղի ունեցած խորհրդակցութեան մը եւ համա– ձայնութեան մը, Գարեգին եպիսկոպոս Խաչատուրեան, ընդունած ըլլալով ներկայացուցիչ սրբազանի պաշտօնական առաջարկը՝ ստանձնել «Մարսէյլի եւ շրջակայքի հայութեան գործերի կառավարութեան ժամանակաւոր պաշ– տօնը առաջնորդական իրաւունքներով, գործակցութեամբ ժամանակաւոր կեդրոնական վարչութեան», մօտ օրէն կը մեկնի իր պաշտօնատեղին:

«Հնչակ-Դաշնակ իրար կ'ուտեն»

Պոլսոյ Թուրք թերթերը զարմանազան լուրեր կը հրատարակեն Պէյրութի մասին, աւետելով թէ «Հնչակ - Դաշնակ իրար կ'ուտեն», թէ «25 Դաշնակ– ներ ձերբակալուած են» եւայլն: Լուրերուն թուականն է... 29 Հոկտեմբեր, տպուած՝ նոյեմբեր 3 — 4ին: Արդ, Պէյրութի թերթերը մեր ձեռքն են մին– չեւ նոյեմբեր 3 եւ ոչինչ կը գրեն այդ մասին: Տարակոյս չկայ թէ մարդական հին միջադէպի մը արձագանգն է, յաւելեալ եւ ճոխացեալ: Կ'արտատպենք քանի մը տող, իբրեւ զուարճալիք.—

«Գուրուն» կը գրէ, «Դաշնակները եւ Հնչակեանները իրար կ'ուտեն» վերնագրին տակ.—

ՊԷՅՐՈՒԹ, 29 Հոկտեմբեր.— Թշնամութիւնը օրէ օր կը սաստկանայ Սու–

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԻՏԱԼԻՈՅ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԴԺՈՒԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Քննելէ յետոյ Անգլիոյ մտավախութիւնները, կը մնայ հասկնալ իտալական ձեռնարկին տնտեսական, ընկերային եւ քաղաքական պատճառներն ու կարելիութիւնները:

Իտալիոյ տարածութիւնն է 310.000 քառ. քիլ. եւ որուն 48 առ 100ը մշակելի է, 26 առ 100ը մարգագետին է, 8 առ 100ը անմշակ, 18 առ 100ը անտառ: Հարաւային երեք գաւառները Պազիլիքատա, Աբուլիա, Կալաբրիա, գրեթէ անջրդի են եւ ուր բնակչութեան խտութիւնը կը հասնի հազիւ 54 անձ իւրաքանչիւր քառ. քիլ.ի վրայ:

Երկիրը աղքատ է հանքերով: Իտալիա կը ներածէ տարեկան 12 միլիոն թոնօ հանքածուխ, շուրջ 12 առ 100ը ընդհանուր ներածութեան: Գերմանիա կը հայթայթէ 40 առ 100ը, Անգլիա 39 առ 100, Լեհաստան 10 առ 100 եւ ուրիշներ 11 առ 100:

Առաջնակարգ կարեւորութիւն ունի քարիւղը: Իտալիա պարտաւոր է ներածել Ռումանիայէն՝ 39 առ 100, Ռուսիայէն՝ 26 առ 100, Ամերիկայէն՝ 15 առ 100, Պարսկաստանէն՝ 10 առ 100, ուրիշներէ 10 առ 100: Անհրաժեշտ է վառելանիւթը (essence) որուն 33 առ 100ը կը հայթայթէ Իրան, 26 առ 100ը Ռուսիա, 9 առ 100ը հոլանտական գաղթավայրեր, 10 առ 100ը ուրիշներ: Մետաղագործութեան համար պէտք ունի երկաթի, որուն 17 առ 100ը կը գնէ Ֆրանսայէն, 30 առ 100ը Ռուսիայէն, 32 առ 100ը Շուէտէն, 21 առ 100 Ալճերիայէն:

Իտալիոյ մշակելի հողերը բաւարար չեն բնակչութեան սնունդն ապահովելու չափ անհրաժեշտ նիւթեր տալու, չեն կրնար հայթայթել ճարտարարուեստի համար կարեւոր հում նիւթեր: Անբաւական է ցորենը: Ներածումներուն ընդհանուր գումարին 5 առ 100ը կը յատկացնէ բուրդ գնելու Աւստրալիայէն, Արժանթինէն, Բարեյուսոյ Գլուխէն: Բամբակեղէնի ճարտարարուեստին համար պարտաւոր է բամբակ ներածել: Ուրեմն հում նիւթերու համար կախում ունի օտարէն: Արտածելու է ներածել կարենալու համար, առանց խանգարելու առեւտրական կշիռը, որպէսզի կարելի ըլլայ գործ հայթայթել համար հազարաւոր գործաւորներու, ուտեստեղէն տալ աճուն ժողովուրդի մը:

Հոս է տնտեսական կեանքի բարդ հարցը, որուն լուծման համար պետութիւնը ջանաց բարւոքել հողը եւ համաձայնիլ հայթայթիչներու հետ:

Պետութիւնը քաջալերեց երկրագործութիւնը, եւ ջանաց հողին կապել ընչազուրկ գիւղացին: Վերցուց հողին բարւոքման ծախքերուն 56էն 75 առ 100ը— հողատէրը՝ 12 եւ 32 առ 100, իսկ մնացեալը կը վճարէր գաւառի վարչութիւնը: Բազմաթիւ ճախճախուտ վայրեր չորցուեցան, շուրջ 200.000 հէքթար: Հռոմի մօտ գտնուող եւ դարերէ ի վեր ջերմախտ սփռող ճահիճները բնակելի դարձան: Հոն շինուեցան 476 քիլոմէթր ճամբայ, 1756 քիլ. ջրանցքներ եւ 1931էն ի վեր 50.000 հէքթար հող բաժնուեցաւ 10էն 30 հէքթար մասերով, բազմանդամ ընտանիքներու: 1934ին 50.000 բնակչութեամբ կեդրոն մը դարձած էր այդ վայրը:

Իտալիա տարեկան 80 միլիոն կենդինար ցորեն կը սպառէր, մինչդեռ արտադրութիւնը կը հասնէր 60 միլիոն կենդինարի: 1925 յունիս 20ին երկրագործը հրաւիրուեցաւ «ցորենի պայքար» մղելու: 1933ին արտադրութիւնը հասաւ 81.0 միլիոն կենդինարի, իսկ 1934ին՝ 63.3 միլիոն կենդինար 29.9 միլիոն կենդինար 1933ին, րի: Եգիպտացորենի արտադրութիւնն յաջորդ տարի հասաւ 31.9 միլիոնի: Գինիի քանակն էր 1933ին 33 միլիոն հէքթոլիդր, 1934ին իջաւ 30.5 միլիոնի: 1928—32 տարեկան միջինն եղաւ 41.1 միլիոն հէքթոլիդր եւ որովհետեւ տարեկան սպառումն է 40 միլիոն հէքթոլիդր, Իտալիա պարտաւոր էր գինին անգամ ներածելու:

Նոյնպէս ձէթի արտադրութիւնն եղաւ 1934ին 2.1 միլիոն կենդինար, շուրջ 32 առ 100 յաւելում 1933ի արտադրութեան վրայ, բայց 1928էն 32ի արտադրութիւններէն նուազ:

1933ին գետնախնձորի արտադրութիւնն եղաւ 23.7 միլիոն կենդինար, 1934ին՝ 27.0 միլիոն: Շաքարի յատուկ ին 21.4 միլիոն կենդինար, 1934ին ճակնդեղին արտադրութիւնը 1933 - 26.5 միլիոն: Բրինձի արտադրութիւնը 1933ին 7.5 միլիոն, 1934ին 17.8 միլիոն, բամբակի միջին արտադրութիւնն է 175 քիլօ մէկհէքթարէն, 1934ին բարձրացաւ 321 քիլօկրամի:

Կը տեսնուի որ երկրագործական նիւթերու արտադրութիւնը կը նուազի, բացի քանի մը նիւթերէ, մինչդեռ բնակչութիւնը կ'աւելնայ, օտար երկիր աշխատող գործաւորներ կը վերադառնան: 1934 ապրիլին անգործ երկրագործներու թիւն էր 210.000, 1935ին 144.700ի կ'իջնէ շնորհիւ 25 հոկտ. 1934ի 40 ժամուան աշխատանքի հրամանագրին:

Անգոհացուցիչ է հետեւաբար երկրին արտադրութիւնը, հակառակ կատարուած դերագոյն ճիգերուն:

Սակայն մխիթարական է ճարտարարուեստի վիճակը: 1925ին ելեկտրականութեան արտադրութիւնն եղաւ 6545 միլիոն քիլովաթ, իսկ 1934ին 11.884 միլիոն: Ինքնաշարժներու արտադրութիւնը 40.000էն հասաւ 60 հազարի: Հիւսուածեղէններու վիճակը ծանրացած էր անցեալ տարի, ըզգալի բարւոքում կրեց այս տարի: Պողպատի, ձոյլի, կապարի ճարտարարուեստները յառաջդիմութեան մէջ են: Ճարտարարուեստի ընդհ. ցուցիչը 1932ին 72.98 էր, 1933ին 80.49ի, իսկ 1934ին 88.34ի բարձրացաւ: Ճարտարարուեստի գործաւորներու թիւը 1934ին 682.670 էր, 1935 ապրիլին 550.900ի իջաւ 40 ժամուան աշխատանքի հրամանագրով:

Մխիթարական կողմին անմխիթար կողմն ալ կայ: Ո՞ւր է բանուած նիւթերու համար սպառման շուկայ: Ի՞նչպէս ծախել եւ հում նիւթեր հայթայթելու համար օտար դրամ ձեռք բերել, առեւտրական կշիռը հաւասարակշռելու համար: Իտալիա առեւտրականդաշնագիրներու դիմեց, բայց պատնէշներ քաշուիլ սկսած էին արդէն: Ո՞ր կողմ որ դիմեց արտածման դժուարին հարցը լուծելու համար, իր դէմ գտաւ Փոքր եւ Պալքանեան Համաձայնութիւնները: Ազգերու Դաշնակցութեան 1926ի տեղեկագիրը կը յայտնէր թէ Իտալիա 50 միլիառի եւրերուն պարտք մը ունի արտասահմանի մէջ՝ նախնական նիւթերու վճարման համար: Նոյն տեղեկագիրը կը գրէ «որ Իտալիա դժուարութիւն կը քաշէ միջազգային վճարումներուն համար, որովհետեւ հարստութեան աղբիւրները քիչ են»: Տեղեկագիրը կը նախատեսէ «առեւտրական բացին չեչտումը», եթէ կարգադրութիւն մը չըլլայ: Մեծ զոհողութիւններով Իտալիա կրցաւ պահել հիւսուածեղէններու յաճախորդները՝ Մ. Արեւելք եւ Հնդկաստան, արտածումներուն 39 առ 100ը:

Կրցաւ արտածել պտուղ, բրինձ, պանիր, ձէթ, գինի, 10 առ 100 դէպի Անգլիա, 16 առ 100 Գերմանիա, 6էն 7 առ 100 Ֆրանսա: 1930ին պտուղներու եւ կանանչեղէնի արտածումը կը հասնէր 2 միլիառ լիրէթի: Մխիթարիչ է բայց անբաւական: Արտածումներու արժէքը շատ վար կը մնայ ներածումներու արժէքէն: Իսկ ներածումները անհրաժեշտ նիւթեր են, առանց ասոնց ժողովուրդին տնտեսական գործարանաւորութիւնը կը կազմալուծուի: Անգլիական The Economist թերթը կը գրէր (24 օգոստ. 1935), որ Իտալիա պարտաւոր է ներածել տարեկան 12էն 15 միլիոն թոն հանքածուխ, 60էն 70 հազար թոն պղինձ, 200.000 թոն երկաթ, 1 միլիոն թոն պողպատ, 25.000 թոն կապար, շուրջ կէս միլիոն թոն վառելանիւթ եւ քարիւղ: Թերթը կ'եզրակացնէր.— «Կամ անկարող պիտի ըլլայ վճարելու կամ դրամագլուխէն պիտի վճարէ, երկու պարագաներուն ալ կացութիւնը դժուարին է»:

Այս կացութենէն կ'ազդուի առեւտրական կշիռը, որուն բացը 1933ին 1441 միլիոն է, 1934ին 2441 միլիոն, 1935 յունուարին 2430 միլիոն: Կը նըշանակէ թէ արտածումները կը նըւազին, իսկ ներածումները կը մնան նոյնը: Պատերազմէն առաջ այս բացը կը փակուէր անտեսանելի մուտքերով, զբօսաշրջիկներու թողած գումարներով եւ արտասահմանի իտալացի գործաւորներու ընտանիքներուն ղըրկած դրամով:

Այս երկու հասոյթները զգալապէս նուազած են: Տակաւին 1922ին զբօսաշրջիկներու թիւը կը հասնէր 4.624.124 հոգիի, որոնց 506.606ը օտարներ են, Անգլիացի, Ամերիկացի, Գերմանացի: Հասոյթը եղած է 1.552477 լիրէթ: Իւրաքանչիւր զբօսաշրջիկ միջին հաշուով մնացած է 20 օր եւ ծախսած՝ 4000 լիրէթ: Երեք տարիէ ի վեր կատարուած վիճակագրութիւնները ցոյց կուտան հսկայ անկում մը այցելուներու թիւին եւ հետեւաբար Իտալիոյ հասոյթներէն մէկուն:

Պատերազմէն առաջ արտասահմանի Իտալացիներուն հայրենիք ղրկած գումարը կը հասնէր տարին շուրջ մէկ միլիառ լիրէթի: 1921էն 1924 այս գումարը 4500 միլիոնէն 2370 միլիոնի իջած է: Ազգերու Դաշնակցութիւնը 1926ին հոս կը տեսնէ Իտալիոյ տնտեսութեան դժուարութիւններէն մէկը:

Արտածումներու նուազումով, առեւտրական բացի չեչտուելով՝ տուրքերու գանձումը կը դժուարանայ, հետեւաբար պետական պիւտճէին բացը կը չեչտուի: 1931ին 5.5 միլիառ է, 1934ին եօթը միլիառ: Երերուն պարտքը 1929ին 2510 միլիոն է, 1935ին 11.046 միլիոնի կը յանգի:

Պետութիւնը փոխառութեան սակը կը նուազեցնէ, բայց նոր փոխառութիւններ կը կնքէ եւ հետեւաբար կ'աւելնայ հանրային պարտքը. 1933ին 97215 միլիոն է, 1934ին 102.622 միլիոն, իսկ 1935 մայիսին 105.244 միլիոնի կը յանգի: Իսկ արտածումներուն արժէքին մէկ մասը կը վճարուի պահեստի գումարէն: Մուսոլինի Փեզարոյի մէջ արտասանած ճառով (1926 օգոստ.) կը խոստանար պաշտպանել լիրէթը: Յաջորդ տարի (21 դեկտ. 927) լիրէթին ոսկիի հիմ կը դրուէր 3.67ի համեմատութեամբ (Փրանքի հաստատունութենէն յետոյ 100 լիրէթ 134.34 Փր.) հրամանագիրը օրէնքի կարգ կ'անցնէր 7 յունիս 928ին: Այս հրամանագիրը կը կախակայուի 22 յուլիս 935ին, որովհետեւ լիրէթը ըսկսած էր սահիլ:

Պետական դրամատան ոսկիի մթերքը սկսած էր նուազիլ: 1928 դեկտ. 31ին տակաւին 11.070 միլիոն էր: 1933ին 7022 միլիոնի, իսկ յաջորդ տարին 5811 միլիոն կ'իջնէ: Լիրէթը թողած է արդէն ոսկի հիմը:

Լիրէթին բարձր չափանիշի մը վրայ հաստատելը պատճառ եղած էր ներքին գիներու անկումին եւ որուն յաջորդեց միջազգային գիներու անկումը: Կառավարութիւնը պարտաւորուեցաւ անհրաժեշտ նիւթերու արժէքներն իջեցնելու, փոքրաքանակ վաճառողներուն գիներուն վրայ հսկելու: 1930 նոյ. 18ին պաշտօնէութեան թոշակներուն 12 առ 100 եւ վարձքերու, ուտեստեղէններու գիներուն 10 առ 100ը դեղչուեցան:

Սակայն տնտեսական տագնապը չեչտուելով՝ կացութիւնը ծանրացաւ, անգործներու թիւը հետզհետէ աւելցաւ: Այս դժնդակ կացութեան պատճառները միջազգային են եւ տեղական: Օրուան վարիչները իշխանութեան գլուխ գալով ենթադրեցին թէ վարչաձեւը տեւական պիտի ըլլայ եւ թէ միջազգային կեանքը շուտով բընականոն ընթացք մը պիտի ունենայ: Հոս սխալեցան: Ֆաշականութիւնը զարկ տուաւ հանրային աշխատանքներու՝ կուսակցական նկատումներով եւ ծախսեց 1922—34 շուրջ 28 միլիառ լիրէթ: Հանրային պաշտօնեաներու թիւը աւելցաւ ծանրաբեռնելով պետական պիւտճէն: Ենթադրելով թէ 1935ին Եւրոպա պիտի գտնուի պատմութեան նոր անկիւնադարձի մը առջեւ՝ Իտալիա սպառազինուեցաւ իր տնտեսական ուժերէն վեր:

Երկրագործական բերքերու նուազում, հում նիւթերու անհրաժեշտութիւն, բանուած նիւթերու համար սպառման շուկայ, առեւտրական կշիռի բացի մտահոգութիւն, ոսկիի պահեստի նուազում,—ահա տնտեսական բազմազան պատճառներ որոնք մղեցին Իտալիան դէպի հասարակած:

ՀԵԹՈՒՄ

ՃԱՄԲԱՆԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ

Եթէ օր մը բախտը այս ափերէն գիս գերէ այլ հորիզոններ, ու ինծի հարցնէ թէ գիտութեան, մշակոյթի ու նորաձեւութեան դասական հայրենիքին՝ Ֆրանսայի մէջ ի՞նչը գտար աւելի հրաշալի, աւելի գեղեցիկ, աւելի հմայիչ, մէկ պատասխան ունիմ առանց վերապահութեան:

— Ճամբաները ···

Երկար, հարթ ու մաքուր ուղիներ:

Ճամբա՛յ — ճանապարհ: Խորհուրդ մը ամբողջ ինծի համար: Անհատը իր ապագան կերտելու համար ճամբայ մը կ'ընտրէ: Ընկերութիւններ, իրենց իտէալը, իրենց նպատակը իրագործելու համար ուղի մը կ'որոշեն ու զայն կը ցօղեն զոհողութեամբ, արիւնով ու արցունքով: Մարդիկ իրենց երազները իրագործելու, հոն հասնելու համար, սպասուած առագաստին տիրանալու համար ճամբայ մը կ'ընտրեն ու կը քալեն անվկանդ եւ վսեմ յամառութեամբ մը:

Տիեզերքի մէջ, առանց ճամբայի ոչինչ կայ ու ճամբայով ամէն ինչ կայ:

Դիւթական հմայիչ ու կախարդական ճամբայ մը չէ՞ այն տաժանելի, խորախոր դարիթափը ուր արիւնոտ ցեղիս հուժկու զաւակները ասպետավայել կերպով քալեցին քառասուն հինգ տարիներէ ի վեր ու կը քալեն տակաւին սրբազան յամառութեամբ մը:

Օ՛ փառք Հայոց աստուածներու ամենազօր Վահագնին ու անդունդներու մէջ «չարքեր»ու կողմէ շղթայուած Արտաւազդին:

Ու ··· Նոյեմբերը մեզի համար— Դաշնակցականներուս համար ուխտի օր ըլլալով մէկտեղ, ճամբաներու օր մըն ալ է: Ճամբաներու վրայ են բոլոր դաշնակցական աշխոյժ տղաքը: Դէպի Վիէն, դէպի Վալանս, դէպի Սէնթ Էթիէն, Ս. Շամօն, Տէսին, Սէն Մորիս, Փօն տիւ Շէրի, եւ դեռ անուններ ու վայրեր, որոնց մէջ մեր քաջ տղաքը մեղուաջան աշխատանքով տաքուկ մթնոլորտ մըն են ստեղծեր ··· Ու ամէն տարի մէկ օր, Դաշնակցութեան Օրը, գիւղէ գիւղ, քաղաքէ քաղաք իրար տեսութեան կ'երթան, սրբազան ուխտը վերանորոգելու համար, կանգուն մնալու, պատնէշին վրայ մնալու, ցեղին աւանդութիւններուն եւ սրբութիւններուն արթուն պահակ կենալու նոր եւ հաւատաւոր խոստումը կատարելու իրարու:

Ես ալ ճամբաներու վրայ եմ այդ օրերուն, «լիւքս» օթօքարին մէջ բազմած դէպի գիւղ կ'երթամ: Իզէր գետին ոսկի ափունքին վրայ փռուած այն գիւղը, որու մասին տարիներ առաջ գրեցի «Ցառաջ»ին մէջ: Կ'երթամ այնտեղ մասնակից ըլլալու մեր տղոց սարքած ուրախութեան: «Անպայման գաս», գրած են իրենց նամակին մէջ: Կրնա՞մ մերժել:

Ու հաճոյք մը պատճառելու համար իրենց, չորակաթ կաղզոյր մը ստանալու համար ես գիւղ կ'երթամ: Օթօքարին մէջն եմ, հարթ, գեղեցիկ ճամբու մը վրայ կը վազենք փոթորիկի մը հանգոյն: Կարծես ճամբայ չէ մեր կտրածը, այլ մարմարիոն սիւն մը ձգուած երկրի եւ երկինքին միջեւ ու մենք ելեկտրական թելով մը կապուած անոր՝ վեր, երկինք կը բարձրանանք:

Ու քանի կը բարձրանանք, այնքան կը հեռանայ երկինքը:

Եւ երբեմն ալ ոլոր մոլոր, դարձդարձիկ կարծես ամեհի վիշապ մը փռուած մեր առջեւ ու մեր կառքը աժան յաղթանակ մը տանելու համար կը հալածէ զինքը:

Կծկուած նստած տեղս, աչքերս պատուհանէն դուրս կը դիտեմ բնութիւնը: Տխրութիւն մը իջած է ուսերուս վրայ, կը սեղմեմ կոկորդս, կը ծանրանայ սրտիս վրայ, տխուր է դուրսը փռուած բնութեան պէս:

Աշուն է·· Ամպամած երկինք, ծանր, սեւ ու մելամաղձոտ եղանակ, տերեւաթափ ծառեր, մերկացած դաշտեր: Աշնանային քամին մռայլ երգի մը կտորը շրթներուն վրայ պատուհանին ապակիները կը ծեծէ:

«Սիրտս նման է էն փլած տներ» ···

Իմ սիրտս ալ փլած է: Աշունն է որ կը թագաւորէ այնտեղ այս օրերուն: Ուրախանալու, տօն կատարելու համար կ'երթամ, այդ նպատակով հրաւիրուած եմ, եւ սակայն, եթէ գիտնային թէ ի՛նչ խոր տխրութիւն մը կը տանիմ հետս, ի՛նչ ահաւոր թախիծ:

Հոգիիս խորը երկու պատկերներ կախուած են դէմ դիմաց, մէկը, առաջինը՝ խինդ ու ծիծաղ, տօն ու ուրախութիւն, վարդավառ մթնոլորտ, ազգային արտասանութիւն, անուշ երգեր, գեղեցիկ, կազդուրիչ ճառեր ու բաժակաճառեր:

Դեռ երեք շաբաթ առաջ մեծ խանդավառութեամբ տօնեցինք «Դաշնակցութեան Օր»ը: Երկու շաբաթ առաջ նոյնքան մեծ խանդավառութեամբ տօնեցինք 50ամեայ յոբելեանը ծանօթ վաստակաւորի մը: Լաւ են, անուշ ու կազդուրիչ օրերն ու պահերը:

Ու հիմա երկու շաբաթ վերջ, «Ցառաջ» մը ձեռքս, առաջին էջին վրայ սեւազգեստ լուսանկարը մահուան գոյժով մը սեւագրուած. Հայոց մեծ հանճարը, երգի տիրական վարպետը՝ Կոմիտաս ոչ եւս է···

Եւ կը մտածեմ, այս քանի՞երորդ հանճարն է որ կը թաղուի օտար հողի տակ ··· Այս քանի՞երորդ տաղն է որ կը մարի օտարութեան մէջ անհրապոյր երկնքի մը տակ ·· Այս քանի՞երորդ կամքն է որ կը խորտակուի առանց եռագոյնի, առանց ափ մը սեփական հողի:

Հէ՜յ Արտաւազդ, ո՞ւր ես ··· դեռ պիտի ուշանա՞ս ահեղ զնգզնգոցով մը փշրելու շղթաները, լոյս աշխարհ գալու, կտոր մը արեւ, ափ մը հող բաշխելու մնացած ու ողջ զաւակներուդ ··· Դեռ պիտի յամենա՞ս քու «զաւակներուդ արիւնն ուզելու արար աշխարհէն»:

Դուրսը, միջոցին մէջ, աչքիս առջեւ կախուած է Կոմիտասին պատկերը, իր երգերու ծրարը անութին ներքեւ, ձայնը շրթներուն վրայ, տխրութիւնը դէմքին վրայ: Եւ մտքիս առջեւ կուգան ու կ'անցնին անոր մելամուշ եղանակները եւ աստուածատուր երգերուն բառերը.

Հո՛վ արէ սարեր ջան, հո՛վ արէ,
Իմ դարդին դարման արէ···
Կուժն առա էլայ սարը,
Չըգտայ փիտան եարը···

Արօր տատրակ, Ծիրանի ծառ, Քէլէ քէլէ, Իմ չինարի եարը, եւ դեռ ինչեր, հրաշագան երգեր ու եղանակներ ··· Կը յուզուիմ, կը կծկուիմ ··· գըլուխս կը ցաւի, բայց աւելի կոկորդս կը ցաւի: Աչքերուս կոպերը կը ծանրանան եւ երկու կաթիլ աղի ջուր վար կ'երկարի, կ'իյնայ «Ցառաջ»ին վրայ:

Կողքիս նստած ծերունի Ֆրանսացին կը նշմարէ յուզումս եւ փափկանկատութեամբ ներողութիւն խնդրելէ վերջ՝ յուզմանս պատճառը կը հարցնէ:

— Ոչինչ, կը պատասխանեմ, մօտակայ գիւղ մը բարեկամ մը ունէի, մեռած է, յուղարկաւորութեան կ'երթամ ···

Նոր բարեկամս ցաւակցութիւն յայտնելէ վերջ ազգութիւնս կը հարցնէ.

— Հայ եմ, Արմէնիէն ···

— Հա՛, Արմէնիէն, լաւ կը ճանչնամ Հայերը: Ճարպիկ, գործունեայ եւ աշխատունակ ժողովուրդ են: Ես շատ կը սիրեմ Հայերը:

Շնորհակալութիւնս կը յայտնեմ եւ կառքը կը սուրայ իր ետին ձգելով գիւղեր ու քաղաքներ: Կը մօտենամ հասնելիք տեղս: Գիտեմ որ հանդիպակաց բլուրին ետին կը հանգչի գիւղը: Քանի մը վայրկեան եւ ահա մեր տղաքը:

Ի՞նչ պիտի ըսեմ, ի՞նչպէս պիտի բարեւեմ, պիտի կարենա՞մ զսպել յուզումս:

Օթօքարը կանգ առնելէ առաջ, կը շտկուիմ, կարգի կը դնեմ պայուսակս ու կը սրբեմ թարթիչներուս թացը:

Կ'երթամ ընդհանուր ուրախութեան մէջ թաղելու իմ տրտմութիւնս: Լաւ է որ բարի ժպիտով մը դիմաւորեմ զիրենք, պահեմ ինքզինքս, չէ՞ որ քաղաքէն գիւղ կ'երթամ, բարի խօսքեր եւ լուրեր տալու համար իրենց ···

ՄԻՍԱՔ - ՄԻՐՃԷ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՁԵՌՆԱՐԿ

Վաղը, կիրակի, տեղի կ'ունենայ «Ցառաջդիմասիրաց» Միութեան տարեկան պարահանդէսը, ճոխացած գեղարուեստական յայտագիրով:

Ամէն Միութիւն կամ հայրենակցական՝ տարին մէկ կամ երկու օր կը դրուէ: Որքա՜ն արդար է որ ժողովուրդը, ան որ Արմէն մնացած է այս մեծ քաղաքնիտարրալուծարանին մէջ, տարին մէկ երկու օր հետաքրքրուի «Ցառաջդիմասիրաց»ի վարժարանով, քանզի այդ դպրոցը կը պահպանուի նոյն ժողովուրդին «տասնոց»ներով: Այնտեղ կ'ուսանին մօտաւորապէս 100 Արմէններ եւ Արմենուհիներ: Հայ մնալու համար բաւական չէ սեփական երակներուն մէջ ունենալ Հայու արիւն: Հայ մնալու համար առհաւութիւնն ու ժառանգականութիւնը շատ տկար դեր մը կը կատարեն: Հայ մնալու համար հարկ է ստանալ տոհմիկ դաստիարակութիւն: Հայ մնալու համար պէտք է գիտնալ կարդալ ու գրել արմէններէն, անհրաժեշտ է գիտնալ Արմենիայի պատմութիւնն ու աշխարհագրութիւնը, ճանչնալ հայ գրականութիւնը եւ շրթունքներուն վրայ վարդի մը պէս ունենալ անմահ վարդապետին հայերգները:

Եւ, առանց յաւակնոտութեան, կ'ըսենք որ այս բոլորը կը կատարուի «Ցառաջդիմասիրաց»ի վարժարանին մէջ:

Ուրեմն կը մնայ Արմէն հասարակութեան տաք ու խանդավառ ներկայութիւն մը բերել ի նպաստ վարժարանին սարքուած պարահանդէսին:

Վեց տարիէ ի վեր կանգուն է վարժարանը, միշտ ժողովուրդին լումաներով: Հակառակ այս տնտեսական տագնապին, Թաղեցիները դմայլելի յամառութեամբ մը որոշած են կենդանի պահել զայն:

Անցեալները հայրենակից մը կը հարցնէր «Ցառաջդիմասիրաց»ի վարչութեան անդամներէն մէկուն,

— Բարեգործականը բնաւ չօգնե՞ց ձեր վարժարանին ···

Վարչութեան անդամը պատասխանեց խրատմամբ.

— Ո՛չ, բարեկամս, Բարեգործականը մինչեւ հիմակ մէկ սու տուած չէ մեզի: Եւ բարեբախտաբար՝ որովհետեւ ակամայ բարիք մը ըրած է: Եթէ Բարեգործականը գումար մը տրամադրած ըլլար մեր դպրոցին՝ այն ժամանակ մեր անդամներուն ժրաջանութիւնը պիտի թուլնար: Մէջտեղը գումար մը կայ ըսելով ամէն անդամ պիտի քաշուէր իր պատեանին մէջ: Մինչդեռ հիմակ ամէն օր շարժումի մէջ ենք մէկ փրանք աւելի հաւաքելու համար: Հայ ազգը Բարեգործականով չէ որ ապրեր է, այլ միմիայն իր ժողովուրդին տուրքերով: Հայ եկեղեցիներուն, վանքերուն, դպրոցներուն, հիւանդանոցներուն, գրադարաններուն ու բոլոր ազգային հաստատութիւններուն իրական ու մեծ բարերարը ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆ է:

Ըսենք թէ «Ցառաջդիմասիրաց» պարահանդէսը ունի նաեւ գեղարուեստական բաժին մը, նոր ու չաւէսական, արտասանութիւններով եւ ձայնական երգերով ու կովկասեան, հայկական պարերով ու պարողներով:

Դպրոցին երկսեռ խումբը որ կ'երգէր աւելի քան տասներկու կոմիտասեան երգեր, այս անգամ շնորհիւ Սահակ Ցովհաննէսեանի սիրայօժար բերած աշխատանքներուն՝ պիտի երգէ նորեր ալ, թէ Կոմիտասէն եւ թէ ուրիշներէ: Փոքրիկ համերգ մը տեղի պիտի ունենայ եւ եօթնէն տասներկու տարեկան մանչուկներ եւ աղջնակներ պիտի վերապրեցնեն Հայ մշակն ու Հայ հարսը, Հայ սիրահարն ու հայ աշխատաւորը:

Ցայտագիրին պարային մասը բոլորովին նորութիւն է: Այս մասը կը ղեկավարէ մեր ծանօթ ու համակրելի Թառխատը Գարեգին Ցովհաննէսեան, մէջտեղ բերելով իր տաղանդին մէկ նոր ու աւելի փայլուն երեսը:

Այս առթիւ աւելորդ չեմ համարեր քանի մը տեղեկութիւններ:

Պ. Գարեգին աւարտած է, 1917ին պարային դասընթացք մը Կեւսորկի մօտ: 1930ին ալ, Իրանի մէջ, աւարտած է ուրիշ դասընթացք մը, մասնաւոր գտնալով կովկասեան, հայկական եւ պարսկական պարերու:

Փարիզի մէջ ունեցաւ երկու տաղանդաւոր աշակերտուհիներ: Առաջինը իր կրկնակ դարբիկը՝ Ռէժինեան ու երկրորդը՝ շնորհագեղ Օր. Վէրոնիկ Զաւիկեանը:

Փոքրիկն Ռէժինեան արդէն բաւական ծանօթ է Հայ հասարակութեան եւ բոլոր կերպով սիրուած իր հըածին արուեստով:

Ցայտնութիւն մը եղաւ Օր. Վէրոնիկ Զաւիկեանը, որ իր մուտքը գործեց «Դաշնակցութեան Օր»ը, որահին վերնատունին մէջ պարելով ծանր պարեր, հիանալի լրջութեամբ մը խառնած ճապուկ շարժումներ: Քրմական մթնոլորտ մը ստեղծեց իր խոհուն եւ հանդիսաւոր խաղով: Իր պարը աւելի պատուաբեր է իր ներքին բիւրեղացած խանդավառութեամբ: Իր ոտքերը կ'ոստոստեն թռչուններու նման:

Կը պարէ նաեւ ճկուն ու ճապուկ Գարեգինը:

Ուրեմն, կիրակի, ժամը 3էն մինչեւ 8, երգ, պար, արտասանութիւն: 8էն մինչեւ կէս գիշեր ալ եւրոպական պարեր, ընկերակցութեամբ «Եփրատ» նուագախումբին:

Իբրեւ նիւթական զոհողութիւն, շատ պզտիկ բան մը պիտի արժէ հասարակութեան: Ներկայութեան զոհողութիւնը սակայն մեծ նպաստ մը պիտի ըլլայ «Ցառաջդիմասիրաց»ին թէ նիւթապէս եւ թէ բարոյապէս:

Կիրակին Ցառաջդիմասիրացինն է: Այդ կիրակին չէնցնել կը մնայ ժողովուրդին:

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

** Չինացիները բարձր դասու մարդոց բարեւած ատեն՝ ակնոցները կը հանեն իբր յարգանքի եւ քաղաքավարութեան նշան, ինչպէս մենք ալ կ'ընենք բարեւի ժամանակ գլխարկը հանել:

** Ճափոնի մէջ երբ թատերական խաղ մը անախորժ է, հանդիսականները իրենց դժգոհութիւնը կ'արտայայտեն կռնակը դէպի բեմը դարձնելով, որմէ յետոյ վարագոյրը կ'իջնէ եւ ժողովուրդը առանց աղմուկի կը հեռանայ թատրոնէն:

Ի ՊԷՏՍ ՀԱՐԳԱՑԵԼՈՑ

—•—

Սիրելի Արազ.— Պզտիկ վարժու-թիւն մը մեր սաղոյ, արթուն ընթեր-ցողներուն համար, որոնց դիւրայ-ցածութիւնը չեմ ուզեր վիրաւորել… աչակերտ անուանելով այնպիսիներ՝ որոնք գործնական կեանքի մէջ կրնան իրենց առջեւ ծունկի բերել եօթանա-սունհոգիներն անգամ։ Բայց, վերջա-պէս, ամէն մարդ բեռ չի կրնար կա-պել, եւ խօսելու ու գրելու թեթեւու-թիւնը կը ջանայ պահել ծանրահող վիճակներու մէջ անգամ, անշուշտ բառ կապելը տարբեր իմաստ ունի…

Բայց մենք դառնանք մեր գործին, եթէ ոչ «չխարներուն.— Սոյղ, յոյղ, խոյս, խոյզ, ձոյլ, մոյր — այս բա-ռերուն բայերը գտնենք, որոնք ահա՛ սուզել (սուզուիլ), յուզել (յուզուիլ), խուսել, խուզել, ձուլել, մուրալ։ Վարժութիւն մըն է, չէ՞։ Այսինքն՝ արմատականին ոյն ուի կը փոխենք բայերուն մէջ։

Հիմա ուրիշ օրինակ մը — բառել, կթել, ծրել, թրել, ծյիլ, մրել, մղել, մխել, վրայ, նշան, ծծկան, մշկա-հատ, բրտութիւն — այս բայերուն եւ ածանց ու բարդ ձեւերուն արմատա-կանները գտնել ջանացէք։ Ես կ'ունկն-դրեմ… Եւ ահա կը լսեմ — բուռ, կուրծք կամ կիթ, ծիր, թուր (հացի թուր), ծիլ, մուր, մուղ, մուխ, վեր, նիշ, ծիծ, մուշկ, բիրտ։

Ցետոյ կան բառերու ընտանիքները, այսինքն՝ մէկ բառը կ'առնենք, եւ անկէց կ'ածանցենք շատ մը, կարգ մը բառեր։ Նոր սերունդէն հիմա Ֆր-րանսերէն դաս առնողները միայն կ'անդրադառնան իրենց քերականու-թիւններուն familles de motsներուն, չէ՞։ Մենք ալ Հայերէնին համար առ-նենք մէկ քանին վերի բառերուն, այ-սինքն արմատականներուն (radical), անոնց ածանցները (dérivé) գտնելու չարելու համար։ Այսպէս՝ նիշ, նշել, նշան, նշանակ, նշանակել, աննշան։ Ծիր, ծրել, ծրագիր, ծրագրել, ան-ծիր (անծայր, անծայրածիր)։ Առնենք իբրեւ նմոյշ՝ ուրիշ աւելի կամ նուազ ածանցելի բառերու համար։ Որոնցմէ եթէ կ'ուզէք, հատ մըն ալ, որուն մէջ … բանաստեղծութիւն ալ կը մտնէ. — ոլոր, բոլոր, կլոր, գլոր, ոլորել, բոլորել, կլորել, գլորել։ Նաեւ՝ ոգի, հոգի, շոգի, շոգ։ Կը բաւէ այս խա-ղը, չէ՞։ Զգո՛յշ բանաստեղծութենէն։ Միտք պահէ՛, Որատիոսի սքանչելի պատուէրը.— Որ ի Ծուրբս դնէ դէմ, ջիջ եւ ոգիքն լուծանին։ Ամէն լեզուի մէջ, պատուէրները, պատգամները, հրամայականները ընդհանրապէս հին դասական ձեւովը կը յիշատակուին։ Ո՛վ որ բարակեամ ըսէ, կը տկարա-նայ կ'իյնայ կ'ուժաթափի։ Այս առթիւ մանրերկրորդ մը լուծի՛ն ի յար-գանս, գրաբարին գամբարանին առ-ջեւ։

Նորէն վար իջնենք սաւառնակէն, հողին վրայ մեր գիրքը բռնելու հա-մար։ — Մասնիկ կը կոչուին միավանկ կամ բազմավանկ գիրեր՝ որոնք, ընդ-հանրապէս, առանձինն, նշանակու-թիւն չունին, բայց բառերու առջեւը կամ ետեւը գործածուելով, այդ բա-ռերուն նշանակութիւնը կ'եղանակա-ւորեն, այսինքն՝ անոնց նշանակու-թեան վրայ բան մը կ'աւելցնեն, — կը հաստատեն, կը հերքեն, կը շատ-ցնեն, կը պակսեցնեն, մէկ խօսքով՝ գոյն կուտան գոյն կ'առնեն։ — Այսօր ճիշդ տեղն է մեր հետեւողներուն հետ այս մասին համառօտ կերպով խօսքի բռնուիլ։ — Մասնիկները իրենց դիր-քին համաձայն կը կոչուին՝ Նախա-դիր եւ յետադիր։ Նախադիր մասնիկ-ները ընդհանրապէս կը ժխտեն բա-ռին բուն իմաստը։ Այսպէս՝ ան, տժ, դժ, ապ, չ, տ մասնիկները։ Իբրեւ օրի-նակ՝ անպէտ, տժգոյն, դժպատեհ, ապերախտ, չպիտոյ, տմոյն, տքուն, տհաճոյ, տհաս, տկար, յայտնի գոր-ծածական բառեր միայն առնելով։ — Իսկ յետադիր մասնիկները, նախա-դիրներուն հակառակ, կը հաստատեն բառին իմաստը, ո՛չ միայն կը հաս-տատեն, այլ կ'աւելցնեն, կը փոխեն, ընդհանրապէս ի նպաստ բուն բառին։ Անոնցմէ եւս օրինակներ տանք. — Ական եւ ային ցոյց կուտան վերա-բերում, առնչութիւն, կապ. ազգա-կան, ազգային (այս վերջինը աւելի լայն ընդարձակ իմաստով, ինչպէս ընկերական անձուկ իմաստով, իսկ ընկերային՝ լայն իմաստով, social)։ Երբեմն կ'իյնայ ական այբը եւ կ'ըլլայ կան, գրեթէ նոյն իմաստով. — գուժկան, մուրացկան, ծծկան, լալկան։— Սեռական եւ տրական հո-լովներու (որոնք վերաբերում, յատ-կացում կը ցուցնեն) ին մասնիկը ա-ւելի կրճատուած ձեւն է, տունին, եր-կինքին (ինչ որ երբեմն կ'ըլլայ ուն — ունեցող — ագուն, մարդուն եւն.)։

Ցետադիր մասնիկներէն յի-չե՛նք, առ այժմ ատր կամ ուտր, ու-նեցող, նոյնպէս վերաբերեալ իմաս-տով. — Թագաւոր կամ թագուոր, զինուոր կամ զինուոր, բանաւոր կամ բանուոր (իրենց առանձին նշանա-կութեամբ, բայց նո՛յն մասնիկով), տնուոր, ծոցուոր, ագուոր (ագ, ա-գու բառէն), այլովքն հանդերձ։

Ցիշե՛նք դարձեալ ենի բազմակող-մանի մասնիկը։ Նախ՝ կը նշանակէ ծառ, ո՛ր պտուղին կամ ծաղիկին վը-րայ որ դրուի, այսպէս՝ մորտ, մըր-տենի, կեռասենի, թթենի։ Ցաճախ կ'ըլլայ միայն ի, նոյն իմաստով, չը-ճի, նռճի, ծիրանի, եւայլն։ Երկ-րորդ՝ կը նշանակէ մորթ կամ միս, ո՛ր կենդանիին վրայ որ դրուի, այս-պէս՝ առիւծենի (մորթը, որովհետեւ միսը չուտուիր), խոզենի (միսը, ո-րովհետեւ մորթը չի գործածուիր), բառ այսմ գայլենի, ոչխարենի, եւն.։ Երրորդ՝ կը նշանակէ վերա-բերեալ, այսպէս՝ հայրենի, մայրե-նի, արքենի (քանի որ ո՛չ միսի, ո՛չ մորթի խնդիր կրնայ ըլլալ) եւայլն։

Ցիշե՛նք նաեւ ոտ կամ ուտ, որ կը նշանակէ առատութիւն, բայց ոչ հա-ճելի տեսակէն առատութիւն կամ ճոխութիւն. այսպէս՝ քարոտ կամ քարուտ, փշոտ, քոսոտ, ճենճոտ, չարաւոտ, թարախոտ, ոջլոտ, դըժ-ուարոտ։ Երբեմն ոտը կ'ըլլայ նաեւ կոտ, այսպէս՝ մակոտ, վախկոտ։ Մնացեալն ալ դուք բաղէք։ Առաջին տեսակէն (ոտ կամ ուտ) կան նաեւ երկոտ, մաշառոտ։

Բայց այս մասին կարելի է դարձ-եալ խօսիլ ուրիշ առթին։ (Քիչ մը փո-խենք)։

ՏԱՐԱԶ

ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ
ՌՈՒԲԷՆ ՄԱՄՈՒԼԵԱՆԻ ՀԵՏ

—•—

« Հայրենիք » օրաթերթի թղթա-կիցը վերջերս տեսակցութիւն մը ու-նեցած է Պ. Ռուբէն Մամուլեանի հետ, անոր Պոսթոն այցելութեան առթիւ։ Ստորեւ՝ գլխաւոր մասերը.

— Պ. Մամուլեանը դասյ շատ բը-րազած. ան ամբողջապէս նուիրուած էր իր գործին։ Երբ ես թատրոն գա-ցի, տեսայ որ ամերիկեան քանի մը թերթերու թղթակիցներ եւ ուրիշներ անհամբեր կը սպասէին տեսնելու զինքը։ Պ. Մամուլեան սակայն ա-ռաջնութիւն տուաւ ինծի եւ ուզեց նախ ընդունիլ Հայ հայրենակիցներ, որ դացած էին իր մօտ զինք տեսնե-լու, եւ քանի մը հարցումներ ուղղե-լու իրեն։

Շատ սիրալիր եղաւ մեր տեսակ-ցութիւնը։ Ժպտուն ու համակրելի՝ ան ձեռքս իր ձեռքերուն մէջ առած ինք առաջինը եղաւ որ հարց տուաւ ինծի.

— Ի՞նչպէս, սիրեցի՞ք մեր օփե-րան (Փորկի էնտ Պէս)։

— Մինչեւ այժմ դուք աշխարհին ծանօթացած էք, Պ. Մամուլեան, իբրեւ շարժապատկերի տաղանդաւոր ղեկավար մը. իսկ այս նոր խաղը, զոր կը ղեկավարէք, օփերա մըն է։ Հետաքրքիր է գիտնալ թէ արուեստի ո՞ր ճիւղը ձեզ աւելի կը շահագրգռէ. շարժապատկե՞րը թէ օփերային կամ թատերական խաղերը։

— Երկուքն ալ հաւասարապէս, երկուքն ալ կը սիրեմ, այսուհետեւ պիտի զբաղիմ թէ շարժապատկերնե-րու եւ թէ թատերական խաղերու բեմադրութիւնը ղեկավարելով։

— Հետաքրքիր է գիտնալ թէ ձեր հայ հայրենակիցները իրենց զանա-զան դիմումներով կը ձանձրացնե՞ն ձեզ։

— Երբեք, կը հաւատամ ձեզ եր-բեք։ Իմ հայրենակիցներուս կեցուած-քը, բաղդատած Ամերիկացիներուն, շատ զուսպ է եւ ես այդ տեսակէտէն շատ գոհ եմ։

— Կրնա՞ք մեզ ըսել, Պ. Մամուլ-եան, թէ ի՞նչ եղաւ «Մուսա Տաղ»ը, ֆիլմի պիտի վերածուի՞ թէ ոչ։

— Տակաւին յայտնի չէ եւ ես այդ մասին որոշ բան մը չեմ կրնար ըսել ձեզի։

— Ձեզ ո եւ է առաջարկ չըրա՞ւ Մեթրօ Կոլտուին շարժապատկերի ընկերութիւնը՝ այդ խաղի ղեկավա-րութիւնը ստանձնելու համար։

— Այո, այդ մասին խօսք եղաւ, ընկերութիւնը գիտ ալ նկատի ունե-ցաւ իբրեւ բեմադրիչ։

— Չէ՞ք կարծեր, Պ. Մամուլեան, որ դուք ըլլալով Հայ մը, ըլլալով ծանօթ հայ ժողովուրդին եւ անոր նիստ ու կացին, պիտի կրնաք ուրիշ-ներէ շատ աւելի լաւ եւ ձեռնհաս. օրէն վարել «Մուսա Տաղ»ի նման խաղաղ մը։

Տեսայ որ իմ հարցումը քիչ մը ա-նակնկալի բերաւ Պ. Մամուլեանը, որ համեստօրէն գլուխը վար հակեց, ապա շնորհալի նայուածքը ինծի ուղղելով ըսաւ.

— Ինծ համար դժուար է ձեր հար-ցումին ձեր ուզած եղանակով պա-տասխան տալ։ Կ'ուզեմ միայն այս-քան ըսել որ «Մուսա Տաղ»ով շատ եմ շահագրգռուած եւ սրտանց պիտի ուզէի որ ան յաջող պատկերի մը վե-րածուէր՝ հոգ չէ թէ ո՞վ պիտի ըլ-լար անոր բեմադրիչը։

⁂ « Հայրենիք » շաբաթաթերթի (անգլերէն) թղթակիցն ալ տեսակ-ցութիւն մը ունեցած ըլլալով, Պ. Մամուլեան յայտարարած է.

— Այո, խօսուեցաւ թէ «Մուսա Լերան Քառասուն օրեր»ը ֆիլմի վե-րածելու տնօրինութիւնն ինծի պիտի յանձնուի, սակայն ոչինչ կատար-ուեցաւ այդ ուղղութեամբ։ Ձեր հար-ցին կապակցութեամբ յայտնեմ որ Թուրք կառավարութեան բողոքին հետեւանքով «Քառասուն օրեր»ու ֆիլմին ձեռագիրը ենթարկուեցաւ Ուաշինկթընի Թուրք դեսպանին հա-ւանութեան։

— Կը խորհի՞ք թէ այդպիսի քայլ մը ո եւ է հետեւանք պիտի ունենայ շարժանկարի ապագային վրայ։

Չեմ գիտեր թէ ինչ կրնայ ըլլալ արդիւնքը։

ՊԷՔԻ ՇԱՐՓԻ ՄԱՍԻՆ

Մամուլեան շատ ոգեւորուած է Պէքի Շարփով եւ անկեղծօրէն կը հաւատայ թէ ապագան գոյներունն է, իսկ գունաւոր ֆիլմերու արտա-դրութեան լաւագոյն վայրը՝ Միաց-եալ Նահանգները, այսինքն Հոլի-վուտը, ուր մեքենական եւ գիտական մեծ յարմարութիւններ կան։ Նմանա-պէս գունաւոր շարժանկարի լաւա-գոյն շուկան Ամերիկան է։

« Անշուշտ, ըսած է Մամուլեան, ուրիշ ամէն բանի նման Պէքի Շարփն ալ առաջին գունաւոր ամբողջական պատկերն էր, եւ աւելի փորձարկու-թիւն մըն էր քան ուրիշ բան, բայց արդիւնքը գոհացուցիչ եղաւ»։

Պ. Մամուլեան հետեւեալ կերպով արտայայտուած է Հայ քաղաքական կուսակցութեանց հանդէպ իր դիրքի մասին.

— Ես շահագրգռուած չեմ հայ քաղաքականութեամբ կամ քաղաքա-կան կուսակցութիւններով։ Առհասա իմ շահագրգռութիւններէս ամենայե-տինն է։

Թղթակցին այն հարցումին թէ Հա-յեր կա՞ն Շարժանկարի գաղթավայ-րին, Հոլիվուտի մէջ, Մամուլեան ըսած է թէ սակաւաթիւ են Հայե-րը։ Ան մեծ գովեստով յիշած է ա-նունը շատ ուշիմ երիտասարդ Թօ-մանովի (Թումանեան)։

Մամուլեան յայտնած է թէ հայ գրական գլուխ գործոցները կրնան շարժանկարի վերածուիլ, եթէ պատ-մուածքը եւ հանգոյցը լաւ ըլլան։

Աւելցուցած է թէ «Քառասուն օրե-ր»ու նման հայկական կեանքէ պատ-մութիւններ կարելի է իբր նիւթ գոր-ծածել շարժանկարի համար, ուստի պատճառ մը չկայ որ հայ գրակա-նութիւնն ալ քանի մը ձեռագիրներ չներկայացնէ։

— Հայերէն կը կարդա՞ք եւ կը գրե՞ք Պ. Մամուլեան։

— Կը գրեմ ու կը կարդամ բայց շատ գէշ կերպով։

ԻՏԱԼԻՈՅ ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ՀԵՂԵՂԸ

Իտալիա, ժողովրդագրական տեսա-կէտով, աւազան մըն է որ կը յորդի որոշ ժամանակներով եւ մարդկային հեղեղ մը կը տարածուի իր սահման-ներէն դուրս։

Վերջին տարիներու վիճակագրու-թեանց համաձայն, մօտ տասը միլիոն Իտալացիներ կ'ապրին երկրէն դուրս։ Ահա անոնց ցուցակը.—

Աւելի քան 3.5 միլիոն, Մ. Նահանգ-ներ, մօտ 2 միլիոն Արժանթին, 2 միլի-ոն Պրազիլիա, 200.000 Քանատա, 200 հազար Ուրուկուա, 23.000 Չիլի, 13 հազար Փերու, 8000 Մեքսիկա, 7000 Վենեզուէլա, 5000 Փարակուա, 2000 Քոլոմպիա։

Մէկուկէս միլիոն Իտալացիներ ալ կ'ապրին Եւրոպայի մէջ, այսպէս.—

Մօտ մէկ միլիոն Ֆրանսա, 160.000 Զուիցերիա, 30.000 Անգլիա, 20.000 Գերմանիա, 200.000 Աւստրիա, ութ հազար Ցունաստան, 6000 Լիւքսէմ-պուրկ 4000 Չեխիա, 4000 Սպանիա, 4000 Թրակիա, 2000 Մալթա։

Իսկ Պելճիքայի, Եուկոսլավիոյ եւ Ռումանիոյ մէջ 10—15.000։

Աւելի քան 200.000 Իտալացիներ կ'ապրին Ափրիկէի մէջ, առանց դեռ հաշուելու այն Իտալացիները, որոնք հաստատուած են գաղթավայրերու-թեանց մէջ,— 95.000 Թունիզ, 30.000 Ալճերիա, 10.000 Մարոք, 50.000 Ե-գիպտոս։

Վերջապէս 27.000 Իտալացիներ կան Աւստրալիոյ, եւ 9000 Իտալացի-ներ Ասիոյ մէջ։

ՅՈՅՑԵՐ ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ՄԷՋ

—•—

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ, 28 Հոկտ. (Յառաջ). — Շաբաթ օր, 26 Հոկտեմբեր, գըլ-խաւոր քաղաքներուն բոլոր շուկանե-րը փակ մնացին։ Փակ էին սրճարան-ները, ճաշարանները, սինեմաները։ Ինքնաշարժեր եւս միաձայնութեամբ քաշուած էին «կարաժ»ներուն մէջ։ Երուսաղէմի մէջ մանաւանդ մեռելա-կան տխրութիւն պատած էր։ Շատ քիչ էր փողոցները պտոյտի ելած ժո-ղովուրդին թիւը։

Հրեաները սրդէն դոց կը պահէին իրենց առեւտրական տուները, շա-րաթ ըլլալուն պատճառով, իսկ մնա-ցեալ ամբողջ ժողովուրդը հետեւեցաւ իսլամ եւ քրիստոնեայ, արաբ ժողո-վուրդին։

Ցոյցէն երկու օր առաջ Երուսաղէ-մի իսլամ եւ քրիստոնեայ ազգայնա-կան կիներու միութիւնը հաւաքոյթ գումարեց եւ որոշումներ տուաւ կա-ռավարութեան ներկայացնելու հա-մար։ Ի մէջ այլոց Կիներու Ազգայնա-կան Միութիւնը կը պահանջէր որ կառավարութիւնը Հրեաներէն հա-ւաքէ 50 հազար տարեկան, 10 հազար հրացան, մէկ միլիոն փամփուշտ։

Իսկ նախկին միւֆթին երեք օր ա-ռաջ մեծ մզկիթին մէջ հաւատացեալ-ներուն խօսեցաւ քարոզ մը, չեշտելով.

— «Եղբայրներ, Հրեաները կը զին-ուին մեզ մորթելու համար մեր տու-ներուն մէջ, զգոյշ եւ պատրաստ կե-ցէք։ Դուք ալ կառավարութենէն ձեզ պաշտպանելու հրացան պահանջե-ցէք»։

Ինչպէս Պէտէվիներ եւ արաբ ազ-գայնականներ զէնք կը պահանջէին։ Ցոյցը թէեւ խաղաղ անցաւ, սակայն կը կարծուի թէ պիտի շարունակուի։ Այս առթիւ միայն երկու Արաբներ ձերբակալուեցան Ցոպպէի մէջ։ Նոյն օրը ոչ Թել Ավիվէն, ոչ ալ Ցոպպէէն անհատ մը չկրցաւ անցնիլ։ Կառավա-րութիւնը խստիւ արգիլած էր երթե-ւեկը մէկ քաղաքէն միւսը։ Մասնա-ւոր յայտարարութիւններ փակցուե-ցան որոնց մէջ կ'ըսուէր թէ ան որ գրգռիչ երգեր կ'երգէ, կը հայհոյէ, երկաթ կամ դանակ եւ ուրիշ զէնքեր ունի, անմիջապէս պիտի ձերբակալ-ուի։

Ցաջորդ օրը, կիրակի ամբողջ հրա-պարակը բաց էր արդէն։

Զգալի է միայն տնտեսական կա-ցութիւնը որ կը կայայ խուլեւհա-պէշական պատերազմին առթիւ։

Թղթակից

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

«ՍԻԱՄԱՆԹՕ» ԱԿՈՒՄԲԻՆ ԲԱՑՈՒՄԸ

—•—

ՎԱԼԱՆՍ, 4 նոյեմբեր (Յառաջ). — Շուրջ երեք ամիսէ որ Հ. Յ. Դ. Վալանսի կոմիտէն շնորհիւ ընկեր-ներու եւ համակիրներուն նիւթական եւ բարոյական զոհաբերութեան, ունի իր գրադարանը, իբր 100 աթոռ պարունակող սրահ մը։

Պաշտօնական բացումը տեղի ունե-ցաւ ի ներկայութեան Ընկ. Ա. Գիւլ-խանդանեանի, երեք շաբաթէ ի վեր որ կը գտնուի մեզին Ֆրանսայի շըր-ջանը։ Ակումբին վարչութիւնը հրա-ւիրած էր Դաշնակցութեան համա-կիրները եւ բարեկամները։ Սրահը լեցուած էր եւ ներկաները խումբ խումբ սեղաններու շուրջ՝ բոլորուած կը թնդացնէին ազգային եւ յեղափո-խական երգերը։ Ընկ. Դ. Մարտի-րոսեան խնջոյքը բացուած յայտա-րարելով, առաջարկեց սեղանապետ մը ընտրել։ Ընտրուեցաւ ընկ. Ա. Գիւլխանդանեան, որ անմիջապէս հռչակեց իր «զիկտատուրա»ն։ Ընկե-րը պարզեց Ակումբներուն դերը գաղթաշխարհին մէջ։ « Այն ժողո-վուրդը որ իր մշակոյթը, գիրը եւ գրականութիւնը պահելու ընդունակ չէ, արդէն դատապարտուած է կոր-սնցնելու իր ազգութիւնը։ Բայց հայ ժողովուրդը հին ազգ է եւ իր մշա-կոյթը յաճախ շատ աւելի բարձր, այնպէս որ իր առողջ բնազդին շնոր-հիւ այսքան տառապանքներէն վերջն ալ պահած է իր մշակոյթը եւ ազգու-թիւնը »։

Ակումբին վարչութիւնը թէյով, խմորեղէններով եւ խնձորով հիւրա-սիրեց ներկաները։ Ցետոյ ընկեր սե-ղանապետին հրամանով սկսան ճա-ռերը, երգերն ու արտասանութիւն-ները։ Պ. Պ. Նալպանտեան իր ջու-թակով մէջ ընդ մէջ կը նուագէր սի-րուն կտորներ, եւ նոյնպէս իր տիկի-նը կը մասնակցէր գեղեցիկ երգերով։ Այս առթիւ նուէրներ եղան Ակում-բին եւ 400 ֆրանքի գումար մը գո-յացաւ։ Ընկեր Ն. Թիպոյեան շնոր-հակալութիւն յայտնեց ի դիմաց Ա-կումբին վարչութեան։ Ուրախութիւ-նը շարունակուեցաւ մինչեւ ժամը 7.30 եւ ժողովուրդը դժուարաւ բաժ-նուեցաւ գեղեցիկ մթնոլորտէն։

Թղթակից

ՄԱՄՈՒԼ

ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆԻ ՇՈՒՐՋ

—•—

Սոֆիայի « Ազատ խօսք »ը հետեւ-եալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (29 հոկտեմբեր).

— « Մեծ է ու անժխտելի Հայ Բա-րեգործական Միութեան դերը հայ իրականութեան մէջ։

Եթէ այդպիսի միութիւն մը գո-յութիւն չունենար, պէտք էր ստեղ-ծել զայն ամէն գնով։

Հայրենիքէ եւ պետութենէ զուրկ, օտարութեան անրնականոն պայման-ներուն մէջ եւ ամէն տեսակ թշուա-ռութեան մատնուած տարագիր հա-յութիւնը, պէտք ունի բարեգործա-կան մշակութային համազգային մի-ութեան մը, ամէն տեղ ու ամէն օր չեչտուած իր նիւթական կարիքները գէթ մասամբ մը բաւարարելու եւ իր մշակութային պահանջներուն ընդ-առաջ երթալու համար։

Այդ տեսակ համազգային միու-թեան մը պահանջը աւելի մեծ է այս օրերուն, երբ համաշխարհային տն-տեսական տագնապին պատճառով հայ տարագրութեան եւ անոր ազգա-յին մշակութային հաստատութիւն-ներու վիճակը պարզապէս ողբալի պատկեր մը կը ներկայացնէ։

Դժբախտաբար, սակայն, Հայ Բա-րեգործական Միութիւնը սկիզբէն իսկ չեղեցաւ իր բուն նպատակէն եւ մեծ կոչումէն։ Ան իրապէս բնաւ չդարձաւ համազգային ու ապաքա-ղաքական կազմակերպութիւն, ոչ ալ ամէն տեղ ու ամէն ժամանակ հասաւ հայ կարիքներուն, ինչպէս կը տրամադրէ իր կանոնագրութեան տառն ու ոգին։

Հայ հայրենիքի ու հայ ժողովուր-դի համար գոյութիւն առած այդ կազմակերպութեան ղեկավարու-թիւնը միշտ ալ իր որոշումները տը-ւաւ եւ իր վարդապետութիւնները բըւ-սանեց ոչ միայն հայ ժողովուրդի, այլեւնոյն իսկ իր հազարաւոր ան-դամներու պարզ հակակշռին։

Սկիզբէն իսկ ազնուապետական բարքերը տիրապետեցին այդ կազ-մակերպութենէն ներս։ Ու նաեւ ըս-կիզբէն իսկ քաղաքական զօրաւոր գործիք մը դարձաւ ան ռամկավար ազատական կոչուած կուսակցու-թեան ձեռքը, նեղ կուսակցական հա-շիւներ մաքրելու եւ դուտ կուսակցա-կան նիւթական ու բարոյական դրա-մագլուխ դիզելու համար։

Միւս կողմէ, Բարեգործականի ղե-կավարութիւնը միշտ ալ անպատաս-խանատու զգաց ինքզինքը հայ հան-րութեան եւ նոյն իսկ իր վճարող ան-դամներու տասնեակ հազարաւորներու առջեւ։ Այդ ղեկավարութիւնը իրա-պէս առաջնորդուեցաւ հաստուածա-կան ձգտումներէ եւ, շարք մը հան-րածանօթ եղելութիւններով ու չեչտուած կուսակցական քաղաքականութեամբ՝ միութեան փոխարէն իսկ թափեց կը-րակին վրայ ամէն տեղ։

Զուր անցեալ տարիներու ընթաց-քին բոլոր արդար ու անաչառ քննա-դատութիւնները եւ բարեկամական անկեղծ ու սրտցաւ խորհուրդները։ Իւրաքանչիւր քննադատութիւն հա-մարուեցաւ չարակամութիւն եւ, ամէն մէկ բարեկամական խորհուրդ վերա-գրուեցաւ յետին միտքերու։

Բարեգործականի ղեկավարութիւ-նը չզգաստացաւ բնաւ եւ հին գինին մնաց հին տիկերու մէջ։ Ու սակէ տուժեց ոչ միայն հայ կեանքը, այլ եւ Բարեգործականը, որ այսօր ոչ իր նախկին ժողովրդականութիւնը ունի, ոչ ալ իր նախկին ուժն ու արժէքը՝ անդամներու, նիւթական միջոցներու եւ բարեգործական — մշակութային ձեռնարկներու կրկնակ տեսակէտով։

Ու այսօր ահա քարերն անգամ յե-ղու առած են ու արդարօրէն կը քն-նադատեն Բարեգործականի ապիկար ու կողմնակալ ղեկավարութիւնը։

Բարեգործականէն եւ մասնաւորա-բար անոր «կրթական» չիլ, փերեզա-կային ու պառակտիչ քաղաքակա-նութենէն զզուած են նոյն իսկ իր նախկին դաշնակիցները — հօճեաները եւ հնչակեանները»։

Լուրեր Պոլսէն

Պոլսոյ Ազգ. Վարչութեան ատենա-պետ ընտրուեցաւ Պ. Պետրոս Խորա-սանճեան, հանգուցեալ Պ. Վահան Սուրէնեանի տեղ։

⁂ Ազգ. Հիւանդանոցի Հոգաբար-ձութեան որոշումով, անդամներէն Պ. Պ. Յ. Դիմաքսեան եւ Ռ. Պապիկ-եան ներկայացան վարչութեան եւ պարզեցին թէ Հիւանդանոցը նիւ-թական անձկութեան մէջ կը գտնուի եւ պէտք ունի փոխառութեան մը, անմիջական ծախքերը կատարելու համար։ Հոգաբարձութիւնը իբրեւ ե-րաշխաւորութիւն կը ցուցնէ Հիւան-դանոցին բաժինը՝ Տիկ. Մէրհամէթ-ճեանի կողմէ կտակուած թանկար-ժէք մանեակին մէջ։ Մանեակը վա-ճառուած է, փոխարժէքը դատարան կը գտնուի եւ բաժինը պիտի գան-ձուի մօտ ատենէն։

Վարչութիւնը որոշեց անյապաղ ընթացք տալ Հոգաբարձութեան խնդրանքին։

⁂ Տարաբախտ Կոմիտասի մահ-ուան առթիւ «Կոմիտաս» երգչա-խումբի հրաւէրով կազմուած ազա-հանդէսի յանձնախումբը որոշեց հրաւիրել պատրիարքը, վարդապե-տին մահուան քառասունքին՝ դէկ-տեմբերին, կիրակի օր, հոգեհանգս-տեան պաշտօն մատուցանել Ս. Երրորդութիւն եկեղեցիին մէջ, մաս-նակցութեամբ «Կոմիտաս»ի եւ միւս երգչախումբերու լաւագոյն ուժերէ կազմուած երգչախումբի մը։ Խում-բը վարելու հրաւիրուած է Մաէս-թրօ Գարլօ Գափօչչի։

Պատարագէն յետոյ, աշխարհիկ սր-գահանդէս պիտի կատարուի Մատե-նադարանի սրահին մէջ, ընդունելու համար ազգ. մարմիններու, օտար ու ազգային անհատներու ցաւակցու-թիւնները։

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

Ֆութպոլ

ՌՈՄԱՆ, 4 նոյեմբեր.— Օրեր ա-ռաջ յայտարարուած ֆութպոլի ա-խոյեանական այս մրցումին հազիւ ե-րեսուն Հայեր ներկայ էին։ Հակա-ռակորդը Սէնթիւզի խումբը իրեն հետ ունէր Հայերէն աւելի համակիրա-տեսներ։ (Սէնթիւզ՝ Ռոմանէն հազիւ 50 քիլոմէթր հեռաւորութիւն մը ու-նի)։ Ժամը 3ին դատաւոր Պ. Ռուժ պաշտօնական քննութենէն վերջ ըս-կսաւ խաղը։ Առջի կը զարնեն երկու հակառակորդ խումբերու մարդիկնե-րը, Սէնթիւզի տղաքը իրենց յաղթ-անդամ կազմուածքով, իսկ մերոնք հասակով փոքր, նիհար։ Հոկայի եւ մրջիւնի տպաւորութիւն կ'ընեին։ Ցուետեսները խաղէն առաջ գրաւ կը դնէին թէ մերոնք պիտի յաղթուին, բայց խաղը սկսաւ մերոնց կատաղի յարձակողականով։ Ճիշդ 15 վայր-կեան խաղարկութենէ վերջ ընդհա-նուր դոռում գոչումի մէջ, Հայերը յաջողեցան նշանակէտ մը շահիլ։ Փոքր հով մը շատ կը նեղէր մեր մար-զիկները որոնք առաջին նշանակէտէն վերջ անցան պաշտպանողականի։ Ա-ռաջին կիսախաղի լմննալուն մէկ վայրկեան մնացած հակառակորդ-ները յաջողեցան կէտ մը նշանակել, խաղը հաւասար դիրքի վրայ դնե-լով։ Պէտք է ըսել որ դատաւորը «փէնալթի» մը չտեսնել ձեւացուց։

Երկրորդ կիսախաղը ոչ մէկ փոփո-խութիւն մը բերաւ երկու խումբե-րուն համար ալ։ Հակառակորդը յար-ձակողականի անցաւ, բայց մեր վեր-ջապահները՝ Բ. Պալեան, Պենիս-թան եւ պահապան Ժ. Սոլաքեան վի-ժեցուցին այդ փորձերը։ Քանի վայր-կեանի խաղարկութենէ վերջ հակա-ռակորդը յոգնութեան նշաններ ցոյց տալ սկսաւ, բայց մերինները չկրցան օգտուիլ։ Այս առթիւ փոքր միջադէպ մը պատահեցաւ եւ մեր լաւ խաղա-ցողներէն Արբահամ Սահակեան, իսկ ֆրանսական խումբէն մէկ հոգի դուրս հանուեցան դատաւորին կող-մէ։ Խաղը հաւիւ վերջացած, նոյն բանը պատահեցաւ մեր յառաջա-պահներէն Գրիգորին, եւ մրցումը վերջացաւ մէկով մէկ։

⁂ Հոկտ.ի թղթակցութեանս մէջ սխալ մը սպրդած էր։ Ոչ թէ բանա-խօսութեան պատճառաւ խաղի չեն գացած, այլ գացած են Սէն Տոնա եւ լաւ խաղարկութիւն մը ցոյց տուած, մէկով մէկ հաւասար մնալով։

Գրիխտամ

րիոյ Հնչակեաններուն եւ Դաշնակներուն միջեւ եւ հայկական այս երկու կուսակցութիւնները շատ գէշ կը հարուածեն իրար: Երեք օր առաջ բուռն կռիւ մը ծագեցաւ անոնց միջեւ, երեք հոգիի մահուան յանգելով:

Ոստիկանութիւնը ձերբակալած է 25 դաշնակներ:

«Ճոմհուրիէթ» կը գրէ իր կարգին.— Պէյրութի եւ Դամասկոսի թերթերուն համաձայն, հայկական երկու կուսակցութիւններ վէճ կ'ունենան Պէյրութի Էշրէֆիէ թաղին մէջ: Վէճը կը մեծնայ շուտով եւ կը յանգի արիւնոտ կռիւի մը, որու ընթացքին 15 հոգի կը վիրաւորուին, 5 ծանրապէս: Ոստիկանութիւնը 50 հոգի ձերբակալած է: Վիրաւորներէն Ցակոբ Գէորգ Թոմինճեան մեռած է:

Աթաթիւրքի դէմ սարքուած մահափորձին առթիւ

Թուրքերէն Թան կը գրէ.— Ամանի մէջ (Անդրյորդանան) գրոյց կը շրջի թէ Թուրք հանրապետութեան հիւպատոսը ուզած է որ իրեն յանձնուին Չէրքէզ Էթէմ եւ եղբայրը Րէշիտ:

ԱՆԹԱԼԻԱ, «Թան».— Թուրք եւ սուրիական սահմանին մօտակայ Փայասի մէջ ձերբակալուեցան 18 հոգի, իբրեւ ամբաստանեալ՝ Աթաթիւրքին դէմ ծրագրուած մահափորձի գործին մէջ: Նախկին սպաներէն Ահմէտ Սիւրուրի սպաննուեցաւ ոստիկան-զինուորներու կողմէ, անձնատուր եղած չըլլալով: Շատ մը փաստաթուղթեր գտնուեցան սպանեալին տունէն:

ՊԷՅՐՈՒԹ, — Այն լուրը թէ Աթաթիւրքին դէմ մահափորձի ծրագիրը Սուրիոյ մէջ պատրաստուած է, յուզման մատնեց այստեղի նախկին սպաները, որոնք այս առթիւ հետեւեալ հեռագիրը ղրկեցին Աթաթիւրքին: «Կ'անիծենք Սուրիոյ թշուառական մահափորձը եւ կը պղծենք վարձկան մարդոցմէն: Աստուած պահպանէ ձեզ եւ թոյլատրէ որ մնաք Արեւելքի փառքը»:

Պէշիրճեան, «Պղպեղի թագաւոր» դատի տակ

Ընթերցողները կը յիշեն թէ անցեալ փետրուարին մեծ աղմուկ հանեց Հայ մը, Կարապետ Պէշիրճեան, ընկերութիւն մը կազմած ըլլալով Լոնտոնի մէջ, աշխարհի ամբողջ պղպեղը կեդրոնացնելու եւ շահագործելու համար:

Անգլ. թերթերը կը գրեն թէ Պէշիրճեան դատի քաշուած է իր երկու անգլիացի ընկերներուն հետ, ընկերութիւնը առաջին օրէն իսկ սնանկացած եւ ահագին պարտքեր ձգած ըլլալով: Դատաւարութիւնը պիտի սկսի երկու շաբթէն: Հաշիւներու քննութենէն կ'երեւայ որ ընկերութեան բացը է 519,816 անգլ. ոսկի: Բաժնետէրերը ո՛ր եւ է բան չեն ստացած իրենց տրամադրած վարկերուն փոխարէն: Այնպէս որ դրամագլուխն ալ հաշուելով, բացը կը յանգի 994,816ի, գրեթէ մէկ միլիոն անգլ. ոսկի: Կարապետ Պէշիրճեան Լոնտոնի հրապարակին վրայ ծանօթ էր իբրեւ մետաղի միջնորդ, եւ այս անգամ կ'ուզէր դառնալ «Պղպեղի թագաւոր»: Այս վերջին ձեռնարկին ձախողումէն ի վեր, ձեռքէ հանուած է իր փառաւոր տունը, Փարք-Լէյնի վրայ: Թերթերը կը գրեն թէ վճարած է իր բոլոր անձնական պարտքերը, եւ թէ իր կորուստն է 150,000 անգլ. ոսկի, վճարուած՝ միջնորդներու:

«Սթավիցքի այնպիսի կախարդական ուժ մըն էր որ
ՀՈՍ ԸԼԼԱՐ, ԴԱՏԱՐԱՆՆ ԱԼ ԿԸ ՀԱՄՈԶԷՐ 15 ՎԱՅՐԿԵԱՆԷՆ»

Զուարճալի տեսարաններ պարզուեցան Սթավիցքիի խարդախութեանց դատավարութեան չորրորդ օրը: Ամէնէն զուարճալին էր Հանրի Բօհէն, հրեայ դոհարավաճառ մը, Պայոնի դրամատան գոհարեղէններուն գնահատիչը: Բուն խնդիրը մէկդի դնելով, Բօհէն սարէն-ձորէն պատմութիւններ պատմեց, ապացուցանելու համար Սթավիցքիի կախարդական ուժը: Իր գլխաւոր ճիգն էր արդարացնել ինքզինքը, մեղադրելով միւս ամբաստանեալները: Պահ մը նախագահին դառնալով յայտարարեց.

— «Չէք կրնար հասկնալ թէ ինչ ուժ ունէր Սթավիցքի: Դիւային ազդեցութիւն ունէր ուրիշներու վրայ: Առանց չափազանցութեան կ'ըսեմ ձեզի,— կախարդ մըն էր: Եթէ հիմա այս սենեանին մէջ գտնուէր, քառորդ ժամէն կը համոզէր ձեզ»:

Քրքիջ մը՝ դատարանին մէջ: Եւ նախագահը հարկադրուեցաւ յանձնարարել Բօհէնի որ նիւթէն չշեղի: Ամբաստանեալը շարունակելով իր պատմութիւնը, ըսաւ.

— «Իբրեւ ապացոյց, թոյլ տուէք որ ըսեմ թէ Սթավիցքի, սովորական անհատ մը, մասնաւոր արտօնութիւն ունէր ոստիկանութենէն եւ ուզած տեղը կը մտնէր: Երբ ձիարշաւի կամ ուրիշ հանրային հանդէսի մը երթար, իր ինքնաշարժը կը դրուէր հանրապետութեան նախագահին ինքնաշարժէն անմիջապէս վերջը»:

Դատարանը պահ մը լռեց եւ ուզեց իմանալ թէ փաստ ունի՞. բայց Բօհէն չկրցաւ նոր բան ըսել եւ շարունակեց.

— «Ուրիշ բան մըն ալ պիտի պատմեմ, համոզելու համար թէ Սթավիցքի կրնար իր ուզածը ընել: 1932ին, Պիարիցի քազինոյին մէջ, կը խաղար մեծ գումարներով: Մեծագումար դրամ շահեցաւ պարոն Անփէնէ, պելժիացի սեղանաւոր մը: Գիշեր մը պարոնը վէճ ունեցաւ խարտեաշ աղջկան մը համար. ոստիկանութիւնը անմիջապէս վռնտեց զինքը եւ Ապահովութեան տեսչութիւնը ջնջեց իր անունը, այնպէս որ այլեւս չէր կրնար քազինօն մտնել: Սթավիցքի կատղեցաւ, որովհետեւ ահագին դրամ կը շահէր այդ մարդէն: Երբ Պիարիցի տեղական իշխանութիւնը մերժեց ետ առնել արգելքը, Սթավիցքի հեռաձայնին գլուխը անցնելով, հրաւիրեց ներքին գործերու նախարարը: Մէկ ժամ չանցած պարոնը պաշտօնապէս վերահաստատուեցաւ Քազինոյի յաճախորդներուն մէջ»:

Այս առթիւ պատմեց թէ Սթավիցքի գոհարեղէններով կը սիրաշահէր խորհրդարանի անդամները: Բայց չուզեց անուններ տալ, «գլխու ցաւ չպատճառելու համար»:

Ցետոյ լսուեցաւ Կիւսթավ Թիսիէ, Պայոնի դրամատան տնօրէնը: Նախագահը յատկապէս հրաւիրեց որ ճշմարտութիւնը խօսի, իբրեւ պարկեշտ մարդ: Թիսիէ ամբողջ մեղքը ձգեց Պայոնի քաղաքապետ եւ երեսփոխան ժօզէֆ Կառայի վրայ, յայտարարելով.

— Ես պարզ պաշտօնեայ մըն էի եւ գործեցի ուղղամտութեամբ: Ինծի ինչ որ կ'ըսէին այն կ'ընէի: Եւ իր կարգին ամբաստանեց Կառան եւ Բօհէնը: Իր յայտարարութիւններէն երեւան եկաւ որ դրամատան (քաղաքապետական դրամատան) եկամտացոյցը 42 միլիոնէն 83ի եւ վերջապէս 104 միլիոնի բարձրացած էր, 600,000 ֆրանքի երաշխաւորութեան փոխարէն: Եւ մինչեւ վերջն ալ անգիտանալ ձեւացուց խարդախութեանց բուն գումարը: Բօհէն միջանկեալ պատմութիւններ ալ պատմելով, ըսաւ.

— Անգամ մը զգուեցայ այս գործերէն եւ նամակ մը գրեցի Ապահովութեան տեսչութեան, մատնելու համար ամբողջ աւազակախումբը: Պատասխան չստացայ, բայց երկու օր վերջը Սթավիցքի յանկարծ երեւցաւ եւ ըսաւ.— «Բօհէն, ես բարի տէր մըն եմ անոնց համար որ կը ծառայեն ինծի. բայց անոնց հանդէպ որ կփորձեն գործս աւրել, կը վարուիմ բարբարոսական անգթութեամբ»: Եւ աչքիս խօթեց Ապահովութեան տեսչութեան գրած նամակս ...

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԱՏԺԱԿԱՆ ՏՆՕՐԻՆՈՒԹԵԱՆՑ ԱՌԹԻՒ, Պրազիլիոյ կառավարութիւնը հաղորդեց թէ Ազգերու Դաշնակցութեան անդամ չըլլալով, չի կրնար մասնակցիլ: Ցունաստան, Սուրիա եւ Իրլանտա հրամանագիրներ հրատարակեցին, մասնակցելու համար:

ՄԱՔՏՕՆԸԼՏԻ ԴԷՄ բուռն ցոյցեր կատարուեցան անցեալ օր, ընտրական պայքարի առթիւ: Նախորդ վարչապետը հայհոյանքներով ընդունուեցաւ և չկրցաւ խօսիլ իր ճառը՝ ընտրական շրջանի մը մէջ: Հարիւրաւոր ոստիկանութիւն զինքը շրջապատելով, ընկերվարական մրցակցին անունը արտասանեցին բարձրաձայն:

ՁԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ՕԴԱՆԱՒ ՄԸ, որ Թուլուզէն ճամբայ ելած էր դէպի Մոնփէլիէ, մարզանքներ կատարելու համար, վար իյնալով ջախջախուեցաւ: Հինգ ուղեւորները կոտոր կոտոր եղան, անճանաչելի դառնալու աստիճան:

ՄԷԿ ՄԻԼԻՈՆԻ ՊԱՐԳԵՒԸ փախցնող երկու խարերաներուն, Լըքալոնի եւ Ադամեանի հետապնդումը կը շարունակուի: Ոստիկանութիւնը ձերբակալեց դրամատան գանձապահը, Շէֆէր, որ պատմեց թէ երկուշաբթի օր իր վարպետը 40,000 ֆրանք ուզած էր եւ գնաց բերաւ, թէ Լըքալօն 10,000ը իրեն յանձնեց, մնացեալը վար դրաւ եւ ա՛լ չտեսնուեցան: Կը փնտռուի նաեւ Ադամեանի սիրուհին, ռուս դեղուհի մը, Ալեքսանտրին Վերեշչակին, ծնած 1895ին:

ՔՍԱՆ ՏԱՐԻ ԲԱՆՏԱՐԿՈՒԹԵԱՆ դատապարտուեցաւ Ռուս մը, Կոլուպէնքօ, որ մայիս 31ի գիշերը չոգեկառքի կայարանի մը սպասարաններուն վրայ նետելով մեռցուցած էր իր երկու զաւակները, երկու եւ չորս տարեկան, երբ կուլային անօթութենէն: Կոլուպէնքօ իր վայրենի արարքը վերագրեց թշուառութեան:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՇԱՎԻԼԻ «Արդութեան» խումբի ժողովը այս Երկուշաբթի իրիկուն ժամը 9ին, Շավիլի դպրոցի սրահին մէջ:

ՊԱՆԵԷՕ-ԲԱՇԱՆԻ «Արծիւ» Ենթակոմիտէի ընկերական ընդհ. ժողովը այսօր Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, 9 Րիւ Մատամ Գիւրի, Պանեէօ:

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Ջաւարեան կոմիտէն դասախօսական ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր խումբերու ընկերները այսօր Շաբաթ երեկոյ Ակումբին մէջ: Կը խօսի ընկեր Խ. Գալուստեան:

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷՆ ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Իշխան Ենթակոմիտէի բոլոր ընկերները այսօր Շաբ. երեկոյ ժամը 8.30ին սովորական վայրը: Կարեւոր օրակարգ:

ՓՕՆԹԷԻ «Մուրատ» խումբի ընկերական ընդհանուր ժողովը վաղը Կիրակի իրիկուան ժամը 5ին, Ավինեօն, կարեւոր օրակարգ: Զեկոյց Մարսէյլի ներկայացուցչական ժողովի: Կը խնդրուի Սէն Սանթուրնէի ընկերներէն ներկայ ըլլալ:

«ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ»Ը ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ԱՆԻԷՌ-ԴՈՒԲ-ՔՈԼՈՆԴԻ ՄԷՋ

կազմակերպուած «ԱՐԱՄ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

16 Նոյեմբեր, Շաբաթ երեկոյ, ժամը 9էն մինչեւ առաւօտ՝ բանախօսութիւն, գեղարուեստական ճոխ բաժին, հայկ. եւ եւրոպ. պար.

Մանրամասնութիւնները շուտով: Կը խնդրուի նկատի առնել այս թուականը:

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ ՄԷՋ

կազմակերպուած ՌԱԶՄԻԿ խումբի կողմէ եւ հովանաւորութեամբ ՎԱՐԴԱՆ ենթակոմիտէի

Վաղը Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին Սալ Կալմանի մէջ

ԿԸ ԽՕՍԻ Մ. ՍԱՍՈՒՆԻ

Կը ներկայացուի ՈՒՇ ԼԻՆԻ, ՆՈՒՇ ԼԻՆԻ (օփերէթ)

ղեկավարութեամբ Յ. ՈՒԶՈՒՆԵԱՆԻ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին Օր.ներ Հ. Կնիազեան (երգ) եւ Մ. Օսմանեան (արտասանութիւն): Պ.ներ Միքէ Յուսուֆեան (երգ) եւ ընկեր Օ. Կարապետեան (արտասանութիւն):

Մուտք 5 ֆրանք, անգործներու 3 ֆրանք:

ՊՈՐՏՕԻ ՄԷՋ

Վաղը Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին Հ. Յ. Դ. ԲԱՐՍԵՂ-ՇԱՀՊԱԶ Ակումբին մէջ երգ, արտասանութիւն եւ բանախօսութիւն:

Մուտքը ազատ է:

ՅԵՏԱՁԳՈՒԱԾ Է

Հ. Յ. Դ. ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ՇՐՋԱՆԻ ՔՈՅՐ ԿՈՄԻՏԷՆԵՐՈՒ

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿԱՐԱԿԱՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆԸ

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

«Տէսինի Եկեղեցասէր Տիկնանց Միութիւնը, կը ծանուցանէ թէ 11 նոյեմբեր, երկուշաբթի օր Տէսինի մէջ տեղի կ'ունենայ պատարագ եւ հոգեհանգիստ, ի յիշատակ Կոմիտաս վարդապետին: Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Լիոնի եւ շրջաններու հոգեւոր հովիւ Տ. Վարդան քհնյ. Ժամկոչեան:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Սեդրակ Տէր Մաթէոսեան եւ զաւակները՝ Մաթէոս եւ Խաչիկ կը ծանուցանեն թէ վաղը Կիրակի, Փարիզի Հայոց Եկեղեցիին մէջ, 15 Րիւ Ժան Կուժոն, տեղի կ'ունենայ Պատարագ Հոգեհանգիստ իրենց ամուսնոյն եւ սիրելի մօր՝ ողբացեալ ԶԱՐՈՒՀԻ ՏԷՐ ՄԱԹԷՈՍԵԱՆԻ յիշատակին:

Կը հրաւիրուին ազգականներն ու բարեկամները:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Պամոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցիին մէջ տեղի կ'ունենայ Պատարագ-Հոգեհանգիստ Կոմիտաս վարդապետի յիշատակին:

Կը հրաւիրուին բոլոր հայրենակիցները մասնաւորաբար Բէօյթահիացիները:

ՑՈՒՑԱՏԵՍ

ՓԱՐԻԶԻ Զ. Ո. Միութեան մասնաճիւղին ընդհ. ժողովը, այս Շաբաթ երեկոյ, ժամը 9ին, Հայ Սափրիչներու սրահին մէջ, 7, Rue des Bernardins, մէթրօ՝ Maubert Mutualité: Օրակարգ՝ զեկոյց վարչութեան եւ Զօմի տասնամեակը:

ՇԱՎԻԼԻ Մանկապարտէզի Վարչութիւնը ժողովի կը հրաւիրէ աշակերտներու ծնողքը այս Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 4ին, դպրոցի սրահին մէջ:

ԼԻՈՆԻ Լիբանանցիներու եւ Սուրիացիներու Միութեան ընդհ. ժողովը, վաղը Կիրակի առաւօտ ժամը 9 — 12, Bld. Dugommier թիւ 50 սրահին մէջ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հայ Լեգէոնականներու Միութեան մասնաճիւղը, հրաւէր ըստացած է մասնակցիլ՝ Զինադադարի տարեդարձին առթիւ, նախկին կռուողներու ընկերակցութեանց կազմելիք թափօրին: Միութեանս անդամներէն կը խնդրուի հաւաքուիլ, 11 նոյեմբեր, երկուշաբթի առաւօտ ժամը 9ին, Bar de la Posteի առջեւ: Կը խնդրուի չբացակայիլ եւ ճշդապահ ըլլալ:

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

կազմակերպուած «ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ» Գրադարանի Վարչութեան կողմէ

Այսօր Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30էն մինչեւ առաւօտեան 5

HORLOGEի վերնայարկին մէջ, 145 Cours Lafayette.

Ճազ Gaston Պարերը կը ղեկավարեն Պ. Պ. Ստեփան, Ժ. Տէմիրճեան, Մ. Կարապետեան: Թանկօի մրցում, շահողներուն պիտի տրուին Նուէրներ:

Ճոխ պիւֆէ գիւրամատչելի գիներով:

Մուտք այրերու՝ 5 ֆրանք, կիներու՝ 3 ֆրանք:

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ-ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

կազմակերպուած Ֆր. Կ. ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ մասնաճիւղին կողմէ

11 Նոյեմբեր երկուշաբթի, կէս օրէ վերջ ժամը 3էն մինչեւ ժամը 7

7, Rue des Tretaigne. Փարիզ 18. Մէթրօ J. Joffrin.

Կը խօսի Պ. ԽՈՐԷՆ ԳԱԲԻԿԵԱՆ

Հայաստանի հայկական կեանքի մասին

Եւրոպական պարեր:

Մուտք 3 ֆրանք (թէյ եւ խմորեղէն միասին): փոքրիկներու՝ 2 ֆրանք:

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ ԵՒ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ԼԸ ՔՐՈԹԻ մասնաճիւղի կողմէ ի նպաստ Ազգ. վարժարանին

Վաղը կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին

120 Շըմէն տը լա Մատրաք, Պօր Նասիօնալ սրահին մէջ

կը խօսին՝ ընկերուհի ՔԻՊՐԻՖՃԵԱՆ եւ ուրիշներ:

Տղաներու մասնակցութեան համար մուտք 3 ֆրանք:

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ_ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Փարիզի Հարաւային Շրջանի ՅԱՌԱՋԴԻՄԱՍԻՐԱՑ Միութեան կողմէ ի նպաստ իր վարժարանին:

Վաղը Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3էն մինչեւ կէս գիշեր, 150, Route d'Orléans

(Porte d'Orléansէն առնել 88 թիւ հանրակառքը եւ իջնել Bagneux).

Աշաջնորդութեամբ ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆԻ

գեղարուեստական բաժնին մէջ կը պարեն

Գարեգին Յովհաննէսեան, Օր Վերոնիկ Զատիկեան եւ փոքրիկն Ռէժին

Կը նախագահէ Պ. Լ. ԶՕՐՄԻՍԵԱՆ

ժամը 3-8 գեղարուեստական բաժին, 8-12 եւրոպական պարեր:

կը նուագէ «Եփրատ» նուագախումբը ղեկավարութեամբ Պ. ՕՆՈՍԵԱՆի:

Արտասանութիւններ, երգեր, նուագ եւ Թատ:

ՄՈՒՏՔ 3 ֆրանք եւ ԱԺԱՆ ՊՈՒՖԷ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Խորին շնորհակալութիւններս որ յայտնեմ հայրենակիցներուս եւ ամէն անոնց որոնք իրենց սիրայօժար մասնակցութիւնը բերին ողբ. ամուսնոյս Մինաս Փափազեանի յուղարկաւորութեան առթիւ:

Ալֆորվիլ

Մարիամ Փափազեան

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Սեւրանի Հայ Կրթ. Միութիւնը եւ Համազգային մասնաճիւղը իրենց խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնեն Տէր եւ Տիկին Սեպուհ Կիւլեանի եւ պարագաներուն՝ իրենց փոքրիկին՝ ՇԱՔԷԻ դառնաղէտ մահուան առթիւ:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դ. Փարիզի Ռաֆֆի խումբը իր ցաւակցութիւնը կը յայտնէ ընկ. Սեպուհ Կիւլեանի եւ իր Տիկնոջ, իրենց փոքրիկին՝ ՇԱՔԷԻ դառնաղէտ մահուան առթիւ:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Սալոնոյ Զօրի Հայր. Միութեան Մարսէյլի վարչութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Խաչիկ Մարտիրոսեաններուն, իրենց որդւոյն կսկծալի մահուան առթիւ:

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Կ'ՈՒԶՈՒԻ տնական աշխատանքներու հմուտ հայ աղախին մը: Գոհացուցիչ պայմաններ: Դիմել՝ Maison Jean. 42 Ave. de la Porte Clichy, (Paris 17).

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Տրապիզոնցի Միհրան Գարբիէտեան (պապա) կը փնտռէ իր մօրաքրոջ որդին՝ Տիրան Զրաքեան, «Ցանաք» գոնուի Տիֆլիզ: Իմացնել «Յառաջ»ի վարչութեան:

Տնօրէն՝ A. DER (AGOPIAN)
Le Gérant: H. STEPHAN
17, Rue Damesme, PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ
HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Clacière 15 – 70

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 փրանք	70 փրանք	35 փր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 փրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 փրանք	100 փրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 10 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
DIMANCHE 10 Novembre 1935

11 ՏԱՐԻ — 11e Année No. 2958

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԶԻՆԱԴԱԴԱՐԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԶԻՆԱՐՇԱՒ

Վաղը, 11 նոյեմբեր, կրկին կը տօնուի զինադադարին տարեդարձը, աւանդական հանդիսաւորութեամբ։

Այս տարի, Ֆրանսայի ձախակողմեան հոսանքները կ՚ուզեն բացառիկ ցոյց մը կատարել, օգտուելով թէ՛ ներքին եւ թէ արտաքին հանգամանքներէն։

Անոնք ծրագիրներ կ՚որոճային չարաթներէ ի վեր, առաջնորդութեամբ ժողովրդական ճակատին, անգամ մը եւս հնչեցնելու համար խաղաղութեան եւ ազատութեան աղաղակը։ Մեծարանքի եւ բողոքի այս ցոյցին պիտի մասնակցին հազարաւոր նախկին ռազմիկներ, ի հեճուկս Հրեղէն Խաչերին եւ ուրիշ ազգայնական տարրերու, որոնց աշխուժացումը լուրջ մտահոգութիւն կը պատճառէ իրենց։

Ուրեմն, ոչ միայն մեծարանքի արարողութիւն մըն է որ պիտի կատարուի, այլեւ ուժի ցոյց մը, երկու հակամարտ ճակատներով։

Այս երեւոյթն ալ կ՚ապացուցանէ թէ որքան խախուտ է այնքան փառաբանուած խաղաղութիւնը, զինադադարէն 17 տարի վերջը։

Արդարեւ, խաղաղութեան բոլոր ձեռնարկներուն հետ, նոյնիսկ անոնց վերեւ, զինարշաւն է որ գլուխ կը ցցէ, յարաճուն ուժգնութեամբ։ Եւ ամէն երկրի մէջ։

Միայն այս տարուան դէպքերն ու ծրագիրները, որոնք արձանագրուած են օրը օրին, տխուր հեգնութիւն մը կը կազմեն, յոռետեսութեան մղելով բոլոր խաղաղասէրները։

Կ՚արժէ յիշել քանի մը գլուխ, թարմացնելու համար յիշողութիւնները։

Մարտ 11ին, Մեծն Բրիտանիոյ խորհրդարանը բացառիկ վարկեր սահմանեց, զօրացնելու համար բանակը, նաւատորմը եւ օդագնացութիւնը։

Այս առթիւ, շարժման մէջ դրուած են բոլոր մասնագէտները, եւ ներկայ ընդարձակ պայքարին գլխաւոր նշանախօսքն ալ՝ ազգային պաշտպանութեան զօրացումն է։

Դեռ անցի օր ծովակալ մը, Պիթի, կ՚ողբար թէ Մեծն Բրիտանիոյ նաւատորմը շատ ինկած է 1914էն ի վեր։ Իր վկայութեան համաձայն, Անգլիա 69 առաջնակարգ զրահաւոր ունէր 1914ին, իսկ այսօր՝ միայն 15։ Այսօր 57 յածանաւ ունի փոխան 108ի, 162 Թորփիլանաւ՝ փոխան 216ի, 51 սուզանաւ, փոխան 74ի, իսկ նաւազներու եւ սպաներու թիւը 300,000էն իջած է 150,000ի, մարտանաւերուն տարողութիւնը՝ երկու միլիոնէն մէկի եւն.։

Եզրակացութիւնը.— Բաւեհաճեցէք 11 միլիառ փրանք սահմանել, այս կորուստները դարմանելու եւ Մեծն Բրիտանիոյ պաշտպանութիւնը ապահովելու համար։

Դարձեալ այս տարի էր որ, յուսահատելով զինաթափութեան խորհրդաժողովէն, բրիտանական կառավարութիւնը որոշեց մինչեւ 2000ի բարձրացնել ռազմական օդանաւերու թիւը։

Նոյն ճամբուն վրայ, մարտ 15ին Ֆրանսայի խորհրդարանը որոշեց զինուորութեան շրջանը վերածել մէկուկէս տարուան՝ սկսելով ապրիլէն, իսկ երկու տարուան՝ հոկտեմբերէն անդին։

Մարտ 16ին Գերմանիա վերահաստատեց պարտաւորիչ զինուորութիւնը, որուն շնորհիւ պիտի ունենայ 500 – 600,000 հոգինոց բանակ մը։ Միեւնոյն ատեն ձեռնարկեց վերակազմելու ծովային եւ օդանաւային ուժերը։

Մարտ 23ին, Մուսոլինի հրամանագիր մը հրատարակեց, որուն շնորհիւ Իտալիա կազմ եւ պատրաստ կ՚ունենար 800,000 զինուոր, առանց հաշուելու 300,000 քաղաքապահները։

Այնուհետեւ իրարու յաջորդեցին ուրիշ հրամանագիրներ, մինչեւ մէկ միլիոնի բարձրացնելով կանոնաւոր բանակին թիւը, եւ սեպտեմբերին ունեցանք հաբէշական արշաւանքը։

Միւսներն ալ հետզհետէ վարակուելով, ձեռք առին բոլոր կարելի միջոցները,— եւ արդէն Եւրոպան դարձած է ահռելի զօրանոց մը, սպառազէն՝ ոտքէն մինչեւ ակռաները, գետնէն մինչեւ երկինք։

Այս ճակատին վրայ, մասնաւորապէս կը փայլին ուրիշ երեք հսկաներ,— Խ. Միութիւնը, Մ. Նահանգները եւ Ճափոն, լարելով եւ բազմապատկելով իրենց բոլոր ուժերը։

Տակաւին երեք օր առաջ, հոկտեմբերեան յեղափոխութեան 18րդ տարեդարձին առթիւ, Մոսկուայի Կարմիր Հրապարակին վրայ, Վորոշիլով հպարտութեամբ կը պանծացնէր խորհրդային բանակին ուժը,— անշուշտ ի սէր խաղաղութեան։ «Բանուորներու եւ գիւղացիներու բանակը, որ կը պաշտպանէ խաղաղութիւնը, պատրաստ է ամէն վայրկեան վանելու ո եւ է թշնամի որ կը համարձակի արտասուրել չուներուներու, աշխատաւորներու արբազան հայրենիքը»։

Նոյն առթիւ, բոլորն ալ հռչակեցին, ի լուր աշխարհի, թէ խաղաղութիւնը պաշտպանելով հանդերձ, խորհրդային իշխանութիւնը կը տասնապատկէ իր ուժը։

Այս փոթորկաձայն շարժանկարին առջեւ, ո՞ր «անծանօթ զինուոր»ին ոսկորները պիտի հանգստանային, զինադադարի պատմական օրով։

Եւ երբ մարդիկ բազմութեամբ կ՚երթան արծարծելու մշտավառ բոցը, խաղաղութեան կարօ՞տն է որ կը խօսի սիրտերու մէջ, թէ ռազմաշունչ յիշատակը արիւնազանգ ճակատներուն, ուր իրար յօշոտեցին ու ինկան քսան միլիոն երիտասարդներ...

Զինադադա՞ր,— այո. մինչեւ որ լրանան բոլոր պատրաստութիւնները...

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԻՏԱԼԱՑԻՆԵՐԸ ԵՐԿՈՒ ԿԱՐԵՒՈՐ ՔԱՂԱՔՆԵՐ ԳՐԱՒԵՑԻՆ, ՄԷԿԸ ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ, ՄԻՒՍԸ ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ՃԱԿԱՏԻՆ ՎՐԱՅ

1896ի պարտութեան վրէժը լուծուեցաւ

ԵՐԿՈՒ ԴԻՐՔԵՐՆ ԱԼ ՄԵԾ ԱՐԺԷՔ ՈՒՆԻՆ ՌԱԶՄԱԿԱՆ ՏԵՍԱԿԷՏՈՎ

Իտալական բանակը երկու մեծ յաղթանակներ տարաւ նոյեմբեր 8ին, գրաւելով Մաքալէն՝ հիւսիսային, եւ Կորահայը՝ հարաւային ճակատին վրայ։ Հաբէշները լքեր էին առաջին քաղաքը, Մաքալէ, զոր Իտալացիները պարպեցին քառասուն տարի առաջ, ծանր պարտութիւն մը կրած ըլլալով։ Այս յաղթանակով Իտալացիները մաքրած կ՚ըլլան 1896ի պարտութեան արատը։ Իտալական բանակը Մաքալէ մտաւ հրամանատարութեամբ Զօր. Պիրոնէի եւ դաշնակից Ռաս Կուքսայի, առանց որ եւ է դիմադրութեան հանդիպելու եւ անմիջապէս պարզեց իտալական դրօշը՝ պատմական բերդին վրայ։ Քսան օդանաւեր կը սաւառնէին օդին մէջ, երբ յաղթական բանակը Թիկրէի մայրաքաղաքը մտաւ։

Մինչ այս գրաւումը տեղի կ՚ունենար, բնիկներու եւ Իտալացիներու զօրագունդ մը կը մտնէր Ազպի, Մաքալէի հիւսիսային - արեւելեան կողմը, հրամանատարութեամբ Զօր. Լօրէնցօյի։ Իսկ ուրիշ յաղթանակ մը կը տանէր Զօր. Կրածիանի, գրաւելով Կորահայը, որ անառիկ միջնաբերդ մը կը համարուէր եւ որ բանալին է Հարրարի, հաստատուած՝ Ֆաֆան գետին վրայ։ Իտալացիները այս քաղաքէն պիտի քալեն Ճիճիկայի վրայ, տիրանալու համար Օկատէնի կարաւանի ճամբաներուն։

Պատերազմական թղթակիցներ կը հեռագրեն թէ երբ իտալական բանակը Մաքալէ մտաւ, քաղաքը աւարի տրուած էր նահանջող Հաբէշներուն կողմէ։ Հրամանատարութեան առաջին գործը եղաւ Ռաս Կուքսան կուսակալ նշանակել յանուն Իտալիոյ թագաւորին։ Դաւալիք իշխանին հետեւորդները անմիջապէս գրաւեցին Յովհաննէս թագաւորին պատմական պալատը։

Իտալացիները գրաւեցին նաեւ Տօլօ քաղաքը, Մաքալէէն տասը մղոն դէպի արեւելք։

Մաքալէի գրաւումէն առաջ, շարք մը հրասայլեր ղրկուեցան քաղաքը, դիրք բռնելու համար։ Կը կարծուի թէ Մաքալէի մէջ ամրանալէ յետոյ, իտալական բանակը պիտի յառաջանայ դէպի Ամպա Ալակի, ուր հաստատուած են հաբէշական առաջին գիծերը։ Օտար մասնագէտներ կ՚ըսեն թէ ուժեղապէս ամրացուած է այս քաղաքը, խրամներով եւ ռմբարգելթաքստոցներով։ Ամպա Ալակի կը գտնուի Մաքալէի հարաւակողմը, 40 մղոն հեռաւորութեամբ եւ կը պաշտպանէ 250 մղոն երկայնութեամբ ճամբայ մը որ կը տանի դէպի Ատտիս - Ապէպա, Տէսիէի ուղղութեամբ։ Այս վերջին քաղաքին մէջ կը գտնուին հաբէշական գլխաւոր ուժերը եւ հաւանաբար այնտեղ պիտի մղուի վճռական ճակատամարտը։ Կը կարծուի թէ կայսրը անձամբ պիտի ստանձնէ Տէսիէի բանակին հրամանատարութիւնը։ Զինուորական մասնագէտներ հաւանական չեն գտներ որ Իտալացիները յարձակին այս դիրքին վրայ, որովհետեւ անկարելի է անցնիլ այն բնական ամրոցները որ կը գտնուին Մաքալէի եւ Տէսիէի միջեւ։ Ուրեմն կը մնայ միւս ճամբան,— Տիրէ Տաւա— Աֆտէմ կամ Ավաշ, Տանաքիլի անապատին մէջէն, ուրկէ անդին դարձեալ բարձունքներ կը սկսին։

Ինչպէս տեղի ունեցաւ գրաւումը

Իտալական թերթերու թղթակիցները կը հեռագրեն թէ յաղթական բանակը Մաքալէ մտաւ նոյեմբեր 8ի առտուն ժամը 9ին։ Թշնամին փախած էր առանց մէկ գնդակ արձակելու։ Ռաս Կուքսա անմիջապէս տիրացաւ քաղաքին յանուն Իտալիոյ թագաւորին եւ իտալական դրօշին քով պարզեց իր սպիտակ ոսկեզօծ դրօշը։ Ցետոյ հանելով իտալական համազգեստը, հագաւ հաբէշ իշխաններու փղփղուն վերարկուն, եւ հանդիսաւորապէս ձին քշեց դէպի քաղաք, իր հետեւորդներուն եւ գնդ. Պրոյլեայի զինուորներուն հետ։ Քահանաներ զպտխական խաչ մը բռնած դիմաւորեցին իտալացի գնդապետը որ կեցուց իր զինուորները եւ ողջունեց քահանաները։ Այս վերջինները իրեն երկարեցին խաչը, եւ գնդապետը ձիուն վրայ ծռելով՝ համբուրեց զայն։

Կ՚ըսուի թէ նահանջող Հաբէշները միասին տարած են Ռաս Կուքսայի ազգականները, իբրեւ պատանդ։ Սրտաճմլիկ տեսարաններ պարզուած են այս առթիւ։ Ազգականները իրենց տուներէն քաշկռտուած եւ ճամբայ հանուած են։ Հաբէշ զինուորները դիչերանց մտնելով տուները, անկողիններէն հանած են այր թէ կին, այրերուն ձեռքերը կապելով կռնակին վրայ։ Զինուորները ետեւէն կ՚երթային եւ փողոցէ փողոց կը քշէին գերիները, սպառնալով դաշոյնը մխել իրենց կողերուն։

Նոյն աղբիւրին համաձայն, ջարդի հետքեր գտնուած են։ Յովհաննէս թագաւորին դամբարանը, ինչպէս Մարիամ եկեղեցին, գրեթէ ամէն տուն եւ բոլոր ախոռները աւարի տրուած կամ աւերուած էին։ Շատ մը տուներ կրակի տրուած էին եւ միայն մոխրակոյտը կը մնար։ Արջառները մորթուած եւ բնակիչներու սստացուածքները ցիրուցան նետուած կամ ոչնչացած էին։ Ժողովուրդին մեծագոյն մասը փախած էր գիշերանց։ Ռաս Կուքսայի պալատը ողորմելի վիճակի մը մատնուած էր, եւ կողոպտուած։ Կ՚ըսուի թէ Ռասին մայրն ու քոյրն ալ կը գտնուին պատանդներուն մէջ։

Իտալացիները կ՚ըսեն թէ մէկ հատիկ ռումբ նետած չէին Մաքալէի վրայ, որպէսզի բանակը քաղաք մտնէ իբրեւ ազատարար, եւ ոչ թէ իբրեւ աշխարհակալ։

Մաքալէի եւ Տօլօյի գրաւումով, Իտալացիները տիրացած կ՚ըլլան Թիկրէի նահանգին, գրեթէ ամբողջութեամբ,— ընդարձակ տարածութիւն մը՝ 125 մղոն երկայնութեամբ եւ 80 մղոն խորութեամբ։ Իտալացիները այժմ զբաղած են ճամբաներ շինելով։

ՀԱՊԷՇ ԳԵՂՈՒՀԻՆԵՐ ԼՈՒՍԱՆԿԱՐՈՒԱԾ ԱՏԵՆ (ՀԱՐՐԱՐ)

Երեքշաբթի օր՝ մեր նոր թերթօնը

«ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ»

Անգլիացի ժողովրդական հեղինակի մը՝ Տիկին ՔՐԻՍԹԻԻ վէպը
որ պիտի կարդացուի մեծ հետաքրքրութեամբ։

Կայսրը եւ կղերը դէպի ճակատ

Ուրբաթ օր ջորիներու կարաւան մը կազմուած էր Եթովպիոյ մայրաքաղաքին մէջ դէպի Տէսիէ։ Կարաւանին պիտի միանային օտար թերթերու թղթակիցները եւ լուսանկարիչներ։ Վերջին պահուն արգիլուեցաւ թղթակիցներուն մեկնումը։ Կ՚ըսուի թէ այս կարգադրութեան պատճառ եղած է դահաժառանգը, որ նոր վերադարձած ըլլալով Տէսիէէն, պատմած է թէ զօրքը շատ գրգռուած է օտարներուն դէմ, հետեւաբար թղթակիցներուն համար վտանգաւոր է ճամբայ ելլել ջորիներու կարաւանով։ Կը խորհուի ինքնաշարժներ տրամադրել թղթակիցներուն, աւելի ապահով ճամբորդելու համար։

Նոյեմբեր 8ին 30 կառքեր ճամբայ ելան դէպի Տէսիէ, տանելով կայսեր անձնապահ զինուորները եւ ծառաները։ Կառքերէն մէկուն մէջ կը գտնուէին մայր եկեղեցւոյ քահանաները, սրբազան փայտով որ կը համապատասխանէ ուրիշ ազգերու խորանին։ Արքայական սենեկապանն ալ միացած է կարաւանին, բայց ոչ հոգեւոր պետը, որուն նկարը հրատարակած էինք երէկ։

Խիստ գրաքննութիւն հաստատուած է արտասահմանէն հասած թերթերու եւ գիրքերու վրայ։

*** Զինուորական մասնագէտներ կը կարծեն թէ Հաբէշները լուրջ դիմադրութիւն մը պիտի փորձեն այն ատեն երբ իտալական բանակը փորձէ յառաջանալ Մաքալէէն դէպի հարաւ։ Հիւսիսային շրջանի հաբէշական բանակը 500,000 կը հաշուեն, ճամբայ ելած օգնական ուժերն ալ միասին առնելով։ Իտալական թերթերու կարծիքով Հաբէշները 200,000 հրացան, 2000 գնդացիր, 250 միլիոն փամփուշտ եւ 300 փոքր թնդանօթ ունին Թիկրէի ճակատին վրայ։

Դիւանագիտական եւ պատժական ճակատին վրայ

Ֆրանսայի վարչապետը նոր տեսակցութիւն մը ունեցաւ Փարիզի իտալական դեսպանին հետ։ Հեռագիր մը կը տեղեկացնէ թէ Հռոմի անգլիական դեսպանը դարձեալ պիտի ներկայանայ Պ. Մուսոլինիի, խորհրդակցելու համար Միջերկրականի կացութեան մասին։ Անգլիա դեռ ոչ իսկ մէկ մարտանաւ քաշած է Միջերկրականէն եւ կը սպասէ որ Իտալիա մէկ զօրաբաժին ալ հեռացնէ Լիբիայէն։

*** Պաշտօնական տեղեկագրի մը համաձայն, մէկ օրուան մէջ 2000 վակոն բեռ անցած է Սէն Կոթարի փապուղիէն, դէպի Իտալիա։ Ապրանքները ղրկուած են Գերմանիայէն, մեծ մասով ածուխ եւ երկաթ։ 48 ժամուան մէջ 50 բեռնատար կառախումբեր հասան փապուղիին հիւսիսային ծայրը, ինչ որ աննախընթաց է։ Կ՚ըսուի թէ մեծաքանակ պաշար եւս կը փոխադրուի լեռնային ճամբաներով։

*** Գերմանական թերթերը կ՚ըսեն թէ կառավարութիւնը դեռ մէկ ամիս առաջ արգիլած էր ռազմանիւթերու արտածումը։

Վարչապետին ուշագրաւ ազդարարութիւնը

Վերջերս տեղական մամուլը վրդովիչ լուրեր կը հրատարակէ, այն տպաւորութիւնը ձգելով թէ դահլիճը պառակտուած է։ Կարգ մը թերթեր ալ կը ձգտին իրար ձգել Պ. Լավալն ու Պ. Էռիօն։ Վարչապետը անցի օր յայտարարութիւն մը ուղղելով մամուլին, ըսաւ.

— Այնպիսի ատեն մը երբ միութիւնը մասնաւորապէս անհրաժեշտ է, պարտք կը սեպեմ կրկնել այն կոչը զոր ուղղեցի անցեալ սեպտեմբերին, իմ բոլոր հայրենակիցներուս, որպէսզի զգուշանան որ եւ է արարքէ որ կրնայ խանգարել այդ միութիւնը։ Կը ցաւիմ որ այդ կոչը հանդիպած է կարգ մը խուլ ականջներու։ Իբրեւ պատասխանատու գլուխը, պարզապէս կը ցաւիմ որ փորձեր կը կատարուին կառավարութիւնը պառակտելու կամ անոր հեղինակութիւնը տկարացնելու համար։ Վարչապետը բացատրեց թէ բանակցեր կը կատարուին պառակտում սերմանելու համար դահլիճին ան–

(Շար.ը կարդալ Գ. էջ)

ԿՈՄԻՏԱՍԻ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ՓԻԼԻՍՈՓԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

Ա.

Անհրաժեշտ էր, մանաւանդ այս օրերուն՝ երբ վերլուծման փորձերու հետ թերագնահատումի հակումներ ալ կը նշմարուին, յիշատակել թէ Կոմիտաս փիլիսոփայութիւն կարդաց գերմանական համալսարաններու մէջ իր երաժշտական ուսումը աւարտելէ վերջ: Նոյն իսկ թէզ մը պատրաստեց՝ իբրեւ պսակաւոր փիլիսոփայութեան:

Անհրաժեշտ էր այս յիշատակութիւնը, որպէսզի դիւրին ըլլայ քննել ոչ միայն թերագնահատումի որ եւ է փորձ, այլ եւ նման փորձերու ոգին:

Ինծի համար զարմանալի է կարդալ, ամառ յօդուածներու կարգին, Սպիրիդոն Մելիքեանի գրքին ալ տակ(*), թէ Կոմիտաս «իր մշակոյթների մէջ էլ ամենեւին չի ազատագրուել էտնոգրաֆի հոգեբանութիւնից»: Եւ ահա Կոմիտաս,— սեւեր հագած մարդ մը, ձեռքը պայուսակ մը, կը շրջի գիւղէ գիւղ, ե՛րգ կը հաւաքէ: Եթէ ներելի ըլլար, պիտի ըսէի.— Հնավաճառ մը:

Հայաստանի մտաւորականներուն համար, որոնք յօդուած գրեն թէ ուսումնասիրութիւն, պարտաւոր են ողջունելու Մարքսի Կապիտալը,— ճիշդ ինչպէս երբեմն Պապը – Ալիի Հայ խմբագիրները, փիլաւ ուտել մը նկարագրելու առթին իսկ, ստիպուած էին ողջունելու Սուլթանին սուրբը, կամ վերջապէս սորուկ Հելվետացին, փողոցէն անցած ժամանակ, հարկադրուած էր ողջունելու Գէսլէրի գլխարկը,— գլուխ՚մ, պարտադրութիւն է գրել որ, եթէ Կոմիտաս «չի ազատագրուել էտնոգրաֆի հոգեբանութիւնից», պատճառն այն էր «որ այդ էր պահանջում էջմիածնի պատերի մէջ 15 տարի շարունակ կռուած ու կոփուած նրա ազգային – պահպանողական աշխարհայեացքը, մի աշխարհայեացք, որը գիւղը յեղաշրջելու ոչ մի խոհակ չունի,— այդ էր պահանջում այն էտնոգրաֆիկ հոսանքը, որը 70ական թուականներից Գարեգին եպիսկ. Սրուանձտեանի գլխաւորութեամբ իշխում էր թէ գրականութեան մէջ, թէ կրթական հիմնարկներում, որը ահազանգ էր խփում գիւղն արշաւող կապիտալիզմի աւերիչ ոտների տակից փրկելու այն ամէնը, ինչ որ ենթակայ էր կորստեան, վերջապէս այդ էր պահանջում նրա շրջապատը, մանր բուրժուական ինտելիգենցիան, որը տոգորուած նոյն պահպանողական իդէոլոգիայով՝ աւելի մեծ եւ նոր պահանջներ չունէր»:

Չեմ ուզեր հարցնել թէ Լէնինկրատի Հայ երաժշտագէտներէն Փրոֆ. Քուշնարեան, երբ էտնոգրաֆիկ աշխատանքներ կը կատարէ Հայաստանի մէջ, պարբերաբար կուգայ ժողովրդական երգեր ու եղանակներ գրի կ՚առնէ հայկական գիւղերէն, ո՞ր էտնոգրաֆիկ հոսանքին կը պատկանի, կամ քանի՞ տեսակ էտնոգրաֆիկ շարժում կայ: Չեմ ուզեր նոյնպէս ըսել թէ երբ Արեւելահայերը, որոնք մեզմէ աւելի լաւ գիտեն գնահատել ազգագրական հարստութեանց արժէքը, Սպիրիդոն Մելիքեան չունի նոյն գնահատական վերաբերումը հայ ժողովրդական գանձերու մասին:

Մնաց որ Սպ. Մելիքեան հակասութեան մէջ է: Արձանագրելէ վերջ թէ Կոմիտաս փոփոխութիւններ չէ մտցուցած ժողովրդական երգերուն մէջ,— տուած է այնպէս՝ ինչպէս առած է,— կ՚աւելցնէ թէ կոմիտասեան ստեղծագործութիւններուն գլխաւոր յատկանիշն է բազմաձայնութիւնը:

— «Ամենագլխաւոր նորութիւնը, որ բերում է Կոմիտասը իր մշակոյթներում, դա էտնոգրաֆիկ՝ դարերով բիւրեղացած միաձայն ժողովրդական երգի բազմաձայն դարձնելու խնդիրն է, երաժշտական արուեստի արեւելեան եւ արեւմտեան պրինցիպների (սկզբունք) սինթէզի (համադրութիւն) խնդիրը» (էջ 28):

— «Նա ոչ թէ պոլիֆոնիկ ոճի ֆորմուլաներին է ենթարկում ժողովրդական երգը, այլ ժողովրդական երգի հոգեբանութիւնից եւ նրան իրական կեանքում շրջապատող իրական պայմաններից է բխեցնում իր պոլիֆոնիկ բազմաձայնը» (էջ 29):

Ուրեմն, Կոմիտաս պարզ արհեստաւոր մը չէ, որ միայն տաշեր, յղկեր ու մշակեր է ժողովրդական երգը, այլ եւ իբրեւ արուեստագէտ՝ զգեստ է հագցուցեր անոր, իր ստեղծագործ հոգիին ապրշումով հիւսած:

Բայց ո՞յքան:

Այստեղ կանգ կ՚առնեն անոնք որ փորձեր են ուսումնասիրել Կոմիտասեան նպաստը (apport) Հայ երաժշտութեան: Ծուլութիւն մը կ՚արգիլէ քիչ մը եւս յառաջանալ, ճշդելու համար թէ ի՞նչ կը հետապնդէր Կոմիտաս,— «կառչած մնալով ազգագրական տարրերուն» եւ «յարելով բազմաձայնութեան»:

×

Կոմիտաս նուիրուած էր հանճարային աշխատանքի մը,— բանաձեւել ազգային երաժշտութիւն մը:

Իր համեստ արտայայտութիւններուն մէջ դժուար չէ գտնել փաստեր որ հաստատեն տառապանքը վիթխարի այդ ծրագրին համար:

«Հայ Քնար»ի յառաջաբանին մէջ Կոմիտաս կը գրէր, թէեւ համեստ աշխատանքի մը նկարագիրը տալու ձեւով, թէ ուզեր է «պահել ինքնուրոյն բնաւորութիւն ունեցող եւ զուտ ազգային դրոշմ կրող հայ գիւղական եղանակների ոճն ու ոգին»: Ու միւս ժամանակ կը խոստանար տալ «մի գիտական երկասիրութիւն մեր ժողովրդական երաժշտութեան մասին»: Շատեր գիտեն նաեւ որ Կոմիտաս ծրագիր մը ունէր Երաժշտանոց մը հիմնելու Պոլսոյ մէջ,— առիկա պիտի ըլլար, ապահովաբար, ուսումնարան մը ուր պիտի մշակուէին հայ երաժշտական վարդապետութեան նախատարրերը:

Իր «ժողովրդական» երգերով, Կոմիտաս հրաշալի նուաճում մը կատարեց եւ «քաղաքացի Հայուն» հասկցուց որ, «իր գեղջուկ եղբօր պարզ, բայց շատ ինքնատիպ եղանակները» կրնան պատուով ներկայանալ եւրոպական երաժշտական շրջանակներուն, ուզելով ըսել «բացառապէս եւրոպական երաժշտութեան ուսման նուիրուած քաղաքացի Հայուն» թէ ժամանակ է վերադառնալ «զուտ ազգային դրոշմ կրող հայ գիւղական եղանակներին»,— ազգային երաժշտութեան:

Եւ հիմա, բանաձեւելէ առաջ Կոմիտասի արուեստի փիլիսոփայութիւնը, զետեղենք այս մեծ երաժիշտը պատմական փլանի վրայ:

1500 տարի առաջ, երկու վիթխարի ուժեր, հանճարեղ երիտասարդներով շրջապատուած, հայկական տառեր կը յօրինեն եւ կ՚ուսուցանեն՝ պաշտպանելու համար ժողովուրդի մը քաղաքակրթութիւնը ընդդէմ արեւելքին եւ արեւմուտքին: Պահպանողական եւ յեղափոխական սերունդը տակաւին կ՚աշխատի մեզի բացատրել թէ Ոսկեդարու հրաշքը արդիւնքն էր քրիստոնէութեան յաղթանակին: Արդի վերագնահատող սերունդը կը մերժէ այդ տեսակէտը եւ կ՚ըսէ թէ առանց հայկական տառերուն՝ քրիստոնէութիւնը ոչ թէ կը փրկէր մեզ, այլ անպայման կը կործանէր: Տառերն էին որ ազգայնացուցին գրականութիւնը, երիտասարդութիւնը, պետութիւնը, եկեղեցին:

1500 տարի վերջ,— սկիզբն ենք ընդհ. պատերազմին:

Խարխուլ պետութեան մը մէջ՝ Հայ միտքը չի մտածեր վաղուան մասին, որ կը սպառնայ:

Արեւմտեան հատուածը՝ Պոլիսը իրեն չօշափուկ դարձուցած, կ՚աշխարհաքաղաքացիանար հետզհետէ բարքերով, զգացումներով, ճաշակով:

Արեւելեան հատուածը Կովկասը իրեն չօշափուկ դարձուցած՝ ռուսաբարացիական պատմուճան կը նետէր իր ուսերուն:

Էջմիածինը գործիք՝ ռուսական աշխարհակալութեան, (երբ առիթը ներկայանայ, կը պարզենք նաեւ մեր գրականութեան մեղքերը, կրօնական պայքարը Մուրացանի կամ Րաֆֆիի գործերուն մէջ):

Պոլսոյ Պատրիարքարանը մեղապարտ՝ ֆրանսականեւամերիկեան աշխարհակալութեան միսիոնարական հատուածին գործունէութեան մէջ:

Հին սերունդը վերածնունդ կը կոչէ այս շրջանը:

Եւ ի՞նչ վերածնունդ,— ժամանակներու բանաստեղծութիւն, սալոնի գրականութիւն: Հայը անունով էր Հայ:

Կը հաւատամ որ Կոմիտաս նշմարեց վտանգը: Անզօր էին այլ եւս մեր զէնքերը,— եկեղեցին չէր կրնար ոչ թէ վերականգնել մեր ժողովուրդը, այլ նոյն իսկ պաշտպանել անոր գոյութիւնը: Մեր դպրոցները կքեր էին թարգմանածոյ բանաստեղծութեամբ եւ անճաշ գրականութեամբ խճողուած դասագիրքերու տակ, (ինծի մի՛ յիշեցնէք շատ գովաբանուած քանի մը հայ բանաստեղծներ, որոնք կրնան արդարանալ միայն իրենց ժամանակով՝ եթէ յետպատերազմեան վերագնահատումը հասցնենք մինչեւ իրենց ստեղծագործութիւնները):

Երաժշտութի՛ւնը միայն կրնար փրկել հայ ժողովուրդը եւ ծաղկեցնել հայ բանաստեղծութիւն, հայ նկարչութիւն, վերջապէս հայ արուեստ:

Առանց ինքնուրոյն եւ ազգային երաժշտութեան՝ պատրանք է խօսիլ մշակութային անհատականութեան մասին:

Կոմիտաս ուզեց նախ երաժշտութիւն տալ այս ժողովուրդին՝ առաջնորդելու համար զայն իր ազատութեան:

Ես նախ յիշեցի Ոսկեդարը,— արեւելեան եւ արեւմտեան քաղաքակրթութեանց բախումին մէջ հայկական կենսունակութեան մէկ հրաշքը: Որ պէտք նոյն պատկերին դէմ ներկայացնեմ Կոմիտասի վիթխարի աշխատանքը,— քրիստոնէութեան մէջ մեղկացած, օտար դրամագլուխով թունաւորուած, ջարդերու տակ քամուած ժողովուրդի մը աւիշ տալ, որ ապրի եւ աճի: Մենք պէտք չունէինք երաժիշտներու, այլ պէտք ունէինք երաժշտութեան:

Ու Կոմիտաս, թող «էտնոգրաֆ» կոչեն զինք, ոչ թէ «ժողովրդական» երգ հաւաքեց, այլ ժողովրդական երգերու ոգին պրպտեց, ինչպէս եւ հին ձեռագիրներու վրայ հայկական ձայնանիշերը սերտեց, որպէսզի կարենայ բանաձեւել հայ երաժշտութիւնը: Համեստութեամբ մը «ժողովրդական երգ», «հայ գիւղական եղանակ» կ՚անուանէ ինչ որ կը պրպտէ,— սակայն մե՛ծ է իր նպատակը եւ հոյակապ: Մեր քաղքենիներուն փափկութեամբ ըսել.— Սորվէ քու գիւղացի եղբօրդ երգերը, որոնց մէջ է քու ցեղիդ ոգին:

Ափսո՜ս, որ հարուածը շուտ իջաւ լուսեղ ու ճաճանչաւոր ուղեղին վրայ, եւ կոմիտասեան հոյակապ գործը, որ պիտի յեղաշրջէր մեր բանաստեղծութիւնը, մեր ամբո՛ղջ կեանքը, մնաց կիսատ:

«Շուտով հրատարակելու ենք մի գիտական երկասիրութիւն մեր ժողովրդական երաժշտութեան մասին» կը գրէր Կոմիտաս «Հայ Քնար»ի մէջ:

Չկրցա՛ւ տալ այդ գործը, որ դպրոց մը պիտի ըլլար թերեւս: Սակայն այս ընդունակ ուղեղը, որ լաւ կազմուած էր եւ կատարելապէս մշակուած, տուաւ գործ մը, ուրկէ ներշնչուած՝ կարելի է բանաձեւել իր արուեստին փիլիսոփայութիւնը:

Այդ ալ յաջորդով:

Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

(*) Կոմիտասի ստեղծագործութիւնների անալիզը, տպ. Երեւան, 1932:

Խ. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԳ ՈՒԺԻ ԵՒ ԳԵՂԵՑԿՈՒԹԵԱՆ

Ահաւասիկ գրի՛չն իմ առած՝ թաթախուած խինդո՛վ ցօղաթուրմ,
Գրիչ, որ սիրերգներ է սրնգում եւ երկնում է երգե՛ր մարտակա՛ն,
Ես, որպէս Ուժի՛ եւ Գեղեցկութեան կարմրաշիրտ մի քուրմ՝
Երգում եմ գունդագունդ այս ե՛րթը յաղթական:

Դուք երկրիս չքնաղ աղջիկներ եւ դուք տղաներ խնդուն,
Ով անընկճելի՛ սերունդ ներկայի մեր արեւավա՛ռ.
Շառաչում էք ինչպէս շեփորները շէկ ու թնդում՝ ինչպէս թմբուկներ թնդուն,
Եւ փայլում դասա՛կ առ դասակ — ինչպէս տեղական անտառ:

Ձեր ամէն մէկի շուքի՛ հետ՝ փայլում է կենսախինդ մի գարուն,
Ամէ՛ն մի նազանի՛ աղջիկ՝ յաղթանակ սամա՛ռ է հուրհուր,
Ամէն մի մկանուտ տղայի շնչե՛ղ թոքերում՝
Շնչում է մեր կեանքի շունչը եւ ամբողջ մեր խինդը ոսկեհուռ:

Դուք խինդի անսահման ծո՛վ էք եւ ուժի անզուսպ ովկիան,
Եւ փայլող արշալոյս ներկայի, որ դէպի գալի՛քն է գնում.
Դուք պայքա՛ր էք, եւ ե՛րգ էք, եւ սէ՛ր էք, եւ կեա՛նք,
Եւ կեանքի սկի՛զբ ու ընթա՜ցք անհատնում:

Եւ ես նայելով ձեր երթին՝ Ուժի՛ եւ Գեղեցկութեա՛ն,
Խորհում եմ, որ չե՛ն ունեցել այսքան վեհութի՛ւն ու կի՛րք —
Եւ ո՛չ ոլիմպեան խաղերը, որից թնդում էր Հելլա՛դան,
Եւ ո՛չ էլ մո՛ւտքը Կեսարի՝ յաղթական կամարի տակից:

Ձեր զօրասիւներից ներմակ՝ թնդում են քաղաքները մեր,
Եւ խայտում գիւղե՛րն հեռաւոր եւ խլիրտ գիւղե՛րը մօտիկ.
Եւ ամբողջ մի անծայր երկիր՝ դառնում է Ո՛ւժ, Գեղեցկութի՛ւն ու Սէր
Եւ կապում իր մէջքին կանա՛չ եւ կարմիր գօտի՛:

Քայլեցէ՛ք չքնա՛ղ աղջիկնե՛ր եւ դուք տղանե՛ր վստահ,
Թող սարսի՛ անարգ թշնամին ձեր երթից հզօր, առնակա՛ն,
Քանզի շողում է գալիքի հորիզոնը բիւրեղի՛ց յստակ,
Քանզի ձե՛րն է կեանքը, ձե՛րն է սէրը, եւ ձե՛րն է պայծա՛ռ ապագան:

ՍՈՂՈՄՈՆ ՏԱՐՕՆՑԻ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

ՑԱՂԱԳՍ ԼԱԼԿԱՆՈՒԹԵԱՆ

Լալկանութիւնը հայկական ունակութիւն մը եղած էր:

Հայոց բանաստեղծները լալկան, վիպասանները լալկան, հռետորները ու առաջնորդները լալկան, կաթողիկոսն ալ լալկան, պատրիարքն ալ: Լալկան նոյնպէս արտասահմանի գործիչները, լալկան ուսուցիչները, խմբագիրները, գրաշարները, ընթերցողները:

Մեր մէջ խնդացած են միայն սրճարանատէրերը եւ գրավաճառները:

Անոնցմէ զուրս հոնքուր հոնքուր լացած են դերասանները, ըլլայ անոնք ողբերգու թէ կատակերգու: Հաւասարապէս լացած են, յարատեւ փղձկելով, աղի արցունք թափելով, մազ փետտելով եւ կուրծք ճանկռտելով:

Փա՛ռք Աստուծոյ, ազգային լալկանութիւնը վերջ գտած է: Մնացած են սակայն հետքերը, որոնց մասին կ՚արժէ անդրադառնալ:

×

Տօքթ. Զենոբ Պէօրէքճեան «Հայ-Բոյժ»ի վերջին թիւին մէջ յօդուած մը ունի «Ինչո՞ւ համար կուլաք» վերնագրով: Այդ գրութեան մէջ յարգելի բժիշկը կ՚ըսէ.

— «Բնախօս-հոգեբանական այս խնդիրը (լալկանութիւնը) կարենալ լուծելու համար, պէտք է դիմել գեղձերուն: Անոնցմէ ամէնէն կարեւորն է վահանագեղձը ... Վահանագեղձը մասնագիտութիւնը ունի ջղային, հոգեկան եւ բարոյական խանգարումներու: Անոնցմէ են բարկութիւնը, ջղայնութիւնը, տխրութիւնը եւ լացը: Գեղձերը կը խանգարուին իրենց արտադրութիւնը սովորականէն աւելի չատցնելով կամ պակսեցնելով: Այս երկու տեսակ խանգարումները բարեբախտաբար դիւրաւ կը ջոկուին: Գերարտադրութիւնը զսպելու ամէնէն դիւրին եւ արմատական միջոցն է Ռէօնթկէնեան ճառագայթներու գործածութիւնը»:

Ցաւոյ մեր արուեստագէտ բժիշկը կը թուէ կարգ մը լալկաններու դարմանումը, շնորհիւ Ռ. ճառագայթներու ազդեցութեան:

Տարիքը առած կին մը որ եղած է ի ծնէ եղերամայր, յանկարծ կը դադրի լալէ: Բժիշկը կ՚ըսէ.— «Անգամ մըն ալ չլացաւ, նոյնիսկ ... պէտք եղած ատեն»:

Ուրիշ կին մը, երեսուներհինգնոց, որ կուլար օրական քանի մը անգամ, Ռ. ճառագայթ դնելով իր վահանագեղձերուն վրայ, սկսաւ խնդալ, մէկ մոլութենէն անցնելով միւսը:

Ու բժիշկը կը թուէ դեռ հինգ օրինակներ, որոնք իր հանճարեղ մեթոտով դարմանուած են ու դադրած արցունք թափելէ: Հիմակ անոնց աչքերուն մէջ կը փայլի անոյշ ժպիտ մը:

Անոնք բոլորը սակայն կիներ են: Մեր յարգելի բժիշկը կրնա՞յ նաեւ այր լացողներ դարմանել: Կիները դիւրաւ կուլան, դիւրաւ ալ կը դադրին լալէ, մինչդեռ այրը դժուար կուլայ, բայց անգամ մը որ լայ՝ ողբերգութեան կը վերածէ ամէն ինչ:

Պէտք է խոնարհաբար խնդրել Տօքթ. Զենոբ Պէօրէքճեանէն որ ի շահ ազգին եւ գիտութեան՝ իր մեթոտը կիրարկէր նաեւ ազգիս կարգ մը հաստատութիւններուն եւ անհատներուն վրայ, որպէսզի անոնք ալ դադրին լալէ:

Օրինակի համար լաւ պիտի ըլլա՛ր ամբողջ Բարեգործականի կազմին վրայ հեղեղել Ռէօնթկէնեան ճառագայթներ, որպէսզի դադրի արտասուելէ զոնէ իր բանաստեղծ անօրէնը:

Եթէ Ռ. ճառագայթը տկար գայ, արծաթի եւ ոսկիի ճառագայթներ փորձելու է, անպայման լաւ արդիւնք ձեռք կը բերուի:

Նոյն ճառագայթները պէտք է ուղղել նաեւ Ներգաղթի կեդրոնին, որպէսզի վերջացնէ իր լալկան երգը —«Տեղ չունինք, տուն չունինք»:

Հաստատութիւններէն անցնելով անհատներուն, լաւ պիտի ըլլէ Տօքթ. Զենոբ եթէ Ի, Փ, Ք, Լ, Օ Ֆ, ճառա- գայթներ ուղղէ լալկանութեան խոյեան մեր Վռամշապուհ Արքե- կենց սրբազանին վրայ, որուն ժպի- տը տեսնելու կարօտով պիտի փարիզահայութիւնը:

Աստուծոյ ո՛չ մէկ ճառագայթը կրցած Արքեպիսկոպոսը ժպտեցնել: Կ՚ար- ժէ փորձել արքեպիսկոպոսութեան ճառագայթը:

Այդ ճառագայթը թող ըլլա- ցունքը կը չորցնէ, փայլուն ըլլա- ժպիտ կը շողացնէ:

Գալով մեզի, մենք առանց ճառա- գայթի ալ կը խնդանք: Խաչարի ալ կը խնդանք: Ամէնուն համար կը խնդանք, ամէն բանի համար կը դանք: Կը խնդանք յիմար ինչպէս ուրիշներ կուլան... չխնդա- լու համար:

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ԵՐԳԵՐՈՒ ԾՓԱՆՔԻՆ ՎՐԱՅ...

27 հոկտ. կիրակի

(Վարդապետին թաղումի օրը)

... Այսօր, յետմիջօրէս կ՚անցընեմ Կոտրինէշի անտառային արահետներուն վրայ:

Շուրջս, հեռուն՝ աշունի պերճ ու հպարտ տօնակատարութիւնը: Ի՜նչ տխուր շնորհ մըն է սակայն գեղեցկութիւնը: Ահա ամայքին վրայ թեւարաց՝ մենաւոր, ոսկեվառ կաղնիներ: Հոն, թփուտէն անդին, ճամբուն երկայնքին, թանձրախիտ ծառերու շարքը՝ ապաղէն ասպետներուն տողանցք մը ըլլայ կարծէք:

Երբ կ՚անցնիմ սաղարթներուն տակէն՝ գլխուս ոսկի կը մաղուի. քայլերուս ներքեւ սակայն այդ ամբողջ պերճանքը վերածուած է ժանգի ու մոխիրի:

Յանկարծ ամպերու տեղատարափը կը սկսի հոսիլ երկինքէն, օդը կը լեցուի անձկութեան, վախի սարսուռով: Վերահաս պատուհասի մը նախազգացումը կը ճնշէ իրերու հոգիին, իմ ալ սրտիս վրայ:

Ի զուր երբեմն պայծառ բացէ մը, արեւի աղօտ ժպիտ մը կը սահի համայնապատկերին վրայէն: Մթին սաւերներ կը ծծեն, կ՚ողողեն զանոնք:

Իրիկունը կը ծանրանայ յանկարծ հասուն ու մահամերձ ժամերու մեղմաղձոտութեամբ:

Կը փախիմ, կ՚առանձնանամ սենեակս, ուր մթութիւնը այնքան ընտանի է ու բուրումնաւէտ՝ անտեսանելի մաղիկներով, համր շշուկներով:

Կը դարձնեմ ձայնասփիւռի կոճակը ու ինքզինքս կը տրամադրեմ աշխարհին:

«Ալօ ... ալօ ...»:

Ահաւասիկ Պերլինն է որ կը խօսի. կը հրաւիրէ իր համասփիւռ, անյայտ ունկնդիրները մտիկ ընել «Երիտասարդութիւնը՝ որ կ՚երգէ սահմաններէն անդին»:

Աննախընթաց, եզական երգահանդէս մըն է որ փորձած է կազմակերպել Պերլինի կայանը: Աշխարհի հինգ ցամաքամասերէն, երեսուներէկ ազգեր ներկայացնող պատանեկան խումբեր հրաւիրուած են յաջորդաբար ներկայանալու, ու ազգային, ինքնուրոյն երգով մը մասնակցելու եթերային, օդաճեմ այդ նուագահանդէսին:

Ու արդարեւ, ժամացոյցին թիքթաքին հետ, որոշեալ պահուն կը պայթի նախ եւ առաջ գերման երգը, զօռ, խրոխտ ու տաք ... Տարածութեան մէջէն յուզումը կը փոխանցուի, գրեթէ կը զգամ երգող պատանիներու կուրծքի ելեւէջը, սրտերուն տրոփիւնը, անոնց հեւքը կը շոյէ ճակատս:

Ու այնուհետեւ, իրարու ետեւէ, կանխապատրաստուած ծրագրի համաձայն, ճշգրիտ կանոնաւորութեամբ կը հնչեն միւս ազգերու համերգները. իւրաքանչիւրը՝ իր իսկ երկրէն, ամէն մէկը, իր բարբառով եւ իր իսկ ժողովուրդին հարազատ մէկ երաժշտութեամբը:

Ամէնքն ալ՝ պատանիներ, երիտասարդներ, որ, բաժնուած թէեւ, ովկէաններով, անջրպետով, բայց պարիկի մոգական գաւազանով մը յանկարծ կը ցայտեն, կը վկայեն իրենց հնչեղ ներկայութիւնը այդ ժամադրութեան ու կրկին կը սուզին իրենց լռութեան խորը:

Ո՞րը յիշել ... ո՞րը մոռնալ:

Եւրոպական գրեթէ բոլոր երկիրներէն զատ, Միացեալ Նահանգները, Հարաւ. Ամերիկայի հանրապետութիւնները, Հարաւ. Ափրիկէն, Հոլանտական Մալէզիան, Սիամը, ու հուսկ ուրեմն Ճափոնը իրենց մասնակցութիւնը բերին աշխարհաշրջիկ այդ երգատօնին:

Գերման կազմակերպիչ, բծախնդիր ոգին յաջողած էր իսկապէս ժամացոյցի մը ճշգրտութեամբ լարել, համադրել ու շարժման մէջ դնել մարդկային այդ ուժերը ու թէքնիք օրկաններու, հաղորդիչներուն վիթխարի կազմածը: Ի՜նչ դժուարութիւններ, արգելքներ, ի՜նչ մանրակրկիտ նախապատրաստութիւններ ենթադրել կու տար միջերկրային այդ ցոյցը:

Անտարակոյս գործնական լծակներն ու կապակցութիւնները միշտ չէին համակերպեր կազմակերպողներուն փափաքին, ծրագրին: Նիւթը երբեմն կ՚ընդվզէր մարդուն դէմ: Անախորժ ճռինչներ ու կռինչներ կուգային խաթարելու մանաւանդ հեռաւոր ունկնդրութիւնները, բայց տարրերու այդ բիրտ քմայքը անզօր էր կապտելու եւ զսպելու մարդկային այն ջերմութիւնը, որ կը փոխանցուէր այդ պահուն երկիրէ երկիր, երգողներու եւ ունկնդիրներու միջեւ:

Ու այսպէս, երկու ժամ ձայնասփիւռս ինծ բերաւ յուզումի ու համակրանքի ալիքներ: Աղբիւր մըն էր անիկա ուրկէ կը հոսէր նորատեսակ բարեկամութիւն մը: Սովորական երգողներ, նուագողներ չէին անոնք, այլ իրենց սրտաբուխ ողջոյնը, իրենց կուրծքի տենդոտ հեւքը աշխարհի նուիրել փափաքող էակներ ... Այդ երիտասարդ ձայներուն հետ միասին տարօրէն յոյսի մը, ու խոստումներու նախազգացումն ալ կը թեւակէր երկրի չուրջ, կիրքերու տիղմին մէջ խրած մարդերու վերեւ:

Կը զգայի թէ մարդկային հոգին միշտ նոյնն է ամէն տեղ. նոյն տարտամ ըղձանքները, նոյն բարի ու մտերիմ յուզումները կը թրթռային ժողովրդական այդ երգերուն մէջ, ի՞նչ աստղի տակէ, ի՞նչ խուլ ժամանակներէ ալ որ գային անոնք:

Կը զգայինք անգամ մըն ալ թէ եր- գերուն մէջ իրենց լաւագոյն մաս- իրենց հոգիին ազնիւ ցոլքերը մի- դրած են մարդիկ ...

Չէ՞ որ երգը ինքնին մարդուն բացումը, պայծառացումն է պէս ինչպէս արուեստը: Կը բաւէ մարդիկ երգեն միշտ, որպէսզի չդադրինք հաւատալէ իրենց վրայ գը՝ որովհետեւ մարդուն լաւագոյն դէմքն է, որ դարձած է ապագային

Ու այդ պահուն թէ ձայնասփիւ- ինծ բերէր փոխնիփոխ, խանդավա- կամ տխրանուշ, զինով կամ անզգ- քրքջալից կամ հեծկլտուն, հանդիս- ւոր կամ թեթեւսոն մեղեդիներ.

Թէ իտալական զօռ ու պայթող տերուն քով իմանայի անգլիական խոհուն կամ բարեհամբոյր խօսք-

Թէ Փրանս. Թագաւորի երգին ջորդէր սլաւոն թունդ ու տխրա- նուագը, հիւսիսի ստոյլ միսթիք տաղը կամ թէ արժանթ- եան տարփավառ ու լալագին հա- ները խառնածին Ծայր. Արեւել- կերկերուն ու սրտառուչ աւաչներ

Այդ ամէնուն մէջ կը զգայի ինք- զինքս, կ՚իմանայի արձագանգներ թաքուն աղօթքներս ու

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ՉՈՐՍ ՓՐԿՉՈՒՀԻՆԵՐԸ

(Հապէշական հէքեաթ
Հառփ մախմետական ցեղէն)

— • —

Երկու երիտասարդներ նշանուեր էին երկու աղջիկներու: Գիշեր մը անոնք երկու խօսէին այն յարձակումի մասին, կը կ'ուզէին իրենց գիւղին վրայ կատարել դրացի գիւղին այրերը: Երիտասարդներէն մին ըսաւ.

— Ըսուածին նայելով՝ անոնք մեր վրայ պիտի յարձակին վաղը: Ես պիտի կռուիմ եւ պիտի սպաննեմ անոնց պետը:

Իր նշանածը յարեց.

— Ես չեմ հաւատար քեզի: Եթէ այդ բանը ըսած ըլլար ընկերդ, կը հաւատայի թէ կ'ընէ:

Իսկ ընկերը ըսաւ.

Ու աղջիկը յարեց.

— Միասին պիտի երթանք: Որովհետեւ մի ամն կ'ուզէ քու փառքդ բաւարարել՝ նիզակի մը պատճառաւ, կը փափաքիմ քեզ հետ միասին գալ:

Երիտասարդը իր ձին հեծաւ՝ լուսնալէն առաջ, որպէսզի իր հետ ճամբայ չելլէ իր նշանածը: Բայց աղջիկը նկատեց զայն, վազեց անոր ետեւէն եւ գոչեց.

— Կեցի՛ր: Ա՛ռ զիս ձիուդ քամակը որպէսզի ես ալ կարենամ քեզի հետ ըլլալ: Եթէ հարկ է որ մեռնինք, մեռնինք միասին:

Երիտասարդը բարձրացուց աղջիկը, ու անոնք միասին ճամբայ ինկան՝ դէպի յարձակողներուն գիւղը: Գիւղին առջեւ տեսան չորս մը երիտասարդներ, որոնք կը լողնային լիճին մէջ, անոնք աղջիկներն էին պետին: Աղջիկներէն մեծը, որ սիրելին էր իր հօրը, ըսաւ երիտասարդին.

— Ո՞ւրկէ կուգաս, երիտասարդ:

[…]

Այն օրուընէ մինչեւ այսօր՝ վէճ կայ այս մասին, ու յայտնի չէ թէ ո՞րը պէտք է ըլլայ առաջին կինն ու տանտիրուհին:

Այսպէ՛ս, ահա:

Ու Ալլահը թող ձեզի հետ ըլլայ:

ՎԱՐԴԱՊԵՏ ՎԱՐՊԵՏԸ

— • —

Սարերին թուփ չըմնաց
Դարդիս դարման անելէն:
(Ծիրանի ծառ, Կ. Վ.)

Ձեւ տեսած չայն, բայց ամէն անգամ որ կը մտերմանամ իր աշխարհիկ եւ կրօնական երաժշտութեան հետ, վարպետը՝ յաղթ ու կորովի կը ցցուի աչքիս դէմ, որպէս խանդ, սէր, գորով, թախիծ ու երեւակայութիւն: Հոգեկան զգացումներու յորձանք մըն է ան որ կ'ուռի, կ'ալեկոծի եւ ահեղաշունչ մռնչիւնով մը կ'երթայ փշրուելու անհունին մէջ, ուր նայեաղներն ու յաւերժահարսերը տեսան հոգիներուն […]

[…]

Վ.) իր հոգւոյն խորքը: Հոն մեր աշխարհի սարերն ու ձորերը, այգիներն ու արօտները, արտերն ու կալերը, ընտանեկան, հարսանեկան խրախճանքներու բոլոր երեւոյթները դաշն համադրութիւն մը կը տանին, ուրկէ կ'անցնին գերանդին ուսին, հոտովելը չըթներուն, մահակը ձեռքին, մախաղը մէջքին չինար եարերը, հովիւ, մաճկալ, դուարած, կամնող, բոլորը, բոլորը: Աշխատանքի բոլոր երկաթեայ տիպարները հայ աշխարհին: Անոնց […]

[…] րերին թուփ չի մնար, դարդին դարման անելէն»: Կը չիջի իր կեանքին հուրը, իսկ դաշներգու հոգին եւ էութիւնն անոր, հայ երգին քնարակիր ծիրին մէջ կը յաւերժանայ վսեմ եւ տիրական, իբրեւ առաջնորդող լուսաւոր աստղ մը, նոյնքան վսատաբախտ եւ չուառական մեր սերունդին:

Ա. Գ. ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ
«Յ Ա Ռ Ա Ջ »Ը

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Կին, Խնջոյք եւ Արուեստ

■■■

Ճէյմըս Պրիւսի օրով՝ բովանդակ Եթովպիոյ մէջ, ու տակաւին հիմա՝ կարգ մը ցեղախումբերու մօտ, կինը պտուղ մըն է զոր կրնաս ճաշակել հանդիպած տեղը, ճիշդ ինչպէս ճամբուդ վրայ ծառէ մը կը փրցնես ու կ'ուտես, կամ ճիշդ ինչպէս Ադամ՝ առանց սատանային միջնորդութեան:

Ատտուած առատ կին է տուեր Եթովպիացիներուն, փոխան պտուղի, որ հազուագիւտ է հապէշական երկինքին տակ: Անկէ՝ տարօրինակ բարոյական մը:

Երբ Եթովպիացին կ'ամուսնանայ, առագաստի գիշերը անցընելէ վերջ յաջորդ առտուօտ կանուխ կը մեկնի տունէն, որպէսզի, համաձայն երկրին աւանդութեան, փեսային չորս բարեկամները կարգով փոխարինեն զինք՝ իր կնոջ մօտ: Իւրաքանչիւրը, որ կը մտնէ նոր հարսին սենեակը, մասնաւոր հոգածութեամբ մը նիզակը կը կախէ դրան վրայ, որպէսզի այն որ իրեն պիտի յաջորդէ՝ հասկնայ թէ ներսը մարդ կայ: Քիչ յետոյ դուրս կ'ելլէ, նիզակը կը վերցնէ, պատմուճանը գօտիի պէս մէջքին կը փաթթէ ու կը մեկնի, տեղը տալով յաջորդին:

Հետաքրքրական են նաեւ խնջոյքները, զորս յաճախակի կը սարքեն Եթովպիացիները:

Կոչնականները տեղ կը գրաւեն մեծ սեղանի մը չուրջը, որուն վրայ դրուած են, պնակի փոխարէն, տափակ կլոր կարկանդակներ: Սեղանին մէկ անկիւնը դրուած են հացի կտորներ, որոնց վրայ կոչնականները կը սրբեն իրենց մատները: Ցետոյ այդ սրբիչհացերը կը տրուին գերիներուն, որոնք կ'ուտեն ախորժով: Երբ ճաշը կը սկսի, դրան առջեւ կը բերուի կով մը կամ ցուլ մը: Կը կապեն զայն, յետոյ ճեղք մը կը բանան դանակով, որպէսզի քիչ մը հոսի արիւնը՝ համաձայն Մովսիսական աւանդութեան: Եւ ահա երեք կայտառ գերիներ կը սկսին կենդանին մորթել, — բառին նախնական իմաստով: Իրենց մատները կը խօթեն մորթին եւ միսին միջեւ, այսպէս կը քերծեն կը հանեն կաշին: Կենդանին կը սկսի մռնչել ցաւէն, — կենդանիին մռնչիւնը ճաշի զանգակի դեր կը կատարէ:

Մորթը հանելէ վերջ մինչեւ ծունկերը, կը սկսին կտրել միսը այնպիսի վարպետութեամբ մը որ արիւնը քիչ հոսի: Կենդանին ողջ է տակաւին: Եթէ արիւնը շատ հոսի, կենդանին կը մեռնի եւ միսը կը կորսնցնէ իր արժէքը: Այսպէս հետզհետէ կը փրցնեն կը հանեն միսերը մինչեւ ոսկորները, առանց ճեղքելու մեծ երակ մը: Ու սեղանի վրայ կը բերուի միսը, որուն թելերը տակաւին կը շարժին, բոլորովին ողջ:

Ամէն կոչնական նստած է երկու կնոջ միջեւ: Եթովպական ցեղախումբեր կան, որոնք սովորութիւն չունին ձեռք դպցնելու իրենց պատառին, ուստի իրենց երկու քովերը նստած կիներն են որ կը կտրեն միսը, աղ ու պղպեղ կը ցանեն վրան, հացի պատառի մը հետ՝ իրենց մատներով կը խօթեն կոչնականին բերանը: Կոչնականը, ձեռքերը դրած քովի կիներուն ծունկերուն վրայ, քիչ մը առաջ հակած, բերանը բաց, իր գլուխը կը դարձնէ փոխն ի փոխ այն կնոջ, որ պատառը պատրաստած՝ կը հրամցնէ իրեն: Ցարգի են մեծ պատառները, եւ նոյնքան յարգի՝ ծամելու ձայն հանելը: Քաղաքավարութիւնը կը պահանջէ որ կերած ատեն չափչափ ձայներ հանեն: Երբ այրերը կշտանան, քանի մը պատառ ալ իրենք կը պատրաստեն եւ երկու ձեռքով իրենց աջն ու ձախը նստած կիներուն բերանը կը խօթեն: Այնուհետեւ կը սկսին խմել պարպելով եղջիւր մը, մինչ կիները կը շարունակեն ճաշել:

Կը պատահի, որ կին մը եւ այր մը փոխուին եւ երկարին գետինը, տարբեր ախորժակէ մը մղուած: Անոնց քովինը կը վերցնէ վերարկուն եւ կը ձգէ զոյգին վրայ: Այստեղ եւս քաղաքավարութիւնը կը պահանջէ որ լսելի ըլլայ նոյն աղմուկը, նոյն չափչափը: Լռութիւնը անքաղաքավարութիւն է ախորժակի հարցերու մէջ, կ'ըսէ եթովպական աւանդութիւնը:

Եւ հիմա քանի մը նմոյշներ եթովպական իմացականութենէն:

ԱՌԱԾՆԵՐ.—

Որքան ալ նամբորդես, ի վերջոյ պիտի վերադառնաս տունդ: Որքան ալ սլրիս, ի վերջոյ պիտի վերադառնաս հողին:

Կինը, առանց այր մարդուն, նման է հողին որ սերմնցու չունի:

Աչքն ու բարեկամը կը վիրաւորուին ամէնէն փոքրիկ բանէն անգամ:

Սիրտին մէջ փակուած իմաստութիւնը նման է կուժի մը մէջ դրուած լոյսին:

ՍԻՐԵՐԳ.—

Եթէ առեւանգեմ քեզ, ո՛վ կին, պիտի ըսեն.— Գողը աստղ մը գողցաւ երկինքէն, ծաղիկ մը՝ երկրէն:

ԱՌԱԿ.—

Զօրաւոր էերկաթը, բայց կը յաղթուի կրակէն:

Զօրաւոր էկրակը, բայց կը յաղթուի ջուրէն:

Զօրաւոր է ջուրը, բայց կը յաղթուի արեւէն:

Զօրաւոր է արեւը, բայց կը յաղթուի ամպէն:

Զօրաւոր է ամպը, բայց կը յաղթուի երկրէն:

Զօրաւոր է երկիրը, բայց կը յաղթուի մարդէն:

Զօրաւոր է մարդը, բայց կը յաղթուի վիշտէն:

Զօրաւոր է վիշտը, բայց կը յաղթուի գինիէն:

Զօրաւոր է գինին, բայց կը յաղթուի քունէն:

Սակայն ասոնց բոլորէն աւելի զօրաւոր է կինը:

ՊԱՏՄԱՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Պ. Լեւոն Կիւմիւշկէրտան եւ Պ. Ա. Տալլո կազմակերպած են պատմաքաղաքական դասախօսութիւններու շարք մը, Grandes Conférences des Ambassadeurs, ուր հրաւիրուած են խօսելու Ֆրանսայի մեծագոյն մտաւորականները,— Անաթոլ տը Մոնզի, Շարլ Մորրաս, Ժոզէֆ Քայյօ, Անրի Թորէս, Վանտէրվէլտ, Ա. Միլլրան, Ֆ. տը Ռոշիլտ, Անտրէ Պէլլոր, Օքթավ Օպրի, Անրի Պէրանժէ, Ֆրանսիս տը Քրուասէ եւ ուրիշներ: Դասախօսութեան համար ընտրուած են նիւթեր, որոնք պատմական, գրական եւ քաղաքական հարցեր կը շօշափեն:

Դասախօսութեանց կազմակերպիչներուն մասին խօսելով, Les Nouvelles Littéraires համակրական տողերով կը ներկայացնէ Պ. Լեւոն Կիւմիւշկէրտանը, հեղինակ ֆրանսերէն վէպի մը, աշխատակից ֆրանսական թերթերու եւ պարբերականներու:

[…]

Յաջորդ չարթու զինքը այլափոխուած գտանք. մարդը անսպասելի յայտնութիւն մը ունեցեր էր կարծէք. ցնցուեր էր խորապէս … կոյր մը […]

[…]

բակի բաղերուն մէջ՝ որոնք կը փորձուին թեւ բանալ ու թափահարել: Ո՛վ թշուառ անզօրութիւն …

Հիմակ, վարդապե՛տ, դուն՝ որուն աշակերտներուն աշակերտները մին չեւ այսօր հայ երգի սէրն ու հպարտութիւնը տարած են երկիրէ երկիր.

Դուն՝ որու անունն իսկ բաւեց որ աջէն ու ձախէն իրարու մօտ գանք ու ո՛հ.. ի՛նչ հրաշք,— գէթ մէկ անգամ համաձայն ըլլանք իրարու.

Դուն արժանի ես որ հայ մատուռին քարերն իսկ ծաղկին, երբ ըլլան աճիւններուդ վրայ:

Փ. ՍԱՆԱՍԱՐ

ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏ, մարմնապէս ուժեղ եւ պարթեւահասակ, կը սիրէր պառկիլ՝ բարակ վերմակի մը մէջ փաթթուած, ամառ ձմեռ՝ սենեակին պատուհանները բաց: Կը պատմեն թէ ձմեռ գիշեր մը քնացած էր պատուհանին տակ, եւ ձիւն էր իջած վերմակին վրայ:

Կոմիտաս նախակարապետն էր արդի բնապաշտներուն (naturaliste), — անոնց պէս ժուժկալ եւ չարքաշ:

դամներուն միջեւ։ Այս առթիւ չեշտեց թէ Պ. Լոիօ երբեք չէ զլացած իր աջակցութիւնը կառավարութեան դժուարին պարտականութեանց մէջ։ Զանազան կուսակցութիւններ իրենց ջանքերը միացուցած են, հարթելու համար ծանրակշիռ դժուարութիւններ։ Ինք երբեք չէ պահանջած որ ոեւէ նախարար հրաժարի իր քաղաքական համոզումներէն։

*** Կառավարութեան դժուարութիւններէն մէկն ալ ելմտական կացութիւնն է, որ կը սպառնայ Ֆրանքին։ Պ. Լավալ երեքշաբթի օր պիտի ներկայանայ ելմտական յանձնաժողովին, կարգ մը լուսաբանութիւններ տալու համար։ Նախարարական խորհուրդը կը խորհի մեղմացնել կարգ մը հրամանագիր-օրէնքներ, առանց խանգարելու ելմտացոյցին հաւասարակշռութիւնը։

Ֆրանսայէն ալ դժգոհ են Իտալիոյ մէջ

Հռոմէն կը գրեն «Թան»ի.— Ֆրանքօ-իտալական բարեկամութիւնը վտանգի մէջ է այն օրէն իվեր որ սահմանուեցան տնտեսական պատիժները։ Թերթերը կը դատապարտեն Անգլիան իբրեւ մեծագոյն պատասխանատուն Ազգերու Դաշնակցութեան բռնած ընթացքին, բայց անուղղակի կը հասկցնեն թէ Ֆրանսան ալ նոյնքան պատասխանատու է։ Թերթ մը դիտել կուտայ թէ Ֆրանսա պարզապէս ինքն իրեն դէմ կը գործէ, մասնակցելով պատժական տնօրինութեանց. որովհետեւ,— 1. Ֆրանսայի վաճառականութիւնը ծանրապէս պիտի վնասուի եւ սահմանամերձ շրջաններու ժողովուրդները ամէնէն առաջ պիտի կրեն հետեւանքները,— 2. Գերմանիա պիտի օգտուի կացութենէն, պիտի աւելցնէ իր եկամուտները, հետեւաբար եւ իր սպառազինութիւնները.—3. Ֆրանքօ-իտալական բարեկամութիւնը սարսած է իր հիմէն.— 4. Պատժական տնօրինութեանց հետեւանքով նպաստաւոր մթնոլորտ պիտի ըստեղծուի ամէն տեսակ խլրտումներու համար, դժուարացնելով եւրոպական գործակցութիւնը եւ վտանգելով ապահովութիւնը։ «Պատժական տնօրինութեանց գործադրութիւնը չի ջնջեր Ֆրանքօ-իտալական համաձայնութեանց տառը, բայց տարակոյս չկայ թէ որքան յառաջ տարուին կաշկանդումները, այնքան պիտի փոխուի այդ համաձայնութեանց ոգին։ Պատժական տնօրինութիւնները բացորոշ թշնամութիւն են եւ երբեք չեն համապատասխաներ բարեացակամ չէզոքութեան դիրքին»։

«Պողպատեայ Սաղաւարտներ» լուծուած

Գերմանիոյ «Պողպատեայ սաղաւարտ»ներու կազմակերպութիւնը վերջնապէս լուծուեցաւ նոյեմբեր 7ին։ Հիթլէր նամակ մը ուղղելով կազմակերպութեան պետին, կը տեղեկացնէ թէ «գերմանական բանակին վերակազմութիւնը, որ պսակուեցաւ զինուորական նոր դրօշով, այլեւս աւելորդ կը դարձնէ «Պողպատեայ Սաղաւարտներ»ու գոյութիւնը։ Այս առթիւ Հիթլէր կը գնահատէ կազմակերպութեան նպատակը, որ էր ապահովել հին բանակին աւանդութիւնը։ Կ'ըսէ թէ կազմակերպութեան անդամները, որոնք արդէն կռուած են երկրին համար, կրնան կուսակցութեան եւ անոր կազմակերպութեանց մէջ մտնել անհատաբար։ Հիթլէր ընդունելով հանդերձ թէ կազմակերպութեան լուծումը ծանր զոհողութիւն մը պիտի ըլլայ հին անդամներուն համար, անհրաժեշտ կը գտնէ անհետացնել բաժան-բաժան ապրելու դարաւոր չարիքը։ «Մէկ ժողովուրդ, մէկ պետութիւն, մէկ քաղաքական կամք եւ մէկ սուր»։

*** «Պողպատեայ Սաղաւարտները» հիմնուեցան 1918 նոյեմբերի զինադադարէն անմիջապէս վերջը։ Ատեն մը 800,000 էր անդամներուն թիւը, եւ 1934ին դեռ 600,000 կը հաշուէին։ Շատերը նախապէս բանակի սպաներ եւ միապետականներ էին։ Հիթլէրական իշխանութեան ազդեցութիւնը առաջին անգամ զգացուեցաւ այս վեթերանի կազմակերպութեան վրայ երբ անոր պետը փարեց փոխ-նախագահ Տիւսթէնպէրկը, առարկելով թէ մեծ հայրը Հրեայ է։ Այնուհետեւ ամէն ջանք թափուեցաւ կազմակերպութիւնը կապելու նացիներուն հետ եւ ահա վերջնապէս կը լուծուի։

ՕՏԱՐ ՀՐԵԱՆԵՐՆ ԱԼ ՉԵՆ ԿՐՆԱՐ ԳԵՐՄԱՆ ԱՂՋԻԿ ՍԻՐԵԼ

Համպուրկի դատարանը 9 ամիս բանտարկութեան դատապարտեց լեհ Հրեայ մը, որ յարաբերութիւններ ունեցած էր գերման աղջկան մը հետ, այսինքն «գերման ցեղը արատաւորելու ոճիրը գործած»։ Վճռագիրը կ'ըսէ թէ գերման արիւնը եւ պատիւը պաշտպանելու սահմանուած օրէնքը միայն Գերմանիոյ Հրեաներուն չի վերաբերիր, այլ բոլոր Հրեաներուն։

Այս առթիւ թերթերը, դիտել կուտան թէ Գերմանիա խախտած կ'ըլլայ միջազգային օրէնքը, առանց խտրութեան իր երկրին տնօրինութեանց են-թարկելով բոլոր Հրեաները։ «Թայմզ» խմբագրականով մը կը բողոքէ այս կամայականութեանց դէմ։

Նորէն զուարճալի տեսարաններ

ՍԹԱՎԻՑՔԻԻ ԳՈՐԾԻՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻՒ

Ուրբաթ օր լսուեցաւ Ժոզէֆ Կառա, երեսփոխան եւ քաղաքապետ Պայոնի, որուն վրայ կը ծանրանան բազմաթիւ մեղքեր։ Նախորդ օրը դրամատան տնօրէնը, Թիսիէ, ամէն մեղք նետած էր քաղաքապետին վրայ. այս վերջինն ալ նոյն դիրքը բռնեց իրեն դէմ։ Ամբողջ երեք ժամ փաստաբանական ճառ մը խօսեցաւ, պանծացնելով իր արժանիքները։ «Եթէ, ըսաւ, ես յանցաւոր եմ լաւ կարծիք ունենալով Սթավիցքիի մասին, տարբեր կարծիք չունէր իմ չըլաջատա ալ։ Ոստիկանական վերատեսչութեան, ելմտական եւ ներքին նախարարութեան բարձր պաշտօնատարներ յանձնարարած էին զայն։ Եթէ նոյնիսկ Ապահովութեան Տեսչութենէն տեղեկութիւն ուզէի, չատ լաւ պիտի խօսէին»։

Վերջին պահուն մեծ աղմուկ մը պայթեցաւ դատարանին մէջ, երբ ամբաստանեալը յայտարարեց թէ կեղծուած է իր ստորագրութիւնը, մինչդեռ նախապէս խոստովանած էր։ Նախագահը զանգակը հնչեցուց եւ սպառնաց ընդհատել դատավարութիւնը։ Ճշմարտութիւնը պիտի պարզուի երբ դէմ դիմաց հանուին Կառա եւ Թիսիէ։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԿՈՐՍՈՒԱ՞Ծ է.— Մինչեւ հիմա լուր չէ առնուած աւստրալիացի օդաչու Քինկսֆորտ-Սմիթէ, որ ճամբայ ելած էր չորեքշաբթի օր, Անգլիայէն Աւստրալիա, բոլոր մրցանիշները կոտրելու առաջադրութեամբ։ Իրեն ընկերացող օդանաւէն լուր կայ։ Բազմաթիւ օդանաւեր օգնութեան ղրկուած են։

Պ. ՕԼԻՎԸՐ ՊՕԼՏՈՒԻՆ, Անգլիոյ վարչապետին որդին, որ ընկերվարական է, իբրեւ թեկնածու ներկայացած ըլլալով, իր ընտրական ճառին մէջ յայտարարեց թէ պիտի աշխատի ինքնավարութիւն տալ Սկովտիոյ եւ Կալլէսի երկրին եւ լորտերու ժողովին տեղ հաստատել ծերակոյտ մը։

ԲՈԼՇԵՒԻԿ ԼՐՏԵՍ մը, Գերմանացի էպէրլայն, որ Սթալինի գործակիցը եղած եւ ժամանակին ապստամբութիւն փորձած է Սաքսոնիոյ մէջ, խստօրէն կը հարցաքննուի Սթրազպուրկի մէջ։ Հարցաքննիչ դատաւորը մերժած է զայն արձակել կամ արտաքսել։

800,000 ՖՐԱՆՔ ՀԱՏՈՒՑՄԱՆ դատապարտուեցաւ ֆրանսական թերթ մը, որուն կազմակերպած ինքնաշարժի մրցումին առթիւ 8 հոգի մեռած եւ 20 հոգի վիրաւորուած էին, Շաթօ Թիէրիի մէջ։ Կառավարը անպարտ արձակուեցաւ։

«ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ»Ը ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ԱՆԻԷՌ-ՊՈՒԱ-ՔՈԼՈՆՊԻ ՄԷՋ

կազմակերպուած «ԱՐԱՄ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

16 Նոյեմբեր, Շաբաթ երեկոյ, ժամը 9էն մինչեւ առաւօտ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻՆ ԱԼ. ԽԱՏԻՍԵԱՆ ԵՒ Լ. ՉՈՐՄԻՍԵԱՆ

բանախօսութիւն, գեղարուեստական ճոխ բաժին, հայկ. եւ եւրոպ. պար.

Մանրամասնութիւնները շուտով։

ԱՐՆՈՒՎԻԼԻ ՄԷՋ

կազմակերպուած ՌԱԶՄԻԿ խումբի կողմէ

եւ հովանաւորութեամբ ՎԱՐԴԱՆ ենթակոմիտէի

Այսօր Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին Սալ Կալմանի մէջ

ԿԸ ԽՕՍԻ Մ. ՍԱՍՈՒՆԻ

Կը ներկայացուի ՈՒՇ ԼԻՆԻ, ՆՈՒՇ ԼԻՆԻ (օփերեթ)։

ղեկավարութեամբ Յ. ՈՒՋՈՒՆԵԱՆի

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին Օր.ներ Հ. Կնիազեան (երգ) եւ Մ. Օսմանեան (արտասանութիւն)։ Պ.ներ Միքէ Ցուլոյեան (երգ) եւ ընկեր Օ. Կարապետեան (արտասանութիւն)։

Մուտք 5 ֆրանք, անգործներու 3 ֆրանք։

ՑԵՐԵԿՈՅԹ_ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ ԵՒ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ՇԱՎԻԼԻ Մ.ՃԻՒՂԵՐՈՒՆ ԿՈՂՄԷ

ԿԻՐԱԿԻ 17 ՆՈՅԵՄԲԵՐ

կը մասնակցի «ԵՓՐԱՏ» նուագախումբը։

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ-ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

կազմակերպուած ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ մասնաճիւղին կողմէ

11 Նոյեմբեր երկուշաբթի, կէս օրէ վերջ ժամը 3էն մինչեւ ժամը 7

7, Rue des Tretaigne. Փարիզ 18. Մեթրօ **J. Joffrin.**

կը խօսի Պ. ԽՈՐԷՆ ԳԱԲՐԻԿԵԱՆ

Հայաստանի հայկական կեանքի մասին

Եւրոպական պարեր։

Մուտք 3 ֆրանք (թէյ եւ խմորեղէն միասին)։ փոքրիկներու՝ 2 ֆրանք։

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ_ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Փարիզի Հարաւային Շրջանի ՅԱՌԱՋԴԻՄԱՍԻՐԱՑ Միութեան կողմէ

ի Նպաստ իր վարժարանին։

Այսօր Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3էն մինչեւ կէս գիշեր, 150, Route d'Orléans.

(Porte d'Orléansէն առնել 88 թիւ հանրակառքը եւ իջնել Bagneux).

Առաջնորդութեամբ ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆԻ

գեղարուեստական բաժնին մէջ կը պարեն՝

Գարեգին Յովհաննէսեան, Օր. Վերոնիկ Զաթիկեան եւ փոքրիկն Ռէժինա։

կը Նախագահէ Պ. Լ. ՉՈՐՄԻՍԵԱՆ

ժամը 3-8 գեղարուեստական բաժին, 8-12 եւրոպական պարեր։

Արտասանութիւններ, երգեր, նուագ եւ Թառ։

ՄՈՒՏՔ 3 ֆրանք եւ ԱԺԱՆ ՊՈՒՖԷ։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Սեդրակ Տէր Մաթէոսեան եւ զաւակները՝ Մաթէոս եւ Խաչիկ կը ծանուցանեն թէ այսօր Կիրակի, Փարիզի Հայոց Եկեղեցիին մէջ, 15 Ռիւ Ժան Կուժոն, տեղի կ'ունենայ Պատարագ-Հոգեհանգիստ իրենց ամուսնոյն եւ սիրելի մօր՝ ողբացեալ ԶԱՐՈՒՀԻ ՏԷՐ ՄԱԹԷՈՍԵԱՆի յիշատակին։

Կը հրաւիրուին ազգականներն ու բարեկամները։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Խորին շնորհակալութիւններս կը յայտնեմ Լա Սէյնի հայ գաղութի հայրենակիցներուն որոնք իրենց նիւթական ու բարոյական օժանդակութիւնը ի յայտ բերին ամուսնոյս, Յարութիւն Պիպէռեանի հիւանդութեան եւ մահուան առթիւ։

Շնորհակալութիւններ նաեւ անոնց, որոնք անձամբ, նամակով կամ հեռագրով իրենց ցաւակցութիւնները յայտնեցին։

Լա Սէյն

Այրի Տիկին Յ. Պիպէռեան

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
Le Gérant: H. STEPHAN
17, Rue Dameste, PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Clacière 15 - 70

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 12 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
MARDI 12 Novembre 1935

11 ՏԱՐԻ — 11e Année No. 2959

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՁԱՅՆ

Պոլշեւիկները Ամերիկայի մէջ «Հայ երիտասարդներու» համար կը հրատարակեն Եութ անունով անգլիերէն շաբաթաթերթ մը, որ, համաձայն Մոսկուայէն վերջերս տրուած հրահանգնե-րուն, նկատելի ճիգեր կ'ընէ շփոթ եւ խառնաշփոթութիւն առաջ բերելու Ցեղակրօն Ուխտերուն մէջ:

Պոլշեւիկեան թերթը չափազանց վրդովուած է, որ «Հայրե-նիք» անդրադարձած էր Մոսկուայի մէջ քանի մը շաբաթ առաջ տեղի ունեցած կոմսոմոլներու միջազգային համագումարի առթիւ տրուած եկած Խորհրդային դաւերուն ոչ — համայնավար կազմա-կերպութեանց դէմ եւ նախազգուշացուցած մեր Ցեղակրօն Ուխ-տերը որ զգոյշ ըլլան եւ չխաբուին Մոսկուայի գործակալներու կեղծիքներէն եւ փրովոքասիոններէն:

Եթէ կը յիշէ ընթերցողը, Մոսկուայի մէջ կայացած որոշ-ումներէն մէկն ալ այն էր, որ պոլշեւիկները այսուհետեւ բարե-կամ ձեւանալով ներս պիտի սողոսկին մեր Ցեղակրօն Ուխտերու, ինչպէս եւ նման ոչ — համայնավար, նոյնիսկ ֆաշական կազմա-կերպութեանց մէջ եւ պիտի փորձեն ներսէն քայքայել, պայթե-ցնել զանոնք:

Թէ ինչ «տակտիկայի» պիտի հետեւին Մոսկուայի գործա-կալները իրենց այս դաւադրական ծրագիրը առաջ քշելու համար, այդ պարզ կ'երեւայ յիշեալ թերթի վերջին մէկ ընդարձակ խմբ-ագրականէն: Ըստ իրենց ծանօթ սովորութեան, անոնք պիտի անգամ թիւրեն, ստեն, զրպարտեն, գլխիվայր շրջեն իրերը եւ մո-լորեցնեն անխղճօրէն: Բոլշեւիկեան անգլիատառ թերթը արդէն սկսած է այնպէս մը ներկայացնել խնդիրը, որ իբր թէ՝

Ա. Մենք է որ կ'ուզենք ծածկել մեր երիտասարդներէն ճշ-մարտութիւնը Հայաստանի մասին.

Բ. Մենք է որ չենք ուզեր թոյլ տալ որ մեր երիտասարդները օգնեն Հայաստանին:

Մինչդեռ մեր իրականութեան քիչ շատ ծանօթ մէկը գիտէ, թէ ճշմարտութիւնը Հայաստանի մասին ծածկողները մենք չենք, այլ իրենք՝ պոլշեւիկներն են. որովհետեւ անոնք են, որ խեղդած են ազատ խօսքը, միտքը եւ մամուլը Հայաստանի մէջ. անոնք են որ չինական պարիսպներով շրջապատած են Հայաստանը. անոնք են որ իրենց հալածանքներով չափազանց դժուարացուցած են ճշ-մարտութեան թափանցումը Հայաստանէն դուրս: Իսկ այն, ինչ որ մենք կ'ընենք տարիներէ ի վեր, ուրիշ բան չէ բայց եթէ անդադար եւ անխնայ մերկացնել դիմակները Մոսկուայի գոյնզգոյն գործա-կալներուն, որոնք սիսթեմաթիք սուտերով կը մոլորեցնեն արտա-սահմանի հանրութիւնը եւ յերիւրանքներով, չափազանցութիւն-ներով ու կազմակերպուած պրոպագանդով կը ծածկեն թէ Հա-յաստանը օտար բռնակալի մը լուծին տակ է. թէ հայ գիւղացիու-թիւնը քայքայման է ենթարկուած, թէ հազարաւոր հայ մտաւո-րականներ կը փտին Ռուսիոյ բանտերու եւ աքսորավայրերու մէջ եւայլն եւայլն: Մեր պայքարը պոլշեւիկներու դէմ սկիզբէն մին-չեւ այժմ ուրիշ բան չէ եղած արդէն, բայց եթէ գաղափարական պայքար յանուն ճշմարտութեան, ամբողջ ճշմարտութեան եւ մի-այն ճշմարտութեան:

×

Յետոյ, ինչպէս յայտնի է, մենք ձգտած ենք ու կը ձգտինք այն բանին, որ մեր երիտասարդները օգնեն ոչ թէ Խորհրդային կառավարութեան, այլ Հայաստանին: Մենք պայքարած ենք ու կը պայքարինք Խորհրդային կառավարութեան, եւ ոչ երբեք Հա-յաստանի դէմ: Իսկ Խորհրդային կառավարութեան դէմ կը պայ-քարինք, որովհետեւ ան քաղաքական, տնտեսական և հոգեւոր տիրութեան է մատնած հայ ժողովուրդը Հայաստանի մէջ: Այս պայքարը մղելով՝ մենք ուրիշ նպատակ չենք ունեցած և չունինք, բայց եթէ Հայաստանին օգնելը:

Ուրիշ կերպ ի՞նչպէս կրնար ըլլալ, երբ Հ. Յ. Դաշնակցու-թեան հերոսական ջանքերով է որ հիմն է դրուած այն փոքրիկ մայր հայրենիքին, որ այսօր Հայաստան կը կոչուի: Եւ հայ քաղաքա-կան ո՞ր կազմակերպութիւնն է որ Հ. Յ. Դաշնակցութենէն աւելի պատրաստութիւն ըրած է եւ այսօր ալ պատրաստ է ընելու Հայաստա-նի համար: Ո՞րն է որ Հ. Յ. Դաշնակցութենէն աւելի ըրած է եւ այսօր ալ կ'ուզէ ընել Հայաստանը զօրացնելու համար: Կարելի՞ է աւելի անհեթեթ բան մը վերագրել Հ. Յ. Դաշնակցութեան, քան այն, որ իբր թէ ան կը ձգտի պաղեցնել, հեռացնել մեր երիտա-սարդները Հայաստանէն, սպաննել անոնց մէջ հետաքրքրութիւնն ու սէրը դէպի Հայաստանը, թոյլ չտալ անոնց ապրելու Հայաս-տանի համար:

Մեր պայքարը, ինչպէս յաանի է, ուղղուած է ոչ թէ Հայաս-տանի կամ անոր շինարարական ձեռնարկներուն օգնելու դէմ, այլ այդ շինարարական ձեռնարկները շահագործող, անոնց անունով դրամ հաւաքող եւ այդ դրամը պոլշեւիկեան պրոպագանդի ծա-ռայեցնող Մոսկուայի իշխանութեան դէմ:

Բոլշեւիկները, բնականաբար, չեն ախորժիր, երբ իրենց դի-մակները վար կ'առնենք, երբ իրենց դաւերն ու սադրանքները հրապարակ կը հանենք, երբ իրենց մութ ծրագիրներու իրագործ-ման արգելք կը հանդիսանանք: Բոլշեւիկները կը կատղին, երբ մենք կը բացատրենք հանրութեան, որ Հայաստանի օգնելու պա-տրուակով Մոսկուայի գործակալները կ'ուզեն պոլշեւիկ դարձնել հայ երիտասարդները, կ'ուզեն քայքայել ոչ — համայնավար կամ հակահամայնավար կազմակերպութիւնները:

Եթէ պոլշեւիկներ ու կամ անոնց խորհրդ. կառավարութեան նպատակը Հայաստանին օգնել ըլլար, այսօր արտասահմանի ամբողջ հայութիւնը, առանց դաւանանքի խտրութեան, մէկ մարդու պէս լծուած կ'ըլլար այդ նուիրական գործին եւ եղածէն համեմատաբար աւելի օգնութիւն ըրած կ'ըլլար ցարդ: Սակայն,

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՀԱԲԵՇՆԵՐԸ ՍԱՐՍԱՓԱԾ ԵՆ ՕԴԱՆԱՒԵՐԷՆ

Առաջին պայքար ձգուած հարաւ. ճակատին վրայ

Իտալական աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ հարաւային ճակատի հաբէշական դիմադրութիւնը շատոնց խորտակուած էր, իբրեւ հետեւանք օդանաւային յարատեւ եւ ուժգին ռմբակոծութեան, որ յանդեցաւ Կորահայի գրաւման: Իտալական բանակը շարունակելով յառաջխաղացութիւնը, գրաւեց նաեւ Սագա Պանեհը, Օկատէնի ճակատին վրայ: Այս քաղաքը 100 մղոն հեռու է Կորահայէն, իսկ 120 մղոն՝ Ճիճիգայէն, ուր կը գտնուի հարաւային բանակին կեդրոնը, հրամանատարութեամբ Զօր. Նասիպուի: Անկէ անդին ճամբան կը բացուի Հարրարի համար, որ կայսեր անձնական ժառանգութիւնը կը համարուի: Պաշտօնական ցեկոյց մը կը ծանուցանէ թէ Կորահայը ինկած էր հինգշաբթի օր: Այս առթիւ գիրքը պաշտպանող հաբէշական զօրքը այնքան ընկճուած էր որ, առանց կռուելու փախած էին, իրենց ետին ձգելով բազմաթիւ թնդանօթներ, գնդացիրներ, հարիւրաւոր հրացաններ, բեռնակառքեր, մեծ քանակութեամբ պաշար եւ ռազմանիւթ: Ամէն օր օդանաւային ռմբակոծութիւն տեղի կ'ունենար, նաեւ ալ՝ թնդանօթաձգութիւն, իսկ վճռական յարձակումը սկսաւ հրասայլերով եւ զրահապատ ինքնաշարժներով: Տեսնելով Հաբէշներու նահանջը, Իտալացիները յառաջ խաղացին ուժգնօրէն, թէեւ Ֆանֆան գետը յորդած էր տեղատարափ անձրեւներէն: Կ'ըսուի թէ իտալական հրամանատարութիւնը այժմ շատ աւելի կարեւորութիւն կ'ընծայէ հարաւային ճակատին, որովհետեւ Զօր. Կրածիանիի բանակը շատ աւելի մօտ է Հաբէշիստանի կենսական կեդրոններուն քան Զօր. տէ Պոնոյի բանակը՝ հիւսիսէն: Դէպի Հարրար ճամբան աւելի հարթ է, քան Տէսիէի ճամբան (հիւսիս):

Զօր. տէ Պոնո Մաքալէ մտաւ նոյեմբեր 10ին, եւ ընդունուեցաւ կրօնական արարողութիւններով, ինչպէս Աստուայի մէջ: Մաքալէի ռազմագիտական կարեւոր կէտերը գրաւելէ յետոյ, իտալական բանակին ձախ թեւը առժամապէս դադրեցուց յառաջխաղացութիւնը, ճամբայ շինելու եւ պարէնաւորումը ապահովելու համար:

Իտալական յառաջապահները դէպի հարաւ ուղղուելով, ստուգած են թէ թշնամին չերեւար: Կը թուի թէ հաբէշական գլխաւոր բանակը աւելի դէպի հարաւ քաշուած է, ընդհարումէ խուսափելու համար:

Կորահայի գրաւման առթիւ վիրաւորուած հաբէշ զինուորներ մայրաքաղաք հասնելով, պատմած են թէ զօրքը շատ ծանր կորուստներ կրեց:

Հաբէշները կը շարունակեն հետեւիլ իրենց հին ռազմավարութեան, միշտ նահանջելով եւ դիրք բռնելով անմատչելի լեռներու մէջ:

Լաւատեղեակ աղբիւրէ կը հաւաստեն թէ Հաբէշները թոյլ պիտի տան որ Իտալացիները 60 մղոն եւս յառաջանան դէպի հարաւ, Մաքալէի ճակատէն, յետոյ ընդհանուր յարձակողականի ձեռնարկելու եւ հաղորդակցութիւնները կտրելու համար: Իսկ մասնագէտներ կը կարծեն թէ այս ռազմավարութիւնը չպիտի յաջողի, նկատի առնելով իտալական բանակին կատարելագործեալ միջոցները:

Բուն խնդիրը Միջերկրականի հարցն է

ԱՆՎԵՐՋ ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ԱՆԳԼԻՈՅ, ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԵՒ ԻՏԱԼԻՈՅ ՄԻՋԵՒ

Լոնտոնի թերթերը լաւատեղեակ աղբիւրէ կ'իմանան թէ մասնաւոր բանակցութիւններ կը կատարուին Անգլիոյ, Ֆրանսայի եւ Իտալիոյ միջեւ, Միջերկրականի հաւասարակշռութեան մասին: Այլեւս մէկդի դրուած է Լիբիայէն իտալական զօրաբաժին մը քաշելու եւ փոխադարձաբար Միջերկրականէն քանի մը անգլիական մարտանաւ պակսեցնելու խնդիրը, եւ յատկապէս կը քննուի բուն Միջերկրականի հարցը: Հռոմի անգլիական դեսպանին եւ Մուսոլինիի յառաջիկայ տեսակցութիւնն ալ կապ ունի այս հարցին հետ: Երկու կարեւոր խնդիրներ կան սեղանի վրայ: Առաջինը՝ անգլիական ծրագիր մըն է, որուն հաւանութիւն յայտնած է Իտալիա եւ եթէ Ֆրանսա եւս ընդունի, պիտի կազմուի շրջանային համաձայնութիւն մը, չէզոքացնելով Միջերկրականը եւ միշտ բաց հռչակելով անոր ջուրերը: Երկրորդը՝ կը չօշափէ բուն իսկ Անգլիոյ շահերը եւ կը ձգտի աւելցնել թէ օդանաւային եւ թէ ծովային ուժերը:

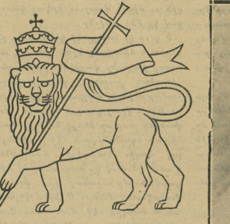
Այս վերջին ծրագիրը յաջողցնելու համար, Մեծն Բրիտանիա կ'ուզէ նաւային անմիջական համաձայնութիւն մը կնքել Ֆրանսայի հետ: Բանակցութիւնները կը շարունակուին, միջին ճամբայ մը գտնելու եւ ոչ միայն երեք պետութեանց միջեւ պայմանագիր մը կնքելու, այլեւ բրիտանական նաւատորմին եւ օդատորմիղին համար նոր խարիսխներ ճարելու համար: Երբ համաձայնութիւն գոյանայ, մասնակցելու պիտի հրաւիրուին նաեւ Միջերկրականի միւս պետութիւնները:

Մինչ այս մինչ այն, Փրանքեւդերման մերձեցման ձեռնարկ մըն ալ կը կատարուի: Հիթլէրի մասնաւոր խորհրդականը, Ռիպպէնթրոփ, Փարիզ կը սպասուի այս շաբթուան վերջը, մասնաւոր պաշտօնով: Պերլինի Ֆրանսական դեսպանը, որ մասնաւորապէս Փարիզ կանչուած էր, շաբաթ օր երկար տեսակցութիւն մը ունեցաւ Պ. Լավալի հետ, Փրանքեւդերման յարաբերութեանց մասին: Ամէն միջոց կը փորձուի համաձայնութեան եզր մը գտնելու եւ վերսկսելու բանակցութիւնները՝ շրջանային պայմանագրութեանց մասին:

ԲՈԼՈՐ ԲԺԻՇԿՆԵՐԸ ԵՒ ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺՆԵՐԸ պարտաւոր են իրենց փաստաթուղթերը ներկայացնել ոստիկանական վերատեսչութեան, մինչեւ դեկտեմբեր 9, համաձայն նոր հրամանագրի մը որ հրատարակուեցաւ շաբաթ օր, ի գործադրութիւն օտար բժիշկներու համար հաստատուած նոր օրէնքին:

Հայաստանը սոցկական իր լուծին տակ պահող Մոսկուայի կառավարութիւնը Հայաստանին օգնութիւն հասցնելը մենաշնորհ դարձուցած է միայն անոնց, որոնք յանձն կ'առնեն Մոսկուայի թմբուկը զարնել, պոլշեւիկեան պրոպագանդ ընել, պոլշեւիկեան դաւերուն մասնակից ըլլալ: Այդ կառավարութեան համար, ինչպէս յայտնի է, անգամ Հայ Կ. Խաչի պէս կազմակերպութեան մը օգնութիւնը անընդունելի է:

(Խմբագրական՝ ՀԱՅՐԵՆԻՔԻ)

ՀԱԲԵՇԱԿԱՆ ԶԻՆԱՆՇԱՆԸ. — Աջի պատկերը՝ Յունաստանի Եոռկիոս Բ. թագաւորը որ Փարիզ կը հասնի հինգշաբթի օր:

ՄԵՐ ՆՈՐ ԹԵՐԹՕՆԸ ԱՅՍՕՐ՝ Դ. ԷՋ
«Խորհրդաւոր Սպանութիւնը»

Կաթող. Նուիրակը Երուսաղէմի մէջ

Երուսաղէմի մեր թղթակիցը կը գրէ Նոյեմբեր 4 թուականով.—

Կաթող. նուիրակ Գարեգին արք. նոյեմբեր 1ին հասաւ Հայֆա: Պատշաճ հիւրասիրութիւն եղաւ Ս. Յակոբեան միաբանութեան կողմէ: Կ'իմանամ թէ նուիրակը քանի մը շաբաթ Երուսաղէմ մնալէ յետոյ պիտի մեկնի Անթիլիաս:

Սանասարեան Խանը վերջնապէս գրաւեցին, 40 հազար ոսկի վարձքն ալ միասին

Թուրքիոյ վճռաբեկ ատեանը վաւերացուցած ըլլալով Պոլսոյ Սանասարեան խանի մասին տրուած վճիռը, այդ ազգային կալուածն ալ յանձնուեցաւ քաղաքապետութեան: Դատը կը շարունակուէր 12 տարիէ ի վեր: Թուրք թերթերը հաղորդելով այս աւետիսը, կ'աւելցնեն թէ խանը կէս միլիոն ոսկի կ'արժէ եւ տարեկան մօտ 40,000 ոսկի վարձք կը բերէ:

Պոլսոյ կուսակալ Մուհիտտին Իւսթիւնտաղ, որ ոստիկանական տնօրէն իր պաշտօնէն ի վեր անընդհատ կը հետապնդէ Սանասարեան խանին դատը, հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրած է.

— «Դատը շատ հին է եւ վերջապէս ի նպաստ մեզի վերջացաւ: Խանը նորէն վարձու պիտի տանք: Երբ առնենք դրամատան մէջ հաւաքուած մօտ 40,000 ոսկիի գումարը (վարձք), անով պիտի վճարենք նախակրթարաններու աւագ ուսուցիչներու վարչական թոշակները, որոնք հինգ ամիսէ ի վեր դիղուած են: Մնացեալ մասովն ալ պիտի վճարենք Սամաթիոյ ոստիկան - զինուորներու վարժարանին գնումէն մնացած պարտքը, զոր չենք կրցած վճարել»:

Պաղեստինի Հայերը դէպի ձախս

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ, 4 նոյեմբեր (Յառաջ).— Այս առաւօտ մօտ 100 հայ երիտասարդներ Եգիպտոս մեկնեցան, իրենց հայրենիքը երթալու համար: Օրեր առաջ այս երիտասարդները խումբ - խումբ հիւրասիրուեցան կարգ մը արար ազգայնականներու կողմէ, սրճարաններու եւ ճաշարաններու մէջ:

Հակատակյան լուրեր թրքական դաւի մասին

Անթաքիոյ Ենի Կիւն թերթը կը գրէ.—

«Քննութիւնը կը շարունակուի Թուրքիոյ Հանրապետութեան նախագահ Աթաթիւրքին դէմ ծրագրուած մահափորձին շուրջ: «Սավթ ըլ Ահրար»ի թերթին Իսթանպուլի թղթակիցը կը գրէ թէ ձերբակալուած է Մարաշի ծանօթ հարուստներէն Հաճի Ջէքէրիա եւ տղան Իսա, իբրեւ օգնող Ջէրքէզ Մխութեան եւ դաւադիրներուն: Ասկէ զատ, 18 կասկածելիներ ձերբակալուած են Փայասի մէջ (Թուրք եւ սուրիական սահմանին մօտիկ վայր մը):

Ձերբակալուած եւ Անգարա ղրկուած են նաեւ Գօզանի կառավարիչը, ոստիկան - զինուորներու հրամանատարը եւ 3 մուխթարներ: Ասոնք կ'ամբաստանուին թէ գիտէին որ հրասախումբը Գօզանի սահմանները մտած է, բայց հակառակ ասոր, լուր չեն տուած կառավարութեան:

Իսթանպուլէն մեր առած տեղեկութեանց համաձայն, ձերբակալուած են նախկին երեսփոխան Հիքմէթ, նախկին սպայ Ահմէտ Ճէվատ եւ ուրիշ 4 անձեր:

Ամանէն մեր առած տեղեկութեանց համաձայն, Ջէրքէզ Էթէմ եւ եղբայրը պիտի վտարուին այդ տեղէն: Թուրք ոստիկանական մարմին մը մօտերս Պաղեստին եւ Անդրյորդանան պիտի երթայ»:

ՄԱՔՍԱՆԵՆԳՆԵՐՈՒ ՄՐՑԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

«Լէ զ'Էքօ» ֆրանսերէն թերթը որ կը հրատարակուի Դամասկոսի մէջ, կ'ըսէ թէ մաքսանենգութեամբ զբաղող խմբակ մըն է որ յերիւրած է մահափորձի լուրը, մէջտեղէն վերցնելու համար մրցակից խմբակ մը:

*** Ամմանէն հետեւեալը կը հաղորդեն Սուրիոյ «լ'Օրիան» թերթին.— «Նոր հարցաքննութեան մը ենթարկուեցան Ջէրքէզ Էթէմ եւ եղբայրը Րէշիտ, որոնք կ'ամբաստանուին թէ մահափորձ սարքած են Թուրքիոյ Հանրապետութեան նախագահին դէմ: Ամբաստանեալները ամբողջովին ուրացան իրենց վերագրուած յանցանքը եւ ըսին թէ ասիկա գործն է կարգ մը գրգռիչ գործակալներու: Ամէնէն վերջը Էթէմ եւ Րէշիտ ազատ արձակուեցան դատական պատճառներով»:

*** Հալէպի «Էլ Վադըթ» թերթը կը գրէ.— «Հաստատուած է թէ սխալ է այն լուրը որու համաձայն Աթաթիւրքին դէմ մահափորձը պատրաստուած է Հալէպի մէջ: Ընդհակառակն Հալէպի ոստիկանութեան տնօրէն Պրօշ է որ ամէնէն առաջ երեւան հանած է դաւը եւ լուր տուած Թուրքիոյ: Հաստատուած է որ մահափորձի ծրագիրը պատրաստուած է Պաղեստինի եւ Անդրյորդանանի Ջէրքէզներուն կողմէ: Թուրքիոյ մէջ ձերբակալուած դաւադիրները Դամասկոսի, Տէրզօրի եւ Ճէզիրէի ճամբով Թուրքիա գացած են»:

*** Պէյրութի «Էննէհար» թերթը կը գրէ.— «Մահափորձի ծրագրին երեւան հանուելէն յետոյ, Թուրք կառավարութիւնը բարեկամաբար ֆրանս-

(Շար. ը կարդալ Գ. էջ)

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԵԹՈՎՊԻԱ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՏԵՍԱԿԷՏՈՎ

Իտալիա կը դիմէ Եթովպիա՝ հոն գտնելու համար հում նիւթեր և սպառման շուկայ մը: Կ'արժէ գիտնալ թէ Եթովպիա կրնա՞յ գոհացում տալ մէկուն եւ միւսին:

Եթովպիոյ հողը կ'ենթադրուի թէ հարուստ է հանքերով: Ծանօթ են գետնային գաւառներու մէջ ոսկիի եւ բլաթինի հանքերը, բայց ենթադրական է առանց մթերքը: Ամերիկացի Պրրաուն, որ 16 տարի առաջ հետազօտութիւններ կատարեց Եթովպիոյ մէջ, կը յայտարարէ թէ քարիւղ չըկայ, իսկ անգլիացի Նեսպիթ՝ լաւատես է:

Եթովպիոյ հողը բարեբեր է եւ արտակարգօրէն: Ցանա լիճին մօտերը մինչեւ 60 մեթր խորութեամբ խաւ մը կը կազմէ բուսահող մը, ուր ինքնին կ'աճին այլազան խոտեր: Կլիման նըպաստաւոր ամէն մշակութիւններու համար, տեսանք նաեւ թէ ջուրի շտեմարան մըն է միաժամանակ:

Եթովպիա բուսաքանակաճ պարտէզ մըն է: Հասարակածային անտառներ կը տարածուին Քոլա մարզին մէջ, ուր կարելի է մշակել նաեւ շաքարեղէգն ու ձգախէժը, թէյն ու բամբակը: Կոյս թփաստաններ սփռուած են միջին մարզին մէջ ուր բարեբեր գաւառներ Սիտամ եւ Ճիմմա, Արուսի եւ Հարարի կ'արտադրեն չոր (Ճիմմա) եւ խղոտ (Հարրարի) սուրճ, անմրցելի թէյ (Արուսի): Հոս կը մշակեն կորեկ ու քուրիկ (sorgho), որոնցմէ տեղացին հաց կը պատրաստէ խանձելով, գարին՝ որմէ տեղացին թալլա ըմպելին կը պատրաստէ, ցորենն ու եգիպտացորենը, չումպուրան՝ տեսակ մը ոլոռ, որ կուրակէ ցեղախումբին ուտեստն է եւ համեմ մը՝ գարապղպեղ (piment) այնքան թանկագին տեղացիներուն համար:

Տեկա մարզին մէջ կ'աճին բարձրաբերձ ծառեր. կուենին (eucalyptus) բազմաթիւ տեսակներով, գիհին՝ (genévrier— բէյտ) ընդարձակ բունով կարմիր փայտ մը, առանց փարակի (noeud), հապէշական չոճին՝ (զէպկա) միւսէն աւելի բարձր, պըտուկ եւ նուրբ տերեւներով, Քուսօն, բարձր՝ 5 մթ. շրջագիծ, որուն վարդագոյն ծաղիկներէն կը պատրաստուի երիզորդի համբաւաւոր դեղը, վաղուց ծանօթ տեղացիներուն, Պոլիս բերուած հայ առեւտրականի մը կողմէ շուրջ հարիւրամեակ մը առաջ եւ հոնկէ բերուած Եւրոպա:

Եթովպիա կենդանաբանական պարտէզ մըն է: Հոն կարելի է գտնել ընտանի ու վայրի անասուններու տիպարներ: Ամէն տուն իր փեթակն ունի, մեղրամոմը արտածման նիւթ է, մեղրը կը ծառայէ պատրաստելու տեղացիին սիրելի ըմպելին՝ թէճը (hydromel):

Մարգագետիններու վրայ կ'արածին արջառ ու հօտ: Թփաստաններու խորերը կը թափառին յովազն ու կապիկը, սողունն ու կարիճը: Հոն է մշկակատուն (civette): Վարի մարզին մէջ կ'ապրին փիղն ու ձիագետին, առիծն ու վագրը, ընձառիծն ու փղերաձին: Հոն է ջայլամը միշտ փնտռուած իր ազնիւ փետուրներուն համար: Ճերմակ մրջիւններ (termites) ընդարձակ տարածութիւններու վրայ կը բարձրացնեն բլրակներ, ուր paussus կոչուած միջատները կը թափանցեն եւ վառօդի նման պայթուցիկ կազ մը կ'արձակեն ինքնապաշտպանութեան համար, կազ մը՝ որ այրող է եւ խառնալով դեղին բիւրեղներ կը կազմէ: Կայ տակաւին արտասովոր կարմրակտուց եղակեր (buphagus) թռչունը, որ կը յարձակի վիրաւոր եզին ու ձիուն վրայ եւ երկար կտուցով կը ծծէ արիւնը:

Ի զուր կը տապլտկի կենդանին, ընդունայն ձիապանը նշան կ'առնէ, անողոք թռչունը վայրկենաբար կ'անհետանայ՝ շուտով վերադառնալու համար: Մինչեւ մայրաքաղաքի բարձրութեան վրայ կ'ապրի մոյալէն, թափանցող լօռը որ ձեռքի եւ ոտքի մատներուն եղունգներուն մէջ թափանցելով, հազիւ նշմարելի հաւկիթներ կ'ածէ, շուտով կը բազմանայ եւ եթէ դարմանումը ուշանայ՝ կը փտեցնէ վարակուած մասը: Մինչեւ վոյնա-տեկա մարզին մէջ, մանաւանդ Աւաշ գետին մէջ կ'ապրի թանձրամարմին կոկորդիլոսը, որուն աւելի երախին գոհ կ'երթան ամէն տարի բազմաթիւ բնիկներ:

Բնական է որ այսպիսի երկրի մը մէջ կարելի է մշակել ամէն տեսակ բոյսեր եւ բուծանել ընտանի ամէն տեսակ անասուն: Հարաւային կողմի բարեբեր գաւառներուն, Արուսիի եւ Սիտամոյի մէջ Պելճիքացիները փորձեցին բամբակը, Իտալացիները՝ թէյը եւ մեծ յաջողութեամբ: Եթովպացին ոչ մէկ ծառ յօտած է, ոչ մէկ տունկ տնկած: Բնութիւնը բնականօրէն արտադրած է, կենդանիները բնականօրէն աճած են: Պանանէն զատ պտուղներ գոյութիւն չունին: Տեղացիին անծանօթ է բանջարեղէնը, բնաւ գործածած չէ ընդեղէնը: Եւրոպացիները դեռ նոր կը խնամեն խնձորենին, տանձենին, ձիթենին ու սեխը, նոր կը մշակուին գետնախնձորն ու լոլիկը: Ոսպ, սիսեռ, լուբիա, սոխ ու սխտոր Եգիպտոսէն կուգան: Նարինջ, խնձոր, մանկոն (mangue) Ցոպպէն, Ռոտէզիայէն, Ճափոնէն: Մալաթիայէն կուգան ծիրանն ու պատուղը, Իզմիրէն՝ չամիչն ու թուզը, Դամասկոսէն՝ պիստակը: Լոլիկ մը հաւու մը արժէքն ունի:

Իտալիա Եթովպիոյ մէջ պիտի գտնէ անհրաժեշտ հում նիւթերը՝ բամբակն ու սուրճը, մորթն ու բուրդը, փայտն ու կենդանին: Սակայն երկիր մը արժեւորելու համար անհրաժեշտ են փոխադրութեան միջոցները, որոնցմէ զուրկ է Եթովպիան: Անհրաժեշտ է դրամագլուխ, եւ Իտալիա մարդ-դրամագլուխ ունի միայն: Հողին փխրունութեան պատճառով ճամբաներ շինել եւ լաւ վիճակի մէջ պահպանել դժուար է: Երկրին լեռնային կազմութեան պատճառով երկաթուղիի մը շինութիւնը մեծածախս է եւ ապահովաբար ինչպէս եւրոպական բոլոր երկաթուղիները հակառակ բազմաթիւ երթեւեկներու, պիտի ունենայ հսկայ բաց մը իւրաքանչիւր տարի: Իտալիոյ շինելիք գիծը պիտի ունենայ կարեւոր երկարութիւն մը, քանի որ Ասմարայէն Ադէպա 695 եւ Ադէպայէն Մոկատիշի 1090 քիլ. երկար է ուղիղ գիծով:

Եթովպիա բանուած նիւթերու համար սահմանափակ շուկայ մըն է: Բնիկներուն պէտքերը գրեթէ ոչինչ են, ափ մը պղպեղ, կտոր մը կերտաւ եւ կտոր մը հում միս: Բնիկն աղքատ է, գնման կարողութիւն չունի եւ այս չունենալը, որովհետեւ պէտքերը չեն աճիր, որովհետեւ աշխատելու ընդունակ չէ: Երկու հազար տարիներու քարացած սովորութիւններ մէկ օրէն միւսը չեն փոխուիր: Իտալիա գրաւելով երկիրը, պարտաւոր է հիմնովին փոխելու տեղական կանոնները, վարչական մեքենան: Օտարը չի կրնար հող գնել բնիկէ մը, միայն օտարէ մը կրնայ հող տուն գնել:

Ժանգոտած է վարչական մեքենան: Բարոյականութենէ զուրկ է պաշտօնէութիւնը վարէն վեր: Արտօնութիւն մը ստանալու համար զանազան դիւաններու մէջ դեգերելու է: Եթովպացին ժամանակին կարեւորութիւն չի տար: Իշի ճանկա (լաւ, վաղը) սովորական խօսքն է ամէն պաշտօնեայի: Այնուհետեւ ցնելու է, դռնապանէն մինչեւ վեր կըպպօ (պաղշիշ) առնելը սովորական է: Արտօնութիւն ստանալէ յետոյ, գործը շարունակելու համար ալ եկող ու գացող պաշտօնեային կըպպօ տալու է: Այս պատճառներով բազմաթիւ օտար ընկերութիւններ սնանկացած են: Միակ ընկերութիւնը, որ յաջողած է եւ երկրին առեւտուրը կեդրոնացուցած՝ հնդկական է, Մոհամմէտ Ալի: Այս ընկերութիւնը գլխաւոր բաժնետէրն է աղի մենաշնորհի վարչութեան: Հայ առեւտրական տուն մը, Մաթիկ Գէորգով, մենաշնորհն ունի ծխախոտի:

Երկիրը առ այժմ սպառման շուկայ չի կրնար ըլլալ: Առեւտուրը սահմանափակ է: Բնիկը կը գոհանայ օրական մէկ Փրանք ծախքով: Եկուոր ճերմակը սատրճան մը աւելի պէտքեր ունի միայն: Հետեւաբար խոշորական ճարտարարուեստի արտադրութիւնները պիտի սպասեն երբ երկիրը զարգացման վայր մը ըլլայ:

Եթովպիոյ առեւտուրը լաւագոյն օրերու մէջ 3էն 4 միլիոն սթերլինը չէր անցներ:

	1925ին	1927ին
Սուտան արտածած է եգիպտական ոսկի	308074	180560
Սուտանէն ներածած է	172405	72551

Էրիթրէ 1926ին արտածած է 64,781.680 լիրէթի ապրանքներ:

Էրիթրէէն ներածած է նոյն թուականին 37 միլիոն 910.789 լիրէթի ապրանքներ:

Ճիպութիէն արտածած է 1927ին 13.224.808 քիլօ սուրճ, իսկ ներածած է 32.361 թոնօ ապրանք:

Ուրեմն Եթովպիան արժեւորելու համար տարիներու աշխատանք պէտք է եւ անհրաժեշտ է գաղթականներու տեղաւորումը, աշխատող եւ սպառող անհատներու ներգաղթը:

ՀԵԹՈՒՄ

** Ֆրանսացի երաժշտագէտ մը այնքան շատ կը սիրէր ծաղիկները, որ իր անձնական պարտէզին մէջ ունէր 10,000 թաղարներ:

** Աշխարհի հինգ մասերէն Ասիան ամենամեծն է, ունի շուրջ 44 միլիոն քառ. քիլոմեթր տարածութիւն, Ամերիկացիները՝ 42 միլիոն, Ափրիկէն՝ 30, Եւրոպան՝ 10 եւ Աւստրալիան՝ 9 միլիոն քառ. քիլոմեթր տարածութիւն:

«ՊԷՊՕՆ» ԻԲՐԵՒ ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

ԽՄԲ.— Վերջերս Մ. Նահանգներու մէջ ներկայացուեցաւ Գ. Սունդուկեանցի հռչակաւոր թատերախաղը, իբրեւ խօսուն շարժանկար: Այս առթիւ ընկ. Վ. Ահարոնեանի հետեւեալ տեսութիւնները կը հրատարակէ «Հայրենիք»ին մէջ.—

Ժապաւէնի վրայ առնելու համար «Պէպօ»ի բնագիրը բազմաթիւ փոփոխութիւնների է ենթարկուած՝ աւելացուած են նոր տեսարաններ, կրճատուած են ուրիշներ, յարմարեցնելու համար շարժանկարի բեմադրութեան պայմաններին:

Տեղ տեղ այդ փոփոխութիւնները աւելի ճոխացրել են բնագիրը, իսկ տեղ տեղ էլ խաթարել, բարդացրել եւ դժուարըմբռնելի են դարձրել «Պէպօ»ի բովանդակութիւնը, որ այնքան պարզ է Սունդուկեանի գործին մէջ: Այդպէս են, օրինակ, վերջին տեսարանները, երբ Պէպօն մէկ անգամ բանտ նետուելուց յետոյ, ազատ է արձակւում եւ երկրորդ՝ անգամ նորից բանտ դրւում:

«Պէպօ»ի բովանդակութեան լաւ ծանօթ հանդիսականի համար իսկ դժուար է հասկնալ ժապաւէնի վերջին պատկերների ներքին իմաստը:

«Պէպօ»ի բովանդակութեան լաւ երեւոյթին, յատուկ շնորհք ունին դժուարացնելու, բարդացնելու խաղերի նիւթը: Մի քանի տարի առաջ Նիւ Եորքի մէջ ցուցադրուեց Յովհ. Թումանեանի «Անուշ»ի լուռ ժապաւէնը: Չեմ յիշում թէ ո՞ւմ բեմադրածն էր «Անուշ»ը, նոյն այս Բէկ-Նազարովի՞, թէ մէկ ուրիշ բեմադրիչի: Սակայն միեւնոյն թերութիւնն ունէր եւ «Անուշ»ը, որի բովանդակութիւնը նոյնպէս խճողուած եւ մթագնած էր:

«Պէպօ»ի բնագիրը փոփոխութեան է ենթարկուած նաեւ խաղի տիպարների նկարագիրը էլ աւելի շեշտելու, գոյները էլ աւելի խորացնելու միտումով:

Սունդուկեանը այնպէս գեղեցիկ կերպով է տուել իր դասական գործի գլխաւոր դէմքերը, այնպէս խտացրել է նրանց նկարագրի հիմնական գըծերը, որ աւելի եւս շեշտել այդ գըծերը, աւելի եւս ընդգծել տիպարները կը նշանակէ աւրել, փճացնել Սունդուկեանի գործը:

Մի օրինակ միայն:

Արութին Զիմզիմովի մէջ Սունդուկեանը տուել է տիպարը որբերի եւ այրիների արցունքները դրամի վերածող անխիղճ վաշխառուին, որ անողորմ է, երբ կարող է անպատիժ կերպով կեղեքել ու կողոպտել, եւ քծնող ու սողացող է նոյն իր զոհերի առջեւ, երբ իրաւունքը եւ ուժը անցնում է զոհերի ձեռքը:

Զիմզիմովը այնպէս, ինչպէս Սունդուկեանն է տուել, անգերազանցելի է:

Արդ՝ Զիմզիմովի այդ բացասական նկարագիրը աւելի եւս շեշտելու, Զիմզիմովը աւելի եւս անհամակրելի դարձնելու համար «սրբագրել» Սունդուկեանի գործը, ռուս ցարից «մեդալ» բերել եւ Թիֆլիսի ոստիկանապետի ձեռքով կախել տալ Զիմզիմովի վզից, ինչպէս արել են «Պէպօ»ի ժապաւէնը պատրաստողները, կը նշանակէ «օյիններ»ութիւն անել:

Ըստ երեւոյթին, ինչպէս բուրժուական աշխարհում, նոյնպէս խորհրդային երկրներում յետպատերազմեան շրջանի հանդիսականների ջիղերը չեն դիմանում տխուր, ողբերգական տեսարանների: Այդ հանդիսականներին ողբերգական տեսարաններ դիտել տալու համար պէտք է, ըստ երեւոյթին երգով, պարով եւ կատակով համեմել ամբողջ խաղը:

Առարկութիւն չունինք: Միայն թէ երբ այդ «համեմը» չափից աւելի լինի, վտանգ կայ որ ամբողջ գործը անհամ դառնայ:

«Պէպօ»ի ժապաւէնը առատօրէն համեմուած է երգով, պարով եւ ծիծաղաշարժ տեսարաններով: Արդիւնքը եղել է այն, որ Սունդուկեանի թատերախաղի հիմնական գաղափարը՝ ազնիւ եւ անխրտուած աշխատաւոր Պէպոյի պայքարը վաշխառու Զիմզիմովի դէմ գրեթէ խեղդուել է դհոլ-զուռնայի, պարերի եւ կատակների մէջ: Ուրիշ խօսքով դասակարգային պայքարը երկրորդ գծի վրայ է ետ մղուած եւ առաջաբեմը դրուած է աւելի շատ վալսին, մազուրկային եւ ուզունդարային:

Չգիտեմ թէ խորհրդային քննադատները նկատե՞լ են այս բանը, կամ եթէ նկատել են, այդ մասին Երեւանում խօսելը «ձախ թեքում», «թրոցքիզմ» եւ չգիտեմ էլ ինչ չի՞ համարուի:

Կեանքը բեմի կամ պաստառի վրայ գեղարուեստօրէն վերարտադրելու ժամանակ իրականութեան հարազատ մնալը գնահատելի յատկութիւն է: Բայց այդ սկզբունքը պէտք է գործադրել անխտիր կերպով մեր ե՛ւ սիրած եւ չսիրած երեւոյթները ներկայացնելիս:

Այդ տեսակէտից էլ արուեստի օրէնքների դէմ մեղանչումներ կան «Պէպօ»ի բեմադրութեան մէջ:

Նոր աւելցուած տեսարանների մէջ կայ դատավարութեան տեսարանը, որտեղ ռուս դատաւորը ռուսերէն է խօսում, իսկ Պէպօն ու Զիմզիմովը՝ հայերէն: Շտապենք աւելցնել, որ նախորդ տեսարանների մէջ Զիմզիմովը ռուսերէն ճառ է արտասանում, մինչդեռ դատարանում, իր դատը պաշտպանելու ժամանակ մոռանում է որ ռուսերէն գիտէ եւ հայերէն է խօսում:

Այո՛, այդ ճիշդ է. ցարական Ռուսաստանի դատաւորները Կովկասի դատարաններում ռուսերէն էին խօսում, փոյթ չէ թէ մեղադրեալը հասկանում էր թէ ոչ:

Այդ պատկերը իրական կեանքի պատկեր է, թէեւ մեզ համար վիճելի է թէ ո՞րքան արդարանալի է այդ ծայրայեղ իրապաշտութիւնը: «Պատերազմ եւ խաղաղութիւն»ի մէջ Տոլստոյը Նափոլէոնին եւ Ֆրանսացի մարաջախտներին ռուսերէն է խօսեցնում: Ե՛, թող Պէպօի մէջ էլ ռուս դատաւորը հայերէն խօսէր:

Բայց թողնենք այդ:

Եթէ իրական է դատավարութեան տեսարանը, իրականութիւնից շատ հեռու է, սակայն, «Պէպօ»ի ժապաւէնի վերջին պատկերը:

Պէպօն նետուած է Թիֆլիսի Մետեխի բանտը:

Պէպոյի ընտանիքը, ընկերները եւ բարեկամները ահագին թափօրով, դհոլ-զուռնայով, ծաղկեփունջերով, երգերով ու աղաղակներով գալիս են եւ բանտի պատուհանների տակ համակրական ցոյց են անում: Պէպօն էլ, բանտի վանդակապատ պատուհանից ճառ է տալիս ցուցարարներին.—

«Սպասեցէք, մի դուրս գամ բանտից, էդ բոլորի վրէժը կ'առնեմ» ...

Այդ ո՞ր Ռուսաստանի իրականութիւնից է վերցրել այդ պատկերը բազաշտ բեմադրիչ Բէկ-Նազարովը, ցարակա՞ն թէ խորհրդային:

Ցարական Ռուսաստանում բանտերի առջեւ ցոյց անելու յանդգնութիւն ունեցողներին դիմաւորում էին ոչ թէ բանտարկեալների ճառերը, այլ պահակների հրացաններն ու գնդակները: Այդ մենք գիտենք:

Այսօրուան խորհրդային Ռուսաստանում նոյնը անում են բոլշեւիկ պահակները աւելի դաժան, աւելի անողորմ կերպով: Այդ էլ շատ լաւ գիտէ բեմադրիչ Բէկ Նազարովը:

Անցնենք «Պէպօ»ի դերակատարներին:

Դժբախտաբար ներկայացման ընթացքին դերակատարների անունները չեն դրւում: Այս ժապաւէնի մէջ ձայնակցողներից միայն մի քանիսին ճանաչում ենք անցեալից:

Ինչպէս յայտնի է «Պէպօ»ի գլխաւոր հերոսներն են՝ Պէպօն ինքը եւ վաշխառու Արութին Զիմզիմովը: Սրանցից դուրս աչքի ընկնող դերերն են Պէպոյի մօր՝ Շուշանի, քրոջ՝ Կէկէլի, ընկերոջ՝ Կակուլիի եւ Պէպոյի հօր ընկերոջ՝ Գիգոյի դերերը:

Պէպոյի դերակատարն է, եթէ չեմ սխալւում, դերասան Հր. Ներսէսեանը:

Իր խաղը ընդհանրապէս լաւ է: Լաւ է դիմախաղը: Չափազանցութիւններ չկան իր շարժուձեւերի մէջ: Ինչ որ սակայն, փճացնում է ամբողջ տպաւորութիւնը, իր թոյլ ձայնն է եւ մանաւանդ, անշնորհք առոգանութիւնը: Այս մեծ պակաս է, որ գլխաւոր դերակատարների մէջ Պէպօն դարձնում է ամէնից թոյլը: Ով առիթ է ունեցել տեսնելու դերասան Յովհ. Աբէլեանի սքանչելի խաղը Պէպօի դերում, նա չի կարող շատ գոհ մնալ Հր. Ներսէսեանի խաղից:

Պիտի աւելցնել նաեւ, որ «Պէպօ»ի բնագրի մէջ կատարուած փոփոխութիւնները, մասնաւորապէս, թուլացրել են Պէպոյի տիպարը: Այսպէս օրինակ, դուրս է ձգուած Պէպօի նշանաւոր մենախօսութիւնը, որ [illegible] խտացել է եւ Պէպոյի նկարագիրը [illegible] ամբողջ խաղի ոգին.

«Գնա, Պէպօ, գետին լըզէ, [illegible] փուռներուն պաչ արա, նրանց [illegible] ցխը լըզէ ... Ո՞վ ես դուն, ի՞նչ [illegible] դուն, ի՞նչ մարդահեսաբում [illegible] դուն, ի՞նչ անուն ունիս դուն» ...

Զայնական թերութիւններից [illegible] Զիմզիմովի դերակատարի խաղը [illegible] սակայն տեղ տեղ տառապում է [illegible] փազանցութիւններից: Այն էլ [illegible] որ այդ չափազանցութիւնները [illegible] լի շատ արդիւնք են Զիմզիմովի [illegible] այն «վերամշակման», որ կատար[illegible] բեմադրիչը:

Զուսպ, կիրթ ճաշակով խաղ է [illegible] պոյի մօր՝ Շուշանի եւ քրոջ՝ Կէկէ[illegible] խաղը: Կէկէլի դերակատարը, [illegible] ւում են Օր. Մախմուրեան) «Հա[illegible] նօ»ի երիտասարդ ուժերից է, [illegible] լաւ դերասանուհի է: Իր խաղին [illegible] պատում են նաեւ գեղեցիկ արտա[illegible] քինը եւ բեմական հաճելի ձայնը:

Քանի որ խօսք եղաւ դերասան[illegible] արտաքինի մասին, դիտել տանք [illegible] ե՛ւ «Պէպօ»ի եւ սրանից առաջ «Ան[illegible] շ»ի մէջ տղամարդ դերասան[illegible] կարծէք թէ ընտրուի[illegible] տգեղութի[illegible] ներ են մեծ մասով: «Պէպօ»ի շար[illegible]

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՃԵՄԱԼ ՓԱՇԱՅԻ ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐԸ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑ

Վերածեց՝ Պ. ՖՐՈՒՆՃԵԱՆ

Կարելի էր ըսել որ Տարտանէլի, Իզմիրի եւ Ալպանիոյ խումբերը ապստամբութեան մէջ էին: Կառավարութեան գլուխ կը գտնուէր կազի Մուխթար փաշայի դահլիճը:

Ահա այս խառնիճաղանճին մէջ ըսկսաւ Պալքանեան պատերազմը: Ռուսական եւ Փրանսական քաղաքականութիւնը օգտագործեց մեր զանազան զինուորական ձախորդութիւնները սկսելու համար գործի: Ֆրանսացիները կը մղէին Արաբները, որ Սուրիոյ համար բարենորոգում պահանջէին: Պոլսոյ ռուսական դեսպան Կիրս սկսաւ նորէն ձեռք առնել Հայկական հարցը եւ 26 Նոյեմբեր 1912ին Թուրքիոյ ներքին նախարարութեան ներկայացուց հետեւեալ յիշատակագիրը.

— «1894—96ի դէպքերէն ի վեր, երբ Փոքր Ասիոյ եւ Պոլսոյ մէջ արիւն կը հոսէր բարբարոսական հայաջարդէն, կացութիւնը ոչ մէկ կերպ բարեփոխուած է: Ռուսիոյ, Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ ճնշումով Սուլթան Համիտի կողմէ 20 հոկտ. 1895ին յայտարարուած բարենորոգման հրամանագիրը մնաց չգործադրուած: Հողային հարցը կը սրուի օրէ օր: Հողերու մեծ մասը գրաւուած է Քիւրտերէ կամ պիտի գրաւուի եւ փոխանակ այս անիրաւութեան դէմ դնելու իշխանութիւնը կը պաշտպանէ եւ կը դիւրացնէ այս յափշտակութիւնը: Մեր հիւպատոսարաններու տեղեկագիրները կը հաստատեն Քիւրտերու կողմէ գործուած աւազակային յարձակումները եւ շարունակական հարստահարութիւնները, Հայերու վրայ գործուած սպանութիւնները եւ հայ կիներու բռնաբարումները: Զարագործները գրեթէ բնաւ դատական հետապնդումի չեն ենթարկուիր: Պոլսոյ Հայոց Պատրիարքին Բ. Դուռ եւ ներքին նախարարութիւն ղրկած տեղեկագիրը կու տայ իրական պատկերը տանջանքին եւ հետապնդումներուն որոնց ենթակայ են Սուլթանին հայ հպատակները:

«Իրերու այս ընթացքը բաւական կը պարզէ հայ ժողովուրդի յարաճուն համակրանքը Ռուսիոյ հանդէպ: Հայաստանի ռուսական հիւպատոսարանները ամէնքն ալ վկայ են ժողովուրդի մէջ տիրող այս տրամադրութեան: Հայերը կը պահանջեն որ բարենորոգումները գործադրուին ռուսական հսկողութեան տակ, կամ նոյնիսկ ռուսական գրաւումով: Կաթողիկ Հայերը Ամենակալին անունով կը դանդատին Ռուսիայէն որ երկար տարիներէ ի վեր պաշտպանն է Արեւելքի Քրիստոնեաներուն, խնդրելով որ իր պաշտպանութեան տակ առնէ Թրքական Հայաստանի դժբախտ հայ ժողովուրդը: Դեսպանը այն կարծիքը ունի որ Հայկական հարցը մեծ կարեւորութիւն ունի Ռուսիոյ համար եւ կը փափաքի որ կառավարութիւնը պէտք եղած քայլերը առնէ կարգադրելու համար: Գրաւումի մը պարագան կը նկատէ ապաժամ եւ համաձայն է բարենորոգումներուն, բայց այս տեսակէտին վրայ կենալով հանդերձ, յիշելով 1895ի օրէնքին տխուր բախտը, կը պնդէ որ բարենորոգումները ռուս կամ եւրոպացի պաշտօնեաներու ազդեցիկ հսկողութեան պէտք է ենթարկուին: Յետոյ նկատի ունենալով անխախտական վիճակը որուն մէջ կը գտնուի Թուրքիա ներկայիս, կը վերջացնէ Կիրս, պէտք է հաշուի առնել այն հաւանականութիւնը որ բարենորոգումները չեն բերեր սպասուած խաղաղութիւնը եւ թէ կրնայ ըլլալ որ անհրաժեշտ դառնայ մեր բանակներուն յառաջխաղացումը»:

1912ի սկիզբն իսկ Էջմիածնի կաթողիկոսը Պօղոս Նուպար փաշան եւրոպական դահլիճներուն մօտ ղրկած էր, պաշտօն տալով աշխատիլ ձեռք ձգելու Հայաստանի ինքնավարութիւնը. բայց ասիկա ուրիշ բան չէր քան ռուսական քաղաքականութիւն:

Որքա՜ն կը նմանի ռուսական այս քաղաքականութիւնը, որուն նպատակն էր ծածկել Հայերէն իրենց բուն ձգտումները, փրանսական քաղաքականութեան Սուրիոյ վերաբերմամբ:

Պէյրութցի մահմէտական մը որ 1913ի սկիզբը Փարիզի արաբական համաժողովին կը մասնակցէր, Ֆրանսայի արտաքին նախարար Պ. Փիշոնի կ'ըսէր հետեւեալ խօսքը.

— «Թէեւ մենք մեր ժողովը Փարիզի մէջ գումարեցինք, բայց մեր միակ նպատակն է բարենորոգում ձեռք բերել Օսմանեան կառավարութեան արաբական նահանգներու համար: Մենք Սուրիոյ Ֆրանսացիներու կողմէ գրաւումը չենք փափաքիր, ոչ ալ Փրանսական հոգատարութիւն կ'ուզենք»:

Իբրեւ ապացոյց այն բանին թէ Ֆրանսա Սուրիոյ հանդէպ գաղտնի խորհուրդներ չունի, Պ. Փիշոն կը տեղեկագրէ այս խօսքը Պոլսոյ դեսպան Պ. Պոմփարի: Գրեթէ նոյն ատեն ուրեմն (15 մարտ 1913ին) նոյնը ըսել կուտային Ռուսերը Պօղոս Նուպար փաշային թերեւս նոյն բառերով:

Հետեւեալը, որ գրուած է Փարիզի ռուսական դեսպան Պ. Իզվոլսքիի կողմէ ռուս արտաքին նախարար Սազանովի 28 փետր. (13 մարտ) 1913 թուակիր նամակով, կը հաստատէ ըսածս.

— «Պօղոս Նուպար փաշա, կը գրէ դեսպանը, կրկնակի յայտարարեց թէ Թրքահայերը անկախութեան կամ պետական փոփոխութիւններու հարցը արծարծել չեն ուզեր երբեք: Անոնց միակ ձգտումն է Պերլինի վեհաժողովին մէջ նախատեսուած եւ Ռուսիոյ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի կողմէ [illegible] տասխուած բարենորոգումներ[illegible] տիրանալ, բան մը որ ցարդ մնացած [illegible] մեռեալ տառ»:

Կարծեմ այս աչքի զարնող միանմա[illegible] նութիւնը, արաբ եւ հայ բարենոր[illegible] չականներու կողմէ միանգամայն [illegible] դունուած ձեւը, բաւական ցայտուն կերպով կ'ապացուցանեն թէ ինչ քաղաքականութիւն կը գործածէին Ռուսիա եւ Ֆրանսա, Թուրքիան բաժան բաժան ընելու համար:

1913 մարտ 22ին, Ռուսիոյ արտաքին նախարարը վերջապէս ձեռնարկեց հայկական բարենորոգումներու իր առաջին քայլին:

Պ. Սազանով Պերլինի ռուսական դեսպանին վերյիշեց Թուրքիա ղրկած հեռագրին մէջ կը պահանջէր մասնակցիլ միջազգային քաղաքական քայլեր առնելու Բ. Դրան մօտ: [illegible] Թուականը կը յարմարի այն ժամանակին [illegible] կին երբ օսմ. կառավարութիւնը [illegible] լորովին տկար ստիպուած էր [illegible] գրել Լոնտոնի հաշտութեան [illegible] գիծը եւ ճանչնալ Միտիա-Էնոս [illegible] մանը Պուլկարիոյ եւ Թուրքիոյ [illegible] ջեւ:

(43)

նկարը տեսնելուց յետոյ հայ տղա - մարդ հանդիսատեսը, տուն վերադառ - նալով, առաջին հերթին, հաւանաբար հայելու մէջ է նայում: Մենք էլ հայ ենք, միեւնոյն հողի ու ջրի ծնունդը եւ ո՞վ գիտէ ...

Շուշանի դերը կատարում է հայ բեմի վաստակաւոր եւ տաղանդաւոր դերասանուհի Ցասմիկը: Թիֆլիսցի հայ կնոջ տիպարը դժուար է աւելի լաւ ներկայացնել:

Գիգոյի դերը տանում է դարձեալ մեր վաստակաւոր դերասաններից Գ. Աւետիսեանը՝ նուրբ կատակերգակ:

Շնորհալի երիտասարդ ուժերից է կակուլի դերակատարը. անունը չգիտեմ:

Թիֆլիսեցի «մօցիքուլ»ի (միջնորդ կնոջ) դերում շատ տիպիկ է Տիկ. Մամուչարեանը, հայ բեմի հին ու - ժերից:

Բեմադրութեան տեսակէտից ամէնից սպառողին ու գեղեցիկ տեսա - րանն է առաջինը, որով բացւում է խաղը:

Պէյօն Կուր գետի վրայ ձուկ է որսում, իսկ հեռուից երաժշտութիւնով, կէֆ եւ ուրախութիւնով, նաւակով, գետի հոսանքն ի վար գալիս են Պէ - պոյի ընկեր ավերը:

Այս գեղեցիկ է պատրաստւած տե - սարանը, երբ եկեղեցի եկած կանայք պօթերից աւելի բամբասանքով են զբաղուած:

Ամէնից սպառողին է վերջին տե - սարանը ... իր երաժշտութիւնով:

Եւ առ հասարակ պիտի ասել որ երգն ու նուագը, որոնցով հարուստ է այս ժապաւէնը, ընդհանրապէս շատ յաջող են: Լաւ է Սայաթ Նովայի «Դուն էն գլխէն իմաստուն էս»ը, որ երգում է Վանօն: Լաւ է պատարագի երգեցողութիւնը եւ մանաւանդ վեր - ջին տեսարանի մէջ Կովկասում շատ տարածուած «Քէօրօղլի» ժողովրդա - կան երգը քառաձայն, որ երգում է Թափօրը բանտի առջեւ:

Խաղի ամբողջ երաժշտութիւնը, ինչպէս ասացի, յարմարեցրել է Խա - չատրեանը:

Այս ժապաւէնի լուսանկարումը նոյնպէս աւելի լաւ է, քան նախորդ ժապաւէններինը: «Պէպօ»ի ժապաւէ - նը զերծ է լուսաւորութեան այն թե - րութիւններից, որոնք աչքի ընկնող էին, օրինակ «Անուշ»ի մէջ: Տեսա - րանների մեծ մասը լուսանկարուած է Թիֆլիսի փողոցներում եւ Կուր գետի վրայ: Փակ շէնքերի մէջ կատարուող տեսարաններն էլ լաւ լուսաւորուած են:

Ձայնական թերութիւնները, յա - ճախ, արդիւնք են ձայնագրող մեքե - նայի առջեւ խաղացող դերասանների անփորձութեան: Գլխի մի փոքրիկ, աննկատելի թեքում դէպի աջ կամ ձախ պատճառ է լինում որ ձայնա - գրող մեքենան աւելի թոյլ արձանա - գրէ կամ բնաւ չարձանագրէ դերա - սանի ձայնը:

Այս բոլորով հանդերձ, «Պէպօ»ն, իր ամբողջութեան մէջ յաջողած գործ է:

Եթէ օտարները միայն չարժա - պատկերի ժամանակակից արուեստի չափանիշով մօտենալով «Պէպօ»ին շատ թերութիւններ են գտնում հայ - կական առաջին խօսուն ժապաւէնի մէջ, մեզ համար «Պէպօ»ի հայկական առաջին խօսուն ժապաւէն լինելը ինք - նին ամէնից գրաւիչ բանն է: Աւել - ցրէք դրա վրայ հայրենի միջավայրը եւ տիպարները եւ այն ժամանակ ինչ որ օտարին տաղտուկ կարող է պատ - ճառել, մեր մէջ սրտի հաճելի յու - զում առաջ կը բերէ:

Եթէ Պէպօ»ի ժապաւէնը բազմա - պատիկ թերութիւններ ունե - նար, նրից արժէր տեսնել:

ՎԱՐԴԳԷՍ ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Արզնի

Բնաբուժական Կայան

—•—

Տասը տարիէ ի վեր կ'աշխատուի Արզնին դարձնել հանքային ջուրերու օգտագործման, ինչպէս կլիմայաբու - ժութեան կայան մը:

Վերջերս տօնուեցաւ Արզնիի տասա - նամեակը եւ «Խ. Հայաստան» հրա - տարակեց քանի մը յօդուածներ: Արզ - նիի բնաբուժական կայանի տնօրէն Ա. Մատաթեանի յօդուածը աչառա - ռնկ.—

Տասը տարի է անցեր այն օրէն ի վեր, երբ Արզնիի կիրճը դեռ վայրի եւ անհամբոյր վայր մըն էր եւ միայն գորշ ապառաժներու ճեղքերէն էր որ բարակ շիթերով դուրս կը ժայթքէին հանքային առողջարար աղբիւրները: Այսօր անճանաչելի դարձած է այդ կիրճը: Եւ Արզնին անցած Խորհ. Մի - ութեան լաւագոյն բուժավայրերու առաջին շարքը:

Պատմական քանի մը տեղեկութիւն - ներ Արզնիի աղբիւրներուն մասին: Կովկասեան Հնէաբանական Ցանձնա - ժողովի արձանագրութիւններէն կը հասկցուի որ 1828ին, հայկական մար - զը ռուս զինուորներու կողմէ նուաճ - ուելէ անմիջապէս ետքը, այդ աղ - բիւրներուն վրայ իր ուշադրութիւնը դարձուցեր է Զօր. Պասկեւիչ, որուն հրահանգով Արզնիի ջուրերը նմոյշի համար Թիֆլիզ կը ղրկուին քննու - թեան: Ու Թիֆլիզի Բժշկ. Վարչու - թեան կողմէ ջուրերը կ'ենթարկուին տարրալուծումի:

Պատմաբան Մեսրոպ Սմբատեան, նկարագրելով 1860ին դէպի Արզնի կատարած իր ճամբորդութիւնը, կը գրէ թէ բնակչութիւնը կրօնական պաշտամունքի առարկայ դարձուցած էր Արզնիի հանքային աղբիւրները.— «Աղբիւրի մօտ դրուած էր մի քար, որի վերայ պատկերուած էր խաչ, բայց առանց մակագրութեան: Նրան երկրպագում եւ նուէրներ էին մա - տուցում»: Մինչեւ այժմ ալ Թիւ 1 աղբիւրի մօտ պահուած է այդ խաչ - քարը: 1924ին, երբ կը մաքրէին լող - նալու յատկացուած հին աւազանը, որ շինուած էր գլխաւոր աղբիւրին բխած տեղը, երեւան հանուեցան հին դրամներ, որոնք կը պատկանին Նի - կոլա Ա.ի շրջանին, նոյնիսկ պարս - կական տիրապետութեան շրջանին: Տեղացի ծերունիները կը պատմեն, որ հին ատենները սովորութիւն էր հիւանդներուն, բժշկուելէ վերջ, այդ դրամները նետել աւազանին մէջ, իբրեւ շնորհակալութեան նշան իրենց Աստուծոյն: Այդ դրամները կը պահ - ուին բուժավայրի Թանգարանին մէջ:

Այս ամէնը կը հաստատեն, որ Ար - զնիի հանքային ջուրերու բուժիչ յատկութիւնները տեղական բնակչու - թեան ծանօթ էին առ նուազն 100 տարի առաջ: Իսկ գիտական աշխար - հի մէջ Արզնիի հանքային ջուրերու մասին առաջին տեղեկութիւնները լոյս տեսած են 1888ին, քիմիկոս Սորուվէի կատարած տարրալուծա - կան քննութենէն վերջ: Շնորհիւ Ե - րեւանի կառավարութեան նախաձեռ - նութեան, այսօր Արզնիի հանքային ջուրերը դրուած են ի սպաս աշխա - տաւորներուն:

Մինչեւ 1934, Արզնիի բոլոր աղ - բիւրներուն օրական արտադրութիւ - նըն էր 200 լիթր, ներկայիս այդ քա - նակը աւելի քան տասնապատկուած է:

Արզնիի հանքային ջուրերու քի - միական բաղադրութիւնը քննած են հայ եւ օտար մասնագէտներ,— Փրոֆ. Ղամբարեան, Մեղնիկեան, Աֆրիկեան, Թարխնիշվեան, Լեւչեն - կօ, Կալատնեա: Համաձայն կատար - ուած քննութեանց, Արզնիի հանքա - յին աղբիւրներուն ջուրը նման է աչ - խարհահռչակ Նաուհայմ, Վիսպատէն եւ այլ բուժավայրերու հանքային ջուրերուն: Խ. Միութեան հանքային ջուրերուն մէջ Արզնիի ածխային թթու եւ հանքային աղ պարունակող աղբիւրները իրենց կազային բաղա - դրութեամբ կը մօտենան Կիսլովոդս - կի, իսկ հանքային բաղադրու - թեամբ՝ Էսէնտուկի թիւ 17 աղբիւ - րին: Այնպէս որ Արզնիի հանքային աղբիւրները իրենց քիմիական յատ - կութիւններով կը ներկայացնեն ջրա - բուժական բացառիկ արժէք մը: Այդ յատկութիւններէն օգտուելու նպա - տակով, Արզնիի ջուրերը կը գործած - ուին լոգանքի եւ խմելու համար: Արզնիի հանքային աղբիւրները, համեմատելով Խորհ. միութեան ած - խային թթու պարունակող աղբիւր - ներուն հետ, աչքի կը զարնեն ազատ ածխային թթուի բացառիկ յագեցու - մով (1,5—3,5 կրամ մէկ լիթրի մէջ), ունենալով աւելի բարձր ջեր - մաստիճան (21.5 բուն Կելսիուսի), ինչոր կ'աւելցնէ իրենց բուժականար - ժէքը: Միաժամանակ այդ աղբիւր - ներն ունին հանքային տարրերու բա - ղադրութեան տարբեր աստիճաններ, այնպէս որ կարելի է քիմիական տարբեր ուժով եւ ազդեցութեամբ լոգանքներ առնել, պահելով ածխա - յին թթուի նոյն քանակը:

1927էն իվեր մեթոտիկ քննութիւն - ներ կը կատարուին հիւանդներու վը - րայ, ճշդելու համար Արզնիի աղ - բիւրներուն բժշկական նկարագիրը: Վերջին տարիներու ընթացքին կա - տարուեցան հետաքրքրական փոր - ձեր՝ ուսումնասիրելու համար Ար - զնիի ածխային թթուով յագեցած ջուրերուն ազդեցութիւնը սրտի ե - րակներու հիւանդութեանց վրայ: Ցիշենք դարմանաբանական քննու - թիւնները, զորս կատարած են Փրոֆ. Լ. Յովհաննիսեան, Մոսկուայի աբ - հեստագիտական ախտաճանաչումի եւ դարմանագիտութեան ուսումնարա - նի յանձնախումբը՝ Փրոֆ. Գերկէյի ղեկավարութեամբ, Փրոֆ. Սաւե - պուն, Փրոֆ. Կոստանեան, օգնական դասախօսներ Գեանջեցեան, Ցակոբ - եան, Վիրաբեան, բժիշկ Եակովլե - ւա, բժիշկ Խուրշուդեան, եւ ուրիշ - ներ:

Պէտք է ըսել, որ այս ուսումնասի - րութիւններուն մէկ մեծ մասը տա - կաւին չէ հրատարակուած: Առողջա - պահական գործավարութիւնը ծրագը - րած է մօտ օրէն լոյս ընծայել Արզ - նիի մասին գիտական ժողովածու մը:

Մինչեւ այժմ կատարուած դարմա - նաբանական քննութիւններու համա - ձայն, պէտք է ընդունիլ, որ Արզնիի մէջ կարելի է բուժել այն հիւանդնե - րը, որոնք կը տառապին սիրտի ե - րակներու բնախօսական դրութեան խանգարումէն, ինչպէս եւ ստամոք - սի, աղիքներու կարգ մը խանգարու - մէն:

Բուժավայրին կազմակերպութիւնը սկիզբները կը գտնուէր դժուար պայ - մաններու մէջ:

1925ին շինուեցաւ լոգանքի փոքրիկ շէնք մը չորս խուցով, յետոյ դրուե - ցաւ ապաքինարանի մը հիմ: Առա - ջին տարին հիւանդները, թիւով 35, տեղաւորուած էին Արզնիի գիւղացին մէջ: Այսօր բուժավայրն ունի 185 մահճակալ, եւ դարմանական եղա - նակի ընթացքին կը սպասարկէ 1000 հիւանդներու: Տասը տարուան ըն - թացքին, Արզնին սպասարկած է 8000 հիւանդներու, չհաշուելով այցելու հիւանդները:

Ապաքինարանի սպասարկութեան յատուկ երեք շէնքերէն, հանգստեան տունէն եւ բժշկական կազմի բնակա - րանէն զատ, բուժավայրը ներկայիս ունի լոգանքի շէնք մը 12 խուցով, ամենաբուժարան (փօլիքլինիկ), ըր - նագիտա - դարմանատուն, Ռէօնթ - կէնեան բաժին, ատամնաբուժարան, ախտաճանաչ - դարմանատուն, կեն - սաքիմիաբանական աշխատանոց, դե - ղարան:

Հոգ կը տարուի Արզնիի կանաչա - զարդութեան: Տասը տարուան ըն - թացքին տնկուած է 15,000 զանազան սաղարթաւոր եւ 3000 փշատերեւ ծառ: Հոգ կը տարուի նաեւ ընդհանուր բա - րեկարգութեան, —շինուած են ծաղ - կանոցներ, բուժավայրի ներքին ճամ - բաներ, կամուրջներ: Վերջին տարի - ներս զրադեցանք շէնքերուն արտա - քին ձեւաւորումով: Աղբիւրներուն վրայ շինեցինք տաղաւարներ:

1927ին սեղանի հիանալի ջուր տը - ւող թիւ 5 հանքային աղբիւրին վրայ շինուեցաւ նախնական գործարան մը, որ տարեկան կուտայ 100,000 շիշ ջուր: 1932ին շինուեցաւ բնական կա - զի եւ հանքային ջուրի գործարան մը, արտասահմանէն բերուած մեքենա - ներով: Այս տարի այդ գործարանը կուտայ մօտ մէկ միլիոն շիշ ջուր եւ 75 թոն ածխային թթու (կազ):

Պէտք է արձանագրել, որ բուժա - վայրի (կլիմայաբուժութեան, ջրա - բուժութեան) յատուկ մասնագէտներ չունէինք: Այնպէս որ ներկայիս ա - ռողջապահական գործավարութիւնը կ'աշխատի մասնագէտներ հասցնել: Հակառակ կարգ մը դժուարութիւն - ներու, այժմ ունինք քանի մը երի - տասարդներ, որոնք մասնագէտ դար - ձած են այս գործին:

ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ

ԲԱԼՈՒՑԻՆԵՐՈՒ ՀԱՆԴԻՍԸ

—•—

ՄԱՐՍԷՅԼ, 5 նոյեմբեր.— Բալուի Հայր. Միութեան Պոմոնի մասնաճիւ - ղին երկրորդ թէյասեղանը տեղի ու - նեցաւ Նոյ. 3ին, Հ. Յ. Դ. «Վարան - դեան» ակումբին մէջ: Ժամանակէն առաջ կէկ բազմութիւն մը եկած էր յարգել համար Միութեան մէկ տարուան տարեդարձը:

Երեկոյին նախագահ Հայրենա - կից Պ. Պազարեան, որ հրաւիրեց հանդիսականները մէկ վայրկեան յա - րգելու յարգել Պ. Մ. Վարանդեանի յիշատակը: Ցետոյ պարզեց Միութեան մէկ տարուան վերակազ - մութեան ընթացքն աշխատանքներն ու օգտակարութիւնը Բալուցի չքաւոր դասակին:

Գեղարուեստական բաժնին կը մաս - նակցէր Թառխատ Պ. Արզար: Արտա - սանեցին Պ.Պ. Մ. Դաւիթեան, Ս. Ջթճեան եւ Վ. Տէրտէրեան, երգե - ցին տիկ. Սարգիսեան (Մայր Արաք - սի) ինչպէս եւ Պ. Պ. Յ. Ոսկանեան եւ Ս. Պօղոսեան: Գեղարուեստական բաժնէն յետոյ վիճակախաղի դրուե - ցաւ գառ մը եւ շահեցաւ 150 թիւը:

Ցետոյ բեմ հրաւիրուեցաւ օրուան բանախօսը Պ. Հ. Սէրէնկիւլեան, որ պարզեց Հայր. Միութիւններու դերը այս օտար ափերուն վրայ եւ գնահա - տեց Բալուցիներու տարած աշխա - տանքը: Ամէնէն վերջը աճուրդի դը - րուեցան խորոված հաւ մը եւ շիշ մը գինի: Շահեցաւ Պ. Ասլեանը: Երե - կոյթը փակուեցաւ ուրախ մթնոլոր - տի մը մէջ ուշ ժամանակ: Կը մաղ - թեմ աւելի կորովի կամք եւ աշխա - տանք Բալուցիներուն:

Մելիք Դաւիթ

ԿՈՉ ՍՓԻՒՌՔԻ ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԵՐՈՍ ԶՕՐ. ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻ ՇԻՆՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻՒ

«ԳՈՐԾՍ ԿԷՍ ՄՆԱՑ»

ԱՆԴՐԱՆԻԿ

Սիրելի հայրենակիցնե՛ր,

Ազգային հերոս Զօր. Անդրանիկի յուշարձանին շինութեան հարցը՝ գա - ղութահայութեան ցաւերէն մէկն է ե - ղաւ: Վէրք մըն է որ կը կոտտայ աւե - լի քան եօթը տարիէ ի վեր:

«Գործս կիսատ մնաց», այս եղաւ կարապի երգը Մեծ հերոսին, երբ փոթորկալից կեանքէ մը եւ ահաւոր մարտնչումներէ վերջ, իրեն համար անբաղձալի մահով մը շիջեցաւ Ամե - րիկայի հեռաւոր մէկ անկիւնը:

Զկրցաւ վերադառնալ իր այնքա՜ն սիրած ու պաշտած հայրենիքին գիր - կը, որուն կերտիչներէն մին եղաւ: Իր անդիր կտակը ըրած էր. «ապրիլ Փարիզ եւ մեռնիլ Փարիզ»: Իր այս ցանկութիւններէն երկրորդը սակայն չուտ կանխեց առաջինը եւ իր քաջ այրերն՝ մեծ զոհողութիւններու գնով կատարեց անոր կտակը:

Հայ մամուլը ժամանակին արձա - գանգն եղաւ յարգանքի այն փառա - շուք արտայայտութեան զոր ամերի - կահայութիւնը կատարեց՝ Քալիֆոր - նիայէն մինչեւ Նիւ Եորք, իսկ Փարի - զահայութիւնը՝ ժան Կուժօնի եկեղե - ցիէն մինչեւ Փէրլաշէզ, իր սիրած հե - րոսին թանկագին աճիւններուն:

Արցունք, ճառ, ծաղկեպսակ անհա - մար: Մեծ զինուորին յոգնած մարմի - նը գնաց գտնել իր հանգիստը ժամա - նակաւոր նկուղի մը մէջ: Հարկ էր սակայն որ այդ նուիրական աճիւննե - րըն ունենային իրենց յաւիտենական հանգստավայրը:

Ազգային պաշտօնական մարմիննե - րու ներկայացուցիչներէն կազմուած յանձնախումբ մը գործի լծուեցաւ: Շատ սեղմ շրջանակի մը մէջ կատար - ուած հանգանակութեան գումարը, գլխաւորաբար տրուած՝ մեծ հայուն Պօղոս Նուպարի կողմէ, հազիւ թէ բաւեց գետինին գնման եւ նկուղին շի - նութեան: Հերոսին աճիւնները փոխա - դրուեցան հոն, քարէ կափարիչ մը, փայտէ ճաղ մը շուրջը եւ սեւ խաչ մը գլուխին վրայ՝ ճերմակ գիրերով տա - կը պառկողին ինքնութիւնը յայտնող: Կատարուած էր գործը ...:

Մինչ ժողովուրդը կը սպասէր յու - շարձանի աւարտումին եւ բացման օր - ուան, յանձնախումբը կասեցուցած էր իր գործունէութեան թափը:

Անցան քանի մը տարիներ: Սրտցաւ հայրենակիցներէ ոմանք, թերթերու մէջ բողոքի ձայն բարձրացուցին այդ հարցի մասին, քննադատական արդար ոգիով մը:

Շապին - Գարահիսարի եւ շրջանի «Ռազմիկ» հայրենակցական միու - թիւնը, չէր կարող այլեւս անտարբեր մնալ, ուստի իր մեծ հայրենակցին նկատմամբ տածած պարտականու - թեան խոր գիտակցութեամբ, ուղեց մղիչ ուժը դառնալ այդ նուիրական գործին: Նախաձեռնական եղաւ ցերե - կոյթի մը որ կատարուեցաւ 1932 նո - յեմբեր 20ին, Փարիզեան մեծագոյն սրահներէն մէկուն մէջ: Իր ջանքերը արդիւնաւոր եղան, բայց անբաւա - կան՝ գործը գլուխ հանելու համար: Գոյացած գումարը յանձնեց կեդրոնական հանգանակիչ մարմնին: Խոստումներ եղան անհատական զոհո - ղութիւններով յուշարձանի շինու - թեան գործը յառաջ տանելու:

Սահեցան երեք տարիներ եւս:

Փարիզի հայութիւնը գեղեցիկ ու - խտավորութիւնը ըրած է՝ իր մեծ հերոսին գերեզմանին այցի երթալու, անոր մահուան տարելիցներուն: Ուխտա - գնացներու թիւը կը ստուարանայ տարուէ տարի: Սեպտեմբեր 1ի հոծ բազմութիւնը՝ ատոր ապացոյց: Մխի - թարական երեւոյթ մըն է այս, բայց մխիթարական ըլլալէ շատ հեռու է վիճակը այն գերեզմանին, որուն շուր - ջը հաւաքուած լսեցինք ցնցող եւ կրա - կոտ ճառեր, Մեծ Զինուորին կեանքն ու գործը գրուատող:

Հոն է միշտ փայտէ սեւ խաչը՝ իր այլեւս անընթեռնելի գիրերով: Արեւն ու անձրեւը սկսեր են սրբել անոնց հետքերն անգամ:

Այդ օրը, ո՞ր զգայուն հայը՝ կսկի - ծը հոգիին մէջ եւ գլխիկոր չյրամնուե - ցաւ այդ լքուած գերեզմանէն որ կոչ - ուած է մեր ազգային սրբութիւններէն մէկը դառնալու:

Շապին - Գարահիսարի եւ շրջանի «Ռազմիկ» հայրենակցական միու - թեան անդամները, Մեծ հերոսին ի - րենց հայրենակցի հանգամանքով, ա - ւելի խոր զգացին իրենց սրտի ճմլու - մը, ահա թէ՛ ինչո՞ւ «Ռազմիկ» միու - թիւնը իր Օգոստոս 25ի կոչէն վերջ, իր ընդհանուր ժողովը փութացուց, որուն մէջ վճռական կերպով որոշեց ամէն զոհողութեամբ գլուխ հանել յուշարձանի շինութեան գործը:

Հաւաքաբար յայտնուած ցանկու - թեամբ, նախ որոշում կայացուց իր միջոցներով կատարել անոր շինու - թիւնը, բայց միութեան սնտուկը նի - հար է նիւթապէս, իր ունեցածը պիտի բաւէր՝ պարզ տապանաքարի մը զե - տեղումին: Այսպիսի ձեռնարկ մը սա - կայն կրնար արդար քննադատութիւն - ներու ծնունդ տալ, որովհետեւ Անդ - րանիկը՝ որքան որ ծնունդով Շապին - Գարահիսարի կը պատկանի, բայց կեանքովն ու գործովը՝ բովանդակ հայութեան:

«Ռազմիկ» միութիւնը՝ ահա այս միտքով եւ վճիռով, համախորհուրդ յուշարձանի շինութեան նախորդ կեդ - րոնական հանգանակիչ մարմնին եւ հովանաւորութեամբ Վսեմաշուք Եպս. Քիպարեանի՝ կազմեց իր յանձ - նախումբը որ այս շրջաբերականով կուղայ իր կոչը ուղղելու գաղութա - հայութեան:

Հայրենակիցնե՛ր, չուզեցինք որ մեր շրջաբերականին ոճը ըլլայ խնդրա - կան, չենք գար ձեզմէ աղերսելու ձեր լուման, այլ պահանջելու: Մեզմէ իւ - րաքանչիւրս պէտք է ազգային պար - տականութեան մը կատարումին գի - տակցութեամբը մօտենայ այս նուի - րական գործին եւ իր քսակին ներած չափով իր օժանդակութիւնը հասցնէ հանգանակիչ յանձնախումբին կամ ո եւ է հայ օրաթերթի:

Յանձնախումբս խորհած է սահեծել շատ մը միջոցներ, հանգանակութիւ - նը արդիւնաւոր դարձնելու համար:

Մեր կոչը կը տարուի բովանդակ հայ մամուլին մէջ, Եւրոպա, Ամերիկա, Եգիպտոս, Պարսկաստան, Պալքաննե - րը եւ այլուր:

Կը խնդրենք մասնաւորաբար օրա - թերթերէ որ դառնան մեզ օժանդակ: Մեր յոյսը մեծ է իրենց վրայ: Իւրա - քանչիւր թերթի մէջ բացուած հան - գանակութեան սիւնակ՝ կրնայ դիւրա - ցնել գայն եւ խողովակը դառնալ անոր կեդրոնացման:

Ծրագրած ենք հրապարակ հանել 3 եւ 5 ֆրանքնոց նուիրատոմսեր, մատչելի բոլոր քսակներու: Այս տոմ - սերու սպառումին մէջ՝ մեր մեծագոյն յոյսը կեդրոնացուցած ենք հայրե - նակցական միութիւններու վրայ եւ այն յոյսը ունինք որ իրենց նիւթական եւ բարոյական օժանդակութիւնը պի - տի չզլանան մեզ:

Որպէսզի գործին կատարումը չըլ - լայ միակողմանի, որոշած ենք յառա - ջիկայ հաւաքոյթի մը հրաւէր ուղղել՝ բոլոր հայրենակցական, մարտական եւ բարեսիրական միութիւններու, որ - պէսզի ներկայացուցիչով մը մեզ բե - րեն իրենց օգտակար թելադրանքնե - րը:

Որոշած ենք նոյնպէս յարմար թը - ուականին, կոչով մը հաւաքել փարի - զահայ արուեստագէտները՝ արձանա - գործ, նկարիչ եւ փորագրիչ, ստա - նալու համար անոնց թելադրանքները եւ, որպէսզի յուշարձանը իր բոլոր գիծերուն մէջ ըլլայ ճաշակաւոր եւ գեղարուեստական գործ մը, պատ - շաճօրէն արտայայտող՝ Մեծ հերոսին փառքն ու գործը:

Հայրենակիցնե՛ր, իմաստուն միտք մը ըսած է. «Ազգերու քաղաքակր - թութեան հայելիներն են իրենց գե - րեզմանները»: Եթէ ճշմարիտ է այս խօսքը, Փէռ Լաշէզի գերեզմանին մէկ անկիւնը լքուած Ազգ. Հերոսին ան - շուք շիրիմը՝ իր փայտէ ճաղովն ու խաչովը հեռու է արդարացնելու թէ արեւմտեան ոգիով եւ մշակումով ժողովուրդ մըն ենք:

Մեծ մեռելաքաղաքին պորփիւրէ շի - րիմներն ու մարմարակերտ կոթողնե - րը՝ ա՜լ աւելի կը շեշտեն լքուած վի - ճակը գերեզմանին այն մեծ զինուո - րին որ անտեսեց փառքն ու շողշողուն կեանքը սա անցաւոր աշխարհին: Իր յանդուգն նկարագիրն ու աննկուն կամքը կարող էին թերեւս զինքը հաս - ցնել՝ իշխանավայել դիրքի մը որ կր - նար իրեն պարգեւել դղեակ՝ երբ կ'ապրէր, փառաշուք շիրիմ իր մահէն վերջ, իր միջոցներովն իսկ կեր - տուած: Բայց ան չխաբուեցաւ երբեք մարդկային կեանքի տկար ջիղերուն, կռնակ դարձուց կեանքի մեղկութեան ապարանքին տեղ նախընտրեց քարայ - րերն ու հայ շինականին համեստ տնա - կը, անոր աղն ու հացը բաժնելով, ո - րովհետեւ ամէն բանէ գերադասեց պարտականութեան մը կոչումը զգաց իր հոգիին մէջ՝ հայ ժողովուրդի ա - զատագրութեան սուրբ գործին խո - նարհ աշխատաւորներէն մին դառնալ:

Երեսուն երկա՜ր տարիներու իր ա - ռասպելական մարտնչումներով՝ հայ հերոսի փառքը կերտեց, բայց գործին կատարելութեան չհասնողի իր ներ - քին աշխարհէն բխող ձայն մը գոչել տուաւ իրեն. «Գործս կիսատ մնաց»:

Գերեզմանին խոր լռութիւնէն դեռ մեր ականջը հասնող այս ուժեղ ձայ - նը՝ պէտք է որ մեզ ցնցէ, արթնցնէ մեր թմրիրէն, թելադրիչ ուժը դառ - նայ մեզ գոչել տալու. «Ո՜վ պաշտելի հերոս, դուն կատարեցիր լիովին քու հայորդիի պարտքը՝ հայրենիքիդ հանդէպ, մեր հաւաքական գործն է որ կիսատ մնաց քեզ հանդէպ»:

Հայրենակիցնե՛ր, ուշացած պար - տականութեան մը կատարման շուրջ բոլորուինք բոլորս անխտիր, առանց դաւանանքի եւ կուսակցական խտրու - թեան: Մէկդի թողունք գաղափարի հին հակամարտութիւնները:

Ա՛ն, գերեզմանը չէ լոկ նոր օրերու վարդանին, այլ գաղափարակերտ Փանթէոնը նուիրական, որուն մէջ կը հանգչին Անդրանիկին կողքին՝ իր բո - լոր զէնքի ընկերներն ու զինուորնե - րը՝ Մուրատներ, Քեռիներ, Աղբիւր Սերոբներ, Գէորգ Չաւուշներ, Խեչո - ներ, Հրայրներ եւ չարանք այն բոլոր յեղափոխական անվեհեր մարտիկնե - րուն որ ինկան հայ ժողովուրդի ազա - տագրական պայքարի պատնէշին վը - րայ:

Ամէն հայու պարտքն է քար մը զե - տեղել եւ ձեւ ու մարմին տալ այդ գաղափարական Փանթէոնին: Ա՛ն, ուխտավայրը պիտի դառնայ գաղու - թահայութեան՝ հեռաւոր թէ՛ մօտա - ւոր, ո՛ւր տեղացին թէ՛ անցորդը պի - տի երթայ երկիւղածութեամբ իր պաշտամունքի խունկը ծխելու:

Թափառական գաղթականի սա մեր մռայլ կեանքին մէջ, երբ այլասերու - մը մեր մեծագոյն մղձաւանջն է, կա՞յ աւելի մեծ ազդակ մը, քան այդ առա - բուշանը հրավառ խորհուրդներու, որուն առջեւ պէտք է պարբերաբար այցի տանինք նորահաս սերունդը, որպէսզի ան ծնրադիր հաղորդուի ա - նոր ներքին խորհուրդներովը:

Հայրենակիցնե՛ր, ցոյց տանք թէ՝ ծափի եւ խօսքի ժողովուրդ մը չենք լոկ, այլ եւ գործի եւ գիտենք անմա - հացնել յիշատակը անոնց որ ինկան հայ ժողովուրդի ազատագրութեան ճամբուն վրայ եւ կերտեցին կորիզը՝ մեր պատմական մեծ հայրենիքին:

Ի դիմաց Ազգ. հերոս Զօրավար Անդրանիկի յուշարձանի շինութեան հանգանակիչ յանձնախումբի՝ վար - չութեան՝

Ատենապետ՝ ՄԱՆՈՒԿ ՔԻՊԱՐԵԱՆ

Ատենադպիր՝ Ա. ԳԱԲԻԿԵԱՆ

Ծանօթութիւն.— Արտասահմանի բոլոր հայ թերթերէն կը խնդրուի ար - տատպել այս կոչը:

Դրամական նուէրները ղրկել՝ հան - գանակութեան սիւնակ բացող թեր - թերու կամ ուղղակի յանձնախումբիս գանձապահին՝

Mr. Sarkis Deuvlétian
23, Rue Jouye - Rouve, Paris (20e)

Այս խնդրի շուրջ գրել՝ յանձնա - խումբիս ատենապետին հասցէին՝

Mr. Manoug Kibarian
144, Bld. Magenta, Paris (10e)

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՊՈԼՍԱԿԱՆ ԽՈՀԱՆՈՑԻՆ ԳԻՐՔԸ, պատրաստեց խոհարարապետ Սահակ Մոնոսեան, հրատ. «Հորիզոն» գրա - տուն, տպ. Մարսէյլ: Գին 5 ֆրանք:

կառավարութեան ուշադրութիւնը հրաւիրած է խնդրին վրայ, յայտնելով որ Ջէրքէզ էթէմի հրաժարումը Սուրիոյ սահմանէն Թուրքիա անցած է, ինչ որ համաձայն չէ երկու կողմին միջեւ կնքուած սահմանային պայմանագրութեան:

Անկէ զատ, Թուրքիա ուզած է որ Սուրիայէն վտարուին կարգ մը դաւադրական եւ իրեն համար վնասակար անձեր »:

Թուրքեւռուս դաշնագիրը նորոգուեցաւ
Տասը տարուան համար, մինչեւ 1945

Խ. Միութիւնը եւ Թուրքիա նորոգեցին 1925ի բարեկամութեան եւ չէզոքութեան դաշնագիրը, 1929ի պայմանագիրը եւ 1931ի նաւային համաձայնութիւնը, երկարաձգելով մինչեւ 1945, այսինքն տասը տարի:

1925ի դաշնագիրը կնքուած էր երեք տարուան համար, ապա երկարաձգուած՝ նախ երկու, յետոյ չորս տարուան համար: Դաշնագրին վերանորոգումը անգամ մը եւս կ'ապացուցանէ թէ երկու երկիրները կապուած են շատ ամուր բարեկամութեամբ: Այս առթիւ ջերմ ներբողներ կը հրատարակէ խորհրդային մամուլը: «Իզվեստիա», կառավարութեան պաշտօնաթերթը, կը շեշտէ իր խմբագրականին մէջ.— «Այս նոր երկարաձգումը մասնաւորապէս կարեւոր է իբրեւ ապացոյց Թուրքեւխորհրդային յարաբերութեանց յարատեւութեան եւ անոնց խաղաղասիրական քաղաքականութեան ամրութեան»:

[illegible]

Երկաթուղին պիտի ամբողջանայ, երկ..

[illegible]

Փորձի մը ալ Մոսկուայի Անկարի մէջ

[illegible]

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԹԷՆՔԻ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ուսուցչապետներէն Քանէլոփուլոս եւ Ցացոս մերժեցին հաւատարմութեան երդում կատարել թագաւորին համար: Կը կարծուի թէ պաշտօնէ պիտի արձակուին: Նոյն վիճակին ենթակայ են բոլոր այն պաշտօնեաները որ կը մերժեն երդումը: Այս շարժու Յունաստանի քաղաքապետներու կողմէ պատուիրակութիւն մը ճամբայ պիտի ելլէ, Լոնտոն երթալու [illegible]

Հ. Յ. Դ.
Փարիզ

ԱՍՆԻԷՐ-ՊՈՒԱ. ՔՈԼՈՄՊԻ «Արամ» Ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը այս Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, սովորական հաւաքատեղին: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

«ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ»Ը ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ԱՍՆԻԷՐ-ՊՈՒԱ-ՔՈԼՈՄՊԻ ՄԷՋ

կազմակերպուած «ԱՐԱՄ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

16 Նոյեմբեր, Շաբաթ երեկոյ, ժամը 9էն մինչեւ առաւօտ

ՊՈՒԱ – ՔՈԼՈՄՊԻ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԱԿԱՆ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

Salle des Fêtes, Rue des Halles. Bois-Colombes.

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ Ռ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻՆ ԱԼ. ԽԱՏԻՍԵԱՆ ԵՒ Լ. ՋՈՐՄԻՍԵԱՆ

Բանախօսութիւն, գեղարուեստական ճոխ բաժին, հայկ. եւ եւրոպ. պարբ. ճոխ պիւֆէ:

Ընտիր ճազ:

Մուտք 5 ֆրանք:

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

Le Gérant: H. STEPHAN 17, Rue Damesme, PARIS (13)

[illegible] ...րու եւ Թագաւորը դիմաւորելու համար:

*** Մասնաւոր պատուիրակութիւն մը Լոնտոն հասնելով, պաշտօնապէս հաղորդեց միապետութեան վերահաստատումը: Թագաւորը Լոնտոնէն ճամբայ կ'ելլէ Հինգշաբթի օր: Պիտի հանգչի Փարիզ, յետոյ Հռոմ եւ Աթէնք հասած պիտի ըլլայ Նոյեմբեր 20—24ին:

[illegible]

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած ՀԱՅ ՍԱՓՐԻՉՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

8 Դեկտեմբեր կիրակի երեկոյ ժամը 9.30էն մինչեւ առաւօտ

*Salle des Ingéniers Civils*ի ՍՐԱՀՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դ. Մարսէյլի «Վահագն» խումբը իր ցաւակցութիւնը կը յայտնէ ընկ. Յովհաննէս Հօլօփիկեանի եւ իր տիկնոջ իրենց մօր եւ զոքանչին՝ Տիկ. Արուսեակ Վալէեանի մահուան առթիւ:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Տէօրինէն Տէր եւ Տիկին Վ. Հիւսեան իրենց խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնեն ընկեր ընկերուհի Գ. Շահլամեաններուն, ինչպէս նաեւ ընկ. Պօղոս Հիւսեանի եւ իր տիկնոջ, իրենց հօր, որդւոյն եւ աներորդւոյն՝ Սիմօն Գ. Շահլամեանի վաղահաս եւ ողբալի մահուան առթիւ:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Մարսէյլի Բալուի Հայրենակց. Միութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Հօլօփիկեաններուն, իրենց մօր եւ զոքանչին Տիկ. Արուսեակ Վալէեանի մահուան առթիւ:

ԿՈՒՋՈՒԻ

Կ'ՈՒԶՈՒԻ տնական աշխատանքներու համար հայ աղջիկ մը: Գոհացուցիչ պայմաններ: Դիմել՝ Maison Jean. 42 Ave. de la Porte Clichy, (Paris 17).

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Անգլ. բնագրէն թարգմ. Ժ.

Հեղինակուհի՝ ԷԿԱԹԱ ՔՐԻՍԹԻ

ԳԼՈՒԽ 1.

ԲԺԻՇԿ ՇԷՓԸՐՏԻ ՆԱԽԱՃԱՇԸ

Տիկին Ֆէրրրս մեռաւ հինգշաբթի օր, սեպտեմբեր 16էն 17ի լուսնալու գիշերը: Զիս կանչեցին Ուրբաթ առտու ժամը ութին: Ընելիք բան չէր մնացած. Տիկինը մեռեր էր քանի մը ժամ առաջ:

Ժամը 9էն մէկ, երկու վայրկեան [illegible]

սակայն բնազդաբար զգացի որ ցնցող դէպքեր պիտի պատահէին շուտով:

Ձախ կողմի ճաշարանէն լսեցի թէյի գաւաթներուն ձայնը եւ քրոջս՝ Քարօլայնի կարուկ եւ չոր հազը:

— Դո՞ւն ես Ճէյմս, հարցուց քոյրս:

Աւելորդ էր այդ հարցումը. ուրիշ ո՞վ կրնար ըլլալ: Բակին մէջ քանի [illegible]

[illegible]

Ճաշասրահ մտայ, սովորականին պէս շոյեցի քրոջս այտերը եւ սեղանին առջեւ նստայ խոզի միս եւ հաւկիթ ուտելու համար. միսը պաղեր էր: [illegible]

[illegible]

եւ մարդու ալ բան չըսի… [illegible]

— Ինծի ըսողը ինքն չէր… [illegible]

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
(ՆՐԹԻՆԵԿԻ ՀԱՄԱՐ)

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Clacière 15 - 70
Métro : TOLBIAC)

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 13 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
MERCREDI 13 Novembre 1935

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

11 ՏԱՐԻ — 11e Année No. 2960

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԸ ԻԲՐԵՒ ԽՈՐՀՐԴԱՆՇԱՆ

Կը թուի թէ այլեւս վերջնական է որոշումը.— պիտի շինուի Անդրանիկի յուշարձանը, մաքրելով արատ մը որ կը տեւէ 1928էն ի վեր:

Այդ աւետիսը կու տայ հանգանակիչ յանձնախումբը, որուն կոչը հրատարակուեցաւ երէկ, եւ որ կազմուած է նախաձեռնութեամբ Շ. Գարահիսարի Հայր. Միութեան, «Ռազմիկ»ի:

Անշուշտ ամէնէն տրամաբանականը եւ մարդկայինը այն էր, որ ազգային հերոսին մարմինը փոխադրուած ըլլար Հայաստան, իր արժանի տեղը գրաւելու համար հայրենի հողին վրայ:

Բայց, դժուա՞ր է իմանալ խորհրդային Երեւանի խորախորհուրդ գաղանիքները: Մարդիկ դուռները լայն բացին ողորմելի կղերականի մը դիակին փոխադրութեան համար, իսկ մինչեւ այսօր չլսելու կը զարնեն, երբ կը խօսիք Անդրանիկի մասին:

Հաւատա՞նք թէ աւելի բախտաւոր պիտի ըլլայ մեծ Վարպետը, Կոմիտաս:

Ուրեմն, քանի որ հայրենիքը տէր չըլլար Անդրանիկի, եւ ափ մը հող անգամ չտալ կը տեսնէ անոր բազմաչարչար ոսկորներուն համար, մենք ստիպուած ենք օտար հողի մէջ պահել անոր մարմինը:

Եւ որովհետեւ հերոսը թաղուած է Լոյս-Քաղաքին մէջ, ուր տաշեղի պէս կը քշուիս եթէ չունիս ուժ եւ կամեցողութիւն, ստիպուած ենք, նաեւ, անոր դամբարանը դարձնել խորհրդանշան մը, արժանավայել եւ պատկառելի:

Բուն հայրենիքին մէջ, ամէնէն անշուք հողակոյտը, ծառի մը շուքին տակ դրուած քար մը պիտի դառնար ուխտատեղի, ինչպէս եղած են հազար-հազարներ, երբ կարելի էր երթալ եւ տեսնել...

Այստեղ, այսպիսի քաղաքներու մէջ, փայտէ խաչն ու ճամբը միայն արգահատանք եւ թշուառութիւն կը նշանակեն: Մանաւանդ որ, Անդրանիկի ոսկորները թաղուած են Փարիզի ամէնէն շքեղ եւ ազնուապետական գերեզմանատան, Փէռ Լաշէզի մէջ:

Հարեւանցի պտոյտ մը այդ մեռելաքաղաքին մէջ՝ անմիջապէս աչքի առջեւ կը բերէ բաղդատութեանց պատկեր մը, որ ընդվզեցուցիչ է:

Այնտեղ ոչինչ է պատւոյ մարդիկ մահէն վերջն ալ իրենց ընչատիրական գերիշխանութիւնը կը ցուցադրեն շքեղաշուք դամբարաններով,— մարմարով, կրանիթով եւ պորփիւրով:

Կամ, արժանաւորներ, լեհ կամ չեհ կամ իտալացի ռազմիկներ իրենց հեռաւոր հայրենիքին երախտագիտութիւնը կը յիշեցնեն, փառաշուք յիշատակարաններով:

Այս արի ժողովո՞ւրդն է որ պիտի անճրկէր, իր բազուկին փառքը ամփոփելով տժգոյն քարի մը տակ, վրան ալ սեւ խաչ մը՝ այրուած տառերով...

Ընդհակառակն, մեր այսօրուան կացութիւնն իսկ պահանջ կը դնէ որ Անդրանիկը մահէն վերջն ալ տիրապետէ իր դամբարանով, իբրեւ խորհրդանշան եւ ազդարար, իբրեւ արտայայտիչը հալածական ժողովուրդի մը անյատակ դառնութեան:

Ոչ քաղքենի շռայլութիւն, ոչ ալ չոր ցուցադրութիւն. այլ յիշատակարան մը արժանավայել եւ արտայայտիչ, որ չվրիպի ո եւ է անցորդի ուշադրութենէն:

Յուշարձանը պէտք է խտացնէ մէկ ազնուապետութիւն՝ այդ ազնուապետական մեռելաքաղաքին մէջ,— հոն յանուն ազատութեան:

Ո եւ է օտարական անմիջապէս պիտի ըմբռնէր անոր իմաստը, իսկ հերոսին պատգամը,— «ԳՈՐԾՍ ԿԷՍ ՄՆԱՑ», պիտի լրացնէր մնացեալը, իբրեւ անվերաքննելի եւ ճակատագրական վճիռ մը բոլորին համար:

Դատելով հրատարակուած կոչէն, Յուշարձանի յանձնախումբը ընտրած է տաւելագոյն ծրագիրը, եւ պարտականութեան կը հրաւիրէ բոլոր գաղութները:

— «Հայրենակիցներ, ուշացած պարտականութեան մը կատարման շուրջ բոլորուինք բոլորս անխտիր, առանց դաւանանքի եւ կուսակցական խտրութեան: Մէկդի թողունք գաղափարի հին հակամարտութիւնները»:

Կը կարծենք թէ արտակարգ ճիգի մը չպիտի կարօտին, գլուխ հանելու համար այս ձեռնարկը. մանաւանդ որ տրամադրելի գումար մը ունին արդէն:

Ամէն պարագայի մէջ, եթէ հանգանակութիւնը հասնի պատկառելի համեմատութեան մը, կարելի է ոչ միայն յուշարձանը կանգնել, այլ եւ տեւական ձեռնարկ մը հիմնել յանուն Անդրանիկի:

Անմիջականը, այսօր, յուշարձանին շինութիւնն է,— ձեռնարկ մը որ չի կրնար անտարբեր ձգել ո եւ է հայրենասէր:

Ամէն մէկը իր կրցածն է որ պիտի տրամադրէ, հոգ չէ թէ կաթիլ-կաթիլ:

Յանձնախումբը այս առթիւ աջակցութեան կը հրաւիրէ նաեւ մամուլը:

Մեր մասին, պատրաստ ենք ընծայելու ամէն աջակցութիւն, որպէսզի օր մը առաջ կանգնի յուշարձանը, իբրեւ խորհրդանշան մը ոչ միայն պայքարի ու տառապանքի, այլ եւ հաւատքի:

Թող օտարները չըսեն թէ Հայերը միայն կաթողիկոս կամ վաճառական փառաւորել գիտեն:

Անդրանիկի յուշարձանով, Հայրենի լեռներու արծիւներն են որ իրենց կրակոտ հայեացքը պիտի տարածեն այս պողոտաներուն վրայ, ուր ամէն ինչ ցուրտ է եւ արկածալի:

Եւ Ֆրանսախօս Հայ տղան պիտի կրնայ հպարտութեամբ ցուցնել զայն, իր Ֆրանսացի ընկերոջ:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԻՏԱԼԻԱ ԿԸ ԲՈՂՈՔԷ ԵՒ ԿԸ ՍՊԱՌՆԱՅ

Ի հարկին պիտի խզէ առեւտրական դաշնագիրները եւ պիտի լքուի Ազգերու Դաշնակցութեանէն

ՓԱՐԻԶԻ ԻՏԱԼ. ԴԵՍՊԱՆԻՆ ԵՐԿԱՐ ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ Պ. ԼԱՎԱԼԻ ՀԵՏ

Մինչ. Ազգերու Դաշնակցութեան 50 անդամները կը պատրաստուին նոյ. 18ին գործադրել Իտալիոյ դէմ սահմանուած տնտեսական պատիժները, իտալական կառավարութիւնն ալ իր կարգին վրէժխնդրական միջոցներ կը խորհի:

Փարիզի իտալական դեսպանը երկուշաբթ օր վարչապետին ներկայանալով, շատ կարեւոր խօսակցութիւն մը ունեցաւ որ տեւեց աւելի քան մէկ ժամ: Պաշտօնական դեկոյցը բան մը չըսեր այս մասին, բայց պաշտօնական շրջանակներու մէջ կը հաւատեն թէ դեսպանը ծանրակշիռ յայտարարութիւններ բրած եւ պաշտօնաթուղթ մըն ալ ձգած է: Այսպէս, հասկցուած է թէ Իտալիա որոշած է արգիլել բոլոր պատժարկու երկիրներու ներածումները եւ յետոյ խզել առեւտրական դաշնագիրները: Կ'ըսուի թէ դեսպանը հասկցուցած է որ ի հարկին Իտալիա այլ եւս չպիտի հետաքրքրուի, եթէ հիթլէրական ձեռնարկ մը կատարուի Աւստրիոյ մէջ եւ սահմանագլուխէն պիտի քաշէ իր զօրքը եւ թէ վերջապէս պիտի քաշուի Ազգերու Դաշնակցութենէն:

Այս իմաստով ազդարարութիւններ ուղղուած են նաեւ միւս կառավարութեանց:

Իրազեկներ կը հաւատեն թէ Իտալիա առեւտրական պատիժները պիտի գործադրէ այսօր վաղը, առանց սպասելու նոյեմբեր 18ին:

Իտալիոյ դիրքը վերի վայր կը հրէ մասնաւորապէս Ֆրանսայի հաշիւները: Ֆրանսական ներածումներու արգելքը ծանր հարուած մը պիտի ըլլայ Մարսէյլի համար, որ արդէն սուր տագնապի մը մատնուած է երկար ատենէ ի վեր: Իսկ եթէ խզուի առեւտրական դաշնագիրը, որ կնքուեցաւ անցեալ տարի, երկար բանակցութիւններէ վերջ, պիտի սատկանայ գործակցութիւնը: Միջազգային տեսակէտով ալ առաջին հարուածը Ֆրանսան պիտի կրէ, քանի որ եթէ Իտալիա անպաշտպան ձգէ Աւստրիան եւ քաշուի Ազգաժողովէն, Ֆրանսա պիտի կորսնցնէ իր արտաքին քաղաքականութեան 2 կարեւոր յենարանները: Իտալիոյ այս մտադրութիւնն իսկ շատ գէշ ազդած է Փարիզի մէջ: Ֆրանսայի վիճակը դժնդակ է մանաւանդ անոր համար որ, միւս կողմէն ալ Անգլիա կը ճնշէ, իր ետեւէն քաշելու համար պատժական տնօրինութեանց մէջ: Բայց եւ այնպէս, Պ. Լավալ ամէն միջոց կը փորձէ, որպէսզի նոր անակնկալներ չպատահին:

Ոչ մէկ օտար ներածում առանց արտօնութեան

Երկուշաբթի օր, Վիքթոր Էմմանուէլ Թագաւորին ծննդեան տարեդարձին առթիւ, Պ. Մուսոլինի աչքէ անցուց 30,000 զինուորներ եւ ճառ մը խօսեցաւ, շեշտելով.

— «Դուք տեսաք միայն մէկ շատ փոքր մասը Իտալիոյ զինուորական ուժերուն: Այդ ուժերը իրենց զէնքերով եւ ամէն բանէ վեր՝ իրենց ոգիով պատրաստ են պաշտպանելու Իտալիոյ շահերը Ափրիկէի եւ Եւրոպայի մէջ: Միայն մէկ ամսուան միջոցին մենք մաքրեցինք երկու հին հաշիւներ (կ'ակնարկէ Ատուայի եւ Մաքալէի գրաւման). մնացեալն ալ շուտով կը կարգադրենք»:

Ճառին յաջորդեց հրամանագիր մը, որ խստօրէն կը սահմանափակէ բոլոր օտար ներածումները: Այսուհետեւ օտար ապրանքներ չպիտի ներածուին առանց ելմտական նախարարութեան արտօնագրին: Իսկ արտօնութիւն պիտի տրուի նախընտրաբար այն երկիրներուն համար որոնք չեն մասնակցիր պատիժներու գործադրութեան: Այսպէս, Գերմանիա պիտի վայելէ նախապատւութիւն: Օտար դրամ ստանալու եւ միեւնոյն ատեն պատժարկու երկիրներէն վրէժ լուծելու համար, իտալական կառավարութիւնը որոշեց նաեւ ԱՅԼԵՒՍ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՎԱՐԿ ՉԲԱՆԱԼ ՖՐԱՆՍԱՅԻ, ԱՅԼ ԿԱՆԽԻԿ ԴՐԱՄ ՊԱՀԱՆՋԵԼ ՈՐ ԵՒ Է ԳՆՈՒՄԻ ՀԱՄԱՐ: Ուրիշ միջոցներ ալ ձեռք պիտի առնուին հինգշաբթի օր, երբ կը գումարուի Ֆաշական գերագոյն խորհուրդը:

Այս առթիւ իտալական թերթերը գիտել կու տան թէ տնտեսական պատիժները մեքենաբար պիտի յանգին զինուորական տնօրինութեանց, քանի որ տնտեսական կաշկանդումներ ուրիշ բան չեն նշանակեր եթէ ոչ զինաթափ ընել նախայարձակ հռչակուած պետութիւնը: «Այդ կաշկանդումները ոչ միայն դաշոյն մըն են մխուած՝ Եթովպիոյ մեր բանակին կռնակին, այլեւ կը ձգտին տկարացնել մեր զինուորական ուժը Եւրոպայի մէջ»:

*** Ազգերու Դաշնակցութեան պատիժներու յանձնախումբը հաւանեցաւ որ բացառութիւն համարուին Լեհաստանի, Սիամի, Ֆրանսայի եւ Հնդկաստանի կողմէ Իտալիոյ մէջ կնքուած կարգ մը ստիպողական ապրանքներ: Լեհաստան պիտի ստանայ խոշոր շոգենաւ մը, որուն արժէքին 40 առ հարիւրը վճարած էր, պատիժներու որոշումէն առաջ:

Հաբէշներու նահանջը երկու ճակատի վրայ

Իտալական աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ հիւսիսային եւ հարաւային ճակատներու բանակները կը շարունակեն յառաջ խաղալ, առաջնորդութեամբ օդանաւերու եւ հրասայլերու: Նոյն աղբիւրին համաձայն, Հաբէշները կը նահանջեն երկու ճակատներուն վրայ: Տեսակ մը վհատութիւն իջած է Հաբէշներուն մէջ, իբրեւ հետեւանք վերջին դէպքերուն: Ատտիս-Ապէպա եւ Հարրար փոխադրուած վիրաւորներուն վիճակը սուգի մատնեց երկու քաղաքները, մանաւանդ որ ուղղակի լուր չկայ երկու ճակատներէն եւ զանազան զրոյցներ շրջան կ'ընեն քաղաքներու մէջ: Ութ ծանր վիրաւորներ երբ մայրաքաղաք հասան, այրեր, կիներ եւ մանուկներ սկսան մէկ բերան լալ ու ողբալ:

Զրոյցի մը համաձայն, Իտալացիները գրաւած են երկու դիրքեր եւս, Անթալօ՝ Մաքալէէն 15 մղոն դէպի հարաւ եւ Տաղապուր՝ Կորահայի եւ Ճիճիգայի միջեւ (Հարաւային ճակատ):

Իտալական թերթերը կը գրեն թէ Ապտիւլ Քէրիմ Մուհամմէտ, Պաղըրի մահմէտականներուն ցեղապետը, անձնատուր եղած է իր զօրքով, ինչ որ շատ կարեւոր յաջողութիւն մը կը համարուի:

(Շար. ը կարդալ Գ. էջ)

ԹՈՅԼՏՈՒՈՒԹԻՒՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ԿՕՇԿԱԿԱՐՆԵՐՈՒՆ

Մարսէյլի մեր թղթակիցը կը գրէ.—

Մէկ կողմէ աշխատաւորական սէնտիքայի եւ միւս կողմէ գործատէրներու սէնտիքայի դիմումներուն պատասխանելով, աշխատանքի նախարարութիւնը յանձնարարած է Մարսէյլի պատկան իշխանութեանց որ թոյլ տրուի ազատ աշխատանքը օտար բանուորներու, «քանի որ չկան Ֆրանսացի գործաւորներ, կօշիկի գործին մէջ»: Սակայն միշտ «նախապատւութիւն տալով ազգ. բանուորութեան»: Շատեր վերսկսած են աշխատանքը:

Կողոպուտը կը շարունակուի Պոլսոյ մէջ

Ախորժակը ուտելով կը բացուի: Բանկալթիի գերեզմանատունը (երկու միլիոն ոսկի) եւ Սանասարեան խանը խլելէ յետոյ, քամալապետութիւնը կողոպուտի նոր ձեւեր կը յղանայ: Այսպէս, Պոլսոյ քաղաքապետութիւնը դատ բացած է Պատրիարքարանի դէմ, առարկելով թէ Բանկալթիի գերեզմանատան հողը արժէքէ ինկած է անցնող երեք տարուան ընթացքին եւ հետեւաբար 170,000 ոսկիի հատուցում ըլլալու է իրեն: Իրաւագէտ Նէճաթի վերջնապէս պնդած է 7500 ոսկիի վրայ, ստանձնելու համար փոխանորդութիւնը այն ազգայիններուն որոնք 20,000 ոսկիի երաշխաւոր եղած էին գերեզմանատան դատին համար:

Կալուածոց Հոգաբարձութեան դիւանը՝ ներկայացաւ վարչութեան եւ յայտարարեց թէ ինքը բացարձակապէս անկարող է այդ վճարումը ընելու::

*** «Գուրուն» կը գրէ.— Քաղաքապետութիւնը նոր դատ մը բացած է անոնց դէմ որոնք կը պնդեն թէ ժառանգորդներն են Ս. Յակոբի (Բանկալթիի) գերեզմանատան: Դատին պատճառը այն է որ, քաղաքապետութիւնը տարիներ առաջ 5000 ոսկի պահանջած էր ճամբուն ընդարձակման համար, բայց այս գումարը չէր վճարուած:

Բուռն պայքար օտար ապրանքներու դէմ

Նոյեմբեր 18ին պիտի սկսի պատժական տնօրինութեանց գործադրութիւնը, բայց Իտալացիները արդէն իսկ բուռն պայքար մը բացած են պատժարկու պետութեանց ապրանքներուն դէմ: Օտար առաջնակարգ ծխախոտներն եւ գլանիկներն իսկ հրապարակէն քշուած են: Ֆաշական ընկերակցութեանց անդամներուն յանձնարարուած է որ եւ է գործառնութիւն չընդունիլ պատժարկու երկիրներէ, եւ ընդհակառակն ուժ տալ իտալական արտադրութեանց: Ամէն կողմ պայքար կը մղուի անգլիական եւ ֆրանսական կերպասներու, հիւսուածեղէններու եւ անուշահոտութեանց դէմ: Որոշուած է նաեւ չգործածել օտար պաուղներ, մասնաւորապէս չոր միրգեր, ինչպէս եւ իտալական պտուղ չղրկել պատժարկու երկիրներ:

Միւս կողմէ առեւտրականները մեծ մտահոգութեան մատնուած են, քանի որ չպիտի կրնան ծախել իրենց խանութներուն մէջ դիզուած օտար ապրանքները եւ մոխիրի վրայ պիտի նստին: Կ'ըսուի թէ կառավարութենէն պիտի խնդրեն որ քիչ մը չափաւորութեամբ գործադրուի պոյքոթը:

Դիմադրական պայքարին աջակցելու համար, եկեղեցական իշխանութիւնը որոշեց աւելի կանուխ վերջացնել գիշերային արարողութիւնները, որպէսզի կարենան խնայել ելեկտրական լոյսը: Արտաքին լուսավառութիւնները պիտի ջնջուին: Այսուհետեւ եկեղեցիներու համար ալ պիտի գործածուին միայն իտալական արտադրութիւններ, այսինքն մոմը եւ խունկը դուրսէն չպիտի գնուին, եւ արձաններու, պատկերներու, զարդարանքներու շինութիւնը պիտի յանձնուի միայն Իտալացիներու:

*** Իտալական թերթերը խստօրէն կը քննադատեն Ֆրանսայի դիրքը, անբաւական գտնելով Մամուլին տուած լուսաբանութիւնները: Փոխադարձաբար, Փարիզի թերթերն ալ կը զարմանան որ Իտալացիները չեն ուզեր գնահատել Ֆրանսայի թափած ջանքերը: Կարգ մը թերթեր կը բացատրեն թէ այդ ջանքերուն շնորհիւ էր որ կարելի եղաւ ժամանակ շահիլ, ձգձգել պատժական տնօրինութիւնները, եւ միւս կողմէ դիւանագիտական բանակցութիւններ կատարել Ազգերու Դաշնակցութենէն դուրս:

Մաքալէի գրաւման արժէքը

Իտալիոյ զինուորական շրջանակները մեծ կարեւորութիւն կ'ընծայեն Մաքալէի գրաւման՝ Հաբէշիստանի ընդհանուր կացութեան տեսակէտով: Ամէնէն ազդեցիկ ցեղապետներէն ոմանք ստացուածքներ ունին այդ քաղաքին մէջ եւ սերտ կապեր՝ անոր քաղաքական, եկեղեցական եւ առեւտրական հաստատութեանց հետ: Մաքալէ առեւտրական կեդրոն մըն է որուն մէջէն կ'անցնին կարաւանի ճամբաները դէպի երկրին բոլոր կողմերը, եւ մասնաւորապէս մթերանոց մըն է աղի բաշխման համար: Ամպա Ալակիէն անդին, 37 մղոն դէպի հարաւ, քիչ-շատ բանուկ ճամբայ մը կը տանի Տէսիէ, եւ աւելի անդին ինքնաշարժի ճամբայ մը դէպի Ատտիս-Ապէպա: Մաքալէ ունի յարմար վայր մը օդանաւերու վայրէջքին համար եւ մինչեւ վերջերս ամիսը երկու անգամ օդանաւային հաղորդակցութիւն ունէր մայրաքաղաքին հետ: Ով որ տէրն է Մաքալէի, իր ձայնը կը լսուի ամբողջ Հաբէշիստանի մէջ, իսկ իտալական որ եւ է օդանաւ կրնայ մէկ թռիչքով մայրաքաղաք հասնիլ:

Իր վերջին յառաջխաղացութեամբ Իտալիա բարձրացուց իր հմայքը մասնաւորապէս այն ցեղերուն մէջ որոնց հաւատարմութիւնը շատ ալ ամուր չէ կեդրոնին հանդէպ: Բնիկները սկսած են հասկնալ թէ այսօրուան Իտալացիները շատ կը տարբերին 40 տարի առաջուան Իտալացիներէն եւ թէ անոնց յառաջխաղացութիւնը անդիմադրելի է: Իտալացիները այժմ հասած են այնպիսի շրջան մը ուր բնական պայմանները աւելի նպաստաւոր են եւ որոշ չափով տնտեսական բարգաւաճում կը տիրէ, բաղդատելով նախապէս գրաւուած սահմանամերձ շրջանի ծայրայեղ չքաւորութեան հետ: Բայց եւ այնպէս բոլորը միաբերան հաշուելով, մինչեւ հիմա գրաւուած տարածութիւնը շատ աղքատ է եւ մեծ հնարաւորութիւններ չընծայեր Իտալացիներու լայն տեղաւորման համար: Եթէ Իտալիա փոխարինութիւն պիտի ստանայ մինչեւ հիմա կրած զինուորական ծանր ծախքերուն համար, ստիպուած է աւելի մխրճուիլ դէպի երկրին ներսերը: Այդ պարագային մեծ խոչընդոտներու պիտի հանդիպի, իր առջեւ գտնելով հրաբխային լեռներ եւ անմատչելի լեռնաշղթաներ որոնք փռուած են ամբողջ կեդրոնական եւ արեւմտեան Հաբէշիստանի մէջ:

ՈՒԶՊԷՔԻՍՏԱՆԻ ՄԷՋ դատուելով մահուան դատապարտուեցան Ապտիւլ Միւթալիպ եւ երեք ընկերները, իբրեւ անդամ կրօնական եւ հակախորհրդային աղանդի մը որուն պետերը կը գտնուին «դրացի երկրի մը մէջ»: Ուրիշ չորս հոգի ալ տասնական տարի բանտարկութեան դատապարտուեցան:

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԻՏԱԼԻԱ ԻՐ ԲԱԺԻՆԸ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԷ
ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԱՒԱՐԷՆ

Աշխարհակալ պետութիւններու համար գաղթավայրերը կրկին արժէք ունին, կը հայթայթեն ճարտարարուեստի անհրաժեշտ նախնական նիւթերը, եւ սպառման աղբիւրներ են մայր երկրի ճարտարարուեստին արտադրութիւններուն:

Իտալիոյ համար վերոյիշեալ արժէքներէն աւելի գաղթավայրը պիտի ըլլայ յարաճուն ժողովուրդին համար ծաւալման վայր մը: Անշուշտ այս երբեակ արժէքները կշռելով է որ Լոնտոնի դաշնագրին բանակցողները խմբագրել տուին սա յօդուածը.— «Ֆրանսա եւ Մեծն Բրիտանիա սկզբունքով կ'ընդունին թէ գերման գաղթավայրերը գրաւելու պարագային Իտալիա կրնայ պահանջել արդար հատուցումներ, մասնաւորաբար Սոմալիի, Լիբիոյ եւ Էրիթրէի սահմաններուն վերաբերող հարցերուն կարգադրութեան, ինչպէս նաեւ Ֆրանսայի եւ Մեծն Բրիտանիոյ մերձաւոր գաղթավայրերուն մէջ»: (1915 ապրիլ 26 յօդ. 13):

Իտալիոյ պատուիրակները Վերսայլի ժողովին (1919 մարտ) ներկայացուցին գաղթականութեան յարմար վայրի մը պէտքը: Նոյն կենսական հարցին վերադարձան Հռոմի տնտեսական ժողովին (1919 նոյ. 21—23): Յաջորդ տարի Իտալիոյ աշխատաւորական պատուիրակ Պալտէզի, Ուաշինկթընի Աշխատանքի Միջազգային Համաժողովին (26 նոյ. 1920) կ'առաջարկէր սա բանաձեւը.— «Կազմել մնայուն յանձնաժողով մը ծովային փոխադրութիւններու եւ նախնական նիւթերու բաշխումի գործով զբաղելու համար: Յանձնաժողովը պիտի ապահովէ զանազան երկիրներու միջեւ նախնական նիւթերու արդար բաշխում՝ երկրին ճարտարարուեստական պէտքերուն համաձայն»: Պալտէզիի առաջարկը մերժուեցաւ, 40ի դէմ 43 ձայնով: Ժընեւ գումարուած (2—6 օգոստ. 1920) հանքագործներու միջազգային ժողովը կ'առաջարկէր «վառելանիւթերու եւ ուրիշ անհրաժեշտ նիւթերու բաշխումին համար միջազգային գրասենեակի մը հաստատումը՝ տնտեսական բնականոն կեանք մը ստեղծելու համար»:

Պրիւքսէլի միջազգային համաժողովը յարմար կը դատէ որ «Պետութիւններու միջեւ տնտեսական պատնէշներ չբարձրացուին» (23 սեպտ.— 6 հոկտ. 1920):

Ազգերու Դաշնակցութեան Պրիւքսէլի մէջ գումարուած ժողովին Իտալիոյ ներկայացուցիչը, դեսպան Թիթօնի կ'առաջարկէր դիւրացնել նախնական նիւթերու ներածումը, նիւթեր որոնք անհրաժեշտ էին ժողովուրդի մը գոյութեան: Ժողովը համամիտ կը գտնուի եւ իտալացի վիճակագիր Ճինիի կը յանձնէ այդ մասին տեղեկագիր մը պատրաստելու գործը (8 դեկտ. 1920):

Փրոֆ. Ճինի կը ներկայացնէ լուրջ տեղեկագիր մը (16 մարտ 1921), վիճակագրութիւններով կը հաստատէ արմտիքի, բուրդի, բամբակի, հանքածուխի, քարիւղի, երկաթի եւ քիմիական պարարտներու բաշխումը: Ցոյց կուտայ ուտեստեղէնով եւ նախնական նիւթերով հարուստ եւ աղքատ ժողովուրդներ, որոնց աշխատակցութիւնն ապահովելու պաշտօնը կը մընար Ազգերու Դաշնակցութեան, «տնտեսական կեանք մը» ապահովելու համար: Տեղեկագրերը կ'աւելցնէր նաեւ.—«Ազգերու Դաշնակցութեան կողմէ եղած նախաձեռնութիւն մը ապահովելու համար աղքատ ժողովուրդներու պատ ներգաղթը դէպի հարուստ ժողովուրդներու երկիրները, պիտի համապատասխանէր ընդհանուր շահերու»:

Արդ, Ազգերու Դաշնակցութիւնը կ'ընդունէր ազգերու տեսական հաւասարութիւնը, բայց իրականին մէջ կային եւ կը մնային մեծ ու փոքր, հարուստ ու աղքատ ազգեր: Եւ տեղեկագիրը մնաց բարձի թողի:

1863—71 թուականներուն Իտալիոյ բնակչութիւնը 25 միլիոն էր: 1891—900ին բարձրացաւ 31 միլիոնի: 1908ին ունէր 34 միլիոն բնակիչ, 1925ին 41 եւ այժմ 43 միլիոնը կ'անցնի:

Այս աճումին ապահովութեան դռնակն էր արտագաղթը: Իւրաքանչիւր տարի 400էն 600 հազար Իտալացիներ կը գաղթէին տարաշխարհ: 1876ին դէպի երկու Ամերիկաները գաղթած են 109.000 Իտալացիներ, 1887ին 200 հազար, 1896ին 300.000, 1906ին 788 հազար, 1913 թուին 872.000: Պատերազմէն յետոյ 1920ին գաղթողներու թիւը կը հասնի 614.000ի: Սակայն ճամբաները հետզհետէ կը փակուին թէ ներսէն եւ թէ դուրսէն, 1924ին մեկնողներու թիւը եղած է 364.000 միայն:

1910—14 տարիներուն Մ. Նահանգներու մէջ 5.174.701 գաղթականներ կային: 1913ին 1.112.163 նորեկներ մտած են հոն, իսկ Քանատա մըտած են նոյն տարին 303.087, Արժանթին 302.047, Պրազիլիա 100.333, Աւստրալիա 141.906 անձեր: Այժմ այս դուռները փակ են: Տնտեսական տագնապն ու գործազրկութիւնը միացած գործաւորներու պահանջներուն, որոնք կ'ուզէին աշխատավարձը բարձր պահել, արգիլեց մրցակից գործաւորներու մուտքը: Մ. Նահանգներու մէջ վիճեցան նոյն իսկ բարձր եւ ստորին ցեղերու հարցին շուրջ: 1931ին 31.642 օտարականներ միայն արտօնուեցան Մ. Նահանգներ մտնելու:

Ամերիկացին կը մտածէ թէ յառաջդիմութեան կը ստորէ բարեկեցութիւնը, ուստի օրավարձքերը նուազեցնելով գործաւորին բարեկեցութիւնը կը քիչնայ եւ յառաջդիմութիւնը կանգ կ'առնէ:

«Ժողովրդագրութիւնը աշխարհի պատմութեան բանալին է», ըսաւ Իտալիոյ վարչապետը: Օրուան կառավարութիւնը քաջալերեց բազմանդամ ընտանիքները, պայքարեցաւ ընկերային հիւանդութիւններու դէմ: Ժողովրդին մէջ ստեղծուեցաւ աճման միստիքականութիւնը: Գերման վարչապետը ցեղին միստիքականութեամբ ստացաւ դրական արդիւնք մը: 1934ին Գերմաններու աճումը 215.000 հոգի աւելի էր նախորդ տարիէն: Ճերմակ ցեղը կը նուազի մինչդեռ դեղին ցեղը յարաճուն է եւ հետեւաբար ապագայի համար ապահով վտանգ մը: Ուստի քաջալերելու է բազմածնութիւնը, որպէսզի կարելի ըլլայ պահել ճերմակ ցեղին գարաւոր քաղաքակրթութիւնը: Եւ Իտալիա յոյնեւլատին քաղաքակրթութեան ժառանգորդ, պարտաւորութիւն ունի զայն գուրգուրանքով պահպանելու:

Ընդունելով որ «թիւը ուժ է», Իտալիոյ վարիչները ջանացին հողին կապել ժողովուրդը, երկրագործ դարձնել Իտալիան, արգիլել արտագաղթը որուն պատճառով կը քայքայուին բազմածին ընտանիքները, քաջալերել ներգաղթը: Արգիլուեցաւ նոր մալթուսականութիւնը, ոչ թէ արդէն իսկ գոյութիւն ունենալուն համար, այլ իբրեւ կանխարգել միջոց, որովհետեւ երբ մոլութիւնը կազմուած է, աւելի դժուար է զայն արմատախիլ ընել: «Ժողովուրդի մը թիւը կախում ունի 20էն 40 տարեկաններէն, ուստի այդքան տարիներ առաջ կանխելու է աղէտը: Վարիչներու առաջին յատկութիւնն ըլլալու է նախատեսել»:

Ընտանեկան քաղաքականութեան հիմերն եղան քաջալերել ընտանիք կազմելու բաղձանքը, նիւթական ու բարոյական օժանդակութեամբ եւ ամուրիներու վրայ տուրք հաստատելով, օգնութիւն բազմանդամ ընտանիքներու, պայքար կանխահաս մահերու դէմ: 1926 յունիս 6ի հրամանագրով պաշտօնեայ կ'առնուին եւ աստիճանի բարձրացում կը ստանան երեքէն աւելի զաւակ ունեցողները: Տուրքերը զատ են 10էն 12 զաւակներ մեծցնելու պարտականութիւն ունեցող ծնողները եւ 7 զաւակ ունեցող պաշտօնեաները: 1923 յունիս 14ի օրէնքով բազմանդամ պաշտօնեաներու ընտանիքին իւրաքանչիւր տղուն համար ամսական 150 լիրէթի հատուցում մը կը տրուի:

Ընկերային հիւանդութիւններ հետզհետէ նուազեցան, Թոքախտաւորներու թիւը զգալապէս պակսեցաւ, ալքօլամոլութիւնը, շուայտութիւնը հակազդեցութեան տակ առնուեցան: 2000ի մօտ գինետուններ փակուեցան: 1000 անձի համար մէկ գինետուն բաց մնալու արտօնութիւն տրուեցաւ: (Ֆրանսայի մէջ 500 անձի համար մէկ գինետուն կայ):

Այսպէս պետութիւնը ընկերային բազմաթիւ կազմակերպութիւններու միջոցով նպաստեց աճուն ժողովուրդի մը յաւելման: Հասաւ տնտեսական ընդհանուր տագնապը: Գաղթող Իտալացիներ վերադարձան հայրենիք, ուր կը տիրէ նոյնպէս տագնապը այնքան ուժգնօրէն: Ո՞ւր դիմել, երբ աշխարհ կը փակէ իր դռները կարօտ բազմութիւններու առջեւ: Անդին լայնածաւալ երկիրներ, Թուրքիա, Եթովպիա, Աւստրալիա կը մնան գրեթէ ամայի:

Մելպուրնի մէջ տեղի ունեցած բժշկական ընկերակցութեան համգումարը ցոյց կուտար Աւստրալիոյ բընակչութեան նուազումը ծնունդներու պակասին պատճառով: Սըր Ռաֆայէլ կը յայտարարէր թէ Աւստրալիոյ բնակչութիւնը 8.500.000 միլիոնէն անդին պիտի չանցնի, բայց կիներու թիւը 35 առ 1000 աւելի պիտի ըլլայ: Կ'առաջարկէր արժեւորել ընդարձակ տարածութիւններ, ուր կլիմայի նըպաստաւոր հանգամանքով ճերմակներ կրնային առողջարար բնակավայրեր գտնել: «Եթէ մենք Եւրոպայէն ճերմակներ չհրաւիրենք՝ Աւստրալիա դեղինութեամբ արշաւանքի վայր մը պիտի դառնայ Ճափոնի, որուն բնակչութիւնը 113 միլիոնի պիտի հասնի 1967ին», կ'ըսէր:

Վերսայլի վեհաժողովը նկատի չառաւ Իտալիոյ իրաւունքները: Անգլիա ստացաւ առիւծի բաժինը՝ 2.629.-րու անունին տակ բաժնեցին սոմ. կայսրութեան հողամասերը եւ իւրացուցին գերման գաղթավայրերը: Անգլիա ստացաւ առիւծի բաժինը՝ 2.629-900 քառ. քիլ. 9.330.000 բնակիչներով, Ֆրանսա՝ 992.000 քառ. քիլ. տեղ 4.325.000 բնակչութեամբ, Պելժիա՝ 54.000 քառ. քիլ. 330.000 բնակչութեամբ, Ճափոն՝ 3000 քառ. քիլ. 225-000 բնակչութեամբ եւ վերջապէս Իտալիա՝ 9000 քառ. քիլ. 100.000 բընակչութեամբ:

Իտալիա փորձեց անգամ մըն ալ դիմել բարեկամներուն: «Ֆիկարօ» թերթին մէկ աշխատակիցը կը յայտնէր թէ Իտալիոյ վարչապետը 1926ի ամառը յղացաւ Փալերմոյի մէջ ժողով մը գումարելու ծրագիրը: Հոն պետութիւններու հետ պիտի կարգադրուէր Միջերկրականի հաւասարակշռութեան պահպանումը, Եթովպիոյ մէջ գաղթավայր մը հաստատելու հարցը: Իտալիա պիտի ընդունէր «Սուէզի ամբողջական չէզոքութիւնը»: Ժողովը տեղի չունեցաւ:

Ցիսուն տարիներէ ի վեր Իտալիա հետապնդեց արդարութիւն իր աշխատաւորներուն համար, գաղթավայր մը աճող ժողովուրդին համար: Ընկերային վերջին շարժումը տնտեսական ու քաղաքական ձգտումներուն ուղղութիւն մը տուաւ:

Նպատակին հասնելու համար հարկ էր կազմակերպուիլ եւ 1870էն 1914 կը տեսնուի հոկայաքայլ յառաջդիմութիւն մը ամէն մարզի մէջ: Աշխարհագրական միութենէն յետոյ կազմեց ցեղային միութիւնը: Դաւաններու տարբերութիւնները ջնջուեցան մեծ պատերազմին դաշտերուն վրայ եւ կազմուեցաւ բարոյական միութիւնը: Ազգային զգացումը ուժգնօրէն արտայայտուեցաւ՝ երբ խաղաղութեան ժողովները չգնահատեցին Իտալիոյ զոհողութիւնները:

Դժգոհութեան այս զգացումն էր որ իշխանութեան գլուխ բերաւ ներկայ վարչաձեւը:

Դաշնագիրներու զօրութեամբ Իտալիա պահանջեց հում նիւթ աշխատելու համար, գաղթավայր աշխատաւոր զանգուածին համար: Ջանաց Ազգերու Դաշնակցութեան շրջանակին մէջ լսելի ընել տալ այդ զանգուածին իրաւունքը: Տասնեակ տարիներու ապարդիւն աշխատանք եւ հիասթափում կայ օրուան շարժումին ետին: Այդ հիասթափումն է որ կը մերժեցնէ ընդդիմադիրները, այդ զանգուածին իրաւունքն է որ կը մղէ Իտալիա դէպի այրեցեալ գօտի:

ՀԵԹՈՒՄ

** Արխազիան այժմ ունի 220 հազար բնակչութիւն, որ ըստ ազգութեան կը բաժնուի հետեւեալ ձեւով — Արխազներ՝ 45,000, Յոյներ՝ 30 հազար, Հայեր՝ 45,000, Մենկրելներ՝ 30,000, իսկ մնացածը Ռուսեր, Եստոնացիներ, Լատիշներ, Գերմանացիներ եւ Խափշիկ: Արխազիան ունի 220 քիլոմեթր երկարութիւն եւ 15—40 քիլոմեթր լայնութիւն, նեղ շերտ մըն է, սահմանակից Վրաստանի, սեղմուած կովկասեան լեռնաշղթայի եւ Սեւ Ծովու միջեւ:

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

ԼՈՒԻ ԼԻՒՄԻԷՐ

Քառասուն տարի առաջ, 18 փետր. 1895ին, Լիոնի մէջ երկու եղբայրներ Օկիւստ (ծնած 20 հոկտ. 1862) եւ Լուի Լիւմիէր (5 հոկտ. 1864), կըցած էին մէջտեղ բերել շարժուն նըկարը, որ կը ներկայացուէր Փարիզի մէջ, 28 դեկտեմբերին «Կրան Քաֆէ»ի գետնայարկը:

Այդ միջոցին էր գրեթէ, որ ուրիշ գիւտական մըն ալ՝ Թոմաս Էտիսըն, Նիւ Եորքի մէջ կը հնարէր «քինէթօկրաֆ»ը:

Առաջին ներկայացումը զոր կուտային Լիւմիէր եղբայրները, այդ արճարանին գետնայարկը, անշուշտ չէր համապատասխաներ հիմակուան զարգացած շարժանկարին:

17 մեթր երկարութեամբ ժապաւէն մը որ հազիւ կը տեւէր մէկ կամ երկու վայրկեան:

Ներկաները որ հաւաքուած էին այդտեղ, զարմանքով եւ երբեմն ալ սարսափով կը դիտէին ճերմակ պաստառի մը վրայ շարժուն պատկերներ, հանրակառք մը որ ձիերով կը յառաջանար, Լիոնի հանրապետութեան փողոցը, շոգեկառք մը որ Լա Սիօթայի կայարանէն ներս կը մտնէր, Լիւմիէրի աշխատանոցի բանուորներուն դուրս գալը գործարանէն, յետոյ պարտէզպանի մը ջրելը եւ այսպէս քանի մը պատկերներ, զորս թուղթիկներուն վրայ յայտարարուած էին մէկ բառով,— «սինէմաթօկրաֆ»:

Ինչպէս ամէն հնարիչ, այս գիւտականներն ալ ունեցան իրենց յուսախաբութեան վայրկեանները:

Առաջին օրը որ կը ներկայացնէին, կրցած էին միայն 35 ֆրանքի մուտք մը ունենալ, որուն մէջէն երեսուն արահի վարձք եւ եկամուտին հարիւրին քանին ալ պարտաւոր էին վճարել արճարանի տիրոջ, որ վստահելի չէր գտներ երկու եղբայրներուն գիւտը: Սակայն քանի մը շաբաթ յետոյ այս 35 ֆրանքի մուտքը կը բարձրանար ... երկու հազարի:

Այսպէս էր որ երեւան կուգար առաջին անգամ շարժանկարը, որ հետզհետէ կատարելագործուելով դարձաւ խօսուն, գունաւոր, եւ մօտերս ալ թերեւս այս նոյն գիւտականը, յաջողի դարձնել ցցուն:

Լիւմիէր իր այս գիւտով որ կոչուեցաւ եօթներորդ արուեստ, մեծ ծառայութիւն մը մատոյց մարդկութեան զարգացումին:

Թատրոնը որ դարեր առաջ կը ներկայացուէր, այժմ ծանր տագնապի մը մատնուած է: Ուրեմն կարելի է դուշակել թէ որքան բարձրացած է շարժանկարի արուեստը, որ թատրոնին հետ կը մրցի:

Արագութեան դարերու մէջ է որ կ'ապրինք եւ շարժանկարը անհաւասելի առոր մէկ փաստր, թատրոնէն ալ արագ, մանաւանդ գիրքէն ալ արագ կարելի է ըսել:

Նշանաւոր վիպասաններ, թատերագիրներ, գրագէտներ, կը նետուին շարժանկարի ասպարէզին մէջ եւ փոխանակ գիրքեր, վէպեր գրելու, կը գրեն ուղղակի շարժանկարի համար: Եթէ գիրքերու ընթերցողներուն թիւը սահմանափակ է, սինէմայի դիտողներուն թիւը անհամար է: Մանաւանդ, որ արագութեան դարաշրջանի մը մէջ փոխանակ ընթերցող մը երկար ժա[մեր] կամ օրեր զոհելու գիրք մը կար[դա]լու համար, կը նախընտրէ տե[ս]նել այդ գիրքը շարժուն եւ կենդանի պատկերներով, շատ աւելի կարճ ժամանակի մէջ եւ աւելի աժան:

Սակայն ինչպէս թատրոնը, գիրք ալ պիտի չմեռնին:

Լիւմիէրի կատարած գործը կարելի չէ քանի մը խօսքի մէջ ամփոփել:

Ֆրանսացի գիւտականը հակառակ իր յառաջացած տարիքին, կրկին կ'աշխատի անխոնջ եւ կարծէք բնաւ չի յոգնիր այդ գործէն:

Քառասուն տարի է ուրեմն, որ ծը[ն]ած է «սինէմաթօկրաֆ»ը եւ ... յոբելեանն է որ տօնեցին նոյ. 6ին Սօրպոնի մէջ, նախագահութեամբ կրթական նախարար Մարիօ Ռուսթ[ա]նի եւ հովանաւորութեամբ հանրապետութեան նախագահին: Քանի զանազան ազգերու ներկայացուցիչներ [ի]րենց ներկայութեամբ եկած [է]ին պատուել մեծ գիւտականը:

Նոյ. 15ին ժապաւէնի ցուցահանդէս մը պիտի սարքուի «Կալիէռա»յի թանգարանին մէջ, ուր կրկին պիտի փայլի Լիւմիէրի անունը:

Պարծանք մըն է այժմ Լիւմիէրի անունը եւ ֆրանսացի ժողովուրդը հպարտութեամբ կ'արտասանէ զայն:

Ն. ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ

ՀԱՅԵՐԸ ՖՐԷԶՆՈՅԻ ՄԷ[Ջ]

ԽՄԲ.— Հոկտ. 24-27 տօնուեց[աւ] Քալիֆօրնիոյ Ֆրէզնօ քաղաքին հիմ[նադրութեան] յիսնամեակը: Այս ա[ռ]թիւ Մշակ հետեւեալ տեղեկութիւ[ն]ները կը հաղորդէ այդ քաղաքի հա[յ] գաղութի մասին.—

Ֆրէզնոյի մէջ առաջին հաստատուող Հայերը եղած են Մարզուանցի Յակոբ եւ Կարապետ եղբայրներ 1881ին:

1882ին Մարզուանէն ուղղակի Ֆրէզնօ կուգայ Սեփան Շահմիրեան ընտանիքով: 1883ին Մարզուանէն եւ Եոզկատէն նոյնպէս 20 հոգի կուգան Ֆրէզնօ:

1884ին Կարինէն եւ Պիթլիսէն կուգան Մկրտիչ Եանըգեան (Նոր Մա[...]) Կարապետ Նշկեան եւ պատ. Ա[...] Վարդանեան:

1888ին Ֆրէզնօ կուգայ Խարբերդ[էն] առաջին Հայը, Հաճի Յակոբ Թօ[...]եան, իսկ 1890ին Հաճի Ցարու[թ]իւն Ռատիկեան:

1890ին միայն 165 Հայեր կ[ային] Ֆրէզնոյի մէջ: 1897ին 329 Հ[այեր] որոնք կը զբաղէին այգեգործ[ու]թեամբ եւ արհեստներով: Կային [...] կու բժիշկ, մէկ ատամնաբոյժ եւ [...] տպարանատէր:

Ֆրէզնոյի 25ամեակին առթիւ [կա]տարուած վիճակագրութեան հա[մա]ձայն կային 2326 Հայեր, մեծ մա[սամբ] Խարբերդէն, որոնք Ֆրէզնոյի մէջ [ու]նէին 232 տուներ եւ քաղաքէն դ[ուրս] 12.816 հէքթար հող:

Ֆրէզնոյի մէջ առաջին կրօնակա[ն] պաշտամունքը կը սկսի 1883ին [...] յարանուանական խառութեան: 19[..] ին կը հիմնուի Ս. Երրորդութ[եան] (փայտաշէն) եկեղեցին Էֆ փող[ոցին] վրայ եւ օծումը կը կատարուի [...] րաճեան սրբազանի կողմէ: 190[.] Հայ բողոքականները կ'ունենան [ի]րենց սեփական եկեղեցին:

ԷՋ ՄԸ ԿԻԼԻԿԻՈՅ ՊԱՏՄՈՒԹԵՆԷՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՎԵՐՋԻՆ ԹԱԳԱՒՈՐԸ
ԼԵՒՈՆ Ե. ԼՈՒՍԻՆԵԱՆ

ԽՄԲ.— Այս ուսումնասիրութիւնը գրած է Ֆրանսացի մը, Շարլ Ֆէյժէռ, այն օրերուն երբ արժէք ունէր հայկական դատը՝ այս պողոտաներուն վըրայ...

Կը հրատարակենք իբրեւ պատմական գիտելիք.—

Ա.

Երբ Ռուբինեան հարստութիւնը, որ կը թագաւորէր երկու հարիւր տարիներէ ի վեր, Փոքր Հայաստանի վրայ, մարեցաւ յանձին Լեւոն Դ.ի, 1341ի մէջտեղերը, երկրին ազնուականութիւնը Մահմետականներու յառաջխաղացումներէն վրդովուած՝ իր ուշադրութիւնը դարձուց դէպի Կիպրոսի Լուսինեանները, որոնք երկար ատենէ ի վեր, հին թագաւորներու դաշնակիցներն էին:

Գուիդոն Լուսինեանը, Ամորի Ա.ի զաւակը, գահ հրաւիրեցին, բայց արդէն ազգին մէջ ներքին վէճեր սկսած էին, արդիւնք՝ կրօնական այն մըցակցութեանց, որոնք թագաւորութիւնը անիշխանութեան պիտի մատնէին, եւ իր անկումը պիտի փութացնէին: Երկամեայ թագաւորութենէ մը ետքը, որ անդադար խռոված էր երեւելիներու եւ եկեղեցականներու ընդվզումներով, Թշնամի համէական ազդեցութեանց, որ Պապին հաւատարիմ լատին իշխանի հանգամանքով կը ջանար զօրացնել զանոնք, Գուիդոն ապստամբութեան ընթացքին սպաննուեցաւ եւ իրեն հետ Կոստանդին կոմսը՝ իր Պոհեմոն եղբայրը:

Աւանդական ծէսերու նախանձախնդիր եւ պաշտպան՝ կաթողիկոսին կողմէն ներշնչուած խիստ հակազդեցութիւն մը կը հաստատուէր այն միակ իշխաններուն դէմ, որոնք կրնային ազգային անկախութիւնը պաշտպանել, այն պահուն իսկ՝ երբ հիւսիսէն Թիւրքմէններու եւ Սուրիոյ սահմաններուն վրայ՝ Եգիպտացիներու մշտական արշաւները՝ զայն վըտանգի մատնած էին:

Հայերը՝ շատ չանցած տեսան իրենց խոովայոյզ քաղաքականութեան արդիւնքը: Այն արկածախնդիրը, զոր ընտրած էին, արքունական սերունդէ չէր բնաւ: Իր առաջին գործը եղաւ, որպէսզի իր սերունդին ապահովէ թագին ժառանգութիւնը, բանտարկել տալ սպաննուած իշխանին ներկայացուցիչները:

Գուիդոն, արու սերունդ չունէր բընաւ, բայց Յովհաննէս իր երկրորդ եղբայրը, որ իրմէ քանի մը ամիս առաջ մեռած էր, իր առաջին կնոջմէն, որ ժամանակակից յիշատակարաններու մէջ «Տիկին Սուլթան» անուամբ նըշանակուած է, երկու զաւակներ՝ Պոհեմոնն ու Լեւոնը ունեցած էր, որոնց կ'իյնար արքայական ժառանգութիւնը: (Այս տեղեկութիւնները կը քաղենք Յովհաննէս Դարդէլի «Հայաստանի ժամանակագրութենէն»: Այս թանկագին յիշատակարանին գիւտը կը պարտինք Իւլիս Ռոպէրի, որ հաճեցաւ մեզ հաղորդել, Պ. Շեֆերի արտօնութեամբ: Այս ուսումնասիրութեանս ընթացքին շատ անգամներ պիտի դիմենք անոր):

Նոր վեհապետի հրամանով, որ Կոստանդին Դ. անունով կը կոչուի, իշխանուհին եւ իր զաւակները Կիլիկիոյ ծովեզրին վրայ Կոռիկոսի բերդը բանտարկեցին սպառնալով որ յարմար առիթ մը ներկայանայ զանոնք բընաջնջելու: Բանտարկեալները գրեթէ հրաշքով ճողոպրեցան թունաւորման փորձէ մը, եւ զաւազրութիւն մը կը նիւթուէր զանոնք արդէն ծովամոյն ընելու, երբ Սուլթան նախազգալով փանդին մօտալուտ հանգամանքը, յաջողեցաւ ընտանիքով պրծիլ, եւ ձկնորսի մակոյկով մը, Կիպրոսի թագաւոր Հիւգ Դ.ի արքունիքը հասնիլ, որ զինքը բարեացակամութեամբ հիւրընկալեց եւ թոշակ մը յատկացուց իրեն:

Եւ սակայն աղէտները իրարու կը յաջորդէին Հայաստանի մէջ, Կոստանդինի մեղկ կառավարութեան օրով: Այս թագաւորութեան պատմութիւնը, որ տեւեց տասը տարիներ շարունակ, եգիպտական արշաւանքներու պատմութիւնն է միայն: Գահիրէի սուլթանին բանակները ծովեզերեայ բոլոր դիրքերու վրայ խուժեցին, եւ Հայաստանը հաղորդակցութենէ ուրիշ քրիստոնեայ երկիրներու հետ:

Այս ժամանակ, Փոքր Հայաստանի հողամասը ուրիշ բան չէր, բայց եթէ Պիրամոսի հովիտը, ապառաժուտ եւ վայրի երկիր մը, հիւսիսէն դէպի հարաւ Տաւրոսի լեռնաշղթային եւ ծովուն միջեւ սեղմուած, Արեւելքէն Արեւմուտք Ամանոսի երկու ճիւղերուն միջեւ, որոնք մինչեւ ծովափ կ'երկարին, աջ կողմէ կազմելով բարձր սարահարթ մը, իսկ ձախը՝ Իսկէնտերունի (կիլիկեան Դուռները), նշանաւոր կիրճը, մշտաբաց ճամբայ Մամլուքներու արշաւանքներուն: Այս երկրամասը որ ծովափնեայ էր, Տարսոնը, Ատանան, Միսիսը, բարգաւաճ քաղաքներ կային, որոնք փարթամած էին առեւտուրով եւ հողին իսկ բեղնաւորութեամբ. աւելի վերը, հովիտին մէջ, դժուարամատչելի քաղաքներ, որոնք միջնաբերդերու շրջանակով մը պատսպարուած էին, Անաւարզա, Պիրամոսի մէկ ճիւղին վրայ, վերջապէս լեռներու սրտին մէջ, Տաւրոսի յենակէտներուն յենած բարձունքի մը վրայ, որ կազմուած է երեք սարերէ աննղատեսիլ աշտարակներով ծածկուած եւ վիհերով եղերուած, Սիսը կը բարձրանա[ր], [Հ]այ արքայանիստ մայրաքաղաքը, [...] բական վեհապետարանը Լեւոն Բ.[ի] ի վեր:

Այս երկիրը իր տեղագրական [...] մարութեամբ պաշտպանութեան [...] րին միջոցներ կը ներկայացնէր, [...] լուրջ եւ ճարպիկ պետ մը [...] որքան ալ հեշտ էր սովամահ[...] ենթարկել եթէ թշնամին կար[...] կիրճերուն տիրանալ: Արդ, կ[...] րէ ի վեր մահմետական ներխու[ժ]ումները յաճախադէպ եղած էին, [...] յանդուգն, աւելի ողբալի, [...] այն օրը, երբ Կոստանդին Դ. իր [...] րաքաղաքին մէջ արգելափակ, [...] րագոյն վհատութեան մատնուած, [...] մէն ինչ երեսի վրայ՝ թողած էր [...] թանին տրամադրութեան:

Բազմաթիւ Հայեր գաղթական [...] դան, որոնք գացին Պոլիս, Մի[...] Հռոդոս, Յունաստան փնտռելու [...] ապահովութիւնը, զոր չէին գտներ [ի]րենց երկրին մէջ իսկ:

Անոնք որ հայրենի հողը կը կա[ռչէին] դեռ, դիմեցին Կիպրոսի թագաւոր[ին] աջակցութեան:

(1)

Ֆրէզնոյի Հայ եկեղեցւոյ առաջին հովիւը կ'ըլլայ Ահարոն վրդ. Մելքոնեան, որ 1894ին եկած էր Ֆրէզնօ:

Եկեղեցւոյ երկրորդ հովիւը կ'ըլլայ 1902ին, Սահակ վրդ. Նազարեթեան, որ արդիւնաւոր աշխատանքէ յետոյ կը հրաժարի (1905ին): 1907ին որպէս հովիւ կուգայ Տէր Թէոդորոս քհնյ. Խաչակեան եւ կ'ունենայ կարճ պաշտօնավարութիւն: 1908ին Սարաճեան սրբազան կուգայ եւ կը ծառայէ մինչեւ 1911:

Հին եկեղեցիին այրումէն յետոյ (էֆ սթրիթ), կը հիմնուի Վ.էնթիւրայի վրայ նոր կզմինտաշէն եկեղեցին 1914ին, եւ կ'օծուի Մուշեղ եպիսկ.ի կողմէ: 1912էն մինչեւ 1932 պաշտօնավարեց Վարդան Ծ. վրդ. Գասպարեան, որուն յաջորդեց ներկայ հովիւը Գեղամ վարդապետ Քասիմեան:

1928էն սկսեալ Քալիֆորնիան ունեցաւ իր առանձին առաջնորդութիւնը եւ առաջնորդը՝ յանձին Գեր. Գարեգին եպիսկ. Խաչատուրեանի, որ պաշտօնավարեց մինեւ 1933ի վերջերը եւ հեռացաւ 1935 սեպտեմբեր 14ին: Առաջնորդութեան կեդրոնն է-ղաւ Ֆրէզնօ:

Ներկայիս Ֆրէզնոյի մէջ կ'ան մէկ Առաքելական Մայր եկեղեցի (Ս. Երր.) եւ երկու Հայ Աւետ. եկեղեցիներ, մէկ Երիցական եւ մէկ Ժողովական: Հովիւներ՝ Վեր. Վ. Ամիրխանեան եւ Վեր. Մ. Կ. Փափազեան: Առանցմէ զատ կայ նաեւ փոքրաթիւ ժողովուրդով Իվանճելիստ եկեղեցի մը որուն հովիւն է Վեր. Վահրամ Թամիզեան:

Մայր եկեղեցին որ եղած է հայ ժողովուրդին միակոյթին ու աւանդութեանց պահապանը, ունեցած է գրադարան եւ ազգ. շաբաթօրեայ վարժարան, որ կը շարունակուի մինչեւ այսօր: Աշակերտութեան թիւն է միջին հաշուով 150:

Ֆրէզնօն ունեցած է նաեւ իր մամուլը: Յաջորդաբար լոյս տեսած են էկլինեանի «Քաղաքացի»ն, 1902 օգոստոս 16, «Ասպարէզ» շաբաթաթերթը, նախապէս անհատական՝ յետոյ Հ. Յ. Դաշնակցութեան օրկան: Հիմնուած 1908ին: «Նոր Կեանք», «Միութիւն», որոնք միանալով կազմեցին 1919ին «Նոր Կեանք - Միութիւն» շաբաթաթերթը իբրեւ Ռամկավար - ներու Քալիֆ. շրջանի պաշտօնաթերթ: «Արօր» շաբաթաթերթը հիմնուած 1919ին, օրկան Վերակազմեալ Հնչակեան կուսակցութեան:

«Ասպարէզ»ի խմբագիրներն եղած են Ա. Կ. Սէքլէմեան, Յովհ. Գալստեան, Թովմաս Զարչափճեան, Արտաւազդ Ռստիկեան, Աստուր Խուրեան, Ա. Միքայէլեան, Արտաշէս Խարայէլեան, Արմէն Պարտիզեան, Մ. Համբարձումեան, Մ. Օշականեան, Պետրոս Յակոբեան, Յ. Ամատունի:

«Միութիւն»ը խմբագրած է Մ. Մինասեան (1919ին), իսկ «Նոր Կեանք»ը Հ. Հ. Էկլինեան, Մ. Մինասեան, Գէորգ Սարաֆեան, Յովհ. Պօղոսեան, Անանիկեան:

«Արօր»ը, օրկան Վեր. Հնչակեան կուսակցութեան, հիմնուած է 1919ին: Խմբագիր Հրաչ Երուանդ, յետոյ Լեւոն Լիւլէճեան: 1921ին Վեր. Հնչակեան եւ Ռամկավար կուսակցութեանց միութենէն յետոյ «Նոր Կեանք - Արօր»ի խմբագիրը եղած է Լեւոն Կ. Լիւլէճեան, յետոյ Արամ Ամիրխանեան եւ Վահէ Հայկ:

Մ. Մինասեանի «Լոյս»ը 1924ին:

1925ին կը հրատարակուի Մշակ կիսաշաբաթաթերթը: Հիմնադիր խմբագիր Լեւոն Կ. Լիւլէճեան:

«Փարոս», կրօնա - ազգ. ամսաթերթը հիմնուած Եկեղեցւոյ Արանց Միութեան կողմէ 1927ին, որ յետոյ եղաւ կէս պաշտօնաթերթ Առաջնորդարանի: Խմբագիրներ՝ 1927–29 Գրիգոր Սարաֆեան, իսկ 1929 – 33 Գուրգէն Տէր Վարդանեան:

1922ին «Նոր Կեանք - Արօր»ը փոխուեցաւ «Նոր Օր»ի: «Նոր Օր» այս անեն օրկանն էր ռամկավար ազատ. կուսակցութեան Քալիֆ. շրջանակին: 1924ին զայն գնեց Արամ Ամիրխանեան եւ վարեց մինչեւ 1933, որմէ յետոյ թերթը անցաւ Ա. Երնկօեանի:

«Փրկութիւն» կրօնաթերթ. խմբագիր Վահան Թաճմիզեան:

«Ջանասէր» կրօնաթերթ. 1914 – 23 խմբագիր Սեդրակ Երամեան:

Լոյս տեսած են նաեւ «Բեմ», «Ամսագիր» եւ «Էջմիածին» թերթերն ու թերթիկներն ալ:

«Դիտակ», հիմնուած 1934ին, խմբագիր՝ Սեդրակ Երամեան:

Հետզհետէ հայ գաղութը չատցած ըլլալով Ֆրէզնօի մէջ, պատերազմի շրջանին, երբ չամիչի գիները բարձրացան մինչեւ 22 սէնթի, ամէն կողմերէ Հայեր սկսան դիմել Ֆրէզնօ եւ Սէն Ուքին հովտի զանազան քաղաքները: Յաջորդող չամիչի անկումին պատճառաւ շատեր իրենց հողերը կորսնցուցին եւ ցրուեցան Քալիֆորնիոյ զանազան քաղաքները եւ հոն բնակութիւն հաստատեցին:

Ներկայիս Ֆրէզնոյի եւ շրջակայ այգիներուն վրայ կ'ապրին շուրջ 7000 Հայեր, որոնց մեծ մասը կը պարապի այգեգործութեամբ:

Գաղութս իր մէջ ունի բժիշկներ, փաստաբաններ, դեղագործներ, վաճառականներ, արհեստաւորներ եւն.:

Քալիֆորնիոյ հայութեան թիւը ներկայիս կը հասնի 20,000ի:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ

ՈՒՐԻՇ ՅԱՒ ՄԸ

ԼԻՈՆ.— Անգործութեան ու ինքնութեան թուղթերու նորոգութեան առթիւ յարուցուած դժուարութիւններու կարգին կ'ուզէի «Յառաջ»ի միջոցաւ ուշադրութեան յանձնել տագնապ մը եւս որ տարուէ տարի աչքի զարնող համեմատութիւն կը ստանայ:

Հարցը կը վերաբերի Ֆրանսա մեծցող սերունդին աշխատելու իրաւունքին, որ միշտ կը մերժուի իշխանութեանց կողմէ: Պատանի մը որ հասակ նետած է այս երկրին մէջ եւ ստացած անոր նախակրթութիւնը ու մանաւանդ երկրորդականը, երբ տարեվերջին վկայականը կը ստանայ, փակ կը գտնէ իր պօչեւ կառավարական դռները ու կը զրկուի աշխատանքի իրաւունքէն: Ան որ իր ըստացած ուսման շնորհիւ պիտի կրնար պաշտօն մը կամ աշխատանք մը գտնել, ստիպուած տունը կը մնայ ու կ'ապաւինի իր ծնողքին, պարազայ մը որ չի կրնար տարիներ տեւել:

Գիտեմ որ իրաւասու մարմինները դիմումներ կատարած են այս առթիւ: Բայց ո՞ւր է գործնական արդիւնքը: Չարժե՞ր աւելի լրջօրէն հետապնդել, փորձելով բոլոր կարելի միջոցները:

Մ. Հանի Պօղոսեան

ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ՄԷՋ

—•—

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ, 4 նոյ. (Յառաջ).— Իտալական փրոփականտ մը կը մղուի Պաղեստինի մէջ: Որոշ միջավայրի մարդիկ միտքեր պատրաստելու փորձեր կ'ընեն երկրին հոգատարութիւնը Իտալիոյ յանձնելու: Գեղեցիկ երազներու ժապաւէնը կը դարձնեն մանաւոր քարոզիչներ, թուելով Իտալիոյ առաւաձեռնութիւնը: Հակահրէական շարժումը եւ Մուսոլինիի Ազատ Որմնադիրներուն դէմ ըլլալը ուժ կուտան այս հոգեբանութեան, քանի որ մասոնականութիւնը միշտ հրէական ազդեցութեան ներքեւ գտնուած է:

Սակայն բրիտանական կառավարութիւնը անտարբեր կ'երեւայ: Վերջերս Հայֆա հասան նոր 15.000 զօրքեր: 12 մարտանաւեր եւ օդանաւեր:

Պաղեստինի շուկաները այժմ խաղաղ են: Պատուիրակութիւններ իրարու կը յաջորդեն: Հրէական պատուիրակութիւն մը ներկայանալով մարդպանութեան, կը յիշեցնէ Պալֆուրեան խոստումը Պաղեստինը Հրէական Տուն դարձնելու համար: Անոր կը յաջորդէ արաբականը ապահովութիւն պահանջելով կամ հաւաքել Հրեաներու զէնքերը եւ կամ Պէտէվին ու Արաբը զինել...

** Կ'իմանամ թէ կաթող. նուիրակին պատմութիւններ հաղորդուած են Բուրէն եպիսկ. Մանասեանի բարոյականի մասին, որուն արձագանգները հասած էին մինչեւ վանքը:

ԹՂԹԱԿԻՑ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՀԱՅ ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐ ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

—•—

Ֆլորինայէն (Մ. Նահանգներ) թղթակից մը կը գրէ «Ասպարէզ»ի.—

1924ին այցելեցի Ֆլօրիտայի նահանգային համալսարանը, Կէյնվիլ: Հոն հանդիպեցայ երկու հայ ուսանողներու, որոնք Եգիպտոսէն գրկուած էին յատկապէս հետեւելու համար համալսարանական կրթութեան: Անոնցմէ մին կը հետեւէր գործնական երկրագործութեան, իսկ միւսը, Զարեհ Փիրանեան՝ ընդհանուր գիտութեան:

1928ին դարձեալ այցելեցի Կէյնվիլ համալսարանական քաղաքը: Հոն տեսայ դարձեալ հայ ուսանողներ, որոնք իրենց ուսման ճիւղերուն մէջ առաջին մրցանակներու արժանացած էին: Հոն էր նաեւ Զարեհ Փիրանեան արդէն գտած իր մասնագիտութեան հունը, դարձած էր կարող մաթեմաթիկոս: Ան համալսարանին մէջ իր կարգին առաջինը եղած էր:

Այդ տարին ան մաթեմաթիքի ուսուցիչ կարգուած էր սկսնակ ուսանողներու համար:

1930ին Զարեհ Փիրանեան հեղինակեց դասագիրք մը, որ կը պարզէ մաթեմաթիք սորվելու դիւրին եւ պարզ կերպը: Այս դասագիրքը ընդունած են Ֆլօրիտայի եւ Ալապամայի համալսարանները, ու երկուքն ալ հեղինակին տուած են փրոֆէսէօրի աստիճան:

Անցեալ օր պատեհութիւն ունեցայ հանդիպելու Ֆլօրիտայի համալսարանը՝ ուսանող տեղացիի մը եւ ուղղեցի հարցումներ: Ան յայտնեց թէ 1935—36 տարեշրջանի համար արձանագրուած են 1200 ուսանողներ եւ իրենց մաթեմաթիքի փրոֆէսէօրը Հայ մըն է, Զարեհ Փիրանեան, վերին աստիճանի ընկերական եւ տաղանդաւոր: Ուսանողներէ ամէնէն շատ սիրուած ուսուցիչն է: Անդամ է ուսուցչական կազմին, ուր կը գրաւէ բարձր դիրք մը: Զանազան խնդիրներու համար յաճախ ուսուցիչներ կը դիմեն փրոֆ. Զարեհ Փիրանեանի կարծիքին:

Սանասարեան խանին տուրքը

—•—

Պոլսոյ թուրք թերթերէն Գուրուն կը գրէ.—

Քաղաքապետութեան ի նպաստ վերջացաւ կարեւոր դատ մը որ 12 տարիէ ի վեր կը շարունակուէր քաղաքապետութեան եւ Հայոց Պատրիարքարանին միջեւ: Դատը կը վերաբերէր Սիրքէճիի Սանասարեան խանին: Բացատրենք այս դատը, որուն ունեցած մեծ գոհունակութիւն պատճառեց քաղաքապետական շրջանակներուն:

Սանասարեան անուն Հայ մը, Էրզրումի մէջ մեծցած եւ հարստացած, դպրոց մը կըբանայ Էրզրում եւ անոր կը յատկացնէ Սիրքէճիի Սանասարեան խանը: Սանասարեան կը մեռնի, ընդհ. պատերազմին մէջտեղէն կը վերնայ դպրոցը եւ խանին հասոյթը կը մնայ Պատրիարքարանին, որ զայն տարբեր տեղերու կը յատկացնէ:

Դպրոցին փակուելուն վրայ, ըստ օրէնքի կուսակալութիւնը գրաւելու կը ձեռնարկէ խանը: Ասոր վրայ Պատրիարքարանը դատ կը բանայ եւ անոր փաստաբանները դատարանին առջեւ կը յայտնեն թէ հակառակ Էրզրումի Սանասարեան վարժարանին փակուելուն, խանին հասոյթը կը տրամադրուի Իսթանպուլի մէջ այլ դպրոցներու: Քաղաքապետութեան փոխանորդներն ալ կը պնդեն թէ խանը իրենց կը պատկանի, քանի որ օրէնքով նահանգային վարչութեանց թողուած է դպրոցներու վարչութիւնը:

Դատավարութեան ընթացքին, քաղաքապետութեան փոխանորդներուն պահանջով, Անգարայի Եվգաֆի ընդհ. տեսչութեան իրաւագէտ խորհրդական Սիւլէյման Զիհնի աւանդապահ կը կարգուի եւ խանին վարձքերը անոր կը յանձնուին, դատին մէջ շահող կողմին յանձնուելու համար: Աւանդապահը կը գանձէ խանին հասոյթները եւ ամէն ամիս կը յանձնէ կալուածական դրամատուն:

Այս դատի մասին երկու անգամ ի նպաստ քաղաքապետութեան վճիռ տրուեցաւ, բայց Պատրիարքարանը երկուքին ալ դէմ բեկումի դիմեց: Վերջապէս Անգարայի վճռաբեկ ատեանի իրաւական Ա. ճիւղը վերջնական կերպով վաւերացուց այն որոշումը որով խանը քաղաքապետութեան կը տրուի:

Այս ձեւով կը վերջանայ տարիներէ ի վեր տեւող դատը: Քաղաքապետութիւնը շուտով պիտի ստանայ խանին կալուածագիրը (թափու), ինչպէս նաեւ դրամատան մէջ հաւաքուած 50000 ոսկին: Խանը կէս միլիոն ոսկի կ'արժէ եւ տարեկան մօտ 40.000 ոսկի վարձք կը բերէ:

ՃԱՄՈՒԼ

ՆԵՆԳ ԽԱՂԻ ՄԸ ԱՌԹԻՒ

—•—

Տխրահռչակ մարդ մը, Ռուբէն եպիսկոպոս Մանասեան յաջողեցաւ Պաղտատ վերադառնալ իբրեւ «նոր ընտիր առաջնորդ», շնորհիւ զանազան խարդախութեանց: Այս առթիւ Յուսաբեր հետեւեալ հարցումները կ'ուղղէ Իրաքի ազգ. իշխանութեանց, խմբագրականով մը (29 հոկտ.).

— «Այն կղերականը, որ Պաղտատ դարձած է, իր կեանքով եւ գործով կապուած է մեզ, կապուած է Իրաքի հայ գաղութին: Հանրութիւնը անկարող է չգիտնալ այն ամէնը, ինչ որ կը վերաբերի անոր հանրային գործին եւ կոչումին: Այս աշխարհը լի է մթին եւ ապօրէն գործերով. լի է նաեւ մեր կեանքը: Դատնութիւն չը կայ՝ որ ճաշակած չըլլանք, ու չկայ ապօրինութիւն՝ որ տեսած չըլլանք: Մեզ անկարելի է զարմացնել. կարող ենք այս կամ այն արարքը չներել, բայց անկարող ենք զայն չըմբռնել եւ չհասկնալ: Պէտք է որ գիտնանք, թէ ինչ ձեւով Ռուբէն Մանասեանը վերադարձաւ Պաղտատ եւ յաջողեցաւ գրաւել Իրաքի առաջնորդական թափուր աթոռը: Գայթակղած մտքերը խաղաղեցնելու համար, պէտք է, անհրաժեշտաբար պատասխանել հետեւեալ հարցումներուն.

Ա.— Իրաքի գաւառականի օգոստ. 2ի նիստին մէջ 27 երեսփոխաններու մասնակցութեամբ առաջնորդական հարցը քննուած եւ այդ մասին համապատասխան որոշում առնուա՞ծ էր թէ ոչ:

Բ.— Նոյն գաւառականի օգոստ. 3ի նիստին մէջ, երբ ծագած խառնակութեան հետեւանքով ներկայ երեսփոխաններէն 13 հոգի բողոքելով նիստէն մեկնեցան, մնացեալ երեսփոխանները օրինաւոր մեծամասնութիւն կը կազմէի՞ն թէ ոչ (եւ եթէ կը կազմէին, Կանոնագրի ո՞ր յօդուածին հիման վրայ):

Գ.— 13 երեսփոխաններու մեկնումէն ետք փոքրամասնութեան մէջ մնացած երեսփոխանները իրաւունք ունէի՞ն նախորդ նիստին մէջ Գաւառականի լրիւ կազմով քննուած եւ որոշուած հարց մը վերաքննութեան առնելու եւ անոր մասին հիմնապէս տարբեր որոշում մը տալու:

Դ.— Ծի՞շդ էր այս ժողովին, ուր Մանասեանը «առաջնորդ» ընտրուած է, մասնակցած են միայն 13 երեսփոխաններ, որոնցմէ 4 հոգի դէմ արտայայտուած են անոր ընտրութեան, ուրեմն Մանասեանը «առաջնորդ» կարգուած է Գաւառականի մը կողմէ, որուն 30 անդամներէն 21ը դէմ եղած են անոր ընտրութեան:

Ե.— Մանասեանի 9 քուէով «առաջնորդ» ընտրուելու իրողութիւնը ինչ ձեւով ներկայացուեցաւ դատական նախարարին:

Զ.— Դատական նախարարին կողմէ Մանասեանի ընտրութիւնը անվաւեր հռչակող գրութիւն ստացուա՞ծ է Առաջնորդարանին մէջ, եթէ այո՛, այն ատեն ի՛նչ ձեւով կարելի դարձած է զայն վերստին Պաղտատ բերել եւ անոր յանձնել առաջնորդական աթոռը:

Պիտի բաղձայինք, որ անկողմնակալ ոգիով այս հարցերը լուսաբանուէին հայ ժողովուրդին: Եթէ կայ հանրային բարոյական եւ եթէ կայ նուազագոյն յարգանք այդ բարոյականին հանդէպ, մեր պահանջը պէտք է որ յարգուի: 1935ը վերջին թուականը չէ մեր անծայր ժամանակի մէջ, եւ Ռուբէն Մանասեանը վերջին մարդը չէ մեր հանրային կեանքի մէջ. Թուականներն ու մարդիկ կ'անցնին, սակայն առաքինութիւններն ու արատները կը մնան ի յուշ եւ ի խրատ գալոց սերունդներու: Վկայ — եգիպտահայ գաղութի կեանքը: Տարիներ առաջ արատաւոր խմբակ մը եկաւ եւ արատաւոր միջոցներով տէր դարձաւ Աղեքսանդրիոյ հայ համայնքի ազգային հաստատութեանց: Տարիները փառք չբերին այս խմբակին, այլ ամօթ եւ վարկաբեկում: Տարիներ վերջ ժողովուրդը շարաշարօրէն պատժեց այս խմբակը, քուէներու հեղեղով զայն դուրս նետելով Ազգին Տունէն: Անհնար է արատաւոր գործերով տիրանալ միակ առաջնորդական աթոռին, — զալ եւ բազմիլ ժողովուրդի սրտին մէջ: Բառ չէ այս, այլ անխախտ իրականութիւն: Եթէ ճիշդ է այն խօսքը, թէ 1935ով չի վերջանար մեր հանրային կեանքը, ապա Ռուբէն Մանասեանի խորհրդաւոր վերադարձին կապուած բոլոր մթին ծալքերը պէտք է որ բացուին եւ լուսաբանուին հայ ժողովուրդին: Այս կը պահանջէ իր պատիւը: Բայց կը պահանջէ նաեւ շահը գաղութի մը, որ այս պայքարոտ հարցին վրայ տարիներով մաշած եւ ըեղի քամեց»:

ԾԻԾԱՂ

Վարժապետը.— ... Եւ Աստուած այս ամէնուն, իրենց պատուչպանութեան համար մէյ մէկ առաւելութիւն ընծայեց, օրինակ՝ առիւծին ուժ եւ զօրաւոր թաթեր, արծիւին կոր կարծր կտուց եւ հուժկու թեւեր, փիղին ժանիքներ, օձին սողալու յատկութիւն եւ որ իր կարգին ըսէք տեսնեմ ի՞նչ առաւելութիւն տուաւ մարդուս:

Աշակերտը.— Եթէ խղական սեռի մասին է ձեր խօսքը, Աստուած տուաւ անոր յարձակողական ամէնէն հզօր միջոցը... լեզուն, իսկ եթէ այր մարդուն համար է ձեր խօսքը, դժբախտաբար ոչ մէկ բան... պաշտպանուելու համար այդ ... լեզուէն:

✕

Տղան.— Ի՞նչ է հայրիկ, այս ալիքները ո՞ւրկէ մէջտեղ կուգան:

Հայրը.— Սիրելի տղաս, ինչպէս աշխարհի վրայ մարդիկ պատերազմ կ'ընեն, այնպէս ալ ծովին մէջ, երբեմն երբեմն հսկայ ձուկեր կռիւի կը բռնուին եւ անոնց շարժումներէն առաջ կուգան այս ալիքները, երբեմն ալեակներ, երբեմն ալ կոհակներ, երբ կատաղի ըլլան ընդհարումները:

ՕՐ. ԱԼԻՍ Լ. ՊԱՊՕՆԵԱՆ

եւ

ՍՈՒՐԷՆ ԳԱԼԷՆՏԷՐԵԱՆ

Նշանուած

Լա Պառ, 10 նոյ. 1935, Սէն Մօր

ՍՏԱՑԱՆՔ

«ՀԱՅ ՔՆԱՐ», ընդարձակ երգարան (600 էջ, 603 երգ): Հրատ. «Հորիզոն» օրաթերթի, Սելանիկ, 1935: Գին 1.50 տոլար: Հասցէ.— Journal «Horizon», 14, Rue Mitropoléos, Salonique (Grèce).

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՃԷՄԱԼ ՓԱՇԱՅԻ ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐԸ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑ

Վերածեց՝ Պ. ՖՐՈՒՆՃԵԱՆ

Նոյն ատեն Հայերու ազգային ցոյցերը արտասովոր ձեւեր առին Կ. Պոլսոյ մէջ: Հայերը մեծ տօնակատարութիւններ կը սարքէին ի յիշատակ չեմ գիտեր քանիերորդ տարեդարձին՝ հայ գրի գիւտին: Իրենց համարձակութիւնը այնքան առաջ տարեր էին որ, Պոլսոյ փողոցներուն մէջ թղթիկներ (քոնֆէթի) կը նետէին հայ ազգային գոյներով: Մենք անխախտ համբերութեամբ կը տանէինք այս ամէնը եւ պէտք եղած պատրաստութիւնը կը տեսնէինք առաջքը առնելու համար անհաճոյ դէպքերու: Այն ատեն Պոլսոյ զին. կառավարիչ էի: Հայերու կողմէ հրահրուած ըլլալով Թաքսիմի պարտէզը, ճառ մը խօսեցայ եւ մեծ գովասանքներ ուղղեցի հայ ազգին:

Ռուս արտաքին նախարարին քայլերն եղան՝ ներկայացնել նոր բարենորոգումներու ծրագիր մը Պոլսոյ մեծ պետութեանց ներկայացուցիչներուն:

Ծրագիր մը որ կը հիմնուէր 1895ին օսմ. կառավարութեան ներկայացուած նախագծին վրայ: Անգլիա եւ Ֆրանսա իսկոյն համաձայն գտնուեցան, միայն Գերմանիա առաջարկեց որ Բ. Դրան ներկայացուցիչներէն ալ մասնակցին մեծ պետութեանց ներկայացուցիչներէն կազմուած յանձնաժողովին: Այս առաջարկը մերժուեցաւ Ռուսիոյ կողմէ եւ վերջապէս յաջողեցան Գերմանիոյ հաւանութիւնն ալ առնել որ Եէնի Քէօյի մէջ դեսպանատուներու թարգմաններէն կազմուած յանձնախումբը ուսումնասիրէ հայկական հարցը ի բացակայութեան միակ շահակից պետութեան:

Յանձնախումբը գործի ձեռնարկելէ առաջ Ռուսիա բարենորոգման ծրագիր մը պատրաստել տուած էր Պոլսոյ իր դեսպանատան Ա. Թարգման Պ. Մանտէլշթամի: Այդ հեղինակին խղճին կը թողում որ իր ամօթի ըղձացումներուն կը համապատասխանէ՞ մեծ երկրի մը ազգային փոքրամասնութեան մը իրաւունքը պաշտպանելու անունին տակ այս տեսակ ծրագիր մը հրամցնել՝ անկախ պետութեան մը:

Իր արտակարգ կարեւորութեան համար, բառ առ բառ կուտամ ռուսական ծրագիրը.—

(ԴԵՂԻՆ ԳԻՐՔ, Թիւ 50)

ՊՈԼԻՍ, 8 ՅՈՒՆԻՍ 1913

Նախագիծ Հայաստանի մէջ մտցուելիք բարենորոգումներու, պատրաստուած Պոլսոյ ռուսական դեսպանատան Ա. թարգման Պ. Մանտէլշթամի կողմէ:

Իբրեւ հիմք պէտք է ընդունիլ,—

Ֆրանսական, ռուսական եւ անգլիական դեսպանններուն մարտէն ապրիլ 1895ի յիշատակագիրը ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՐԵՆՈՐՈԳՈՒՄՆԵՐՈՒ նկատմամբ:

Ֆրանսական, անգլիական դեսպաններուն կողմէ հայկական նահանգին համար պատրաստուած ծրագիրը վարչական բարենորոգումներու մասին: (Մարտէն ապրիլ 1895):

20 հոկտ. 1895ին հռչակուած թուրք կայսերական հրամանագիրը հայկական բարենորոգումներուն համար:

Նախագիծը կուսակալական օրէնքի մը եւրոպական Թուրքիոյ համար 11 - 23 օգոստոս 1880ին, պատրաստուած եւրոպական յանձնախումբին կողմէ:

1913ի կուսակալական օրէնքը:

Լիբանանի վերաբերեալ հրամանագիրներ եւ բանակցութիւններ:

ՅՕԴՈՒԱԾ Ա.

1. Հետեւեալ վեց կուսակալութիւններէն՝ Կարին, Վան, Պիթլիս, Տիգրանակերտ, Խարբերդ, Սեբաստիա, ի բաց առեալ սահմանային որոշ շրջաններ, Հէքքեարի, Սղերդի, Պիշէրիքի, Մալաթիոյ հարաւ և Սըվազի հիւսիս - արեւմուտքը նահանգ մը պիտի կազմուի:

2. Նահանգը կը ստանայ հետեւեալ վարչական բաժանումը.

Ա. Սանճակ (գաւառ, վարչական շրջան), Բ. Գազա (գաւառակ), Գ. Նահիէ (գիւղախումբ):

3. Իւրաքանչիւր վարչական շրջան այնպէս պէտք է սահմանագծուի որ կարելի եղածին չափ միատիպ ազգաբնակչական խմբաւորումներ կազմուին:

(Բաղդատել 1895ին երեք դեսպաններու յիշատակագրին կէտ Ա. յօդ. 7 նոյն նախագծին հետ):

ՅՕԴՈՒԱԾ Բ.

Հայկական նահանգին վալիին ումնին պէտք է ըլլայ օսմանցի քրիստոնեայ հպատակ մը կամ աւելի լաւ սուլթանէն եւրոպական մեծ պետութեանց հաւանութեամբ հինգ տարուան համար նշանակուած Եւրոպացի մը:

(Բաղդատել Պերլինի դաշինքին յօդ. 17: 1896ի Կրետէի կանոնադրութեան յօդ. 1: Լիբանանի վաւերաթղթերը: 1895ի յիշատակագրին երկրորդ եւ վեցերորդ յօդուածները: 20 Հոկտ. 1895ի հրամանագրին յառաջաբանը):

ՅՕԴՈՒԱԾ Գ.

1. Կուսակալը նահանգին գործադիր իշխանութեան պետն է: Իրաւասութիւն ունի վարչական պաշտօնները առանց բացառութեան պաշտօնի կոչելու կամ պաշտօնէ արձակելու: Կը նշանակէ ամբողջ դատաւորները:

2. Ոստիկանութիւնը եւ ոստիկան զօրքը կուսակալին հրամանին տակ կը գտնուին:

3. Կուսակալին ուզած ատեն զինուորական ուժերը կը դրուին իր տրամադրութեան տակ կարգը պահպանելու համար:

(Բաղդատել 1864ի հրամանագրին առաջին յօդուածը Լիբանանի համար: 1880ի եւրոպական յանձնախումբին ծրագիրը յօդ. 32, 27 եւ 44: 1913 կուսակալական օրէնքին 20, 25, 26 թիւ յօդուածները):

ՅՕԴՈՒԱԾ Դ.

Կուսակալը վարչական խորհուրդ մը պիտի ունենայ իբր գործակից, խորհրդակցական իրաւունքով, առնէ եւն.

Ա. Վարչական շրջաններու պետերը.

Բ. Հոգեւոր պետերը.

Գ. Եւրոպացի խորհրդականները, որոնք վարչ. շրջաններու պետերուն մօտ կը գործեն:

Դ. Վեց խորհրդականներ (երեքը իսլամ եւ երեքը քրիստոնեայ) որոնք կ'ընտրուին նահանգային ժողովի անդամներէն:

(Բաղդատել 1880ի ծրագրին 49րդ յօդուածը: 1913ի կուսակալական վարչական օրէնքին 62րդ յօդուածը, 20 Հոկտ. 1895ի հրամանագրին 6րդ յօդուածը):

ՅՕԴՈՒԱԾ Ե.

1. Նահանգային ժողովը կը բաղկանայ հաւասար թիւով իսլամ եւ քրիստոնեայ ներկայացուցիչներէ:

2. Անդամները կ'ընտրուին գաղտնի քուէով՝ շրջաններուն մէջ այդ նպատակով կազմուած ժողովներէ:

Եթովպիա եւ Եմէն կը զինակցին

Գահիրէի թերթերը կը գրեն թէ զինակցութիւն մը կնքուած է Եթովպիոյ կայսեր եւ Եմէնի թագաւորին միջեւ, անցեալ շաբթու: Վերջերս շատ մը զրոյցներ շրջան կ'ընէին այս մասին: Համաձայնութիւնը շատ կարեւոր կը նկատուի, քանի որ Իտալիոյ ազդեցութիւնը զօրացած էր Եմէնի միջեւ: Եւ յիշատակ, կը հաւաստեն թէ Արաբիոյ թագաւորն ալ պիտի ստորագրէ համաձայնութիւնը: Զինակցութիւն մը Հապէշիստանի եւ արաբական երկու սուլթանութեանց միջեւ՝ մեծ արժէք ունի քաղաքական տեսակէտով: Կը նշանակէ թէ ոչ միայն Իտալիա չպիտի կրնայ պաշար ստանալ Կարմիր ծովու ամբողջ արեւելեան ծովեզերքէն, այլեւ զինուորական աջակցութիւն ստանալ իրենց նախկին «դարաւոր ոսոխներէն»: Պէտք է նկատի ունենալ որ Իտալացիները յաճախ կ'օգտուին Կարմիր ծովու արեւելեան ափերէն, օդանաւային հաղորդակցութեան համար, որպէսզի չհարկադրուին Եգիպտոսէն եւ Սուտանէն անցնիլ:

Կորահայի անկումը շատ կարեւոր

Հռոմի մէջ Կորահայի անկումը (հիւսիս) շատ մը տեսակէտներով ամեն -նածանր հարուածը կը նկատուի Հապէշիստանի համար, մանաւանդ որ պահակազօրքը փախաւ խուճապահար, առանց կռուելու, եւ հրամանատարն ալ սպաննուեցաւ: Այս կեդրոնին անկումը կը վտանգէ Հապէշիստանի ամբողջ պահեստի ուժերը Հարրարէն մինչեւ Ճիճիքա: Միւս կողմէ, Իտալացիները իշխած կ'ըլլան Օկատէնի շատ մը ջրհորներուն, որոնք անհրաժեշտ են բանակին, ինչպէս եւ բնակիչներուն եւ անոնց անասուններուն համար: Կորահայի անկումով ուղղակի ճամբայ մը բացուած կ'ըլլայ դէպի Հարրար, Ֆանֆանի հովիտէն: Միւս կողմէ իտալական օդանաւերու անընդհատ ռմբակոծութիւնը կ'ապացուցանէ թէ վերջերս շինուած հապէշական ամրութիւնները ապահով չէին իտալական ռումբերուն դէմ եւ թէ հապէշ զինուորները խորտակուած էին բարոյապէս: 3000նոց բերդապահ զօրքէն հազիւ 500 քաշուած եւ զինուորական դասաւորումով, միւսները ձգած փախած են խուճապահար: Հապէշ հրամանատարը, Ճէճազմաչ Աֆէվօրք քաղաքը ամրացուցած էր կարելի միջոցներով, շարք-շարք խրամները փորուած էին, բայց անօգուտ: Զօրավարը ինք թնդանօթներուն գլուխը անցած, օդանաւեր կը ռմբակոծէր, Մոլլայի բերդէն, երբ արունքէն վիրաւորուեցաւ եւ յաջորդ օրը մեռաւ:

Գարախան կը պանծացնէ ռուսթուրք բարեկամութիւնը

Գրած էինք թէ տասը տարուան համար (մինչեւ 1945) նորոգուած է Թուրքեւխորհրդային բարեկամութեան դաշնագիրը: Այս առթիւ Թուրքիոյ արտաքին գործավար Թ. Արաս եւ Էնկիւրիի խորհրդային դեսպան Պ. Լ. Գարախան հետեւեալ հաւաքական հեռագիրը ուղղած են Պ. Լիթվինովի.—

«Մեծ գոհունակութեամբ ձեզի կը հաղորդենք ստորագրութիւնը այն պայմանագրին որով 10 տարի կ'երկարաձգուի Թուրքեւխորհրդային բարեկամութեան դաշնագիրը: Այս դաշնագիրը հիմնական փաստաթուղթն է մեր սիրալիր յարաբերութեանց որոնք միայն ամրապնդուեցան անցնող տասը տարուան ընթացքին, երաշխաւորելով երկու երկիրներու եւ ազգերու շահերուն եւ աշխարհի խաղաղութեան զարգացումը: Այս առթիւ չենք կրնար չյիշել կարեւոր դերը զոր Ձեր Վսեմութիւնը կատարեց մեր երկու երկիրները միացնող սերտ յարաբերութեանց հաստատման մէջ: Միւս կողմէ, մեզի համար մասնաւոր հաճոյք մըն է ձեզի հաղորդել այս լուրը որ կը զուգադիպի Խորհրդային Միութեան ազգային տօնին, որուն առթիւ մեր ամենաջերմ մաղթանքները կը յատնենք Ձեր Վսեմութեան, եւ խորհրդային կառավարութեան ու ազգերուն»:

*** Պ. Գարախան հետեւեալ կարեւոր յայտարարութիւնն ըրաւ Թուրք մամուլին.—

— «Այս պայմանագրին ստորագրութիւնը ոչ ոք զարմացնելու է: Անիկա բնական արդիւնքն է այն յարաբերութեանց որ Խորհր. Միութեան եւ նոր Թուրքիոյ կազմութենէն ի վեր կը շարունակուին երկու բարեկամ պետութեանց միջեւ: Երկարաձգումը արտայայտութիւնն է ամուր հիմերու վրայ հաստատուած այդ բարեկամութեան: Մենք ամէն առեն միասին էինք: Ինչպէս ամէնէն նեղ օրերուն միասին էինք, առաջիկային ալ միշտ այսպէս պիտի ըլլանք: Այս է իմաստը այսօր մեր ստորագրած պայմանագրին»:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

24,000 ՄԵԹՐ (74,187 ՈՏՔ ԿԱՄ 14,000 ՄՂՈՆ) դէպի երկինք բարձրացան երկու Ամերիկացիներ, Սթիվընս եւ Էնտըրսըն, հսկայ օդապարիկով մը, կոտրելով բոլոր մրցանիշները: Ինչպէս կը յիշուի, պելժ փրոֆ. Փիքար բարձրացած էր մինչեւ 16,000 մեթր, իսկ խորհրդային «Օսավիաքիմ» օդապարիկը՝ 20,6000 մեթր:

ՔԱՌԱՍՈՒՆ ՕՐ ԲԱՆՏԱՐԿՈՒԹԵԱՆ դատապարտուեցաւ Կայծակ Եաղ-մաճեան, Մարսէյլի մէջ, սպառնալիք ուղղած ըլլալով իր կնոջը եւ աղջկանը:

ՕԴԱՆԱՒ ՄԸ ՋԱԽՋԱԽՈՒԵՑԱՒ Մարսէյլ—Պարչելոնա գծին վրայ: Վարիչը, հեռագրիչը եւ մեքենավարը բոցերուն մէջ վառելով ածուխ դարձան:

ՔԱՋ ԱՂՋԻԿ ՄԸ, անգլիացի Միս Ճօն Պէթըն, Անգլիայէն ճամբայ ելաւ օդանաւով մը, հարաւային Ատլանտեանը կտրելու համար:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱՆԻԷՌ-ՊՈՒԱ ՔՈԼՈՆՊԻ «Արամ» Ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը վաղը Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, սովորական հաւաքատեղին: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

«ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ»Ը ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ԱՆԻԷՌ-ՊՈՒԱ-ՔՈԼՈՆՊԻ ՄԷՋ

կազմակերպուած «ԱՐԱՄ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

16 Նոյեմբեր, Շաբաթ երեկոյ, ժամը 9էն մինչեւ առաւօտ

ՊՈՒԱ - ՔՈԼՈՄՊԻ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԱԿԱՆ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

Salle des Fêtes, Rue des Halles, Bois-Colombes.

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ **Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ**

ԿԸ ԽՕՍԻՆ ԱԼ. ԽԱՏԻՍԵԱՆ ԵՒ Լ. ԶՈՐՄԻՍԵԱՆ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին, տիկին ԳԵՒՈՆԵԱՆ (երգ), արտասանութիւն եւայլն: Հայկական եւ եւրոպական պար:

Ընտիր ճաշ: Ճոխ պիւֆէ:

Մուտք 5 ֆրանք:

ԹԷՅԱՍԵԴԱՆ - ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

կազմակերպուած՝ Յր. Կ. Խաչի ՊԱՆԵՕ ՔԱՇԱՆԻ Մ.-ՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

Նոյեմբեր 24. կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին

138 Avenue Aristide Briand (Route d'Orléans), Montrouge (Seine)

Մանրամասնութիւնները յետոյ

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ-ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Յր. Կ. Խաչի ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 28 ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ

Կազմակերպութիւններէն կը խնդրուի նկատի ունենալ այս թուականը:

ԵՐԵԿՈՅԹ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՐԶՈՒԱՆՑԻՆԵՐՈՒ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

23 Նոյեմբեր, ՇԱԲԱԹ երեկոյ, ժամը 9էն մինչեւ առաւօտ

Salle d'HORTICULTUREի մէջ, **84, Rue Grenelle, Métro: Bac.**

Պատուակալ նախագահութեամբ Մարզուանցի՝ Լոնտոնաբնակ

Բրոֆ. Կ. ԹՈՒՄԱՅԵԱՆԻ

Բանախօսութիւններ՝ ՄԱՐԶՈՒԱՆԻ մասին, Հ. Հապէշեան, Ս. Սանդրոսեան, Գ. Ձէնէրճեան եւ Յ. Քիրիշճեան (Ա. Արծրունի):

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին՝ Ա. Շահմուրատեան (երգ), Օր. Ա. Փէշտիմալճեան (Հռոմի բարձրագոյն ցաքիւլթէէն) դաշնակ, Պ. Ա. գմբէթեան եւ Պ. Պալապանեան (արտասանութիւն), Ն. Սանդրոսեան (Փագմբէթի քոնսէրվաթուարէն) ջութակ: Օրիորդներ՝ Գ. Մաճունեան, Ա. Գույումճեան եւ Տ. Ճիկոմեան (արտասանութիւն):

Պարահանդէսը կը սկսի կէս գիշերին՝

Փաքրիկներ Այտա եւ Շաքյօ Ագնաւորեաններու Արեւելեան եւ եւրոպական պարերով: Տեղի պիտի ունենան պարի մրցումներ: Ցանկէրգներ եւլն.

Մասնաւոր ժիւրի մը պիտի տայ լաւագոյն պարողներուն արժէքաւոր բաժակ մը, մետալ մը եւ զոյգ մը կնոջ կօշիկ. չափի վրայ

Ընտիր ճաշ՝ Մ. Սահակեանի ղեկավարութեամբ

Ճոխ պիւֆէ զիջամասչելի գիներով:

ՄՈՒՏՔ ԿԻՆԵՐՈՒ 5 ՖՐ. ԱՐԵՐՈՒ 7,50

ԾԱՆՕԹ.— Տոմսերու կեդրոնատեղին է Բասաժ Փէքին (Փարիզ 20), Պ. Քերովբէ Արփիարեանի խանութը, Միութեան անդամներուն մօտ եւ երեկոյթին իրիկունը կիշէն ժամը 7.30էն սկսեալ: Մուտք՝ ժամը 8ին:

ԹԷՀՐԱՆԻ ԵՒ ՍՄԲՈՂՋ ԻՐԱՆԻ ՄԷՋ ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՐԱՏՈՒՆ

Հրատարակչական եւ գրենական պիտոյքներու վաճառման

«ՄԱՄՈՒԼ» ԸՆԿ.

որ պիտի ունենայ հայերէն գիրքերու ճոխ պահեստ, նաեւ օտար լեզուներով ընթացիկ գիրքեր, հայերէն եւ օտար լեզուներով թերթեր, ամսագիրներ հատավաճառով:

Կը փափաքինք յարաբերութեան մէջ մտնել արտասահմանի բոլոր հայկական գրատուններու, հայ հեղինակներու, հրատարակչական ընկերութիւններու, թերթերու եւ ամսագիրներու վարչութեանց հետ:

Առժամեայ հասցէ.— Ste. MAMOUL, c/o Vartan Hovhannissian, «Hovar», Naderi, Téhéran (Iran). (Via U. R. S. S.).

ԼԵՌՆԵՐ ԵՒ ՁՈՐԵՐ

ՏԱՐԵԳԻՐՔԸ ԱՄՍԱԳՐԻ ՎԵՐԱԾՈՒԱԾ

Ամէն կողմէ յայտնուած փափաքի մը վրայ, ԼԵՌՆԵՐ ԵՒ ՁՈՐԵՐ տարեգիրքը, վեցերորդ տարեշրջանին, հրապարակ պիտի ելլէ իբրեւ ամսագիր, աշխատակցութեամբ յայտնի գրագէտներու, արդիական բովանդակութեամբ եւ բազմաթիւ նկարներով:

Առաջին թիւը լոյս պիտի տեսնէ ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻՆ:

Բաժնեգինն է տարեկան՝ 30 ֆրանք, ամէն երկիրներու համար:

Այժմէն կարելի է բաժանորդագրուիլ:

Առաջին թիւէն պիտի ղրկուի, իբրեւ նմոյշ, բազմաթիւ հասցէներու փափաքողներուն: Բ. թիւէն սկսեալ, բացի տարեգրքին նախկին բաժանորդներէն, առաքումը պիտի դադրեցուի չի պատասխանողներուն:

Խմբագրութեան եւ վարչութեան հասցէն, ինչպէս առաջ, կը մնայ նոյնը՝

M. et M. BARSAMIAN. 30, Rue Drouot. Paris (9). Tél. Prov. 12-45

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

Le Gérant: H. STEPHAN 17, Rue Damesme, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ 2

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Անգլ. բնագրէն թարգմ. Ժ. — Հեղինակուհի՝ ԷԿԱԹԱ ՔՐԻՍԹԻ

Զարմանալի է որ գաղտնի եւ սեփական համոզում մը կը կազմես քեզի համար, ուրիշին առջեւ չես խոստովանիր զայն, բայց երբ դիմացինդ այս մասին կ'արտայայտուի, կ'ըս-տիպուիս կատաղօրէն հերքել անոր խօսքերը: Զայրացայ եւ այսպէս պատասխանեցի քրոջս.

— Նորէն սկսար. քու տեսակէտդ առաջ կը քշես առանց պատճառի, առանց իմաստի.. Աստուածդ կը սիրես, Տիկին Ֆէրըրսը ինչո՞ւ անձնասպան պիտի ըլլար... Այրի էր, բաւական երիտասարդ, բարեկեցիկ, առողջ եւ ունէր ամէն պատեհութիւն կեանքը վայելելու համար. պարապ խօսքեր...

— Բնաւ երբեք. դուն անգամ նշմարած ըլլալու ես թէ որքան փոխուած էր ան վերջերս... վեց ամիսէ ի վեր կը սպառուէր ասիկա... վհուկի պէս դեղցեր էր... դուն ալ այս վայրկեանիս խոստովանեցար թէ չի կրնար քնանալ եղեր...

— Իսկ ի՞նչ է քու ախտաճանաչումիդ արդիւնքը, հարցուցի սառնօրէն. սիրային ողբերգութիւն խնդիր մը, թեբեւս...

Քոյրս գլուխը թօթուեց:

— Ողբի խայթ, ըսաւ Քարօլայն մասնաւոր շեշտով մը:

— Ողբի խա՞յթ...

— Այո. երբեք չհաւատացիր իմ խօսքիս երբ քեզի ըսի թէ ան էր իր ամուսինը թունաւորողը... հիմա աւելի քան երբեք համոզուած եմ ատոր...

— Տրամաբանութիւն չկայ բաածիդ մէջ. անկասկած եթէ կին մը մարդասպանութեան նման ոճիր մը կը գործէ, բաւական է պաղարիւն ըլլալու է իր արարքին պտուղն ալ վայելելու համար առանց խղճահարութեան կամ զղջումի որոնք տկար մըտայնութեանց յատուկ զգայնութիւններ են...

Քոյրս նորէն գլուխը թօթուեց:

— Ըսածիդ պէս կիներ կան հաւանաբար, սակայն Տիկին Ֆէրըրսը անոնցմէ չէր... իր ամբողջութեամբ ջիղերէ կազմուած էր ան: Անզիմադրելի պատճառ մը մղում տուաւ իրեն որպէսզի մէջտեղէն վերցնէ իր ամուսինը, որովհետեւ անիկա կին մըն էր որ չէր կրնար կրել որ եւ է տառապանք... եւ տարակոյս չկայ որ Էշլի Ֆէրըրսի պէս մարդու մը կինը բաւական պիտի տառապէր...

Գլուխս թօթուեցի:

— Եւ անկէ ի վեր իր արարքը կը տանջէր զինքը... նորէն կը մեղքնամ...

Չեմ կարծեր որ քոյրս երբ եւ իցէ մեղքցած ըլլայ Տիկին Ֆէրըրսը անոր ողջութեան ժամանակ: Հիմա որ ան մեկնած է հոն ուր— հաւանաբար — կարելի չէ փարիզեան հագուստներ հագնիլ, Քարօլայն թոյլ կուտայ ինքնիրեն կարեկցելու եւ հասկնալու:

Խիստ կերպով ըսի իրեն թէ իր համոզումը սխալ էր: Խիստ՝ որովհետեւ իր ըսածներուն մէկ մասին համաձայն էի գաղտնաբար: Բայց եւ այնպէս ճիշդ բան չէր որ Քարօլայն ճշմարտութիւնը երեւան հանէր պարզապէս դուշակութիւններ ընելով: Զգլխի քաջալերէի զինքը որ այդ տեսակ բան մը ընէր: Գիւղին մէջ ամէն մարդու պիտի յայտնէր իր տեսակէտները եւ ամէն ոք պիտի կարծէր թէ իմ գիտական փաստերուս վրայ հիմնուելով էր որ կը խօսէր: Ինչ դժուար է կեանքը:

— Պարապ խօսք, ըսաւ Քարօլայն պատասխանելով իմ պնդումներուս. պիտի տեսնես. մէկիդ դէմ տասը դը-պաւ կուգամ քեզի հետ որ նամակ մը ձգած է ան՝ խոստովանելով ամէն բան:

— Որ եւ է նամակ չէ ձգած, ըսի բարկութեամբ, առանց գիտնալու թէ այդ հաւատքս ուր պիտի տանէր զիս:

— Օ՜հ, ըսաւ քոյրս, ուրեմն այդ մասին հարցուփորձ ըրի՞ր. կարծեմ, Ճէյմս, դուն ալ ներքնապէս ինծի պէս կը խորհիս. խաբեբայ քեզի...

— Անձնասպանութեան մը կարելիութիւնը նկատի պէտք է առնել միշտ, պատասխանեցի ճնշուելով:

— Քննութիւն պիտի կատարուի՞:

— Թերեւս, եթէ ես անձնապէս բացարձակօրէն համոզուիմ որ թոյնը արկածով առնուած է, այն ժամանակ քննութեան պէտք չի մնար:

— Բացարձակօրէն համոզուա՞ծ ես, հարցուց քոյրս նրբամիտ շեշտով մը:

Պատասխան չտուի եւ սեղանէն ելայ:

ԳԼՈՒԽ 2.

—•—

Մ Ե Ր Գ Ի Ւ Ղ Ը

Քարօլայնի եւ իմ միջեւ տեղի ունեցող խօսակցութիւնը շարունակելէ առաջ, կ'արժէ որ գաղափար մը տամ մեր գիւղին աշխարհագրութեան մասին: Քինկզ Էպօթը շատ նման է, կ'ենթադրեմ, ուրիշ որ եւ է գիւղի: Քրէնչէսթըրն է մեր գլխաւոր քաղաքը որ կը գտնուի ինը մղոն հեռուն: Ունինք երկաթուղիի մեծ կայարան մը, պզտիկ նամակատուն մը եւ երկու մրցակից խանութներ: Ձեռքը-ոտքը բռնող այրերը ընդհանրապէս երիտասարդ տարիքի մէջ կը հեռանան մեր գիւղէն, բայց մեծ թիւով ամուրի կիներ եւ հանգստեան կոչուած զինուորականներ ունինք: Մեր ամէնէն սիրելի զբաղումն ու ժամանցը կարելի է ամփոփել մէկ մէջ.— բամբասանք:

Գիւղը ունի երկու կարեւոր բնակարաններ. մէկը՝ Քինկզ Փէտօք զոր Տիկին Ֆէրըրս ժառանգած է հանգուցեալ ամուսինէն, իսկ միւսը՝ Ֆըրնլի փարքը որուն տէրն է Ռոճըր Էքրոյտ: Այս վերջինը հետաքրքրական դէմք մըն է ինծի համար, ... հետեւ բացարձակօրէն չի նմանիր ... ղը քաշուած կալուածատէրերուն:

Անշուշտ, Էքրոյտ իրականին գիւղի ազա մը չէ: Զափէն աւելի յաջող գործարանատէր մըն է, ... սուն տարեկան մէկը՝ խարտեաշ բնական՝ իր շարժուձեւերով: ... րիմ բարեկամն է գիւղին ... յին, առատաձեռն նուէրներ ... եկեղեցիին, (թէեւ զրոյց կը ... տունէն ներս չափազանց կծծի ...) կը քաջալերէ քրիքէթի մրցումները ... Երիտասարդաց Ակումբը ... մանդամ Զինուորներու հիմնարկութիւնը: Մէկ խօսքով մեր կեանքն է եւ հոգին:

(Շար.)

■■■ LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE ■■■

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Clacière 15 – 70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 14 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
JEUDI 14 Novembre 1935

11 ՏԱՐԻ — 11e Année No. 2961

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

«ՄԵՆՔ ԱՄԷՆ ԱՏԵՆ ՄԻԱՍԻՆ ԷԻՆՔ»

Մինչեւ 1945 երկարաձգելով բարեկամութեան եւ չէզոքութեան դաշնագիրը, Մոսկուա եւ Էնկիւրի անգամ մը եւս կ'ապացուցանեն թէ կապուած են անքակտելի համերաշխութեամբ։

Կնքուած՝ 1925ին, երեք տարուան համար, այս դաշնագիրը քանի մը անգամ նորոգուեցաւ կարճ պայմանաժամերով։ Նոր երկարաձգումը տասը տարուան համար, միջազգային այս բարդ կացութեան մէջ, երկրորդական դէպք մը չի կրնար համարուիլ։

Ընդհակառակն, կրկնակի արժէք ունի, այդ պատճառով։

Այս պարագան ամէնէն առաջ չեշտեց խորհրդային մամուլը, «իբրեւ ապացոյց թուրքեւխորհրդային յարաբերութեանց յարատեւութեան եւ անոնց խաղաղասիրական քաղաքականութեան ամրապնդման»։ Բնականաբար թուրք մամուլն ալ ձայն բանից այս փոխադարձութեան մէջ, անկի մեծ գոհունակութեամբ։

Նոյն պարագան չեշտեցին պաշտօնական բերանները։ Թուրքիոյ արտաքին գործավարը եւ Էնկիւրիի խորհրդային դեսպանը, Լ. Գարախան, հաւաքական հեռագրով մը Լիթվինովի հաղորդեցին լուրը, իբրեւ ուետիս մը հոկտեմբերեան յեղափոխութեան 18րդ տարեդարձին առթիւ։ Իսկ հռչակաւոր «Հայաստանի»ն, Գարախան, պարտք սեպեց անձնապէս ալ իր ջերմ գոհունակութիւնը յայտնել, թուրք մամուլին միջոցաւ.

— «Դաշնագրին երկարաձգումը արտայայտութիւնն է ամուր հիմերու վրայ հաստատուած բարեկամութեան։ Մենք ամէն ատեն միասին էինք։ Ինչպէս ամէնէն նեղ օրերուն միասին էինք, յառաջիկային ալ միշտ այսպէս պիտի ըլլանք։ Այս է իմաստը մեր ստորագրած պայմանագրին»։

Մէկ խօսքով, յառաջիկայ տասը տարիներու ընթացքին ալ, Մոսկուա եւ Էնկիւրի պիտի վարեն այն գիծը որուն կը հետեւին 1919էն ի վեր,— միշտ խորհրդակից, գործակից եւ ուղեկից։

Խորհրդային իշխանութիւնը, քեմալական Թուրքիոյ օգնութեան հասած էր ամէնէն սեւ օրերուն։ Անոր հարած էր զէնք, ռազմանիւթ եւ դրամ։ Գործնապէս խրախուսած էր անոր ազգային պայքարը, եղբայրաբար ողջունելով թուրք «ասկեար»ներու յաղթանակը Փոքր Ասիոյ, Կիլիկիոյ, հայկական ճակատի կամ Արարատի մէջ։

Երբ նոր Թուրքիան այլեւս ապահովեց իր քաղաքական դիրքը, ամրանալով արտաքին ճակատի վրայ եւ արեւան մէջ խեղդելով ներքին խլրտումները, Մոսկուա իր թանկագին ծառայութիւնը տրամադրեց նաեւ տնտեսական ասպարէզին մէջ։

Մասնաւոր պատուիրակութիւններ եւ մասնագէտներ գացին Թուրքիա, անոր տնտեսական պայմանները ուսումնասիրելու համար։ Միեւնոյն ատեն կարեւոր փոխ մը բացուեցաւ, երկար պայմանաժամով, որպէսզի Թուրքիա մեքենաներ եւ ճարտարարուեստական արտադրութիւններ ստանայ։ Թրքական պատուիրակութիւններ ալ Ռուսաստան գացին, նախ առաջնորդութեամբ Զօր. Ըսմէթի, յետոյ ուրիշ ականաւոր պաշտօնատարներու։ Դեռ քանի մը ամիս առաջ, Թուրքիոյ տնտեսական գործավարը երկար պըտոյտ մը կատարեց, ուսումնասիրելով խորհրդային ճարտարագործութեան զարգացումը։

Մինչ այս մինչ այն, խորհրդային մասնագէտներ հիմը կը դնէին չորս մը գործարաններու, սկսելով Կեսարիայէն։ Անոնց յանձնարարութեամբ էր որ Թուրքիան ալ յօրինեց տեսակ մը հընգամեայ ծրագիր։

Մէկ խօսքով, երկու զինակիցները իրար հասնեցին եւ մէկը միւսին պակասը լրացուց բոլոր ճակատներուն վրայ,— քաղաքական, զինուորական թէ տնտեսական։

Անոնք միշտ միասին եղան նաեւ Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ։ Երկուքն ալ ամէնէն վերջը մտեր էին, բայց դարձան Ազգաժողովին ամէնէն հաւատարիմ եւ նախանձախնդիր անդամները, միշտ ճառելով յանուն խաղաղութեան եւ արդարութեան։

Երբեք որ եւ է սկզբունք այնքան խեղկատակութեան վերածուած չէր, որքան այս պարագային։

Այս ճակատին վրայ եւս, ամէնէն առաջ իրենց սեփական շահերուն գիտակցութիւնն էր որ տուն կուտար իրենց գործունէութեան։ Օրինակ, միայն Թրակիոյ եւ Նեղուցներու խնդիրը յուզուած ատեն, մէկը եւ միւսը իրար կը լրացնէին սրտառուչ համերաշխութեամբ, եւ գրեթէ նոյն բառերով։

Այնքան սերտօրէն կապուած ըլլալով հանդերձ, անշուշտ երկու պետութիւնները կը մնան անկախ եւ գերիշխան՝ իրենց ներքին քաղաքականութեան մէջ։

Այդ գիծն ալ մաս կը կազմէ սերտ համաձայնութեան մը։

Բայց, եթէ ուշադրութեամբ քննենք, պիտի գտնենք որ Թուրքիան շատ աւելի ազատ ու ինքնիշխան կը վարուի, քան խորհրդային իշխանութիւնը։

Այսպէս, մինչ փոքրամասնութիւնները ամէն զիջութիւն կը վայելեն Խ. Միութեան մէջ, Թուրքիա ոչ իսկ իր ստորագրած դաշնագիրները նկատի կ'առնէ։

Եթէ միայն Հայաստանի պարագան բաղդատէինք, կարելի էր ամբողջ հատոր մը գրի առնել։

Այս առթիւ ալ, միեւնոյն ողբերգութիւնն է որ կը պարզուի, ի վնաս Երեւանի եւ ամբողջ հայ ժողովուրդին.—Մինչ միւս տարբերը կը ջանան եւ յաջողին առաւելագոյն օգուտը քաղել հաստատուած կարգ ու սարքէն, մեր սփիւռքիկները կը գոհանան փշրանքներ մաչեցնելով եւ յեռնակուտակ թարգմանութիւններ դիզելով։

Թութակային թարգմանութիւն մըն ալ՝ իրենց վարած քաղաքականութիւնը, որ գէթ կացութենէն օգտուելու չքմեղանքն ալ չունի...

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԻՏԱԼԻՈՅ ԲՈՂՈՔԸ ՊԱՏԺՈՆԵՐՈՒ ԴԷՄ

Անգլիոյ պատասխանը՝ իտալական ...

Փոխադարձ խոստումներ պիտի գործադրուին

Նոյն 12ին հրատարակուեցաւ իտալական կառավարութեան բողոքագիրը, պատժական տնօրինութեանց առթիւ, որոնց գործադրութիւնը կը սկսի Նոյեմբեր 18ին։ Բողոքագիրը ուղղուած է ոչ թէ մասնաւորապէս Ազգերու Դաշնակցութեան անդամ պետութեանց, այլ իւրաքանչիւր կառավարութեան առանձին եւ կ'ազդարարէ թէ ամէն մէկը անհատապէս ծանր պատասխանատուութեան տակ կ'իյնայ, իր բռնած դիրքին հետեւանքով։ Իւրաքանչիւր կառավարութեան կը հարցնէ թէ ի՛նչ եղանակով պիտի գործադրէ պատժական տնօրինութիւնները։ Բողոքագիրը հաղորդուելով պատիժներու գործադրութեան թուականէն մէկ շաբաթ առաջ, կը ձգտի մեռասաններորդ ժամուն խախտել միացեալ ճակատը։ Մուսոլինի կրկին պարզելով իր տեսակէտը, կը ջանայ արդարացնել Իտալիոյ բռնած դիրքը՝ Ժընեւի եւ Հապէշիստանի մէջ։ Կը բացատրէ թէ պատժական տնօրինութեանց գործադրութիւնը ներկայ պարագային հակառակ է Ազգաժողովի ոգիին եւ թէ անոր դիմելով, պետութիւնները կը ձգտին գաղթային գործողութիւն մը վերածել եւրոպական ընդհարման մը։

Բողոքագիրը յատկապէս կը յիշեցնէ թէ Իտալիոյ ապագայ ընթացքը կախում պիտի ունենայ իւրաքանչիւր պետութեան բռնելիք դիրքէն։ Ուրիշ խօսքով, այն պետութիւնները որ պատրաստ են արգիլելու իտալական ապրանքներու ներածումը, պիտի կրեն հետեւանքները նոյն ձեւի կարգադրութիւններով։ Իսկ անոնք որ պատժական տնօրինութեանց հակառակ ըլլալով գիջումներ կ'ընեն Իտալիոյ համար, փոխադարձաբար առաւելութիւններ պիտի վայելեն։ Բողոքագիրը այս առթիւ կ'ըսէ.— «Իտալական կառավարութիւնը պիտի հարկադրուի ձեռք առնել տնտեսական եւ սեղանաւորական միջոցներ, որոնք կրնան փոփոխել ներկայ առեւտրական հոսանքները»։ Եւ կը շեշտէ.

— «Իտալական արտածումներու արգելքը տնտեսական տնօրինութենէ աւելի բան մըն է. թշնամական արարք մըն է, որ լիովին կ'արդարացնէ Իտալիոյ փոխադարձ միջոցները»։

Շարունակելով տարկութիւնները, բողոքագիրը դիտել կուտայ թէ Իտալիա չի կրնար նախայարձակ կամ ուխտադրուժ համարուիլ, քանի որ Եթովպիոյ ժողովուրդը Իտալացիները կ'ողջունէ իբրեւ ազատարարներ եւ Իտալիա ազատութիւն եւ քաղաքակրթութիւն կը տանի այդ երկիրը։ Միեւնոյն ատեն կը կրկնէ թէ իտալական սահմանները վտանգի տակ էին։ «Իտալիա նոր պարտաւորութիւններ ստանձնած է Եթովպիոյ ժողովուրդին հանդէպ, որ աւելի վրէժխնդրութեան մը պիտի ենթարկուի, եթէ իտալական պաշտպանութիւնը վերնայ»։

Վերջապէս, բողոքագիրը անարդար եւ ապօրէն կը գտնէ Ազգերու Դաշնակցութեան բռնած ընթացքը՝ այս հարցին մէջ, իրաւական տեսակէտով։ Բայց կ'աւելցնէ.— «Իտալիա՝ որ մէկն է Ազգաժողովի հիմնադիր անդամներէն, չուզեց անջատուիլ անկէ, որովհետեւ չուզեր որ ներկայ տագնապը աւելի լայն բարդութեանց յանգի։ Իտալական կառավարութիւնը ամէն միջոց ձեռք առած է, որպէսզի կացութիւնը վտանգաւոր համեմատութիւններ չըստանայ. բայց պատշաճ կը համարի կառավարութեանց ուշադրութիւնը հրաւիրել այն պատասխանատուութեանց մասին որ կրնան ծագիլ առաջադրուած միջոցներէն, ինչպէս եւ անոնց ծանրակշիռ հետեւանքներուն վրայ»։

Բողոքագրին ազդեցութիւնը Անգլիոյ մէջ

Լոնտոնի մէջ պաղ տպաւորութիւն ձգեց Իտալիոյ բողոքագիրը։ Տիրող կարծիքը այն է թէ Մուսոլինի կ'ուզէ ահաբեկել Ազգերու Դաշնակցութեան այն անդամները եւ մասնաւորապէս փոքրերը որոնք յանձն առած են պատժական տնօրինութեանց դիմել։ Ամէն պարագայի մէջ, Անգլիա չպիտի փոխէ իր ընթացքը։ Տնտեսական պատիժները պիտի գործադրուին երկուշաբթի օր, այնպէս ինչպէս ծրագրուած են։ Ինչ կը վերաբերի Իտալիոյ սպառնալիքներուն, դիտել կը տրուի թէ պատիժները ծրագրուած ատեն նախատեսած էին այդ պարագան։ Ցետոյ, կ'ըսեն թէ Իտալիոյ արտաքին վարկը այնքան ինկած է որ, առեւտրական արգելքները աւելի ծանր վնասներ չեն կրնար պատճառել։ Հաւանական չէ որ Անգլիա որ եւ է պատասխան տայ, թէեւ կարգ մը կէտեր կրնան քննուիլ ընտրութիւններէն յետոյ, որ կը լրանան այսօր։

Անգլ. դեսպանը նորէն կը տեսնէ Մուսոլինին

Հռոմի անգլ. դեսպանը երեքշաբթի օր կրկին այցելեց Պ. Մուսոլինիի, եւ խօսակցեցաւ աւելի քան մէկ ժամ։ Բացարձակապէս գաղտնի կը պահուին մանրամասնութիւնները, սակայն իրազեկներ կը հաւաստեն թէ խնդիրը նորէն կապ ունի Միջերկրականի կացութեան հետ։ Դեսպանը շնորհակալութիւն յայտնած է, հականգլիական ցոյցերու դէմ ձեռք առնուած միջոցներուն առթիւ։

Այս առթիւ ուշագրաւ է որ իտալական թերթերու լեզուն զգալապէս փոխուած է Անգլիոյ հանդէպ։ Քաջալերելով հանդերձ պոյքոթը, թերթերը թունաւոր միտքեր չեն արծարծեր անգլիական կառավարութեան դէմ, եւ, ընդհակառակն եւք մը կը փնտռեն «միասին ըլլալու համար»։ «Փօփօլօ տի Ռոմա» կը գրէ.— «Իտալիա եւ Անգլիա միասին եղած են երկար տարիներ, եւ կող կողի կռուած են մահացու պատերազմի մը մէջ։ Անգլիոյ եւ Իտալիոյ միջեւ երբեք չէ պատահած ուշադրութեան արժանի վէճ մը։ Իտալիա այն օրէն ի վեր որ ազդ դարձաւ, միշտ մեծ համակրանքով ընդունած է ինչ որ անգլիական է։ Անգլիացիները երբեք չպիտի հասկնան այն դառնութիւնը եւ յուսախաբութիւնը զոր պատճառեցին Իտալացիներուն, փակելով անոր ճամբան։ Բայց թողունք անցեալ պատմութիւնը։ Ժամանակը եկած չէ՞ ապագայի մասին խորհելու։ Ի՞նչ պիտի պատահի յառաջիկայ քանի մը տարիներու ընթացքին»։

ԱՀՌԵԼԻ ՈՂՈՂՈՒՄՆԵՐ պատահեցան Լիոնի, Կրընոպլի, Ավինեոնի եւ Մարսէյլի շրջաններուն մէջ։ Ամէնէն ծանր վնասը կրեց Ավինեօն, որուն մէկ երրորդ մասը ողողուած ըլլալով, 200 բնտանիքներ քաղաքապետարան ապաստանեցան։

ԵԳԻՊՏՈՍԻ ԳԱՀԱԺԱՌԱՆԳ ԻՇԽԱՆ ՖԱՐՈՒԽ ԱՆԳԼԻՈՅ ՄԷՋ, ՈՒՐ ԳԱՑԱԾ Է ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ԿՐԹՈՒԹԻՒՆ ՍՏԱՆԱԼՈՒ

Ինքնութեան Թուղթերու գինը 220 ֆրանք

Ոստիկանութեան վերատեսչութիւնը կը ծանուցանէ թէ օտարականներու ինքնութեան թուղթերու գինը, որ 100 ֆրանք էր, բարձրացած է 220 ֆրանքի, քսան ֆրանքնոց անձնագիրներն ալ 35 ֆրանքի։ Իսկ տեւողութեան պայմանաժամը որ երկու տարի էր, բարձրացած է երեք տարուան։

Յառաջխաղացութիւն դէպի Հարար

Պատերազմական թղթակիցներ կը հեռագրեն թէ իտալական բանակը ամէն պատրաստութիւն տեսած է դէպի Հարար յառաջանալու համար։ Եթէ յաջողին, հասած պիտի ըլլան ջրառատ վայր մը։ Կը կարծուի թէ Հապէշները կեդրոնացած են Օկատէնի լեռնաղաշտին ստորոտը եւ ամէն ճիգ պիտի փորձեն պաշտպանելու համար Հարրար — Ճիճիգա գիծը, որ կենսական է արտաքին աշխարհի յարաբերութեանց տեսակէտով։ Այս ճակատի հապէշական զօրքին թիւը կը հաշուեն 100,000, որոնց մէջ կը գտնուին 20,000 հոգի՝ եւրոպական դրութեամբ մարզուած։

*** Տեսակ մը անձկութիւն կը ձգտի Ատտիս — Ապէպայի պաշտօնական շրջանակներուն մէջ, ուր չեն ծածկեր կացութեան ծանրութիւնը։ Հաղորդակցութիւնները թերի են մայրաքաղաքին եւ ռազմական ճակատներու միջեւ։ Նոյեմբեր 12ին երեք օդանաւեր ճամբայ հանուեցան մայրաքաղաքէն, ուղղակի եւ ստոյգ տեղեկութիւններ քաղելու համար Ռաս Սէյումէն (Տիգրէ), Զօր. Նասիպուէն եւ Վէհիպ փաշայէն (Հարար)։

*** Հապէշական աղբիւրէ կը հեռագրեն թէ իտալական զօրամաս մը չարաչար պարտուեցաւ Անէլէի մէջ (Օկատէն), կորսնցնելով չորս հրասայլ, վեց սպայ եւ բազմաթիւ ընիկ զինուորներ։

Անգլիա կը շարունակէ զօրացնել Եգիպտոսը

Գահիրէէն կը հեռագրեն թէ շոգեկինդ արագութեամբ կը շարունակուի ռազմանիւթի փոխադրութիւնը դէպի Եգիպտոս։ Բրիտանական սպայակոյտին գլխաւոր ճիգը կեդրոնացած է օդանաւային պաշտպանութեան վրայ։ Զանազան կէտերու վրայ օդակայանները ընդարձակուած են, ուրիշ տեղեր ալ կայաններ հաստատուած՝ վայրէջքի համար։ Օտար օդանաւերու արգիլուած է թռչիլ Աղեքսանդրիա - Սօլլում ծովեզերեայ շրջանին վրայ, իսկ ամբողջ արեւմտեան սահմանագլուխին վրայ պաշարման վիճակ հաստատուած է. ո եւ է քաղաքացի չի կրնար հոն մտնել առանց մասնաւոր արտօնագրի։ Այդ շրջանին մէջ կը գտնուին բազմաթիւ անգլիական զինուորներ, ռազմանիւթի մթերանոցներ եւ օդանաւային պաշտպանութեան միջոցներ։ Կարելի չէ ճշդել Եգիպտոսի մէջ կեդրոնացուած անգլիական զօրքին թիւը։ Ընդհանրապէս 30 հազար կը հաշուեն, բայց ասոր վրայ պէտք է աւելցնել Աղեքսանդրիոյ եւ Փորթ Սայիտի առջեւ կեդրոնացած 48 մարտանաւերէն ցամաք հանուած վաշտերը։ Այս բոլոր պատրաստութիւնները ահելի ծախքեր կը պատճառեն, որոնք բնականաբար պիտի վճարուին Մեծն Բրիտանիոյ գանձէն, քանի որ Եգիպտոս բացարձակապէս անկարող է ճարելու։

Շոգենաւ մը ընկղմեցաւ Իզմիրի առջեւ

190 ՃԱՄԲՈՐԴՆԵՐԷՆ 80Ը ԽԵՂԴՈՒԱԾ

Նոյեմբեր 12ին ահռելի նաւաբեկութիւն մը տեղի ունեցաւ Իզմիրի առջեւ, ծովեզերքէն հազիւ մէկ քիլոմեթր հեռու։ «Ինէպօլու» շոգենաւը, որ կը պատկանի թրքական ընկերութեան մը, ընկղմեցաւ բուռն փոթորիկի մը հետեւանքով։ 190 ճամբորդներէն 80ը չգտնուեցան։ Շոգենաւը Մերսինէն կը վերադառնար ու թէեւ օդը գէշ էր, բայց կը յուսար Իզմիր հասնիլ առանց արկածի։ Իբրեւ բեռ ունէր ահագին քանակութեամբ բամպակ։ Յանկարծ, երբ բոլոր ուղեւորները կամրջակին վրայ ելած էին, ամէն բան վերջացած համարելով, ծովը կատղեցաւ, ահագին ալիքներ խուժեցին շոգենաւին վրայ, քշելով անոնք որ ժամանակ չէին ունեցած փախչելու։ Մէկ ակնթարթի մէջ, ամէն մարդ կը ջանար իր խցիկը հասնիլ, մինչ նաւաստիները զբաղած էին պարպելու ջուրը որ հեղեղի պէս կը հոսէր նաւուն մէջ։ Բայց ալիքները այնքան արագ խուժած էին որ, բամպակի հակերը արդէն թրջած ըլլալով, մեծապէս աւելցած էր նաւուն ծանրութիւնը։ Շոգենաւը արդէն ծռած էր եւ ի վերջոյ խրեցաւ։ Այնուհետեւ աննկարագրելի տեսարան մը պարզուեցաւ։ Ուղեւորները ահուսարսափի մատնուած էին։ Շատեր յուսահատ ծովը նետուեցան, լողալով ազատելու համար, բայց ալիքներէն քշուեցան սարսափահար աչքերու առջեւ։ Մակոյկները ծով իջեցուցած էին եւ անգլիական «Փօլօ» շոգենաւը օգնութեան հասած ըլլալով, կարելի եղաւ ազատել հարիւր հոգի։ Թրքական շոգենաւը ընկղմեցաւ առանց հետք ձգելու։ Զոհերուն մէջ է նաեւ երկրորդ նաւապետը։

(Շար.-ը կարդալ Գ. էջ)

ԿՈՄԻՏԱՍԸ

— · —

ԽՄԲ.— «Յուսաբեր» ևս բացառիկ թիւ մը նուիրած է ողբացեալ վարդապետին, շարք մը յօդուածներով եւ յուշերով (2 էջ)։ Այդ համարէն կ'արտատպենք հետեւեալ յօդուածը.-

... Կը պատմեն թէ տարիներու տառապանքէն ետք, վերջին ամիսներուն հիւծած էր, գետին գամուած, վիրալից սրունքն ու կանակէն ու անճանաչելի դարձած։ Խրած մշուշի մէջ իր մտքով, պայծառութեան կարճ պահերով, լո՛ւռ, ինքնամփոփ ու մարդախոյս։ Հէ՛ք Վարդապետ։

Այսպէ՞ս գրուած էր ուրեմն ճակատին։

Ու այսօր, ահա անցեալը կը յառնէ ժամանակի մշուշին մէջէն, իր հակադրութեան բովանդակ շքեղութեամբը։

Ինքն է. կ'անցնի Բերայի շիտակէն. մաքուր, գրեթէ քօքէթ, իր սեւ սքեմին մէջ, անբիծ սեւով մը, աշխոյժ ու արագ շարժումներով։ Լուրջ ու տարուած դիմագծով մը, կարճ կտրուած սեւ մօրուքով շրջապատուած. գտակի մը տակ՝ որ կը բաժնէ զայն կրօնաւորներու գորշ բազմութենէն ու ինքնատիպ երեւոյթ մը կուտայ իրեն։ Կայծկլտուն, թախիծի մէջ ընկղմած աչքերով, որոնք յանկարծ, կարծես սթափած, աշխոյժով ու քաղցր ժպիտով կը լեցուին, երբ ծանօթի մը վրայ կ'իյնան։

Ընդարձակ սրահին մէջ է արդէն. հարիւրաւոր երգողներու խումբի փորձերուն. աղմուկ, աջ ու ձախ՝ փոքրիկ խումբեր, իր շուրջը, հեռուն. խօսք, ծիծաղ, բացագանչութիւն եւ իրարանցում։ Ինք տարբեր չէ իր շրջապատէն. խօսք ու ծիծաղ ինքն ալ, կատակ ու սրամտութիւն. եւ յանկարծ ճիշդ ժամուն, ամպիոնին վրայ, անշարժ ու արձանացած։

Խորունկ ու ակնածալից լռութիւն մը. վարդապետը ձայները կուտայ, լարուած, տարուած ու ոգեւորուած։

Սիրտե՛րը կը վարէ, ոչ ձայները։

Եւ երգը՝ զմայլելի ու շքեղ ծնունդով, կը բարձրանայ սրահի հոծ բազմութենէն, որ նուագի փոխարկուած է իր ձայնացոյցին կախարդանքով։

Փոքրիկ շշո՞ւկ մը, ձայնի վրիպո՞ւմ մը, հեռաւոր մէկ անկիւնէ. վարդապետին աչքը հոն է անմիջապէս. մատնանշում, գլխու դժգոհ շարժում մը, ազդարարութիւն մը, կամ կատակ մը, գուրգուրալից ու համով, եւ յաճախ բառ մը— Էբր թէ՛նքէլէ՛...

Երգը կը փոխուի ընդհանուր ծիծաղի, պահ մը ետք, երկիւղածութեան մէջ, կրկին քերթուած մը դառնալու համար։

Յաճախ՝ նոր երգի մը առջեւ է խումբը, որ կը լսէ վարդապետին վերլուծումը, ոչ վարդապետական, կարճ ու պայծառ. կը դիտէ յստակօրէն ցուցադրումը երգին մէջ պահուած ժողովրդական ոգիին, պարզ ու զմայլելի բանաստեղծութեան, յուզումին, հեզնութեան, սիրոյ ցաւին ու վշտի առոյգ քաղցրութեան։

Երգը, հայ երգը, կը վերածուի խորհուրդի. ծփանուտ ու ցեղաշունչ, որով կը հաղորդուին հարիւրաւոր երգող պատանիները, կը ձուլուին իրենց ժողովուրդին հետ ու կը լեցուին անոր զգացումներուն յորդ աւիշովը։

Ուրիշ օր մը, Թատրոնը. բեմին վրայ, վարագոյրին ետին։

Լեցուած է ընդարձակ սրահը. ծափ, աղմուկ, ու յամառ պահանջ՝ համերգը սկսելու, որ ուշացած է, մինչ վարդապետը լեցուած է զայրոյթով։ Կատակարմիր կտրած, ձայնը յոգնած, գրեթէ խզուած. երակները պիրկ ու արտնեղութեան քրտինքով՝ լերկ գանկը։ Կը շրջի արագ, կամ կը նստի աթոռի մը վրայ, վայրկեան մը ետք ոտքի ցատկելու համար։ Պատրիարքարանը, Կրօնական Ժողովի որոշումով, հակառա՛կ է, որ եկեղեցական շարականներ երգուին թատրոնին մէջ, դայթակղութեան տեղի չտալու համար. գործը քանի մը բարբոս կապած եւ յետադէմ կրօնաւորներու, նախանձոտ տիրացուներու եւ այլ դաւադիրներու։

Գայթակղութի՛ւն։

Երգը՝ արուեստի շունչով երգուած ի՞նչով վար է իր սրբութեամբը կրօնական ոեւէ երգէ։

Արուեստի տունը ինչո՞վ վար կը մնայ Աստուծոյ տունէն, իր սրբազնութեամբը։ Վիրաւորուած էր իր մէջ արուեստագէտը, որ հաշտ կ'ապրէր կրօնաւորին հետ։

Ի՛նչ համարձակութիւն, հրաման զրկել արգելք. ի՛նչ հեթանոսութիւն։

Վարդապետը բողոք ու ցասում դարձած, վշտահար կը բացագանչէ յանկարծ արուեստագէտի իր բովանդակ վեհութեամբը՝ «հրամանը» բերողի երեսին.

— «Ես պատրիարք - մատրիարք չեմ ճանչնար. գնա՛ ըսէ՝ որ կաթողիկոսի հրամանը ունիմ գրպանս»։

Վեր կը թռչի. կարգի կը կանչէ սրտադող ու յուզուած խումբը ու բանալ կուտայ վարագոյրը։

Ծափերու ալիքը կը զարնէ կը տանի մղձաւանջը, հայ արուեստը կը պանծայ ու կը յաղթանակէ, ու պահ մը ետք՝

Քրիստոս պատարագեալ... սրտաշունչ ու վեհապանծ։

Եւ այդ պահուն, պատարագեց ան, ճշմարտօրէն, Քրիստոսի մը նման, աղօթքի կանչելով բոլորը, արդարներն ու մեղաւորները...

Ցի՞շե՞մ դեռ, տրտում ու մեծ օր մը. հայութեան մէկ մեծ զաւկին՝ Զաւարեանի յուղարկաւորութեան օրը, երբ Բերայի Երրորդութիւն եկեղեցին լեցուած էր սրտայոյզ բազմութեամբ, ու արցունքը սրտերէն կը թափէր։

Ուրիշներու կարգին Աճառեանն ու Խաժակ՝ բանախօս, Շահ Մուրատեանը՝ երգիչ։

Բոլորը արցունք տուին ու հեկեկանք։

Բայց ահա Կոմիտաս, խորանին վրայ, սեղանին դարձած. սուրբի մը պէս, հեռաւոր, քաղցր ու մարմնացած ստուեր։

Ի՞նչ երգեց կամ աղօթեց, չեմ յիշեր հիմա, բայց գիտեմ՝ թէ արցունքները դադրեցան. հեկեկանքները լռեցին՝ դառնալու համար անհուն թախիծ մը, սրտերուն խոր, քաղցր ու անուշ տրտմութեամբ մը, որ լաց էր եւ սփոփանք միանգամայն. ցաւ էր ու անհուն կարօտ մեծ մեռելի մը յիշատակին. հոգեկան տարօրինակ ալիք մը՝ որ ժողովուրդի մը վիշտը կը թափէր լռութեան մէջ, անոր հաւատքին հետ։

Ցեղն է որ կ'աղօթէր խունկով, մոմերու աղօտ լոյսով, երգով ու արցունքով ողողուն մթնոլորտին մէջ։

Վերջին պատկերը, որ կը յամենայ դեռ մշուշին մէջ.

Պատերազմի նախօրէին է. արեան ու վառօդի բարկ հոտ. Կոմիտաս վերադարձած է Եւրոպայէն, ուր գացած էր երաժշտ. միջազգ. համագումարին։

Բալկալթիլի իր բնակարանը։

Ոգեւորուած է. եռանդով կը խօսի իր տպաւորութիւններէն. ճամբորդութենէն, պատերազմէն, գերման բանակէն ու Փրանս. բանակի զօրանցքներէն (որոնց մէջ աւելի աշխոյժ ու ոգեւորութիւն տեսեր էր) եւ վերջապէս Երաժշտ. Համագումարէն, ուր միջազգ. մեծանուն հեղինակութիւններ ու երաժշտագէտներ պանծացուցած էին զինքը, հայ երգը, հայ հոգին, անոր արցունքն ու ուրախութիւնը։

Հանդէսներու եւ թերթերու դէզ մը քովը, որոնք իր մասին գրած էին, իր լուսանկարներն ու դասախօսութիւնները հրատարակած, հիացական վկայութիւններով։

Ի՛ր մասին կը խօսէր. ոչ մենք ունկնդիրներս այդ տպաւորութիւնը ունէինք, ոչ ալ ինք. անիկա կը խօսէր վերացած, յափշտակուած հայ երգի գեղեցկութենէն. հայ հոգիին բանաստեղծականութենէն, այն պարզ ու զուլալ ջուրերէն, որոնք հայ ցեղի ակունքներէն կը հոսին։ Եւ ուրախ էր որ օտարները զգացեր էին այս բոլորը. զգացեր էին՝ իր միջոցով, տեսեր՝ իր հանճարին ցոլքովը։

Մենք հպարտ էինք իրմով, ու ինք հպարտ էր հայ ժողովուրդով, հայ ցեղին պերճ հոգիովը, որմէ կախարդուած էր ինք, իր կարգին դառնալով անոր անմահ կախարդը։

Այսօր, այս մարդն է որ չկայ ալ։ Այս կախարդն է որ մեռեր է օտար Փարիզին մէջ, փշրուած հանճարով։

Մեռա՞ծ. մեռած չէ՞ր արդէն տարիներէ ի վեր. թերեւս այն օրն իսկ, տարագրութենէ դարձին, երբ պատարագի երգեցողութեան պահուն, յանկարծօրէն մշուշ լեցուեր էր իր յիշողութեան մէջ եւ պահ մը կորսուեր էր պայծառութիւնը։

Ո՜վ հաւատաց սակայն իր մահուան։

Եւ այսօր, ո՞վ կը հաւատայ իր հանճարին պարտութեան տարիներու դժնդակ ու ահեղ մաքառումէն ետք, որուն զոհ կ'երթայ իր մարմնեղէն գոյութիւնը։

Պարտութի՛ւն՝ իր հողեղէն կերպարանքին, անշուշտ, բայց ոչ իր հոգեղէն կառոյցին, որ իր շքեղութեամբը կը նոյնանայ հայ ցեղին ու անոր հարստութեան հետ։

Կոմիտաս գիտցաւ հասնիլ այդ հարստութեան, Հայուն մայր երակին, ու անոր սարսուռներէն քաղել հայութեան ձայնեղէն Երազը։

Իր երեւումը, ստեղծագործ տեսիլքի մը նման, ցեղը արթնութեան կանչեց քանի մը տասնեակ տարիներ առաջ, եւ, անշուշտ, արթուն ու առոյգ պիտի պահէ զայն՝ դարերով։

Ինք՝ վերջին յիսնամեակի ցեղային մեծագոյն, հոգեշունչ յեղաշրջողը, ինք՝ լուսաշող աստղը հայ արուեստի եւ նոր օրերու Մեսրոպը հայ մշակոյթին։

Ու այսօր չկայ ինք։

Այսօր կ'արտասուէ Հայը։

Ո՞վ պիտի երգէ այլեւս «Կռունկ»ը կարօտագին ու սրտաթունդ ճիչը՝ տարագրահայութեան։

Կը հաւատանք իր անմահ գոյութեան, իր պանծալի գործին ու ցեղաշունչ, ազգակերտ հանճարի ցոլքին, որ պիտի շողայ դարերով հայ երկնակամարին վրայ, իբրեւ գերագոյն լուսերեւոյթ հայ հոգիին, հայ երազին, հայ բանաստեղծութեան ու հայ արւեստի ջինջ մաքրութեան։

Հայը հպարտ է ու հարուստ Կոմիտասով։ Կը հաւատանք՝ որ այսպէս է։

Բայց կրնա՞նք զսպել արցունքով թաթաւուն հարցումը, իր քաղցր պատկերին ետեւէն՝ որ մահուան մշուշին մէջ կ'ընկղմի այսօր։

Ո՛վ պիտի երգէ մեզի «Կռունկ»ը, Վարդապետ, այս սեւ, այս պանդուխտ օրերուն։

Գ. ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ՏՕՆԵՐԸ ՀԱՊԷՇԻՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

— ՚ —

Հապէշիստանի մէջ կրօնական տօներըսովորաբար տեղի կ'ունենան եկեղեցիներուն մէջ։ Սակայն կան նաեւ տօներ, ինչպէս «Թէմքաթ» եւ «Մասքալ», որոնք եկեղեցիներէն դուրս կը տօնուին, առաջինը՝ ի յիշատակ Քրիստոսի մկրտութեան, իսկ երկրորդը՝ անձրեւներու դադարման առթիւ։

Եկեղեցիներու մէջ տօնակատարութիւնները կը սկսին իրիկուան ժամը 10ին, երգերով ու պարերով, որոնց կը յաջորդէ երբեմն պատարագ մը, որուն չի մասնակցիր ժողովուրդը, որովհետեւ պատարագի արարողութիւնը կը կատարուի շէնքին ներքնամասին մէջ, որ քահանաներուն միայն մատչելի է։ Մաքրակրօն հաւատացեալները, այսինքն անոնք որ ամենէ մը ի վեր մաքուր կենցաղ մը ունեցած են եւ ծոմ պահած, կը կենան եկեղեցիին կեդրոնական մասին մէջ, որ ընդհանրապէս բոլորաձեւ է, իսկ անմաքուրները դիրք կը գրաւեն եկեղեցիի շէնքէն դուրս, երկրորդ շրջափակին մէջ։

Նախնական ժամանակներու մէջ, Հապէշները կը պաշտէին բնութեան ուժերը, յետոյ Յոյներուն եւ Փիւնիկեցիներուն պէս սկսան պաշտել աստուածներն ու դիցուհիները։ Մաքքէտան Թագուհին, Սողոմոնի տուած իր այցելութենէն յետոյ, Եթովպիոյ մէջ մտցուց հրէական կրօնքը։ Դ. դարուն Ֆրումէնթիոս իր կարգին հիմը դրաւ կաթոլիկութեան։ 451ին, Հակառակ Քաղքեդոնի Ժողովին դատապարտութեան, Հապէշները Հայերուն պէս պահեցին իրենց եկեղեցական անկախութիւնը, յարելով միաբնութենական վարդապետութեան, որ Քրիստոսի անձին մէջ կը ճանչնայ մէկ բնութիւն, փոխանակ երկուքի։

Հապէշներուն մօտաւորապէս երեք քառորդը ղպտի քրիստոնեաներ են, մնացեալները՝ մահմետական։ Կան նաեւ փոքր թիւով կաթոլիկներ, բողոքականներ եւ Հրեաներ։ Քրիստոնեայ Հապէշները մահմետական Հապէշներուն հետ ամուսնութիւն չեն կնքեր, սակայն հակառակ ասոր, չունին կրօնական նեղմտութիւն եւ փոխադարձաբար կը մասնակցին կրօնական տօնակատարութեանց։

Քահանաները մեծ ազդեցութիւն ունին ժողովուրդին վրայ, որմէ յաճախ նուէրներ կը ստանան։ Պահքը պարտաւորիչ է ամէնուն համար հաւասարապէս։ Խոստովանութիւնը, ինչպէս նաեւ թեթեւ մեղքերու թողութիւնը դիւրացած է։ Երբ հաւատացեալ մը կը կարծէ թէ մեղանչած է, հանդիպած առաջին քահանայէն թողութիւն կը խնդրէ, ըսելով.—«Արձակէ զիս մեղքերէս»։ Եւ քահանան օրհնութիւն տալով մը շարժումը ընելով՝ կը պատասխանէ.— «Կ'արձակեմ քեզ մեղքերէդ»։

Ծանր մեղքերու համար ապաշխարանք կը տրուի, որ ընդհանրապէս տաժանելի է։ Բարձրաստիճան մարդիկ ունին իրենց անձնական խոստովանահայրերը, որոնց ներողամտութեան վրայ վստահ են։

Հապէշական եկեղեցիներու ներքնամասին՛ մէջ կը գտնուի հաղորդութեան տապանակը, որ տարին անգամ մը միայն եկեղեցիէն դուրս կը հանուի, «Թէմքաթ» տօնին առթիւ, ի յիշատակ Քրիստոսի մկրտութեան։ Ամբողջ ժողովուրդը, կայսրէն սկսելով մինչեւ ամենայետին աղքատը կը մասնակցին տօնակատարութեան։ Թափօրներ կը կազմեն եւ սրինգի ու թմբուկի նուագածութեամբ հաղորդութեան տապանակները փողոցներու մէջ հանդիսաւոր կերպով պտտցնելէ վերջ, կը տանին մօտակայ գետին եզերքը։ Հոն վրանի մը մէջ կը դրուին տապանակները եւ աղօթքներ կ'արտասանուին։ Յետոյ քահանայ մը խաչը ձեռքին կը մօտենայ գետին եւ զայն կ'ընկղմէ ջուրին մէջ, արտասանելով օրհնութեան բանաձեւ մը, այնուհետեւ իր ձեռքի ափին մէջ քիչ մը ջուր կ'առնէ եւ զայն իր գլխուն վրայ կը տարածէ։ Անմիջապէս անոր օրինակին կը հետեւին նաեւ ուրիշ քահանաներ, ցեղապետներ ու ժողովուրդը։ Այսպէս, ամբողջ օրը այրեր, կիներ, մանուկներ կուգան այդ գետին եզերքը եւ վերոյիշեալ ձեւով կը մկրտուին։

Գիշերը վրաններու շուրջը ջահեր ու կրակներ կը վառուին, եւ մինչեւ առաւօտ տեղի կ'ունենան խրախճանութիւններ, երգեր, պարեր, երաժշտութիւն։

Յաջորդ առտու ժամը 9ին, կրկին թափօրներ կը կազմուին եւ միեւնոյն արարողութեամբ հաղորդութեան տապանակները կ'առաջնորդուին եկեղեցի։

Ինչ կը վերաբերի «Մասքալ»ի տօնին, որ կէս կրօնական հանգամանք ունի եւ կը զուգադիպի անձրեւներու դադարման, այդ մասին առկէ առաջ առիթն ունեցայ խօսելու «Յառաջ»ի մէջ։

Կայ նաեւ ուրիշ տօն մը, որ հակառակ կրօնական հանգամանք չունենալուն, Հապէշներուն մէջ շատ ընդհանրացած սովորութիւն մըն է։ Նոր Տարիին նախընթաց օրը շուկաներու մէջ կը ծախուին ճիւղիկներու պզտիկ խուրձեր։ Ամէն մարդ կը գնէ անոնցմէ եւ Նոր Տարիին գիշերը ժամը 9ին, տօնին ամէնէն տարէց անձը կը վառէ խուրձը եւ անով շրջան կ'ընէ տունին բոլորտիքը, վառած կրակները թօթվելով ամէն կողմ, մասնաւորապէս տունի սեմին վրայ։ Այդ առթիւ, ախոռներն ալ չեն մոռնար։ Եւ որովհետեւ գիշերուան այդ ժամուն ձիերը կը քնանան, վառ... փայտերէն մաս մը կը պահեն յա... առտու անոնց փոշին ձիերու ... ներուն վրայ թափելու համար։ ... ցիք այդ փոշիները չեն աւլեր, կը սպասեն որ անձրեւը կամ ... գայ ու զանոնք իրեն հետ տանի։

Հ. ՏԷՐՈՍԵ...

ԼՈՒՌ ՑԱՒԵՐ

— ◦ —

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Տխուր է մտածել թէ մեր վարկը եւ բարոյական հեղինակութիւնը ինկաւ յաչս օտարներուն այս քանի մը տարիներու ընթացքին։ Ամէն տեղ ուր Հայը ապաստան գտաւ, թերացաւ ծանօթացնել հայ ժողովուրդը իր ապրած երկրին ժողովուրդին եւ պետական մարմիններուն։ Քաջութիւնը չունեցաւ ... րածուելու եւ շփում ունենալու ... դացի տարրին հետ։ Մեր մէջէն քանինե՞րը անդամագրուած են տեղական կազմակերպութիւններու եւ միութիւններու, որոնց մէկ ... ժողովուրդին եւ միւս ... գաղութին ... ... կրցան կամուրջ ձգել ... գործակցութեան ... ... մեզ սխալ ... համոզուէին թէ մենք ալ պատմական ... ցեղի մը ազնիւ մնացորդներն ենք եւ քաղաքական տխուր ճակատագիր մը հետեւանքով այս աստեղերը ինկած։

Ընդհակառակն, անոնք որ իրենք զիրենք կը ներկայացնեն իբրեւ ... հայ տարրը եւ հայ ժողովուրդի ... , կը խորշին հայկական ... ջոնակներէ, իրենք զիրենք հեռու կը պահեն հայ ժողովուրդէն, բարձր... կը նային խոնարհ խաւին վրայ եւ իրենք ալ արհամարհանքով կը խօսին օտարներուն պէս։

Իսկ հայ ժողովուրդին մէկ մեծ մասն ալ անտարբեր եւ անփոյթ կը գտնուի իր մեծութեան հանդէպ. թոյլ կուտայ որ ծաղրեն, նախատեն, արհամարհեն եւ նսեմացնեն։ Յաճախ ինքն ալ ձայնակցելով իրաւունք կուտայ այս ամէնուն, իբրեւ թէ ... չի կազմեր այս ժողովուրդին։

Ամէնէն սոսկալին սակայն որ ... մեացնէ մեր բարոյականը, կարգ մը Հայերու յոռի արեւելեան ունակութիւնն է։ Լալկանութիւն, մուրացկանի ապերասանք։ Բծնիկ ... գործ մը կամ յաջողութիւն մը ձեռք բերելու համար, ստրկօրէն ... օտարին հանճարը, առանց ... տանելու իրենց Արմէնները, ... դարերու պատմութիւն ունի։

Ահա ասկից է որ ծագում առած ... հայատեցութիւնը։ Մտէք հայ ժողովուրդին մէջ եւ պիտի տեսնէք թէ ո՞րքան ճիշդ են այս խամծները։

Հայրենակիցներ, քիչ մը ... ութիւն, քիչ մը պարկեշտութիւն, քիչ մը ցեղային հպարտանք, քիչ ... եռանդ ու աշխատութիւն կը ... Հայը փրկելու անուանարկութենէն ... այնքան չեչտուած է քիչ մը ... տեղ։ Մեր ճիղերը զուր չվատնենք. Չէ՞ք տեսներ, որքան անուանարկ... դարձած է «Հայ» անունը, երբ ... կու օտարներ իրար ծաղրեն կամ ... խատեն, ամէնէն մեծ նախատինք ... կ'...այ «Արմէնիէն» ...

ՄԻՍԱՔ ԽՐԱՃԵ...

ԷՋ ՄԸ ԿԻԼԻԿԻՈՅ ՊԱՏՄՈՒԹԵՆԷՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՎԵՐՋԻՆ ԹԱԳԱՒՈՐԸ
ԼԵՒՈՆ Ե. ԼՈՒՍԻՆԵԱՆ

— · —

«Յոյն եւ հայ խեղճ քրիստոնեաները, կ'ըսէ «Մագիստրոսի ժամանակագրութիւնը», չքաւոր եւ յուսաբեկ ամէնքէն ալ, Հիւկ Թագաւորին ուղարկեցին պատգամաւորութիւն մը Կիպրոսի բերդը նուիրելու, պայման որ օգնէր իրենց։ Այս վերջինը մերժեց, ըսելով, (անիկա կար ունենալ կը թուի Լեւոնի թագաւորութեան հետ, բայց յայտնապէս անճշդութիւն մը կայ ժամանակագրին կողմէ։ Լեւոն Հայաստանի մէջ չէր թագաւորեր դեռ, երբ Հիւկ, իր եղբայրը Կիպրոսի գահը կը գրաւէր).— «Ստուածչընէ որ եղբօրորդիիս բերդը առնեմ»։ Այսպէս մինչեւ Պետրոսին գահակալութիւնը համբերեցին։ Բայց անոր գահընկէցութենէն յետոյ, աշխարհ Արարատ լսած էր իր քաջագործութիւնները եւ սիրայօժար Հայերը իր դիրկն իյնալ ուզեցին։

Պետրոս, 1359ին յաջորդեց իր հօրը։ Ծրագիր մը միայն կը հետապնդէր, այն է՝ ջախջախել անհաւատներու իշխանութիւնը, եւ զանոնք մշտապէս արտաքսել Փոքր Ասիայէն եւ Սուրիայէն։

Հազիւ թէ գահ բարձրացած էր, իր պատերազմական նաւերը Կոռիկոսի օգնութեան զրկեց, սախլեց որ Գարամանի Թուրքերը պաշարումը վերցնեն, եւ բնակիչներու մեծարանքն ընդունեց։ Այսպէս է որ, այս հայաքաղաքը կազմեց անբաժան մասը Կիպրոսի թագաւորութեան։ Սադալի, Աքանդելար, նոյնպէս իր իշխանութեան ենթարկուեցան։ Վերջապէս 1362ին, Պապին մօտ գնաց, պտտեցաւ Եւրոպա եւ ջանաց որ Արեւմուտքի իշխանները խաչակրութեան մղէ։ Ֆրանսայի Ժան Թագաւորը գրեթէ համաձայնած էր, երբ այս միապետին մահը (1364) իր ծրագիրները ի դերեւ հանեց։ Դիւգեսգլէն այս արշաւանքին անձամբ պիտի մասնակցէր։ Ահաւասիկ հատուած մը իր «Ժամանակագրութենէն», որ հետաքրքրական վկայութիւն մը կ'ընձեռէ մեզի.—

«Վանողի ազնուազգի Պերթրամ՝
Ծրագիր ունէր,
Երթալու Կրենատ եւ ալ աւելի հեռուն.
Կիպրոսի ազնիւ Թագաւորին, այն օգնել
Կիպրոսի ազնիւ Թագաւորին, այն արի յաղթականին,
Որ Սարակինոսներու դէմ պատերազմ պիտի մղէր։
Թագաւորը մինչեւ Ֆրանսա եկած էր,
Ազնուական Ժան Թագաւորին մօտ,
Որ համաձայն էր,
Որ ծովէն անդին պիտի երթար։
(Chronique de Duguesclin, Ե. էջ 1765 եւ շարունակութիւնը)։

Պետրոս հոն կանգ չառաւ, երազեց Լուսինեաններու վերահաստատութիւնը՝ Հայաստանի գահուն վրայ։

Այս ծրագրով իրեն հետ առաւ, իր զարմիկը դեռատի Պոհեմոն իշխանը, Ալինեօն պապին ձեռքով Թագաւոր օծել տալու համար, որ իր արքունիքը կ'ապրէր, բայց այս վերջինը՝ ճամբան հիւանդացաւ եւ մեռաւ Վենետիկի մէջ, երբ քանըհինգ տարեկան էր (1363)։ Այս ժամանակէն՝ իր եղբօրը՝ Լեւոնի կը վիճակէր Թագը (Լեւոն Ե.ին)։ Պետրոս ջերմապէս յանձնարարեց անոր թեկնածութիւնը, Ուրբանոս Ե.ի, որ 1365 թուակիր նամակով, հրաւէր կարդաց հայ աւագանիին եւ եպիսկոպոսներուն որ զայն թագաւոր հռչակեն։

«Որպէսզի կարենաք վերագտնել ձեր երկրին բարգաւաճումը եւ ազատիք անհաւատներու լուծէն, գրեց Պապը, ուրիշ միջոց չունիք, բայց եթէ հաւատարմօրէն եւ միահամուռ հպատակիլ իշխանի մը։ Մենք իրազեկ ենք՝ որ թագաւորութիւնը ժառանգական իրաւունքով՝ ազնուածին իշխանին Լեւոն Լուսինի կը պատկանի, կաթոլիկ իշխան, Կիպրոսի Թագաւոր Պետրոս Ա.ի զարմիկին՝ անձրնդիր հռոմէական եկեղեցիին եւ կը յորդորենք ձեզ որ ճանչնաք զինքը իբր ձեր թագաւորը, եւ անոր ընծայել նոյն մեծարանքները ինչպէս որ իր նախորդներուն մատուցած էք, որպէսզի մենք ի փոխարէն հնազանդութեան եւ հաւատարմութեան, չնորհէինք մեր առաքելական աթոռին յատուկ նպաստներն ու օգնութիւններըը»։

Կաթոլիկ ըլլալ, այս է, դիտել կուտանք այն նախապայմանը զոր Պապը կ'առաջարկէ, արեւմտեան իշխաններուն մօտ իր միջամտութեան փոխարէն։

Պատճառներ կան կարծելու թէ այս նամակը իր հասցէին չհասաւ։ Անակնկալ պատահարներ իրօք փոխած էին Կիպրոսի Թագաւորին նախկին տրամադրութիւնը եւ ուրիշ նպատակէ մը ընտրել տուած էր փառասիրութեան։ Կոստանդին Դ. 1365ին մեռած էր, Փոքր Հայաստանը թողլով ամէնէն եղերական վիճակի մը մէջ, եւ Պետրոս դեռ Ավինեօն էր, երբ իմացաւ որ մաս մը Հայեր իշխանութեան ժառանգորդ կը կարգեն զինքը։ Հետեւաբար, աճապարանքով վերադարձաւ իր թագաւորութիւնը, քահանայապետական վաւերագրով, բայց որպէսզի աւելի ապահով օգտուի անիշխանութեան շարունակութենէն եւ կամ նոր ընտրութիւնը նուիրագործէր հայ ժողովուրդը, որ յարափոփոխ էր։ Այս միջոցին ուրիշ արկածախնդիր մը Կոստանդին Ե. անունը առաւ, Պապին նամակը չհրատարակեց եւ գաղտնի պահեց, սպասելով դէպքերուն ելքին, եւ նոր Թագաւորին հանդէպ մեծ մտերմութիւն մը ցուցուց։ Նոյն իսկ անոր ... դաշնակցութիւն մը կնքեց ... առթիւ, Այասի բերդին դէմ, որ ... րաւուած էր եգիպտական պահա... զօրքով մը, ամուլ դաշնակցութիւն մը սակայն, որ իր ակնկալած ...ւելութիւնը չտուաւ։

Հայաստանի վիճակը օրէ օր կը ... թարանար։ Կոստանդին Ե. ամէն... արհամարհուած, վատութեան մէջ ... գէր կ'անցնէր իր նախորդը։ Ցեղ... դական երեք տարիներուն, 1369– ... Մամլուքները, Շահար օղլի ... առաջնորդութեամբ ... երկիրը եւ Սիսն անգամ ... անկար Թագաւորին աչքերուն առ... Զօրախումբերուն նահանջը ... ցուցիչ պայմաններ եւ ... տուգանքներ արժեց։ Նոյն իսկ ... շրջեցաւ թէ Կոստանդին, ... ձանձրացած, Եգիպտոսի սուլթան... Մելիք Աշրաֆ Շապանի հետ, ... ւորութեան ամբողջական ... սին կը բանակցէր, պայմանաւ որ ... զատօրէն կարենար հեռանալ ... գանձը հետը տանելով։ Այս ... ցածութիւն՝ ընդվզեցուց վերջապէս Հայերու հայրենասիրութիւնը։

(Շար.)

(2)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Երեւան - Քանաքեռ

— o —

Երեւան - Քանաքեռ ելեկտրական երկաթուղին վերածելու համար, խումբ մը մասնագէտներ (ճարտարապետներ Մ. Եուզբաշեան, Գ. Փիրուզեան եւ Գ. Օզանեզով, տնտեսագէտ փրոֆ. Քոչարեան) ծրագիր մը ներկայացուցին Երեւանի քաղաքային խորհուրդին: Մասնագէտները միաժամանակ ներկայացուցին իրենց պատրաստած նախագիծը:

Ներկայացուած ծրագիրին իբրեւ պատճառաբանութիւն ցոյց կը տրուին հետեւեալ պարագաները.—

Երեւան - Քանաքեռ գիծը ելեկտրականացնելով, հանրակառքի բնական կապ մը կը ստեղծուի Երեւանի եւ Քանաքեռի միջեւ: Երեւան - Քանաքեռ գիծը բացառիկ նշանակութիւն ունի քաղաքին ապագայ զարգացման եւ բնակչութեան սպասարկութեան տեսակէտով: Քանաքեռը իր այգիներով եւ զով կլիմայով մերձքաղաքային յարմար ամարանոց մը կը դառնայ Երեւանի բանուորներուն համար: Հանրակառքը կը սպասարկէ Քանաքեռին, Քանաքեռի գործարանին, Աւանին եւ այլն: Երեւան կ'այցելէ Քանաքեռի խճուղիով կատարուած երթեւեկութեան մէկ մասին: Գծին ելեկտրականացումով, այնտեղ կ'աշխատին ելեկտրաքարշներ, որոնք կը փոխադրեն նաեւ խճուղիով փոխադրուող բեռները:

Նոր ճամբան որոշ կարեւորութիւն կը ներկայացնէ նաեւ Երեւանի բնակարանային դժուարութիւնները հարթելու համար: Անոր բնակչութեան մէկ մասը կ'երթայ բնակիլ Քանաքեռի մէջ:

Մասնագէտներուն կարծիքով, այս ծրագրին իրագործումը պիտի արժէ 2 միլիոն րուբլի: Գծին երկարութիւնը պիտի ըլլայ 16 քիլոմեթր: Օրական կ'ենթադրուի 34 գնացք: Դարձեալ ըստ նախագծին, Երեւան - Քանաքեռ գծով տարեկան կը տեղափոխուին 2 միլիոն 600.000 ճամբորդներ, եւ 100.000 թոն բեռ:

[illegible]

Մելքոնեան Հիմնադրամի վարչութեան կողմէ ձեռնարկուած գիտական հրատարակութեանց յատուկ տպարանին շինութիւնը կը շարունակուի, եւ արդէն պատրաստ են շէնքին առաջին եւ երկրորդ յարկերը: Տպագրական մեքենաները շուտով կը զետեղուին շէնքին ներքին յարկը: Դպրոցատունը արդէն սկսած է իր աշխատանքները: Ներկայիս կը շարուի Մելիքսեթբեկի Վրացական աղբիւրները Հայաստանի մասին գրքին Բ. հատորը:

Վարչութիւնը ամէն միջոց նախատեսած է օր առաջ վերջացնելու համար տպարանին շինութիւնը: Տպարանին համար ստացուած են արդէն հայերէն, արաբերէն, յունարէն եւ վրացերէն տառեր, ինչպէս նաեւ բնագիրներ: Լէնինկրատէն ապսպրուած են ռուսերէն, լատիներէն եւ այլ լեզուի տառեր:

ՀԱՅ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Վերջերս Երեւան այցելեց Կ. Սմիթ, ամերիկացի երաժշտական քննադատը, որ առիթ ունեցաւ գնահատելու հայ հին եւ նոր երաժշտութիւնը:

Սմիթ Երեւանի մէջ այցելեց Երաժշտանոցը, ուսումնասիրեց երաժշտական ազգագրական նիւթերը, ինչպէս նաեւ երաժշտական աշխատանքները: Երաժշտանոցին մէջ երգչախումբը յատկապէս երգեց Կոմիտասի «Գութան»ը, Սպ. Մելիքեանի «Ջուրն ամպ» եւ «Գիլիպին», Գ. Մինի «Ալագեազ»ը, Ռոմանոս Մելիքեանի «Ինտերնացիոնալ» երգերը:

Սմիթ ներկայ եղաւ նաեւ Օփերային մէկ ներկայացման փորձին (Ալմաստ): Իր ուսումնասիրութիւններու կատարելէ վերջ, Սմիթ զրոյց մը ունեցաւ նաեւ Երաժիշտներու Միութեան նախագահ Մուշեղ Ագայեանի հետ: Այս զրոյցին պահուն, ի մէջ այլոց ըսաւ.

— Ես ձեր մօտ ճանչցայ իր մեղեդիկ կառուցուածքով ու նկարագիրով բոլորովին նոր երաժշտական ձեւ մը, որուն վրայ կը հիանամ:

[illegible]

Այս տարի Հայաստանի հանքարանական գրասենեակին կողմէ քանի մը խումբեր ղրկուեցան, գաւառները, հանքախուզութիւն կատարելու: Այդ խումբերէն առաջինը, երկրաբան Բարկանովի ղեկավարութեան տակ, հանքախուզութիւն կատարած է Ալաւերդիի, Սանահինի, Փալան-Տէօքէնի շրջակայքը եւ երեւան հանած պղինձի հանքի նոր երակներ: Այդ երակներուն պաշարը ճշդելու համար, վերջնական քննութիւնները պիտի կատարուին յառաջիկայ գարնան: Երկրորդ խումբը, երկրաբան Կրժիժիվակիի ղեկավարութեան տակ, հանքախուզութիւն կատարած է Բասարգեչարի շրջանին մէջ Զոդ գիւղին մօտակայքը եւ երեւան հանած է գունաքարի հանքային նոր երակներ: Ծրագրուած է գունաքարի այս հանքը մշակել գալ տարի: Ներկայիս աշխատանք կը թափուի՝ ճշդելու համար գունաքարի այդ հանքերուն հարստութիւնը:

Աւագ երկրաբան Պաֆենդոյցի ղեկավարութեան տակ, ուրիշ խումբ մը ձեռնարկած է Հայաստանի հանքային քարտէսագրութեան: Քարտէսը վերջնական պատրաստ կ'ըլլայ 1936ին:

Ուրիշ խումբ մը, Դեմիրխինի եւ Մելքումեանի ղեկավարութեան տակ, ջրաերկրաբանական քննութիւններ կատարած է Նուվայի, ինչպէս նաեւ Լենինականի շրջանին մէջ: Այս ամառ, այս խումբին ղեկավարութեան տակ, 40-65 մեթր խորութեամբ արտեզեան ջրհոր մը բացուած է Ղամարլուի շրջանին մէջ:

Հանքարանական գրասենեակը մտադիր է գալ տարի նոր հանքախուզութիւններ կատարել Սեւանի շրջակայքը, գունաքարի երակներ երեւան հանելու նպատակով: Ծաւալուն քննութիւններ պիտի կատարուին նաեւ Փիրդովդանի պղինձի եւ արճիճի հանքային վայրերուն մէջ: Նախնական աշխատանքներու համաձայն, յաջորդ պղնձակապարային հանքին պաշարը կը հասնի քանի մը տասնեակ հազար թոնի: Գարնան սկիզբը առաջին անգամ պիտի քննուին այդ հանքերը: Հանքախուզութիւն պիտի կատարուի նաեւ Զիրուխլիի եւ Թարաղշայ գիւղին մօտ գտնուած ծանրաքարի հանքավայրը:

Գալ տարուան ծրագրուած հանքախուզութիւններուն համար պիտի ծախսուի 750,000 րուբլի:

ԵՐԵՒԱՆ ԿԸ ԲԱԺՆՈՒԻ ԵՐԿՈՒ ԳՕՏԻՆԵՐՈՒ

— o —

Ընդունուեցաւ Երեւանի Քաղաքային Խորհուրդին ծրագիրը որ է.—

Նկատելով որ Երեւանի բնակչութիւնը աճած է եւ հասած մինչեւ 140 հազար,

Վերջին տարիներու ընթացքին բազմաթիւ գործարաններ հիմնուած են, ներգաղթողներուն համար աւաններ շինուած են,

Մէկ քաղաքային խորհուրդով դժուար է ղեկավարել Երեւանի համայնական տնտեսութիւնը եւ բարեկարգութիւնը:

Ուստի Երեւանը կը բաժնուի երկու շրջանակի,— Գործարանային եւ քաղաքային:

Այս հիման վրայ, հրահանգ տրուած է Երեւանի քաղաքային խորհուրդին սկսիլ երկու շրջանակներու քաղաքային խորհուրդներու ընտրութեան, այնպէս մը որ կարելի ըլլայ Երեւանի շրջանային խորհուրդներու աշխատանքը սկսիլ գալ յունուարին:

Պետական Ցատակագծերու վարչութեան եւ ելմտական գործավարութեան հրահանգուած է ձեռնարկել անհրաժեշտ կարգադրութեանց:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՄԱՐՍԷՅԼԷՆ

Օր նոր, ձոզ նոր

— o —

ՄԱՐՍԷՅԼ, (Յառաջ).— Ինչպէս գրած էի, Աշխատանքի Նախարարութենէն արտօնութիւն տրուած է որ հայ կօշկակարները շարունակեն իրենց աշխատանքը: Այս անգամ ալ հայ գործաւորներու վերաբերումը հանդէպ հայ աշխատաւորութեան, դարձած է պարզապէս վաշխառութիւն: Շինողներ կրճատեցին մեծ չափով: Տեղ կայ, որ նոյն իսկ օրէնքի կարգ անցած «ալօքասիոն ֆամիլեալ»ը չեն տար: Գործաւորները կ'ըսեն.— Եթէ կ'ուզէք որ տանք այդ նպաստը, պիտի կրճատենք զոյգ գլուխ 25 սանթիմ: Իսկ եթէ չէք ուզեր այս պայմանը, ստորագրեցէք տետրակին մէջ, թէ ստացանք այդ գումարը»: Ինչ կ'ուզէք որ ընէր բանուորը: Կամ պիտի համակերպի եւ ստորագրէ, որպէսզի աշխատի, եւ կամ գործը պիտի ձգէ:

Տեղեր կան որ նոյն իսկ «սալէրանս սօսիալը» կանոնաւոր չեն վճարեր: Գործաւորէն առած գումարով թէ իրենց բաժինը կը վճարեն եւ թէ գործաւորինը:

Հիմա որ կազմակերպուած են հայ գործաւորները, սկսած են կեղեքել հայ բանուորութիւնը: Կարծես խօսք մէկ րրած են, աչա ամէն տեղ նոյն գեղչուած գինը: Տաժանելի աշխատանքէ մը վերջ, կարելի չէ նոյն իսկ 30 ֆր. օրական ձգել:

Բանուոր ընկեր մըն է որ կը պատմէ.

— Անցեալ շաբաթ հայ գործաւորի մը ներկայացայ իբրեւ ֆրանսահպատակ: Հինգ ֆրանքի համաձայնեցանք: Սակայն վերջէն չդացի, ուրիշ գործ գտած ըլլալով: Աշխատանքի արտօնութիւն տրուելէն անմիջապէս վերջ, գացի նոյն մարդուն, որ «մօնթաժ»ի համար 5 ֆր. կուտար: Ի՞նչ կ'ուզէք որ ըսէր.— «Կ'ուզես եկուր կ'ուզես մի գար, հիմա գինը չորս ֆրանք է: Ձես գար՝ ուրիշներ կան»:

Իսկ մենք գիտենք որ 3—3.50ի «մօնթաժ» ընողներ ալ կան:

⁂ Կայ գործաւորներու ոտնձգութեանց հակազդելու եւ հայ բանուորին ՀԱՅԸ պաշտպանելու առաջադրութեամբ, անցեալ շաբաթ օր, կէսօրէ վերջ, ժամը 3.30ին կազմուեցաւ հայ կօշկակարներու արհեստակցական միութիւնը:

Միութեան նպատակն է պաշտպանել բոլոր արհեստակիցներուն շահերը գործաւորներու կեղեքումին դէմ: Միութիւնը զուտ արհեստակցական հանգամանք ունի:

Եւ որպէսզի կարենան օրական գործ մը կատարել, իրենց կուսակ ունեցան Cuir et Peau սէնտիքան:

Վերոյիշեալ սէնտիքայի կողմէ խօսեցաւ քարտուղարը՝ Գ. Քրաթէզի, շեշտելով հայ կօշկակարներու համագործակցութեան պէտքը: «Մորթ ու կաշի»ի սէնտիքան արդէն մասնաւոր սակ մը պատրաստած է որուն համեմատ պիտի աշխատին գործաւորները: Ըստ այդ սակին, ամէն գործ որոշ գին մը պիտի ունենայ, որ գործադրութեան պիտի դրուի գործաւորներու սէնտիքային հետ համաձայնելէ վերջ:

⁂ Քաղաքապետական ժողովը, անցեալ շաբթուան իր նիստերէն մէկուն մէջ, որոշեց շինել 20 նոր հիւղաւաններ արդիական յարմարութիւններով, Սէն Ժէրոմի Լա Ռրնոտ կալուածին կից, Վիքթոր Հիւկոյի գաղթակայանի ժողովուրդը պատսպարելու համար:

Թղթակից

Նամակ Տէր-Զօրէն

== o ==

ՏԷՐ ԶՕՐ, 15 հոկտ. (Յառաջ).— Երբեմնի այս սպանդանոցին մէջ ունինք փոքր գաղութ մը, մօտաւորապէս 115 ընտանիք:

Եփրատ գետը քաղաքէն քիչ մը վեր երկու ճիւղի բաժնուելով կ'երթայ հակառակ ուղղութեամբ: Մէկ ճիւղը որ քաղաքին ճիշդ քովէն կ'անցնի, ունի հսկայ կամուրջ մը, 500 մեթր երկայն 2.30 մեթր լայն: Կ'ըսեն թէ շինութեան համար վեց ու կէս տարի աշխատանք տարուած է:

Խմելու մասնաւոր ջուր չունինք, այլ գետէն զտելով կը գործածենք մեր պէտքերուն համար:

Այս քաղաքը որ ամբողջութեամբ աւազով շրջապատուած է, բանջարեղէնէ զատ ուրիշ բան չարտադրեր:

Կանանչութիւն կամ զբօսավայր չունի: Գետեզերքը միայն քանի մը անանուն ծառեր կը բուսնին: Այդքան:

Քաղաքն ունի մէկ սինէմա եւ մէկ թատրոն, ուր կ'երգեն ու կը պարեն աղջիկներ կիսամերկ:

Կլիման վատառողջ է: Ամառը սոսկալի տաք, իսկ ձմեռը նոյնքան ցուրտ: Հայերը ունին իրենց եկեղեցին եւ դպրոցը, ուր կը յաճախեն 125 աշակերտներ, մանչ եւ աղջիկ:

Հոս կուսակցութիւն գոյութիւն չունի եւ ոչ ալ որ եւ է միութիւն: 90 առ հարիւր հայերէն կը խօսին:

Լաւ են եւ կ'ապրին առեւտուրով:

Ֆրանսական բանակին մէջ 20է աւելի Հայեր կան, որոնցմէ ոմանք կաբեւոր պաշտօն ունին: Ինքնաշարժի վարիչները բոլորն ալ Հայեր են:

Գաղութը իր խաղաղ եւ ազնիւ ընտանեկան վարքով [illegible] նաւորութեամբ շատ սիրուած է հոգատար իշխանութենէն:

Ուրիշ առթիւ աւելի մանրամասն կը գրեմ:

Մոռցայ ըսելու որ Տէր Զօրի փուշը վարդէն շատ է:

ՄԱՄՈՒԼ

1200ի ներգաղթը

— o —

Սեւանիկի Հորիզոնը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (29 հոկտ.).

— «Ծանուցագրուած է կարծէք, որ կարաւաններու փոխադրութիւնը զուգադիպի ձմրան, Կովկասի եւ Հայաստանի բուք ու բորանին: Քանի՛ կարաւանները մեկնեցան Ցունաստանէն Կաղանդին կամ Ծնունդին, նեղութեանց ու չարչարանքներուն տեսակը կրելով թէ ճամբորդութեան ընթացքին՝ շոգենաւերու, կառախումբերու եւ իջեւաններու մէջ եւ թէ հոն ուր պիտի հաստատուէին իրենց վերջնական կայքը: Զարչարանքներ՝ որոնք երբեմն լրիւ ամիս մը տեւած են՝ ձիւնի ու անձրեւի տակ ձգելով հազարաւոր թշուառ կիներ ու երախաներ:

Ճիշդ այս է որ կը պատահի նաեւ այս անգամ, Ֆրանսայի մէջ կազմուելիք ներգաղթի կարաւանին առթիւ: Ներգաղթի աւետիսը տրուեցաւ այս ամրան սկիզբները: Հետեւաբար, Երեւանի խորհրդային կառավարութիւնը ամէն հնարաւորութիւն ունէր առ առաւելն 2—3 ամսուան ընթացքին, այսինքն մինչեւ աշնան սկիզբը տեսնելու բոլոր պատրաստութիւնները եւ ձմեռ չեկած ճամբայ հանելու ֆրանսահայ կարաւանը: Մինչդեռ, հակառակ աւելի քան չորս ամիսներ անցած ըլլալուն, տակաւին պատրաստութիւններ է որ կը տեսնուին, իսկ կարաւանին փոխադրութիւնը, կը թուի թէ յունուարէն առաջ տեղի չպիտի կրնայ ունենալ: Այսինքն անգամ մըն ալ, գաղթականները պիտի ճաշակեն եղանակին խստութիւնն ու Հայաստանի սաստիկ ցուրտին հետեւանքները:

Ինչո՞ւ այսպէս կը շարժին եւ երբ շարժին՝ կը տեսնան Երեւանի վարիչներն ու ներկայացուցիչները, եւ, այսքան կենսական հարցի մը կարգադրութիւնները օր առաջ չեն տեսներ, որպէսզի ներգաղթողները, քիչ մը աւելի հանգիստ ու մարդավարի պայմաններու տակ կարենան գլուխ հանել մօտաւորապէս մէկ ամիս տեւելիք ճամբորդութիւնը: Անօգուտ է բացատրութիւն սպասել ներգաղթ կազմակերպողներու այս քմայքներուն շուրջ Երեւանէն, որուն առաջին պատասխանը պիտի ըլլայ.— Գո՞հ չէ՞ք որ ներգաղթը կըկազմակերպենք եւ հիմա ալ ելեր եղանակի անպատեհութեանց շո՞ւրջ կը խօսիք:

Անշուշտ, ներգաղթի ձեռնարկին հետ բաղդատելով երկրորդական նշանակութիւն ունի եղանակի անյարմարութեան պարագան: Այս վերջին կէտի մասին գրեցինք պարզապէս նկատի ունենալով որ կարելի է, եթէ ցանկութիւնը չպակսի, կարաւանները ճամբայ հանել ամառ եղանակով, նոյն իսկ գարնան կամ աշնան, փոխանակ ցուրտ-ձմրան սպասելու: Հակառակ այս անպատեհութեան, սակայն, էականը դարձեալ է եւ կը մնայ ներգաղթի կազմակերպութիւնը, որուն համար ոչ միայն ներգաղթողներ, այլ եւ ամբողջ հայ ժողովուրդը, ո՛րքա՛ն շնորհակալ է Երեւանին: Միայն թէ, շատ մը խոստումներէ եւ այսքան երկար ձգձգումներէ վերջ, երկու տարին անգամ մը 1200 հոգինոց կարաւանի մը առաքումը, բացառիկ շնորհ մը չէ մեր հայրենադարձ ղանդուածներուն համար: Երեւանը պէտք է բարեհաճի աւելի լայն բանալ հայրենիքի դուները, ընթացիկ եւ անյետաձգելի գործ մը դարձնելով ներգաղթը:

Հազար երկու հարիւր հոգիի առաքումը, կաթիլ մըն է միայն կարօտութեան ծովուն մէջ, ուր նետուած են այսօր տասնեակ հազարաւոր ֆրանսահայ գաղթականներ: Ֆրանսահայ գաղութին տագնապը նոյն իսկ քանի մը հազար երկու հարիւրներով չի թեթեւնար: Հարկ է 10—12.000 հոգի ճամբել յառաջիկայ քանի մը տարիներու ընթացքին, որպէսզի կարելի ըլլայ մեղմել փուշերու վրայ նստած ֆրանսահայերու տառապանքը: Երեւան կրնա՞յ այս գործը կազմակերպել իբրեւ պետական լուրջ ձեռնարկ: Կրնա՞յ վերջապէս թօթափել իր անճարութիւնը, եւ, ապահովելով իր տիրոջ՝ Մոսկուայի նիւթական աջակցութիւնը, ամուր եւ մնայուն հիմերու վրայ դնել գործը:

Մինչեւ այսօր գլուխ հանուած գործը, դժբախտաբար, այդ յոյսը չի ներշնչեր: Այս 10—12 տարիներու ընթացքին հազիւ 14—15 հազար տարագիրներ ընդունուեցան հայրենիքէն ներս: Կը նշանակէ տարին 1000-1200 հոգի: Մինչդեռ կարիքը այնքան մեծ ու սրտաճմլիկ է, որ այդ թիւը չի գոհացներ զայն: Դդալով՝ ջրամբարի մը ջուրը պարպելուն համազօր բան մըն է եղածը: Մինչ պէտք է ջրամբարին մօտենալ դոյլերով ու կարասներով, որպէսզի գործը արագ լմննայ»:

ԾԻԾԱՂ

Վարպետը.— Ծօ՛ Յակոբ, ո՞ւր դրիր դամբիւղը:

Աշկերտը.— Բայց վարպետ, չըսի՞ք քիչ մը առաջ թէ «ա՛ռ այս դամբիւղը եւ մէջի թուղթերը վառէ»:

×

Սիրահարը.—Ա՛խ, հրեշտակս, չես գիտեր որքան կը սիրեմ ու կը պաշտեմ քեզ:

Սիրուհին.— Եւ միեւնոյն ժամանակ անընդհատ կը կրկնես թէ համայնավար ես…:

×

Թղթակիցը.— Ներողութիւն, կրնա՞ք ըսել թէ ինչով գործեցիք ձեր ոճիրը:

Դատապարտեալը.— Այո՛, անգամ մը ըսելս ինծի այնքան տարուան բանտարկութեան նստաւ, չեմ ուզեր … որ կրկնապատկուի:

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՃԵՄԱԼ ՓԱՇԱՅԻ ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐԸ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑ

Վերածեց՝ Գ. ՖՐՈՒՆՃԵԱՆ

3. Իսլամ եւ քրիստոնեայ ներկայացուցիչներու թիւը պէտք է ճշդըւի իւրաքանչիւր շրջանի համար առանձին: Պէտք է ըստ այս յօդուածի առաջին հատուածին սկզբունքին շրջանի բնակիչներուն թիւին համապատասխան ըլլայ:

(Բաղդատել 9 յունիս 1861ի հրահանգներուն Բ. յօդուածը որ կը վերաբերի Լիբանանի վերակազմութեան: 1895ի ծրագրին 3-եւ 5 թիւ յօդուածները: 1880ի ծրագրին 69րդ յօդուածը 1913ի օրէնքին 103րդ յօդուածը):

ՅՕԴ. Զ.

1. Նահանգային ժողովը կ'ընտրուի հինգ տարուան համար եւ տարին մէկ անգամ կը գումարուի կառավարեւս երկու ամիս: Ժողովի գումարումին ժամանակը կրնայ երկարաձգուիլ կուսակալին կողմէ:

2. Նահանգային արտակարգ ժողով կրնայ հրաւիրուիլ կուսակալին կողմէ կամ անդամներու երկու երրորդին պահանջին վրայ:

3. Կուսակալը կրնայ ժողովը լուծել: Այս պարագային պէտք է երկու ամսուան ընթացքին նոր ընտրութիւն կատարուի եւ լուծումէն չորս ամիս ետք ժողովը գումարուի:

4. Ժողովը գումարուելու եւ լուծուելու հրամանները սուլթանին անունով պէտք է ըլլան:

(Բաղդատել 1880ի ծրագրին 73—75 թիւ յօդուածները: 1913ի 111—15 եւ 125 թիւ յօդուածները):

ՅՕԴ. Է.

1. Նահանգային ժողովը ներքին օրէնսդիր մարմինն է:

2. Օրէնսդրական եւ պիւտճէի իրաւասութիւնները սահմանուած այն ձեւի լայն են որքան 1880ի ծրագրին 82-93 յօդուածներուն մէջ նախատեսուած է:

3. Նահանգային ժողովին որոշած օրէնքները սուլթանին հաւանութեան պիտի ենթարկուին: Ընդունիլը կամ մերժելը երկու ամսուան մէջ պէտք է կատարուի: Այս ժամանակի անցնելէն ետք օրէնքը լռելեայն ընդունուած կը համարուի:

(Բաղդատել 1880ի ծրագրին 82—93 թիւ յօդուածները: 1913ի օրէնքին 123, 124, 128—135 թիւ յօդուածները):

ՅՕԴ. Ը.

1. Սանճագի մը վարչական խորհուրդին նախագահը միւթէսարրըֆն է, խորհուրդը կը բաղկանայ վարչական տնօրէնէն, հոգեւոր պետերէն եւ վեց անդամներէ (կէսը իսլամ, կէս քրիստոնեայ), որոնք քազաներու վարչական խորհուրդներէն կ'ընտրուին:

2. Քազայի մը վարչական խորհուրդին պետն է գայմագամը: Այս խորհուրդը կը բաղկանայ քազայի վարչական տնօրէն հոգեւոր պետերէն եւ չորս համայնքային խորհուրդներէն ընտրուած անդամներէ (երկու իսլամ եւ երկու քրիստոնեայ):

3. Այս խորհուրդներու իրաւասութիւնները պիտի ճշդուին ըստ 1880ի օրինակներին ծրագրին 115-116 եւ 139-140 թիւ յօդուածները: 20 հոկտ. 1895 հրամանագրին վեցերորդ յօդուածը: 1913ի օրէնքին 62, 63, 64, 65 թիւ յօդուածները):

ՅՕԴ. Թ.

1. Իւրաքանչիւր գիւղախումբի (նահիէ) սահմանագծումը կարելի եղածին չափ այնպէս մը պիտի կատարուի որ միեւնոյն ազգաբնակչութեան պատկանող գիւղերը մէկ համայնքի մէջ միացուին:

2. Իւրաքանչիւր համայնք կը կառավարուի միւտիրի մը կողմէն, գործակցութեամբ ժողովուրդէն ընտրուած խորհուրդի մը որ առնուազն չորս, առ առաւելն ութ անդամէ կը բաղկանայ: Խորհուրդը կ'ընտրէ իրենց անդամ միւտիրը եւ օգնականը: Միւտիրը պէտք է պատկանի ժողովուրդին այն մասին որ ազգագրական տնօրէն մեծամասնութիւն կը կազմէ: Իսկ օգնականը պէտք է ըլլայ միւս տարրէն:

3. Այն համայնքներուն մէջ ուր բնակչութիւնը խառն է, փոքրամասնութիւնը իր թիւին համեմատ պիտի ներկայացուի խորհուրդին մէջ պայմանով որ այդ փոքրամասնութիւնը առնուազն 25 տունէ բաղկացած ըլլայ:

4. Համայնքներու իրաւունքները պիտի ճշդուին 1880ի օրինակին ծրագրին 163 - 168րդ յօդուածներուն համաձայն:

(Բաղդատել 1880ի ծրագրին 167—168րդ յօդուածները: 1895ի երեք դեսպաններու բարենորոգման ծրագրին 8 եւ 9 թիւ յօդուածները: 20 հոկտ. 1895ի հրամանագրին 7.8.9.յօդուածները):

ՅՕԴ. Ի.

1. Իւրաքանչիւր համայնքի մէջ կուսակալին կողմէ նշանակուած հաշտարար դատաւոր մը պէտք է ըլլայ որ այդ տեղի կրօնական մեծամասնութեան պատկանող մէկը ըլլալու է:

2. Հաշտարար դատաւորը իրաւունք ունի դատելու.—

Ա. Անվերաքննելի օրինազանցութիւններ, որոնք պարզ ոստիկանական պատիժներու հանգամանք ունին: Վերաքննելի խնդիրներ, որոնք 500 դրշ.է եւ երեք ամիս բանտէ աւելի պատիժ չեն նախատեսեր:

Բ. Քաղաքային դատերու մէջ, որոնք մինչեւ 1000 դրշ. արժողութիւն ունին եւ անվերաքննելի են: Իսկ նոյն քաղաքացիական եւ առեւտրական պարտապահանջութեան գործերու վերաքննելիութեան պարագային, դատը կրնայ տեսնել որոնք մինչեւ 500 դրշ. արժողութիւն ունին:

3. Հաշտարար դատարանը միեւնոյն տեղի իրաւարար դատարանն է: Ան կրնայ երբ կողմերը ուզեն, հաշտարար դատաւորները նշանակել որոնք կրնան նաեւ վճիռ տալ մինչեւ 5000 դրշ.ի դատերու մասին: Այս դատարանի որոշումները անվերաքննելի են:

4. Սանճագներու դատարանները միայն քաղաքային առեան մը ունին, որոնք կը բաղկանան նախագահէ մը եւ մէկ իսլամ եւ մէկ քրիստոնեայ պաշտօնէ դատաւորներէ, որոնք պէտք է նշանակուին կուսակալին կողմէ: Սանճագի դատարանները իբր նախադատ ատեան կը վճռեն մինչեւ 5000 դրշ.ի դատեր քաղաքային եւ առեւտրական գործերու վերաբերմամբ: Իսկ իբր վերաքննիչ ատեան կը վճռեն հաշտարար դատաւորներու տուած վճիռներուն վրայ քաղաքացիական եւ առեւտրական գործերու վերաբերմամբ:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՎԱՐՉԱՊԵՏ Պ. ԼԱՎԱԼ առջի օր մանրամասն բացատրութիւններ տուաւ ելմտական յանձնաժողովին առջեւ, խնդրելով հա առնել զանազան կրճա – տումներու դէմ եղած առարկութիւնները: Այս առթիւ ազդարարեց.— «Կամ կ՚ընդունիք խիստ խնայողութեանց քաղաքականութիւնը, կամ ուրիշ ճամբայ մը կը բռնէք, նոր թղթադրամ տպելով եւ ֆրանքին արժէքը ձգելով»: Պ. Էրիօ եւս համաձայն ըլլալով կառավարութեան քաղաքականութեան, կը յուսացուի միջին ճամբայ մը գտնել, խորհրդարանին վերաբացման առթիւ:

ՃԱՓՈՆ 500 ԶՕՐՔ ցամաք հանեց Շանկայ, զգաստացնելու համար անոնք որ կ՚ընդդիմանան իր ձեռնարկներուն: Ճափոնի ծրագիրն է ինքնավար շրջանի մը վերածել հիւսիսային Չինաստանը:

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ հրամանագրով մը արգիլեց կարգ մը ուտեստներու եւ հում նիւթերու արտածումը: Այս առթիւ հրատարակուած զեկոյցը ներքին պատճառներու կը վերագրէ այս տնօրինութիւնը, բայց կը կարծուի թէ արտաքին ազդակներ ալ դեր կատարած են. այսինքն Գերմանիա եւս անուղղակի պիտի մասնակցի պատժական տնօրինութեանց:

ՆԱԻԱՑԻՆ ՆՈՐ ԿԱՅԱՆ ՄԸ պիտի շինուի Մէրս – էլ – Քէպիրի մէջ, Օրանի արեւմտեան կողմը, իշխելով Սպանիոյ եւ հիւսիսային Ափրիկէի նեղ ջրանցքին վրայ:

« ՁԻՏԻ ԾԽԵՄ », պատուիրած էր բժիշկը Քարլօ Գարագաշի, որ 46 տարեկան է եւ կը բնակի Վիշայ (Սերպիա): Մարդը փոխանակ համակերպե– լու եւ իր կեանքը փրկելու, տուն գնաց, ատրճանակը քաշեց եւ անձնասպան եղաւ: Դիակին քով գտան հետեւեալ երկտողը.— «Կը նախընտրեմ մեռնիլ քան ապրիլ առանց ծխելու»:

ՊԵԼԺԻԱԿԱՆ ՕԴԱՆԱՒ ՄԸ ԲՌՆՈՒԵՑԱՒ Տէօնքէրքի նաւահանգիստին առջեւ, երբ ծխախոտ կը փախցնէր: Կը կարծուի թէ մաքսանենգները անդամ են հռչակաւոր Պօչաքօ ընկերութեան, որ միեւնոյն ատեն պոռնկագրական հրատարակութիւններ կը քշէ Փարիզի հրապարակին վրայ: Այս առթիւ գրա– տուն մըն ալ խուզարկուեցաւ Կոան Պուլվարի վրայ, եւ քանի մը հարիւր գիրքեր բռնուեցան:

ԳՈՅԱՄԱՐՏ *Օրացոյց 1936, Է. տարի*

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Ե. Դ. ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

Դիմել հետեւեալ հասցէին՝ Gaizag Djarayan, 49, Rue Nationale, Marseille (Fr.).

ԳՈՅԱՄԱՐՏ ՕՐԱՑՈՅՑ ԿԸ ԾԱԽՈՒԻ.—

Մարսէյլ, Միութեանս Դրադարան Ընթերցարանը, 49, Rue Nationale, Marseille
Մարսէյլ, Դրատուն Գ. Ծերիկեան, 13, Rue des Dominicaines, Marseille
Փարիզ եւ շրջանը, ԳՐԱՏ. ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼ, 51, Rue Monsieur le Prince, Paris
«Յառաջ»ի խմբագրատունը:
Տեսին, Վահան Հիւսեան, 3, Rue Tellier, Decines
Լիոն Ե. Քըրըքճեան, 115, Rue Moncey.
Ռօման, Ս. Պիլալի 5, Rue du Puy.
Վալանս, Ղազար Գալուստեան, 58, Rue Bouffier, Valence
Սէնթ Էթիէն, Վարդան Խրիմեան, 34, Rue des Frères Chapps
Վիէն, Ներսէս Խաչիկեան, 124, Rue Lafayette
Նիս, Վահան Շէհրէրեան, 182, Bld. de la Madeleine
Կարտան, Լ. Գայաճմնեան, Puits Bivert.
Ալճէրիա, Պօղոս Արզումանեան, Hôtel Atlas, Blida
Պորտօ, Ա. Քէնտիրեան, Rue Ed. Vaillant, Cenon
Պաղտատ, Տօքթ. Կարապետեան:
Պէյրութ, Խորէն Աղնաւորեան, Bab Yacoub
Պարսից ծոց, Ա. Գէորգեան, A.I.O.C., Abadan
Գանատա, Անդրանիկ Սիրունեան, Sainte - Catarins
Պասրա, Ոսկեան Ծնունդեան, Librairie, Basrah
Պէյրութ, Արշակ Հծրիմեան, Photo Mourad
Մուսուլ Ցարութիւն Արծրունեան, Garage Central
Փօն տ'Օպնա, Արթին Կարապետեան,
Շարլիեօ, Ստեփան Թիւրմինեան
Ամերիկա, B. Palyan, 119, P. O. Box, Milford, Mass.
Հալէպ, Խորէն Գըրքճեանեան, 22, Rue Boustan Kulab
Դամասկոս, Աւետիս Լօշխաճեան, Photo Sport
Պաղտատ, գլխարկավաճառ Աւետիս Աղանիկեան
Մարսէյլի արուարձանները Դաշնակցական Գլիւպները:
Ցունաստան, «Նոր Օր»ի խմբագրատունը
Եգիպտոս՝ «Յուսաբեր»ի խմբագրատունը, նաեւ բոլոր դաշնակցական թեր - թերու խմբագրատունները:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՀԱՅ – ԲՈՅԺ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԱՄՍԱԹԵՐԹ ԲԺՇԿՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ

Բ. ՏԱՐԻ

Թիւ 13 (Հոկտեմբեր)

Բաժանորդագրութեան պայմաններն են.— Ֆրանսա՝ 20 ֆրանք, արտա- սահման՝ 25 ֆրանք: Դիմել՝ Dr. CH. AIVAZIAN, 17, Rue Damesme, PARIS (13e):

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱՆԻԷՌ ՊՈՒԱ ՔՈԼՈՄՊ «Արամ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը այսօր Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, սովորական հաւաքատեղին: Բոլոր ըն կերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

«ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ»Ը ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ԱՆԻԷՌ-ՊՈՒԱ-ՔՈԼՕՄՊԻ ՄԷՋ

կազմակերպուած «ԱՐԱՄ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

16 Նոյեմբեր, Շաբաթ երեկոյ, ժամը 9էն մինչեւ առաւօտ

ՊՈՒԱ – ՔՈԼՈՄՊԻ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԱԿԱՆ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

Salle des Fêtes, Rue des Halles. Bois-Colombes.

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻՆ ԱԼ. ԽԱՏԻՍԵԱՆ ԵՒ Լ. ՋՕՐՄԻՍԵԱՆ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին, տիկին ԳԵՒՈՆԵԱՆ (երգ), Օր. Ճաղլամեան (ջութակ), արտասանութիւն եւայլն: Հայկական եւ եւրոպական պար:

Ընտիր ճաշ: Ճոխ պիւֆէ:

Մուտք 5 ֆրանք:

«ԱՐԱՐԱՑԻ ՕՐ»

կազմակերպուած՝ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿԻ ՀԱՅ ՆԱԽԿԻՆ ԿԱՄԱՒՈՐՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

Կիրակի, 24 Նոյեմբեր 1935

Ա. մաս.— Այց Etoile Անծանօթ Զինուորին, առաւօտուն ժամը 10ին, ժամադրավայր Ave. Georges V.ի եւ Ave. des Champs Elyséesի անկիւնը: Հոգեհանգիստ, վերադարձին Հայոց Եկեղեցիին մէջ:

Բ. մաս.— Երեկոյթ, «ՓԸԹԻ ԺՈՒՌՆԱԼ»ի սրահին մէջ, երեկոյեան ժամը ճիշդ 9ին, ներկայութեամբ Պատերազմական, Ներքին եւ Աշխատանքի նախարարներու, ինչպէս նաեւ Փարիզի Քաղաքապետութեան, Զինուորական Կառավարիչի, Préfectureի, U. N. C.ի եւ օտար Կամաւորներու Միութեան ներկայացուցիչներուն:

Ծրագիր.— Անուանակոչում նահատակուած Լէգէոնականներու, ՄԱՐՄԱՐԵԱՆ: Արարայի կռիւը եւ Հայ Լեգէոնի դերը Սուրիոյ եւ Կիլիկիոյ մէջ, տեղակալ ՏԱՏԵԱՆ: Շարժանկար՝ Սուետիոյ Ռազմիկներու եւ ժողովուրդի փրկութեան ֆրանսական նաւատորմի կողմէն, լրացուցիչ տեղեկութիւններով Հրամ. Տ. Թէքէեան: Լեգէոնի կազմութիւնը Ա. ՀԱՆԸՄԵԱՆ:

ԵՐԳԵՐ ԵՒ ՈՒՂԵՐՁՆԵՐ:

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Կ'ՈՒԶՈՒԻ տնական աշխատանքներու հմուտ հայ աղախին մը: Գոհացուցիչ պայմաններ: Դիմել՝ Maison Jean. 42 Ave. de la Porte Clichy, (Paris 17).

---

50 մէթր հեռու ԻՍԻ կայարանէն եւ 23 եւ 32 թիւ հանրակառքերու կայարանէն, վարձու են (tout confort) յարկաբաժիններ, 1 փիէսնոց 2000 եւ 2 փիէսնոց 2300 ֆր. տարե, շոգեաւ միասին:

Աժան գինով երկու խանութներ: դիմեցէք տեղւոյն վրայ, 72 Bld. Rodin, à Issy-les-Mouli- neaux.

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Տրապիզոնցի Միհրան Գաբրիէլեան (պապա) կը փնտռէ իր մօրաքրոջորդին՝ Տիրան Զրաքեան որ կը գտնուի Շիքակօ: Իմացնել՝ «Յառաջ»ի վարչութեան:

ՓՆՏՌԵՑԷՔ եւ ԿԱՐԴԱՑԷՔ

Երգիծաթերթ՝ «ՄԵՂՈՒ»

Փարիզի եւ շրջանի Յառաջի ցրուիչ Գ. ԱՒԵՏԻՍԷՆ:

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
Le Gérant: H STEPHAN
17, Rue Damesme, PARIS (13)

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Անգլ. բնագրէն թարգմ. Ժ. — Հեղինակուհի՝ ԷԿԱԹԱ ՔՐԻՍԹԻ

Ռօճըրտ Էքրօյտ քառասուն տարեկանին կը սիրահարի գեղեցիկ աղջկան մը որ իրմէ հինգ վեց — տարի աւելի մեծ էր, եւ յետոյ կ'ամուսնանայ անոր հետ: Փէյթըն էր այդ կնոջ անունը. այրի էր եւ ունէր երախայ մը: Կարճատեւ եւ դժբախտ կ'ըլլայ այդ ամուսնութիւնը, որովհետեւ Տիկին Էքրօյտ գինեմոլ էր եւ այն աստիճան կը խմէր որ չորս տարի վերջը գերեզման կ'իջնէ:

Յաջորդ քանի մը տարիներուն Էքրօյտ երկրորդ ամուսնութիւն մը կնքելու մասին չի խորհիր: Երախան եօթը տարեկան էր երբ մայրը կը մեռնի. քառասնհինգին մէջ է հիմա: Էքրօյտ իր սեփական զաւկին պէս կը նայի անոր եւ լաւ այնմ մեծցուցած է զայն, բայց տղան վայրագ բնաւորութիւն մը ունի եւ խոշոր հոգ մը եղած է միշտ իր խորթ հօրը համար: Հակառակ ատոր մեր գիւղին մէջ ամէնքս ալ կը սիրենք Րէլֆ Փէյթընը, նախ որ գեղադէմ երիտասարդ մըն է:

Ինչպէս ըսի, մեր գիւղին մէջ միշտ պատրաստ ենք բամբասանք ընելու: Առաջին օրէն իսկ ամէն մարդ նշմարած էր որ Էքրօյտ եւ Տիկին Ֆէրրըրս լաւ բարեկամներ էին իրարու հետ: Պարոն Ֆէրրըրսի մահէն յետոյ, անոնց մտերմութիւնը աւելի ուշադրութիւն գրաւեց: Միշտ միասին դուրս կ'ելլէին եւ գիւղացիները առանց այլեւայլի կը հետեւցնէին թէ Տիկին Ֆէրրըրս սուգէն ելլելէ յետոյ պիտի ըլլար Տիկին Էքրօյտ: Արդարեւ այդ տեսակ միութիւն մը շատ յարմար կը թուէր մեզի: Ռօճըրտ Էքրօյտի կինը մեռած էր գինեմոլութեան պատճառով: Էշլի Ֆէրրըրս խմողին մէկն էր նոյնպէս: Շատ բնական էր որ աքոլամոլութեան այդ երկու զոհերը իրարու քով գային, մոռնալու համար դժբախտ անցեալ մը զոր ունեցեր էին իրենց կողակիցներուն հետ:

Ֆէրրըրսները մեր գիւղը հաստատուեցան ճիշդ տարի մը առաջ, բայց Էքրօյտները բամբասանքի առարկայ էին քանի մը տարիէ ի վեր: Րէլֆ Փէյթընի մանկութենէն երիտասարդութիւն երկարող տարիներու ընթացքին բազմաթիւ տանտիրուհիներ պաշտօն ստացած էին Էքրօյտի տունէն ներս եւ անոնցմէ ամէն մէկը բուռն կասկածանքի առարկայ եղած էր քրոջս՝ Քարօլայնի եւ իր արբանեակներուն աչքին: Չափազանցութիւն չէ ըսել թէ առնուազն տասնհինգ տարի ամբողջ գիւղը վստահօրէն կը սպասէր որ Էքրօյտ կնութեան առնէր իր տանտիրուհիներէն մէկն ու մէկը: Անոնց վերջինը, օրիորդ Ռասըլ, սարսափելի կին մը, անվիճելի իշխանութիւն ունէր տանը մէջ հինգ տարիէ ի վեր, այսինքն երկու անգամ աւելի երկար ատեն մնացած էր հոն քան իր նախորդները: Կը թուի որ եթէ Տիկին Ֆէրրըրսի պարագան գոյութիւն չունենար, Էքրօյտ անպատճառ պիտի ամուսնանար իր տանտիրուհին հետ: Կար նաեւ ուրիշ պարագայ մը — Էքրօյտի հարսին եւ իր աղջկան անակնկալ ժամանումը Գանատայէն: Տիկին Սէսըլ Էքրօյտ՝ գործարանատիրոջ ձախաւեր եղբօրը այրին, տուն — տեղ եղած է Ֆըրնլի Փարքի մէջ եւ յաջողած է, համաձայն քրոջս կարծիքին, տանտիրու- հին իր տեղը նստեցնել:

Շիտակը ըսելով չեմ գիտեր թէ ինչ կը նշանակէ «իր տեղը նստեցնել» — ոեղ կը հնչէ ականջիս — բայց գիտեմ որ օրիորդ Ռասըլ շրթունքները ամուր փակած է, թթու ժպիտ մը ունի միայն եւ չափէն աւելի կը մեղքնայ «խեղճ Տիկին Էքրօյտը որ կարօտ է տագրոջը ողորմութեան»: Կարելի - ցաբար արուած հաց մը դառն է, այնպէս չէ՞, դժբախտ պիտի ըլլայի եթէ աշխատանքովս չշահէի իմ ապ - րուստս»:

Չեմ գիտեր թէ Տիկին Սէսըլ Էքրօյտ ինչ խորհեցաւ, երբ Տիկին Ֆէրրըրսի խնդիրը հրապարակ ելաւ: Բընականաբար իր գործին կուգար որ իր տագրը ամուրի մնար: Միշտ սիրալիր — չըսելու համար սիրտագին — էին իր յարաբերութիւնները Տիկին Ֆէրրըրսին հետ, ամէն անգամ երբ անոր կը հանդիպէր: Քոյրս կ'ըսէ թէ տակիա բան չապացուցաներ:

Ահաւասիկ ատոնք էին մեր հոգերը Քինկզ Էպօթի մէջ, վերջին քանի մը տարիները: Էքրօյտն ու իր գործերը վիճաբանութեան նիւթ եղած են մեզի համար ամէն տեսակէտով: Տիկին Ֆէրրըրսի պարագան ալ իր յարմար տեղը գրաւած է մեր խօսակցութիւններուն մէջ:

Հիմա կացութիւնը տակնուվրայ եղած է. հարսնիքի նուէրներու մասին վէճ խօսէինք եւ ահա մեր առջեւ ցցուեցաւ ողբերգութիւն մը:

Այս եւ ասոր նման ուրիշ մանր — մունր խնդիրներ մտքիս մէջ պտոյտ կուտային երբ մեքենաբար դուրս ելայ այցելութիւններ կատարելու համար: Կարեւոր հիւանդներ չունէի բարեբախտաբար որովհետեւ անդադար կը խորհէի Տիկին Ֆէրրըրսի մահուան գաղտնիքին մասին: Անձնասպա՞ն եղաւ արդեօք: Եթէ այո, անկասկած նամակ մը ձգած պիտի ըլլար իր ծրագիրներուն մասին: Փորձառութեամբ գիտեմ թէ անգամ մը որ կիները վճռեն անձնասպան ըլլալ, սովորաբար կը բացատրեն այն մտավիճակը զոր ունէին անձնասպանութենէն առաջ:

Վերջին անգամ ե՞րբ էր որ զինքը տեսայ. շաբաթէն աւելի չէր: Անոր շարժուձեւերը որոշ աստիճան մը բընական էին նկատի ունենալով որ... նկատի ունենալով ամէն ինչ:

Յետոյ յանկարծ յիշեցի որ զինքը տեսած էի — թէեւ հետը չէի խօսած — դեռ երէկ: Րէլֆ Փէյթընին տեսեր էի զայն փողոցը եւ զարմացեր էի որովհետեւ չէի գիտեր թէ Րէլֆ այդ տարաչը գիւղը կը գտնուէր այդ օրերուն: Միտքս եկաւ որ անիկա վիճաբանած էր իր խորթ հայրիկին հետ. վեց ամիսէ ի վեր հոս չէր: Այս մասին տեսայ զիրենք, քովէ քով կը քալէին, գլուխ - գլխի եւ տիկինը խօսէր լարուած կերպով:

Կրնամ վստահօրէն ըսել թէ այդ վայրկեանին էր որ առաջին անգամ ըլլալով ունեցայ ապագայ ... տանդի մը նախազգացումը: Շօշափելի որ եւ է բան չկար մէջտեղը, այլ տարտամ նախազգացում մը միայն՝ դէպքերու դասաւորման մասին: Փէյթընի եւ Տիկին Ֆէրրըրսի խօսակցութիւնը օրուան մտերմիկ խօսակցութիւն մը ... անհաճոյ տպաւորութիւն մը ձգեց ... վրաս: Այդ մասին կը մտածէի ... երբ դիմացս ելաւ Ռօճըր Էքրօյտը, ...

— Շէփըրտ, զարմացաւ ան, ... քեզի կը փնտռէի, սարսափելի ... մը...

— Ուրեմն գիտե՞ս ալ իմացար ...

(Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Clacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 15 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
VENDREDI 15 Novembre 1935

11 ՏԱՐԻ — 11e Année No. 2962

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՄԻՆՉԵՒ ՈՐ ԼՈՒԾՈՒԻՆ, ՓԼԻՆ ՈՒԺԱՍՊԱՌ

Ցամաքօրէն եւ ծրագրեալ քաղաքականութեամբ մը յառաջ տանելով «լքեալ» գոյքերու աւարը, Ինկիւրի յափշտակեց նաեւ Սանասարեան խանը,— որուն գինը առնուազն կէս միլիոն ոսկի կը հաշուեն իրենք, աւարառուները:

Աւելի առաջ, իւրացուցեր էին Բանկալթիի գերեզմանատունը, արժէք՝ աւելի քան երկու միլիոն ոսկի:

Եւ հիմա կարգը եկած է «ակռայի փարձքին»: Ինկիւրի չի գոհանար հում-հում կուլ տալով երկու մեծագումար հարստութիւններ: Այժմ երկու նոր դատեր բացուած են, իբրեւ թագ ու պսակ թրքավարի աւարառութեան մը:

Պոլսոյ քաղաքապետութիւնը 170,000 ոսկի հատուցում կը պահանջէ Պատրիարքարանէն, առարկելով թէ Բանկալթիի գերեզմանատան դատը չորս տարի տեւած ըլլալով, արժէքը ինկած է եւ իրենք վնաս կրած են:

Կը պահանջէ նաեւ դատին առթիւ չորս հայրենակիցներու կողմէ տրամադրուած երաշխաւորութեան գումարը, 20,000 ոսկի:

Միեւնոյն վարչութիւնը հին տետրակները քրքրելով, երեւան հանած է թէ ժամանակին ընդարձակած էր գերեզմանատան ճամբան եւ այդ առթիւ 5000 ոսկիի պարտք մը կ'իյնայ պատրիարքարանին վրայ:

Այս նոր դատերը վարելու համար, Պատրիարքարանի թուրք փաստաբանը կը պահանջէ 7500 ոսկի:

Իսկ թէ ի՛նչ ծախսուած է մինչեւ հիմա, երկու դատերուն համար— գերեզմանատան (չորս տարի) եւ Սանասարեան խան (10 12 տարի),— թերեւս պատրիարքարանը ինքն ալ չի գիտեր:

Բոլորը միասին հաշուելով,— ծախսուածն ու վճարելին — կ'ունենանք առնուազն 250,000 ոսկիի գումար մը, որ կը քամուի ազգային աղբիւրէ:

Միայն նոր պահանջուած գումարները,— 170,000, 20,000, 5000 կը կազմեն 195,000 ոսկիի գումար մը, առանց հաշուելու դատական ծախքերը եւ փաստաբանի վարձքը:

Չափազանց միամիտ պէտք է ըլլալ, հաւատալու համար թէ Պատրիարքարանը պիտի կրնայ շահիլ այս նոր դատերը:

Գերեզմանատան եւ Սանասարեան խանի դատերուն առթիւ ալ, մարդիկ միշտ յուսատես էին, մանաւանդ որ քանի մը անգամ նպաստաւոր վճիռներ արձակուեցան:

Եւ սակայն,—«Թուրքը կառքով կ'որսայ նապաստակը»:

Թոյլ տալով հանդերձ որ Պատրիարքարանը ազատօրէն դատ վարէ եւ մեծ գումարներ մսխէ, թրքական դատարաններն ու կառավարութիւնը տարին - բերին եւ վերջնական հանգոյցը կապեցին ճիշդ այնպէս ինչպէս որ ծրագրեր էին առաջին օրէն,— գրաւել իբրեւ «լքեալ» գոյք:

Մինչեւ հիմա այս աւարառութիւնը կը կատարուէր վարչական եղանակով, այն թեթեւ յոյսը ներշնչելով թէ կարելի է ի հարկին առարկել:

Այժմ դատ բանալու շնորհ ընելով, յարգած կ'ըլլան «օրինական» բոլոր տրամադրութիւնները: Հետեւաբար, այլեւս ոչ մէկ առարկութիւն:

Նոր դատերն ալ անշուշտ պիտի յանգին նոյն ելքին: Պատրիարքարանը պիտի դատապարտուի վճարելու պահանջուած գումարները:

Ի՞նչպէս,— Այդ մասին «բարեխնամ» կառավարութիւնը չէ որ պիտի մտածէ: Արդէն քանի մը անգամ կոխեցին Պատրիարքարանը, արգելքի տակ առնելով անոր դատարկ սնտուկը, գանձելու համար քանի մը հազար ոսկիի տուրք: Եթէ դրամ չկայ, կալուա՞ծ կը պակսի, գրաւել կամ ծախել տալու համար:

Եւ այսպէս, անընդհատ ու մեթոտիկ շարունակելով աւարառութիւնը, գիշեր - ցերեկ «լքեալ» հարստութիւն փնտռելով եւ իւրացնելով, քամալականութիւնը կ'ուզէ Պոլսոյ հայկական մնացորդը եւ առ հասարակ բոլոր փոքրամասնութիւնները վերածել ուժասպառ եւ փխրուն վիճակի մը, որպէսզի կազմալուծուին եւ փլին ժամանակէն առաջ: Որպէսզի չկարենան ոչ դպրոց կամ որբանոց, ոչ ալ հիւանդանոց պահել: Որպէսզի կառավարութեան յանձնեն ինչ որ ունին, իբրեւ շարժուն կամ անշարժ հարստութիւն եւ իրաւունք:

Երբ Հրեաներն անգամ կը հեռանան Թուրքիայէն, թօթուելով իրենց ոտքերուն փոշին, աւելորդ է մնացեալի մասին խօսիլ:

Եւ այս բոլորը տեղի կ'ունենան ճիշդ այն ատեն, երբ ահաբեկ փոքրամասնութիւնները հազար կտոր եղան, եւ մանաւորապէս Հայերը հաւատարմութեան դափնեպսակը շահեցան, թափորներ կազմելով, հանդիսաւոր պատարագ մատուցանելով, մատաղ մորթելով եւ թուրքերէն աղօթքներ ու քարոզներ արտասանելով իրենց եկեղեցիներուն մէջ,—Աթաթիւրքի արեւշատութեան համար . . .

Աւարառութեան արշաւին հետ, ահաւասիկ չարաշուք լուր մը եւս,— Թուրքիան բաժնուած երեք շրջանակներու,— 1. Այն ուր պիտի խտացնեն թուրք բնակչութիւնը.—2. Զուլման ենթարկուելիք շրջան.— 3. Արգիլուած գօտի:

Անցեալ տարի լայնօրէն խօսուեցաւ այդ ծրագրի մասին, որուն գլխաւոր նպատակն է ոչ-թուրք փոքրամասնութեանց համեմատութիւնը իջեցնել 10 առ հարիւրի, թրքական հօծ զանգուածներու մէջ: Շատ հին է ծրագիրը, գաղտնապէս մշակուած, եւ աստիճանաբար գործադրելի: Ամէն պարագայի մէջ, թակարդ մը արագ թրքացման:

Բայց դեռ կանուխ է այդ մասին խօսելու համար:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԾԱՆՐ ԽՌՈՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԵԳԻՊՏՈՍԻ ՄԷՋ

ՑՈՅՑԵՐԸ ՈՒՂՂՈՒԱԾ ԵՆ ԱՆԳԼԻՈՅ ԴԷՄ

Յարձակում Գահիրէի անգլ. հիւպատոսարանին վրայ

Նոյեմբեր 13ին շատ ծանր դէպքեր պատահեցան Գահիրէի, Թանթայի եւ Եգիպտոսի զանազան վայրերուն մէջ: Ամբոխը ընդհարեցաւ ոստիկանութեան հետ, եւ առաջին առթիւ սպաննուեցան երեք հոգի: Վիրաւորներուն թիւը կը հաշուեն 125 — 150: Ամէնէն ծանր դէպքերը պատահեցան Գահիրէի մէջ:

Դէպքին շարժառիթն էր 17րդ տարեդարձը այն օրուան (1918 նոյեմբեր 13) երբ եգիպտական առաջին պատուիրակութիւնը Լոնտոն գնաց, զինադադարէն անմիջապէս վերջը, Եգիպտոսի անկախութիւնը խնդրելու համար: Արդիւնքի մասին մեծ վստահութիւն տիրէր, քանի որ Եգիպտոս աջակցեցաւ Անգլիոյ, մեծ պատերազմի ընթացքին: Արդ, Եգիպտոսի ազգայնականները նկատելով որ 17 տարիէ ի վեր ի զուր կ'ըլլան իրենց յոյսերը, ուզեցին այս անգամ օգտուիլ առիթէն, քանի որ միջազգային կացութիւնը խանգարուած է իտալեւհապէշական պատերազմին հետեւանքով: Շատեր իտալական դրդումներու կը վերագրեն այս դէպքերը: Խռովութեանց անմիջական պատճառ կը համարուի Անգլիոյ արտաքին նախարարին անցեալ շաբթուան մէկ ճառը, ուր ըսած էր.

— Ն. Վեհափառութեան կառավարութիւնը շարունակ ջանացած է ազատ եւ սերտ գործակցութիւն մը հաստատել Եգիպտոսի հետ, սակայն երբ քննեցինք 1923ի եւ 1930ի սահմանադրութեանց գործադրութեան խնդիրը, յարմար չտեսանք առ այժմ, առաջին սահմանադրութիւնը անգործնական, իսկ երկրորդը անժողովրդական գտնելով:

Այս յայտարարութիւնը եւ ուրիշ երեւոյթներ արդէն գրգռած էին ազգայնականները, եւ փոթորիկը պայթեցաւ նոյեմբեր 13ին: Եգիպտական կառավարութիւնը վերջերս ապահովութիւն խնդրած էր անգլիական կառավարութենէն, որպէսզի չխախտէ Եգիպտոսի սահմանադրութիւնը, զինուորական լայն գործողութիւններ կատարելով Եգիպտոսի մէջ, ի պատասխան Իտալիոյ պատրաստութեանց: Լոնտոն խուսափողական պատասխաններ տուաւ, ինչպէս կը հաստատէ Սըր Ս. Հօրի ճառն ալ:

«Վաֆտ»ը, Եգիպտոսի ազգայնական հզօր կազմակերպութիւնը, ժամանակը յարմար կը նկատէր բուռն ցոյց մը կատարելու: Եւ շարժման մէջ դրուեցան մանաւորապէս ուսանողները: Կուսակցութիւնը անմիջապէս հաղորդեց Նահաս փաշայի կառավարութեան թէ այլեւս չպիտի աջակցի: Առաջին ընդհարումը պատահեցաւ «Վաֆտ»ի կեդրոնին առջեւ: Ուսանողներու բազմութիւն մը կուսակցութեան ընդհ. քարտուղարին կրակոտ մէկ ճառը լսելէ յետոյ, յարձակեցաւ ոստիկանութեան վրայ, որ քանի մը ձերբակալութիւններ կատարած էր ճառախօսութեանց միջոցին: Կացութիւնը աւելի ծանրացաւ, երբ ուսանողները ոստիկանական շղթան խզելով յարձակեցան անգլիական հիւպատոսարանին վրայ եւ քարկոծեցին զայն: Այս առթիւ վնասուեցան փողոցի լամբարներ, կառքեր եւ բազմաթիւ խանութներ, մինչ ամբոխը կը շարունակէր քարեր եւ երկաթի կտորներ նետել ոստիկաններուն վրայ, աղաղակելով.— «Անկցի՛ Անգլիա, անկցի՛ Սէմուըլ Հօր»: Քասրէլայնի հիւանդանոցին մօտ 3000 ցուցարարներ յարձակեցան ոստիկանութեան վրայ եւ յետոյ քալեցին դէպի վարչապետին պաշտօնական բնակարանը, պահանջելով գործադրել 1923ի սահմանադրութիւնը (բացարձակ անկախութիւն): Արտաքին գործերու պաշտօնատան առջեւ վեց ոստիկաններ վար նետուեցան 30 ոտք բարձրութենէ մը: Խալիֆա կոչուած բազմամարդ թաղին մէջ ուսանող մը կատաղօրէն յարձակեցաւ ոստիկանի մը վրայ, որ կը փորձէր իր ձեռքէն առնել հրացանը: Այդ զէնքը կը պատկանէր անգլիացի ենթասպայի մը, որ չարաչար ծեծուած էր ամբոխին կողմէ, գլուխէն զարնուելով:

Ոստիկանութեան ուժը անբաւական համարուելով, Եգիպտոսի հետեւակազօրք օգնութեան հասան եւ շղթաներ կազմեց Գահիրէի զանազան կէտերուն վրայ: Այդ գիշերը 30 — 40,000նոց բազմութիւն մը խռնուած էր վրաններու տակ, եւ անդադար կ'աղաղակէր.

— Կեցցէ՛ յեղափոխութիւնը, կեցցէ՛ անկախութիւնը:

Ամբոխը միեւնոյն ատեն Գուրանէն հատուածներ կ'արտասանէր, առաջնորդութեամբ Իւլէմայի մը:

«Վաֆտ»ը պատերազմ կը հռչակէ Անգլիոյ դէմ

Խռովութիւնները աւելի ծանրացան, «Վաֆտ»ի սարքած միթինկէն վերջը: Ամբոխը ոստիկանութեան եւ զօրքին վրայ յարձակեցաւ աղիւսի եւ երկաթի կտորներով, քարերով եւ շիշերով: Վիրաւորներուն թիւը այնքան շատ էր որ հարկ եղաւ բոլոր հիւանդատար կառքերը օգնութեան կանչել: Ամբողջ գիշերը վիրաւորներ կը փոխադրուէին դէպի հիւանդանոց:

Միթինկին կը մասնակցէին մօտ 40,000 Եգիպտացիներ, մեծ մասով երիտասարդներ եւ ուսանողներ որոնք ամէն աշխատանք դադրեցուցած էին: Ժողովը միաձայնութեամբ քուէարկեց բանաձեւ մը, որ իրականին մէջ Վաֆտի պատերազմի յայտարարութիւնն է Անգլիոյ դէմ: Կուսակցութեան գործադիր մարմինը տուած է հետեւեալ ծանրակշիռ որոշումները.—

1.— Հրաւիրել ազգին բոլոր դասակարգերը եւ բոլոր կազմակերպութիւնները որ մերժեն որ եւ է գործակցութիւն Անգլիացիներու հետ, ցորչափ անոնք կը վնասեն երկրին սահմանադրութեան եւ անկախութեան:

2.— Ազգային պարտականութիւնը կը պահանջէ որ դահլիճը հրաժարի, գործադրելով Անգլիոյ հետ չգործակցելու որոշումը:

3.—Եթէ դահլիճը մերժէ հրաժարիլ, Վաֆտը պիտի զլանայ իր աջակցութիւնը:

4.— Որ եւ է դահլիճ որ կը հաւանի գործակցիլ Անգլիացիներուն հետ, պիտի համարուի ապստամբ՝ երկրին դէմ եւ Վաֆտը անոր դէմ պիտի պայքարի իր ամբողջ ուժով:

Կարճ խօսքով, ազգայնականները կը պահանջեն Եգիպտոսի բացարձակ անկախութիւնը եւ չեն հանդուրժեր որ Անգլիա միջամտէ իրենց ներքին գոր-

(Շար.ը կարդալ Գ. էջ)

Թուրքիա կը բաժնուի երեք շրջանակներու

Պոլսէն կը հեռագրեն թէ Խորհրդարանին յանձնուեցաւ օրինագիծ մը որով կը բարեփոխուի բնակութեան (իսքեան) օրէնքը եւ գործադրութիւնը ներքին գործավարութենէն առնուելով կը յանձնուի Առողջապահական գործավարութեան:

Երկիրը պիտի բաժնուի երեք շրջանակներու.— 1. Այն շրջանակը ուր կ'ուզուի խտացնել թուրք բնակչութիւնը եւ թուրք մշակոյթը: 2. Զուլման (թէմսիլ) ենթարկուելիք շրջանը: 3. Այն շրջանակը ուր արգիլուած է բնակութիւնը:

Անձնագիրներու նոր գինը

Երէկ հաղորդած էինք թէ Սէնի նահանգապետին հրամանով, ինքնութեան թուղթերու գիները բարձրացած են, հարիւրնոցը՝ 220ի, քսաննոցը՝ 35ի, իսկ պայմանաժամը՝ երկու տարիէն երեք տարուան:

Այս առթիւ կը հաղորդուի թէ օտար արհեստաւորները (արթիզան) եւ անոնք որ ապսպրանքով գործ կ'առնեն (ֆասոնիէ), պէտք է դեկտեմբեր 1էն առաջ խնդրագիր ուղղեն, իրենց յատուկ տոմսը ստանալու համար, համաձայն օգոստոս 8ի հրամանագրին:

Ե. Պարամեանի սպանութիւնը Նուպարաշէնի մէջ

«Նոր Օր»ի մէջ կը կարդանք (10 նոյեմբեր).—

«Սեւան» կը տեղեկանայ թէ գրաշար Եդուարդ Պարամեան Նուպարաշէնի մէջ (Հայաստան) սպաննուած է չարագործներու կողմէ, որոնք ձերբակալուած են:

Եդուարդ Աթէնք գտնուած միջոցին, երկար ժամանակ աշխատած է «Նոր Օր»ի գրաշարատան մէջ: Ճարպիկ եւ ուշիմ աշխատաւոր մըն էր, որ գիտէր իր իսկական համոզումները ծածկել: Հանգուցեալը եղբայրն է ծանօթ գրագէտներ Մերուժան եւ Մկրտիչ Պարամեաններուն: Մեր ցաւակցութիւնները հանգուցեալին ազգականներուն:

ՅԱՌԱՋ.— Մեր խորին վշտակցութիւնը՝ մեր աշխատակից Մկրտիչ Պարամեանի եւ եղբայրներուն:

Յունահայերու հպատակութեան խնդիրը

«Նոր Օր» կ'իմանայ թէ վերջին օրերուն, ժողովրդային թաղականութիւններու կողմէ կառավարութեան մօտ դիմումներ կատարուած են Յունահայերու հպատակափոխութեան մասին: Պատկան նախարարութենէն թելադրուած է յուշագիր մը ներկայացնել Հայերը շահագրգռող խնդիրներու մասին, որոնց լուծման համար կառավարութիւնը ամէն դիւրութիւն պիտի ընծայէ:

Ի՞նչ կը խորհին Լոնտոնի մէջ

Անգլ. թերթերը երեւութապէս կարեւորութիւն չեն տար Եգիպտոսի դէպքերուն, անպատասխանատու տարրերու վերագրելով զանոնք, բայց եւ այնպէս իրազեկներ լուրջ կը գտնեն կացութիւնը: Շատեր Վաֆտի այս արտակարգ գործունէութիւնը կը վերագրեն իտալական քարոզութեանց, որ կը կատարուին թէ ձայնասփիւռ գործիքներով եւ թէ Եգիպտոսի իտալական գաղութին միջոցաւ: (Մօտ 200,000 Իտալացիներ հաստատուած են Եգիպտոսի մէջ): Այս առթիւ գիտել կը տրուի թէ անգլ. կառավարութիւնը վերջերս քանի մը անգամ բողոքեց իտալական կառավարութեան, դանդատելով թէ արաբերէն քարոզութիւններ կը կատարուին Պարիի անթելի կայանէն, Եգիպտոսի եւ Պաղեստինի Արաբներուն համար: Պաշտօնական շրջանակներու մէջ ալ իտալական քարոզութեանց կը վերագրեն Նահաս փաշայի դահլիճին եւ հետեւաբար Անգլիոյ դէմ մղուած պայքարը: Կասկած չկայ թէ այս դէպքերը աւելի պիտի սրեն Անգլիոյ եւ Իտալիոյ յարաբերութիւնները:

*** Միեւնոյն օրը (չորեքշաբթի) Եաֆայի Արաբներուն բոլոր խանութները եւ սրճարանները փակուեցան, իբրեւ բողոք բրիտանական մարզպանին դէմ, որ Երուսաղէմ կը հասնէր այդ օրը: Արաբները կը դանդատին թէ մարզպանը Հրեաներուն կողմը կը բռնէ եւ թէ անոնց ժողովներուն մասնակցած է, Անգլիա գտնուած միջոցին:

Արքայից Արքային եօթնօրեայ աղօթքը

Իտալացիները մօտեցա՞ծ են Ճիճիկայի

Ատիս - Ապէպայէն կը հեռագրեն թէ կայսրը չէ կրցած հեռանալ մայրաքաղաքէն, իբրեւ հետեւանք աւանդական սովորութեան մը, որուն համաձայն իւրաքանչիւր ամսուան առաջին եօթը օրերը կը յատկացուին աղօթքներու: Այդ առթիւ հանդիսաւոր պատարագներ կը մատուցուին եօթը օր անընդհատ: Աւանդութեան համաձայն, չարագուշակ բան է խզել այս աղօթքները, մանաւանդ երբ երկիրը վտանգի մէջ է:

*** Իտալական աղբիւրէ կը հեռագրեն թէ հիւսիսային շրջանին բանակը հասած է մինչեւ Թաքքազէ գետը եւ թէ քանի մը օրէն պիտի գրաւէ 200 մղոնի անընդհատ գիծ մը, Սուտանի սահմանագլուխէն մինչեւ Մաքալէ: Այս գծին ետեւէն պիտի կազմակերպուի յաջորդ յառաջխաղացութիւնը: Սոմալիի ճակատին վրայ (Հարար), իտալական զօրամասերը կը շարունակեն յառաջանալ: Զրոյցի մը համաձայն, հազիւ 45 քիլոմեթր հեռու են Ճիճիկայէն, ուր կը գտնուի հապէշական գլխաւոր բանակը (ինչպէս եւ Վէհիպ փաշա):

Հարրարէն կը հեռագրեն թէ Ռաս Տէսթա, հարաւային բանակին սպարապետը, պաշտպանողական շարժումի մը ձեռնարկած է Իտալացիներուն դէմ:

*** Զօր. Կրացիանի կը շարունակէ հարաւային ճակատէն յառաջանալ դէպի Հարրար: Եթէ այս քաղաքը իյնայ Սէմիէն լեռներուն եւ անապատին հետ, Իտալացիները ոչ միայն գրաւած պիտի ըլլան այն երկրամասը ուրկէ քշուեցան 1896ին, այլեւ այն նրբանցքը որ կը միացնէ Էրիթրէն եւ Սոմալին: Հիւսիսային ճակատէն ալ Իտալիա շարժման մէջ դրած է 100000նոց բանակ մը եւ բազմաթիւ խոշոր թնդանօթներ, աւելի շատ ահուսարսափ տարածելու եւ հապէշական բանակը կազմալուծելու համար: Հռոմէն կը հաղորդեն թէ Իտալիա աւելի պիտի խտացնէ զինուորական գործողութիւնները, եթէ արքայից արքան տեղի չտայ, յոյսը դնելով Ազգերու Դաշնակցութեան վրայ:

ԼՈՆՏՈՆԷՆ ՎՏԱՐՈՒԵՑԱՒ Պերլինի հիթլէրական պաշտօնաթերթին թղթակիցը, Տօքթ. Թօսթ, որ իր պաշտօնէն դուրս գործեր կը կատարէր, իբրեւ գաղտնի գործակալ: Թղթակիցը հեռացաւ տրուած պայմանաժամէն առաջ, օդանաւ մը նստելով:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԻՏԱԼԻԱՅԷՆ

ՊԱՏԺԱԿԱՆ ՏՆՕՐԻՆՈՒԹԵԱՆՑ ՀԵՏԵՒԱՆՔՆԵՐԸ

ՀՌՈՄ, 12 նոյ.— Ամբողջ աշխարհ ակնդէտ կը սպասէ թէ ինչ արդիւնքներ եւ անդրադարձումներ պիտի ունենան Ազգաժողովին մէջ Իտալիոյ դէմ որոշուած պատժամիջոցները: Այս հետաքրքրութեան գլխաւոր պատճառը իտալեւհաբէշական պատերազմը կասեցնելու խնդիրը չէ, այլ թէ ինչ իրական արժէք կը ներկայացնեն այդ պատժամիջոցները, որոնցմով Ազգաժողովին հիմնադիրները կ'երազէին անհնար դարձնել պատերազմը:

Բնականաբար, Ժընեւի մէջ որոշուած միջոցներու արդիւնքը կը պարզուի ամիսներ վերջ: Սակայն այսօր կրնանք ըսել թէ Իտալիա հաստատապէս որոշած է գերագոյն ճիգեր թափել, անոնց դիմադրելու համար:

Իտալիան կը գործէ քանի մը ուղղութեամբ.—

1. ԽՆԱՅՈՂՈՒԹԻՒՆ.— Առեւտրական սէնտիքաներու գլխաւոր Պ. Փականոյի նախագահութեամբ տեղի ունեցաւ խանութպաններու ներկայացուցիչներու ժողովը, քննելու համար այն բոլոր հարցերը որ կապ ունին ուտեստեղէնները խնայողական առաւելագոյն կէտին հասցնելու հետ:

Արդէն գործադրուեցաւ միսի վաճառումը պակսեցնելու որոշումը: Երեքշաբթի եւ չորեքշաբթի օր բոլոր մսավաճառանոցները փակ էին. ժողովուրդը փոխան միսի ձուկ կը գնէր որ մեծաքանակ բերուած էր եւ շատ մատչելի գնով ժողովուրդին կը ծախուէր:

Յիշենք նաեւ որ ճաշարաններէն խսպառ վերցուած են անգլիական եւ ֆրանսական համեմները, ինչպէս նաեւ խավեար, զանազան պանիրներ, գինիներ, եւն. որոնք ներածուած էին պատժարկու երկիրներէն:

Պետական պաշտօնատուներու աշխատանքի ժամացոյցը փոփոխութեան ենթարկուած է հետեւեալ ձեւով — 8էն 12.30 եւ 15էն 18: Այսպէս՝ Իտալիա գլխովին կը փոխէ աշխատանքի ձեւերը, որպէսզի կարենայ խնայել ելեկտրական հոսանք եւ վառելանիւթ պաշտօնատուները լուսաւորելու եւ տաքցնելու համար: Հռոմ իր մայրաքաղաքի հանգամանքով ունի բազմաթիւ պաշտօնատուներ, որով զգալի արդիւնք պիտի ունենան ձեռք առնուած միջոցները:

Որոշ խնայողութիւն կ'ակնկալուի նաեւ գործածուած թղթեղէնի եւ ուրիշ պիտոյքներու սահմանափակումէն:

2.— ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՊՈՅՔՕԹ այն երկիրներուն դէմ՝ որոնք ընդունած են պատժամիջոցները: Շատ մը խանութներ արդէն ցուցադրած են ազդեր, որոնցմով կը յայտարարեն թէ կը ծախեն «միայն ազգային ապրանքներ եւ պոյքօթ կ'ընեն պատժարկու ազգերու ապրանքներուն դէմ»:

Պոյքօթի խնդիրը դեռ նախնական վիճակի մէջ կը գտնուի, սակայն, ըստ ձեռք առնուած միջոցներու, որոնք կանոնաւորապէս պիտի գործադրուին՝ շատ չանցած մեծ համեմատութեան պիտի հասնի, մանաւանդ երբ նկատի առնենք որ ներկայ իտալական արդիւնաբերութիւնը ի վիճակի է արտադրելու ապրանքներ որոնք բնաւ ետ չեն մնար օտար ապրանքներէ, թէ տեսակով թէ գիներու չափաւորութեամբ:

Միեւնոյն ատեն Իտալիա ձեռնարկած է փոխադարձ խստութեանց, պատժարկու երկիրներու դէմ: Արքայական հրամանագիր մը կը թուէ այն ապրանքները որոնց ներածումը ենթակայ է մասնաւոր արտօնագրի, ո՛ր երկրէն ալ երթայ: Ցանկին մէջ կը գտնուին ամէն տեսակ արտադրութիւններ, միսէն եւ ձուկէն մինչեւ կարագը, արմտիքէն մինչեւ ճարպը, հում երկաթէն մինչեւ մետաքսը, թանկագին քարերը եւ քիմիական պարարտը:

Այս հրամանագիրը գործադրելի է նոյ. 18էն, ճիշդ այն օրը երբ Ազգերու Դաշնակցութեան անդամները պիտի գործադրեն տնտեսական պատիժները: Այս տնօրինութեամբ, երկրին ճարտարարուեստական եւ առեւտրական կեանքը աւելի քան երբեք կ'իյնայ կառավարութեան հակակշռին տակ:

Ուրիշ արքայական հրամանագիր մը կը յայտնէ թէ դէպի Ֆրանսա եղած արտածումներուն արժէքը պէտք է կանխիկ վճարուի Իտալիոյ մէջ:

Նոյ. 11էն սկսաւ գործադրութիւնը առեւտրական նոր ժամանակացոյցին, խնայելու համար ջերմութիւնը եւ ելեկտրական լոյսը: Այսպէս նպարեղէնի խանութներուն փակումը պէտք չէ ուշանայ ժամը 7.30էն (հոկտ.—ապրիլ), եւ 8էն աւելի ուշ (մայիս 1էն սեպտ. 30): Այս խանութներուն տէրերը առտուն կրնան բանալ իրենց ուզածին չափ կանուխ: Միւս բոլոր խանութները, կարգ մը բացառութիւններէ զատ, պէտք է բացուին առտուն 7.30ին եւ փակուին 7ին, հոկտ. 1էն ապրիլ 30, իսկ մայիս 1էն սեպտ. 30, իրիկուան ժամը 7.30ին:

Հիմա որ պայքար բացուած է օտար արտադրութեանց դէմ եւ ցուցափեղկերէն հանուած են անոնք, մեծաքանակի վաճառականները կը հարցնեն ի՛նչ պիտի ընեն իրենց գնած օտար ապրանքները: Այս առթիւ թերթ մը կը գրէ.— Այդ կարգի ապրանքները բնականաբար մաս կը կազմեն երկրին հարստութեան եւ պէտք է օգտագործուին, բայց միեւնոյն ատեն պէտք է արագօրէն անհետանան հրապարակէն:

Ընդհանուր շարժումին միացած է նաեւ Պ. Մուսոլինի: Հինգշաբթիէն սկսեալ աշխատանքները պիտի լրանան իրիկուան ժամը 4.30ին: Այդ ժամուն կը փակուին բոլոր պետական պաշտօնատուները, լոյսը եւ ջերմութիւնը խնայելու համար: «Առաջնորդ»ը, որ սովորութիւն ունէր երկար ժամեր մնալու Փալացցօ Վենեցիայի մէջ, կէս օրէն յետոյ, տուն կը վերադառնայ ժամը 4.30ին եւ բոլոր նախարարները կը դադրեցնեն իրենց աշխատանքը: Դեսպաններու ընդունելութիւնը պիտի կատարուի առտուն կամ կէսօրուան ճաշէն վերջ: Ճաշի համար սահմանուած է միայն կէս ժամ, եւ բոլոր պետական պաշտօնեաները անընդհատ պիտի աշխատին ժամը 8էն 4.30:

ԹՂԹԱԿԻՑ

ԱՆՆՄԱՆ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Դառն կսկիծով կարդացի, այդ համակրելի եւ անձնազոհ հայ երիտասարդի մահուան լուրը:

Յարութիւնը վաղուց կը ճանչնամ: Գիտեմ Պոլսէն, Վանէն եւ Երեւանէն:

Կը յիշեմ Պոլսոյ այն շրջանը, երբ հայ երիտասարդները խանդավառուած յեղափոխական եւ հայկական գեղեցիկ գաղափարներով գունդէ-գունդ կը վազէին դէպի քաղաքական եւ մարտական հզօր կազմակերպութիւնը: Յարութիւնը անոնց առաջիններէն էր:

Պալքանեան պատերազմի ժամանակ, լուռ ու մութ սպառնալիք մը կը սաւառնէր Պոլսոյ շրջանի քրիստոնեայ ազգաբնակութեանց գլխուն, անհրաժեշտ էր կանխարգել միջոցներու մասին մտածել եւ կազմակերպուիլ: Այդ գաղտնի, կարգապահ աշխատանքներու ընթացքին էր մանաւանդ, որ Յարութիւնը հրապարակ բերաւ իր ընդունակութիւնները: Ան մէկն էր որ ամէնէն շատ տագնապած էր զինուորական դաստիարակութեան կարօտով: Այդ ուղղութեամբ բաւական պատրաստուեցաւ յետոյ, դեռ օգտակար եղաւ շատ ուրիշներուն:

Ընդհանուր պատերազմ է... Ճակատ փոխադրուելով 1916ին, յանկարծ Յարութիւնը կը տեսնեմ Վանի մէջ: Եկած են քանի մը երիտասարդներով իրենց զոհողութեան բաժինը բերել ընդհանուր պայքարին: Յարութիւնը լծուած է ամէն տեսակ աշխատանքի, ժամանակ մը գաղթականական եւ պարենաւորման, ապա Թէմարի շրջանի կուսակցական գործիչ, յետագային դարձեալ զինուորական շարքերու մէջ առաջին գծի վրայ:

1918ի աշնան ռուսական բանակի հեռացումով Վանի պաշտպանութիւնը ապահովելու նպատակաւ կը կազմակերպուի տեղական 4րդ գունդը: Կը պատրաստուին ու կը մարզուին զինուորներ եւ ենթասպաներ եւ ճակատ կ'ուղեւորուին: Յարութիւնը առաջապահներու մէջն է ու կը մեկնի Առնեսի ճակատը: Կը մտնէ գնդացիրի բաժնին մէջ եւ կ'աշխատակցի նոյնպէս Ռուսերէն մեզի մնացած եւ Վանի լճի վրայ լողացող զինուորական նաւերու գործածութեան: Կարգապահ զինուորի մը նման մինչեւ վերջին րոպէն իրեն վստահուած դիրքերը կը պահէ: Իսկ նահանջի պարագային ալ կատարեց ամէնէն վտանգաւոր հրամանը: Երբ ամբողջ Առնէսի զօրամասը նահանջած է արդէն, ան կը մեկնի դէպի նաւերը եւ կրակի տալէ յետոյ, հազիւ գիշերով կը կարողանայ անվտանգ հասնիլ զօրամասին Պայազիտ-Աղա:

1918ի գարնան Սուրմալուն ենք: Մեր գունդով կը մասնակցինք Երեւանի շրջանի բոլոր կռիւներուն: Յարութիւնը իր գնդացիրներով միշտ ամէնէն վտանգաւոր դիրքերու վրայ է: Դաշ-Բուրուն, Դիգա, Դաւալու, Քիւչիւք եւ Պէյիւք-Վէտիներ...

Երբեք չպիտի մոռնամ զինք Պէյիւք Վէտիի կռիւներէն: Սարդարապատի ճակատամարտի նախօրեակին կ'ապրինք, թշնամի օղակը հետզհետէ կը նեղնայ: Արամէն կարգադրութիւն կը ստանանք գիշերով իսկ Դաւալուի ամբողջ հայ ազգաբնակութիւնը գնացքներով փոխադրել եւ լուսաբացին ալ մեր զօրամասով քաշուիլ Ղամարլու: Մեր ճանապարհը կ'անցնի ամբողջապէս թրքական գիւղերով: (Ավշար, Պէյիւք-Վէտի, Շիրազլու, Քիւչիւք-Վէտի) մեծ վտանգ մը պիտի անցընենք, բայց պէտք է անցնինք:

Մեր զինուորներու, թէ սպաներու, հետեւակ թէ ձիաւոր մասերու յանդգնութիւնը ու արիութիւնը անուրանալի եղաւ: Անուրանալի եղաւ նոյնպէս մեր աննման Յարութիւնի յամառութիւնը: Իր գնդացիրներով դամուած մնաց Շիրազլու կայարանի չուրջ եւ միւս խիզախ ընկերոջ — Վանեցի Տաճատի հետ — գնդացիրի կրակով կասեցուցին Պէյիւք-Վէտիէն յարձակող խոշոր թրքական ուժերը:

Պարտք կը զգամ հոս, Յարութիւնի անուան հետ յիշել եւ իր ընկերուհին, Պոլսեցի Աննիկ Քէօշկէրեանը այդ օրուան իրական հերոսուհին, որ ամենավտանգ կռուի ժամանակ իսկ կը հասնէր մինչեւ վիրաւորներուն գտնուած վայրը, կը դարմանէր եւ զանոնք փոխադրել կուտար կառախումբին մէջ:

Այս բոլոր գեղեցիկ դրուագներէն յետոյ, տարիներ անցած են: Չգիտէի նոյնիսկ որ Յարութիւնը Ֆրանսայի շրջանը կ'ապրէր եւ առիթը՝ անոր մահուան գոյժը եղաւ դժբախտաբար:

Խե՛ղճ Յարութիւն, դուն որ հայրենի լեռներու եւ ձորերու օդը շնչեցիր եւ Վանի ու Սեւանի կոհակներու մրմունջը լսեցիր, գիտեմ որ շատ սառն պիտի գայ քեզի օտար հողը... ափ մը հայրենի հող նուէր քու թարմ շիրիմիդ:

Տ. ԲԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

ԱՐԱՐԱՏ

Արարատը համայն մարդկութեան օրրանն է:

Արարատը նաեւ հայ ազգին գահաւոր մեծ հայրենիքին սիրտն է: Հոն մեր նախնիքը կերտեցին ցեղային մեծ բոյնը՝ Մեծ Հայաստանը, որ հետզհետէ իր սահմանները երկարեց Եփրատէն մինչեւ Կուր, նախահայոց Ուրարտուն, Նայիրին, Մուսասիրը, Մաննան ու Բիանան պարփակելով ու Հայկազանց, Երուանդունեաց, Արտաշունեաց, Արշակունեաց ու Բագրատունեաց հայ ընդարձակ աշխարհները կազմելով, Վասպուրականէն մինչեւ Գուգարաց աշխարհը, ու Աղձնիքէն մինչեւ Սիւնեաց տունը:

Արարատեան բարձրաւանդակը, Արմաւիրին, Արտաշատին ու Անիին աշխարհն է, Արտաշէսին, Արտաւազդին ու Տիգրանին բնակավայրն է, ու հայ դիւցազուններուն, անմահներուն եւ հերոսներուն պանթէոնն է:

Արարատին ստորոտը Հայաստանեայց եկեղեցւոյ մայր կեդրոնն է, Էջմիածնի, Շողակաթի, Գայեանէի ու Հռիփսիմեան տաճարներու հոյակապ արուարձանն է, ուր Գրիգոր Լուսաւորիչ, Ներսէս Պարթեւ ու Սահակ Պարթեւ մեծանուն կաթողիկոսները բնակեցան ուր Մեսրոպ Մաշտոց իր հնարած հայերէն տառերը քանդակել տուաւ, եւ ուր հայ աւագ թարգմանիչները ոսկեղէն մատեանները արտադրեցին:

Արարատը Արածանիին ու Երասխին Բիւրակնեան կեդրոնն է, որուն մայրական հովանիին տակ հայ ազգը 30 դարեր ապրեցաւ ու հայ թագաւորները Մեծ Հայոց ընդարձակ աշխարհները հովանաւորեցին:

Արարատը հայ մտաւորականին մտատիպարն է, հայ բանաստեղծին խթանը ու հայ պատմագէտին ուխտը:

Մարտնչող հայ ազատարար վերջին հերոսները հոն նահատակուեցան ու անոնց արեան կենսանորոգ կաթիլներուն վերեւ հոն բարձրացաւ մեր անդրանիկ Արարատեան Հանրապետութիւնը, 1918 Մայիս 28ին:

Ափսո՜ս որ այսօր մերը չէ Արարատին բարձրագոյն կատարը, այն խնկելի սրբավայրը որ Մասիս անունով կը գեղգեղուի դարերէ ի վեր, Ամասիայի օրերէն մինչեւ Մեծն Տիգրան ու Խոսրովին շրջանէն մինչեւ վերջին Արարատեան արքայ Գագիկ երկրորդը:

Արարատը պիտի ըլլայ վաղուան Մեծ Հայաստանի կեդրոնական աշ[illegible]տոր կոթողը որուն վրայ դարձեալ պիտի ծածանին Տիգրաններու ու Արտաշէսներու ծիրանաբոյր ու արծուեգարդ դրօշները:

Արարատէն պիտի խուժեն վրիժառու առիւծները, կերտելով նորագոյն Մեծ Հայաստանը:

ՆՈՒՊԱՐ ՄԱԳՍՈՒՏԵԱՆ

Ի ՊԷՏՍ ԶԱՐԳԱՑԵԼՈՑ

Սիրելի Արազ.— Բաղ մասնիկ մը (կամ բառ մը) ունինք, որ կը գործածուի միացնելու, շաղկապելու իմաստով: Բաղադրել, բաղկացնել, բաղհիւսել, նաեւ բաղխոհական (խորհրդակցական): Կ'ըսենք բաղխոհական պերճախօսութիւն՝ ազգային ժողովներու, խորհրդարանական ամէն տեսակ ճառերու, ընդհանուր կուսակցական հաւաքումներու մէջ խօսուած ճառօրէն արտայայտութիւններուն վերաբերեալ: Բաղը կերպով մը նման է շաղին — շաղկապ, շաղապատել... Բանասիրութի՞ւն — արդեօք շաղակրատին վրայի շա՞ղն ալ նոյն ձեւով է:

Կը խորհիմ թէ չպիտի մեղադրուիմ — ընդհակառակն — երբ հոս յիշեցնեմ ընթերցողներուս, թէ Քերականութիւնը երկու մասերէ կը բաղկանայ — Բառագիտութիւն եւ Համաձայնութիւն: Ինչ որ այս կամ այն եղանակով, մեր հետեւած ճամբան է: Առէ՛ք ո եւ է յօդուած — ի՛նչ նիւթի վրայ ալ որ ըլլայ — եւ հոն կրնանք պատշաճեցնել մեր Բառագիտական եւ Համաձայնական ծանօթութիւնները: Այսպէս, վերլուծական մեթոդով, նկատի կ'առնենք նոյն յօդուածին բառերու ընդհանուր շարքը, որոնք պէտք է ըլլան գրուած լեզուին հարազատութեան համաձայն, ըլլայ գործածութեամբ, ճաշակով, ըլլայ նորութեամբ իսկ, քանի որ ո եւ է նորութիւն պէտք է պատշաճի լեզուին հարազատ կանոններու ոգիին: Երկրորդ, նկատի կ'առնենք, թէ այդ բառերով առաջ բերուած, ստեղծուած հատուածները տրամաբանական, այսինքն՝ միտքին պահանջած տեսակ մը կանոնական շարքը (շարադրութիւն) կը պահե՞ն արդեօք:

Հոս ճիշդ տեղն է ըսել, թէ վարժ ու կանոնիկ գրողները բացառութիւն ըլլալով, մեր նոր սերունդին նոր գրողները անուշադիր են շարադրութեան, այո՛, քիչ մը անուշադի՛ր են: Ասոր գլխաւոր պատճառը բնականաբար այն է որ մեթոդով ուսուցումի բարիքէն զուրկ եղած են դժբախտ հանգամանքներուն բերումով, որոնց մէջ աճեցան ու զարգացան: Ամէնուն ալ կամքի եւ կորովի աճագին չափը գնահատելով հանդերձ, կը կարծեմ որ, այդ կամքին ու կորովին շնորհիւը իսկ, մեր արթուն ու կայտառ նոր գրողները, որոնք այսօր [illegible] գրական շարժումին գլուխը [illegible] անցնին — որոնցմէ արդէն կան որ անցած են— քիչ մը ուշադրութեամբ եւ հետեւելու ջանադրութեամբ, [illegible] է հետամուտ ըլլալով, պէտք է ընդ[illegible] գրկեն շարադրութեան որոշ ճշգրիտ ձեւ մը՝ զոր յաճախ գործածելով վերջ ի վերջոյ, անգիտակցաբար իսկ իրենց ոճը, ձեւը կ'ըլլայ: Այս կերպով իրենց աշխատութիւնն ալ կը դիւրանայ: Ինչպէս բառերը, զանոնք շարելու ուղիղ եւ տրամաբանական շարելու ալ կը նոյնանայ իրենց [illegible] գունակութեան:

Կան անոնցմէ ոմանք, որ [illegible] ձեւով կ'արտայայտուին, թէ քեր[illegible] կանութիւն, կանոն, նմանողութ[illegible] ուեւորդ բաներ են, թէ խնդիր [illegible] տադրելու կարողութեան վրայ [illegible] թէ չորքը կուգայ ինքնին քերական[illegible] կան ու տրամաբանական,— [illegible] այդ բառերը գիտնալու կամ [illegible] ջուած կերպով կիրարկելու: [illegible] մեծ, գայթուն, ինքնարուի [illegible] տութիւն մը կայ այս բռնածին մէջ: Այո՛, խնդիրը արտադրելու կարողու[illegible] թեան վրայ է: Ո՛րքան, մեր [illegible] նոր գրական պատմութեան մէջ, [illegible] քան քերականներ կամ քերական[illegible] գէտներ որոնք լաւագոյն [illegible] ստորագրած, ընդունելով հանդերձ [illegible] ու յնդիհինները, ամէն ազգի մէջ [illegible] կան դասակարգ մըկըկազմեն [illegible] աշխատած են, կ'աշխատին հայ գր[illegible] բականութեան անունով, ներկայ[illegible] ու անցեալին մէջ եղած են լեզուին [illegible] նոգարտ պահպանութեան ազգային[illegible] յուռ իմաստուններ տիտղոսով: [illegible] այս այսպէս:

Բայց խօսուն, ճռուղուն [illegible] տուններն ալ պէտք է գիտնան, թէ [illegible] րենց արտադրական ընդունակու[illegible] թիւնը ապահովաբար ազդուած է [illegible] ու նոր ընթերցումներէ՝ որոնց [illegible] նատուր եղած են: Իրենց ոճը [illegible] րակոյս կը կրէ տարբեր կրակին [illegible] այդ ընթերցումները ներգործեցին [illegible] րենց մէջ: Փոքրիկ օրինակ մը, [illegible] ֆիի տարփատենչ ընթերցող մը [illegible] գրող կ'ըլլայ, մեծ վիպագրին ո՛չ [illegible] այն գրական, բարոյական ազդեց[illegible] թեան տակ կը կքի, այլ անոր [illegible] րուն եւ համաձայնութեան կերպ[illegible] ծրն ալ կ'ազդէ իրեն վրայ: Նոյնը [illegible] եւ օտար գրողներու ընթերցու[illegible] պատուաստը մեր միտքին [illegible] կին վրայ: Դարերէ ի վեր այս [illegible] պէս է եւ այսպէս ալ պիտի [illegible] քանի մարդկութիւնը ուզէ որ [illegible] կանութիւնը իր քաղաքակրթ[illegible] հմայքը ըլլայ: Ես մօտաւոր [illegible] յին եւ ներկային մէջ կը ճանչնամ [illegible] մեծամասնաբար երէց եւ կրտսեր [illegible] ներ, որոնք քերականական կա[illegible] րու անտարբեր գտնուելով [illegible] ընտիր շարադրութիւն ունին, [illegible] ացում կը պատճառէ շատերուն, [illegible] պէս նաեւ ինծի, քանի որ մօտէն [illegible] տեմ թէ անոնք մեր ··· դասա[illegible] առջեւ չեն կրնար դիմանալ քեր[illegible] նական (Բառագիտութեան եւ Համա[illegible] ձայնութիւն) փոքր քննութեան [illegible] Բայց զի՞ փոյթ.— Մուխը [illegible] կ'ելլէ եւ ասիկա բաւական է: [illegible] կայն, անշուշտ կը խորհիք որ [illegible] պիսիները իրենց նախատիպը [illegible] սկզբնատիպը ունին՝ որ լմած է [illegible] նոնց միտքը, եւ անոնց գիրգ ու [illegible] տաղ ուղեղը կրած է հուպն ու [illegible]

ԷՋ ՄԸ ԿԻԼԻԿԻՈՅ ՊԱՏՄՈՒԹԵՆԷՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՎԵՐՋԻՆ ԹԱԳԱՒՈՐԸ
ԼԵՒՈՆ Ե. ԼՈՒՍԻՆԵԱՆ

1373 ապրիլին, ապստամբեցան եւ սպաննեցին իրենց անարժան թագաւորը:

Այս ծայրայեղութեան դիմելէ առաջ, Մեսրոպ կաթողիկոս վերջին հնարք մը փորձած էր: Խորհած էր գահուն վրայ նորէն տեղաւորել Կոստանդին Դ.ի այրին, որ այն ատեն Տարսոն քաշուած էր, եւ անոր այնպիսի ամուսին մը տալ, որ կարող ըլլար արքունական հմայքը բարձրացնել: Այս մտադրութեամբ, Տարենտէի Ֆիլիպ իշխանին, թագուհիին հօրեղբօր դրկած էր պատուիրակութիւն մը, զոր կ'առաջնորդէր Սիսի արքեպիսկոպոսը Յովհաննէս, եւ Մանուէլ անուն Ճենովացի ասպետ մը որ իբր թարգման կը ծառայէր: Ֆիլիպ զանոնք ուղարկեց Գրիգոր Թ. Պապին, Ուրբանոս Ե.ի յաջորդին, որ յուզուած՝ Հայաստանի դժբախտութիւններէն հաճեցաւ ամուսնութեան ծրագրին, եւ իբր ամէնէն յանձնարարելի թեկնածու մատնանշեց Պրունզվիքի դուքսի Օթոնը, որ Սաքսի կայսերական ընտանիքին հետ ազգական էր, եւ որ զանազան պատերազմներու միջոցին, զինուորական մեծ համբաւ մը շահած էր: Միւս կողմէ, Պապը փորձեց, Հայերու ճակատագրով շահագրգռել Եւրոպայի միւս իշխանները, գրելով Նափոլիի Յովհաննա թագուհիին, Վենետիկի եւ Ճենովայի դուքսերուն, Ռէյմոն Պերանժէին, Հռոդոսի աւագապետին եւ վերջապէս Հունգարիոյ Լուի թագաւորին, որ ազգական էր Մարիամ թագուհիին: Զուր ջանքեր: Ամուսնութիւնը տեղի չունեցաւ, Եւրոպան, ահաւոր պատերազմներով տակնուվրայ, անզգայ մնաց քահանայապետին կոչերուն:

Այս իրադարձութեանց միջոցին Պետրոս Ա.-ագնուականներու կուսակցութեան կողմէն սպաննուեցաւ 17 յունուար 1369ին: Երեք տարի խնամակալութենէ ետք, իր դեռատի զաւակը, Պետրոս Բ. Կիպրոսի գահը բարձրացաւ, 12 յունուար 1372ին: Իր արքունիքն էր Լեւոն, Հայաստանի թագին օրինաւոր ժառանգորդը՝ Պոհեմոնի մահէն ի վեր: Ատեն մը նշանուած էր Մորէայի իշխանուհիի մը հետ, այս իշխանը ի վերջոյ ամուսնացած էր Սուասոնի Մարգրիտին հետ, աղջիկը Սուասոնցի Ժանին, պայլ Ֆամակուստայի եւ որ շատ յարգանք կը վայելէր իր զարմիկին մօտ, որմէ ընդունած էր Երուսաղէմի սենեկապի տիտղոսը:

Հայերը վերջին ծայր յուսահատ, անիշխանութենէն յոգնաբեկ եւ Թուրքերու բռնակալութենէն զայրացած՝ անոր դիմեցին:

Սիսի պատգամաւորները Ֆամակուստա հասան 1373ի սեպտեմբերի սկիզբը: Երբ Պետրոսի ներկայացան թախանձեցին որ իր ազգականը Հայաստան վերադառնայ, ուր զինքը կը կանչէին բովանդակ իղձերն ազգին:

Լեւոն որ եւ է պատրանք չէր սնուցաներ: Լաւ կը ճանչնար ժողովրդեան անյարիր նկարագիրն ու Լատիններու հանդէպ ազգային պաշտամունքի նախանձախնդիրներուն ատելութիւնը: Իր հօրեղբօր Գուիդոն թագաւորին ողբերգական վախճանին յիշատակը զինքը կը տխրեցնէր: Թագաւորել ամայի երկրի մը վրայ որ անդադրում ոտնակոխ եղած էր բարբարոս հրոսներէ, առանց շողենաւի, առանց բանակի եւ առանց եկամուտի ամէն տեսակ դաւադրութեանց եւ դաւաճաններու մէջտեղը, այնքան ալ նախանձելի ճակատագիր մը չէր:

Եւ սակայն, խուսափիլ իր պարտականութենէն, որքան ալ վտանգալից ըլլար, իրեն թուեցաւ՝ անարժան քաջարի ցեղի մը շառաւիղին: Երբ Պետրոս թագաւոր հարցում ըրաւ իր դիտաւորութեանց մասին, ասպետական սա պատասխանը տուաւ.

— «Եթէ իմ մերժումովս, երկիրը ձեռքէ ելլէ, որքան Պապը եւ բոլոր քրիստոնեայ թագաւորներն ու իշխանները պիտի այպանեն զիս, եւ ըսեն, թէ իմ անկարութեամբ եւ անհոգութեամբ, ամբողջ երկիրը եւ քրիստոնէութիւնը կորստեան մատնեցի, եւ այս իսկ պատճառաւ Տէր արքայ, կ'ուզեմ ընդունիլ եւ երթալ տէր դառնալ արդար ժառանգութեանս եւ օգնել քրիստոնէութեան, պաշտպանելու կաթոլիկ հաւատքը, իմ ամբողջ օրինական իշխանութեամբ»:

Նախանձով կամ թէ իր բազուկին իրապէս պէտք ունենալուն, այն պատերազմին, որ նոր պայթած էր Ճենովայի եւ Կիպրոսի միջեւ, Պետրոս թոյլ չտուաւ որ մեկնի ան: Լեւոն պարտաւորուեցաւ դեսպանները ճամբու դնել, անոնց խոստանալով իր գալուստը, խաղաղութեան վերահաստատումէն անմիջապէս ետքը:

Բաւականացաւ խնամակալութեան ժողով մը կազմելով, որ կը բաղկանար Մարիամէն, Կոստանդինի այրիէն, Ռէմիէն, իր Կոռիկոսի կոմս Պոհեմոն հօրեղբօրը այրիէն, Պարթելմիէն վերջիշեալ Պոհեմոնի անհարազատ զաւակէն եւ Պարոն Վասիլէն:

Հետեւաբար դեսպանները նաւ նստան եւ կարեցին անցնիլ թշնամի գիծերը եւ մեծ վտանգներու մէջէն, յաջողեցան Սիս մտնել, որ պաշարուած էր Սուրիոյ էմիրին կողմէ: Անոնց ներկայութիւնն ու թագաւորին մօտալուտ գալուստը, խանդավառութիւն առաջ բերաւ, ու բնակիչները զէնքի դիմեցին, էմիրին զօրքերը յանկարծակիի բերին եւ զանոնք փախուստի մատնեցին:

Ուրիշ միջադէպ մըն ալ նորէն յապաղեցուց Լեւոնի մեկնումը: Ճենովացիները Ֆամակուստան գր[illegible] էին: Ամբողջ արքունիքին հետ [illegible] տարկուելով, ամբաստանուեցաւ [illegible] Պետրոս Ա.ի սպանութեան մասնակ[illegible] ցած էր: Իր անմեղութիւնը [illegible] հաստատուեցաւ: Եւ սակայն [illegible] րաւ ազատեցաւ ճենովական [illegible] քաղցութենէն: Իր կնոջը [illegible] րու լքումով եւ դրամական [illegible] մարի մը միջոցաւ, այս վաճառա[illegible] ներէն թոյլտուութիւն [illegible] Կոռիկոս անցնիլ ամրան մէկ [illegible] իր մօր եւ կնոջ հետ:

Սիսի մօտեցած էր եւ ուր [illegible] թէ անհամբեր կը սպասէին [illegible] բայց հոն հասնելէ առաջ, [illegible] ւորեցաւ Կոռիկոսի միջնաբերդին [illegible] րամանատար Ճենովացիին [illegible] թիւնները ապարդիւն հանել, [illegible] վրդովէր իր հայրենակիցները [illegible] լուրերով:

Ծրջած զրոյցներուն նայելով, [illegible] ւոն աւելի զբաղած էր զինքը [illegible] րուէն արտաքսելու քան Հայաստանի վերանուաճելուն եւ իրենց դէմ [illegible] տեսնէր զինուորական ահաւոր [illegible] րաստութիւններ: Այնպէս որ [illegible] վացի ծովակալը՝ Ֆամակուստ[illegible] ցականաւ մը դրկեց, իր անձին [illegible] հսկելու հրամանով:

(3)

փը սիրած գրողներուն։

Պէտք է ամէնքը ընդունինք որ ամէն ազգերու մէջ ամէնէն աւելի փայլուն եւ համբաւուած գրողները միանգամայն լաւագոյն շարադրողները եղած են, բառագիտութեամբ եւ համաձայնութեամբ։ Եւ իբրեւ կնիք մեր գաղափարներու այս կարգին, բանինք որ քերականութիւնն ալ այսպիսի գրողներու արտադրութենէն քաղուած է...։

Կը տեսնենք դեռ։

ՏԱՐԱԶ

«Մանուկներու Օրը»

ՔԱՇԱՆ.— Այս երկու բառերը կը կազմէին աւանդքը բացման խօսքին զոր արտասանեց օրուան նախագահ Պ. Լ. Զօրմիսեան «Ցառաջդիմասիրաց»ի դպրոցական հանդէսին, կիրակի 10 նոյեմբեր կազմակերպուած Փանկէօ - Քաշանի մէջ։

Փարիզի մէջ եւ շրջակայքը համարաւոր վայրերի տեղեր կան չորսօրուան սրահներով՝ հաճելի անցընելու համար կիրակին։ Ի՞նչն էր սակայն որ մօտէն ու հեռուէն երկու սրահ լեցնելու չափ բազմութիւն մը եկած էր այդ նեղ սրահը պայթեցնելու։ Ճշմարտութեան հակառակ չըլլար եթէ ըսենք որ Փանկէօ - Քաշան միակ շրջանն է իր դպրոցով ուր անխտիր համախմբուած են բոլոր տեսակի տարրեր՝ «Ցառաջդիմասիրաց»ի դրօշին — Հայ մանուկը Հայ պահել — արդիւնաւորելու բաղձանքով։ Սրահին պատկերը այնքան արտասովոր էր որ նախագահը խանդավառ կը ձայնէր.— «Ամէն դպրոցական հանդէս որ կը կատարենք, պէտք է մկրտենք «Մանուկներու Օր» եւ մօտենանք այդ օրուան ոչ թէ պարզ հանդէսի հանդամանքով, այլ սրբազան ուխտի խորհուրդով։ Պէտք է շարժիլ քանի դեռ կապը չէ տկարացած նորերուն եւ հիներուն միջեւ. վայ՜ր երբ անոնք քանի մը անցնին, արդէն ուշ պիտի ըլլայ ու կապը խզուած։ Հետեւաբար քանի առիթը մեր ձեռքն է, մեր սերունդը հայ զգացումով ու ազգային մշակոյթով զինելու, անհատական ու հաւաքական շահու սիրոյն, քալենք կողք կողքի, ամուր բռնած ցեղին դրօշը, ապրելու գիտակցութիւնը, կատարելով մեր ծնողական ու ազգային կրկնակ պարտականութիւնները»։

Նախագահին խօսքերը միահամուռ ծափերով հազիւ վերջացած, բեմին վրայ շարուեցան դպրոցին աշակերտաշակերտուհիները երգելու համար հայ երգը։ Սրահին համար իրական անակնկալ մըն էին երգչախումբին երգած հայ ժողովրդական երգերը մեծ մասամբ Կոմիտաս վարդապետէն — հոգին խայթո՞ց անոնց ու անմահ վարպետին։ Կ'արժէ շնորհաւորել Պ. Սահակ Յովհաննէսեանը որ կրցած էր այնքան յաջող կերպով կազմակերպել երգի բաժինը, կարճ ժամանակի մը ընթացքին։

Քանի կ'երկարին պանդխտութեան տարիները, կարծես այնքան աւելի քաղցր կը հնչէ մեր ականջին մայրենի բարբառը հայ մանուկին շրթունքէն։ Այսպէս մենք հաճոյքով լսեցինք փոքրիկներու արտասանութիւնն ու երգը։ Նախորդ հանդէսներու ընթացքին մենք լսած էինք Հայաստանի աշխարհագրութեան մասին մանրամասն տեղեկութիւններ աշակերտութեան բերնէն, այս անգամ Պ. Նշան Պէշիկթաշլեան Հայոց պատմութեան աւանդական շրջանէն գլուխներ պատմել տուաւ փոքրիկ աշակերտուհիներուն։ Մայրենի լեզուն երգով, պարով, արտասանութիւնով ու ազգային պատմութիւնով փայլելու հոգեկան պահուն սրահ կը մտնէր Պ. Շաւարշ Միսաքեան, որ ներկաներու բազմանքին վրայ քանի մը ոգեւորիչ խօսքեր ուղղեց։ Ջերմապէս գնահատելով գաղթական ժողովուրդի մը շինարար ոգին եւ ինքնապաշտպանութեան ճիգերը, յիշեց կենդանի օրինակներ սարսափի շրջանէն։ «Ոչ ոք իրաւունք ունի մեկուսանալու, մանաւանդ երիտասարդները երբ հարցը կը վերաբերի նոր սերունդին փրկութեան»։

Այս տաք մթնոլորտին մէջ յաւականչական երեւոյթ մը կը յուզէր բոլոր սրտերը։ Խումբ մը աշակերտաշակերտուհիներ յանուն բոլոր ուսանողութեան ինքնաբուխ միտք բեր ու գումար մը հաւաքեր էին նուէր մը ընելու իրենց յարգելի ուսուցչին՝ Նշան Պէշիկթաշլեանի ամուսնութեան առթիւ։ Իսկապէս յուզիչ էր տեսարանը երբ անոնք գուրգուրանքով կը մատուցանէին իրենց նուէրը ինչպէս նաեւ երկու ծաղկեփունջեր, նորապսակ ամոլին, ընդհանուր խանդավառութեան մէջ։ Տիրող ջերմութենէն քաջալերուած, վարչութեան կողմէ Պ. Ա. Գարակէօզեան աճուրդի հանեց երեք կարպետ նուիրուած Պ. Յարութիւն Մինասեանի կողմէ։ Սիրով կը մասնակցէին բոլորը աւելին տալու մրցումով. այդ պահուն մոռցեր էին տնտեսական տագնապը։ Մասնաւոր յիշատակութեան արժանի է Պ. Վահան Տէօքմէճեան իր լայն մասնակցութեան համար։ Վարչութիւնը խորապէս ազդուած, պատւոյ անդամ արձանագրեց զայն։

Հանդէսին պարային բաժինը անցաւ նոյնպէս շատ յաջող։ Լեռնական ծանր ու թեթեւ պարեր պարեցին Օր. Վերոնիկ Զատիկեան եւ Պ. Գարեգին, ինչպէս նաեւ փոքրիկն Ռէժինա։ Պարողներու այս երրորդութիւնը առեղծեց բուռն խանդավառութիւն։

Հանդէսին գեղարուեստական բաժինը յաջողութեամբ լրացած, պարի մասը շարունակուեցաւ մինչեւ կէս գիշեր եւրոպական ու կովկասեան պարերով, միշտ պահած իր հայկական դիմագիծը։ Բաժնուելէ առաջ փոքր սրահէն, ժողովուրդը մէկ փափաք կը յայտնէր,— ունենալ աւելի ընդարձակ սրահ մը, հոն կազմակերպելու դպրոցական հանդէսները եւ վայելելու մեր վաղուան յոյսերուն յաջողութիւնը ազգային ածուներու մէջ։

Ապրի՛ն «Ցառաջդիմասիրաց»ի անդամները։

Կ. ՆԻԿՈՂՈՍԵԱՆ

ՓԱՐԻԶԻ ՈՒՍ. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ

Ուս. Միութեան նոր շրջանի առաջին ընդհ. ժողովը տեղի ունեցաւ անցեալ կիրակի 10 նոյեմբեր «Մարի Նուպար» հիմնարկութեան մէջ։

Ժողովը լսելով վարչութեան գեկուցումը գնահատեց անոր գործունէութիւնը եւ ընտրեց նոր վարչութիւն, հետեւեալ անդամներով.— Պ. Ս. Պալապանեան՝ նախագահ, Պ. Յ. Եղիազարեան՝ փոխ - նախագահ, Պ. Ծ. Թիւրապեան՝ խորհրդական, Պ. Գաւիլանեան՝ ատենադպիր, Գ. Խակար՝ գանձապահ։

Լրատու

ՄԵՆՔ ԱԼ ՀԱՆԴԷՍ ՈՒՆԻՆՔ

—•—

ՇԱՎԻԼ.— Փանկէօ - Քաշանէն վերջ կարգը Շավիլինն է, որ տուաւ իր ցերեկոյթ - պարահանդէսը։ Մեր թաղն ալ ունի սրտցաւ տարր մը որ կը մտածէ իր դպրոց - մանկապարտէզին եւ իր լումաներով կը պահէ զայն։

Ձեռնարկին գլուխը կանգնած են «Համազգային»ի եւ Կ. Խաչի մասնաճիւղերը, հոգ տանելով որ հայ մանուկը իր մայրենի լեզուն չմոռնայ եւ չօտարանայ եւ հայ երգը միշտ վառ մնայ իր շրթունքին վրայ։

Արդար եւ անկարելի է ուրանալ այն մեծ դերը զոր կը կատարեն Կ. Խաչն ու Համազգայինը գաղթաշխարհի մէջ գործելով լռիկ մնջիկ, առանց թմբուկի եւ մեծապատիւ երեւելիներու, մէկը հիւանդն ու ծերը, անգործն ու փոքրիկն ունենալով իր գուրգուրանքին առարկայ, իսկ միւսը ամսական մէկ ֆրանքի չնչին զոհողութեամբ նուիրուած կրթական գործին։

Այս նպատակներով, ծրագիրներով կազմուած ընկերութիւնները ո՞ր հայուն սրտին չեն խօսիր, աշխարհի որ անկիւնն ալ գտնուին։

Այդ փոքրերուն համար է նորէն որ այս կիրակի Շավիլը կուտայ իր տարեկան հանդէսը ճոխ յայտագրով մը, որու ընթացքին պիտի լսենք Պ. Գարեգինի թառին անուշ ելեւէջներն ու շնորհալի փոքրիկն Ռէժինայի սքանչելի պարերուն խաղը։ «Եփրատ» նուագախումբն ալ իր կարգին պիտի ոգեւորէ ներկաները։

Մէկ խօսքով, բացառիկ օր մը վիլցիներուն եւ անոնց որ Շավիլը կը սիրեն։

ՄԷՆ - ՍԷ

ԹՈՒՐՔԻԱ

Նոր հրահանգներ

ՓՈՔՐԱՄԱՍՆՈՒԹԵԱՆՑ ԵՒ ՕՏԱՐ ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒՆ

Կրթական գործավարութիւնը շրջաբերական մը ղրկած է այն եօթը կուսակալութեանց որոնց սահմանին մէջ օտար եւ փոքրամասնութեանց դպրոցներ կան։ Շրջաբերականը այս դպրոցներուն ուսումնական ծրագիրներուն մասին հետեւեալ հրահանգները կուտայ.

Օտար եւ փոքրամասնութեանց դպրոցներու մէջ նոր բաժին եւ դասարան չի կրնար բացուիլ։ Միայն թէ Թուրքերէնի մէջ տկար աշակերտներուն համար մասնաւոր դասընթացք բանալու արտօնութիւն կը տրուի։ Թուրքերէնի դասերը այս դասին յատուկ ուսուցիչները միայն պէտք է աւանդեն։

Ասկէ զատ, այս դպրոցներուն մէջ աւանդուող պատմութեան եւ աշխարհագրութեան դասերը պէտք է աւանդուին Թուրք դպրոցներու ծրագրին համաձայն։ Այս դպրոցները Թուրք լիսէներու եւ միջնակարգ դպրոցներու յատուկ պատմութեան եւ աշխարհագրութեան դասերէն զատ, եթէ ուզեն նաեւ աւանդել իրենց պատկանած ազգային պատմութիւնն ու աշխարհագրութիւնը, այդ պարագային պայման է որ իրենց որոշած դասագիրքերը քննուին կրթ. գործավարութեան յատուկ յանձնախումբին կողմէ եւ ընդունուած պարագային միայն գործածուին։ Այս դասերն ալ Թուրքերէն պիտի ըլլան եւ Թուրք ուսուցիչներու կողմէ պիտի աւանդուին։

Նոյն դպրոցներու միւս դասագիրքերն ալ Թուրք դպրոցներու այս օրուան ծրագրին հակառակ պէտք չէ ըլլան։ Այս պայմաններու գործադրութիւնը ապահովելու համար, կրթական գործավարութիւնը յատուկ յանձնաժողով մը կազմած է։ Այս յանձնաժողովը պիտի վաւերացնէ այն դասագիրքերը որոնց գործածութեան մասին ոչ մէկ արգելք կը տեսնէ։

** Գործավարութիւնը դպրոցական քննութիւններուն համար որոշած է կանոնագիր մը պատրաստել, յատուկ յանձնաժողովի մը ձեռքով։ Կանոնագիրը պատրաստուելէն վերջ, կարգ մը դպրոցներու տնօրէնները Անգարա պիտի հրաւիրուին, անոնց կարծիքները առնուելու համար։ Կանոնագիրը Պետական Խորհուրդին կողմէ վերջնական հաւանութիւն ստանալէ յետոյ պիտի սկսի գործադրուիլ եւ այլ եւս յաճախ քննութեանց եղանակ փոխելու անպատեհութիւնները պիտի վերնան։

135 ՄԱՔՍԱՆԵՆԳ ԲՌՆՈՒԱԾ

Մաքսանենգներու հետ Հարաւային սահմանին վրայ կատարուած ընդհարումէ մը վերջ, բռնուած են 135 մաքսանենգներ, երեքը մեռած վիճակով։ Գրաւուած են մաքսանենգուած մեծ քանակութեամբ զանազան ապրանք եւ կարեւոր գումար մը օտար թղթադրամներու եւ ոսկեդրամի։

ՀԻԹԻԹԱԿԱՆ երեք մեծ գերեզմաններ բացուած են Ալաճահէօյիւքի մէջ։ Այս գերեզմանները 6 ու կէս եւ 8 մեթր խորութիւն ունին եւ առաջաւոր Ասիոյ մէջ մինչեւ հիմա եղած հնագիտական գիւտերու առաջին կարգին վրայ կուգան։ Գերեզմաններէն հանուած են ոսկիէ, պղինձէ, անագապղինձէ, արծաթէ եւ թրծուած հողէ բազմաթիւ անօթներ, զէնքեր ու զարդեր։

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ ՆՈՐ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆԸ

ԽՄԲ.— Նոյնութեամբ կ'արտատպենք Պոլսոյ թերթերէն, որոնք անհնարին դարձուցած են ծանօթ քաղաքներու անունները, հաւատարմութեամբ հետեւելու համար թրքական արտասանութեան։

Արեւելեան նահանգներու մէջ կազմուելիք երրորդ ընդհ. քննչութեան եւ Մունզուր կուսակալութեան կազմութեան օրինագիծը Ազգ. Ժողովին յանձնուած է։

Օրինագծին համաձայն, Պիթլիսի նոր կուսակալութիւնը կը կազմեն Խիզան, Քոթում եւ Տիճլէ գաւառակը այս վերջինին միացնելով շրջակայ կուսակալութիւններէ եւ գաւառակներէ առնուած կարգ մը տեղերը։ Տիճլէ գաւառակին կեդրոնը պիտի ըլլայ Էկիլ։ Վանի պիտի կապուի նաեւ Հավասոր գաւառակը՝ իր մէջ ունենալով Նարդոս, Հոշապ եւ Հավասոր գիւղերը։ Նոյնպէս գաւառակ մը պիտի ըլլայ Սիվրիճէ գիւղը Էլազիզի կապուած կարգ մը գիւղերու միանալով։ Էլազիզի պիտի կապուին դարձեալ Քիղսիի, Զան եւ Բալուի, Օհի գիւղերը, Քարաքօչան գաւառակը կազմելով։

Պիթլիսի պիտի կապուին նաեւ Վոնքի եւ Վանի Ահլաթ գաւառները։

Կուսակալութիւն մը պիտի կազմեն Փուրչաքա, Արղուին, Շավշատ եւ Երզրումի Եուսուֆէլի գաւառակները իբր կեդրոն ունենալով Արդուինը։ Այս կուսակալութիւնը պիտի կոչուի Ջորուհի կուսակալութիւն։

Որոշուած են նաեւ գաւառակները Մունզուր կուսակալութեան որ մասնաւոր վարչական դրութեան մը ենթակայ պիտի ըլլայ։

Ասոնցմէ զատ, Մուշ կուսակալութեան Սասուն գաւառակը Սղերդի եւ Ագրը կուսակալութեան Մալկիրտ գաւառակն ալ Մուշ կուսակալութեան պիտի կապուին։

ԶՈՐՍ ԳԵՐՄԱՆՆԵՐՈՒ 16,000 ՈՍԿԻՆ

Անգարայէն կը հաղորդեն.— Ազգ. Ժողովը բուռն վիճաբանութիւններ ունեցաւ օրինագծի մը շուրջ, որով կ'առաջարկուէր 16 հազար ոսկի վճարել նախապէս Թուրքիա գտնուած չորս Գերմաններու, անոնց պահանջը փակելու համար։ Օրինագիծը կ'առաջարկէր նաեւ առանց տուրք կտրելու վճարել այս գումարը։

Կարգ մը երեսփոխաններ խօսք առնելով բուռն կերպով դէմ արտայայտուեցան վճարումը առանց տուրքի ընելու առաջարկին դէմ։ Ընդդիմախօսներէն Զանգզայէի երեսփոխան Ջիա Կէվհէր ի մէջ այլոց ըսաւ թէ խնդրին պէտք է նայիլ ոչ զգացումով, ոչ ալ օգնութիւն ընելու տեսակէտով։ «Եթէ զգացումի նայինք, պէտք պիտի ըլլար տուրքէ զերծ ընել թոշակները այն հազարաւոր այրիներուն ու որբերուն, որոնց ամուսիններն ու հայրերը հայրենիքին համար մեռան պատերազմի դաշտին վրայ։ Շիտակ բան չէ նաեւ այն առարկութիւնը, որ պիւտճէի յանձնաժողովը կ'ընէ խնդիրը քիչ մը քաղաքական է ըսելով։ Ասկէ զատ, կարծեմ այս գործը կը պատկանի 310 թուականին, որ իմ ծնած ժամանակիս կը համընկի։ Մենք չենք կրնար այսքան հին խնդիրներով զբաղիլ, մենք ամէնէն աւելի կը շահագրգռուինք հանրապետութեան շրջանի գործերով»։

Ելմտական գործավարին բացատրութիւններէն վերջ, օրինագիծը քուէի դրուեցաւ եւ ընդունուեցաւ։

ՄԱՄՈՒԼ

ՀԱՅ Կ. ԽԱՉԻ ԴՊՐՈՑՆԵՐԸ

—•—

«Հայրենիք» այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ կը գրէ (27 հոկտ.).

— «Հայ Կ. Խաչի նոր մշակած եւ մասնաճիւղերուն ղրկած «ուսման ծրագիրը», կազմուած է խնամքով եւ արժանի է գնահատութեան ու ընդհանուր գործադրութեան։

Ծրագիրը կը բացատրէ, նախ եւ առաջ, որ Հայ Կ. Խաչի բոլոր դպրոցները երկու հիմնական նպատակ կը հետապնդեն՝

Ա) Հայերէն կարդալ ու հասկնալ, ինչպէս եւ հայերէն անսխալ գրել սորվեցնել։

Բ) Ընդհանուր գաղափար մը տալ հայ ազգի ծագման ու զարգացման, ինչպէս եւ ժամանակակից Հայոց պատմութեան ու մշակոյթի մասին։

Այս նպատակները իրագործելու համար ծրագիրը կը յանձնարարէ վեց տարուան դասընթացք մը, շաբաթական երեք դասաժամով։ Այնուհետեւ մանրամասն կը բացատրուի իւրաքանչիւր տարի ի՛նչ աշխատանք պէտք է կատարուի թէ հայերէն եւ թէ Հայոց ազգային պատմութիւն ու Հայաստանի աշխարհագրութիւն սորվեցնելու համար։ Միաժամանակ կը հրահանգուի բոլոր վեց տարիներու ընթացքին ալ սորվեցնել մանկական, ժողովրդական եւ ազգային հայ երգեր։

Ուսման ծրագրէն ոչ նուազ խնամքով պատրաստուած է նաեւ դպրոցներու «կազմական կանոնագիրը»։

Հայ Կ. Խաչի իւրաքանչիւր մասնաճիւղ այսուհետեւ պարտաւոր է հայ դպրոց մը բանալ, եթէ տեղին վրայ հայ դպրոց չկայ տակաւին եւ եթէ հայ դպրոցի մը պահանջ կը զգացուի։ Դպրոցի վերին հսկողութեան համար մասնաճիւղը կ'ընտրէ յատուկ կրթական յանձնախումբ մը, որ կը հաստատէ նաեւ ուսուցիչներու ընտրութիւնը։

Հայ Կ. Խաչի բոլոր մասնաճիւղերու վրայ պարտականութիւն կը դրուի հոգ տանիլ, որ իրենց համայնքին մէջ դպրոցական տարիք ունեցող մանուկներէն ոչ մէկը զրկուի հայ լեզուի եւ ազգային պատմութեան ուսումէն։ Միաժամանակ պարտականութիւն կը դրուի դպրոցներուն կից ունենալ նաեւ լրացուցիչ դասընթացքներ չափահասներու եւ նախակրթական դպրոցները վերջացնողներու համար։ Վերջապէս, բոլոր մասնաճիւղերու վրայ պարտականութիւն կը դրուի պարբերաբար ծնողական ժողովներ գումարել՝ միասին խորհելու համար երեխաներու ազգային զգացումը վառ պահելու միջոցներու մասին։

Ուսման ծրագրի եւ կազմական կանոնագրի հետ միասին, ինչպէս ըսինք երէկ, Հայ Կ. Խաչի մասնաճիւղերուն ղրկուած է դասագրքերու ցանկ մը, որմէ կը յանձնարարուի ընտրել դպրոցներու դասագրքերը։ Առաջին եւ երկու տարիներուն համար կ'առաջարկուին Լուսաբեր, («Մանկական աշխարհ»), Հրազդան եւ Արփի, երրորդ տարուան համար՝ Լուսաբեր եւ Օշական, չորրորդ տարուան համար՝ Լուսաբեր եւ Մեղրագետ եւ հինգերորդ ու վեցերորդ տարիներու համար՝ Գանձարան միջին դասու։ Իւրաքանչիւր դպրոցի համար ուսուցիչը կամ ուսուցչուհին պիտի որոշէ, թէ այս դասագրքերէն ո՞ր մէկը ընտրէ իր աշակերտներուն համար։

Ինչպէս կը տեսնուի, Հայ Կ. Խաչը որոշած է այսուհետեւ իր գործունէութեան ամէնէն կարեւոր խնդիրներէն մէկը դարձնել մեր նոր սերունդի հայեցի դաստիարակութիւնը։ Եւ սակայն կ'ընէ այն խոր համոզումով, որ օտար երկիրներու մէջ ապրող ամէն հայ երեխայ հայ լեզուն, պատմութիւնն ու գրականութիւնը գիտնալով կարող է ոչ միայն աւելի լաւ Հայ, այլ եւ աւելի լաւ քաղաքացի ըլլալ իր երկրորդ հայրենիքին համար։

Ինքնին հասկնալի է, որ Հայ Կ. Խաչի այս ազգօգուտ աշխատանքները այնքան աւելի արդիւնաւոր պիտի ըլլան, որքան աւելի հայ հասարակութիւնը ամէն տեղ նիւթապէս եւ բարոյապէս զօրավիգ հանդիսանայ անոր բոլոր ձեռնարկներուն»։

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ Բ

ՋԷՄԱԼ ՓԱՇԱՅԻ ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐԸ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑ

Վերածեց՝ Պ. ՖՐՈՒՆՃԵԱՆ

5. Սանճագի դատարաններուն պատժական բաժանմունքը պէտք է լրացուի շրջանի երդուեալ դատարաններով։ Այս դատարանները կը բաղկանան նախագահէ մը որ անմիջապէս յաջորդող բարձր դատարանի մը վերաքննիչ ատեանի, որմէ կախում ունի սանճագի դատարանը, անդամներէն կրնայ ընտրուիլ եւ երկու նոյն վերաքննիչ ատեանի սանճագին հաշտարար դատաւորներուն մէջէն նշանակուած անդամներէ, որոնցմէ մէկը իսլամ, միւսը քրիստոնեայ։

6. Երդուեալ դատարանը փոխն ի փոխ նիստ պիտի գումարէ իւրաքանչիւր քազայի մէջ, ուր իր ներկայութիւնը պէտք է։

7. Իւրաքանչիւր քազայի մէջ պիտի գտնուի հարցաքննիչ դատաւոր մը։ Երդուեալ դատարանի նախագահին տրամադրութեան տակ պիտի դրուի անոր կողմէ կատարուած նախաքննութեան արդիւնքը։ Նախագահը խոկոյն պէտք է լուր տայ* վերաքննիչ բարձր ատեանին եթէ իրեն յանձնուած գործերուն մէջ անկանոնութիւններ կամ անիրաւ յետաձգումներ նըկատէ։

8. Երդուեալ դատարանը կը քննէ — իբր վերաքննութիւն — հաշտարար դատաւորներու տուած վճիռները քրէական դատերու մասին։ Կը վճռէ առաջին եւ վերջին դատավարութեան մէջ գողութեան եւ ապօրինութեան պարագաներ, որոնց պատիժը 500 դրուշի կամ երեք ամիս բանտարկութեան շուրջ է։

9. Առնուազն վեց վերաքննիչ բարձր ատեաններ պէտք են ըլլան։ Իւրաքանչիւրը կը բաղկանայ կուսակալէն նշանակուած բանիմաց եւ քննութիւն անցուցած նախագահէ մը եւ պէտք եղածի չափ դատական խորհուրդներէ, վճռելու համար իրենց ներկայացուած քաղաքային դատերը եւ ընտրելու համար նախագահներ շրջուն երդուեալ դատարաններուն։ Այս ատեանը կրնայ որոշում տալ եթէ նախագահը եւ երկու անդամները ներկայ ըլլան։ Պէտք է ունենայ ընդհանուր լիազօր մը եւ բաւական թիւով գործակատարներ եւ փոխանորդներ։

10. Առեւտրական դատարաններ պիտի ըլլան միայն այն տեղերը, ուր պէտք կայ։ Հոն ուր առանց կը գործեն, քաղաքային դատարանը իրաւունք չունի առեւտրական դատերով զբաղելու։

11. Շէրիի դատարաններու իրաւասութիւնները պիտի ճշդուին եւ կուսակալը ուշադրութիւն պիտի դարձնէ որ չկոտրի միւս դատարաններու հեղինակաւորութիւնը։ Շէրիի դատաւորները կրնան միեւնոյն ատեն նախագահ ըլլալ նահանգին ուրիշ դատարաններու։

(Բաղդատել 1895ի բարենորոգման ծրագրի 29—39 թիւ յօդուածները։ 1880ի եւրոպական յանձնախումբին ծրագրին 125—263 թիւ յօդուածները)։

ՅՕԴ. ԺԱ.

1. Այն նահանգին մէջ պիտի կազմուին ոստիկանական մարմին մը եւ ոստիկան զօրքի մարմին մը։ Այս խումբերը կը բաղկանան կէսը մահմետական կէսը քրիստոնեայ հաւասար թիւով նահանգին բնակիչներէն առնուած զինուորներէ։

2. Այս խումբերուն կազմակերպութիւնը եւ վարչութիւնը պիտի յանձնուին Թուրքիոյ մէջ պաշտօնի կոչուած եւրոպացի զինուորականներու։

3. Համայնքներու մէջ պիտի դրուին շրջանապահներ, որոնք պիտի նշանակուին կուսակալին կողմէ եւ ենթակայ պիտի ըլլան միւտիրին հրամանին։

(Բաղդատել 1895ի ծրագրին 18—21 յօդ.։ 20 Հոկտ. 1895 հրամանագրին 24րդ յօդուածը)։

ՅՕԴ. ԺԲ.

Նահանգական զինուորցուները խաղաղութեան ժամանակ իրենց ծառայութիւնը պիտի կատարեն իրենց ծննդավայրին մէջ։ Քրտական ձիաւոր խումբերը (նախկին Համիտիէ) պիտի լուծուին։

(Բաղդատել 1895ի ծրագրին 25 թիւ յօդուածը եւ 20 Հոկտ. 1895ի հրամանագրին 28 թիւ յօդուածը)։

ՅՕԴ. ԺԳ.

Վարչական պաշտօնեաները եւ նահանգային դատաւորները պէտք է առնուին իսլամ եւ քրիստոնեայ բնակչութենէն հաւասար թիւով։ Սանճագներու միւթէսարրիֆներուն եւ քազաներու գայմագամներուն նշանակումի առթին պէտք է նկատի ունենալ ազգաբնակչութեանց թիւերը եւ անոնց տնտեսական շահերը։

(20 Հոկտ. 1895ի հրամանագրին 5-րդ յօդուածը)։

ՅՕԴ. ԺԴ.

Միայն տեղացի բնակիչները իրաւունք ունին ընտրելու եւ ընտրուելու։

(1895ի ծրագրին թիւ 24 յօդուածին հաստուած 8 եւ 1895ի հրամանագրին թիւ 27 յօդուածը)։

ՅՕԴ. ԺԵ.

1. Օրէնք, հրաման, հրահանգ, շրջաբերական եւ պաշտօնական յայտարարութիւններ պիտի հրապարակուին նահանգին երեք լեզուներով (թուրքերէն, հայերէն, քրտերէն)։

2. Խնդրագիրները եւ ամէն գրութիւնները, որոնք դատական կամ վարչական պաշտօնէութեան պիտի յղուին, կրնան գրուիլ ըստ կողմերու փափաքին, այս երեք լեզուներէն մէկով։ Կողմերը կրնան իրենք զիրենք պաշտպանել դատարանի առջեւ իրենց մայրենի լեզուով։

3. Դատական վճիռը կը տրուի թուրքերէն լեզուով եւ կողմերուն կը տրուի, վճռագրին կից, իրենց լեզուին թարգմանուած ընդօրինակութիւն մը։

(Բաղդատել 1895ի ծրագրին 40 թիւ յօդուածը։ 1880ի եւրոպ. յանձ. ծրագրին 22 թիւ յօդուածը։ 6 ապրիլ 1913ի ներքին գործոց նախարարին շրջաբերականը արաբ. լեզու գործածող կուսակալութիւններուն)։

ՅՕԴ. ԺԶ.

1. Նահանգի իւրաքանչիւր ազգաբնակչութիւն իրաւունք ունի ամէն տեսակ դպրոցներ հիմնելու եւ օժանդակելու անոնց։

2. Կրնայ այս դպրոցներու բարօրութեան համար սեփական տուրք նշանակել եւ գանձել։

3. Այս դպրոցներուն մէջ դասաւանդութիւնը կը կատարուի ազգային լեզուով։

4. Վերին հսկողութիւնը կը կատարէ կուսակալը՝ ըստ նահանգային հիմնական օրէնքին նախատեսած պայմաններուն։

5. Ամէն մասնաւոր դպրոցի մէջ թուրքերէնը պարտաւորիչ է։

(Բաղդատել XIV գլուխ 1880ի ծրագրին)։

(46)

ծերուն։ Այնպէս որ, կացութիւնը շատ ծանր է Անգլիոյ համար, քանի որ Իտալիա 60,000 զինուոր կեդրոնացուցած է Լիբիոյ մէջ։

Խռովութիւններ ծագեցան նաեւ կարգ մը գաւառական քաղաքներու մէջ։

*** Գահիրէի ցոյցերու պահուն, դպրոցի մը սանդուղը փլաւ եւ խումբ մը ուսանողներ գետին գլորեցան։ Մէկը մեռաւ, իսկ ինը հոգի վիրաւորուեցան։

Բոլոր խռովութեանց միջոցին անգլ. զինուորները դուրս չելան զօրանոցներէն։ Կառավարութիւնը յայտարարութիւն մը ուղղեց ժողովուրդին, յանձնարարելով չխանգարել բարեկարգութիւնը։

Անգլիական ընտրութիւնները վերջացան երէկ

Երէկ, հինգշաբթի, վերջացան Անգլիոյ երեսփ. ընտրութիւնները, որոնց արդիւնքը մեծապէս պիտի ազդէ երկրի քաղաքականութեան վրայ։ Քուէարկութեանց կը մասնակցէին 31,305,527 քաղաքացիներ, որոնց աւելի քան կէսը կիներ։ Թեկնածուներու թիւն էր 1308։ Երբ երեսփ. ժողովը լուծուեցաւ (25 հոկտեմբեր), ազգ. կառավարութիւնը ունէր 412 ձայնի մեծամասնութիւն։ Հաւանական չէ որ այս անգամ այդքան ջախջախիչ յաղթանակ մը տարած ըլլան։ Վերջնական արդիւնքը պիտի հաղորդուի այսօր։ Աշխատաւորականները, որոնք միայն 59 երեսփոխան ունէին, այս անգամ հոապատիկ յաջողութիւն կը սպասէին։ Կը թուի թէ նորէն ազատականները պիտի պահպանեն հաւասարակշռութիւնը։

Անվերջ տեսակցութիւններ Փարիզի մէջ

Հռոմի ֆրանսական դեսպանը նոյեմբեր 13ին երկար տեսակցութիւն մը ունեցաւ Պ. Մուսոլինիի հետ։ Ըստ սովորութեան մանրամասնութիւնները գաղտնի կը պահուին. բայց կ՚ըսուի թէ խօսակցութեան գլխաւոր նիւթը եղած է տնտեսական պատիժներու խնդիրը։ Ինչպէս յայտնի է, Իտալիան ալ փոխադարձաբար միջոցներ ձեռք պիտի առնէ պատժարկու երկիրներու դէմ։ Արդէն իսկ առաջին քայլը առած են Ֆրանսայի դէմ, կանխիկ վճարում պահանջելով։

Միեւնոյն օրը, Փարիզի իտալական դեսպանն ալ տեսակցութիւն մը ունեցաւ Պ. Լավալի հետ։ Թերթերը կ՚ըսեն թէ հանդստացուցիչ տեղեկութիւններ տրուած են փոխադարձաբար։

Ցոյն ճարտարապետի մը սարքած խաղերը

Երկար հետապնդումներէ յետոյ, ոստիկանութիւնը առջի օր ձերբակալեց յոյն ճարտարապետ մը, Ալեքսանդր Ցալփաթուլոս, որ յաջողած է քանի մը միլիոն ֆրանք փոխ առնել ընկերային ապահովագրութեանց սնտուկէն, գրաւի դնելով իր չինած տուները, մինչդեռ անոնք արդէն գրաւի գրուած էին ուրիշ պարտքերու փոխարէն։

Ճարտարապետին դէմ դատ բացած են նաեւ 17 անհատներ, որոնք նմանապէս խաբուած եւ մեծ գումարներ փոխ տուած էին։ Իր մեղսակիցն եղած է նօտար մը, Ժիլէ, որ երեք տարի առաջ պաշտօնանկ եղած էր, զանազան զեղծումներու հետեւանքով։

Ողողումներու աւերը հարաւ. Ֆրանսայի մէջ

Ռօն, Սօն եւ ուրիշ գետերու յորդումը ահագին վնաս պատճառած է միջին եւ հարաւային Ֆրանսայի մէջ։ Ավինեօն պատմական քաղաքին փողոցները անանցանելի դարձած են կառքերու համար։ Նոյն տեսարանը Լիոնի, Մարսէյլի, Վալանսի եւ ուրիշ կարեւոր քաղաքներու արուարձաններուն մէջ։ Կը վախցուի որ աւելի ծանրանայ աղէտը։ Արդէն իսկ չորս հոգի մեռած են, հազարաւոր բնտանիքներ անպատսպար կը մնան եւ բազմաթիւ գիւղեր հաղորդակցութենէ զրկուած ըլլալով պարէնաւորման դժուարութիւն կը կրեն։ Այս ողողումները կը յիշեցնեն 1856ի օրերը, երբ ահռելի աղէտի մը մատնուեցան միեւնոյն շրջանները։ Ավինեօնէն մինչեւ Մարսէյլի արուարձանները տեղ տեղ ջուրերը բարձրացած են մինչեւ ութ մեթր, իբրեւ հետեւանք տեղատարափ անձրեւներու, որ կը շարունակուէին երկուշաբթիէն ի վեր։ Հարիւրաւոր բնակիչներ խուճապահար փախած են իրենց բնակարաններէն, մանուկներով, թանկագին իրերով, բնտանի անասուններով եւ ուտելիքներով։ Արլի եւ Թարասքոնի փողոցները ջրանցքներու վերածուած են։ Ամէն կողմէ ջրհանկիրներ եւ կամաւորներ կը հասնին, աղէտեալներուն օգնութեան համար։ Ավինեօնի մէջ ուսուցիչ մը մեռաւ կայծակէն զարնուելով։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՏԱԼԻԱ 18,000 ՈՒՂՏ ԳՆԵՑ Արաբիոյ մէջ, վճարելով 1,620,000 տոլար, կամ ուղտ գլուխ 90 տոլար, մինչ հրապարակի գինը 20 տոլար է։

ՍԹԱՎԻՑՔԻի ԽԱՐԴԱԽՈԹԵԱՆՑ դատավարութիւնը կը շարունակուի անընդհատ։ Կառա, Պայոնի քաղաքապետը, մինչեւ վերջը ճառ խօսելով ուրացաւ որ եւ է պատասխանատուութիւն եւ ամէն մեղք նետեց գրաւատան տնօրէնին՝ Թիսիէի վրայ։ Երկու ամբաստանեալները դէմ դիմաց հանուեցան, բայց կարելի չեղաւ մեծ յայտնութիւններ ստանալ։

60 ՀՈԳԻ ԹՈՒՆԱՒՈՐՈՒԵՑԱՆ Օլնի - սու - Պուայի եւ Մէզօն Լաֆիթի մէջ, ձիու միս կերած ըլլալով։ Կը կարծուի թէ ձիարշաւներու հիւանդոտ ձիեր մորթուած էին։

ՔԱՋ ՕԴԱՆԱՒՈՐԴՈՒՀԻՆ, Օր. Ճօն Պէթըն, յաջողեցաւ կտրել հարաւային Ատլանտեանը, 3200 քիլոմեթր հեռաւորութիւնը կտրելով 14 ժամ 17 վայրկեանէն։ Ժամական միջին հաշուով 224 քիլոմեթր։ Ամբողջ թռիչքը տեւած էր երեք օր, 8000 քիլոմեթր հեռաւորութեամբ։ Օդանաւորդուհին 25 տարեկան է։ Առաջին անգամ է որ օդանաւորդուհի մը կը կտրէ հարաւային Ատլանտեանը։

Հ. Յ. Դ.

Դաւառ

ՓՈՆՏ ՕԹՆԱՅԻ կոմիտէն ենթակոմիտէն ընդհ. ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2ին, Դրադարանի սրահը։ Կարեւոր օրակարգ։ Կը խնդրուի Սէն Փիէռի վիճ. խումբի ընկերներէն ներկայ ըլլալ որոշեալ ժամուն։

«ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ»Ը ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ
ԱՆԻԷՌ-ՊՈՒԱ-ՔՈԼՈՆՊԻ ՄԷՋ

կազմակերպուած «ԱՐԱՄ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

16 Նոյեմբեր, Շաբաթ երեկոյ, ժամը 9էն մինչեւ առաւօտ

ՊՈՒԱ – ՔՈԼՈՄՊԻ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԱԿԱՆ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

Salle des Fêtes, Rue des Halles. Bois-Colombes.

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻՆ ԱԼ. ԽԱՏԻՍԵԱՆ ԵՒ Լ. ՋՈՐՄԻՍԵԱՆ

գեղարուեստական ճոխ բաժին, տիկին ԳԵՒՈՆԵԱՆ (երգ), Օր. ՇԱՀԼԱՄԵԱՆ (ջութակ), արտասանութիւն եւայլն։ Հայկական եւ եւրոպական պար։

կը նուագէ ԵՓՐԱՏ նուագախումբը հայկական եւ եւրոպական եղանակներ ղեկավարութեամբ ՕՆՈՍԵԱՆի։

Թառիստ Գարեգին կը նուագէ եւ կը պարէ կովկասեան պարեր։

Ճոխ պիւֆէ։

Ընտիր ճաշ։

Մուտք 5 եւ 3 ֆրանք։

ՑԵՐԵԿՈՅԹ-ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ ԵՒ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ՇԱՎԻԼԻ Մ. ՃԻՒՂԵՐՈՒՆ ԿՈՂՄԷ

ի նպաստ տեղւոյն Մանկապարտէզին։

ԿԻՐԱԿԻ 17 ՆՈՅԵՄԲԵՐ ԺԱՄԸ 4ԷՆ ԿԷՍ ԳԻՇԵՐ

23 Ռիւ Գարնօ, Սէն-Լազարի գծին Շավիլի կայարանին մօտ։

գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին Թառիստ Պ. Գարեգին եւ փոքրիկն Ռէժինա իր հայկական եւ կովկասեան պարերով։

Կ՚արտասանէ Օր. ԱԻՃԵԱՆ։

կը մասնակցի ԵՓՐԱՏ նուագախումբը։ Եւրոպական պար։

Մուտք 5 ֆրանք։

ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄԻ ՑԵՐԵԿՈՅԹ-ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

15 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ ԿԻՐԱԿԻ, **Salle Jean-Goujon**ի ՄԷՋ

8, Rue Jean-Goujon. Paris 8.

Մանրամասնութիւնները մօտ ատենէն։ Կը խնդրուի նկատի ունենալ այդ թուականը։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէր եւ Տիկին Գ. Շահլամեան եւ իրենց աղջիկը՝ Օր. Հեղինէ, ինչպէս նաեւ Շահլամեան, Զպուքեան, Թոռոսեան, Աստրեան, Հիւսեան, Սարաճեան եւ Ներսէսեան ընտանիքները իրենց շնորհակալութիւնները կը յայտնեն ամէն անոնց որոնք անձամբ, նամակով, հեռագրով, մամուլով, ծաղկեպսակով եւ զանազան բարեսիրական հաստատութեանց նուիրատուութիւններով ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց սիրելի որդւոյն, եղբօր եւ ազգականին՝ ՍԻՄՕՆ ՇԱՀԼԱՄԵԱՆի սրտակեղեք մահուան առթիւ, որ տեղի ունեցաւ հոկտեմբեր, 28ին, երկուշաբթի օր, 18 տարեկան ծաղիկ հասակին մէջ, 338 Ch. de St. Julien, Marseille։

Հոգեհանգիստ եւ պատարագ պիտի կատարուի նոյեմբեր 17ին, կիրակի առաւօտեան ժամը 11ին, Պօմօնի Սուրբ Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ։

ԿԱՐԵՒՈՐ ԺՈՂՈՎ

ՓԱՐԻԶԻ Համազգայինի մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր անդամները եւ համակիրները, 17 նոյեմբեր կիրակի կէսօրէ վերջ, ժամը 3ին, մէթրօ՝ Cadetի եւ Aux Trois Portes սրճարանին վերնայարկը։

Ներկայ կ՚ըլլան Ֆրանսայի կեդր. վարչութեան անդամները։

Զեկոյց Համազգայինի ընդհ. գործունէութեան եւ անմիջական ձեռնարկներու մասին։ Ժողովը պիտի վերջանայ ժամը 6.30ին։

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՓԱՐԻԶԻ ՏԱՐՕՆ-ՏՈՒՐՈՒԲԵՐԱՆԻ Նահանգային Միութեան ընդհ. անդամական ժողովը այս կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2ին, 119 Ավընիւ տ՚Իթալիի սրճարանը։ Մէթրօ Մէզօն Պլանշ։ Խիստ կարեւոր օրակարգ։ Բոլոր անդամներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։

Պ. ԺՕԺԷՆ ՖՐՕ, Տալատիէի դահլիճին ներքին նախարարը, շարունակ յարձակման կ՚ենթարկուի աջակողմեաններու կողմէ։ Զինադադարի օրը ըլլալով մը կ՚երաւ, երբ կը պատրաստուէր ճառ խօսելու։ Զորեքշաբթի օր, դարձեալ ճառ խօսելու գացած էր Պուլոնիը, երբ հրմշտուք մը սկսաւ սրահին առջեւ, լուսանքներ արձակուեցան եւ ցուցարարներէն մէկը յառաջ նետուելով, բռունցք մը իջեցուց նախկին նախարարին դէմքին։ Բարեկամները օգնելով, բռունցք մը իջեցուց նախկին նախարարին դէմքին։ Բարեկամները օգնութեան հասնելով իրենց կարգին դաս մը տուին յարձակողին, որ ձերբակալուեցաւ։

ԻՐԱՒԱԲԱՆԱԿԱՆ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿ
ԱՐՏԱՒԱԶԴ ՅԱՆԸՄԵԱՆԻ

179 **Rue de Vaugirard**· **Métro: Pasteur**. **Tél, Ségur**: 74-14

Կը ստանձնէ ամէն կարգի դատական գործեր։

Անձամբ կը պաշտպանէ Հաշտարար, Րէֆերէյի եւ Առեւտրական Դատարաններու առջեւ։

փոխադրական արկածներ. Անյուսալի արդիւնք։ Սուանց կանխավճարի։

Հպատակութեան խնդիրներ. Զափազանց արագ եւ ընդունելութեան մեծ հաւանականութիւնով։

Առնելիք-տալիք, ամուսնութիւն, ժառանգութիւն, ամուսնալուծում, ընկերութիւններու, տան վարձակալութեան եւ այլ պայմանագիրներ։

Դիմումներ հարթելու համար ամէն դժուարութիւն։

Խմբագրութիւն նամակներու, թարգմանութիւն եւ վաւերացում, Վաւերացում Ազգային Ընկերակցութիւններու։

Կ՚ընդունի ժամը 10էն 12 եւ 18էն 20 եւ ժամադրութեամբ։

Փակ է միայն Հինգշաբթի եւ Կիրակի կէս օրերէ յետոյ։

ԱՐՈՒՑ ԽՆՏԱՄԵԱՆ

Maison KHENDAMIAN

ԱՄԷՆԷՆ ԱՐԴԻԱԿԱՆ ՆԿԱՐՆԵՐԸ ՉԱՓԱՒՈՐ ԳԻՆԵՐՈՎ

ՔԱՌԻԹ ՓՈՍԹԱԼ՝ 12ը 25 ֆրանք։ ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ նկարներու մասնագիտութիւն. քաշուած մեր STUDIOի կամ հարսանիքին վայրը՝ առանց յաւելումի՝ 12ը 125 ֆրանք։

Carte d'identitéի նկարներ՝ 12 հատը 10 ֆր., 6 հատը 7 ֆր.։

Biscuiterie NANSEN

Բացուած է Տէսինի մէջ ՊԻՍԿԻՒԻԹԸՐԻ ՆԱՆՍԷՆ, որ կը պատրաստէ եւրոպական ամէն տեսակի թարմ պիսքիւիներ, քէյքեր Շամբաներ, միգմոնսօ, Մատլէն Մաքարօն Սապլէ եւայլն։ Կ՚ընդունինք մեծաքանակ Արեւելեան ամէն տեսակի անուշեղէններու։ Մեծաքանակ եւ փոքրաքանակ վաճառում։ Մասնաւոր զեղչ ճաշարաններու եւ նպարավաճառներու։ 13 տարուան փորձառութիւն ունեցող եւ ՍԷՆ ՇԱՄՈՆի մէջ հռչակ հանած մասնագէտ ՊԱՌՈՒԱՒԵԱՆ ՎԱՀԷ կը պատրաստէ մեր առաջնակարգ և համեղ պիսքիւիները։

Մեր վաճառանիշն է՝ ՊԻՍՔԻՒԻ ՆԱՆՍԷՆ

ԴԻՄԵԼ *Maison ARAKÉLIAN SARKIS*

12, Rue Nansen, Décines (Isère).

ԿՈՒԶԷ՞Ք ՁՈՒՏ ԽԱՂՈՂԷ ԵՒ ԱՆԻՍՕՆԷ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԱԾ ՕՂԻ ԽՄԵԼ

ՀԱՐՑՈՒՑԷՔ ՓՏՏՈՒՑԷՔ ԵՒ ԳՆԵՑԷՔ

ՌԱՔԻ ՏԻՒՋ

ԱՐՓԱՑԵԱՆ ԽՄԻՉՔ

ԿԱԶԴՈՒՐԻՉ ԱՆԱՐԱՏ ԱԽՈՐԺԱԲԵՐ

Պոլսոյ օղին է որ ձեր ուզածին պէս կը ճերմկնայ եւ քէյֆ կուտայ։

Ֆրանսայի համար արտօնատէր՝ Յ. ՏԱԼԱՔԻՒԲԷԵԱՆ

8, Rue Suffren, MARSEILLE, Tél. D. 70-89

Փարիզի ներկայացուցիչ Գ. ՃԻՏԷՃԵԱՆ,

75, Ave. Victor – Hugo, Clamart (Seine)

Լիոնի ներկայացուցիչ ՃԸՆԿԸՏՐԵԱՆ եւ ԹԷՐԶԻԵԱՆ

2+1, Rue de Criqui

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13)

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Անգլ. բնագրէն թարգմ. Ժ.

Հեղինակուհի՝ ԷԿԱԹԱ ՔՐԻՍԹԻ

Գլուխը թօթվեց. զգացի որ հարուածը մեծապէս ազդած էր իր վրայ։ Իր մեծ ու կարմրած այտերը սմքեր էին եւ այդ ուրախ - զուարթ ու առողջ մարդը բոլորովին քայքայուեր էր։

— Քու գիտցածէդ աւելի դէշ է խնդիրը, ըսաւ հանդարտօրէն, ինծի նայէ, Շէփըրտ, քեզի հետ խօսիլ կ՚ուզեմ, միասին տուն կուգա՞ս ...

— Հիմա չեմ կրնար. տակաւին 3 հիւանդ ունիմ տեսնելիք եւ ժամը 12ին բուժարանս ըլլալու եմ ուրիշ հիւանդներ քննելու համար ...

— Ուրեմն, կէսօրէն յետոյ, ոչ, աւելի լաւ է որ իրիկունը գաս եւ միասին ճաշենք. ժամը 7.30ին, կ՚ըլլա՞յ։

— Այո, կրնամ ... ի՞նչ կայ նորէն։ Րէլֆը՞ ...

Զեմ գիտեր թէ ինչու այդ հարցումը ըրի. թերեւս անոր համար որ շատ անգամ խնդիր հանողը Րէլֆն էր։

Էքրոյտ աժգունած՝ նայուածքը ինծի ուղղեց. կարծես իմ բառերս հազիւ թէ կը հասկնար։ Զգացի որ լուրջ բան մը պատահած էր. Էքրոյտը այդքան յուզուած վիճակի մէջ չէի տեսած։

— Րէլֆը՞, ըսաւ ան շփոթած, ոհ, ոչ, ան չէ ... Րէլֆը Լոնտոն է ... վայ անպիտան, օրիորդ Կէնէթն է աս եկողը ... չեմ ուզեր այս հարցին մասին անորհետ խօսիլ ... ուրեմն այս գիշեր, Շէփըրտ, ժամը 7.30ին ...

Գլուխովս նշան ըրի, Էքրոյտ աճապարանքով հեռացաւ, իսկ ես ապշած մնացի։ Րէլֆը Լոնտո՞ն գացեր է. բայց անշուշտ Քինկզ Էպօթ էր նախորդ կէսօրէն յետոյ։ Երէկ գիշեր կամ այս առտու կանուխէն գացած կրնայ ըլլալ. եւ սակայն Էքրոյտի ձեւերը տարբեր տպաւորութիւն կ՚ըստեղծէին։ Այնպէս մը խօսած էր որ կարծես թէ Րէլֆը ամիսներով գիւղ մտած չըլլար։

Ժամանակ չունէի աւելի երկար ըղձալու համար հանելուկը լուծելու համար։ Օրիորդ Կէնէթը րանեց զիս, նոր լուր կը սպասէր ինծմէ։ Քարօլայն քրոջս նկարագիրը ունի ան ալ, բայց իր քով կը պակսի եզրակացութիւններ հանելու այն անվրիպելի յատկութիւնը որ տեսակ մը մեծութիւն կուտայ քրոջս ապմավարութեան։ Օրիորդ Կէնէթ չնչասպառ հարցումներ կ՚ուղղէր ինծի։

Մեզ եղեր էր Տիկին Ֆէրըրսին, այնպէս չէ՞, շատերը կ՚ըսեն եղեր թէ տարիներէ ի վեր սովորութիւն ըրեր է թմրեցուցիչ դեղեր առնել. աղէկ բան չէ որ մարդիկ բերնէ բերան այդ տեսակ խօսքեր կ՚ընեն։ Եւ սակայն, դժբախտութիւնը հոն է որ ընդհանրապէս ճշմարտութեան նշոյլ մը կայ այդ զրոյցներուն մէջ. առանց կրակի ծուխ չկայ։ Կ՚ըսուի եղեր նոյնպէս որ Պ. Էքրոյտն ալ իմացեր է եւ նշանտուքը եւ ըրեր է, որովհետեւ խիկապէս նշանուեր են եղեր։ Ինքը, օրիորդ Կէնէթը, հաստատ ապացոյց ունի եղեր այդ մասին. անշուշտ ես ամէն բան գիտեմ եղեր, բժիշկները միշտ կը գիտնան այդ տեսակ բաներ, բայց երբեք չեն խօսիր։

Եւ այս բոլոր հարցումները ըրաւ ան՝ սուր եւ փայլուն նայուածք մը նետելով ինծի՝ տեսնելու համար թէ իր ենթադրութիւնները ինչ ազդեցութիւն պիտի գործէին իմ վրաս։ Բարեբախտաբար քրոջս հետ երկար ատեն ապրած ըլլալով, կրնամ անտարբեր ձեւ մը առնել եւ միշտ պատրաստ եմ պզտիկ, անվնաս պատասխաններով գոհանալու։ Այս պարագային շնորհաւորեցի օրիորդ Կէնէթը որ մասնակից չըլլար այդ աղտոտ բամբասանքներուն։ Շատ տեղին էր այդ յարձակումս, խորհեցայ ինքնիրեն։ Դժուար կացութեան մէջ մնաց. ինքզինքը գտած չէր դեռ երբ առի, քալեցի։

Տուն եկայ մտածկոտ, քանի մը հիւանդներ ինծի կը սպասէին բուժարանը։ Ճամբեցի հիւանդներուս վերջինը — գոնէ այդպէս կը կարծէի — եւ որոշեցի քանի մը վայրկեան անցընել պարտէզը ճաշէն առաջ, երբ տեսայ որ հիւանդ մը եւս ունէի։ Կին մըն էր. ոտքի ելաւ ու մօտեցաւ ինծի. զարմացած իրեն նայեցայ։ Ինչո՞ւ, ես ալ չեմ գիտեր. թերեւս անոր համար որ օրիորդ Րասըլը զօրաւոր մէկու մը տպաւորութիւնը կը գործէ վրադ, մէկը որ զերծ է ամէն տեսակ հիւանդութենէ։

Էքրոյտի տանտիրուհին բարձրահասակ կին մըն է, գեղադէմ, բայց արեւոյթով անհաճոյ։ Խոժոռ նայուածք մը ունի եւ շրթունքներ զորս պինդ կցելով փակած է։ Ինծի այնպէս կը թուի որ եթէ սպասուհի կամ խոհանոցի ծառայ ըլլայի իր հրամանին տակ, անոր ոտքին ձայնը լսելուս պէս կծիկը պիտի դնէի։

— Բարի լոյս, բժիշկ, ըսաւ օրիորդ Րասըլ. կը խնդրեմ որ սա ծունկս քննէք անգամ մը ...

Քննեցի, բայց չիտակը ըսելով բան մըն ալ չնշմարեցի։ Ցաւին մասին իր ըրած նկարագրութիւնը այնքան անհաւատալի էր որ եթէ դիմացինս թեթեւ նկարագրով կին մը եղած ըլլար, պիտի կասկածէի թէ չինծու էր իր պատմութիւնը։ Վայրկեան մը, նոյնիսկ, մտքէս անցաւ որ օրիորդ Րասըլ դիտմամբ հնարած էր ծունկին ցաւը՝ Տիկին Ֆէրըրսի մահուան մասին բերնէս խօսք առնելու համար, բայց անմիջապէս տեսայ որ այդ դատողութիւնս սխալ էր։ Հազիւ թէ ակնարկ ըրաւ այդ ողբերգութեան մասին։

Սակայն եւ այնպէս կասկած չկայ որ կենալ եւ խօսիլ կ՚ուզէր հետս։

— Շնորհակալ եմ այս դեղին համար, բժիշկ, ըսաւ ան վերջապէս, չիտակը, չեմ հաւատար թէ որ եւ է օգուտ կրնայ ունենալ։

Ես ալ չէի հաւատար թէ օգտակար կրնար ըլլալ, բայց ի պաշտօնէ բողոքեցի։ Ամէն պարագայի մէջ վնասակար դեղ մը չէր. մարդ իր արհեստի գործիքները պէտք է վերաբերել գովէ։

— Այս դեղերուն վրայ բնաւ վստահութիւն չունիմ, ըսաւ օրիորդ Րասըլ. ... նայուածք մը նետելով արհամարհոտ նայուածք մը շիշերուս վրայ։ Իրարու քով շարուած սրուակներուն վրայ։ դեղը վնասակար բան է. օրինակ թմրեցուցիչ առնելու սովորութիւնը ...

— Անիկա ...

— Մեծ յարգ կը վայելէ բարձր ընկերութեան մէջ ...

Վստահ եմ որ օրիորդ Րասըլ ընկերութեան աւելի շատ բան գիտէ բարձր ընկերութեան մասին քան ես. վիճաբանելու փորձ անգամ չըրի։

—Ըսէք, բժիշկ, եթէ, օրինակ, թմրեցուցիչներ առնելու սովորութեան գերի եղած ըլլայ, որ եւ է դարման կա՞յ ...

(Շար.)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Clacière 15 – 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

SAMEDI
16
ՆՈՅԵՄԲԵՐ
ՇԱԲԱԹ
16 Novembre
1935

11 ՏԱՐԻ — 11e Année No. 2963

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԵԳԻՊՏԱԿԱՆ ՓՈԹՈՐԻԿԸ

Անգամ մը եւս պոռթկաց Եգիպտոսի ազգայնականութիւնը, որ տարիներէ ի վեր անվհատ կը մարտնչի բրիտանական տիրապետութեան դէմ: Եւ արիւնը հոսեցաւ Գահիրէի մէջ:

Վերջին հեռագիրներու համաձայն, ընդհարումները կը շարունակուին դեռ: Կառավարութիւնը որոշած է անդորրութիւնը վերահաստատել ամէն գնով, իսկ «Վաֆտ»ը իր կարգին կը յայտարարէ թէ «մինչեւ ծայրը պիտի երթայ»:

Այս ազգարարութիւնը կը նշանակէ անխնայ պայքար, ապահովելու համար Եգիպտոսի բացարձակ անկախութիւնը եւ վերահաստատումը 1923ի սահմանադրութեան:

Ազգայնականները կը կարծեն թէ հասած է ժամը, հիմա որ Մեծն Բրիտանիա ստիպողաբար պէտք ունի Եգիպտոսի ժողովուրդին բարեացակամութեան եւ աջակցութեան, Հապէշական տագնապին առթիւ:

«Վաֆտ»ը այլեւս չուզեր օրօրուիլ խոստումներով եւ «կանխիկ դրամ» կը պահանջէ, ինչպէս կ'ըսեն փոխաբերաբար:

Խօսուած ճառերէն կ'երեւայ որ այդ ուղղութեամբ աշխատանքներ եւ դիմումներ կատարուած են կառավարութեան միջոցաւ, սակայն Լոնտոն ոչ միայն չլսելու զարկած է, այլեւ անուղղակի եւ չոր ու ցամաք պատասխան մը տուած է, վերջին պահուն:

Ուրիշ իմաստ չունի նախարար Սըր Ս. Հորի հետեւեալ յայտարարութիւնը, քաղաքապետարանի դահլիճէն.

— «Երբ քննեցինք 1923ի եւ 1930ի սահմանադրութեանց գործադրութեան խնդիրը, յարմար չտեսանք առ այժմ, առաջինը անգործնական, երկրորդը անժողովրդական գտնելով»:

Այսքանը արդէն բաւական էր, որպէսզի բաժակը յորդէր: Եւ փոթորիկը պայթեցաւ նոյեմբեր 13ին,— ճիշդ այն օրը երբ, 17 տարի առաջ, հանգուցեալ Զաղլուլ փաշայի օրով, եգիպտական պատուիրակութիւն մը կը ներկայանար Լոնտոն, անկախութիւն պահանջելու համար:

Ճիշդ մէկ օր առաջ, «Վաֆտ»ի գործադիր կոմիտէն ժողով գումարած եւ ճշդած էր իր դիրքը, ամէնէն առաջ մերժելով որ եւ է աջակցութիւն՝ օրուան դահլիճին:

Միւս օրը կուսակցութիւն եւ ժողովուրդ փողոց իջան, մասնաւորապէս ուսանողութիւնը գատադուլ հռչակեց, եւ ծագեցան ծանօթ խռովութիւնները, արիւնալի հետեւանքներով:

Ո՞ւր կրնայ յանգիլ այս խռովայոյզ վիճակը:

Երկու ամիսէ ի վեր, աւելի քան 40 անգլիական մարտանաւեր խարիսխ նետած են Աղեքսանդրիոյ առջեւ: Բազմաթիւ գինուորներ, օդանաւեր ցամաք հանուած են, անհաշիւ պատրաստութիւններով: Ամրութիւններ, ճամբաներ, զինուորական եւ օդանաւային կայաններ կը նորոգուին կամ նորեր կը շինուին ծովափէն մինչեւ անապատները: Եգիպտոսի որոշ մասերը, մասնաւորապէս ծովեզերեայ եւ սահմանամերձ շրջանները գրեթէ պատերազմական վիճակի մէջ դրուած են: Բացի ցամաքային զօրքէն, որուն թիւը 30,000 կը հաշուեն, ափ հանուած են նաեւ ծովային զինուորներ: Եւ առաքումներն ու պատրաստութիւնները կը շարունակուին անընդհատ, կարելի գաղտնապահութեամբ, սակայն վճռական եւ մեթոտիկ:

Մէկ խօսքով, Մեծն Բրիտանիա իր « անկախ » հռչակած երկրին մէջ կը գործէ ճիշդ այնպէս ինչպէս իր սեփական տանը մէջ:

Այս անողոք իրականութիւնը չէր կրնար անտարբեր ձգել «Վաֆտ»ը (Միութիւն):

Նոյնիսկ չափաւոր համարուած վարչապետը, Նէսիմ փաշա, որ իշխանութեան գլուխ անցաւ 1934ին, չնորհիւ անգլիական աջակցութեան, սկսած էր տրտնջալ:

Այսօր իսկ, երբ արիւնը կը հոսի Եգիպտոսի մէջ, բրիտանական իշխանութիւնը անտարբեր կը ձեւանայ, չուզեր միջամտել, եւ թոյլ կուտայ որ իրար բզքտեն երկու հոսանքները — չափաւոր եւ ծայրայեղ ազգայնական:

1934էն ի վեր, Եգիպտոս կը կառավարուի բացառիկ օրէնքներով, քանի որ 1923 ապրիլ 20ի սահմանադրութիւնը «անգործադրելի» հռչակուած է Մեծն Բրիտանիոյ կողմէ, իսկ 1930ի օրէնքը – իր թելադրածը – ժողովուրդն է որ չընդունիր:

Բուն սահմանադրական օրէնքէն վեր, Լոնտոն ունի բացորոշ վերապահումներ՝ արտաքին յարաբերութեանց, զինուորական պաշտպանութեան, փոքրամասնութեանց, Սուտանի եւ ուրիշ խնդիրներու մասին:

Այդ վերապահումները իրապէս կը հակասեն Եգիպտոսի անկախութեան սկզբունքին, որ յայտարարուեցաւ 1922 փետրուար 28ին, երբ վերջացած կը հռչակուէր բրիտանական թեւարկութիւնը: Բայց Լոնտոն չուզեր տեղի տալ, եւ անհաւասիկ երկու երկիրներուն յարաբերութիւնները առկախ կը մնան 17 տարիէ ի վեր:

Աւելի հաշտարար պիտի չըլլա՞յ Մեծն Բրիտանիա, հիմա որ արիւն հոսեցաւ եւ «Վաֆտ»ը պատերազմ հրատարակած է բացէ ի բաց:

Երեւոյթները բարենշան չեն: Հապէշական հարցը երկրորդական արժէք ունի Լոնտոնի համար: Աւելի ճիշդ, ան ազդանշանն է իր աշխարհակալութեան դէմ ուղղուած գրոհի մը, ուրիշ աշխարհակալութեան մը կողմէ (Իտալիա): Աֆրիկէի, Կարմիր ծովու, Հնդկաստանի, կարճ խօսքով՝ Միջերկրականի տիրապետութեան, գերիշխանութեան պայքարն է որ կը ցցուի նոր ուժգնութեամբ մը: Ուրեմն դժուար թէ Լոնտոն աւելի զիջող երեւայ քան 1918ին կամ 1922ին: Նոյնիսկ հաւանական է որ Գահիրէի դէպքերը նոր զէնք մը դառնան իր ափին մէջ, անգամ մը եւս եւ երկար ատեն ձգձգելու համար Եգիպտոսի բացարձակ անկախութեան իրականացումը:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՆՈՐ ԵՒ ԱՒԵԼԻ ԾԱՆՐ ԴԷՊՔԵՐ ԵԳԻՊՏՈՍԻ ՄԷՋ

Ոստիկանութիւնը կրակ բացաւ 1500 ուսանողներու վրայ

ԲԱՑԱՌԻԿ ԽՍՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

Նոյեմբեր 14ին նոր դէպքեր պատահեցան Գահիրէի մէջ: 1500 ուսանողներ բիրերով, երկաթի եւ քարի կտորներով եւ ծառի ճիւղերով զինուած Գահիրէի վրայ քալեցին Կիզէէն: Երկու հարիւր ոստիկաններ, որոնց կը հրամայէր անգլիացի սպայ մը, փակեցին ճամբան եւ կամուրջի կուռ մը սկսաւ: Ոստիկանները թեթեւ կրակ մը բացին, բայց արդիւնք չտուաւ. երկրորդ փորձ մը եւս ձախողեցաւ: Կրակը սաստկացած ըլլալով, ուսանող մը սպաննուեցաւ եւ երեք հոգի վիրաւորուեցան: Անգլիացի հազարապետը եւ ոստիկան մը եւս ծանրապէս վիրաւորուելով հիւանդանոց փոխադրուեցան: Այն ատեն ուսանողները փախան խուճապի մատնուած: Սակայն քիչ յետոյ նորէն համախմբուեցան բժշկական համալսարանին մէջ, ուր ժողովուրդ ալ խռնուած էր, «կեցցէ՛ Նահաս փաշա»» աղաղակելով: Այստեղ ալ ուսանող մը սպաննուեցաւ: Դահլիճը ստիպողաբար նիստ գումարելով, բացառիկ միջոցներ տնօրինեց, բարեկարգութիւնը պահպանելու համար: Ժողովը որոշեց փակել բոլոր համալսարանները, մէկ շաբթուան համար: Քիչ յետոյ հրատարակուեցաւ յայտարարութիւն մը, որով Նէսիմ փաշա կը մերժէ այն մեղադրանքը թէ գործիք եղած է Անգլիոյ ձեռքը: Վարչապետը երկարօրէն կը պատմէ թէ անցեալ տարի դիմում կատարեց, սակայն Անգլիա մերժեց գործադրել 1923ի սահմանադրութիւնը: Անգլիական մարզպանը առաջարկած էր յանձնաժողով մը կազմել, նոր սահմանադրութիւն մը յօրինելու համար, բայց ինք մերժեց, քանի որ կ'ուզէր գործադրել 1923ի սահմանադրութիւնը: Վերջապէս կառավարութիւնը պաշտօնապէս Անգլիոյ հաղորդեց Եգիպտոսի բաղձանքները, սակայն ուրիշ պատասխան չստացաւ եթէ ոչ արտաքին նախարարին յայտարարութիւնը:

Իրագէտներ կը կարծեն թէ այս բացատրութիւնը, որ անուղղակի կը մեղադրէ Անգլիան, աւելի պիտի գրգռէ ազգայնականները:

Կառավարութիւնը հրամանագիր մը հրատարակեց, որուն համաձայն ներքին նախարարին արտօնութիւն կը տրուի դադրեցնել այն թերթերը որոնք խռովայոյզ լուրեր կը հրատարակեն: Դադարման պայմանաժամը պիտի ըլլայ 15 օրէն մինչեւ վեց ամիս:

Ուսանող մը, որ վիրաւորուած էր խռովութեանց առաջին օրը, գիշերանց թաղուեցաւ գաղտնապէս: Նոյեմբեր 14ի գոհերը Աղեքսանդրիա փոխադրուեցան թաղուելու համար, որովհետեւ լուր առնուած էր թէ Նահաս փաշա եւ Այրի Տիկին Զաղլուլ փաշա կ'ուզեն ցոյց մը կատարել, ինչ որ տեղի պիտի տար նոր խռովութեանց:

Վերջին լուրերու համաձայն, 20 ուսանողներ վիրաւորուած են նոյեմբեր 14ի դէպքին հետեւանքով: Տասը ուսանողներ Նեղոսի մէկ ափէն միւսը անցան լողալով: Պաշտօնական հեռագրի մը համաձայն, խռովութեանց ընթացքին երկու կողմէն սպաննուած են 4 հոգի, իսկ վիրաւորուած՝ 160 հոգի, որոնց քանիր ոստիկաններ՝ ծանրապէս, իսկ 45 ոստիկաններ ալ թեթեւապէս:

Ի՞նչ կը խորհին Իտալիոյ մէջ

Հռոմէն կը հեռագրեն թէ Եգիպտոսի խռովութիւնները թէեւ հակաանգլիական զգացում կ'արտայայտեն, բայց չեն կրնար նպաստաւոր համարուիլ Իտալիոյ համար: Մամուլը այս դէպքերը կը վերագրէ միջազգային կացութեան եւ իտալա-հապէշական պայքարին: Բայց, «Վաֆտը չպատնար Իտալիոյ կողմը բռնել, այլ կը նախընտրէ Անգլիոյ հետ համաձայնիլ, եթէ կարելի է, պատուաւորապէս եւ կատարեալ հաւասարութեան հիման վրայ»:

Այս առթիւ մամուլը նորէն կ'ազդարարէ թէ Իտալիա պատժական տնօրինութեանց պիտի դիմադրէ մինչեւ ծայրը երթալով: « Նոյեմբեր 18էն անդին անթափանցելի վարագոյր մը պիտի իջնէ Իտալիոյ սահմաններուն վրայ, պատժարկու պետութեանց ապրանքներուն դէմ: Իտալիա հարիւրէն հարիւր իր սահմանները պիտի փակէ այն երկիրներուն դէմ որոնք պատիժները կը գործադրեն հարիւր առ հարիւր»:

Երեք հարիւր Հապէշներ սպաննուած

Զօր. տէ Պոնօ կը հեռագրէ թէ կատաղի կռիւ մը տեղի ունեցաւ Սոմալիի ճակատին վրայ, եւ Հապէշները պարտուեցան ռազմադաշտին վրայ ձգելով 300 մեռեալ, բազմաթիւ գնդացիրներ, հրացաններ եւ կառքեր: Իտալական կորուստներն են երեք սպիտակամորթ եւ 15 բնիկներ: Զեկոյցը կ'ըսէ թէ Հապէշները բազմաթիւ գրահապատ ինքնաշարժներ ունէին, բայց տեղի տուին իտալական զօրքին ուժգին գրոհին առջեւ: Իտալական հրամանատարութիւնը չափազանց ժլատ լուրեր կը հաղորդէ Սոմալիի գործողութեանց մասին: Նոյնիսկ թերթերը չեն կրնար մանաւոր լուրեր տալ: Կը կարծուի թէ իտալական բանակը պիտի յառաջանայ դէպի երկաթուղին, առանց արմուկ հանելու եւ երբ Հարրար եւ Ճիճիքա իյնան, կատարուած իրողութեան մը առջեւ պիտի դնէ աշխարհը: Պարենաւորումը եւ ճամբաներու շինութիւնը կը շարունակուին թէ հիւսիսային եւ թէ հարաւային ճակատներուն վրայ:

*** Հապէշական կառավարութիւնը պաշտօնական զեկոյցով մը կը բողոքէ «իտալական բանակին վայրագութեանց դէմ», յայտարարելով թէ «ամբողջ ժողովուրդը ըմբոստացած է»: Այդ զեկոյցին համաձայն, իտալացի զինուորները կը վարուին «անբարոյականութեամբ եւ գայթակղութեամբ, անխտիր առեւանգելով կիներ, նոյնիսկ չէկխերու կիները, մարապետներ եւ մանուկներ, առանց նկատի առնելու անոնց տարիքը: Ժողովուրդը, անկարող՝ ինքզինքը պաշտպանելու, անապատները ապաստանած է առաջնորդութեամբ քահանաներու, յուսալով հապէշական ճակատը հասնիլ: Կառավարութիւնը միջոցներ ձեռք առած է այս թշուառ ժողովուրդը հաւաքելու համար»:

ՁԻՈՒ ՄԻՍԷՆ ԹՈՒՆԱՒՈՐՈՒԱԾ հիւանդներու թիւը հարիւրի կը հասնի, Փարիզի եւ արուարձաններու մէջ: Զոհերէն մէկը, տղայ մը, մեռաւ առջի օր:

ԶՕՐ. ՔՈՆՏԻԼԻՍ (մէկ ձեռքը գրպանը դրած) որ վճռական դեր կատարեց միապետութիւնը վերահաստատելու համար Յունաստանի մէջ:

Անգլիական ընտրութիւններուն արդիւնքը

Դեռ մէկ օր ալ պէտք է անցնի, ճշդելու համար Անգլիոյ երեսփ. ընտրութեանց վերջնական արդիւնքը: Առաջին ցանկերը կը հաստատեն թէ պահպանողականները յաջողած են ապահովել կարեւոր մեծամասնութիւն մը: Առաջին առթիւ շահած էին 176 շրջաններէ 118ը: Աշխատաւորականները շահած էին 14 նոր աթոռներ, ընդրած ըլլալով 33 երեսփոխաններ (մինչեւ հինգշաբթի կէս գիշեր): Պարտեալներուն մէջ կը գտնուի Սըր Ճօն Սայմըն, նախորդ արտաքին նախարարը:

Շատ հետաքրքրական տեսարաններ պարզուեցան քուէարկութեանց առթիւ, մասնաւորապէս գաւառներու մէջ: Կլասկոյի մէջ բազմաթիւ ինքնաշարժներ կանգ առին 103 տարեկան ընտրողի մը առջեւ, որ կեանքին մէջ այդքան կառք չէր տեսած: Երբ վերջապէս հասնեցաւ ճամբայ ելլել քուէն ձգելու համար, պաշարուեցաւ բազմաթիւ լուսանկարիչներով:

— Բան մըն չեմ հասկնար. ահա 80 տարի է որ քուէ կուտամ:

Ձեղչի ոսկը բարձրացաւ 4 առ հարիւր

Պանք տը Ֆրանսը նկատելով որ ահաւոր քանակութեամբ ոսկի «կը գաղթէ» երկու երեք օրէ ի վեր, զեղչի սակը բարձրացուց չորս առ հարիւրի: (Օգոստոս 8էն ի վեր երեք առ հարիւր էր): Նոյեմբեր 8ի շաբաթական տեղեկագրին համաձայն, Պանք տը Ֆրանսը 667 միլիոն Ֆրանքի ոսկի կորսնցուցած է, իսկ այս շաբթու մէկ միլիառ Ֆրանքի, ինչ որ մտահոգութիւն կը պատճառէ: Դչ. եւ հինգշաբթի օր 47 միլիոն Ֆր. արժողութեամբ ոսկի ղրկուեցաւ Անգլիա, Պելժիա եւ Հոլանտա, օդանաւով: Իսկ շատ աւելի մեծ քանակութեամբ կ'արտածուի դէպի Մ. Նահանգները, ամէն շոգենաւով: Բայց եւ այնպէս դեռ առատ է Պանք տը Ֆրանսի պահեստը, 71,323,000,000 ֆրանք, ինչ որ 74.4 առ հարիւր երաշխաւորութիւն կը նշանակէ:

Բանակցութիւնները կը շարունակուին Պ. Լաւալի եւ իր կուսակիցներուն միջեւ, հաշտարար ելք մը գտնելու համար, կառավարութեան հետ ծագած վէճի մասին (կրճատում նկմտացոյցի եւ ուրիշ խնդրոյթներ):

Յունաստանի թագաւորը Փարիզի մէջ

Եօրկիոս Բ. Փարիզ հասաւ հինգշաբթի իրիկուն, Յունաստան երթալու համար: Լոնտոնի կայարանին մէջ ողջերթի գացած էին Անգլիոյ պահածոյանդը, ուրիշ իշխաններ եւ բարձր պաշտօնատարներ: Փարիզի մէջ ալ ընդունուեցաւ մեծ հանդիսաւորութեամբ: Վարչապետին եւ Հանրապետութեան նախագահին ներկայանալէ յետոյ, այսօր կը մեկնի Իտալիա, ճամբան շարունակելու համար դէպի Աթէնք:

Տնտեսական Պատժները եւ Թուրքիա

Թուրքիոյ ազգ. ժողովը օրէնք մը քուէարկեց, որով գործադիր մարմնոյն խորհուրդին արտօնութեան կը տրուի անհրաժեշտ միջոցները ձեռք առնել, պատժական միջոցներու գործադրութեան համար: Վիճաբանութեանց միջոցին արտաքին գործոց նախ. Թ. Արաս շեշտեց թէ Թուրքիոյ քաղաքականութիւնը հիմնապէս խաղաղասիրական է եւ թէ կառավարութիւնը հաւատարիմ կը մնայ իր կնքած դաշնագիրներուն: Գործադիր աւելցուց թէ Թուրքիա իտալա-հապէշական պայքարով կը զբաղի այնքան որքան կը հարկադրեն Ազգաժողովին որոշումները: Այս առթիւ բացատրեց թէ շատ լաւ յարաբերութիւններ հաստատուած են Թուրքիոյ եւ Իտալիոյ միջեւ, բայց կառավարութիւնը ունի նաեւ պարտականութիւններ Ազգերու Դաշնակցութեան հանդէպ: Թուրքիա կուսակից է հաւաքական ապահովութեան: Յետոյ ակնարկելով Նեղուցներու հարցին, յայտարարեց թէ Թուրքիա պաշտպանողական անհրաժեշտ միջոցները ձեռք պիտի առնէ, եթէ վտանգ մը նշմարէ:

Իտալիա կ'արգիլէ օտար թերթերը

Իտալիոյ պաշտօնաթերթը հրամանագիր մը հրատարակեց, որուն համաձայն կ'արգիլուին Ֆրանսերէն, անգլերէն եւն. թերթերու մուտքը: Հռոմի Ֆրանսական դեսպանը դիմում կատարեց, որպէսզի այս արգելքը ետ առնուի:

Թշնամական ցոյցեր ուսուցչի մը դէմ

Փրոֆ. Կասթոն Ժէզ, ուսուցչապետ իրաւագիտական համալսարանին մէջ, իր դասընթացքը պիտի վերսկսէր հինգշաբթի առտու, բայց դիմաւորուեցաւ թշնամական ցոյցերով: Ինչպէս կը յիշուի, ուսուցչապետը միեւնոյն ատեն իրաւագէտ խորհրդական էր Ազգաժողովի հապէշական պատուիրակութեան եւ շատ կարեւոր ճառ մը խօսեցաւ Ժընեւի ատեանին առջեւ: Ճիշդ առտուր վրէժը ուզեցին լուծել ուսանողները, խափանելով դասախօսութիւնը: Հարկ եղաւ խիստ քննութեան ենթարկել ուսանողները, որպէսզի ուրիշ տարրեր խառնուած չըլլան: Ոստիկանական շղթայ մը կազմուեցաւ համալը

(Շար.ը կարդալ Գ. էջ)

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՊՈՒՔՐԷՇԷՆ

ՓՐՈՖ. Վ. ՏՈՏՈՄԵԱՆՑ ՄԵՐ ՄԷՋ

Տնտեսական կարեւոր ձեռնարկ մը

Երկուշաբթի 4 Նոյեմբեր Պուքրէշ հասաւ աշխարհահռչակ գիտնական տնտեսագէտ փրոֆ. Տոքթ. Վահան Տոտոմեանց, համաշխարհային համագործակցական շարժման յայտնի առաքեալը:

Ոչ ոք լուր ունէր իր գալու մասին, միայն գիտէինք որ Պ. փրոֆէսորը կ'ուզէ ռումանահայ գաղութին մէջն ալ ստեղծել համագործակցական շարժում մը: Այս մասին մեր կարծիքը չօշափած էր Սոֆիայի տնտեսական համագումարին առթիւ, այս ամառ: Բոլորիս ալ կարծիքը այն էր թէ կարելի է գոնէ վարկի եւ խնայողութեան դրամատուն մը հիմնել, բայց իր ներկայութիւնը անհրաժեշտ էր գործնական քայլեր առնելու համար:

Եւ ահա Պուքրէշ է ան: Տարոնց է զինքը չէի տեսած, չէ փոխուեր, նոյն յաղթանդամ եւ երկայնահասակ մարդը, իր ձիւնի պէս ճերմակ մազերը, իր գիտնականի գլխուն փառաւոր երեւոյթ մը կուտան. դժբախտաբար իր աչքերը չեն տեսներ եւ իր գրական աշխատանքները կը կատարէ իր քարտուղարներուն օգնութեամբ, այլապէս հակառակ իր 60 տարիներուն շատ առողջ է եւ անդադար կ'աշխատի, առաքեալի պէս կը պտտի քաղաքէ քաղաք համագործակցութիւն քարոզելով:

Պուքրէշի մէջ հիւրն է Պ. Ս. Մատէնճեանի, իր գալուն լուրը կայծակի արագութեամբ տարածուեցաւ հայ եւ ռումէն շրջանակներուն մէջ. հեռաձայնը կը զարնէ ամէն վայրկեան, ամէն մարդ կ'ուզէ տեսնել փրոֆէսորը. առաջին այցելուն կ'ըլլայ Պ. Թրանքու Եաշ, ռումէն առաջին աշխատանքի նախարարը, որ ինքն ալ հաւատացեալ համագործակցական մըն է:

Նախարար Պ. Նեկուտա զինքը ճաշի հրաւիրեց, իսկ Փրոֆ. Եօրկա չափազանց գոհ մնաց փրոֆէսորին առաքելութեան նպատակը լսելով:

Այցելութեան կը փութան իր նախկին աշակերտները (Պերլինի համալսարան), որոնք այսօր ռումէն համագործակցութեան ղեկավարներն են, համագործակցութեան կեդրոնական դաշնակցութեան տնօրէնը Պ. Կալան խնդրելով Պ. փրոֆէսորէն դասախօսութիւն մը տալ առեւտրական Ակադեմիային մէջ, ներշնչուած կ'ըսէր.

— Պ. փրոֆէսոր, դուք այնքան բաներ գիտէք որ մենք չենք գիտեր:

Այս առթիւ Պ. Կալան համագործակցութեան մասին իր գրած երեք գրքերը նուիրեց փրոֆէսորին:

«Ատէվըրուլ» մեծ օրաթերթին թղթակցին խնդրանքին վրայ փրոֆ.ը տեսակցութիւն մը տուաւ, ուր մասնաւորապէս կը ներկայացնէ պուլկար համագործակցութեան վիճակը, քաղաքականութիւնը համագործակցութեան մէջ, ռումէն համագործակցութիւնը եւն. որոնց կարգին այցելութեան գլխաւոր նպատակը,— հիմնել Պուքրէշի հայ գաղութին համար համագործակցական դրամատուն մը:

X

Արդարեւ Պուքրէշի մէջ ուր այնքան հարուստ Հայեր եւ այնքան բազմաթիւ արհեստանոցներ կան, ուր վերջապէս հայ զարգացած առեւտուր կայ, կը պակսի հայկական դրամատուն մը, հայ առեւտրականները իրենց բոլոր գործառնութիւնները կը կատարեն ռումէն եւ մանաւանդ հրեայ դրամատուներու միջոցաւ, իսկ հայ գործարանատէրերը կամ արհեստաւորները չունին հաստատութիւն մը որ իրենց վարկեր բանայ, ինչպէս ունին Հրեաները:

Ահա այս պակասը լրացնելու համար չորեքշաբթի 6 Նոյեմբերի իրիկունը դասախօսութիւն մը կազմակերպած էր: Ներկայ էին բազմաթիւ Հայեր. Պ. Թրանքու Եաշ, նախկին նախարար, ռումէն հիւրեր եւ ռումէն համագործակցութեան կեդրոնէն ներկայացուցիչներ:

Առաջին խօսք առնողը եղաւ Պ. Թրանքու Եաշ, որ նախ ռումաներէն ներկաներուն բացատրեց համագործակցութեան բարիքները եւ անոր բարոյական օգուտները ժողովուրդին վրայ, ապա դառնալով Պ. փրոֆէսորին, ֆրանսերէն բարի գալուստ մաղթեց անոր.

— Դուք համագործակցութեան հայրն էք, ըսաւ հայազգի նախարարը, առաքեալը այս շարժման եւ ձեր բրած զոհողութիւնները անոր տարածման համար անգնահատելի են:

Պ. Վոյչեսքու, նախարար Նեկուտայի կողմէ բարի գալուստ մաղթեց եւ ըսաւ թէ նախարարը չափազանց գոհ է որ Պ. փրոֆէսորը կը մտածէ հայ գաղութը օժտել համագործակցական հաստատութիւնով մը:

Պ. նախարարը խոստացաւ իր բարոյական եւ նիւթական աջակցութիւնը այս ձեռնարկին:

Պ. փրոֆէսորը ծափերու մէջ իր շնորհակալութիւնը յայտնեց այն սիրալիր ընդունելութեան, որուն արժանացաւ ինք, շարունակելով իր խօսքը Պ. փրոֆէսորը ըսաւ.

— Մարդկային կեանքը պայքարներու երկար շարք մըն է. մարդիկ կ'ապրին համայնքի մէջ, կը պայքարին եւ իրարու կ'օգնեն. իրերօգնութեան զգացումը մարդուս մէջ զարգացած է. ընտանիքը փոքր ընկերութիւն մըն է, իսկական համագործակցական մը. համագործակցութիւնը կ'ուզէ այս շրջանակը մեծցնել, ան պիտի կազմէ մարդկային մեծ ընտանիքը: Հին ժամանակներուն մէջ կային մեծ ընտանիքներ, որոնք իսկական համագործակցական էին, առանց այս պաշտօնական տիտղոսը կրելու: Այսօր համագործակցական գաղափարները մեծ հող գտած են. կան երկիրներ որոնք, հեռու միջազգային քաղաքական խըմորումներէն, կ'ապրին համագործակցական հիմերու վրայ. ամէնէն օրինակելի երկիրն է Դանիան: Ֆինները իրենց բարգաւաճ վիճակը կը պարտին համագործակցութեան: Չափազանց շատ են այն օգուտները զորս կուտայ համագործակցականը. ան նիւթական բարելաւման հետ միասին մեզ կը բերէ բարոյական եւ հոգեկան բարելաւում մը. բաւական է քննել Տանիմարքայի գիւղացիին կենցաղը տակէ 30—40 տարի առաջ եւ հիմա, հասկնալու համար այն խոշոր տարբերութիւնը որ կայ շնորհիւ համագործակցութեան. նոյն վիճակը Պալթիկեան երկիրներու մէջ: Ամօթ է որ այսօր դեռ գտնուին երկիրներ կամ համայնքներ որոնք իրենց գոյութիւնը չկազմակերպեն համագործակցական սկզբունքներու վրայ: Պուլկարիոյ Հայերն անգամ, ժողովրդական դրամատուներ եւ սպառողական միութիւններ հիմնեցին: Ժողովրդական դրամատունը կը հաշտեցնէ աղքատն ու հարուստը: Շնորհիւ Սոֆիայի «Թրակիա» դրամատան, Պուլկարիոյ մշակութային կեանքը կը զարգանայ, որովհետեւ պէտք եղած ժամանակ կը տրուին անհրաժեշտ վարկերը:

Պուլկարիոյ Հայերը, որոնք մասնաւորապէս եւ նիւթապէս շատ աւելի յետամնաց են քան իրենց ռումանահայ եղբայրները, կրցան կազմակերպուիլ: Շատ ամօթ պիտի ըլլար Ռումանահայուն համար եթէ իրենք ալ անոնց օրինակին չհետեւէին. հարուստը պէտք է իր ձեռքը երկարէ աղքատին որպէսզի դասակարգերու բաժանում տեղի չունենայ, այլ աւելի մօտեցնէ իրար, կազմելու համար իսկական ժողովուրդը. ասիկա պիտի ըլլայ շնորհիւ համագործակցութեան:

Իբր երախտապարտութիւն հօրս, որ խեղճ վարժապետ մըն էր, եւ որ իր կարելին ըրաւ զիս կրթելու եւ հասցնելու համար ինչ որ եմ, կը փափաքիմ բարելաւել իմ հայրենակիցներուս վիճակը, համագործակցութեան օժանդակութեամբ:

Իր խօսքը վերջացնելէ առաջ, Պ. բանախօսը ջերմօրէն հրաւիրեց ներկաները հիմնել համագործակցական դրամատուն մը:

Ներկաները մեծ մասամբ հաստատ դասի ներկայացուցիչներ, անմիջապէս հիմը դրին դրամատան եւ արձանագրուեցան վճարելով իրենց բաժինները: Անդամներու թիւը հասած է 70-ի. արձանագրութիւնները կը շարունակուին եւ քիչ ժամանակուան մէջ կը յուսացուի քանի մը հարիւր հազարի բարձրացնել դրամագլուխը. անկէ յետոյ պիտի բացուի դրամատունը եւ գործի պիտի սկսի: Դրամատան անունն է «Համագործակցական վարկի եւ խնայողութեան «Արնէշ» դրամատուն, պուլ. Մարիօթիւ 8 Պուքրէշ:

Այստեղ ցաւով պիտի մատնանշեմ այն անտարբերութիւնը զոր ցոյց տուին մեր պաշտօնական մարմինները հանդէպ այս խիստ օգտակար ձեռնարկին, իրենց գլուխն ունենալով մեր «յաւիտենական հիւանդը», որ բարեհաճութիւնը չունեցաւ իր սենեակէն վար իջնելու եւ մտիկ ընելու փրոֆէսորը, մինչդեռ ռումէն պաշտօնական մարմինները այնքան ոգեւորութեամբ եւ ջերմօրէն օգնեցին դրամատան հիմնումին:

X

Ուրբաթ առաւօտ Հայ Փրոֆէսորը մեկնեցաւ Ռուսճուք հոն ալ հիմնելու համար համագործակցութիւնը. կայարանին մէջ քանի մը բարեկամներ ողջերթի եկած էին, այս առթիւ իմ հարցումներուս պատասխանելով ըսաւ.

— Պուլկարիոյ հետեւեալ քաղաքներու մէջ համագործակցական հայ դրամատուններ կան.— Սոֆիա, Ֆիլիպէ, Վառնա, եւ հիմա ալ յոյս ունիմ հիմնել Ռուսճուքի մէջ: Ֆիլիպէի մէջ կայ նաեւ սպառողական մը: Սոֆիայի դրամատունը այսօր ունի 4 միլիոն լէվայէ աւելի գումար մը:

— Կը յուսամ գոհ մնացիք ձեր առաքելութենէն, Պ. Փրոֆէսոր:

— Այո, սիրտս հանդարտ կը մեկնիմ, հիմա հերթը Սելանիկին ու Աթէնքինն է, ուր պիտի այցելեմ մօտերս, իսկ եթէ յաջորդ անգամ Ռումանիա գամ, պիտի այցելեմ նաեւ Քոնսթանցա, կը յուսամ որ մէկ տարի յետոյ Պալքաններու մէջ հայկ. դրամատուններու ցանց մը պիտի կազմուի, որու մէջ վստահ եմ որ ամէնէն ուժովը Պուքրէշը պիտի ըլլայ:

ԲԱՆՈՒՈՐ

ԵՐԳ ՈՒ ԹԱՏՐՈՆ

ԵՏ ՈՒ ԵՐԵՍ

(PILE OU FACE)

Օտէոն, ազգային թատրոնի խաղացանկին մաս կը կազմէ այս թատերախաղը «Ետ ու երես» (դրամի), որ գործն է Լուի Վէրնէօյլի: Կեանքէն առնուած կատակերգութիւն մը, 5 արարով: Լուի Վէրնէօյլ այս գործը գրած է յատկապէս ռումանացի դերասանուհի Էլվիր Փօփէսքոյի համար: Եւ ասիկա ոչ առաջին, ոչ ալ վերջին խաղն է հեղինակին, նուիրուած յիշեալ արուեստագիտուհիին: Հեղինակը ինք ալ դերասան է եւ այս թատերախաղին մէջ կը կատարէ այրական առաջին դերը:

Ինչպէս ըսինք, Ռումանուհի է Էլվիր Փօփէսքօ եւ կը ծառայէ ֆրանսական բեմին ու շարժանկարին: Իր ֆրանսերէն առոգանութեամբ պիտի չկարենար անշուշտ ունենալ իր արդի գործունէութիւնը՝ եթէ Լուի Վէրնէօյլ յատկապէս անոր համար ըստեղծած չըլլար Ռումանուհիի դերեր: Էլվիր Փօփէսքօ այս խաղին մէջ մեզի շատ կը յիշեցնէ ուրիշ օտար արուեստագիտուհի մը, իտալուհի Մատլէն Սօրիան որ «Ռօմանս» թատերախաղին մէջ կը կատարէ վենետիկցի երգչուհիի մը դերը, գրեթէ անգերազանցելի արուեստով մը:

«Ետ ու Երես»ը խորունկ գործ մը չէ: Անիկա թեթեւ, սիրուն, հաճելի թատերախաղ մըն է որ կը սահի չէնչող մթնոլորտի մը մէջ: Ֆրանսական թատերախաղ մըն է, առաւելապէս փարիզեան, որուն տարածութեան վրայ ցանցնուած են զուարթարանութիւններ, կատակերգական տիպարներ ու կացութիւններ եւ փոքրիկ սրամտութիւններ: Տիպարները բաւական կենդանի, թէեւ անարիւն ու անջիղ եւ կառուցուածքը տեղական ծանօթ ճարտարապետութիւնով:

Գեղարուեստական բարձրագոյն վայելքէ մը աւելի, ան մեզի կը պարգեւէ քանի մը ժամուան հաճելի ժամանց մը:

Ահաւասիկ գործին նիւթը.—

Քօնթ Վարէննի, որ կը սերի ֆրանսական ազնուականութեան ամենամեծ մէկ ընտանիքէն, երեք տարիէ ի վեր, վռնտած է իր տունէն իր որդին՝ Ժանը: Պատճա՞ռ: Որովհետեւ Ժան հետեւելով անզսպելի կոչումի մը, ստորագրած է պայմանագրութիւն մը, Մոնմարթրեան փոքրիկ բեմի մը տնօրէնութեան հետ, որուն համաձայն պարտաւոր է ամէն երեկոյ բեմ բարձրանալ կարմիր քիթով եւ ճերմակ մօրուքով ու երգել, ընկերակցութեամբ դաշնակի, կարգ մը թեթեւ երգեր, որոնք իբրեւ խօսք ու եղանակ իր ստեղծագործութիւններն են:

Ժան, քիչ ատեն վերջը, կը հանդիպի ռումանացի փոքրիկ ուսանողուհիի մը, Մաիքա Պրաթիանօ եւ կը սիրահարի: Կը փոխադարձուի սէրը եւ երկուքը կ'ապրին միասին: Ժան սակայն ունի վտիտ վաստակ մը միայն եւ չուշանար թշուառութիւնը գալ նստիլ իրենց խղճուկ սենեակին մէջ: Եւ սակայն անոնք անկեղծ ու միամիտ եւ խելայեղ սիրով մը կապուած են իրարու: Իրենց կ'այցելէ բարապան մը, իր պաշտօնին բերումով: Այս ծերունի պաշտօնեան տեղեակ է սիրակցորդ զոյգին ողբալի կացութեան եւ ունի անոնց հանդէպ գթութեան զգացում: Ծերուկը, առաւօտ մը կ'երթայ կը գտնէ Ժանի հայրը՝ քոնթ Վարէննէն, ու կ'աղաչէ որ կարգադրութիւն մը ընէ իր թշուառ զաւկին համար:

Ազնուական հայրը կը մերժէ զայրացած: Այդ ատեն այցելութիւնը կ'ընդունի Մոնլիւսոն բնակող իր գործարանատէր բարեկամ Գուրթէյլի, որուն հետ ունի գործի մեծ կապեր: Այդ կապերը ժամանակ է որ խզուին: Միայն մէկ բան կրնայ յաւերժացնել իրենց շահու վրայ հիմնուած բարեկամութիւնը,— ամուսնութիւնը: Հարկ է որ Քօնթին որդին ամուսնանայ գործարանատիրոջ աղջկան հետ:

Հիմակ հայրը նուազ զայրացկոտ է հանդէպ իր զաւկին: Ան պատրաստ է բանալու իր թեւերը, ինչպէս նաեւ դրամարկղը, եթէ որդին, Ժան, լքէ իր հոմանուհին եւ խնդրէ օրիորդ Գուրթէյլի ձեռքը:

Ժան եւ Մաիքա այս բոլորին կը տեղեկանան ծերուկ պաշտօնեային՝ Տըլապուտիէրի բերնով: Առաջին տպաւորութեան տակ, երկուքն ալ կը սկսին նախատել ծերուկը եւ նոյն իսկ չեն վարանիր վռնտել զայն իրենց սենեակէն: Կը նախընտրեն անօթի ստակիլ միասին քան բաժնուիլ իրարմէ, հարստութեան պատճառով:

Աղջիկն ալ իր կարգին կրնայ ճոխ կեանք մը ապրիլ եթէ լքէ իր սիրականը: Որովհետեւ հարուստ ծերունի մը կը զարպասէ իրեն, բերանացի եւ գրաւոր:

Յուզմնալից համաձայնութեան մը եկած են.— Ոչ մէկ գինով չբաժնուիլ իրարմէ: Եւ սակայն անկարելի է շարունակել այդ չքաւորութիւնը: Կը զգան թէ օր մը, իրենցմէ մէկը, անպայման պիտի դաւաճանէ հաւատարմութեան, պարզապէս չդիմանալով աղքատութեան:

Ու ճիշդ այդ պատճառով է որ ուրիշ տեսարանի մը մէջ դրամ մը վեր կը նետեն: Այդ դրամին ինկած ատեն ո՛ր երեսն է որ պիտի երեւի: (Ետ ու երեսի խաղը):

Ժան կը դիմէ հնարամտութեան մը, թէ հարստանալու եւ թէ միաժամանակ չդաւաճանելու իր սիրոյն: Ընդունիլ հօրը առաջարկը, ամուսնանալ Գուրթէյլի աղջկան՝ Օր. Ժէրմէնի հետ, ստանալ գումար մը եւ անմիջապէս յետոյ ամուսնալուծուիլ: Յուզմնալից բաժանումէ մը վերջ Ժան կ'երթայ դէպի իր ծրագրած կարճատեւ ամուսնութիւնը:

Խաղին մէջ կայ Սիլէֆ Էրզրում անունով թուրք — պարսիկ իշխան մը, մեծագին կերպով ծաղրանկարուած: Այս Արեւելքցին լալագին եւ ապանագին սիրով մը կապուած է, յոյժ սիրահարեալ է, Ժանի հարսնացու Ժէրմէն Գուրթէյլի: Այս իշխանի չուրթն իսկ չունեցող ողորմելին յաճախ կուլայ եւ մերթ ալ կ'ընէ արիւնի, դաշոյնի ու ոճիրի խօսքեր, լսած ըլլալով որ իր պաշտելի թե... նիկը կը պատրաստէն թեւածել դէպի Ժանի գիրկը: Կը յիշէ նոյն իսկ իր հօրը կատարած մէկ ոճիրը, ծաղ... ու ծիծաղ չարժող պոռոտ սպառնալիքներով:

Ժան սակայն գիր մը կը ստանայ իր սիրուհիէն: Մաիքա կ'առաջարկէ որ Ժան ետ դառնայ անմիջապէս: Կ'ըսէ թէ իրեն զարպասող ծերուկէն պիտի կրնայ դրամ քաշել ու փրկել կացութիւնը: Ժան թողլով ամուսնական կատակերգութիւնը՝ խենթի նման կը վերադառնայ իր սիրուհին գտնելու: Մաիքա սակայն զինքը հետապնդող ծերուկին ժամադրութիւնը ընդունելով, գացած է անոր մասնաւոր մէկ յարկաբաժինը, միասին ընթրելու, յուսցնելու եւ այսպիսով խոշոր գումար մը կորզելու համար: Մաիքա խակ է իր մտած ճամբուն մէջ: Անմիջապէս դրամի խօսք կ'ընէ, միւս կողմէ արգիլելով ծերուկին ամենափոքրիկ հպում մը անգամ: Աղջիկը զայրացած է ծերուկին հրաւէրին պատասխանած ըլլալուն համար: Կը խօսի խենթ ու խելառ, սուտեր կը հիւսէ, պատմութիւններ կը պատմէ, կը տաջուի, կը խուսափի: Վերջապէս սակայն կը խոստովանի, պարզելով ամբողջ իր կեանքը, խօսելով ամբողջ ճշմարտութիւնը: Կ'ըսէ թէ կը սիրէ Ժան անունով երիտասարդ մը, թէ աղքատութեան պատճառով առած է այդ քայլը, թէ երկուքն ալ խենթի նման զիրար կը սիրեն:

Ծերունի սիրահարը խոր յուզումով մտիկ կ'ընէ պատմութիւնը: Այդ ծերուկը ուրիշ մէկը չէ եթէ ոչ Ժանի հայրը՝ քոնթ տը Վարէննէն: Իր մէջէն կ'անհետանայ կնամոլը եւ հասակ կ'առնէ հայրը, կ'ազդուի, կը յուզուի եւ մէկ կողմ դրած ամէն հաշիւ ու նկատում, զմայլելով անոնց տաք ու անկեղծ սիրոյն վրայ, զանոնք կը միացնէ:

Գրեթէ աւելորդ է խօսիլ դերասաններու խաղարկութեան մասին: Անոնք բոլորն ալ իրենց դերին մէջ են, ինչպէս կ'ըլլան առհասարակ փարիզեան բեմերու դերասանները: Խումբը կատարեալ ներդաշնակութեան մը մէջ է ու խաղը վերածուած է համերգի: Լաւագոյն պիտի ըլլար սակայն (թէեւ անհնարին փափաք) եթէ հեղինակը Ժանի դերը ինք կատարելու տեղ, յանձնուած ըլլար այդ մասը դերասանի մը որ բերէր աւելի բնականութիւն եւ հաւատք. կ'ըսենք, այո՛, հաւատք, քանզի յաճախ դերասանն է որ նիւթին բնականութեան հաւատքը կը ներշնչէ մեզի շնորհիւ իր խաղարկութեան: Էլվիր Փօփէսքօ իրեն համար կարուած զգեստի մը նման մտած էր իր դերին մէջ, քմայքոտ, միամիտ, չար եւ անկեղծ: Ան ինքզինքն է որ կը խաղայ հաճելի եւ սահուն դերասանութիւնով մը:

Լուի Վէրնէօյլ եւ Էլվիր Փօփէսքօ միացած են իրարու կեանքի եւ արուեստի մէջ:

Անոնք ալ դրամ նետելով խաղացած են «Ետ ու երեսը»:

Ինչպէս միշտ, այս անգամ ալ ... հօրը եղած է կինը, Էլվիր Փօփէսքօ:

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ԷՋ ՄԸ ԿԻԼԻԿԻՈՅ ՊԱՏՄՈՒԹԵՆԷՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՎԵՐՋԻՆ ԹԱԳԱՒՈՐԸ
ԼԵՒՈՆ Ե. ԼՈՒՍԻՆԵԱՆ

Երկարատեւ թախանձանքներ, որոնց միացած էին բազմաթիւ ծանրագին նուէրներ, վերջապէս անհամբոյր կառավարիչը յօժարեցուց, որ հաւանի մակոյկ մը փոխ տալ: Լեւոն անմիջապէս դէպի Հայաստանի ծովեզերքը նաւարկեց, միայն իր ընտանիքով: Սօլէէ Տուլարին՝ իր զինակիրին հրամանատարութեան յանձնեց քսանհինգ մարդոցմէ եւ քսանհինգ ձիերէ բաղկացած փոքրաթիւ խումբ մը իբրեւ հետեւորդ: Միակ ուժերն էին զորս կրցած էր համախմբել:

Գիշերը ամայի վայր մը հասաւ, Անամուրի գետին մօտ, ուր հետեւեալ օրը իրեն միացան իր ընկերները: Վտանգալից ճամբէ մը դէպի Սիս ուղեւորուեցան: Թուրքերը առաջուց լուր ունէին եւ բոլոր անցքերուն կը հսկէին: Ամէն բոլէ, թշնամիին թակարդը իյնալու երկիւղը կար: Երբեք օր, երբ գիշեր տեւող մահացու յոգնութիւններով եւ զարհուրելի անձկութեամբ, փոքրաթիւ խումբը կանգ առաւ մայրաքաղաքին դիմացը: Երկու սուրհանդակներ շտապ ճամբայ ինկան, թագաւորին գալուստը աւետելու համար:

Այս լուրը ողջունուեցաւ խանդավառ ոռոթկումով եւ ցոյցերով: Քանի մը ընդդիմադիրներէ զատ, որոնք պարտաւորեցան լռել, միահամուռ խրախճանքին առջեւ, ամբողջ ժողովուրդը, որուն գլուխը անցած էր կաթողիկոսը, ընդառաջ փութաց Լեւոնին, եւ մեծ տօնախմբութիւն կատարեց: «Եւ քաղաքէն դուրս ելան, զինեալ կամ անզէն, ձիաւոր կամ հետիոտն, այրեր եւ կիներ, մեծեր եւ պզտիկներ, իրենց կաթողիկոսին եւ բոլոր եպիսկոպոսներու եւ առաջնորդներու հետ, մեծաթափօր եւ ամէն ազգի նուագարաններով»:

Լեւոն երբ տեսաւ զանոնք, ձի հեծաւ եւ գլխանոցով յառաջացաւ: Շնորհակալութիւն յայտնեց անոնց՝ եղած ջերմ ընդունելութեան համար: Եւ ցոյց տալու համար անոնց վրայ իր ունեցած վստահութիւնը՝ չուզեց քաղաքամէջը հասնելէն առաջ՝ անոնց մեծարանքը ընդունիլ: Հանդիսաւոր մուտք գործեց 1374 յուլիս 26ին:

Բ.

Յաջորդ օրերը տօնակատարութիւնները վերսկսան Տիկին Սուլթանին եւ Մարգրիտ Թագուհիին ընդունելութեան համար, որոնք մնացած էին, նաւէն ցամաք իջեւնած վայրը, եւ որոնք մայրաքաղաք հասած էին, միեւնոյն յաջողութեամբ:

Այս խանդավառութիւնը վաղանցուկ եղաւ: Ընդդիմադիր բազմաթիւ հպատակներ, ժողովուրդի եւ թագաւորին միջեւ տեւական համաձայնութեան կողմնակից չէին:

Ազնուականները, վերջին ժամանակները անկարգութեանց շնորհիւ, ամէն տեսակ նենգութեանց եւ հարստահարութեանց անձնատուր եղած էին: Երբ Լեւոն խնամակալութեան խորհուրդէն ծախքերուն հաշիւը եւ արքունի գանձին վիճակը ուզեց ըստուգել, տեսաւ որ գանձարանը պարապ էր, եւ թագին գոհարեղէնները, գրեթէ ամէնքն ալ մէջտեղ չկային: Զօրս կառավարիչներու տուած բացատրութիւններէն դժգոհ, Լեւոն կոչ մը ուղղեց ժողովուրդին եւ ընդհանուր ժողովի համար պալատ հրաւիրեց զայն եւ ամէն կողմէ բարձրացող ամբաստանութեանց վրայ, անոնց մէջէն ամէնէն աւելի զեղծարարը, պարոն Վասիլը բանտարկել տուաւ: Թէեւ իր յանցապարտութիւնը խոստովանեցաւ եւ ազատ արձակուեցաւ, բայց այս պարոնը խորունկ ոխ մը պահեց եւ իր վրիժառութեան փափաքը զինքը մատնութեան մղեց, երբ վերջին վտանգին ժամը հնչեց:

Ազգային դիւրազգածութիւնը աւելի ուժեղ կերպով երեւան եկաւ թագադրութեան համար հետեւելիք արարողութեան առթիւ: Հայերը, հարկին ստիպողականութեան տակ, ընդունելով հանդերձ կաթոլիկ վեհապետ մը, կ'ուզէին իրենց աւանդութիւնները անաղարտ պահել եւ պսակել իրենց թագաւորը՝ հայկական ձեւով, այսինքն կաթողիկոսին ձեռքով: Լեւոն միւս կողմէ, կը պահանջէր որ թագը ստանար Պապին անունով եւ ըստ հռոմէական ծէսի: Իրաւախոհութիւն մը գոյացաւ: Որոշեցին որ արարողութիւնը կրկնակի ըլլար, որ Լեւոնի բերած եկեղեցականը եւ Պօղոս Ա. կաթողիկոսը միաժամանակ կատարէին աստուածային պաշտամունքը, իւրաքանչիւրը համաձայն իր ծէսին եւ փոխն ի փոխ պիտի դնէին թագը՝ թագաւորին ճակտին վրայ: Այս կերպով տեղի ունեցաւ հանդիսութիւնը Սիսի մայր եկեղեցիին մէջ 1375 սեպտեմբեր 16ին: Թագաւորը այս առթիւ ուզելով վարձատրել Սօլէէ Տուլարի անձնուիրութիւնը, ամուսնացուց զայն՝ Կոռիկոսի կոմսուհիին՝ Ռէմիի հետ:

Լեւոնի գահակալութեան առաջին մտահոգութիւնն եղաւ բանակցիլ փորձել Գահիրէի սուլթանին՝ Մելիք Աշրաֆ Շապանի հետ: Կարգի եւ հանդիստի անհրաժեշտութիւնը, երբեք այսքան ստիպողական չէր եղած: Յիսուն տարիէ ի վեր, կառավարութեան նշանակութիւնը անգոյ էր. ժանտախտը, սովը, պատերազմը, բոլոր իրարու յաջորդող աղէտները ամայացուցած էին երկիրը: Միակ հարուածով մը արտաքսել թշնամիները՝ ցնորք մըն էր, այնպէս քաջ... իր կեանքը, համաձայնիլ նուաճող... հետ եւ ստանալ ծանր հարկի մը փ... խարէն յարաբերական հանգիստ մը առժամաբար կը թուէր միակ իրագործելի... նանալի քաղաքականութիւնը: Բայց Լեւոն ամէն ինչ հաշուի առած ... առանց նկատելու ներքին թշնամիները, որոնք աւելի կատաղի էին ... դուրսիններէ, առանց կրօնական ... հատուածին, որ կը նախընտրէր ... թանոսներու լուծը լատինական ... բացահութենէն, եւ որ սովոր էր ... րիլ իր մոլութեանց այնքան նպաստաւոր տակնուվրայութեանց մէջ ... երբեք հաշտ չէր կանոնաւոր վար... թեան մը հետ:

Հաղորդակցութիւն մը հաստատ... ցին Եգիպտոսի սուլթանին հետ, Ա... չոտ անունով հայ հաւատուրացի ... միջնորդութեամբ, որ Գահիրէ ... պաստանած էր, կոստանդին Ե.ի ... աներձագին սպանութենէն յետոյ: ... անձնաւորութիւնը ... մահմետականը պատերազմի ձեռնարկել տուաւ:

(Շար.)

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՑՈՒՆԱՍՏԱՆԷՆ

ԱՉՔԷ ՀԵՌՈՒ. ՍՐՏԷ ՀԵՌՈՒ

ՔԱԼԱՄԱԹԱ, 3 նոյ. (Ցառաջ) :—Ափ մը Հայեր ենք, որ Իզմիրի աղէտէն վերջ նետուեցանք այստեղ, Պելոպոնէսի ծովեզերքը: Քալամաթա նշանաւոր է իր նաւահանգիստով, որ Թուրքիոյ եւ Յունաստանի առեւտրական կարեւոր երակ մըն է: Մենք, գաղթականներս, մօտ 150 հոգի, կը բնակինք Բարբարիզմաթա կոչուած գիւղը: Ընդհանրապէս բնիկներու չրջանէն (Արմաչէն եւ ուրիշ վայրերէ):

Երկրէն օտար, հողէ եւ տունէ զրկուած, տարագրի մեր կեանքին առաջին օրերէն սկսեալ, ապրուստի անխուսափելի մտահոգութեան հետ եւ նոյնքան ուժգնութեամբ՝ մեր հոգին կը տանջուէր նոր սերունդը Հայ պահելու նախանձախնդրութենէն:

Դիմեցինք զանազան կեդրոններու, յաջողցնելու համար գեղեցիկ ծրագիր մը: Աչքէ հեռու սրտէ հեռու, մեր գաղութին օգնութեան կանչը լրւելի չեղաւ Պելոպոնէսի լեռնաշղթային անդին: Բնիթանիայէն ձեռներէց է, սակայն: Լծուեցանք աշխատանքի եւ մեր ջանքերը պսակուեցան յաջողութիւններով: Կարմիր Խաչի մասնաճիւղ մը հիմնեցինք, եւ առանց կեդրոնին վրայ բեռ ըլլալու, միայն մեր ճիգերով ու զոհողութիւններով չինեցինք վարժարան մը, զոր կնքեցինք անմահ Ռոստոմի անունով: (Այդ օրերուն, 1929—30, օգնութեան հասաւ նաեւ «Ցառաջ»ը, 4211 փրանքի հանգանակութեամբ):

Ինչպէս ամէն տեղ, Բարբարիզմաթայի մէջ եւս բուսած են որոմներ,— Հօկը, զոր ոմանք Հող կ'անուանեն, եւ Բարեգործականը, միացած մեզի դէմ՝ բոյն մը չինեցին, բոյն մը բատրնութեան, այսպէս ջանալով խանգարել մեր ձեռնարկը:

Ինչպէս գրեցի, ոչ Բարեգործականէն նպաստ կը ստանանք, ոչ ալ Աթէնքէն,— այս պայմաններուն մէջ մեզի համար դժուար էր պայքարիլ յանուն հայեցի եւ մաքուր կրթութեան: Անցեալ տարի մեր պիւտճէին բացը այնքան մեծ էր, որ վախցանք թէ պիտի ստիպուինք փակել մեր սիրելի վարժարանը,— պզտիկներու օրհնատուն բոյնը: Մեր նիւթական այս անձկութիւնը տեսնելով, Հայկական Բաբելոնի պզտիկ մանրանկարը, զոր կազմած են Բարեգործականը, Հօկը եւ ռամկավարը՝ առանց իրարու լեզու հասկնալու, քիչ մը աւելի ետանդ ցոյց տուաւ՝ ձգտելու համար Լեւոնդ Դուրեան անունով Միութիւններ, որոնց կը հրաւիրեն անդամակցիլ 12էն վեր պատանիները:

Բարեխախտ զուգադիպութեամբ մը օգնութեան հասաւ «Ցառաջ»ը—, Կ. Խաչի մասնաճիւղին վարչութիւնը, որ կը բաղկանար մեծամասնաբար Արմաչցիներէ, դիմեց իրենց հայրենակցին՝ Շ. Նարդունիի, միջոց մը գտնելու համար Ռոստոմեան վարժարանին փրկութեան: Եւ ահա «Ցառաջ»ի մէջ բացուեցաւ սիւնակ մը, ուր հայրենասէր երիտասարդներ արձանագրեցին իրենց նպաստը՝ որդեգրելով մէկ մէկ սան Ռոստոմեան վարժարանին մէջ: Պէտք է բսել թէ գաղութը այնքան աղքատ է, որ չի կրնար իր զաւկին համար դպրոցէն պահանջուած փոքրիկ ուսումնավարձն իսկ (10 դրախմի ամսական) վճարել: Եւ երբ աշակերտութիւնը չվճարէ, դպրոցը կարելի՞ է միթէ ապրեցնել:

«Ցառաջ», հաւաքուած դրամին հետ 1050 փրանք, մեզի ղրկած էր անուացանկը անոնց, որ 50ական փրանքով կ'ուզէին սան մը որդեգրել մեր դպրոցին մէջ.—

Թորգոմ Նալպանտեան 50 փրանք, Բենօ Նալչաճեանի միջոցով Իսիի մէջ հաւաքուած 50, Տիկ. Մարիամ Ակոնայեան 50, Զ. Ո. Միութեան Փարիզի մասնաճիւղ 100, Արսէն Պոյաճեան 50, Գեղեցիկ Յովհաննէսեանի միջոցով Քաչանի մէջ հաւաքուած 101, Օ. Գուրուեանի կողմէ Իսիի մէջ հաւաքուած 100, Զիլճեան 50, Սանփաննոս արք. ի յիշատակին Լիոնէն 300, Օննիկ Դարբինեան 50, Ֆր. Կ. Խաչի Քաչանի մասնաճիւղ 50, Ալեանդեան 50, Մասիս Սայլաճեան 50, գումար՝ 1051 փրանք:

Շնորհիւ այս գումարին, վարժարանը փրկուած է, քանի որ 38 փոքրիկներ, ոմանք որբ, պիտի կրնան վարժարան յաճախել: Այդ փոքրիկներն են Տօնիկեան Խաչիկ եւ Հայկ (որբ), Օգսանեան Նուարդ եւ Արաքսի (որբ), Մարտիկեան Գուրգէն, Ծաղկուհի եւ Վահէ (որբ), Աբրահամեան Յովհաննէս, Պէզտանեան Համբարձում եւ Գրիգոր, Աբրահամեան Մաքրուհի եւ Պետրոս, Տոլմաճեան Մինաս, Մալեան Հմայեակ, Բաբլեան Տրդատ եւ Արաքսի, Կոմիկեան Արշալուհի եւ Սաթենիկ, Թոգաթեան Անիձա, Նալպանտեան Յովհաննէս, Զուլեան Սիրանուշ, Կարապետեան Հրաչեայ, Ղազարոսեան Յարութիւն, Օվակեան Համբարձի, Շարապեան Գրիգոր, Ղուկասեան Լուսիկ եւ Սիրակ, Մալեան Պետրոս եւ Ֆրփինէ, Տէր Ղուկասեան Վազգէն, Ասլանեան Ովսաննա եւ Միսակ, Սարեան Ոսկան եւ Զարուհի, Զալըքեան Քրիստիկ, Մինուշ եւ Զատիկ, Տարտանեան Էլպիս:

Ռոստոմեան վարժարանին ուսուցչուհին է Ռօզա Հայրապետեան, որ նուիրուած է իր ասպարէզին եւ ընդունակ ամէն զոհողութեան, բնիկ Մաղնիսացի: Կը պաշտօնավարէ երկու տարիէ ի վեր, սիրուած բոլորէն:

Դժբախտաբար Ռոստոմեան վարժարանը չունի դպրոցական պիտոյքները: Զոհաբերութեան ընդունակ բնիկներ այստեղ հայթայթեցին ուլունքներ, գունդեր, գլաններ, խորանարդներ: Զկրցանք սակայն գտնել «չորս եղանակները»: Մանկավարժական տեսակէտով, ուսման թէ գրոանքի մէջ՝ առարկան կամ պատկերը մեծ կարեւորութիւն կը ներկայացնէ: Այնպէս որ փափաքելի էր մեզի համար ունենալ տարուան «չորս եղանակները», եւ ուրիշ մանկավարժական առարկաներ,— առանք կը յիշեմ որպէսզի կարելիութիւն ունեցողը չզլանայ հաճոյք պատճառել մեզի եւ փոքրիկներուն: 150 հոգինոց այս գաղութին մէջ, ոչ մէկ երախայ, դպրոցը թէ տունը, խաղալիկ տեսած չէ տակաւին: Եւ ի՞նչ տխուր բան է մանկապարտէզ մը ունենալ առանց խաղալիկի, ինչպէս փեթակ ու մեղու ունենալ՝ առանց ծաղիկի կամ նեկտարի:

ՑԱՌԱՋ հեռու է թէեւ այս երկրէն, սակայն իր բարերար ձայնը եւ հոգածու ձեռքը քանիցս օգնութեան հասած են Յունաստանի գաղութին: Մենք եւս, չմոռնալու համար զինք, պիտի գրենք յաճախ իրեն: Զէ՞ որ մոռցուածներն են, աչքէ հեռու սրտէ հեռու եղողներն են, որ սրտագին կը փարին իրենց սիրելի բարեկամներուն:

ԼՈՒՍ - ԱՂԲԻՒՐ

ՄԱՀ. ՏՈՔԹ. ՅՈՎՀ. ԵՐԿԱՆԵԱՆԻ

«Հայրենիք»էն ցաւով կ'իմանանք մահը առաւմնաբոյժ Տոքթ. Յովհ. Գ. Երկանեանի, որ ազգային չրջանակի մէջ ծանօթ էր իբրեւ սրտցաւ հայրենակից մը, 1891էն ի վեր:

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ հոկտ. 25ին, Նիւ Եորքի Հայ Աւետարանական եկեղեցիին մէջ:

Դամբանական խօսեցաւ եկեղեցւոյ հովիւը՝ Վեր. Ա. Պետիկեան, վեր հանելով Տոքթէօրին բազմամեայ ազգային - հանրային գործունէութիւնը: Հ. Յ. Դ. Ամերիկայի Կեդր. Կոմիտէի կողմէ յուղարկաւորութեան մասնակցեցաւ ընկ. Վ. Ահարոնեան: Կեդր. Կոմիտէն ղրկած էր նաեւ ծաղկեպսակ որ դրուեցաւ հանգուցեալի դագաղին վրայ:

Մարմինը ամփոփուեցաւ Սիտըր Կրովի գերեզմանատան մէջ, յուէտ ողբացեալ Վահան Գարտաշեանի դեռ թարմ գերեզմանին զրեթէ քովը:

Տոքթ. Երկանեան, ամերիկեան եւ հայկական չրջանակներու մէջ ծանօթ եւ յարգուած անձնաւորութիւն մըն էր եղած:

Հանգուցեալը երկար տարիներ եղած է գործօն եւ զոհաբերող անդամը Բարեգործականի եւ միշտ պայքարած անոր ազգային խմբակին դէմ:

Հայաստանի հանրապետութեան չրջանին եւ անկէ առաջ, միշտ աջակցած է Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի եւ Հայաստանի կառավարութեան ներկայացուցիչ Արմէն Գարոյին: Երկար տարիներ բարոյապէս եւ նիւթապէս աջակցած է նաեւ Փրէս Բիւրոյին: Անդամ էր նաեւ «Նահատակ Գրագէտներու Բարեկամներ»ուն:

Իր մահով ամերիկահայ գաղութը կը կորսնցնէ իր գործօն եւ զոհաբերող անդամներէն մէկը:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Հ. Յ. Դ. ՕՐԸ ՊՈՐՏՈՅԻ ՄԷՋ

ՊՈՐՏՕ, 11 նոյ. (Ցառաջ) :— Այս տարի ալ օտար ափերու վրայ տօնեցինք Դաշնակցութեան Օրը:

Քանի կը տեւեն մեր պանդխտութեան օրերը, մենք այնչափ աւելի հաւատաւոր կը փարինք Դաշնակցութեան խէղձին:

Մեր տօնակատարութիւնը տեղի ունեցաւ Հ. Յ. Դ. «Բարսեղ Շահպազ» ակումբի մէջ, ուր լեցուած էր հաւատաւոր երիտասարդութիւն մը: Բեմին ճակատը զարդարուած էր մեր անմահ մարտիկներու նկարներով, որոնց մէջէն Դաշնակցութեան դինանչանը առանձինն աչքի կը զարնէր: Անոնց չուրջ մեր տարագիր եռագոյնը:

Հանդէսին բացումը կատարեց ընկ. Գրիգոր Հարպաղեան, կարդալով ուղերձ մը նուիրուած Դաշնակցութեան Օրուան: Ցետոյ երգուեցաւ «Մշակ Բանուոր»ը ոտքի վրայ եւ բոլոր ներկաներուն կողմէ: Արտասանեց ընկերուհի Սաթենիկ Հայրաճեան: Երգեց Տիկ. Վասկանուշ: Արտասանեցին նաեւ ընկ. Հաթրեան եւ Թաշճեան: Ցետոյ խօսք առաւ օրուան բանախօս ընկ. Ա. Քէնտիրեան, որ իր խանդավառ բանախօսութեամբ ամբողջ սրահը թնդացուց:

Ժամը վեցէն մինչեւ ինը չարունակուեցաւ խնջոյքը, ստեղծելով ջերմ մթնոլորտ մը: Խօսք առին ընկերներ եւ համակիրներ, մէջ ընդ մէջ մարտական երգերով կը թնդար սրահը: Ցետոյ բաժնուեցանք աւելի կազդուրուած, մեզ հետ տանելով Դաշնակցութեան սրբազան խօսքն ու խէղձը:

Հ. ԹԱՇՃԵԱՆ

Անարկու աւազակ մը

ՍՊԱՆՆՈՒԵՑԱՒ ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՄԷՋ

Հռչակաւոր աւազակ Ֆուատ Ալամէ որ հինգ ամիսէ ի վեր կը բաղեցնէր Լիբանանի ոստիկանութիւնը, սպաննուեցաւ անցեալ չաբթու:

Այս առթիւ հետեւեալ զեկոյցը հըրատարակուեցաւ սուրիական թերթերու մէջ.—

Լուր առնուած ըլլալով որ Ֆուատ Ալամէն կը պատրաստուէր փախչելու դէպի հիւսիս, թրքական սահմանը, Տրիպոլիսի ճամբուն վրայ ծիտէյտէի մօտերը ժանտարմաներու խումբ մը սպասեց անոր: Նոյ. 6ին, դայն փոխադրող ինքնաշարժը հրաման ստացաւ կենալու: Այն վայրկեանին երբ ժանտարմաները ձերբակալել կ'ուզէին զայն, աւազակը փորձեց ինքնապաշտպանութեան դիմել եւ ստացաւ գնդակի հարուած մը:

Աւազակը վերջերս հասկնալով որ այլ եւս երկար ժամանակ չպիտի կրնայ պահել իր հետքը, բանակցութիւններ կը վարէր իշխանութեան հետ՝ առաջարկելով կարգ մը պայմաններ յանձնուելու համար: Փոխարէնը չկրցաւ ստանալ եւ Շուֆի դիւղերուն մէջ ալ իրեն ապաստան տեղ չմնաց: Որոշեց Թուրքիա փախչիլ եւ անցաւ Պէյրութ: Ոստիկանութիւնը տեղեկացաւ Ալամէի դիտաւորութեանց եւ ձեռք առաւ հարկ եղած միջոցներն ու կարգադրութիւնները: Ծիտէյտէի մօտ պատրաստուեցաւ ցանցը: Ծիտէյտէ սպասող ժանտարմաները կենալու հրաման տուին դէպի Տրիպոլի դացող ինքնաշարժի մը որուն մէջ կը գտնուէին երեք ճամբորդները: Այդ միջոցին, ճամբորդներէն մէկը, որ Ալամէն էր, փորձեց դիմել իր ատրճանակին: Սակայն ժանտարմաներէն մէկը նշմարելով անոր դիտաւորութիւնը կրակ բացաւ եւ արձակուած հինգ գնդակներէն մէկը հանդիպելով անոր սրտին, մահը եղաւ վայրկենական:

Աւազակին դիակը Պէյրութ փոխադրուեցաւ միեւնոյն ինքնաշարժով: Մեծ բազմութիւն մը խռնուած հաւաքուեցաւ ժանտարմայի կեդրոնին չուրջ ուր կը մնար Ալամէի դիակը: Ժամ մը վերջ, դիակը փոխադրուեցաւ աւագուտքի բանտը, ուր կը գտնուէր Ֆուատ Ալամէի եղբայրը: Ցետոյ Տրիպոլիներու գերեզմանը տարուեցաւ դիակը եւ թաղուեցաւ հոն:

26 տարեկան էր Ֆուատ Ալամէն, միջահասակ եւ տկարակազմ, հեղինակ հինգ սպանութեանց եւ բազմաթիւ աւազակային յարձակումներու եւ կողոպուտներու:

Լիբանանի կառավարութիւնը 40 հազար ոսկի ծախսած է հետապնդումներու համար:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ բացբացի եւ մելանով:

Գերման Հայագէտի մը պատասխանը Հայաստանի մասին

Գերման նչանաւոր հայագէտ փրոֆ. Կ. Ֆ. Լեհման Հաուփթ, որ Ամերիկա կը գտնուի այս միջոցին, վերջերս պատասխանութիւն մը տուաւ Նիւ Եորքի մէջ: Կ'ամփոփենք հիմնական մասերը.—

«Հայերու պատմական ծագման խնդիրը չատ բարդ եւ կնճռոտ է, վասն զի երկու անուններէ առաջ կուգայ — Արմէններ եւ նախա - արմէններ: Պէտք չունիմ ձեզի յիչեցնելու թէ դուք ձեզ «Հայ» կը կոչէք: Ոչ ոք կրցած է ցարդ բսել ձեզի թէ ինչո՞ւ դուք այդ անունով կը կոչէք:

1898—99ին դէպի Հայաստան իմ ճամբորդութեանս նպատակն էր ուսումնասիրել մշակոյթը խալդերու, նախա - Արմէններու եւ Ուրարտացիներու: Ուրարտացիք չատ որոշ սեփական մշակոյթ ունեցող ժողովուրդ մըն էին եւ իրենց սեպաձեւ արձանագրութիւնները փոխ առած էին Ասորեստանցիներէն: Անոնք համբաւաւոր էին նաեւ հաստատուն ժայռերու վրայ իրենց կառուցած քարէ չէնքերով: Ամուր ժայռերու վրայ քարէ չէնքերու կառուցումը նախա - Արմէններու մէկ մասնագիտութիւնն է:

Շամիրամ որ եւ է կապ չունի Շամիրամ Սուի հետ, որ նախա - Արմէններու ճարտարապետական մեծ ձեռնարկն է: Սակայն Շամիրամ ժամանակակից էր այս նախա - Արմէնեան ջրմուղին, որ ջուր կը հայթայթէ Վանի: Հայ ուսումնականները Շամիրամ Սուն կը կոչեն Ամբարտակառուն Շամիրամայ:

Նոյի տապանը չնստաւ Արարատ լեռան գագաթը, ինչպէս կ'ըսէ Հին Կտակարանը: Սխալ թարգմանութիւն մըն է այդ: Ճշմարիտը այն է թէ Նոյի տապանը նստաւ Արարատի կամ Ուրարտուի մէկ լերան վրայ:

Ձեզի ցոյց պիտի տամ թէ ձեր լեզուն նման է հնդեւրոպական չատ մը լեզուներուն: Օրինակ մայր (mayr, meter - mutter) որ հնդեւրոպական է որոշապէս: Հայերէնի մէջ նախնական T տառը միշտ կ'իյնայ երբ կուգայ երկու ձայնաւորներու միջեւ: Ասոր ուրիշ մէկ օրինակն է հայր — Pater բառը: Այս պարագային P տառը փոխուած է «հ»ի, ինչպէս միշտ կը լինի հայերէնի մէջ, այնպէս որ հայր բառին մէջ երկու փոփոխութիւն կայ:

Կրնաք Թրակիայէն Փոքր Ասիա գացած Արմէններու ճանապարհին հետքերը գտնել: Իրենց ամբողջ ճամբուն վրայ անոնք ձգած են «Արմենիօն եւ Օրմինօն» անուններ: Այս բոլորը Արմենիօն եւ Օրմինիօնները Արմէններու կեցած կայանները եղած են Պալքանեան թերակղզիէն մինչեւ Արմէնիա:

Արմէնները Հայաստանի մէջ երեւցած են Քր. առաջ 600 թուականին կամ աւելի ճիշդ լինելու համար 585 թուին Քր. առաջ: Հայերու Թրակիոյ եւրոպական տարրը հնդեւրոպական է:

Ամէնքդ գիտէք թէ բոլոր Հայերն արիական չեն: Կան եւրոպական եւ նըմանապէս «Արմենատիպ Armenoid» տիպարը որ ներկայացուած է ձեր մէջ: Մասնաւոր տիպ մը կայ զոր Լիւչան (Luschan) կ'անուանէ հայատիպ Armenoid, որուն հետքերը կը գտնուին

ՏԷՐ ԵՒ ՏԻԿԻՆ Վ. Հիւսեան կը ծանուցանեն ծնունդը իրենց երրորդ զաւակին՝ ՍՕՆԱՅի:

Տէնին, 10 նոյեմբեր, 1935

Հայաստանի, Եւրոպայի քանի մը մասերուն եւ նոյն իսկ Սկովտիոյ մէջ:

Հատտի - Հիթիթ անունը դուցէ հայերէնի մէջ փոխուած է Հայի: Բայց ասիկա լաւ հիմ մը չէ: Ասորական արձանագրութիւնները կը յիչեն Հայաստան անուն ժողովուրդ մը, որ կ'ապրէր Բարձր Հայքի մէջ, Կարինի չրջակայքը: Ասոնք կարեւոր տարր մը կազմեցին հնդեւրոպական Արմէններու խառնուրդին մէջ, երբ այս վերջինները հաստատուեցան ներկայ Հայաստան: Որոշ է թէ Հայաստանցիները հնդեւրոպական չէին, այլ բնիկներ, որոնք իրենց Հայք անունը տուին Արմէններուն: Իմ կարծիքով ասիկա լաւագոյն լուծումն է բարդ խնդրին:

Ուստի կ'ողջունեմ ձեզ իբր հնդեւրոպական Արմէններ եւ Փոքր - ասիական Հայեր: Անգամ մը եւս չնորհակալ եմ եւ չատ չնորհակալ եմ:»:

Այնուհետեւ կէս ժամու չափ հարցումներ եղած են փրոֆէսօրին, որ համբերութեամբ պատասխանած է անոնց:

ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ ԳԻԾԵՐ

Փրոֆ. Կ. Ֆ. Լեհման Հաուփթ ծընած է Համպուրկի մէջ, 11 մարտ, 1861ին: Ուսած է օրէնք եւ արեւելեան լեզուներ Հայտելպերկի, Լայփցիկի, Կէօթէնկէնի, Պերլինի եւ Ճօն Հօփքինս համալսարաններուն մէջ:

Եղած է հին պատմութեան փրոֆէսօր Պերլինի համալսարանին մինչեւ 1911:

Մեծ պատերազմիատեն գերման կառավարութեան կողմէ ղրկուեցաւ Կ. Պոլիս, իբր փրոֆ. հին պատմութեան: 1918—32 եղած է հին պատմութեան փրոֆ. Ինսպրուքի համալսարանին, Աւստրիա, ուր կը պաշտօնավարէ ներկայիս իբր վաստակաւոր փրոֆէսօր:

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՇԻՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Ցանձնախումբս առաջին օրինակը հանդիսանալով Զօր. Անդրանիկի յուշարձանի չինութեան առթիւ բացուած հանգանակութեան, իր մէջ հաւաքեց 505 փրանք:

Պ. Պ. Բիւզանդ Տէօվլէթեան 100, Երուանդ Օզանեան 50, Աւետիս Տէօվլէթեան 50, Խաչիկ Տէօվլէթեան 50, Մկրտիչ Գազանճեան 50, Սարգիս Տէօվլէթեան 50, Մանուկ Քիպարեան 30, Տիկ. Մաքրուհի Օզանեան 25, Տիկ. Հերանոյչ Մօզոեան 25, Օր. Նարկիզ Քիւրքճեան 25, Պ. Միհրճան Քիւրքճեան 25, Տիկ. Արշալոյս Գաբիկեան 25, Պ. Անուշաւան Գաբիկեան 25:

Գումար՝ 505 փրանք:

Կեդր. Յանձնախումբ

ՊԱՀԱՆՋԵՑԷՔ ԵՐԵՒԱՆ ՕՂԻՆ, ՈՐ ԿԸ ՅԱՆՁՆԱՐԱՐՈՒԻ ԱՄԷՆ ՏԵՍԱԿԷՏՈՎ:

ԺԳ. ԴԱՐՈՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ ՎԵՐԱԾՆՈՒԹԻՒՆԸ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Զաքարեաններու(*) Ա.ը որ պատմութեան բեմը կուգայ, Սարգիս Մեծ կը կոչուի: Իր քաղաքական չարժումները եղած են խիստ ուշագրաւ: Իր մասին երկար կը խօսի Ստեփաննոս Օրբէլեան պատմիչը:

Սարգիս Մեծ կը մեռնի 1187 թուին եւ կը թաղուի Սանահինի վանքը: Ցաջորդաբար ասպարէզի վրայ կ'երեւին իր երկու որդիները, Զաքարէ եւ Իվանէ եղբայրները: Ասոնք ալ աւելի հընդարձակեն իրենց հօր սկսած գործը: Մասնաւորապէս Զաքարէ, հանճարեղ զօրապետ մը, տասը տարուան մէջ կրնայ Վրացական եւ Հայկական սահմաններէն դուրս նետել եւ խորտակել Սելճուկ - մահմետական լուծը: Հայ պատմիչները՝ Գանձակեցին, Օրբէլեանը, Մխիթար Այրիվանեցին, Վարդանը ինչպէս նաեւ վրացի պատմիչները կուտան Զաքարէի յաղթական պատերազմներուն եւ իր գրաւած երկիրներուն ցանկը, այսպէս Շաքիի եւ Արցախի նահանգներէն մինչեւ ներքին Բասէն եւ Բարկուշատէն մինչեւ Լոռի կամ ըստ Օրբէլեանի՝ «Ի Բարկուշատայ մինչ ի Մժնկերտ»: Վարդան պատմիչ կուտայ նոյնպէս նուաճուած վայրերուն թուականները: Այսպէս 1191ին կը գրաւուի Շիրակը, 1196ին Անբերդը, 1199ին Անին, 1201ին Բջնին, 1203ին Դուինը, 1206ին Կարսը:

Զաքարէի վերջին եւ մեծ արշաւանքը ուղղուած էր Պարսկաստանի դէմ. Հայաստանը արդէն մաքրուած սելճուկներէն՝ յաղթական զօրապետը կը նուաճէ նոյնպէս Ատրպատականի մէկ մասն ալ Մարանդ եւ Արտաւիլ քաղաքներով, բայց վերադարձին հիւանդանալով կը մեռնի 1212 թուականին: Այժմ Զաքարէի գործը կը չարունակէ իր եղբայրը Իվանէն բայց անշուշտ ոչ առաջինին խոյանքովն ու համարձակութեամբ: Հոս պահ մը կանգ առնելով եթէ չուրջերնիս նայինք, կը տեսնենք թէ պատմական Հայաստանի մեծագոյն մասը արդէն ինկած է Զաքարեաններուն ձեռքը, աւելի մեծ քան Բագրատունեաց եւ Սիւնեաց թագաւորութիւնները միասնաբար: Ի զուր չէ որ Զաքարեաններու իշխանութիւնը դարձեալ պատմիչներու կողմէ «աշխարհակալ տէրութիւն», «թագաւորութիւն» «աշխարհակալութիւն», «պետական իշխանութիւն» բառերով կը յորջորջուին: Իսկ Իվանէի կինը Խոշաք ալ, Շիրակաւանի երկու արձանագրութեան մէջ ինքզինքը կ'անուանէ նոյնպէս թագուհի վրաց իշխանութեան, այսպէս՝ «Վրաց եւ Հայոց թագուհի» կամ «վերիշխող տանս Վրաց եւ Հայոց եւ նովին թագուհի»:

Զաքարեանները միահեծան պետութիւն մը չկազմեցին, այլ ընդհակառակն երկու եղբայրներ երկու ճիւղի բաժնուած, յառաջ բերին հայ իշխանութիւններու ամբողջական ցանց մը նուաճուած երկրամասերուն մէջ: Զաքարեաններու խոհեմ քաղաքականութեան, իրենց նուրբ դիւանագիտական կարողութեան կը պարտինք մեր ԺԳ. դարու գինուորական եւ հոգեւոր կեանքին վերածնութիւնը: Արդէն Պահլաւունիք, Հոնենք եւ ուրիշ տոհմեր աջակից կը դառնան Զաքարեաններուն: Միւս կողմէ եթէ կեանք առին Վաչուտեանց, Պռօշեանց եւ Օրբէլեանց մեծ իշխանութիւնները, այս բոլորը չնորհիւ Զաքարեաններուն եղան:

Անշուշտ հետաքրքրական է հայեցք մըն ալ նետել Զաքարեաններուն զինուորական կազմակերպութեան վրայ: Վերեւ յիշուած իշխանական բոլոր մեծ տոհմերը ենթակայ էին Զաքարեաններուն: Այդ երկու մեծատաղանդ եղբայրներէն Զաքարէն կը ներկայանայ իբրեւ ամէնէն մեծ սպարապետը, իսկ միւս իշխանութիւնները տորրադաս սպարապետներ են:

Զօրքը կազմուած էր «հեծեալ», «ազատ» եւ «ռամիկ» տարրերէ: Այս մասին մեր պատմիչները տեղեկութիւններ չեն տար, ինչ որ կրցած ենք հաւաքել, արձանագրութիւններու վրայէն են:

Զինուորականին հետ կը նկատուի նոյնպէս քաղաքացիական կամ վարչական պաշտօնէութեան կազմակերպութիւնը: Արձանագրութիւններու եւ յիշատակարաններու մէջ կը յիշուի ամիրա, մուճուր, հէճուպ, ձեռնաւոր, տամղաճի եւ քէթուտար մակդիրներով պաշտօնէութիւններ:

Ցաջորդաբար պատմութենէն ծանօթ ենք արդէն մոնկոլական ահաւոր արշաւանքներու մասին: Անոնք 30,000 գինուորներով կը մտնեն Հայաստան եւ կը քանդեն Զաքարեաններու ծաղկեցուցած այս ոգեւորիչ չրջանը:

Այժմ հայ իշխանական տուները հպատակ մոնկոլ բռնակալներուն, կը ստիպուին զօրք եւ հարկ տալ անոնց: Կիրակոս Գանձակեցին մանրամասն կուտայ մեր կողմէ տրուած հարկերուն անունները: Զպրպտենք այս բոլոր մանր տուեալները եւ անցնինք Զաքարեաններու միջոցաւ յառաջ եկած Հայաստանի ԺԳ. դարուն հոգեւոր կեանքին պատկերացման»:

×

Գիտնական սրբազանը, իր դասախօսութեան Բ. բաժնով տուաւ արուեստներու վերածնութիւնը, ճարտարապետութեան, քանդակագործութեան (փայտի վրայ կամ խաչքարեր) եւ գրականութեան ինքնուրոյն երեւոյթները:

«ԺԲ. դարու 60ական թուականներէն սկսեալ վիմական եւ գրական յիշատակարաններ չինարարական եւ հոգեւոր կեանքի մը նոր արշալոյսը կ'աւետեն: Կը նորոգուին հին վանքերը եւ կամ նորեր կը չինուին: Իւրաքանչիւր իշխանական տոհմ իր սիրելի վանքը կամ գերեզմանատունը ունի որուն վրայ կը գուրգուրայ եւ զայն կը հովանաւորէ: Կը սկսի ազնիւ մրցակցութիւն մը մէկ իշխանական տունէն միւսը՝ դէպի արուեստի ստեղծագործութիւններ քաջալերելու խնդրոյն մէջ:

Գրական եւ չինարարական կեանքի առաջին երեւոյթները կը սկսին հիւսիս - արեւելեան գաւառներէն: Հաղբատի, Սանահինի, Գետակայ եւ Խորանաշատի վանքերը գլխաւոր կեդրոնները կը հանդիսանան այս չարժման: Հաղբատը եւ Սանահինը, այդ օրերու մեր խղական համալսարաններն են: Նոր ծաղկեցան մեր գրական, մանրանկարչական եւ երաժշտական ինքնատիպ արուեստները: Հոդկէ դուրս եկաւ հոյլը մեր անուանի մատենագիրներուն, ինչպէս Յովհաննէս Տավուշեցի, Մխիթար Գօշ, Գրիգոր Գանձակեցի: Ասոնց յաջորդող իրենց աշակերտները, Վարդան, Կիրակոս, Մաղաքիա եւ Մխիթար Այրիվանեցի պատմիչները:

Հ. ԲԱԼՈՒԵԱՆ

(*) Ա.մասը տեսնել Ցառաջ 1 նոյ.:

սարանին շրջակաները եւ հրամայուեցաւ ցրուել ցուցարարները, որոնք հայ-հոյհոյնները կ'արձակէին,— «Թող կորսուի Ժէզը», «չենք ուզեր, թող հրաժարի» եւն.: Հրմշտուքներ ալ տեղի ունեցան ոստիկաններուն եւ ուսանողներուն միջեւ, մինչեւ պուլվառ Սէն Միշէլ, իսկ համալսարանին մէջ ցոյցերը կը շարունակուէին գոռում - գոչումով:

Հակառակ բոլոր ջանքերուն, ուսուցչապետը չկրցաւ դասախօսութիւն կատարել:

Զօրք կարմիրներ բռնուեցան շոգենաւին մէջ

ԱԹԷՆՔԷՆ կը հեռագրեն.— Խորհրդային «Քիէվ» շոգենաւին մէջ կատար-ուած խուզարկութեան մը ընթացքին, պահուած գտնուեցան չորս համայ-նավարներ, երեքը Յոյն, մէկը Պուլկար, որոնք շոգենաւ նստած էին գաղտնա-պէս: Զորսն ալ ձերբակալուեցան, հակառակ իրենց կառավարութեան դիմադրութեան: Խորհրդային հիւպատոսը ներկայ էր ձերբակալման:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵՒՐՈՊԱՅԷՆ Ատոիս Ապէպա հասան 180 անտուկ մեքենաներ՝ հրացան-ներու եւ գնդացիրներու նորոգութեան համար եւ ուրիշ կազմածներ: Այս բոլոր մեքենաները պիտի սարքուին եւ պիտի կառավարուին Վիէննայի նախկին ոստիկանական քննիչին կողմէ, աջակցութեամբ աւստրիացի գնդա-պետի մը եւ զուիցերիացի տեղակալի մը: Հասած են նաեւ գնդացիր - հրացան-ներ՝ զուիցերիական դրութեամբ, տասը խալական գնդացիրներ, մեծաքա-նակ դեղ եւ զինուորական պիտոյքներ: Մօտերս կը սպասուին 400,000 կազար-գել դիմակներ:

ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ԹԱԳԱՒՈՐԻՆ ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ առթիւ ամբաստանուած է - րեք Խրուաթներուն դատավարութիւնը կը սկսի երկուշաբթի օր, Էքսի եղեռ-նադատ ատեանին առջեւ:

ՓԻԼԻՊԵԱՆ ԿՂԶԻՆԵՐՈՒՆ ինքնավարութիւնը հաստատուեցաւ նոյեմ. 14ին, նախագահ Րուզվէլթի մէկ հրամանագրով: Մ. Նահանգները այս կղզե-խումբը առած էին Սպանիայէն, մասնաւոր դաշնագրով մը:

ԿԱԹՈԼԻԿ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ մը եւ ուրիշ երկու կղերականներ դատի քաշուե-ցան Պերլինի մէջ, ամբաստանուած ըլլալով թէ 140,000 մարք փախցուցած են Հոլանտա: Կը յիշուի թէ վերջերս շատ մը մայրապետներ դատապարտուե-ցան միեւնոյն ամբաստանութեամբ:

ՄԱՀՈՒԱՆ ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒԵՑԱՆ երկու Ռուսեր, Ծայր. Արեւելքի կարմիր բանակին կողմէ, իբրեւ զինուորական լրտեսներ «որ խորհրդային երկիրը մտած էին ի հաշիւ Խարպինի կառավարութեան»:

ՊՈԼՍՈՅ ՄԷՋ ԺԱՆՏԱՏԵՆԴԻ համաճարակ մը ծագած ըլլալով, յանձնա-րարուեցաւ պատուաստել ժողովուրդը:

ՈՂՈՂՈՒՄՆԵՐԸ ՄԵՂՄԱՆԱԼ ՍԿՍԱՆ, օդը բացուած ըլլալով Հարաւային շրջաններու մէջ: Բայց շատ ծանր վնասներ յառաջ եկած են մասնաւորապէս Ավինեոնի եւ Վոքլիւզի շրջաններուն մէջ: Կացութիւնը դեռ ծանր է նաեւ Ռոնի հովիտին մէջ:

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ՓՈՆՏ ՕՊՆԱՅԻ կոմիտէն Ենթակոմիտէն ընդհ. ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները վաղը Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2ին, Գրա-դարանի սրահը: Կարեւոր օրակարգ: Կը խնդրուի Սէն Փիէռի վրէժ խում-բի ընկերներէն ներկայ ըլլալ որոշեալ ժամուն:

«ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ»Ը ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ԱՆԻԷՌ-ՊՈՒԱ-ՔՈԼՈՆՊԻ ՄԷՋ

կազմակերպուած «ԱՐԱՄ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

16 Նոյեմբեր, Շաբաթ երեկոյ, ժամը 9էն մինչեւ առաւօտ

ՊՈՒԱ - ՔՈԼՈՄՊԻ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԱԿԱՆ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

Salle des Fêtes, Rue des Halles, Bois-Colombes.

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ Ռ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻՆ ԱԼ. ԽԱՏԻՍԵԱՆ ԵՒ Լ. ԶՕՐՄԻՍԵԱՆ

գեղարուեստական ճոխ բաժին, Տիկին ԳՆՈՒՆԵԱՆ (երգ), ԴԱՋԻՋԵԱՆ քոյրեր (պար), Պ. ՊԱՏՈՒՐՈՖ (արտասանութիւն):

կը նուագէ ԵՓՐԱՏ նուագախումբը հայկական եւ եւրոպական եղանակ-ներ ղեկավարութեամբ ՕՆՈՍԵԱՆԻ:

Հայկական եւ Թայկական պարեր Թուռով:

Ընտիր ճաշ: Ճոխ պիւֆէ:

Մուտք 5 եւ 3 ֆրանք:

Հաղորդ. միջոցներ.— Սէն Լազարէն շոգեկառք առնել եւ իջնել Քոլոմպ:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՀԱՅ — ԲՈՅԺ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԱՄՍԱԹԵՐԹ ԲԺՇԿՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ

Բ. ՏԱՐԻ

Թիւ 13 (Հոկտեմբեր)

Բաժանորդագրութեան պայմաններն են.— Ֆրանսա՝ 20 ֆրանք, արտա-սահման՝ 25 ֆրանք: Դիմել՝ Dr. CH. AIVAZIAN, 17, Rue Damesme, PARIS (13e):

ՅԵՐԵԿՈՅԹ-ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ ԵՒ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ՇԱՎԻԼԻ Մ.ՃԻՒՂԵՐՈՒՆ ԿՈՂՄԷ

ի նպաստ տեղւոյն Մանկապարտէզին:

ԿԻՐԱԿԻ 17 ՆՈՅԵՄԲԵՐ ԺԱՄԸ 4ԷՆ ԿԷՍ ԳԻՇԵՐ

23 Ռիւ Գարնօ, Սէն-Լազարի գծին Շավիլի կայարանին մօտ

գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին Թառիստ Պ. Գարեգին եւ փոքրիկն Ռէժինա իր հայկական եւ կովկասեան պարերով:

Կ'արտասանէ Օր. ԱԻՃԵԱՆ:

կը մասնակցի ԵՓՐԱՏ նուագախումբը՝ եւրոպական պար:

Մուտք 5 ֆրանք:

ՀԱՅ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԸՆԿՈՒՄԲ

(Նախկին Հայ Գիտական Ակումբ):

Այսօր Շաբաթ (16 Նոյեմբեր) երեկոյեան ժամը ճիշդ 9ին

Ռուսական քոնսերվաթուարի սրահին մէջ, 26, Ավընիւ տը Թոքիօ.

Պ. ԱՐՇԱԿ ՋԱՄԱԼԵԱՆ պիտի խօսի նիւթ ունենալով՝

Ազգային պահպանման ազդակները սփիւռքի մէջ

Սրահը կը բացուի ժամը 8.30ին: Դասախօսութենէն վերջ տեղի պիտի ունենան կարծիքի փոխանակութիւններ:

Հաղորդ. միջոցներ.— Մէթրօ՝ Ալմա - Մարսօ. օթօպիւս՝ 1, 12, 19, 43, 92, AH., AC., ADbis:

Ոչ-անդամները եւս կը հրաւիրուին ներկայ գտնուիլ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէր եւ Տիկին Գ. Շահլամեան եւ իրենց աղջիկը՝ Օր. Հեղինէ, ինչպէս նաեւ Շահլամեան, Զալուքեան, Թորոսեան, Աղրեան, Հիւսեան, Սարաճեան եւ Ներսէսեան ընտանիքները իրենց շնորհակալութիւնները կը յայտնեն ամէն անոնց որոնք անձամբ, նամակով, հեռագրով, ժամուլով, ծաղկեպսակով և զանազան բարենպատակ հաստատութեանց նուիրատուութիւններով ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց սիրելի որդւոյն, եղբօր եւ ազգականին՝ ՍԻՄՈՆ ՇԱՀԼԱՄԵԱՆի սրտակեղեք մահուան առթիւ, որ տեղի ունեցաւ հոկտեմբեր, 28ին, երկուշաբթի օր, 18 տարեկան ծաղիկ հասակին մէջ, 338 Ch. de St. Julien, Marseille:

Հոգեհանգիստ եւ պատարագ պիտի կատարուի նոյեմբեր 17ին, կիրակի առաւօտեան ժամը 11ին, Պոմոնի Սուրբ Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դ. «Ընկեր Կարօ» Ենթակոմիտէի վարչութիւնը իր ընկերներու կողմէ ցաւակցութիւն կը յայտնէ ընկեր - ընկերուհի Գ. Շահլամեանի եւ պարագաներուն, իրենց սիրելի որդւոյն եւ ազգականին ՍԻՄՈՆ ՇԱՀԼԱՄԵԱՆի վաղաժամ մահուան առթիւ:

ԿԱՐԵՒՈՐ ԺՈՂՈՎ

ՓԱՐԻԶԻ Համազգայինի մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր անդամները եւ համակիրները, 17 նոյեմբեր կիրակի կէսօրէ վերջ, ժամը 3ին, մէթրօ՝ Cadetի եւ Aux Trois Portes սրճարանին վերնայարկը:

Ներկայ կ'ըլլան Ֆրանսայի կեդր. վարչութեան անդամները:

Զեկոյց Համազգայինի ընդհ. գործունէութեան եւ անմիջական ձեռնարկներու մասին: Ժողովը պիտի վերջանայ ժամը 6.30ին:

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN

17, Rue Damesme, PARIS (13)

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՏԷՐ ԵՒ ՏԻԿԻՆ ՍԱՐԳԻՍ ՊՕՅԱՃԵԱՆ իրենց խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնեն ընկեր - ընկերուհի Շահլամեանին եւ պարագաներուն, իրենց սիրելի զաւկին եւ ազգականին ՍԻՄՈՆ ՇԱՀԼԱՄԵԱՆի դառնակսկիծ մահուան առթիւ:

Մարսէյլ, 12 նոյ. 1935

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՓԱՐԻԶԻ ՏԱՐՕՆ-ՏՈՒՐՈՒԲԵՐԱՆԻ Նահանգային Միութեան ընդհ. անդամական ժողովը վաղը կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, 119 Ավընիւ տ'Իթալիի սրճարանը: Մէթրօ Մէզօն Պլանշ: Խիստ կարեւոր օրակարգ: Բոլոր անդամներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Քղիի Հայր. Միութեան ընդհ. անդամական ժողովը, վաղը կիրակի, (17 նոյ.) կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, Հ. Յ. Դ. Պատանեկան Միութեան Գրադարանին մէջ, 49, Rue Nationale: Սոյն կարեւոր ժողովին կը հրաւիրուին բոլոր անդամները, Սէն Լուի մասնաճիւղը եւ համակիրները:

ՏԷՍԻՆԻ Տարօն - Տուրուբերանի Հայր. Միութեան մասնաճիւղի վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր անդամները, վաղը կիրակի կէսօրէ վերջ, ժամը 3ին, հայրենակից Մանուկ Գրիգորեանի բնակարանին մէջ: Օրակարգ՝ պատգամաւորի զեկոյց, հինգերորդ համագումարի մասին, շրջաբերականի ընթերցում եւ ընթացիկ հարցեր: Ներկաներուն թիւը մեծամասնութիւն կը համարուի:

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ Իսի լէ Մուլինոյի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ըստացած է, Տէր եւ Տիկին Պարսամեանի աղջկան՝ Լուսվարդի մկրտութեան առթիւ հետեւեալ նուէրները: Տէր եւ Տիկին Պարսամեան 50 ֆր., Պ. Պ. Ժ. Թումանեան 10, Գ. Տատուրեան 10, Գ. Թումանեան 10, Գ. Փարատեան 10, Գ. Հաճի Դանիէլեան 10, Ս. Գոչեան 10, Ռ. Սինանեան 5, Տէր Գրիգորեան 5, գումար՝ 120 ֆրանք: Միութիւնս այս առթիւ ծաղկեփունջ մը նուիրեց իր անդամուհիներէն Տիկ. Պարսամեանի:

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ Մ.ՃԻՒՂԻՆ ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱԶԱՐԸ

Տեղի կ'ունենայ Դեկտ. 20, 21 եւ 22ին

Նկատի ունենալ այդ թուականը:

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՅՕԳՈՒՏ ԿՈՄԻՏԱՍ ՎՐԴ.Ի ՖՕՆՏԻՆ

փոխան ծաղկեպսակի

(Ցանկ թիւ 1)

Գեր. Տէր Գարեգին Ս. Եպս. Խաչատուրեան 200 ֆրանք, Մարսէյլի Բ. բաժշտական միութիւն 500, Գ. Ալէմշահի երգչախումբ՝ 300, Տիկին Ա. գալնի Նուրիճանեան (Տէսինէն) 200, Տէր եւ Տիկին Ա. Հարենց՝ 200, Տէր եւ Տիկին Նուպար Ալիքսանեան՝ 100, Տէր եւ Տիկ. Տօքթ. Արթինեան՝ 100, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Սարաճեան 100 Տէր եւ Տիկ. Զատիկ Խանդատեան՝ 100, Տէր եւ Տիկին Վարդան Մախօխեան (Նիսէն)՝ 100, Տէր եւ Տիկին Բարսեղ Տամլամեան՝ 50, Տիկին Ռ. Որբերեան՝ 50, Տէր եւ Տիկին Մ. Պէրպէրեան՝ 50, Տէր եւ Տիկին Որդիկ Բուլճեան՝ 50, Օր. Մակալեան՝ 50, Տիկին Ոմն՝ 50, Տիկին Ա. Դաւիթեան (Կոմինիէռէն)՝ 50, Պ. Յ. Զըլըրկանեան՝ 25, Տիկին Մ. Տամլամեան՝ 25, Տիկին Մալումեան՝ 25, Պ. Պալէնց՝ 25, Պ. Ալայեան՝ 20, Տէր Յարութիւնեան եղբարք՝ 20, Պ. Քէֆէլեան՝ 20, Պ. Հ. Բալըեան՝ 20, Տիկին Մեսրոպեան՝ 10, Պ. Մ. Թովմասեան՝ 10, Պ. Յ. Մինասեան՝ 10, Փոքրիկներ Յասմիկ եւ Անահիտ Փափազեան՝ 10, Ոմն՝ 10, Մէրտինեան՝ 5, Տիկին Գեղեցիկ՝ 5, Տիկին Ոմն՝ 5, Օր. Ոմն՝ 5, Ոմն՝ 5, Ոմն՝ 5, Ոմն՝ 5, Ոմն՝ 2, Ոմն՝ 1, ընդհ. գումար՝ 2568 ֆրանք:

Կոմիտասեան Յանձնաժողովի գանձապահ՝ Ա. ՀԱՐԵՆՑ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ 5

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Անգլ. բնագրէն թարգմ. Ժ.

Հեղինակուհի՝ ԷԿԱԹԱ ՔՐԻՍԹԻ

Կարելի չէ մէկ անգամէն պատասխանել այդ տեսակ հարցումի մը: Համառօտ կերպով բանի մը ըսի իրեն այդ մասին. ուշադրութեամբ մտիկ ըրաւ. տակաւին կը կասկածէի թէ Տիկին Ֆէրըրսին շուրջ տեղեկութիւն առնել կը ջանար:

— Օրինակ վէրոնալը որ…

Բայց, տարօրինակ բան, կարծես չհետաքրքրուեցաւ այդ թոյնով: Ընդհակառակն խօսակցութեան նիւթը փոխեց եւ հարցուց թէ ճի՞շդ է որ կարգ մը թոյներ կան որոնց հետքը գտնել դժուար է:

— Օհ, ոստիկանական պատմութիւններ կը կարդաք, ուրեմն…

Հաստատական պատասխան տուաւ:

— Ոստիկանական պատմութեան մը համար անհրաժեշտ հազուագիւտ թոյնն է, թոյն մը, օրինակ, որ հարաւային Ամերիկայէն կուգայ, անունը իմացուած չէ, թոյն մը, վերջապէս, զոր անծանօթ ու վայրենի ցեղերը կը գործածեն իրենց նետերը թունաւորելու համար. այդ պարագային մահը րոպէական կ'ըլլայ եւ եւրոպական գիտութիւնը ի վիճակի չէ անոր հետքը գտնելու. դուք ալ այդպէս ըսել կ'ուզէք, այնպէս չէ՞…

— Այո, իրաւ այդ տեսակ թոյներ գոյութիւն ունի՞ն…

Յաւելով գլուխս թօթվեցի:

— Ձեր կարծեօք, անշուշտ «նետակի թոյն» ըսուած բան մը կայ…

Բաւական տեղեկութիւններ տուի այդ թոյնին մասին, սակայն դարձեալ չհետաքրքրուեցաւ: Հարցուց թէ դարակներուս մէջ ունէ՞ի այդ թոյնէն ու երբ ժխտական պատասխան տուի, կարծեմ իր աչքէն ինկայ:

Ըսաւ թէ տուն պիտի վերադառնայ: Ժամբու դրի զինքը ճիշդ այն վայրկեանին երբ ակնջիս հասաւ ճաշի զանգակին ձայնը:

GLՈՒԽ 3

ՊԱՐՏԻԶՊԱՆԸ

Ճաշին տանը Քարօլայնին ըսի թէ երեկոյեան Ֆըրնլի փարք պիտի ընթրէի: Ոչ եւ է առարկութիւն չըրաւ. ընդհակառակն:

— Հիանալի է, ըսաւ. նոր լուրեր պիտի առնես… ինծի նայէ, ի՞նչ է այս Րէլֆին խնդիրը…

— Րէլֆին խնդի՞րը, հարցուցի զարմացած. այս տեսակ բան չկայ…

— Եթէ այդպէս է, ինչո՞ւ համար «Երեք Վարազներու» պանդոկը կը բնակի ան, փոխանակ իր հօրը տունը երթալու…

Մտքիս անգամ չանցաւ հարցում ընել քրոջս՝ այդ տեղեկութեան ճշմարտութեան մասին. բառը Քարօլայնն էր, հետեւաբար բաւական էր:

— Էքրոյտէն լսեցի թէ Րէլֆը Լոնտոն գացեր է, ըսի:

Այդ վայրկեանին ունեցած զարմանքս պատճառ եղաւ որ չեղեմ որ ևս է տեղեկութիւն չտալու թանկագին սովորութենէս:

— Օհ, ըսաւ քոյրս:

Քթին ծայրէն հասկցայ որ մտքէն բաներ մը կ'անցընէր:

— Պանդոկ գացեր է երէկ առտու, շարունակեց Քարօլայն, տակաւին այնտեղ է. երէկ գիշեր փողոց ելեր է աղջկան մը հետ…

Ընաւ չզարմացայ: Այդ տղան ամէն գիշեր աղջիկներու հետ դուրս կ'ելլէ: Սակայն հաւատալս չեկաւ որ անիկա ժամանցի համար մեր գիւղը կը հաստատուէր, փոխանակ Լոնտոն երթալու, ուր կեանքը աւելի զուարճալի է:

— Գինետան աղջիկներէ՞ն մէկուն հետ, ուրեմն, հարցուցի:

— Ոչ, ուրիշ մէկը, չեմ գիտեր… բայց կրնամ գուշակել…

Անհամբեր սպասեցի:

— Իր զարմուհին…

— Ֆլօրա Էքրօ՞յտը, գոչեցի զարմացած:

Ֆլօրա Էքրոյտը, բնականաբար, ոչ մէկ ազգականութիւն չունէր Րէլֆին հետ, բայց այս վերջինը Էքրոյտի հարազատ զաւակը ճանչցուած ըլլալով երկար տարիէ ի վեր, այդ երկուքը զարմիկ եւ զարմուհի կը նկատուէին գիւղին մէջ:

— Այո, Ֆլօրա Էքրոյտը, ըսաւ քոյրս:

— Բայց ինչո՞ւ Ֆըրնլի Փարք չերթար եթէ աղջիկը տեսնել կ'ուզէ…

— Գաղտնաբար նշանուեր են, պատասխանեց Քարօլայն անսահման ուրախութեամբ. հայր Էքրոյտ հակառակ ըլլալուն, այս ձեւով իրարու կը հանդիպին…

Քարօլայնի տեսութեան մէջ բաւական թերիներ կային, բայց զգուշացայ զանոնք մատնանիշ ընելէ: Անմիջապէս ակնարկ մը ըրի մեր քովի դրացիին մասին եւ նիւթը փոխեցինք:

Վերջերս մեր քովի տունը — «Կուեններ»ը վարձած է անծանօթ մէկը: Քոյրս շատ բարկացած է, որովհետեւ չէ կրցեր որ եւ է տեղեկութիւն առնել անոր մասին. հասկցեր է միայն թէ անիկա օտարական մըն է: Իր եւ իր սպասեակներուն հետաքրքրութիւնները անօգուտ եղեր են այս անգամ: Կը թուի թէ օտարական կաթ, բանջարեղէն, միս ու երբեմն ալ ձուկ կը ստանայ ինչպէս ամէն տուն, բայց այդ ուտելիքները հայթայթող մանրավաճառները չեն յաջողեր առնել անոր ինքնութիւնը: Կ'ըսեն թէ անունը Փորօ է, հաւանական անուն չէ հիմակը: Մէկ բան միայն որոշապէս գիտենք — անծանօթը շատ կը սիրէ դդում մշակել իր պարտէզին մէջ:

Բայց Քարօլայնի փնտռած տեղեկութիւնը բոլորովին տարբեր է: Ան կ'ուզէ հասկնալ թէ օտարականը ուրկէ՞ եկած է, ի՞նչ գործ կ'ընէ, ամուսնացա՞ծ է, ի՞նչ տեսակ կին ունի — կամ ունեցած է — զաւակ ունի՞, մօրը աղջկութեան անունը ի՞նչ էր եւայլն: Կարծեմ անցագիրներու մէջ դրուած հարցումները հնարած է Քարօլայնին պէս մէկը:

— Սիրելի Քարօլայն, ըսի, իրենց այդ մարդուն արհեստը գաղտնիք մը չէ. հանգստեան կոչուած վարսայարդար մըն է… պեխերուն նայէ…

Քոյրս հակառակեցաւ եւ բացատրեց որ եթէ անիկա վարսայարդար ըլլար՝ գանգուր մազեր պիտի ունենար, ոչ թէ ուղիղ: Անոնով յիշեց իրեն կարգ մը ինծի ծանօթ վարսայարդարներ որոնց մազերը ուղիղ էին, բայց քոյրս չհամոզուեցաւ: (Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ԾՐԱԳԻՐ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Clacière 15 – 70

ԿԻՐԱԿԻ 17 ՆՈՅԵՄԲԵՐ DIMANCHE 17 Novembre 1935

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ՆՈՒԱԶԱԳՈՅՆ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

11 ՏԱՐԻ — 11e Année No. 2964 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻՆ ՓՐԿՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Ազգային – քաղաքական պայքարներու աղմուկին եւ միջազգային դէպքերու թոհուբոհին մէջ, մարդիկ տրամադիր են մոռացութեան տալու շարք մը շինարար աշխատանքներ, որոնք սերտ կապ ունին այսօրուան կացութեան հետ։

Այսպէս, ամէն տեղ ալ գնահատելի ձեռնարկներ կը կատարուին, նոր սերունդին փրկութեան համար։ Տեղ մը ծաղկոց, ուրիշ տեղ մը դասընթացք, երբեմն ալ պտոյտներ եւ հանդէսներ, համաձայն միջավայրին յարմարութեանց։

Եւ սակայն, օտար աստղի տակ ծնած մանուկներու հարիւրին քանի՞ն կը փրկուի, այդ աշխատանքներով։

Մասնաւորապէս Ֆրանսայի եւ Ամերիկայի մէջ բաւակա՞ն են այդ ձեռնարկները, այնքան տեսանելի եւ շօշափելի վտանգներու առջեւ։

Տաղտկալի բան պիտի ըլլար նորէն մէջտեղ դնել միջավայրին դժուարութիւնները, եւ չքմեղանքներ կարկտել։

Եթէ արեւելեան գաղութները շատ աւելի նպաստաւոր պայմաններ կը ներկայացնեն, ազգային դիմագծի պահպանման, դպրոցի եւ հայկական դաստիարակութեան համար, անոնք ալ ուրիշ տագնապներ ունին, եւ սակայն ոչ կը վհատին, ոչ ալ բազկատարած կ'աղօթեն։

Ամէն տեղ ալ օտար է միջավայրը, եւ ապրելու պայքար է որ կը մղենք։

Արդ, երբ քարէն հաց հանելու համբաւը կը պահենք, երբ այնքան ճարպիկ եւ հնարամիտ կ'երեւանք նիւթական, տնտեսական պայքարի մէջ, ինչո՞ւ պիտի անճրկէինք հոգեկան սնունդի համար։

Ի վերջոյ որո՞ւ համար են այս բոլոր չարչարանքները, եթէ հայր եւ զաւակ չպիտի իրար հասկնան, քանի մը տարուան ընթացքին։

Եթէ ջուրին տուած ենք սերունդի շարունակութեան հողը, այն ատեն ի՞նչ կ'արժեն մեր յաւակնութիւնները։

Բայց թողունք հարցումները եւ խօսինք շարք մը աշխատանքներու եւ պարտականութեանց մասին, որոնք դժբախտաբար անուշադրութեան մատնուած են, մասնաւորապէս մեր գաղութին մէջ։

Չորս տարիէ ի վեր, Մ. Նահանգներուն մէջ կը հրատարակուի ամսագիր մը, հայ մանուկներու եւ պատանիներու համար։ Անունը՝ «Արփի», «հայ ընտանիքին պարբերականը»։ Ընտիր հրատարակութիւն մը, խնամուած աշխարհաբարով եւ պատկերազարդ։ Տարեկան բաժնեգինը՝ երկու տոլար։

Մէկ տարիէ ի վեր, հարեւան Պուքրէշի մէջ, «Մասիս» ընկերութիւնը ամէն ամիս լոյս կ'ընծայէ երկու գրքոյկ, դարձեալ մանուկներու եւ պատանիներու համար։ Բոլորն ալ պատմութիւններ, հէքեաթներ եւ դաստիարակիչ հատուածներ, հայ եւ օտար հեղինակներէ։ Իւրաքանչիւր պրակին գինը՝ 10 լէյ (ոչ իսկ 1·50 ֆրանք)։

Այս տարուան սկիզբը Սոֆիայի մէջ լոյս տեսաւ ուրիշ մանկական թերթ մը, «Մրգաստան», նոյն առաջադրութեամբ,— հաճելի ընթերցում ճարել հայ մանուկներուն։ (Եթէ չենք սխալիր ընդհատուած, խմբագիրը պաշտօնի կոչուած ըլլալով ուրիշ գաղութի մը մէջ)։

Ահաւասիկ 4րդ թիւը ուրիշ պարբերականի մը, «Նոր Հասկեր», որ կը հրատարակուի Թէհրանի մէջ, միշտ անհատական նախաձեռնութեամբ։ (Տիկին մըն է հրատարակիչը)։

Ֆիլիպէի Մխիթարեանները կը շարունակեն իրենց «Ուսումնարան»ը։ Եւ դեռ կան ուրիշ հրատարակութիւններ, զորս ձեռքի տակ չունինք այժմ։

Արդ, ի՞նչ է «արգոյ հայ հասարակութեան» դիրքը, այս ձեռնարկներուն հանդէպ։

Պարզապէս արտասուելի, գոնէ մեր գաղութէն դատելով։

Թերթերն ու գրքոյկները կու գան, յայտարարութիւններ ալ կը տպուին, առ նուազն ծանուցանելով գին եւ հասցէ։

Եւ սակայն,— կրնաք վստահ ըլլալ թէ ոչ իսկ տասը բաժանորդ ներկայացած է, ուղղակի կամ անուղղակի, այս «Լոյս Քաղաք»էն, Մարսէյլէն կամ Լիոնէն։

Փորձուած է հատավաճառ կազմակերպել,— եւ միշտ նոյն պատկերը։

Ամէնէն սրտցաւն ալ առ նուազն հինգ ֆրանք միշտ պատրաստ կ'ունենայ որ եւ է օտար հրատարակութեան համար, բայց երբ կարգը կու գայ հայկականին, 1·50 – 2 ֆրանքը կը դառնայ անտանելի շռայլութիւն։

Այս պատկերին առջեւ, դուք դատեցէք հրատարակիչներուն հոգեկան վիճակը։

Շատ է խօսուած չափահասներու «ընթերցասիրութեան» եղանակներու մասին, որոնց «բարիքները» լիուլի կը վայելեն գիրքերու եւ թերթերու հրատարակիչները։

Այդ արեւելեան ժառանգութիւնը նոր սերունդի՞ն ալ պիտի փոխանցուի։

Եւրոպայի կամ Ամերիկայի մէջ հասակ նետած տղա՞քն ալ պիտի մեծնան այն հոգեբանութեամբ, թէ օտար հրատարակութեան համար պէտք է վճարել, իսկ հայկականը կրնաս կա՛մ անտեսել, եւ կամ ճարել այնպիսի եղանակով մը որ խմբագիրն ալ յուսահատի, հրատարակիչն ալ։

Այն ատեն, ի՞նչ համարձակութեամբ կը խօսինք նոր սերունդի փրկութեան մասին, ծաղկոց կամ դասընթացք բանալով, պարբերաբար հանդէսներ սարքելով եւ ճառ խօսելով...

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՆԳԼ. ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆՑ ՎԵՐՋԻՆ ԱՐԴԻՒՆՔԸ

Ազգ. Դաշինքին մեծամասնութիւնը պակսած է

Մաքտօնըլտի եւ տղուն չարաչար պարտութիւնը

Անգլիոյ երեսփ. ժողովը կը բաղկանայ 615 անդամէ։ Մինչեւ հիմա ստուգուած են 600 ընտրութիւններ, հետեւեալ արդիւնքով.—

Պահպանողականներ	380	(նախապէս 453)
Ազգային ազատականներ	31	(նախապէս 37)
Ազգ. աշխատաւորականներ	8	(նախապէս 13)
Անկախներ	3	(նախապէս 7)
Գումար՝	422	(նախապէս 510)

Ընդդիմադիրները շահած են.— Աշխատաւորականներ 153 (նախապէս 57), ազատականներ 19 (34), անկախ աշխ. 4 (3), անկախներ՝ 1 (5), համայնավար՝ 1 (0)։

Ինչպէս կ'երեւայ, պահպանողականները կարեւոր կորուստ մը ունեցած են, թէեւ կրնան 240 ձայնի մեծամասնութիւն մը ապահովել իբրեւ ազգ. դաշինք։ Աշխատաւորականները եռապատիկ յաջողութիւն շահած են, 57ի փոխարէն ընտրելով 153, իսկ ազատականները իրենց կարապի երգն է որ կ'երգեն, անկումէ անկում գլորելով։

Ընդդիմադիրները զգալի յաջողութիւն շահած են նաեւ քուէներու թիւով։ Կառավարական կուսակցութեան 11,000,000 քուէներուն դէմ, աշխատաւորականները ապահոված են 10 միլիոն ձայն, ինչ որ մեծ բարեփոխում կը նշանակէ 1931ի պարտութենէն ի վեր։

Աշխատաւորականները չեն յաջողած գրաւել մայրաքաղաքը, ուր կառավարական հոսանքը շահած է 62 արուարձաններէն 39ը։ Բայց եւ այնպէս 14 աթոռ շահած են բուն Լոնտոնի մէջ։

Ամէնէն ջախջախիչ պարտութիւնը կրած է նախկին վարչապետը, Մաքտօնըլտ, կորսնցնելով 20,498 քուէ, իր իսկ շրջանին մէջ, ուր յաղթեց իր երբեմնի հանքային նախարարը, աշխատաւորական Շինուէլ։ Պարտուած է նաեւ իր տղան, որ գաղթային նախարար է ներկայ դահլիճին մէջ, բայց աւելի մխիթարական է իր վիճակը, քանի որ կորսնցուցած է միայն 1139 քուէ։

Խորապէս ազդուած իր եւ տղուն պարտութենէն, Պ. Մաքտօնըլտ հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրաւ.

— Ես այլեւս ծերացած լմնցած մարդ մըն եմ եւ որ եւ է ծրագիր չունիմ ապագային համար։ Չզարմացայ այս արդիւնքէն, բայց իրաւունք ունիմ մղուած պայքարը թէ շատ վարպետ եւ թէ շատ աղտոտ համարելու։ Բոլորովին խառնելի էին կատարուած խաղերը. երեւակայեցէք որ շատ մը զարշելի ցոյցերու կարգին, աղբեսի կտորներ նետեցին իմ կին կուսակիցներուս։ Այլեւս ուրիշ բան չեմ կրնար ընել բայց միայն քնանալ, քնանալ, քնանալ»։

Կը կարծուի թէ նախկին վարչապետին համար նոր փորձ մը պիտի կատարուի, թափուր եւ աւելի ապահով շրջանի մը մէջ. եւ կամ Պ. Պոլտուին պիտի առաջարկէ լորտութեան բարձրացնել դասալիք ընկերվարականը։

Պարտեալներուն մէջ է նաեւ նախկին նախարար Հըրպըրթ Սէմիւէլ, ազատականներուն առաջնորդը, և ոչ թէ Սըր Ճօն Սայմըն, ինչպէս հաղորդուած էր երէկ։

Պոլտուինի դահլիճին անդամները բոլորն ալ ընտրուած են, բացի հայր եւ որդի Մաքտօնըլտէ։ Զգալի մեծամասնութիւն շահած է Իտըն, Ազգերու Դաշնակցութեան նախարարը։ Ջախջախիչ յաջողութիւն ունեցած են երկու պահպանողական գլուխներ, Չէմպըրլէն եւ Չըրչիլ։ Ընտրուած են նաեւ Լոյտ Ճօրճ, աղջիկը եւ տղան։ Կին երեսփոխաններու թիւը, որ 12 էր նախորդ երեսփ. ժողովին մէջ, իջած է 9ի։

Կը կարծուի թէ կարգ մը փոփոխութիւններ պիտի կատարուին Պոլտուինի դահլիճին մէջ։

*** Պարտեալներուն մէջ կը գտնուի նաեւ Օլիվըր Պոլտուին, վարչապետին որդին, որ ծայրայեղ ընկերվարական ծրագիր մը պարզած էր։

«Վաֆտ»ը բողոքեց Ազգերու Դաշնակցութեան

Եգիպտոսի ազգայնական կուսակցութիւնը նոյեմբեր 15ին բողոքագիր մը ուղղեց Ազգերու Դաշնակցութեան, «Եգիպտոսի դէմ գործուած յարձակման» եւ կառավարութեան գործադրած խստութեանց դէմ։ Գահիրէի համալսարանին ուսանողութիւնն ալ բողոքագիր մը ուղղած է։ Միեւնոյն ատեն ուսանողական խորհուրդը որոշած է պատուիրակութիւն մը ղրկել Ազգ. ժողովին, ներկայացնելու համար Եգիպտոսի դատը։

*** Վերջին լուրերու համաձայն, անդորրութիւնը վերահաստատուած է Գահիրէի մէջ, բայց կառավարական գլխաւոր շէնքերը հետեւակազօրքի պաշտպանութեան տակ են գիշեր ցերեկ։ Հիւանդանոց փոխադրուած վիրաւորներէն չորսը յուսահատական վիճակի մէջ են եւ եթէ մեռնին, զոհերու թիւը պիտի բարձրանայ 8ի։ Ուսանողները սուգի թափօր մը կազմած էին, բայց ոստիկանութիւնը արգիլեց։

Հարրարի անկումը մօտալո՞ւտ

Նոր շարժումներ բոլոր ճակատներուն վրայ

Իտալական աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ օրերու խնդիր է Հարրարի անկումը։ Զօր. Կրացիանի կը շարունակէ լռութիւն պահել, վճռական հարուած մը տալու համար։ Իրազեկներ կը հաւատեն թէ շատ աւելի մօտեցած է Հարրարի քան կը կարծուի։ Լուրի մը համաձայն, կտրուած են Հապէշներու հաղորդակցութեան գիծերը՝ Ճիպութիի հետ։ Իտալական հրամանատարութիւնը կը յուսայ խորտակել Հարրարի հապէշական բանակին դիմադրութիւնը, անակնկալ յարձակում մը կատարելով եւ օդէն ալ ռմբակոծելով։

*** Հիւսիսային ճակատին վրայ, Զօր. Մարիոթթի կատաղի կռիւ մը բանուեցաւ 500 Հապէշներու հետ եւ փախուստի մատնեց զանոնք, Ազպիի լեռ-

(Շար.ը կարդալ Գ. էջ)

Ճարամտաս կառավարութեան կը դիմէ

Ղալաթիոյ եկեղեցիի աւագերէցէն եւ Թաղ. Խորհուրդի անդամներէն բաղկացած պատուիրակութիւն մը ներկայանալով կուսակալութեան, շատ դառն կերպով գանգատած է Թաղ. մատակարարութեան դէմ, թէ պաշտօնէութեան թոշակները չեն վճարուիր, վարժարանին յատկացումը չի տրուիր եւայլն։ Պատուիրակութիւնը իր գանգատները ներկայացուցած է նաեւ գրաւոր։

Պատուիրակութիւնը բացի աւագերէցէն, բաղկացած է նաեւ Թաղ. Խորհուրդի չորս անդամներէ, երկուքը՝ պահեստի անդամները։ Թաղականութեան եօթը անդամներէն մէկը մեռած է, ուրիշ մը հրաժարած եւ երկուքն ալ կառավարութեան բողոք բարձած են։ Այս հաշուով, գործի վրայ կը մնան միայն երեք անդամ։

Պատուիրակութիւնը ինչպէս բերանացի, նոյնպէս իր գրաւոր բողոքով ծանր ամբաստանութիւններ ըրած է, եւ բողոքագիրները յանձնած է կուսակալութեան եւ Հայքի կեդրոնին։

Կը հաղորդուի թէ ընդհ. դատախազութիւնը ձեռք առած է խնդիրը։

21էն 46 տարեկան ամէն Թուրք զինուոր է

Թուրքիոյ Ազգ. Ժողովը նոյ. 11ին վաւերացուց զինուորագրութեան օրէնքով որ կարգ մը փոփոխութեանց կ'ենթարկուի։ Օրէնքին նոր ձեւին համաձայն, իւրաքանչիւր այր քաղաքացի 21էն մինչեւ 46րդ տարիքը զինուոր է։ Պարտաւորիչ ծառայութիւնը կը սկսի 21րդ տարիքը մտած տարուան յունուար 1ին եւ կը վերջանայ 26րդ տարիքը մտած տարիին յունուար 1ին։

Զինուորական գործօն շրջանի (մուազզաֆլըք) տեւողութիւնն է.— հետեւակներու համար մէկուկէս տարի, նուագախումբի մէջ 2, մաքսային եւ ոստիկան զինուորութեան մէջ՝ երկուքուկէս, ծովայինի մէջ՝ երեք տարի։

Կրճատեալ ծառայութեան շրջանն է, պահեստի սպաներուն համար, իրենց ուսման եւ զին. արտօնագիրներուն համաձայն՝ 6, 8, 10 կամ 12 ամիս։

Սաւառնորդի վկայական ունեցողները օդային ուժերու մէջ կ'առնուին եւ կը ծառայեն 12 ամիս։

Երեք եւ աւելի զաւակներ ունեցող հայր մը կամ մայր մը եթէ մեռնի երկու զաւակներու գործօն ծառայութեան շրջանին մէջ, այրի հօր կամ մօր երրորդ ու միւս տղաքը 12 ամիս կը ծառայեն։

Երեք կամ աւելի տղաքը զինուորական ծառայութեան մէջ մեռած հօր կամ մօր մը միւս տղաքը 6 ամիս միայն կը ծառայեն։

Մէկ ռուբլին 3 ֆր.- «Տորգսին»ը կը ջնջուի

Խորհրդային կառավարութիւնը նոյեմբեր 14ին հրամանագիր մը հրատարակեց, որուն համաձայն կը ջնջուի «Տորգսին»ը եւ օտար դրամ վճարելու պայմանը, բացի մասնաւոր պարագաներէ։ Նոյն իսկ «Ինտուրիստ»ը այլեւս օտար դրամ չպիտի պահանջէ առեւտուրի եւ մատուցուած ծառայութեանց համար, եւ խորհրդային շոգեկառքերով, շոգենաւերով եւ օդանաւերով ճամբորդելու համար տոմսակներու գինը պէտք է վճարել ռուբլիով, նոր սակին վրայ — մէկ ռուբլին 3 ֆրանքէն։ Այն ճամբորդները որոնք օտար դրամ ունին, պէտք է փոխեն զայն խորհրդային դրամատուններու մէջ, ինչպէս կ'ըլլայ օտար երկիրներու մէջ։

Ուրեմն, ռուբլին 1936էն պիտի հիմնուի ֆրանսական ֆրանքին վրայ եւ պիտի ջնջուին Տորգսինի խանութները, որոնց փակումը որոշուած էր 1936 փետրուար 1ի համար։

*** Ինչպէս գիտեն ընթերցողները, «Տորգսին»ը այն համատարած կազմակերպութիւնն է որ նպարեղէն եւ ուրիշ ապրանքներ կը հայթայթէ օտար բնակիչներու, շրջիկներու, ինչպէս եւ տեղացիներու, փոխարէնը պահանջելով օտար դրամ։ Բնիկներն ալ իրենց արժէքաւոր առարկաները կը տանին Տորգսինի ապրանք ստանալու համար։ Ամբողջ ծրագրին նպատակն է ոսկի եւ օտար դրամ դիզել։

*** Տորգսինի խանութները բացուեցան 1931ին, դիւրացնելու համար օտար բնակիչներու գնումները, միեւնոյն ատեն չարաչար շահագործելով տեղացիները։ Նախապէս այդ խանութները միայն արտասահմանէն ներածուած ապրանքներ կը ծախէին, բայց յետոյ սկսան ռուսական արտադրութիւնները ալ ծախել միեւնոյն գիներով (ոսկեդրամ)։ Յաճախորդները մեծ մասով օտարականներ էին, բայց այն տեղացիները որոնք դրամ կը ստանային արտասահմանէն կամ կրնային ճարել տեղին վրայ, նոյնպէս Տորգսինի խանութներէն կը կատարէին իրենց գնումները։ Ծայրագաւառներու մէջ, ինչպէս Հայաստան, Տորգսինը դարձած էր կեղեքման աղբիւր մը, թանկագին իրեր հաւաքելու համար։

Թագաւորին կը սպասեն Յունաստանի մէջ

Զօր. Քոնտիլիս նոր յայտարարութիւններ ըրաւ առջի օր, շեշտելով.— «Յունաստանի մէջ կան միայն երկու իշխանութիւններ, Թագաւորը եւ ժողովուրդը, որովհետեւ քաղաքական կուսակցութիւնները արժէք չունին այլեւս։ Իմ կարծիքով Պ. Ցալտարիս սնանկացած է»։

Եօրկիոս Թագաւորը, որ Փարիզ եկած էր հինգշաբթի օր, երէկ Հռոմ գնաց, ուր քանի մը օր կենալէ յետոյ պիտի մեկնի Աթէնք։

*** Պիրէոսի մէջ երկու առեւտրականներ դատի քաշուեցան, մազութ ծախած ըլլալով իտալական շոգենաւային ընկերութեան մը, մինչդեռ կառավարութիւնը նոյեմբեր 12էն ի վեր ապօրէն հռչակած է որ եւ է վարկ բանալ իտալական կառավարութեան կամ անհատի, համաձայն Ազգերու Դաշնակցութեան որոշման։

Թուրքիա կ'ընդհատէ ներգաղթը

Պոլսոյ թուրք թերթերը կը գրեն թէ գաղթական չպիտի ընդունուի մինչեւ առաջիկայ մարտին վերջը։ Կառավարութիւնը խնդրած է պուլկար եւ ռումէն կառավարութիւններէն որ Թուրքիա գաղթել ուզողներուն անցագիր չտրուի մինչեւ այս թուականը։ Արտօնուած են գալու միայն անոնք, որ Քօսթանցայի մէջ հաւաքուած են։ Անցեալ շաբթու 1800 հոգի Կէլիպօլու ղրկուեցան։

ՎԵՐՋԻՆ ԱՆՁՐԵՒՆԵՐՈՒՆ ՀԵՏԵՒԱՆՔՈՎ «Կրանտ - Շարթրէօզ»ի գործարանը փլած է Կրընոպլի մէջ։ Վնասը 35 միլիոն ֆրանք կը հաշուեն։ Ներքին նախարարը դէպքին վայրը գնաց։ Այս պատմական գործարանը կը գտնուի Ֆուրվուարի մէջ, եւ հիմնուած է 1860ին, «շարթրէօ» վանականներուն կողմէ։ 1903ին փակուեցաւ, երբ վանականներ արտաքսուեցան, բայց 1931ին վերաբացուեցաւ, պետութեան կողմէ վարձու տրուելով նոյն վանականներուն։

ԿԱՐՄԻՐ ԳԻԾԷՆ ՆԵՐՍ

ՈՂԻՄՊՈՍԻ ՏԵՂԱՇԱՐԺԸ

Ա.

Ընկնողներն եւ բարձրացողները

Հայաստանի կուսակցական եւ պետական ղեկավարութեան մէջ վերջերս պատահած «տեղաշարժ»ը լուրջ նկատողութեան չառնուեց արտասահմանի մեր մամուլում: Նրա իսկական իմաստն իսկ մնաց չպարզաբանուած: Մինչդեռ կատարուածը աւելի քան կարեւոր երեւոյթ է: Հէնց «տեղաշարժի» հերոսներն արդէն բաւական յայտնի դէմքեր են. մէկի տապալումն ու միւսի առաջ քաշուելը չի կարող չանդրադառնալ մեր երկրի կեանքի ընթացքի վրայ:

Ահա մի քանի անուններ.—

«Հակակուսակցական վարքի, հակակուսակցական ազգայնական բամբասանքներ տարածելու եւ հարբեցողութեան համար ընկ. Կ. Այվազեանին հանել Կենտկոմի կազմից եւ վտարել կուսակցութիւնից»— յայտարարեց Հայաստանի կոմունիստական կուսակցութեան Կենտրոնական Կոմի-

[illegible]

մով, այլ աշխատանքի անցնելու պատճառով, պաշտօնից հեռացուած Ալի Մահմեդովի տեղ Հայժողկոմխորհի նախագահի տեղակալ նշանակուեց Ա. Շախուվարեանը:

Ով ծանօթ է մեր խորհրդային Ողիմպոսին, նա կը հասկնայ, թէ ի՛նչ մեծութիւններ են «տեղաշարժի» են-թարկուած. ի՛նչ կուռքեր են տապալուել եւ ի՛նչ աստուածներ գրաւել նրանց աթոռները:

Արամայիս Երզնկեանի մասին խօսելու շատ պէտք չկայ. նա ծանօթ է ոչ միայն այնտեղ, այլ եւ արտասահմանում: Շատերը յիշում են դեռ նրա այցելութիւնը Փարիզ եւ «խոհեմ» ու «պզպաւէր» դիրքը հայ հարուստների շրջանակում: Անհունօրէն պատեհապաշտ, սուր հոտառութեան տէր ու հաճոյակատար՝ նա շատ երկար մնաց իր բարձր պաշտօնում: Բոլոր այդ կառեանները, Սաքօ Համբարձում-

[illegible]

Կոօպտացիայի կարգով Երեւանի կոմիտէի կազմի մէջ մտցուեցին Ստ. Ակոպովը, Ա. Ամատունին, Ա. Շախուվարեանը, Ա. Յարութիւնեանը, Գ. Ծատուրովը եւ Հ. Մեղիքեանը:

Հաստատուեց նաեւ Երեւանի կոմիտէի բիւրօի նոր կազմը:

Հայկենտգործկոմի հոկտ. 4 որոշու-

[illegible]

թեան չարքերից: Եւ ի՛նչ ամբասատանութեամբ,— հարբեցողութի՛ւն, կարծես Երեւանի կոմունիստ վարիչներն մէջ քիչ են հարբեցողները: Եւ ի՛նչ հարբեցողներ ...

Հետաքրքրական են եւ, հեռացուածների տեղ կամ, առ հասարակ, առաջ քաշուած մարդիկ,— մեծ մա-

[illegible]

ԿՈՄԻՏԱՍԻ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ՓԻԼԻՍՈՓԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

Բ.

Նախորդ յօդուածով, երբ պատմական փլանի վրայ կը դնէինք Կոմիտասը, քանի մը տողով գծեցինք այն պատկերը, որ կը ներկայացնէր Հայոց հոգեկան կազմախօսութիւնը,— տարրաղադրութեան մօտ վիճակ մը ազգային հոգեբանութեան տեսակէտով:

Արդարեւ, եթէ հարցուէր թէ ի՛նչ ունինք յատկանշական, տոհմիկ կամ ինքնատիպ, որ ներկայացնէր մեր ազգային դիմագիծը քաղաքակրթութեան պատմութեան մէջ, դժուար էր պատասխանել:

Քիչ մը շատ պարծենցանք հայկական ճարտարապետութեամբ, առանց անդրադառնալու թէ հին նպաստ (apport) մըն է այդ: Պարծենցանք նաեւ մեր մանրանկարչութեամբ կամ ծաղկագրութեամբ, առանց անդրադառնալու նոյնպէս թէ չի մշակուիր

[illegible]

Հելլէններուն մօտ, երաժշտութիւն(*) (musique) կը նշանակէր ուսում՝ կրթելու համար հոգին, ազնուացնելու համար զգացումները, մտածումները եւ ծաղկեցնելու համար ամէնէն գեղեցիկ առաքինութիւնները, հաճելի՝ աստուածներուն: Պիւթագոր կ'ընդունէր որ երաժշտութիւնը կրթութեան բարձրագոյն գործիքն է: Պղատոն եւս երաժշտութիւնը կը համարի «կրթութեան գլխաւոր գործիքը» (Հանրապետութիւն, Գիրք Գ.): Արիստոտէլ, իր կարգին, երաժշտութիւնը կը դասէ պատանիներու կրթութեան անհրաժեշտ տարրերուն կարգը (Քաղաքական, Գլ. Ե.): Թ. Ռէյնախ կը գրէ թէ «հելլէն ազնուապետական ընկերութեանց մէջ երաժշտութիւնը անբաժան մասը կը կազմէր լաւագոյն կրթութեան»:

Առաջին անգամ Պղատոնն է, որ կը

[illegible]

հասկցած երաժշտութեան կ'ըսեն քանոր

արմոնիքի

[illegible]

ԵՐԳ ՈՒ ԹԱՏՐՈՆ

ՖՐԱՆՑ ԼԷՀԱՐ ԵՒ ԻՐ ՎԵՐՋԻՆ ԳՈՐԾԸ

Ֆրանց Լէհար վիէննական օփէրէթի եւ վալսերու մեծ վարպետներէն է:

Ծնած է Գոմորն (Չեխօսլովաքիա) եւ կը պատկանի երաժիշտ ընտանիքի մը: Իր հայրն ու իր երեք եղբայրը եղած են նուագախումբի ղեկավարներ:

Ֆրանց վեց տարեկանին կը հեղինակէ իր առաջին մեղեդին, որուն բառերն էին.— «Կը զգամ որ խիստ հիւանդ եմ»: Հետղհետէ սակայն ան կ'եղանակաւորէ աւելի ուրախ եր-

[illegible]

տայ իր առաջին նուագահանդէսներ: Քիչ յետոյ կ'ըլլայ Պարմէն — Էլպէրֆէլտ թատրոնին նուագահանդէսներուն կազմակերպիչը, ամսական 150 մարքով: Աւելի վերջը, իր հօրը նման, կը վարէ զինուորական նուագախումբը: Այդ բոլոր ժամանակաշրջանին սակայն, ամէն բանէ աւելի ան կը զբաղի ստեղծագործութեամբ: Վիէննայի մէջ կը գրէ քայլերգ մը որ կ'ունենայ մեծ յաջողութիւն:

Կը գրէ նաեւ քանի մը երաժշտական նոր կտորներ, ինչպէս նաեւ իր առաջին գուսանախաղը՝ Րօտրիկօն: Կը ճամբորդէ դէպի Թրիէսթէ եւ Պուտափէշտ ու 1902ին կը վերադառնայ Վիէննա: Ահա այդ շրջանին է որ իրական Ֆրանց Լէհարը իր յայտնութիւնը կ'ընէ նոր գուսանրգութիւնով մը (օփէրէթ) որ կը կոչուի «Վիէննայի Կիները», ներկայացուած վիէն-

[illegible]

Լէօփոլ Սաչի եւ Մաքս տը Ռիէոյի:

Խաղը գրած են Հէյզէր, Լէօհնէր եւ Պօտանսքի:

Ահաւասիկ թատերակին նիւթը.

Բ. Թագաւորութեան ելմտական կացութիւնը խիստ վատթարացած է: Գանձային նախարարը կը թելադրէ թագաւորին որ զահաժառանգ ժորժ իշխանը ամուսնացնէ մեծահարուստ իշխանուհի Էլիզապէթ տը Լիշթանպէրկի հետ, որուն բերելիք դրամօժիտը պիտի կրնայ, գոնէ առժամապէս, հաւասարակշռել կառավարութեան ելեւմուտքը:

Կ'որոշեն ապագայ փեսացուն եւ հարսնցուն ներկայացնել իրարու, զըւիցերական Ալպեաններու ամենաշքեղ մէկ պանդոկին մէջ: Երկու երիտասարդներէն ոչ մին սակայն ուրախ է, քանզի երկուքն ալ անջատաբար կ'ե-

[illegible]

ԳԱՐԵԳԻՆ ՊԷՇԿԷՕԹԻՒՐԵԱՆ

Մոռցած են քեզ․ չես յիշուիր դուն սիւնեակներո՛ւ մէջ ներբողեան,
քու շիրմին շուրջ լռութիւն կայ եւ տառապա՛նք քու մահուան մէջ․
Լոկ իմ հոգին, ամէն գիշեր լռափունքին այս խոալեան՝
կ՚րդձայ մեղմիկ թոքերէդ դուրս ժայթքող հրդե՛հն հոծ եւ անշէջ։

Ես կը սիրե՛մ շրջիլ քեզ հետ, քեզ հետ դիտել լուսնա՛կն անմայր,
եւ վե՛ր բռնել կըքած մարմինդ բազկովս հուժկո՛ւ եւ գալարուն․
Մեղմե՛լ կուրծքիս սիրտդ յոգնած, եւ օգնե՛լ քեզ որ դալկահար՝
Մտածերդ հանմի՛ն քու տաղաչափանա յո՛յն երնապին ո՛րր լալերուն։

Օ՛, քեզի հետ ըլլալ մինա՛կ, առանձնութեա՛ն մէջ խորհմաց,
լսել մրմունջն ալեակներուն եւ ամբիծ խօսքն հեզ եւ թրթռուն՝
կիթառներո՛ւն որ կը դողան եւ կը հիւծի՛ն սիրոյ հանգոյն։

Կ՚անցնի լուսնակն ամպին քովէն, եւ կը հեռուին աստղե՛րն յանկարծ,
կ՚ալեծփիա՛ն կատարներն յ՚աղթ ծառաստանի՛ն եղբայրական․
բայց տրտո՛ւմ ես դուն վշտին պէս եւ լռակեա՛ց Սիրոյ նըման։

ԱՐԱՄԱՅԻՍ ՍՐԱՊԵԱՆ

ՆԿԱՐԱՀԱՆԴԷՍ ԹԻՑԻԱՆՈՍԻ

ՎԵՆԵՏԻԿ.— Ադրիականի Թագու-հին մէջտեղէն կիսող մեծ Ջրանցքի հոյակապ շէնքերու կողքին՝ կանգ-նած է Փէզարոյի պալատը։

Պատմութեան ծոցը խրած երբեք հա-րիւր տարիներ՝ իր շուրջ առասպելա-խառն պսակ մը հիւսած են տարաշ-խարհիկ բոյսերու։

Մութ ու պայծառ, իրաւ ու սուտ դէմքեր ու դէպքեր կը յառնեն ան-ցեալէն, հի՛ն կուգան իւրաքանչիւր սրահի մէջ, կանգ կ՚առնեն իւրաքան-չիւր լուսամուտի առջեւ, կը բոլոր-ուին իւրաքանչիւր սիւնի շուրջ։

Եւ պալատն արտաքին ճակատէն կ՚երեւի աւելի քան երբեք տխրակալ, աւելի քան երբեք ներշնչող։

Ալիքները կուգան համբուրել դրան սեմը, եւ ապարանքն համօրէն գլխի վայր կը ցոլայ ջուրի հայելիին մէջ, իր պատմութեան պէս խրախնին եւ անոր անդրադարձութեան, շօշափե-լիին մասնակցութեամբ գեղեցիկ տե-սարան մը հանդըրելով։

Հանդիպակաց եւ աջընթեր՝ ա՛յլ պալատներ են, այլ մեծութեամբ, այլ գեղեցկութեամբ, եւ կարծես ի-րարու կը ժպտին գոհունակ, իրար կը բարեւեն նշանակալից, ինչպէս իրենց

ազնուական, հինաւուրց տէրերը, Ս․ Մարկոսի հրապարակին վրայ։

Կը խորհիս թէ ի՛նչ մեծ զօրութիւն ունեցած է Վենետիկի հասարակապե-տութիւնը, ի՛նչ բաղձալի հնարաւո-րութիւններով օժտուած ըլլալու են տեղացիք, որ զինուորական, ընկե-րային կամ քաղաքական մարզին մէջ տարուած յաղթանակով մը ոչինչէն բարձրացած են ազնուականութեան, եղած են կոմս, պատրիկ ու դուքս, ա-պա մրցած են իրարու հետ, իրենց հարստութիւնները արտակարգ փայլ-քով շողացնելու համար։ Տասեր նոյն իսկ սնանկացած են իրենց կառուցա-նել տուած պալատներուն ծախքին տակ ճզմուելով։

Ժամանակակից մարդիկ ոչ ժամա-նակ, ոչ դրամ, ոչ ալ տրամադրու-թիւն ունին այսքան մարմար եւ այս-քան արուեստ կուտակելու շէնք մը բարձրացնելու համար։ Վենետիկ ամ-բողջ հաւաքածոյ մըն է նման արտա-կարգ փայլով շողացող հարստու-թեանց, եւ Փէզարոյի պալատը մէկն է անոնցմէ ամէնէն նշանակալիցնե-րէն։

Թիցիանոյի նկարահանդէսին հա-մար լաւագոյն ընտրութիւն կարելի չէր ըլլալ իբրեւ քաղաք ընտրելով Վե-նետիկն եւ իբրեւ ցուցադրավայր՝ Փէզարոյի պալատը։

Ներդաշնակութիւն կայ պարունա-կողին եւ պարունակեալին միջեւ։

Թիցիանոյի հարուստ եւ ծաւալուն նկարները արդի որ եւ է շէնքի մէջ՝ իրենց միջավայրէն դուրս պիտի ըլ-լային։

Անոնք յանձնարարուած են դարեր առաջ այն շրջանի մեծամեծներուն կողմէ իրենց բնակարաններուն մէջ զետեղելու համար։

Զկան այսօր ծաւալուն նկար յօրի-նողներ, ինչպէս չկան լեռ մը քար կու-տակողներ՝ անդուգական պալատ մը բարձրացնելու համար։

Թիցիանո եղած է մին ամէնէն եր-ջանիկ արուեստագէտներէն, որ երբ եւ իցէ ապրած ըլլան։

Արքաներ, դուքեր, Պապեր, ազնը-ւականներ, կարտինալներ եղած են ի-րեն բարեկամ ու մեկենաս։

Անոնց հետ սարքած է խնջոյք, ճա-շակած, ըմպած եւ զուարթացած։

Իր նկարներն ալ եղած են սեփական կեանքին նման զուարթ, աշխոյժ, պայծառ։

×

Նեղ ու լայն ջրանցքներ, կամուրջ-ներ, կոնտոլաներ։ Մեծ ու պզտիկ հրապարակներ, եկեղեցիներ, նըր-բանցքներ։ Ահաւասիկ Վենետիկ։

Ես կը բնակիմ Քաննարէճօ կոչ-ուած թաղամասին մէջ, փոքրիկ հրա-պարակի մը վրայ, դիմացս՝ հազիւ տասը մեթր հեռաւորութեամբ՝ կան-գուն է հինաւուրց շէնք մը, մարմարի վրայ՝ դրան վերեւ՝ քանդակուած հե-տեւեալ արձանագրութեամբ.— «Հոս բնակեցաւ եւ վախճանեցաւ Ֆրանկիս-կոս Կուպառի», հասարակապետու-թեան վերջին օրերու պանծալի նկա-րիչներէն։

Ֆրանսական յեղափոխութիւնը ե-կեր է ու անցեր, Նափոլէոն տիրեր է աշխարհի ու անցեր, ֆրանքօ-աւստ-րիական պատերազմը պայթեր է ու ան-ցեր, մինչդեռ այս փոքրիկ տունը կանգուն է, հոն կը բնակին այժմ աղ-քատ մարդիկ, անզիտակից՝ անցեա-լին, կլանուած ներկայով, անհոգ ապագայէն։

Կ՚անցնիս քանի մը մանուածապատ նրբանցքներէ եւ ահա դէմ առ դէմ կը գտնուիս Թիցիանոյի տան․—

Hanc domum colvit Titianus Vecellius.

Իրողութիւնը պաշտօնական լըջու-թեամբ ծանուցանելու համար լատի-ներէն պէտք է։

Ուրեմն հոս է որ Վենետիկեան նը-կարիչներու իշխանը կը վատակէր օրն ի բուն, հոս է որ կղերական եւ քաղաքական մեծամեծ դէմքեր կու-գային գինք տեսնելու, հոս է որ տե-ղի կ՚ունենային սանձակոտոր կերու-խում եւ բարեկենդան։ Եւ հոս այժմ կը տիրէ խորին լռութիւն, ցանուցիր ծառերու խարշափիւնով ընդհատ-ուած, տրտմագին ...

Ուրեմն յոգնութիւն, վիշտ, բեր-կրանք, «ոգիի տանջա՞նք», եւ, ըստ «ժողովող»ի միայն դատնակսկիծ «ոգիի տանջա՞նք» ...

Մի՛ խորհրդածեր, որովհետեւ այդ ալ «ոգիի տանջանք» է, ու ժամանա-կի կորուստ ... Հարկ է փութալ նկա-րահանդէսին։

Կ՚անցնիս քանի մը նրբանցքներէ ե՛ւս, եւ ահա քովն ես Քա տ՚Օրօ հռչա-կաւոր պալատին, մեծ ջրանցքին ե-զերքը։ Շուտով կը հասնի շոգեմակոյ-կը։ Ան կանգ կ՚առնէ իւրաքանչիւր 60—70 մեթր հեռաւորութեան վը-րայ։ Շուտով կը հասնի, եւ զքեզ կը փոխադրէ դէպի Փէզարոյի պալատը։

Փէզարոյի պալա՛տ։

Մարմարեայ հսկայ սանդուղներ, ընդարձակ սրահներ, բարձրաբերձ, քանդակազարդ առաստաղներ, եւ մե-ծատարած որմերուն վրայ ծաւալուն նկարներ։

Այս ի՛նչ աշխատանք, ի՛նչ բեղուն վրձին, որ գոյներու համադրութեամբ կը խօսեցնէ Արարիչն ու արարածը։

Ցիրաւի հարիւր տարի ապրելու է, բարձր որակէն զատ՝ բարձր քանա-կով նմանօրինակ արդասիքի հեղինակ հանդիսանալու համար։

Եւ Թիցիանո գրեթէ հարիւր տարե-կան էր երբ վախճանեցաւ, այն ալ գոհունելով Վենետիկի հռչակաւոր հա-մաճարակին, այլապէս մինչեւ այսօր կ՚ապրէր, կ՚ըսեն զուարթախօսները, այնքան առողջ էր, կայտառ ու լա-ւատես։

Բայց ի՞նչ է պատճառը այն բուռն փափաքին որով անպայման ծանօթա-նալ կ՚ուզես Թիցիանոյի բոլոր գոր-ծերուն, որովհետեւ գիտես թէ այդ նկարիչը իր մոգական վրձինով կորո-վագեղ նկարած է Վենետիկցիներու ծովային պատերազմներն ընդդէմ օս-մանեան կայսրութեան։ Պաստառին վրայ կ՚երպարանք եւ շարժում առած եաթաղանն ու փաթթոցաւոր գլուխ-ները անծանօթ չեն քեզի, մարմին ընդ մարմնոյ այդ բախումները, ի ծով անկումներն ու նաւուն կողերը խածնելով մագլցումները, եւ վերջա-պէս հրաշափառ յաղթանակը սաստիկ կը հետաքրքրեն քեզ, կ՚անդրադառ-նաս թէ ինչո՞ւ եօթը դար առաջ այս-տեղի մեծագանգուած հայ գաղութը այնքան սիրալիր կեանք մը ապրած է, ինչո՞ւ տեղացիներու եւ ազգակիցնե-րուդ միջեւ համակրանքի այնքան մեծ կապ մը հաստատուած է, որովհե-տեւ անոնց հոգիները իրարու օտար չեն եղած։ Ս․ Ղազարու կղզեակը Մեծն Մխիթարի եւ Հայոց ազգին ըն-ծայուած համակրանքի գերագոյն ըն-տուգանիշն է, եւ այսօր ալ ոչ մէկ օ-տար այնքան սրտակից է քեզի, որ-քան Վենետիկցին։

×

Թիցիանոյի բոլոր գործերը ի մի համախմբելու համար յանձն առած են ամէն զոհողութիւն։

Ֆլորէնցայէն, Հռոմէն, Նափոլիէն, Օրէչիայէն, Միլանէն եւ դեռ Իտալիոյ միւս քաղաքներէն բերած են ինչ որ կարելի է։

Ֆրանսա, Պելճիքա, Գերմանիա, Նորհ․ Միութիւն, Աւստրիա, Հուն-գարիա, Տանըմարքա, մասնակցած են իրենց ունեցած թանկագին նկարնե-րով։

Մեծն Անգլիա՝ ի յարգանս օրինաց իւրոց վեհափառաց՝ մերժած է մաս-նակցիլ նկարահանդէսին, հետեւորդ ունենալով Սպանիան, որուն հետե-ւանքով այս աննախընթաց կազմակեր-պութիւնը զրկուեցաւ Կարոլոս Ե․ի եւ Փիլիպպոս Բ․ի նկարներէն, եւ մա-նաւանդ մեծանուն արուեստագէտին ինքնանկարէն, զոր տեղացիներ եւ օ-տարներ հաճոյքով պիտի ուզէին տես-նել իր միջավայրին մէջ։

Ի սփիւռս աշխարհի ցրուած նոյն հօր զանազան զաւակներուն պէս, Թի-ցիանոյի նկարները իրար կ՚ողջագու-րեն այսօր, ի՛նչ փոյթ թէ անոնցմէ մէկ քանին չզթայուած են «քաղաքա-կիրթ» երկիրներու բանտերուն մէջ։ Հակառակ երկար պանդխտութեան, հակառակ սուրացող ժամանակին — չորս ու կէս դարերու անջրպետին — անոնք զուարթաբարոյ են, ու կը խայտան մշտական երիտասարդու-թեամբ։

Եւ եթէ դուն տրտում ես, կը վա-րակուիս անոնցմէ արտահոսող դը-խուդ վերեւ ու չուրջդ կուտակուած այս զուարթութենէն։

Վայելք մը՝ զոր ակէ տարիներ ա-ռաջ ի զուր փնտռեց Իփոլիտ Թէն։

Ամէն օր տաճարէ տաճար, պալա-տէ պալատ կը թափառէր ան, յետոյ խոնջ եւ յուսաբեկ կ՚երթար բազմիլ իր հանապազօրեայ քարաշէն նստա-րանին վրայ, տօժերու ապարանքին առջեւ, եւ կ՚աւաղէր․

—«Մե՛ղք որ Թիցիանոյի նկարնե-րը ցրուած են հոս ու հոն, եւ կարե-լի չէ գտնենք միանգամայն վայելել»։

Բախտաւոր ես դուն ուրեմն, քանի որ Իփոլիտ Թէնի փնտռածն ու չգտա-ծը կը վայելես այժմ։

Կանգ առ իւրաքանչիւր նկարի առ-ջեւ, մի առ մի զանոնք քննելէ յետոյ ամփոփուէ ընդհանրական տպաւո-րութեան տակ եւ կ՚անդրադառնաս թէ համանուագ մը ըմբոշխներ ես։

Զանազան «մոթիֆ»ներ կան՝ զօրա-ւոր խառնուածքիդ — քանի որ ճա-շակները անվիճելի են — չես կարող մոռնալ, նոյն իսկ Փէզարոյի պալա-տէն հեռանալէդ յետոյ։ Մտքիդ մէջ կարծես թէ կ՚երգեն յաւէտ։

Անոնցմէ են՝ դիմանկարներուն մէջ «Տօժ Անդրէաս Կրիթթի» եւ «Կապու-տաչեայ ազնուականը»։ Մին՝ վեհ, տիրապետող։ Միւսը՝ աւելի քան կենդանի, շարժուն։

Անոնցմէ են յղացքներու մէջ «Ցիսուս փշապսակեալ» ու «Կայէն եւ Աբէլ»։ Մին՝ ուր կ՚երեւին մարդիկ իրար հրող, գալարուող, նախատինք մը աւելի ընելու, հարուած մը աւելի տալու համար երկնային վարդապե-տին։ Միւսը՝ ուր եղբայրն իր եղբօր դէմ զինուած՝ զայն կը զգետնէ բիրտ ու վայրենի կատաղութեամբ։

Այս վերջին երկու բարբարոս նկար-ներուն դիմաց ակամայ կը մտաբերես Թնայլ, դաժան եւ աճաւոր Թինթո-րէթթօն, որ պահ մը աշակերտեցաւ Թիցիանոյի, բայց յետոյ հեռացաւ վարպետէն ու բոլոր ժամանակակից նկարիչներէն, ոչ թէ ազնիւով այլ ա-սպատժի կտորներով բարձրացնելու համար իր փառքը՝ խաւարին եւ ա-մեհի ալիքներուն դէմ յաւիտենական կռիւ մղելու համար։

×

Վախճան այցելութեան։ Դժուարին բաժանում։ Ոչ թէ «մնաք բարով», այլ «ցտեսութիւն» ըսելու բաղձանք։ Ճշմարիտ գեղեցկութիւնները երբեք չեն յոգնեցներ։

Ուշ է արդէն, եւ Վենետիկի մէջ ու-րիշ բախտ է տեսնել արեգակին մա-հը։

Կը նստիս շոգեմակոյկ՝ որ քեզ Մեծ Ջրանցքին մէջէն կ՚առաջնորդէ դէպի ծովալիճ, Ս․ Գէորգ կղզեակին եւ պալատին միջեւ։

Մեծ ջրանցքին մէջէն ...

Աջ ու ձախ շքեղ պալատներ։

Հոս՝ բնակեր են լորտ Պայրըն, Ալ-ֆրէտ տը Միւսէ, հոն՝ Վակնէր, Պը-րաունինկ, այլուր՝ Կէօթէ, Շաթօ-պրիան ...

Մայրամուտ։ Երկինքէն անձրեւող եւ ծովէն ցայտող հէքեաթային գոյ-ներ։ Ժպիտներ, մրմունջներ, գիր-կընդխառնում, համբոյր։ Համանը-ւա՛գ, համանուագ։

Վենետիկի վերջալոյս եւ Թիցիանո հոմանիշ են իրարու։

Իրաւունք տուր Վարուժանին, եւ անոր հետ ու անոր պէս երգէ —

Որքա՜ն ալիքներ, ալիքնե՛ր լազուարթ
Ալիքներ յակինթ, մարգրի՛տ, ալիքներ
Ով վենետիկ իմ, լճակիդ զուարթ
Թիցիանոյի երանգապնակն էր։

ՀՐԱՉ ՔԱՋԱՐԵՆՑ

Տ․ ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ՏԻԿԻՆ ՎԵՐԼԷՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐԸ

— o —

Մասնաւոր հետաքրքրութեամբ մը ողջունուեցաւ, վերջերս, Տիկ․ Վէր-լէնի Յիշատակներուն հրատարակու-թիւնը։ Պատերազմէն առաջ, ֆրան-սական գրական շրջանակները գիտէ-ին արդէն թէ Տիկ․ Վէրլէն գրի առած է իր յիշատակները։ Թէեւ Տիկինը մեռաւ 1914ին, սակայն մինչեւ այ-սօր անտիպ կը մնային այդ յիշատակ-ները։ Ճիշդ է թէ երբ Ֆրանսուա Փորշէ գրեց իր արժէքաւոր գիրքը, Վէրլէն այնպէս ինչպէս որ էր, ծա-նօթ մեր ընթերցողներուն, կրցաւ օգտուիլ Տիկ․ Վէրլէնի ձեռագիր յի-շատակներէն։ Այսուհանդերձ մեծ էր հետաքրքրութիւնը այդ յիշատակնե-րուն շուրջ, այն յոյսով թէ նոր լոյս մը պիտի բերեն Վէրլէնեան տրամին մասին, թէեւ Վէրլէնի Թղթակցու-թիւնները, Մարսէլ Քուլոնի եւ Լըփէլ-լեթիէի ուսումնասիրութիւնները շատ բան պարզած են արդէն։

Տիկ․ Վէրլէն նախ կուտայ իր կեն-սագրութիւնը, յետոյ կը պատմէ իր առաջին հանդիպումը Վէրլէնի հետ, ամուսնութիւնը, Ռէմպոյի երեւումը, տրամը։ Երբ կը հետեւինք Տիկ․ Վէր-լէնի յուշագրութեան, կ՚ենթադրենք թէ մեր ընթերցողները բաւական բան գիտեն Վէրլէնի մեղապարտ սիրոյն եւ տրամին մասին, չուզելով տալ տրամին պատկերը։ Կուտանք միայն նորութիւնը, զոր կը յիշէ Տիկ․ Վէր-լէն։

Տիկ․ Մաթիլտ Մօթէ տը Ֆլէօրվիլ ծնած է 1853ին։ Հայրը քաղքենի մը, բաւական հարուստ։ Մայրը, մարքիզ տը Սիվրիի այրին։ Ներա տը Վիլլարի գրական սալոնին մէջ, ուր կը յաճա-խէին Պալզաք, Միւսէ, Շոփէն, Վակ-նէր, Վէրլէն, ինչպէս եւ Շարլ տը Սիվրի (Մաթիլտի խորթ եղբայրը), որուն կ՚ընկերանան երբեմն մայրն ու քոյրը, 1867ին տեղի կ՚ունենայ առա-ջին հանդիպումը Վէրլէնի եւ Օր․ Մաթիլտի։

Այդ օրերուն Վէրլէն անուն ունէր արդէն, հեղինակ քերթուածներու հատորի մը։ Մաթիլտ նախ որ եւ է տպաւորութիւն չի ձգեր Վէրլէնի վը-րայ,— 14 տարեկան աղջիկ մը, տա-կաւին անզօր՝ մեղու կանչելու։ Երկ-րորդ հանդիպումին, Վէրլէն, մեղուի պէս, կը դառնայ աղջկան շուրջը, — սիրոյ յանկարծական բռցավառում մը կը մղէ զինք՝ գրելու աղջկան եղբօր թէ կը սիրէ իր քոյրը եւ կը մտածէ ամուսնանալ հետը։ Աղջկան հայրը կը զարմանայ սիրոյ այս յանկարծա-կան բոցավառումին վրայ, եւ կը պա-տասխանէ թէ աղջիկը պզտիկ է տա-կաւին ամուսնութեան համար։ Եւ յետոյ Վէրլէնի կացութիւնը ապա-հովութիւն չի ներշնչեր ապագայ եր-ջանկութեան։ Կը թելադրէ սպասել։

Վէրլէն, արդէն խման մը, Նկարա-գիրով յեղյեղուկ եւ անհամբեր, դիւ-րաբորբոք եւ ջղային, կը սպասէ 14 ամիս, մինչեւ որ աղջկան հայրը կ՚ար-տօնէ ամուսնանալ։

Մաթիլտ կը գրէ թէ ամուսնացաւ Վէրլէնի հետ ոչ թէ սիրելով,— տը-գե՛ղ էր, կ՚աւելցնէ, արդարեւ Վէր-լէն մոնկոլեան գլուխ մը ունէր,— այլ հրապուրուելով եւ ի վերջոյ՝ մեղք-նալով։ Սակայն Վէրլէն կը սիրէր, ինչպէս կը վկայեն իր կարգ մը քեր-թուածները։ Այս պարագան արթն-ցուց աղջկան մէջ ինքնասիրութիւն մը,— մուսա՛ մըն էր ինք, որ ներշն-չում կուտար ծանօթ բանաստեղծի մը։ Եւ հետզհետէ խոր սիրով մը կը կապուի Վէրլէնի։ 17 տարեկանին, երբ կը կատարուի իրենց հարսնիքը, Մաթիլտ իրապէս եւ ներքին կրակով մը կը սիրէր արդէն բանաստեղծը։

Հարսնիքէն տարին կը պայթէր գերմանեւֆրանսական պատերազմը։ Փարիզ կը պաշարուի, ներքին յեղա-փոխութիւններ կը ծագին, բայց եւ այնպէս երջանիկ են նորապսակները, — Վէրլէն Փարիզի քաղաքապետա-րանին մէջ պաշտօնեայ, քէ Թուռնէ-լի վրայ ազուոր յարկաբաժին մը,

(Շար․ը կարդալ Դ․ էջ)

ջին։ Հարկ է, սա՛ւ, երկինքէն եր-կէր իջնել։ Իջնել դէպի հասարակու-թիւնը։ Այդ միջոցին սակայն, յան-կարծ կ՚ամպոտի երկինքը։

Երիտասարդը կը յայտնէ Էլիզապէ-թին թէ կը փափաքի քիչ մը սպասել։ Երիտասարդուհին չուզեր մաիկ ընել, որովհետեւ պարտաւորուած է մեկ-նիլ, չանհանգստացնելու համար ի-րենները իր բացակայութեան պատ-ճառով։ Միւս կողմէ կը յիշեցնէ խոս-տումը, գիշեր չեղած իջնելու լեռ-նէն։ Վտանգաւո՞ր է փոթորիկի պա-հուն վայրէջքը։ Թող ըլլայ ըլլալիքը։ Ճանապարհ։ Եւ յանկարծուստ կը լու-ռին աղետալի աղմուկներ։ Գահա-վիժումներ։ Հիւսեր են որ վար կը գլ-լորին, դէպի անդունդ։ Այդ ահա-ւոր ու սանձարձակ անկումներուն աղմկայութեան տակ՝ սարսափած Էլի-զապէթը կը նետուի երիտասարդին թեւերուն մէջ։

Աղէտէն կը ծնի սէրը։ Կը վերա-հաստատուի հանդարտութիւնը։ Ան-տեղազարդ երկինքին անհունութեան առջեւ, երկու երիտասարդները, դիրկընդխառն կ՚երգեն Երջանկու-թեան երգը։

Ալպեան լեռներու մէջ հատուած պալատ-պանդոկին մէջ ոչ մէկ լուր ունին իշխանուհի Էլիզապէթի մասին։ Լեռնախոյզներ կը հաւաստեն թէ երկուքն ալ վտանգաւոր զոհ գա-ցած են ձեան հիւսերուն։

Իշխանուհիին ազգականուհի մեծ դքսուհին անքուն գիշեր մը անցու-ցած է, լի անձկութեամբ։ Իսկ թա-գաւորը իր զաւկին փախուստովը փա-փուկ կացութեան մը մատնուած էր, Էլիզապէթ իշխանուհիին հեռացումը պատրուակ բռնելով կը յայտարարէ թէ անկարելի դարձած է այդ ամուս-նութիւնը։

Այդ պահուն կը հասնի Էլիզապէթ ու կ՚ըսէ․

— Աւելի լաւ։ Արդէն ես կուգայի Ձեր Վեհափառութեան տեղեկացնել թէ պիտի ամուսնանամ միայն սիրա-ծիս հետ։ Անոր հետ որ կեանքս ա-զատեց, լերան վրայ։

Ու այդ անձը արդէն ուրիշ մէկը չէ եթէ ոչ գահաժառանգը։

Եւ այս վախճանը կը գոհացնէ թէ կառավարութիւնը եւ թէ սիրող սիր-տերը։

Խաղը աւարտած է։

Մենք տուինք նիւթին կմախքը։

Թատերախաղը ճոխացած է հէքեա-թային խմբապարերով, պէսպիսուն, գեղեցիկ զգեստաւորումներով, ինչ-պէս նաեւ զմայլելի սարքաւորումով։

Հիանալի էր մանաւանդ երկրորդ արարը, որ կը ներկայացնէր ալպեան գագաթ մը, ժայռերով, մամուռնե-րով, հեռաւոր հորիզոններով եւ զը-րացի լեռներով։ Բեմը կը դառնար մեղի ներկայացնելով գագաթին շուրջբոլորը։

Երրորդ արարին մէջ ալ պարողներ ու պարուհիներ կը չմշկէին բեմին վրայ, արուեստական սառնակոյտի մը վրայ։

Եւ սակայն իբրեւ երաժշտութիւն նոր զաւինի մը չէր աւելցներ այս գու-սաներգութիւնը, Ֆրանց Լէհարի դափնեպսակին վրայ։

Բազմարեղուն երգահանը Թեթեւ անկումի մը մէջ է։ Իր բարձունքէն հիւս մը ինկած է իր գործին վրայ։

Մեր յիշողութեան մէջ թարմ է «Փէյի տէւ Սուրիր»ի տպաւորութիւ-նը։ Զգանք նոյն զգացողական քաղ-ցրութիւնը իր վերջին գործին մէջ։ «Երջանկութեան Երգը» երգելը միշտ դժուար է։

Խաղարկութիւնը կատարեալ էր։ Գահաժառանգին դերը (թէնոր) կը կատարէ Անտրէ Պուրտինօ, իսկ իշ-խանուհիին դերը (սոփրանօ) Ժորժէթ Սիմոն։ Այս վերջինը լաւ երգչուհի է, սակայն իրեն կը պակսի իրմէ տաք ալիքներ հոսեցնելու մոգութիւնը։ Թէեւ մասնակի, սակայն կարեւոր դերեր ունէին Ռօժէ Թրէվիլ եւ Լին Գիլվէրս։ Մանաւանդ այս վերջին ար-ուեստագիտուհին որ իր խաղով, եր-գով ու պարով շատ մը տեսարաններ տաքցուց։ Այնքան բորբ էր եւ խան-դավառ իր խաղը որ ան հալեցուց ... Ալպեաններու ձիւները։

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

Կոմիտաս վարդապետի յիշատակին

Տէր եւ Տիկին Հրաչ Սարգիսեան 100 ֆրանք կը տրամադրեն Կոմիտասեան Յանձնախումբին, ողբացեալ Վար-դապետին գործերուն հրատարակու-թեան համար։

Ստանալ «Յառաջ»ի վարչութենէն։

ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԼՐԱՏՈՒ

ՀԱՅԿԱՆՈՅՇ ԹՈՐՈՍԵԱՆ

— • —

Վաղը, մասնաւոր հրաւէրով, Պուքրէշ կը մեկնի տաղանդաւոր երգ-չուհին, Հայկանոյշ Թորոսեան, մաս-նակցելու Հայ Ոսկեդարու պանծա-ցումին, զոր կազմակերպած է Հայ Մշակոյթի Ընկերակցութիւնը։

Տօնահանդէսը տեղի կ՚ունենայ նո-յեմբեր 23ին, Պուքրէշի Աթէնէ սրա-հին մէջ։ Կը նախագահէ Փրոֆ․ Եոր-կա։ Հանդէսի պատուոյ յանձնախում-բին մէջ կը մտնեն ռումէն նախա-րարներ, երեսփոխաններ եւ պետա-կան պաշտօնատարներ։ Երեկոյթին հասոյթը պիտի յատկացուի Փրոֆ․ Եորկայի մէկ նոր գործին հրատարա-կութեան, գրուած՝ Հայ ժողովուր-դին մասին։

Հանդէսին համար պատրաստուած է բացառիկ յայտագիր մը, որուն կը մասնակցին ռումէն ծանօթ արուես-տագէտներ։ Անոնց կարգին՝ Հայկա-նոյշ Թորոսեան ռումանական եւ հայ-կական երգերով (Կոմիտասէն, Հա-յատանի եւ արտասահմանի երա-ժիշտներէն)։

Առաջին անգամն է, որ տաղանդա-ւոր երգչուհին կը ճամբորդէ դէպի հայկական գաղութները։ Ասիկա ա-ռիթ մը պիտի ըլլայ իրեն, որ տա-րածէ իր կրակէ երգերը եւ վառէ հո-գիները աննման երաժշտութեամբ մը։ Եւ թող Պուքրէշ այցելութիւնը առաջին քայլն ըլլայ այցելելու գա-ղութէ գաղութ, Եւրոպայէն Ամերի-կա, Եգիպտոսէն Սուրիա, Պալքան-ներէն մինչեւ Արեւելք, հայ գաղութ-ներուն հաղորդելու եթէ ոչ խապրիկ մը կռունկի կուցով, գէթ մեծ եւ սաեղծագործ ժողովուրդի մը աննը-ման երգերուն նեկտարով գինովու-թիւն մը՝ սոխակի ձայնով։

Սիրուած, ժողովրդական դարձած այս երգչուհին մեծ դեր ունի կատա-րելիք հայ գաղութներուն մէջ։ Պուք-րէշի օրինակով, պէտք է ուրիշ երկիր-ներ եւս նախաձեռնեն կանչելու սո-խակին, հայ երգերու կախարդիչ նը-ւագարանին։

Ն․

ներուն մէջ: Հայէջները ձգեցին 55 մեռեալ եւ շատ մը զէնքեր:

*** Վերջին լուրերու համաձայն, կատաղի կռիւներ կը մղուին Սասա Պանէհի եւ Տակազբուրի մէջ, ձեռք անցընելու կամ պահելու համար Օկատէնի ջրհորները, որոնց տիրացումը մահու եւ կենաց խնդիր է:

«Եթէ տապալէք, յաջորդը ես չեմ»

Խորհրդարանի արմատական խմբակցութիւնը որոշեց շարունակել բանակցութիւնները կառավարութեան հետ, միջին ճամբայ մը գտնելու համար հրամանագիր-օրէնքներու մասին ծագած վէճին առթիւ: Պ. Լաւալ անկարելին կը փորձէ, որպէսզի համաձայնութիւն գոյանայ եւ նոր տագնապ մը չծագի: Առջի օրուան ժողովին մէջ յայտարարեց.

— Եթէ տապալէք դահլիճը, ո՞վ պիտի դնէք Պ. Լավալի տեղը: Ամէն պարագայի մէջ ես չեմ անոր յաջորդը»:

Այս կտրուկ յայտարարութիւնն ալ կ'ապացուցանէ թէ արմատական կուսակցութիւնը չուզեր դահլիճի տագնապ մը ստեղծել:

Նոր կաշկանդումներ Գերմանիոյ Հրեաներուն դէմ

Գերմանական կառավարութիւնը նոյեմբեր 15ին հրատարակեց մեկնաբանական կանոնները այն օրէնքին որ հռչակուած էր երկու ամիս առաջ, երկրորդական աստիճանի վրայ նետելով Հրեաները: Կը կարծուէր թէ կազմական կանոնագիր մը պիտի մշակուի Հրեաներուն համար, բայց այդ խնդիրը մէկդի դրուած է եւ պարզապէս բացատրութիւններ կը տրուին Նիւրէնպէրկի մէջ հռչակուած օրէնքի մասին:

Մեկնաբանական կանոնագիրը կը բաղկանայ 7 յօդուածներէ: Ա. յօդուածին համաձայն, մինչեւ նոր կանոնագրի մը մշակումը, ամէն Գերմանացի որ քուէ տալու իրաւունք ունի, «պետական քաղաքացի է»: Կը նշանակէ թէ Հրեաները, ոճրագործները եւ ապուշները երկրորդ կարգի քաղաքացիներ են: Երկրորդ յօդուածով, այն ոչ-արիականները որոնք 50 առ հարիւրէն աւելի հրէական արիւն չունին, կրնան քաղաքացի համարուիլ: Հինգերորդ յօդուածին համաձայն, «Հրեայ» կը համարուին անոնք որ 75 առ հարիւր կամ աւելի հրէական արիւն ունին են.: «Գերմանական արիւնին եւ պատիւին պաշտպանութեան համար» ալ մասնաւոր կանոններ մշակուած են: Այն ոչ-արիականները որոնք 50 առ հարիւր հրէական արիւն ունին, պէտք է մասնաւոր արտօնութիւն ստանան ներքին նախարարէն, Արիականի մը հետ ամուսնանալու համար: Պատիժներ սահմանուած են ամուսնութենէ դուրս կատարուած յարաբերութեանց համար, ոչ միայն Արիականներու եւ Հրեաներու, այլ եւ 25 առ հարիւր հրէական արիւն պարունակող Հրեաներու եւ Գերմանացիներու միջեւ: Հրէական տուներու մէջ սպասուհի կրնան ըլլալ միայն 35էն վեր Գերմանուհիներ, պայմանաւ որ հոն ծառայած ըլլան օրէնքին հրատարակութենէն առաջ: (Նախապէս որոշուած էր 45 տարեկանէն վեր):

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԻՋԱԴԷՊ ՄԸ ՕՓԵՐԱՅԻՆ ՄԷՋ.— Առջի գիշեր չքեղ ներկայացում մը սարքուած էր Օփերային մէջ, Անթիլեաններու գրաւման 300ամեակին առթիւ: Ներկայ էր նաեւ հանրապետութեան նախագահը: Սերժ Լիֆար, ռուսական «պալէ»ներու յայտնի արուեստագէտը, մերժեց կատարել իրեն տրուած դերը: Ներկաները սուլեցին, աղմկեցին, բայց անօգուտ: Կրթական նախարարը մէկ ամիս կախակայման դատապարտեց արուեստագէտը, իր մերժումը անարգանք համարելով հանրապետութեան նախագահին համար: Սերժ Լիֆար կ'ըսէ թէ անարգելու միտք չունէր, այլ որոշ պայմաններ դրած էր բեմին յարդարման համար, բայց չէին գոհացուցած:

300 ՀՈԳԻ ԹՈՒՆԱՒՈՐՈՒԵՑԱՆ Սպանիոյ կարգ մը գիւղերուն մէջ, աւրուած ալիւրէ հաց կերած ըլլալով: Կին մը մեռաւ:

ՑԵՐԵԿՈՅԹ

ՍԵՒՐԻ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ Վ.ԱՐԺԱՐԱՆԻ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐՈՒ Մ.ԹԵԱՆ կողմէ
ի նպաստ Սեւրի Վարժարանի կիսաթոշակ աշակերտներու ֆոնտին
Դեկտեմբեր 22ին կիրակի, ժամը 15էն 18:

Բոլոր կազմակերպութիւններէն կը խնդրուի նկատի ունենալ այդ թուականը:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէր եւ Տիկին Գ. Շահլամեան եւ իրենց աղջիկը՝ Օր. Հեղինէ, ինչպէս նաեւ Շահլամեան, Զպուքեան, Թորոսեան, Աղրեան, Հիւսեան, Սարաճեան եւ Ներսէսեան ընտանիքները իրենց շնորհակալութիւնները կը յայտնեն ամէն անոնց որոնք անձամբ, նամակով, հեռագրով, մամուլով, ծաղկեպսակով և զանազան բարեսիրական հաստատութեանց նուիրատուութիւններով ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց սիրելի որդւոյն, եղբօր եւ ազգականին՝ ՍԻՄՈՆ ՇԱՀԼԱՄԵԱՆի սրտակեղեք մահուան առթիւ, որ տեղի ունեցաւ հոկտեմբեր, 28ին, երկուշաբթի օր, 18 տարեկան ծաղիկ հասակին մէջ, 338 Ch. de St. Julien, Marseille:

Հոգեհանգիստ եւ պատարագ պիտի կատարուի նոյեմբեր 17ին, կիրակի առաւօտեան ժամը 11-ին, Պոմոնի Սուրբ Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ:

ԿԱՐԵՒՈՐ ԺՈՂՈՎ

ՓԱՐԻԶԻ Համազգայինի մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր անդամները եւ համակիրները, 17 նոյեմբեր կիրակի կէսօրէ վերջ, ժամը 3ին, մէթրօ՝ Cadetի եւ Aux Trois Portes սրճարանին վերնայարկը:

Ներկայ կ'ըլլան Ֆրանսայի կեդր. վարչութեան անդամները:

Զեկոյց Համազգայինի ընդհ. գործունէութեան եւ անմիջական ձեռնարկներու մասին: Ժողովը պիտի վերջանայ ժամը 6.30ին:

ՅԱՒՇԱՏԵՏՐ

ՓԱՐԻԶԻ ՏԱՐՕՆ-ՏՈՒՐՈՒԲԵՐԱՆԻ Նահանգային Միութեան ընդհ. անդամական ժողովը այսօր կիր. կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, 119 Ավընիւ տ'Իթալիի սրճարանը: Մէթրօ Մէզօն Պլանշ: Խիստ կարեւոր օրակարգ: Բոլոր անդամներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

վարդագոյն վանդակափեղկերով եւ դրաւիչ կահաւորումով:

Կը պայթի կոմմունան,— Վէրլէն զէնքի տակ կանչուած է: Եւ ահա բանաստեղծը կը թողու կնոջ քղանցքը, ու կը թառի դինիի սեղաններուն վրայ: Կը խմէ՛, անընդհատ կը խմէ: Կը չարանայ, կռուազան կը դառնայ, օր մըն ալ, կ'ապտակէ ... մուսան:

Վէրլէն իր խոստովանութիւններուն մէջ կը պատմէ թէ սկիզբէն կռուազան էր եւ կոշտ: Բոլոր չարիքներուն աղբիւրը ինք էր: Տիկ. Վէրլէն 1907ին, իր յիշատակները գրի առած ժամանակ, առիթը կ'ունենայ կարդալու բանաստեղծին խոստովանութիւնները եւ կը զարմանայ, որ այդքան խիստ կ'արտայայտուի ինքն իրեն հանդէպ: Թերեւս, կ'ըսէ Տիկ. Վէրլէն, կ'ուզէ մոլորեցնել ընթերցողը, ծածկելու համար բուն չարիքը, որ Ռէմպօն էր: 23 հոկտ. 1871ին էր, որ կռիւը պայթեցաւ իրենց մէջ, Ռէմպոյին երեւումով:

Ֆրանսացի գրագէտները շատ կարեւորութիւն չեն տար յուշագրութեան այս էջին,— Տիկ. Վէրլէն ըսկիզբէն իսկ կարծած է թէ Ռէմպօն է չարիքին բուն աղբիւրը,— եթէ Ռէմպօն չըլլար, Վէրլէն պիտի չայթաքէր: Սխա՛լ, կը գոչէ Էմիլ Անրիօ, սայթաքումը անխուսափելի էր եւ Ռէմպօն պարզ առիթ մը: Վէրլէնի սայթաքումին մէջ պէտք է կարդալ ոչ թէ նման միւս պատճառաբանութիւն մը, այլ ճշդել հոգեբնախօսական այդ պակասներու ծանրութիւնը: Վէրլէն, անսրբագրելի գինեմոլ մը եւ ցոփակեաց մը, ուրիշ պատճառներ ունէր իր կինը ձգելու եւ հիւանդ տրամ մը, որուն գայթակղալից դրուագները,— սպանութեան փորձ Պրիւսէլի մէջ, թշուառ կեանք մը բանտերու եւ հիւանդանոցներու մէջ, մինչեւ Ռէմպոյի մեկնումը Եթովպիա, յետոյ հիւանդութեամբ մը վերադարձը եւ մահը,— ծանօթ են ամէնուն:

ՅԵՐԵԿՈՅԹ_ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ՖՐ.Կ. ԽԱՉԻ ԵՒ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ՇԱՎԻԼԻ Մ.ՃԻՒՂԵՐՈՒՆ ԿՈՂՄԷ
ի նպաստ տեղւոյն Մանկապարտէզին:

ԱՅՍՕՐ ԿԻՐԱԿԻ 17 ՆՈՅԵՄԲԵՐ ԺԱՄԸ 4ԷՆ ԿԷՍ ԳԻՇԵՐ
23 Ռիւ Գարնօ, Սէն-Լազարի գծին Շավիլի կայարանին մօտ:

գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին Օր. Ա Ի Ճ Ե Ա Ն, Թառիստ Պ. Գարեգին եւ փոքրիկն Ռէժինա իր հայկական եւ կովկասեան պարերով:
կը մասնակցի ԵՓՐԱՏ նուագախումբը՝ եւրոպական պար՝
ճոխ պիւֆէ դիւրամատչելի գիներով:
Մուտք 5 ֆրանք:

«ՀԱՅ ԵՐԳԻ ՕՐ» Ը

Կիրակի 8, եւ Կիրակի 15 Դեկտ. 1935. կէս օրէ յետոյ ժամը 2.30ին
Salle ERARDի ՄԷՋ
13, rue du MAIL (Métro: Bourse կամ Sentier).
ԱԶԳԱՅԻՆ ՄԵԾ ՀԱՄԵՐԳ
կազմակերպուած՝
ՍԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍ ՄԻԱՑԵԱԼ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԵՐՈՒ ԿՈՂՄԷ
ղեկավարութեամբ Ա. ՊԱՐԹԵՒԵԱՆԻ
Կը մասնակցին.— Օր. ՀԱՅԿԱՆՈՅՇ ԹՈՐՈՍԵԱՆ, Ա. ՔԷՉԷՃԵԱՆ, Օր. ԳՈՀԱՐԻԿ ՂԱԶԱՐՈՍԵԱՆ եւ Mr. Lucien QUATTROCCHI (Ա. ջութակ Օփերայի):

Պիտի երգուին եւ նուագուին Հայաստանի եւ Արտասահմանի երեսուն հայ երգահաններու գործերը:
Գիներ՝ Resarvé 20, Orchestre 15, Fauteuil 10, Balcon 10 եւ 7.50 ֆր.:
Փութացէք այժմէն ապահովել ձեր տոմսերը:

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Clacière 15 – 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ՆՈՒԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

MARDI 19 ՆՈՅԵՄԲԵՐ ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 19 Novembre 1935

11 ՏԱՐԻ — 11e Année No. 2965 Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԹՈՒԱԿԱՆ ՄԸ,— 1935 ՆՈՅ. 18

Երէկ, 18 նոյեմբեր, սկսաւ գործադրութիւնը տնտեսական պատիժներու, որոնք ծրագրուած էին հոկտեմբեր 16ին եւ Ազգերու Դաշնակցութեան ընդհ. ժողովին կողմէ քուէարկուած՝ նոյեմբեր 2ին։

Ցիսուն պետութիւններ իրենց հաւանութիւնը յայտնած ըլլալով, գործադրութեան թուական որոշուած էր Նոյեմբեր 18։ Ինչպէս միւս տնօրինութեանց առթիւ, այս անգամ ալ ձեռնպահութիւն յայտնած էին Աւստրիա, Հունգարիա, Ալպանիա եւ Զուիցերիա, պատճառաբանելով իրենց դժուարին կացութիւնը։ Իսկ Մ. Նահանգները, Գերմանիա եւ Պրազիլիա Ազգաժողովին անդամ չըլլալով, կը պահէին իրենց ազատութիւնը։ Թէեւ, նախագահ Ռուզվէլթ շատոնց արգելքներ հաստատած էր երկու պատերազմիկներուն դէմ, զէնքերու համար, մինչ Գերմանիա հաստատիքներ կուտար թէ չպիտի թողու որ Իտալիա անիթէն օգտուի։

Տնտեսական կաշկանդումը պատիժներու առաջին շարքը չէր կազմեր, այլ վճռական հանգոյցն է կանխորոշ ծրագրի մը։

Երբ Իտալիա չուզեց համակերպիլ Ազգերու Դաշնակցութեան առաջարկներուն, եւ ուխտադրուժ հռչակուեցաւ, Ազգաժողովը շարք մը բանաձեւեր քուէարկեց, կաշկանդելու համար «նախայարձակ» պետութիւնը։

Այսպէս, հոկտեմբեր 11ին հաստատեցին զէնքի եւ ռազմամթերքի արտածման արգելքը Իտալիոյ դէմ, արտօնելով Հաբէշիստանի համար։

Հոկտեմբեր 14ին սահմանուեցաւ սեղանաւորական արգելքը, որուն համաձայն ոչ մէկ փարկ պիտի բացուէր Իտալիոյ կամ Իտալացիներու, ուղղակի կամ անուղղակի։

Հոկտեմբեր 16ին ծրագրուեցաւ տնտեսական պատիժներու առաջին շարքը.— արգելք կարգ մը նախանիւթերու որ կրնան ծառայել զինուորական նպատակներու։

Այս հարցին քննութեան առթիւ էր որ, Մեծն Բրիտանիոյ պատուիրակը մէջտեղ դրաւ ուրիշ բանաձեւ մը,— արգիլել որ եւ արտածում՝ Իտալիայէն, ինչպէս եւ ներածում՝ այդ երկրին համար։

Ամէնէն վճռական միջոցն էր այս, եւ շատեր կը կասկածէին թէ չպիտի քուէարկուի, երկուքի բաժնելով Ազգերու Դաշնակցութիւնը կամ անանկութեան դատապարտելով զայն։

Եւ սակայն բանաձեւը քուէարկուեցաւ ջախջախիչ մեծամասնութեամբ, եւ միայն գործադրութիւնը յետաձգուեցաւ, որպէսզի Մուսոլինի պատեհութիւն ունենայ անդրադառնալու։

Մուսոլինի այս որոշումներուն պատասխանեց ընդհ. յառաջխաղացման հրաման տալով (նոյեմբեր 2)։

Այդ առթիւ էր որ, յանձնարարուեցաւ խիստ խնայողութիւններ կատարել եւ պայքար բանալ օտար ապրանքներու դէմ։ Աշխատանքի ժամերը փոխուեցան, սկսելով «Առաջնորդ»էն, 800000 կիներ շարժման մէջ դրուեցան եւ ձեռք առնուեցան շարք մը խստութիւններ, իբրեւ փոխվրէժ (5 նոյեմբեր)։

Մինչ այս մինչ այն, իտալական բանակը յառաջ խաղալով, հիւսիսային ճակատին վրայ կը գրաւէր Մաքալէն, իսկ հարաւային ճակատին վրայ կը շահէր կարեւոր յաջողութիւններ։

Եւ ահաւասիկ Ազգաժողովը խօսքէն գործի կ'անցնի, դուռները ամուր փակելով Իտալիոյ արտածումներուն եւ ներածումներուն դէմ։ Աննախընթաց փորձ մը՝ թէ Ազգաժողովի եւ թէ աշխարհի պատմութեան մէջ։

Հաստատելու համար թէ որքան մանրակրկիտ հաշիւներով են մշակուած արգելքները, յիշենք մէկ երկու կէտեր՝ Ֆրանս. կառավարութեան վերջին երկու հրամանագիրներէն.— Ձի, գամբիկ, քուռակ, էշ (արու եւ էգ), ջորի (արու եւ էգ) ուղտ եւ ուրիշ ամէն տեսակ գրաստ։ — Հանքային նիւթերու եւ մետաղի բոլոր տեսակները, ձգախէժ եւայլն։

Բոլոր պատժարկու պետութիւնները իրենց հրատարակած հրամանագիրներուն մէջ կը շեշտեն թէ այս տնօրինութիւնները առժամեայ են։ Անշուշտ ուրիշ կերպ չէր կրնար ըլլալ, քանի որ հաստատուած նորութիւնը կը հակասէ սահմանադրական օրէնքներու, եւ անհրաժեշտ էր ստանալ խորհրդարաններու մասնաւոր արտօնութիւնը։

Եւ սակայն, ժընեւի բանաձեւը գործադրելու խրողութիւնն իսկ առաջին անգամ ըլլալով կ'ապացուցանէ թէ լուրջ փորձ մը կը կատարուի Ազգերու Դաշնակցութիւնը փրկելու կամ քանդելու։

Իրականին մէջ, զինուորական պաշարում մըն է որ կը հաստատուի Փաշական Իտալիոյ շուրջը, առանց պատերազմ հրատարակելու անոր դէմ, եւ հաբէշական պատերազմը դադրեցնելու առաջադրութեամբ։

Պիտի յաջողի՞ այս յանդուգն ձեռնարկը։

Փոխանակ ամուլ դուշակութիւններ կատարելու, կը բաւէ յիշել Իտալիոյ բռնած դիրքը։

Տնտեսական կաշկանդումներու գործադրութենէն մէկ օր առաջ, Մուսոլինի փոխեց արեւելեան Ափրիկէի սպարապետը, իսկ Փաշական Գերագոյն Խորհուրդը բացառիկ նիստ գումարելով, քուէարկեց կարգ մը որոշումներ, որոնց մանրամասնութիւնները պիտի կարդաք այսօր իսկ։

Ուրեմն, պատժարկու պետութիւնները քանի պրկեն պաշարման օղակները, Իտալիա նոյնքան վճռականութեամբ պիտի շարունակէ դիմադրութիւնը եւ պատերազմը։

Պարապ տեղը չէ որ իրազեկ շրջանակներ վճռական դէպքերու կը սպասեն այս շաբթու, թէ զինուորական եւ թէ դիւանագիտական ճակատին վրայ։

Շ.

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ (մէջտեղը) ՖԱՇԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ԳԼԽԱՒՈՐ ՎԱՐԻՉՆԵՐՈՎ (Ֆաշական Գերագոյն խորհուրդէն վերջ, որ գումարուեցաւ Նոյեմբեր 17ին, պատժական տնօրինութեանց ԳՈՐԾԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻՒ)

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՊԱՏԻԺՆԵՐՈՒ ԳՈՐԾԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ ՍԿՍԱՒ

ԻՏԱԼԻՈՅ ՎՃՌԱԿԱՆ ԴԻՐՔԸ «ԱՆԱՐԴԱՐՈՒԹԵԱՆ» ԴԷՄ

Ֆաշական Գերագոյն Խորհուրդը արտակարգ միջոցներ կը յանձնարարէ

24 ԺԱՄ ԴՐՕՇԱԶԱՐԴՈՒԹԻՒՆ ՅԱՂԿԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ «ԱՄՕԹԻ ՕՐ»Ը

Տնտեսական պատիժներու գործադրութիւնը սկսաւ նոյեմբեր 18ին, (կիրակի կէս գիշերէն վերջ)։ Իբրեւ պատասխան, Փաշական գերագոյն խորհուրդը քուէարկեց Մուսոլինիի հետեւեալ բանաձեւը.—

— « Ֆաշական Մեծ Խորհուրդը նիստ գումարելով Իտալիոյ դէմ սահմանուած տնօրինութեանց նախընթաց օրը, 1935 նոյեմբեր 18ը կը նկատէ խայտառակութեան եւ անարդարութեան թուական մը աշխարհի պատմութեան մէջ, կը դատապարտէ պատժական տնօրինութիւնները, որոնք երբեք չեն գործադրուած ասկէ առաջ, զանոնք համարելով ծրագիր մը տնտեսապէս խեղդելու իտալացի ժողովուրդը եւ զուր փորձ մը նուաստացնելու այդ ժողովուրդը, որպէսզի չկարենայ իրականացնել իր իտէալները, պաշտպանել իր կենսական պահանջները։ Փաշական Մեծ Խորհուրդը իր հիացումը կը յայտնէ այն օրինակելի հանդարտութեան եւ յամառ կարգապահութեան համար որուն միջոցով իտալացի ժողովուրդը ցոյց կուտայ թէ լիովին գիտակից է ներկայ դէպքերու պատմական կարեւորութեան։ Խորհուրդը կը խնդրէ ժողովուրդին պատժական տնօրինութիւնները դիմաւորել ամէնէն անողոք դիմադրութեամբ, վարչաձեւին կազմակերպութեանց միջոցաւ շարժման մէջ դնելով ազգին բոլոր բարոյական կորովը եւ նիւթական հարստութիւնները։ Խորհուրդը կը խնդրէ բոլոր Իտալացիներէն իրենց տուները դրօշազարդել ամբողջ 24 ժամ, երկուշաբթի օր, 18 նոյեմբեր։ Կ'որոշէ դեկտեմբեր 1ին Հռոմ հրաւիրել կիներու 94 գաւառական կոմիտէները, որ կը բաղկանան համաշխարհային պատերազմին մէջ ինկած զինուորներու մայրերէն եւ այրիներէն, համակարգելու եւ սաստկացնելու համար դիմադրութիւնը, որուն մէջ Իտալիոյ կիները առաջնակարգ մասնակցութիւն պիտի ունենան։

Կը հրամայէ յիշատակարաններ դնել բոլոր քաղաքապետութեանց, թաղապետութեանց եւ գիւղապետութեանց դահլիճներուն մէջ, արձանագրելով Իտալիոյ դէմ կատարուած յարձակման թուականը, որպէսզի գալոց դարերու մէջ անոնք մնան իբրեւ վկայութիւններ՝ Իտալիոյ դէմ կատարուած անսահման անարդարութեան, այն Իտալիոյ որուն այնքան բան կը պարտի բոլոր երկրամասերու քաղաքակրթութիւնը։ Մեծ Խորհուրդը վստահ է թէ գալիք ժամանքին առթիւ բովանդակ աշխարհի առջեւ պիտի փայլին իտալացի ժողովուրդի հոմէական առաքինութիւնները, Փաշական շրջանի ԺԴ. տարուան մէջ »։

*** Գործադրելով «ակն ընդական»ի վարդապետութիւնը, Փաշական Իտալիան իր կարգին պիտի դադրեցնէ որ եւ է առեւտուր, պատժարկու պետութեանց հետ, որոնց 35ը որոշուած տնօրինութիւնները քուէարկեցին առանց վերապահութեան, իսկ 17ը որոշ վերապահումներով։ Առեւտուրը պիտի շարունակուի ձեռնպահ կամ Ազգաժողովէն դուրս մնացած պետութեանց հետ,— Մ. Նահանգներ, Պրազիլիա, Ճափոն, Գերմանիա, Աւստրիա, Հունգարիա եւ Ալպանիա։

Բարձր գնահատութիւն մը

Պրիւքսէլի մեր թղթակիցը կը գրէ.— Պելժիոյ պաշտօնաթերթին նոյեմբեր 15ի թիւէն գոհունակութեամբ կը տեղեկանանք թէ ծանօթ առեւտրական եւ բարերար Պ. Վահան Խօրասանճեան, «Officier de l'Ordre de la Couronne»ի աստիճանին բարձրացուած է, ստանալով համապատասխան պատուանշան։ Այս երկրորդ անգամն է որ Պ. Խօրասանճեան պելժիական կառավարութեան բարձր գնահատանքին կ'արժանանայ։ Ասկէ առաջ ալ ստացած էր «Chevalier de l'Ordre de Léopold» աստիճանը եւ պատուանշանը։

Մեր ջերմ շնորհաւորութիւնները։

Երկու Հայեր մահուան դատապարտուած

Առնենին գրեր էինք թէ Պուլկարիոյ մէջ ձերբակալուած է հրոսախումբ մը, որ ոճիրներ եւ կողոպուտներ կատարած էր։ Հրոսախումբին մաս կը կազմէին Հայեր ալ։ Դատարանը, դատելով ձերբակալուած Պուլկարներն ու Հայեր, վճիռներ արձակած է։ Հայերէն՝ մահուան դատապարտուած են Հայկ Գ. Պապիկեան (Էսիրնէցի) եւ Յակոբ Ղ. Փիրինեան (Աստիփազարցի), 6 տարի եւ 7 ամսուան բանտարկութեան՝ Նիկողոս Քարաճաեան, 3 տարի եւ 4 ամիս բանտարկութեան՝ Խաչիկ Մոսկոֆլեան (Ռոտոսթոցի), իսկ անպարտ արձակուած են Գրիգոր Պապասաթեան եւ Մկրտիչ Պարոնեան։

«Մինչեւ Վան եւ սահմանը պիտի երթանք»

Նոյեմբեր 12ին տեղի ունեցաւ Ֆիլէոս - Ըրմաք գծին բացումը (դէպի Զօնկուլտաք եւ Էրէյլի)։ Գիծը ունի 391 քիլոմեթր երկայնութիւն, 27 կայարան եւ 37 փապուղի։ Շինութեան համար ծախսուած է 45 միլիոն ոսկի։ Այս առթիւ ճառ մը խօսելով, հանրօգուտ շինութեանց գործավարը յայտարարեց.

— « Անզարտ վերադառնալէս երկու երեք օր յետոյ, Տիարպէքիրի գծին բացումը կատարելու պիտի երթանք։ Տիարպէքիր ալ չպիտի մնանք եւ պիտի շարունակենք գիծը երկարել մինչեւ Վան եւ սահմանը։ Մարմին մը դրկեցինք, այդ գիծը քննելու համար։ Տիարպէքիրի գիծէն յետոյ, պիտի բանանք Աֆիօն - Անթալիա գծին այն մասը որ մինչեւ Գարա Գույու կ'երկարի։ Միաժամանակ Աֆիօնի մէջ պիտի կատարենք բացումը սաւառնորդներու կոթողին, որ կը ներկայացնէ մեր բանակին Աֆիօն մուտքը, թշնամին պաշարելու համար Աֆիօնի քաղաքապետարանին մէջ Իսմէթի եւ Ֆէվզիի կատարած խորհրդակցութիւնները, Տումլու Փունարի մէջ թշնամիին եղերական վճակը, Աթաթիւրքին մէկ նկարը, եւ արձանի պատուանդանին վրայ ալ Թուրք զինուոր մը՝ որ կը կոխէ գետին փռուած թշնամիին վրայ»։

Նոյն վճռականութիւնը ռազմաճակատին վրայ

Ֆաշական Գերագոյն Խորհուրդէն առաջ, Մուսոլինի ռազմաճակատի ընդհ. հրամանատար եւ արեւելեան Ափրիկէի լիազօր մարզպան նշանակեց սպայակոյտի ընդհ. պետը, մարաջախտ Պատոլիոն, որ վերջերս Ափրիկէ գացած էր, քննութեան համար։ Զօր. Տէ Պոնօ եա կանչուեցաւ, բարձրանալով մարաջախտի աստիճանին։ Որ եւ է թիւրիմացութիւն հարթելու համար, անմիջապէս ռեկոյց մը հրատարակուեցաւ, որ կը բացատրէ թէ Զօր. տէ Պոնոյի պաշտօնը վերջացած է Մաքալէի գրաւումով եւ թէ սպարապետը արժանի է ազգին երախտագիտութեան։

Միեւնոյն ատեն դրօշի տակ առնուեցան 1907 — 1910ի եւ 1912ի դասերուն զինուորներն ու սպաները։

*** Պատասխանելով նոր կոչի մը, «Ոսկի տուէք հայրենիքին», իտալուհիները իրենց հարսանեկան մատանիները կը ղրկեն Մուսոլինիի։ Փոխարէն կը ստանան երկաթեայ մատանիներ, հետեւեալ արձանագրութեամբ.— «18 նոյ. 1935, Ֆաշական շրջանի 14րդ տարի։ Իտալիոյ կիներուն պատասխանը Ժընեւի»։

(Շար.ը կարդալ Գ. էջ)

ԿԱՐՄԻՐ ԳԻԾԷՆ ՆԵՐՍ

ՈՂԻՄՊՈՍԻ ՏԵՂԱՇԱՐԺԸ

2.— Ամբաստանութիւններ

Փորձենք «Խորհ. Հայաստան»ի էջերէն որսալ բոլշեւիկ պաշտօնազուրկ եղած մեծաւորների դէմ արուած ամբաստանութիւնները: Ամէնից առաջ, ի՞նչ մեղքերի համար արտաքսել են խեղճ Կոստիա Այվազեանին, որի ճակատին կպցրել են «ազգայնական բամբասանքներ» եւ «հարբեցողութիւն» պիտակը: Ահա թէ ինչ է գրում Հայկոմկուսի պաշտօնաթերթի նոր խմբագիր Հ. Յովհաննիսեանը («Խ. Հ.», 4 հոկտ.). «Մի՞թէ պատահական է, որ հայկական նացիոնալիզմը իր համար ձայնատար խողովակ է գտնում Հայաստանի բոլշեւիկեան կազմակերպութեան մէջ յանձին այնպիսի մէկի, ինչպէս օրինակ՝ Կոստիա Այվազեանը ... Այս մարդը ոչ մի դաս չկարողացաւ վերցնել Ենուկիձէի խայտառակ, անիմաստ փաստից եւ մեր կուսակցութեան այդ առթիւ արած հետեւութիւններից: Այս մարդը գերադասեց հարբեցողութեան տալ իրեն եւ շաղակրատել, հարբել ու շաղակրատել: Այս մարդը ... վերջ ի վերջոյ, պէտք է դառնար եւ դարձաւ հայկական նացիոնալիզմի ձայնատար խողովակը: Եւ ահա նա, կ. Այվազեանը, կրկնում է Դաշնակի, մենշեւիկի, նացիոնալիստական բաղձենու ապարդիւն ճիգերը՝ անվստահութեան սերմեր ցանելու մեր անդրկովկասեան ժողովուրդների միջեւ»: (Բոլոր ընդգծումները մերն են, Ս. Վ.):

«Պատահական չէ նաեւ, որ Կոստիա Այվազեանը քօղարկուած կերպով իր շաղակրատութիւնների մէջ տուրք տուողներից մէկը հանդիսացաւ այն խուլ վայնասունին, որ Դաշնակցական - նացիոնալիստական թափթփուկները հանդէս բերին ընկ. Բերիայի անդրկովկասեան բոլշեւիկեան կազմակերպութեան հարցի շուրջը տուած հոյակապ զեկուցման առթիւ: Այն, ինչ նացիոնալիստական տարրերը չէին կարող իրենք բացարձակօրէն ասել, թելադրեցին Կոստիային անցկացնելու ակնարկներով, անցկացնե՛լ ալքոհոլի գոլորշու միջով: Եւ Կոստիա Այվազեանը չարքային չէր մեր կուսակցական կազմակերպութեան մէջ»:

Այստեղ փակագծի մէջ ասենք, որ Բերիայի յիշեալ զեկուցումը, «Անդրկովկասի բոլշեւիկեան կազմակերպութեան պատմութեան» մասին, ուր Անդրկովկասի ողջ յեղափոխական շարժումը վերագրուած է վրացի գործիչներին եւ ի մասնաւորի, Ստալինին, մեծ դժգոհութիւն է առաջ բերել Հայաստանում: Այդ զեկուցումը այժմ յայտարարուած է պաշտօնական փաստաթուղթ, եւ բոլոր բոլշեւիկները պարտաւոր են այդ զեկուցման հիման վրայ սովորել Անդրկովկասի յեղափոխական պատմութիւնը: «Խորհ. Հայաստան»ը փաստեր է արձանագրում, որոնք ցոյց են տալիս, թէ հայ բոլշեւիկների շարքերում մեծ անբաւականութիւն կայ Անդրկովկասի յեղափոխական շարժման պատմութեան վրացացման դէմ:

Նոյն Հ. Յովհաննիսեանը, իր յօդուածում, վկայում է, թէ Հայաստանում «անկիւններում փսփսում ու քրթմնջում է հայ նացիոնալիստն այդ զեկուցման առթիւ: Իսկ կուսակցական տոմս ձեռք գցած նացիոնալիստը, որ մինչ այդ գլուխը կախ լռում էր, դառնում է զարմանալի կերպով հարցասէր.— Ինչո՞ւ չի յիշատակւում Արշակ Զուրաբեանը, ինչո՞ւ չի յիշւում Արամայիս Երզնկեանը: Թերեւս ճարուին երիտասարդ ընկերներ, որոնք տեղեակ չլինին, թէ ով է մենշեւիկ պարագլուխ Զուրաբեանը, որոնք ծանօթ չլինին Երզնկեանի մենշեւիկեան բագաժին եւ կարեկցեն «մոռացուած Հայերին»: Դաշնակցական նացիոնալիստական ղուդուկն այդպիսի հարցեր է տեղում Մեխանիկական գործարանում՝ նախկին մենշեւիկ Տէր Յարութիւնեանի, նախկին հնչակեան Մ. Յովհաննիսեանի, նախկին առեւտրական եւ Դաշնակներին համակիր Մ. Միրզոյեանի, «անկուսակցական», նախկին ցարական սպայ Մ. Գրիգորեանի բերաններով: Այդպիսի փորձերը, ընկ. Բերիայի զեկուցման կապակցութեամբ, այս կամ այն ձեւով, արտայայտուել են նաեւ այլ առանձին օղակներում»: Ինչպէս Ղարաքիլիսայում, Ղամարլուի եւ Վաղարշապատի շրջաններում, Դարալագեազում, Աշտարակում եւն.:

Անցնելով Ա. Երզնկեանին, Հ. Յովհաննիսեանը նրան էլ գամում է նշաւակութեան սիւնին՝ հաշւելով նրան Դաշնակների ղուդուկը փչող: «Դասակարգային թշնամին, Դաշնակ եւ Մուսաւաթ թափթփուկները» ամէն առիթից օգտւում են, իրենց մեքենայութիւններին դիմելու համար»: Նրանք նոյն իսկ, Դարալագեազում «հողային հարցի շուրջը պրովոկացիայի միջոցով միջադէպ առաջ բերին հայ եւ թուրք աշխատաւոր գիւղացիների միջեւ»: «Դաշնակ փոխասացները արտասահմանում միալար նւում են, թէ իբր թէ Խորհ. Հայաստանին Խորհ. Միութեան մէջ լաւ չեն նայում, թէ իբր թէ Անդրկովկասի խորհրդային միւս հանրապետութիւններն արտօնեալ վիճակում են, թէ իբր Խորհ. Հայաստանի առաջ տնտեսական հեռանկարները փակուած են եւն. եւն.»: Եւ ահա գտնւում են մարդիկ, որոնք տուրք են տալիս «Դաշնակցական անատամ գամփռների ոռնոցներին»: Դրանք են՝ «նախկին մարդիկ», «դասակարգային թշնամու թափթփուկներն եւ մեր կուսակցութեան առանձին օղակներում եղած նրանց գործակալները»: Եւ, ի հարկէ, «որոշ մտաւորականներ. «կան դեռ առանձին խմբակներ, որոնք դաշնակցական գաղափարախօսութեան ազդեցութեան տակ են ընկնում եւ քօղարկուած կերպով բաց էութեան ծամծմում են դաշնակների նացիոնալիստական խմստակութիւններն ու բարբաջանքները Խորհ. Հայաստանի զարգացման եւ հեռանկարների վերաբերեալ»:

Եւ ահա «Դաշնակցութեան այս ձեռնասուններին ձայնակցում են առանձին «կոմունիստներ»: Այս վայ-կոմունիստները պինդ փակում են իրենց աչքերը խորհ. Հայաստանի իսկապէս հոյակապ նուաճումների հանդէպ եւ ամէն կերպ ջանում են քմահաճօրէն ընդհանրացնել այս կամ այն առանձին կողմը, այս կամ այն թերութիւնը»:

Նման «վայ-կոմունիստ»ներից է եւ Ա. Երզնկեանը՝ «երէկուայ այս երդուեալ մենշեւիկը, սպեցիֆիկեան կոնտրաբանդիստների հետ գրկախառնուողը եւ մեր սոցիալիստական շինարարութեան ձեռնարկումները նացիոնալիստական պարտիզանականութեան հովերին յանձնելու ձգտման մէջ ոչ մի սահման չճանաչող մէկը, որ «հանդէս է գալիս նացիոնալիստական բարբաջանքներով»:

Իսկ ի՞նչ է «բարբաջում» «երէկուայ երդուեալ մենշեւիկ» Ա. Երզնկեանը: Այս հարցի պատասխանը գտնում ենք «Խ. Հայաստան»ի 8 եւ 11 հոկտ. խմբագրականներում, որտեղից պարզւում է, որ Ա. Երզնկեանն էլ գլուխը ջարդել է ճիշդ այն քարից, որից ջարդուեցին եւ Լուկաշինը, Ս. Համբարձումեանը, Տ. Գաբրիէլեանը եւ ուրիշներ եւ որից անպայման պիտի տապալուէր եւ ինքը Ա. Մեասնիկեանը, եթէ ժամանակին չմեռնէր:

Վէճի հիմնական հարցը նոյն խնդիրն է, որի համար ահա 15 տարի է Դաշնակցութիւնը մնում է ընդդիմադիրի դերում. ի՞նչ պէտք է լինի Հայաստանի տնտեսութեան հիմքը՝ Խորհ. Միութեան անհրաժեշտ եղող հում նիւթերի արտադրութիւնը, թէ Հայաստանի ժողովրդական տնտեսութեան զարգացման ծառայող մթերքները: Մոսկուան ու Թիֆլիսը եւ սրանց պահանջով Խանջեանները պնդում են առաջինի վրայ. Լուկաշինից սկսած մինչեւ Ս. Տէր Գաբրիէլեան պաշտպանում էին վերջին տեսակէտը: Այս տեսակէտին զոհ են դարձել եւ Երզնկեանն ու Եսայեանը:

Մոսկուայի եւ Թիֆլիսի որոշումով Հայաստանի գիւղատնտեսութեան մէջ առաջին տեղ է տրուած բամբակի մշակութեան՝ «խորհ. Միութեան բամբակի անկախութեան նուաճման եւ ամրապնդման» համար: «Նացիոնալ - ուկլոնիստները» եւ «Դաշնակ գամփռները» բողոքում են դրա դէմ՝ պահանջելով զարգացնել այգեգործութիւնն ու պարտիզպանութիւնը, բարձր մշակոյթի ուրիշ բոյսեր եւ հացահատիկներ: Եւ Ա. Երզնկեանը Հայկոմկուսի կենտկոմի եւ Երեւանի կոմիտէի վերջին պլենումում պաշտպանել է այս տեսակէտը: Սակայն «պլենումը միահամուռ կերպով ջարդ ու փշուր արեց Ա. Երզնկեանի անզօր ջանքերը՝ պսակազերծ անելու Հայաստանի բոլշեւիկների լէնինեան - ստալինեան անդուլ աշխատանքի ու պայքարի արդիւնքները ... Ա. Երզնկեանի պանիկեորական վայնասունն արտացոլում է նացիոնալիստական քաղքենիութեան դժգոհութիւնը սոցիալիզմի անդառնալի յաղթանակից խորհուրդների մեծ երկրում, վերջինիս անբաժանելի մասը կազմող Խորհ. Հայաստանի սոցիալիստական բուռն վերելքին: Ա. Երզնկեանի դիրքը իրականութեան դէմ, բաց էութեան դաշնակցական ոգով բամբասելու եւ նուալու դիրքը, ինչպէս որակեցին Անդրերկոմը եւ Հայաստանի կոմ. կուսակցութեան Կենտկոմը, «արտացոլում է նացիոնալ-ուկլոնիստական ու դաշնակցական տարրերի տրամադրութիւնները»:

Ահա, ընդհանուր առմամբ, Ա. Եր-

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԵԹՈՎՊԻԱ ԻԲՐԵՒ ԳԱՂԹԱՎԱՅՐ

Բազմածին Իտալացին, ժառանգորդ արուեստով հարուստ, բայց բնութենէն աղքատ երկրի մը, պարտաւոր էր գաղթելու օտար աշխարհներ օրապահիկ մը ճարելու համար: Շուրջ տասը միլիոն Իտալացիներ ցրուած են այսօր երկրագունդի չորս անկիւնները:

Իտալիա կը կորսնցնէր այսպէս եւ ամէն տարի մարդ - դրամագլուխ մը եւ դրամագլուխ - աշխատանք մը:

Գերման վիճակագիր մը, Էրնէսթ Էնկէլ, մարդուն արտադրութեան արժէքին վրայ հիմնուած մեթոտով մը կը փնտռէր մարդուն տնտեսական արժէքը: Ինչպէս որ Վոլթա եւ Անփեր անունները կը գործածուին ելեկտրական ուժը չափելու համար, Էնկէլ ալ Քէթ — պելժ վիճակագիր Քէթըլէի անունով — կ'անուանէ 0էն 1 տարեկան երախայի մը սպառման միութիւնը եւ կը հաշուէ որ մինչեւ 20 կամ 25 տարեկան, ամէն տարի ծախքերը կ'աւելնան 10 առ 100: Երբ մարդ կը սկսի արտադրել, կ'ընդունուի որ շահը կը վճարէ մեծնալու, կրթուելու համար եղած ծախքերը:

Այս մեթոտով Իտալացի վիճակագիր մը փրոֆ. Պենեաուչէ հաշուած է որ Իտալացի գեղջուկի մը համար 0 տարեկանին 50 լիրէթ կը ծախսուի, 22 տարեկանին 2157 լիրէթ: Գործաւոր մը կը ծախսէ 75 եւ 5148, Սարտինիացի գեղջուկ մը՝ 40 եւ 2610 լիրէթ: Արդ, այս թիւերով կարելի է հաշուել թէ որքան կը կորսնցնէ ժողովուրդ մը, երբ իր զաւակները արտադրելու առեն կը գաղթեն օտար երկիր, որ կը շահի այդ դրամագլուխը առանց ծախսած ըլլալու: Կը տեսնուի ուրեմն Իտալացիներու մարդ-դրամագլուխ կորուստը Իտալիոյ համար՝ երբ այդ դրամագլուխը կը հասնի արդիւնաբերութեան աստիճանին:

Միւս կողմէ մրցակից երկիրներ կը շահին նաեւ դրամագլուխ - աշխատանք մը: Չկայ երկիր մը, որուն շէնքերէն շատերը շինուած չըլլան Իտալացի որմնադիրներուն կողմէ: Նեղոսի ափերուն վրայ կատարուած հսկայ աշխատանքները, Ճիպութիի կիզիչ արեւին տակ քիլոմեթրներով երկար ջրուղիներուն շինութիւնները իտալական աշխատանքներ են:

Ֆրանսայի ագարակներէն շատեր կը մշակուին Իտալացիներու կողմէ: Բիւրաւոր իտալացի գործաւորներ կ'աշխատին Պրէյի երկաթի հանքերուն մէջ: Իւրաքանչիւր տարի Իտալիոյ համար կը կորսուի 8×280×800000 ժամ աշխատանք:

Դեռ աւելին կայ: Աշխատաւորներ երիտասարդ կը մեկնին եւ ծերացած կը վերադառնան եւ յաճախ բեռ կ'ըլլան հանրային խնամատարութեան: Եթէ բարձր թոշակներով երկիրներէ կը վերադառնան՝ կ'ունենան փոքրիկ խնայողութիւններ, որոնցմով սեփականատէր կը դառնան: Բայց պարբերական տագնապները դէպի հայրենիք կը մղեն անգործ բանուորը:

Աշխատանքի Միջազգային Գրասենեակի Ժթ. ժողովին մէջ հարց եղաւ օտար աշխատաւորներու ընկերային ապահովագրութեանց մասին: Մեկնող գործաւորը պահելու է իր ապահովագինները գանձելու իրաւունքը: Ժողովխանդամներէն շատեր անհամաձայն եղան: Ուրիշներ առաջարկեցին երկկողմանի համաձայնութիւններ:

Բազմաթիւ օտար գործաւորներ ունեցող երկիրներ կը վախնան որ գործաւորին հետ միասին օտար երկիր կը փոխադրուին դրամագլուխի կարեւոր գումարներ, որովհետեւ հանգստեան թոշակ ստացող օտար աշխատաւորը կը մեկնի իր երկիրը:

Գաղթող գործաւորներու երկիրներն ալ, ինչպէս Իտալիա, կը վախնան որ երիտասարդ մեկնած աշխատաւորներ հայրենիք կը վերադառնան ծերացած եւ բեռ կ'ըլլան երկրին խնամատարութեան:

Եթովպիա իբրեւ գաղթավայր ծառայման՝ Իտալիոյ խնայել պիտի տայ մարդ-դրամագլուխը, պիտի շահեցնէ դրամագլուխ-աշխատանք մը եւ պիտի ազատէ իր գործաւորներուն իսկ օտար երկիրներու մէջ իրեն դէմ մրցելէ: Եթովպիա աշխատանքի վայր մըն է:

Սակայն ո՞րքան կարելիութիւն ունի գաղթավայր մը ըլլալու եւ Իտալիոյ բազմածնութեան համար ապահովութեան դռնակ մը ըլլալու, անկախ կատարուելիք հսկայ ծախքերէն: Ափրիկեան մայրին մէջ մեծ ծաւալով կատարուելիք գաղթային փորձ մըն է:

Այդպիսի փորձ մը կատարեց Հարաւային Ամերիկայի Էքուաթոր պետութիւնը: Հասարակածային երկիր մը, բայց բարձրադիր, կը վայելէ մշտնջենական գարուն մը: Հողը բարեբեր եւ մեծ մասով մշակելի: Ենթահողը հարուստ եւ պետութիւնը բարեացակամ: 700.000 հէքթար բարեբեր հող տրամադրուեցաւ տնտեսական ընկերութիւններու, որպէսզի ձրիաբար յանձնեն իրենց դրամագլուխ բերած գաղթականներուն եւ շահագործեն: Արդ, շատ քիչեր գաղթեցին դէպի Էքուաթոր, Հազիւ փոքր տարածութեամբ հող մշակուեցաւ եւ երկիրը մնաց բնիկներու եւ խառնածիններու ձեռքը: Տարածութիւնը շուրջ 443690 քառ. քիլ. հազիւ կէսը Եթովպիոյ տարածութեան, բնակչութիւնը կը մնայ 2.500.000, մէկ հինգերորդը Եթովպիոյ բնակչութեան:

Աշխարհագրական բնորոշականութեան կողմնակիցներ կը պնդեն թէ ամէն ցեղ ամէն միջավայրի մէջ չի կրնար ապրիլ եւ թէ յարմարումն անկարելի է: Ուրիշներ կը պնդեն թէ անկախ միջավայրէն ցեղն է որ գործնապէս կը յարմարի միջավայրին, կը փոխէ միջավայրն իսկ եւ չկայ տեղ մը ուր մարդ չկարենայ ապրիլ: Լը Գոն կը բաղդատէ Հիւս. Ամերիկայի յաջողութիւնները եւ Հարաւի անվերջ խռովութիւնները եւ յետամնացութիւնը եւ կը վերագրէ Սաքսոն եւ Լատին ցեղերուն: Ֆույէէ կը պատասխանէ թէ ցեղէն աւելի կլիման էր պատճառը հարաւային Ամերիկայի ժողովուրդներու երկպառակութիւններուն:

Միջավայր եւ ցեղ կ'ազդեն ու կը հակազդեն իրարու: Հիմալայա լեռներուն լանջքերուն վրայ բնակող հնդիկները կրցան աշխատիլ Գանգէսի ափերուն մօտ, ինչպէս Ամազոնի ափերուն բնիկները բարձրացան Անտեան լեռներու վրայ, երկաթուղիներ հաստատելու համար: Աշխարհի ամէնէն տաք կեդրոնը Մասաուա քաղաքն է եւ բնակիչներ ունի, ինչպէս ամէնէն ցուրտ կեդրոնը Սիպերիոյ Իրքուց քաղաքը՝ որ բնակելի է:

Ճերմակ ցեղը տակաւին յարմարած չէ հասարակածի կլիմային, ինչպէս դաշտաբնակը լեռնային օդին: Այրեցեալ գօտիի տակ, տարագիր ճերմակը կը թմրի, ֆիզիքապէս կը փոխուի, յաջորդ սերունդը աշխատութեան անատակ է:

Ճերմակները դժուարութեամբ աշխատած են Անտեաններու 4000 մթ. բարձրութեան վրայ: Ճարտարապետ մը կը տեղեկացնէր թէ նորածինները շնչահեղձ կ'ըլլային թթուածինի պակասէն:

Եթովպիոյ բնակելիք վայրերը 1800 մթ.էն 2800 մ. բարձրութեան վրայ կը գտնուին, այսինքն որթատունկի շրջանը, որ միջերկրականեան կլիմայ մը ունի: Բայց օդը նօսր է, թթուածինը քիչ: Եկուորը տարի մը վերջ կը մեղկանայ, որովհետեւ արեան գնդիկները կը նուազին, որոնց աշխատանքը կ'աւելնայ մթնոլորտի ճնշումին նուազութեան պատճառով, շատով շնչասպառ կ'ըլլայ, համաճարակի չի կրնար տոկալ:

Կայ նաեւ լոյսին ազդեցութիւնը: Արեւուն ճառագայթները ուղղակի կ'իյնան երկրի վրայ: Բնիկը վարժ է այդ ճառագայթներուն եւ գլխաբաց կը պտըտի, բայց ճերմակը եթէ գլխարկը հանէ նոյն իսկ կէս ժամ եւ ամպոտ երկինքի մը տակ, անմիջապէս գլխու ցաւ կ'ունենայ եւ չի կրնար քնանալ:

Դիրքին բարձրութենէն թթուածինի քանակը քիչ է օդին մէջ: Արդ թթուածինը եւ մասնաւորաբար օզոնը արեւուն անդրմանիշակագոյն ճառագայթները ծծելու յատկութիւն ունին: Երբ թթուածինը պակաս է, այդ ճառագայթներուն ազդեցութիւնը զօրաւոր է, ինչպէս կը տեսնուի մէջ բոյներու հականեխման եւ լուսանկարչական ապակիներուն վրայ:

Իւրաքանչիւր ժողովուրդ ժառանգական յարմարութիւն ունի տոկալու այս կամ այն հիւանդութեան, ինչպէս ունի մորթային արտաշնչումէ արտադրուած հոտ մը: Եթովպացին նման սեմական ժողովուրդներու մասնաւոր հոտ մը ունի, զզուելի ճերմակին համար, անզգալի իրեն համար: Չինացիներ եւ Հնդիկներ Եւրոպացիներու համար մահացու հիւանդութիւններու կրնան տոկալ: Նոյն իսկ Եւրոպայի մէջ Անգլիացիներու համար ծանր հիւանդութիւն մըն է շառատենդը (scarlatine), Ֆրանսացիներու համար թեթեւ:

Եթէ փորձը յաջողի իսկ, Եթովպիոյ ... անբաւական է գոհացում տալու ի-

Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ

(Ս. Վրացեան's signature above closes the Ethiopia article's column 4 continuation):

գնկեանի եւ իրեն բախտակից ընկերներուն դէմ յարուցուած մեղադրանքները, այն չափով, ինչ չափով որ յաջողուեց գտնել «Խորհ. Հայաստան»ի էջերում: Դրանք, անշուշտ, մեզ արտացոլումն են իրականութեան: Իրապէս շատ աւելի լուրջ ու փաստերով հիմնաւորուած ամբաստանութիւններ պէտք է եղած լինին այդպիսի ծանր պատիժներ տնօրինելու համար:

Այժմ անցնենք մեղադրանքների վերլուծութեան ու գնահատութեան:

Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ

ԷՋ ՄԸ ԿԻԼԻԿԻՈՅ ՊԱՏՄՈՒԹԵՆԷՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՎԵՐՋԻՆ ԹԱԳԱՒՈՐԸ ԼԵՒՈՆ Ե. ԼՈՒՍԻՆԵԱՆ

Անիկա պատկերացուց նորընտիր թագաւորին անզօրութիւնը, հակակաթոլիկ կուսակցութեան ուժը, որ կազմ ու պատրաստ էր Եգիպտացիները ընդունելու իբր ազատարար: Բացատրեց թէ որքան վտանգաւոր է թոյլ տալ որ իր սահմանագլուխներուն վրայ Լուսինեան մը հաստատուէր՝ որ դաշնակից էր Արեւմուտքի ամենազօր վեհապետներուն հետ եւ կարող էր օր մը օժանդակութիւններ ձեռք բերել:

Փոքր Հայաստանի քայքայումը վճռուած էր: 1374ի աշնան, մահմետական բանակը, որ տասը տասնըհինգ հազար հոգիէ բաղկացած էր, ճամբայ ինկաւ Հալէպի կառավարիչին՝ Աշրաֆ Թիմուր էլ Էլմարտինի հրամանատարութեամբ: «Անհաւատներ, կ'ըսէ Ջամիչ, գրաւեցին երկիրը, խուժելով հեղեղի մը պէս՝ որ իր թումբերը խորտակած է, եւ հեռուն, ծածկեցին դաշտերուն մակերեսը եւ լեռներու զառիթափները: Մեծ ու փոքր բնակիչները, հարուստ եւ աղքատ, մտածեցին միայն փախուստով փրկութենէն եւ մահէն ճողոպրիլ: Զօրախումբերը, որոնք կը մընային նախորդ այնքան բնաջնջումներու աղկաղկ բեկորներ, հասարակաց երկիւղը բաժնեցին, ձգեցին իրենց զէնքերը եւ վազեցին պահուըտելու ամրակուռ դղեակներու պատերուն ետին, կամ Տաւրոսի խորտուբորտերուն եւ կատարներուն վրայ: Ժողովուրդին մեծ մասը, օտար երկիրներ գաղթեց: Յետամնացները որոնք բաց դաշտին մէջ բանտուեցան եւ ամէն անոնք՝ որ յանկարծակիի բերին անհաւատները, մորթուեցան եւ աւելի տանջանքներու մէջ մեռան:

Այս պատերազմին վայրագնութեան մասին գաղափար մը կազմել կարելի է Սահիլ Տուլաարի Կղեմէս Է. հակաթոռ պապին ուղղած մէկ նամակին մանրամասնութիւններով. — «Անոնք որ կը մերժէին հաւատուրաց դառնալ, կը գրէ քահանայապետը Տաւակոնի արքեպիսկոպոսին, կը մեռնէին վայրագ չարչարանքներու մէջ: Թուրքերը ողջ ողջ կը քերծէին չինականները, քահանաներուն աչքերը կը պայթեցնէին հրաշէկ երկաթով, անոնց լեզուն կը ծակծկէին, որ չկարենան այլ եւս Աստուծոյ խօսքը քարոզել, անոնց ամէն մէկ ձեռքին երկու առաջին մատները կը կը կտրէին, որպէսզի ի վիճակի չըլլան Սուրբ Խորհուրդները կատարելու:

Աւերումները ամէն ուղղութեամբ տարածեցին, քաղաքներն ու աւանները հրոյ ճարակ ըրին:

Մսիսի, Անազարբայի եկեղեցիներն ու դարպասները հիմնայատակ կործանեցին. նոյն իսկ թագաւորներու դամբարանները բանաբարեցին եւ անոնց ոսկորները զորս կը պարփակէին, մոխրացան ըրին: Շատ չանցած՝ Սիս, որ ամրացած էր չրջապարիսպով մը, պաշարուեցաւ: Անկարող՝ կռիւ մղելու իր փոքրաթիւ ջոկատով, որ գրեթէ ամբողջապէս օտարականներէ բաղկացած էր, Լեւոն թագաւորը քայլ առ քայլ միայն կըցաւ պաշտպանել հողամասը, մինչեւ իր մայրաքաղաքը: Յարձակումը նախատեսելով, պարպել տուաւ քաղաքը, զոր հրդեհեց ինքնապաշտպանութեան համար, եւ փութաց բերդը քաշուիլ:

Փետրուար 24ին, էմիրին ամբողջ բանակը չրջապատած էր ամրոցը: Վայրկեանը հանդիսաւոր էր: Լեւոն համախմբեց բնակչութիւնը: Սեպ լեռնէն, իրեններուն ցոյց տուաւ այն կարեւոր ուժերը, զորս ամէն կողմէն կը պաշարէին զիրենք, եւ խօսքով եւ օրինակով վհատած հոգիները ոգեւորելէ յետոյ, երդուընցուց զանոնք Աւետարանին վրայ, որ մէկտեղ պիտի մեռնին, իրենց անկախութեան եւ Աստուծոյ համար: Առաջին անգամ ինքն էր որ ծնրադրեց Ս. Գրքին առջեւ, զոր կաթողիկոսը կը բռնէր իր ձեռքերուն մէջ, եւ բոլորը, բարձրաստիճան եկեղեցականներ, պարոններ, ասպետներ, միջակորեարներ իրմէն յետոյ կրկնեցին երդման բանաձեւը:

Հետեւեալ օրը, Եգիպտացիները յարձակում գործեցին, բայց առանց յաջողութեան: Պահակազօրքին տկարութեան կը նպաստէր ամրոցին անառիկ դիրքը: Պատերազմը սակայն կատաղի եղաւ եւ մինչեւ կէս գիշեր տեւեց. բազմաթիւ թշնամիներ մեռան: Թագաւորը, պատնէշներու վրայ, իրեններուն քաջութիւնը կը հրահրէր, նետ արձակելով, խոնարհ զինուորի մը պէս վտանգի ենթարկուելով: Իրիկուան դէմ, ռումբէ մը դէմքէն վիրաւորուեցաւ, եւ պարտաւորեցաւ թողուլ կռիւը, բայց թշնամին արդէն կը հեռանար, առանց նշմարելու թագաւորին վիրաւորումը:

Պաշարումը շարունակեցին, ամէն օր, աւելի բուռն՝ Հայերուն համար ոչ նուազ անգութ՝ էմիրին համար, որ ապարդիւն յարձակումներով, իր բանակէն մասամբ կորսնցուցած էր: Հաշտութեան առաջարկները, զորս ըրած էր թագաւորին, իսլամանալու պայմանաւ, Լեւոն հպարտօրէն մերժած էր: Կը խորհէր ամէն ինչ լքել: Բայց երկու զօրաւոր օժանդակներ կ'աշխատէին իրեն դէմ, պաշարուածներուն դէմ, — սովամահութիւնը եւ մատնութիւնը:

Պարէններու պակասը կը ջլատէր ուժերը, եւ կը գերագրգռէր միտքերը: Վերջին կենսամթերքները սպառած էին: Մինչեւ իսկ դաշտամուկեր եւ ձիու կաշի՝ լափլիզելով կերան: Լեւոնի հակառակորդները կը շահագործէին դժգոհութիւնն ու ընդհանուր խոնջէնքը: Դաւադրութիւն մը սարքեցին իր կեանքին դէմ, այն հարստահարիչ պարոնին՝ Վասիլին կողմէ, որ օգտուած էր քաղաքական անյիշաչարութենէն, կաթողիկոսին թելադրութեամբ, որ չէր կրնար ներել թագաւորութեան առթիւ իրեն հանդէպ ցոյց յարգանքը:

Դաւադիրները, մարտ 24ի գիշերը, ամրոցին աշտարակին մուտքը բռնաբարեցին դուռը կացնահար խորտակելով, մտան այն սենեակը, ուր Լեւոն կը հանգստանար, վէրքէն տառապած: Եղբայրական իշխանը պատուհանէ մը փախչելու միջոցը միայն ունէր, եւ պարանի օգնութեամբ, գետնայարկ իջաւ:

(Շար.) (5)

Դրօշին հետ.. որ ծածանեցաւ

—•—

ՎԱԼԱՆՍ.— Ի պատիւ էր Հայոց դրօշը:

Զինադադարի տօնին մասնակցեցանք մենք ալ, մաս կազմելով պաշտօնական թափօրին: Չափահաս Որբերու Միութեան հրաւէրով:

Կ'անձրեւէր, թէեւ բայց անընդհատ:

Ծանր էր օդը: Ոտնը յոգնած էր: Յոգնած էինք նաեւ մենք, ուրախութեամբ: Ցոյց պիտի տայինք տեղական իշխանութեան թէ մենք ալ կանք, ու մենք ալ ունինք մեռելներ, ու մանաւանդ գիտենք յարգել հայրենիքին համար ինկած բոլոր հերոս մեռելները: Ցոյց պիտի տայինք, մանաւանդ այս տարի, մեր կանոնաւորութիւնը եւ կարգապահութիւնը:

Այո՛, այդ օրը, մենք զգաստութեան եւ խելքի պիտի կանչէինք կարգ մը խիկարներ, որոնք Հայոց Դրօշին դէմ աղտոտ եւ լկտի պայքարը կը տանին հոս ու հոն, փորձելով խանդաղանձ խաչակրութիւն մը:

Պարզեցինք մենք ալ զայն, Հայոց Եռագոյն Դրօշը, անծանօթ զինուորի շիրմին վրայ, հանրային պարտէզին մէջ, պետական, քաղաքական եւ զինուորական բարձրաստիճան անձերու ներկայութեան:

Տարինք զայն, փողոցներէն, հրապարակէն, անձրեւին տակ, ուր ժողովուրդը խուռներամ պաշտօնական թափօրին անցքին կը սպասէր:

Ի պատիւ էր Հայոց դրօշը բազմութիւններուն աջեւ ու բազմութիւններուն վրայ, եւ մեր սրտերուն մէջ: Ծածանեցաւ, անձրեւին տակ, ու պիտի ծածանի ամէն տարի:

35 հոգի էինք: Երեքական շարուած 10 կարգի վրայ: Մաքուր, խանդավառ եւ կարգապահ: Երկու դրօշներ աջեւէն, ծաղկեպսակներուն հետ: Բոլորն ալ կը կրէին «պէրէ» յառաջագոյն նախատեսուած:

Կը սկսի շարժիլ թափօրը:

Կ'իջնենք հանրային պարտէզ, անհրաժեշտ յարգանքը մատուցանելու համար Անծանօթ Զինուորի արձանին: Քանի մը վայրկեան հազիւ կը տեւէ արարողութիւնը:

Յուզուած էինք բոլորս ալ: Մեզ կը թուէր թէ մեր հողին վրայ, մեր երկինքին տակ, մեր մեռելներուն յիշատակը կը վերակենդանացնէինք մեր սրտերուն մէջ, մեզ կը թուէր որ իբրեւ քաղաքացիները Հայոց անկախութեան, մեր պարտքը եւ արցունքը կը բերէինք զոհերուն, քաջերուն, նուիրուածներուն ու բոլոր մեռելներուն:

Մենք կը փոթորկուէինք ու մեր աչերը կ'եռար:

Ու երբ զետեղեցինք ծաղկեպսակը, մեր հոգիէն ու զգացումներէն մաս-մաս, կարծես, ձգեցինք մեր մեռելներուն վրայ: Արսէն Տէր Սարգիսեանի աչքերուն արցունք եւ դէմքին վրայ տրտմութեան գծեր կան: Եւ մեզմէ ո՞վ իր մեռելը չունի: Չէ՞ որ մենք մեզի հետ կը տանինք մեր մահերը, ուր որ ալ ըլլանք:

Բարձրացանք հանրային պարտէզէն: Թափօրը ճեղքեց ամբողջ քաղաքը: Գերեզմանատան մէջ մէկ վայրկեանի լռութենէն եւ մահերգէն յետոյ, անցանք զինուորական բարեւին տակ եւ հոն եւս դրինք երկրորդ ծաղկեպսակը:

Վահրամ Պապիկեան որ ծաղկեպսակը կը տանէր, յուզումով եւ գլխահակ կ'ըսէր.— «Օր մը անշուշտ մեր երկրին մէջ ալ մեր նահատակները պիտի յարգենք, հայ երգով, հայ լեզուով, հայ նուագախումբով»:

Վերադարձին, գոհ եւ ուրախ էինք բոլորս ալ: Ոչ թէ անոր համար որ խառնուած էինք տեղական ժողովուրդի յարգանքին ու ցաւին, պարզելով Հայոց դրօշը, այլ անոր համար որ այս տարի Հայերու մասնակցութիւնը Զինադադարի տօնին դարձուցինք հաւաքական ուշագրաւ եւ կարգապահ ցոյց մը: Անշուշտ իր խորքին մէջ մեր մասնակցութիւնը մեծ նշանակութիւն չունի եւ չի կրնար ալ ունենալ: Թէեւ եւ չուտ կորսուող տպաւորութիւն մը ձգած պիտի ըլլանք տեղական ժողովուրդին վրայ: Սակայն հայ կեանքին մէջ, մանաւանդ Վալանսի գաղութին համար այդ օրը մասնաւոր նշանակութիւն մը ստացաւ:

Պարզենք քանի մը տողով:

Ծաղրանկար մարմին մը կայ Վալանսի մէջ, իբրեւ իշխանութիւն: Ռամկավարները ապաստանած հոն, քանի մը խիկարներու հետ, կը վազվզեն, կը ցատկոտեն, կը փսփսան, եւ կը կարծեն բան մը ըրած ըլլալ:

Ի՞նչ գործ կ'ընեն: Ի՞նչ ձեւով կը ծառայեն ժողովուրդին, քանի՞ հոգի են, Աստուած գիտէ:

Անգամ մը անոնք խեղճ ու կրակ փորձ մը կատարեցին մասնակցելով Զինադադարին: Քանի՞ հոգի: 10: Անկանոն, թափթփած, գթութեան արժանի մարդոց պէս, ոմանք անկիւն մը դարձին թափօրին մէջ մտան, ոմանք կէս ճգեցին դուրս ելան:

Կը կարծէին թէ այս տարի դրօշը չպիտի պարզուի, կը կարծէին թէ իրենք այլ եւս հասան իրենց նպատակին: Սխալեցան չարաչար:

11 նոյեմբերին, ի պատիւ էր Հայոց դրօշը:

35 հոգի կը տանէին զայն, իրենց աջեւէն եւ իրենց սիրտերուն մէջ:

Ռամկավար խիկարները ամչցան: Փոշի դարձան:

Մենք պարզեցինք Հայոց դրօշը, իրենց վրայ ալ:

Ցոյց տուինք որ մենք կանք եւ գիտենք պաշտպանել մեր արժէքները, մեր անցեալը, մեր յեղափոխական տրամադրութիւններն ու ձգտումները:

Լաւ կ'ըլլար որ այս անճանաչելի տարրերը ցնդուէին քիչ մը: Այսօր կամ վաղը, հանրային կեանքի մէջ պիտի կատարուի մաքրագործում մը եւ բոլոր աւելորդ, անձնապաշտ, անընդունակ մեծամիտ այս տարրերը պիտի դառնան «լքեալ գոյք»:

Արդէն հոս Վալանսի մէջ դարձած են:

Պարզ թաղականներ եւ աղաներ են:

Կ'ուզենք որ այս ձեւի փորձերէն եւ խայտառակ ձախորդութենէն յետոյ զգաստանային քիչ մը:

*** Լիոնի Le Progrès եւ Nouvelliste de Lyon, իրենց Զինադադարի ցոյցերու նկարագրութեան մէջ առանձնապէս չեշտած էին մեր մասնակցութիւնը:

Կրընոպլի Le Petit Dauphinoisն որ Իզէրի, Արտէշի եւ Տրոմի ամէնէն տարածուած օրաթերթն է, հետեւեալ տողերը զետեղած է իր 14 նոյեմբերի թիւին մէջ.—

Այս տարի Հայ Չ.Ո.Միութեան անդամները, ի յիշատակ իրենց հայրերուն, որոնք Հայկական Լեգէոնին մէջ, Ֆրանսական դրօշին տակ, ինկան Կիլիկիոյ եւ Արարայի ճակատին վրայ, յարգանքով մասնակցեցան Զինադադարի հանդէսին:

Հայ Չ. Ո. Միութեան անդամ այս երիտասարդները, 11 նոյեմբերի առիթով, ուզեցին պատուել պատերազմի մեռելներուն յիշատակը: Անոնք թիւով 35 հոգի էին, մէկը հպարտութեամբ վեր բռնած էր հայկական եռագոյնը, Ֆրանսական դրօշին կողքին, այսպէս հաստատելով թէ իրենց սրտին մէջ անթառամ կը պահեն յարգանքի եւ երախտագիտութեան զգացումը հանդէպ Ֆրանսայի, որ իրենց երկրորդ հայրենիքն է»:

Կ'ուզէի որ Ֆրանսայի մէջ Չափահասները ամէն տարի 11 նոյեմբերին իրենց մասնակցութիւնը տանէին ամէն տեղ, ըլլայ Լիոն, Մարսէյլ, Փարիզ կամ այլուր:

ՄԱՀԱԿ

...ալիոյ բազմածնութեան: Բնակելի [illegible] հազիւ Իտալիոյ տարածութիւնն ունի, ուր կը գտնուին չորս միլ. բնիկներ: Տասնեակ տարիներ յետոյ բնիկներու հաւանական նուազումովն իսկ, տասը միլիոն անհատներ միայն պիտի կարենան ամփոփուիլ հոն, մինչ Իտալիոյ բնակչութիւնը պիտի հասնի 65 միլիոնի:

ՀԵԹՈՒՄ

Ֆր. Կ. Խաչի
ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ-ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆԸ

Փարիզի մասնաճիւղին կազմակերպած դասախօսութեանց շարքին երկրորդը նուիրուած էր «Հապէշիստանի հայ գաղութին», նոյ. 11ին:

Կոկիկ եւ ընտրեալ բազմութիւն մը եկած էր լսելու Պ. Խ. Գաբիկեանի դասախօսութիւնը: Աւելի քան մէկ ժամ յարգելի դասախօսը մանրամասն եւ հմտալից խօսեցաւ Հապէշիստանի հայ գաղութին մասին, ծագման օրերէն մինչեւ այժմ: Մէկով սկսած, այսօր հազարի հասնող մեր հայրենակիցներու կրթական, ազգային, տնտեսական ու քաղաքական կացութիւնը թիւերով ու թուականներով ճշգրտած, ներկայացուց ունկնդիրներուն, որոնք լարուած ուշադրութեամբ հետեւեցան մինչեւ վերջը:

Թէեւ նիւթը «Հայ գաղութն էր», բայց Հապէշիստանի ներկայ կացութեան ստեղծած շահագրգռութիւնը առիթ մը եղաւ որ ընդարձակուի, շօշափելով երկրին աշխարհագրական, քաղաքական տնտեսական կամ զինուորական կացութիւնը: Ու դասախօսը ոչ միայն իր նիւթը համեմեց այդ տեղեկութիւններով, այլ պատասխանեց ուղղուած բոլոր հարցումներուն, ընդհանրապէս Հապէշիստանի մասին ինչպէս զանազան ցեղերու ունեցած ընդհանուր պետական ըմբռնումը եւ յարաբերութիւնը կեդրոնի կառավարութեան հետ: Երկրին հանքային հարստութիւնները, իրենց եկեղեցիին ունեցած նմանութիւնը մերինին հետ, մեր ազգային եկեղեցիին մօտենալու իրենց փորձը, Հապէշներու անունը, եւն.: Վարչութեան կողմէ տիկ. Խաչիկեան շնորհակալութիւն յայտնելով, յայտարարեց թէ յաջորդ դասախօսութիւնը տեղի պիտի ունենայ յունուար 19ին բժշկական նիւթի մը շուրջ: Յետոյ ներկաները սեղաններու շուրջ բոլորուելով վայելեցին, ընտանեկան ջերմիկ մթնոլորտի մը մէջ, թէյի բաժակներու շուրջ գեղարուեստական հանդէս բաժին մըն ալ, թառով, կովկասեան, հայկական եւ եւրոպական պարերով, երգերով ու արտասանութիւններով: Մեծ հաճոյք պատճառեցին մասնաւորաբար Տիկին Արմենուհիի, Օր. Գազազեանի Օր. Մերանկիւլեանի եւ Պ. Գուրգէնի պարերը Օր. Ֆերմանեանի եւ Պ. Անուշաւանի երգերը: Շնորհաւորելի է մասնաճիւղի վարչութիւնը իր յաջորդական այս գեղեցիկ ձեռնարկներուն համար:

Շրջուն Թղթակից

ՕԳՆԵՆՔ ԴՊՐՈՑԱՍԷՐԻՆ

Խումբ մը մտաւորականներ եւ արուեստագէտներ ձեռնարկեցին կազմակերպելու երաժշտական երեկոյթ մը, ի նպաստ Դպրոցասէրին, ստանձնելով նոյնիսկ անհրաժեշտ եւ յարակից ծախքերը:

Երեկոյթը տեղի պիտի ունենայ մասնաւոր խնամով մը, յառաջիկայ Դեկտեմբեր 28ին, շաբաթ երեկոյ, Սալ Կավոյի մեծ սրահին մէջ, ղեկավարութեամբ արուեստագէտներ Պ. Պ. Ալէմշահի եւ Ֆ. Աղազարեանի եւ մասնակցութեամբ շնորհալի երգչուհի Օր. Ի. Պիւլպիւլեանի եւ Կիլիկիա երգչախումբին:

Ամէն Հայ պարտաւոր է ներկայ ըլլալ այս երեկոյթին: Այսպիսով, ոչ միայն պիտի նպաստէ օգնութեան ձեռնարկին, այլ եւ առիթը պիտի ունենայ վայելելու երաժշտական քաղցր ու անմոռանալի պահեր:

Յ.Գ.— Դրամական բոլոր առաքումները, նուէր, տոմսի փոխարժէք եւն., ընել Յանձնախումբի գանձապահ՝ Պ. Ն. Արապեանին, հետեւեալ հասցէով.— **Noubar Arabian, Ecole Tebrotzasser, 1, Bld. du Nord, Le Raincy (S.et O.).**

ԼՐԱՏՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ

Ս. ԽԱՉԱՏՐԵԱՆԻ ՆԿԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ ՇՈՒԷՏԻ ՄԷՋ

Նոյեմբեր 10ին, փակուեցաւ Կոթէնպուրկի (Շուէտ) Ռոսքա Միւզէի մէջ, նկարիչ Խաչատրեանի պարսկական որմնանկարներու ցուցահանդէսը, մեծ ոգեւորութիւն յառաջ բերելով: Թանգարանի տնօրէն Կիւսթավ Մունիէ բանախօսութեամբ մը վեր հանեց Խաչատրեանի կատարած գործը, որ մեծ արժէք ունի միջազգային գեղարուեստի համար:

Ինչպէս Սթօքհոլմի, Օսլոյի մէջ, այնպէս ալ Կոթէնպուրկի մէջ մեծ յաջողութիւն ունեցան նկարահանդէսները անգամ մը եւս հաստատելով մեր տաղանդաւոր հայրենակիցին կատարած գործին արժէքը:

Թանգարանի տնօրէնը հեռագրով շնորհակալութիւն յայտնեց Խաչատրեանին, յայտնելով միեւնոյն ժամանակ, որ «Երիտասարդ Եւրոպացի» որմնանկարը գնուած է իր Թանգարանին կողմէ:

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ՄԱՄՈՒԼ

Սթափո՞ւմ

«Հայրենիք» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ խմբագրականի մը մէջ (3 նոյեմբեր).

— «Վերջերս Ռամկավարները ըսկսած են կարծես զգալ, թէ իրենք սխալ ճամբու մը վրայ գտնուած են ցարդ եւ թէ Խորհրդային կառավարութեան հետ ըլլալը չի նշանակեր անպատճառ Հայաստանի հետ ըլլալ կամ Հայաստանի համար աշխատիլ: Ռամկավարները սկսած են կարծես հասկնալ, թէ հայաստանի համայնավարներու հետ մեր գաղութներու մէջ գործակցելով՝ իրենք ոչ միայն օգուտ մը չեն տուած հայ ազգին ու Հայաստանին, այլ նոյնիսկ վնասած են անոր: Ռամկավարները, վերջապէս, կարծես սկսած են գիտակցիլ, որ տարիներ շարունակ համայնավարներու կողմը բռնելով, անոնց ուժ տալով, անոնց ճամբան հարթելով, անոնց պրոպականդը դիւրացնելով՝ իրենք իրենց ոտքին են զարկած, ինքզինքնին են վարկաբեկած թէ հայ հասարակութեան եւ թէ օտարներու աչքին, իրենց նոր սերունդն են մղած համայնավարներուն գիրկը եւ այսպէս աւելորդ դարձուցած իրենց կուսակցական ուրոյն գոյութիւնն իսկ:

Եւ, ինչ որ ուղղակի զաւեշտական է, Ռամկավարները սկսած են վերջերս քարոզներ կարդալ իրենց մինչ այժմեան գործակից համայնավարներու գլխուն, բացատրել անոնց, թէ հայրենիքը եւ իրաւակարգը կամ իշխանութիւնը միեւնոյն բաները չեն. թէ պէտք է սիրել հայրենիքը՝ անկախ հոն տիրող իրաւակարգէն կամ կառավարութենէն. թէ առաջնակարգն ու կարեւորը ոչ թէ Խորհրդային իրաւակարգն է, այլ Հայուն Հայաստանը, ազգային հայրենիքը. թէ արտասահմանի համայնավարները պէտք է դադրին Ամերիկայի եւ ուրիշ օտար երկիրներու մէջ Հայաստանի անունը շահագործելէ եւ յանուն իբր թէ Հայաստանի պաշտպանութեան բոլշեւիկեան պրոպականտ ընելէ:

Միանգամայն աններելի է, որ Ռամկավարները մինչեւ այժմ չեն կրցած հասկնալ, թէ Ամերիկայի կամ ուրիշ դրամատիրական երկիրներու մէջ գործող հայանուն կամ օտար համայնավարները պարզ գործիքներն են Մոսկուայի կարմիր մեծ բանակալին, որ Հայաստանի վրայ եւս դրած է իր երկաթէ թաթը. թէ ինչ որ համայնավարները կ'ընեն արտասահմանի մէջ, Մոսկուայի բանակալի հրահանգներուն համաձայն է, եւ թէ բացարձակապէս տրամաբանական սխալ մըն է տարբերութիւն դնել արտասահմանի համայնավարներու եւ Հայաստանի մէջ իշխող համայնավարներու միջեւ:

×

Անկեղծ է, որ Ռամկավարները պարզապէս պատրանք մը ստեղծած են իրենց համար՝ երեւակայելով, թէ Հայաստանի մէջ իշխող համայնավարները իմաստուն հայրենասէրներ են եւ երբեք նման չեն իրենց լաւ ճանչցած, բայց շատ պակաս զատած արտասահմանեան համայնավարներուն:

Երէկ Ռամկավարները պատրանք ունէին կամ գէթ այդպէս ցոյց կուտային նաեւ արտասահմանի Հայանուն համայնավարներու մասին, որոնց հետ միեւնոյն բեմերէն կը խօսէին, ցոյցեր կ'ընէին միասին, «միացեալ ճակատ» կազմած էին Դաշնակցութեան դէմ: Բայց, կ'երեւի, թէ համայնավարներու հետ գործակցութեան դառն փորձէ մը յետոյ, Ռամկավարները թաղած են այդ պատրանքը եւ այժմ ստիպուած են դառն ճշմարտութիւններ ըսել անոնց մասին՝ մեծ մասամբ կրկնելով տարիներ շարունակ մեր ըսածները:

Այսօր Ռամկավարները կը պահեն միայն իրենց պատրանքը Հայաստանի մէջ իշխող համայնավարներու մասին, մասամբ որովհետեւ անոնք հեռու են եւ գրեթէ անծանօթ, մասամբ ալ որովհետեւ եթէ իրենք (Ռամկավարները) այդ պատրանքն ալ թաղեն, այն ատեն հարկադրուած պիտի ըլլան բացարձակ դիմադարձութիւն մը կատարել եւ խոստովանիլ, թէ ճիշդ են եղած Դաշնակցութեան ըսածները. թէ ճիշդ է եղած Դաշնակցութեան քաղաքականութիւնը Խորհրդային իշխանաւորներու հանդէպ. թէ քանի որ Հայաստանի եւ արտասահմանի համայնավարները Մոսկուայի գործիքներն են հաւասարապէս՝ անոնց կարելի չէ վստահիլ երբեք հայ ժողովուրդի շահերու պաշտպանութիւնը. թէ Հայաստանի մէջ իշխող համայնավարներն ալ արտասահմանի համայնավարներու նման «համաշխարհային յեղափոխութեան» ետեւէ են, բայց ոչ Հայաստանի ազգային զարգացման եւ պաշտպանութեան ետեւէ:

Կ'ուզենք հաւատալ, որ երբ Ռամկավարները կարողանան ազատիլ նաեւ Հայաստանի համայնավարներու մասին ունեցած իրենց պատրանքէն, ինչպէս որ ազատած կ'երեւին արտասահմանի համայնավարներուն հետ միասին գործելու մոլուցքէն, վերջապէս ի վիճակի պիտի ըլլան հասկնալու, թէ ինչ աղետալի մոլորութեանց ենթակայ են եղած ցարդ: Այն ատեն ապահովաբար պիտի տեսնեն, որ հակահայաստանեան խմբակ կոչուելու արժանի մարդիկ իրապէս իրենք՝ Ռամկավարներն են եղած տարիներու իրենց բարեկամ ու գործակից համայնավարներու հետ միասին»:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆՆԵՐԸ, գործ երիտասարդ հնագէտ Ս. Բարխուդարեանի, լոյս տեսաւ վերջերս, Երեւանի մէջ: Գիրքին մէջ կան 67 լուսանկարներ:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնելի եւ մելանով:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ

ՀԱՅ ՍԱՓՐԻՉՆԵՐՈՒ ՎԻՃԱԿԸ

Ահա մօտ տարիէ մը ի վեր մեր աշխատաւոր հայրենակիցները մղուած են անել կացութեան, օտարականներու հանդէպ գործադրուած օրէնքի հետեւանքով:

Բաւական թիւ մը կը կազմեն անգործ հայ սափրիչները Փարիզի եւ շրջաններու մէջ: Կրնանք ըսել առանց չափազանցութեան թէ հարիւրին իննսունըհինգը դատապարտուած է անգործութեան: Մատի վրայ կը համրուին անոնք որ կ'աշխատին, միշտ վախնալով որ այսօր վաղը կ'արձակեն: Որովհետեւ բացարձակապէս արգիլուած է օտար սափրիչ աշխատցնել, բացի այն խանութներէն ուր տասը տեղացիներ կան:

Աշխատանքի տեղաւորման գրասենեակն ալ շատոնց դադրեցուցած է ո եւ է օտարականի գործ հայթայթելը: Այս պայմաններուն մէջ հայ սափրիչը շուարած է թէ ո՞ւր դիմէ կամ ո՞ւր երթայ, քանի որ «հայմաթլոս»ներու առջեւ ամէն դուռ փակ է:

Օ. Թուֆանեան

ԺԳ. ԴԱՐՈՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ ՎԵՐԱԾՆՈՒԹԻՒՆԸ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Վերանորոգիչ շարժումը կ'երեւի մասնաւորապէս արուեստներու մէջ: ԺԳ. դարու Հայոց ճարտարապետութիւնը կը ստանայ ուրոյն կերպարանք, մանաւանդ զարդերու պէսպիսութեամբ եւ շքեղութեամբ: Անոնք ծագումով աւելի հին ըլլալով, կը դառնան ԺԳ. դարուն մէջ գրեթէ պարտադիր բոլոր նորաշէն տաճարներուն համար: Հաղբատի հին տաճարին կցուած գաւիթը, նոյն վանքին Յովհաննէս Ա. եպիսկ.ին կողմէ, իր մեծութեամբ եւ իրար խաչող վիթխարի կամարներով եւ կրկնակի գմբէթներու բարձրութեամբը, խոյապէս արուեստի հրաշալիք մըն է:

ԺԳ. դարու գաւիթը թէեւ զարդարանքի մէջ Սելճուկեան արուեստի ազդեցիկ երեւոյթներ ունի, բայց իր ընդհանուր նկարագրով զուտ Հայկական արուեստի ստեղծագործութիւն է, սերտ կապուած հայ ժողովրդական արուեստին հետ: Հայ շինականին տունը հիմք է ծառայած եկեղեցական ճարտարապետութեան նոր ձեւի մը, դանազանուելով միայն իր շքեղութեամբ, զարդարանքով եւ նիւթին հետ կապուած փոփոխութիւններով: Գիւղացիին փայտաշէն տունը հոս փոխակերպուած է քարաշէն տաճարի:

Վերեւ յիշուած իշխանական տուները կը կառուցանեն իրարմէ գեղեցիկ եկեղեցիներ, որոնք պահելով հայ հին ճարտարապետական արուեստին ոգին, ասոր վրայ կ'աւելցնեն նոյնպէս ԺԳ. դարուն ճաշակը եւ արուեստի ըմբռնումը: Այսպէս Վաչուտեանց իշխանութիւնը կը շինէ Յովհաննու վանքը, Օրբելեանները՝ Նորավանքը, Մամիկոնեան տոհմը՝ Դսեղի Բարձրաքաշը, իսկ Խաղբակեանք իշխանութիւնն ալ Գեղարդի զմայլելի տաճարը:

Դարձեալ ԺԳ. դարուն է որ իր նրբութեան գագաթնակէտին հասաւ մեր խաչքարերու արուեստը: Տարբեր ձեւ չէր կրնար ըլլալ, քանի որ հայ ժողովուրդը խաչուելով ուզեց կապուիլ անմահութեան զգացումին: Խաչքարերու արուեստը ուսումնասիրելով մեր մէջ, կարելի է արուեստի լայն ընդհանրացումներու հասնիլ: Ուրեմն քանդակագործութիւնը, թէ քարի եւ թէ փայտի վրայ, ԺԳ. դարուն հասաւ իր կատարելութեան որուն նմանը քիչ կը կրկնուի Հայոց գեղարուեստի պատմութեան մէջ:

Մխիթար Գոշի մահարձան խաչքարը, կամ Գեղարդի մէջ գտնուող այլ յուշարձաններ Հայոց արուեստին մէկ մէկ հրաշակերտներն են:

Անցնինք մանրանկարչութեան:

Բարեբախտաբար էջմիածնի եւ Երեւանի պետ. մատենադարանները ունին ճոխ մթերք մը մեր ԺԳ. դարու գրչագիր աւետարաններու: Այս բոլորը կը պարտինք Զաքարեաններու վերանորոգիչ շարժման: Այդ իշխանական տոհմը քաջալերելով հայ մանրանկարչ. արուեստները, միջոցներ ստեղծեցին որպէսզի ունենանք օրինակ Խաղբակեանց Ջաջուռի աջըկան Վանքէն իշխանուհիին այնքան գեղեցիկ նկարազարդ աւետարանը կամ Մուշի Առաքելոց վանքին նշանաւոր տօնացոյցը:

Հաղբատի վանքին մէջ է որ ստեղծագործուեցաւ Մարգարէ նկարիչին հոյակապ աւետարանը, Անեցի Սահակ կրօնաւորին պատուէրով: Հոդ գեղազարդուած է Յիսուսին մուտքը դէպի Երուսաղէմ: Այդ նկարին մէջ կը տեսնենք Անի քաղաքին ժամանակակից հոգեւորականին, շինականին, բարձր եւ ստորին խաւերու երկու սեռի ներկայացուցիչներու տարազներու բոլոր մանրամասնութիւնները: Այս մէկ էջը իսկ հայ արուեստին եւ մշակութային պատմութեան համար կը բերէ անհամեմատելի արժէք:

Եկեղեցական որմնանկարչութիւնը, որ ետ էր մղուած հայ արուեստի մէջ պատկերամարտութեան հետ, ԺԳ. դարուն աւելի ընդարձակութիւն կը ստանայ: Այս շրջանէն մնացած սքանչելի մօզայիք նկարներ ունինք դարձեալ Հաղբատի մէջ:

Փակելէ առաջ իմ այս դասախօսութիւնս, անհնարին է որ չյիշատակեմ մեր միջնադարեան աշխարհիկ գրականութիւնն ալ: Արդարեւ կրօնականին հետ այդ օրերուն է որ կը մշակուի մեր աշխարհիկ աննման քերթողութիւնը: Խաչատուր Կեչառեցի, Ստ. Օրբէլեան, Յովհաննէս Երզնկացի փառքն ու շքեղանքն են հայ բանաստեղծութեան»:

Յիշատակելով այս քերթողներու անունները, Գարեգին արք. կարդաց գեղեցիկ նմոյշներ յիշեալ բանաստեղծներէն: Բացատրեց այդ աշխարհիկ քերթողութեան ոգին եւ «Թէքնիկ» կազմութիւնը: Ծանրացաւ մասնաւորապէս Խաչատուր Կեչառեցիին վրայ որպէս «մեր գանձատաղներուն մէջ ամէնէն տաղանդաւորը»:

Հ. ԲԱԼՈՒԵԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԽՈՐՀ. ՀԱՆՐԱԳԻՏԱՐԱՆԻ Ա. պրակը լոյս կը տեսնէ նոյեմբերի վերջը, Բ. պրակը՝ դեկտեմբերի վերջը: Հանրագիտարանի Ա. հատորը, որ պատրաստ է, կը պարունակէ կարեւոր յօդուածներ հայագիտութեան, ընկերային գիտութեան, արուեստի, Հայաստանի եւ Անդրկովկասի աշխարհագրութեան եւ այլ բնագաւառներու մասին:

Հատորին մէջ կան բազմաթիւ նկարներ:

Հաշիւ եղած է որ եթէ 10 միլիոն Իտալացիներ միջին հաշուով հինգական կրամ ոսկի տան, պիտի գոյանայ մէկ միլիառ լիրի դրամագլուխ մը (իբր 83,333,000 տոլար)։

*** Սպարապետի փոփոխութիւնը ազդանշան կը համարուի նոր յարձակողականի մը։ Նոր սպարապետին գլխաւոր գործը պիտի ըլլայ միացնել Է-րիթրէն եւ իտալական Սոմալին, անձրեւաբեր եղանակէն առաջ։

Ճափոն նոր պետութիւն մը կը ստեղծէ Հիւսիսային Չինաստանի մէջ

Օգտուելով միջազգային կացութենէն, Ճափոն լուրջ գործողութեան մը ձեռնարկած է, Հիւսիսային Չինաստանի հինգ նահանգները գրաւելու եւ անկախ պետութեան վերածելու համար, ինչպէս բրաւ Մանչուրիոյ համար։ Ճափոնական կիսարաժին մը անցաւ Մեծ Պարիսպը, անձնատուութեան հրաւիրելով հինգ նահանգապետները։

Արխայասպանութեան դատը սկսաւ նորէն

—o—

ԲԱՑԱՌԻԿ ԽՍՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ, 120 ԹՂԹԱԿԻՑ ԵՒԱՅԼՆ

Երէկ, երկուշաբթի, Էքս ան Փրովանսի եղեռնադատ ատեանը սկսաւ դատել այն երեք Խրուաթները որոնք իբրեւ մեղսակից ամբաստանուած են Աղեքսանդր Թագաւորին եւ Պ. Պառթուի սպանութեան առթիւ (9 Հոկտ. 1934)։ Ձերբակալուած երեք ամբաստանեալներէն զատ, ի բացակայութեան պիտի դատուին ուրիշ երեք դաւադիրներ;— Անթէ Փավէլիչ, որ բուն վա-րիչը կը համարուի եւ Քվանթէրնիք, որոնք ձերբակալուեցան Միլանի մէջ, սակայն իտալական կառավարութիւնը մերժեց յանձնել Ֆրանսայի, եւ Իվան Փէրչէվիչ, որ այժմ Աւստրիա կը գտնուի։ Բուն արքայասպանը, Վէլիչքօ, սպաննուած ըլլալով, երեք բանտարկեալներէն կախում ունի ամբողջ գործին լուսաբանութիւնը։ Այդ երեքն են Զվոնիմիր Փոսփիշիլ, Իվան Րայիչ եւ Միօ Քրալի։

Այս կարեւոր դատին հետեւելու համար Էքս հասած են աւելի քան 120 Թղթակիցներ, մեծ մասը օտար։ Դատական պալատին մէջ հաստատուած են 32 հեռախօսական խցիկներ, մէկ մասը ուղղակի օտար մայրաքաղաքներու հետ կապուած, առանձին գիծերով։ Ֆրանսայի դատական տարեգրութեանց մէջ առաջին անգամ ըլլալով, նախագահին ձայնը պիտի խօսուի ձայնարձակով։ Դատական պալատին եւ բուն իսկ միջնաբերդին մէջ, աւելի քան 500 համազգեստաւոր պահակներ պիտի հսկեն բարեկարգութեան, ծայրագոյն խստութեամբ։ 480 շրջուն պահակներ հասած են Էքս, իսկ քաղաքին ոստիկան զօրքը շատոնց շարժման մէջ դրուած է։ Այս առթիւ կ'ըսուի թէ օտար ոստիկանութիւններ հաղորդած են որ «Ուսթաշի»ներու աճարեկիչները շատ քիչ անգամ ողջ կը ներկայանան իրենց դատաւորներուն առջեւ։

Օրական երկու նիստ գումարելով եւ 7 ժամ զբաղելով, դատարանին նախագահը կը յուսայ 8 — 10 օրէն վերջացնել դատավարութիւնը։

Նոր խռովութիւններ Գահիրէի մէջ

Նոյեմբեր 16ին նոր խռովութիւններ ծագեցան Գահիրէի կարգ մը թաղերուն մէջ, ուսանողներու կողմէ, բայց ոստիկանութիւնը արագօրէն վերահաստատեց բարեկարգութիւնը։ Պուլաքի թաղին մէջ, 4000 ուսանողներ ջարդ ու փշուր ընելով արհեստագիտական վարժարանին տարկանները, կառքերը նետեցին ոստիկանութեան վրայ որ հարկադրուեցաւ կրակ բանալ օդին մէջ, ցուցարարները ցրուելու համար։ Նոյն օրը խռովութիւններ ծագեցան նաեւ Զակազիկի մէջ, որ կը գտնուի Գահիրէէն 150 քիլոմեթր հեռու։ Ուսանողները ամէն տեսակ առարկաներ նետեցին ոստիկաններուն վրայ, վիրաւորելով վեց հոգի։ Ոստիկանները կրակ բացին։ Մէկ հոգի մեռաւ, բազմաթիւ մարդիկ վիրաւորուեցան։

Թանթայի մէջ ուսանողները գրաւեցին քաղաքապետութեան թնդանօթը եւ գետը նետեցին։ Աղեքսանդրիոյ մէջ ալ ցոյց մը կատարուեցաւ։

*** Մահմուտ փաշա, Եգիպտոսի սահմանադրական ազատականներուն առաջնորդը, յայտարարութիւն մը հրատարակեց, ընդհանուր միութեան հրաւէր ուղղելով բոլոր կուսակցութեանց։ Յայտարարութիւնը կը քննադատէ կառավարութեան գործունէութիւնը, մասնաւորապէս յիշելով անոր տկարութիւնը անգլիական իշխանութեանց առջեւ եւ իր պատասխանատուութիւնը՝ վերջին դէպքերուն մէջ։ Մեծ կարեւորութիւն կ'ընծայուի այս միջամտութեան, նկատի առնելով Մահմուտ փաշայի բարձր հեղինակութիւնը։

*** Հռոմի մէջ կը կարծեն թէ աւելի պիտի դժուարանայ ծանօթ վէճին՝ Միջերկրականի հարցին կարգադրութիւնը, Եգիպտոսի դէպքերուն հետեւանքով։ Անգլիոյ համար յաջողութիւն մը կը համարուի որ Եգիպտոս ալ յանձն առաւ մասնակցիլ պատժական տնօրինութեանց. եւ սակայն Եգիպտոս չուզեր բրիտանական գաղթավայր մը դառնալ, ուստի պայքարը պիտի շարունակուի անվերջ։

*** Գահիրէի Ալպասիէ թաղին մէջ 4000 ուսանողներ որոշեցին շարունակել դասադուլը։ Բոլորն ալ սուգի նշաններ կապած էին, ի պատիւ իրենց սպաննուած ընկերներուն։ Ուսանողներու դասադուլը կը ծաւալի դաւառի հողագործական վարժարաններուն մէջ։ Կրթական նախարարը որոշեց բոլոր բարձրագոյն վարժարանները եւ ուսանողական ակումբները փակել մինչեւ դեկտեմբեր 31։

Գետնափոր չեմարաններ կը բացուին

Արա Հանմա, ամենազօր կղերական մը որ կայսեր սիրելին է եւ որ վերջերս ընդհ. քննիչ նշանակուեցաւ Հարրարի եւ Օկատէնի շրջանին պարենաւորման համար, արտօնութիւն ստացաւ բանալու եւ ուղտերով կամ ջորիներով ճակատ ղրկելու 30 տարիէ ի վեր ամբարուած արմտիքներ։ Այս ցորենը ամբարուած է գետնափոր շտեմարաններու մէջ, աւազուտ գետնի տակ։ Կարգ մը շտեմարաններ մինչեւ քանի մը տասնեակ թոն ցորեն կը պարունակեն։ Երբ գետինը յարմար ըլլայ, գետնափոր շտեմարանները բազմաթիւ են սահմանափակ տարածութեան մը վրայ, բայց դուրսի մարդիկ չեն կրնար տեսնել, որովհետեւ բերանը խնամով փակուած է չոր ցեխով որ կը շփոթուի յարակից գետնին հետ։ Հողագործական շրջանները լեցուն են գետնափոր շտեմարաններով ուր ցորենը տարիներով կը պահուի շատ լաւ վիճակի մէջ։

«Մենք առիւծներուն առիւծն ենք»

Հապէշները կը շարունակեն նոր զօրք ղրկել մասնաւորապէս Օկատէնի ճակատը։ Նոյեմբեր 16ին նոր բանակ մը հասաւ Ատտիս - Ապէպա, կայսեր ներկայանալու եւ դէպի ճակատ մեկնելու համար։ Զինուորները թափոր կազմեցին քաղաքին փողոցներուն մէջ։ Ռաս Պիթուատէթմաքոնէնի 20000 ռազմիկները մայրաքաղաքին փողոցներուն մէջ պտտեցան սպառնալից կարգալով Իտալիոյ եւ Մուսոլինիի եւ բարձրաձայն յայտարարելով.

— Մենք առիւծներ ենք եւ առիւծի զաւակներ, եւ չենք վախնար թշնամիէն։ Թող ան գայ օդանաւերով կամ հրասայլերով։ Մենք յաղթական պիտի վերադառնանք, եւ կամ անոնք պիտի ուտեն մեր միսը»։

ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԵՑԱՒ Ալէն Տիւքրէօ, վարիչ տնօրէնը շարք մը ընկերութեանց որոնց կեդրոնը կը գտնուի 137 պուլվառ Սեպաստոփոլ։ Ընկերութեան բացն է 100 միլիոն ֆրանք, իսկ զոհերը՝ 150,000 աշխատաւորներ, որոնք իրենց խնայողութիւնները վստահած էին, փոքր դրամագլուխ մը կազմելու համար...

ՔԱՏԻՒ ԱԴԱՄԱՆԴԻ ՄԻՋՆՈՐԴՆԵՐԷՆ ՌՈՒՍ Շէնալէր, 46 տարեկան, ծնած Բագուի մէջ, ձերբակալուեցաւ առջի օր, բազմաթիւ խարդախութիւններ գործած ըլլալով։ Այս առթիւ խուզարկուեցան թէ տունը եւ թէ խանութը

թը։ Շէնալէր Ֆրանսա կը գտնուի երկար ատենէ ի վեր։ Մեծ համբաւ կը վայելէր ադամանդավաճառներու շրջանակին մէջ։ Կինը Ֆրանսուհի մըն է։ Վաբէշ - պատուիրակն էր ընկերութեան մը որուն կեդրոնը կը գտնուի Ռիւ Քատէ թիւ 14, ադամանդի սակարանի շէնքին մէջ։ Իբրեւ մեղսակից կը փնտռուի ծանօթ գոհարավաճառ մը։

ԿԻՊՐՈՍԸ ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ՏԱԼՈՒ մասին զրոյցներ կը հերքեն Աթէնքի մէջ։ Իբրեւ թէ Անգլիա այդ կղզին խոստացած է Յորկիոս Թագաւորին, փոխարէն կարգ մը յունական նաւահանգիստներէ օգտուելու պայմանով։

ՍԷՆԻ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԸ սնանկ հռչակեց «Պանք Ֆինանսիէռ Փառիզիէն»ը եւ անոր երկու վարիչները, Լրքալօն եւ Դաւիթ Աղամեան, որոնք այդ վճարահանութեան առմեր ծախած էին անհաշիւ, եւ երբ անոնց մէկ թիւր մէկ միլիոն շահեցաւ, դրամը գանձելով անհետացան։

ԱԶԳ. ՊԱՏԳԱՄԱՒՈՐԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻ 12րդ շարքին վճռահանութիւնը պիտի կատարուի դեկտեմբեր 4ին, չորեքշաբթի, Սալ Փլէյէլի մէջ։

ՄԱՐԶՈՒԱՆԻ ՄԷՋ (Թուրքիա), վեց տարեկան թուրք լակոտ մը, Քայա, իր տունը կը հրաւիրէ ուսուցիչի մը երեք տարեկան տղան, Աթիլա։ Առաջնորդելով մեծ եղբօրը սենեակը, անոր կը ցուցնէ պատկերներ եւ լուսանկարներ։ Մինչ Աթիլա աչքերը խոշոր խոշոր բացած կը դիտէր, Քայա անկողնին տակ կը պահուի, յետոյ դուրս կ'ելլէ ձեռքը ատրճանակ մը բռնած, եւ, կէս կատակ կէս իրաւ, ըլթակը քաշելով կը սպաննէ տղան։

ՆՈՐ ՓՈԹՈՐԻԿ ՄԸ պայթեցաւ Սեւ ծովու մէջ, սկսելով ռուսական ափերէն։ Եաֆա Սեւաստոփոլ - Օտեսա երթեւեկը դադրեցաւ։ Բազմաթիւ ձկնորսանաւեր ընկղմեցան։

ԾԱՆՐ ԽՌՈՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ծագեցան Լեմօժի մէջ, Հրեղէն Խաչի մէկ ժողովին առթիւ, որ դադրեր պահուած էր։ Ժողովէն վերջը, գիշերուան ժամը 11ին, ընկերվարական եւ համայնավար խումբեր երեւցան ճամբուն վրայ եւ բուռն ընդհարում մը տեղի ունեցաւ։ Բռունցք, բիր, երկաթ, ատրճանակ իրարու յաջորդեցին։ Երեսուն հոգի վիրաւորուեցան, երկուքը անյոյս։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆր. Կ. Խաչի Սէֆրվիլի մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Խաչիկ Սիմէրճեաններու եւ պարագաներու իրենց աղջկան դեռատի Եւխսաբեթի վաղաժամ մահուան առթիւ։

Փոխան ծաղկեպսակի 50 ֆրանք կը նուիրէ չքաւորներու։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՀԱՅ ՍԱՓՐԻՉՆԵՐՈՒ ընդհ. ժողովը այս հինգշաբթի երեկոյեան ժամը 9ին, Միութեան սրահին մէջ, 7, Րիւ տէ Պէրնարտէն, Փարիզ (5), Մէթրօ՝ Մօպէր Միւթիւալիթէ։

Խիստ կարեւոր օրակարգ։ Կը հրաւիրուին անդամներն ու անդամակցիլ փափաքողները։

ՓՆՏՌԵՑԷՔ եւ ԿԱՐԴԱՑԷՔ

երգիծաթերթ՝ «ՄԵՂՈՒ»

փարիզի եւ շրջանի Յառաջի ցրուիչ Պ. ԱՒԵՏԻՍ էն։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Տրապիզոնցի Միհրան Գաբրիէլեան (պապա) կը փնտռէ իր մօրաքրոջորդին՝ Տիրան Զրաքեան որ կը գտնուի Շիքակօ։ Իմացնել՝ «Յառաջ»ի վարչութեան։

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ 6

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Հեղինակուհի՝ ԷԿԱԹԱ ՔՐԻՍԹԻ

Անգլ. բնագրէն թարգմ. Ժ.

Խելքս չի հասնիր, ըսաւ դատնուեթեամբ. պարտիզպանութեան վերաբերեալ գործիքներ փոխ առի իրմէ անցեալ օր, չափէն աւելի քաղաքավար էր, սակայն չկրցայ որ եւ է բան հասկնալ. առանց այլեւայլի հարցուցի թէ Ֆրանսացի՞ էր. ոչ, ըսաւ եւ ալ չհամարձակեցայ հարցաքննել զինքը։

Սկսայ աւելի հետաքրքրուիլ մեր խորհրդաւոր դրացիով։ Մարդ մը որ կրցեր էր Քարօլայնին բերանը գոցել եւ ճամբու դնել զայն ձեռնունայն, ոեւէ ոչ անհատականութեան տէր մէկը պիտի ըլլար։

— Կարծեմ փոքր առնող նոր զօրծիք մը ունի եղեր, շարունակեց քոյրս։

Իր աչքերուն մէջ պայծառօրէն տեսայ որ կը մտածէր այդ գործիքը փոխ ուզել դրացիէն, որպէսզի պատեհութիւն ստեղծէ հարցաքննելու զայն անգամ մը եւս։ Առիթը եկած էր ինծի համար պարտէզ երթալու։ Շիտակը պարտիզպանութիւնը կը սիրեմ։ Ծաղրուկներուս արմատները կորելով զբաղած էի, երբ մէկը «ուշադրութիւն» պոռաց եւ ծանր բան մը ականջիս քովէն սուլելով ոտքիս մօտիկը ինկաւ ահագին ծանրութեամբ։ Դդում մըն էր։

Բարկացած՝ վեր նայեցայ։ Պատին անդիի կողմը, ձախիս, դէմք մը նշմարեցի։ Ձուաձեւ գլուխ մը՝ սեւ մազերով, պատկառելի պեխ մը եւ երկու արթուն աչքեր։ Մեր խորհրդաւոր դրացին էր, պարոն Փօրօն որ անմիջապէս ներողութիւն խնդրեց։

— Հազար անգամ կը ցաւիմ, պարոն, ըսաւ, յանցաւորը ես եմ, ամիսներէ ի վեր դդում կը մշակեմ. այս առտու յանկարծ զայրացայ. ալ՝ կը բաւէ, գետնին տակն անցնին. մտքիս ալ ելեր էին արդէն, թող երթան կորսուին. փրցուցի ամէնէն խոշորը եւ ձեր կողմը նետեցի. շատ ամօթ կը զգամ, պարոն, ներեցէք...

Այդ շռայլ արդարացումէն յետոյ բարկութիւնս իջաւ։ Մնաց որ դդումն ալ ինծի դպած չէր։ Կ'ուզէի, սակայն, հաւատալ որ պատերուն վրայէն բանջարեղէն նետելը ժամանց մը չէր մեր բարեկամին համար. այդ տեսակ սովորութիւն մը հազիւ թէ կրնար սիրցնել զայն իբրեւ դրացի։

Մարդը, կարծես, հասկցաւ մտքէս անցածը։

— Օհ, ոչ, շարունակեց ան. անհոգ եղէք, ես այդ տեսակ սովորութիւն չունիմ, բայց կրնա՞ք երեւակայել, պարոն, մէկը որ կ'աշխատի որոշ նպատակի մը հասնիլ, կը չարչարուի, կը յոգնի նոր ժամանց մը կամ զբաղում մը ձեռք բերելու համար եւ յետոյ յանկարծ կը տեսնէ որ կը կարօտցեր է հին օրերը եւ հին զբաղումները, որոնցմէ բաժնուած ըլլալուն համար ուրախ կը զգար...

— Այո, ըսի կամաց մը. կարծեմ ատիկա շատ սովորական է. օրինակ ես ինքս, տակէ տարի մը առաջ ժառանգութիւն մը ստացայ. պիտի կրնայի երազ մը իրականացնել. միշտ ուզած եմ ճամբորդել, աշխարհ տեսնել... Ի՞նչ ընեմ, այդ բանը տարի մը առաջ էր, ինչպէս ըսի եւ հիմա տակաւին այստեղ եմ...

Դրացիս գլուխը շարժեց։

— Սովորութեան կաշկանդումն է... կ'աշխատինք նպատակի մը հասնելու համար. նպատակը կ'իրագործենք եւ ահա կը կարօտնանք առօրեայ աշխատանքը. եւ սա ալ ըսեմ պարոն, որ իմ աշխատանքս հետաքրքրական էր, չափէն աւելի հետաքրքրական։

— Իրա՞ւ, ըսի քաջալերուած։ Այդ վայրկեանին Քարօլայնին մտայնութիւնը վարակած էր զիս։

— Մարդկային բնութեան ուսումնասիրութիւնով կը զբաղէի, պարոն։

— Այդպէս ուրեմն... ըսի բարեմտօրէն։

Յայտնի էր որ մարդը վարսայարդար էր. մարդկային բնութեան գաղտնիքները վարսայարդարէն աւելի լաւ գիտցող մը կա՞յ։

(Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
(ՆՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Clacière 15 – 70

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	Տարեկան	Վեցամսեայ	Եռամսեայ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 20 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
MERCREDI 20 Novembre 1935

11 ՏԱՐԻ — 11e Année No. 2966

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՄԵՐ ՔԱՌԱՍՈՒՆԵՒՀԻՆԳԱՄԵԱԿԸ

Անօրինակ վերելքներու եւ անկումներու մէջէն ընթացած, բայց միշտ առոյգ, գրեթէ կէս - հարիւրամեայ կեանքը ինքն արդէն ապացոյց է, որ Հայ կուսակցութիւնը անհատական ջանքերու արհեստարկուած արգասիք մը չէ, այլ բնական աճումով յառաջ եկած կենսունակ մարմին:

Ըսել է՝ այնպէս չէ եղած, որ «վերէն» եկած կամք մը, նախաձեռնութեան ոգի ունեցող անհատներ,— որքան ալ գաղափարապաշտ ու անձնուէր ըլլային անոնք,— գոյութեան կոչած են կուսակցութիւնը՝ հետագային իմաստ ու բովանդակութիւն դնելու համար անոր մէջ: Այդ անհատները՝ կուսակցութեան հիմնադիրները, յատկապէս կարողութեամբ օժտուած, ընդնշմարած են հայ ժողովուրդի այն կենդանի ուժերը, որոնք երեւան եկած են իրենց ապրելու եւ զարգանալու իրաւունքի եւ պարտքի զօրութեամբ, եւ որոնց համար միայն բազմամեայ դաժան պայքարով կարելի եղած է ստեղծել իրենց այսօրուան մարմինը,— Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութիւնը:

Ուրիշ կերպ չէր ալ կրնար ըլլալ. վասնզի արտաքուստ տրուած հրահանգով կարելի չէ կենդանի ու համատարած շարժում մը ստեղծել, եթէ չկայ անոր անհրաժեշտ նախապայմանը — իրական պահանջներէ եւ կարելիութիւններէ բխող ներքին մղումը:

Քառասունեւհինգ տարի առաջ հոյլ մը առաքելատիպ հայ երիտասարդներ, հետեւելով այդ մղումին, որ իրենց խղճի ձայնն էր, հիմը դրին Դաշնակցութեան եւ տարիլ հայ ժողովուրդը վերստին հանեցին իր հանրային - քաղաքական մեծ ճակատագրին առջեւ:

Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը, այսպէսով, խտացումն ու կերպաւորումն է հայ ժողովուրդի ազգային պատմական ձգտումին. աւելին. ան կենսունակ մասն է ամբողջ հայ հաւաքականութեան, այն մասը՝ որով հաւաքականութիւնը կը դառնայ իր կոչումին ու առաքելութեանը գիտակից ազգ: Ու մենք, մեր ամբողջ սերունդը, հարազատ ծնունդն ենք հայ ազգային վերանորոգման Յեղափոխութեան: Մեր գործքն ու ոգեկան գոյութիւնը, մեր կամքէն անկախ, այդ Յեղափոխութեան արտայայտութիւններն են, ու Դաշնակցութիւնը՝ անոր միակ ճշմարիտ գաղափարաբանը:

Դաշնակցութիւնը հաւատք է եւ համոզում: Հաւատք՝ իր նպատակի նուիրականութեան հանդէպ, եւ համոզում՝ իր ղեկավարած գործի պատմական իրաւունքի մասին: Ան համոզուած է, որ յեղափոխութենէ միայն կրնան ծնիլ նոր կարգեր ու նոր կեանք: Բայց եւ գիտէ, որ նորը հաստատելու համար պէտք չէ հիմնայատակ քանդել այն, ինչ որ հին կը կոչուի. վասնզի հին արմատներէն է որ կ'ընձիւղին նոր ծիլերը, եւ առանց անցեալի կարելի պիտի չըլլար նոր ստեղծագործութիւն: Այդ իմացութեամբ է ահա, որ Դաշնակցութիւնը չի կրնար արհամարհել հայ անցեալը. ընդհակառակն, ան միշտ կը շեշտէ իր կապը հայ կենդանի աւանդութեանց հետ, որոնք կռուանը կը հանդիսանան ոգեկան ստեղծագործութեան ու պայքարի յաջորդականութեան: Արդարեւ, Հայը մեզի համար միայն վերացական մարդ չէ, այլ իրական գոյութիւն, որ պայմանաւորուած է ցեղային ծագումով եւ ուրոյն պատմական ու ոգեկան զարգացումով: Այդ պատճառով ալ հայ ազգի պատմութիւնը կը ներկայանայ մեզի իբրեւ ամբողջութիւն մը, ուր անցեալը, ներկան եւ ապագան անխզելիօրէն իրարու հիւսուած են:

Ու այդ պատմութիւնը սորվեցուցած է մեզի, թէ բոլոր իրերու սկիզբը կամքն է. հայութեան համար՝ ապրելու եւ բարձրանալու կամքը:

Այսպէսով, Հ. Յ. Դաշնակցութեան համար այսուհետեւ ալ, ինչպէս ցարդ, մէկ գերագոյն առաջադրութիւն միայն կրնայ գոյութիւն ունենալ. այն է՝ ամբողջ կորովով եւ հոգեկան ամբողջ աւիւնով նուիրուիլ հայ ժողովուրդի պահպանման եւ անոր համար նոր կենսաձեւի ստեղծման պայքարին:

Ծանր է, անշուշտ, այդ պայքարը, եւ տարակոյս չկայ, որ դեռ շատ թանկագին զոհեր պիտի խլէ ան մեզմէ: Բայց ի՞նչ է մարդկային սահմանափակ կեանքը ազգի յաւիտենական գոյութեան բաղդատմամբ: Իսկ ապագան կը պատկանի անոնց, որոնք արիութիւնը ունին արհամարհելու ներկայի անպատեհութիւնները եւ անսասան հաւատքով կը ծառայեն իրենց պատմական առաքելութեան:

(Խմբագրական՝ «ՅՈՒՍԱԲԵՐ»ի)

Լիմօժի դէպքը եւ դաշինքին դիրքը

Գրած էինք թէ ծանր ընդհարում մը տեղի ունեցաւ Լիմօժի մէջ, Հրեղէն Խաչին եւ Ժողովրդական Ճակատին միջեւ, եւ 30 հոգի վիրաւորուեցան, երկու կողմէն: Ձախակողմեան թերթերը ոչ միայն ուղղակի կ'ամբաստանեն Հրեղէն Խաչը, այլեւ 10 — 12 ընկերվարական եւ համայնավար երեսփոխաններ որոշած են հարցապնդում ուղղել կառավարութեան: Վախ կայ որ խնդիրը աւելի բարդանայ եւ դաշինքի տագնապ մը ծագի: Քննութիւնները կը շարունակուին Լիմօժի մէջ: Տակաւին չէ ճշդուած թէ ո՛վ արձակեց առաջին գնդակը: Ստոյգ է որ երկու կողմերն ալ սպառազինուած էին ամէն տեսակ զէնքերով: Ոստիկան մը կը վկայէ թէ ժողովրդական ճակատին անդամները քարեր եւ երկաթի կտորներ նետեցին ժողովասրահին վրայ:

Գերմանիա մէկ միլիոն, Ֆրանսա 500,000

Երեսփ. ժողովի նմտական յանձնաժողովը առջի օր լսեց բանակի տեղեկաբերին զեկոյցը, Գերմանիոյ պատրաստութեանց եւ Ֆրանսայի պակասութեանց մասին: Այդ զեկոյցին համաձայն, Գերմանիոյ ցամաքային զօրքին թիւն է 800,000, որ քանի մը ամիսէն կրնայ բարձրանալ մէկ միլիոնի: Այս ուժին դիմաց Ֆրանսա ունի միայն 654,000 զինուորներ, որոնց 213,000ը գաղթային բանակին կը պատկանին: Տեղեկաբերը 6,953,674,380, կլոր հաշուով 7 միլիոն ֆրանք կը պահանջէ 1936ի տարեշրջանին, պակասները լրացնելու համար:

ՆՈՐ ԽՌՈՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԾԱԳԵՑԱՆ Գահիրէի եւ Աղեքսանդրիոյ մէջ: Գահիրէի ուսանողները գացին գերեզմանատուն, ուր թաղուած էր իրենց մէկ ընկերը: Ոստիկանութիւնը միջամտեց եւ ընդհարում մը տեղի ունեցաւ: Քանի մը հոգի վիրաւորուեցան, մէկը մահացաւ: Աղեքսանդրիոյ մէջ ալ ուսանողները փողոցէ փողոց պտտեցան աղաղակելով.

— Անկցի՛ Սըր Ս. Հօր: Կը պահանջենք Սուտանը. սահմանադրութիւն կամ յեղափոխութիւն: Կեցցէ՛ Նահաս փաշա:

Ոստիկանութիւնը սուրերով ցրուեց ուսանողները, որոնց մէջ կը գտնուէին 14-18 տարեկան աղջիկներ:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՄԲՈՂՋ ԻՏԱԼԻԱ ՈՏՔԻ ԵԼԱՒ ՊԱՏԻԺՆԵՐՈՒ ԳՈՐԾԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻՒ

Դրօշազարդութիւն ամէն կողմ եւ պայքար օտար ապրանքներու դէմ

Զինուորներ կը պաշտպանեն անգլ. դեսպանատունը

Երկուշաբթի օր, 18 նոյեմբեր, տնտեսական պատիժներու գործադրութեան առթիւ, ամբողջ Իտալիա կը լողար դրօշներու ծովու մը մէջ: Համաձայն տրուած ազդանշանին, ամէն տուն դրօշ պարզած էր, իբրեւ ցոյց, դատապարտելու համար «Ամօթի Օրը»: Հռոմի մէջ սաղաւարտակիր զինուորներ, մինչեւ ակռաները զինուած, կը պաշտպանէին անգլիական դեսպանատունը եւ հիւպատոսարանը: Մինչեւ անգամ գնդացիրներ տեղաւորուած էին: Խումբ մը ուսանողներ հաւաքուած էին ցոյց կատարելու համար հիւպատոսարանին դէմ եւ քանի մը խանութներու ապակիներ ջարդուեցան, բայց զօրքը ցրուեց զանոնք, ձերբակալութիւններ ալ կատարելով: Բոլոր խանութներուն վրայ կ'երեւար հետեւեալ արձանագրութիւնը,— «Մենք պատժարկու երկիրներէ եկած ապրանքներ չենք ծախեր»: Բոլորն ալ անգլիական, ֆրանսական են. ապրանքներ ունին, բայց կը պահեն, աստիճանաբար ծախելու համար:

Ֆաշական Գերագոյն Խորհուրդը, որ կը բաղկանայ 23 անդամներէ, երկրորդ բացառիկ նիստ մը գումարեց, նախագահութեամբ Մուսոլինիի, եւ շատ կարեւոր որոշումներ տուաւ, որոնք բացարձակապէս գաղտնի կը պահուին: Կը կարծուի թէ աւելի խիստ միջոցներ ծրագրուած են, աւելի քան 50 պատժարկու պետութեանց դէմ: Այս առթիւ իրաւասու անձնաւորութիւն մը կը յայտարարէ.— «Կարելի չէ անպատիժ Եւրոպայէն բաժնել 44 միլիոննոց զանգուած մը»: Ժողովին վերջը զեկոյց մը հրատարակուեցաւ, որ կ'ըսէ.— «Ատեանը զեկուցում մը կարդաց զին. եւ քաղաքական կացութեան մասին: Զեկուցումը տեւեց երկու ժամ: Վիճաբանութեանց առթիւ խօսք առին Լոնտոնի դեսպանը, մարաջախտ Պալպո եւ նմտական նախարարը»:

Գերագոյն խորհուրդին յաջորդ նիստը պիտի գումարուի դեկտ. 18ին:

Բոլոր խանութներուն եւ պատերուն վրայ փակցուած են ազդարարութիւններ, յանձնարարելով.— «Միայն իտալական ապրանքներ գնեցէք»: Շարժման մէջ գրուած են ոչ միայն կիները, այլեւ մանուկները: Պալիլաներ (ֆաշական պատանիներ) փողոցէ փողոց, տունէ տուն պտտելով երկաթի եւ ուրիշ մետաղներու կտորներ կը ժողվեն: Պալիլա մը կառավարութեան յանձնեց իր նոր հեծանիւը զոր նուէր ստացած էր ծննդեան տարեդարձին առթիւ:

Միւս պատժարկու պետութեանց դեսպանատուններն ու հիւպատոսարաններն ալ հսկողութեան տակ առնուած են, թէեւ ժողովուրդը շատ հանդարտ է: Մոտանայի եւ Վենթիմիլէի ֆրանսական սահմանագլուխները փակուեցան երկուշաբթի օրէն սկսեալ, իսկ դէպի Զուիցերիա եւ Աւստրիա տանող գիծերը կը բանին անընդհատ: Մաքսային պաշտօնեաները անմիջապէս գործի ձեռնարկեցին ամէն կողմ: Պատժարկու պետութեանց միացած է նաեւ Եգիպտոս, Ազգերու Դաշնակցութեան անդամ չըլլալով հանդերձ:

Իրագէկներ կը հաշուեն թէ միայն Ֆրանսա 150 միլիոն ֆրանք պիտի կորսնցնէ, պատիժներու գործադրութեան հետեւանքով: Երկաթուղիներու, արտածիչներու եւ ներածիչներու վնասը կը հաշուեն 50 միլիոն ֆրանք: Հիմակուընէ մտահոգութիւն կը տիրէ գործազրկութեան մասին: Կը կարծուի թէ 600 փոխադրական բանուորներ պիտի արձակուին եւ շոգեկառքի ծառայողներէն ալ առ նուազն 200 հոգի բացը պիտի մնան:

Նոր պատերազմ Մայր. Արեւելքի մէջ

Ճափոն վճռած է անկախ հռչակել Հիւս. Չինաստանի հինգ նահանգները

Մինչ աստին պատժական տնօրինութիւնները կը գործադրուին, Հեռաւոր Արեւելքի մէջ ալ ամպեր կը կուտակուին: Ճափոն վերջնապէս վճռած է անկախ հռչակել հիւսիսային Չինաստանի հինգ նահանգները: 12 — 15,000 ճափոնական զինուորներ հասան Հոփէյի սահմանագլուխը, եռեւէն ալ՝ մարտանաւեր: Ճափոնի զինուորական վարիչները միշտ կը պնդեն թէ հիւսիսային Չինաստանի փրկութեան միակ միջոցն է բաժնուիլ բուն չինական պետութենէն (Նանքին): Թէ Ճափոն եւ թէ Չինաստան կը շարունակեն զօրք եւ ռազմանիւթ կեդրոնացնել: 300,000նոց չինական բանակ մը յառաջ կը խաղայ դէպի հիւսիս: Հաւանական է որ անկախութիւնը հռչակուի այսօր իսկ, չորեքշաբթի: Նոր պետութիւնը պիտի կազմակերպուի ճիշդ Մանչուրիոյ պէս: Այս գործողութեան գլուխը կը գտնուի Զօր. Տօյհարա, որ Ճափոնի Լօրէնսը կը համարուի:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՎՃՌԱԿԱՆ ԴԷՊՔԵՐ ԿԸ ՍՊԱՍՈՒԻՆ Հապէշական ճակատին վրայ: Զըրոյցի մը համաձայն, Ռաս Սէյում յաջողած է պաշարել իտալական բանակին մէկ թեւը: Իտալացիները վճռած են ոչնչացնել այս բանակը, որ փուշ մը կը կազմէ իրենց թիկունքին վրայ: Նոր սպարապետը ճամբայ ելաւ Իտալիայէն: Իր ծրագիրն է աւելի մխրճուիլ դէպի երկրին ներսերը, անջատ զօրամասերով:— Իտալական ճակատի բանուորները դժգոհութիւն յայտնած ըլլալով, խիստ ազդարարութիւն ստացան:

ԱՒԵՏԱՐԱՆԻ ԱՄԵՆԱՀԻՆ ՁԵՌԱԳԻՐԸ գտնուեցաւ Մանչեսթըրի մէկ մատենադարանին մէջ: Գրուած է Սինայեան Թուէքքէն 200 տարի առաջ, յունարէն:

ԽՌՈՒԱԹ ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԴԱՏԸ

ԲՈՒՌՆ ՄԻՋԱԴԷՊԵՐ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ԵՒ ՓԱՍՏԱԲԱՆԻՆ ՄԻՋԵՒ

Ինչպէս գրած էինք, երկուշաբթի օր սկսաւ երեք խռուաթ յեղափոխականներուն դատավարութիւնը, Էքսի եղեռնադատ ատեանին առջեւ: Իբրեւ զգուշական միջոց, դատարանին շուրջը հաստատուած են նաեւ փշաթելեր, որոնց մէջ անդադար կ'երթեւեկեն ոստիկաններ, զինուորներ եւ պահակներ: Հսկողութեան տակ են նոյնիսկ անոնք որ մուտքի տոմսեր ունին (Թղթակիցները): Ֆրանսացի եւ օտար թղթակիցներու մէջ աչքի կը զարնեն քանի թղթակիցներ Եուկոսլավիայէն, որոնք վերջերս հասած էին: Երեք ամբաստանեալները ատեան առաջնորդուեցան գետնուղիէ մը, որպէսզի մարդ չտեսնէ: Երեքն ալ բարձրահասակ են եւ կը խնդային, երբ լուսանկարիչները գործի սկսան:

Առաջին օրէն իսկ, երկու ծանր միջադէպեր ծագեցան դատարանի նախագահին, ընդհ. դատախազին եւ պաշտպան փաստաբանին միջեւ: Նախագահը նիստը բացաւ ողբալով Ալեքսանդր Թագաւորին եւ Պ. Պառթուի եղերական մահը: Նոյն իմաստով խօսեցաւ նաեւ ընդհ. դատախազը: Յետոյ ոտքի ելաւ պաշտպան փաստաբանը, Պ. Ժորժ Տէպօն, իբրեւ նախկին ռազմիկ խոնարհելով «նախկին ռազմիկին առջեւ որ ինկաւ այնպիսի պարագաներու մէջ որոնք պիտի լուսաբանուին» եւ ողջունեց Պ. Պառթուի յիշատակը:

Այս ճառերէն վերջը, կատարուեցան սովորական ձեւակերպութիւնները, ընտրուեցան չորս յաւելուածական երդուեալներ, 12էն զատ, պատրաստ գտնուելու համար որ եւ է պատահականութեան առջեւ: Քիչ յետոյ ծագեցաւ առաջին միջադէպը, երբ երկու թարգմանները իրենց երդումը կը կատարէին: Մէկը Սերպ է, Միլութինովիչ, բժշկական ուսանող Մարսէյլի մէջ, միւսը՝ Ֆրանսացի, տեղակալ Ֆօլիօ: Պաշտպան փաստաբանը դիտել տուաւ թէ կարելի չէ վստահիլ սերպ թարգմանին, որ «ոստիկանութեան աչքն է ամբաստանեալներուն վրայ»: Այս առթիւ կարդաց ոստիկանական տեղեկագիր մը: Նախագահը սրտնեղեցաւ, յայտարարելով.

— «Այստեղ ունինք երկու թարգմաններ: Դուք կը խօսիք երրորդի մը մասին, օգտագործելով գաղտնի փաստաթուղթ մը: Կը խնդրեմ, խօսեցէք միայն ներկայ թարգմաններու մասին»:

Փաստաբանը կը շարունակէր բողոքել, պահանջելով փոխել թարգմանը: Ձայները հետզհետէ կը բարձրանային: Ընդհ. դատախազը ի զուր միջամտեց: Փաստաբանը բացագանչեց ուժգին շեշտով մը.

— Այս թղթածրարը պալար մըն է. ես կ'ուզեմ ձեզի բացատրել թէ ինչ կը նշանակէ սերպ թարգման մը: Պալար մը կը քակուի այստեղ: Աւելի գէշ եթէ թարախը ծանր կը հոտի:

Նախագահը բարկանալով կ'ընդհատէ նիստը

Միջադէպը հետզհետէ կը սաստկանար: Նախագահը չափաւորութեան եւ պատշաճութեան հրաւէր ուղղեց փաստաբանին: Անօգուտ: Նախագահը, ընդհ. դատախազը եւ փաստաբանը սեղանին կը զարնէին իրենց բռունցքը: Նախագահը հարկադրուեցաւ ընդհատել նիստը, որ հազիւ 15 վայրկեան տեւած էր:

Երբ վերսկսաւ, ընդհ. դատախազը բացատրեց թէ միջադէպեր միշտ ալ պիտի ծագին եւ ցաւ յայտնեց որ պաշտպան փաստաբանը անհանդուրժելի չփոթութիւն մը ստեղծեց, ուրիշ թարգմանի մը խնդիրը յուզելով: «Մենք արդէն հրաժարած ենք ակնարկուած թարգմանէն, իսկ Պ. Միլութինովիչի մասին լաւագոյն տեղեկութիւնները քաղած ենք»:

Նորէն քանի մը լեղի խօսքեր փոխանակուեցան, բայց նախագահը, որ քիչ առաջ զայրոյթէն կը դողար, հետզհետէ հանդարտեցաւ: Փաստաբանն ալ բաւական հանդարտած էր: Հարցաքննութիւնները սկսան եւ ամբաստանեալները իրենց լեզուով պատասխանեցին հարցումներուն, իրենց ինքնութեան մասին: Յետոյ դիւանապետը կարդաց ամբաստանագիրը, որուն միայն եզրակացութիւնները թարգմանուեցան ամբաստանեալներուն, այլապէս մէկ ժամ աւելի պիտի տեւէր: Ամբաստանեալներէն Րայթիչ եւ Քրալ պարզապէս մտիկ ըրին, իսկ Փոսթիչէլ ոտքի ցատկելով բացագանչեց.

— Ես որ եւ է մասնակցութիւն չեմ ունեցած: Երբեք միտքէս չէ անցած սպաննել Ալեքսանդր Թագաւորը:

Բուն հարցաքննութիւններէն առաջ, կարդացուեցաւ Մարի Թագուհիին նամակը, որով կը հրաժարի դատախազութենէ: Հարկ եղաւ այս ալ սերպերէնի թարգմանել: Ամբաստանեալները չուզեցին մտիկ ընել, բայց եւ այնպէս թարգմանուեցաւ:

Այս թարգմանութիւնը պատճառ եղաւ նոր միջադէպի մը: Միլութինովիչ «դատախազ» բառը թարգմանած էր «փաստաբան»: Երկրորդ թարգմանը չտեսաւ սխալը, բայց պաշտպան փաստաբանը առիթէն օգտուեցաւ, ուժգնօրէն պահանջելով լուրջ թարգման մը նշանակել: Նախագահը չուզեց գոհացում տալ, յայտարարելով թէ թարգմանին գիտցած սերպերէն - խռուաթերէնը բաւական է: Ասոր վրայ Քրալ ոտքի ելաւ: Նախագահը հասկցուց թէ բժիշկները քննած եւ տկար գտած են իր մտային հաւասարակշռութիւնը: «Ի՞նչ կ'ուզէք ըսել, Քրալ»: Ոչ մէկ պատասխան: Հարցումները կը տեղային, բայց ամբաստանեալը ոչինչ կ'ըսէր «Ուսթաշի»ներու կազմակերպութեան եւ գաղտնիքներու մասին, միայն ընդունելով թէ ուխտած էր մինչեւ վերջը կռուիլ Խռուաթիոյ ազատութեան համար: Յիշեցուցին իր խոստովանութիւնները նախնական հարցաքննութեան ատեն. բոլորն ալ ուրացաւ:

Կէսօրէն վերջը, նախագահը տեղի տուած ըլլալով, երրորդ թարգման մը կանչուեցաւ, Քասթէլան, որ ոչ զոհերը կը ճանչնայ, ոչ ալ ամբաստանեալները: Բայց նախագահը որոշեց որ այս թարգմանը մասնակցի իբրեւ ստուգիչ Միլութինովիչի թարգմանութեանց: Երբ վերսկսաւ հարցաքննութիւնը, Քրալ վճռապէս մերժեց որ եւ է պատասխան տալ Միլութինովիչի հարցումներուն, եւ պահանջեց որ Քասթէլանը հարցնէ: Փաստաբանը ուժ տուաւ, բայց նախագահը մերժեց եւ ահա նոր միջադէպ մը, շատ աւելի ծանր: Փաստաբանը պոռաց թէ հարցաքննիչ դատաւորը լրիւ չէ կատարած իր պարտականութիւնը, եւ թէ ֆրանսական արդարադատութիւնը եթէ կառչած կը մնայ իր թարգմանին, պատճառը այն է որ կը վախնայ ճշմարտութիւնը իմանալ: «Միլութինովիչ պարտադրուած է դատախազներուն կողմէ»:

Ասոր վրայ ընդհ. դատախազը կրակ կտրած՝ պահանջեց օրինական պատիժը տնօրինել փաստաբանին դէմ որ «չափը կ'անցընէ»: Էքսի փաստաբաններու կաճառին նախագահը դատախազին իրաւունք տալով հանդերձ, խնդրեց

(Շար.ը կարդալ Գ. էջ)

ԹՈՒՐՔԻԱ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ ՈՒ ՓՈՐՁԵՐՈՎ

ՎԵՐՋԻՆ ՄԱՐԴԱՀԱՄԱՐԸ ԱԼ ԾԱՏ ՋՈՒՐ ԿԸ ՎԵՐՑՆԷ

Նախորդ յօդուածով խօսեր էինք նոր մարդահամարի նպատակներուն մասին:

Այժմ, քանի մը խօսք ալ՝ ցոյց տրուած թիւի մասին:

Համաձայն վիճակագրական Տեսչութեան դեկոյցին, 1935 Հոկտ. 20ի մարդահամարը ցոյց կու տայ, որ «Թուրքիոյ բնակչութեան թիւը բարձրացած է 16.188.767ի»: Այս թիւէն 8.213.842ը կիներ են:

Համաձայն, դարձեալ, նոյն այդ դեկոյցին, Թուրքիա ունի 20 քաղաքներ, որոնց բնակչութիւնը 25.000էն վեր է:

Թերթերը հրատարակեցին նաեւ իւրաքանչիւր կուսակալութեան բնակչութիւններու ընդհանուր ցանկը:

Արդ, բաղդատելով 1927ի մարդահամարին հետ, Թուրքիան, ուրեմն, ութ տարուան ընթացքին (1927ի մարդահամարը տուած էր 13.648.270), շուրջ երեք միլիոնի յաւելում մը ունեցած է: Իսկ եթէ ցոյց տրուած այդ յաւելումը համեմատականի վերածենք, կը տեսնենք որ «Թուրքիա 1927էն ասդին հազարին 23 համեմատութեամբ բնակչութեան յաւելում ունի»:

Տեսնենք սակայն, թէ այս թիւը որքան հաւանական է եւ Թուրքիոյ համար ինչ առաւելութիւններ ու ինչ աննպաստ կողմեր ունի այդ «16» միլիոնը:

1927ի մարդահամարէն վերջ, Էնկիւրի հրատարակեց թիւ 2330 հրամանագիր մը որով ներում կը շնորհէր, որպէսզի «գաղտնի մնացածները կամ չարձանագրուածները երեւան ելլէին»: Ներման այդ օրէնքէն անմիջապէս վերջ գրուեցաւ թէ իրը երեք միլիոն անձեր կան որոնք արձանագրուած չեն ու ... նոր մէջտեղ են ելած:

Ուրեմն, 1927ին Թուրքիա իր 13.648.270ին վրայ արդէն իսկ կը բարդէր երեք միլիոնի «նորագիւտ» գանգուած մը, որով եւ դեռ 8 տարի առաջ իր բնակչութիւնը կը հասնէր աւելի քան 16 միլիոնի: Տարիներ շարունակ 16 կամ 18 միլիոնը յեղյեղուեցաւ: Ամէն անգամ որ հարկ կ'ըլլար յիշել բնակչութեան թիւը, «18 միլիոնը» կը քշէին առաջ: Ու այդ քանակը գրեթէ պաշտօնականացած էր:

Այսօր, ութ տարի վերջ, երբ նոր մարդահամար կը կատարուի, արդիւնք ցոյց կը տրուի ճիշդ այնքան թիւ որքան 1927ին՝ «նորագիւտներով» միասին: Ուրեմն, շատ բնականօրէն կը տարուինք մտածելու թէ կամ 1927ի թիւը ճիշդ չէ եւ կամ 1935ի թիւը: Վասնզի, վիճակագրական տեսչութիւնը կամ վարչապետական դիւանը «հազարին 23 յաւելում» մը կը հաղորդէ:

Երկու վիճակագրութեանց թիւերու այս ակնրախ կեղծիքը մեծագոյն փաստն է գալու համար այն եզրակացութեան թէ Էնկիւրի կամ անկարող է իր բնակչութիւնը ճշդելու եւ կամ եթէ մօտաւոր կերպով կը ճշդէ իսկ դայն՝ ցոյց կու տայ կեղծ թիւեր:

Այս կեղծիքը աւելի բացորոշ կը դառնայ, երբ նկատի առնենք որ աճումի համեմատութիւնը չափազանց շատ է Թուրքիոյ նման երկրի մը համար: Վարչապետը՝ Ըսմէթ Ինէօնիւ, հոկտ. 24ին (մարդահամարէն 4 օր վերջ), ընդունելով մարդահամարի տնօրէն Ճէլալը, օգնականը՝ Սէլիմ Այքութը եւ այդ գործով ընկերի հրաւիրուած օտար մասնագէտը, հետեւեալ յայտարարութիւնն բրաւ.

— «Գործին ամենակարեւոր կողմը այն է որ մարդահամարը ճիշդ կատարուած է: Թուրքիա մէկն է եղած այն երկիրներէն, որոնք մարդահամարի ճշգրտագոյն արդիւնքները ձեռք կը ձգեն: 16.183.767 թիւը մեծ եւ ուժեղ արդիւնք մըն է: Մեր յաւելումը հազարին 23 է եղած»:

Այս «յաւելում»ը եղած է, կրկնենք 1927—35, ութ տարուան ընթացքին:

Բացայայտ իրողութիւն է, որ ժողովուրդներու աճումը կախում ունի անոնց ընկերային, տնտեսական, առողջապահական եւ քաղաքական պայմաններէն: Ու նաեւ՝ անոնց ցեղային նկարագրէն:

Արդ, ի՞նչ էին, վերջին 8 տարիներու ընթացքին, Թուրքիոյ պայմանները:

1929էն ասդին սկսաւ աշխարհ կ'ալբի տնտեսական անօրինակ տագնապ մը: Իսկ Թուրքիա ունեցաւ դալարումի տարիներ: Սովը քանի մը անգամ Գոնիայի նման շտեմարանն իսկ քաղցի մատնեց: Գիտցուեցան, որ բնակչութեան ճնշող տոկոսը կը կազմէ, նիւթական ու տնտեսական անհաւոր կացութեան մատնուեցաւ:

Երկիրը, յաջորդաբար, ապրեցաւ նաեւ քաղաքական ցնցումներ եւ ներքին կռիւներ:

Ծայր տուաւ ներքին դանդուածային շարժ մը: Թուրք թերթերը 1929—32 յաճախակի անգամներ գրեցին թէ՝ Թշնամութեան հետեւանքով՝ այրեր մասնաւորապէս կը թողուն տուն ու գիւղ եւ կը թափին քաղաքներ կամ հեռաւոր նահանգներ՝ հաց մը ապահովելու համար:

Զգալի բան չփոխուեցաւ նաեւ առողջապահական դետնի վրայ: Բացէք որ եւ է թուրք թերթ ու պիտի տեսնէք որ հանրապետութեան հաստատումէն 12 տարի վերջ եւս Թուրքիոյ մէջ չափազանց շատ են այն գաւառակները (թողունք գիւղերը) ուր բժիշկ կամ դեղագործ չկայ ... Իսկ միւս կողմէ երկիրը ունի երկու գլխաւոր ախտեր,— վեներախտ եւ հաշիւմոլութիւն: Դեռ երկու ամիս առաջ, բժշկական համագումարի բացման առթիւ, վարչապետը իր ճառով ահազանգ հնչեցուց՝ մասնանշելով այդ երկու «վտանգաւոր թշնամիները» որոնք «կը քամեն երկրին արիւնը»...

Այս պայմաններուն մէջ, տրամաբանակա՞ն է որ աճումը ըլլայ այդքան մեծ համեմատութեամբ:

Համեմատութիւն մը, որ «Թուրքիան, Ռուսաստանէն վերջ, աճումի համաշխարհային ախոյեանը» կը դարձնէ, ինչպէս ծիծաղելի ձեւով կը յայտարարէր նոյն Ըսմէթ Ինէօնիւն...

Դիտումնաւոր այս չափազանցութիւնը աւելի բացորոշ կը դառնայ, եթէ նկատի ունենանք կարգ մը երկիրներու աճումի հետեւեալ համեմատութիւնը.

	Հազարին
Ռումանիա	13.3
Պուլկարիա	13.6
Եուկոսլավիա	14.4
Եգիպտոս	16.3
Խ. Ռուսիա	23.5
Իտալիա	10.1
Պելճիքա	3.4
Զուիցերիա	4.9
Անգլիա	3.3
Գերմանիա	7.1
Լեհաստան	12.1
Ֆրանսա	1.0
Ճափոն	13.7

Իսկ Թուրքիա, իր շատ մը աննպաստ պայմաններուն հակառակ, իբրեւ թէ աճած է հազարին ...23:

Ուշադրութեան հարկ է յանձնել եւ ուրիշ պարագայ մը:

Միջազգային վաւերական վիճակագրութեան մը համաձայն, Անատոլուն 1884ին ունեցած է 11.885.000 բնակիչ: 1914ին, նոյն վիճակագրութեան համաձայն, այդ թիւր բարձրացած է 15.700.000ի: Ուրեմն, 1884—914՝ ամբողջ երեսուն տարուան ընթացքին Թուրքիոյ այն մասը որ այժմ երկրին մեծագոյն տարածութիւնը կը կազմէ, նախապատերազմեան յաւագոյն պայմաններու ընթացքին ունեցած է ընդամէնը 3.815.000ի յաւելում մը:

Նոր Թուրքիոյ առողջապահական եւ ընկերային գործավարութիւնը ունի պաշտօնական հրատարակութիւն մը որ ցոյց կու տայ վերջին տարիներուն ծնունդներու եւ մահերու բաղդատութիւնը: Այդ բաղդատութիւնը կը վկայէ որ, Թուրքիոյ մէջ, ճիշդ է կը ծնունդներու թիւը քիչ չէ, բայց, քիչ չէ նաեւ մահերու թիւը: Աւելին, մենք այդ բաղդատութեան մէջ կը տեսնենք որ Թուրքիոյ մէջ կան բաւական վայրեր, ուր մահերը աւելի շատ են քան ծնունդները: Այսպէս, օրինակ, Տիգրանակերտի, Անթալիայի, Արդանիի, Կէնճի, Սամսոնի, Սղերդի եւն. (ամբողջ կուսակալութիւնները, ոչ թէ միայն քաղաքները):

Սաֆֆէտտին Քարանաքի հոկտ. 14ին յօդուած մը հրատարակած էր Թուրքերէն «Թան»ի մէջ: Խօսելէ վերջ վեց օր յետոյ կատարուելիք մարդահամարի կարեւորութեան մասին, կ'աւելցնէր.— «Թուրքիա աճող երկիրներէն մին է. բայց կսկիծով կը յայտարարենք որ մեր երկրին մէջ ծնունդին չափ շատ են եւ մահերը: Մէկդի թողլով Իտալիան, եթէ միայն Պուլկարիոյ եւ Յունաստանի աճման թիւերը նկատի ունենանք, եւ մեր ու անոնց երկիրներու տարածութիւնները բաղդատենք, կը տեսնենք որ բնաւ ուրախացուցիչ չեն աճումի ճշգրիտ թիւերը»:

Հրապարակ դրուած այս «ախոյեանական» համեմատութիւնը իր մէջ ունի նաեւ վերջին ութ տարիներու ընթացքին Թուրքիա բերուած գաղթականներու թիւը: Վիճակագրական տեսչութիւնը իր ցուցակին մէջ չէ ճշդած անոնց թիւը: Ու դոհացած է դանոնք եւս աճում ցոյց տալով:

Ցուցակին մէջ կայ բաղդատութիւնը քաղաքներու հին ու նոր (1927 եւ 1935) բնակչութեանց: Օրինակ, Պոլսոյ բնակչութիւնը «բաւական աճած» կը ցուցնեն: Մինչդեռ, աւելցած է ուրիշ վայրերէ հոն փոխադրուածներով եւ ոչ թէ աճած: Վասնզի, Առողջ. գործավարութեան բաղդատական վիճակագրութիւնը, զոր յիշեցինք վերը, ցոյց կու տայ թէ վերջին տարիներու ընթացքին Պոլսոյ մահերու թիւը 13.100 աւելի եղած է քան ծնունդներունը, Տիգրանակերտինը՝ 550ով, Անթալիան՝ 400ով, Սամսոնը 150ով եւն.:

Կան սակայն, ուրիշ ուշագրաւ կէտեր:

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

«LE CHEMINEAU»

(IMPÉRIAL)

— • —

Ակադեմական Ժան Ռիշփէնի գլուխ գործոցին դերազանցօրէն յաջող մարմնացումը եղաւ անցեալ օր Մառինեանի մէջ մամուլին ներկայացուած գեղեցիկ ժապաւէնը:

Ազատութեան, արեւին, լայն ճամբաներուն, սիրոյ եւ չքեղ բնութեան պատկերազարդ քերթուած մը: Անզուսպ փափաք մը կու տայ հանդիսատեսին Ռիշփէնի հերոսին նման թափառականի ցուպը առած, անհոգ ու աներկիւղ քալել դէպի արեւոտ ու մանիշակագոյն հորիզոնները, անոր պէս լիաթոք երգելով.

Քալէ՛ ազատ, ազա՛տ
Մեծ ճամբան իր լաւ բոյլէնքն
ունի

Քալէ ազատ, ազա՛տ, ազա՛տ
Քալէ՛ ազատօրէն:

Ու կը քալէ Թափառական (Վիքթօր Ֆրանսէն) Փրովանսի տաք ու կենսատու արեւին տակ, նայուածքը վճիտ, ճակատը անամպ, հաստատ քայլերով երկու կողմը տարածուած ոսկի ցորենի ծփուն դաշտերուն մէջէն:

Քալէ ազա՛տ, ազա՛տ ...

Իր երգը կը սթափեցնէ տաքէն եւ աշխատանքէն ընդարմացած հնձւորներու խումբ մը՝ հոն, ճամբուն քովը:

Ցցուած են անոնք:

Հողատէր Մէթր Փիէռի կշտամբանքները հազիւ կը յաջողին պահ մը մանգաղներուն աւելի աշխոյժ տալու.

Քալէ՛ ազատօրէն ...

Ու հիմակ ճամբուն վրայ կանգ առած Թափառականին զուարթ երգը կը խթանէ հնձւորները, անոր բնական ու անդիմադրելի լաւատեսութեան յորդող ապրումին ազդեցութեան տակ մանգաղները կրկին կը շարժին արագ խշրտուքներով, հունձքին ոսկեները սփռելով իրենց ոտքերուն տակ:

Մէթր Փիէռ կը մօտենայ Թափառականին. կ'առաջարկէ իր հնձւորներուն հետ աշխատիլ, դանոնք ոգեւորել իր զուարթ երգերով ու կատակներով:

Թափառականը կը մերժէ նախ՝ քմծիծաղով մը. իր նայուածքը կը յածի տաք համայնապատկերին վրայ, կանգ կ'առնէ, կը սեւեռի հոն, քիչ մը հեռուն կանգնած ու ժպտուն աչքերով զինքը դիտող գեղեցիկ աղջկան մը վրայ — ցորենի մը պէս խարտեաշ ու անոր պէս հասուն—եւ կ'ընդունի մնալ:

Թուանէթ՝ հնձւորուհին (Թանիա Ֆէտոր) կրցած է մոգնել տալ Թափառականին մեծ ճամբաներուն հրմայքը, ազատօրէն քալելուն հաճոյքը:

Այժմ Մէթր Փիէռի յաղթական արտերուն մէջ, կենսանորոգ արեւին տակ, Թափառականը եւ Թուանէթ անդիմադրելի մղումով մը կը մօտենան իրարու, մանուկներու պէս զըւարճանալով, վազվզելով, իրար հետապնդելով ցորեններուն ու ծառերուն մէջէն, մինչեւ որ օր մը երկար ու քրքջալից փախուստէ մը յոգնած Թուանէթ կ'իյնայ Թափառականին թեւերուն մէջ, խոտերուն վրայ ...

Թուանէթի եւ Թափառականին սէրը նախանձով եւ մտահոգութեամբ կը դիտէ ագարակապանին գլխաւոր մշակը՝ Ֆրանսուա:

Նորեկին գալէն առաջ ան երազած էր ամուսնանալ Թուանէթի հետ, ունենալ իրենց արտը, տնակը, զաւակները, բոյն մը:

Թուանէթ նոյն երազն ունի, բայց կը յուսայ վերջնապէս կապել հողին եւ տունին՝ զուարթ ու անհոգ Թափառականը:

Իսկ այս վերջինը տրամադիր չէ Թուանէթի երազները իրականացնելու:

Լայն ու արեւոտ ճամբաներուն հրապոյրը, ազատ ու անկախ կեանքին պահանջը աւելի ուժեղ է իր մէջ, եւ անոնք հետզհետէ աւելի տիրականօրէն կը խօսին իր հոգիին, մինչեւ որ ...

Օր մը՝ փարանումներէ եւ մտածումներէ յետոյ, ան կ'առնէ ծրարը ուսին ու երկար գաւազանը ձեռքին, վերջին նայուածք մը ձգելով՝ երջանիկ օրերուն եւ սիրային ժամերուն վկայ՝ դաշտերուն եւ պուրակներուն վրայ, ճակատը կու տայ մեծ ճամբուն, ու հաստատաքայլ կը հեռանայ երգելով.

Քալէ ազա՛տ, ազատ, ազա՛տ,
Քալէ՛ ազատօրէն ...

Լքուած Թուանէթ անվերապահ պաշտպանութիւն գտած է հաւատարիմ Ֆրանսուայէն, որուն հետ ամուսնութիւնը օրինական եւ գուրգուրացող հայր մը տուած է իր ապօրինի զաւակին:

Գաղտնիքը պիտի մնայ երկուքին մէջ միայն, եւ փոքրիկ Թուանէն Ֆրանսուայի մանչն է ... Քսան տարիներ կ'անցնին: Թուանէ գեղեցիկ տղայ մըն է այժմ:

Ֆրանսուա եւ Թուանէթ՝ իրենց խնայողութիւններով տիրացած են սեփական հողի եւ յարկի:

Անցեալը մոռցուած, երջանիկ են անոնք:

Սուգ ամպ մը միայն ընտանեկան հորիզոնին վրայ: Թուանէ կը սիրէ իր մանկական ընկերուհին, Այինը, Մէթր Փիէռի աղջիկը:

Ծերուկ ագարակատէրը տեղեակ է Թուանէի ծնունդին պարագաներուն, եւ չի փարանիր իր նախկին աշխատաւորին՝ Ֆրանսուայի յարկին տակ գալ եւ անոր երեսին նետել ապօրինիի մը հետ իր աղջկան ամուսնութեան մերժումը:

Թուանէ յուսահատ է: Ֆրանսուա՝ անդամալոյծ ու գամուած բազկաթոռին, անկարող է որ եւ է ձեռնարկի եւ ընդվզումի:

Թուանէ կը ճգնի իր տառապանքը խեղդել գինիի բաժակներուն մէջ, եւ օր մը վերադարձին, ճամբուն վրայ կ'իյնայ գգայազիրկ ...

Քալէ՛ ազատ, ազատօրէն ...

Թափառաշրջիկին երգն է որ կը լսուի հեռուէն:

Կուգայ ան հաստատ քայլերով, հորիզոնէ հորիզոն:

Կանգ կ'առնէ յանկարծ:

Մարմին մը ոտքերուն տակ:

Կը ծռի. կը վերցնէ ուշաթափ ու տժգոյն գլուխը. կը դիտէ զայն. արգահատանքի արտայայտութիւն մը կը ծրագրուի դէմքին վրայ. կը վերցնէ իր ուսերուն վրայ ու կը դիմէ դէպի երեւցող գիւղը:

Գիւղի կապելային առջեւ Մէթր Փիէռի նախկին աշխատաւորները՝ խանութպան դարձած՝ կը ճանչնան Թուանէն:

Մօտակայ յարդանոցին մէջ տեղաւորելէ յետոյ, կ'առաջարկեն Թափառականին գալ եւ գաւաթ մը գինի խմել՝ մեկնելէ առաջ.

Ու յանկարծ կը բացագանչեն.

— Մեր Թափառաշրջի՛կն է:

Ան վերյիշելու ճիգ կ'ընէ, այնքան քաղաքներ ու գիւղեր անցած է քսան տարիներէ ի վեր, այնքան դաշտերու մէջ աշխատած, այնքան հորիզոններ ու դէմքեր տեսած:

Բայց կը յիշէ այժմ. կը յիշէ Թուանէթը, Ֆրանսուան, Մէթր Փիէռը, այո՛, հոս աշխատած է ... եւ սիրած:

Կ'իմանայ Ֆրանսուայի եւ Թուանէթի ամուսնութիւնը՝ իր մեկնումէն յետոյ: Զաւակի մը ծնունդը:

Թուանէթ այդ միջոցին՝ տղան փնտռելու ելած՝ կը գտնուի յարդանոցին մէջ, զաւկին քովը, որ դգայազիրկ կը քնանայ:

Թափառականին գանկին տակ փոթորիկ մը կայ:

Թուանէթը տեսնե՞լ, թէ ցուպը առած մեկնիլ դարձեալ առանց ետին նայելու: Յարդանոցին առջեւն է, ճամբուն վրայ, քայլերը եւ ճակատը դէպի նոր հորիզոններ ...

Կանգ կ'առնէ. պայքարը կը սաստկանայ իր մէջ: Հոն, քանի մը քայլ անդին իր անցեալ կեանքին մէկ մասնիկը կ'ապրի:

Ձեռքը կը բարձրանայ դէպի դռան բռնակը. յուսահատ եւ ուժեղ պրկումով մը շապիկին օձիքը ոլորած՝ ըր գոտ մատերուն մէջ, ճակատագրին ձեռքին մղումին նման՝ վարանող մարմինը կը դարձնէ դէպի յարդանոցը:

Դուռը կը բանայ մեղմօրէն: Հոն, յարդերու խուրձերուն վրայ Թուանէթ նստած է քնացող զաւկին քովը:

Թափառականը մօտեցած է: Թուանէթ կը նայի, կը դիտէ արեւահար դէմքը, յիշատակներ ու գիծեր կը յայտնուին, կը ճշդուին ...

— Դո՛ւն ...

Թափառականը կանգնած է յանցապարտի նման:

Թուանէթ մեղմ կշտամբանքի բառերով կը յիշէ անցեալը, իր տառապանքը, Ֆրանսուայի զոհողութիւնը իր զաւկին անուն մը տալու համար:

Թափառականը քարացած է: Ինք զաւա՞կ մը ունի ուրեմն:

Մայրը շարժում մը կ'ընէ:

Ոտքերուն տակ քնացող տղան իրն է, քիչ առաջ իր ուսերուն վրայ կըրած մարմինը իր զաւկի՞նն էր...

Թափառականը անէացած է:

Անշարժ մարմնին քով մայր եւ հայր ծունկի են եկած, ցաւագին մտածումներու փոթորիկի մը տակ ...

Թուանէթ անցեալին ծալքերը կը բանայ:

Իրենց զաւակը դժբախտ է, որովհետեւ իրենց նախկին տէրը ապօրինի ծնունդի մը տալ չուզեր աղջիկը: Թափառականը այժմ միայն կը զգայ իր վարմունքին հետեւանքները:

Իր զաւակը դժբախտ է իր մեղքէ...

ԷՋ ՄԸ ԿԻԼԻԿԻՈՅ ՊԱՏՄՈՒԹԵՆԷՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՎԵՐՋԻՆ ԹԱԳԱՒՈՐԸ ԼԵՒՈՆ Ե. ԼՈՒՍԻՆԵԱՆ

— • —

Իր կեանքը փրկուած էր, բայց աշտարակը դաւադիրներու ձեռքն անցած էր: Այս տեսնէն սկսեալ՝ բերդին ներսն ու դուրսը կռուեցան, արքունական բնակարանին մէջն իսկ, զօտեմարտ՝ թագաւորին կողմնակիցներուն եւ հակառակորդներուն միջեւ: Գլխաւոր աշտարակին բար — ձունքէն՝ դաւադիրներ մահմեդականներուն նշաններ կը հաղորդէին, կը քաջալերէին զանոնք, եւ սանդուղներով անոնց վերելքի միջոցները կը դիւրացնէին:

Յանկարծակի յարձակումով մը, թագաւորը աշտարակին նորէն տիրացաւ: Բայց միեւնոյն ժամանակ, Հայերը, ամէնքն ալ զէնքը երեսի վրայ թողած էին եւ կաթողիկոսին հեղինակութիւնը միայն կը ճանչնային եւ բերդին դուռները կը բանային Աշուք Թեմուրի առջեւ:

Ամէն դիմադրութիւն ապարդիւն էր այլ եւս: Յաղթական էմիրը պատուաւոր անձնատուութիւն մը առաջարկեց եւ Լեւոն համակերպեցաւ:

Ապրիլ 16ի առտուն, Թողուց աշտարակը իր ընտանիքով, եւ գնաց թշնամի բանակատեղին: Հակառակ իրեն յանձնուած ապահովագրին, կը խորհէր թէ մահուան ընդառաջ կ'երթար: Իր զարմանքը մեծ եղաւ, երբ Եգիպտացի զօրավարը զինքն ընդունեց իր ցոյց տուած աներածութեան եւ կրած դժբախտութեան արժանավայել մեծարանքով.

— «Տէր արքայ, ըսաւ իրեն, մեր Տիրոջ՝ Սուլթանին կողմէն հրաման ունիմ, նախ եւ առաջ ձեզի ըսելու, որ երբ հաճոյ թուի ձեզ, սարակինոս դառնաք, ձեզի իշխան պիտի կարգէ եւ ձեզի պիտի յանձնէ ձեր թագաւորութիւնը, եւ եթէ չուզէք ընդունիլ այս առաջարկը եւ մնալ այս երկիրը, ձեզի պիտի տայ ձեր միջնաբերդէն դղեակ մը, որը որ նախընտրէք: Եթէ մնալ չուզէք այս երկիրը, եւ ուզէք հեռանալ, ձեզի պիտի տամ ապահով զօրախումբ մը, որ ձեզի ընկերանայ մինչեւ Տարսոն, եւ ուրկէ կրնաք անցնիլ ձեր երկիրը»:

Կորովամիտ թագաւորը մերժեց ուրանալ իր հաւատքը եւ նաեւ՝ իբրեւ պարզ ազնուատոհմ մը ապրիլ հողամասի մը վրայ, որուն օրինաւոր վեհապետը կը համարէր ինքզինքը: Գալով վերջին առաջարկին, չհամարձակեցաւ ընդունիլ զայն, Թակարդէ մը վախնալով, եւ նախընտրեց որ զինքը առաջնորդեն Գահիրէ, ուր ինքզինքը յանձնէ սուլթանին բարեացակամութեան:

1375 ապրիլ 22ին, Զատկի օրը, Աշուք - Թեմուր եւ յաղթական զօրքերը Հալէպի ճամբան բռնեցին, Հայաստանի մայրաքաղաքին մէջ, մահմետական կառավարիչ մը ձգելով: Էմիրը իր հետ կը տանէր թագաւորը, թագուհին եւ անոնց զաւակները: Գերիներու թիւին մէջն էին նաեւ Մարիամ թագուհին, Սոհէ - Տուլասր եւ Կոռիկոսի կոմսուհին, Պօղոս կաթողիկոսը, որ դէշ վարձատրուած էր՝ իր երդմնազանցութեան համար, եւ գլխաւոր աւագանին: Լեւոնի հետ դէշ չվարուեցան: Ընդհակառակն, ճամբու ընթացքին, մեծարանքներու արժանացաւ, բայց ի՞նչ անձկութիւն չունեցաւ իր քրիստոնեայ ասպետի սիրտը, երբ յաղթականին քայլերուն եռեւէն քաղաքը մտած պահուն որուն յաղթանակը կը զարդարէր, հարկ եղաւ որ ձիէն վար իջնէ եւ երեսահակ լսէ խուռնամբոխ բազմութեան ծափողջոյնները, որոնք մարգարէին փառքն ու Իսլամին անպարտելի զօրութիւնը կը փառաբանէին:

Սիսի գրաւման լուրը Գահիրէ հասաւ ազաւնիի մը միջոցաւ, զոր ղըրկած էր Պէյտեմիր՝ Սուրիոյ կառավարիչը, ինչ որ մեծ ուրախութիւն պատճառեց: Երեք օր չարունակաբար թմբուկ զարկին միջնաբերդին առջեւ, ի նշան խրախճանքի: Պատւոյ զգեստ մը ղրկեցին էմիրին: Բայց Եւրոպայի մէջ այս դէպքը աննշմար անցաւ: Ոչ ոք մտքէն կ'անցընէր՝ վրէժը լուծել Հայերու կրած պարտութեան: Տարի մը սահեցաւ, երբ Գրիգոր ԺԱ. յուսահատ՝ իրարու հետ մշտական կռիւի բռնուած քրիստոնեայ այլազան պետութիւնները հաշտեցնելէ, զինեց զինուորական միակ իշխանութեան, որ իրմէ կախում ունէր,— Հիւրընկալ ասպետներուն: Ծրջաբերականներով մատնացոյց բրաւ Պոհեմիոյ, Ֆրանսայի, Նավարի, Կաստելլիոյ, Անգլիոյ, Փորթուգալի իշխանութեանց Արեւելքի գործերուն եւ մասնաւորապէս Հայաստանի ողորմելի կացութիւնը: Հետեւաբար, պատուիրեց անոնց որ կազմ եւ պատրաստ հինգ հարիւր ասպետներ եւ նոյնքան ալ զինակիրներ, Փոքր Ասիա անցնին, 1377ի գարնան, եւ պատերազմի ձեռնարկեն, երբ Հռոդոսի աւագապետը եւ ինքն իսկ հրաման արձակեն: Անմիջապէս կամաւորներ հաւաքեց, յաջորդաբար յորդորելով Պուրկոնիի դուքս Ֆիլիփը, Լանգեստրի դուքսը եւ Արեւելքի ամբողջ ազնուականութիւնը: Պետրոս Ա. նորէն ձեռք առնելով գործը, Ֆրանսայի թագաւորէն կը սպասէր Տիւկէսկլէնի առաքումը՝ մեծ զօրախումբերով: Բայց կ'անգիտանանք արդիւնքը այս պատերազմական պատրաստութիւններուն: Հաւանական է, որ Թուրքերու արեւելեան Եւրոպայի մէջ ըսկսած շարժումները, անոնց որդեգրած ուղղութիւնը հարկադրեցին, որ փոխեն իրենց ուղղութիւնը:

Գ.

Յուլիսի կէսին, Լեւոն եւ իր ընտանիքը Գահիրէ հասան: Սուլթանին առջեւ տարին եւ առաջարկեցին որ թագաւորանայ քրիստոնէութիւնը: Թագաւորը մերժելու քաջութիւնն ունեցաւ թէեւ չէր անգիտանար այն փորձանքը՝ որուն կ'ենթարկէր զինք, իր ցոյց տուած ընդդիմութեամբ: Մահմետական չյոնացաւ իր վրայ, բայց վախնալով որ անգամ մը Եւրոպա գտնուի, իր փոխվրէժի ծրագիրները կրնայ գործադրել, որոշեց որ մէկտեղ պահանջելով մեռնի: Բաւականացաւ պահանջելով այն խոստմնագիր մը, թէ բնաւ պիտի չհեռանայ Գահիրէէն եւ այս հաւատումին վրայ յարաբերական ազատութիւն մը շնորհեցին իրեն:

Միւս գերիները աւելի հոգածութեան առարկայ եղան: Մարիամ թագուհին եւ Կոռիկոսի կոմսուհին թոյլտուութիւն ստացան Երուսաղէմ ուխտի երթալու, ուր իրենց կեանքը կնքեցին:

(6)

(Շար.)

րուն պատճառով ։ Անպարտաճանաչ
մըն է ինք ։
Պէտք է քալէ ։
Պէտք է որ Թուանէ , իր զաւակը ,
երջանիկ ըլլայ ։
Պիտի խօսի Մէթր Փիէռի հետ ։
Մինչ այդ պէտք է մնայ գիւղը ,
Ֆրանսուայի տունը , իբրեւ հին բա -
րեկամ մը՝ իր զաւակի աչքին ։
Իր նախկին տիրոջ հետ առաջին
հանդիպումը ապարդիւն կ՚անցնի ։ Թա-
փառականը կը սպառնայ եւ օր մը
բարձրահայեաց ծառի մը վրայ ու -
նեցած դիրքէն օգտուելով եւ նկատե-
լով «վարպետ»ին որսներէն բարձրա-
ցող ծուխ մը , այդ միջոցին մօտէն
անցնող ագարակատիրոջ կը սպառ -
նայ բոլոր հունձքը այրել իր ունեցած
խորհրդաւոր կարողութեամբ , եթէ
համաձայնի աղջիկը Ֆրանսուայի
զաւկին տալ ։
Մէթր Փիէռ վարէն ծուխը տեսած
է , կը պաղատի խնայել իրեն . մա -
րել կրակը ։ Մխամխ եւ ընչաքաղց
գիւղացին վարէն չի տեսներ դոյլե -
րով հասնող բանուորները , եւ քիչ
ետոյ դադրած ծուխին արդիւնքը կը
վերագրէ Թափառականին կախարդա-
կան միջամտութեան եւ անհասկնալի
պատերուն ։
Մէթր Փիէռ պարտուած է . կը խոս-
տանայ հետեւեալ օրը կէս օրին իր
պատասխանը բերել Ֆրանսուային ։
Սենեակին մէջ , անշարժ ու մտած-
կոտ , իւրաքանչիւրը ինքն իր մէջ ամ-
փոփուած , իրենց աչքերը սեւեռած
մեծ ժամացոյցի սլաքին , Ֆրանսուա ,
Թուանէթ , Թափառաչրջիկը եւ Թուա-
նէ կը սպասեն . . .
Թուանէ ջղագրգիռ է , պրկուած ,
խիստ ։
Վայրկեանները կ՚անցնին , ծանր ,
համատագրական . . .
Սլաքները կը միանան 12ին վրայ ։
Թուանէ դուրս կը նետուի , դաշտին
մէջ , հեռանալով առանց ետին նայե -
լու . . .
Թափառականը դեռ անշարժ կը նա-
յի սլաքներուն . . .
Պիտի գա՞յ ։
Վայրկեաններ կ՚անցնին , տանջա -
ւոր մը ։
Մէթր Փիէռն է ։
Թափառականը ցցուած է դիմացը .
աչքերը չէշտակի կը մխուին անոր
վարանոտ նայուածքին ։
— Այո բսելու եկայ ։
Լայն ու երջանիկ ժպիտ մը կը ճա-
ռագայթէ Թափառականին դէմքին
վրայ , ու մարդը կը նետուի խոտե -
րուն մէջէն տղուն հետքին վրայ ։
— Թուանէ՛ , Թուանէ՛ . . .
Կը հասնի գետափին . ոչ ոք , հեռուն
մարդ չկայ , ոչինչ կը շարժի ։
Ջուրին վրայ ծփանք մը սակայն .
գլուխ մը . . .
Թափառականը կը նետուի հոսան -
քին մէջ . կը լողայ , կը հասնի գլու -
խին , կը հանէ ջուրէն մարմինը , ան-
կամ մըն ալ իր ուսերուն վրայ կ՚առ-
նէ Թանկագին բեռը , եւ կը վերա -
դառնայ . . .
Թուանէ երջանիկ է ։
Ալինը իրն է այժմ ։
Ամուսնացած են ։
Ծննդեան գիշեր է . լապտերները
վառած տնեցիները եկեղեցի կ՚երթան ,
Թափառականը կը մնայ մինակ , մը -
տածկոտ ։
Կէս գիշերուան ընթրիքի սեղանը
դրուած է ։ Քիչ յետոյ իր զաւակը ,
կինը , հարսը պիտի միանան անոր
շուրջը . . .
Դուրսը քամին կը սուլէ , մութ հո-
վիտներէն , լայն ճամբաներէն ։
Թափառականը դանդաղօրէն կը մօ-
տենայ սեղանին . իր պնակը եւ պա -
տառաքաղը կը վերցնէ , ու կը դնէ
պահարանը . կ՚առնէ իր ցուպը եւ ծը-
րար մը , երկարօրէն կը նայի շուրջը ,
իմաստակներուն անկիւնը ամբարելով
իրեն տարուան կեանքի մը պատ -
կերները , կը բանայ դուռը մութ ան -
ծանօթին վրայ , ու կը մեկնի դան -
դաղօրէն , յոգնած ձայնով մը երգե-
լով .
Կայէ ազա՛տ , ազատ ,
Մեծ ճամբան իր լար. բոպէներն ունի ,
Կայէ ազատօրէն .
Մեծանուն հեղինակին անմահ գոր-
ծին արժանավայել պատկերացումն
է Ռոբրայթին ի վեր Imperial Pathé/
պաստառին վրայ ներկայացուած՝
այս ժապաւէնը , որ քանի մը կատա -
րելագործ յաջողածներուն շարքը կա -
րելի է դասել անպայման ։
Արժանիքին ամենամեծ մասը կ՚եր -
թայ անշուշտ մեծատաղանդ արուես-
տագէտ Վիքթօր Ֆրանսէնի , որուն
կենդանի , ջղուտ եւ նուրբ խաղը , ի -
րական ու խոր ապրումները գեղար -
ուեստական հաճոյքի մը հետզհետէ
ծաւալուն մակընթացութեամբ կու -
տան , ողողել դիտողին միտքն ու հո -

Կրնամ ըսել՝ որ մինչեւ այժմ Ֆր-
րանսէնի կատարած շարժանկարային
դերերուն ամէնէն ուշագրաւն է իր
« Թափառական »ը ։
Օր . Թանիա Ֆէտօր արժանաւոր
խաղակից մը եղած է , հոգեկան զա -
նազան եւ դժուարին ապրումներու
արտայայտութիւններուն տալով
կենդանի եւ տպաւորիչ շունչ մը , ան-
հոգ ու երջանիկ սիրուհիի կացութե-
նէն մինչեւ ցաւատանջ եւ ալեհեր
մօր մը հոգեխռով պահերը ։
Բեմադիր Ֆէոնան Ռիվէռ խղճմտ -
օրէն մօտեցած է մեծ գրագէտի գոր-
ծին , գիտցած է խտացնել յատկանշ -
ական եւ գեղատեսիլ պատկերներու
մէջ անոր պարունակած փիլիսոփա -
յական մտածումները ։
Փօվանսի գեղեցիկ եւ արեւոտ տե-
սարանները՝ նկարիչի մը ճաշակը
մատնող ընտրութեամբ ադուցուած ,
բնութեան փառաբանումը կ՚ընեն ,
Թռչուններուն եւ խոտերուն մէջէն
ցրտցրտացող միջավայրերուն երաժշ -
տութեամբ ։
Բնութեան փառքին շուրջ հիւսուած
բանաստեղծութիւն մը ամբողջ ։
Թիարքօ Ռիշըփէնի երաժշտութիւ -
նը այդ բոլորին խորը կը կազմէ նկա-
րագրական սխորժալուր մթնոլորտ
մը ։
Ներդաշնակ ամբողջութիւն մը
կազմող դերակատարներուն մէջ
պէտք է յիշել , Տիկին Մարքէն , Լիւ -
սի Լէժէ , Պ . Պ . Ժ . Քօլէն , Լիւովի ,
Մօրթօն , Ռիվէռ կրտսեր , եւն . ։

ՀՐ . ԱԼԵԱՆԱՔ

ԴԱՇՆԱԿԻՑՆԵՐԸ ԴԵՌ 1919ԻՆ ԼՔԵՐ ԷԻՆ

ՑՈՅՆԵՐՆ ՈՒ ՀԱՅԵՐԸ

— • —

Փոքր Ասիոյ հէլլէն գրաւման բա -
նակի նախկին սպարապետը Զօր . Փա-
րասքէվօփուլօս , մօտ ատենէն հրա -
տարակութեան պիտի տայ իր յուշե -
րը պարունակող հատոր մը ։ Հատորի
բովանդակութեան տեղեակ ըսթեր -
ցող մը , Աթէնքի «Էլլինիքմօս» թեր-
թին մէջ դիտել կուտայ , թէ Զօր .
Փարասքէվօփուլօս , անաչառ բովան -
դակութիւն ունեցող հրատարակու -
թեան մը չէ որ ձեռնարկած է եւ զանց
առած է մանրամասնաբար շարք մը կա-
րեւոր վաւերաթուղթեր , որոնք բա -
ւական լոյս պիտի սփռէին այդ շրջա-
նի անցուդարձերուն վրայ ։
Այս առթիւ , յիշեալ լաւատեղեակ
ընթերցողը հրատարակութեան կու-
տայ զոյգ մը գաղտնի վաւերաթուղ -
թեր , որոնք այնքան շատ բան կ՚ըսեն
դաշնակիցներու տրամադրութեանց
մասին , դեռ այն շրջանին , երբ մար-
դիկ այնքան կոյր հաւատք ունէին
դաշնակիցներուն վրայ ։
Իրենց ներկայացուցած չահեկանու-
թեան համար սորբեւ կը թարգմա -
նենք այդ պաշտօնական փաստա -
թուղթերը , որոնցմէ մէկը առանձ -
նապէս կը շահագրգռէ նաեւ մեզ ,
Հայերս ։

ԲԱՆԱԿԻ ՍՊԱՅԱԿՈՅՏԻ
ՍՊԱՍԱՐԿՈՒԹԻՒՆ — Բ . ՊԻՒՐՕ
Տեղեկագիր թիւ 2 — Օգոս -
տոս 7 — 22, 1919
Զինուորական բնոյթ ունեցող
ընդհ . տեղեկութիւններ .

« Պանտրմա նոր ժամանած անգ -
լիացի Լաֆօնթէնը լաւ տրամադր -
ուած կը թուի Ցոյներու նկատմամբ ։
Բարեբախտաբար , ան ալ մանուկցե-
ցաւ Քուրսուլիի քննիչ յանձնաժողո -
վին ։
« Միւս կողմէն , հոն գտնուող ի-
տալացի Փարճիալին , որ իրեն իբրեւ
հետեւորդ ունի միշտ Մէհտի անու -
նով Թուրք - ալպանացի մը , իր տե -
ղեկագրին մէջ ի յայտ կուգայ միշտ
իբրեւ հելլենատեաց մը (տեղեկ .
գնդ . Քաթէխաքիսի 10—8—19) ։
Գոնիայի կուսակալին կողմէ Թուրք
կառավարութեան ուղղուած հեռագ -
րի մը համաձայն , բնակչութեան զո-
հունակութիւնը կը յայտնուի Իտա -
լացիներու մասին եւ կ՚ըսուի թէ ժո -
ղովուրդը անհամբեր տրամադրու -
թիւն ունի Մուսթաֆա Քէմալի շարժ-
ման նկատմամբ ։
« Իզմիրի կուսակալութեան մէկ
պաշտօնագիրը (13 — 7 — 19, թիւ
1485/109) կը խոստովանի թէ Թուր-
քերը լաւ կը գտնեն յունական իշխա-
նութեանց վերաբերումը (տեղեկ .
Քաթէխաքիսի 13 — 8 — 19) ։
« Նախկին մեծ վէզիր Իզզէթ փա -
շայի թիկնապահ Նաճի պէյի զեկոյ-
ցին համաձայն , Էնվէր հաշտուած է
Մուսթաֆա Քէմալի հետ եւ հռչակած
են Արեւելեան Թուրքիոյ պետութիւն ,
չճանչնալով Սուլթանը եւ պահանջե -
լով , որ գահ բարձրանայ անոր գա -
հաժառանգը Մէճիտ էֆէնտի ։ Անոնք
թղթադրամներ հրապարակ հանած
են իրենց ստորագրութիւններով ։
« Պանտրմայի մարզպանը Աթքին -
սըն (եթէ անոր եղբայրը չէ) հրա -
ւիրած է Լոնտոնի Փրանս-լըվանթէն -
ները , որպէսզի բողոքագիր մը ստո -
րագրեն եւ ուղղեն Անգլիոյ արտա -
քին նախարարութեան՝ Իզմիրի հել -
լենական գրաւման դէմ ։ Ինչ կը վե -
րաբերի Փոքր Ասիոյ քննիչ յանձնա -
ժողովի անդամ Թօմսընին , անիկա ,
բացէ ի բաց թրքասէր մէկն է եւ վախ
կայ որ ազդէ նաեւ միւս անդամնե -
րուն վրայ» ։
Մասն . թիւ 764)11

ԲԱՆԱԿԻ ՍՊԱՅԱԿՈՅՏԻ
ՍՊԱՍԱՐԿՈՒԹԻՒՆ — Բ . ԲԻՒՐՕ
Տեղեկագիր թիւ 6 , Հոկտ .
13 — 31, 1919
Զինուորական բնոյթ ունեցող
ընդհ . տեղեկութիւններ

« Ֆրանսացիները (զինուորագրա -
կան եւ քաղաքային պաշտօնեաներ)
վերջերս մեծ թրքասիրութիւն մը
ցոյց կուտան ու գրեթէ բոլորը , Թր -
քական վեհապետութեան անեղծ
պահպանման մասին կ՚արտայայտը -
ւին ։
« Պոլսոյ մէջ , ամէն մէկ օտար
կ՚աշխատի իր սեփական հաշւոյն հա-
մար , յօգուտ իր շահերուն եւ իր ազ -
դեցութիւնը աւելցնելու նպատակով ։
Ինչպէս կը տեսնուի , Պոլսոյ Ֆրան -
սական մարզպանութեան պաշտօնա -
կան շրջանակները կ՚ազդուին լըվան-
թէններէն եւ Ֆրանսայի զանազան
սեղանաւորական շրջանակներէն , եւ ,
շատոնց խրացուցած են՝ Թուրքիոյ
հին թէ , Թուրքիա պէտք է պահէ իր
լու գաղափարը ։ Ֆրանսական մարզ -
պանութեան մէջ շատ քիչեր հաստատ
մնացած են իրենց առաջուան գաղա -
փարին մէջ , թէ Թուրքիան պէտք
է պատժուի եւ պէտք է սահմանա -
փակուի Փոքր Ասիոյ կեդրոնական
մասին մէջ ։ Գրեթէ ամէնքը կը խոր-
հին թէ , Թուրքիա պէտք է պահէ իր
տիրապետութիւնը Պոլսոյ , ՀԱՅԱՍ -
ՏԱՆԻ եւ Իզմիրի վրայ ։ Այս ոգիով
ալ կ՚աշխատին ու կը ջանան , որ Ֆր-
րանսական կառավարութիւնը իւրա-
ցընէ իրենց տեսակէտները ։
«Միւս կողմէն , կ՚ըսուի թէ Անգ -
լիացիները Մուսթաֆա Քէմալի հետ
ստորագրած են առժամեայ համա -
ձայնագիր մը , որուն հիման վրայ
Անգլիացիները չպիտի դպին Թրքա -
կան կազմակերպութիւններուն , իսկ
Թրքական չէթէները չպիտի յարձա -
կին Անգլիացիներու վրայ եւ չպիտի
աւրեն երկաթուղագծերը ։ (Տեղեկ .
գնդ . Քաթէխաքիսի , 9 — 10—1919) ։
« Մեր ազգակիցներուն բանտար -
կութիւնները , սպանութիւնները եւ
ճնշումները կը շարունակուին անխը-
տիր բոլոր գաւառներու մէջ ։ (Տեղեկ .
Տիեզերական Պատրիարքարանի , 9 —
10 — 1919) ։

ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ

Լիբանանի եւ Սուրիոյ ՀԱՅՐԵՆԱԿԻՑՆԵՐՈՒՆ

— • —

ՄԱՐՍԷՅԼ .— Միութեանս ընդհ .
ժողովը տեղի ունեցաւ նոյ . 10ին ,
կիրակի օր , Պուլվառ Տիւգոմիէ թիւ
50 սրահը ։
Միութեան նորընտիր նախագահ Պ .
Աֆէլ մանրամասնութիւններ տուաւ
վարչութեան աշխատանքներու , ինչ-
պէս նաեւ օժանդակութիւն խնդրելու
առաջադրութեամբ կատարուած բե -
րանացի եւ գրաւոր դիմումներու
խոստացուած պատասխաններու մա -
սին ։ (Դիմումները կատարուած էին
հեղինակաւոր պետական անձնաւո -
րութեանց թէ Ֆրանսական , թէ
Սուրիա — Լիբանանական , ինչպէս
Էրիոյի , զօր . Կուրոյի ,որուն անձնա-
կան քարտուղարը եղած է ժամանա -
կին Կիլիկիա եւ Սուրիա) ։ Դիմում -
ներ եղած են նաեւ սուրիական եւ լի-
բանանեան կառավարութեանց նա -
խագահներուն , ինչպէս եւ Մ . Նա -
հանգներու եւ Հարաւ . Ամերիկայի
լիբանանեան — սուրիական կազմա -
կերպութեանց եւ մեծահարուստնե -
րու ։
Միաժամանակ խնդրուած է Մար -
սէյլի նահանգապետի կցորդ Րէյմոն
Վիտալի պատւոյ նախագահութիւնը ,
որ սիրով ընդունած է ։
Այս առթիւ հետեւեալ որոշումնե -
րը տրուեցան . Ա . — Առանց հրաւի -
րագրի , եւ իւրաքանչիւր ամսուան
առաջին չարթուան կիրակին , Միու -
թեան ընդհ . անդամական ժողովը
տեղի կ՚ունենայ Պուլվառ Տիւգոմիէի
սրահը , թիւ 50 , կէսօրէ առաջ ժամը
10—12 ։
Բ .— Իւրաքանչիւր չարթուան չա -
բաթ օրերը , ժամը առաւօտեան 9էն
մինչեւ երեկոյեան 6ը բաց է Միու -
թեան գրասենեակը նախագահի ներ -
կայութեամբ 2, ռիւ տէ Ֆլօ պլէօ
Պօնփար ։
Գ .— Ամէն չարթուան չաբաթ օրե -
րը կէսօրէ վերջ , ժամը 3էն 6 , տեղի
կ՚ունենայ Միութեան վարչական ժո -
ղովը իր գրասենեակին մէջ ։
Դ .— Ամէն կարեւոր խնդրանք
պէտք է ըլլայ գրաւոր , ուղղուած
միութեան նախագահին , որուն կցը -
ուելով նախագահին գրաւոր դիմու -
մը կը ներկայացուի ուր որ անկ է ,
անձամբ կամ թղթատարով ։
Ե .— Ամէն արձանագրեալ անդամ ,
որ յառաջիկայ ընդհ . ժողովին ներ -
կայ չի գտնուիր առանց բանաւոր
պատճառի եւ կամ ամսավճարները
չի վճարեր , անդամական իրաւունք-
ներէ պիտի զրկուի ։
Ցառաջիկային միութեան օգտին
տրուելիք համերգին համար պատ -
րաստուած է ծանօթ երաժիշտներու
օժանդակութիւնը ։ Իսկ սրահը ձրիա -
բար տալու տրամադրութիւն յայտ -
նած է , Միութեանս վարչական ան -
դամներէն Պ . Ճօրճ Անթուան (Քոր -
նիշի բարձունքին ունեցած իր սեփա -
կան գեղատեսիլ կալուածին մէջ) ։
Միութեանս սոյն յարգելի գանձա -
պահը արդէն ձրիաբար տրամադրած
է գրասենեակ մը նոյն կալուածին
մէջ , իբրեւ Միութեան կեդրոնատե -
ղի ։
Ըստ Միութեան ծրագրին , Միու -
թիւնը իր մէջ ընդունած է եւ պիտի
ընդունի Լիբանանցի , Սուրիացի ա -
մէն դասակարգի մարդիկ , հարուստ
թէ աղքատ , բանուոր թէ առեւտրա -
կան ։ Իր նպատակն է հաւաքուիլ մէկ
դրօշի տակ , առանց կուսակցական
եւ ցեղային խտրութիւններու ։ Օգ -
նել եւ օգտուիլ բարոյապէս թէ նիւ -
թապէս , հետեւիլ տեղական օրէնք -
ներուն տրամադրութեանց , որոնց
անծանօթ մնալով զոհ կ՚երթանք առ
հասարակ Հայերս ։
Նկատելով որ մեր բնիկ Լիբանան -
ցի - Սուրիացի հայրենակիցները ,
Հայերուս տասը առ հարիւրն իսկ
չեն կազմեր եւ անոնք առ հասարակ
ունեւորներ են , եւ հետեւաբար սոյն
Միութեան բարոյական եւ նիւթական
բարիքներէն օգտուողները առ հասա-
րակ Հայերս պիտի ըլլանք , ուստի
պէտք է որ մենք ալ սիրով փարինք
այս գործին ։ Ոչ միայն հայ աշխա -
տաւորները , այլ նաեւ առեւտրական-
ներն ու հարուստները պէտք է չար -
ժին պարտաճանաչ գիտակցութեամբ ,
քաջալերելով այս գեղեցիկ ձեռնար -
կը ։

Մ . ԱՒԵՏԵԱՆ
(փոխ-նախագահ)

ԿԵԱՆՔԸ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Հ. Յ. Դ. Օրը Առնուվիլի մէջ

— • —

ԱՌՆՈՒՎԻԼ (Ցապաղած) .— Հ . Յ .
Դաշնակցութեան «Վարդան» ենթա -
կոմիտէի հովանաւորութեամբ «Բագ-
միկ» խումբը տօնեց Դաշնակցութեան
Օրը , 10 նոյ . կիրակի կէսօրէ վերջ ։
Ժամանակին սրահը լեցուած էր գի -
տակից հայրենակիցներով , որոնք ե-
կած էին լսելու Դաշնակցութեան
խօսքը ։ Բեմին ճակատը Դաշնակցու -
թեան դրօշը եւ զինանշանը զետեղ -
ուած էին ։ Նախագահ ընկ . Ս . Մկր-
տիչեան հանդէսը բացաւ «Մշակ բան-
ուոր»ով , զոր նուագեցին ընկերներ
Մ . Անմահեան եւ Ռ . Տէր Վարդան -
եան ։ Նախագահը իր բացման ճառով
բացատրեց Դաշնակցութեան դերը
անցեալին եւ ներկային մէջ ։ «Անցեա-
լով Դաշնակցութիւնը տուաւ իր ըն-
տրանին հայ ժողովուրդի ազատու -
թեան համար եւ ներկայիս կ՚աշխա -
տի օտարութեան մէջ վառ պահել
ազգային գիտակցութիւնը ։ Դաշնակ -
ցութիւնը եղած է միշտ աշխատաւո -
րական , ինչպէս կը վկայեն իր շար -
քերը , մտաւորականութիւնը եւ հե -
րոսները» ։ Ապա բեմ հրաւիրեց օր -
ուան բանախօս ընկ . Ս . Սասունի , որ
իր կուռ ճառով բացատրեց Դաշնակ -
ցութեան Օրուան նշանակութիւնը ։
«Դաշնակցութիւնը իր 45 տարուան
գործունէութեամբ , սարկացած հայ
ժողովուրդին սովեցուց ազգային
գիտակցութիւն , ռազմական ոգի ըլ-
լաւ իր հերոսներով եւ բերաւ այն
համոզման թէ պէտք էր մեռնիլ ապ-
րելու համար ։ Եւ եթէ այսօր օտարու-
թեան մէջ ցրուած կը շարունակէ իր
գործը , գիտէ թէ տակաւին ազգը
պէտք ունի իրեն ։ Այո , մենք հայրե-
նիք ունինք , կառավարութիւն ու -
նինք , բայց եւ չունինք , որովհետեւ
գաղթականութիւն մը ունինք որ Հա-
յաստանի բնակչութեան դրեթէ հա -
ւասար է ։ Այո , բոլոր ազգերն ալ ու-
նին գաղութներ , բայց անոնք չեն
մէկ մասնիկն են բուն ժողովուրդին ։
Դաշնակցութիւնը պիտի մնայ պատ-
նէշին վրայ , պէտք է բողոքէ , պիտի
քննադատէ , պիտի գործէ , մինչեւ
այն ատեն երբ կ՚իրականանայ մեր ի-
տէալը ,— փոխադրել գաղութները եւ
միացնել Թրքահայաստանը որ մերն է
եղած երեք հազար տարիներ եւ մերը
պիտի ըլլայ ապագային» ։
Հանդէսին հրաւիրուած էր ընկեր -
վարական մանդոլինը ։ Ընկ . Ս . Սա-
սունի խօսեցաւ նաեւ ֆրանսերէն ճառ
մը , գոհ ձգելով հիւրերը ։ Ընկերվա-
րականներու ներկայացուցիչ ընկ . Mé-
zourié բեմ հրաւիրուելով խօսեցաւ
խրատական մը եւ ըսաւ .
— Հայեր , եւ հայ ընկերներ , դուք
թէեւ ընկերվարականներ էք , բայց
մենք ձեզի կը զգուշացնենք որ մեզի
հետ փորձոց չընէք , որովհետեւ օտա-
րական էք , եւ այդպիսով կը վտանգ -
էք ։ Դուք օգնեցէք մեզի նիւթա -
պէս եւ բարոյապէս , կարդալով մեր
թերթերը , որոնք ձեր շահերը կը
պաշտպանեն ։
Ցետոյ շնորհակալութիւն յայտնեց
մանդոլինին կողմէ ։
Երգեց Օր . Հ . Կնեազեան , արտա -
սանեց ընկ . Օ . Կարապետեան ։
Հանդէսին երկրորդ մասը յատկաց-
ուած էր «Ուշ լինի նուշ լինի» ուրախ
օփերէթին , որ ներկայացուեցաւ ընկ .
Յ . Ուզունեանի ղեկավարութեամբ
Ալֆորվիլի մէջ կազմուած թատերա-
կան Միութեան կողմէ ։ Պէտք է ըսել
որ բոլոր դերակատարները շատ յա -
ջող էին ։ Մասնաւորապէս գովելի են
Տիկիններ Գ . Տէր Խաչատուրեան , Շ .
Զէրչեան , Ի . Ալթունեան ։ Պ . Պ . Վ .
Ուզունեան , Ն . Բաղուճեան , Վ . Ման-
կասարեան , Տէր Խաչատուրեան եւ
Յ . Մինասեան ։ Իսկ փոքրիկներ Գ .
Տէր Խաչատուրեան եւ Վ . Ուզունեան
պարեցին շատ գեղեցիկ եւ յաջող
հայկական պարեր որոնք կրկնուեցան
ծափերով ։
Ընկ . նախագահը հանդէսը փակեց
շնորհակալութիւն յայտնելով հանդի-
սականներուն եւ դերասանական
խումբին ։ Ժողովուրդը մեկնեցաւ գոհ
եւ յուսադրուած ։

Յ . ՃԻՀԱՆԵԱՆ

ՄԱՄՈՒԼ

ԽՕՍՔՆ ՈՒ ԳՈՐԾԸ

= • =

Ցօդուածագիր մը հետեւեալ խոր -
հրդածութիւնները կ՚ընէ Սոֆիայի
«Ազատ Խօսք»ին մէջ Կոմիտաս վար-
դապետի մահուան առթիւ (11 նոյ .) .
— « Կը խորհիմ թէ եթէ օտար մը
կարդար այն բոլորը , զոր հայ մտա-
ւորականութիւնը սրտի կատարեալ
անկեղծութեամբ նուիրեց Կոմիտա -
սին , բացառիկ թիւերը , քերթուած -
ները , խմբագրականները , ճառերը
եւն . , եւն . , անմիջապէս պիտի բա -
ցագանչէր .
— Ահա բացառապէս երաժշտական
ազգ մը ։ Իր երաժիշտին կորուստը
այսպէս սգացողազգ մը , անշուշտ իր
կեանքին մէջ ալ երաժշտութիւնը ա-
ռաջին գիծի վրայ դրած է ։ Վարժա-
րաններու , ընտանեկան յարկերու ,
միութենական շրջանակներու մէջ
գործնական եւ ձայնական երաժշտու-
թիւնը մեծապէս պէտք է ծաղկած ըլ-
լայ ։
Այո , այսպէս պիտի խորհէր մեր
իրականութեան անգիտակ օտարա -
կանը ։
Դժբախտաբար այդ իրականութիւ-
նը ամենեւին մխիթարական երեւոյթ
մը չի պարզեր ։
Թողունք մէկ կողմ գործնական ե-
րաժշտութիւնը , որուն մէջ այնքան
ետ մնացած ենք , բաղդատմամբ մեր
միջավայրին ։ Զխօսինք հայ ծնողք -
ներուն վրայ , որոնց մտահոգու -
թեանց ամենավերջինն է իրենց զա -
ւակներուն սորվեցնել գործիք մը , ո-
րուն ուսումը ոչ թէ պերճանք մըն է
այսօր , այլ մաս կը կազմէ ընդհա -
նուր դաստիարակութեան ։
Գանք բուն իսկ մեր տոհմիկ , այ -
սինքն ձայնական երաժշտութեան ։
Այս կալուածին վրայ ով որ ջանքեր
թափած է , ան կրնայ միայն ըսել թէ
ինչ մեծ դժուարութիւններով կը
կազմուի ու կը պահուի ներկայանալի
երգչախումբ մը ։ Մեր նոր սերունդը
եռանդ մը ցոյց չի տար իր ձայնը կր-
թելու , ականջը մարզելու , երաժշ -
տական ըմբռնումն ու ճաշակը զար -
գացնելու ։ Ցաճախ կոմմնակի աղ -
դակներ պէտք են զայն դէպի այդ
մղելու համար ։
Եւ սակայն Կոմիտաս երգչախումբ -
բերու մէջ է որ ապրեցաւ ու տակէ
վերջ ալ հոն պէտք է ապրի ։
Կոմիտասեան ժառանգութիւնը մեծ
է , թանկագին ու անփոխարինելի ։
Այս ժառանգութիւնը ապրեցնել ու
արժեցնել այնքան դիւրին գործ չէ ։
Այդ երգերը ունին ուրոյն ճաշակ մը ,
ոճ մը , շունչ մը , որ իրենց էութիւնը
կը կազմէ ։ Հայ նոր սերունդը , կոր-
ուած գիւղերէն , ուր ծնած ու երգը-
ւած են այդ եղանակները , այսօր
հետզհետէ կը դժուարանայ տալու
անոնց հարազատ տոհմիկ դրոշմը ։
Պէտք է որ երգենք կոմիտասեան եր-
գերը , բայց պայման է որ զանոնք եր-
գել գիտնանք , այնպէս ինչպէս ինք
կը բաղձար որ երգուէին ։
Որպէսզի աս կա ըլլայ , պէտք է
ազգովին զոհողութիւններ կատար -
ուին ։ Պէտք է կազմել երգչախումբ -
բեր հոն ուր չկայ ։ Գոյութիւն ունե -
ցող երգչախումբերը պէտք է քաջա -
լերել նիւթապէս եւ բարոյապէս ։
Մեր երաժիշտներուն ապրուստը
պէտք է ապահովել ։ Հայ երգի մաս -
նագէտներուն (Կոմիտասեան Սանե -
րուն եւ ուրիշներուն) միջոցներ տը -
ուելու են ճամբորդելու , երկիրէ եր -
կիր , քաղաքէ քաղաք շրջելու , հայ -
կական երաժշտութեան նորակազմ
արուեստին աւանդութիւնը փոխան -
ցելու համար բազմութիւններու ։
Այն ատեն է որ Կոմիտասին դագա-
ղին շուրջ յարուցած մեր ողբ ու կո-
ծին աղմուկը կը մաքրուի ունայնա -
միտ ու պարծենքոտ ցոյցի մը կաս -
կածանքէն » ։

ԶՈՀԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԿՍԿԾԱԼԻ ԿՈՐՈՒՍՏ ՄԸ ԵՒՍ

ՄԱՐՍԷՅԼ , 15 նոյ .— Հ . Յ . Դ . Պո-
մոնի Զաւարեան կոմիտէն այս երկու
տարուան շրջանին տխուր պարտակա-
նութիւնն ստացած է ցուրտ հողին
յանձնելու իր շատ սիրելի ընկերնե -
րը ։ Կորսնցուցինք մեր մեծանուն ընկ .
Մ . Վարանդեանը , որուն ցաւը կ՚ող-
բանք մինչեւ այսօր եւ ընդմիշտ ։ Դեռ
15 օր առաջ էր թաղեցինք մեր յար -
գելի ընկերոջ Գ . Շահլամեանի զա -
ւակը՝ Սիմոնը , որուն վաղահաս եւ
կսկծալի մահը կ՚ողբանք բոլորս ։ Մեր
բոլոր սրտագին խօսքերն ու բառերը
անզօր են մխիթարել հէք ծնողքը ։
Ազգովին դառնութեան բաժակը ցը -
մրուր քամած , ցրուած աշխարհի
չորս հովերուն , հազիւ իրար ճանչնա-
լու մխիթարութիւնն ունէինք , եւ ահա
նոր սուգ մը , մեռաւ ընկ . Ցարութիւն
Գոնտուրաճեանը , Պոմոնի Զաւարեան
ենթակոմիտէի արժանաւոր մեր ըն -
կերը , — մեծ իր համեստութեամբ եւ
հաւատաւոր Դաշնակցականի անսա -
սան եռանդով ։ Կը սիրէինք զինքը եւ
կ՚ամչնայինք իր քով բարձրէն «մենք
Դաշնակցականներս» ըսելու , մենք որ
վարժ ենք շատ աժան ծախելու այդ
փառքը ։ Կ՚ամչնայինք յիշելով ընկեր
Գոնտուրաճեանի անսահման զոհո -
ղութիւնն ու նուիրումը ։ Ընկճուած
անողոք հիւանդութեան տակ , հազար
ու մէկ հոգերով ծանրաբեռնուած ,
չէր ուզեր ոչ մէկ վայրկեան իր կու -
սակցական պարտականութեան մէջ
թերանալ ։ Աշխատիլ կ՚ուզէր , հասնիլ
կ՚ուզէր եւ եթէ չկարենար ինքզինքը
կը դատապարտէր ։ Մեռաւ այս ըն -
կերը որ դեռ ապրիլ կ՚ուզէր ,եւ պէտք
էր ապրէր ։ Ցանձնեցինք զինքը այս
օտար հողին , որուն հետ ոչ մէկ ա -
տեն չէր հաշտուած ։ Հայրենիք եւ
հայրենի հողն էր իր երազը ։ Ընկ . Հ .
Սէրէնկիւլեան յանուն ենթակոմիտէ-
ին հրաժեշտի խօսքը ըսաւ յուզուած ,
յուզելով նաեւ բոլորս ։
Գացիր դուն ընկեր , կարօտը սր -
տիդ , իղձերդ անկատար ։ Ցիշատակդ
յարգելու իբրեւ լաւագոյն միջոց ,
պիտի ընդօրինակենք քու կեանքդ ։
Հանգիստ ոսկորներուդ որոնք այն -
չափ շատ էին տանջուած ։
Ընկերը իր ետին կը թողու այրին
հինգ չափահաս զաւակներով ։ Մեր
պարտքն է մխիթարել զիրենք ։ Մեր
խորին ցաւակցութիւնը ընկերոջ այ -
րիին , զաւակներուն եւ բոլոր պա -
րագաներուն ։

Յովհ . Տէօմէնեան

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ թանաքով եւ մելանով ։

ներողամտութեամբ վարուիլ, բայց պաշտպան փաստաբանը յառաջ նետուելով գոռաց.

— Ես ներողամտութիւն չեմ ուզեր: Ես ինքս պիտի ներկայացնեմ իմ պաշտպանութիւնս:

Ատեանը նորէն քաշուեցաւ, օրինական պատիժը տնօրինելու համար պաշտպան փաստաբանին. բայց նկատի առնելով մեղմացուցիչ պարագաները, գոհացաւ պարզ յանդիմանութեամբ:

Ամբաստանեալներէն Քրայ կը պատմէ...

Յետոյ շարունակուեցաւ Միօ Քրայի հարցաքննութիւնը: Ամբաստանեալը նախ ուրացաւ ամէն բան, հակառակ իր նախորդ յայտարարութեանց, յետոյ խոստովանեցաւ թէ երեք անցագիրներ ստացած էր, տարբեր անուններով, Փէչթայէն Փարիզ ճամբորդած ատեն: Ըսաւ թէ ուրիշ ընկերներու հանդիպեցաւ Փարիզեան սրճարանի մը մէջ եւ յետոյ Էքս գնաց, ուր սպասեց մինչեւ սպանութեան օրը, նոյն օրուան առաւօտ Մարսէյլ գնաց Քէլէմէնի հետ, երկու ատրճանակ, երկու ձեռնառումբ եւ 1500 ֆրանք ստանալով Մարիօ Վուարիչէ (անհետացած):

ՆԱԽԱԳԱՀԸ.— Ուրեմն զարշելի ոճիրին գինն էր որ ստացար:

ՔՐԱՅ.— Ձէնքերը Փեթարը տուաւ, իսկ դրամը չիկահեր կինը: Մարսէյլի փողոցները խռնուած էին աճագին բազմութեամբ: Վէլիչքօ Քալէմէն (արքայասպանը) քաշեց տարաւ զիս, ըսելով.— «Ես գիտեմ ո՛ւր կ'երթամ եւ գիտեմ թէ ինչ պիտի ընեմ»: Ահագին բազմութեան տեսարանը խրտչեցուց զիս եւ ես ձգեցի փախայ, որովհետեւ կը վախնայի անմեղ մարդոց վնասելէ: Անհետանալով, վերադարձայ ուղղակի Էքս, ուրկէ գացեր էի:

ՆԱԽԱԳԱՀԸ.— Դուն անդամ էիր ահաբեկիչներու, չարագործներու ընկերութեան մը:

ՔՐԱՅ (բարկանալով).— Մենք ահաբեկիչներ չենք, մենք Ուսթաշիներ ենք (ըմբոստ), հայրենասէրներ: Ճիշդ է որ մեր թերթերը գրած էին թէ թագաւորը մահուան դատապարտուած է. բայց ես չէի գիտեր թէ թագաւորը Ֆրանսա կուգայ: Մենք պատոյսի համար եկած էինք:

ՆԱԽԱԳԱՀԸ.— Ո՞ւր տեսնուած է որ մարդիկ պտոյսի երթան ատրճանակներով եւ ռումբերով:

ՔՐԱՅ.— Ես Սերպերուն դէմ պիտի գործածէի զանոնք:

ՆԱԽ.— Ի՞նչ Սերպ, քանի որ Ֆրանսա կը գտնուէիր:

ՔՐԱՅ.— Կը կարծէի թէ Ֆրանսայէն ալ անդին պիտի երթանք:

Դատավարութիւնը շարունակուեցաւ երէկ, երեքշաբթի:

*** Թերթերու թղթակիցները նկարագրելով զգուշական միջոցներու խստութիւնը, կը գրեն թէ դատարանին ամէն մէկ անցքը պաշտպանուած է սպառազէն զինուորներով: Ամբողջ Էքսի մէջ չկայ մէկ մարդ որու մասին լրիւ տեղեկութիւններ քաղած չըլլայ ոստիկանութիւնը: Հեծեալ զինուորներ կը պտտին փողոցներու մէջ. շոգեկառքի կայարանը լեցուած է յայտնի եւ գաղտնի ոստիկաններով. մ'ով որ դուրս ելլէ ինքնաշարժէն, կը հարցաքննուի: Ոստիկաններ կը կեցնեն բոլոր ինքնաշարժները եւ կը հարցաքննեն: Պանդոկներու մէջ իջած օտարականները ամէն գիշեր քննութեան կ'ենթարկուին: Մինչեւ այնքան գրգռուած են որ կը կարծուի թէ Ուսթաշիները նոր մահափորձ մը պիտի կատարեն դատարանին վրայ, ամբաստանեալները սպաննելու համար (որպէսզի գաղտնիքներ չյայտնեն), կամ խուճապ ստեղծելով ազատելու համար:

Թուրքիա եւ Պատժամիջոցները

Գրած էինք թէ պատժական անօրինութեանց գործադրման առթիւ, Թուրքիոյ արտաքին գործոց նախարարը կարգ մը յայտարարութիւններ բրած է խորհրդարանին մէջ: Պոլսոյ թերթերէն կ'իմանանք թէ օրինագծին վաւերացման ատեն, հակառակ արտայայտուած է միայն Պերճ Թիւրքէր (Քէրէսթէճեան), հետեւեալ ճառով.

— «Իտալեւիապէշ վէճին պատճառաւ, Ազգերու Դաշնակցութիւնը կ'ուզէ որ մենք ալ, իբրեւ անդամ, մասնակցինք Իտալիոյ դէմ որոշուած պատիժներուն: Հիմա Իտալիա ապրանք կ'ուզէ մեզմէ: Եթէ պատիժներու դիմենք այնպիսի ատեն մը երբ մեր առեւտուրը կրնայ զարգանալ այդ երկրին հետ, կրնայ պատահիլ որ Իտալիա իր առեւտրական յարաբերութիւնները խզէ մեզի հետ եւ որոշէ ապրանք չառնել մեզմէ: Ասկէ զատ, Իտալիոյ հետ մեր կնքած առեւտրական դաշնագրին պայմանաժամը վերջացած է, իսկ մեր մասնակցութիւնը պատժարկութեան՝ պիտի արգիլէ դաշնագրին վերանորոգումը:

Ազգերու Դաշնակցութեան որոշումներուն մասնակցելու համար եթէ անդամալուծենք մեր յարաբերութիւնը Իտալիոյ հետ, Ազգերու Դաշնակցութիւնը նիւթական եւ գործնական ի՞նչ հատուցում պիտի ընէ մեր այս զոհողութեան համար: Փոքր Համաձայնութեան անդամները եւ Ռումանիոյ պատուիրակ Թիթուլէսքօ, Ժընեւի խորհուրդին մէջ խնդրոյ առարկայ բրած են հատուցման խնդիրը եւ ծափահարուած:

Պատիժներու խորհրդաժողովը կարգ մը խոստումներ տուած է, բայց լուրջ եւ գործնական միջոցներու չէ դիմած, դարմանելու համար վնասը այն երկիրներուն որոնք արտածում կ'ընեն դէպի Իտալիա: Առայժմ լուրջ կարգադրութիւն մը չեմ տեսներ, եթէ ոչ ոսկեզօծ խոստումներ թէ «խիշալլահ առաջիկային միջոց մը կը գտնենք»: Իմ գիտցածս այն է որ, պատժարկութեան մեր մասնակցութեամբ կրնայ վնասուիլ մեր առեւտուրը:

Եւրոպական դիւանագիտութիւնը խորհրդաւոր հանելուկ մըն է: Կրնայ ըլլալ որ Անգլիա ե Ֆրանսա վաղը համաձայնին Իտալիոյ հետ ե մեր փութկոտ մասնակցութիւնը պատիժներուն՝ վնասէ մեր առեւտրական եւ թերեւս ալ քաղաքական շահերուն: Զմոռնանք 7 յունուարի Ֆրանքօ-իտալական դաշնագիրը: Արդեօք կարելի չէ՞ր չեզոք մնալ պատժարկութեան խնդրին մէջ, եւ ի՞նչ է չէզոքութեան անպատեհութիւնը: Չեմ ըսեր թէ կողմնակցութիւն ընելու էինք Իտալիոյ, Այդ պետութիւնը խանգարեց խաղաղութիւնը, միջազգային կացութեան հանդէպ մեծ պատասխանատուութեան մը տակ մտաւ եւ իմ կարծիքով շատ ծանր սխալ մը գործեց: Բայց առիկա միայն իրեն վերաբերելու ցաւալի գործ մըն է: Ամէն պարագայի մէջ, միջազ. իրաւունքին հակառակ գործ մըն է աչք տնկել ուրիշներու ինչքին եւ շահի համար գրաւել անոնց հողը: Դժնախտաբար, Ազգերու Դաշնակցութիւնը չկրցաւ արգիլել պատերազմը: Պատժական միջոցներով պիտի կարենա՞յ դադրեցնել զայն: Կան դիւանագէտներ որոնք կ'ըսեն թէ պատժական միջոցները կրնան ընդհանուր պատերազմ առաջ բերել: Արդեօք ո՞ր պատճառը կը չահագրգռեն մեզ պատիժներ, որոնք կարգ մը պետութեանց մասնաւոր շահերու բերումն են: Ուրիշ երկիրներ կը մասնակցին պատժարկութեան: Ես չեմ ըսեր թէ մենք դէմ երթանք ասոր: Իմ ըսածս սա է.— Կարելի չէ՞ր չմտնել այս գործին մէջ որ պիտի վնասէ մեր առեւտուրին եւ թերեւս ալ քաղաքականութեան»:

«ԱՐԱՐԱՑԻ ՕՐ»

կազմակերպուած՝ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿԻ ՀԱՅ ՆԱԽԿԻՆ ԿԱՄԱՒՈՐՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

Կիրակի, 24 Նոյեմբեր 1935

Ա. Մաս.— Այց Etoile Անծանօթ Զինուորին, առաւօտուն ժամը 10ին, ժամադրավայր Ave. Georges V.ի եւ Ave. des Champs Elyséesի անկիւնը: Հոգեհանգիստ, վերադարձին Հայոց Եկեղեցիին մէջ:

Բ. Մաս — Երեկոյթ, «ՓԸԹԻ ԺՈՒՌՆԱԼ»ի սրահին մէջ, երեկոյեան ժամը ճիշդ 9ին, ներկայութեամբ Պատերազմական, Ներքին եւ Աշխատանքի նախարարներու, ինչպէս նաեւ Փարիզի Քաղաքապետութեան, Զինուորական Կառավարիչի, Préfectureի, U. N. C.ի եւ օտար Կամաւորներու Միութեան ներկայացուցիչներուն:

Յայտագիր.— Անուանակոչում նահատակուած Լէգէոնականներու, ՄԱՐՄԱՐԵԱՆ: Արարայի կռիւը եւ Հայ Լեգէոնի դերը Սուրիոյ եւ Կիլիկիոյ մէջ, ցեղակալ ՏԱՑԵԱՆ: Շարժանկար՝ Սուէտիոյ Ռազմիկներու եւ ժողովուրդի փրկութեան ֆրանսական նաւատորմի կողմէն, լրացուցիչ տեղեկութիւններով Հրամ. Տ. Թէքէեան: Լեգէոնի կազմութիւնը Ա. ՀԱՆԸՄԵԱՆ:

ԵՐԳԵՐ ԵՒ ՈՒՂԵՐՁՆԵՐ:

ԵՐԵԿՈՅԹ-ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՐԶՈՒԱՆՑԻՆԵՐՈՒ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

23 նոյեմբեր, ՇԱԲԱԹ երեկոյ, ժամը 9էն մինչեւ առաւօտ

Salle d'HORTICULTUREի մէջ, 84, Rue Grenelle, Métro: Bac.

Պատուակալ նախագահութեամբ Մարզուանցի՝ Լոնտոնաբնակ

Բրոֆ. Կ. ԹՈՒՄԱՅԵԱՆԻ

Բանախօսութիւններ՝ ՄԱՐԶՈՒԱՆԻ մասին, Հ. Հապէշեան, Ս. Սանդրոսեան, Գ. Ֆէնէրճեան եւ Յ. Քիրիշճեան (Ա. Արծրունի):

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին՝ Ա. Շահմուրատեան (երգ), Օր. Ա. Փէշտիմալճեան (Հռոմի բարձրագոյն ֆաքիւլթէէն) դաշնակ, Պ. Ս. Գմբէթեան եւ Պ. Պալապանեան (արտասանութիւն), Ե. Սանդրոսեան (Փարիզի Քոնսէրվաթուառէն) ջութակ: Օրիորդներ՝ Գ. Մաճունեան, Ա. Գույումճեան եւ Տ. Ճիկոմեան (արտասանութիւն):

Պարահանդէսը կը սկսի կէս գիշերին՝

Փարիզիկներ Այտա եւ Շառլօ Ազնաւուրեանները Արեւելեան եւ եւրոպական պարերով: Տեղի պիտի ունենան պարի մրցումներ: Ֆանթէզիներ եւլն.

Մասնաւոր ժիւրի մը պիտի տայ լաւագոյն պարողներուն արժէքաւոր բաժակ մը, ծաղկամանի մը եւ զոյգ մը կնոջ կօշիկ... վրայ

Ընտիր ճաշ՝ Մ. Սահակեանի ղեկավարութեամբ

Ճոխ պիւֆէ՝ գիւրամատչելի գիներով:

ՄՈՒՏՔ ԿԻՆԵՐՈՒ 5 ՖՐ. ԱՐԵՐՈՒ 7.50

ԾԱՆՕԹ.— Տոմսերու կեդրոնատեղին է Բ... փէքին (Փարիզ 20), Պ. Քերովբէ Արփիարեանի խանութը, Միութեան անդամներուն մօտ եւ երեկոյթին իրիկունը կիշէն ժամը 7.30էն սկսեալ: Մուտք՝ ժամը 8ին:

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ՀԱՅ ՍԱՓՐԻՉՆԵՐՈՒ ընդհ. ժողովը այս Հինգշաբթի երեկոյեան ժամը 9ին, Միութեան սրահին մէջ, 7, Րիւ տէ Պէրնարտէն, Փարիզ (5), Մէթրօ՝ Մօպէր Միւթիւալիթէ:

Խիստ կարեւոր օրակարգ. Կը հրաւիրուին անդամներն ու անդամագրուիլ փափաքողները:

ԽՄԲԱԳՐԱՏՈՒՆ ԿԸ ՀՐԱՒԻՐՈՒԻ Խ. ՔԻՕՇԿԷՐԵԱՆ (Իսի լէ Մուլինօ), որ վերջերս յօդուած մը գրած էր Ֆրնտրժաքի ինքնապաշտպանութեան մասին:

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme. PARIS (13)

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Անգլ. բնագրէն թարգմ. Ժ. — Հեղինակութիւն՝ ԷԿԱԹԱ ՔՐԻՍԹԻ

— Յետոյ բարեկամ մը ունէի, բարեկամ մը որ միշտ քովս էր. երբեմն վախ ազդելու չափ յիմար էր ան, բայց եւ այնպէս կը սիրէի զինքը, երեւակայեցէք որ իր ապուշութիւնն անգամ կը կարօտնամ, իր միամտութիւնները, իր պարկեշտութիւնը եւ իմ բարձր կարողութիւններովս իրեն ուրախութիւն եւ զարմանք պատճառելու հաճոյքս... այդ բոլորին կարօտն ունիմ այժմ...

— Մեռա՞ծ է, հարցուցի մեղքնալով:

— Ոչ, կ'ապրի եւ կը յառաջդիմէ, բայց աշխարհին միւս կողմը, Արժանթին է հիմա...

— Արժանթին, ըսի հմայուած:

Միշտ թէ ուզած եմ հարաւային Ամերիկա երթալ: Հառաչեցի եւ յետոյ նշմարեցի որ Պ. Փօրօն կարեկցաբար ինծի կը նայէր. վինճակէ հասկցող մարդ կ'երեւար:

— Պիտի երթա՞ք, հարցուց ինծի:

Գլուխս թօթվեցի հառաչելով:

— Կրնայի երթալ, ըսի, անցեալ տարի կրնայի. բայց յիմարութիւն ըրի, աւելի քան յիմարութիւն... ագահութիւն. շօշափելին ձգեցի, շուքին ետեւէն գացի...

— Հասկցայ, ըսաւ Պ. Փօրօ. շահադիտութիւն, սակայն...

Գլուխս թօթվեցի ցաւագին, բայց ներքնապէս կը սիրէի այդ խօսակցութիւնը. չարագուշակ կերպով հանդիսաւոր հով մը կար այս մարդուն վրայ:

— Զըլլա՞յ թէ Փօրքիւփայնի նաւթահանքերը ըսել կ'ուզէք, հարցուց յանկարծ:

— Անոնց մասին ալ խորհած եմ, չխաղց, բայց յետոյ Արեւմտեան Աւստրալիոյ ոսկիի հանքերուն մէջ ինկայ...

Դրացիս տարօրինակ ու անհասկընալի արտայայտութեամբ որ ինծի նայեցաւ:

— Ճակատագիր, ըսաւ վերջապէս:

— Ճակատագիր որ զրացի պիտի ըլլամ եղեր մէկու մը որ լրջօրէն մտածեր է այդ նաւթահանքերուն եւ այդ ոսկեհանքերուն մասին. ըսէք, շագանակագոյն մազ ալ կը սիրէ՞ք արդեօք...

Ապշած իրեն նայեցայ. կուշտ, կուշտ խնդաց:

— Ոչ, ոչ խենթ չեմ անհոգ եղէք. յիմար հարցում մը ըրի ձեզի...

Բարեկամս որուն մասին խօսեցայ քիչ առաջ երիտասարդ էր. անոր համար ամէն կին բարի էր եւ կիներուն մեծագոյն մասը՝ գեղեցիկ: Սակայն դուք հասուն տարիք ունիք, բժիշկ էք, վերջապէս մէկն էք որուն համար անծանօթ չեն կեանքին խենթութիւնները եւ ունայնութիւնները... Շատ լաւ... հիմա դրացիներ ենք մենք... կը խնդրեմ որ ընդունիք այս աղուոր դդումը զոր ձեր պատուական քրոջը կը նուիրեմ...

Վար ծռեցաւ եւ մասնաւոր հաճոյքով մը փրցուց եւ ինծի երկարեց դդումներուն լաւագոյնը:

— Շիտակը ըսելով, շարունակեց մարդը, այս առտու պարապ չանցուց. ծանօթացայ մէկու մը որ կարգ մը տեսակէտներով կը նմանի իմ հին բարեկամիս... Աղէկ յիշեցի, կ'ուզէի բան մը հարցնել ձեզի, անտարակոյս դուք ամէն մարդ կը ճանչնաք այս պզտիկ գիւղին մէջ... Ո՞վ է այն սեւ մազերով, սեւ աչքերով, գեղադէմ երիտասարդը որ գլուխը ետեւ նետած եւ միշտ ժպտուն՝ փողոցէն կ'անցնի:

Նկարագրութենէն հասկցայ թէ ո՛րու կ'ակնարկէր:

— Րէլֆ Փէյթըրն ըլլալու է, ըսի կամաց մը:

— Առաջները տեսած չէի զինքը...

— Ոչ, երկար ժամանակ չկայ որ այստեղ է... բայց զաւակն է—խորթ զաւակը — Ֆըրնլի փարք բնակող Պ. Էքրօյտին:

Դրացիս անհամբեր շարժում մը ըրաւ:

— Անշուշտ, ատիկա կռահելու էի. Պ. Էքրօյտը քանի մը անգամ խօսեցաւ ինծի անոր մասին:

— Պ. Էքրօյտը կը ճանչնա՞ք, հարցուցի քիչ մը զարմացած:

— Ծանօթ էր իրեն Լոնտոնի մէջ ուր կ'աշխատէի. խնդրած եմ իրմէ որ իմ արհեստիս մասին մէկու մը բան չըսէ այստեղ...

— Այդպէս ուրեմն, ըսի, իր չտեսնութիւնը տարօրինակ թուեցաւ ինծի:

— Նախընտրելի է ծպտուած մնալ, շարունակեց ան հանդիսաւոր ծիծաղով մը: Աչքի զարնել չեմ սիրեր. ճանճրոյթն անգամ առած չեմ անունիս սխալ արտասանութիւնը սրբագրելու այստեղ:

— Իրա՞ւ, ըսի. ուրիշ ըսելիք չունէի:

— Րէլֆ Փէյթրն, կրկնեց դրացիս. ուրեմն անիկա նշանուեր է պարոն Էքրօյտի եղբօրը աղջկան՝ օրիորդ Ֆլօրային հետ..

— Ո՞վ ըսաւ ձեզի, հարցուցի չափէն աւելի զարմացած:

— Պ. Էքրօյտը՝ ինքը ըսաւ, շաբաթ մը առաջ, շատ գոհ է, երկար ատենէ ի վեր փափաքեր է որ այդ տեսակ բան մը պատահի, գոնէ ես այդպէս հասկցայ, նոյնիսկ կը կարծեմ որ ինք ազդեցութիւն բանեցուցեր է տղուն վրայ. սխալ է անշուշտ. երիտասարդ մը պէտք է առնէ իր աղջիկը եւ ոչ թէ ամուսնանայ՝ հաճոյք պատճառելու համար իր խորթ հայրիկին որմէ ակնկալութիւններ ունի:

Շփոթութիւնս ստեղծուեցաւ մտքիս մէջ. չէի կրնար ըմբռնել որ Էքրօյտ մտերմացած ըլլայ վարսայարդարի մը եւ անոր հետ խօսակցութեան նիւթ ընէր եղբօրը աղջկան եւ իր խորթ զաւկին ամուսնութեան խնդիրը: Յարգանք ունէր ան համեստ դասակարգի մարդոց հանդէպ բայց եւ այնպէս ունէր նաեւ գիտակցութիւնն իր դիրքին: Սկսայ խորհիլ թէ դրացիս վարսայարդար մը չէր:

Շփոթութիւնս ծածկելու համար մտքիս անցած առաջին հարցումը ըրի իրեն:

— Ինչո՞ւ Րէլֆ Փէյթըրնով հետաքրքրուեցաք. իր գեղեցկութեան համար...

— Ոչ, ոչ միայն այդ — թէեւ անգլիացիի սովոր կերպով գեղադէմ մըն է—այլեւ բան մը կար անոր վրայ որ չկրցայ հասկնալ...

Վերջին նախադասութիւնը արտասանեց այնպիսի խորհրդաւոր ձայնով մը որ անբացատրելի տպաւորութիւն մը կրեց: Կարծես դատողութիւնս ներքնապէս կ'ընէր այդ տղուն մասին ներքնապէս լով կարգ մը տեղեկութիւններէ, որոնք ծանօթ էին իրեն եւ որոնց մասին ես ոչինչ գիտէի: Այդ տպաւորութեան տակ էի, երբ լսեցի որ քոյրս զիս կը կանչէր:

(Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Clacière 15 – 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 21 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
JEUDI 21 Novembre 1935

11 ՏԱՐԻ — 11e Année No. 2967

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Գին 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

«ՄԵՆՔ ՁԵԶ ԿԸ ԶԳՈՒՇԱՑՆԵՆՔ...»

— «Հայեր եւ հայ ընկերներ, դուք թէեւ ընկերվարականներ էք, ԲԱՅՑ ՄԵՆՔ ՁԵԶ ԿԸ ԶԳՈՒՇԱՑՆԵՆՔ ՈՐ ՄԵԶԻ ՀԵՏ ՓՈՂՈՑ ԻՋՆԷՔ, ՈՐՈՎՀԵՏԵՒ ՕՏԱՐԱԿԱՆ ԷՔ ԵՒ ԱՅԴՊԻՍՈՎ ԿԸ ՎԸՏԱՆԳՈՒԻՔ։ Դուք օգնեցէք մեզի նիւթապէս եւ բարոյապէս, կարդալով մեր թերթերը որոնք ձեր շահերը կը պաշտպանեն»։

Այս խրատը տրուած է նոյ. 10ին, Աննուվիլի մէջ, Դաշնակցութեան Օրուան առթիւ։ Խորհրդատուն՝ ֆրանսացի ընկերվարական մը, քաղաքացի Մեզուրիէ, որ պատուած էր հանդէսը։

Ի՞նչ եղած է մեր եւ ուրիշ պաշտօնակիցներու յորդորը՝ տարիներու ընթացքին, բոլոր գաղութներուն մէջ։

Երբ կը յանձնարարենք չխառնուիլ որ եւ է երկրի ներքին գործերուն, բախտախնդիր կամ թեթեւ մարդիկ իրենց պահեստի նշանախօսքերն ու թխածոյ, թարգմանածոյ բանաձեւերը մէջտեղ հանած, կը ծամեն ու կը ծամեն — հակայեղափոխական, հակաշխատաւորական, փաշական եւ մնացեալը։

Ողորմելիները չեն ըմբռներ որ նոյնիսկ իրենց տատուածները, կրեմլինի բարձունքէն շատոնց վար իջած, մասնաւոր յանձնառութիւններ ստորագրած են բոլոր քաղքենի եւ հակայեղափոխական երկիրներու հետ, նոյն ուղղութեամբ,— չխառնուիլ ուրիշ պետութեանց ներքին գործերուն։

Միեւնոյն ատեն կը մոռնան թէ, երբ որ եւ է շեղում կատարուի, ծանուցագիրներ, բողոքագիրներ կը փոխանակուին։ Նոյնիսկ յարաբերութիւններ կը խզուին։

Յիշեցէք Մոսկուայի եւ Մեծն Բրիտանիոյ հետ ծագած վէճերը, որ քրոնիկ հանգամանք առած են, եւ վերջին միջադէպը՝ Մ. Նահանգներուն հետ։

Աշխատաւորական շահերուն կը մնայ՞ մեր եւ ֆրանսացի ընկերվարականին յորդորը,— փողոց չիջնել։ Սովորական բանաձեւով՝ չխառնուիլ ներքին վէճերու եւ պայքարներու։

Ամենուն։ Դաշնակցութիւնը չէ որ պիտի ժխտէ աշխատաւորներու շահերուն համերաշխութիւնը, առանց ազգի եւ միջավայրի խտրութեան։

Ֆրանսա կամ Յունաստան, Սուրիա կամ Պուլկարիա ինկած հայ աշխատաւոր բազմութիւնը ի՞նչ հոգեկան կապ կրնայ ունենալ քաղքենի – դրամատիրական տարրերուն, շահագործող ցեցերուն եւ բռնակալութեանց հետ։

Եւ սակայն, նոյն գիտակցութիւնը կը պահանջէ միշտ աչքի առջեւ ունենալ նրբութիւն մը,— տեղացին, երկրին զաւակը ունի բնական իրաւունքներ, որոնցմէ մենք զրկուած ենք։

Յետոյ, նոյն իսկ այն պայքարներն ու վէճերը որ կը մղուին յանուն աշխատանքի պաշտպանութեան, ուզես – չուզես կը յանգին քաղաքական ընդհարումներու։

Եւ ահա երեւան կը գտնան «օտարական»ը։ Նորէն կարդացէք Աննուվիլի ֆրանսացի բանախօսին ազդարարութիւնը,— «Որովհետեւ օտարական էք եւ կը վտանգուիք»։

Ուրեմն, տարրական արթնամտութեան, ինքնապաշտպանութեան խնդիր մը,— ի՛նչ բան ընել եւ ի՛նչ բան չընել։

Օտար գործիչին կամ աշխատաւորին ամէնէն կարմիրն ալ ուրիշ բան չպիտի ըսէր ձեզի, եթէ սրտաբաց խօսէիք եւ բացատրէիք այս պարագան։

×

Հիմա լսեցէք,— Մարսէյլէն մեզի ղրկած են հայերէն թռուցիկ մը, ուղղուած՝ «բոլոր հայ տօքէրներուն» (նաւահանգստի աշխատաւորներ)։ Ստորագրութիւնը՝ Սէ Ժէ Թէ Իւ (ֆրանսերէն)։

Յայտարարութիւնը ազդարարելով թէ «կը գտնուինք միջազգային նոր պատերազմներու նախօրեակին», թէ «Ֆաշիսթ Իտալիան կ'ուզէ նուաճել Հանդիսա եւ իր կեանքին բարեխառն ձգտող ժողովուրդ մը», կը յանձնարարէ.

— «Որ եւ է նաւ, ըլլայ ան իտալական թէ այլ պետութեան մը դրօշին տակ, որ կ'ուզէ Իտալիոյ հաշւոյն ապրանք փոխադրել, ոչ պարպել, ոչ ալ բեռցնել, հապա բացարձակ ԳՈՐԾԱԴՈՒԼ ՅԱՅՏԱՐԱՐԵԼ...

... Հայ ընկերներ, մենք վստահ ենք, դուք որ չարչարուած եւ հալածուած ժողովուրդի մը բեկորներն էք, չպիտի թոյլ տաք որ ձեզ նման թշուառ ժողովուրդ մը ջարդուի, գերութեան դատապարտուի»։

Եւ ուրիշ բառեր ու բացատրութիւններ, նոյնքան սրտառուչ։

Կո՞չը թռւական չունի։ Մենք երէկ ստացանք, եւ բարեբախտութիւն է որ կը զուգադիպի պատժական տնօրինութեանց գործադրութեան։

Կը թուի թէ սահմանուած է զանոնք լրացնելու, ինչպէս կ'ապացուցանէ հետեւեալ հատուածը. — «Սիրելի ընկերներ, թէեւ Ազգ. Դ. Ժընեւի Վեհաժողովը (ճիշդ այս բառերով) վճռած է Իտալիոյ դէմ արգելիչ միջոցներու դիմել, որպէսզի կասեցնէ արիւնարբու կռիւը, բայց անոնց գործադրութեան համար մենք բանուորներս պէտք է արթուն մնանք ու հսկենք»։

Պահ մը ենթադրեցէք որ յիսուն ազգեր Իտալիոյ դէմ դարձած ըլլային, կամ Ֆրանսան առանձին դիրք բռնած ըլլար ի նպաստ այդ երկրին, ռազմանիւթ եւ պաշար ղրկելով։

Ի՞նչ պիտի ընէր հայ «տօքէր»ը, համաձայն Մարսէյլի կոչին։ Անշուշտ փողոց պիտի իջնէր, պիտի մերժէր ապրանք պարպել կամ բեռցնել, եւ գործադուլ պիտի հռչակէր։ Հետեւա՞նքը.— կրնաք իրարու հարցնել եւ ստուգել։

Եւ այսպէս եթէ ուրիշ երկրի մը մէջ ըլլար։

Ահա տասը տարիէ ի վեր փայլեցա՞նք բոլոր ճակատներուն վրայ, փորձառութեան թանգարան մը կազմելով։

Այլեւս ի՞նչ նոր դասի կը սպասենք, մանաւանդ այն պահուն երբ այս երկիրն ալ խռովայոյզ վիճակ մը կը ներկայացնէ, աջի եւ ձախի քրոնիկ եւ յարաճուն ընդհարումներով։ Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԻՏԱԼԱԿԱՆ ՕԴԱՆԱՒԵՐԸ ՌՈՒՄԲ ԿԸ ՏԵՂԱՆ

2000 Հապէշներ սպաննուած երկու ժամուան մէջ

ԿՌԻՒՆԵՐԸ ԿԸ ՍԱՍՏԿԱՆԱՆ ԲՈԼՈՐ ՃԱԿԱՏՆԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ

Վեց շաբթուան ձգձգումներէն յետոյ, հապէշական պատերազմը վերսկսաւ անսովոր ուժգնութեամբ։ Նոյեմբեր 19ին քսան իտալական ռմբաձիգ օդանաւեր համախմբուելով Մայ Մէչիք հովիտին մէջ, Մաքալէի հարաւակողմը, կրակ տեղացին երկու ժամ անընդհատ, 15 – 20,000 բնիկներու վրայ։ Սպաննուեցան աւելի քան երկու հազար Հապէշներ։ (Ուրիշ հեռագիր մը կը հաշուէ 6000 սպաննեալ եւ վիրաւոր)։

Իտալացիներէն սպաննուեցաւ օդանաւորդ մը, իսկ երեք օդանաւեր վար իջնելու հարկադրուեցան, իտալական հողի վրայ։ Յարձակողներուն մէջ կը գտնուէին Մուսոլինիի փեսան եւ երկու տղաքը։ Հապէշները նեղ հովիտի մը մէջ խռնուած ըլլալով, թակարդն ինկան։ Իրենք ալ կրակեցին հրացաններով եւ գնդացիրներով, առանց մեծ վնաս պատճառելու քսան օդանաւերուն։ Այս առթիւ մասնաւոր յիշատակութեան արժանացան կարգ մը իտալացի օդաւորդներ, ինչպէս եւ Մուսոլինիի տղաքը, որոնք իրենց գնդացիրի ռազմանիւթը սպառելէ յետոյ, սկսան հրացանով կրակել։ Բոլոր ռումբերը եւ գնդակները կ'իյնային 15,000 Հապէշներուն մէջ։ Իտալական օդանաւերը այնքան ցածէն կը թռչէին որ կարելի էր տեսնել Հապէշներու կրակէն բացուած ծերպերը։ Պաշտօնական շրջանակներ «բոլորովին գոհացուցիչ» կը գտնեն արդիւնքը, օդանաւային ամէնէն հետաքրքրական կռիւը համարելով զայն, Մեծ պատերազմէն ի վեր։ Մուսոլինիի փեսան կ'ըսէ.

— «Իմ օդանաւս զարնուեցաւ երեք ռումբերով եւ հրացանի ու գնդացիրի 36 գնդակներով։ Միւս օդանաւերն ալ 10 – 15 անգամ զարնուեցան, միջին հաշուով։ Առաւօտ կանուխ ճամբայ ելանք թշնամի համախմբումը ցրուելու համար։ Տեսանք 15,000 Հապէշներ խոր հովիտի մը մէջ։ Անմիջապէս յարձակման նշան տուի։ Խորասուզուելով մինչեւ 100 ոտք, ռումբեր տեղացինք բանակավայրին վրայ, միեւնոյն ժամանակ գնդացիրի կրակ բացինք։ Օդանաւերը իրարու ետեւէ խոյանալով, ռումբեր եւ գնդակներ կը տեղային։ Տեսանք որ Հապէշները ցիրուցան կ'ըլլան, բայց կրցանք զարնել հարիւրաւորներ, հաւանաբար աւելի քան երկու հազար։ Միեւնոյն ատեն բարձունքներու վրայ տեղաւորուած թնդանօթներ եւ հրացաններ կրակ բացին մեր վրայ։ Այն ատեն երկրորդ գրոհի մը ազդանշանը տուի։ Երկու լիպրանոց ռումբեր տեղացին երկու ժամ անընդհատ։ Հովիտը լեցուեցաւ ռումբերու ծուխով եւ Հապէշներու բացած կրակով։ Գնդակ մը զարնուեցաւ մեր քարիւղի շտեմարանին։ Այն ատեն հրամայեցի դադրեցնել կրակը եւ վերադառնալ։ Ես իջայ Մաքալէ։ Այնքան ցածէն կը թռչէինք որ լեռներու վրայ դիրք բռնած մարդիկ կրնային ուղղակի զարնել մեզի»։

Ո՞ւր գնաց Արխային Արխան

Եթովպիոյ կայսրը նոյեմբեր 19ին յանկարծ մեկնեցաւ մայրաքաղաքէն, սաւառնակ մը նստելով։ Կը կարծուի թէ Հարրար գացած է, աչքէ անցընելու համար հարաւային բանակը։

Պաշտօնական զեկոյց մը գաղտնապահութիւն կը պատուիրէ, որպէսզի Իտալացիները չիմանան, յարձակում գործելու կամ կայսրը գերի բռնելու համար։ Արքային արքան մեկնեցաւ առտուն արշալոյսին, նախ մայր եկեղեցի երթալով եւ աղօթելով, ամբողջ գերդաստանին հետ։ Օդանաւ նստելէ առաջ, սաւառնակ մը հետազօտութիւններ կատարեց հորիզոնին վրայ։ Յետոյ ճամբայ ելաւ կայսեր օդանաւը, ետեւէն ալ ուրիշ երկու սաւառնակներ։

Վեհիպ փաշան ալ շարժիլ սկսաւ

Լոնտոնի թերթերուն թղթակիցները կը հեռագրեն թէ Վէհիպ փաշա նոյ. 18ին ռազմագաշտ մեկնեցաւ Ճիճիգայէն, ուր կը գտնուէր սկիզբէն ի վեր։ Մինչեւ հիմա Հապէշ հրամանատարներու նախանձը թոյլ չէ տուած գործօն դեր ստանձնելու Օկատէնի կռիւներուն մէջ, բայց Հապէշներու վերջին պարտութիւնը այլեւս խորտակած է ամէն ընդդիմութիւն։ Իր հրամանին տակ կը գտնուին 500 հեծելազօրք եւ 1500 հետեւակազօրք, բոլորն ալ քաջավարժ։

Իտալական օդանաւերը այնքան վհատեցուցիչ ազդեցութիւն գործած են որ, Զօր. Նասիպու հրամայած է գիշերանց կատարել բոլոր զինուորական շարժումները։ Իտալացիները աւելի սաստկացնելու համար խուճապը, շաբաթ օր հետեւեալ վիրաւորական յայտարարութիւնը ձգեցին օդանաւով.

— «Եթէ չէք կրնար կռուիլ, աւելի լաւ է որ հեռանաք Ճիճիգայէն, որովհետեւ երկուշաբթի հոն պիտի գտնուինք»։

Վայրերան մարդոց կարծիքով, Ճիճիգա կրնայ իյնալ չորս օրէն։ Բայց խրագէտներ կը պնդեն թէ Վէհիպ փաշայի եւ ուրիշ երեք Թուրք սպաներու ներկայութիւնը կարող պիտի ներշնչէ վհատած բանակին։

*** Ռաս Սէյում, որ շաբաթներէ ի վեր ձայն – ծուն չէր հաներ, յանկարծ շարժիլ սկսաւ Մաքալէի եւ Ատովայի շրջանին մէջ, 20 – 30,000 զինուորներով։ Կը կարծուի թէ ձեռնարկ մը պիտի կատարէ իտալական բանակին հաղորդակցութիւնները խզելու, եւ աջ եւ ձախ թեւերուն միացումը արգիլելու համար։ Իտալացիներն ալ իրենց կարգին երեք զօրամասեր ղրկեցին, բոլորն ալ բնիկներէ կազմուած։ Ռաս Սէյում կ'ուզէ թշնամին քաշել եւ զարնել Թամպիէնի անմատչելի լեռներուն մէջ, որոնց բոլոր գաղտնիքները գիտէ, երկրագործութիւնը հոն անցուցած ըլլալով։

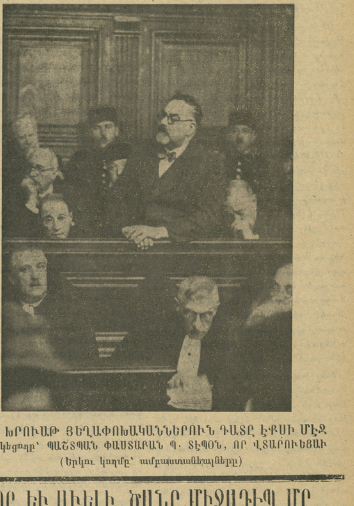
4000 բանուորներու գործադուլը Սեն Շամոնի մէջ

ՍԷՆ ՇԱՄՕՆ, 25 նոյեմբեր (Ցառաջ)։— Չորս օրէ ի վեր ընդհ. գործադուլ հռչակուած է Aux Aciéries de la Marineի երկաթեղէնի մեծ գործարանին բանուորներուն կողմէ։

4000 գործաւորներ, միաձայն ու միակամ դադրեցուցին ամէն աշխատանք, պահանջելով յաւելում եւ բողոքելով կարգ մը խստութեանց դէմ։

Բազմաթիւ պահակներ կը հսկեն բարեկարգութեան։ Ամէն օր ժողովներ տեղի կ'ունենան։ Շրջանի քաղաքապետներն ալ գործաւորներուն հետ միացած կը խօսին եւ ուժ կուտան։ Սէն Թ՚էթիէնի քաղաքապետ անդամ իր փոխանորդը ղրկած էր կիրակի օրուան միթինկին համար։ Եթէ այսպէս շարունակուի, գործարանը շատ մեծ վնասներ պիտի կրէ։

Գործադուլը առեւտրականներուն ալ մեծ վնաս պատճառեց։

ԵՐԵՔ ԽՐՈՒԱԾ ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ ԴԱՏԸ ԷՔՍԻ ՄԷՋ
Ոտքի կեցողը՝ ՊԱՇՏՊԱՆ ՓԱՍՏԱԲԱՆ Պ. ՏԷՊՕՆ, ՈՐ ՎՏԱՐՈՒԵՑԱՒ
(Երկու կողմը՝ ամբաստանեալները)

ՆՈՐ ԵՒ ԱՒԵԼԻ ԾԱՆՐ ՄԻՋԱԴԷՊ ՄԸ

ԽՐՈՒԱԹ ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԴԱՏԻՆ ԱՌԹԻՒ

Պաշտպան փաստաբանը պաշտօնէն զրկուելով դուրս հանուեցաւ

ԵՐԵՔ ԱՄԲԱՍՏԱՆԵԱԼՆԵՐԸ ՈՐՈՇԵՑԻՆ ԾՈՄ ՊԱՀԵԼ

Նոր եւ շատ աւելի ծանր միջադէպ մը պատահեցաւ երեքշաբթի, խրուաթ յեղափոխականներու դատավարութեան երկրորդ օրը։ Առաւօտ երեք բժշկական մասնագէտներ վկայութեան կանչուեցան, պարզելու համար ամբաստանեալ Միօ Քրալի մտային վիճակը։ Երեքն ալ մեղմացուցիչ պարագաներ գտան, պատասխանատուութիւնը չժխտելով հանդերձ։ Պաշտպան փաստաբան Տէպօն այս առթիւ ալ միջամտեց, բայց նախագահը գոհացում տուած ըլլալով միջադէպը փակուեցաւ։

Յետոյ նորէն թարգմանի խնդիր մը ծագեցաւ։ «Թան»ի թղթակիցը, Քասթէրան, միայն իբրեւ կամաւոր ընդունած ըլլալով թարգմանի պաշտօնը, նշանակուած էր ուրիշ մը, Հաճի Իլիչ, իրաւագիտական ուսանող։ Ամբաստանեալներէն Փոփիչէլ ոտքի ցատկելով հարցուց.

— Սե՞րպ էք թէ խրուաթ։

— Եուկոսլաւ եմ, պատասխանեց թարգմանը։

Միւս ամբաստանեալը, Րայթիչ, որ նոյն օրը պիտի հարցաքննուէր, իր կարգին հարցուց.— Սերպիա՞ ծնած էք թէ Խրուաթիա։

— Ծնած եմ Եուկոսլավիա, պատասխանեց թարգմանը։

— Մենք Եուկոսլավիա չենք ճանչնար, բացագանչեց ամբաստանեալը, Եուկոսլաւեան ազգութիւն չկայ։

ՅԱՆԿԱՐԾ ԿԱՊՈՑ ՄԸ ԲԵՐԻՆ ԴԱՏԱՐԱՆ

Մինչ այս մինչ այն, դատարանի ծառաներէն մէկը ծրար մը յանձնեց նախագահին, ուղղուած՝ երդուեալներուն։ Նախագահը յանձնեց անոնց գլխաւորին, որ բանալով տեսաւ կարօն մը՝ «Վանտատի» շաբաթաթերթէն։ Յօդուածը բուռն յարձակում մըն էր Իտալիոյ մեղսակցութեան մասին եւ կ'ըսէր թէ իտալական կառավարութիւնը համոզած է պաշտպան փաստաբանը որ ամբաստանեալներուն ուրանալ տայ թէ թագաւորը սպաննելու հրաման ստացած էին Անթէ Փավէլիչէն (բանտարկուած Միլանի մէջ)։

Պաշտպան փաստաբանը բողոքեց դատավարութեան ատեն դուրսէն ծրար բերել յանձնելու այս արարքին դէմ, բայց երդուեալներու գլխաւորը յայտնեց թէ իրենց սեփականութիւնն է ծրարը։ Յետոյ խորհրդակցութեան քաշուեցան եւ վերադառնալով գլխաւորը յայտարարեց թէ անկարեւոր բան մըն է եւ վառեցին եւ թէ այսուհետեւ նամակ եւն. չպիտի ընդունին։

Ասոր վրայ պաշտպան փաստաբանը արտօնութիւն խնդրեց գրաւոր բողոք մը յանձնելու։ Նիստը ընդհատուեցաւ, խորհրդակցելու համար։ Վերաբացուած ատեն, նախագահը յայտարարեց թէ իր բողոքները նկատի չառնուեցան, ստորագրուած չըլլալով։ «Ժամանակ չունեցայ» ըսաւ փաստաբանը, եւ գանգատեցաւ թէ թոյլ չեն տար որ իր տեսակէտները լայնօրէն պարզէ։

— Նենգ խաղեր, ապամպարութի՛ւն, պոռաց ընդհանուր դատախազը։

ՓԱՍՏԱԲԱՆԸ.— Կ'արգիլեմ ձեզ այդ բառը գործածել։

ԸՆԴՀ. ԴԱՏԱԽԱԶԸ.— Կը պնդեմ, որովհետեւ գիտեմ թէ ուրկէ կուգայ այդ կապոցը։

Փաստաբանը հակաճառեց աւելի ուժգնօրէն։ Զանգակը ի զուր կը հնչէր։ Աղմուկ – իրարանցում։

ՓԱՍՏԱԲԱՆԸ.— Ասպարէզ կը կարդամ ձեզի, դուք չպիտի ունենաք այս երեք մարդոց գլուխները, ոչ դուք, ոչ ալ ձեր օգնականը, դահիճը։

ԸՆԴՀ. ԴԱՏԱԽԱԶԸ.— Պէտք է վտարել, փաստաբաններու ցանկէն ջնջել Պ. Տէպօնը։

ՓԱՍՏԱԲԱՆԸ.— Ես զաւակն եմ դատաւորի մը, դուք կ'ուզէք ապրուստէ զրկել, անօթի ձգել զիս։ Ես կը մեղադրուիմ իբրեւ անկախ մարդ եւ բարեկամ Խրուաթներու եւ Մակեդոնացիներու։ Այդպէս գրուած է Եու–

(Շար.ը կարդալ Գ. էջ)

ԿԱՐՄԻՐ ԳԻԾԷՆ ՆԵՐՍ

ՈՂԻՄՊՈՍԻ ՏԵՂԱՇԱՐԺԸ

3.— Հայաստանը՝ գաղութ

Ռուսները մի առած ունին՝ «Ինչ որ խելօքի մտքի մէջն է, յիմարինը՝ լեզուի ծայրը»:

Այն, ինչ որ Երեւանի մամուլը աչա քանի տարի է մեծ հոգածութեամբ աշխատում էր ծածկել, «Խորհ. Հայաստան»ը իր նոր խմբագրի շնորհիւ հրապարակ հանեց կատարեալ մերկութեամբ:

Անշուշտ, Երզնկեան, Եսայեան, Այվազեան եզակի երեւոյթներ չեն, նրանք ունին եւ իրենց շրջապատն ու հետեւորդները թէ Երեւանում եւ թէ Հայաստանի ու Խորհ. Միութեան ուրիշ վայրերում: Արդէն «Խորհ. Հայաստան»ի բերած տեղեկութիւններից էլ երեւում է այդ: Բերիայի զեկուցման առթիւ արտայայտուած դժգոհութիւնները տեսանք: Մայրաքաղաքի ղեկավարութեան մաքրագործումից յետոյ, գաւառներում էլ նոյն աշխատանքը սկսուած է: Այսպէս, հոկտ. 11ին, Լէնինականի քաղկոմի պլենումում, Ա. Խանջեանը պաշտօնից հեռացրել է քարտուղարներ Ղարիբեանին եւ Խաչիկեանին, իսկ դրանից առաջ կուսակցութեան շարքերից վտարուել են քաղկոմի անդամներ Ա. Յակոբեանը եւ Աղաջանեանը: Դա, ի հարկէ, սկիզբն է երկանց. նման վտարումներ բնականաբար տեղի են ունեցած եւ պիտի ունենան ուրիշ կենտրոններում էլ:

Ի՞նչ է պառակտողների եւ պառակտուածների վէճի բուն իմաստը: — Նախ այն հարցը, որ Հայաստանի խորհրդայնացման հէնց առաջին օրերից սկսած զբաղեցրել է բովանդակ հայ մտաւորականութիւնը եւ մարդկային խելք ու սիրտ ունեցող հայ կոմունիստներին — Հայաստանը պէտք է ծառայէ հայ ժողովուրդի՞ն, թէ Ռուսաստանի շահերին: Հայկական հողը պէտք է մշակուի իր վրայ ապրող ժողովրդի՞ն ապրեցնելու համար, թէ հում նիւթ պիտի հայթայթէ Ռուսաստանի գործարաններին: Ուրիշ խօսքով, Հայաստանը պէ՞տք է ունենայ սեփական ժողովրդական տնտեսութիւն, թէ պիտի լինի գաղութ Ռուսաստանի համար, ինչպէս Հնդկաստանը կամ Սուտանը՝ Անգլիայ համար:

Եթէ ընդեգրուի այն տեսակէտը, որ Հայաստանը ամէնից առաջ իր ժողովրդի համար է, որ հայկական հողը պէտք է առաջ գոհացնէ իր զաւակների կարիքները եւ յետոյ միայն սնունդ տայ ուրիշին, այն ժամանակ Հայաստանի տնտեսութիւնը մէկ ձեւով պէտք է կազմակերպուի. Եթէ ընդունենք, որ Հայաստանը գաղութ է ուրիշ, աւելի մեծ երկրի համար, տնտեսութեան ձեւերը կը լինին ուրիշ: Առաջին դէպքում պէտք է զարկ տալ մշակոյթի եւ արդիւնաբերութեան այն տեսակներին, որոնք ծառայելու են տեղական ժողովրդի անմիջական կարիքներին եւ ազդակ են հանդիսանալու երկրի զարգացման: Երկրորդ դէպքում՝ ուշադրութիւն է դարձնելու տնտեսութեան այն ճիւղերի վրայ, որոնք նիւթ պիտի հայթայթեն Մոսկուային:

Առաջին տեսակէտի ջատագովները գտնում են, որ Հայաստանում առանձին աշխատանք պէտք է թափուի, առաջին հերթին, այսպէս կոչուած, տեղական մշակոյթի եւ արդիւնաբերութեան ճիւղերը զարգացնելու համար — երկրագործութեան մէջ՝ հացահատիկների մշակութիւն, այգեգործութիւն, պտղամշակութիւն, կաթնային տնտեսութիւն, բանջարանոցներ, մեղուաբուծութիւն եւն.: Զուգընթաց, ի հարկէ, եւ բամբակը, պայմանով որ նա չվնասէ միւսներին: Արդիւնաբերութեան մէջ զարգացնել աւելի սնունդի, հագուստի եւ ,առ համար, այսպէս կոչուած, թեթեւ արդիւնաբերութեան տեսակները: Հաղորդակցութեան միջոցների մէջ գլուխ բերել Երեւան - Աղստաֆա երկաթուղագծի կառուցումը՝ ազատուելու համար վրացական հակակշռէն Ռուսաստանի հետ ունեցած երկաթուղային յարաբերութիւնների խնդրում: Մի խօսքով, առանց հիմնական շեղումի խորհրդային ընդհանուր տնտեսութեան սկզբունքներից ու պայմաններից, առանց խանգարելու Խ. Միութեան տնտեսութեան ընդհ. «պլան»ը, Հայաստանի տեղական պահանջներն էլ որոշ չափով հաշուի առնել՝ ապահովելով վերջինիս համար տնտեսական ինքնուրոյնութեան որոշ աստիճան: Խօսքը, ի հարկէ, ազգային ինքնամփոփ տնտեսութեան մասին չէ, ոչ ոք հայ բոլշեւիկներից այդքան հեռուները չի գնում. ամէնից աւելի «ազգային» համարուող կոմունիստների համար էլ Հայաստանը սոսկ մէկ օղակն է Խորհ. Միութեան քաղաքական ու տնտեսական համակարգութեան մէջ: Հայաստանը, որպէս ազգային քաղաքա-տնտեսական միութիւն, նրանց գլխում, ի հարկէ, տեղ չունի ու չի կարող ունենալ:

Բայց նրանց այսքան համեստ պահանջներն էլ Ստալինի մականի տակ չեն հանդուրժւում: Հայաստանը, Մոսկուայի աչքում, ինքնուրոյն արժէք չէ, նա լոկ միջոց է «Խորհ. Միութեան անկախութեան նուաճման եւ ամրապնդման» համար: Այդ պատճառով Հայաստանի տնտեսական «պլան»ի մէջ առաջին հերթին դրւում են այն ճիւղերը, որոնք ծառայում են «Խորհ. Միութեան անկախութեան նուաճման եւ ամրապնդման» — բամբակը, պղինձը, վերջերս կաուչուկը եւ արդիւնաբերութեան այն տեսակները, որոնք արտադրում են արտածութեան յատկացուած ապրանքներ: Տարը տարուց աւելի է Հայաստանի ժողովրդի տնտեսական ուժերի եւ շինարարութեան մի ահագին մասը վատնւում է բամբակի, պղնձի եւ համանման ուրիշ տնտեսական ճիւղերի վրայ: Եթէ մարդ հաւաքէ այդ «ճակատում» ասուածները, գրուածներն ու արուածները, եթէ ի մի գումարէ վատնուած հարստութիւններն արտայայտող թուերը — հատորներ կարելի կը լինի կազմել: Հայաստանի ժողովուրդը բնազդօրէն դիմադրում է իր հայրենիքը գաղութացնելու ձգտումին: Կառավարութիւնը դժոխային միջոցներ է ձեռք առնում կոտրելու համար ժողովրդի այդ հակառակութիւնը: Եւ պայքարը շարունակւում է անընդհատ:

Հայաստանի գաղութացման քաղաքականութիւնը Մոսկուայի քաղաքականութիւնն է: Մոսկուայում ծրագրուածը անց է կացւում Թիֆլիսի միջոցով: Երեւանը միայն գործադրողն է: Նա սեփական կարծիք եւ ինքնուրոյն գործելակերպի իրաւունք չունի: Երեւանում նստողները Մոսկուայի ու Թիֆլիսի չինովնիկներն են սոսկ: Նրանք պաշտօնի վրայ կը մնան քանի հաւատարիմ են ստալինեան «ընդհանրական գծին», կը տապալուեն, եթէ փորձեն որ եւ է առարկութիւն անել:

Այս երկու մտայնութեան, այսպէս ասենք՝ «ազգային» եւ «հակազգային» գծի տիպար արտայայտիչն են մեզ մօտ Ա. Երզնկեանն ու Ա. Խանջեանը: Երկուսն էլ պատեհապաշտ, աննկարագիր, միջոցների մէջ խտրութիւն չդնող, չինովնիկի հոգեկան կառուցուածք ունեցող մարդիկ: Երկուսի համար էլ Հայաստանն ու հայ ժողովուրդը նպատակ չեն, այլ միջոց անձնական «կարիէրայի» համար: Երկուսն էլ իրենց դիրքը պահում էին հաճոյակատարութեամբ, զանազան լարերի վրայ խաղալով: Բայց Խանջեանը լաւ ձի էր ընտրել եւ երբեք տանուլ չի տալիս: Երզնկեանի ձին ,ի վերջոյ, ետ մնաց — հետեւանքը ողբալի անկում: Հրապարակը միշտ Խանջեաններինն է, որոնց թիկունքին կանգնած են Ստալինները ու Բերիաները ...

Մեզ համար, ի հարկէ, կարեւորը խնդրի անձնական կողմը չէ. ո՛չ Խանջեանի վերելքն է էականը եւ ոչ Երզնկեանի անկումը: Անձերը, վերջին հաշուով, խորհրդային աշխարհում մեծ նշանակութիւն չունին: Կարեւորը անձերի բախման ընթացքին երեւան եկած գաղափարներն ու գործերն են: Իսկ այդ տեսակէտից Երզնկեանի անձնական ողբերգութիւնը խիստ կարեւոր հարցեր երեւան բերեց եւ նոյն իսկ կոյրերին տեսանելի դարձրեց Հայաստանի մարմինը յօշոտող չատ վէրքեր:

Այդ կոյրերը, որոնց թիւը արտասահմանում, մանաւանդ, բաւական չատ է, չեն կարող, վերջապէս, չտեսնել ու չհամոզուել, որ դաշնակցական մամուլի քննադատութիւնը Հայաստանի տնտեսական ճորտութեան մասին պարապ խօսքեր չեն, այլ հիմնուած են փաստացի տուեալների վրայ: Մենք ասում ենք եւ ահա բոլշեւիկեան Ողիմպոսին հասնող վկայութիւնները հաստատում են, որ Հայաստանը իրօք դրուած է գաղութային վիճակի մէջ Ռուսաստանի նկատմամբ եւ որ ամէն ոք — ինչ դիրքի եւ աստիճանի էլ լինի— որ կը համարձակուի ձայն բարձրացնել այդ ողբերգական կացութեան դէմ, կ'ենթարկուի անողոք պատժի: Երզնկեանների, Եսայեանների, Այվազեանների ճակատագիրը՝ ձեզ ապացոյց:

Դժբախտ փաստը այս է. Մոսկուային հարկաւոր են Հայաստանի բամբակն ու պղինձը, իսկ հայ ժողովուրդը կարող է մերկ ու սոված էլ մնալ: Անգլիացուն հարկաւոր են Սուտանի բամբակը եւ Հնդկաստանի բուրդը— Սուտանցի եւ Հնդիկ ժողովուրդները կարող են մերկ ու սոված մնալ: Տարբերութիւնը ի՞նչ է «կոմունիստական» եւ «իմպերիալիստական» դրութիւնների միջեւ:

Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԼԻԲԱՆԱՆԷՆ

ՏԱՍԸ ՏԱՐԻ ԱՌԱՋ ԵՒ ՀԻՄԱ

ՊԷՅՐՈՒԹ, 1 Նոյ. (Ցառաջ).— Առաջին գիշեր: Հակառակ ծովային ճամբորդութեանս, այդ գիշեր, դարձեալ չկրցայ քնանալ: Հազար ու մէկ մտածումներ եկան ու անցան մտքիս պրիսմակէն ...

Վերջապէս լոյսը բացուեցաւ: Այս պահուս ուր մարդիկ աւելի լաւ պէտք է քնանան, ես մինակս, լուռ, սենեակիս պատուհանէն դուրս կը նայիմ:

Փողոցը ուր կը դիտեմ, լայն ու մաքուր է: Վերջին ձեւով շինուած փարիզեան պողոտայ մը կը յիշեցնէ: Մարդիկ 75% եւրոպական տարազով են: Խանութները նոյնպէս: Երթեւեկ: Եւ կառքե՛ր, կառքե՛ր ....

Առաւօտ: Կ'աճապարեմ դուրս ելլել, երթալ ու պտտիլ հայկական վրանաքաղաքն ու նոր աւանները եւ սերտել տարագիր Հայուն կեանքն ու գործը:

Սենեակիս դուռը կը բացուի պանդոկիս գրասենեակին մէջ: Ցանկարծ, կը տեսնեմ տնօրէնը՝ Պ. Մ. Թուրիկեան, որ գրասեղանին առջեւ նստած «Ցառաջ» կը կարդայ:

— Ի՞նչ է այդ, Ծատուր, ինչո՞ւ այդքան կանուխ արթնցեր ես: Գնա քնացիր, յոգնած ես:

Կը կենամ: Կը խօսինք: Կը լսէ եւ կը լսեմ:

Ու քանի մը վայրկեան վերջ արդէն փողոցն եմ:

Փողոցը ուրկէ կը քալեմ, կարծես, Փարիզի Շան զ'Էլիզէն է: Հոդ չորս պողոտաներու մէջ, ոստիկան մը ճերմակ ձեռնոցները ձեռքին կառքերու կարգապահութեան կը հսկէ: Գամաւոր արահետէ մը (փասաժ քլուզէ) անցնելով՝ կանգ կ'առնեմ գորգի վաճառանոցի մը առջեւ: Կը նայիմ ներս: Մինչեւ բերանը լեցուն: Կը հիանամ: Ցանկարծ հայերէն խօսակցութիւն մը կը ստիպէ որ աւելի կենամ: Կը հետաքրքրուիմ: Եւ ահա վաճառատան ճակատը կը կարդամ «...եան»: Քանի մը քայլ դէպի վեր դարձեալ գորգավաճառ «...եան»: Կը նայիմ աջս, կերպասի վաճառական «...եան», քովը հագուստի վաճառական մը «...եան»: Այս փողոցին որուն Շան զ'Էլիզէ անունը տուինք, հիմա, ուրախ կը քալեմ: Որ եւ է վաճառատան ճակատը կարդալու համար եթէ կանգ կ'առնեմ դրան առջեւ ու կը դիտեմ ներսի մաքրութիւնը, շարուածքը, եւ ապրանքներու ճոխութիւնը, մտքէս կ'անցնի:

— Հայկական ըլլալու է:

Ու փորձս կ'իրականանայ:

Կ'անցնիմ ուրիշ փողոց մը: Դարձեալ «...եան» «...եան»ի մօտ: Հիմա, դուն իմ տեղս եղիր ու մի հրճուիր, հայրենակից, երբ կը կարդաս հայերէն, ֆրանսերէն եւ արաբերէն լեզուներով սա ապակիին վրայի գրուածքը.

«Զարդարեցէք ձեր կահկարասիները հայկական ձեռագործով»:

Ու կը նայիմ ապակիէն ներս: Հայ ստեղծագործ ձեռքը ինչեր չէ չարեր հոդ: Եւ ամէն անցորդ կամ գնորդ կարելի չէ որ չըսէ.

— Ի՜նչ գեղեցիկ են սա հայկական ձեռագործները:

Փողոցը կը լմննայ ու ես կ'անցնիմ ուրիշ փողոց մը:

Հոն ուր կը պտտիմ, Պէյրութի սիրտն է: Ժամագործի մը խանութին առջեւ կը կենամ ժամացոյցս շտկելու: Ապակիին ետեւ շարուած զարդեղէնները պատճառ կը դառնան որ հոդ կենամ: Արդէն իմ ուզածս ալ այդ է: Այսքան մաքուր եւ ճոխ վաճառատան դրամարկղին վրայ ձգուած «Ցուսաբեր» մը կասկած արթնցուց ներսս: Ու այդ կասկածս ստուգելու համար խանութին ճակատը կը կարդամ.

— «...Եան»:

Ճիշդ քովը, հայ ակնոցավաճառ մը իր խանութին ապակիին ետեւ, ակնոցներուն քանակովն ու արժէքովը կը հպարտանայ:

Քիչ մը վեր, Արդարութեան եւ Մարդկանութեան պալատներուն քով եւրոպական պողոտաներուն մէջ, ինչո՞ւ չըսեմ նաեւ ճիշդ Պէյրութի սրտին վրայ, հայ սափրիչը նորաձեւութիւններով իր խանութն է կանգներ:

Անդին, ուրիշ չատ մը փողոցներու մէջ, զանազան ձեւերով շինուած կօշիկներու ծանրութեան տակ հեւացող խանութները, սիրելի ընթերցող, կարծիքդ թող չփոխեն, եթէ անոնց խելութիւնը գիտնալու համար դրան ճակատը չես կարդար: Արդէն, երբ քովէն անցնիս, ներսէն ականջիդ հասնող հայրենի բարբառը քեզ պիտի խանդավառէ:

Ինչո՞ւ չգովես գրավաճառ - թղթավաճառը, երբ իր թրքախօս հայ յաճախորդին երեսն ի վեր կը պոռայ.

— «Եթէ կը հաճիք հայերէն խօսեցէք»:

Սիրելի ընթերցող, եկուր քիչ մըն ալ սա գեղեցիկ շէնքերու հասակն ի վեր նայէ: Եթէ կրնաս մի հրճուիր: Շատեր հայ ճարտարապետին մտքին արդիւնքն են:

Եթէ քալելու ուժ եւ նայելու դեռ կարողութիւն ունիս, հեղ մըն ալ աչքերդ պատերէն վեր դարձուր, կարծես փսփսաց մէկը ականջիս: Հնազանդեցայ: Պատուհաններուն վրայ հայ բժիշկի մը ազդատախտակն է կախուած: Անոր մօտը եւ ամէն տեղ լուսանկարիչը պատին կամ տախտակին վրայ իր գործը կ'երաշխաւորէ: Հոն եւ ամէն տեղ դերձակը իր կերպասին ու վարպետութեան գովքը կ'ընէ:

Եթէ տասը տարուան ընթացքին եղած այսքան փոփոխութիւնը չի բաւեր, եկուր քիչ մըն ալ շարունակէ, ընկեր: Մեր գիտցած «...եան»երէն զատ, սա մէկ քանին ալ աւելցուր: «...ունի»ներ, ...օփ»եր: «Փիէռ» ու «Փօլ»եր, «Ժան» ու «Ժագ»եր եւ «Ճորճ»եր:

Սիրելի «Ցառաջ», գիտեմ չատ երկարեցի, բայց գիտնալով որ միակ մտածումնքդ տարագիր ցեղդ է, անոր համար կը չարչարուիս, եւ անոր սիրոյն կը զոհես հեւք ու կեանք, քաջութիւն ունեցայ քչիկ մը երկարելու: Ներողութիւն: Եւ թոյլ տուր որ քիչ մըն ալ աւելցնեմ:

Կէսօր: Ճամբաս կը փոխեմ դէպի ճաշարան: Հազիւ քանի մը քայլ, խոկոյն կիսաւարտ շէնք մը ուշադրութիւնս կը գրաւէ: Վարէն վեր ակնարկ մը պտտցնեմ ու կը կենամ 7րդ յարկին վրայ, բանուորները երթեւեկ, բահ ու բրիչի աղմուկ: Ատեն ատեն, անոնց մէջէն, երգի մը կտոր, քարի մը պէս փրթելով վար կ'իյնայ:

Աղջի բախտաւոր,
Երբէք քո սէրին ···

Եղանակը չրթներուս սակարան կը հասնիմ, ուր առաջին քայլիս «հրամեցէք»ներու տեղատարափ մը գլխիս կը թափի: Կը մօտենամ հայ դրամափոխի մը եւ կը խօսինք: Մտերմիկ հարցումներէս, մարդը կը յայտնաբերէ.

— Այս սակարանին մէջ գտնուող ամբողջ դրամափոխները Հայեր են, եւ ղեկավարը Հայ:

Եւ սակայն, այս ամէնէն վերջ, անգործութիւնը հոս ալ, հիւսիսէն փչող ցուրտ հովին պէս կը խարազանէ անխնայ:

ԾԱՏՈՒՐ ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ

Ի ՊԷՏՍ ԶԱՐԳԱՑԵԼՈՑ

Սիրելի Արազ.— Գրականութի՞ւն թէ Քերականութի՞ւն: Ուրիշ խօսքով. Քերականութեան ուսումը անհրաժե՞շտ է արդեօք Գրականութեան համար:— Այս հարցը ծագած է մեր մէջ չորս տասնեակ տարիներ առաջ: Մեծանուն Եղիան (Տէմիրճիպաշեան) այն կարծիքն էր որ Քերականութիւնը անհրաժեշտ չէր, խնդիրը արտայայտելու կարողութեան վրայ էր, ճիշդ ինչպէս որ նախորդով արդէն կը բացատրէինք եւ այսօր այս հարցն ալ ա՛յսքան ծեծուելէ վերջ, կը թաղենք մեր դասարանի ջերմոցին աճիւններուն մէջ: Արդէն դարերէ ի վեր մեր գործը եղած է ··· թաղել:

Եղիան իր պայքարին մէջ յամառ ախոյեան մըն էր— վկայ Երկրագունտին հիանալի դրուագները: Բայց ասոնց ընդդիմադիրի չյաղթանակեց. Իր տեսութեան հակառակորդներ եղան: Եւ իրաւամբ: Թէր ու դէմը արտայայտուեցաւ, թէեւ կորովով, բայց միանգամայն պարզաբանով: Եւ Եղիան, համանուն մարգարէին երկնաթռիչ խոյանքով ինքնաբուխ այդ վերնաձեւ միտքը, առանց դիմանալու, հաւանեցաւ նաեւ իր ընդդիմախօսին գլխաւոր փաստարկութիւններուն, որոնց հիմը, շատ համառօտ կերպով, յայտնեցինք մեր նախորդ զրուցատրութեան մէջ: Այդ ընդդիմախօսը, սիրելի Արազ, քու Տարագ բարեկամդ էր, որուն ոյժ տուին Գուրգէն ու Պէշիկթաշլեան — երկուքն ալ, մանաւանդ առաջինը — քերականական կանոններու տախտակ մըն էր: — Այս փոքր ծանօթութիւն վերյիշեցինք, որպէսզի նոր սերունդը գիտակցաբար իր ճամբան քալէ, այս քերականական - գրական նիւթին շուրջ ալ կոյտ ··· նայոյցը մը յօրինելով իրեն համար:

Որպէսզի սպառած ըլլան գլխաւոր գիծերը այս նիւթին, պէտք է զուգակշիռ մըն ալ ընել. — Դիտած էք անշուշտ որ եւրոպական լեզուները շարադրական «մնայուն» կամ, դրեթէ մնայուն կարգ մը ունին, բայ, ···բայլ, սեռի խնդիր, բնութեան խնդիր, ինչպէս նաեւ մակբայ, նախադրութիւն, նոյն իսկ ձայնարկութիւն, — ասոնք ամէնքը ճշգրիտ, որոշ, կանոնուած եղանակ մը, կարգ մը ունին շարադրութեան մէջ: Կարծեմ, ալ ոչ ոք կրնայ առարկել այս մասին: Դարձեալ, կարծեմ, ոչ ոք կրնայ առարկել, եթէ ըսենք որ մեր լեզուին մէջ այդ քերականական - համաձայնական կարգը բնաւ նոյնը չէ. դրեթէ բոլոր կը տարբերի: Հոդ չէ այնքան տարբերիլը, եթէ անով բառերը անկարգօրէն չխճողուին եւ սակէց թիւ···

ԷՋ ՄԸ ԿԻԼԻԿԻՈՅ ՊԱՏՄՈՒԹԵՆԷՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՎԵՐՋԻՆ ԹԱԳԱՒՈՐԸ ԼԵՒՈՆ Ե. ԼՈՒՍԻՆԵԱՆ

Իսկ Սոհիէ Տուլսար, եթէ Սուրբ Երկիրը ընկերացաւ իշխանուհիներուն, սոյդ է որ հոն չմնաց, որովհետեւ զինքը՝ հինգ տարի յետոյ Ավինեօն կը գտնենք, Կղեմէս Է. Պապին մօտ, ուր ի նպաստ իր տիրոջ կը բարեխօսէր: Կարգ մը յիշատակարաններ իսկ, իրաւունք կուտան մեզ, ենթադրելու թէ ան ուրիշ առաքելութիւններ կատարեց մանաւանդ Հռոմէացիներու թագաւորին եւ Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ արքունիքներուն մօտ:

Եթէ Լեւոն խիստ բանտարկութեան մը յատուկ տաժանքներուն չենթարկուեցաւ, սակայն ճանչցաւ գերութեան մասնայատուկ տրտմութիւնն ու դառնութիւնները: Կրնար, իրօք կ'ըսէ, «Հայաստանի ժամանակագրութիւն»ը, ազատօրէն կիրարկել իր պաշտամունքը Սէն Մարթէն եկեղեցին, թղթակցել Եւրոպայի վեհապետներուն հետ, Պաղեստին գացող ուխտաւորներուն այցելութիւնն ընդունիլ, որոնք սովորաբար կանգ կ'առնէին որ իրենց մեծարանքը ընծայեն իրեն: Այս դիւրութեան շնորհիւ է, որ կըցան իրեն կապել իբր խոստովանահայր Ժան Դարտէլ անունով Ֆրանչիսկեան Ֆրանսացի մը, որ այնքան ազդու կերպով աշխատեցաւ իր ազատագրման համար: Եգիպտացիները ամէն ճիգ թափեցին սակայն, որ զինքը հաւատուրացութեան մղեն, ամէնէն սպառնալից միջոցներով եւ ամէնէն անարգ լլկանքներով: «Երբեմն այն սպառնալիքով թէ տանջահար պիտի մեռցնեն, երբեմն ալ իր կեանքին ամենատարրական պէտքէն զրկելով, զի յաճախ կը պատահէր որ ինք, թագուհին, իրենց աղջիկը, մէկ խօսքով՝ ընտանիքը, ամբողջ օրը մինչեւ իրիկուն պատառ մը հաց չդնեն իրենց բերանը»:

1377ի սկիզբները, անակնկալ պատահար մը քիչ մը մեղմացուց իր ճակատագիրը: Մելիք Աշրաֆ Շապան սպաննուեցաւ պալատական յեղափոխութեան միջոցին: Իր զաւակը, Մելիք Մանսուր, եօթը տարու, թագաւոր հռչակեցին եւ կառավարութիւնը յանձնեցին խնամակալական ժողովի մը: Ամէն ինչ կարելի էր սպասել էմիրներու չհասութենէն, անոնք իրարու կը յաջորդէին արագօրէն, այս խառնակ ժամանակին:

Զանազան դեսպաններ հասան Պապէն, Կիպրոսի թագաւորէն, Նափոլիի Յովհաննա թագուհիէն, Կ. Պոլսոյ կայսեր անունով, թագաւորին ազատ արձակումը խնդրելու համար: Բայց պատգամաւորները ոչ մէկ ազդեցութիւն գործեցին Եգիպտացի նախարարներուն վրայ, «որովհետեւ խեղճ ու կրակ հագուած էին, եւ առանց որ եւ է արտաքին երեւոյթի, եւ այն ընծաները, զորս կը բերէին «զոյգն» արժէք մը կը ներկայացնէին: Եւ գիտնալու է, գիտել կուտայ «Հայաստանի ժամանակագրութեան» հեղինակը, որ եթէ մեծարժէք նուէրներ բերած ըլլային, թագաւորը պիտի յանձնէին անոնց, վասնզի Սարակինոսները չափազանց ընչաքաղց եւ չահադէտ մարդիկ են, եւ այնքան կոկոզավիզ ու հպարտ, որ բան մը չառնեն: Երբ տեսան որ թանկարժէք բան մը բերած չեն, բանի տեղ չդրին զանոնք»:

Թագաւորը որոշեց կոչ ընել՝ Արագոնի թագաւոր՝ Պետրոս Դ.ին: Այս իշխանը լաւագոյն յարաբերութիւնները կը մշակէր էմիր Պարխուքի հետ, որ այս միջոցին, ամենազօր էր Եգիպտոսի մէջ եւ անվիճելի տէրը կառավարութեան: Պետրոս արդէն առիթ ունեցած էր Հայաստանի թագաւորին հարցը պաշտպանելու Պարչելոնցի վաճառականի մը, որ նաւատէր էր Ֆրանսուա Սագլոզայի միջնորդութեամբ: Բայց էմիրը, որքան ալ տրամադիր էր ընդառաջ երթալու սպանիացի վեհապետի փափաքին, չէր յօժարած բանակցութիւններ կատարել, որքան ատեն որ այս առթիւ մասնաւոր դեսպան մը կարգուած չըլլար:

Լեւոն խորհեցաւ թէ գործելու ժամը հասած էր: 1375 մարտ 1ին՝ Պարչելոնա ցամաք ելաւ Դարտէլ Ֆրանչիսկեանը, եւ Պետրոսին ներկայացուց գերի թագաւորին խնդրանքը:

Այն ընդունելութիւնը զոր կը սպասէր եւ գտաւ, հեռու էր իր ակնկալութեան համապատասխանելէ: Արագոնի թագաւորը իրօք կ'ուզէր ցըրկանաւ տրամադրել նաւարկութեան համար, բայց երբեք չէր ուզեր ծախքերուն մասնակցիլ, եւ դոյզն չափով մը իսկ, իր թագաւորութեան եկամուտներով մասնակցիլ թագաւորին փրկագինին:

Առատաձեռնօրէն Պօնիֆա Սարեբային՝ Գաթալան ասպետի մը, գործին հոգածութիւնը յանձնելով, երկու նամակներ տուաւ, գրուած ամէնէն շողոմարար եւ հաճոյալի բառերով, որոնց մին՝ սուլթանին, եւ միւսն ալ Պարխուքի ուղղուած էին: Այդ նամակներով կը հաւատէր իր «սիրալիր աղաչանքն ու կատարեալ վստահութիւնը»: Բայց հոս էր որ կանգ կ'առնէր Արագոնցի միապետին վեհանձնութիւնը: (Իր գլխաւոր մտահոգութիւնն եղաւ իրեն տաղտուկ պատճառող Ֆրանչիսկեանին ձեռքէն կարելի եղածին չափ շուտ ազատիլ, եւ անխառն հաճոյքով տեսաւ անոր Կասթիլլ անցնիլը):

Հայաստանի թագաւորին պատգամաւորները Մետինա Գամբասի մէջ հանդիպեցան Յովհաննէս Ա.ի եւ այլապէս ջերմագին ընդունելութեան մը արժանացան: Այս ասպետական իշխանը, յուզուած Լեւոնի դժբախտութենէն, անմիջապէս տեղեկութիւն առաւ այն փրկանքի մասին, զոր սուլթանը կը պահանջէր յայտարարելով թէ կազմ ու պատրաստ էր զայն վճարելու: — «Տէ՛ր արքայ, պատասխանեցին պատգամաւորները, սուլթանը չատ հարուստ է եւ բան մըն ալ չի պահանջեր, բայց կը փափաքի որ, քրիստոնեայ միապետները իրմէ խնդրեն որ իրենց ի պատիւ, Լեւոն թագաւորը ազատ արձակուի: Սակայն եւ այնպէս հաճոյքով պիտի ընդունէր քանի մը հազուագիւտ եւ թանկագին առարկաներ, որոնք իր երկրին մէջ չկան, ինչպէս ծիրանի կերպասներ, սպիտակ եւ մոխրագոյն մուշտակներ եւ տեսակաւոր բազէներ եւ այսօրէ նակ իրեր»:

Թագաւորը խոստացաւ հաւաքել բոլոր այս ընծաները եւ անոնց միացնել չատ ստիպողական եւ մտերմական նամակ մը սուլթանին համար: Փոքր Թուզայի հետ պատերազմը, որ քիչ յետոյ պայթեցաւ, ժամանակ մը իր վեհանձն տրամադրութիւնը անդամալուծեց: Առաջին առթիւ, երբ ի վիճակի եղաւ, գործադրեց իր խոստումը, եւ այն դեսպանները, որոնք 1382ի մայիս ամսուն, Պարչելոնա հասած էին, Պետրոս Դ. թագաւորին դեսպաններուն ընկերակցութեամբ նաւ նստան Աղեքսանդրիոյ ուղղութեամբ: (7)

(Շար.)

...րհմացութիւն առաջ չգայ: Ոչ թէ կարգը կը տարբերի, այլ երբեմն ալ ...ապաւաղուլի, եւ մեր լեզուին առողջ ...իւրերը կը պղտորի: Ուստի, Թող -...ով քերականութիւն եւ այլ ինչ, պէտք է հոգածու ըլլանք մանաւանդ բառե-...ու շարքին, թէ ինչպէս եւ ո՛ւր ...տէք է գնել սովորաբար տէր բա-...յին, սեռի եւ բնութեան խնդիրները, ...Ծակբայը եւն., որպէսզի լեզուին յս-...ակութիւնը պահուի եւ ընթերցողին ...իտքին վրայ աղդէ մեր իմաստնե -...ան պղպջաը: — Հոս նորէն, իբ-...եւ օրինակ, կը բերեմ օտար լաւա -...յին գրողներուն պարագան:

Մեր մէջէն անոնք որ մեր հին ու ...որ գրական պատմութեան հետեւած ...ն ու ուսումնասիրած են զայն, զա-...ազան ստորինաններու կը բաժնեն ...ողները, եւ ստորինաններու այս ...անազանութիւնը կը բխի անոնց գրե-...ու ոճէն, լուսաւորութեան կամ մը-...ութեան հանգամանքներէն:

Ուրեմն, սիրելի Արազ, ո՛ր կողմէն ...ալ գառնանք, կուգանք կը յանգինք ...յն եզքին. — Քանի որ մութի եւ ...յսի խնդիր կայ գրականութեան ...էջ, ինչպէս նկարչութեան մէջ, ...րեխառնումի պէտքը ստիպողա-...ն է, եւ ահա Գրականութեան եւ ...կարականութեան իսկութիւնը, հա-...ազատ ոգին, անխուսափելի չափը: ...ևնդիրը համաձայնութեան վրայ ...ինչպէս՝ նկարչութեան մէջ լոյ-...ի եւ ստուերի բարեխառնութեան ...րայ:

Այսպէս, չէ՞: — Կէտ մըն ալ կայ՝ ...որ պիտի փափաքէի մատնանիշ ընել. ...ն թէ, որպէսզի ռ եւ է իմաստ կա-...նանք «վերլուծել», անհրաժեշտ է ...րականօրէն տրամաբանական չա-...ագրութիւն մը: Ահա՛ մեր ընթացքին ...էջ նոր ասութիւն մը եւս — վերլու-...ել: Որ կը նշանակէ հատուածը վե-...ածել, բաշխել իր օրինական մասե-...ուն: Օրինական բռինք, դատական ...ացատրութեամբ. այսինքն՝ ո՞ր մա-...ը ո՛ր մասին հետ պէտք է կապել ...պատճառ, թէ մէն մի բառ հան-...ով իր դրացիին ի՛նչ դիրք եւ առն-...ութիւն ունի: Ճիշդ ժամացոյցի մը ...ես, զոր կը քակենք մաս առ մաս, ...ժին առ բաժին, փափկօրէն եւ ...իականօրէն», այնպէս որ, յետոյ, ...րելի է նոյն անջատ եւ առոչողի ...ատնձին) կտորները իրարու ագու-...ելով՝ ժամացոյցը ստանայ իր վե-...կազմութիւնը: Ահա՛ վերլուծելը, ...երլուծումը: Կրկնենք, ներողու-...թի՛ւն: Որպէսզի այս գործողութիւնը ...ատարուի եւ համագրութիւնը յետոյ ...րելի ըլլայ, պէտք է մեր հատուած-...երը ներկայացնեն ժամացոյցի մա-...երուն, ագոյցքին կանոնաւորութիւ-...ը: Ուստի, ահա՛ քերականութիւնը: ...ոլոր անոնց պսակը ընդունելով հան-...երձ արտադրական կարողութիւնը: ...ախ հողը, ապա պտուղը:

Առնե՛նք, փոքր փորձի մը համար ...ատուած մը, զոր օր. նորապսակ ...Պէշիկթաշլեանին սա նախադա-...սութիւնը. — Լալկանութիւնը հայկա-...կան ունակութիւն մըն է: — Այս հատ-...ուածը վերլուծելէ առաջ պէտք է ...փնտել որ որ եւ է հատուածի կամ ...ախադասութեան էական մասը բայն ...է: Ուստի հատուածը քակելու համար ...կը փնտռենք կ՛առնենք անոր Թելին ...ծայրը, կապը, կիպը: Արդ, վերի ...հատուածին մէջ այդ կապը կը տես-...նենք արդէն, սա մեր աղուոր, նո-...րիկ, նոյնքան ալ չէզոք է, այս գիրը ...ամաչարչար, զոր անխելքներ վը-...տարած են մեր լեզուէն, առժամա-...պէս:

Ներողութի՛ւն, սիրելի Արազ, հաս-...ցայ, պարեգօտէս քաշեցիր ...

Ուրեմն, կը դառնամ հլու, գեղա-...նի նման, իմ մսուրին, ուր բաւա-...կան երկար ժամանակ անցուց Նազով-...յեցին: — Առինք է բայը, որ «ըլլալ» ...յին սահմն. ներկայ Գ. դէմքն է, ...Ա. դէմքը ԵՄ, Բ.ը ԵՍ, Գ.ը Է: ...բայը այսպէս գտնենք եւ ճշդենք ...դիրքը, անմիջապէս վերջը ...է գտնենք անոր տէրը, ենթա-...է կ՛ըսենք, բայց ո՞վ է, ի՞նչ ...է: Դառնանք հատուածին եւ այս ...հարցումը ընենք — Ի՞նչ բան հայկա-...կան ունակութիւն է — Պատասխան՝ ...Լալկանութիւնը (ի՛նչ ալ լաւ կ՛եր-...ւայ դասերնիս, չէ՞): Ուրեմն է բա-...յին տէրը, ենթական լալկանութիւնն ...եղեր, չէ՞:

Հոս, միւս մասին անցնելէ առաջ, ...ներողութիւն մը. — Տէր բային գտ-...նելու համար ո՛վ հարցումը կ՛ընենք, ...եթէ անոր համապատասխանող բա-...ռը շնչաւոր է, անձ է, մարդ է, կեն-...դանի է, անձնաւորուած դոյական ...մըն է: Այսպէս՝ Կիրակոս կը պատ-...րաստուի մեկնիլ: Հոս տէր բային ...գտնելու համար չենք հարցներ — ի՞նչ ...բան, այլ՝ ո՞վ կը պատրաստուի: ...Պատասխան՝ Կիրակոս, որ կը սպասէ ...ու կը սպասէ խե՛ղճ մարդը ... Ճամ-...բայ ելլելու համար կարաւանին հետ:

Դառնանք նշանին նշանաւոր հատուածին. կը հարցնենք (վերլուծելը հարցնելով կ՛ըլլայ միշտ) դարձեալ ի՞նչ հարցումով, այսպէս. — Լալկանութիւնը ի՞նչ է — Պատասխան՝ ունակութիւն: Արդ, հիմա եւ եթէ չրացատրեմ հոս, հայլար տարի ալ սպասողներ ալ կան եւ պիտի չկրնան գտնել այս ունակութիւն բառին պաշտօնը. — լալկանութիւնը ի՞նչ է, ի՞նչ բան է — ունակութիւն: Ուրեմն, ունակութիւնը ստորոգելի է լալկանութիւն տէր բային: Որովհետեւ ստորոգելին (attribut) ենթակային կը վերաբերի, պէտք է միեւնոյն հոլովը ունենայ անոր հետ. տէր բային ուղղական հոլով է հոս, ուստի ստորոգելին ալ ուղղական հոլով է: (Ծ-թէ պատահի որ սեռի խնդիրին վե-րաբերի, հայց. հոլով կ՛ըլլայ այն ատեն): Ցետոյ հատուածին նայելով կը գտնենք թէ զուրը երկու բառ մնաց, — հայկական եւ մըն: Կը հարցնենք — Ի՞նչպիսի ունակութիւն — Պատասխան՝ ի՞նչպիսի, ի՞նչ տեսակ հարցումին պատասխանող ռ եւ է բառ ածական կ՛ըլլայ: Արդ՝ հայկական որակական ածական է ունակութիւն բառին (եթէ թիւ ցուցնէր, քանա-կական ածական կ՛ըսէինք, չէ՞): Շատ դիւրին է, մէկ ըսելով կրնայ սորվիլ ուշիմը, որ դուք ամէնքդ էք: Մնաց մըն, որ անորոշ թուական ածական է, ինքն ալ, եւ կը վերաբերի ունա-կութիւն բառին: (Եթէ ըսեմ, ճիշդ մէկ տարիէն կուգամ. հոս մէկը ո-րոշեալ թուական ածական կ՛ըլլայ, որովհետեւ խնդիրը ճիշդ մէկ համ-բանքին վրայ է:

Սիրելի Արազ, երկարեցաւ յակա-մայս. ցանցառօրէն միայն կրնայ պատահիլ սակայ, ներողութի՛ւն: Պի-տի տեսնես որ սահմանէս պիտի չանց-նիմ: Քանի որ մանաւանդ չարաթա-թերթի մը մէջ այս խորունկ ձմրան յատուկ չնազայլեր մէջտեղ եղած են: Խոհեմութիւն է, ուրեմն, սահմանը չանցնիլ, որովհետեւ այդ մռայլ թըշ-ուառական անբանները տեղի, ան-դամի տարբերութիւն չեն դներ, ոչ ալ ուշադրութիւն կ՛ընեն թէ իրենց ակռան զարնելիք տե՞ղն է, կը խած-նեն յապուրակի ...

ՏԱՐԱԶ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Լեռնագնացութիւն

«Խորհ. Հայաստան» մերթ ընդ մերթ կ՛արծարծէ լեռնարշաւներու կազմակերպութեան հարցը, եւ 11 Հոկտեմբեր թիւով կը գրէ. —

Վերջին քանի մը տարիներու ըն-թացքին, Հայաստանի մէջ ծաւալուն ձեւ մը ստացաւ լեռնարշաւը:

Եթէ 1930ին եւ յաջորդ երկու տա-րիներու ընթացքին անհատական փորձեր կը կատարուէին՝ բարձրա-նալու համար Արագածի գագաթը, այն ալ մասնագիտական նպատակնե-րով, ներկայիս տարբեր է պատկերը եւ լեռնարշաւը կը կատարուի զան-գուածային ձեւով: Այսպէս 1934ին Արագած բարձրացած են 147 հոգի, 13ը կին: Հայաստանի միւս լեռները բարձրացած են 420 հոգի: Իսկ այս տարի Արագածի գագաթը բարձրա-ցան 1450 հոգի, 156ը կին: Հայաս-տանի միւս լեռները բարձրացան 700 հոգի:

Այս տարի Արագածի գագաթը բարձրացողներուն 80 առհարիւրը կը բաղկանար բանուորներէ եւ մշակ-ներէ:

Ներկայիս Հայաստանի մէջ ունինք 50 լեռնագնացներ եւ 500 լեռնագնա-ցութեան թեկնածուներ: Հայաստանի լեռնագնացներէն 22 հոգի մասնակ-ցեցան Էլպրուսի լեռնարշաւին եւ յա-ջողութեամբ բարձրացան լերան ա-րեւմտեան գագաթը:

Այս ձմեռ Հայաստանի լեռնագնաց-ները պիտի բարձրանան Արագած եւ Ստալինի կիսանդրին պիտի դնեն լե-րան գագաթը: Լեռնագնացները պի-տի ուսումնասիրեն նաեւ Դարալագ-եազի եւ Զանգեզուրի լեռները, որոնց գագաթը մինչեւ այժմ շատ քիչեր բարձրացած են:

Դարմանայ Արզնիի ծառին

Անցեալ անգամ տուինք ընդարձակ յօդուած մը Արզնիի մասին, որ Հա-յաստանի բուժավայրերուն (կուրո-րորտ) մարգարիտն է կոչուած: Այս անգամ կուտանք նոր յօդուած մը, զոր կը ստորագրէ, «Խորհ. Հայաս-տան»ի մէջ (10 Հոկտ.), Փրոֆ. Լ. Ցովհաննիսեան. —

Արզնիի բուժավայրին բացումով, որ տեղի ունեցաւ 10 տարի առաջ, դըր-ուեցաւ Հայաստանի բաղնեբուժական չինարարութեան (balnéologie) հիմը:

Այժմ արդէն նախապատրաստական աշխատանքներ կը կատարուին Դիլի-ջանի, Ջերմուկի (Իստի - Սու) հան-քային ջուրերուն օգտագործման հա-մար եւս: Եւ հեռու չէ այն ժամանա-կը, երբ Հայաստան կ՛ունենայ քանի մը բաղնեբուժական վայրեր, հա-րուստ հեռանկարներով:

Արզնիի կարեւորութեան մասին, իբրեւ բուժավայրի, ներկայիս ունինք պարզ պատկեր մը: Այժմ, իր գոյու-թեան տասնամեակին, Արզնին ճանչ-ցուած է իբրեւ միութենական կարե-ւորութիւն ստացած բուժավայր մը, ինչ որ ինքնստինքեան կ՛որոշէ իր արժէքը: Անկէ զատ, շատ կարեւոր է այն որ Արզնիին վիճակուած է դառ-նալ սրտի հիւանդութեանց բուժա-վայր, իսկ նման բուժավայրերու թի-ւը շատ քիչ է Խորհ. Միութեան մէջ: Արզնին արդարացուց իր վրայ դըր-ուած յոյսերը: Մօտաւորապէս 10 հազարի հասնող սրտի հիւանդու-թեամբ տառապողները, որոնք դար-մանուած են բուժավայրին բացումէն ի վեր, բժշկուած են 80 առ հարիւր համեմատութեամբ: Այս թիւը հա-ւասար է դարմանումի այն համեմա-տութեան, զոր կը ներկայացնեն Կիս-լովոդսկի եւ Մացեստայի մէջ: Ար-զնիի բուժավայրին կարեւորութիւնը կը մեծնայ նաեւ անով, որ այստեղ մեծ յաջողութեամբ կարելի է բժշկել սրտի հիւանդութեան բարդութիւն-ները, որոնք շատ յաճախադէպ են: Այսպիսի հիւանդութեանց բուժումը Արզնիի մէջ կը տեւէ մէկ ամիս, ինչ որ ժամանակի եւ տնտեսական միջոց-ներու խնայողութիւն մը կը ստեղծէ: Աշխատաւորը չի կորսնցներ իր գործէն, ոչ ալ բուժավայրը կը ծանրաբեռնուի:

Արզնիի մէջ յաջողութեամբ կը դարմանուին նաեւ ջղային, կանանց, մարսողական եւ այլ հիւանդութիւն-ներ:

Հանրակառքի նոր գիծեր

—•—

1936ին, Երեւանի մէջ պիտի հիմ-նուին հանրակառքի քանի մը նոր գի-ծեր եւս, — այդ մասին Երեւանի հան-րակառքի վարչութեան գլխաւոր ճարտարապետը Եուզբաշեան հետեւ-եալը յայտարարեց «Խորհ. Հայաս-տան»ի. —

Ծրագրուած է քանի մը նոր գիծեր հիմնել: Առաջին գիծը, որուն նախա-գիծը պատրաստ է արդէն, պիտի ըս-կսի Աբովեան փողոցին ծայրէն, պի-տի անցնի բազմաբնակարան վարժա-րանին քովէն, պիտի իջնէ Տէրեան փողոցէն վար, պիտի ծռի Ժող. Տան քովէն դէպի Սունդուկեան փո-ղոց: Այնուհետեւ այդ գիծը պիտի անցնի Կիրովի պարտէզին քովէն եւ Կրկէսին մօտ պիտի միանայ առաջին եւ երկրորդ գիծերուն: Այդ գիծին երկարութիւնը պիտի ըլլայ 3,5 քիլո-մեթր:

2 քիլոմեթր երկարութեամբ գիծ մը եւս պիտի հիմնուի մինչեւ օդա-նաւային ակումբը, յետոյ արհեստա-կան ձգախէժի բանուորական թաղը պիտի հանրակառքի գիծով միացուի առաջին գիծին: Կը խորհուի երկրորդ գիծը երկարել մինչեւ Թոխմախան լիճը, հանրակառքի գիծերու ցանցին մէջ առնելով Նոր Բիւթանիան:

Այս բոլորին համար կը նախատես-ուի ծախսել 4 միլիոն ռուբլի:

Նոր չէնքեր

—•—

Երեւանի համայնական շինարարու-թեան համար այս տարի յատկաց-ուած է 3,5 միլիոն ռուբլի: Ներկայ տարուան ընթացքին քաղաքային խորհուրդի համայնական շինարա-րութեան համար այս տարի յատկաց-ուած է 3,5 միլիոն ռուբլի: Ներկայ տարուան ընթացքին քաղաքային խորհուրդի համայնական շինարարու-թեան մարմինը աւարտեց եւ շահա-գործման յանձնեց նոր պանդոկին երկրորդ մասը, որ ունի 68 սենեակ, Երաժշտական վարժարանը Ազատու-թեան փողոցին վրայ, Ուսուցիչներու տունը, որ ունի 80 սենեակ, եւ ուսա-կան գործավարութեան աշխատաւոր-ներուն տունը, որ ունի 32 սենեակ: Ներկայիս արագ թափով կը շին-ուի Մասնագէտներու տունը Տէրեան փողոցին վրայ, հինգ յարկին եւ 178 սենեակով: Հիմնուած են նոյնպէս Առողջապահական հսկողութեան աշ-խատաւորներուն տունը 24 սենեակով, գինեւորական ճաշարանը եւ վարակիչ ցաւ ախտերու հիւանդանոցը:

Վեցամսեայ տեղեկագիր Ֆ. Կ. Խաչի Շրջ. վարչութեան

—•—

Նոյեմբերի վերջը կը լրանայ մեր գործունէութեան առաջին վեցամ-սեան: Այս առթիւ Շրջ. Վարչութիւնս պարտք կը սեպէ ամփոփել վեց ամ-սուան աշխատանքը, թէ մասնաճիւ-ղերու եւ թէ Շրջ. Վարչութեան:

ՇՐՋ. ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆԸ. — Է. պատգ. ժողովէն վերջ անմիջապէս անցնելով իր գործունէութեան, տպագրեց ա-ռաջին առթիւ իսկ ժողովի որոշում-ները եւ յատուկ շրջաբերականով մը ղրկեց մասնաճիւղերուն, մատնանշե-լով իւրաքանչիւրին աշխատանքի բաժինը եւ որոշումներու գործա-դրութեան ստորինական իրակա-նացումը:

Ցունիսին իսկ ձեռնարկած էր մեր կազմակերպութիւնը վաւերացնելու կառավարութենէն, Ֆրանսահայ Կա-պոյտ Խաչ անունով, համաձայն 1935 մայիսին Տէսին գումարուած Է. պատգ. ժողովին որոշման: Այդ աշ-խատանքի արդիւնքը յատուկ շրջաբե-րականով մը եւ վաւերացման թիւով (172.605) հաղորդուեցաւ բոլոր մաս-նաճիւղերուն եւ մեր կազմակերպու-թեան հետ կապուած պաշտօնական հաստատութեանց:

Ցուլիսին Նանսէնեան դրոշմներու հասոյթի բաշխման ֆրանսական յանձնախումբէն ստացած ըլլալով 3000 ֆրանքի բաժին մը, յատկացուց 16 չքաւոր ընտանիքներու եւ հիւանդ-ներու: Այդ բաշխման մանրամասնու-թիւնները յետագային հաղորդուեցան յանձնախումբին, որմէ ստացանք երկրորդ եռամսեայի բաժինը, 2000 ֆրանք:

Ցունիսին բաժանորդագրուելով Սօ-ֆիայի «Մրգաստան» մանկական պար-բերականին (հինգ օրինակ), յատկա-ցուց իր դպրոցներուն, շարունակելով «Մասիս», «Արփի» եւ «Հայ - Բույժ» հանդէսներուն առաքումն եւս:

Օգոստ.ին կազմակերպեց իր առա-ջին օդափոխութեան կայանը Նիսի ծովափը, 35 կարօտ մանուկներու համար, ծախսելով այդ նպատակին յատուկ տրամադրելի ունեցած 12.000 ֆրանքը: Այս շատ յաջող եւ մեծա-պէս օգտակար ձեռնարկին բոլոր ման-րամասնութիւնները նկարներով ու հաշիւներով ժամանակին հաղորդուե-ցան պատկանեալ հաստատութեան, յառաջիկայ տարուան համար եւս ա-պահովելու համար նոր գումար մը:

Անցնելով մասնաճիւղերու կազմա-կերպութեան եւ նոր մասնաճիւղեր կազմելու աշխատանքին, Շրջ. Վար-չութիւնը օգտուեցաւ հարաւային Ֆրանսայի (Նիս, Մարսէյլ, Կար-տան) իր անդամուհիներէն որոնք մօ-տէն աջակցեցան անոնց սկզբնական աշխատանքներուն: Կազմուեցան եր-կու ենթամասնաճիւղեր Պուլվառ Օտ-տոյի եւ Սէն Լուի, 70 անդամուհինե-րով: Նոյնպէս կեդրոնական Ֆրանսա այցելելով մեր համակիր ընկերներու աջակցութեամբ հետաքրքրուեցաւ միւս եօթը մասնաճիւղերու գործու-նէութեամբ:

Իր դրամական նպաստները շրջա-նին սկիզբէն իսկ վաւերացնելով կանոնաւորապէս ղրկուեցան Վիէն, Կրընոպլ, Սէն Շամոն, Փարիզ, Առ-նուվիլ, Ալֆորվիլ: Այս յատկացում-ներու գումարը ինչպէս նաեւ մասնա-ճիւղերու միջոցով հիւանդներու բաժ-նուած գումարը եղած է այս վեցամ-սեայէն 3500 ֆրանք:

Իր շաբաթական նիստերուն աշխա-տանքները կանոնաւորելու մտահո-գութեամբ, Շրջ. Վարչութիւնը կազ-մեց տարեկան գործունէութեան ման-րամասն ծրագիրը, պատգ. ժողովի որոշումներու հիման վրայ: Իր ըն-թացիկ աշխատանքները դասաւորու-մէն վերջ Շրջ. Վարչութիւնս սկսած է գործադրել զանոնք հետզհետէ: Այսպէս կազմած է կրթական ընդհ. հրահանգներ իր հայերէնի դասըն-թացքներուն համար, հաշուական հրահանգներ, հաշիւներու միօրինակ եւ կանոնաւոր արձանագրութեան համար, աշխատանքի ծրագիր պատա-նեկան խումբերուն համար: Անոնց տպագրութեան ձեռնարկուած ըլլա-լով արդէն, շուտով պիտի տրամա-դրուին բոլոր մասնաճիւղերուն:

Վարչութիւնը ձեռնարկած է ար-դէն յունուար 12ին տօնելու «Մա-նուկներու Օր»ը, ինչպէս նաեւ շու-տով հրապարակ կը հանէ իր տարե-կան նուիրատուները:

Իր յարաբերութիւնները մասնա-ճիւղերուն հետ եղած են կանոնաւոր ու սիրալիր: Ղրկած է երեք շրջաբե-րական եւ 150է աւելի աւելի նամակ: Հետապնդած է անոնց գործունէու-թիւնը օգնելով ամէն մէկ ձեռնարկի, տրամադրելով անոնց հանդէսներուն բանախօս եւն.:

ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԵՐԸ. — Անոնք եւս ի-րենց կարգին տարեշրջանի սկիզբին իսկ հետամուտ եղած են գործադրե-լու պատգ. ժողովի որոշումները եւ մանաւանդ ունենալու իւրաքանչիւրը իրեն համար առանձին ձեռնարկ մը: Մարսէյլը կ՛աշխատի հիմը դնել դար-մանատան մը: Թէյասեղան - դասա-խօսութիւններու շարքը բացած է արդէն, ու կը պատրաստուի տարե-կան երեկոյթին: Նիս ոգեւորուած մանուկներու օդափոխութեան կայա-նի ձեռնարկով, մեծ աշխատանք թա-փեց անոր յաջողութեան համար, դաշնահանդէս եւ թէյասեղան մը ու-նեցաւ արդէն. ձեռնարկած է ներկա-յացման մը, որպէսզի կարենայ օգնել թէ դպրոցի կարօտ տղոց եւ թէ հի-ւանդանոցներու մէջ տառապող մեր հայրենակիցներուն: Կարտան նոյն-պէս տեւական ձեւով մը կ՛օգնէ կա-րօտ աշակերտներուն:

Վիէն, Կրընոպլ, կը պահեն իրենց դասընթացքները: Տէսին ունեցաւ իր դպրոցը այս տարի, Ռոման նոյնպէս կ՛աշխատի ապահովել կանոնաւոր պիւտճէ մը տեղւոյն դասընթացքին, Սէն Շամոն ապահոված է բժշկական կանոնաւոր այցելութիւն մը կարօտ հիւանդներուն համար: Լիոն կը պատ-րաստուի սարքել մեծ ներկայացում մը, նոյնպէս ձեռնարկի մը հիմը դը-նելու համար: Պորտօ կ՛աջակցի դպ-րոցին: Մօտակայ ուժ մասնաճիւղե-րը եւս կանոնաւոր գործունէութեամբ մը ապահոված են մեծ մասով հիմնա-կան գործ մը: Փարիզ կը շարունակէ պահել Իսիի իր դարմանատունը, ուր շաբաթական 20-30 հիւանդ ձրի դար-ման կը ստանան, սարքած է դասա-խօսութիւններու շարք մը, կ՛աշխա-տի բանալ դասընթացք մը հայերէնի եւ ազգ. պատմութեան 13—17 տա-րեկան պատանիներու համար: Իսկ եւ Ալֆորվիլ ունին իրենց դասընթացք-ները, գիշերային դասախօսութիւն-ները մեծերու համար: Ալֆորվիլ հի-մը դրաւ պատանեկան խումբի մը: Քաշան կազմեց պատանիներու խումբ մը, Անեէն կը պահէ եւ կ՛աշխատի բազմապատկել իր սանուհիներու խումբը, Շավիլ «Համազգային»ին հետ կը պահէ հայերէնի դասընթաց-քը: Առնուվիլ կը շարունակէ դարմա-նատան եւ դպրոցին հողը մասամբ ստանձնել, Պուա Քոլոմպ եւս կը պատրաստէ իր տարեկան երեկոյթը, տեւական ձեռնարկի մը հիմը դնելու մտահոգութեամբ:

Այս բոլոր մասնաճիւղերը ոչ մի-այն թէյասեղաններով ու զանազան հանդէսներով իրենց շուրջը հաւաքած են համակիրներու բազմութիւն մը, այլ եւ իրենց ներքին կազմակերպա-կան կեանքը կանոնաւորած են յաճա-խադէպ ընդհ. թէ վարչական ժողով-ներով, ուր ներկայ կ՛ըլլան պարբե-րաբար Շրջ. Վարչութեան անդամ-ները:

Ահա ամփոփ աշխատանքը Ֆր. Կ. Խաչին, որուն բարոյական թէ նիւ-թական գործունէութեան պատկերը միշտ պատրաստ է հանրութեան հա-մար:

ՇՐՋ. ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ՀԱՅ ԲԺԻՇԿԻ ՄԸ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

ՓԱՏՈՎԱ, 15 նոյ. — Վերջերս Թո-րինոյի մէջ նիզակի ծանօթ ախոյեան բժիշկ Ցակոբ Թաշճեան, նոր եւ փայ-լուն յաջողութիւն մը ունեցաւ երեք քայլ ցատկելու մէջ: Հակայ Սթատ Մուսոլինի մարզադաշտին մէջ ի ներ-կայութեան հազարաւոր բազմութեան եւ բարձրաստիճան անձերու, հայ բժիշկը կրցաւ, շնորհիւ իր աննկուն կամքին եւ մարզական մեծ կարողու-թիւններուն, ընկճել իր արժանաւոր եւ ստուար խալացի մրցորդները, ապացուցանելով գերազանցութիւնը և առաջին հանդիսանալով (13 մեթր 02 երեք քայլով ցատկելով):

Տոքթ. Ցակոբ Թաշճեան շատ բեղ-նաւոր եւ փայլուն մարզական անցեալ մը ունի եւ այս վերջին գնահատելի յաջողութիւնը կ՛աւելնայ իր նախորդ պսակներուն, խլուած շնորհիւ իր կո-րովին, Իտալիոյ բազմաթիւ քաղաք-ներու մէջ զանազան ազգային եւ մի-ջազգային մրցումներու ժամանակ:

Անցեալ տարի, իտալական ախոյե-նութեան մրցումներուն միջոցին ցատկած էր երեք քայլով 13 մեթր 32: Իսկ 1927 թուականին Փարիզի Հ. Մ. Ը. Մ.ի կազմակերպած ախո-յենութեան մրցումներուն մէջ հաս-տատած էր նիզակի հայկական նոր մրցանիշը, աւելի քան 50 մեթր հե-ռաւորութեամբ նետելով: Այդ առթիւ է որ «Ցառաջ»ի ջերմ գնահատութեան արժանացաւ: Սակայն իր նիզակի մր-ցանիշն է 53 մեթր 35 ս. զոր հաստա-տած է նոյն տարին Համի Ռես. Մի-ջազգային մրցումներու միջոց:

Տոքթ. Ցակոբ Թաշճեանի այս փայ-լուն յաջողութիւնը նոր դրուական մը կը կազմէ ապագայ յաղթանակնե-րու համար:

Գասպար

Նոր խումբ մը

Սեվրի Մուրատեան վարժարանի ա-շակերտները կազմակերպած են ֆութպոլի խումբ մը, որ պիտի մրցի ֆրանսական բարձրագոյն վարժա-րաններու դէմ, շահելու համար կար-գաւորման մէջ Ա. հանդիսացողին վերապահուած արծաթէ բաժակը:

Մխիթարեան աշակերտները իրենց առաջին մրցումը կատարեցին նախ-անցեալ հինգշաբթի Courneuve-ի դաշ-տին վրայ, իրենց հակառակորդն էր Օպէրվիլիէի խումբը, որ պար-տուեցաւ 6ի դէմ 1 նշանակէտով:

Երկրորդ մրցումը նոյն դաշտին վրայ տեղի ունեցաւ անցեալ հինգ-շաբթի, այս անգամ աւելի զօրաւոր խումբի մը դէմ՝ «Փասթէօռ A» որ «Օթօ» թերթի ընտրելին է: Առաջին կիսախաղի վերջաւորութեան Հայե-րը կը գերակշռէին Ֆրանսացիները 1ի դէմ երկու կէտով. երկրորդ կիսա-խաղին Հայերը կէտ մը եւս կը նշա-նակեն. Ֆրանսացիներուն ճիգերը զուր կ՛անցնին, խաղը կը լրանայ Հայերուն յաղթանակով (2—3): Օ-տար ներկաները կը հիանային մեր տղոց խաղարկութեան վրայ: Լաւա-գոյններն են, Անդրանիկ, Էմիլ Եղիա-զարեան եւ Արամ Շէյխիկեան, իսկ վերջապահներէն Ալեքսան Եռիկէր-եան եւ բերդապահ Հրաչ Տարօնեան որ աչքի կը զարնէր իր անվախ խա-ղարկութեամբ:

Այսօր, հինգշաբթի Մուրատեանի աշակերտները պիտի մրցին Քոլոնպի դէմ:

Հ. Տ.

Կոչ Փարիզի եւ շրջանի ԲՈԼՈՐ ՀԱՅ ՍԱՓՐԻՉՆԵՐՈՒՆ

Ահաւասիկ երրորդ տարին է որ կը բոլորէ Հայ Սափրիչներու Միութիւ-նը: Այս կարճ ժամանակաշրջանին մէջ ան հաւատարիմ իր ծրագրին, օգտակար ազդակ մը դարձած է հայ արհեստակիցներուն համար, անոնց մէջ դնելով միութեան ոգին, սատե-ծելով անոնց համար եղբայրական ջերմ սէր եւ քաջալերելով անոնց ան-հատական ձեռնարկները:

Միութիւնը առաջինն եղաւ ունենա-լու իր սեփական կեդրոնը, ուր տեղի կ՛ունենան իր շաբաթական դասախօ-սութիւնները, եւ վարչական եւ ընդհ. ժողովները:

Փարահանդէսի նիւթական հասոյ-թը պիտի ծառայէ Միութեան սրահ-ները կահաւորելու եւ զանոնք աւելի ներկայանալի վիճակի մը մէջ դնելու համար: Մէկ խօսքով բոլորին բա-րիքին համար է որ պիտի դործած-ուի: Ուրեմն վարչութիւնս ջերմապէս կը խնդրէ որ հոծ բազմութեամբ մասնակցէիք միութեան պարահանդէ-սին, եւ սպասէիք մուտքի տոմսերը: Որովհետեւ մեր անդամավճարներէն զատ այժմ հասոյթի ոչ մէկ աղբիւր ունինք:

Վստահ մեր արհեստակիցներու նախանձախնդրութեան, վարչութիւ-նըս լիայոյս է որ այս կոչը ապար-դիւն պիտի չանցնի, այլ Փարիզի եւ արուարձաններու այն սափրիչ ար-հեստակիցները որոնք դեռ Միութե-նէն դուրս կը մնան, պիտի ըմբռնեն հաւաքական գործակցութեան եւ մի-ութեան առաւելութիւնները ա-մէն հարցի, ինչպէս բոլոր դատական գործառնութեանց մէջ:

Միութիւնս յառաջիկայ դեկտ. 8ին կուտայ իր տարեկան պարահանդէսը որ պէտք է առիթ մը ըլլայ մեր ար-հեստակցական կարողութիւնները ապացուցանելու ոչ միայն տեղացի ժողովուրդին, այլ եւ Փարիզի եւ արուարձաններու հայ հասարակու-թեան, կազմակերպութիւններուն եւ ազգ. իշխանութեանց: Այդ առաջա-դրութեամբ նորընտիր վարչութիւնս կոչ կ՛ընէ բոլոր գիտակից հայ ար-հեստակիցներուն որ միանան մեզի եւ միացնեն իրենց ջանքերը վարչու-թեանս ջանքերուն, որպէսզի սոյն պարահանդէսը ըլլայ արդիւնաւէտ եւ փայլուն, պատիւ բերելով հայ աշ-խատաւորին եւ արհեստաւորին եւ բարձրացնէ հայ անունը:

Միութեանս արձանագրուելու եւ որ եւ է տեղեկութեան համար դիմել ամէն օր Միութեան ղանձապահ Գ. Գ. Շէրէմէթեանին, 8, Rue Gérard, Փարիզ (13), եւ կամ ամէն հինգշաբ-թի օրերը իրիկուան ժամը 9էն յետոյ Միութեան կեդրոնատեղին 7, Rue des Bernardins, Փարիզ (5):

Վարչութիւն

կուսակցականութեան հաղորդած գաղտնիքներուն մէջ որոնք ինծմէ պահուեցան։ Ես կը նախընտրեմ փաստաբան ըլլալ եւ խորտակուիլ, քան ստաւոր ըլլալ եւ գթութեան արժանանալ։

Էքսի փաստաբաններու կաճառին նախագահը դիտել տուաւ թէ չափը կ'անցնէ, միեւնոյն ատեն դատաւորներուն ներողամտութիւնը խնդրելով։

Դատաւորները խորհրդակցութեան սենեակը քաշուեցան եւ քսան վայրկեանէն վերադառնալով, նախագահը յայտարարեց թէ Պ. Տէպօնի անունը ջնջուած է փաստաբաններու ցանկէն եւ թէ այլեւս չի կրնար փաստաբանութիւն ընել Ֆրանսայի մէջ։

— Ահա ինչ որ հանրապետական արդարադատութիւն կը կոչեն, աղաղակեց Պ. Տէպօն եւ յայտնեց թէ միայն բռնի ուժով դուրս կ'ելլէ։

Նախագահին մէկ նշանին վրայ, ոստիկան — գործի հաղարապետ մը բռնի դուրսհանեցփաստաբանը, որ յարակիցսենեակին մէջ ապարէզին յատուկ համազգեստը հանելով, ուշադրութեամբ ծալլեց, համբուրեց եւ տեղը դրաւ։

ԽՐՈՒԱԹՆԵՐԸ ՉԵՆ ԸՆԴՈՒՆԻՐ ՆՈՐ ՓԱՍՏԱԲԱՆԸ

Դատարանը անմիջապէս պաշտպան փաստաբան նշանակեց կաճառին նախագահը, Պ. Սօտինօ, որ յայտնեց թէ կ'ընդունի, եթէ ամբաստանեալները ուրիշ փաստաբան չեն ուզեր։ Թարգմանը հարցուց եւ երեքը մէկ պատասխանեցին թէ մինչեւ որ Պ. Տէպօնը չգայ, ոչ մէկ հարցումի պիտի պատասխանեն։ Ցետոյ լուտանքներ ուղղեցին Եուկոսլավիոյ կառավարութեան դէմ եւ յայտարարեցին թէ ծոմ պիտի պահեն։

*** Պ. Տէպօն ուզեց բանտ երթալ եւ տեսնել ամբաստանեալները, բայց չթոյլատրեցին։ Այս առթիւ յայտնեց թէ պալքանեան նախկին նախարարներ 400,000 ֆրանք առաջարկած են իրեն, դատը այլափոխելու համար, թէ մահուան սպառնալիքներ ստացած է եւն.։

Ֆրանսայի դատական տարեգրութեանց մէջ առաջին անգամ է որ այսքան ծանր պատիժ կը տրուի փաստաբանի մը։

Ուրիշ ճիւղեր ալ պիտի առգրաւուին

Ազգերու Դաշնակցութեան պատիժներու յանձնախումբին նախագահը խորհրդակցութիւններ կը կատարէ, նոյեմբեր 25ին նոր ժողով մը գումարելու եւ պատժական տնօրինութեանց սահմանը ընդարձակելու համար։ Մասնաւորապէս պիտի առաջարկուի արգիլել նաեւ քարիւղը, հանքածուխը, պողպատը, պղինձ եւ երկաթը, համաձայն Քանատայի կառավարութեան բանաձեւին։

Շարաթներու տենդագին գործունէութենէն յետոյ, որու միջոցին ֆրանսական եւ իտալական ապրանքներ դիզուեցան լեռնակուտակ, սահմանամերձ կայարաններու մէջ, այժմ կատարեալ անշարժութիւն կը տիրէ։ Արդէն իսկ անգործութեան վտանգին առջեւ կը գտնուին հազարաւոր աշխատաւորներ։ Առջի օր երեք երեսփոխաններ յայտնեցին թէ հարցապնդում պիտի ուղղեն կառավարութեան կամ նոր օրէնքներ պիտի առաջարկեն, վնասուած գործերուն եւ աշխատաւորներուն օգնելու համար։

Զանազան շրջաններու մէջ հետզհետէ կը զօրանայ ընդդիմութիւնը՝ պատժական տնօրինութեանց դէմ։ Այս առթիւ, զարմանալի առաջարկներ ալ կը լսուին։ Շարլ Մորաս, հռչակաւոր արքայականը, կը թելադրէ Իտալիոյ ապրանք հասցնել ... մաքսանենգութեամբ, ուրիշ արքայական մը, Մաքսիմ Ռէա տէլ Սարթէ, ծանօթ արձանագործը, խորհրդանշան — արտադրութիւններ ղրկել Իտալիա։ Մարոք միշտ կ'ընդդիմանայ պատժական տնօրինութեանց։ Երկուշաբթի գիշեր 4000 հոգի ժողով գումարեցին Քազապլանքայի մէջ եւ բանաձեւ մը քուէարկեցին, որով կը խնդրեն Սուլթանէն եւ ֆրանսական մարզպանէն՝ մերժել պատիժներու գործադրութիւնը, իբրեւ «տարօրէն եւ կործանարար»։ Փարիզի մէջ անտեսական եւ մաքսային կազմակերպութիւն մը խնդրեց կարճեցնել պատիժներու գործադրութեան տեւողութիւնը եւ հատուցում տալ գործի մարդոց։ Նախկին դաշնակից ռազմիկներու կազմակերպութիւնն ալ հակառակ է պատիժներուն։

Ֆրանսական կառավարութիւնը իտալական դեսպանին յանձնեց իր պատասխանը, վերջին բողոքին առթիւ։

Ֆրանսայի արտածելի ճարտարագործութեան միութիւնը, որ կը ներկայացնէ աւելի քան 600 տուներ, ժողով մը սարքած է նոյեմբեր 28ին, բողոքելու համար պատիժներու գործադրութեան դէմ։ Իրազեկներ կ'ըսեն թէ ամէնէն աւելի պիտի տուժէ Մարսէյլի շրջանը, նաւահանգիստով եւ քաղաքով։ Բացի Իտալացիներու բազմութենէն, երթեւեկող շոգենաւերուն մէկ երրորդն ալ իտալական է։ Արդէն իսկ օգնութիւն խնդրած են կառավարութենէն։

Չինաստան կ'ընդունի ճափոնի վերջնագիրը

ՆՈՐ ՊԵՏՈՒԹԻՒՆ ՄԸ 100,000,000 ԲՆԱԿԻՉՈՎ

Վերջին լուրերու համաձայն, չինական կառավարութիւնը ընդունած է ճափոնի վերջնագիրը, եւ չպիտի ընդդիմանայ հիւսիսային նահանգներու անջատման։

Այս կերպով պիտի կազմուի նոր պետութիւն մը, 100 միլիոն բնակչութեամբ։ «Հիւսիսային Չինաստանի դաշնակցութիւնը» — ինչպէս կը կոչեն նոր պետութիւնը — հաւանաբար հռչակուի այսօր, հինգշաբթի, նախագահութեամբ Զօր. Սունկ Չէ Եուանի։ Վերջնական կազմակերպութիւնը պիտի կատարուի հետզհետէ։ Ան այժմ նկատի ունին հինգ ընդարձակ նահանգներ, — Չահար, Սույան, Շանթունկ, Շանսի եւ Հոփէյ, որուն մէջ կը գտնուի նախկին մայրաքաղաքը՝ Փէքին։

Հերիօն խոյս կը տրուի...

Գնդ. Ֆրանսուա տը լա Ռոք, Հրեղէն Խաչի նախագահը, նամակ մը ուղղելով Պ. Լավալի, կ'ազդարարէ թէ իր կազմակերպութիւնը ձեռք պիտի առնէ իր իսկ օրինաւոր ինքնապաշտպանութիւնը, եթէ ֆրանսական կառավարութիւնը միջոցներ ձեռք չառնէ ապահովելու համար «լաւ Ֆրանսացիներու» ժողովի եւ խօսքի ազատութիւնը։ Գնդապետը իր նամակին մէջ կ'ըսէ թէ «Մոսկուա կ'ուզէ յեղափոխական շրջանի մը մէջ խրել Ֆրանսան, Հրեղէն Խաչերը ներկայացնելով իբրեւ պատասխանատու գրգռիչներ առաջին խռովութեանց»։ Միեւնոյն ատեն հեռագիր մը ուղղած է ներքին նախարարին, պահանջելով պաշտօնէ արձակել Լիմօժի ընկերվարական քաղաքապետը, որ դլուխն անցած է եղեր չարաթ օրուան արիւնալի ցոյցին։

Ինչպէս կը տեսնուի, կառավարութիւնը երկու սուրի մէջ մնացած է։ Կը կարծուի թէ խորհրդարանը պիտի վերաբացուի նոյեմբեր 27ին կամ դեկտեմբեր 3ին։

Թոլսթոյի մահուան 25ամեակը

Երէկ, 20 նոյեմբեր, Թոլսթոյի մահուան 25ամեակն էր։ Այս առթիւ փառաւոր հանդէսներ սարքուեցան Մոսկուայի եւ ուրիշ քաղաքներու մէջ։ «Փրավտա» խմբագրական մը նուիրելով հանճարեղ գրագէտին, կը պանծացնէ անոր գործը եւ կը յիշէ երկու նշանակալից թուականներ. — 1861, երբ ազատագրուեցան ճորտերը, եւ 1905, երբ տեղի ունեցաւ առաջին յեղափոխութիւնը։ Թոլսթօ իր գիրքերուն մէջ կը մարմնացնէ ռուսական առաջին յեղափոխութեան պատմական առանձնայատկութիւնները, անոր ուժն ու տկարութիւնը, գիւղատնտեսական շարժման զօրութիւնն ու անձկութիւնը։ Անհատական սեփականութեան ժխտումը զինքը կ'առաջնորդէ տարտամ եւ անզօր եկեղեցական, «որոնց վրայ կը խնդան խորհրդային աշխատաւորները։ Թոլսթոյի ուժը կը կայանայ ոչ թէ իր փիլիսոփայութեան, այլ իր իրատեսութեան մէջ»։

*** Նոյն օրը խորհրդային գիտուններու պատուիրակութիւն մը ճամբայ ելաւ Մոսկուայէն, Փարիզ գալու համար։ Բոլորն ալ անդամ են Գիտութեանց Ակադեմիային։

Կացութիւնը դեռ վտանգաւոր է Եգիպտոսի մէջ

Եգիպտոսի կրթական նախարարութիւնը զեկոյց մը հրատարակեց, որով կ'ազդարարէ թէ 20 ոսկի տուգանքէն մինչեւ 9 ամիս բանտարկութեան պիտի դատապարտուին բոլոր անոնք որ այս կամ այն կերպով կը քաջալերեն ուսանողներու ցոյցերը։ Այս պատիժներուն ենթակայ են.— համախմբումներ դպրոցներու մօտ, սուտ կամ իրաւ լուրերու հրատարակութիւնը ուսանողական դասադուլներու մասին, կամ դասադուլի հրաւիրող յօդուածներ։

Ներքին նախարարութիւնը զեկոյց մը հրատարակեց, որով արաբական եւ եւրոպական թերթերու խմբագրապետներուն ուշադրութիւնը կը հրաւիրէ այս մասին։ Համաձայն 1929ի օրէնքին, վեցէն քսան ամիս բանտարկութեան եւ 50 ոսկի տուգանքի պիտի դատապարտուին դասադուլներու վերաբերեալ տեղեկութիւնները։ Նախարարութիւնը ուրիշ զեկոյցով մը կ'արգիլէ բոլոր ցոյցերը, եթէ նոյնիսկ ըլլան լուռ ու մունջ եւ կը հրաւիրէ ժողովուրդը զգուշանալ ոստիկանութեան հետ ընդհարելէ։

*** Վիրաւոր ուսանողներէն մէկը մեռաւ նոյեմբեր 19ին։ Ցուղարկաւորութեան առթիւ բոլոր անգլիացի ոստիկանները եւ տեսուչները արձակուրդ առացան եւ միայն եգիպտական ոստիկանութիւնը հսկեց բարեկարգութեան։

Նոյն օրը նոր խռովութիւններ ծագեցան եւ ոստիկանութիւնը հարկադրուեցաւ կրակ բանալ։ Բազմաթիւ մարդիկ վիրաւորուեցան։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄՈՍԿՈՒԱ 10 — 20 ՄԻԼԻՈՆ ՈՍԿԻԻ ՓՈԽԱՌՈՒԹԻՒՆ մը կը փնտռէ Լոնտոնի հրապարակին վրայ։ Այս անգամ Անգլիացիները տրամադիր կ'երեւան գոհացում տալու։

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ « Վարանդեան » կոմիտէին ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, 22 նոյեմբեր, Ուրբաթ իրիկուն, ժամը 8.30ին, 181 Cours Lafayette, « Զարդարեան » Գրադարանի մէջ։

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ-ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

կազմակերպուած՝ ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ ՊԱՆԵԽՕ ՔԱՂԱՔԻ Մ.-ՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

Նոյեմբեր 24, կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին

138 Avenue Aristide Briand (Route d'Orléans), Montrouge (Seine)

կը նախագահէ տիկին ԷԼԼԷՆ ԲՐԻԶԱՆԴ

կը դասախօսէ Օր. ՄԱՆԻԿ ՄԵԾԱՏՈՒՐԵԱՆ նիւթ ունենալով «Կնոջ դերը մանուկին նախադպրոցեան դաստիարակութեան մէջ»

Թատր, երգ, պար եւ արտասանութիւն։ Մուտք՝ ծախքերու համար 3 ֆր.

Հաղորդ. միջոց.— փօրթ տ'Օրլէանէն առնել 88 թիւ ճանրակառքը եւ իջնել Լա Վաշ Նուար։

ԵՐԵԿՈՅԹ-ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՐԶՈՒԱՆՑԻՆԵՐՈՒ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

23 Նոյեմբեր, ՇԱԲԱԹ երեկոյ, ժամը 9էն մինչեւ առաւօտ

Salle d'HORTICULTUREի մէջ, 84, Rue Grenelle, Métro. Bac.

Պատուակալ նախագահութեամբ Մարզուանցի՝ Լոնտոնաբնակ

Բրօֆ. Կ. ԹՈՒՄԱՅԵԱՆԻ

Բանախօսութիւններ՝ ՄԱՐԶՈՒԱՆԻ մասին, Հ. Հայէշեան, Ս. Սանդրոսեան, Գ. Ֆէնէրճեան եւ Յ. Քիրիշճեան (Ա. Արծրունի)։

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին՝ Ա. Շահմուրատեան (երգ), Օր. Ա. Փէշտիմալճեան (Հռոմի բարձրագոյն ֆաքիւլթէէն) դաշնակ, Պ. Արգմբէթեան եւ Պ. Պալապանեան (արտասանութիւն), Ե. Սանդրոսեան (փարիզի քոնսէրվաթուարէն) ջութակ։ Օրիորդներ՝ Գ. Մաճունեան, Ա. Գույումճեան եւ Ց. Ճիկոմեան (արտասանութիւն)։

Պարահանդէսը կը սկսի կէս գիշերին՝

Փոքրիկներ Այտա եւ Շաւլօ Աղնաւորեաններու Արեւելեան եւ եւրոպական պարերով։ Տեղի պիտի ունենան պարի մրցումներ։ Ֆանթէզիներ եւլն.

Մասնաւոր ժիւրի մը պիտի տայ յաւագոյն պարողներուն արժէքաւոր բաժակ մը, ժապաւէն մը եւ զոյգ մը կնոջ կօշիկ, չափի վրայ

Ընտիր ճազ՝ Մ. Սահակեանի ղեկավարութեամբ

Ճոխ պիւֆէ դիւրամատչելի գիներով։

ՄՈՒՏՔ ԿԻՆԵՐՈՒ 5 ՖՐ. ԱՅՐԵՐՈՒ 7,50

ԾԱՆՕԹ.— Տոմսերու կեդրոնատեղին է Բասած փէքին (Փարիզ 20), Պ. Քերովբէ Արփիարեանի խանութը, Միութեան անդամներուն մօտ եւ երեկոյթին իրիկունը կիշէն ժամը 7.30էն սկսեալ։ Մուտք՝ ժամը 8ին։

Հ. Կ. ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ Մ.ՃԻՒՂԻՆ ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱԶԱՐԸ

Տեղի կ'ունենայ Դեկտ. 20, 21 եւ 22ին

Նկատի ունենալ այդ թուականը։

Հ. Յ. Դ. ՎԱԼԱՆՍԻ « Սխամանթօ» Ակումբի ընթերցասրահը բաց է բոլոր հայրենակիցներու համար, Երեքշաբթի, Հինգշաբթի եւ Ուրբաթ երեկոյները ժամը 8 — 10, իսկ Կիրակիները առաւօտ 9 — 12։ Ընթերցասրահը ունի գիրքեր, օրաթերթեր՝ Ամերիկայէն, Եգիպտոսէն, Ցունաստանէն եւայլն։ Սրահը կը տրամադրուի նաեւ հաւաքոյթներու եւայլն։

Մանրամասն տեղեկութեանց համար դիմել՝ Ակումբի վարչութեան, Երեքշաբթի օրերը երեկոյեան ժամը 8.30ին, 2, Rue des Balais, Valence:

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ Է

ՀԱՅ — ԲՈՅԺ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԱՄՍԱԹԵՐԹ ԲԺՇԿՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ

Բ. ՏԱՐԻ

ԹԻՒ 14 (ՆՈՅԵՄԲԵՐ)

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ.— Կաթը ինչո՞վ է օգտակար (ՏՈՔԹ. Յ. ՄԱՀՏԵՍԵԱՆ), Մանուկներու առողջապահութիւնը՝ (ՏՈՔԹ. Գ. ԹԱԹԱՐԵԱՆ).— Կ'ամչնամ ըսելու, տոքթէօ՛ր... (ՏՈՔԹ. ՀԱՃՕԼԵԱՆ).— Քիթը բժշկութեան մէջ՝ (Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ).— Տղուն մտացխութիւնը չափել՝ (ՏՈՔԹ. Գ. ՍԵՐՈԲԵԱՆ).— Տան առողջապահութիւնը (Կ. Յ. ԲԱՍՄԱՋԵԱՆ).— Ծանօթութիւններ հիւծախտին մասին՝ (ՏՈՔԹ. Ն. ՏԷՅԻՐՄԷՆՃԵԱՆ).— Հում միսը հիւծախտաւորներու դեղ (ՏՈՔԹ. Շ. ԱՅՎԱԶԵԱՆ).— Ազգագրական բժշկութիւն՝ (Վ. ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ)։

Տարեկան բաժնեգինը՝ 20 ֆրանք Ֆրանսա, 25 ֆրանք արտասահման։ Դիմել՝ Dr. Ch. AIVAZIAN, 17, Rue Damesme, Paris (13e)։

ԾԱՆՕԹ.— «ՀԱՅ - ԲՈՅԺ» ղրկուած է անցեալ տարուան վճարող բաժանորդներուն բոլորին, բայց անոնք որ տակաւին կ'ուշացնեն բաժնեգինը, թերթ չեն ստանար դեկտեմբերին։

ՅԱՅՏԱՐԱՐ

ՍԱՐՍԷԼԻ Արարատ Միութեան ընդհանուր ժողովը 23 նոյեմբեր, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, դպրոցին սրահը։ Կարեւոր օրակարգ՝ հաշուետուութիւն եւ վարչութեան ընտրութիւն։

Ֆ. Հ. Կ. ԽԱՉԻ Իսի լէ Մուլինոյի մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը 23 նոյեմբեր, Շաբաթ իրիկուն, իր դպրոցին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։ Պարտաւորիչ ներկայութիւն։

ՀԱՅ ՍԱՓՐԻՉՆԵՐՈՒ ընդհ. ժողովը այսօր Հինգշաբթի երեկոյեան ժամը 9ին, Միութեան սրահին մէջ, 7, Րիւ տէ Պէրնարտէն, Փարիզ (5), Մէթրօ՝ Մօպէր Միւթիւալիթէ։

Խիստ կարեւոր օրակարգ։ Կը հրաւիրուին անդամներն ու անդամագրուիլ փափաքողները։

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme, PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Clacière 15 – 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԻՆԵՐԸ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	Տարեկան	Վեցամսեայ	Եռամսեայ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 22 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
VENDREDI 22 Novembre 1935

11 ՏԱՐԻ — 11e Année No. 2968

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԾԱՆՐ ՕՐԵՐ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՀԱՄԱՐ

Միայն թերթերու հրատարակութիւններէն դատելով, նորէն ծանր տագնապ մը կ'անցընէ այս երկիրը: Աւելի ծանր քան անցեալ տարի:

Խմորուելով, փոխադարձաբար լարուելով աջն ու ձախը հասած են այնպիսի շրջանի մը, ուր պոռթկումը անխուսափելի կը համարուի:

Այն արիւնալի ընդհարումները որ տեղի կ'ունենան պարբերաբար, զանազան համախմբումներու եւ ժողովներու առթիւ, եւ որոնց վերջինը տեղի ունեցաւ Լիմօժի մէջ, արտաքին ախտանշաններն են: Ներքինը շատ աւելի թունաւոր է եւ կրնայ ճակատագրական հետեւանքներ ունենալ, եթէ ելք մը չգտնուի:

Վերլուծենք միայն վերջին դէպքերը:

Գնդապետ տը լա Ռօք, Հրեղէն Խաչերու հրամանատարը, որ այլ եւս ծանօթ է իբրեւ «գնդապետը», առջի օր զեկոյց մը ուղղեց վարչապետին, պահանջելով անմիջապէս պաշտօնանկ ընել Լիմօժի ծերակուտական քաղաքապետը եւ պատիժներ տնօրինել Հօթվիէնի նահանգապետին դէմ:

Այդ նամակին մէջ, գնդապետը Լիմօժի դէպքին ամբողջ պատասխանատուութիւնը ձգելով հակառակորդներուն վրայ, հարցը շատ աւելի կ'ընդլայնէ եւ ուղղակի կ'ամբաստանէ ձախակողմեան հոսանքները, մասնաւորապէս համայնավարները, իբրեւ դրդիչ եւ կազմակերպիչ յեղափոխութեան: Եւ կ'ազդարարէ.

— «Եթէ ազգու եւ օրինաւոր միջոցներով, կառավարութիւնը չերաշխաւորէ լաւ քաղաքացիներու ապահովութիւնը, չպաշտպանէ գումարման իրաւունքները, չխափանէ օտար դրօշի մը ետեւէն լարուած խռովութիւնները, ես պիտի հարկադրուիմ, իմ պատասխանատուութեանս տակ, իմ բոլոր բարեկամներս եւ լաւ ֆրանսացիներու ահագին զանգուածը համարիլ իբրեւ օրինաւոր ինքնապաշտպանութեան վիճակին մէջ ինկած: Այսքան ծանրակշիռ պարագաներու տակ որ եւ է բան բախտին չձգելու մտահոգութիւնս կը հարկադրէ կազմակերպել այդ ինքնապաշտպանութիւնը: Կը սպասենք համապատասխան որոշումներուն: Հակառակ պարագային, պիտի հարկադրուինք հաստատել թէ ֆրանսական հանրապետութեան կառավարութիւնը գիտակցաբար դուռ բացած է յեղափոխական կացութեան մը եւ կը կրէ անոր անխուսափելի հետեւանքներուն պատասխանատուութիւնը»:

Այս ազդարարութեան առթիւ, գնդապետը պարտք սեպած է իր ետին կեցած ուժն ալ ցուցադրել:

Իր պատմութեան համաձայն, Հրեղէն Խաչերու կազմակերպութիւնը կը ներկայացնէ 700,000 հոգի: «Ամէն օր հազարէն աւելի դիմումներ կը կատարուին, եւ դեռ չենք կրցած անդամատետր ճարել վերջին անգամ արձանագրուած 40000 ընկերներու»:

Ու վերջապէս աւելի բացորոշ սպառնալիք մը.

— «Իբրեւ ընդհանուր տեսակէտ, պիտի ցաւիմ եթէ որոշեն լուծել մեր կազմակերպութիւնը. այդ լուծումը աւելի պիտի ծանրացնէ ներքին կացութիւնը, այնպիսիատեն մը երբ արտաքին հոգերը պէտք է գերիշխեն. բայց զուտ Հրեղէն Խաչի տեսակէտով, չկայ աւելի նպաստաւոր պարագայ մը քան մեր կազմակերպութեան լուծումը եւ նոյն իսկ իմ ձերբակալութիւնս: Շարժման կարեւորութիւնը պիտի կրկնապատկուի կամ եռապատկուի երեք ամիսէն»:

Կը նշանակէ թէ պիտի դիմեն ստորերկրեայ գործունէութեան,— հետանկար մը որուն առջեւ լրջօրէն կը տատանի վարչապետը, Պ. Լավալ:

Անդին, ձախակողմեանները արդէն անհամբեր, կը պահանջեն անմիջական լուծում, հակառակ պարագային սպառնալով իրենց գլխուն ճարը նայիլ:

Լէօն Պլում լրջօրէն կը հարցնէր նոյ. 20ի խմբագրականով.

— «Կուգա՞յ վայրկեանը ուր իմաստութեան, խոհեմութեան, կարգապահութեան բոլոր խորհուրդները զորս անդադար կը շռայլենք պիտի դառնան անօգուտ եւ ուր մենք իսկ պիտի հարկադրուինք հարցնել թէ բազմութեանց այս անդիմադրելի ըմբոստացումը միակ փրկութիւնը չէ՞ Ազատութեան»:

Եւ ամէն օր ազդանշաններ, վեց սիւնակի վրայ,— «Հանրապետական Ֆրանսայի համբերութիւնը կը սպառի».— «Պէտք է լուծել մահագլուխ բանակը»: (Կ'ակնարկէ Հրեղէն Խաչի խորհրդանշանին):

Ընկերվարութեան երկու թեւերն ալ, ընկերվարական եւ համայնավար, ուղղակի կ'ամբաստանեն վարչապետը: «Իւմանիթէ» միշտ աւելի յառաջ երթալով, գնդապետ տը լա Ռօքի մեղսակից կը հռչակէ Պ. Լավալը: Ահա թուղթիկ մըն ալ, Մարսէլ Քաշէնի ստորագրութեամբ, որ կը պահանջէ «Ազատ Ֆրանսա մը, եղբայրական Ֆրանսա մը, հզօր Ֆրանսա մը, խաղաղասէր Ֆրանսա մը»:

Եւ արդէն կը խօսին ձախակողմեան դաշինքի մը մասին, գլխաւորութեամբ ժողովրդական ճակատին: Իսկ միւս կողմէ նոր բանակցութիւններ կը կատարուին, բանաձեւեր կը փոխանակուին համայնավար եւ ընկերվարական կուսակցութեանց միջեւ,՝ դժուարութիւնները հարթելու եւ երկու կազմակերպութեանց վերջնական ձուլման յանգելու համար …

Մենք փորձեցինք տալ համառօտ պատկերը կացութեան մը որ կը ղարգանայ բացառիկ ուժգնութեամբ, լուրջ մտահոգութեան մատնելով Ֆրանսայի բարեկամները:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՆԵՐՔԻՆ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԴԱՀԼԻՃԻՆ ԴԻՐՔԸ

ՎԷՃ ՖԱՇԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆՑ ԼՈՒԾՄԱՆ ՄԱՍԻՆ

Խորհրդարանը պիտի վերաբացուի Նոյ. 28ին

Նախարարական խորհուրդը նիստ գումարեց չորեքշաբթի օր, նախագահութեամբ հանրապետութեան նախագահին, զբաղելու համար շարք մը ծանրակշիռ հարցերով,— ելմտացոյց, ներքին բարեկարգութիւն, արտաքին հոգեր եւայլն: Չորս ժամ վիճաբանելէ յետոյ, կարելի եղաւ համաձայնութեան գետին մը գտնել հրամանագիր - օրէնքներու եւ ելմտացոյցի մասին, բայց առկախ մնաց ազգայնական կամ ֆաշական միութեանց լուծման խնդիրը: Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ դահլիճը երկու թեւի բաժնուած է այս հարցին առթիւ: Այս պատճառաւ ալ, յոռետեսներ չեն կարծեր որ դահլիճը կանգուն մնայ մինչեւ Ծնունդ: Խորհրդարանը պիտի վերաբացուի նոյեմբեր 28ին, եւ հաւանական է որ առաջին օրէն իսկ տագնապ մը ծագի:

Նախարարական խորհուրդէն առաջ, խորհրդարանի ձախակողմեան հոսանքները մասնաւոր ժողովներ գումարեցին, իրենց դիրքը ճշդելու համար: Այդ առթիւ կ'ըսուէր թէ արմատականները, որոնք մեծամասնութիւն կը կազմեն Խորհրդարանին մէջ, համաձայնած են իրաւախոհութեան մը յանգիլ ելմտացոյցի մասին, իսկ ֆաշական միութեանց դէմ քուէարկած են կտրուկ բանաձեւ մը, Ժողովրդական ճակատին հետ, պարզապէս անոնց լուծումը պահանջելու համար: Աւելորդ է ըսել թէ մթնոլորտը նորէն թունաւորուած է Լիմօժի դէպքերուն հետեւանքով, ուր 30 հոգի վիրաւորուեցան: Այս դէպքը աւելի լարած է դահլիճին աջ եւ ձախ թեւերուն յարաբերութիւնները: Այս խնդիրը յատկապէս պիտի քննուի նախարարական խորհուրդի երեքշաբթի օրուան նիստին մէջ: Կ'ըսուի թէ վարչապետ Պ. Լավալ եւ աջակողմեան նախարարները կ'ուզեն որ ազգայնական միութեանց (Հրեղէն Խաչ, եւն.) խնդիրը յետաձգուի մինչեւ ելմտացոյցին քուէարկումը, իսկ ձախակողմեանները անմիջական գործողութիւն կը պահանջեն: Աջակողմեանները իրենց տեսակէտը արժեցնելու համար դիտել կուտան թէ Ֆրանքը տկար ըլլալով, ահագին քանակութեամբ ոսկի կ'արտածուի երկրէն:

Պանք տը Ֆրանսի նոր տեղեկագիրը մօտ միլիառի կորուստ կը ցուցնէ եւ արտահոսումը կը շարունակուի դեռ, հակառակ ձեռք առնուած միջոցներուն: Դրամագլուխի այս փախուստը կրնայ տեւել, եթէ ելմտացոյցը անմիջապէս չքուէարկուի եւ հրամանագիր - օրէնքներով հաստատուած խնայողութիւնները չվաւերացուին: Մտահոգութիւնը այնքան ծանր է որ կարգ մը շրջաններու մէջ կը խօսին ոսկիի արտածման արգելքի մասին:

Ձախակողմեան հոսանքներն ալ հակառակ տեսակէտներ ունին: Միւս կողմէ, յարմար թեկնածու չեն գտներ յաջորդելու համար Պ. Լավալի: Կ'ըսուի թէ նախարարական խորհուրդին մէջ վարչապետը դիտել տուած է որ եթէ անմիջապէս լուծեն ազգայնական միութիւնները, անոնք ստորերկրեայ գործունէութիւն դիմելով, շատ աւելի վտանգաւոր պիտի դառնան:

Ֆրանսա եւ Անգլիա վերսկսան խորհրդակցիլ

Մինչ պատժական տնօրինութիւնները կը շարունակուին եւ կը սաստկանան, Անգլիա եւ Ֆրանսա դիւանագիտական ձեռնարկներ կը կատարեն, ելք մը գտնելու եւ պատերազմը դադրեցնելու համար: Երէկ վերսկսան խորհրդակցութիւնները, միջին բանաձեւ մը գտնելու համար: Անգլիոյ արտաքին նախարարութեան մասնագէտ պաշտօնատարներէն Փիթըրսըն Փարիզ եկած է, իբրեւ խորհրդական դեսպանին: Պ. Լավալ եւ դեսպանը պիտի վարեն ընդհ. խորհրդակցութիւնը, իսկ մասնագիտական հարցերը պիտի յանձնեն խորհրդականներու քննութեան: Հիմա որ անգլիական ընտրութիւնները վերջացած են եւ դահլիճը անփոփոխ կը մնայ, ճամբան աւելի հարթ կ'երեւայ: Իրազեկներ կը կարծեն թէ Պ. Պօլտուին իր կարելին պիտի փորձէ, խաղաղութիւնը ապահովելու համար թէ Ափրիկէի եւ թէ Եւրոպայի մէջ: Առ այժմ հաշտութեան պայմաններ չեն սպասուիր Մուսոլինիէն, բայց Անգլիա եւ Ֆրանսա կ'ուզեն նկատի կոնել Իտալիոյ պահանջները եւ բանաձեւ մը կազմել, բաղդատելու համար անոր առաջարկներուն հետ:

Անգլիա եւ Ֆրանսա առանձին առանձին պատասխանեցին Իտալիոյ վերջին բողոքին, իսկ հիմա որ դիւանագիտական բանակցութիւններն ալ կը վերսկսին, համաձայն Ազգաժողովի որոշման, մթնոլորտը աւելի յուսալից կ'երեւայ: Հասմ առ այժմ լուռ է այս նոր խորհրդակցութեանց հանդէպ, որոնց մէջ գարձեալ տիրական դեր կը կատարէ Պ. Լավալ, սակայն առ այժմ աննպաստ տրամադրութիւն չէ յայտնած ֆրանսական դեսպանին կողմէ եղած նոր առաջարկներու հանդէպ, որոնք միշտ գաղտնի կը պահուին:

*** Այս առթիւ կարգ մը թերթեր կը գրեն թէ ֆաշական Գերագոյն Խորհուրդը աւելի ծանրակշիռ որոշումներ պիտի տար պատժական տնօրինութեանց գործադրութեան առթիւ, բայց Լոնտոնի իտալական դեսպանը չափաւորութեան խորհուրդներ տուաւ, որպէսզի անելի չյանգին:

Ամենէն արիւնալի ճակատամարտը նոր պիտի սկսի

Իտալական աղբիւրէ կը հեռագրեն թէ Թիկրէի նահանգին (հիւսիսային Հապէշիստան) ամէնէն արիւնոտ ճակատամարտը պիտի մղուի Մաքալէի մօտ, այս օրերս: Հապէշները կը պատրաստուին յարձակիլ իտալական ճակատին վրայ, Մաքալէի եւ Տըլոյի միջեւ: Հապէշական զօրախումբեր կը շարունակեն գիշերային արշաւներ սարքել իտալական գիծերուն եւեւ:

*** Հապէշական աղբիւրէ կը հերքեն այն լուրը թէ 2000 հոգի սպաննուած են իտալական օդանաւերու ռմբակոծութեան հետեւանքով: Հապէշները իրենց կորուստը կը հաշուեն միայն 10 մեռեալ եւ 30 վիրաւոր, եւ այս առթիւ հեգնութեամբ դիտել կուտան թէ իտալական հաշիւները եղած են… օդին մէջ:

Միշտ գաղտնի կը պահուի կայսեր ուր գացած ըլլալը, որպէսզի թշնամին չիմանայ եւ անակնկալ մը չսարքէ:

Հապէշական կառավարութիւնը բողոքագիր մը ուղղելով Ազգերու Դաշնակցութեան, կը հերքէ թէ Իտալիա «քաղաքակրթութիւն կը տարածէ եւ գերիները կ'ազատէ Եթովպիոյ մէջ»: Եւ կ'աւելցնէ.— «Իտալիա գերեվաճառութիւնը չէ ջնջած նոյն իսկ իր ափրիկեան գաղթավայրերուն մէջ»:

(Շար. ը կարգալ Գ. էջ)

ՏԻԿԻՆ ԱՐԼԷԹ ՍԹԱՎԻՑՔԻ ԻՐ ՓԱՍՏԱԲԱՆԻՆ ՀԵՏ

ԾԱՆՕԹ.— Երէկուան պատկերն ալ տեսարան մըն էր Սթավիցքիի գործին դատավարութենէն, եւ վերջին պահուն շփոթուած՝ խրուաթներու դատավարութեան հետ:

ՀԱՆԳԻՍՏ ՄԿՐՏԻՉ ՔՀՆՅ. ԱՐՍԼԱՆԵԱՆԻ

Վերջին պահուն ցաւով կ'իմանանք մահը ժողովրդական հովիւի մը, Մկրտիչ քահանայ Ասլանեանի: Ծնած՝ 1848ին, եւ քահանայ ձեռնադրուած՝ Խրիմեան Հայրիկէն, հանգուցեալ հոգեւորականը պաշտօններ վարած է Վանէն մինչեւ Իզմիր եւ Լիոն: Հակառակ իր տարիքին, երկու ձեռքը մէկ մէկ գաւազան, միշտ ներկայ կ'ըլլար ազգային հանդէսներու, մինչեւ առտու յուսցնելով ժողովուրդին հետ: Տակաւին առիթ կ'ունենանք խօսելու:

ԽՐՈՒԱԹ ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԴԱՏԸ

Ոչ պիտի պատասխանեն, ոչ ալ պիտի ճաշեն

Էքսի եղեռնադատ ատեանը 24 ժամ յետաձգեց երեք խրուաթ յեղափոխականներուն դատավարութիւնը, իբրեւ հետեւանք պաշտպան փաստաբանին վտարման եւ նորի մը նշանակման: Այդ պաշտօնը յանձնուեցաւ Էքսի փաստաբանական կաճառի նախագահին, Պ. Սոտինոյի, որ նախ վարանեցաւ, յետոյ համաձայնեցաւ: Նիստը բացուած ատեն, իր երդումը կատարեց նոր թարգման մը, Օր. Փեթրովիչ, երդուեալ թարգման Սէնի դատարանին: Նախագահը հարցուց ամբաստանեալներուն թէ կ'ընդունի՞ն նոր թարգմանը: Ամբաստանեալները յայտարարեցին թէ որ եւ է պատասխան չպիտի տան, մինչեւ որ իրենց փաստաբանը չվերահաստատուի:

Յետոյ ատեան հրաւիրուեցաւ նոր փաստաբանը, Պ. Սոտինօ, որ ժամանակ խնդրեց թուղթեր ուսումնասիրելու համար: Նկատելով որ օրէնքը կը պարտադրէ շարունակել սկսուած դատ մը, դատարանը միայն 24 ժամ ընդհատեց, եւ որոշեց այսուհետեւ միայն մէկ նիստ գումարել, կէս օրէն յետոյ, որպէսզի պաշտպան փաստաբանը ժամանակ ունենայ թղթածրարը ուսումնասիրելու: (Թղթածրարը կը բաղկանայ 4000 կտորէ):

Նոր փաստաբանին անուանումը ամբաստանեալներուն հաղորդուեցաւ Օր. Փեթրովիչի միջոցաւ: Երեքը մէկ բերան յայտարարեցին.

— Չպիտի պատասխանենք մեզի ուղղուելիք հարցումներուն, մինչեւ որ մեր փաստաբանը չվերադառնայ:

Միեւնոյն ատեն աւելցուցին թէ հաց չպիտի ուտեն: Արդէն իսկ սկսած են ծոմապահութիւնը, կը գրեն կարգ մը թերթեր, թէեւ բանտային վարչութիւնը գաղտնի կը պահէ:

Կը կարծուի թէ երբ ամբաստանեալները յամառին չուտել եւ չպատասխանել, դատարան չպիտի հանուին, եւ դատը պիտի շարունակուի ի բացակայութեան, ալ աւելի ծանրացնելով պաշտպան փաստաբանին դերը:

Վտարեալ պաշտպանը, Պ. Ժորժ Տէպօն, վճռաբեկ ատեանին դիմեց, արդարութիւն պահանջելով: Եթէ վտարման վճիռը ջնջուի, կրնայ վերսկսիլ իր պաշտօնը: Արդէն իսկ իրարանցում կը տիրէ փաստաբանական շրջանակներու մէջ: Մինչ այս մինչ այն, 2000 ոստիկան զինուորներ եւ շրջուն պահակներ բարեկարգութեան կը հսկեն Էքսի մէջ:

Հինգ հազար հոգի թունաւորուեցան կապարախառն հաց ուտելով

Աւելի քան հինգ հազար հոգի թունաւորուեցան Սպանիոյ Մուրչիա եւ Կարթագինէ գաւառներուն մէջ, կապարախառն հաց ուտելով: Որպէսզի հացերը ծանր կշռեն, փուռապանը կապար խառնած էր ալիւրին: Դեռ ուրիշ դ. ջ. քեր ալ կը սպասուին, որովհետեւ կապարի թունաւորման ազդեցութիւնը ուշ կը զգացուի: Վարակեալները իրենց մարսողական անկարգութիւնը կը վերագրէին սովորական պատճառներու եւ գիւղական դարմաններու կը դիմէին,— հաց եւ սխտորով ապուր, աւելի ծանրացնելով իրենց վիճակը: Մեռնողներ ալ կան:

Այս հրէշային խարդախութեան համար ձերբակալուած է Եաչէ Մէրինօ անուն վաճառական մը: Դատարանը 250,000 փէզէթա 4700,000 անգլ. ոսկի) եւ բաշխատուութիւն պահանջած է, ինչպէս եւ 500,000 փէզէթա՝ իբրեւ հատուցում արկածեալներուն, եթէ իր յանցանքը հաստատուի: Ձերբակալուած է նաեւ փուռպան մը:

ՅԵՏԱՁԳՈՒԵՑԱՒ ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ՉԻՆԱՍՏԱՆԻ ինքնավար պետութեան հռչակումը: Բանակցութիւնները կը շարունակուին: Այս առթիւ Իտալացիները կը զարմանան որ Ազգաժողովը ձայն չի հաներ եւ պատիժներ չի տնօրիներ Ճափոնի դէմ:

ԸՆԴՀ. ԳՈՐԾԱԴՈՒԼ ՀՌՉԱԿՈՒԵՑԱՒ Գահիրէի մէջ, բողոքելու համար վերջին դէպքերուն դէմ: Ոստիկանութիւնը արտակարգ միջոցներ ձեռք առաւ: Կը վախցուի որ աւելի ծանր խառնակութիւններ ծագին:

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԱՏՈՎԱՅԻ ՊԱՐՏՈՒԹԻՒՆԸ (1896)

1896 փետր. 29ին զօրավար Պարաթիէրի 14.500 զօրքերով, բաժնուած չորս վաշտերու որոնց կը հրամայէին Արիմոնտի, Էլլենա, Թապորմիտա եւ Ալպերթոնէ զօրավարները, կը յառաջանար դէպի Ատովայի շրջանը: Գետինը անծանօթ էր, քարտէս չկար, բլուրներու քով վիհեր կը տեսնուէին կիրճերու քով ժայռեր կը ցցուէին: Յառաջացող բանակին վաշտերը յաճախ կը հարկադրուէին փոխել իրենց ուղղութիւնը: Բնիկներէ կազմուած վաշտը ձախն էր, Թապորմիտայինը՝ աջը, Արիմոնտիինը կապակցութիւնը կը պահէր, իսկ չորրորդը պահեստի կը մնար:

Վաշտերը կը բաժնուէին իրարմէ, ձախ թեւը կը շփոթի ճամբան եւ անակնկալօրէն կը գտնուի թշնամիին առջեւ, որ պատրաստ որսին կը սպասէր: Եթովպական բանակը կը շրջապատէ զայն, կը ջախջախէ շուտով եւ կը յառաջանայ միւսներուն վրայ, որոնք նոյնպէս անակնկալի եկած՝ կը ստիպուին նահանջել մեծ կորուստներով: Թապորմիտայի վաշտը կը մնար առանձին: Կը լսէր թնդանօթին ձայնը, բայց գետնին ելեւէջները այնքան այլազան էին որ չէր կրնար որոշել ձայնին ուղղութիւնը: Սակայն օգնութեան կը փութայ ձախ թեւին, որ արդէն ջախջախուած էր եւ ինքզինք կը գտնէ Ատովայի բարձունքին վրայ, շուտով շրջապատուած եթովպական բիւրաւոր զինուորներէ: Հինգ ժամ անընդհատ կը կռուի այս վաշտը՝ անհաւասար ուժերով: Երբ իտալական վաշտը կը յարձակի, եթովպականը կը նահանջէ, երբ իտալականը ետ կը քաշուի, եթովպականը կը յառաջանայ արագարար, ջանալով միշտ աւելի սեղմել օղակը:

Զօր. Թապորմիտա յառաջ կ'անցնի եւ կը հրամայէ յարձակիլ սուիններով, որովհետեւ փամփուշտները սպառած էին այլ եւս: Այդ կատաղի յարձակման պահուն կը սպաննուի քաջարի զօրավարը: Վաշտին մէկ մասը միայն պայքարելով անսուաղութեան, ծարաւի, յոգնութեան, անտեսանելի թշնամիներուն կողմէ լարուած թակարդներու դէմ, կը վերադառնայ Էրիթրէ, մաքառելով 115.000 թշնամիներէ:

Այս եղաւ 1 մարտ 1896ի Ատովայի պարտութիւնը, որ մղձաւանջի մը նման կը ճնշէր Իտալացիներու սրտին վրայ: 6000 Իտալացիներ մէկ օրուան մէջ կը սպաննուէին, 1700 հոգի գերի կը բռնուէին: Յաղթականները, տեղական սովորութեան մը համեմատ, կը կտրէին զինակներուն որոշ գործարանները եւ սուիններու ծայրերը անցընելով զանոնք, իբրեւ յաղթանակի խորհրդանշաններ՝ կը մեկնէին ռազմավայրէն:

Այս պարտութեան տարեդարձը կը տօնուէր ամէն տարի Եթովպիոյ մէջ: Ֆաշականութիւնը իշխանութեան գլուխ եկաւ, պանծացնելով ցեղային յատկութիւնները եւ մեծագոյն Իտալիա մը կազմելու հաստատ առաջադրութեամբ: Դաշնագիրներու վերաքննութեան չողալից յայտարարութիւններու հետ, Իտալիա սպառազինուեցաւ:

Այս տարի, ռմբախոտ Թուականի տարեդարձին, իտալական մամուլը բազմաթիւ սիւնակներ յատկացուց պարտութեան պատճառները պրպտելու, նահատակներու դիւցազնութիւնը վեր հանելու եւ նոր խանդավառութիւն մը ստեղծելու համար: Պարտութեան պատասխանատուութիւնը կը վերագրուէր օրուան կառավարութեան տկարութեան, կուսակցական պայքարներուն, մինչդեռ ներկայ պարագաներուն մէջ ունենալով զօրաւոր կառավարութիւն մը եւ ազատ ըլլալով պայքարներէ, Իտալիան կրնար սրբել 96ի արատը՝ յենլով ռազմական ժողովուրդի մը դիւցազնութեան վրայ:

Իտալական քաղաքականութիւնը յակուրջիի քաղաքականութիւն կոչուած է, մինչդեռ կը սիրաբանէր Գերմանիոյ հետ, Ֆրանսայի հետ ալ կը համաձայնէր առանձին: Մուսոլինի առիթը չէր փախցներ Լոնտոնի դաշնագիրը վերյիշելու եւ Ֆրանսայէն պահանջելու գաղթային իրաւունքներ, միանգամայն կը մերձենար Գերմանիոյ: Սակայն դերերը փոխուեցան երբ հիթլէրականութեան ախորժակը բացուեցաւ: Իտալիա մօտեցաւ Ֆրանսայի եւ 1935 յունուար 7ի Ֆրանքօ-իտալական համաձայնութեամբ հրաժարեցաւ Թունուզի մասին տածած յոյսերէն, ստացաւ առաւելութիւններ Էրիթրէի եւ Լիբիայի մէջ եւ ապահովաբար ազատութիւն դէպի Եթովպիա:

Անցեալ տարի սեպտեմբերին դէպի Եթովպիա արշաւանքի մը լուրը տարածուեցաւ իտալական մամուլին մէջ: Նոյն օրերուն Եթովպիոյ ներկայացուցիչը բողոքեց (29 սեպտ.) յանուն Արքայից Արքային: Իտալիա բարեկամական հաւաստիքներ տուաւ Նէկուսին: «Իտալիա պիտի մշակէ ամէնէն բարեկամական յարաբերութիւնները ափրիկեան դրացի պետութեան հետ»:

Սակայն Իտալիոյ թագաւորը այցելութեան եկաւ (3 նոյ.)- ափրիկեան գաղթավայրերը եւ տակաւին չվերադարձած, պատահեցաւ Կոնտարի միջադէպը,— իտալական հիւպատոսարանը գիշերային յարձակում մը կրեց, պահակ մը սպաննուեցաւ, երկու հոգի վիրաւորուեցան: Իտալիա հատուցում պահանջեց: Կոնտարի կառավարիչը ներկայացաւ հիւպատոսին յանուն կեդրոնի կառավարութեան՝ ներողութիւն խնդրեց: Միջադէպը փակուեցաւ:

Ահա տեղի ունեցաւ Ուալ Ուալի միջադէպը, որ ստացաւ հսկայ կարեւորութիւն մը: Նոյ. 23ին անգլեւ-եթովպական սահմանագծման յանձնախումբը կը հասնէր Ուալ Ուալ, որ տիւպատներուն ձեռքն էր հրամանատարութեամբ հարիւրապետ Ջիմմայի: Տեղեկագիրներու համեմատ եթովպական վաշտ մը կը ներկայանայ հարիւրապետին եւ կը պահանջէ վայրը՝ իբրեւ եթովպական սահմանի մէջ գտնուող տեղ մը: Հարիւրապետը կը մերժէ, եթովպական վաշտը պարբերաբար կը կրակէ, Իտալացին կը պահանջէ հեռանալ, եթովպական վաշտը կը մօտենայ եւ ընդհարումը տեղի կ'ունենայ (5 դեկտեմբեր 1934):

Նոյն ամսու 13ին Իտալիա կը պահանջէ հատուցումներ, Եթովպիա իրաւարարութիւն կ'առաջարկէ, Իտալիա կը մերժէ (14 դեկտ.): Եթովպիա կը դիմէ Ազգերու Դաշնակցութեան եւ հարցը կը կնճռոտի, որովհետեւ անկարելի կ'ըլլայ ճշդելու թէ որո՛ւ կը պատկանի այդ վայրը, ո՛վ է նախայարձակը:

Ստուգապէս այդ վայրերուն սահմանները ճշդուած չէին որոշապէս: 1908 մայիս 16ի համաձայնագրով Եթովպիա եւ Իտալիա կը հաւանէին 1897ի ընդունուած սահմանագծումին: Բայց որոշուած սահմանները ցեղերու համաձայն են եւ ոչ թէ աշխարհագրական: Օկատէն գաւառի ցեղերը ենթակայ էին Եթովպիոյ, իսկ ծովէն 300 քիլ. դէպի ներս գտնուող ցեղերը ենթակայ էին Իտալիոյ: Արդ Ուալ Ուալը ծովէն 400 քիլ. ներս է, ուրեմն Օկատէնի գաւառին հետ ենթակայ է Եթովպիոյ: Այս է պատճառաբանութիւնը Եթովպիոյ:

Երկու պետութիւնները կը սկսին զինուիլ, Իտալիա զօրք կը ղրկէ Էրիթրէա առարկելով որ Եթովպիա զինուոր կը համախմբէ եւ թէ իր գաղթավայրերը ապահով չեն: Իտալիա կը սպառնայ, Եթովպիա Ազգերու Դաշնակցութեան կը դիմէ (17 մարտ 1935) եւ դաշինքի 15րդ յօդուածին համաձայն՝ քննութիւն կը պահանջէ: Կը կազմուին իրաւարար ատեաններ, տեղի կ'ունենան ժողովներ, բայց ամէնն ալ ապարդիւն կը մնան:

Ֆաշականութիւնը, որ ունի փառաբանութեան վարդապետութիւն մը, կ'ուզէ պանծացնել սեւ շապիկաւորներու ուժը, կ'ուզէ սրբել Ատովայի պարտութեան արատը: Ափրիկեան ապագայ հերոսներու խանդավառ մարտական երգերը կը հնչեն Միջերկրականի հանդարտ ալիքներուն վրայ: Ահա Ատովան կը գրաւուի, վրէժի զգացումը յագուրդ գտած է: Յաղթականները մահարձան կը կանգնեն անցեալի պարտուածներու շիրիմներուն վրայ:

Ֆաշականութիւնը ծնաւ պատերազմէն եւ իշխանութեան տիրացաւ յեղափոխութեամբ: Իր նշանաբանն է «ապրիլ վտանգաւոր կերպով», չունենալ կայուն կեանք մը, այլ ըլլալ միշտ ուժական (dynamique): Յեղափոխութիւնը չի կրնար կանգ առնել, շարունակական ըլլալու է, չի կրնար տեղական ըլլալ, այլ ձգտելու է ընդհանուր ըլլալու, գլելու է Իտալիոյ նեղ սահմանները, ջնջելու է բոլոր խոչընդոտները, մղելու է լճացած մարդկութիւնը դէպի նոր նուաճումներու: Այս պատճառով զօրացնելու է միջնաբերդը, տկարացնելու վերջին ընդդիմադիրները, հասնելու համար ֆաշական յեղափոխութեան մեծ նպատակին՝ արմատական փոփոխութիւն ընկերային հնամենի կառուցուածքին, ամէն բան ի սպաս պետութեան, ոչ մէկ բան պետութենէն դուրս եւ հետեւաբար աստուածպետութիւն:

Ահա քաղաքական արտաքին ու ներքին պատճառները դէպի Ափրիկէ արշաւին:

ՀԵԹՈՒՄ

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ԵՐԳ ՈՒ ԹԱՏՐՈՆ

«ՃԵՐՄԱԿ ՁԻՈՒՆ ԻՋԵՒԱՆԸ»

Քանի մը հարիւրերորդ անգամ ըլլալով Մօկատօր թատրոնին մէջ կը ներկայացուի պերճ զուասներգութիւն մը, «Ճերմակ Ձիուն Իջեւանը»:

Խաղը կը բաղկանայ 34 տեսարանէ եւ գործն է (իբրեւ գրութիւն) Հանս Միւլլերի: Երաժշտութիւնը կազմած է Րալֆ Պէնացկի, օգտուելով Րօպէր Սթոլցի, Րօպէր Ժիլպէրի եւ Փրօթէսի եղանակներէն: Նուագախումբը կը վարէ Տիօ:

Խաղին բեմադրիչն է մեծահռչակ Էրիկ Շարէլ, որ վարպետ մըն է նորաստեղծեալ բեմադրութիւններու: Ան իր մոգութիւնով կը վերարտադրէ ամբողջ աշխարհ մը — Թիրօլը — օգտագործելով բոլոր արուեստները բանաստեղծութիւն, նկարչութիւն, նուագ, երգ, պար: Անիկա կախարդ մըն է լոյսի խաղերու, շարժումներու եւ կենսուրախ թարմութեան:

Որքան ալ ժողովուրդը հեռանայ թատրոնէն, երթալով դէպի շարժանկար եւ մարզադաշտ ու կրկէս, Էրիկ Շարէլի նման մագնիսացնող բեմադրիչներ բաւական են տարիներով սրահ մը լեցուն պահելու, լաւ կազմակերպուած միակ ներկայացման մը առջեւ:

Էրիկ Շարէլի բեմադրութիւններն են «Միքատօ»ն, «Երեք հրացանակիրներ»ը եւ վերջինը՝ «Ճերմակ Ձիուն Իջեւանը»: Իր գործերը բեմադրուած են աշխարհի մեծագոյն բեմերուն վրայ եւ ներկայացուած միշտ հարիւրաւոր անգամներ:

«Համաժողովը կը զբօսնու» ժապաւէնն ալ իր գործն է:

Էրիկ Շարէլ գաղտնիքը ունի հանդիսականին աչքն ու ականջը անձանձիր պահելու: Գաղտնիքը ունի ամէն պահ նորութիւն, անակնկալ, զուարթութիւն, խանդավառութիւն եւ իտէալացած տեսարան մը պարգեւելու:

«Ճերմակ ձիուն իջեւանը» զուասներգութեան նիւթը կ'անցնի Թիրօլի մէջ: Ու միակ խաղով մը մենք կը ծանօթանանք Թիրօլին, իր երգերուն, տիպարներուն, տարազներուն, ըմբշամարտութիւններուն, տօնավաճառներուն, շուկաներուն, անտառներուն, լեռներուն եւ հանդիսութիւններուն:

Կուտանք, քանի մը խօսքով, խաղին նիւթը:

Թիրօլի մէջ, Ժօզէֆա անուն գեղուհի մը կը բանեցնէ պանդոկ մը, «Ճերմակ ձիուն իջեւանը»: Իր հաստատութեան մէջ ծառայողներուն պետը, երիտասարդ Լէօփոլտը, որ չէն չող տիպար մըն է, սիրահարած է իր գործատիրուհիին: Ժօզէֆա սակայն իր կարգին սիրահարած է Փարիզաբնակ փաստաբանի մը, որ ամէն տարի իր արձակուրդը կ'անցընէ Ժօզէֆայի պանդոկին մէջ, շարունակելով հովուերգութիւնը: Օդափոխութեան շրջան է եւ զբօսաշրջիկներ կը հասնին: Եկողներուն մէջ կայ Մարսիլիացի մը, իր կատակերգական տարօրինակութիւններուն, ինչպէս նաեւ իր աղջկան հետ: Փարիզցի փաստաբանը լքելով Ժօզէֆան, կը սիրահարի Մարսիլիացի աղջկան, որուն հայրը սակայն հակառակ է այդ միութեան եւ փափաքող որ իր դուստրը ամուսնանայ մրցակից եւ ոխերիմ թշնամի գործարանատիրոջ մը զաւկին հետ, վերջ դնելու համար դատի մը: Փաստաբանը կը շահի իր անձնական դատը, այսինքն աղջիկը: Ժօզէֆա խիստ տխուր է: Այդ միջոցին թագաւոր մը Թիրօլ կ'այցելէ: Հանդիսութիւններ: Արքան կ'իջեւանի Ժօզէֆայի պանդոկը: Կը տեղեկանայ գեղուհի պանդոկապետուհիին տագնապներուն եւ կը խրատէ զայն ըսելով.

— Հարկ է սիրել այն անձը միայն, որմէ սիրուած ենք եւ չցանկալ մէկու մը որ մեզի համար տաք չէ ու կանգնած է մեզէ բարձր եւ հեռու:

Եւ վերջապէս Ժօզէֆա կը փոխադարձէ Լէօփոլտի սէրը: Տեղի կ'ունենան միաժամանակ երկու նշանախօսութիւններ եւ զուասներգութիւնը կ'աւարտի սովորական խանդավառութեան մը մէջ:

Խաղին մէջ բազմաթիւ են դերակատարները: Բուն ու մեծագոյն դերակատարն է սակայն Թիրօլը, իր ստուերուն, կոկորդալիր եւ կլոր կլոր թափող երգերով, իր նաշխուն տարազներով, կենսուրախ պարերով եւ բազմագունեան բարքերով:

Տեսարաններուն սարքաւորումը յաջող է: Բեմը որ մեծ է ու դարձող, կը ցուցադրէ փողոցներ, օթօքար, շոգենաւ, զբօսանաւ: Իր շքեղութեան բարձրագոյն տեսարանին կը հասնի տօնավաճառի տեսարանին:

Խումբ մը արուեստագէտներ, Էրիկ Շարէլի հրամանատարութեան ներքեւ, այս շքեղ զուասներգութիւնը զարդարած են:

Երգերուն թեթեւութիւնը, զուարթութիւնը, ջերմութիւնն ու մեղեդիական քաղցրութիւնը նոյնպէս մեծապէս օգնած են այս գործին բացառիկ յաջողութեան, խաղին մէջ գտնուող կատակերգական տեսարաններուն հետ:

Ամբողջ խաղը կը սահի վարժ, կրակոտ, այնքան փորձուած եւ անթերի դարձած դերակատարութիւններով:

Տիկին Կիլլի Հրթիոններու տարափ մըն է որ կը հանէ իր կոկորդէն, ամէն անգամ երբ կ'երգէ «Թիրօլեան երգը»:

Պանդոկապետուհիին դերը կը կատարէ զմայլելին Հէլէն Րէժէլլ, իր տաք ձայնով ու խաղով: Լէօփոլտի կեդրոնական դերը մեծ ճարտարութեամբ՝ Լիւսիէն Տօրվալ: Մարսիլիացիին դերը, ծեր Մարիուսի մը նըման, Հանրի Վիլպէր: Այս վերջին երեքը իրենց ուսերուն վրայ կը տանին «Ճերմակ ձիուն իջեւանը»:

Իրենց տաղանդով, անոնց կ'օժանդակեն Ռօզ Գարալ, Անտրէ Կօավէգ եւ փոքրիկն Ժան Բազլ:

«Ճերմակ ձիուն իջեւանը» շարժանկարային զուասներգութիւն մըն է, կամ զուասներգութիւն մը մտած Միւզիք Հօլի սեռին մէջ:

Կ'արժէ որ մարդ, գոնէ մէկ անգամ իջեւանի Մօկատօր թատրոնը, տեսնելու, ինչպէս նաեւ լսելու դրախտային Թիրօլը:

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ [illegible] եւ [illegible]:

ԱՇՆԱՆ ԹԱԽԾՈՏ ԻՐԻԿՈՒՆՆԵՐ

Ըմկ. Միսաք Մ[illegible]

Աշուն: Ցուրտ, դաժան, կճող քամի մը ոսկորներուս ծուծէն ներս կը սողոսկի դարանակալ վագրի մը պէս: Ծառերու ճիւղերէն հատ հատ վար կը թափին դեղին, մաղաղաթի գոյն տերեւները: Ծառերը մարդկային կմախքներու պէս փարատուած քամիներէն կերպարանք մը զգեցած են կարծես: Բնութեան այս դժխեմ եղանակը կը նմանի այն մարդուն, որուն կեանքի երիտասարդութեան շրջանը այլ եւս անցեր է ու ձմեռնամուտի ճամբաներուն է մօտեցեր:

Հաճելի է ինծի համար աշնան այս տրտում ու մելամաղձոտ իրիկուններուն թափառիլ ծառաստաններուն տակ կամ արահետներու վրայ՝ ունկնդրելու համար բնութեան ամէնէն գեղեցիկ, ամէնէն յանկուցիչ ու քաղցրահամ երաժշտութիւնը: Հաճոյք է ինծի համար դիտել տերեւաթափը սա ծառերուն սլացիկ: Անոնք օդին մէջ շրջանակ կազմած՝ վար կը թափին երամ առ երամ: Ու մութին մէջէն լերկ ու զօսացած իրաններով կը ցցուին ծառերն հատ ու բազմաձիւղ: Մինչ խիտ ու անսանձ քամին իր տրտում ու թախծոտ սրինգը կ'ողբերգէ անոնց ճիւղերուն մէջէն: Տեսակ մը ցաւի խորունկ ու անբացատրելի մրմունջ, սուր ու կսկծեցնող հուժկու աղաղակ մը կը բարձրանայ առ Աստուած: Տերեւներու միահամագոյն խշշոցին մէջ քաղցր ու հաճելի երաժշտութիւն մը կը զգամ, կարծես թէ ականջիս մէջ Շոփէնի եւ Պէթհովէնի երգերուն տրտմախառն ու թախծուտ, ալեկոծեալ համերգը կը լսեմ դեռ: Օ՜, ինչքան կ'ուզեմ ունկնդրել բնութեան տարբերներուն համանուագը, ուր ամէն բան կատարելութեան աստիճանին հասած՝ խորունկ ու գգլիչ տպաւորութեան մը չափ անբացատրելի սարսուռ մը կը թողու վրաս: Առասպելական հսկաներէ կախարդուած անհերեւոյթ ձեռքեր քով կը կապուին, կը բանան կարծես բռնի, բնութեան ծոցէն բարձրացող այդ տրտմանոյշ համերգները լսելու: Ծառերը կը սրսփան իրենց մերկութենէն, քամիները կը վժժան ու կ'անցնին հրացանէ արձակուող գնդակներու պէս .... Ու մութ, խորախորհուրդ գիշերուան պորտին վրայ լուսատու աստղերուն հատ հատ փթթիլը կը տեսնեմ տակաւ առ տակաւ: Պաղ սարսուռ մը կ'անցնի երակներուս մէջէն, կը զգամ որ կեանքի այս ցուրտ ու անհրապոյր եղանակին, մռայլ ու մշուշապատ անկիւններուն առջեւ բան մը կը դաշնակիւի, կը փոխուի բնութեան տարբերներուն մէջ, գերբնական, անբիւրեղ ու անսահմանելի ուժ մը ամէն բան կ'ենթարկէ իր ազդեցութեան: Ի՞նչ է ուժը բնութեան տարբերներուն առջեւ, եթէ ոչ տերեւ մը փթթած ծառին՝ քամիներու հոսանքին անձնատուր: Բազմաթիւ մտածումներ շրջան կ'ընեն գանկիս մէջ. Զօ՜ւր են խորհրդածութիւնները չափելու համար սկիզբն ու վախճանը տիեզերքին: Մինակ, անընկեր կը դեգերիմ անտիպատակ մարդոց պէս: Բիւրաւոր խոհեր կը թեւածեն մտքիս մէջ, տեսիլքներ, երեւակայական պատկեր...

ԷՋ ՄԸ ԿԻԼԻԿԻՈՅ ՊԱՏՄՈՒԹԵՆԷՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՎԵՐՋԻՆ ԹԱԳԱՒՈՐԸ

ԼԵՒՈՆ Ե. ԼՈՒՍԻՆԵԱՆ

«Կաստիլլի եւ Արակոնի դեսպանները ուրեմն մէկ դեսպանութիւն միայն կազմեցին, դիտել կուտայ կաստիլեան ժամանակագրութիւն մը: Արակոնի դեսպանները գոհարեղէններ չունէին սուլթանին համար, այլ միայն իրենց ազերսագիրը, (Տես Cronicos de les Reyes de Castillo, հատ. Բ. Գլ. Է. էջ 135):

Այս տատամսոտութեան զանցառութիւնը, որ այնքան հակառակ էր արեւելեան սովորոյթներու, ձախող ազդեցութիւն մը գործեց Գահիրէի մէջ.— «Ի՛նչպէս կ'ըլլայ, պոռաց Պարխուք, ուղղուելով Արակոնացիներուն, որ Արակոնի ձեր թագաւորէն նամակ մը միայն կը բերէք, ձեր թագաւորը լաւ չի գիտեր մեր սովորոյթները, երբ իր ազրանքները պահանջելու համար մարդ ղրկէ, գոհարեղէններ եւ ընծաներ կը ղրկէ, եւ թագաւոր մը պահանջելու համար բան մը չէք բերած: Եթէ խնձոր մը միայն բերած ըլլայիք, բարեկամական ցոյց մը պիտի ըլլար»:

Սակայն եւ այնպէս սեպտ. 30ին, դեսպաններու խնդրանքը խնամակալութեան ժողովին հաւանութեան արժանացաւ, եւ Լեւոն թագաւորը, սովորական արարողութեամբ պալատ առաջնորդեցին, ուր նոյն իսկ սուլթանին բերնէն իմացաւ թէ այլ եւս ազատ էր:

Պարխուք հետեւեալ օրը իր տրամադրութեան տակ դրաւ նաւ մը եւ ուղեկիցներ, որ զինքն առաջնորդեն Աղեքսանդրիա:

Հայաստանի թագաւորը եօթը տարուան տառապանքներէ յետոյ, Եգիպտոսի հողը առանձինն թողուց: Իր կինն ու աղջիկը գերութեան թշուառութենէն մեռած էին:

Կաստիլեան դեսպանները իրենց հետ սուլթանէն նամակ մը կը բերէին Յովհաննէս Ա. թագաւորին համար: Ահաւասիկ բնագիրը այդ նամակին, որ արեւելեան նամակագրական ոճին մէկ հետաքրքրական պատկերն է.—

«Թագաւորը, որ մեծափառ կը տիրէ, ազնուազարմ իշխան, արդարասէր, յաղթապանծ պաշտպան եւ վրիժառու որով աշխարհը կը բարեկարգուի եւ հաւատքը կը տարածուի, թագաւոր Մաւրիտանացիներու, աշխարհի մէջ արդարութիւնը հաստատողը, պաշտպան ճնշուածներու եւ բնաջինջ՝ բռնակալներուն, հերետիկոսներուն, անկրօններուն, աշխարհակալ երկիրներու, թագաւորութեանց եւ կլիմաներու, ժառանգորդ Արաբներու, Լատիններու եւ Թուրքերու իշխանութեան, ժամանակիս Աղեքսանդրը, տէր ու տիրական պատերազմին, Աստուծոյ ստուերը երկրի վրայ պահապան անոր օրէնքին եւ պատուիրաններուն, պաշտպան ուխտագնացներու, սպասարկու երկու սուրբ տուներու, վեհապետ թագաւորներու եւ կայսրերու, հաւատացեալներու հրամանատար, Աբուլ Անայիլ Հաճի, Ապուլ Նաֆիհէթ Հուավիի հաւատապաշտպան ազնուական թագաւորին որդին, որդի՝ Ալմանզօր թագաւորին, աշխարհի եւ օրէնքի սուր. Թող Աստուած իր իշխանութիւնը բարձրացնէ, պաշտպանէ իր բանակները, իր խորհրդականներն ու ձիաւորները:

«Թող Աստուած ազնուութեան եւ մեծութեան մէջ բարձրացնէ գերյարգելին, քաջարին եւ մեծարժէք թագաւորն ու ապետը, առիւծ Յովհաննէսը, պաշտպան քրիստոնէութեան, Յիսուսի ազգին փառքը, Քրիստոսի օրէնքին թագը, պանծը քրիստոնեայ ժողովուրդներու, ստեղծիչը ասպետներու, ծաղիկը ազնուականութեան, բարեկամ թագաւորներու եւ կայսրերու, թագաւոր Կաստիլլի եւ այլ իշխանութեանց, որուն Աստուած բարեհաճի պահել իր սէրը, եւ որով պըսակէ իշխանութիւնը յաջողցնելով, ամէն ինչ որ կը փափաքէր մեր Ազնուութենէն, որուն մօտ ապահով է որ բարի գալուստով պիտի ողջունուի՝ իր բոլոր ծրագիրներով եւ հրամաններով:

«Իր ներկայ նամակները կը հաստատեն իր բարեկամական զգացումները եւ մեր ընդունելութիւնը՝ կը համապատասխանէ իր մեծարանքներուն: Եւ պարտ ու պատշաճ է յայտարարել, որ իր նամակները հասած են մեզի, իր պատուած դեսպաններուն միջնորդութեամբ (Թող Աստուած անոնց վրայ տարածէ իր բարիքները), նամակներ, զորս ընդունեցանք մեծարանօք: Տեսանք որ, անոնք կը պարունակեն իր բարեկամութիւնն ու այն փափաքը, որով կ'ըղձայ Հայաստանի թագաւորին, թագուհիին, իր զաւակներուն եւ ծառաներուն ազատ արձակումը: (Թագուհին եւ զաւակները մեռած էին, Լեւոնի պատդամաւորներուն կատակալ բնակութեան միջոցին):

«Եւ թագաւորին փափաքը գոհացնելու համար, մենք իր խնդրանքին գոհացում կը շնորհենք՝ մեր իրեն հանդէպ տածած սիրոյն համար: Եւ մեր հրամանները գործադրուած են հնազանդութեամբ, վասնզի անոնք՝ իրենց տրտմութեանց եւ նեղութեանց վախճանը տեսան: Եւ կ'ուզենք որ ապագային մշտնջենաւորուի սոյն բարեկամութիւնը որ կը սկսի մեր միջեւ, եւ մեզի հասնին իր յաջողութեանց եւ ուրախութեանց մասին լուրեր:

«Եւ այսպէս կը կամենայ բարձրեալն ու հզօր Աստուածը»: Գրուած Բէճէպի 21ին, Հիճրէթի 784 տարին, 25 սեպտեմբեր 1382: (Cronicos de les Reyes de Castillo):

×

Լեւոն Եգիպտոսը թողլով՝ նաւարկեց դէպի Հռոդոս ուր հասաւ հոկտ. ընթացքին: Երբ այս կղզիէն Կիպրոս անցնելու կը պատրաստուէր Պետրոս Բ. թագաւորին մահազդոյժն առաւ: Այս դէպքը շրջեց իր ծրագիրները: Այսուհետեւ Արեւելքի մէջ անենալով եւ միշտ անձնատուր՝ Հայաստանի երազին, դահը վերականգնելու իր վատահ, դէպի Արեւմուտք դարձաւ: Վենետիկ նաւարկութենէ մը ետքը, Վենետիկ հասաւ, եւ անկէ՝ Հռոմ, ուր 1376էն ի վեր, քահանայապետական իշխանութեան աթոռը վերահաստատուած էր:

Ուրբանոս Զ., Գրիգոր ԺԱ.ի յաջորդը, բարութեամբ ընդունեցաւ, քաջալերեց զինքը անհաւատներուն դէմ եւ իրեն ունեցած ծրագիրներուն մէջ, եւ իրեն յանձնեց նամակներ, որոնք ուղղուած էին՝ օգնութիւն եւ աջակցութիւն ընձեռելու կարող վեհապետներուն:

(Շար.)

Քաջարի նովիւր

(Պետրոս Քահ. Տ. Կարապետեանի)

...ուած էր Մշոյ Ալվառինջ գիւղը, ...փարհական անունով՝ Միսակ Տէր ...արապետեան: Նախնական կրթու-...թիւնը կը ստանայ գիւղին դպրոցը եւ ...անասարտ կ'ըլլայ «Միացեալ»էն, ...դունելով Մկրտիչ Սարեանի բովին ...ջ:

...Հօր մահէն յետոյ, 1901ին ճարա-...ւա կը դառնայ քահանայ, ծաղիկ ...ասակին մէջ:

...Անդուսպ էր եւ ունէր բարձր թը-...փքներ, դէպի վեր, դէպի ազատու-...թիւն: Սրտանց կ'ատէր այն տարա-...ը, որ զէնքը անզօր դարձուցած էր: ...1902ին, երկրի ընդհանուր կազմա-...կերպութեան առեն, նետուեցաւ յե-...ղափոխական յորձանքի մէջ, եւ դար-...ւ անդամ Հ. Յ. Դաշնակցութեան ...իւղի պատասխանատու մարմինի, ...«Մրրիկ» ծածկանունով:

...Երէի եւ պատմութեան առջեւ յան-...անք է պատմութեան չյանձնել չորս ...արդաւորներ,— Ջրից Տէր Մուշեղ, ...Խաղլիղի Տէր Քերոբ, Գոմերցի Տէր ...Սարգիս եւ Ալվառինջու Տէր Պետրոս ...—նոր օրերու Ղեւոնդներ, մէկ ձեռքը ...խաչ, միւսը՝ սուր:

...Կրօնական ժողովի անունով կը ...ամարուէին Մուշի մէջ եւ այն միւս ...եկայի՝ Վարդան վարդ. Ցակոբեանի ...հետ, կը դարբնէին ինքնապաշտպա-...նութեան վսեմ գործը, աջակցու-...թեամբ Հրայրի եւ Տարօնի Տատրակ՝

Գեղամ Տէր Կարապետեանի:

Զէնք ու փամփուշտ, կեանքի պա-հանջ դարձած էր Տէր Պետրոսի համար: Ծպտուած իր քահանայական տարազին մէջ, շաբաթներով կը բացակայէր գիւղէն: Ցերչոէր գիւղացի Խաղկայ հետ, Խնուս, Բուլանուխ, Ջէ-չէններէն զէնքեր կը գնէին: Իր սաստիչ ու համոզիչ միջոցներով գիւղացիներ կը զինէր ինքնապաշտպանութեան: Այդ էր օրուան կարգախօսը:

Շաբաթներով գիւղէն բացակայիլը կասկած արթնցուցած էր գիւղի աղաներու մէջ եւ մատնուած էր: Կառավարութիւնը հրահանգած էր գիւղի աղաներուն ու քիւրտ նօպատարներուն, հետեւիլ անոր շարժումներուն եւ խնարկին ձերբակալել յանցանքի վրայ: Բայց Տէր Պետրոս զգոյշ էր եւ գրաւած էր քիւրտ նօպատարները:

1903ի ամրան, ընկեր Սեպուհ, Խարբերդցի Աւետիս ութ ընկերներով գիւղ մտան, (որոնց կարգին եւ Սմբատ) եւ ինք Տէր Պետրոս հիւրընկալեց իր տան մէջ. վատեր չուտով լուր տուած էին կառավարութեան:

Ցաջորդ առաւօտ գիւղը պաշարուած էր (խումբը մեկնելէ յետոյ), ոստիկան զօրքի հրամանատար Ազիմէտ պէյը մէկ վաշտ զօրքով մտած էր գիւղ: Ցետոյ մտնելով Տէր Պետրոսի տունը, գտած էր մօսինի վրայ գործածելիք փոքրիկ հեռադիտակ մը եւ երկու շարք մօսինի փամփուշտներ: Տէր Հայրը կաշկանդուած ու ձեռքերը կապուած դուրս կը բերեն տունէն, խրոխտ ու առնական: Խումբի մասին տեղեկութիւններ կ'ուզեն, բայց Տէր Պետրոս կը մնայ անդրդուելի: Կը տապալեն հրապարակին վրայ, կը դալարեն ամօրձիքները, չերտ չերտ փետտելով նօսր մօրուքը, հրացանի կոթով կը խորտակեն ակռաները, կը փրցնեն ոտքերու մատներուն եղունգները: Տէր Հայրը մարած էր:

Ձիերու կապուած, ախոռին մէջ ինկած կը դալարուէր անզօր կատաղութեամբ, ոստիկաններու հսկողութեամբ, կրելով ուրիշ հարուածներ: Երեկոյեան Ազիմէտ պէյն իր խումանով եւ ընկերակցութեամբ գիւղի աղաներուն նորանոր չարչարանքներ կ'որոճային խորտակուած կալանաւորին համար: Բայց հայկական ճոխ սեղանը, գինի ու հաւերու խորովածներ եւ ուրիշ համադամներ պահ մը մոռցուցեր էին Տէր Պետրոսը: Բոպէն կեանք կը խոստանար եւ Տէր Պետրոս երբեք ընկրկող չէր: Անմիջապէս ախոռի առաստաղէն բարձրանալով երդիքէն կը փախչի: Ազատուած էր:

Մէկ ամիս ծպտեալ թափառելով Դուարնի եւ Բարձրաւանդակի դաշտի վերին մարմնի (Հրայրի) յանձնարարականով, Քրտազու Եղոյի հետ կ'անցնին Վան, եւ անկէ Պարսկաստան ու ապա Կովկաս: Հոն Տէր Պետրոս Հայոց Հայրիկի որոշումով կ'երթայ հաստատուիլ Ալէքսանդրապոլի Շլովնիկ գիւղը (Վրաստան) ուր հոծ գաղութ մը կ'ապրէր:

Միւռոնօրհնէքին էջմիածին կ'երթայ, կը պատարագէ, կը խօսի լերան քարոզ մը եւ կ'եղրակացնէ.

— Սիրելի ժողովուրդ, այս ինը երանութիւններէն անդին կայ ուրիշ երանութիւն մը, աւելի քաղցր, աւելի վսեմ,— հայրենիքի ազատութիւնը:

Այդ բաւական կ'ըլլայ որ Խրիմեան Հայրիկ զինք պատուէ լանջախաչով մը եւ նշանակէ էջմիածնի Սինոդի անդամ:

Այդ պաշտօնին մէջ կը մնայ մինչեւ Հայաստանի հանրապետութեան խորտակումը: Բոլշեւիկներու տիրապետութեան շրջանին Տէր Պետրոսն ալ ուրիշ Տէր Պետրոսներու հետ Չեկայի զնտաններուն մէջ չարչարուելով կը կորսնցնէ առողջութիւնը: Կը կտրեն մօրուքը, կը կապկպեն եւ կ'աքսորեն Վրաստանի խորերը, Պեյինդա Գագրա:

Վեց ամիս առաջ իր վերջին նամակով կը գրէր.

— «Կ'ապրինք սեւ կիկլի շրջան, եւ Հանի Յէրոյի սարսափներ: Գուցէ աս ըլլայ վերջին նամակս: Կը խնդրեմ որ իմ եւ իմ սիրելի գիւղացի մնացորդացի մէջ, միջնորդի դեր կատարէք, տալով իմ օրհնութիւնները եւ իմ աղօթից մրմունջներ»:

Եւ ահա գոյժ մը Պաթումէն,— Տէր Պետրոս ոչ եւս է:

Քանի՜ քանի Տէր Պետրոսներ տանջուած ու ջարդուած հառաչանքը սրտերուն, կարօտը աչքերուն մէջ մըտան գերեզման օտար ու անհարազատ հողի տակ:

Թող օտար հողը թեթեւ գայ վրադ, սիրելի Մրրիկ, բոլոր սգակիր գիւղացիներուդ կողմէ կը խոնարհիմ քու գերեզմանիդ առջեւ, ուժգին գոչելով.

— Փա՜ռք չարչարանքիդ:

ՄԱՐԳԱՐ ԲԱՐԽԵԱՆ

...եր կ'ուրուագծուին աչքերուս առ-ջեւ:

Լուռ եմ սակայն: Լուռ է նաեւ բը-...նութիւնը: Միայն հեռաւոր, ծփուն ...մութ երկինքն է, որ կը թաւալի ...երին մէջ՝ աննշմարելի երեւոյթով ...: Կը կենամ, մտածումներուս հետ ...կտեղ կանդ կ'առնեն քայլերս ...: Հաստաբեստ ծառի մը բունին ...ընթեր՝ կը դիտեմ անծանօթ հե-...ները: Ցիշողութիւնս թեւեր ա-...ած՝ առասպելական հէքեաթի հե-...ին պէս կը թռչի դէպի իմ հայ-...րենական տունս, ուր աշունի թախ-...ծոտ իրիկուններուն, յաճախ կը շրջէ-...ինք խումբ մը չարաճճի տղաքներու ...հետ՝ սեւահեր ու հրաշուն աղջիկնե-...րու աչքերէն յափշտակուած: Աշու-...նի այդ իրիկուններուն, պարտէզնե-...րուն մէջ, ճաղատ գլուխներու պէս ...փայլող ոսկեգոյն դդումներ ո՜ր-...քան մեզ վախցուցեր են իրենց սպի-...տակափառ երեւոյթով: Այն օրերուն ...կարծես կեանքը ուրիշ էր: Աշխարհը ...ուրիշ: Հաճոյք ու սէր, կեանքի ...երջանկութիւն ու վայելք կար: Իսկ ...հիմա՞... Աշնան տրտում իրիկուն-...ներ, ի՜նչ գաղտնիքներ ու խորհուրդ-...ներ պարփակած էք դուք ձեր մութ ...ծալքերուն տակ, ի՞նչ թանկագին յի-...շատակներ պահեր էք ձեր սրտին ու ...հոգիին մէջ.արդեօք պիտի կարենա՞մ ...անգամ մըն ալ ձեզ վայելել իմ հայրե-...նական սեփական երդիքին տակ...

Ու հիմա, երբ կը թափառիմ սա օ-...տար ու խորթ ափերուն վրայ, երբ ...կ'անցնիմ այս լպրծուն պողոտաներու ...դղրդուն ու պերճափառ շէնքերու ...առջեւէն, ձեզ կը յիշեմ միայն, ո՛վ ...իմ երկրիս աշնան թախծոտ իրիկուն-...ները, ձե՛զ, ու հոգիս վայրկեանի մը ...երջանկութիւնը կը զգենու կարծես: ...Կարօտով, արցունքոտ աչքերով կը ...փնտռեմ ձեզ, հայրենի տրտում իրի-...կուններ: Լայն ու ամայացած ծառու-...ղիէն երբ կ'անցնիմ, ձեռքերս տաս-...բատիս գրպաններուն խորը մխրճած, ...երբ ձեզ կը վերյիշեմ, կարծես թէ ...հոգիէս թանկագին մաս մը առ յա-...ւէտ կը բաժնուի ու կ'իյնայ յուսահա-...տութեան ապառաժներուն վրայ: Ը-...սէք, ո՞վ պիտի տայ ձեզ ինծի, ով իմ ...գիւղիս աշնան աղուոր իրիկունները, ...որպէսզի անգամ մը եւս մթնշաղի ...լուռ պահերուն քալէի իմ գիւղի ըն-...կերներով, ազատ ու անհոգ՝ սիրոյ ...եւ ազատութեան երգերը մեր շրթներուն, ընէք աշնան թախծոտ իրիկուն-...ներ, ես ձեզ կը փնտռեմ այս օտար ...ափերուն վրայ:

ԼԵՒՈՆ ԳԵՂՈՒՆԻ

«Դաշնակցութեան Օր»ը

ԱՆԻԷՌ - ՊՈՒԱ - ՔՈԼՈՄՊԻ ՄԷՋ

— 2 —

ԱՆԻԷՌ.— Շաբաթ գիշեր Պուա Քոլոմպի քաղաքապետարանի ընդարձակ սրահին մէջ տօնուեցաւ «Դաշնակցութեան Օր»ը, նախաձեռնութեամբ «Արամ» ենթակոմիտէին:

Եփրատ նուագախումբը հնչեցուց «Մշակ բանուոր»ը, որ ունկնդրուեցաւ յոտնկայս: Ցետոյ օրուան նախագահը, ընկ. Շ. Միսաքեան բացաւ հանդէսը, յարգանքի խօսք ուղղելով եւ ոտքի հրաւիրելով բոլոր անոնք որ ինկան ազատութեան ճամբուն վրայ, կուսակցական դրօշով կամ առանց դրօշի: Նախագահը ամփոփ բանախօսութեամբ մը բացատրեց Օրուան նըշանակութիւնը եւ Դաշնակցութեան պայքարին, աշխատանքին դերը հայ ժողովուրդին մէջ, իբրեւ հզօր ազդակ մը ազգային վերածնութեան եւ մարտական կազմակերպութեան:

Խանդավառ արտասանութենէ մը վերջ (ընկ. Ծատուրով), խօսք առաւ առաջին բանախօսը, ընկ. Ա. Խատիսեան, որ մանաւորապէս ծանրացաւ Դաշնակցութեան քաղաքական բազմակողմանի աշխատանքին վրայ, կռիւի թէ խաղաղութեան օրերուն, զէնքով թէ գրիչով: Այդ պայքարը պիտի շարունակուի, մինչեւ որ տաբագիր ժողովուրդը ամփոփուի իր հայրենիքին մէջ, ազատ եւ անկախ:

Նուագախումբը հնչեցուց «Լուսին շկար»ը, որուն յաջորդեց Պ. Պ. Կարապետեանի ոգեշունչ մէկ արտասանութիւնը, «Հայոց Արեւին»: Հանդէսին առաջին մասը փակուեցաւ Տիկին Ա. Գեւոնեանի երկու սիրուն երգերով, Տարօնի աշխարհէն, երգուած այնքան ինքնատիպ քաղցրութեամբ:

Դադարէն յետոյ, սկսաւ Բ. մասը, «Ցառաջ նահատակ»ով: Օր. Գազազեան քնքուշ ու մեղմիկ արտասանեց Վ. Տէրեանին «Նայիրեան երգերից»ը, եւ բեմ հրաւիրուեցաւ երկրորդ բանախօսը, ընկ. Լ. Զօրեան: «Խօսիլ Դաշնակցութեան մասին ու զայն չգովել՝ անկարելի է, ոչ մէկ գովասանքի բառ սակայն անհըրաժեշտ է այդ բանին համար. միայն թուումը իր կատարած գործին գովքն է Դաշնակցութեան: Իսկ այդ թուումը, այնքան բեղնաւոր եւ ոգեւորիչ, ինքնին պատմութիւնն է անոր 45ամեայ գործունէութեան: Ո՞վ գոհ է այս օրուան կացութենէն: Գիտեմ որ ոչ ոք գոհ է իր վիճակէն, բոլորդ բանի մը կը սպասէք, փոփոխութեան մը. ի՜նչ կրնայ ըլլալ սակայն այն փոփոխութիւնը որ գոհացնէ այսօր թափառական այս ժողովուրդը,— Միացեալ ու անկախ Հայաստանը միայն, ուր կարենայ երթալ իր երդիքը շինել ու հանգչիլ իր հայրենի հողին վրայ: Ուրեմն ցնորք չէ Դաշնակցութեան մեծ իտէալը, այլ պէտք մը, անհրաժեշտութիւն մը որմէ կախուած է այս ժողովուրդին գոյութիւնը»:

Թաւիսա Ռուբէն նուագեց երկու երգեր, «Թառամեցաւ» եւ «Մայր «Արաքսի»: Ցետոյ Պ. Ջ. Գաբրիէլեան արտասանեց «Հայ Հերոսներ»ը, եւ նախագահը փակեց հանդէսին պաշտօնական մասը, ջերմ ու հաւատաւոր բառերով:

Գ. մասը վերապահուած էր պարերու: Նախ բեմին վրայ Օր. Վերոնիկ Ջատիկեան ընկերակցութեամբ Թաւիսա Պ. Գարեգինի պարեց Կովկասեան պարեր, ճկուն եւ չնորհալի: Շնորհով ու գեղեցիկ շարժուձեւով պարեց նոյնպէս Օր. Գազազեան, իսկ Պ. Գարեգին իր առանձին պարով ու Օր. Ջատիկեանի հետ, ներկաներուն պատճառեց գեղարուեստական վայելք մը: Խանդավառութիւնը կրկնապատկեց փոքրիկն Ռէժինա, նազելաճեմ պարելով հայրիկին առաջնորդութեամբ: Ներկաները չէին հաւատար թէ մանուկ մըն է որ կը խաղայ բեմին վրայ:

Կէս գիշերը անցած էր արդէն երբ սկսան եւրոպական պարերը որոնք տեւեցին մինչեւ լոյս, մինչ անդին առանձին սեղաններու շուրջ հաւաքուած կը զուարճանային ընկերներ եւ համակիրներ, խօսելով, երգելով եւ պարելով մինչեւ լոյս:

Թղթակից

ՎՈՏԿԱՑԻ սպառումը կը նուազի Խ. Միութեան մէջ, համաձայն պաշտօնական տեղեկագրի մը: Նուազումը անընդհատ կը շարունակուի քանի մը տարիէ ի վեր:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Ֆր. Կ. Խաչի թէյասեղանը

— o —

ՄԱՐՍԷՅԼ (Ցառաջ).— Նոյեմբեր 10ին կիրակի կէսօրէ ետք Պառ Վէնսանի մէջ տեղի ունեցաւ Կ. Խաչի Պուլվար - Օտտօ եւ Քրօթի ենթամասնաճիւղի թէյասեղանը: Հակառակ տեղատարափ անձրեւին, ժամանակէն առաջ լեցուած էր սրահը:

Թէյասեղանին ներկայ էին նաեւ Կ. Խաչի Մարսէյլի կեդր. վարչութեան անդամուհիներէն:

Պուլվառ Օտտօ - Քրօթի ենթամասնաճիւղի կողմէ Տիկին Սուքիասեան հանդէսը բացուած յայտարարեց, իր բացման խօսքը կարդալով, որ գեղեցիկ տպաւորութիւն գործեց ունկընդիրներու վրայ: Ցոտնկայս երգուեցաւ «Մեր Հայրենիք»ը:

Ապա ընկ. Տ. Ստեփանեան սեղանապետ ընտրուեցաւ, եւ սկսան մէջ ընդ մէջ երգեր, արտասանութիւններ:

Տիկ. Ն. Քիպրիթճեան իբր օրուան բանախօս, պարզեց Կ. Խաչի նպատակը եւ անհրաժեշտ տեղեկութիւններ հաղորդեց անոր գործունէութեան մասին:

Մարսէյլի Հայ Արենուշներու Պուլվար Օտտոյի խմբակը խմբապետուհի Օր. Մանուշ Մարտիրոսեանի հետ, երգեց արենուշներու երգերէն: Հետպհետէ սեղանները լեցուեցան հայկական գաթաներով եւ խմորեղէններով, մինչ մէկ անկիւնը կը թէշչային սամավարները: Իրական թէյասեղան մը:

Գործի վրայ էին մասնաճիւղի անդամները, աշխոյժ եւ եռանդուն, ուրախութեան եւ գոհունակութեան ժըպիտը երեսներուն: Հոս ու հոն կը վազվզէին բան մը պակաս չձգելու մտահոգութեամբ, ինչ որ կը յայտնաբերէր իրենց պարտականութեան գիտակցութիւնը եւ եռանդը:

Երկրորդ խօսողն էր Տիկին Տ. Սէքընկիւլեան, որ թելադրեց ամէն կերպ աջակցիլ դպրոցական վարչութեանց եւ սատարել հայ լեզուի տարածման:

Պուլվար Օտտոյի ազգային դպրոցի սանուհիները, որոնց մէկ մասը արդէն խաչուհիներ դարձած են, կ'աւելցնէին հանդէսին փայլը:

Նկատելի էր որ սերունդ մը հասած է Պուլվառ Օտտոյի եւ Քրօթի մէջ, որ կը կարօտի մասնաւոր ուշադրութեան եւ խնամքի:

Հմուտ ղեկավարներ եւ ուղեցոյցներ պէտք են այդ նորահաս սերունդին խաչուհիներ, արենուշներ եւ Պատանեկան Միութեան անդամներ պատրաստելու եւ անոնց ազգային ոգին վառ պահելու համար:

Պուլվար Օտտոյի աշխատաւորներու ջանքերով, նախաձեռնողութեամբ եւ լումաներով պահուած ազգային վարժարանը իր թաղի երկսեռ պատանեկութեան տուած է տարրական ուսումի որոշ բաժինը մը, որ կարելի է աւելի բարձր աստիճաններու հասցնել, բան մը՝ որ պէտք չէ վրիպի ենթամասնաճիւղի վարչութեան ուշադրութենէն:

Ի վերջոյ խօսք տրուեցաւ Պ. Ազգին Մարտիրոսեանի, որ շեշտեց Կ. Խաչի անհրաժեշտութիւնը գաղթահայ իրականութեան մէջ, գնահատեց անոր դերը պատմական փաստերով: Կոչ ըրաւ ներկաներուն՝ թեւ թիկունք հանդիսանալ Կ. Խաչին:

Սեղանակիցներէն շատերը իրենց երգերով եւ արտասանութիւններով մասնակից եղան խնճոյքին եւ ուրախութեանց:

Վիճակահանի դրուեցաւ խաչուհիներէն մէկուն կողմէ նուիրուած խաչոր բաղը, որ ապահովեց կոկիկ գումար մը:

Իրական հայեցի մթնոլորտի մը ընծայած խանդավառ ու մտերմիկ պահերէն վերջ, սեղանակիցները գոհունակութեամբ բաժնուեցան:

Պէտք է խոստովանիլ որ Կ. Խաչի Պուլվար Օտտոյի եւ Քրօթի ենթամասնաճիւղի վարչութիւնն ու անդամուհիները երեւան կը բերեն մեծ եռանդ եւ աշխատասիրութիւն, ինչ որ երաշխիքն է իրենց յաջողութեան:

Խաչուհիները թող մէկմէկ գեղեցիկ օրինակներ դառնան օր ու գիշեր «փօքեր»ի եւ «պլօթ»ի սեղաններու շուրջ բոլորուած հայ փարթամ տիկիններուն:

Թղթակից

ՄԱՄՈՒԼ

Մեռելի մը առջեւ

=o=

Նոր Օրը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (13 նոյ.).

— «Ս. Դ. Հնչակեան կուսակցութիւնը լուծուեր է Գ. Միջազգայնականին մէջ: Այսինքն՝ դարձեր է համայնավար կուսակցութեան մէկ թեւը հայ իրականութեան մէջ, ուրանալով իր գոյութեան սկզբնապատճառը, — Թրքահայաստանի դատը:

Հնչակեան կուսակցութեան ինքնասպանութիւնը մեծ ուրախութիւն պատճառած է ոչ միայն ռամկավար, այլ եւ Թուրք մամուլին (կարդալ՝ «Ճումհուրիէթ»ի եւ ռամկավար «Պայքար»ի մեկնութիւնները):

Ինչպէս կը տեսնենք, շատ մը հարցերու մասին Թուրքերը եւ ռամկավարները նոյն տեսակէտներն ունին: Ահա վերջին ապացոյցն ալ: Թուրք մամուլը կ'ուրախանայ որ յիսուն տարուան կեանք ունեցող Հնչակեան կուսակցութիւնը ձուլուած է համայնավար կուսակցութեան մէջ: Այս ուրախութեան կը ձայնակցի ռամկավար կուսակցութեան պաշտօնաթերթ «Պայքար»ը: Թուրքը կ'ուրախանայ որ Հնչակեան կուսակցութեան մահով Թրքահայ դատը կը կորսնցնէ ախոյեան մը: Այսինքն՝ Միացեալ եւ Անկախ Հայաստանին համար աշխատողներուն թիւը կը նուազի: Հետաքրքիր է գիտնալ թէ «Պայքար» ինչո՞ւ կ'ուրախանայ:

Արդարեւ, վերջին քսանըհինգ տարիներուն Հնչակեան կուսակցութիւնը բարոյական ու ֆիզիքական արժէք ներկայացնելէ շատ հեռու էր: Ներքնապէս քայքայուած, պառակտուած եւ հարիւր ճակատներու բաժնուած, ան դադրած էր հայ ժողովուրդին համար մղիչ եւ գործօն ազդակ ըլլալէ: Արհամարհուած ժողովուրդէն, աննկատելի ըլլալու աստիճան անտեսուած էր օտարներէն, որոնք անցեալին կարեւորութիւն տըւած էին անոր, իբր յեղափոխական եւ խիզախ գործունէութիւն ունեցող կուսակցութիւն: Մեր յեղափոխութեան քանի մը փայլուն դրուագներուն պատիւը կ'երթայ Հնչակեան կուսակցութեան:

Տասնոց ան դադրած էր ստեղծագործող եւ արդիւնաբերող ուժ մը ըլլալէ մեր կեանքին մէջ: Կորսնցուցած էր նախկին հմայքը, քաղաքական հաւասարակշռութիւնը եւ բարոյական արժէքը: Վերածուած էր, այսպէս ըսենք, բանակի մը, որ կը բաղկանար միայն հրամանատարներէ, առանց զինուորի: Բոլորը առանձին ճակատներ կազմած էին: Բոլորը հրաման կ'արձակէին: Հրաման ստացող եւ գործադրող գրեթէ չկար: Հասկնալի է թէ այս անմխիթար վիճակին մէջ գտնուող հաւաքականութիւն մը չէր կրնար օգտակար ըլլալ ոչ միայն իր պատկանած ժողովուրդին, այլ եւ իրեն:

Այս պատճառներով, Հնչակեան կուսակցութիւնը, յաչս ժողովուրդին, կորսնցնելով իր դիրքը, հեղինակութիւնը եւ բարոյական կշիռը, հոմանիշ դարձած էր անիշխանութեան, անկարգութեան եւ քաոսի: Այսպէս ըլլալով մէկտեղ, մենք «Ճումհուրիէթ»ի եւ «Պայքար»ի պէս ծափ չենք զարներ որ ան ձուլուեցաւ համայնավար կուսակցութեան մէջ: Ընդհակառակն կը ցաւինք որ հայ ազատագրական պայքարի դաշտէն կը հեռանայ որակով ու քանակով փոքր ուժ մը, որ որքան ալ անկազմակերպ ու պառակտուած, դեր մը կրնար կատարել ճակատագրական բոպէներուն:

Ամէն պարագայի, մեր զգացած ցաւը երբեք չի տկարացներ հայ ժողովուրդի պայքարի ճակատը, որուն ուժ պիտի տան վստահաբար այն անհատ Հնչակեանները, որոնք չեն մոռցած տակաւին իրենց կուսակցութեան աւանդութիւններն ու անոր գոյութեան սկզբնապատճառները»:

ԿԵԱՆՔԸ ՍԷՆ ԼՈՒԻ ՄԷՋ

ՍԷՆ ԼՈՒ (Մարսէյլ), 18 նոյ.— Փոխադարձ օգնութեան կոմիտէն, որ կազմուեցաւ 1934 նոյեմբերին, վերջերս ալ աւելի հիմնաւորուեցաւ վաւերացուելով կառավարութենէն: Նըպատակն է նիւթապէս օգնել կարօտ հայրենակիցներուն:

Միութեան տարեկան առթիւ ընտանեկան խնջոյք - թէյասեղան մը սարքուած էր անցեալ կիրակի 10 նոյ. «Կիլիկիա» սրճարանի սրահին մէջ: Ներկայ էր հոծ բազմութիւն մը:

Որոշեալ ժամուն Պ. Փիլիկեան հանդէսը բացուած յայտարարելով, անմիջապէս խօսքը տուաւ հոգեւոր հովիւ Եղիշէ քահ. Մխիթարեանի, որ նոր վերադարձած է դէպի Մարօք - Ալժէրի - Թունուզ կատարած մասնաւոր առաքելութենէ մը: Տէր հայրը տեղեկութիւններ տուաւ իր այցելած գաղութներու մասին, գովեց մեր հեռաւոր հայրենակիցներուն հայրենասիրական տրամադրութիւնները, յայտնեց թէ իրեն յանձնած են որոշ գումար մը, Մարսէյլի ազգ. դպրոցներուն եւ Կ. Խաչին յատկացնելու համար, խոստանալով յառաջիկային ալ կատարել իրենց պարտականութիւնը: Արդ. հայրենակիցները ազգ. հաւաքոյթներու պատեհութենէն զրկուած ըլլալով հարազատ մթնոլորտի մը կարօտը կը քաշեն: Այս առթիւ շեշտելով ազգ. կազմակերպութեանց պարտականութիւնները, փափաք յայտնեց որ անոնց կարգին «Փոխադարձ»ի գործունէութիւնը տարածուի նաեւ այդ հեռաւոր գաղութները:

Խնջոյքի բաժինը կը վարէր Պ. Փիլիկեան, որ խանդավառեց ներկաները: Թէյի վերաբերեալ աշխատանքները սահմանած էր Կ. Խաչի մասնաճիւղը: Սպասարկութիւնը կատարուեցաւ տիկիններու եւ օրիորդներու կողմէ: Մէջընդմէջ խօսք առին Պ. Պ. Կիւրօեան եւ Ցակոբ Ճէվիզեան, հայ արեններու եւ «Մասիս» մարզականի կողմէ, եւ գնահատեցին նոր վարչութեան կատարած աշխատանքները:

Խօսք տրուեցաւ նաեւ Կ. Խաչի մասնաճիւղի քարտուղարուհի Օր. Գայենիկ Մարտիրոսեանի, որ յիշելով փոխադարձ օգնութեան գործին շուրջ հայ կնոջ ունեցած պարտականութիւնները, կոչ ուղղեց բոլոր տիկիններուն եւ օրիորդներուն անդամագրուիլ Կ. Խաչին, այդ ուղղութեամբ պատրաստուելու համար:

Այս առթիւ տեղի ունեցան նաեւ արտասանութիւններ եւ երգեր: Կ'արժէ յիշել Օր. Արմենուհի Սէքընկիւլեան, Պ. Կ. Պէրպէրեան «Մասիս» մարզականէն, եւ փոքրիկն Գեղեւեան հայ արիներէն, որոնք ներկաներուն ջերմ գնահատութեան արժանացան: Կ'արժէ յիշել նաեւ Պ. Գ. Միրոյեանը, որ իր ծիծաղաշարժ դրուագներով խնդացուց ներկաները:

Վերջին խօսքը տրուեցաւ միութեան քարտուղար Պ. Ա. Աչճեանի, որ հանդէսը փակելէ առաջ վարչութեան կողմէ շնորհակալութիւն յայտնեց ներկաներուն, մասնաւորապէս Կ. Խաչին եւ բոլոր անոնց որ մինչեւ այսօր բարոյական եւ նիւթական օժանդակութիւններով օգնած են միութեան: Այս առթիւ պարզելով միութեան նպատակները եւ կատարած աշխատանքները, հրաւիրեց բոլորը պահ մը մէկդի թողուլ կուսակցական անտեղի եւ վնասակար վէճերը, միանալ ու մէկ մարդու պէս համախմբուիլ միութեան շուրջ, օգնելու համար մեր կարօտ հայրենակիցներուն:

Հանդէսի պաշտօնական փակումէն վերջ խանդավառ երիտասարդութիւնը չուզելով բաժնուիլ ստեղծուած գեղեցիկ մթնոլորտէն, մինչեւ առաւօտ տօնեց «Փոխադարձ»ի այս անդրանիկ տարեդարձը:

Աստիկ

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ԿԵՂԾ ԿՈՉԻՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ

— • —

ՏԷՍԻՆ, 17 նոյեմբեր.— «Նոր Երկիր»ի 12 նոյեմբերի թիւին մէջ կարդացինք «Կոչ Տարօնցիներու» գրութիւնը յանուն Տէսինի մեր միութեան անունը կրող վարչութեան: Թոյլ տուէք հրապարակաւ յայտնելու որպէս զի ինչպէս մեր հայրենակիցները նոյնպէս հասարակութիւնը գիտնան թէ անոնք անվաւեր են եւ կը փորձեն չահագործել միութեանս անունը: Արդ, կը զգուշացնենք նմանները որ պէտք պիտի կրկին չփորձեն խօսիլ միութեանս անունով հակառակ պարագային պիտի դիմենք օրինական միջոցներու, քանի որ մենք վաւերացուած ենք եւ կապուած կեդր. վարչութեան հետ:

Ի դիմաց Տ. Տ. Հ. Միութեան Տէսինի Մասնաճիւղի վարչութեան Ատենապետ՝ Սարգիս Աղամեան, Ատենադպիր՝ Մ. Գրիգորեան, եւ գանձապահ՝ Խ. Զաւէն:

80.000 ԴՈՐԾԱԶՈՒՐԿՆԵՐ ունեցան Պելճիոյ մէջ, ցուցահանդէսին փակման առթիւ:

17 ՀՈԳԻ ԱՅՐԵՑԱՆ Տամանհուրի (Եգիպտոս) լուցկիի գործարանին մէջ:

Յունաստանի օդանաւային ուժը

Յունական կառավարութիւնը 30 անգլիական սաւառնակներ ապսպրեց: Ուրիշ ապսպրանքներ ալ կը հետապնդուին քանի մը մրցակից երկիրներու կողմէ: Զօրս թորփիլահալածներ ապսպրուած էին անգլիական տան մը, միապետութեան վերահաստատումէն առաջ. այժմ կը վերաքննուի խնդիրը: Գերմանացիները մրցումի ելած են այս գետնին վրայ: Վերջերս հելլենական պատուիրակութիւն մը գնաց Գերմանիա, իբրեւ հիւր կառավարութեան, աչքէ անցընելու համար նաւարանները:

Աթաթիւրքի որդեգիր աղջիկը կառախումբէն վար իյնալով մեռաւ

Ֆրանսական ոստիկանութիւնը առջի օր Ամիէնի ճամբուն վրայ գտաւ արիւնլուայ մարմինը Օր. Զէհրա Այլինի, որ Աթաթուրքի որդեգիր աղջիկն է: Վիրաւորը մեռաւ հիւանդանոց փոխադրուած ատեն, գանկը ջախջախուած եւ ներքին գործարաններն ալ վնասուած ըլլալով: Աղջիկը վար ինկած էր շքեղ կառախումբէ մը: Ծառայողներէն կին մը դիտած էր որ Զէհրա կեցած էր բաց դրան առջեւ եւ ըսած է գոցել, քանի որ շոգեկառքը կը սուրար: Աղջիկը, սակայն, խնդրած է բաց թողուլ, որպէսզի ազատ օդ շնչէ: Քանի մը վայրկեան վերջը Տիկինը կը տեսնէ որ աղջիկը մէջտեղ չկայ: Երկու բանուորներ տեսած ըլլալով աղջկան անկումը, լուր տուած էին ոստիկանութեան: Գրպանը գտնուեցաւ անցագիր մը, որուն վրայ նշանակուած էր նաեւ հետեւեալ բացատրութիւնը,— «Որդեգիր աղջիկը Թուրքիոյ հանրապետութեան նախագահին»: Զէհրա քսան տարեկան էր եւ Անգլիա կը գտնուէր անցեալ օգոստոսէն ի վեր: Լոնտոնէն մեկնած ատեն մինչեւ կայարան ընկերացած էին Թրքական դեսպան Ֆէթհի պէյ եւ Տիկինը: Մ. Քէմալ ինք Լոնտոն ղրկած էր աղջիկը, որպէսզի անգլերէն սորվի: Ցառաջիկային Օքսֆորտի համալսարանը պիտի դնէր: Կը կարծուի թէ անձնասպան եղած է:

Սոմի նահանգապետը անմիջապէս հիւանդանոց գնաց, իր յարգանքը յայտնելու համար: Ֆրանսական կառավարութիւնն ալ ծաղկեպսակ մը ղրկել տուաւ:

*** Ինչպէս յայտնի է, Աթաթիւրք ոչ կին ունի, ոչ զաւակ, եւ Զէհրան իր ժառանգորդը կը համարուէր:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼՈՆՏՈՆԻ ՄԷՋ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԵՑԱՒ Գերմանացի մը, Տոքթ. Հէրման Կորց, գրագէտ եւ թղթակից, ամբաստանուած ըլլալով իբրեւ լրտես: Ամբաստանագիրը կ'ըսէ թէ սեպտեմբեր 18էն 24 այնպիսի գործեր կատարած է որոնք հակառակ են պետական գաղտնիքներու օրէնքին: Կը փնտռուի նաեւ մեղսակից մը:

ԾՈՎԱԿԱԼ ՃԵԼԻՔՕ, որ բրիտանական նաւատորմին հրամանատարն էր Եութլանտի նաւամարտին ատեն, (Հիւսիսային Ծով), Մեծ պատերազմի ընթացքին, մեռաւ առջի օր, 74 տարեկան հասակին մէջ: Պատմութիւնը դեռ չէ ճշդած իր դերը, եւ Ճէլիքօ կը համարուի թէ հերոս եւ թէ վատ, քանի որ չուզեց ճակատ ճակտի կռուիլ:

« ՔՈՄԷՏԻ ՖՐԱՆՍԷԶ»Ի առաջնակարգ դերասաններէն Լէօն Պէռնար, որ հիւանդ էր քանի մը շաբաթէ ի վեր, մեռաւ չորեքշաբթի օր: Անթուանի դպրոցէն էր, եւ Օտէոնէն անցաւ Քոմէտի Ֆրանսէզ: Հաւասար բարեխղճութեամբ եւ կարողութեամբ կը ներկայացնէր դասական թէ ժամանակակից խաղերը: Ծնած էր 1877ին:

ԶՈՐՍ ԿԱՐՄԻՐ ՄԱՐԱՋԱԽՏՆԵՐ.— Համաձայն վերջերս հրատարակուած հրամանագրի մը, խորհրդային իշխանութիւնը մարաջախտի աստիճանին բարձրացուց Վորոշիլովը (զին. գործավար), անոր փոխանորդը՝ Թուխաչեւսկի, ընդհ. սպայակոյտին պետը՝ Եէկիրով, եւ հեծելազօրքի հռչակաւոր հրամանատարը՝ Պուտիէննի: Հեռագիր մը կ'ըսէ թէ նոյն տիտղոսին արժանացած է նաեւ Պլուխէր, Ծայր. Արեւելքի հրամանատարը, իսկ ուրիշ մը թէ միայն պատուանշան ստացած է: Ուրեմն Մոսկուան ալ կ'ունենայ իր մարաջախտները, մէկ միլիոն զինուորով:

ՊՕՄՈՆԻ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցիի Թաղականութիւնը կը ծանուցանէ թէ Գեր. Տէր Գարեգին Եպ. ներկայ կ'ըլլայ վաղը Շաբաթ «Լոյս Զուարթ»ի երեկոյեան ժամերգութեան, իսկ Կիրակի կը քարոզէ: Կը հրաւիրուին գիւղիս եւ շրջականերու հայրենակիցները:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այս Կիրակի Սէն Լուի (Մարսէյլ) Ս. Գէորգ եկեղեցիին մէջ տեղի կ'ունենայ հոգեհանգիստ, ի յիշատակ ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏի:

Կը հրաւիրուին թաղիս եւ շրջականերու հայրենակիցները:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կ'ողբանք ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՊԻՊԷՌԵԱՆի եւ մեր ցաւակցութիւնները կը յայտնենք իր այրիին:

Թուրփկեան ընտանիք

Նիս, 16 նոյ. 1935

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Վաղամեռիկ ՍԻՄՕՆ ՇԱՀԼԱՄԵԱՆի դառնակսկիծ մահուան առթիւ մեր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնենք որդեկորոյս ծնողացը՝ Տէր եւ Տիկին Շահլամեաններուն, Օր. Շահլամեանին, եւ իրենց պարագաներուն:

Թուրփկեան ընտանիք

Նիս, 16 նոյ. 1935

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ֆ. Հ. Կ. ԽԱՉԻ Այֆորվիլի մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Խաչիկ եւ Անժէլ Սէմէրճեաններու եւ պարագաներուն, իրենց աղջկան, ազգականին եւ մեր սիրելի ընկերուհիին ԵՂԻՍԱԲԵԹ ՍԷՄԷՐՃԵԱՆի դառնաղէտ մահուան առթիւ: Փոխան ծաղկեպսակի 50 Ֆր. կը յատկացնէ չքաւորներու:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Սէն լուի (Մարսէյլ) Փոխադարձ Օգն. կոմիտէն իր ցաւակցութիւնը կը յայտնէ Պ. ՆՇԱՆ ՆԻԶԱՄԵԱՆԻ իր եղբօրկնոջ մահուան առթիւ:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դ. Մարսէյլի, արուարձաններու եւ շրջաններու բոլոր խումբերու եւ ենթակոմիտէներու կողմէ մեր ցաւակցութիւնը կը յայտնենք ընկեր Յարութիւն Կօշկակարեանի դառնաղէտ եւ կսկծալի մահուան առթիւ, իր այրիին, զաւակներուն եւ պարագաներուն:

ՑՈՒՑԱՏԵՏՐ

ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ Մարսէյլի մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը այս կիրակի, կէսօրէ վերջ, ժամը ճիշդ 4ին, իր կեդրոնատեղիին մէջ, 20, Rue des Dominicaines: Կարեւոր օրակարգ:

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ Արարատ Մ.թեան ընդհանուր ժողովը 23 նոյեմբեր, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, դպրոցին սրահը: Կարեւոր օրակարգ՝ Հաշուետուութիւն եւ վարչութեան ընտրութիւն:

Ֆ. Հ. Կ. ԽԱՉԻ Իսի լէ Մուլինոյի մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը 23 նոյեմբեր, Շաբաթ իրիկուն, իր դպրոցին մէջ: Կարեւոր օրակարգ: Պարտաւորիչ ներկայութիւն:

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Սէն Լուի Ֆ. Կ. Խաչի մասնաճիւղին կողմէ, վաղը Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին, Մանկապարտէզի սրահին մէջ:

Կը խօսի Տիկ. Լ. ԱԲՈՅԵԱՆ

Նիւթ՝ Հայ կինը եւ Կարմիր խաչը

Մուտքը ազատ է

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

Մալաթիոյ Կրթասիրաց Ընկերութեան, Լիոնի Տիկ. մասնաճիւղին կողմէ:

Ի նպաստ ներգաղթի:

Կը ներկայացուի՝ ՀԱՅՐԵՆԱԿԱՆ ՕՃԱԽԸ

Այս կիրակի, կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, 127, Rue Emile Zola:

Մուտք 4, 3, 2 Փրանք:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները վաղը Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Ակումբին մէջ: Կը խօսի ընկեր Խ. Գալուստեան: Նիւթ՝ շարունակութիւն նախորդ ժողովի:

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ « Վարանդեան » կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, 22 նոյեմբեր, Ուրբաթ իրիկուն, ժամը 8.30ին, 181 Cours Lafayette, « Զարդարեան » Գրադարանի մէջ:

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» Կոմիտէն ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ Փոնտը Շէրիի Մուրատ խումբի ընկերները այս Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին սովորական հաւաքատեղին: Ներկայ կ'ըլլայ Կոմիտէի ներկայացուցիչը:

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՕԻ (Մարսէյլ) Վռամեան Ենթակոմիտէն ընդհ. ընկերական ժողովը այս Կիրակի, իրիկուան ժամը 5ին ծանօթ հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ: Նոյն ժողովէն յետոյ պիտի ըլլայ դասախօսութիւն:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Իշխան Ենթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները վաղը Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, սովորական հաւաքատեղին:

ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊԱԾ Է ԳՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ

Նոյեմբեր 25ին, երեկոյ ժամը 8.30ին, ՍՕՍԻԷԹԷ ՍԱՎԱՆԹի D. սրահին մէջ

Հրաւիրուած են խօսելու՝

Պ. Պ. ՎՐԱՑԵԱՆ, ԶՕՊԱՆԵԱՆ, ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ եւ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ:

Բանախօսութենէն յետոյ տեղի կ'ունենայ մտքերու փոխանակութիւն:

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է: Ոչ ոքի հրաւէր չէ ուղարկուած:

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ-ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

կազմակերպուած՝ ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ ՊԱՆԵՕ-ՔԱՇԱՆԻ Մ.-ՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

Նոյեմբեր 24, կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին

138 Avenue Aristide Briand (Route d'Orléans), Montrouge (Seine)

կը նախագահէ Տիկին ԷԼԼԷՆ ԲԻՒԶԱՆԴ

կը դասախօսէ Օր. ՄԱՆԻԿ ՄԵԾԱՏՈՒՐԵԱՆ նիւթ ունենալով «Ծնողքին դերը մանուկին նախադպրոցական դաստիարակութեան մէջ»

Թատ, երգ, պար եւ արտասանութիւն: Մուտք՝ Չափահասներու համար 3 Ֆր.

Հաղորդ. միջոց.— Փորթ տ'Օրլէանէն առնել 88 թիւ ծածկակառքը եւ իջնել Լա վաշ Նուար:

ԵՐԵԿՈՅԹ-ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ՓԻՒՐԻՋԻ ՄԱՐԶՈՒՀԱՆՑԻՆԵՐՈՒ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ Մ-ՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

23 Նոյեմբեր, ՇԱԲԱԹ երեկոյ, ժամը 9էն մինչեւ առաւօտ

Salle d'HORTICULTUREի մէջ 84, Rue Grenelle, Métro. Bac.

Պատուակալ նախագահութեամբ Մարզուանցի՝ Լոնտոնաբնակ

Բրոֆ. Կ. ԹՈՒՄԱՅԵԱՆի

Բանախօսութիւններ՝ ՄԱՐԶՈՒԱՆի մասին, Հ. Համբէշեան, Ս. Սանդրոսեան, Գ. Ֆէնէրճեան եւ Յ. Քիրիչճեան (Ա. Արծրունի):

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին՝ Ա. Շահմուրատեան (երգ), Օր.Ա. Փէշտիմալճեան (Հռոմի բարձրագոյն ֆաքիւլթէէն) դաշնակ, Պ. Արգմբէթեան եւ Պ. Պալապանեան (արտասանութիւն), Ս. Սանդրոսեան (Փարիզի քոնսէրվաթուարէն) ջութակ, Օրիորդներ՝ Գ. Մաճառեան, Ա. Գույումճեան եւ Յ. Ճիկոմեան (արտասանութիւն):

Պարահանդէսը կը սկսի կէս գիշերին՝

Փոքրիկներ Այտա եւ Շաւլօ Ագնաւորեաններու Արեւելեան եւ եւրոպական պարերով: Տեղի պիտի ունենան պարի մրցումներ: Ֆանթէզիներ եւայլն.

Մասնաւոր ժիւրի մը պիտի տայ լաւագոյն պարողներուն արժէքաւոր բաժակ մը, ժամանի մը եւ զոյգ մը կնոջ կօշիկ. չափի վրայ

Ընտիր ճազ՝ Մ. Սահակեանի ղեկավարութեամբ

Ճոխ պիւֆէ դիւրամատչելի գիներով:

ՄՈՒՏՔ ԿԻՆԵՐՈՒ 5 ՖՐ. ԱՅՐԵՐՈՒ 7,50

ԾԱՆՕԹ.— Տոմսերու կեդրոնատեղին է բասած ֆէքին (Փարիզ 20), Պ. Քերովբէ Արփիարեանի խանութը, Միութեան անդամներուն մօտ եւ երեկոյթին իրիկունը կիշէն ժամը 7.30էն սկսեալ: Մուտք՝ ժամը 8ին:

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

կազմակերպուած՝ ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ ԿՈՂՄԷ Ի ՆՊԱՍՏ ԻՐ ԴՊՐՈՑԻՆ

վաղը Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, «ԽԱՃԱԿ» Ակումբին մէջ

կը ներկայացուի զաւեշտ մը մասնակցութեամբ Պ. Կ. ՓԷՀԼԻՎԱՆԵԱՆԻ:

Արտասանութիւն, երգ, խմբերգ եւայլն.: Մուտք 2 Փրանք:

ԵՐԵԿՈՅԹ-ԽՆՋՈՅՔ

ՏԻԳՐԱՆԱԿԵՐՏԻ եւ ՇՐՋ. ՀԱՅՐԵՆԿՑ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

Վաղը Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30էն մինչեւ լոյս

Rolandի ճեմ սրահին մէջ, 6 Avenue Porte d'Italie. Métro: Porte d'Italie.

գեղարուեստական բաժին, նուագ. արտասանութիւն եւայլն:

Միմիայն Տիգրանակերտցիները կրնան մասնակցիլ այս խնջոյքին:

«ԱՐԱՐԱՏԻ ՕՐ»

կազմակերպուած՝ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿԻ ՀԱՅ ՆԱԽԿԻՆ ԿԱՄԱՒՈՐՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

Կիրակի, 24 Նոյեմբեր 1935

Ա. Մաս.— Arc de Etoile Անծանօթ Զինուորին, առաւօտուն ժամը 10ին, ժամադրավայր Ave. Georges V.:

Հոգեհանգիստ, վերադարձին Հայոց Եկեղեցիին մէջ:

Բ. Մաս.— Երեկոյին, «ՓԸԹԻ ԺՈՒՌՆԱԼ»ի սրահին մէջ. երեկոյեան ժամը ճիշդ 9ին, ներկայութեամբ քաղաքական, զինուորական իշխանութիւններու, ինչպէս նաեւ Փարիզի Քաղաքապետութեան, Préfectureի, U. N. C.ի եւ օտար Կամաւորներու Միութեան ներկայացուցիչներուն:

Ծրագիր.— Անուանակոչում նահատակուած Լէգէոնականներու, ՄԱՐՏ-ՄԱՐԵԱՆ: Արարայի կռիւը եւ Հայ Լէգէոնի դերը Սուրիոյ եւ Կիլիկիոյ մէջ. Տեղակալ ՏԱՏԵԱՆ: Լուսարձակով ցոյց կը տրուի Սուէտիոյ Ռազմիկները եւ ժողովուրդի փրկութիւնը Ֆրանս. նաւատորմի կողմէն, լրացուցիչ տեղեկութիւններով Հրամ. Տ. Թէքէեան: Լէգէոնի կազմութիւնը Ա. ՀԱՆԸՄԵԱՆ:

ԵՐԳԵՐ ԵՒ ՈՒՂԵՐՁՆԵՐ:

ՀԱՅ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԱԿՈՒՄԲ

(Նախկին Հայ Գրական Ակումբ):

Վաղը Շաբաթ (23Նոյեմբեր) երեկոյեան ժամը ճիշդ 9ին Ռուսական քոնսերվաթուարի սրահին մէջ, 26, Ավընիւ տը Թօքիօ.

Կը խօսի՝ Պ. ԳԵՂԱՄ ՖԷՆԷՐՃԵԱՆ

Վահան Տէրեանի մասին

Սրահը կը բացուի ժամը 8.30ին: Դասախօսութենէն վերջ տեղի պիտի ունենան կարծիքի փոխանակութիւններ:

Հաղորդակց. միջոցներ.— Մէթրօ՝ Ալմա - Մարսօ. Օթօպիւս՝ 1, 12, 19, 43, 92, AH., AC., ADbis.

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ

Արեւելքի ճակտին ինկած զինուորներու ՔՕՐՆԻՇի յուշարձանին կազմակերպուած՝ Հայ Արիներու Մարսէյլի Մասնաճիւղին կողմէ

Այս կիրակի առաւօտեան ժամը 11ին:

Կը հրաւիրուին կամաւորները, ազգ. միութեանց ներկայացուցիչները եւ բոլոր հայրենակիցները:

Ժամը ճիշդ 11ին գտնուիլ յուշարձանին մօտ:

ԱՄԵՆԷՆ ԱՐԴԻԱԿԱՆ ՆԿԱՐՆԵՐԸ ՉԱՓԱՒՈՐ ԳԻՆԵՐՈՎ

ՔԱՌԹ ՓՈՍԹԱԼ՝ 12ը 25 Ֆրանք՝ ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ նկարներու մասնագիտութիւն. քաշուած մեր STUDIOի կամ հարսանիքին վայրը՝ առանց յաւելումի՝ 12ը 125 Ֆրանք:

Carte d'identitéի նկարներ՝ 12 հատը 10 Ֆր., 6 հատը 7 Ֆր.:

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme. PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ 8

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Անգլ. բնագրէն թարգմ. Ժ.

Հեղինակուհի՝ ԷԿԱԹԱ ՔՐԻՍԹԻ

Տուն եկայ: Քոյրս գլխարկ դրած էր. յայտնի էր որ գիւղէն կը վերադառնար:

Պ. Էքրօյտը տեսայ, ըսաւ Քարօլայն առանց ուրիշ յառաջաբանի:

— Իրա՞ւ...

— Կեցուցի, անշուշտ, բայց շատ կ'աճապարէր, չէր ուզեր սպասել...

Տարակոյս չունէի որ այդպէս էր: Էքրօյտ բնականաբար խոյս պիտի տար Քարօլայնէն ինչպէս խոյս տուած էր, նոյն առտուն, օրիորդ Լէնէթէն. թերեւս ալ քիչ մըն ալ աւելի. քոյրս ճամբու դնել աւելի դժուար գործ է:

— Րէլֆին մասին հարցուցի, շարունակեց Քարօլայն. չափազանց զարմացաւ. չի գիտեր եղեր որ տղան այստեղ է. ըսաւ որ սխալած պիտի ըլլամ. ե՞ս, սխալի՞մ...

— Խե՞նթ ես, ըլլալի՞ք բան է որ դուն սխալիս, ըսի. քեզի չի ճանչնար տակաւին...

— Ցեստոյ ըսաւ որ Րէլֆն ու Ֆլօրան նշանուեր են...

— Գիտէի արդէն, ըսի ընդմիջելով:

— Ո՞վ ըսաւ.

— Մեր նոր դրացին...

Քարօլայն վարանում մը ունեցաւ քանի մը վայրկեան ինչպէս «ռուլէթ»ի գնդակը որ կ'օրօրուի երկու թիւերու մէջտեղը: Սակայն չփորձուեցաւ բերնէս խօսք առնել:

— Պ. Էքրօյտին ըսի Րէլֆը «Երեք Վարազներու» պանդոկը կը մնայ:

— Քարօլայն, բնաւ չե՞ս խորհիր որ ամէն բան, ամէն մարդու պատմելու սովորութիւնդ կրնայ վնասակար ըլլալ ուրիշներուն...

— Պարապ խօսք, ըսաւ քոյրս. մարդ ամէն բան գիտնալու է. ինծի պարտականութիւն կը սեպեմ ըսել. Պ. Էքրօյտը շատ շնորհակալ եղաւ...

— Ցեստո՞յ, ըսի, որովհետեւ տեսայ որ նորութիւններ ունէիր հաղորդելիք:

— Կարծեմ ուղղակի պանդոկ գընաց. բայց Րէլֆը հոն չպիտի գտնէր:

— Ո՞չ...

— Ոչ, որովհետեւ երբ անտառէն կուգայի...

— Անտառէ՞ն կուգայիր...

Քարօլայն կարմրեցաւ:

— Օդը հիանալի էր, սանկ մէկ մը դառնամ ըսի. անտառը իր աշնան գոյներով այնքան աղուոր է տարուան այս եղանակին...

Քարօլայն անտառ բռնած բանը չի սիրեր տարուան որ եւ է եղանակին: Ընդհանրապէս կ'ըսէ թէ ոտքերդ խոնաւութիւն կ'առնեն հոն եւ հազարումէկ բան կ'իյնայ գլխուդ վրայ: Ոչ, հետաքրքրութիւնը գոհացնելու համար անտառ գացած էր: Միակ վայրն է անտառը մեր գիւղին մօտիկը, ուր կրնաս աղջկան մը հետ խօսակցիլ՝ առանց գիւղացիներէն տեսնուելու: Ֆըռնլի հանրային պարտէզին կցուած է ան:

— Էհ, շարունակէ նայինք...

— Ինչպէս ըսի, անտառէն կուգայի երբ ձայներ ականջիս հասան...

— Ցեստո՞յ...

— Մէկը Րէլֆին ձայնն էր, անմիջապէս հասկցայ. միւսը աղջկան մը ձայնն էր. անշուշտ մօտիկ ընել չուզեցի...

— Անշուշտ ոչ, ըսի հեգնաբար. բայց գիտէք որ քոյրս հեգնանքի ոեւէ գաղափար չունի:

— Բայց, ինչ ընեմ, չլսել անկարելի էր. աղջիկը բան մը ըսաւ, աղէկ չլսեցի, Րէլֆ պատասխանեց, բարկացած կ'երեւար. «Աղջիկս, կ'ըսէր ան, չե՞ս տեսներ որ ծերունին ժառանգութենէ կրնայ զրկել զիս. քանի տարիէ ի վեր հետս աղէկ արդէն, եթէ քիչ մըն ալ բարկացնեմ ալ խեղճը տես. իսկ մենք դրամի պէտք ունինք. հարուստ պիտի ըլլամ երբ անիկա անդին աշխարհը չուէ. կծծի է, բայց դրամի մէջ կը լողայ. չեմ ուզեր որ կտակը փոխէ. դուն ինծի ձգէ եւ անհոգ եղիր»: Ճիշդ այդ պահուն խօսեցաւ, բառ առ բառ, կը յիշեմ: Դժբախտաբար ճիշդ այդ վայրկեանին չորցած տերեւի մը վրայ կոխեցի. աւելի կամացուկ սկսան խօսիլ եւ հեռացան. անշուշտ իրենց ետեւէն չէի կրնար վազել, որ աղջկան ով ըլլալը հասկնայ կրնայ...

(Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Clacière 15 – 70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՇԱԲԱԹ 23 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
SAMEDI 23 Novembre 1935

11 ՏԱՐԻ — 11e Année No. 2969

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔ

ԱՐՀԵՍՏԱԿՑԱԿԱՆ ԻՆՔՆԱՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԻՒՆ

Երկարատեւ անտարբերութենէ եւ թմբիրումներէ յետոյ, վերջին տարիներու ընթացքին հայ արհեստաւորները, տեղ – տեղ ալ բանուորները գնահատելի ձեռնարկներ կատարեցին, իրենց արհեստակցական ինքնապաշտպանութեան համար։

Անցի օր հրատարակուած էր կոչ մը, Փարիզի եւ շրջանի հայ սափրիչներու միութեան կողմէ, իրենց տարեկան պարահանդէսին առթիւ (8 դեկտեմբեր)։

Գժբախտ վրիպակով մը, կոչէն դուրս ինկած էր անոր ամէնէն կարեւոր պարագան, որ ահաւասիկ.

— «Միութեան վարչութիւնը կապ հաստատած է տեղական արհեստակցական կազմակերպութեանց հետ եւ իր բարոյական աջակցութեան շնորհիւ 40ի մօտ հայ արհեստակիցներ գործ գտած են աշխատելու։

«Միութիւնը վերջերս ունեցաւ իր խորհրդատու փաստաբանը, որուն ձրի խորհրդակցութիւններէն կրնան օգտուիլ բոլոր արհեստակիցները, իրենց վարձակալութեան, փոխառութեան եւ վերջապէս դատական գործառնութեանց մէջ»։

Ինչպէս յայտարարուած էր, Միութիւնը ունի նաեւ հաւաքատեղի մը, «ուր տեղի կ'ունենան իր շաբաթական դասախօսութիւնները, վարչական եւ ընդհանուր ժողովները, վերջապէս վայր մը ուր մեր բոլոր արհեստակիցները կը համախմբուին մէկ տան զաւակներու նման»։

Ուրիշ կոչ մը, Մարսէյլէն, կը հաղորդէր թէ կօշկակար բանուորները ժողով գումարելով, կազմած են արհեստակցական միութիւն մը, իրենց շահերուն պաշտպանութեան համար։

Եթէ ճիշդ է որ ամէն սկիզբ բարիք մը կը ծնի, այս ձեռնարկն ալ արդիւնք է սկիզբի մը։

Ինչպէս կը հաղորդէր Մարսէյլի մեր թղթակիցը, կառավարութիւնը վերջին պահուն արտօնած է որ հայ կօշկակարները շարունակեն աշխատիլ։ Կը նշանակէ թէ 4 – 500 բանուորներ վերադարձած են իրենց սովորական ճարելու տարրական իրաւունքը, թէեւ միշտ ի զօրու կը մնայ «ազգային բանուորութեան» նախապատուութիւն տալու պայմանը։

Միացեալ Ցանձնաժողովի նոյեմբեր 9ի զեկոյցն ալ, որ այս անգամ չէր հաղորդուած մեզի (?), կը տեղեկացնէր թէ այս կարգադրութեան մէջ որոշ դեր կատարած են կօշիկի գործարանատէրները, ուղղակի դիմելով Աշխատանքի նախարարին, քանի որ հաստատուած արգելքը մեծ կորուստ կը պատճառէր իրենց շահերուն։ «Ընդհանուր տրամադրութիւնը այն է թէ կօշիկի ճարտարարուեստին մէջ օտար բանուորներու համեմատութիւնը պիտի բարձրացուի առնուազն 60 առ հարիւրի»։

Մինչ այս մինչ այն, մասնաւորապէս հայ գործարանատէրները սկսեր էին շահագործել բանուորներու թշուառութիւնը, գին կոտրելով եւ ուրիշ ամօթալի պայմաններ պարտադրելով։

Եւ ահա չարիքին բարիքը,—Արհեստակցական Միութիւն մը՝ կօշկակար բանուորներու ինքնապաշտպանութեան։

Համաձայն մեր տեղեկութեանց, հայ բանուորները յաջողած են ապահովել հզօր կազմակերպութեան մը, «Մորթ եւ Կաշի» ֆրանսական միջնաբերդային աջակցութիւնը։ Սէնտիքան արդէն որոշած է սակագին մը, աշխատանքի գիներու մասին, համախորհուրդ գործարանատէրներու միութեան հետ։

Ուրեմն Մարսէյլի կօշկակար բանուորներուն — ինչպէս Փարիզի սափրիչներուն — կ'իյնայ ուժ տալ կազմուած Միութեան, պաշտպանելու համար իրենց արհեստակցական շահերը։

Բարիք միայն կարելի է սպասել այսպիսի ձեռնարկներէ։

Թէեւ շատ ուշ սկսած, բայց եւ այնպէս շնորհաւորելի են հայ սափրիչներն ու կօշկակարները, ինչպէս եւ Փարիզի շարժավարները (շօֆէօր) եւ թերեւս ուրիշներ ալ որ ծանօթ չեն մեզի։

Համախմբուելով առանց դաւանանքի խտրութեան, եւ միշտ հեռու մնալով քաղաքական – կուսակցական մարզանքներէն եւ անդիտութեան փորձութիւններէն, հայ բանուորներն ու արհեստաւորները կրնան առաւելագոյն բարիքը ապահովել իրենց համար։

Նոր չէ որ պիտի յիշեցնենք թէ՝ բանուորը ինք միայն կրնայ լաւագոյնս ըմբռնել իր շահերը, եւ անոր համեմատ վարել իր ճակատագիրը։

Իսկ յաջողութեան համար տարրական պայման է կազմակերպուիլ, դառնալ կուռ շարք եւ ոգիական ազդակ։

Բարեբախտաբար միջավայրը ամէն դիւրութիւն կ'ընծայէ, այս ճամբուն վրայ։ Տասնեակ տարուան փորձառութիւնն ալ օգտակար։

Եթէ սեփական շահերու գիտակցութիւնն ալ չկրնայ զօրէ համախմբուելու գոնէ արհեստակցական գետնի վրայ, զանազան պատրուակներ կամ պաշտօնական հաւատքներ չեն որ անտարբերութենէ պիտի փրկեն հայ աշխատաւորութիւնը։

Փաստ՝ սափրիչներու, կօշկակարներու եւ շարժավարներու Միութիւնները, իրենց գործնական արդիւնքներով։

Անշուշտ ուրիշներ ալ պիտի փութան օգտուիլ անոնց փորձառութենէն, կազմելով արհեստակցական Միութիւններու ցանց մը, որ պիտի դառնայ իրենց ամէնէն ամուր կռուանը։

Սկզբնական դժուարութիւններ կամ անվարժութեան վախը պէտք չէ պատրուակ դառնան մեկուսանալու կամ կէս ճամբան մնալու։

Որ եւ է վարանում կամ նահանջ՝ ամէնէն առաջ իրեն՝ բանուորին պիտի վնասէր, իսկ քսելով գործատիրոջ հացին։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԱԳՆԱՊԸ ԿԸ ԲԱՐԴԱՆԱՅ

ՁԵՂՉԻ ՍԱԿԸ ԲԱՐՁՐԱՑԱՒ 5 ԱՌ ՀԱՐԻՒՐԻ ԿԱՍԵՑՆԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ՈՍԿԻԻՆ ԱՐՏԱՀՈՍՈՒՄԸ

Ֆրանսայի ներքին տագնապը կը շարունակուի նոյն սաստկութեամբ։ Ձախակողմեան հոսանքները չեն ուզեր տեղի տալ շարք մը հիմնական հարցերու մէջ, որոնց գլխաւորն է ազգայնական կազմակերպութեանց լուծումը։ Կը վախցուի որ կացութիւնը աւելի բարդանայ մինչեւ խորհրդարանին վերաբացումը (28 նոյեմբեր)։

Իբրեւ հետեւանք տիրող տագնապին եւ ուրիշ պատճառներու, անընդհատ ոսկի կը հոսի դէպի արտասահման։ Պանք տը Ֆրանսը, որ նոյեմբեր 14ին 3էն 4 առ հարիւրի բարձրացուցած էր զեղչի սակը, հինգշաբթի օր բարձրացուց 5 առ հարիւրի։ Վերջին տեղեկագրէն կ'երեւայ որ դրամատունը 933,000,000 ֆրանք արժողութեամբ ոսկի կորսնցուցած է անցեալ շաբթու։ Եթէ այս վիճակը շարունակուի, հաւանական է որ զեղչի սակը 6 առ հարիւրի բարձրանայ մինչեւ հինգշաբթի, եթէ ոչ աւելի առաջ։

Քաղաքական կացութիւնը մեծապէս ազդած է սակարանին վրայ եւ սեղանաւորական շրջանակներու մէջ, ուր կը կարծեն թէ ձախակողմեան հոսանքները պիտի տապալեն Լավալի կառավարութիւնը, հաստատելով «կարմիր» դահլիճ մը, որուն առաջին գործը պիտի ըլլայ լուծել հայրենասիրական միութիւնները, Երեսփ. Ժողովը, եւ տեսակ մը դիկտատուրա հաստատել։

Բազքենի դրամատիրական մամուլը չի ծածկեր տիրող մտահոգութիւնը։ «Թան» եւ «Տէպա» «յեղափոխական» ձեռնարկներ կը կոչեն արմատականներուն եւ ընկերվարականներուն ոտնձգութիւնները՝ կառավարութեան դէմ։ Կացութիւնը այնքան ծանրացած է որ նոյնիսկ արմատական օրկանը, «լ'Էօվր»ը, ժողովրդական ճակատին կուսակից ըլլալով հանդերձ, չափաւորութեան յորդոր կը կարդայ։

Ազգայնական հոսանքները վստահ իրենց ուժին վրայ, կը հաւաստեն թէ Հրեղէն Խաչի անդամներուն թիւը մէկ միլիոնի մօտեցած է արդէն։ Այսպէս կոչուած հայրենասիրական Միութիւնները տենդագին աշխատանքի լծուած են գաւառի մէջ, գիւղացիական միութիւններ կազմելու համար, որոնք խորապէս հակառակ են համայնավարական հոսանքին։

*** Բանակցութիւնները կը շարունակուին կառավարութեան եւ ելմտական յանձնաժողովին միջեւ, միջին ճամբայ մը գտնելու համար ելմտական կարգադրութեանց մասին։ Կը հաւաստեն թէ կառավարութիւնը տրամադիր է կարգ մը զիջումներ կատարելու, 200 — 300 միլիոն ֆրանք զեղչելով հրամանագրուած քանի մը միլիառ խնայողութիւններէն։ Ֆրանքին եւ ֆրանսական արժեթուղթերուն նկարագրումը հետզհետէ աչքի կը զարնէ։ Մասնագիտական տեսակէտով, Պանք տը Ֆրանսը վստահ է թէ պիտի կրնայ անցընել այս փոթորիկը, ինչպէս ըրաւ անցեալ յունիսին, պահելով ֆրանքին արժէքը։ Բայց քաղաքական եւ հոգեբանական կացութիւնը, եւ ներքին թէ արտաքին անորոշութիւնը աւելի կը դժուարացնեն դրամատան դիրքը։ Առ այժմ խօսք չկայ ֆրանքին գինը կոտրելու մասին, բայց անհաւանական չէ որ այդ խնդիրն ալ ծագի, եթէ կացութիւնը աւելի բարդանայ։

Աշխոյժ բանակցութիւններ Գերմանիոյ հետ

Ֆրանսական դեսպանը շատ երկար տեսակցութիւն մը ունեցաւ Հիթլէրի հետ

Պ. Ֆրանսուա Փոնսէ, Պերլինի ֆրանսական դեսպանը, որ Փարիզ եկած էր վերջերս, նոյեմբեր 21ին շատ երկար տեսակցութիւն մը ունեցաւ Հիթլէրի հետ, միջազգային կացութեան մասին։ Այս առթիւ հրատարակուած զեկոյցը կ'ըսէ.—«Խօսակցութիւնը բարեկամական էր երկու կողմէն ալ եւ ընդհանուր հանգամանք ունէր, շօշափելով ներկայ քաղաքական հարցերը»։ Գերմանիոյ հեռագրական գործակալութիւնն ալ կը ծանուցանէ թէ խօսակցութիւնը «պատեհութիւն կ'ընծայէր հաստատելու երկու կառավարութեանց բարեացակամութիւնը»։

Անենէ մը ի վեր քաղաքական շրջանակներու մէջ կը քննուի Ֆրանսայի եւ Գերմանիոյ յարաբերութեանց բարւոքման խնդիրը։ Տեսակցութեան կարեւորութիւնը կը շեշտուի անով որ ներկայ էր նաեւ Գերմանիոյ արտաքին նախարարը։ Կ'ըսուի թէ Պ. Լավալ ամէն միջոց պիտի փորձէ, ճամբան հարթելու եւ լեզու գտնելու համար Գերմանիոյ հետ։ Դեսպանը այս պարագան հասկցուցած էր Հիթլէրի։ Գլխաւոր դժուարութիւնը այն է որ Գերմանիա միշտ կ'ընդդիմանայ ֆրանքօ-ռուսական դաշնագրին եւ փափաք յայտնած է որ Ֆրանսայի խորհրդարանը չվաւերացնէ զայն։ Հակառակ պարագային, յոյս չկայ որ բանակցութիւնները ելքի մը յանգին, թէեւ Փարիզի մէջ որոշ լաւատեսութիւն կը տիրէ, ինչպէս կը շեշտէր Հաւասի հեռագիրն ալ։

Պատերազմը, պատիժները եւ յարակից խնդիրներ

Եթովպիոյ կայսրը, որ քանի մը օր առաջ մայրաքաղաքէն մեկնած էր անծանօթ ուղղութեամբ, վերադարձաւ նոյեմբեր 22ին։ Կը հաստատուի թէ կայսրը գացած էր Հարրարի ճակատը, կացութիւնը ուսումնասիրելու եւ զօրքը խրախուսելու համար։ Այցելած է նաեւ Ճիճիգա եւ Տիրէ Տաւա, խորհրդակցելով հրամանատարներուն հետ։ Կ'ըսուի թէ երկու իտալական օդանաւեր հետապնդած, բայց յետոյ խոյս տուած են։ Կայսրը յորդորած է զինուորներուն որ կռուին ամենամեծ քաջութեամբ, հակառակ պարագային, եթէ պարտուին հարաւային ճակատին վրայ, ամբողջ կռիւը կորսուած պիտի ըլլայ։ Կը կարծուի թէ կայսրը մօտերս պիտի այցելէ նաեւ հիւսիսային ճակատը։

*** Կայսեր այցելութենէն վերջ, հարաւային ճակատի հապէշական բանակը նոր գործունէութեան ձեռնարկեց։ Իր նպատակն է թակարդը ձգել իտալական զօրքը։

*** Իտալիոյ զինուորական նախարարութիւնը նոր ծրագիր մը կազմեց, 100,000 զինուոր պակսեցնելու համար բանակէն, որուն թիւը կը հասնի մէկ միլիոնի։ Այսպէս, մէկ ամիս արձակուրդ պիտի տրուի գիւղացիներու եւ հողագործներու, որպէսզի երթան արմտիք եւ ուտելիք հասցնեն քաղաքի ժողովուրդին եւ Ափրիկէի բանակին։ Այս ալ պատասխան մըն է պատժական տնօրինութեանց։

*** Մ. Նահանգներու կառավարութիւնը հրաւէր ուղղեց քարիւղի արտադրիչներուն եւ արտածողներուն որ դադրեցնեն ապրանք ղրկել Իտալիա կամ Եթովպիա։ Ամերիկայէն Իտալիա քարիւղի արտածումը 600 առ հարիւր աւելցած է սեպտեմբերին եւ հոկտեմբերին, բաղդատելով 1934ի նոյն շրջանին հետ։ Կ'ըսուի թէ իտալացի գործակալներ կը բանակցին 50 միլիոն տակառ հում քարիւղ գնելու համար Թէքսասի մէջ։

*** Ազգերու Դաշնակցութեան պատիժներու յանձնախումբը ժողովի հրաւիրուած է չորեքշաբթի, իսկ 18երու յանձնախումբը՝ ուրբաթ օր, խորհրդակցելու համար ածուխի, քարիւղի եւ ուրիշ նիւթերու արգիլման մասին։

*** Բազմաթիւ առեւտրական կազմակերպութեանց կողմէ պատուիրակութիւն մը ներկայանալով Պ. Լավալի, բողոքեց պատժական տնօրինութեանց դէմ, որոնք ծանր վնասներ կը պատճառեն։

Նոր խռովութիւններ Եգիպտոսի մէջ

Նոյեմբեր 21ին նոր խռովութիւններ ծագեցան Գահիրէի մէջ, իբրեւ հետեւանք ընդհ. գործադուլին, որ հռչակուած էր իբրեւ բողոք սահմանադրութեան բնաջնջման դէմ եւ սուգ վերջին դէպքերու զոհերուն համար։ Գործադուլին կը մասնակցէին բոլոր ազգայնականները, ուսանողները, փաստաբան, առեւտրական եւն.։ Բոլոր արաբական խանութները փակուած էին։ Ցուցարարները, որոնց մէջ ոգիական դեր կը կատարէին աղջիկներ, բազմութեամբ թափեցան գլխաւոր հրապարակներուն վրայ։ Կառավարութիւնը հրամայած էր կրակ չբանալ, բայց ոստիկանները ճարահատ հրացան պարպեցին օդին մէջ, բազմութիւնը ցրուելու համար։ Ցուցարարներէն զատ վիրաւորուեցան նաեւ եօթ ոստիկաններ։ Ձերբակալուեցան յիսուն հոգի։ Ցուցարարները ահագին վնաս պատճառեցին, ապակիներ կոտրելով, հանրակառքերու վրայ յարձակելով եւն.։ Ուսանողներու միութիւնը հանգանակութեան մը ձեռնարկած է, պատուիրակութիւն մը ղրկելու համար Ժընեւ։

Փորթ Սայիտի մէջ ալ խռովութիւններ ծագած ըլլալով, հինգ ոստիկաններ վիրաւորուեցան։ Աւելի քան 300 կազի կանթեղներ քանդուած էին։ 45 հոգի ձերբակալուեցան։

Մինչ այս դէպքերը տեղի կ'ունենային, Աղեքսանդրիոյ առջեւ համախմբուած 40 անգլիական մարտանաւերը զբաղած էին... ռազմափորձեր կատարելով։ Ներկայ էին Եգիպտոսի վարչապետը եւ իշխաններ։ Հինգ զրահաւորներ, վեց յածանաւեր, 18 թորփիլահալածներ եւ ուրիշ մարտանաւեր կը մասնակցէին ռազմափորձերուն, որոնք սկսան նշանաձգութեան փորձերով։ Հինգ զրահաւորները թնդանօթներն ուղղեցին 9 քառ. մեթր տարածութեամբ նշանակէտի մը, 18 քիլոմեթր հեռաւորութենէ եւ երկուքի բաժնեցին զայն։ Իւրաքանչիւր համազարկի առեն 25 թոն ռումբ կը տեղար սքանչելի նշանառութեամբ։ Յետոյ թորփիլահալածները «յարձակում» մը կատարեցին թանձր ծուխի պաշտպանութեան տակ, մինչ 60 օդանաւեր ռմբակոծութիւն կը փորձէին։

(Շար.-ը կարդալ Գ. էջ)

ԽՐՈՒԱԹՆԵՐՈՒ ԴԱՏԸ ՅԵՏԱՁԳՈՒԵՑԱՒ ՅՈՒՆՈՒԱՐԻՆ

Պաշտպան փաստաբանը հրաժարած ըլլալով

Վերջին պահուն նոր անակնկալ մը ծագեցաւ խրուաթ յեղափոխականներու դատավարութեան առթիւ։ Ինչպէս յայտնի է, պաշտպան փաստաբան Պ. Ժօռժ Տէնի փտարման հետեւանքով, նշանակուած էր Պ. Սոտինօ։ Հինգշաբթի առտու, երեք ամբաստանեալները մերժեցին բանտին մէջ ընդունիլ նոր փաստաբանը եւ երկու ընկերները։ Միեւնոյն ատեն յայտնեցին թէ ծոմը պիտի շարունակեն։

Երբ նիստը ծանուցուեցաւ, երեքն ալ ներկայ էին, անօթութենէն դեղնած։ Այդ միջոցին լսուեցաւ թէ ընդհ. դատախազը հեռագիր մը ստացած է Փարիզէն, Պ. Անտրէ Պէրթոնէ, որ կ'ըսէր թէ Պ. Տէպոնի կողմէ պաշտպան փաստաբան նշանակուած է։ Մինչ ունկնդիրները անհամբեր կը սպասէին ատեանին բացման, որ մէկ ժամ ուշացաւ, Պ. Սոտինօ անմիջապէս յայտարարեց թէ չի կրնար ստանձնել երեք ամբաստանեալներուն պաշտպանութիւնը, քանի որ անոնք չեն ընդունիր զինքը։ «Ես պէտք եղածէն չափ ծանօթ չեմ թղթածրարին։ Ծանօթ չեմ նաեւ երեք ամբաստանեալներուն եւ տարակոյս չկայ թէ անոնք միշտ ալ անծանօթ պիտի մնան ինծի, քանի որ չեն ուզեր ոչ լսել, ոչ խօսիլ։ Ուստի կը խնդրեմ յառաջիկայ նստաշրջանի մը յետաձգել դատավարութիւնը, որպէսզի ամբաստանեալները կարենան իրենց ուզած փաստաբանը ընտրել»։

Այս յայտարարութիւնը ընդունուեցաւ ծափերով։ Արդէն խորհրդակցութիւն մը կատարուած էր ատեանի, էքսի փաստաբաններու կաճառին մէջ, որոշելու համար թէ արդար չէ՞ հրաժարիլ, եթէ իրենց նախագահը, Սոտինօ շարունակէ պաշտպան փաստաբանի դեր կատարել, հակառակ երեք ամբաստանեալներու կամքին։

Յետոյ ոտքի ելաւ ընդհ. դատախազը եւ պաշտպանեց յետաձգման անհրաժեշտութիւնը։ Նախագահը թարգմանել տուաւ երկու յայտարարութիւնները։ Ամբաստանեալները ըսին թէ կ'ուզեն որ իրենց փաստաբանին՝ Պ. Տէպոնի ընկերանայ Պ. Անտրէ Պէրթօն։ (Փոփոխչէլ արդէն իսկ հեռագիր մը ստացած էր Փարիզէն, նոյն փաստաբանէն)։

Դատարանը քանի մը վայրկեան խորհրդակցելէ վերջ, յայտարարեց թէ դատին շարունակութիւնը յետաձգուած է ուրիշ նստաշրջանի մը, որպէսզի նոր փաստաբանը կարենայ ուսումնասիրել թղթածրարը։

Յաջորդ նստաշրջանը կը բացուի յունուարին։ Ամբաստանեալները վերսկսան ուտել։

*** Փարիզի փաստաբաններու միութեան խորհուրդը իր վերջին նիստին մէջ քննեց Պ. Տէպոնի հարցը եւ «շատ խոր յուզումով» իմացաւ պաշտօնազրկութիւնը եւ զինու զօրութեամբ վտարումը, մինչ կը պաշտպանէր երեք մահապարտ ամբաստանեալներու դատը։ Որոշուեցաւ դատական նախարարութենէն խնդրել որ խորհուրդին տրամադրէ բոլոր անհրաժեշտ փաստաթուղթերն ու տեղեկութիւնները «այս ծանր միջադէպի մասին»։

*** Վատարեալ փաստաբանը տեսակցութեան մը առթիւ յայտարարեց թէ քսան տարիէ ի վեր կ'ուսումնասիրէ Սերպիոյ եւ Խրուաթիոյ խնդիրները, իսկ տասը ամիսէ ի վեր՝ Մարսէյլի ահաբեկման խնդիրը եւ դեռ ամբողջովին չէ խորացած։ Կը յուսայ Միլան երթալ մօտերս օգնելու համար Անթէ Փավելիչի, որ բանտարկուած կը մնայ իբրեւ ընդհ. ղեկավար եւ որ պատրաստակամութիւն յայտներ է «ինքզինքը դնելու ֆրանսական արդարադատութեան տրամադրութեան տակ», ամբողջ խնդիրը լուսաբանելու համար։

Թերթերը կը գրեն թէ Մարսէյլի դէպքին քննութիւնը եւ դատավարութիւնը մինչեւ հիմա երեք միլիոն ֆրանքի նստած են ֆրանսական կառավարութեան։

ԿԱՐՄԻՐ ԳԻԾԷՆ ՆԵՐՍ

ՈՂԻՄՊՈՍԻ ՏԵՂԱՇԱՐԺԸ

4.— Հայաստանը՝ խրաւազրկուած

Պատժուած Երզնկեանների ու Այվազեանների հասցէին ուղղուած մեղադրանքներից մէկն էլ այն է, որ նրանք բողոքել են Հայաստանի խրաւազրկման դէմ, որ կենտրոնը Հայաստանի կարիքներին պակաս միջոցներ է յատկացնում, քան Ազրբէջանին եւ մանաւանդ, Վրաստանին:

Սա եւս այն մեղադրանքն է, որ արտասահմանեան քննադատութիւնը ամէն օր նետում է հայ բոլշեւիկների երեսին: Մեր մամուլը թիւեր ու փաստեր է բերում ցոյց տալու համար, թէ, իրօք, Հայաստանը, համեմատած իր հարեւան «քոյր հանրապետութիւնների» հետ խրաւազրկուած է: Երեւանի վարիչները վրդովմունքով հերքել են միշտ: Հիմա իրենք են խոստովանում, որ մեր ասածը ճիշդ է: Որովհետեւ եթէ մի Երզնկեանի, մի Եսայեանի ու Այվազեանի պէս զտարիւն ու մոլեռանդ կոմունիստներ գալիս են մեր ասածը հաստատելու եւ յանդգնում են այդ առթիւ բարձրաձայն բողոք արտայայտել, նշանակում է վէրքը իրօք որ շատ խորն է:

Եւ այդ վէրքը նկատելու համար առանձին սրատեսութիւն հարկաւոր չէ: Բաւական է վերյիշել մի քանի, ամէնքին ծանօթ փաստեր ու մեր իսկ աչքերի առջեւ կատարուած դէպքեր: Հէնց, օրինակ, Լուկաշինը, ինչո՞ւ քշեցին Հայաստանից այդ գիտական հմտութեան տէր եւ երկրին գործնականօրէն ծառայելու պատրաստակամ բոլշեւիկին: Որովհետեւ նա յանդգնել էր Թիֆլիսում ու Մոսկուայում պաշտպանել Հայաստանի տնտեսութեան կարիքները, ծառացել էր այն ապազակող անարդարութեան դէմ, որ այն պահուն, երբ հայ ժողովուրդը խեղդւում է սակաւահողութիւնից, Հայաստանի արօտավայրերը, քոչի պատրուակով, յանձնւում էին ազրբէջանցի անասնապահներին, կամ որ Հայաստանի համար որոշուած չաքարի գործարանի ծրագիրը թողնւում էր թղթի վրայ, իսկ չաքարի գործարան շինւում էր Վրաստանում, որին յատկացւում էր եւ հայկական Շիրակի ճակնդեղը, որ, վերջապէս, մինչ անհաշիւ միլիոններ էին թափւում Վրաստանի շինարարութեան վրայ, Հայաստանին հազիւ փշրանքներ էին շպրտում: Այս եւ նման «մեղքեր»ի համար չէ՞ր, որ Լուկաշինին թոցրին իր ժողկոմխորհական աթոռից ու քշեցին Ռուսաստանի ներսերը ինչ որ աննշան պաշտօնի: Եւ Լուկաշին անունն անգամ ջնջուած է այժմ Հայաստանում:

Հէնց դեռ նոր ամէնքիս յիշողութեան մէջ թարմ է թէ ի՛նչ ամբաստանութեամբ աթոռազուրկ արին Հայաստանի «վարչապետ» Սահակ Տէր Գաբրիէլեանին: Սրա «մեղք»ն էլ այն չէ՞ր, որ տարիներ կենտրոնին հլու կամակատարութեամբ ծառայելուց յետոյ, վերջապէս, չկարողացաւ տանել Հայաստանի վերաբերմամբ գործուող բոլոր անարդարութիւններն ու անիրաւութիւնները եւ բողոք բարձրացրեց Թիֆլիսում ու Մոսկուայում: Արդիւնքը՝ տեսանք. Տէր Գաբրիէլեանը յայտարարուեց «հիւանդ» եւ ճամբու դրուեց, իսկ նրա ամէնէն կարեւոր եւ Թիֆլիսցիների աչքը ծակող ձեռնարկը՝ Երեւան-Աղստաֆա երկաթուղին, որ Հայաստանը դէթ մասամբ պիտի՛ ազատագրէր Թիֆլիսի շահագործումից, յայտարարուեց «ազգայնական - ուկլոնիստական» գործ եւ կառուցումը կանգ առաւ: Այժմ Երեւանում մտածում են, թէ Տէր Գաբրիէլեանից ժառանգութիւն մնացած Երեւան - Քանաքեռ 16 քիլոմեթրանոց գիծը ի՞նչ անեն: Ուզում են կցել ... Երեւանի ելեկտրաքարշին: Ի՞նչ կայ որ, Բերիաների ու Խանջեանների կարծիքով Հայաստանի համար երկաթուղին շռայլութիւն է. ելեկտրաքարշն էլ բաւական է:

Տեղը չէ, բնականաբար, թիւեր ու վիճակագրական տեղեկութիւններ շարելու: Դրանք բերւում են ուսումնասիրութիւնների եւ մամուլի տեղեկատու նիւթերի մէջ, բայց նոյնպէս յայտնի իրողութիւն է, որ եթէ համեմատենք Վրաստանի, Ազրբէջանի ու Հայաստանի հանրապետական ու տեղական պիւտճէները կամ վերլուծենք Անդրկովկասի ընդհանուր պիւտճէն, կը տեսնենք, որ պետական ծախսերի մեծագոյն մասը արւում է նախ Վրաստանում, յետոյ՝ Ազրբէջանում եւ, միշտ ու բոլոր ճիւղերում, ամենավերջին տեղը բռնում է Հայաստանը: Եւ այդ ոչ միայն այն պատճառով, որ Հայաստանը փոքր երկիր է ու քիչ ժողովուրդ ունի, այլ եւ որովհետեւ Հայաստանում, չնչին բացառութեամբ, ընդհանուր անդրկովկասեան կամ համամիութենական բնոյթի ձեռնարկ կամ հիմնարկութիւն գոյութիւն չունի: Մի կաուչուկի գործարան, պղինձ, բամբակ — եւ վերջացաւ: Մշակութային ոչ մի միութենական ընդհանուր բնոյթ կրող հաստատութիւն: Ինչ որ կայ ընդհանուր՝ Վրաստանում եւ Ազրբէջանում է կենտրոնացած եւ, իհարկէ, պիւտճէի մեծագոյն մասն էլ այնտեղ է ծախսւում: Հայաստանի շինարարութիւնը ապրում է փշրանքներով:

Տնտեսական խրաւազրկումը այնքան վրան բաց է եւ ապազակող, որ նոյն իսկ Բաղրամի էշերը սկսել են լեզու առնել: Բայց ցաւը միայն տնտեսականով չի սահմանափակւում: Ի՞նչ մաս ունի Հայաստանը համանդրկովկասեան պետական ղեկավարութեան մէջ, ի՞նչ դեր են խաղում Հայաստանի ներկայացուցիչները — չենք ասում Մոսկուայում, ուր նրանց կարեւորութիւն տուող չկայ — գոնէ Թիֆլիսի պալատում: — Զէրօ՛: Կուսակցական գծով Հայաստանը բոլորովին չէզոքացուած է Անդրկովկասի կոմունիստական ղեկավարութեան մէջ. ոչ մի կշիռ ու հեղինակութիւն վայելող Հայաստանցի չկայ Անդրերկրում, եթէ չհաշուենք Խանջեաններին, որոնք նստած են Երեւանում եւ եթէ ազդեցութիւն էլ ունենային, ի վիճակի չէին լինի գործօն դեր կատարելու: Մի Վրացի, մի Ռուս, մի Թուրք — ահա Անդրկովկասի Երկրային Կոմիտէի ղեկավարները: Հայի հոտ չկայ այնտեղ:

Նոյն վիճակը եւ կառավարական գծով: Անդրկովկասի գործավարների շարքում մի հատիկ աչքի ընկնող Հայաստանցի չկայ: Ռուս, Թուրք, բայց մանաւանդ, Վրացի— ահա Անդրկովկասի կառավարութիւնը: Ծագումով Հայեր կան երկրորդական պաշտօնների վրայ, մասնաւորապէս սեւ աշխատանք պահանջող տեղերում, բայց ղեկավարող դիրքերից Հայերը չէզոքացուած են:

Հայամերժման այս քաղաքականութիւնը առանձին ուժգնութեամբ — եւ նաեւ գռեհկութեամբ — երեւան եկաւ Անդրերկրի քարտուղար — Անդրկովկասի Ստալին — Բերիայի վերը ակնարկուած պատմական զեկուցման մէջ: Այդտեղ Կովկասի յեղափոխական շարժումը ամբողջապէս վերագրուած է Վրացիներին: Հայ ու Հայաստան, կարծես, բնաւ գոյութիւն չեն ունեցել ցարական բռնակալութեան դէմ մղուած կռւում: Կարծես թէ Վրացիներն էին, որ 1903 թուին միահամուռ ուժով ծառացան Պլէվէի արիւնռուշտ իշխանութեան դէմ, ազգային կալուածների բռնագրաւման առթիւ: Կարծես թէ Հայերը չէին Գոլիցինին վիրաւորողը, Նակաշիձէին, Ալիխանով - Աւարսկուն եւ ուրիշ բազմաթիւ մեծ ու պզտիկ բռնակալների ահաբեկիչները: Նոյն իսկ Հ.Յ. Դաշնակցութիւնը մի կողմ դրած, կարծես թէ Շահումեաններ, Զուրաբեաններ, Գնունիներ — Կովկասի բանուորական շարժման սոցիալ — դեմոկրատ ղեկավարները — Հայեր եղած չլինէին: Բերիայի համար Անդրկովկասը Վրաստանն է եւ Անդրկովկասի յեղափոխութիւնը՝ Վրացիների յեղափոխութիւն: Կատարեալ արհամարհանք դէպի միւս տարրերը, մանաւանդ Հայերը, որոնց յեղափոխական դերը Կովկասում եղել է ահագին: Եւ անբնական չէ, որ Ապարանի եւ Դարալագեազի հայ գիւղացիները զարմանքով հարցնում են. «Հապա Կովկասի յեղափոխական շարժման մէջ Հայեր չէ՞ն եղել»: Անբնականը այն է, որ հայկական Ողիմպոսի մեծ ու պզտիկ Խանջեանները ծաղրի են ենթարկում այդ պարզամիտ եւ աշխարհի բաները չհասկացող Ապարանցիներին ու Դարալագեազցիներին:

Հայաստանի խրաւազրկումը եւ մեկուսացումը բոլոր ճակատների վրայ հասած է ծայրայեղ աստիճանի: Երբեք հայ ժողովուրդը Կովկասում այսպիսի խեղճ եւ անճար վիճակ չի ունեցել: Եւ այդ Երեւանում համարւում է՝ «յաղթանակ» ...:

Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ

1500ԱՄԵԱԿԸ ՄԻԼԱՆՈՅԻ ՄԷՋ

— o —

ՄԻԼԱՆ (Ցապաղած).— Միլանի հայ գաղութն ալ արժանավայել կերպով տօնեց Աստուածաշունչի թարգմանութեան 1500ամեակը, հոկտ. 12ի գիշերը, ԳնՖի քնարական նուրբ բանաստեղծութեան նմանող սրահին մէջ: Կը բացակայէին միայն քանի մը համալսարանական ուսանողներ, ըլլալով քննութեանց շրջան:

Գաղութին վարչութիւնը նախապէս կոչ ուղղած էր Իտալարնակ հայրենակիցներու, որպէսզի իրենց ներկայութեամբ պատուէին մեծ եւ խորիմաստ տօնը: Ոմանք փութացած էին շատ ազնուութեամբ՝ գալ հեռուներէն:

Վենետիկի Մխիթարեան Միաբանութիւնը եւ Բարեգործականի մասնաճիւղը եւս իրենց սիրայօժար մասնակցութիւնը բերած էին:

Հանդէսը բացուեցաւ հայ - պարսկական երաժշտութիւնով մը, դաշնակի վրայ: Անմիջապէս յետոյ խօսք առաւ վարչութեան նախագահ Տքթ. Ե. Արզումանեան, որ առաւելապէս ծանրացաւ Աստուածաշունչի հայերէն թարգմանութեան խորապէս ազգային արժէքին վրայ: Հայ խորաններուն վրայ Հայուն Աստուածը սկսաւ պաշտուիլ հայ բարբառով եւ հայ յուզումով: Ուրեմն՝ դարձակէտ մը մեր քաղաքական եւ ազգային կեանքին մէջ, քանի որ տակաւ առ տակաւ օտար խաւը կը հալէր մեր հոգիին վրայէն, ու հոն կը սկսէր հնչել առաջին վանկերը անխառն հայկականութեան: Համակրանքով եւ ուրախութեամբ լսեցինք նաեւ Բարեգործականի ներկայացուցչին՝ Պ. Օ. Տիլսիզեանի խօսքը, որ դրուատիքն էր կատարուած հոյակապ գործին եւ Աստուածաշունչի ներշնչուած թարգմանիչներուն: Անպակաս էր երաժշտութիւնը դաշնակի վրայ, իտալացի խալուհի ազնիւ երգիչներու մասնակցութեամբ: Սիամանթոյէն կտորներ կարդաց ուսանող մը. բայց յանուն ստուածասիրութեան, քիչ մը լրջութեամբ, գիտակցութեամբ եւ անդրադարձումով մօտենանք բանաստեղծութեան եւ արուեստի ճիւղերուն ընդհանրապէս: Սահուն կարդալը բաւել չէ բանաստեղծութիւն կարդալ: Եթէ ընթերցողը կամ արտասանողը չունի արուեստագէտի ճշգրիտ խառնուածք, եթէ չունի անորոշին խուսափող հասկացողութիւնը, եւ վերջապէս եթէ չունի ձայնի եւեւէջներու ազնուական եւ թրթռուն փոփոխումները, լաւագոյն է փորձութեան մէջ իյնալէ խուսափիլ: Այդ գիշերն ես չարչարուեցայ Սիամանթոյի բառերէն:

Յետոյ խօսք առաւ օրուան բանախօսը, Հ. Վարդան վրդ. Հացունի, հրաւիրուած Վենետիկէն, իբրեւ խորահմուտ բանասէր:

Բանախօսը գրաւոր իր ճառը, որ կուռ պատմականն էր գրքերու էն խեմին՝ վերջացուց բուռն ծափերու մէջ: Վստահ եմ որ վարդապետը մեծ հաճոյք պատճառած պիտի ըլլայ բանասէր անձերու՝ եթէ իր ուսումնասիրութիւնը յանձնէ մամուլին: Վարդապետը իր խօսքը վերջացուց կոչ ընելով գաղութին որ ուժգին կապուի մայր հայրենիքին, զայն սիրէ իր զաւկին պէս եւ գուրգուրայ անոր վրայ: Սիրել հայրենիքը առանց «ազգայնամոլ» ըլլալու, որմէ կը «խորշի» ան:

Ու մինչ կը խօսէր Հայաստանեան աշխարհին մասին՝ ինծի կը թուէր թէ հայրենի հեռաւոր օգոստոսեան գիշերներուն աստղերը լայն կը շողային երկնակամարին վրայ, ու Սեւանայ լճին հովերը անցան հոգիէն հպարտ եւ անկաշկանդ սուլումներով: Արարատը կեցած էր հեռուն, ու իր դաշտը կը ծաղկէր մանիշակներով: Ու յիշեցի ազատութեան մեր շրջանը, երբ հրացայտ բռունցքներ կային օդին մէջ, ու երբ ռազմի եւ յաղթութեան երգեր շրջան կ'ընէին միջոցին մէջ:

Տեսայ յաղթութեան երիվարները, որոնք կ'անցնէին հեռուներէն, իրենց թամբին ժայռէ սիրտ եւ ադամանդէ կամք ունեցող ասպետներով:

Սարդարապա՛տ, Ղարաքիլիսէ՛: Երիվարները վիրաւոր քալուածքներ ունէին, ու ասպետները արիւնաներկ բազուկներ եւ ճեղքուած երեսներ: Սուրերը կը շարժէին պայրոյթով եւ ցասումով: Ազատութիւնը ոտքի էր կանգնած վերջապէս, իր արոյրէ մրրկային կեցուածքով ու բոլոր տեսակի եւ դասակարգի ստահակները փախուստ կուտային մեր երկրէն: Հայուն վճռական բռունցքին տակ կքած էին Թուրքն ու Քիւրտը: Ազատութիւնը կը հրճէր թիկնեղ եւ տիրական գեղեցկութեամբ: Յաղթանակն էր:

Սարդարապա՛տ, Ղարաքիլիսէ՛:

Փա՛ռք բոլոր անոնց որոնք Արաբիոյ լայնածաւալ անապատներուն մէջ յաւիտենապէս մրրիկներուն պէս խոյացան թշնամիին վրայ: Փա՛ռք գեղեցկատեսիլ Հայորդիներուն, որոնց քոյրերը անեղբայր են մնացած հիմա, եւ որոնց մայրերը անզաւակ: Փա՛ռք ու պատիւ մեր անցեալ սերունդին, որոնց վերջին շառաւիղները դեռ ոտքի են հպարտօրէն եւ զայրոյթի պէս, որ դեռ պատնէշին վրայ են, տեսել ուզելու ահաւոր ընդվզումներուն առջեւ:

Փա՛ռք անցեալ սերունդին:

Հոգիիս մէջ կը լսեմ պայրացկոտ շառաչը մեր հերոսներու նժոյգներուն սմբակին:

Հայ զինուորը կը յառաջանայ:

Ժայռերը կը շարժին նման հսկայական խոկումներու՝ որոնք յանկարծ կ'արթննան հոգիին ամայութեան մէջ:

Այո, ճիշդ այդպէս, կզակ կզակի, մինչեւ ակռաները տաքնան թշնամիին մսին մէջ, մինչեւ խոյանքիդ առջեւ կասի ուժը, բարբարոս նենգութիւններուն եւ անամօթ քաջագործութիւններուն. մինչեւ Թուրքը կասի սուրիդ ծայրին, խոնարհ եւ անտրտունջ հայ զինուոր:

Պողպատէ բազուկներ եւ խելացար ատելութեան վայրագ, անզուսպ պոռթկումներ ամէն կողմ:

Յառա՛ջ հայ զինուոր: Թուրքը կը նահանջէր իր թշուառական եւ սոռրին ջոկատներով: Հայերը կը քալէին հայրենի հողին վրայ գոհ եւ ազատ:

Ու իմ երիտասարդ եւ անհանդարտ հոգիս տրոփեց քեզ համար, մարտիրոսուած եւ բարի հայրենիք: Ու ես զգացի որ քու փառանդի զաւակներդ հաւաքուեցան քու շուրջ, համբուրելու համար քու հողիդ, հեռաւոր եւ անոյշ հայրենիք:

Ես այդ գիշեր զգացի որ բանաստեղծութիւն գրելը չափազանց անգոյն բան մըն էր, շատ ոչինչ բան մը բաղդատաբար այն վսեմ պայքարին՝ որ կ'աստուածացնէ խոնարհ զաւակ մը, երբ ան իր արիւնը խառնած է իր սրբազան հողին ազատագրման ի խնդիր:

Այո, «ի վերջոյ մեռնիլը շատ դժուար բան մը չէ», երբ մանաւանդ կ'իյնաս հայրենիքիդ համար, արիւնլուայ միսերով, նուաղած աչքերով յոգնած կամ խորտակուած բազուկով, փորձելով վերջին շունչիդ մէջն իսկ ըլլալ ոտքի, ջախջախելու համար չանսատակի մը գանկը:

Բոլոր ազգերուն համար առաջին մտահոգութիւնն է եղած ապահովել իրենց անկախութիւնը: Ապահովել իրենց մտածումին եւ գործելակերպին ազատութիւնը: Կը գուրգուրանք մեր կրօնքին վրայ, ինչո՞ւ չգուրգուրալ մեր ազատութեան վրայ:

Եթէ հասած ենք քաղաքակրթութեան վերին խաւերը, ու չենք մտանջուիր մեր սեփական անկախութեամբ՝ պէտք է քաղաքացիական քաջութիւնը ունենալ ըսելու որ կեղծ է մեր քաղաքակրթութիւնը, կեղծ է մեր հոգեկան հորիզոնին պայծառութիւնը, կեղծ է մեր «Արեւելքի Ֆրանսացի»ի հանգամանքը:

Ռուսը կ'իշխէ մեր վրայ: Հայ երիտասարդը կը կառավարուի ռուս երիտասարդով: Ի՞նչ, սարկուկնե՞ր ենք մենք: Ամէնէն պզտիկ ա՞զգն ենք: Ո՞վ քաջութիւնը ունի «այո» պատասխանելու:

Այո, յայնամտութիւնը կը դրդէ համակերպիլ ներկայ վարչաձեւին, բայց զայն չընդունիլ իբրեւ տեւական եւ վերջնական վիճակ: Այն ատեն մենք կը դադրինք ազգ ըլլալէ: Մեղք է մեր հերոսներու մահուան, մեղք է իրենց վեհոգի այրիներուն հանապազօրեայ չարչարանքին, մեղք է մեր տառապեցեալ հայդուկներու չիջած երիտասարդ կեանքին:

... Կը սթափիմ յանկարծ մտածումներէս: Վարդապետը կը խօսի դեռ հայրենիքի մասին, ու կը նշմարեմ անոր ակնոցներուն տակ՝ աչքերուն փայլը մետաղի նման:

Գաղութը ոտքի կ'ելլէ: Գաղութին Տէրհայրը, Պարսամեան, որ երկար տարիներ ապրած է սքանչելապէս հերոս Անդրանիկին հետ, եւ որ զայն կը յիշէ խորունկ յարգանքով եւ երկիւղածութեամբ՝ կ'ուղղուի դէպի դուռ: Ոմանք կը փութան համբուրել անոր աջը: Կը շտապեմ իմ կարգիս, ու չեմ գիտեր ինչու հոգիս կակուղցաւ յանկարծ: Այնքան անոյշ էր ու բարի Տէր Հօր նայուածքը որ ինկաւ վրաս:

Ես ինչպէս սիրած եմ մեր Տէրհայրերը:

Սրահը կը դատարկանայ: Կ'անձրեւէ մաղի նման:

Քիչ յետոյ մեծ քաղաքին մէջ հայ գաղութը կը հալի անզգալաբար:

ԱՐԱՄԱՅԻՍ ՍՐԱՊԵԱՆ

ԾԻԾԱՂ

Ուսուցիչը.— Ենթադրենք որ այս դասարանին երկայնքը 6 մեթր է, լայնքը 5 ... արդիւնքը կը համապատասխանէ իմ տարիքիս: Ըսէք, տեսնեմ քանի՞ տարեկան եմ:

Աշակերտը.— Քառասուն:

Ուսուցիչը.— Ո՞րկէ հասկցար:

Աշակերտը.— Որովհետեւ այդ տարիքին էր որ մեծ եղբայրս ... խենթեցաւ:

×

Ոստիկանը.— Էլի սկսել ես հարբել, չե՞ս ամաչում ...

Գինեմոլը.— (Ցեխի մէջ տապալուած ու փաթթուած) Իսկ դու չե՞ս ամաչում երբ իմ բնտանեկան յարկիս ներս ես մտնում:

×

Դատապարտեալը.— Ուրեմն կը հարցնէք թէ մեռնելէս առաջ ի՞նչ կ'ուզեմ ... կը փափաքէի որ զիս արձանագրէք համայնավար կուսակցութեան անդամ:

— Ինչո՞ւ:

Դատապարտեալը.— Որպէսզի անդամ մը եւս ... պակսած ըլլայ:

ԷՋ ՄԸ ԿԻԼԻԿԻՈՅ ՊԱՏՄՈՒԹԵՆԷՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՎԵՐՋԻՆ ԹԱԳԱՒՈՐԸ

ԼԵՒՈՆ Ե. ԼՈՒՍԻՆԵԱՆ

Կատարեալ հերձուածի շրջանն էր: Սակայն եւ այնպէս Լեւոն մաքէն անցուց՝ երթալ մինչեւ Ավինեօն, ողջունելու համար Կղեմէս Է.ը, որ ճանչցուած էր Ֆրանսայի եւ Սպանիոյ թագաւորներէն, եւ որ զանոնք ջերմապէս շահագրգռած էր իր ճակատագրով:

Ամիս մը բնակեցաւ հակաթոռ Պապին արքունիքը, որուն ձեռքերէն իսկ ընդունեց ոսկեայ վարդը եւ հրաժեշտ առաւ իրմէ՝ մարտի վերջերը (1382), աճապարելով իր շնորհակալութիւնները յայտնել իր ազատագրման գլխաւոր հեղինակներուն, Արակոնի եւ Կաստիլլի թագաւորներուն: «Եւ նախ եւ առաջ, Արակոն գնաց, եւ զինքը ընդունեցին թագաւորը, թագուհին, Ժերոնի դուքսը, դքսուհին եւ իրենց զաւակը՝ Մարթէն եւ ամբողջ ժողովուրդը՝ մեծամեծ թափօրներով եւ ընծայեցին իրեն մեծարժէք եւ ճոխ նուէրներ, եւ նաեւ երեւելիները միջնաքաղաքներու եւ շնորհքով քաղաքներու, որոնց մէջէն անցաւ:

Յովհաննէս Ա. թագաւոր Պատաժող էր, եւ Փորթուկալի Պէտրոսին հետ Հարսնիքի պատրաստութեամբ զբաղած, երբ իմացաւ Հայաստանի թագաւորին Կաստիլլ ժամանումը: Անմիջապէս զինքը դիմաւորելու համար շքախումբ մը ղրկեց, դրամներով եւ արծաթեղէն անօթներով, հրաման տուաւ որ ան զերծ ըլլայ ամէն կարգի ծախքերէ, իր թագաւորութեան մէջէն անցած ատեն, եւ անոր ընծայուի արքայավայել սպասարկութիւն մը:

Պատաժողի մօտեցած օրն իսկ, Յովհաննէս թագաւորը ընդառաջ գնաց անոր, քաղաքէն մէկ փարսախ հեռաւորութեամբ: Լեւոն երբ իմացաւ՝ իր ընկերներուն հարցուց, զօրքերը տեսածին պէս,— թէ ո՞ր կողմէն պիտի երեւար թագաւորը եւ ո՞ր խումբին մէջ կը գտնուէր,— պատասխանեցին իրեն,— այն ասպետներուն մէջ, որոնք սուսերամերկ կը դիմաւորեն ձեզ»:

Այս ազնիւ վերաբերումէն շփոթահար՝ Հայոց թագաւորը ձիէն վար իջաւ եւ անշարժ մնաց, աչքերը գետին խոնարհած եւ գլխաբաց: Յովհաննէս տեսնելով սակայն իր կարգին ձգեց իր ձին, եւ անմիջապէս ինք ալ վար իջաւ: «Տէր Արքայ, ըսաւ Հայաստանի թագաւորը, ինծի կ'իյնայ յարգանքի այս վկայութիւնը Ձեր արքայական Վեհափառութեան ընծայել, վասնզի անոր շնորհիւ է որ, բանտէն ազատ արձակուեցայ»: Կաստիլլի թագաւորը համբուրուեցաւ իրեն հետ, բարի գալուստ մաղթեց, եւ երկու իշխանները ձի հեծան նորէն, եւ իրենց հանդիսաւոր մուտքը գործեցին քաղաքին մէջ:

Հետեւեալ օրը, Յովհաննէս թագաւորը, մեծածախս նուէրներ յատկացուց իրեն, մեծ քանակութեամբ ոսկեճամուկ եւ մետաքսեայ դիպակներ, գոհարեղէններ, արծաթեայ ըսպաս մը եւ բաւականաչափ գումար, որ թոյլ տայ իրեն ապրիլ իր դիրքին վայել կերպով: Լեւոն ամիսներով Սպանիա ապրեցաւ, թագաւորին ընկերանալով՝ իր յաճախակի այցելութեանց միջոցին: Լեւոն թողուց զայն պահ մը, Գամբոզթելի Ս. Ցակոբին ուխտի երթալու համար եւ յետոյ իրեն միացաւ Սիգովիոյ մէջ: Այս քաղաքին մէջ էր որ Յովհաննէս անոր պարգեւեց ցկեանս Մատրիտի, Վիլլա Րէալի եւ Անտուժարի աւանները, զորս աւելցուց հարիւր յիսուն հազար մորավետիի (սպանական դրամ) տարեկան եկամուտով մը: Հոկտ. 2ին, Լեւոն Մատրիտի քաղաքապետութեան մեծարանքն ընդունեց: Այս առթիւ Սալ Սալվատորի եկեղեցին, զանգակահարութեամբ ժողովուրդը հաւաքուած էր: Միեւնոյն ամսուան 19 թուակիր հրովարտակով մը, հաստատեց երեք քաղաքներուն անձեռնմխելի առանձնաշնորհներն ու գաւառային ազատութիւնները:

Բայց Կաստիլլի թագաւորին առատաձեռնութիւնն ու բարեացակամութիւնը զինք երկար ժամանակ Սպանիա չկրցան կեցնել, իր թագաւորութիւնը վերանուաճելու յոյսով մշտօրօր, Լեւոն կ'երազէր Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ թագաւորներն իրարու հետ հաշտեցնելու, (մշտապէս պատերազմի մէջ էին), զանոնք յետոյ Թուրքերուն դէմ խաչակրութեան մղելու համար:

1384 փետր. ամսուն, այցելեց Նավար, ուր փորձեց Կարոլոս Բ. թագաւորին վեհանձնութիւնը, անցաւ Պէսան տը Ֆօա կոմսին արքունիքը, նշանաւոր Կասթոն Ֆեպիւսին, կրկին տեսակցեցաւ Արակոնի թագաւորին հետ, կանգ առաւ Մոնփէլիէ, եւ ապա Փարիզի ճամբան բռնեց, ուր հասաւ յունիսի վերջերը:

Իր ժամանումը արտակարգ ազդեցութիւն մը գործեց Կարոլոս Զ.ի խռովայոյզ եւ խօլ արքունիքին մէջ: Այս թագաւորութեան զուարթ եւ խաղաղ տարիներն էին դեռ, զորս յետոյ պիտի մթագնէին այնքան աղէտներ եւ սուգեր:

Ֆրուասար, Ժիւվինալ տ'Իւրսէն եւ Սէն Տընիի կրօնաւորը փայլուն խօսքերով, բայց երբեմն հակասական, նկարագրած են Ֆրանսայի մէջ իր բնակութեան վերաբերող դէպքերը: Մինչդեռ Ֆրուասար, ամէնէն առաջ, նկարագրեց ոճի սիրահար, կը նկարագրէ զայն, ժամանած «առանց մեծաշուք բազմութեան, այլ իբր՝ իր երկրէն աքսորական եւ դուրս ձգուած թագաւոր մը», միւս երկու ժամանակագիրները աւելի ճշգրիտ եւ հաւանօրէն աւելի նպաստաւոր ուրուագիծ մը կուտան իր մասին: Ժիւվինալ տ'Իւրսէն զայն կը ներկայացնէ իբր «քաջարի եւ իմաստուն թագաւոր մը, խոհեմ եւ մեծափարթամ,— ինչ որ զարմանք պատճառելու չէ, եւ համաձայն է, ինչ որ գիտենք, սպանիացի իշխաններու ըրած փարթամ նուէրներէն: Սէն Տընիի կրօնաւորը այսպէս ցոյց կուտայ իր դիմագծութիւնը.— «Փոքրահասակ էր, բայց օժտուած մեծ քաջութեամբ, մշտարթուն եւ ուշիմ, օժտուած քաղցրութեամբ եւ մարդավարութեամբ, նշանաւոր իր կերպարանքին շնորհքովն ու շքեղութեամբ, որ յայտ կը բերէր իր կարգին մեծափառութիւնն ու ծագման ազնուականութիւնը»:

(9)

(Շար.)

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՊԻՏԷՐԵԱՆ

Իբրեւ ամենամօտիկ ընկերներէն մէկը տարաբախտ Յարութիւնի, կը փութամ հաղորդել անոր կենսագրութեան գլխաւոր գիծերը, քաղելով նոյն ինքն Այրի Տիկին Ծաղիկէն:

Ծնած է 1893ին Կ. Պոլիս, Բերա, Սինէմքէօյ: Ուսումը առած է Ղալաթիոյ Ազգ. Կեդրոնական վարժարանի մէջ:

Շատ կանուխէն, հաւանաբար 1908-ին, մտած է Հ. Յ. Դաշնակցութեան շարքերուն մէջ:

1915 Ապրիլ 11)24ի ահուսարսափի օրերուն պուլկարական անցագրով ուրիշ ընկերոջ մը հետ յաջողած է անցնիլ Երեւան ուր կը մտնէ զօրագունդի մը մէջ (հրամանատարը՝ Համազասպ):

Մասնակցած է Սարդարապատի ճակատամարտին եւ իբր գնդացիրի բապայ (Փուլինեօթ՝ ռուսերէն) իր փառքի բաժինը ունեցած է Հ. Հանրապետութեան հաստատման մէջ:

Անկէ առաջ, Վանայ ինքնավարութեան շրջանին, Վանայ ծովուն վրայ երթեւեկող շոգենաւերու նաւավար եղած է եւ մեքենագէտի իր մասնագիտութիւնը ի սպաս դրած է նոյն ատենի ժամանակաւոր կառավարութեան:

Հանրապետութեան հաստատումէն յետոյ Երեւանի պետական ջուլհականոցի մէջ վերահսկիչ եղած է 1919 թուականին: Նոյն տարուան մայիսին Երեւան, ամուսնացած է քաղաքին պետական հիւանդանոցի հիւանդապահուհիներէն Ծաղիկի հետ որ միեւնոյն պաշտօնով նախապէս աշխատած էր իր ծննդավայրին՝ Էջմիածնի մէջ:

Հայաստանի խորհրդայնացումէն վերջ, Յարութիւն կնոջը հետ կ'անցնի Պոլիս, այցելութիւն մը տալու եւ կրկին Հայրենիք վերադառնալու նպատակով, երբ արդէն մայրը մեռած էր, իր պատճառով, ատեն մը բանտարկուելէ եւ ապա արձակուելէ յետոյ: Քաղաքական փոփոխութիւններու եւ ճամբաներու փակման պատճառաւ Պիտէրեան չկրցաւ վերադառնալ Երեւան եւ իր կնոջ հետ մնաց Պոլիս, ուր 1921 դեկտ. 28ին ծնաւ իրենց առաջին զաւակը՝ Զարուհին. 1922 մայիս 31ին ալ երկրորդը՝ Նշան:

923 Հոկտ.ի սկիզբը ընտանիքով ճամբայ կ'ելլէ դէպի Մարսէյլ ուր Միրամաս գիւղին մէջ երկու ամիս կ'աշխատի իբր մեքենագէտ (հօրենական արհեստը) եւ նոյն տարուան վերջերը կը փոխադրուի Թուլոն, ուր կը մնայ երկու տարի իբրեւ մեքենագէտ Լա Սէյնի պետական նաւաշինարանին մէջ. 1925ին կը հաստատուի Լա Սէյն՝ մինչեւ 1929 օգոստ. 15, միշտ աշխատելով նոյն նաւաշինարանին մէջ: Այս թուականին է որ տագնապի հետեւանքով բազմահարիւր օտարականներու կարգին Յարութիւնն ալ կը հանուի գործէ եւ բախտակից շատ մը Հայերու հետ կը փոխադրուի Լա Սիօթա, ուր կը մնար մինչեւ վերջերս՝ աշխատելով տեղւոյն նաւաշինարանին մէջ: Թուլոնի մէջ 1925 փետր. 21ին ծնած է իր երրորդ զաւակը՝ Գուրգէն եւ Լա Սիօթայի մէջ 1930 մարտ 28ին ալ վերջինեկը, Սեդա: Լա Սիօթայի մէջ բաւական լաւ է եղած իր վիճակը, թէեւ երկու տարիի չափ տառապած է յօդացաւէ զոր շահած էր խրամային կռիւներու միջոցին, Հայաստանի մէջ:

1930 մայիս 10ին ուրիշ շատերու հետ կը հանուի գործէ տասը առ հարիւրի օրէնքին գործադրութեան պատճառով: Այն ատեն կը դիմէ Լա Սէյնի նաւաշինարանին, սակայն ի զուր: Ի վերջոյ Տոքթ. Ցակոբեանի ֆրանսացի երկրաչափ աներձագին բարեխօսութեամբ կը յաջողի Լա Սէյնի մէջ գործ գտնել Ֆրանսացիի մը մեքենական արհեստանոցին մէջ, եւ իր կինն ու զաւակները Հոկտ. 6ին (1935) վերջնապէս կը փոխադրէ Լա Սէյն:

Ըսինք թէ յօդացաւէ կը տառապէր արդէն, Հոկտ. 23ին յանկարծ անկողին կ'իյնայ անէֆալիթ կոչուած տեսակ մը քնախտով որ կը ծանրանայ Հոկտ. 28ին: Հոկտ. 29ին բաւական լաւ էր ու կը խօսէր իր փոքրիկ աղջկան Սեդայի հետ, իսկ Հոկտ. 30ին հիւանդութիւնը բոլորովին ծանրանալով կը փոխուի ուղեղատապի, որ կիսովին կ'անդամալուծէ զինք՝ խափանելով իր խօսելու եւ ձախ ձեռքն ու ոտքը շարժելու կարողութիւնը եւ կը շիջի, Հոկտ. 31ին, հակառակ թափուած անձնուէր ջանքերուն:

Թաղումը կատարուեցաւ Լա Սէյնի մէջ, Նոյ. 2ին: Գաղութէն զատ ներկայ եղած էին Լա Սիօթայէն, Թուլոնէն եւ Մարսէյլէն եկած ընկերներ, համակիրներ ու բարեկամներ:

Որոշման մը համաձայն փոխան ծաղկեպսակի հանգանակութիւն մը կատարուեցաւ Լա Սէյնի հայ գաղութին մէջ, արդիւնքը մօտաւորապէս հազար ֆրանք: Նոյն գաղութի դիմումին վրայ Թուլոն — Լա Սէյնի թաղ. խորհուրդի կատարած հանգանակութենէն ալ գոյացած է 475 ֆր.: Երկու գումարներն ալ յանձնուած են այրի կնոջ:

Ահա թէ ինչպէս կորսնցուցինք այս աշխատասէր, համեստ ու անշահախնդիր ընկերը, որ բոլորին սէրն ու յարգանքը կը վայելէր:

** Ողբացեալ ընկերը եղած է Լա Սէյնի Հ. Յ. Դ. ենթակոմիտէի երեք հիմնադիրներէն մին, 1925ին, օգտուելով Տոքթ. Ա. Բարսեղեանի այցելութենէն: Ինք կազմած ու կազմակերպած է նաեւ Լա Սիօթայի Հ.Յ.Դ. խումբը: Դարձեալ ինքն էր որ 1925ին Լա Սէյնի մէջ կազմակերպեց մեքենագիտական փորձառական դասերու գործնական դասընթացք մը՝ Պ. Ե. Եագուպեանի հետ, երբ վարչութեան անդամ էր Թուլոն Լա Սէյնի գաղթային Միութեան, որ առաջին մասնու — մանկապարտէզը բացած է տեղւոյն մէջ: Այս դասընթացքին շնորհիւ քանիներ յաջող քննութեամբ լաւ վճարուած գործերու մտան նաւաշինարանի մէջ: Մասնակցած է հանրօգուտ գրեթէ բոլոր ձեռնարկներու, անդամակցելով զանազան Միութիւններու եւ յանձնախումբերու իր անկեղծ սիրտն ու հասուն միտքը միշտ ի սպաս դրած է իր ազգակիցներու բարօրութեան եւ զարգացման:

ԵՐՈՒԱՆԴ Ա. ԹԷՐՋԵԱՆ

ԼՈՒՐԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Մենք ալ վնասուեցանք ողողումներէն

ԱՎԻՆԵՕՆ.— Ներկայիս Ավինեօնի եւ Փոնթէի մէջ կ'ապրին մօտաւորապէս 40 ընտանիքներ: Բոլորն ալ բաղդատմամբ ուրիշ վայրերու տանելի վիճակի մէջ կ'ապրէին, բայց ահա դժբախտութիւնը.— Նոյ. 12էն սկսեալ յորդառատ անձրեւը սուգի մատնեց մեր բոլոր հայրենակիցները անխտիր: Փոնթէ գտնուելով Ռոն գետին եզերքը, մեծ վնասներու ենթարկուեցաւ: Ավինեօն, այս պատմական քաղաքը օրերով ջուրերուն մէջ լողաց, կորսնցնելով ամէն հաղորդակցութենէ: Ավինեօն այցելողները գիտեն թէ այս քաղաքը պատսպարուած է հին պարիսպներով: Քաղաքը շրջապատուած է ամէն կողմէ եւ դուռները ամուր գոցուած են, բայց եւ այնպէս տեղ տեղ ջուրը 8 մեթր բարձրութեան հասած էր: Մօտ 350 ընտանիքներ Ռոնի եզերքէն փոխադրուեցան քաղաքապետարանի դատական մեծ սրահները: Մեր դժբախտ հայրենակիցներէն ալ երկու ընտանիքներ հոն տարին: Մէկը ըլլալով այգեպան, մեծ վնասներու ենթարկուած է: Իսկ քաղաքին մէջ ապրող մեր հայրենակիցները բաղդատմամբ Փոնթէի այնքան վնասուած չեն, քանի որ բոլորն ալ կը բնակէին վերնայարկ տեղեր: Բայց եւ այնպէս անոնք ալ ծանր կորուստներու ենթակայ են, քանի որ բանուորներ են եւ զրկուած աշխատանքէ:

Փոնթէի մէջ կը գտնուի Պ. Պաալըին կաշի գործարանը, ուր կ'աշխատէին մեր հայրենակիցներէն 10 ընտանիքներ: Բնակարանները գործարանատիրոջ կողմէ յատկացուած են ձրի, բոլորն ալ գետնայարկ:

Անձրեւները հազիւ սկսած, դուռներուն առջեւը մէկ մէկ լճակներ գոյացան: Երբ մեր հայրենակից Յովհաննէսին տունէն ջուրը հոսիլ սկսաւ, ժամ մը երկու ժամ մաքրելով տեսանք առջեւը չպիտի առնուի եւ ձգեցինք: Իրիկուան ժամը 10ին արդէն բոլոր տնակները ողողուած էին: Աւելորդ Ռոնը կարծես իր բարկութիւնը մեզի պէս հալածական պանդուխտներէ կ'առնէր: Մէկը միւսին կը պոռայ,— Ի՞նչ վիճակի էք: Բոլորն ալ մէկ պատասխան ունին.— Ջո՜ւր... Հաղորդակցութիւնը կտրուած էր. տղամարդիկ՝ Հայ, Իտալացի մինչեւ կէս մէջքը ջուրի մէջ գոյքեր կը փոխադրէին:

Գործարանին տնօրէնը Պ. Փուալէ եւ վարպետը կ'այցելեն ամէն տեղ ջուրերուն մէջ: Բոլորն ալ ամէն ինչ բախտի ձգած իրենց չոր հոգիները ազատելու կ'աշխատէին, ապահով տուներ ապաստանելով:

Սրտաճմլիկ տեսարաններ ալ պակաս չեղան: Պ. Մարգարեանի տիկինը ողբերգքի ցաւերէն կը բռնուի ջուրերուն մէջ: Բարի Ֆրանսացի մը անմիջապէս տուն կը տանի եւ պզտիկը աշխարհ կուգայ ջուրերուն մէջ, քանի որ Ֆրանսուհիին տունն ալ ողողուած էր: Հարկ եղաւ ուրիշ վայր փոխադրել կառքով:

Հայկ

ԿԵԱՆՔԸ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Մեր հանդէսը

ՇԱՎԻԼ.— «Մենք ալ հանդէս ունինք», կը գրէր անցեալ շաբթու «Յառաջ»ի մէջ, Շավիլի հայրենակիցներէն Մէն-Սէ. կիրակի օր այդ հանդէսն էր որ կատարուեցաւ Ռիւ Քառնոյի սրահին մէջ, նախաձեռնութեամբ Համազգայինի եւ Հ.Կ. Խաչի մասնաճիւղերուն: Ցիշեալ զոյգ կազմակերպութիւնները այս տարի իրենց վրայ առնելով Շավիլի դպրոցին հոգատարութիւնը, Եկեղեցասիրաց Միութեան օժանդակութեամբ կը ջանան ամէն գնով յառաջ տանիլ մեր նոր սերունդի հայեցի դաստիարակութեան անհրաժեշտ այլ դժուարին գործը, իրենց յոյսը դրած գաղութին գիտակից եւ ազգասէր հայրենակիցներու բարեացակամութեան վրայ:

Հասարակութիւնը լիովին արդարացուց իր վրայ դրուած յոյսերը, հոծ բազմութեամբ լեցնելով հանդէսի սրահը: Եկած էին բոլորն ալ այդ օրը անցընելու համար հայկական հաճելի շրջանակի մէջ, ուրախանալու եւ միանգամայն օգտակար ըլլալու իրենց սիրած դպրոցին: Հաճելի մթնոլորտը տեւեց մինչեւ կէս գիշեր: Բոլոր անոնք որ ներելի կամ աններելի պատճառներով բացակայ գտնուեցան, լաւ օր մը կորսնցուցին: Ծանօթ թառահար Գարեգին, իր փոքրիկին՝ Ռէժինայով փայլը եղաւ մեր հանդէսին: Դպրոցի նախկին վարժուհի Օր. Աւճեան իր արտասանութիւններով եւ երգով խանդավառեց ներկաները: Գեղարուեստական բաժնին իրենց մասնակցութիւնը բերած էին նաեւ Հ. Մ. Ը. Մ.ի Շավիլի արիները Պ. Այվազեան, Պ. Պ. Փիլիպպոս, Հապէշեան եւ ընկ. Մկրտիչեան արտասանութիւններով, Պ. Խորէն Գույեան երգով եւ Պ. Աւետիս Մսըրեան կովկասեան պարերով: Խօսեցան տիկ. Սաթ. Տէր Դաւթեան եւ Համազգայինի Կեդր. Վարչութեան անդամներէն Պ. Վ. Եարճանեան:

Ժամը 8էն յետոյ կազմուեցան ընտանեկան սեղանները: Ժողովուրդը մեծամասնութեամբ հոն մնաց սպառելով բոլոր ուտելիքները, մինչ երիտասարդ զոյգեր «Եփրատ» նուագախումբի առաջնորդութեամբ կը պարէին: Կազմակերպիչները, օրիորդներ, տիկիններ եւ պարոններ ուրախութեամբ կը սպասարկէին հասարակութեան առանց յոգնութիւն զգալու: Պզտի՞կ բան էր, դպրոցին 3—4 ամսուան ծախքերը պիտի ապահովէին: Վիճակահանութեան դրուած էր հաւ մը, որ բաժին ինկաւ խումբ մը երիտասարդներու, որոնք իրենց յաղթական երգերով խանդավառութիւնը կ'աւելցնէին: Երկու ընտանիքներ, Պէրպէրեան եւ Մեծատուրեան, նուէրներ բերած էին պիւֆէին: Այս առթիւ հրապարակաւ շնորհակալութիւն յայտնուեցաւ կազմակերպիչներուն կողմէ:

Կէս գիշեր էր երբ ժողովուրդը բաժնուեցաւ լաւ գործ մը կատարած ըլլալու գոհունակութեամբ:

Գ. Վարդունի

ՄԱՄՈՒԼ

Մեր մամուլը

— դ —

«Արեւ» Եգիպտոսի ռամկավարներուն օրկանը, այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ կ'ողբայ հայ մամուլին թշուառութիւնը (12 նոյ.)։

— «Մեր մամուլը խեղճ է նիւթապէս եւ բարոյապէս: Իր բարոյական խեղճութիւնը մեծ մասամբ հետեւանքն է իր նիւթական խեղճութեան: Խեղճ է ամբողջ գաղթահայ մամուլը առանց բացառութեան: Խեղճութեան մէջ ալ աստիճանաւորում մը կայ անշուշտ: Այդ աստիճանաւորումին մէջ տարբերութիւն չենք դներ կուսակցականի եւ չէզոքի, ինչպէս նաեւ մերի եւ ձերի միջեւ: Երբեմն մէկը, երբեմն միւսն է աւելի խեղճ: Ամբողջութիւնն է խղճալի, նման ժողովուրդին որուն համար լոյս կը տեսնէ, ժողովուրդին զոր կ'օգնէ աւելի եւս խղճալի դարձնելու: (Խմբ.— Այստեղ դրուած «զոր»ը կը յանձնենք Տարօնցի ուշադրութեան):

Նախ առնենք նիւթականը, թէքնիք կողմը: Օրաթերթեր, օրաթերթե՞ր են որ կը հրատարակուին ամէն կողմ: Իւրաքանչիւրին ընթերցողներուն թիւը կ'երթայ 4—500էն (կ'ըսուի թէ ատկէ պակասն ալ կայ) մինչեւ 2000, քար ճաթի՝ 3000: Ծանուցումներուն հասոյթը թիրաժին համեմատութեամբն է ու չի կրնար մեծ բան մը ըլլալ, ոմանց համար նոյն իսկ գոյութիւն չունի պէս է:

Ամէն օրաթերթի նման, այս օրաթերթերն ալ երկու պաշտօն ունին, լրատուութիւն եւ առաջնորդութիւն: Մէկ եւ միւս պաշտօնին համար հասարակաց պահանջ է ճիշդ եւ վայելուչ լեզու մը: Լուրերը պէտք է ըլլան նոր, ամբողջական (ոչ մէկ կարեւոր լուր՝ հեռուի կամ մօտի, դուրս մնալու չէ) եւ հետաքրքրող ընդհանրութիւնը այդ թերթին ընթերցողներուն: Առաջնորդութիւնը — խմբագրական եւ ուրիշ ազդող յօդուածներով— պէտք է կատարուի ձեռնհաս, այսինքն խորհիլ, որոշել եւ արտայայտել գիտցող, յետոյ տրամ մը հմտութիւն եւ երկու տրամ փորձառութիւն ունեցող մարդերու կողմէ:

Տարակոյս չկայ որ այս ամէնը, ամէն օր, նոյն իսկ չորս էջնոց միջակ ծաւալով թերթի մը մէջ, կարելի չէ որ ընէ ոչ մէկ, ոչ երկու եւ ոչ ալ երեք հոգի: Մեր մէջ, առաջնորդողը գրողը, փոխանակ ատեն զատ թերթին վերին հսկիչն ու հրահանգիչը միայն ըլլալու, յաճախ նաեւ թարգմանիչն ու սրբագրիչն է անոր, մանաւանդ սրբագրիչը՝ շարուելէն առաջ եւ վերջը՝ անոր զանազան ու զարմանազան բովանդակութեան: Ան, յաճախ դարձեալ, կը զբաղի թերթին վարչական գործերով, կը մտահոգուի գանձումներով, կը տագնապի վճարումներով: Այս պայմաններուն մէջ է որ իր ամենօրեայ խմբագրական առաջնորդող յօդուածն ալ պիտի գրէ: Միւսները, մէկ կամ երկու խմբագիր, համաձայն թերթին մեծութեան եւ ...կարողութեան, հազիւ կը բաւեն թարգմանութիւններուն եւ արտագրութիւններուն. Նախաձեռնութիւն, նորութիւն սպասել անոնցմէ՝ կարելի չէ, բանք ընդհանուր առմամբ, բացառութիւնները յարգելով:

Ասոնք կը վերաբերին նիւթականին: Նիւթականը սերտ, ամենասերտ առնչութիւն ունի, այո՛, բարոյականին հետ: Այդ պատճառաւ՝ ժողովուրդը պէտք է մօտէն գիտնայ զայն: Բայց բարոյականը կարօտ է առանձին քննութեան ու ծանօթացումի: Անլուր խեղճութիւնը մեր մամուլին, որով օգտակար ըլլալու տեղ՝ շատ անգամ վնասակար կ'ըլլայ, անհրաժեշտ է որ նոյնպէս մատնանիշ ընենք հանրութեան, քիչ մը իբրեւ դեղթափ (բանգէհիր), աւելի եւս այն նպատակով՝ որ իր վնասը գիտնայ եւ զայն դարմանելու, զայն օգտակարով փոխարինելու համար պէտք եղած ճիգը կամ զոհողութիւնը ընելու գաղափարին ընտանենայ ժողովուրդը»:

Յայտարարութեան մը առթիւ

Մեզի կը հաղորդեն թէ «Յառաջ»ի 1934 յունիս 26 եւ յուլիս 4 թիւերուն մէջ պատերազմի ընթացքին Դատեմի Տէր Ահարոն քահանային հոգայութիւնն ընդունած ըլլալուն մասին երեւցած հրատարակութեանց առթիւ, իր երկու որդիները անուանարկիչ գտնելով այդ հրատարակութիւնը եւ աղէկ բարոյապէս եւ նիւթապէս վնասուած համարելով իրենք զիրենք՝ դատարան դիմած էին յօդուածագիր Թորոս Հերոյեանի եւ պատ. տնօրէն Հ. Սամսոնի դէմ: Լիոնի պատժ. ատեանը իւրաքանչիւրը դատապարտած է 25 ֆրանք տուգանքի, ինչպէս եւ հարիւրական ֆրանք հատուցման եւ դատական ծախքերու վճարման, (1935 յունիս 27): Վերաքննիչ ատեանն ալ հաստատած է այս վճիռը ի բացակայութեան պատ. տնօրէնին (1935 սեպտ. 19), եւ անկախ բանավէճէն, որ տեղի ունեցած է երկու կողմերուն միջեւ:

ԲԵՐՆԻՆ ՄԷՋ ՈՒԺԱՆԱԿ ԴՆԵԼՈՎ անձնասպան եղաւ երիտասարդ մը, Ժընեւի մօտերը, մինչ կը սուրար հեծելանիւով: Յուսահատած էր անգործութենէն:

ԿԱՏՂԱԾ ԽԵՆԴ ՄԸ Լիլի յիմարանոցին մէջ մուրճով սպաննեց մեծաւորը, Հայր Խրիսուեթամ, 52 տարեկան:

29,215Ի ԴԷՄ 409,351 ՁԱՅՆՈՎ, Անգլիոյ հանքագործները որոշեցին գործադուլ հռչակել: 93 առ հարիւրի այս համեմատութիւնը աննախընթաց է Անգլիոյ հանքագործներու պատմութեան մէջ: Այս արդիւնքին վրայ, հանքագործներու դաշնակցութիւնը պիտի խնդրէ վարչապետէն որ կարելին ի գործ դնէ վէճը լուծելու համար, այլապէս ընդհանուր գործադուլը անխուսափելի է Ծնունդէն վերջ:

30,000 ԳՈՐԾԱԶՈՒՐԿՆԵՐ պիտի աւելնան Ֆրանսայի մէջ, պատժական տնօրինութեանց հետեւանքով, յառաջիկայ երկու ամիսներու ընթացքին:

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՃԷՄԱԼ ՓԱՇԱՅԻ ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐԸ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑ

Վերածեց՝ Գ. ՖՐՈՒՆՃԵԱՆ

ՅՕԴ. ԺԷ.

Նահանգային նախագահութեան տակ գտնուած մասնաւոր յանձնախումբ մը պիտի որոշէ այն պայմանները, որուն համաձայն Հայերը ետ պիտի առնեն իրենց անիրաւօրէն կորսուած հողերը կամ պիտի փոխարինուին դրամով:

(Տես 1885ի ծրագրին 26 յօդուածը, 20 Հոկտ. 1895ի հրամանագրին 29 թիւ յօդուածը):

1868ի հայ Ազգային Սահմանադրութեան շնորհած իրաւունքներուն եւ առանձնաշնորհներուն ու սուլթանէն հրահանգուած պէրաթի անձեռնմխելիութիւնը բացարձակօրէն կը հաստատուի այս յօդուածով:

(Բաղդատել կէտ XIը 1895ի երեք դեսպաններու յիշատակագրին):

ՅՕԴ. ԺԹ.

Նահանգի սահմաններուն մէջ արտօնուած չէ որ մուհաճիր (մահմետական գաղթականներ) հաստատուին:

ՅՕԴ. Ի.

Մասնաւոր հրահանգներ պիտի հրատարակուին վերոգրեալ սկզբունքին համապատասխան ոգիով բարօրութեան համար նահանգէն դուրս, մանաւանդ Կիլիկիոյ մէջ բնակող Հայերուն:

(Բաղդատել 1895ի դեսպաններու յիշատակագրին 12 թիւ յօդուածը: 20 Հոկտ. 1895ի հրամանագրին նախաբանին 4 թիւ յօդուածը):

ՅՕԴ. ԻԱ.

Մասնաւոր յանձնախումբ մը, որ պիտի բաղկանայ օսմանեան կառավարութեան եւ մեծ պետութեանց ներկայացուցիչներէն, պիտի պատրաստէ նահանգի կազմակերպութեան ծրագիրը եւ քսաներորդ յօդուածին մէջ յիշուած հրահանգներուն, համապատասխան նախագծի սկզբունքներուն:

ՅՕԴ. ԻԲ.

Մեծ պետութիւնները պէտք է հսկեն ամբողջ հրահանգներու իրագործումին:

(Բաղդատել VIII յօդուածը 1895ի յիշատակագրին: 20 Հոկտ. 1895ի հրամանագրին 32 թիւ յօդուածը: 1896ի Կրետէի վերաբերող հրահանգին թիւ 14 յօդուածը):

×

Կարծեմ դոյզն կասկած իսկ չի կրնար ըլլալ որ Կարինի, Սեբաստիոյ, Վանի, Պիթլիսի, Տիգրանակերտի եւ Խարբերդի կուսակալութիւնները առաւելն մէկ տարուան մէջ ռուսական հոգատարութեան տակ անցած կամ Ռուսիոյ կողմէ գրաւուած կ'ըլլային, եթէ այս առաջարկները ընդունուած ըլլային: Խորհրդակցութիւններուն ատեն Գերմանիոյ ներկայացուցիչը միշտ կը ջանար օսմ. պետութեան իրաւունքը պաշտպանել եւ նպաստաւորել, մինչ ռուսական ներկայացուցիչը ամէն ինչ կ'ընէր չէզոքացնելու համար այդ ամէնը: Անգլիայի եւ Ֆրանսայի ներկայացուցիչները կ'օժանդակէին ռուսական ձգտումներուն, իսկ Աւստրիոյ եւ Իտալիոյ ներկայացուցիչները այնպէս կը ցուցնէին թէ իրենց գերման ընկերակցին տեսակէտն էին:

Յանձնաժողովը որ 3 յուլիս 1913ին ժողով գումարեց, ցրուեցաւ 23 յուլիսին: Հակառակ բազմաթիւ ժողովներուն ոչ մէկ եզրակացութեան կրցած էին հասնիլ, որովհետեւ Ռուսերը կը ձգտէին առանց սահմանափակելու յաջողցնել այս հայկական ծրագիրը, մինչ Գերմանները ասոր հակառակ կարելի եղածին չափ պաշտպանել կ'ուզէին օսմ. կառավարութիւնը: Վերջապէս Պ. Ֆոն Կիրս յաջողեցաւ Պոլսոյ գերման դեսպան Պ. Ֆոն Վանկէնհայմը համոզել որ ընդունի վեց կէտերէ բաղկացած ծրագրային հիմնաւորում մը: Ասոր վրայ սկսան բանակցութիւնները մեծ վէզիր եւ արտ. գործոց նախարար Սայիտ Հալիմ փաշայի եւ երկու քաղաքագէտներուն միջեւ: Ծրագրի հիմնական վեց կէտերուն ծանօթանալէ յետոյ տեսանք որ մեզի համար կարելիութիւն չէր պակսեր անոնց գործածութիւնը ուղղակի օսմ. կառավարութեան միջոցով կատարելու՝ առանց դուրսէն եկած ճնշումի: Հետեւաբար պատրաստեցինք բարենորոգման ընդարձակ ծրագիր մը ամբողջ կայսրութեան համար եւ տեղեկացուցինք զայն մեծ պետութիւններուն մեր դեսպաններուն միջոցով:

Ըստ այս ծրագրին ամբողջ կայսրութիւնը պիտի բաժնուէր վեց ընդհ. քննիչութիւններու, որոնցմէ երկուքը բաղկացած պիտի ըլլար Անատոլուի կուսակալութիւններէն:

Խուսափելու համար ռուսական խարդաւանքէն, կ'ուզէինք այս երկու գաւառներու վերին հսկողութիւնը յանձնել Անգլիացիներու: Նկատելով որ Լոնտոնի մեր դեսպանը Թէվֆիք փաշա Սըր Էտուըրտ Կրէյի հետ ունեցած տեսութեան համաձայն մեզի կ'իմացնէր թէ Անգլիացիները համամիտ կ'երեւին այս ծրագրին, մեծ եպարքոսը խնդրոյն պաշտօնապէս հարցում ուղղեց: Անգամ մը որ այս առաջարկը ընդունէր Անգլիան, Ռուսիոյ առաջադրութիւնը ի դերեւ պիտի ելլէր: Երբ 14 օր յետոյ տեղեկութիւն առինք թէ Անգլիա առանց Ռուսիոյ հաւանութեան չի կրնար ձեռնարկել արեւելեան Անատոլուի պաշտօնեաներուն նշանակումին, ամէն յոյս կորսնցուցինք եւ համոզուեցանք որ Անգլիա վերջապէս զոհած էր մեզ ռուսական փառասիրութեան:

Ստիպուած էինք մեծ եպարքոսին գերման եւ ռուս դեսպաններուն միջեւ սկսուած խորհրդակցութիւնները շարունակելու եւ 8 փետր. 1914ին հետեւեալ համաձայնագիրը ստորագրուեցաւ ռուսական դեսպանատան գործակատար Պ. Կուլքեւիչի եւ Սայիտ Հալիմ փաշայի կողմէ:

ԹՈՒՐՔ ԵՒ ՌՈՒՍ ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳԻՐ
26 ՅՈՒՆՈՒԱՐ 1914Ի

(Դեղին Գիրք թիւ 147)

Ռուսական գործակատար Ն. Վսեմ. Պ. Կոստանդին Կուլքեւիչ եւ Ն. Բարձ. իշխան Սայիտ Հալիմ փաշա իբր մեծ եպարքոս եւ արտաքին գործերու նախարար համաձայնեցան որ Արեւելեան Անատոլուի նահանգներուն երկու ընդհ. քննիչներ նշանակուելուն հետ միաժամանակ Բ. Դուռը մեծ պետութիւններուն այս հետեւեալ ծանօթագրութիւնը.—

«Երկու օտար ընդհ. քննիչներ պիտի դրուին Արեւելեան Անատոլուէն կազմուելիք նահանգներուն վրայ: Պ. Ա. պիտի ստանայ Կարինի, Տրապիզոնի, Սեբաստիոյ կուսակալութիւնները: Պ. Բ. պիտի ստանայ Վանի, Պիթլիսի, Խարբերդի եւ Տիգրանակերտի կուսակալութիւնները:

(47)

Պատժերը եւ Իտալիոյ դիմադրական պայքարը

Բացառիկ միջոցներ բոլոր ճակատներուն վրայ

Հռոմէն կը հեռագրեն.— Գործելու ժամը հնչած է Իտալիոյ համար, բոլոր ճակատներուն վրայ, Եւրոպայէն Ափրիկէ։ Անգլին կուի, ազդին խնայողութիւն եւ դիմադրութիւն։ Բոլոր միջոցները կը փորձուին դիմանալու համար։ Ռաքքոնիճիի մէջ Փիէմոնթէի իշխանին ղեկավարութեամբ մարզական եւ հանրային ցոյցեր։ Հրաման տրուեցաւ որ պետական եւ հանրային հաստատութիւնները ժողվեն պահեն իրենց հին թուղթերը։ Ներքին նախարարութիւնը արդէն իսկ յանձնեց 30 թոն թուղթ։ Մասնաւոր պաշտօնատուն մը հաստատուեցաւ ակլիւլօզի համար, գրպանելու համար լրագրի թուղթի, արհեստական մետաքսի եւ բամպակի շինութեամբ։ Մեծ պայքար կը մղուի ազգային արտադրութեանց ապահովման համար։ Այս առթիւ ժողովուրդին կը բացատրեն թէ օտար ապրանքներ գնել՝ կը նշանակէ ոսկի հայթայթել պատժարկու պետութեանց։

Շատեր կը հարցնեն թէ ո՞րքան պիտի տեւեն պատժամիջոցները, չարաթներո՞վ թէ ամիսներով։ Ամէնէն աւելի սեղմուողական միջոցներն են որ ծանր կուգան։ Թերթերը կը տարփողեն իտալական անուշահոտութեանց, քիմիական նիւթերու եւ դեղերու առաւելութիւնը։

Թերթ մը կը գրէ թէ Իտալիա մաքէն չանցրներ գրաւել ամբողջ Եթովպիան եւ թէ գործողութիւնները պիտի դադրին, երբ առաջին նպատակակէտին հասնին։

Պատժամիջոցները ծանր վնասներ կը պատճառեն բանջարեղէնի, պտուղի եւ ծաղիկի արտադրիչներուն, որոնք մասնաւոր ժողով մը գումարեցին երէկ։ Ասոնք մեծագումար արտածումներ կը կատարէին դէպի Անգլիա եւ Ֆրանսա։ Յունուար 1էն մինչեւ օգոստոս 31 միայն կիտրոնի արտածումները 1,600,000 կենդինարի հասած են, որոնց մէկ միլիոնը դէպի պատժարկու երկիրներ։ Կորուստին մէկ մասը դարմանելու համար առատ կիտրոն կը բաժնուի ռազմաճակատի զինուորներուն, որպէսզի լնդախտութեան չմատնուին։ Իսկ ծաղիկի առեւտուրը ամբողջովին կանգ առած է։

*** Մենաշնորհ հաստատուեցաւ հում ոսկիի գնման համար։ Բանուած կամ կէս բանուած ոսկիի գնումները ենթակայ են արտածման արտօնագիրներու։ Այս կարգադրութիւնները կը վերաբերին արտասահմանի։ Երկրին մէջ, ոսկիի բոլոր գնումներն ու արտածումները պէտք է արձանագրուին մասնաւոր տոմարի մը մէջ։ Մասնաւոր պաշտօնատուն մը, որ կը վարէ մենաշնորհի գործերը, արտօնուած է հում կամ բանուած ոսկի գնելու համաձայն որոշ սակի մը որ պիտի սահմանուի ամէն շաբթու։

*** 1934ին Իտալիա 300 միլիոն լիրի հանքային իւղ, քարիւղ եւ ուրիշ վառելանիւթ ներածած է։ Գլխաւոր հայթայթիչներն եղած են Ռումանիա, Խ. Միութիւնը, Իրան, Մ. Նահանգները, Քոլոմպիա, Վենեզուէլա եւ Հոլանտական Հնդկաստան։ 1935 յունուարէն մինչեւ սեպտեմբեր 469,000 կենդինար քարիւղ ներածուած է Ռումանիայէն, 188,000 Խ. Միութենէն, 151,000 Իրանէն, 56,500 Մ. Նահանգներէն եւայլն։ Այժմ նոր տուրքեր հաստատուած են, որպէսզի կարելի եղածին չափ քիչ դրամ (օտար) դուրս ելլէ երկրէն։ Միւս կողմէ փորձեր կը կատարուին այս պահանջները ուրիշ արհեստական նիւթերով գոհացնելու։

ՈՍԿԻ ԿԸ ԺՈՂՎԵՆ ԳԻՒՂԵՐՈՒ ԵՒ ՔԱՂԱՔՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Ճշմարիտ խաչակրութիւն մը սկսած է Իտալիոյ մէջ, ոսկի ժողվելու համար։ Գոհարեղէններ, չքանչաններ, հին դրամներ կը հոսին պետական գանձը։ Սիկիլիոյ արքեպիսկոպոսը կոչ մը ուղղելով կղերին, կը յանձնարարէ մինչեւ քսան օր ցուցակագրել հաւատացեալներու կողմէ եկեղեցիներու տրուած թանկագին գոհարեղէնները։ Որոշուած է զանոնք հալեցնել եւ թանկագին մետաղի ձոյլերը յանձնել պետութեան, իբրեւ մասնակցութիւն 5 առ հարիւր փոխառութեան։ Արիանոյի մէջ հալոց մը դրուած էր մեծեալներու յիշատակարանին առջեւ։ Ժողովուրդը տեղական իշխանութեանց առաջնորդութեամբ այնտեղ լեցուց իր գոհարեղէնները, օղերը, մատնիները, չքանշանները։ Այս բոլորը հալեցնելով գոյացաւ երեք ձոյլ ոսկի, որ կը կշռէ 7 քիլօ, եւ յանձնուեցաւ կուսակցութեան քարտուղարին։ Բոլոր գիւղերուն մէջ մասնաւոր յանձնախումբեր կազմուած են, պատիժներու դիմադրելու եւ ոսկի ժողվելու համար։ Լուգորդախոյեան ճիանի Կամպի նուիրեց իր շահած 50 չքանշանները, որոնց ոսկին կը կշռէ 600 կրամ։ Միլանոյի ինքնաշարժի ցուցահանդէսին մասնակցողները նուիրեցին 17 ոսկի չքանշաններ, փոխարէն առնելով պղպջատ չքանշաններ։

Թորինոյի բնակիչները 46 քիլօ ոսկի նուիրեցին։ Շատ մը քաղաքներու մէջ բանուորները յանձն առած են մէկ ժամ աւելի աշխատիլ, նուազեցնելու համար արտադրութեանց գինները։ Ուրիշներ մէկ օրական տրամադրած են։

*** Հռոմի ելեկտրական լոյսը մեծապէս պիտի կրճատուի, խնայողութեան համար։ Ջնջուած կամ կրճատուած են շատ մը հանրային վայրերու լոյսերը։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ԹԱԳԱՒՈՐԸ երկար տեսակցութիւն մը ունեցաւ Մուսոլինիի հետ Միջերկրականի եւ ուրիշ խնդիրներու մասին։ Կ՚ըսուի թէ տեսակցութիւնը տաք չէր, Մուսոլինի պնդած ըլլալով թագաւորին անգլիասէր տրամադրութիւններէն։

ՍԵՒ ԾՈՎՈՒ ՄԷՋ նոր փոթորիկ մը պայթեցաւ նոյեմբեր 21ին։ Ընկղմեցան երկու յունական եւ մէկ իտալական նաւեր։ Թրքական առագաստանաւ մը ցամաք նետուեցաւ Վառնայի առջեւ։ Վեց հոգի խեղդուեցան։

ՀՐԴԵՀ ՄԸ ՄԵԾ ՄԱՍՈՎ ՈՉՆՉԱՑՈՒՑ Վօֆլիւզի թուղթի գործարանը։ Վնասը՝ 500,000 ֆրանք։

ԱԹԷՆՔԷՆ կը հեռագրեն թէ ձերբակալուած են 1200 հանրապետականներ, որոնց մէջ կը գտնուին փաստաբաններ, դրագէտներ, բժիշկներ, առեւտրականներ եւայլն։ Կը սպասուի որ թագաւորը ընդհ. ներում շնորհէ իր ժամանումէն անմիջապէս վերջը։

ԱԿԱԴԵՄԻԱՅԻՆ ԱՆԴԱՄ ԸՆՏՐՈՒԵՑԱՆ, չորս քուէարկութենէ վերջ, Լուի Ժիլէ (ծնած 1876ին) եւ Ժոռժ Տիւհամէլ (1884)։ Առաջինը բազմաթիւ երկեր հրատարակուած է նկարչութեան պատմութեան եւ արուեստներու մասին։ Իսկ Տիւհամէլ, որ մեծ պատերազմին մասնակցած է իբրեւ բժիշկ, ասպարէզը սկսաւ բանաստեղծութեամբ, թատերագրութեամբ եւ ի վերջոյ ամբողջովին նուիրուեցաւ գրականութեան։ Խորունկ ազդեցութիւն ձգած է յետպատերազմեան սերունդին վրայ։

ԶԷՆՔԵՐՈՒ ՑԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ հրամանագիր մը հրատարակուած էր հոկտեմբեր 24ին, մէկ ամիս պայմանաժամով։ Անսաստողները պիտի դատապարտուին 100էն 1000 ֆրանք տուգանքի եւ ի հարկին վեց ամիսէն մինչեւ երկու տարի բանտարկութեան։ Արդէն լրացած է պայմանաժամը, բայց ոստիկանական տեսչութիւնը կը ծանուցանէ թէ շատ քիչեր համակերպած են։ Դիմողներուն թիւն ալ կը տարբերի համաձայն իւրաքանչիւր թաղի։

ԵԳԻՊՏԱԿԱՆ ՔՐԷՏԻ ՖՈՆՍԻԷԻ նոյեմբեր 15ի վիճակահանութեան մէջ 50,000ական ֆրանք շահեցան.— 1886ի շրջաբերութենէն 78,722, 1903ի շրջաբերութենէն 564,628 եւ 1911ի շրջաբերութենէն 174,115 թիւերը։

ԱԹԱԹԻՒՐՔԻ ՈՐԴԵԳԻՐ ԱՂՋԿԱՆ, Զէհրա Այլինի մահուան պարագաները չեն լուսաբանուած տակաւին։ Լոնտոնի թրքական դեսպանատունը կը հերքէ ինքնասպանութեան ենթադրութիւնը։ Կը հաստատուի թէ աղջիկը մելամաղձոտ էր, եւ դեսպանատունէն պատուիրած էին հսկողութիւն կատարել։ Խնամակալուհի մը կ՚ընկերանար իրեն, մինչեւ Փարիզ։ Ուրիշ պատմութեան մը համաձայն, Մ. Քէմալի ժառանգորդ հռչակուած ըլլալով, ջղային վիճակ մը

տոցած էր եւ միշտ կը ճնշուէր այդ ահաւոր առաքելութեան մղձաւանջին տակ։ Մարմինը զննուած է եւ Պոլիս պիտի փոխադրուի։

ՆՈՐ ՄԱՀԱՓՈՐՁ ՄԸ կատարուեցաւ Չինաստանի վարչապետին դէմ, երբ շոգեկառքով Շանկայ կ՚երթար։ Շոգեկառքին գիծերը հանած էին, բայց հնոցպանը տեսած ըլլալով, կրցաւ ժամանակին կեցնել կառախումբը։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այսօր Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Ակումբին մէջ։ Կը խօսի ընկեր Խ. Գալուստեան։ Նիւթ՝ շարունակութիւն նախորդ ժողովի։

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» Կոմիտէն ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ Փօն տը Շէրիի Մուրատ խումբի ընկերները վաղը Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2ին սովորական հաւաքատեղին։ Ներկայ կ՚ըլլայ Կոմիտէի ներկայացուցիչը։

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՕԻ (Մարսէյլ) Վռամեան Ենթակոմիտէն ընդհ. ընկերական ժողովը վաղը Կիրակի, երեկուան ժամը 5ին ծանօթ հաւաքատեղին։ Կարեւոր օրակարգ։ Սոյն ժողովէն յետոյ պիտի ըլլայ դասախօսութիւն։

ՄԱՐՍԷՅԼի Իշխան Ենթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները այսօր Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, սովորական հաւաքատեղին։

Տէր Լեւոն Քհնյ. Արսլանեան, երիցուհին եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Sofp. Արամ Արսլանեան եւ զաւակները, Այրի Տիկին Ա. Իզմիրլեան, Տէր եւ Տիկին Sofp. Գ. Իզմիրլեան եւ զաւակը, Տէր եւ Տիկին Թէլէմագ Իզմիրլեան (Քան), Տէր եւ Տիկին Լեւոն Գազանճեան եւ զաւակը, ինչպէս նաեւ Պասմաճեան, Ջմիւռնաճեան, Մանուքեան, Սքավրիտիս, Մաքիկեան ընտանիքները, ցաւ ի սիրտ կը ծանուցանեն մահը՝

Տ. ՄԿՐՏԻՉ ՔՀՆՅ. ԱՐՍԼԱՆԵԱՆի

իրենց հօր, մեծ հօր եւ ազգականին, որ հանգեաւ ի Տէր, 87 տարեկան հասակին, 21 Նոյեմբեր 1935ին։

Թաղման յուղարկաւորութիւնը պիտի կատարուի 23 Նոյեմբեր, ժամը 10ին, Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին, 15, Ժան Կուժօն փողոց, Փարիզ։

Փարիզ 21 Նոյեմբեր 1935

ՓՕՄՈՆԻ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցիի Թաղականութիւնը կը ծանուցանէ թէ Գեր. Տէր Գարեգին Եպ. ներկայ կ՚ըլլայ այսօր Շաբաթ «Լոյս Զուարթ»ի երեկոյեան ժամերգութեան, իսկ Կիրակի կը քարոզէ։ Կը հրաւիրուին գիւղիս եւ շրջականներու հայրենակիցները։

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Սէն Լուի Ֆ. Կ. Խաչի մասնաճիւղին կողմէ, վաղը Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին, Մանկապարտէզի սրահին մէջ։

Կը խօսի Տիկին Հ. ԱԲՈՅԵԱՆ

Նիւթ՝ Հայ կինը եւ Կարմիր խաչը

Մուտքը ազատ է

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Վաղը կիրակի Սէն Լուի (Մարսէյլ) Ս. Գէորգ եկեղեցիին մէջ տեղի կ՚ունենայ հոգեհանգիստ, ի յիշատակ ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏի։

Կը հրաւիրուին թաղիս եւ շրջականներու հայրենակիցները։

ԾՈՒՑԱԿՆԵՐ

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ Փարիզի մասնաճիւղի ժողովը այսօր, շաբաթ ժամը 3ին, Օր. Ֆէրմանեանի բնակարանը, 11, ռիւ տէ գ՚էքօլ տը Մէտըսին, Մէթրօ Օտէօն։

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ Արարատ Մ.-թեան ընդհանուր ժողովը 23 նոյեմբեր, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, դպրոցին սրահը։ Կարեւոր օրակարգ՝ հաշուետուութիւն եւ վարչութեան ընտրութիւն։

Ֆ. Հ. Կ. ԽԱՉԻ Իսի լէ Մուլինոյի մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը 23 նոյեմբեր, Շաբաթ իրիկուն, իր դպրոցին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։ Պարտաւորիչ ներկայութիւն։

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17. Rue Damesme. PARIS (13)
Le Gérant: H. STEPHAN

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Անգլ. բնագրէն թարգմ. Ժ.

Հեղինակուհի՝ ԷԿԱԹԱ ՔՐԻՍԹԻ

— Տգեղ բան պիտի ըլլար եթէ երթայիր, ըսի. կ՚երեւայ չհասկ պանդոկ վազեցիր, կէս մարած վիճակի մէջ, գիննտունէն ներս մտար, գաւաթ մը ապսպրեցիր տեսնելու համար որ ծառայող երկու աղջիկները իրենց գործին գլո՞ւխն էին թէ ոչ...

— Գինետան աղջիկ չէր տեսածս, բացատրեց քոյրս առանց վարանումի, արդարեւ գրեթէ ապահով եմ որ Ֆլօրա Էքրօյտն էր, միայն թէ...

— Միայն թէ բաածիդ մէջ իմաստ չկայ...

— Եթէ Ֆլօրան չէր հապա ո՞վ էր։

Քարօլայն արագօրէն յիշեց շրջականները բնակող քանի մը աղջիկներու անունները եւ թեր ու դէմ կարծիքներ յայտնեց անոնց մասին։

Երբ խօսքը լմնցուց — չունէր հատեր էր — «եւ՞հիւանդի պիտի երթամ» ըսի եւ դուրս փախայ։

Մինչ դուրս դրած էի, մինչեւ «Երեք Վարազներու պանդոկը երկնալ։ Հաւանաբար Րէլֆ պանդոկ վերադարձած ըլլար մինչեւ այն ատեն։

Լաւ կը ճանչնայի այդ տղան, թերեւս աւելի լաւ քան ուրիշ որ եւ է մէկը մեր գիւղին մէջ. որովհետեւ իրմէ առաջ ճանչցած էի իր մայրը եւ հետեւաբար ծանօթ էի իր նկարագրին որ հանելուկ էր շատերուն համար։ Որոշ աստիճան մը ժառանգականութեան զոհ էր ան։ Խմելու հակում չունէր ինչպէս իր մայրը, եւ սակայն իր մէջը կային որոշ տկարութիւններ։ Մեր նոր դրացիին բաածին պէս, արտասովոր կերպով գեղադէմ էր։ Հասակը մօտ վեց ոտք, բարեձեւ ու շնորհալի ինչպէս մարզիկ մը։ Թուխ էր, իր մօրը չափ եւ իր գեղեցիկ ու արեւահար դէմքին վրայ ժպիտը պատրաստ էր միշտ։ Րէլֆ Փէյթրն մէկն էր անոնցմէ որոնք ծնած են ուրիշները հրապուրելու համար, առանց դժուարութեան, առանց որեւէ ճիգի։ Անձնասէր ու անհեթեթ, աշխարհի մէջ ոչ մէկ բանի հանդէպ յարգանք ունէր ան, սակայն եւ այնպէս սիրուած էր եւ իր բարեկամները նուիրուած էին իրեն։

Ի՞նչ կրնայի ընել այդ տղուն։

Պանդոկը հասնելուս հարցուցի իր մասին. պատասխանեցին թէ նոր ներս եկած էր։ Իր սենեակը բարձրացայ եւ առանց դուռը զարնելու ներս մըտայ։ Վայրկեան մը՝ լսածներս ու տեսածներս յիշելով, վախցայ որ լաւ ընդունելութիւն չպիտի ունենայի, բայց պէտք չունէի այդ մասին մտահոգ ըլլալու։

— Վայ, դո՞ւն ես Շէփըրտ, ուրախ եմ որ քեզ տեսայ...

Մօտեցաւ ինծի՝ ձեռքը երկնցուցած եւ տաքուկ ժպիտ մը դէմքին վրայ։

— Միակ անձը զոր կ՚ուզէի տեսնել այս դժոխքին մէջ...

Յօնքերս վեր բարձրացուցի։

— Ի՞նչ եղեր է մեր գիւղը որ չես հաներ։

Խնդաց՝ վրդովումով։

— Երկար պատմութիւն է, ամէն բան ինծի հակառակ կը քալէ, բժիշկ... պիտի խմես չէ՞...

— Շնորհակալ եմ, այո...

Զանգակը սեղմեց ու յետոյ բազկաթոռին մէջ նետուեցաւ։

— Ծամծմելու պէտք չկայ, ըսաւ տխրութեամբ. սարսափելի կացութեան մէջ եմ, չիտակը բնաւ չեմ գիտեր թէ ինչպէս մէջէն պիտի ելլեմ...

— Ի՞նչ պատահեր է, ըսի կարեկցաբար։

— Խորթ հայրս...

— Ի՞նչ ըրաւ որ...

— Բան մը ըրած չունի դեռ, բայց տեսնենք ինչ պիտի ընէ...

Զանգակին պատասխանը եկաւ. սպասաւորը Րէլֆ ըմպելիք ապսպրեց. սպասաւորին մեկնումէն ետքը, բազկաթոռին մէջ ինկաւ նորէն՝ յօնքերը պռստած։

— Լո՞ւրջ բան կայ, հարցուցի։

Գլուխը թօթուեց։

— Այս անգամ ալ համբերութիւնը հատաւ, ըսաւ լալկան ձայնով մը։

Իր բառերուն ծանրակշիռ շեշտէն ճմարտութիւն կարելի էր հասկնալ որ կարեւոր բան կար ըսածին մէջ։ Րէլֆ մը պատահելու էր որպէսզի յուզուէր։

(Շար.)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Clacière 15 – 70

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	Տարեկան	Վեցամսեայ	Եռամսեայ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 24 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
DIMANCHE 24 Novembre 1935

11 ՏԱՐԻ — 11e Année No. 2970

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՅԻ ԽՕՍՔ

«ԱՐԱՐԱՏԻ ՕՐԸ»

Յիշատակի տօն մը, եւս, այսօր, կիրակի, Արարատի տարեդարձին առթիւ: Այս անգամ Փարիզի մէջ:

Սեպտեմբեր 19ին է Արարատի տարեդարձը: Մարսէյլի մէջ տօնեցին սեպտեմբեր 29ին, նախաձեռնութեամբ Հայ Լեգէոնականներու Միութեան: Այսօր ալ ֆրանսական բանակի նախկին հայ կամաւորներն են որ կ'ուզեն կատարել իրենց պարտականութիւնը:

Մեր կեանքի հակասութիւններէն մէկն ալ այս է,— միշտ վիրուցան եւ պատահական:

Ոչինչ: «Ուշ լինի, նուշ լինի»: Գոնէ մխիթարուինք որ նախկին կամաւորները վերջապէս քով քովի եկած են, պանծացնելու համար հայկական հերոսամարտ մը:

Կ'ուզէնք հաւատալ թէ այս տօնակատարութիւնը ամէնէն առաջ իրենց հոգին պիտի թարմացնէ, տարիներու թարթափումներէն յետոյ:

Միջազգային է տօնակատարութեան ծրագիրը, եւ տաւելապէս կը ձգտի ծանօթացնել կամ յիշեցնել մեր արժէքները՝ այս ժողովուրդին եւ անոր վարիչ տարրերուն, ինչպէս եղաւ Մարսէյլի մէջ:

Ատոր համար ալ, անհրաժեշտ է մեր մասնակցութիւնը արժեցնել հոծ բազմութեամբ, Անծանօթ Զինուորի դամբարանէն մինչեւ հանդիսարահը:

Որքան ալ սակաւաթիւ ըլլան օտար հիւրերը, անոնց մէկ աչքը բաւական է, դատելու համար մեզ,— մեր ազգային գիտակցութիւնը եւ ինքնաճանաչումը:

Արդարեւ, ա՛յդ է որ ամէնէն աւելի կը պակսի մեր մէջ,— ինքնաճանաչում: Ուրիշ խօսքով, գնահատել մեր արժէքները եւ պաշտպանել, խանդավառուիլ ու թարմանալ:

Վերջապէս միայն սուգեր ու փլուզումներ չունեցանք մենք, այլեւ յաղթանակներ ու փառքեր, նոյնիսկ միջազգային ճակատի վրայ:

Աճաւասիկ Արարան, իր այնքան ամեհի ճակատումով եւ փառաւոր ելքով:

Թոյլ տուէք նորէն վկայութեան կանչել ականատես սպաներ:

— «Մարդկութեան հնարած բոլոր մահակները գործի էին այդ պահուն. թնդանօթ, գնդացիր, հրացան եւ ձեռնառումբերու անհելի տեղատարափի մը ու սոսկալի պայթիւններու մէջ, հայկական լեգէոնը անվարան ու գերմարդկային մարտնչումով մը կը յառաջանայ դէպի իր նպատակակէտը:

... Սուինները փայլատակեցին: Անտեղիտալի էր հայկական յամառութիւնը եւ ուժգին, բայց կործանիչ էր ու զարհուրելի հայ զինուորին օրհասական ճաչարի գրոհը, որուն արագ եւ անագորոյն հարուածներուն տակ ճարճատեցաւ բռնութեան ոգին... Անցաւ Արեւելեան Լեգէոնը թշնամի դիակներու վրայէն ու գրաւեց այն անմատչելի լեռները, որ վստահուած էին իրեն, այդ ահռելի ճակատամարտին մէջ»:

×

Միեւնոյն տաժանելի խորհրդածութիւնները՝ այս առթիւ ալ, ինչպէս նմանօրինակ տօնակատարութեանց առեն:

Հանդէս, թափօր, ճառ,— այս բոլորը լաւ: Անոնք ալ անհրաժեշտութիւններ են ամէնէն հզօր ազգերու համար իսկ: Ոչ մէկ ժողովուրդ, որ եւ է բազմութիւն չի կրնար ապրիլ առանց խանդավառութեան եւ հաւատքի:

Եւ սակայն, տօնակատարութիւնները շատ բան պիտի կորսնցնէին իրենց արժէքէն, եթէ վերջանային ճառով ու ծափով: Եթէ տեւէին միայն այնքան որքան հանդէսին յայտագիրը: Եթէ զանանային աղբիւր ներշնչման, շող մը ցուցնելով, նոր հետք մը բանալով:

Այսպէս, օրուան տօնակատարութիւնը չի՞ կրնար ծառայել թափեցնելու բոլոր տեսակի ռազմիկները, լեգէոնական թէ զինուոր, կամաւոր թէ սպայ, համախմբուելու մէկ դրօշի տակ, միեւնոյն գետնին վրայ,— մարտական կազմակերպութիւն:

Թող իւրաքանչիւր թեւ պահէ իր ինքնավարութիւնը, քանի որ անկարելի կը համարուի բոլորը մէկ լուծել միեւնոյն կազմակերպութեան մէջ:

Բայց, ինչո՞ւ դժուար պիտի ըլլար հաստատել ներքին ամուր կապ մը, եւ զանազան միութիւններ վերածել մարտական համակցութեան մը:

Շատ լայն է ասպարէզը եւ բազմակողմանի են օրուան պահանջները:

Արդ, փոխանակ հակամարտ խմբակներ կազմելու եւ բազմաթիւ ճակատներ ստեղծելու, փոխանակ իրար խաչաձեւելու եւ ամբողջ համախմբումներ մէջտեղ նետելու, ինչո՞ւ չգտնել միացման կէտ մը, գործակցութեան գետին մը, իբրեւ լրացուցիչ տարրերը միեւնոյն գործունէութեան:

Գիտենք որ փորձեր եղած եւ ձախողած են: Մանրամասնութիւններով չենք հետաքրքրուիր:

Միայն մէկ պարագայ,— որ եւ է փորձ ի յառաջագունէ դատապարտուած է ձախողման, եթէ մարդիկ պիտի նախընտրեն սեփականութիւն խաղալ, միտք եւ սիրտ պղտորելով:

Գետին հարթելու համար, տարրական պայման է նախ ունենալ հիմնական դաւանանք մը,— Մենք զինուորներ ենք, սահմանուած՝ հայրենիքի ծառայութեան: Մենք պահակներն ենք ազգային արժէքներու եւ սրբութեանց, առանց որ եւ է վերապահութեան:

Եթէ բոլոր խմբակցութիւնները կենան այս գետնին վրայ, կամրան հարթուած է արդէն: Մնացեալը կը վերաբերի ասպարէզին պահանջներուն:

Շ.

ԼԵՕՆ ԹՈԼՍԹՈՅ ԵՒ ԳԻՒՂԻՆ ՏՂԱՔԸ

(Մահուան 25ամեակին առթիւ որ տօնուեցաւ նոյեմբեր 20ին)

Խորհրդային թերթերը նկարագրելով այս առթիւ սարքուած շքեղ տօնակատարութիւնները, կ'ըսեն թէ յեղափոխութենէն ի վեր հրատարակուած են 485 գործեր, որոնց աւելի քան 100ը 40 լեզուներով: Տպագրութեան թիւն եղած է 11,750,000 օրինակ:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԱԳՆԱՊԸ ԱՆՈՐՈՇ Է ՏԱԿԱՒԻՆ

ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆ ԳՈՅԱՑԱՒ ԿԱՐԳ ՄԸ ԿԷՏԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ ՇՆՈՐՀԻՒ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ԶԻՋՈՒՄՆԵՐՈՒՆ

Բայց ստահօգութիւնը չէ փարատած

Ուրբաթ օր, երկար բանակցութիւններէ վերջ, կարելի եղաւ համաձայնութեան գետին մը գտնել ելմտական հարցերու մասին: Երեսփ. Ժողովի ելմտական յանձնաժողովին արմատական անդամները առտուն կը պնդէին իրենց տեսակէտներու վրայ, մերժելով որ եւ է իրաւախոհութիւն: Առաջին քուէարկութեան առեն,21 անդամներէն տասն ի նպաստ կառավարութեան ծրագրին, 13 հոգի՝ հակառակ, իսկ 8 հոգի ձեռնպահ մնացին: Ասոր վրայ յանձնաժողովին նախագահը հեռախօսին գլուխն անցնելով Պ. Էռիոյի միջամտութիւնը խնդրեց: Երկար բանակցերէ վերջ, որոնց միջոցին կարգ մը աջմակողմեան միջադէպեր ալ պատահեցան, արմատական անդամները հաւանեցան ընդունիլ կառավարութեան ծրագիրը: Այս արդիւնքը նպաստաւոր ազդեցութիւն գործեց սակարանին վրայ եւ արժեթուղթերը բարձրացան:

Կնքուած համաձայնութեամբ, կարգ մը մեղմացումներ կը հաստատուին պետական պաշտօնեաներու թոշակներուն կրճատման մէջ: Յուլիս 16ի հրամանագիր-օրէնքով, բոլոր թոշակները ենթակայ են 10 առ հարիւր կրճատման: Նոր ծրագրով, որ եւ է կրճատումէ ազատ պիտի ըլլան 8000էն պակաս թոշակները, իսկ 8000էն 12,000 ֆրանքի թոշակներուն վրայ պիտի ըլլան հետեւեալ զեղչերը.— 2 առ հարիւր՝ 8000–9000 ֆրանքի համար, 4 առ հարիւր՝ 9001 — 10,000ի, 6 առ հարիւր՝ 10,001—11,000ի, 8 առ հարիւր՝ 11001 —12,000ի համար: Այս կարգադրութեամբ կառավարութիւնը կը կորսնցնէ 125 միլիոն ֆրանք:

Ընդունուեցաւ նաեւ ժամանակաւոր կարգադրութիւն մը, կարգ մը տուրքերու կրճատման համար: Իրենց հաւանութեան փոխարէն, յանձնաժողովին ընկերվարական, համայնավար եւ արմատական անդամները կը պահանջեն անպատճառ լուծել հայրենասիրական կազմակերպութիւնները եւ հանգստեան թոշակներու սնտուկ մը հաստատել կարելի եղածին չափ շուտ:

Մինչ այս մինչ այն, անդադար ոսկի կը հոսի դէպի արտասահման: Անցեալ օր ամերիկեան շոգենաւ մը 244 միլիոն ֆրանքի ոսկի փոխադրեց դէպի Մ. Նահանգները: Թէեւ Լոնտոնէն մաս մը ոսկի եկաւ Փարիզ, բայց մտահոգութիւնը չէ փարատած: Լուրջ վախեր կը տիրեն նաեւ ֆրանքի մասին: Պանքը տը Ֆրանսը մինչեւ այսօր կրցած է պահել 74 առ հարիւրի երաշխաւորութիւն մը (70,000,000,000 ֆրանքի պահեստ մը), եւ սակայն միջազգային շահադիտութիւնը միշտ կը սպառնայ: Նորէն շշուկներ կը լսուին ֆրանքին գինը կտրելու մասին: Միւս կողմէ իրազեկներ կ'ըսեն թէ ֆրանքը պիտի փրկուի բուն իսկ կացութեան ծանրութեան շնորհիւ, ինչպէս եղաւ ուրիշ անգամ:

Տագնապը թէ ելմտական է եւ թէ քաղաքական: Վարադոյրը ամբողջութեամբ պիտի բացուի յառաջիկայ շաբթու, երբ կը գումարուի խորհրդարանը: Ձախակողմեան հոսանքները ամուր կառչած են հայրենասիրական կազմակերպութեանց լուծման ծրագրին, իսկ աջերը կը պնդեն թէ ժողովրդական ճակատը կամ ձախակողմեան միութիւնը շատ աւելի ծանր վտանգ մըն է երկրին ապահովութեան համար: Երկու կողմէն ալ հարցապնդումներ պիտի ըլլան յառաջիկայ շաբթու, երեսփ. ժողովին մէջ:

Աջակողմեան առաջնորդներէն Փիէռ Թէթինժէ, հայրենասէր Երիտասարդներու քարտուղարը, կը գրէ թէ 1922էն ի վեր կարմիր խմբակցութիւնները պատճառ եղած են 1425 յարձակումներու, որոնց մէջ 32 հոգի սպաննուած եւ հարիւրաւորներ վիրաւորուած են: Այս առթիւ Լիմոժի վերջին արիւնհեղութիւնն ալ ձախակողմեաններուն կը վերագրէ: Գնդ. տը լա Ռոք նոր նամակ մը ուղղելով ներքին նախարարին, կը պահանջէ պատժել պատասխանատուները: Միեւնոյն տեղեկութիւններ կը հաղորդէ Ալժերիոյ մէջ սարքուած յեղափոխական ձեռնարկներու մասին եւ կը պահանջէ անհրաժեշտ միջոցները ձեռք առնել:

(Շար.ը կարդալ Գ. էջ)

Խռովայոյզ վիճակ Եգիպտոսի մէջ

Նոյեմբեր 22ի «Սուգի օրը», զոր կազմած էին ազգայնականները, պատճառ դարձաւ բազմաթիւ դէպքերու: Գահիրէի ժողովրդական թաղերուն մէջ խլրտումը շարունակուեցաւ անընդհատ: Ցուցարարները բազմաթիւ անգամներ ընդհարեցան ոստիկանութեան հետ: Որպէսզի ոստիկաններու բռնութեան չհանդիպին, ցուցարարները թափորներուն առջեւը ձգեր էին խումբ խումբ տղաքներ: Ոստիկանները հարկադրուեցան դաւազաններով ցրուել այս տղաքը կամ ժողվելով բեռնակառքերու մէջ նետել: Քաղաքը իրապէս սուգի երեւոյթ առած էր: Բոլոր խանութները փակուած էին եւ գիշերը փողոցները գրեթէ մութ էին, բոլոր լապտերները խորտակուած ըլլալով: Ցուցարարները տապալած էին բազմաթիւ կառքեր, կամ թշնամութեամբ եւ կամ իբրեւ պատնէշ գործածելու համար:

Առաջին խռովութեանց առթիւ վիրաւորուած ուսանողներէն մէկը, նախկին նախարար Շիւքրի պէյի զաւակը, մեռաւ նոյն օրը:

Գահիրէի վերաքննիչ ատեանի դատաւորները որոշեցին բողոքագիր մը ուղղել կառավարութեան, երիտասարդութեան հանդէպ գործուած բռնութեանց եւ անգլիական միջամտութեան դէմ: Այս բացառիկ իրողութեան մեծ կարեւորութիւն կուտան Գահիրէի մէջ:

*** Անգլիական զրահաւոր մը եւ երկու թորփիլահալածներ հասան Փորթ Սայիտ, ուր նմանապէս խռովութիւններ ծագած էին:

*** Կառավարութիւնը որոշեց Գահիրէի համալսարանը փակել մինչեւ նոյեմբեր 29, իմանալով որ ուսանողները որոշած են շարունակել դասադուլը:

Տնտեսական Պատիժները եւ Թուրքիա

Պոլսէն կը հեռագրեն թէ թրքական կառավարութիւնը խիստ միջոցներ ձեռք առած է, որպէսզի արգիլուած ապրանքներու գաղտնի կամ քօղարկեալ արտածումներ չկատարուին դէպի Թուրքիա: Թերթերը կը գրեն թէ իտալական փոխադրանաւ մը վար դրուեցաւ, երբ կ'փորձէր քրոմ բեռցնել Տէրինճէի նաւահանգիստին առջեւ: Ուրիշ նաւ մըն ալ, որ արգիլուած ապրանք կը տանէր Իտալիա, բռնուեցաւ Տարտանէլի առջեւ:

Անվերջ խօսակցութիւններ եւ տեսակցութիւններ

Ուրբաթ օր յաջորդաբար Պ. Լավալ այցելեցին պապական նուիրակը, իտալական, խորհրդային, թրքական եւ չեխական դեսպանները: Բնականաբար գաղտնի կը պահուին բոլոր խօսակցութիւնները: Իտալական դեսպանին տեսակցութիւնը անշուշտ կապ ունէր հապէշական հարցին հետ: Իտալական կառավարութիւնը լուրջ մտահոգութեան մատնուած է, իմանալով որ պատժական պետութիւնները կը խորհին արգիլել նաեւ քարիւղին արտածումը: Այդպիսի արգելք մը պիտի սաստկացնէ յարաբերութեանց լարումը:

Խորհրդային դեսպանին տեսակցութիւնը հետեւանք է ֆրանքօ-գերման բանակցութեանց, որոնց լարուած ուշադրութեամբ կը հետեւին Մոսկուայի մէջ: Իսկ թրքական դեսպանին տեսակցութիւնը կապ ունի պալքանեան միութեան եւ թուրքօ-ֆրանսական յարաբերութեանց հետ:

«Պատրաստ ենք ընդունելու հետեւանքները»

Ինչպէս գրած էինք, Անգլիա եւ Ֆրանսա զատ-զատ պատասխանեցին Իտալիոյ վերջին բողոքագրին: Անգլիական պատասխանը շատ չոր է: Կ'ըսէ թէ «անօգուտ է վերարծարծել իտալական ծանուցագրին մէջ յուզուած խնդիրները՝ պատժական անօրինութեանց մասին»: Ինչ կը վերաբերի Իտալիոյ սպառնալիքներուն, ծանուցագիրը կը յայտնէ թէ Անգլիա «պատրաստ է ընդունելու անխուսափելի հետեւանքները»: Եւ սակայն, կը փափաքի կարելի եղածին չափ շուտ դիւրացնել «ցաւալի վէճին» կարգադրութիւնը: Այս առթիւ ծանուցագիրը կը բացատրէ թէ Մեծն Բրիտանիա ուրիշ բան չէր կրնար ընել եթէ ոչ Ազգերու Դաշնակցութեան կողմը բռնել:

Ֆրանսական ծանուցագիրը աւելի մեղմ է, եւ կը յայտնէ թէ Ֆրանսա որքան ալ բարեկամական տրամադրութեամբ տոգորուած ըլլայ Իտալիոյ հանդէպ, չէր կրնար խուսափիլ Ա. Դ. ուխտին պարտադրած յանձնառութիւններէն: Այս առթիւ կը բացատրէ թէ ձեռք առնուած միջոցները թշնամական հանգամանք չունին:

Անգլ. կառավարութիւնը նախապէս Ֆրանսայի կարծիքը հարցուցած էր, միասին պատասխանելու համար, բայց յետոյ քաշուեցաւ, տեսնելով որ ֆրանսական ծանուցագիրը շատ փաղաքշական է:

ՊԱՅԹԻՒՆ ՄԸ ՏԵՂԻ ՈՒՆԵՑԱՒ Արլի ուժանակի գործարանին մէջ, քանդելով անոր մէկ մասը: Հինգ արժերկաթ բանուորներ մեռան:

«ԿԼԱՄԱԽՈՐ»Ը ԻՐ ՆԵՐՔԻՆ ԿԵԱՆՔՈՎ

(ԱՐԱՐԱՑԻ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻՒ)

Հայկական լեգէոնը աասւպի նման եկաւ ու անցաւ: Իր այս սրընթաց ճամբուն վրայ թողեց անջնջելի յիշատակներ: Այդ յիշատակները բաժանում եմ երկու շարքի: Առաջինը բըխում է իր գոյութեան իմաստէն, այն նպատակէն, որին գործադրման համար նա ծովեր կտրեց ու եկաւ զինուորագրուեցաւ եւ իր արիւնով սրբագրեց Արարայի ճակատամարտը, էքպէգի 32 օրերը, Մարաշի դիմադրութիւնն ու անսասելի նահանջը, Այնթապի կռիւները, ու մի շարք մէկ, երկու օր տեւող կռիւներ, որոնք մանր սաղերի պէս գալիս ու փայլ են սփռում գլխաւոր ճակատամարտ...

ծուլութիւն է, բայց ծուլութիւն չէ, ուրիշ բան է: Ի՞նչ պիտի ըլլայ մեր վիճակը, մենք հօս ճամբա՞յ չինելու ենք եկեր թէ կռուելու:

Երբ բժիշկը չըմպուին հիւանդու...

Հանէ Հայը:

— Այս իմ երկրացին է, անօթի է պէտք է խօսեմ հետը, մի բան տամ ուտելու:

— Արգիլուած է պիտի գուրս գայ: Ընդդիմութիւն կամաւորի կողմէց՝ սպառնալիք ենթասպայի կողմէց:

Կամաւորը անզօր, բարկութենից գետին ինկած կը գալարի եւ կը սկսի լալ:

— Անզգամներ, անգութներ, ես ծովեր եմ կտրել, եկել նրանց պա...

Մինս օրը բոլորը մօրուք են թողնում իբրեւ սուգի եւ բողոքի նշան:

Կամաւորի սիրտը պղտորել էր, պղտորւում է նաեւ միտքը: Նա զգում է որ խաբուած զոհն է, ուստի բացագանչում է.

— «Առէք ձեր զէնքերը, տւէք մեզ մեր ազատութիւնը: Պայմանագիր ենք ստորագրել մինչեւ պատերազմի վերջը, ուրիշները վերադառնում են իրենց տները, պատճառ չկայ որ «կամաւոր»ը մնայ զէնքի տակ»:

...

ԳՈՀԱՐ Ց. ԿԻԼԻԿԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԱՇՆԱՆԱՅԻՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

1. ԱՅԳՈՒՄ

Խաղողի այգում քայլում է, անցնում
Շողուն հայեացքով իմ թուխ հարսնացուն:
Կոլխոզի այգում, կանգնած իմ կողքին
Իր կամքն է ձուլում բոլորի կամքին..
Խաղող է քաղում եւ հետն էլ երգում
Ջահել հարսնացուս, ջահել երկրում:
Ցեղոյ կռացած, կթոցում դարսում
Ողկոյզ առ ողկոյզ խաղողը հասուն,
Ու մէկ էլ ձգւում ամբողջ հասակով,
Նայում ինձ ծածուկ թփի արանքով:
Զոյգ սեւ խաղողներ, աչքերը փայլուն,
Ծիծաղի մի փունջ շուրթերի ծալքում
Քամու պէս ննջուն իրանով իրա
Մինչեւ երեկոյ աշխատում է նա:
Իսկ երեկոյեան, մի ծածկոց մէջքին,
Հիւծած արեւի շողերից վերջին,
Մօտենում է ինձ, նայում կարօտով,
Եւ ձեռքս սեղմում հողաբոյր ձեռքով:
Մենք տուն ենք դառնում ծանօթ ուղիով,
Խաղողն է հասնում պատերի այն
կողմ:
Հաստատ քայլերով անցնում է, երգում,
Ջահել հարսնացուս ջահել երկրում:

2. ԱՂՋԿԱՅ ԵՐԳԸ

Ինչպէ՛ս ես ծաղկել, երկիր իմ ջահէլ,
Ինչպէ՛ս քո մասին այսօր չը երգել:
Արեւն է թառել ընդերքիդ դալար,
Ոսկի է փռել ճամբէքիդ ճանաչ:
Նոր հիւթ է ծծում ամէն մի լալա,
Ոսկի է հնչում ամէն մի կարկաչ:
Սարերի լանջին նոր դաշտ է, նոր
բերք,
Աշունը պէս - պէս մրգեր է բաշխում,
Ամէն առաւօտ նոր խինդ է ու երգ,
Ամէն իրիկուն՝ սատափն է նախշում:
Ինչպէ՛ս ես ծաղկել, երկիր իմ ջահէլ,
Ինչպէս քո մասին այսօր չըերգել:
Լուսինը վերից ցօղում է արծաթ
Մեր նոր տների կտուրի վրայ,
Այգի է դարձել ամէն մի բացատ,
Շուրջպար են կազմել ծառերը ահա:
Եւ դէմքը տուած հովին քո մարմանդ,
Հիւղեր, քաղաքներ զուգւում են,
փոխւում,
Հսկայ է դառնում ամէն մի աւան,
Հարո՛ւստ ես, հարո՛ւստ, երկիր իմ
շողուն...
Ինչպէ՛ս ես ծաղկել, երկիր իմ ջահէլ,
Ինչպէ՛ս քո մասին այսօր չըերգել:

ՀՌԻՓՍԻՄԷ ՊՕՂՈՍԵԱՆ

ԹՈԼՍԹՈՅԻ ՋՕՆՈՒԱԾ ԹԱՆԳԱՐԱՆԸ

Լ. Թոլսթոյի մահուան քսանհինգամեակին առթիւ Մոսկուայի մէջ ...

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

ՄԻՈՒԹԵՆԱԿԱՆԸ

Բաբեկամ մը ունիմ որուն մտաւորումն ու յանկերգն է.

— Միութիւնը...

Ամէն անգամ երբ իրեն կ'այցելեմ, ան կ'երգէ իր մեղեդին.

— Ի՞նչ պիտի ըլլայ այս ազգին վիճակը, առանց միութեան: ...

ԼԵՒՈՆ ԹՈԼՍԹՈՅ

(ՄԱՀՈՒԱՆ 25ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ, 1910 ՆՈՅ. 20)

...

ԹՈԼՍԹՈՅԻ ԿԵԱՆՔՆ ՈՒ ԳՈՐԾԸ

(ԻՐ ՄԱՀՈՒԱՆ 25ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ)

Կոմս Լէօն Նիկոլայեւիչ Թոլսթոյ ծնած է 1828ին, Եասնայիա Փոլիանա (Թուլա) եւ մեռած 1910 նոյ. 20ին: Կանուխէն որբ մնացած ըլլալով, իբրեւ ուսուցիչ ունեցաւ Ֆրանսացի մը, զոր իր Յիշատակներուն մէջ կը կոչէ Ժէռոմ անունով: Տասնըհինգ տարեկանին Վոլթէռ եւ Ռուսօ կը կարդար: Թէեւ քրիստոնեայ, 19 տարեկանէն այլ եւս չէր հաւատար եկեղեցիին: Ուսանողական կեանքը եղաւ փոթորկալից, մենամարտներով եւ գինարբուքներով: 1847ին ձգեց համալսարանը եւ հաստատուեցաւ Եասնայիա Փոլիանա, գիւղացիներուն մէջ ապրելու եւ անոնց օգտակար ըլլալու համար: Բայց այս ծրագիրը ձախողեցաւ եւ Թոլսթոյ 1851ին Կովկաս գնաց, ուր պաշտօնի կոչուեցաւ իբրեւ թնդանօթաձիգ ենթասպայ:

Իր առաջին գործը, «Մանկութիւն», հրատարակուեցաւ 1852ին, Փեթերպուրկի մէկ հանդէսին մէջ: Խրիմի պատերազմին ատեն նշանաւոր հանդիսացաւ Սեվաստափոլի մէջ եւ նշանակուեցաւ զօրաբաժնի հրամանատար: Յետոյ Փեթերպուրկ փոխադրուեցաւ, իրարու ետեւէ հրատարակելով «Երիտասարդութիւն», «Հանդի-

1858ին արտասահման անցաւ, այցելելով Զուիցերիա, Ֆրանսա եւ Գերմանիա: Այս առթիւ գրեց «Լիւցերն», «Ալպէր», «Երեք Մեռեալներ», «Ողջմտութիւն»: Ռուսաստան վերադարձաւ ճորտերու ազատագրութենէն քիչ առաջ: Իր գիւղին մէջ հաստատեց ձրիվարժ դպրոց մը՝ գիւղացիներու համար, հիմնեց մանկավարժական հանդէս մը եւ դարձաւ հաշտարար դատաւոր:

1862ին ամուսնացաւ Սօնիա Պէրսի հետ եւ ունեցաւ 13 զաւակներ: Ընտանեկան անդորրութեան մէջ էր որ գրեց «Պատերազմ եւ Խաղաղութիւն» (1864—69), պատկերներ՝ Նափոլէոն Ա.ի մղած պատերազմներէն եւ «Աննա Քարէնինա»: (Երկուքն ալ հայերէնի թարգմանուած):

1874էն սկսեալ խոշոր հարցական մը կը տանջէր իր միտքը — «Ինչո՞ւ»: Կ'ուզէր իմանալ կեանքի գաղտնիքը: Բարոյական ծանր տագնապէ մը յետոյ, զոր նկարագրած է «Իմ խոստովանութիւնս» գրքին մէջ, (1879—1882), Թոլսթոյ քաշուեցաւ աշխարհէն, սկսաւ արտ վարել եւ ձեռական աշխատանք կատարել: Միեւնոյն ատեն հրաժարեցաւ իր ստացուածքներէն: Որոշած էր դուրս չելլել գիւղէն: Բայց, հակառակ իր ձեռական աշխատանքին, չլքեց գրիչը: Հետզհետէ գրեց «Իվան Իլյիչի մահը» (1884—86), «Կրէյցերեան Սոնատը» (թարգմանուած հայերէնի), «Խաւարին ուժը» (թատերախաղ, 1895), «Տէր եւ ծառայ», «Ի՞նչ է Արուեստը» (1898), «Յարութիւն» (թարգմանուած հայերէնի), «Շէյքսփիրի եւ տրամի մասին» (1906), բազմաթիւ ժողովրդական պատմութիւններ եւ փիլիսոփայական ու բարոյագիտական գործեր, — «Ի՞նչ է իմ հաւատքս», «Աւետարանները», «Եկեղեցին եւ պետութիւնը», «Փրկութիւնը ձեր մէջ է» եւն.:

1910ին Սինոդը բանադրեց Թոլսթոյն իբրեւ հերձուածող եւ անաստուած: 1910 նոյ. 10ին Թոլսթոյ գաղտնապէս հեռացաւ իր տունէն, բոլորովին առանձին ապրելու համար, բայց շատ չանցած մեռաւ, թոքերու բորբոքման հետեւանքով:

1926ին հրատարակուեցաւ անգլիերէն թարգմանութիւնը իր անտիպ մէկ վէպին, «Դեւ»: Ուրիշ անտիպ գործ մը, «Ֆէտոր Քուզմիչի գաղտնիքը», ֆրանսերէն հրատարակուեցաւ 1925-ին:

Երկար ատեն անտեսելէ, նոյն իսկ արգելքի կամ գրաքննութեան ենթարկելէ յետոյ, խորհրդային իշխանութիւնը վերջին տարիներս հարկ դատեց խոնարհիլ այս բացառիկ տաղանդին առջեւ եւ անոր ամբողջական գործերուն հրատարակութեան ձեռնարկեց, մահուան 25ամեակին առթիւ:

Այս առթիւ սարքուեցան մեծ հանդէսներ, Խ. Միութեան բոլոր կեդրոններուն մէջ:

Իբրեւ գրագէտ կարեւորութիւն չէր տար գեղարուեստական պահանջներուն: Իր գլխաւոր վէպերուն մէջ ռուս ժողովուրդն է որ կը խլրտի, կը հեւայ իր անցեալով, տառապանքներով, տենչերով: Հաւասար յաջողութեամբ կը պատկերացնէ ոչ միայն գլխաւոր հերոսները, այլ եւ երկրորդական տիպարներ: Իր փիլիսոփայութեան հիմնական սկզբունքն էր «չարին չարով չդիմադրել»: Արդի քննադատութիւնը միջակ տեղ մը կու տայ իրեն, իբրեւ փիլիսոփայ:

Պուլկարացած հայ գրագէտի մը յայտնութիւնները եւ տեսութիւնները

— • —

ԽՄԲ. — Պուլկար կառավարական թերթը, Նովի Տնի տեսակցութիւն մը ունեցած է փրոֆ. Ս. Պալապանովի հետ, որ ծագումով Հայ է, ծանօթ է, մասամբ, մեր գրաքարին, եւ պուլկար մտաւորականութեան տիրական դէմքերէն մէկն է:

— Ի՞նչ խօսինք գրագէտի մասին. չէ՞ք տեսներ թէ ի՞նչպէս մեր մէջ, աչքերը պիտի հանեն այն գրագէտին, որ, թէեւ, պարտքերու տակ, երդիք մըն է շինած իր գլխուն վերեւ: Ոչ ոք կը տեսնէ մեծ տուները ...

— Կը յուսամ որ ինձ պիտի ըսէք հետաքրքրական բաներ այն շրջանակի մասին, ուրկէ սերած էք:

— Այո՛, նոյն իսկ աւելի քան հետաքրքրական: Հօրս պապը, անունով Մանօ (Մանուկ) Քէհեան, Փոքր Ասիոյ խորերէն է: Ան մեծ հարստութիւն մը վաստկեց շինելու համար բատրերկրեայ պարտէզներ, որպէսզի ջերմութիւն ու խոնաւութիւն տեւական ըլլան: Գալով Սկիւպ, Մէճլիսի նախագահ կ'ընտրուի: Բոլորը յարգանքով, սիրով եւ մեծ երկիւղածութեամբ կը նային իրեն ... Ան մէկն է Սկիւպի վարժարանի գլխաւոր հիմնադիրներէն, ինչպէս կը պատմէ Վ. Քընչեվ, իր աշխարհագրութեան եւ Մակեդոնիոյ նկարագրութեան մէջ: Ազգային դատաւորի նման բան մըն էր, որովհետեւ Թուրքերը եւս անոր հանդէպ այն զգացումները ունէին, ինչ որ Պուլկարները:

Այն միջոցներով որոնք խնայուած էին իր երեւակայական ստորերկրեայ պարտէզներով Ակնայ մէջ (Թրքահայաստան), ան Սկիւպի մէջ կը գնէ քանի մը ագարակներ:

Այդ ժամանակամիջոցին իր աղջիկը՝ Զոյցա (Զարուհի?), որ ամուսնացած էր այլապէս առակ եւ խիզախ վաճառականի մը հետ, մնացած էր Պոլիս, բոլորովին զուրկ ապրուստի միջոցներէ, մանուկը ձեռքին հայրս ....

Խեղճ Զոյցա մեծ մայրիկը: Մայրս մեռաւ վաղաժամ. գրեթէ ոչինչ կը յիշեմ իրմէ: Զիս խնամեց Զոյցա մեծ մայրիկը ու ինձ երգեց միշտ նոյն մօրայլ երգերը — հայերէն լեզուով, անշուշտ, որովհետեւ ան պուլկարերէն չէր գիտեր:

Հայրս — Սկիւպի երկրագործական դրամատան տնօրէնը, յետոյ՝ փաստաբան եղաւ, իսկ ագարակները կը կառավարէր նոյն մեծ մայր Զոյցան:

Մեծ ընտանիք մը եղանք: Ամէն ինչ կախում ունէր Զոյցա մեծ մայրիկէն: Լեցունկեկ եւ ուժեղ կին մըն էր: Մէկ ուսին վրայ հեռադիտակ, միւսին՝ հրացան: Յաճախ կը նստէր Օվչէ Փոլէի մէջ մեր աշտարակին չարտաքը եւ անկէ կը դիտէր աշխատաւորներն ու աղջիկները՝ որոնք կ'աշխատէին դաշտին մէջ: Եւ, ատեն ատեն, կը պարպէր, սաչմայով, անոնց վրայ, որոնք ըստ իրեն, չէին աշխատիր: Իր հեռադիտակը անվերջ կը դարձնէր ամէն կողմ: Յաճախ կը խնդրէի իրմէ չկրակել, որովհետեւ կրնար մէկը սպաննել ...

— Ոչ ոք պիտի սպաննեմ, որդի՛: Եւ եթէ հանդիպի մէկուն, թեթեւ պիտի զարնէ. սաչմա է սիրկա: Այլապէս չեն աշխատիր: Միայն դէշերուն կը կրակեմ: Իսկ աշխատողներուն կը ներեմ ամէն ինչ: Եթէ կակուղ երեւաս, գիջող ու բարի երեւաս, աւ աւելի կը լաւանայ եւ կ'ամչնայ դէշ ըլլալէ ...

ԹՈԼՍԹՈՅ ԳԻՒՂԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԱՏԵՆ

Հօրս բոոր ամուսնութիւններէն ծընած ենք 24 զաւակներ, մանչ ու աղջիկ: Ես առաջինն եմ: Բոլոր աղջիկները մեռած են: Իսկ մանչերէն ողջ մնացած ենք միայն վեց եղբայրներ, — ես, Խրիսթօ, Սթոյեան, Քոյին, Լազար, Մանչօ ... Մանչօն հերու աւարտեց ժիմնազը Քրակուէվանի մէջ, ու չեմ գիտեր թէ այժմ ինչ կ'ընէ: Չեմ գիտեր նոյնպէս թէ ինչ կ'ընեն իմ միւս եղբայրներս: Իսկ ասոնցմէ մէկուն՝ Լազարի հետ երբեք չնչած չենք միեւնոյն օդը. այժմ ան ամուսնացած է, ու միշտ սպասէ կը գրէ ինձ. — «Սիրելիս, կեանքիս մէջ երբեք չտեսած եղբայրս ... Թերեւս անդրաշխարհի մէջ իրար պիտի տեսնենք» ...

Եղբայրներէս չորսը Սկիւպ կը գտնուին ու միայն մէկը, Նիքոլա Պալապանով, որ դերասան է Ազգային Թատրոնի, քովս է (Սոֆիա). յաճախ իր հետ եմ, բարեբախտաբար: Միւսին համար, միայն երբ կը խորհիմ, տառապանքս ու յանցաւորութեան զգացումէն կը չարչարուիմ: Յետոյ ի՞նչպէս դարձայ գիւղական շրջիկ նպարավաճառ: Իբրեւ 14ամեայ պատանի, Սելանիկի գիմնազիոնը երկու՝ իսկ Սոֆիայինը մէկ տարի հետեւելէ վերջ, թէ ինչպէս հայրս ու ես անձամբ թաղման ծէսն ըրինք թաղեցինք քոյրս՝ Սլավեանքան, որովհետեւ քահանաները թաղման դրամը նախապէս ուզեցին՝ մինչ մենք ամէն ինչէ զուրկ մնացեր էինք, — այս բոլորը նկարագրուած են, մանրամասնօրէն, կենսագրութեանս մէջ ...

Ամուսնացած եմ եւ երկու աղջիկներ ունիմ: Օրինաւոր փրոֆէսէօր եմ պետական համալսարանի դասական բանասիրութեան: Ճիշդ քսանըեօթը տարիներէ ի վեր փրոֆէսէօր եմ: Ամսական 8500 լէվա կը ստանամ: Ուրիշ որ եւ է եկամուտ չունիմ: Երբեմն փոքր աշխատավարձ կը ստանամ՝ որ եւ է յօդուածի համար. բայց գործերուս մեծ մասը անվճար կ'առնեն, իսկ ես կ'ամչնամ ուզելը»:

Կ'ընդհատենք խօսակցութիւնը: Հեռախօսը կը հնչէ. Պալապանով կ'երթայ հեռախօսին քով ու կը նստի: Ոչ ոք կայ: Կը շարունակէ նստիլ: Կ'առնէ լսափողը. ո՞վ կը հնչեցնէ: Դէ՛հ, լաւ: Տուէք իրեն անոր հեռախօսը: Կրկին ոչ ոք կայ: Կը վերադառնայ:

— Ձեր շրջանակը ի՞նչ ազդեցու-

(Շար. ք կարդալ Դ. էջ)

վերջոյ աշխարհայեացքի, ապրելակերպի, բարոյական հայեցողութեան հիմնական տեսակէտներ որ խորացուցին վիհը:

Որքան ժամանակ որ Թոլսթոյ դեռ գրող մըն էր ու դեռ բարոյական հարցերու հետքը չէր սկսած իր մէջ, կինը կրնար հասկնալ զինքը, հետեւիլ իրեն ու չփումը աճել:

Բայց Թոլսթոյ, որքան տարիքը կը յառաջանար, ներքնապէս կ'այլափոխուէր, կ'ունենար բարոյական վերածնունդ մը: Աշխարհայինը, գործնականը, անցաւորը կը լքէր դառնալու համար մարդկային, մնայուն ու յաւիտենական հարցերուն:

Դեռ 1890ին Թոլսթոյ կը գրէր իր օրագրին մէջ:

— «Ես աշխարհ եկած եմ եւ պարտիմ ապրիլ ոչ թէ ընտանիքիս համար այլ Աստուծոյ համար»:

Այս բարոյական կեցուածքը անհասկնալի էր իր կնոջ, որ դեռ 1862-ին այսպէս արտայայտուած էր.

«Ան — Լ. Թոլսթօն — զիս նողկանքներու կ'ենթարկէ իր ժողովուրդով: Պէտք է նախընտրէ իր ընտանիքը — զոր ես կ'անձնաւորեմ, — կամ ժողովուրդը, զոր ջերմօրէն կը սիրէ, — մէկն ու մէկը: Ասիկա եսասիրութիւն է, գիտեմ, բայց այս աս է ...»:

Ահա կնոջական ինքնասիրութիւնը, եւ ընտանեկան եսասիրութիւնն էր որ խոտոր կը համեմատէր Թոլսթոյի այլասիրական ձգտումներուն հետ: Եւ երբ այդ հակումը սկսաւ արտայայտուիլ գործնական քայլերով, այսինքն երբ Թոլսթոյ անշահախնդրօրէն իրգըրական երկերը տրամադրեց ի նպաստ հանրային նպատակներուն, երբ իր դուռը բացաւ ջերմեռանդ գաղափարակիցներուն առջեւ, կնոջ վրդովումը պոռթկաց:

Ան կ'ենթադրէր որ Թոլսթոյ իրբազմանդամ ընտանիքը — 13 զաւակներ — կը զոհէ իր վերացական գաղափարներուն:

Ու վէճեր, նեղմիտ հաշիւներ, ու հսկողութիւն ու ջղայնութեան նոպաներ, ու ներքին տեսարաններ, որոնք բարոյապէս կը տանջէին մեծ մարդը:

Մինչեւ որ ան յանգեցաւ հուսկ վճռական որոշումին:

... Մեզի ներելի չէ անշուշտ քննել ու դատել մարդիկ. զիրենք հասկնալն իսկ այնքան դժուար է:

Բայց Թոլսթոյի կեանքին առջեւ, հարկադրուած ենք եզրակացնել, ափսոս, թէ խոէալը՝ աշխարհիս մէջ՝ խաչ մըն է յաճախ, ու ցաւագին հարցական մը՝ երազ, իրականութիւնը հաշտեցնելու փորձը՝ որ մեծ էակներուն տրուած է միայն:

Փ. ՍԱՆԱՍԱՐ

T. S. F.

ԿՈՄԻՏԱՍԻ ԳՈՐԾԵՐԸ ԱՆԹԵԼՈՎ

— • —

Ի յիշատակ ողբացեալ եւ անմոռանալի Վարդապետին, «Կիլիկիա» երգչախումբը, ղեկավարութեամբ Գ. Մ. Ալէմշահի եւ մասնակցութեամբ Օր. Ի. Պիւլպիւլեանի, պիտի երգէ Վարդապետին գործերը Poste Parisienը կայանէն (312 m. 8), կիրակի 8 դեկտեմբեր, առաւօտեան ժամը 9.45էն մինչեւ 10:

Poste Parisienը լսելի է նաեւ արտասահմանէն:

Երգերէն առաջ, յայտնի երաժիշտ եւ P.P.ի տնօրէն M. Mathieu, համառօտ կերպով պիտի խօսի «Հայ ժողովրդական երաժշտութեան» եւ Կոմիտաս վարդապետի մասին:

Զրոյցներ կը շրջին նաեւ ոսկիի արտածումը արգիլելու մասին։

*** Իրազեկներ գիտել կուտան թէ՝ մէկ միլիառ ֆրանքի նոր բաց մը պիտի գոյանայ, եթէ ընդունուի հանգստեան թոշակներու սնտուկի ծրագիրը, ինչպէս կը պահանջեն ձախերը։

Ֆրանսագերման բանակցութիւնները

Քաղաքական շրջանակներու մէջ մեծ կարեւորութիւն կ'ընծայեն Պերլինի ֆրանսական դեսպանին եւ Հիթլէրի տեսակցութեան, որ տեւած է երկու ժամ։ Այս տեսակցութենէն անմիջապէս վերջը, Փարիզի գերմանական դեսպանը Պերլին հասաւ, կացութեան մասին խորհրդակցելու համար։

Ֆրանսական մամուլը երկու մասի բաժնուած է այս տեսակցութեան արդիւնքի մասին։ Շատ մը թերթեր որ եւ է բարիք չեն սպասեր, ինկ ուրիշներ բարենշան կը համարին երեւոյթը։

Գերմանական թերթերը աւելի բաց կը խօսին, թէեւ մեծ հաւատք չունին որ կարելի ըլլայ լուրջ համաձայնութիւն մը գոյացնել։ Ամէնէն մեծ դժուարութիւնը կը կազմէ ֆրանքօ-խորհրդային դաշնագիրը։ Ֆրանսական խորհրդարանը պիտի կրնա՞յ մերժել անոր վաւերացումը,— ահա գլխաւոր հարցը։ Գերմանիա կը սպասէ որ Ֆրանսա լուրջ փոփոխութեան ենթարկէ իր վերջին տարիներու քաղաքականութիւնը։

Անգլիոյ մէջ լարուած ուշադրութեամբ կը հետեւին երկու երկիրներուն մերձեցման։ Կ'ըսուի թէ մօտերս Լոնտոն պիտի այցելէ Հիթլէրի մտերիմը։ Լոնտոնի մէջ այն կարծիքն ունին թէ Պ. Լավալ կ'ուզէ յաջողիլ հոն ուր Պոկան ձախողեցաւ։

ԵՐԿՈՒ ԷԳ ԱՌԻՒԾՆԵՐ ՓԱԽՉԵԼՈՎ ՀՈՒՄ ՀՈՒՄ ԿԵՐԱՆ ՄՍԱՎԱՃԱՌ ՄԸ

Փորձանք պակաս չէ Ավինեօնի գլխուն։ Վերջին ողողումներէն յետոյ, որոնց մէջ հայ փոքրաթիւ գաղութն ալ ծանր կորուստներ կրեց, ահա նոր արկած մը։

Քաղաքին մօտ, Պանեօլ-Սիւռ-Սէզ գիւղին մէջ երկու էգ առիւծներ փախչելով գառագեղէն, փողոցին մէջ յօշոտեցին եւ կերան մսավաճառ մը, Լամանիէօ, 37 տարեկան։ Աղէտը պատահեցաւ առտուան ժամը 5ին, երբ զոհին աղաղակներէն արթնցան գիւղացիները եւ սարսափահար օգնութեան պոռացին։ Անցորդ մը, որ քիչ մնաց նոյն ճակատագիրը պիտի ունենար, հազիւ կրցաւ ազատիլ, սուտ մեռել ձեւանալով եւ գետինը պառկելով։ Առիւծները հոտոտեցին եւ անցան։ Իր արթնամտութեան շնորհիւ փրկուեցաւ նաեւ լեհ այգեպան մը։ Մարդը իր առաջին այգեկութքը վայելելու գրաղած էր, երբ առիւծներէն մէկը իր վրայ ցատկեց, խածնելով ձախ թեւը։ Այգեպանը ելեկտրական լոյս մը ցոլացուց եւ առիւծը փախաւ, ընկերն ալ ետեւէն։

Օգնութեան աղաղակներուն վրայ, գիւղացիներ եւ ոստիկաններ հասնելով կրակ բացին եւ սպաննեցին երկու գազանները։

Երկու կողմն ալ յաջողութիւն կ'աւետեն

Երկու օրէ ի վեր հակասական լուրեր շրջան կ'ընեն ռազմաճակատի գործողութեանց մասին։ Հապէշները պաշտօնական զեկոյցով մը հաղորդեցին թէ կատաղի եւ գիրկընդխառն կռիւ մը տեղի ունեցած է նոյեմբեր 12ին, Մաքալէի եւ Ատովայի միջեւ, եւ Իտալացիները փախած են, ձգելով 300 դիակ, որոնց մէկը գնդապետ եւ ուրիշ երկու սպաներ, ինչպէս եւ չորս գնդացիր եւ 200 հրացան։ Ուրիշ զեկոյց մը կ'ըսէ թէ Ռաս Սէյումի զինուորները սպաննած են 100 Իտալացիներ, Մաքալէի հարաւակողմը։

Իտալացիները կը հերքեն այս յաղթանակը, ըսելով թէ սպաննուած են միայն չորս սպաներ եւ 50 Ասքարիներ։ Ցետոյ կը հաղորդեն թէ իրենց զօրքը գերի բռնած է 300 զինուոր, 500 ջորի, եւն.։

Իբրեւ ի՞նչ առած էր 50,000 ֆրանքը

Սթավիսքիի գործին դատավարութեան 16րդ նիստին մէջ, հարցաքննուեցաւ ծանօթ լրագրող Քամիյ Էմառ, որ կ'ամբաստանուի թէ 50,000 ֆրանք առած է։ Պ. Էմառ պատմեց թէ 1932ին էր որ ճանչցաւ Սերժ Ալեքսանդրը (ոչ իբրեւ Սթավիսքի), դրագէտ Ժոզէֆ Քէսէլի միջոցաւ, որ ճաշի հրաւիրելու եկած էր։ Երկու ամիս վերջը նորէն տեսնուեցան։ Քամիյ Էմառ գիրք մը հրատարակած ըլլալով միջազգայնական պարտքերու մասին, Ալեքսանդր տարբեր կարծիք ունէր եւ հետեւեալ դիտողութիւնն ըրաւ.— «Ես կը կարծեմ թէ Ֆրանսայի պէս մեծ երկիր մը պէտք է յարգէ իր ստորագրութիւնը»։ Այն ատեն էր որ նպաստ մը յանձնեց իր լրագրին համար։ Պ. Էմառ շատ բնական կը գտնէ այս բանը. «այդպիսի նպաստները ընթացիկ սովորութիւն են, մանաւանդ ընտրական պայքարներու ատեն»։ Եւ յիշեց թէ Քլէմանսօ 500,000 ֆրանք ստացաւ Քորնէլիոս Հէրցէն, իր թերթին համար, եւ երբեք չէր ծածկեր այս պարագան։ Բայց Ալեքսանդր ինչո՞ւ վճարեց այդ գումարը։ Էմառ գաղտնիքը կուռհեց երբ Ալեքսանդր կ'ուզէր փորձել առնել իր թերթին ռեւ-տրական եւ սեզոնաւորական ծանուցումները եւ վերջապէս գնել թերթը։ Ինք իրենքն ալ մերժեր է։

Տիկին Սթավիսքի կրկին յայտարարեց թէ որ եւ է տեղեկութիւն չունէր իր ամուսնին գործերէն։ Երբ հարցումները կը տեղային, նորէն մարեցաւ։ Ամբողջ հարցաքննութիւնը տեւեց 20 վայրկեան։

*** Քամիյ Էմառ իր յայտարարութեանց մէջ յիշեց նաեւ թէ Պանք տը Ֆրանսի ժամանակին 600,000 ֆրանքի գումար մը տրամադրած է ձախակողմեան կուսակցութեանց եւ 400,000 ֆրանք ալ աջակողմեան կուսակցութեանց...

— · —

ՈՒԹ ՀՈԳԻ ՄԵՌԱՆ Թարասքոն — Նիմ ճամբուն վրայ, երբ Ավինեօն — Նիմ ճեպընթացը զարնուեցաւ ինքնաշարժի մը։ Զոհերէն հինգը մեռան տեղն ու տեղը, իսկ երեք կիներ՝ հիւանդանոց փոխադրուած ատեն։ Վիրաւորներուն թիւը յայտնի չէ։

100 ՔԱՂԱՔՆԵՐՈՒ մէջ ցոյց պիտի կատարուի այսօր, հրամանագիր օրէնքներուն դէմ։

թիւն գործած է ձեր ստեղծագործութեան վրայ։

— Իմ գրական աշխատանքս ազդուած է միայն կեանքէն։ Ամէն բանաստեղծի եւ գրագէտի համար իմ խօսելս այն է որ ան արձագանգն ու քրոնիկն ըլլայ կեանքին, անոր բոլոր հրահանգներուն եւ երեւակայութեանց։ Այդպէս է եղած դասական հելլենական բանաստեղծութիւնը (Ցառաջ.— Պալապանով անժխտելի հեղինակութիւն մը ճանչցուած է այս ճիւղին մէջ)։

— Ինչո՞ւ կը գրէք։

— Կը գրեմ, որովհետեւ ըսելիք ունիմ։

— Ե՞րբ կը գրէք։

— Ատոր համար որ եւ է կանոն ու սկզբունք չունիմ. ե՞րբ կը գրեմ,— ցերեկ, գիշեր, ամառ, ձմեռ։ Ընդհանրապէս, կը խորհիմ թէ այդ ու նման սկզբունքներ լոկ միջակ գրողներու համար են։ Ես կը գրեմ երբ որ կարենամ եւ երբ որ ըսելիք մը ունիմ։ Կրնայ գիշերը ըլլալ, կրնայ ըլլալ որ արթննամ, եւ, յաճախ,— ուրախօրէն կ'աւելցնէ Պալապանով — ընդոստ կ'ելլեմ գիշերը, կէս գիշերէն վերջ, ու կրկին կը գրեմ ... կը գրեմ երազներուս մասին։ Մանաւանդ երբ կ'ենայ հոգիս՝ իմ այդ մեծ հոգերէս ու մտածումներէս, որոնք ինծի որ եւ է պէտք չունին, անիծեալներ ... կը գրեմ ողջերուն համար։ Ու գիտեմ թէ որ եւ է երեւակայական վախով են համակուած իմ թշնամիներս ու անոնք, որ կը խորհին թէ ինծի թշնամի են։ Ու գիտեմ, նաեւ թէ կան շատեր, որ զիս կը խեղաթիւրեն ու կ'այրեն զիս խեղդելու ցանկութենէն՝ բոլորովին անհիմն կերպով. իսկ առաւելապէս անոնք որ զիս կը ճանչնան, լաւ գիտեն թէ ինչ եմ։ Անոնք իմ դէմ կազմակերպուած են անգիր կանոնագրերով։ Եւ յաճախ կուգան խոստովանիլ այդ բանը, ու կը մեռնին ստորնացումէ, երբ կը հասկնան թէ երբեք չեմ վշտանար իրենց այդ ընթացքէն։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ ԿՈՄԻՏԷՆ դասախօսական ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները այս Չորեքշաբթի (27 Նոյ.), ժամը 8.30ին 32, Ave. Gobelinsի սրճարանի վերնայարկը։

կը խօսի ընկ. ՀԱՅԿ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ։ Նիւթ՝ «Յիշողութիւններ Ռուսական Հոկտեմբերեան Յեղափոխութենէն»։

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ - ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

կազմակերպուած՝ ՏԻԿ. Կ. ԽԱՉԻ ՊԱՆԷԼՕ-ՔԱՇԱՆԻ Մ.-ՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

Այսօր կիրակի նոյեմբեր 24, կէս օրէ վերջ ժամը 3ին

138 Avenue Aristide Briand (Route d'Orléans), Montrouge (Seine)

կը նախագահէ տիկին ԻԼԼԻՆ ԲԻՒԶԱՆԴ

կը դասախօսէ Օր. ՄԱՆՆԻԿ ՄԵԾԱՏՈՒՐԵԱՆ նիւթ ունենալով «Ծնողքին դերը մանուկին նախադպրոցեան դաստիարակութեան մէջ»

Թատր, երգ, պար եւ արտասանութիւն։ Մուտք՝ ծախքերու համար 3 ֆր.

Հաղորդ. միջոց.— փորթ տ'Օրլէանէն առնել 88 թիւ հանրակառքը եւ իջնել Լա վաշ նուար։

ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊԱԾ Է ԳՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ

Նոյեմբեր 25ին, երեկոյեան ժամը 8.30ին, ՍՕՍԻԷԹԷ ՍԱՎԱՆԹի D. սրահին մէջ

Հրաւիրուած են խօսելու՝

Պ. Պ. ՎՐԱՑԵԱՆ, ԶՕՊԱՆԵԱՆ եւ ՉԱՐԴԱՐԵԱՆ

բանախօսութենէն յետոյ տեղի կ'ունենայ մտքերու փոխանակութիւն։

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է։ Ոչ ոքի հրաւէր չէ ուղարկուած։

«ԱՐԱՐԱՅԻ ՕՐ»

կազմակերպուած՝ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿԻ ՀԱՅ ՆԱԽԿԻՆ ԿԱՄԱՒՈՐՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

Այսօր կիրակի, 24 Նոյեմբեր 1935

Ա. Մաս.— Այց Etoile Անծանօթ Զինուորին, առաւօտուն ժամը 10ին, ժամադրավայր Ave. Georges V.։

Հոգեհանգիստ, վերադարձին Հայոց Եկեղեցիին մէջ։

Բ. Մաս.— Երեկոյթ, «ՓԸԹԻ ԺՈՒՌՆԱԼ»ի սրահին մէջ, երեկոյեան ժամը ճիշդ 9ին, ներկայութեամբ քաղաքական, զինուորական իշխանութիւններու, ինչպէս նաեւ Փարիզի Քաղաքապետութեան, Préfectureի, U. N. C.ի եւ օտար Կամաւորներու Միութեան ներկայացուցիչներուն։

Ծրագիր.— Անուանակոչում նահատակուած Լէգէոնականներու, ՄԱՐՄԱՐԵԱՆ։ Արարայի կռիւը եւ Հայ Լեգէոնի դերը Սուրիոյ եւ Կիլիկիոյ մէջ տեղակալ ՏԱՏԵԱՆ։ Լուսարձակով ցոյց կը տրուի Սուէտիոյ Ռազմիկներու եւ ժողովուրդի փրկութիւնը ֆրանս. նաւատորմի կողմէն, լրացուցիչ տեղեկութիւններով Հրամ. Տ. Թէքէեան։ Լեգէոնի կազմութիւնը Ա. ՀԱՆԸՄԵԱՆ։

ԵՐԳԵՐ ԵՒ ՈՒՂԵՐՁՆԵՐ։

Պ. Փիլիպոս Ասատուրեան, Պ. Վահան Ասատուրեան եւ Օր. Եղիսաբէթ Ասատուրեան սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց սիրելի մօրը եւ հօրեղբօր կնոջ՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ ՄԱՐԻԱՄ ԱՍԱՏՈՒՐԵԱՆԻ

դառնաղէտ մահը որ տեղի ունեցաւ նոյեմբեր 22ին։

Յուղարկաւորութիւնը տեղի կ'ունենայ երկուշաբթի առաւօտ, Պիսէթրի հիւանդանոցին մէջ։

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբր այդ նկատել։

ՀԱՅՐԵՆԱԿԻՑՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Կ'ՈՒԶՈՒԻՆ հայ գործաւորներ եւ գործաւորուհիներ Թիսաժի, Մուլինաժի եւ Տրվիսաժի աշխատանքներու համար։

Գործարանը կը տրամադրէ օդասուն բնակարաններ եւ պարտէզ, շատ աժան գինով։

Մանրամասնութեանց համար գիմել Կարապետ Մէյլէմեճեանի, Usine Favot & Lefèvre Gendre à Virieu S)Bourbre (Isère).

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Clacière 15 – 70

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 փրանք	70 փրանք	35 փր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 փրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 փրանք	100 փրանք	—

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 26 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
MARDI 26 Novembre 1935

11 ՏԱՐԻ — 11e Année No. 2971 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

Կ'ՈՒԶԵՆՔ, ՉԵՆՔ ՈՒԶԵՐ, ՀՈՒՌՌԱ՜..,

Անոնք որ ներկայ եղան կիրակի գիշերուան հանդէսին — «Ազատայի Օրը» — հազիւ կրցան զսպել իրենց վրդովումը, տեսնելով բացարձակ բացակայութիւնը որ եւ է հայկական խորհրդանշանի։

Գտնուեցան զինուորագրածներ ալ որոնք ձգեցին գացին։

Արդարեւ, ֆրանսական բանակի հայ նախկին կամաւորները բե՛լք ըրեր էին արգիլել ազգային դրօշը։

Եւ «Փըթի ժուռնալ»ի բեմը կը ներկայացնէր անկերպարան, ժգոյն, լերկ տեսարան մը։ Ամբողջ «տէքոռ»ը թատերական ներկայացման մը տպաւորութիւնը կը գործէր եւ ուրիշ ոչինչ։ Կարծես աշունը կամ ձմեռը կը ներկայացնէին, ցուրտ ու մառայլ։

Ինչպէս հանդէսէն առաջ, դադարի պահուն ալ հանդիսականներ զարմանքով կը հարցնէին.

— Դրօշակ չունէի՞ք թէ յարմար չտեսաք ... Առտո՞ւն ալ այսպէս գացիք Անծանօթ Զինուորին դամբարանը ... Կարելի՞ է երեւակայել զինուորը առանց դրօշի, զինուորական յաղթանակի տօն մը առանց դրօշի ...

Պատասխա՞նը .— խուսափողական խօսքեր։ «Այսպէս, այնպէս, առտուն դրօշ կար, իրիկունն ալ պիտի ըլլա՛ր, բայց ... Պիտի բերէին, բերին, յետոյ ...»։

Լաւ է որ մնացեալը երբեք չլսէք, որպէսզի մարդոց փոքրոգութիւնը չպղտորէ ձեր սիրտը։

Երբ զինուորն ալ քաղաքականութիւն կը խաղայ եւ ինքն իրեն թոյլ կուտայ այնքան սմսեղուկ հոգեբանութիւն, երբ նախկին կամաւորներ անգամ կորսնցուցեր են իրենց արժանապատուութեան զգացումը, կը նշանակէ թէ ոչ խիկ Լոյս – Բաղաքը կրցեր է բան մը սորվեցնել մեր «սիվիլիզէ»ներուն։

Անձարակ խորամանկութեամբ մը, մարդիկ հայկականին հետ ջնջեր էին ֆրանսական դրօշն ալ, թէեւ միշտ պարծանքով կը յիշէին թէ հայ ռազմիկները կռուած են անոր շուքին տակ։

Հասկնալի է. եթէ ֆրանսականը պարզէին, պիտի հարկադրուէին հայկականն ալ պարզել։ Ուրեմն, ոչ մէկը, ոչ ալ միւսը։

Ահա ինչ որ կը կոչուի հայրենասիրական գիտակցութիւն ...

Փոքրոգութեան նմոյշ մը եւս,— Հ. Մ. Ը. Մ.ի արիները կուզեն բեմ բարձրանալ դրօշներով, եւ Կարգադիր Յանձնախումբը կամ անոր քանի մը անդամները կ'արգիլեն։

Զենք զարմանար. սակարկութիւնը նախապէս կատարուած ըլլալով, թէիչկ – փաստաբան համաձայններ եւ ամէն բան նախատեսեր էին։ «Եթէ չպարզէք, այնքան մարդ կը բերենք»։

Բարեբախտաբար ժողովուրդը պաղարիւն մնաց եւ հանդէսը վերջացաւ ցանկալի կարգապահութեամբ։

Այդ կարգապահութիւնն իսկ դաս մըն էր ֆրանսական բանակի հայ նախկին կամաւորներու Միութեան համար, որ կը յամառի վարկաբեկել ինքզինքը, միշտ խորթ եւ նենգ դիրք մը բռնելով հայկական արժէքներու հանդէպ։

Միայն դրօշի խնդիրը չէ որ լպրծուն ճամբու մը վրայ նետած է այս կազմակերպութիւնը։

Հակառակ բոլոր բարեացակամութեանց, Միութիւնը կը նախընտրէ մնալ «կաստա» մը, իր գոյութիւնը զգացնելով միայն հանդիսական առիթներու եւ արարողութեանց մէջ։

Ան կարծես կորսնցուցեր է իր կոչման գիտակցութիւնը, եւ նոյն իսկ իր սարքած տօներուն լրիւ պատմութիւնը չի գիտեր։

Քարացած հոգեբանութիւն մը վարադոյր քաշեր է այդ Միութեան աչքերուն, որոնք միշտ կը խուսափին չեչտակի նայիլ ամէնէն տարրական պահանջներուն։

Այսպէս է որ, դուք Միութիւնը չէք տեսներ, նաեւ, ոչ ապրիլեան սգահանդէսին, ոչ ալ անկախութեան տօնին։

Անոր վարիչները պատիւ կը սեպեն մասնակցիլ Թափօրներու, իրենց գոյութիւնը զգացնել Անծանօթ Զինուորի դամբարանին առջեւ, բայց խուսափիլ բուն ժողովրդական հանդէսներէն։

Երեւի տարիներէ ի վեր Փարիզ ապրած ըլլալով, իրենք զիրենք վեր կը դասեն այն ժողովուրդէն, որուն աննշան մէկ մասնիկն են իրենք ալ։

Դառնալով դրօշի հարցին, իրենց վերապահութիւնը կամ քէնը կոպիտ հակասութիւն մը չի՞ կազմեր իրենց զգացումներուն եւ պաշտօնական հանգամանքին հետ։

Ինչո՞ւ կը պարծենան Արարայով,— որովհետեւ հայկական դրօշակը փառաւոր յաղթանա՞կ մը տարաւ 1918 սեպտ. 18ին։

Բայց չէ՞ որ նոյն բազուկը խորհրդանշան մըն ալ ձգեց, Արարատէն մինչեւ Արարա։

Ի՞նչ տրամաբանութեամբ մէկուն տէր կ'ըլլան եւ միւսը կը մերժեն։

Ո՞ւր է տեսնուած ո եւ է զինուոր, առանց դրօշի։

Եռագոյնը կուսակցական դրօշ չէ։ Եռագոյնը ազգային խորհրդանշան է, քանի որ անոր ետեւէն բանակ է քալած,— պատմեց, ժամանակին, ձեր բարեկամներէն մէկը։ Եւ դուք ալ մասնիկներն էք նոյն բանակին, հոգ չէ թէ տարբեր ճակատի մը վրայ կռուած ըլլաք։

Արդ, ո՞րն է ձեր խորհրդանշանը, ձեր դրօշը, եթէ եռագոյնը հաճելի չէ ձեզի։

Եւ ինչո՞ւ տարիք ձեր ձեռքով էնվալիտի մէջ տեղաւորեցիք զայն, իբրեւ ազգային փառք։

Ո՞րը պիտի ըլլայ ձեր դրօշը, եթէ, վաղը, նորէն ճակատ հրաւիրեն ձեզ, «Բամ Փորտան»ի դղրդիւնով։

Կամաւոր առանց դրօշի՝ չի՞ նշանակեր զինուոր առանց ազգային խտէալի։

Ո՞րն է ձեր խտէալը, «կ'ուզենք – չենք ուզեր»ի այս գանելի վէճին մէջ։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՔԱՐԻՒՂԻ ԱՐԳԵԼՔԸ ՊԻՏԻ ՅԵՏԱՁԳՈՒԻ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴՐԱՆՔՈՎ

Իտալիա չի հանդուրժեր այդ խստութեան եւ կըսպառնայ խզումի Ազգ. Դաշնակցութենէն

Ինչպէս պիտի կարդաք քիչ անդին, Ազգերու Դաշնակցութեան պատժամիջոցներու յանձնախումբը նիստի հրաւիրուած է ուրբաթ օր, քննելու համար նոր նիւթերու եւ մասնաւորապէս քարիւղի արգելման խնդիրը։ Վերջին լուրերու համաձայն, Անգլիա եւ Ֆրանսա համաձայնած են յետաձգելու այդ ժողովը կամ նոր արգելքներուն գործադրութիւնը։ Պ. Լավալ վերջին 24 ժամուան մէջ երկու անգամ ունկնդրութեան ընդունելով Փարիզի անգլիական դեսպանը, բացատրած է իր դժուարութիւնները եւ նոր խստութեանց հետեւանքները։ Նախ անհրաժեշտ է որ ինք եւ Սըր Ս. Հօր ուրբաթ օր ներկայ ըլլան յանձնախումբի նիստին։ Արդ, ինք չի կրնար հեռանալ Փարիզէն, քանի որ հինգշաբթի օր կը վերաբացուի խորհրդարանը եւ ինք առ նուազն երկու օր ստիպուած է պաշտպանել կառավարութիւնը։ Յետոյ, ճիշդ այն միջոցին երբ հաշտարար բանակցութիւններ կը կատարուին, նոր արգելքները պիտի փակեն բոլոր ճամբաները, մանաւանդ որ Իտալիա հետզհետէ աւելի անհամբեր կը դառնայ։

Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ Մուսոլինի ոչ միայն թշնամական արարք մը պիտի համարի քարիւղի, երկաթի, պողպատի եւ ածուխի արգելքը, այլ եւ ազդանշան մը պատերազմի։ Նոյնիսկ հասկցուցեր է որ այդ պարագային պիտի քաշուի Ազգերու Դաշնակցութենէն։

Անգլիական դեսպանը այս բոլոր պարագաները Լոնտոն հաղորդելով, պատասխան ստացած է թէ Անգլիա համաձայն է յետաձգման։

Փարիզի աջակողմեան թերթերը կը շարունակեն արշաւել պատժական տնօրինութեանց դէմ։ Կիսապաշտօնական «Թան»ն անգամ, առանց շատ բաց խօսելու, կը թելադրէ կարճ կապել եւ Իտալիոյ յանձնել Թիկրէի, Օկատէնի եւ Տանաքիլի հողատարածութիւնը, մանաւանդ որ այդ հողերը արդէն կը գտնուին իտալական գրաւման տակ։ Թէեւ, թերթը կը խոստովանի թէ արքայից արքան չպիտի ընդունի այդպիսի առաջարկ մը։ «Մաթէն» սկիզբէն ի վեր հակառակ ըլլալով պատիժներու, կը հարցնէ.— Ազգերու Դաշնակցութեան պաշտօնը քաղաքակրթութիւն տարածե՞լ է, թէ վայրենիները պաշտպանել, երես դարձնելով քաղաքակրթութեան։ Կոմս տը Սէնթ Օլէռ, որ տարիներով Լոնտոնի դեսպանութիւնը վարած է, շատ ծանր կը գտնէ կացութիւնը եւ կ'ըսէ թէ Ազգերու Դաշնակցութեան բռնած դիրքը կը սպառնայ բոցավառել Եւրոպան։

«Ամբողջ քաղաքակիրթ աշխարհը պէտք է ծափահարէ Մուսոլինիի ձեռնարկը։ Եթովպիան Իտալիոյ ձգելը նոյնքան օրինաւոր է եւ անհրաժեշտ որքան Թրանսվալը Անգլիոյ եւ Մարոքը Ֆրանսայի թողուլը»։ Նոյն գաղափարները կը յայտնեն ուրիշ թերթեր եւ քաղաքագէտներ։

Հաբէշները յաղթանակնե՞ր շահած են

Հարրարէն կը հեռագրեն թէ հաբէշական երեք զօրամասեր, համագումար 25,000 հոգի, արագօրէն յառաջանալով Ֆանֆանի հովիտին մէջ, յաջողած են եա առնել կարգ մը դիրքեր։ Մայրաքաղաքին մէջ մեծ լաւատեսութիւն կը տիրէ հրասային կռիւներու մասին, որոնք վերսկսած են սաստկութեամբ։ Հիւսիսային ճակատին վրայ եւս մեծ գործունէութիւն կը տիրէ։

Իտալական հրամանատարութիւնը մանրամասնութիւններ չի հաղորդեր գործողութեանց մասին, սպասելով նոր սպարապետին ժամանման։

Նոր պետութիւն հիւսիսային Չինաստանի մէջ

Նոյեմբեր 24ին նոր պետութիւն մը կազմուեցաւ հիւսիսային Չինաստանի Հոփէյ նահանգին մէջ, ղեկավարութեամբ ինքնավար հակաբոլշեւիկ կոմիտէի մը, որուն կ'աջակցի ճափոնական կառավարութիւնը։ Առաջին քայլն է այս ընդհանուր ծրագրի մը, որուն համաձայն ինքնավարութիւն պիտի ստանան հինգ նահանգներ, իբրեւ մայրաքաղաք ունենալով Փէքինը։ Վերջին լուրերու համաձայն Թիէնցինի ժողովուրդը խուճապի մատնուած է։ Առեւտրականներ եւ ուրիշներ իրենց խանութները փակելով կը փախչին։ Անհամար փախստականներ լեցուած են ճամբաներուն վրայ։

Յունաստանի թագաւորը Աթէնք հասաւ

Եօրկիոս Բ. Աթէնք հասաւ երկուշաբթի օր, փոթորկալից ճամբորդութենէ մը վերջ։ « Հէլլի » յածանաւը, որով ճամբայ ելած էր Պրինտիզիէն, առաջին անգամ հանդիպեցաւ Քորֆու, ուր հսկայական խարոյկներ վառած էին փարոսին մօտ, ի պատիւ թագաւորին։ Յածանաւը անցաւ հարիւրաւոր նաւակներու մէջէն եւ ուղղուեցաւ դէպի Կորնթոսի ջրանցքը։ Երբ յածանաւը Իթակէի ջրանցքը մտաւ, 80,000 հանդիսականներ շարուած էին ծովափը եւ խելայեղ կանչեր կ'արձակէին։ Շատ մը մոլեռանդ արքայականներ այնքան խանդավառուած էին, որ ծովը նետուեցան ի պատիւ թագաւորին, մինչ ժողովուրդը ծաղիկներ կը նետէր ...

Ֆրանսայի ոսկին կը թռի միլիոններով

Ոսկիի արտածումը կը շարունակուի, թէ չոգենաւով եւ թէ օդանաւով։ Քսան թոն ձոյլ ոսկի, որ կ'արժէ 300 միլիոն Փրանք, շաբաթ օր Հավրէն Ամերիկա ղրկուեցաւ անգլիական շոգենաւով մը, իսկ 51 միլիոնի ոսկի ալ՝ կիրակի օր։ Միեւնոյն օրը օդանաւով Ամսթէրտամ եւ Պրիւքսէլ ղրկուեցաւ 35 միլիոն Փր. արժողութեամբ ոսկի։ Ուրիշ օդանաւ մը փոքրաքանակ ոսկի բերաւ Փարիզ։ (15 միլիոնը Սպանիայէն)։ Բաղդատելով արտածումն եւ ներածումը, առաջինը 370 միլիոն Փր.ի առաւելութիւն մը կը ցուցնէ։

Այս կացութեան առջեւ, երեսփ. ժողովին ելմտական յանձնաժողովը, որ նիստի մէջ էր ամբողջ շաբաթ օրը, որոշեց յառաջիկայ տարի կախուելիք ոսկեդրամին քանակը բարձրացնել 2,000,000,000 Փրանքի, ժողովուրդին վստահութիւնը վերահաստատելու համար։

Ամէն տարի որոշ քանակութեամբ ոսկեդրամ կոխելու քաղաքականութիւնը հաստատուեցաւ անցեալ տարի։ Առ այժմ այս դրամները հրապարակ չպիտի հանուին, բայց յաճախ զրոյց կը շրջի թէ կարգ մը արժեթուղթերու տոկոսները ոսկեդրամով պիտի վճարուին։

*** Քաղաքական կացութիւնը անորոշ է տակաւին։ Ելմտական յանձնաժողովը երէկ, երկուշաբթի, լսեց, ներքին, հանրօգուտ շինութեանց եւ աշ-

(Շարք.ը կարդալ Գ. էջ)

Շահէ եպիսկոպոս յանկարծամահ

Երեւանէն կը հեռագրեն թէ նոյեմբեր 24ին յանկարծամահ եղած է Շահէ եպիսկ. Գասպարեան, որ Հայաստան գացած էր վերջերս։

Հանգուցեալ եպիսկոպոսը, Անթիլիասի դպրեվանքին վերատեսուչն էր 4 — 5 տարիէ ի վեր եւ հրաժարեցաւ քանի մը ամիս առաջ։ Վերջերս Փարիզ կը գտնուէր եւ Էջմիածին գնաց, կաթողիկոսէն հրահանգներ ստանալու եւ յետոյ Ամերիկա վերադառնալու համար։ Արմաշի դպրեվանքի սաներէն էր, ձեռնադրուած՝ Եղիշէ արք. Դուրեանի կողմէ, որ չորս նորընծաներու նոր անուանակոչումը կատարած էր սիրուն բառախաղով մը,— Շաւարշ, Պարգեւ եւ Պսակ Շահէ։ (Իր օծակիցները, Շաւարշ, Պարգեւ եւ Պսակ վարդապետները, զոհ գացին հայաջինջ սարսափներուն)։ Ցիսուսը անցած էր։

Թուրքերը մէկ միլիոն գաղթական պիտի տեղաւորեն Թրակիոյ մէջ

Թուրքիոյ խորհրդարանի նոյեմբեր 18ի նիստին մէջ, առիպողաբար քուէարկուեցաւ օրինագիծ մը, որով գաղթականներու տեղաւորման գործը կը յանձնուի առողջապահական գործավարութեան։ Այս առթիւ ներքին գործավարը հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրաւ.

— « Արտասահմանի մեր ցեղակիցները, տեսնելով Թուրքիոյ բարօր վիճակը, կ'ուզեն հոս գալ։ Մեր պարտքն է՝ դուռները կռնակի վրայ բանալ անոնց առջեւ։ Կարճ ատենէն բոլորը պիտի գան եւ մեզի հետ պիտի ապրին չէն երկրին մէջ, չէն մթնոլորտի մը տակ, եւ անտարակոյս երջանիկ պիտի ըլլան » :

Ցիշելէ յետոյ որ 1923էն ի վեր 600,000 գաղթականներ եկած են, գործավարը շարունակեց. « Մինչեւ հիմա 65,000 հոգի տեղաւորուած են Թրակիոյ մէջ։ Նախորդ եւ ներկայ տարիներու վարկին մեծ մասը յատկացուեցաւ Թրակիոյ :

Ներկայիս 3000 գաղթականներ կը սպասեն Քոնսթանցա նաւ նստելու համար։ Կան նաեւ 5000 հոգի որոնք ծախած են իրենց տուները եւ հոն կը սպասեն։ Այս 8000 հոգին ձմեռէն առաջ պիտի տեղաւորուին Թրակիա. իսկ եթէ կարելի չըլլայ ասիկա՝ Իսթանպուլի շրջակաները պիտի զետեղուին։

Թուրքը չապրիր հոն, ուր չի տեսնուիր թրքական դրօշը։ Ռումանիոյ Թուրքերը կը ծախեն իրենց ինչքերը եւ կուգան։ Նոյնը նաեւ Պուլկարիոյ մէջ, ուրկէ 35 հազարէ աւելի անձեր եկան երկու տարուան ընթացքին։ Վերջին տեղեկութեանց համաձայն, 1000 ընտանիքներ հաշուեյարդարի ենթարկած են իրենց ինչքերը եւ կը սպասեն Պուլկարիոյ մէջ։

Մենք կ'ուզենք որոշ ատենէն առնուազն մէկ միլիոն հոգի տեսնել Թրակիոյ մէջ, Իսթանպուլը դուրս ըլլալով։ (Զայներ ինչպէ՛ս)։ Վերջին վիճակագրութիւնը ցոյց տուաւ որ Թուրքիա աշխարհի ամէնէն բազմածին երկիրներէն մէկն է։ Մեր բնակչութեան աճման համեմատութիւնը՝ հազարին 25 է։ Կէս միլիոն բնակիչ պիտի տեղաւորենք Թրակիա, որ այս ձեւով պիտի հասնի միւս նահանգներու բարօր, հարուստ եւ երջանիկ վիճակին։

Անցեալ տարի Ռումանիայէն եւ Պուլկարիայէն եկած գաղթականները անմիջապէս արտադրող դարձան։ Այսօր չկայ մէկ հատ իսկ բաց մնացած եւ անօթի գաղթական։ Եթէ ծախքը բոլոր տարիներու վրայ տարածենք, պետութիւնը մէկ հոգիի համար 20,000 ոսկի ծախսած կ'ըլլայ։ Բոլոր այս յաջողութիւնները կրնան իբրեւ օրինակ ցոյց տրուիլ դալիք սերունդներուն եւ ուրիշ երկիրներու » :

Յետոյ խօսք առաւ Տօքթ. Մազհար (Այտըն) եւ ըսաւ. «Անոնք որ կը ճանչնան Պուլկարներ, գիտեն թէ Թուրք գաղթականները Պուլկարիոյ մէջ շատ աւելի դառն եւ խոր խժդժութեանց կ'ենթարկուին, քան ինչ որ կը պատմեն եկողները կամ պաշտօնական տեղեկագիրները » :

Շիւքրիւ Գայա բեմ բարձրանալով ըսաւ. «Ամէն օր կը հետաքրքրուինք արտասահմանի մեր լեզուակիցներու եւ ցեղակիցներու ընկերային եւ անձնական կեանքով եւ ապատութեամբ։ Հաւաստիք առինք թէ մեր ցեղակիցները ո եւ է նեղութեան չեն ենթարկուած եւ չպիտի ենթարկուին։ Եթէ իմանանք որ նիւթական կամ բարոյական նեղութեան ենթարկուած են Թուրքերը, պարտաւոր ենք ապահովել անոնց ապրելու իրաւունքը։ Իսկ եթէ կատարուելիք ձեռնարկները չբաւեն, կան աւելի բարձր մարմիններ որոնց կրնանք դիմել։ Թուրք կառավարութիւնը չի կրնար անտարբեր մնալ, երբ Թուրք հանրային կարծիքը կ'ազդուի ի տես թրքական արիւնի մը հեղումին կամ Թուրքի մը ենթարկուած անիրաւութեան :

Ծեծեցին եւ կնիկ մարդու հագուստ հագցուցին

Անգլ. թերթ մ կը գրէ թէ Եթովպիոյ կայսրը վերջերս Հարրար գացած ատեն, խստիւ պատժեր է բարձրաստիճան սպայ մը, Շաֆֆարի որ ազնուական ընտանիքի մը կը պատկանի եւ ազնուականի պէս փախա՛ծ էր 700 քաջավարժ զինուորներու հետ, երբ Իտալացիները Կորահայի կը մօտենային։ Կայսրը այնքան բարկացած էր որ քիչ մնաց կախել պիտի տար. բայց նախընտրեց հրամայել որ բանտարկեն Ճիճիգայի մէջ։ Անցեալ շաբթու երբ Ճիճիգա գնաց, ժողովուրդը եւ զօրքը հաւաքեց հրապարակին վրայ, ձաղկեց դասալքութեան վատութիւնը, եւ յետոյ հրամանատարը բերել տուաւ։ Զինուորներ հանեցին իր սպիտակ պատմուճանը որ իր աստիճանը կը յատկանշէ, ձեռքերը կապեցին ցիցի մը եւ սկսան խարազանել, մինչեւ որ ուշաթափ եղաւ։ Յետոյ իր պատմուճանը նուիրեցին կնոջ մը որ մինչեւ վերջը կռուած էր գնդացիրով մը, իսկ դասալիք հրամանատարին հագցուցին կնոջական հագուստ մը։ Գոյքերն ալ գրաւելով յանձնեցին Զօր. Աֆէվարքի տղուն (Զօրավարը սպաննուած էր միեւնոյն կռիւներուն մէջ) :

ԹՈԼՍԹՈՅԻ ՄԱՀՈՒԱՆ 25ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ մասնաւոր կառախումբ մը Մոսկուայէն Թուլա տարաւ աւելի քան 200 խորհրդային եւ օտար գրագէտներ եւ օրագրողներ, որոնք այցելեցին Եասնայա—Փոլեզանա գիւղը։Այցելուները, պտտեցան Թոլսթոյի տունը, կալուածը եւ թանգարանները եւ շարք մը դեկուցումներ լսեցին։

Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ ՆԱԽԱԳԱՀԸ հաղորդեց թէ ամերիկեան նաւատորմին վրայ 4000 նաւաստիներ եւ սպաներ պիտի աւելնան 1936 — 1937ին։ Այս յաւելման տարեկան ծախքը պիտի ըլլայ 3,600,000 տոլար, եւ ծովային ուժը պիտի բարձրանայ 100,000 նաւաստիի :

ԿԱՐՄԻՐ ԳԻԾԷՆ ՆԵՐՍ

ՈՂԻՄՊՈՍԻ ՏԵՂԱՇԱՐԺԸ

5.— Մի խմբի դասեր

Այս չատ տխուր, չատ մռայլ պատմութեան մէջ կան եւ մխիթարական ու հրահանգիչ կողմեր: Ամէնից առաջ ա՛յն, որ Հայաստանում գիտակցւում է գործող անարդարութիւնը, եւ նոյն իսկ հայ բոլչեւիկի խիղճը այնքան բթացած ու սարկացած չէ, որ չըմբոստանայ ու չբողոքէ նիւթուող դաւերի եւ անիրաւութիւնների դէմ: Եթէ մի կողմից ցաւալի է, որ անվերջ «տեղաչարժերը», պաշտօնազրկումներն ու տեսակ տեսակ աքսորները Հայաստանից խլում են գործիչներից, համեմատաբար, լաւերին, միւս կողմից՝ մարդ մխիթարւում է տեսնելով, որ անգամ Ստալին - Բերիա — Խանջեանի տիրապետութեան տակ հայ ժողովրդի միտքն ու հոգին մնացել են կենդանի ու մաքուր: Երզնկեաններն ու Եսայեանները խորհրդանշան են սոսկ. նրանք արտայայտիչ են այն ներքին, քողարկուած խմորումների, այն անմար դժգոհանքի, որ Հայաստանում զարգանում ու ծաւալւում է ժողովրդական լայն դասգուածների մէջ եւ որի հիմնական իմաստը՝ Հայաստանի ազատագրումի տենչն է բռնութեամբ դրուած անարդար կապանքներից: Հայ ժողովուրդն է, Հայաստանի ուրոյն միջավայրը, որ իրար յետեւից ծնունդ է տալիս Լուկաշինների, Աչ. Յովհաննիսեանների, Տէր Գաբրիէլեանների ու Երզնկեանների:

Ով լաւ ծանօթ է խորհրդային պայմաններին եւ բոլչեւիկեան Ողիմպոսի սատուածներին, կարող է վկայել, որ քանի հայ բոլչեւիկները Հայաստանից դուրս են, նրանց մէջ, գաղափարի տեսակէտով, մեծ տարբերութիւններ չկան: Այդ բոլոր Կասեանները, Աւիսները, Աչ. Յովհաննիսեանները, Ս. Տէր Գաբրիէլեանները եւ ուրիշ չատեր՝ միեւնոյն ծառի պտուղներն են եւ Ռուսաստանում կամ Բագւում եղած ժամանակ հետեւում էին միեւնոյն գործելակերպի Հայաստանի վերաբերմամբ: Բնական է, սակայն, որ քիչ չատ խիղճ ու գիտակցութիւն ունեցող բոլչեւիկ ընկնի Հայաստան ու մի որոշ ժամանակ եփուի հայկական կաթսայում, որպէսզի դառնայ «ազգայնական», «ուկլոնիստ», «տրոցկիստ», էլ չգիտեմ ինչ որ սկսի փչել «Դաշնակցութեան դուդուկը»: Կրկնւում է «հայրենի» եւ «օտար» հողի պատմութիւնը. Արշակ Թագաւորի պէս Լուկաշիններն ու Տէր Գաբրիէլեաններն էլ հայ հողի վրայ դառնում են «առիւծ», իսկ Ռուսաստանում չարունակում են ծառայի պաչտօնը իրենց տէրերի մականի տակ:

Այսպէս է հայրենի օդի, միջավայրի ազդեցութիւնը: Այսպէս է իրերի տրամաբանութիւնը: Տեսութիւնն ու գաղափարը, յաճախ, մէկ բան են, գործը՝ ուրիշ: Անգամ ապազգային լենին - ստալինիզմը հայկական հողի վրայ ազգային պտուղներ է տալիս եւ ստիպում է մարդկանց մտածել տեղական, սեփական ժողովրդի կարիքների մասին: Վերջին ապացոյցը՝ Հայկական Ողիմպոսի այս նոր տեղաչարժն է:

Այդ տեղաչարժից բխում է եւ մի ուրիշ դաս — ա՛յն, որ մի անգամ եւս արդարանում է Հ. Յ. Դաշնակցութեան դիրքը Հայաստանի ներկայ վիճակի նկատմամբ: Իրաւունք ունին Խանջեանները: Երզնկեանները եւ Եսայեանները բառացի կերպով կրկնում են բոլոր այն մեղադրանքները, որոնք տարիներ չարունակ մեր քննադատութեան նիւթն են կազմում:

Ի՞նչ է Հ. Յ. Դաշնակցութեան դիրքը Հայաստանի խորհրդային իչխանութեան հանդէպ. Եթէ մի կողմ դնենք հիմնական պահանջը — միացեալ եւ անկախ Հայաստան — պէտք է պարզ ասենք, որ մեր երկրի տնտեսական, մշակութային ու քաղաքական խնդիրներում, չատ յաճախ, մեր տեսակէտները նոյնանում են ընդդիմադիր բոլչեւիկների տեսակէտներին: Մենք էլ ենք ասում ու կրկնում, որ Հայաստանի հողային պաչարը փոքր է եւ անարդար ու վիրավորեցուցիչ է Թուրք քոչուորներ կերակրել հայկական արօտավայրերով: Միայն մենք աւելցնում ենք նաեւ, որ հայկական հողային պաչարի ներկայ վիճակը հետեւանք է եւ երկրի կամայական սահմանների: Մենք պահանջում ենք, որ Ղարաբաղ, Ախալքալաք, Նախիջեւան կցուին Հայաստանին, որպէսզի դէթ մասամբ հողի սովը Հայաստանում մեղմանայ եւ գոնէ փոքր չափով վերականգնուի խախտուած հաւասարակշռութիւնը:

Մենք էլ ենք պնդում—թուերով ու փաստերով յաճախ ցոյց տալիս— որ Հայաստանը Խորհ. Միութեան մէջ եւ Անդրկովկասի ծոցում երրորդական ու չորրորդական գծի վրայ է դրուած: Պետական եւ հանրային կեանքի բոլոր բնագաւառներում Հայաստանը մեկուսացուած է, անտեսուած է, իրաւազրկուած: Նոյնն են ասում եւ բոլչեւիկ «ուկլոնիստները», մինչեւ —լով կոմկուսի ներքին պայմանների իրական ծանօթութիւնից:

Մենք էլ ենք կրկնում եւ հազար ու մի փաստերով հաստատում, որ կենտրոնից կիրառուող տնտեսական քաղաքականութեան հետեւանքով Հայաստանը դրուած է գաղութային վիճակի մէջ եւ սանձարձակ կերպով չահագործւում է Մոսկուայի եւ Թիֆլիսի կողմից: Բառ առ բառ նոյնն են ասում աչա եւ Երզնկեաններն ու Ավագեանները:

Մենք էլ ենք ցոյց տալիս, որ Կովկասում ազգային հաւասարութիւն եւ համերաչխութիւն գոյութիւն չունի, որ բոլչեւիկեան կառավարական գործելակերպը «բաժանէ, որ տիրես»ի քաղաքականութիւնն է: Նոյնը հաստատում են աչա եւ Հայկոմկուսի Կենտկոմի անդամ Այվազեանները, «ալքոհոլի գոլորչու» մէջով կատարած մերկացումներով:

Մենք էլ ենք ասում, որ Հայաստանի տեղական արդիւնաբերութիւնն ու երկրագործութիւնը չեն քաջալերւում, ղոհաբերւում են ի հաչիւ կենտրոնի կարիքների: Նոյնը հաստատում են այսօր եւ երկար տարիներ Հայաստանի տնտեսութեան ղեկավարութեան գլուխ կանգնած Երզնկեանները:

Մենք էլ պնդում ենք, որ Հայաստանը համահաւասարութեան եւ անդրկովկասեան ընդհանուր պիւտճէից աւելի քիչ է ստանում, քան Ազրբէջանն ու Վրաստանը: Նոյնը պնդում են եւ ընդդիմադիր բոլչեւիկները:

Շարունակե՞նք այս թուումն մասանց: Դեռ չա՞տ բան կարելի է ասել, բայց այսքանն էլ բաւական է հաստատելու համար այն փաստը, որ հայ բոլչեւիկներն էլ, երբ իրապէս կանգնում են հայկական հողի վրայ, կամայ ակամայ, ստիպուած են որդեգրել Հ. Յ. Դաշնակցութեան պաչտպանած գաղափարները: Երկրի տրամաբանութիւնն է այդ, որ միեւնոյն ժամանակ ապացոյց է մեր կուսակցութեան գաղափարների կենսունակութեան:

Հ. Յ. Դաշնակցութեան եւ հայ կոմունիստների հիմնական տարբերութիւններից մէկն էլ այն է, որ մենք մեր սկզբունքները մշակելիս եւ մեր գործունէութեան մէջ՝ մեկնում ենք հայկական միջավայրի թելադրանքներից, իսկ նրանք՝ տեսական, ընդհանրական վարդապետութեան պարտադրութիւններից:

Այդ պատճառով ինչ որ ասում է Դաշնակցութիւնը՝ միշտ համապատասխանում է Հայաստանի ու հայ ժողովրդի չահերին, ինչ որ ասում են բոլչեւիկները՝ յաճախ հակասում է այդ չահերին: Այդ է պատճառը, որ Դաշնակցութեան պահանջներն ու կարգախօսները միշտ կենդանի են, լայն արձագանգ են գտնում հայ ժողովրդի սրտերում եւ ծառայում են Հայաստանի բարօրութեան, բոլչեւիկեան պահանջներն ու կարգախօսները յաճախ մնում են Հայաստանի բարօրութեան եւ խուլ կամ բացայայտ թշնամանքի են արժանանում ժողովրդի կողմից: Եւ այդ է պատճառը նոյնպէս, որ անկախ աչխարհագրական դիրքից, Հայաստանում լինի թէ Սիբիրում, Քալիֆորնիայում թէ Բրազիլիայում, Դաշնակցութիւնը միշտ եւ ամէն տեղ թարգման եւ արտայայտիչ է հայկական կարիքների ու պահանջների, իսկ բոլչեւիկը, նոյն իսկ Հայաստանում, անընդունակ է ըմբռնելու ու խօսելու հայ աչխատաւորութեան իրական պէտքերը, եւ երբ սա կամ նա կարողանում է ըմբռնել եւ արտայայտել այդ պէտքերը, նզովքի ու բանադրանքի եւ ծանրածանր պատիժների առարկայ է դառնում:

Կրկնում եմ՝ այս բոլոր տխուր դէպքերի մէջ կան եւ մխիթարական կէտեր: Դէթ մենք՝ Դաշնակցականներս իրաւունք ունենք մխիթարուելու եւ բարոյական գոհացում զգալու, որ սկզբից մինչեւ վերջ կանգնած ենք եղել անսխալ ճանապարհի վրայ: Այդ ճանապարհով պէտք է քայլենք եւ այսուհետեւ:

Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ

(Վերջ)

** 755ին Բիւզանդիոնի Կոստանդին Ե. կայսեր հրամանով Հայաստանէն Պուլկարիա բերուած են Պաւղիկեան աղանդաւորներ, մանաւանդ Թէոդոսուպոլսէ (Կարին) եւ Մելիտինիայէ (Մալաթիա) չրջաններէն:

** 1794էն ասդին հայ բոլոր պարբերականներու թիւը կը հասնի 1586: Այս քանակէն Հայաստանի մէջ կան միայն 1179 նմոյշներ, ուրեմն կը պակսին 407 նմոյչներ:

ԱՆՀԵՏԱՑՈՂ ԴԷՄՔԵՐ

ՅՈՒԼԻԿ ԽԱՆՋԱԴԵԱՆ

Խորհրդային մամուլը հաղորդեց մահը Յուլիկ Խանջադեանի, սեպտ. 19ին, Մոսկուայի մէջ:

Գաղթաչխարհին անծանօթ անուն մըն է անհետացող դէմքը: Կովկասահայ գործիչները կը ճանչնան Խանջադեանը իբրեւ հայ սոց. դեմոկրատ կուսակցութեան անդամ եւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան երդուեալ հակառակորդ: Սակայն մեր նպատակը չէ ուրուագծել անոր քաղաքական դիմագիծը: Բաւական է միայն յիշատակել, որ Խանջադեան կոյր, նզովող հակառակորդ մը չէր: Ըլլալով ազնիւ նկարագրի տէր մէկը, ան կը պոռթկար, երբ արդարութիւնը ոտնահարուէր,— նոյն իսկ հակառակորդին հանդէպ:

Դեռ մեր յիշողութեան մէջ թարմ է անոր պատմական ելոյթը Երեւանի մէջ 1926ի ամառը, երբ այժմ չընորհազուրկ Արամայիս Երզնկեանը բանախօսութեան մը մէջ փորձեց գլխիվայր չրջել մեր վերջին յիսնամեակի յեղափոխական ազատագրական չարժման պատմութիւնը: Խանջադեան բարոյական իր ամբողջ հասակով ծառացաւ Երզնկեանի յերիւրանքներու դէմ եւ քաջութիւնը ունեցաւ ընդհանուր հալածանքներու եւ ձերբակալութիւններու այդ օրերուն հնչեցնել արդարութեան ձայնը: Այս մէկ հատիկ փաստն իսկ կը բաւէ ճանչնալու իր քաղաքական եւ բարոյական նկարագիրը:

Կ'ուզէի քանի մը խօսք ըսել Յուլիկ Խանջադեանի մասին, իբրեւ Երեւանի համալսարանի դասախօսի:

Հայաստանի համալսարանը խորհրդային իչխանութեան պարծանքներէն մէկն կը կազմէ: Սակայն չատ քիչերուն յայտնի է թէ ինչպիսի կեղծումներով ունեցաւ եւ ձեւ առաւ հայ մշակոյթի այդ բարձրագոյն փառաբանը:

Երեւանի համալսարանը հիմնուած է Հայաստանի հանրապետութեան օրով, 1920ի սկիզբները: Ցաւօք պատմական դէպքերը ընդհատեցին անոր բնականոն ընթացքը եւ միայն 1921ի աչնան էր, որ համալսարանն ունեցաւ ուսումնական աչխատանքի, ունենալով բժշկական, մաթեմաթիկի, պատմա - գրական եւ ընկերաբանական բաժիններ: Սկզբնական տարիները համալսարանը բոլչեւիկներու կողմէ անտեսուած էր եւ նոյն իսկ քիչ մըն ալ խորթ աչքով կը դիտէին զայն: Եւ եթէ հակառակ ատոր այդ հիմնարկութիւնը իսկական համալսարան դարձաւ, այդ արդիւնք է այն ղոհաբերութեան եւ անձնուէր աչխատանքին զոր երեւան բերին ուսանողներն ու դասախօսները:

Բառիս իմաստը հասկնալու համար, պէտք է ծանօթ ըլլալ Հայաստանի 1921—22ի պայմաններուն: Սով, համաճարակ, բնակարաններու պակաս, կեանքի տարրական պահանջներու չգոյութիւն, անստոյգ ու թարթափուն վիճակ եւ ամէն մարդ օրուան հացերով կլանուած: Եւ այդ զարհուրելի պայմաններու մէջ, ուսանողը պէտք է օրուան 6—8 ժամ աչխատանքէ վերջ դեռ համալսարան յաճախէր ու դասախօսութիւնները գրի առնէր: Իսկ դասախօսները, որոնց չատերը ոչ միայն աչխատասենեակ, այլ եւ դրասեղան մը իսկ չունէին, պէտք է գիտութիւնը սերմնէին յոգնատանջ ուսանողներուն: Սակայն հրաչքը կատարուեցաւ եւ համալսարանը հաստատուն խարիսխ նետեց: Իսկ թէ բոլչեւիկներու կողմէ որչափ կ'արհամարհուէր համալսարանը կը բաւէ միայն ըսել, որ ուսումնական երրորդ տարուան վերջը 900 ուսանողներու մէջ բոլչեւիկ ուսանողներու թիւը հազիւ 33ի կը հասնէր: Համայնավար երիտասարդութիւնը գիտութեան կարիքը չունէր որովհետեւ առանց ուսումի ալ բարձր պաչտօններու էր հասած եւ ասոնցմէ ոմանց ձեռքին տակ քանի մը համալսարանաւարտ մարդիկ կ'աչխատէին... Իրենց տգիտութեան ու տհասութեան արդիւնքները միայն տարիներ վերջ զգացին եւ ներկայիս ամէն համայնավար երիտասարդի վսեմ բաղձանքն է ուսանողի կոչման արժանանալ:

Դժխոյային այդ օրերուն հայ ուսանողը եւ դասախօսը գերմարդկային ճիգեր թափեցին եւ յաղթական ելան: Անկասկած, գիտութեան ծարաւն էր, որ ուսանողը կը կապէր համալսարանին: Սակայն, գոյութիւն ունէր նաեւ ուրիչ ազդակ մը,— դասախօսներու եւ ուսանողներու սերտ կապը: Ուսանողին համար դասախօսը չոր ու ցամաք դասատու չէր միայն, այլ եւ անոր մտերիմ եւ հաւատարիմ բարեկամը: Չեմ կարծեր թէ աչխարհիս որ եւ է համալսարանին մէջ այնքան պարզ ու ընկերական յարաբերութիւններ հաստատուած ըլլան դասախօսին եւ ուսանողին միջեւ, որքան Երեւանի համալսարանին մէջ, սկզբնական տարիները: Սիրելով ու յարգելով իրար, երկուքը միասին աւելի եւս կը սիրէին համալսարանը:

Ուսանողներուն մօտենալու եւ անոնց բարեկամութիւնը եւ վստահութիւնը չահելու տեսակէտէն մասնաւոր տեղ կը գրաւէր Յուլիկ Խանջադեանը, որ համալսարանի ընկերաբանական բաժնի վարիչն էր եւ միաժամանակ համալսարանի վարչութեան անդամ (վարչութիւնը կը կազմէին համալսարանի ռեկտորը եւ բաժիններու վարիչները): Վստահօրէն կրնանք յայտարարել, որ համալսարանի ամէնէն սիրուած դասախօսը Յուլիկ Խանջադեանն էր:

Իր հեռաքրքրական դասախօսութիւնները, հեզ ու ազնիւ բնաւորութիւնը, բազմակողմանի զարգացումը եւ պարզ ու ընկերական վարմունքը, զինքը մատչելի ու սիրելի կը դարձնէին ամէնուն համար: Համալսարանէն ներս թէ դուրս, ան միշտ մնաց ուսանողին լաւագոյն բարեկամն ու ընկերը: Ըլլալով Ալեքսանդր Միասնիկեանի անձնական բարեկամը, կըցաւ նաեւ կառավարութեան մօտ բարձր պահել համալսարանի վարկը:

Թէեւ Խանջադեանը գրականութեան դասախօս չէր, սակայն յինելով գրական քննադատ, մեծապէս նպաստեց ուսանողութեան գրական միութեան աչխատանքներուն: Այդ միութիւնը հիմնուեցաւ առաջին իսկ տարին եւ իր դերը մեծ եղաւ ոչ միայն համալսարանի ներքին կեանքին, այլ եւ Երեւանի գրական չրջանակներուն մէջ: Յ. Խանջադեան մեր այդ միութեան ոգին էր եւ մղիչ ուժը: Յաճախ ինքը կը զեկուցանէր այս կամ այն գրագէտի մասին եւ Խանջադեանը լսելէ վերջն էր, որ կը զգայինք թէ հայ գրականութիւնն ալ իր արժանաւոր տեղն ունի միջազգային գրական անդաստանին մէջ: Առանձնապէս հիացած մըն էր հայկական երգիծանքի եւ բազմաթիւ անգամներ խօսած է Պարոնեանի ու Գամառ Քաթիպայի մասին: Այս կամ այն նիւթի չուրջ խօսած ատեն երբեք չէր վիրաւորեր ո եւ է մէկուն զգացումները, ջանալով միայն վեր հանել հեղինակին գրական արժանիքները: Ոչ միայն ձեւով, այլ եւ բովանդակութեամբ հայկական գրականութեան պաչտպանումը սրբութիւն սրբոց էր: Նզովող ու միակողմանի ըմբռնումներ չունէր հայ ազգային մշակոյթին հանդէպ, բայց եւ այդ մշակոյթին գլխաւոր ու հաւատաւոր սատարողներէն էր: Խորհրդային պայմաններու մէջ առնուազն հերոսութիւն էր այդ: Յ. Խանջադեան հայկական մշակոյթի հերոս - ախոյեաններէն էր:

Որքա՜ն տառապած պէտք է ըլլայ այդ մարդու նուրբ ու զգայուն հոգին, երբ վերջին տարիները ուրիչ մտաւորականներու կարգին ինք եւս հալածանքի ենթարկուեցաւ, հեռացուելով համալսարանէն ու իր սիրելի ուսանողներէն ... Համալսարանի իր խակ պաչտօնակից դասախօսները իրեն դէմ ամբոխավար յօդուածներ ստորագրեցին ու վերջն ալ զրկեցին այն միջավայրէն, ուր միայն կրնար յարատեւել իր կեանքը: Դժուար է պատկերացնել թէ ի՜նչ ողբերգութիւն է ապրած այդ լաւագոյն հայ մարդը ... :

Սիրելի ուսուցիչ եւ բարեկամ, թող վերջին մխիթարանքդ այն ըլլայ, որ նախկին ուսանողներդ կը բաժնեն վիշտդ եւ իրենց սրտին մէջ վառ կը պահեն յիշատակիդ անշէջ կանթեղը:

ԱՇՈՏ - ԱՐԾՐՈՒՆԻ

«Հայ Երգի Օր»

«Միփառ» եւ «Կոմիտաս» երգչախումբերու միացումով կազմակերպուած «Հայ Երգի Օր»ը սովորական երգահանդէս մը պէտք չէ նկատել Փարիզի հայ գեղարուեստական կեանքին մէջ:

«Հայ Երգի Օրը» անհրաժեչտութիւն մըն էր եւ աւելի զգալի պահանջ մը, որ կուգայ իրագործել զոյգ երգչախումբերու միացեալ վարչութիւնը, ղեկավարութեամբ երաժչտագէտ Պ. Արայ Պարթեւեանի:

Ինչպէս ուրիչ կազմակերպութիւններ իրենց «Օր»ը ունին, արդար է որ հայ երգն ալ իր «Օր»ը ունենայ, եւ գէթ տարին մէկ անգամ հայ երգասեր երիտասարդութիւնը կազմակերպուած ու մշակուած ձեւով, բոլորն երգէ հայ բազմաձայն երգը, պանծացնելու հին ու նոր երաժչտագէտ հեղինակները, եւ անոնց գործերով ծանօթացնելու եւ պայծառացնելու մեզ, հայ մշակոյթի ամէնէն հարազատ արժէքին, հայ երաժչտութեան մէջ:

Լուրջ է մեր նպատակն ու առաջադրութիւնը, եւ այդ գիտակցութեամբ ձեռնարկած ենք գործին, սիրով յանձն առնելով այն բոլոր նիւթական, բարոյական եւ նոյնիսկ ֆիզիքական դժուարութիւնները, որպէսզի ոչ թէ մէկ անգամուան համար, այլ իւրաքանչիւր տարի «Հայ Երգի Օր»ը անխզելի կազմակերպուի, եւ ատով պաչտօնական ըլլայ:

Այս տարուան մեր առաջին համերգին համար երկու յաջորդ կիրակիները՝ 8 եւ 15 դեկտեմբեր՝ դրաւած ենք: 80ը անցնող Արմէններ եւ Արմենուհիներ բազմաձայն պիտի երգեն

ԷՋ ՄԸ ԿԻԼԻԿԻՈՅ ՊԱՏՄՈՒԹԵՆԷՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՎԵՐՋԻՆ ԹԱԳԱՒՈՐԸ

ԼԵՒՈՆ Ե. ԼՈՒՍԻՆԵԱՆ

Կարոլոս Զ. ցոյց տուաւ իրեն ամենամեծ յարգանքը, եւ զինքը դիմաւորելու զրկեց իր տան գլխաւոր սպաները, որոնք մինչեւ պալատ ընկերացան իրեն: Իր մուտքի միջոցին, Թագաւորը չնորհալիր ձեւով գահէն վար իջաւ, ազնուաբար բարեւեց, եւ զայն ողջագուրելէն ետքը յայտարարեց թէ վերջին ծայր կը հրճուէր իր ժամանման համար:

Քանի մը օր յետոյ ի պատիւ իրեն, խնջոյք մը սարքեցին Լուվրի մէջ: Ներկայ եղան Կարոլոս Թագաւորը, իր հօրեղբայրները, Պուրկոնեի, Պերրիի եւ Պուրպոնի դուքսերը, ինչպէս նաեւ բազմաթիւ դրանիկներ: Լեւոն մեծ եւ ընդհանուր հետաքրքրութիւն արթնցուց իր արկածներուն պատմութեամբ ու այն յայտնութեամբ, զոր ըրաւ Արեւելքի կացութեան մասին: Այն հարցումներով որ միամտութեամբ ուղղեցին իրեն, կարելի է դատել Եւրոպան, թէ ինչքան անգէտ էր այն Ասիացի բարբարոս Թուրքերու եւ չարժումներու մասին զորս կը յուսային եւ կը կարծէին նուաճել:

Անյագ հետաքրքրութեամբ մտիկ ըրին իր հաղորդած տեղեկութիւնները եւ դուչակութիւնները, վասնզի դիտել կուտայ Ֆրուասար,—«Մարդուն բնութիւնը մեծապէս հակամէտ է նոր բաներ լսելու»:

Լեւոն խօսեցաւ «Թաթարիստանի մեծ խանին (Խաքան) զօրութեան մասին, որ իր ձեռքէն յափշտակեց իր Թագաւորութիւնը եւ սուլթանին օգնութեամբ՝ Կ. Պոլսի կայսրը հարկատու ըրաւ: (Ֆրուասար հոս կը չփոթէ ԺԴ. դարու Փոքր Ասիոյ մէջ հաստատուած Մոնկոլները, Սուրիոյ եւ Պաղեստինի, Օսմանցի Թուրքերու՝ հարկատու սելճուքեան Թուրքերուն հետ. Ծ. Թ.).— Կ. Պոլիսը Թաթարներու օրէնքով կը կառավարուի, հարցուցին ազնուականները: — «Ոչ, պատասխանեց Թագաւորը, բայց անոնց յայտարարեց, թէ յոյն կայսրը իր աղջիկը խաղանին տալով ամուսնութեան միայն զինադադար ձեռք բերաւ: (Ինչ որ ճիշդ չէ: Մոնկոլներու խանը չէ, այլ Օսմանցի Թուրքերու սուլթանին՝ Օրխանին է որ Ժան Փալէօլօկ իր աղջիկը հարսնութեան տուաւ. Ծ. Թ.):

Եւ մարգարէի պէս խօսեցաւ Կ. Պոլսի մօտալուտ անկումի մասին, որ «գրաւուած էր արդէն՝ խաղանին սպաներուն ձեռքով, եւ Յոյներու բնաջնջման մասին, «որ հոն կը մնան, անոնց չնորհիւ, եւ ստրկութեան մէջ: (Հոս ալ նոր սխալ մը կայ. Մոնկոլները չէին, այլ Օսմանցիներն էին, որ այն ատեն կը սպառնային յունական կայսրութեան):

Այս առթիւ հարցուցին իրեն.— «Թէ ի՞նչ տեսակ մարդիկ են Թուրքերը, եւ թէ մե՞ծ է անոնց իչխանութիւնը: Եւ Թագաւորը պատասխանեց.

— Թուրքերը ամէնէն ազնիւները, ամէնէն մեծերը եւ ամէնէն ահարկուները եղած են եւ ամէնէն խելացիները պատերազմի մէջ, երբ լաւ պետ մը ունեցած են, եւ թէ խաղանը ինչպէս որ Կ. Պոլսոյ կայսրը հարկատու ըրած է, Թուրքիոյ Թագաւորն ալ խաղանը, որ Ամուրատ պայքէն Թագ. կը կոչուի: (Այսպէս կը կոչէ Մուրատ Ա.ը, Օրխանի որդին):

Այս Սուլթանէն, Լեւոն, յայտարարեց, որ դանդատելու ոչինչ ունի, վասնզի որ եւ է չարիք չէ հասցուցած իրեն, եւ աւելցուց սա զարմանալի պարագան որ մասնաւորապէս փափաքեց իր արքայական հիւրընկալը.

— «Եւ մեծապէս կը սիրէ Ֆրանսական լեզուն, եւ անոնք որ մօտ կ'երթան, կ'ըսէ թէ աչխարհի բոլոր իչխաններէն ամէնէն աւելի պիտի ուզէր Ֆրանսայի Թագաւորը տեսնել, եւ երբ խօսին անոր մասին, մեծապէս կը գովէ զայն՝ իչխաններուն»:

Ալ աւելի բուռն եղաւ ունկնդիրներուն արմանքն ու զարմանքը, երբ Թագաւորը սկսաւ փառաբանել Թուրքերուն «աւելի քաղցրաբարոյ եւ աւելի մարդկային լուծը քան Թաթարներունը», վասնզի, «Ամուրատ պայքէն, երբ քաղաք մը նուաճէ, անոր մեծամասնքը միայն կը պահանջէ, ապա կը թողու իրենց հաւատքին մէջ, ոչ ոք կը հարստահարէ, եւ ոչ մէկ անհատ կը զրկէ իր ժառանգութենէն»:

Երբ իր խօսքերը վերջացուց, Կարոլոս Զ. Թագաւորը չնորհաւորեց զայն իր ցոյց տուած քաջասրտութեան, իր գլխէն անցած դարձածներուն համար, որոնց համբաւը կանխած էր զինքը՝ Ֆրանսայի մէջ, եւ որպէսզի թոյլ տայ որ ազնուականութեան վայել վիճակ մը ունենայ, տարեկան 6000 ֆրանքի եկամուտ մը ապահովեց իրեն, «ամսէ ամիս կանոնաւորաբար վճարելի, եւ անմիջապէս վճարեց իրեն 5000 ֆրանքի գումար մը, «որպէսզի սենեակները յարդարէ, սպասներ եւ մանր մունր պէտքերը հայթայթէ» (Ֆրուասար):

Բիչըրտի հետ կնքուած զինադադարը վերջանալու մօտ էր: Կարոլոս Անգլիա արչաւելու ծրագրի մը վրայ կը մտածէր, եւ այս նպատակով՝ Ֆլանտրի ծովափներուն վրայ զօրախումբեր հաւաքած եւ մթերած էր կարեւոր պարէններ:

1385ի գարնան, մեծ ժողով մը գումարեցին, Թագաւորին, իր հօրեղբայրներուն, իր Լուի եղբօր, Թուրէնի դուքսին եւ Ֆրանսայի ամէնէն նչանաւոր զօրապետներուն ներկայութեան: Հայաստանի Թագաւորն ալ ներկայ էր:

Պատերազմը մինչեւ վերջը չարունակելու կողմնակից կուսակցութիւնը կարծես կը գերակչռէր: Լեւոն, որ չատ ծանօթ չէր լատիներէնի, եւ որ դժուարութեամբ կ'արտայայտուէր ֆրանսերէնով, մինչեւ այն ատեն լռութիւն պահած էր: Այդ օրը սակայն, խաղաղութեան ի նպաստ խօսեցաւ, ըսաւ թէ երկու երկիրներու համար ալ խրատախոհութիւն մը անհրաժեշտ էր, եւ այսպէս եզրակացուց.

— «Իմ խորհուրդներուս անկեղծութեան մասին, ամէն կասկած փարատելու համար, պատրաստ եմ այս հաչտարար պաչտօնը կատարել: Ոչ մէկ բարեկամական կապ զիս Անգլիացիներու հետ կը կապէ, եւ թերեւս աւելի յաջողիմ պիտի քան ձեր ազգէն պատգամաւոր մը, որուն հանդէպ անողոք ատելութիւն մը կը սնուցանեն» (Religieux de Saint-Denis. T.I. գլուխ Ե. էջ 321):

Այս առաջարկը ընդունեցին: Մնաց որ, Կարոլոս Զ. մեծապէս կը յարգէր մօտէն Հայաստանի Թագաւորը իր չափաւորութեան եւ դատողութեան ապահովութեանը համար:

(10)

(Շար.)

…հայաստանի եւ արտասահմանի 20ի հայ երաժշտագէտ հեղինակնե… մօտ հայ երգչախումբի համար գրուած …րու երգչախումբերը, ինչպէս նաեւ մօտ 10 եր… գործերը, …հաններու մեներգի եւ նուագի հա… …գրուած հեղինակութիւնները, …րոնք պիտի երգուին ու նուագուին …մանօթ արուեստագէտներու կողմէ։

…նշանաւոր կերպով պատրաստուած …կաքաղ մը հայ երաժշտագէտնե… …րոնց հեղինակութիւնները գր… …եթէ նոյն յայտագրով երկու կիրակի …երգաբար պիտի ներկայացուին …հասարակութեան, հարազատօ… …րէն ընտրելով այդ ժամանակաշրջա… …իւրաքանչիւր երաժշտագէտի երա… …կան ըմբռնումն ու ներաշխար… …ին արտացոլումը։

Ինչպէս կը տեսնենք, աննախընթաց …յայտագրով, երաժշտական մեծ …ելք մըն է «Հայ Երգի Օր»ը, եւ …մէկ Հայ պէտք է որ անմասն մնայ …ու գրկուի, քանի որ այդպիսի յայ… …ագրով երգահանդէս մը ցարդ չէ …կազմակերպուած գաղութներու մէջ։ Պ. Արայ Պարթեւեանի եւ զոյգ երգ… …խումբերու անխոնջ անդամներուն …այս անգամ թափած ջանքն ու սպա… …ծ զոհողութիւնները ջերմ քաջա… …րութեան եւ գնահատանքի արժանի …են, եւ այդ քաջալերութիւնը հարկ է …որ խօսքէն գործի անցնի։

Ուրեմն բոլորին պարտքն է ամէն …կերպով քաջալերել սոյն բացառիկ …համերգը, նախ Հայ երաժշտական …ստեղծագործութեան վայելքն ըմ… …բռնելու, եւ յետոյ նուագողոյն …երգչաց տուրքը տալու համար ա… …նոր։

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ

կերակցութիւն 1500, Նախկին Պատերազմիկ Հայ Սպաներու Միութիւն 1500, Փարիզի Հայ Ուսանողական Միութիւն 1000, Հոգաբարձութիւն Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ Փարիզի 500, Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութիւն 1000։

Առանցմէ զատ, հայաշէր ֆրանսիացի գումար մը նախատեսուեցաւ դրամագլուխ տալու համար այն խնդրանքներուն որոնք նահանգապետներու եւ քաղաքապետներու կողմէ կ'ուղղուին Պ. Բանի, ի նպաստ կեդրոններէ հեռու ապրող չքաւոր հայ գաղթականներու։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՈՂՈՂՈՒՄ ԵՐՐԵՄԷՋՈՆ ՎՆԱՍՆԵՐՈՒՆ

ՓԻԺԷ ՍԻՒՌ ԱՌԺԱՆ (Յառաջ) — Վերջին ողողումները մեծ վնաս պատճառեցին նաեւ մեր քաղաքին մէջ։ Ծերերն անգամ տեսած չէին այսպիսի աղէտ։ Հեղեղը քարուքանդ ըրաւ խեղճ տարագրին ամի մը պարտէզը ուր բանջարեղէն կը մշակէր։ Աղխատ գործարանը դեռ չի բանիր։ Իսկ անգործ հայրենակիցները գլխիկոր կ'ողբան դալիք սեւ օրերը։

Սիրելի «Յառաջ», այս առթիւ պատմեմ ուրիշ ցաւ մը։

Վերջերս քով քովի գալով ուղեցինք նոր տարուան առթիւ հանդէս մը սարքել եւ հրաւիրել ամբողջ գաղութը։ Մեր մէջ կար Զարշամպացի 17 տարեկան օրիորդ մը, որ այս յարմարութիւնն ունի եւ կրնայ բեմի վրայ խաղալ։ Երբ փորձեր կը կատարէինք քանի մը չարամիտ մարդիկ ուզելով խանգարել, գացին համոզեցին այդ աղջկան մայրը որ դուռը չբանայ, եթէ անգամ մըն ալ աղջիկը փորձի երթայ։ Անմիտ կինը այդպէս ալ կ'ընէ եւ երբ աղջիկը կը վերադառնայ, դուռը չի բանար։ Աղջիկը բարկութենէն կը կտրէ խոհանոցի պատուհանը եւ ներս մտնելով, վառարանը կը վառէ կը նստի մինչեւ առաւօտ…

** Ողողումներու միջոցին քանի տարեկան երիտասարդ մը երբ կը փորձէր անցնիլ հողի վակոնի մը վրայէն, վակոնը կը շրջի եւ ինք ջուրը կ'իյնայ։ Երկու Հայեր կը տեսնեն, բայց անտարբեր կը մնան։ Երիտասարդին նշանածը տեսնելով որ սիրականը ջուրը ինկած է, օգնութեան կ'աղաղակէ։ Դրացիները կը հասնին եւ 19 տարեկան հայ երիտասարդ մը ինքզինքը ջուրը նետելով կ'ազատէ զայն։

Անդրանիկ

ԱՎԻՆԵՕՆ.— Ինչպէս գրուած էր «Յառաջ»ի մէջ, մեր քաղաքն ալ ջուրերու մէջ մնաց։ 15—20 հայ ընտանիքներու բնակարանները ողողուեցան։

Անցեալ օր փողոցին մէջ հանդիպեցայ քանի մը հայ մանուկներու, ոտքերը բոպիկ, գլուխները բաց կ'արտասուէին.— Հայրիկ, հաց, մայրիկ սառեցայ… Բարեսիրտ Ֆրանսուհի մը տղաքը համբուրելով նուէր մը տուաւ։ Իսկ մեր ջիջե՞րը։ Եթէ հայերէն թերթ չեն կարդար, ֆրանսերէ՞ն ալ չեն կարդար, ոչէոզի հասկնան մեր վիճակը։

Լեւոն

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ու թանաքով եւ մելանով։

Նանսէնեան դրոշմաթուղթի ՀԱՍՈՅԹԻՆ ԲԱՇԽՈՒՄԸ

— • —

Նանսէնեան Դրոշմաթուղթի հասոյթին հայկական բաժնին բաշխման յանձնաժողովը իր երկրորդ նիստը գումարեց նոյեմբեր 5ին Նանսէնեան Միջազգային Օֆիսի Փարիզի պաշտօնատան մէջ, նախագահութեամբ Օֆիսին Ֆրանսայի ներկայացուցիչ Պ. Բանի։

Նանսէնեան Դրոշմաթուղթը հայկական բաժինին հասոյթի 1935ի երկրորդ եռամսեակին վերջը արտադրած է 49,711 ֆր., որ իբր աւանդ յանձնուած է Հ. Բ. Ը. Միութեան։ Յանձնաժողովը, իր վերջին նիստին մէջ, նկատողութեան առնելէ յետոյ պատրաստել հայ մարմիններուն ներկայացուցած ծրագիրները առկից առաջ իրենց ըստացած գումարներուն գործածութեան մասին յիշեալ գումարը յատկացուց հետեւեալ հայ կազմակերպութեանց.—

Աղքատախնամ Հայ Տիկնանց Ընկերակց. Մարսէյլի 14,000 ֆրանք, Աղքատախնամ Ընկերութիւն Փարիզի Լիոնի 4700, Աղքատախնամ Մարսէյի 12,000, Աղքատախնամ Մար… Լիոնի 4700, Հայ Աղքատախնամ Միութիւն Վալանսի 2000, Փարիզի Հայ Տիկնանց Միութեան Հ. Կարմիր Խաչի Օգն. Մասնաճիւղ 3000, Փարիզի Հայ Տիկնանց Միութեան Որբերու Օգն. Մասնաճիւղ 2000, Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Վարչութիւն 2000, Գործատէր Տիկնանց Ընկերութիւն 1000, Անարատ Յղութեան Քոյրերու Որբանոց 1000, Ռուսահայ Կանանց Միութիւն 1500, Հայ Գրողներու Ըն…

Արխայից Արխան չկրցաւ խաղալ մեծի…

Եթովպիոյ կայսրը Հարրար այցելեց քանի մը օր առաջ։ Այս առթիւ հետեւեալ մանրամասնը կը հաղորդէ Աժանս Հավաս.— Մուլթը կոխած էր նոյեմբեր 20ին, երբ երեք բեռնակառքերէ եւ ճամբորդի կառքերէ բաղկացած կարաւան մը որ Ճիճիքայէն կուգար, ներկայացաւ Հարրարի դրան առջեւ։ Ճամբու տուրքի եւ անցագիրներու պաշտօնեան չճանչնալով կայսրը, դժուարութիւն հանեց կարաւանը ընդունելու, որովհետեւ ճամբորդները արտօնագիր չունէին։ Աղմուկ չհանելու համար, կայսրը առժամապէս մտաւ մօտակայ Ս. Միքայէլ եկեղեցին, սպասելով որ պաշտօնեան խելքը տուն կանչէ։ Այդպէս ալ եղաւ, շնորհիւ Ֆրանսացի սպայի մը, որ շրջակաները կը պաշտօնավարէ իբրեւ ոստիկանութեան վարիչ եւ որ դուռները բանալ տուաւ։

Կայսրը առաջին անգամ այցելեց Ֆրանսական հիւանդանոցը, ուր կը դարմանուի քաջ կին մը։ Այս երիտասարդ Հապէշուհին, որ սպասուհի մըն էր, դէպի ռազմաճակատ ընկերացած էր իր տիրոջը, համաձայն տեղական սովորութեան։ Ճամբան իր տէրը աւազակներու հանդիպելով սպաննուեցաւ։ Սպասուհին անոր հրացանը առնելով ճամբան շարունակեց եւ մինակը հասաւ ճակատ, ուր կռուեցաւ եւ սրունքէն վիրաւորուելով Հարրար փոխադրուեցաւ։ Կայսրը ջերմապէս շնորհաւորեց այս քաջ կինը։

Մայնսի եպիսկոպոսին դատը

Գրած էինք թէ Պերլինի մէջ դատի քաշուած է գերապայծառ Փէթէր Լէկէ, Մայնցի եպիսկոպոսը, ամբաստանուելով թէ դրամ փախցուցած է Հոլանտա, հակառակ օրինական արգելքին։ Ընդհ. դատախազը պահանջեց հինգ տարի բանտարկութիւն, հինգ տարի քաղաքացիական իրաւունքներէ զրկում եւ 140,000 մարք տուգանք. հակառակ պարագային 140 օր բանտարկութիւն։ Միեւնոյն պատիժը պահանջեց եպիսկոպոսին եղբօրը համար։ Իսկ առաջն. փոխանորդին համար պահանջեց երկու տարի բանտարկութիւն եւ 50,000 մարք տուգանք։ Միեւնոյն ատեն պիտի գրաւեն 95,000 Ֆիօրինի հոլանտական պարտաթուղթեր։

—•—

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ մէջ ընդհարում տեղի ունեցաւ աւազակախումբի մը եւ ոստիկանութեան միջեւ։ Սպաննուեցան մէկ անգլիացի ոստիկան եւ վեց աւազակներ, որոնց մէջն է պետը։ Չորս աւազակներ ալ գերի բռնուեցան։

** Հինգ աւազակներու թաղման առթիւ խռովութիւններ ծագեցան Հայֆայի մէջ։ Երկու հազար Արաբներ յարձակեցան գլխաւոր պահականոցին վրայ, խորտակելով կարգ մը պատուհաններ։ Շատ մը անգլիացի ոստիկաններ վիրաւորուեցան։

ՊԷԼԺԵՐՈՒ դէմ ցոյց մը կատարուեցաւ Հռոմի մէջ, երբ կառավարութիւնը հաստատեց թէ Պելժիոյ մէջ շինուած է այն գնդակը որով սպաննուեցաւ Իտալացի օդաչուորդ Տալմացո Պիրակօ, Մաքալէի առջեւ։ Խումբ մը Ֆաշականներ Լիէժի պողոտան երթալով, ճիւթով աւրեցին համանուն արձանագրութիւնը։ Հաւանական է որ պողոտան այսուհետեւ կոչուի Ատովա կամ Մաքալէ։

Անդրանիկի յուշարձանին ՇԻՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

— • —

23 յունուար 1932 Շապին Գարահիսարի «Թագմիկ» Հայր. Միութեան կազմակերպած ցերեկոյթին զուտ հասոյթ 4697 ֆրանք։ 23 յունուար 1932 նուէր Հայ Բարեգործական Ընդհ. Միութեան կողմէ՝ 177.80։ 4 փետրուար 1933 ստացուած Շապ. Գարահիսարի Հայր. Միութեան Վիէնի մասնաճիւղէն՝ 662.25։ 23 մայիս 1933 «Անդրէաս»ի Հայր. Միութենէն «Յառաջ»ի միջոցաւ՝ 225։ 24 մայիս 1933 Շապ. Գարահիսարի «Արծիւ» Հայր. Միութեան Վալանսի մասնաճիւղէն՝ 1050։ 12 յունիս 1933, Շապին Գարահիսարի «Արծիւ» Հայր. Միութեան Վալանսի մասնաճիւղէն՝ 350 ֆրանք։

Գումար՝ 7162 ֆր. 05։

(Կնիք)

Նոր սերունդ

Արամայիս Սրապեան, «Յառաջ»ի երիտասարդ եւ բանաստեղծ աշխատակիցը որ վեց տարիէ ի վեր կ'ուսանէր Միլանի մէջ, նոյ. 15ին ուսուցչապետներու ժողովին առջեւ պաշտպանելով իր «Թէզ»ը, փայլուն յաջողութիւն գտած եւ ստացած է բժիշկ վիրահատի տիտղոսը։

Կոմիտաս վարդապետի ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

— • —

Ողբացեալ Կոմիտաս վարդապետի գործերուն հրատարակութեան համար, Պ. Գէորգ Ուշաքլեանէ ստացած ենք 757 ֆրանք, համաձայն հետեւեալ երկու ցանկերուն.—

ՓԱՐԻԶ ԵՒ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐԸ ԲՆԱԿՈՂ ՔԷՕԹԱՀԵԱՑԻՆԵՐՈՒ ԿՈՂՄԷ, ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՍԱԿԻ.

Ուշաքլեան եղբարք 100, Օր. Ագապի եւ Յակոբ Մարգուանեան 50, Արամ Փանոսեան 25, Օր. Սիրանոյշ Պագըճեան 20, Mme. Cailler (Lauzanne) 20, Յովհաննէս Պօյաճեան 20, Յովհաննէս Պօյաճեան 20, Յակոբճան Կէօզիւմեան, Սաղաթիէլ Սանթուրեան, Յարութիւն Գարագաշեան, Յովհաննէս Պալանճեան, Գէորգ Գարայեան, Գառնիկ Կոստանեան, Յարութիւն Պէնլեան, Յարութիւն Արթինեան, Սահակ Տօրումեան, Ասլի Քէհեայեան, Օննիկ Իւթիւճեան, Հայրապետ Սարաֆեան, Արշակ Պագըրճեան, Ասլի Պագըրճեան, Կարապետ Մասլաքեան, Յրթ. Կէօզիւմեան, Յ. Ոսկանեան, Կարապետ Սուլթեան, Արտաշէս Մնոյեան, Սեդրակ Քիւլլահլեան 10ական, Ստեփան Պօյաճեան, Ղազարոս Փափազեան, Ներսէսպուհ Գասպարեան, Յովհաննէս Յովհաննէսեան, Յակոբ Յովհաննէսեան, Յովհաննէս Ուրֆալեան, Սապունճեան, Տիկին Գառլօ Պօյաճեան 5ական, Տիկին Գօչումեան 7, Տիկին Զարուհի Ճօրթուեան 5, Տիկին Թօփիկ Դանիէլեան 10, Տիկին Զարուհի Մաթոսեան, Արսէն Քէօրօղլուեան, Բենիամին Մովսէսեան, Արմենակ Մովսէսեան, Ղունկիանոս Կարապետեան, Տիկին Թօփիկ Մըրտիկեան, Օր. Մարի Սիմիթեան, Երուանդ Մաթոսեան 5ական, Հաճի Մուրատ 2, գումար 558 ֆրանք։

ԱՌՆՈՒՎԻԼ ԼԷ ԿՈՆԷՍԻ ԿԱՐԳ ՄԸ ՀԱՅՐԵՆԱԿԻՑՆԵՐԷ (ոչ Քէօթահիացի).

Կարապալեան 2, Ինճէ Արապեան 4, Հարեան 1, Մեսրոպ Այթունեան 2, Բարթլեան 5, Բենիամին Փափազեան 2, Թորգոմեան 5, Խաչատուրեան 2, Պուճիկեան 5, Գէորգ Մէնէվիշեան 5, Վարդանուշ Հէլվաճեան 5, Օր. Անինէ 3, Տիկին Բիլալեան 5, Գարապօղոսեան 2, Յակոբ Գարապօղոսեան 1, Պալըքճեան 2, Հաթալեան 5, Աւագեան 3, Յրթ. Պալեան 2, Վարդանուշ Աւագեան 4, Տիմէճեան 2, Ստեփ. Պապուեան 7, Օննիկ Մինասեան 2, Լեւոն Մկրտիչեան 2, Գրիգոր Սարաֆեան 5, Կրպ. Շահպազեան 5, Պետրոս Կէրկէրեան 5, Բարանսէ Մըչիկեան 5, Օննիկ Թորգոմեան 5, Նուպար Սարրաֆեան 5, Հայկ Գասպարեան 2, Եօրկանեան 3, Գրիգոր Նէմսէլեան 2, Քավալճեան 5, Օրճանեան 2, Խորէն Յակոբեան 2, գումար՝ 124 ֆրանք։ Միւս գումարը՝ 558 ֆրանք։ Շավիլէն Մ. Սարգիսեան՝ 25 ֆրանք, Վիէնէն՝ Խաչիկ Այվազեան եւ Նուպար Փօթթէքեան 25ական ֆրանք, գումար 75 ֆրանք։ Ընդհ. գումար՝ 757 ֆրանք։

Կը խնդրուի ստանալ համապատասխան ընկալագրով։

ՑԱՄՈՒԼ

ԹՈՒՐՔՆ ՈՒ ՌԱՄԿԱՎԱՐԸ

— • —

Սելանիկի Հորիզոնը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խմբագրով խմբագրականի մը մէջ (14 նոյ.)․

— «Ռամկավար «Արեւ»ը կը յուսա՜յ, որ հայ ժողովուրդը, «գործօն մեծամասնութիւն» մը կազմելով Դաշնակցութեան դէմ, պիտի կրնայ զայն վերցնել մէջտեղէն։

Ռամկավար «Պայքար»ը, խօսելով Հնչակեաններու ձուլման մասին բոլշեւիկներուն հետ, ի խորո՜ց սրտի կ'ըսէ.— «Կարգը ընկերվարական Դաշնակներունն է»։

Եւ, մտածման միեւնոյն գծով, Թրքական «Ճումհուրիէթ»ն ալ ծափս — հարելէ վերջ հնչակ — համայնավար միացումը, իր մէկ գրութիւնը կը վերջացնէ ըսելով.— «Կը մաղթենք, որ հնչակ կուսակցութենէն յետոյ ոչնչանայ նաեւ Դաշնակցութիւնը»։

Երեքին ալ՝ իմ՜նշալլահ…

Երեքն ալ թող ապրին եւ կը տեսնեն իրենց ցանկութեանց իրականացումը։

Կը տեսնեն սակայն, մե՛ր ուզած ձեւով եւ ոչ թէ իրենց ուզածին, իրենց ուզածին պէս։ Կը տեսնեն Դաշնակցութեան անհետացումը այն ժամանակ, երբ իրականացած կ'ըլլայ 45 տարիներէ ի վեր անոր հետապնդած, անոր փայփայած իտէալը, հայ ժողովուրդի վերջնական ազատագրումը։

Հայ ժողովուրդը ազատագրելէ, հայ հայրենիքը իր բուն տիրոջ յանձնելէ եւ անոր պետական մեքենան սարքաւորելէ վերջ, Դաշնակցութիւնը ինք վերջ կուտայ իր գոյութեան եւ պէտք չունենար ռամկավար եւ Թուրք մեռելաթաղներու այսօրուան ինքնամատոյց այլ չուտի՛կ պատրաստակամութեան։

Եթէ ռամկավարներն ու Թուրքերը կ'ուզեն Դաշնակցութեան չքացումը, թող օգնեն անոր, որպէսզի իրականացնէ իր ծրագիրը։ Կ'ընե՞ն այս բանը, — այն ատեն շատ չուտ կը փարատի իրենց մղձաւանջը։ Շատ չուտ կը թաղուի Դաշնակցութիւնը։ Այլապէս ի զուր կը սպասեն, ի զուր կ'ակնկալեն, ի զուր կը թելադրեն…

Մաղթանքներով, աղօթքներով, ինշալլահներով Դաշնակցութիւնը չի թաղուիր, չոչնչանար։ Ազատներու ցանկութեամբ ամառը ձիւն չի գար։

Դաշնակցութիւնը հնչակեան «կուսակցութիւն» չէ։ Զափազանց դարմանալի կը թուի արդէն մեզի, որ Թուրքերը, բոլշեւիկներն ու ռամկավարները, այնքան մե՛ծ կարեւորութիւն ընծայեցին հնչակեան «կուսակցութեան» ձուլման։ Իրենց գրութիւններով այն տպաւորութիւնը ձգեցին, թէ կենսունակ երիտասարդ մըն է որ ինքնասպան դարձած եւ թաղուած է բոլշեւիկեան գերեզմանի մէջ։ Մինչդեռ իրականութիւնը այն է, որ մեռել մը գերեզմանէն հանեցին եւ երկրորդ անգամ ըլլալով թաղեցին։

Հնչակեան «կուսակցութիւն» գոյութիւն չունէր արդէն։ Շատո՜նց մեռած էր ան իբրեւ կազմակերպութիւն։ Հոս - հոն հինէն մնացած կարգ մը ժամանակավրէպ հնչակեաններու «կուսակցութիւն» անունը տալ ինքնին ծիծաղելի է։ Անոնց մեծ մասը արդէն լծուած էր Մոսկուայի կառքին։ «Ձուլում»ը հետեւաբար իմաստ չունի։ Չի բացատրուիր։ Զարմանալի։ Դիակ էր հնչակեան «կուսակցութիւն»ը։ Եւ դիակներուն տեղը գերեզմանոցն է։ Այսքան բան պէտք էր որ գիտցած ըլլային ռամկավարներն ու Թուրքերը, բոնազբօսիկ ճիգով մը հնչակ - բոլշեւիկ միացումը տարփողելէ եւ խօսցնելէ առաջ։

Անոնց այդ ճիգը, սակայն, կը բացատրուի այն ներքին ըղձանքով, զոր ունին Դաշնակցութեան նկատմամբ։ Անոր համար է որ ձուլման ու ոչնչացման «հերթ» կը մաղթեն նաեւ Դաշնակցութեան։ Թուրքը աւելո՛րդ կը գտնէ այլ եւս հայ յեղափոխական կազմակերպութեանց գոյութիւնը եւ կը փափաքի, որ Դաշնակցութիւնը… խուսափի իր այս տեսակէտը եւ հետեւի հնչակեաններու օրինակին։ Իսկ ռամկավարը նկատի ունի Դաշնակցութեան ընկերվարական ուղղութիւնը, եւ, այդ հիման վրայ ալ անոր ցոյց կուտայ Գ. Միջազգայինի ճամբան։ Մէկ խօսքով երկու կողմերն ալ կ'ուզեն մեռած ու թաղուած տեսնել Դաշնակցութիւնը։ Որովհետեւ, երկու կողմերուն ալ սարսափն է ան ու մղձաւանջը եւ հանգիստ չի տար անոնց»։

ՃԵՄԱԼ ՓԱՇԱՅԻ ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐԸ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑ

Վերածեց՝ Պ. ՖՐՈՒՆՃԵԱՆ

Ընդհ. քննիչներու իրաւասութեան ենթակայ են երկու նահանգներուն վարչութիւնը, արդարադատութիւնը, ոստիկանութիւնը եւ ոստիկան զօրքը։ Եթէ անդորրութիւնը պահպանելու համար ապահովական միջոցները չըլլան, ընդհ. քննիչի պահանջման համաձայն զինուորական ուժեր պիտի տրամադրուին իրեն, որպէսզի գործածէ իր իրաւասութեան վերաբերեալ միջոցները։ Իհարկէ ընդհ. քննիչներու կրնան արձակել այն պաշտօնեաները որոնք անկարողութեան կամ գէշ վարմունքի պատճառով անյարմար նկատուած են, նաեւ դատի յանձնել այն պաշտօնեաները, որոնք յանցանք գործած են։ Ընդհ. քննիչները իրաւասութիւն ունին վեհ. սուլթանին առաջարկելու մարդիկ, երբ բարձր պաշտօնատար մը պիտի նշանակուի։ Իւրաքանչիւր պաշտօնակատարութեան առթիւ պէտք է խնդրոյն կարևոր պատճառաբանեալ հեռագրով տեղեկութիւն տալ պատկան նախարարին, որուն պէտք է յայտնէ, ուր օրուան ընթացքին, թղթածրարը եւ մանրամասն տեղեկագիրը։ Կարեւոր պարագաներու մէջ երբ անմիջական քայլեր անհրաժեշտ են, ընդհ. քննիչները իրաւասութիւն ունին կախակայելու պաշտօնանկութենէ ազատ համարուած դատական պաշտօնատարներ, պայմանաւ որ հարցին քննութիւնը խնդրոյն յղեն դատական նախարարութեան։

Եթէ կուսակալի մը դատապարտելի գործերը անհրաժեշտ կը դարձնեն անմիջական միջոցներ ձեռք առնել, ընդհ. քննիչները պէտք է հեռագրով տեղեկացնեն ներքին նախարարութեան։ Այս վերջինը հարցը կը դնէ նախարարական խորհուրդին, որ ամէնէն ուշը չորս օրուան մէջ իր որոշումը կուտայ։

Հողային վէճերը պէտք է լուծուին ընդհ. քննիչներու անձնական հովանաւորութեամբ։

Ընդհ. քննիչներուն անուանումէն վերջ իրենց գործակցութեամբ պիտի մշակուին աւելի մանրամասն օրէնքներ, որոնք պիտի ճշդեն քննիչներու պարտականութիւնները ու իրաւունքը։

Եթէ ընդհ. քննիչի պաշտօնը տասը տարի թափուր մնայ, Բ. Դուռը նոր ընտրութեան համար պէտք է դիմէ մեծ պետութիւններու բարեկամական աջակցութեան։

Օրէնք, հրամանագիր եւ հանրային ազդեր պէտք է հրատարակուին իւրաքանչիւր նահանգի ընթացիկ լեզուով։ Եթէ ընդհ. քննիչը կարելի համարի, իւրաքանչիւր կողմ իրաւունք ունի դատարանի եւ պաշտօնատան մէջ իր մայրենի լեզուն գործածելու։ Դատական որոշումները կը տրուին թուրքերէնով եւ եթէ կարելի է կողմերու մայրենի լեզուին թարգմանութեամբ մը։

Դպրոցական պիւտճէի բաժանումը պիտի կատարուի ըստ ազգաբնակչութեանց վճարած դպրոցական տուրքին։ Օսմ. կայսերական կառավարութիւնը բնաւ արգելք պիտի չըլլայ որ կրօնական ընկերակցութիւններ իրենց օժանդակութիւնը բերեն դպրոցներու պահպանութեան։

Իւրաքանչիւր Օսմանցի պարտաւոր է յաջողութեան ատեն իր զինուորական ծառայութիւնը կատարել իր բնակավայրի զինուորական շրջանակին մէջ։ Բ. Դուռը սակայն մինչեւ նոր տնօրինութիւն երկրին ամէն կողմէն զինուոր պիտի առնէ ծովային ուժի եւ հեռաւոր վայրերու Եմէնի, Ասիրի եւ Նէճտի համար։

Համիտիէ զօրագունդերը պիտի վերածուին պահեստի ձիաւոր վաշտերու։ Անոնց զէնքերը պիտի մնան զինամթերանոցներու մէջ եւ պիտի յանձնուին միայն զօրակոչի եւ ռազմափորձի ժամանակ։ Այս գունդերը ենթակայ պիտի ըլլան իրենց գտնուած շրջանի հրամանատարութեան։ Խաղաղութեան ատեն իրենց հրամանատարները պիտի նշանակուին օսմանեան կայս. բանակի գործօն սպաներէն։ Այս զօրագունդի զինուորները պէտք է որ տարի մը զինուորական ծառայութիւն կատարած ըլլան։ Գունդի մէջ ընդունուելու համար պէտք է իրենց սեփական ձին ու թամբը ունենան։ Ամէն ոք որ առանց ցեղի եւ կրօնի խտրութեան, այս զինուորական շրջանին մէջ կը բնակի եւ կը լրացնէ պահանջուած պայմանները, կրնայ վերոյիշեալ զօրագունդին մէջ ընդունուիլ։ Պատերազմի եւ ռազմափորձի ատեն այս գունդերը ենթակայ պիտի ըլլան նոյն կարգապահական կանոններուն ինչպէս կանոնաւոր խումբերը։

Գերիսկիչներու իրաւասութիւնները կը համապատասխանեն 13 մարտ 1329(1913)ի օրէնքին սկզբունքներուն։

Մարդահամար մը, որ պէտք է կատարուի ամենակարճ ժամանակի մէջ, եթէ կարելի է ոչ աւելի ուշ քան մէկ տարիէն՝ ընդհ. քննիչներու հովանաւորութեամբ, պիտի ճշդէ այն համեմատութիւնը որ կայ այս երկու նահանգներուն մէջ կրօնքի, ազգութիւններու եւ լեզուի վերաբերմամբ։ Մինչ այդ Վանի եւ Պիթլիսի նահանգային ժողովներու (մէճլիսի ումումի) եւ կուսակալական յանձնաժողովներու (էնճիւմէն) անդամները պիտի ըլլան հաւասար թիւով քրիստոնեայ եւ մահմետական։ Կարինի կուսակալութեան մէջ, եթէ մէկ տարիէն կատարուած ըլլայ մարդահամարը, այդ ժողովներու անդամները նոյն ձեւով պիտի ընտրուին։ Սեբաստիոյ, Խարբերդի եւ Տիգրանակերտի նահանգային ժողովներուն անդամները պիտի ընտրուին խնդրոյն ըստ ազգաբնակչութեանց համեմատութեան։ Անոր համար մինչեւ նոր մարդահամարը մահմետական ընտրողները պիտի ճշդուին ըստ հին ընտրական ցանկին, իսկ ոչ մահմետականներուն՝ ըստ իրենց համայնքի ցանկին։ Եթէ դժուարութիւններ ծագին այս առժամանակեայ ընտրական ձեւին շուրջ, իբրեւ անգործադրելի, այն ատեն ընդհ. քննիչները իրաւասութիւն պիտի ունենան Սեբաստիոյ, Խարբերդի եւ Տիգրանակերտի կուսակալութիւններուն համար նոր ընտրական առաջարկ մը բերելու։ Ամէն կուսակալութեան մէջ ուր համեմատականընտրութեան ձեւով կը կատարուին ընտրութիւնները, փոքրամասնութիւն կազմող ազգաբնակչութիւնը յանձնաժողովներուն (էնճիւմէն) մէջ ներկայացուցչութիւն մը պիտի ունենայ։

(48)

խատանքի նախարարները եւ կը յուսայ այսօր վերջացնել իր գործը, քանի որ խորհրդարանը կը վերաբացուի հինգշաբթի օր: Այսօր նիստ ունի նախարարական խորհուրդը, իսկ վաղը՝ խորհրդարանի ձախակողմեան խմբակցութիւնը, ճշդելու համար իր դիրքը Լիմօժի դէպքին առթիւ:

Անգլիական դեսպանը եւ Մուսոլինի

Հռոմի անգլիական դեսպանը նոր տեսակցութիւն մը ունեցաւ Պ. Մուսոլինիի հետ, շաբաթ օր: Դեսպանը նախապէս տեսակցած էր իր ֆրանսացի պաշտօնակցին հետ: Տեսակցութիւնը տեւեց քան վայրկեան, եւ կը կարծուի թէ կապ ունի հաշտարար ձեռնարկի մը հետ: Պատժական տնօրինութեանց առաջին շաբաթը լրացած ըլլալով, Անգլիա եւ Ֆրանսա կ'ուզեն շօշափել Իտալիոյ տրամադրութիւնները:

Թերթերը որոշ կարծիք չեն յայտներ այս նոր տեսակցութեան մասին:

*** Միեւնոյն օրը Պ. Լավալի ներկայացան Փարիզի անգլիական եւ իտալական դեսպանները: Ուրբաթ օր ալ Ուաշինկթընի իտալական դեսպանը երկար տեսակցութիւն մը ունեցած էր Մ. Նահանգներու արտաքին նախարարին հետ: Բոլոր տեսակցութիւններն ալ կապ ունին պատժական տնօրինութեանց հետ, որոնց հետեւանքները հետզհետէ զգալի կը դառնան ոչ միայն Իտալիոյ, այլեւ ուրիշ երկիրներու համար: Ֆրանսայի մէջ դժգոհութիւնը կ'աճի օրէ օր, եւ քաղաքի դրամատիրական թերթերը բացէ ի բաց կ'ըսեն թէ ժամանակը եկած է կարճ կապելու:

Քարիւղն ալ պիտի արգիլուի դեկտեմբեր 16ին

Լաւատեղեակ աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ Ազգերու Դաշնակցութեան 18րդ յանձնախումբը ուրբաթ օր նիստ գումարելով, պիտի որոշէ դեկտեմբեր 16էն արգիլել քարիւղի ներածումը Իտալիոյ համար: Շահակից պետութիւններ արդէն իսկ իրենց հաւանութիւնը յայտնած են: Այս առթիւ կը յուսացուի թէ Մ. Նահանգներու կառավարութիւնն ալ պիտի յաջողի սահմանափակել քարիւղի արտածումը մինչեւ դեկտեմբերի կէսը: Արդէն իսկ շատ մը ամերիկեան ընկերութիւններ դադրեցուցած են արտածումը:

18երու յանձնախումբը պիտի քննէ նաեւ հանքածուխի, երկաթի եւ պողպատի արտածումը արգիլելու խնդիրը:

Այս նոր կաշկանդումները լուրջ մտահոգութիւն կը պատճառեն Իտալիոյ մէջ, որ սկսած է նեղուիլ:

*** Մասնագէտներու կարծիքով, եթէ Ամերիկա բոլորովին դադրեցնէ քարիւղի առաքումը, իտալական կառավարութիւնը այլեւս չպիտի արտօնէ մասնաւոր ինքնաշարժներու երթեւեկը: Թերթերը այժմէն կ'ազդարարեն որ անհատ սեփականատէրները միայն հանրօգուտ գործերու համար բանեցնեն իրենց ինքնաշարժները եւ հանրակառք եւ շոգեկառք նախեն, անձնական երթեւեկի համար: Այս ծրագրին նպատակն է խնայել կազոլինը:

Կը կարծուի թէ ձմեռը աւելի պիտի սաստկանան Իտալիոյ ժողովուրդին զրկանքները, եթէ ելք մը չգտնուի:

ԻՏԱԼԻԱ ԱՐԴԷՆ ԳՐԱՒԱԾ Է ՕԿԱՏԷՆԸ

Իտալական կառավարութիւնը պաշտօնապէս կը ծանուցանէ թէ հարաւային եւ արեւելեան Օկատէնի ամբողջ ժողովուրդը հպատակութիւն յայտնած է Զօր. Կրացիանիի: Այս հպատակութեամբ Իտալիա գրաւած կ'ըլլայ 100,000 քառ. քիլոմեթր տարածութեամբ հող, 80,000 մահմետական ժողովուրդով: Այս տարածութեան մէկ մասը հարուստ է արջառով եւ յաճախ յարձակման կ'ենթարկուի հապէշական լեռնադաշտերու ցեղերէն: Կը կարծուի թէ իտալական օդանաւերն ու թնդանօթները մեծ ազդեցութիւն գործած են Օկատէնի ցեղերուն վրայ:

Իտալական զեկոյցը կ'ըսէ թէ ցեղապետ Հիւսէյին Հայիլէ նոյեմբեր 22ին հրամանատարութեան ներկայացաւ միւս բոլոր երեւելիներուն եւ իր 2500 զօրականներուն հետ, իբրեւ զինակից Իտալիոյ ընդդէմ Հապէշներու:

Հիւսիսային ճակատին վրայ ընդհարումները կը շարունակուին յառաջապահներու միջեւ: Իտալական 11 ամբարշէն վաշտեր ինքնաշարժի ճամբայ մը կը շինեն Ատուայէն Մաքալէ: Այս շինութենէն վերջ պիտի վերսկսի յառաջխաղացութիւնը:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԿԻՊՐՈՍԸ ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ է եւ այդպէս ալ պիտի մնայ, կը գրեն Լոնտոնի թերթերը, իբրեւ պատասխան այն գրոյցներուն թէ Յունաստանի պիտի ձրգուի: Այս առթիւ կը շեշտեն Կիպրոսի ռազմագիտական արժէքը, իբրեւ ծովային եւ օդային կայան:

1100 ՁԿՆՈՐՍԱՆԱՒԵՐ տագնապի մատնուած են Կասպից ծովուն մէջ, պաշարուած ըլլալով սառոյցներէ: Օդանաւ մը ղրկուեցաւ հետազօտելու եւ օգնելու համար: Միեւնոյն ատեն 54 ձկնորսներ մնացած էին սառնակոյտի մը վրայ: Օդանաւ մը յաջողեցաւ վար իջնել, ուտելիք հասցնել եւ ցամաք փոխադրել ութ տարեկան տղայ մը:

ՋՈՒՐԻ ՍՈՎ ՄԸ կը սպառնայ Երուսաղէմի: Երկար տարիներէ ի վեր այսքան ծանր երաշտի հանդիպած չէր այդ քաղաքը: Աշխատանքներ կը կատարուին, ջուր հասցնելու համար ստորերկրեայ խողովակներով, 60 քիլոմեթր հեռուէն: Հազիւ 15 օրէն կարելի պիտի ըլլար գլուխ հանել այս գործը: Եթէ մինչեւ այդ օրը անձրեւ չգայ, քաղաքին 105,000 բնակիչները ջուրէ պիտի զրկուին: Սողոմոնի հին ջրհորները, որոնք մինչեւ այսօր կ'օգտագործուին, շատ քիչ քանակութեամբ ջուր կուտան. այնպէս որ հարկ պիտի ըլլայ չափել տակ առնել ջուրի գործածութիւնը:

ՄԻԱԳԻՆ (Փոլ - Ինիք) վաճառատուններ պիտի բացուի Մոսկուայի մէջ, ամերիկեան դրութեամբ: Ասոնք Տորգսինի տեղը պիտի բռնեն եւ հետզհետէ պիտի տարածուին:

ԹԱՆՁՐ ՄՇՈՒՇ ՄԸ ԻՋԱՒ Փարիզի վրայ, կիրակի եւ երկուշաբթի: Ֆութպոլի կարգ մը մրցումներ ընդհատուեցան:

ՄԱՐՔՈՆԻ, հռչակաւոր գիտնականը, Լոնտոն հասաւ իր կնոջը հետ: Ուզեց Իտալիոյ տեսակէտները պարզել անթելով, բայց թոյլ չտուին:

ԱՀՌԵԼԻ ՓՈԹՈՐԻԿ ՄԸ ԵՒ ՏԵՂԱՏԱՐԱՓ ԱՆՁՐԵՒՆԵՐ մեծ վնասներ պատճառեցին Սիկիլիոյ եւ հարաւային Իտալիոյ մէջ: 80 հոգի մեռան, ամբողջ գիւղեր քանդուեցան, կամուրջներ փլան եւ հունձքերը փճացան: Մուսոլինի 200,000 լիր ղրկեց արկածեալներուն:

100,000 ՄԱՌՔ ՏՈՒԳԱՆՔԻ ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒԵՑԱՒ Մէյսէնի կաթոլիկ եպիսկոպոսը (Գերմանիա), որ ամբաստանուած էր դրամի մաքսանենգութեամբ: Ինչպէս պիտի կարդաք Գ. էջին մէջ, ընդհ. դատախազը շատ աւելի ծանր պատիժ պահանջած էր, եպիսկոպոսին եւ եղբօրը համար: Այս առթիւ սրտառուչ պաշտպանողական մը խօսեցաւ եպիսկոպոսին եղբայրը, իր վրայ առնելով գործուած անկանոնութեանց ամբողջ պատասխանատուութիւնը, իբրեւ վարիչ քարտուղար: Ինք եւ ուրիշ ամբաստանեալ մը, փրոֆ. Զօփփա, դատապարտուեցան հինգ եւ երեք տարուան տաժանակիր աշխատանքի:

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ դահլիճը հրաժարեցաւ շաբաթ օր: Նոր դահլիճը կազմելու արտաքին նախարար Քէօսէիվանով: Նախորդ վարչապետը, Թօշեւ, աչքէ ինկած էր, ոչ նոր սահմանադրութիւն ոչ ալ ընտրական օրէնք ներկայացուցած ըլլալով: Ցետոյ չափազանց խստութեամբ վարուեցաւ վերջին դաւադրութեան առթիւ:

ԱԹԱԹԻՒՐՔԻ որդեգիր աղջկան, Զէհրա Այլէնի մարմինը Մարսէյլ տարուած ըլլալով, Լոնտոնէ կը փոխադրուի այսօր:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ ԿՈՄԻՏԷՆ դասախօսական ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները այս Չորեքշաբթի (27 Նոյ.), ժամը 8.30ին 32, Ave. Gobelinsի սրճարանի վերնայարկը:

Կը խօսի ընկ. ՀԱՅԿ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ: Նիւթ՝ «Յիշողութիւններ Ռուսական Հոկտեմբերեան Յեղափոխութենէն»:

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած ՀԱՅ ՍԱՓՐԻՉՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

8 Դեկտեմբեր կիրակի երեկոյ ժամը 9.30էն մինչեւ առաւօտ

Salle des Ingénieurs Civilsի ՍՐԱՀՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

19, Rue Blanche. Métro: Blanche կամ **Trinité.**

Կը ներկայացուի հայ սափրիչ-սափրիչուհիներու կողմէ պատրաստուած կանանց մազերու ամենավերջին նորաձեւութիւնները ֆրանսական եւ հոյակապ լրագիրներու թղթակիցներու ներկայութեան:

Պարգեւաբաշխութիւն 1 ֆրանք:

Կը բաժնուի ԳՕԹԻՅՕՆ եւ ամէն տեսակ ԱՆՈՒՇԱՀՈՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ:

Մուտք՝ **8** ֆրանք: կանանց՝ **5** ֆրանք:

ԸՆՏԻՐ ՃԱԶ եւ ՕՐՔԷՍԹՐ 14 հոգիէ բաղկացեալ:

Պարգեւաբաշխութեան եւ մուտքի տոմսերը կը ծախուին հայ սափրիչներու մօտ եւ սովորական տեղերը:

«ՀԱՅ ԵՐԳԻ ՕՐ»Ը

Կիրակի 8, եւ Կիրակի 15 Դեկս. 1935. կէսօրէ յետոյ ժամը 2.30ին

Salle ERARDի ՄԷՋ

13, rue du MAIL (Métro: Bourse կամ **Sentier).**

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՄԵԾ ՀԱՄԵՐԳ

կազմակերպուած՝

ՍՓԻՒՌՔ-ԿՈՄԻՏԱՍ ՄԻԱՑԵԱԼ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԵՐՈՒ ԿՈՂՄԷ

ղեկավարութեամբ Ա. ՊԱՐԹԵՒԵԱՆԻ

Կը մասնակցին.— Օր. ՀԱՅԿԱՆՈՒՇ ԹՈՐՈՍԵԱՆ, Ա. ՔԷՉԷՃԵԱՆ, Օր. ԳՈՀԱՐԻԿ ՂԱԶԱՐՈՍԵԱՆ եւ Mr. Lucien QUATTROCCHI (Ա. ջութակ Օփէրայի):

Պիտի երգուին եւ նուագուին Հայաստանի եւ Արտասահմանի երեւելի հայ երգահաններու գործերը:

Գիներ՝ Resarvé 20, Orchestre 15, Fauteuil 10, Balcon 10 եւ 7.50 ֆր.:

Փութացէք այժմէն ապահովել ձեր տոմսերը:

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ԼԻՈՆ, Թ. Ա.— Շարուած եւ յետաձգուած էր:

ԼԻԼ ԼԱ ՍՈՐԿ, Տիկ. Համ.— 68:
ԹՈՒԼՈՒԶ, Մարկ.— 50:
ԼԱՊԵԿԻՒՏ, Ս. Թօփ.— 70:
ԼԱՊԷԿԻՒՏ, Ն. Կրդ.— 35:
ՍՈՒՔ ԱՀՐԱՍ, Էքս.— 235: Կարգադրեցինք:
ԿԱԶԵՐ, Աւետ.— 140:
ՇԱԹՈՒ, Զեն.— 105:
ՔՈՆՍԹԱՆԹԻՆ, Յովհ.— 70:
ՍԷՆ ՇԱՄՈՆ, Ընտ.— 250:
ՌՈՆԻ ՍՈՒ ՊՈՒԱ, Թ. Ղազ.— 100:
ԹՈՒԼՈՆ, Թ. Տ.— 70:
ՍԷՆ ՇԱՄՈՆ, Խաչ.— 100:
ԼԱՎԻԼՏԻԷՕ, Մ. Տօն.— 35:
ՄԱՐՍԷՅԼ, Գործ.— 950:
ՌՕՄԱՆ, Գործ.— 119,20:
ԼԻՈՆ, Գործ.— Ստացանք:
ՍԷՆ ԿՐԱՍԻԷՆ, Ա. Վարդ.— 120:
ՄԱՐՍԷՅԼ, Ս. Պ.— 145:
ՊԱՐԺՕԼ, Գույ.— 70:
ԼՈՒՍԵՐՆ, Տիլ.— 50: Վճարեցինք:
ԳՈՆՍԹԱՆԹԻՆ, Մելք.— 70:
ՇԱԼԵԹ, Գ. Պալ.— 50:
ԼԸ ՔՐԷՕԶՕ, Յ. Աւ.— 70:
ՊԱՆԵՕԼԷ, Մ. Աւետ.— 35:
ՊՈՒՐԺԷ, Տիկ. Զ. Խ.— 35:
ԼԱ ՄԱՄՊՐՕԼ, Ե. Մարկ.— 35:
ՍԷՆ ՖԼՕՏ, Մ. Ռ.— 30:
ՏՐԱԿԻՆԵԱՆ, Ե. Թ.— 35:
ՎԻԷՆ, Ե. Պ.— 50:
ԱՓԹ, Թ. Պ.— 35:
ԼԱՑՐԵԹ, Նաճ.— 35:
ՎԻԼՄՈՆՊԼԸ, Տիկ. Է. Ք.— 100:
ՄԱՐՍԷՅԼ, Ղ. Վ.— 70:
ՄՈՆՓԵԼԻԷ, Մ. Ճուն.— 35:
ԹԷՀՐԱՆ, Գույում.— 100:
ՄՈՆԹԷՎԻՏԷՕ, Ահ. Եղբ.— 400:
ՆԱՆԹԵՐ, Մ. Թ.— 100:
ՆԻՍ, Բ. Գ.— 35:
ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆ, Ս. Խաչ.— 141:

ՀԱՅՐԵՆԱԿԻՑՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Կ'ՈՒԶՈՒԻՆ հայ գործաւորներ եւ գործաւորուհիներ Թիսաժի, Մուլինաժի եւ Տրվիսաժի աշխատանքներու համար:

Գործարանը կը տրամադրէ օդասուն բնակարաններ եւ պարտէզ շատ աժան գինով:

Մանրամասնութեանց համար դիմել Կարապետ Մէյլեմեեանի, Usine Favot & Lefèvre Gendre à Virieu S)Bourbre (Isère).

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) **17, Rue Damesme, PARIS (13)**

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ 10

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Հեղինակուհի՝ ԷԿԱԹԱ ՔՐԻՍԹԻ

Անգլ. բնագրէն թարգմ. Ժ.

— Շիտակը ըսելով, ինչ ընելիքս չեմ գիտեր, շարունակեց. իրաւ որ չեմ գիտեր...

— Կրնա՞մ օգտակար ըլլալ, ըսի:

Գլուխը շարժեց վճռապէս մերժելով իմ թելադրութիւնս:

— Բարի էք, բժիշկ, բայց չեմ ուզեր ձեր անունը խառնել այս գործին մէջ, առանձին պիտի գործեմ...

Լուռ կեցաւ քանի մը րոպէ ու յետոյ կրկնեց՝ ձայնին շեշտը փոխելով.

— Այո, առանձին պիտի գործեմ:

ԳԼՈՒԽ 4

ԸՆԹՐԻՔԸ

Ժամը 7.30ը քանի մը վայրկեան անցած էր երբ Ֆըրնլի Փարք հասայ: Դուռը անմիջապէս բացաւ Էքրօյտի ծառան՝ Փարքըրը:

Օդը այնքան գեղեցիկ էր այդ իրիկունը որ նախընտրած էի քալել: Ընդարձակ ու քառակուսի էր բակը ուր մտայ. ծառան վերարկուս առաւ: Ճիշդ այդ պահուն Էքրօյտի քարտուղարը՝ Րէյմընտը — հաճելի երիտասարդ մը — ձեռքը թուղթերով լեցուն՝ բարեկամիս աշխատանոցը կ'երթար:

— Բարի երեկոյ, բժիշկ, ընթրելո՞ւ եկաք թէ հիւանդտեսի...

Այս վերջին ակնարկը ըրաւ՝ ընկուզենիէ սեղանին վրայ տեսնելով սեւ պայուսակս զոր միասին բերած էի:

Բացատրեցի իրեն թէ կը սպասէի հիւանդի մը մօտ կանչուելու եւ ըստ այնմ պատրաստուած էի: Քարտուղարը աշխատանոցէն ներս չմտած, ըսաւ.

— Հիւրանոց մտէք, ճամբան գիտէք, տիկինները հիմա կուգան. այս թուղթերը Պ. Էքրօյտին տանիմ եւ յետոյ իրենց կ'իմացնեմ որ եկած էք:

Առանձին էի բակին մէջ ուրովհետեւ ծառան հեռացեր էր: Փողկապս կարգի դրի, հայելիին մէջ նայեցայ եւ շիտակ գացի հիւրանոցին դուռը: Տակաւին չէի բացած զայն, երբ ներսէն լսեցի գոցուող պատուհանի մը աղմուկը: Կրնամ ըսել որ մեքենաբար միտքս պահեցի այդ ձայնը եւ բնաւ կարեւորութիւն չտուի անոր:

Բացի դուռը ու ներս մտայ. եւ առաջ դիմացը ելաւ օրիորդ Րասըլը, որուն զարնուեցայ. ներողութիւն խնդրեցինք երկուքս միասին:

Առաջին անգամ ըլլալով հաւնեցայ Էքրօյտի տանտիրուհիին ու մտածեցի թէ որքան գեղեցիկ կին մը եղած էր ան նոյնիսկ հիմա: Ճերմկած թելեր չկային անոր սեւ մազերուն մէջ եւ դէմքին գոյնը, այդ վայրկեանին, յայտնի չէր ըներ իր խիստ արտայայտութիւնը:

Դուրսէ՞ն կուգար արդեօք, հարցուցի ինքնիրեն, քանի որ հեւ ի հեւ կը շնչէր, կարծես թէ վազած էր:

— Վախնամ կանուխ եկայ, ըսի:

— Չեմ կարծեր, 7.30ը անցեր է, բժիշկ:

Սպասեց վայրկեան մը ու յետոյ շարունակեց.

— Չէի գիտեր որ պիտի գայիք այս գիշեր, Պ. Էքրօյտը բան մը չըրաւ... թէ տանտիրուհին դժգոհ էր իմ ներկայութենէս, բայց չկրցայ հասկնալ թէ ինչո՞ւ:

— Ինչպէ՞ս է ձեր ծունկը, հարցուցի:

— Գրեթէ միեւնոյնը, շնորհակալ եմ, բժիշկ... երթամ, Տիկին Էքրօյտը հիմա կուգայ... ծաղիկները տեսնելու եկած էի...

Եւ արագօրէն հեռացաւ: Պատուհանին քովը գացի, զարմանալով որ տանտիրուհին կը ջանար արդարացնել իր ներկայութիւնը այդ սենեակին մէջ: Ու տեսայ որ պատուհանները դուրսի պէս բացուող տեսակէն էին — առաջուընէ ալ նշմարած կրնայի ըլլալ առանց ուշադրութիւն ըրած ըլլալու թէ ուշադրութիւն ըրած ըլլայի: Հետեւաբար ձայնը զոր լսած էի, վերէն վար գոցուող պատուհանի ձայն չէր:

Անփոյթ կերպով կամ, աւելի ճիշդ, ժամանակ անցընելու եւ ցաւերս մոռնալու համար, խորհեցայ թէ որքան կրնար եկած ըլլալ այդ աղմուկը:

Արդեօք մէկը ածո՞ւխ լեցուց վառարանին մէջ. ոչ, այդ ձայնին չէր նմաներ. մէկը դարա՞կ մը քաշեց. ոչ՝ (Շար.)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Clacière 15 – 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՑ	ԵՌԱՄՍԵԱՑ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 27 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
MERCREDI 27 Novembre 1935

11 ՏԱՐԻ — 11e Année No. 2972 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐԻ ԽՕՍՔ

ԲԵՌ ՄԸ ՀՈԳ, ՆԵՐՔԻՆ ԹԷ ԱՐՏԱՔԻՆ

Վաղը, հինգշաբթի, կը վերաբացուի խորհրդարանը, շատ ծանր մթնոլորտի մը մէջ։

Օրուան դահլիճը եւ մանաւորապէս անոր առաջնորդը, Պ. Լավալ, հարկադրուած է վճռական ճակատամարտ մը մղել, պաշտպանելու համար ոչ միայն իր վարած քաղաքականութիւնը, այլեւ գոյութիւնը։

Թերեւս ճակատագրական ըլլայ ելքը, դատելով ընդհանուր տրամադրութիւններէն եւ մանաւորապէս վերջին շաբաթներու դէպքերէն։

Երէկ, երեքշաբթի, խորհրդարանի զանազան հոսանքները վերջին նիստ մը եւս գումարեցին, ճշդելու համար իրենց դիրքը։ Այս առթիւ, անգամ մը եւս երեւան եկաւ թէ ձախակողմեան խմբակցութիւնները շատ ալ տրամադիր չեն նոր վարկ մը բանալու վարչապետին։ Պ. Լավալ ինքն ալ խորապէս կը զգայ կացութեան փափկութիւնը, եւ հարկ դատեց համասփիւռ կոչ մը ուղղել ժողովուրդին, հետեւողութեամբ Պ. Տումէրկի։ Միեւնոյն ատեն, ինքն էր որ յատկապէս խնդրեց յետաձգել Ազգաժողովի պատժական տնօրինութեանց յանձնախումբին ժողովը, որպէսզի կարենայ անձամբ վարել ներքին ճակատամարտը։

Արդարեւ, անհնարին դժուարութեանց մատնուած է դահլիճը, ոչ միայն արտաքին, այլ եւ ներքին պատճառներով։

Նախ եւ առաջ, կառավարութիւնը հարկադրուած է պաշտպանել աւելի քան 500 հրամանագիր – օրէնքներ, որոնց համար լիազօրութիւն տրուած էր մինչեւ հոկտեմբեր 31։ Այդ հրամանագիրներուն ջախջախիչ մեծամասնութիւնը կը վերաբերի ելմտական – տնտեսական խնդիրներու, որոնք տագնապին գլխաւոր ազդակը կը կազմեն։ Կառավարութիւնը լիազօրութիւն պահանջեց ոչ միայն ելմտացոյցը հաւասարակշռելու, այլեւ ֆրանքը փրկելու համար, եւ մշակեց ամբողջ օրինագիրք մը, որ գրեթէ սահմանադրութեան տեղը կը բռնէ, առ այժմ։

Ձախակողմեան հոսանքները, արհեստակցական միութիւններն ու պետական պաշտօնեաները, առաջին օրէն իսկ բողոքեցին հրամանագրուած տնօրինութեանց դէմ։ Տրտունջներ յայտնեցին, նաեւ, տիրող տարրերը,— դրամատէր, առեւտրական, գործատէր։ Կառավարութիւնը հիմնուելով իր ստացած լիազօրութեան վրայ, արգիլեց բոլոր ցոյցերը։ Հիմա որ ժամանակը եկած է հաշիւ տալու եւ իր դէմ ծառացած են մինչեւ իսկ արմատականները, հարկ դատեց կարգ մը զիջումներ կատարել, թեթեւցնելով կրճատումները։

Խորհրդարանին մեծամասնութիւնը – արմատական – երեւութապէս գոհ կը թուի, շնորհիւ Պ. Էռիոյի միջամտութեան, սակայն կացութիւնը անստոյգ է տակաւին։ Մանաւանդ որ, արմատականները երկար ատենէ իվեր կորսնցուցած են իրենց կարգապահութեան ոգին, եւ շատեր եթէ կուսակցութեան որոշման հակառակ ալ չերթան, առնուազն ձեռնպահ կը մնան։

Դեռ ուրիշ կարեւոր պարագայ մը, որ կրնայ վճռական դեր կատարել։

Արմատականները եւ առհասարակ ձախակողմեան ճակատը եթէ համակերպին կարգ մը ելմտական տնօրինութեանց, անհաշտ կը մնան հիմնական հարցի մը մէջ.— լուծում հայրենասիրական, իրենց բառով՝ ֆաշական կազմակերպութեանց։

Կառավարութիւնը կարգ մը բացառիկ օրէնքներ ալ այդ մասին հրատարակեց, ընդհանուր զինաթափութիւն պարտադրելու համար։ Սակայն ձախակողմեան հոսանքները բոլորովին անբաւական հռչակեցին այդ կարգադրութիւնները, իսկ Լիմօժի դէպքը իւղ լեցուց կրակին վրայ։ Եւ հիմա ընկերվարականներն ու համայնավարները այնքան վճռական դիրք բռնած են, որ կը սպառնան տապալել դահլիճը։

Քանի մը բառ օրուան թերթերէն, ապացուցանելու համար կացութեան փափկութիւնը։

Ընկերվարական կուսակցութիւնը զօրաշարժի հրաւիրած է Սէնի եւ Սէն–է–Ուազի շրջանին կազմակերպութիւնները, ընկերվարական քաղաքապետութիւններէն մինչեւ մասնաճիւղերն ու երիտասարդական խումբերը։

Այս առթիւ հրատարակուած կոչը մատնանշելով Հրեղէն Խաչին արտակարգ պատրաստութիւնները, կը հրաւիրէ կուսակցութեան բոլոր գործօն տարրերը՝ պատրաստ գտնուիլ, «ազդու միջամտութեամբ խափանելու համար որ եւ է փորձ որ կը վտանգէ հանրապետական ազատութիւնները»։ Կարգադրուած է որ շարքերը պատնէշին վրայ գտնուին համաձայն որոշ ազդանշանի մը, խորհրդարանին վերաբացման առթիւ։ «Միայն մեր արթնութիւնը եւ կարգապահութիւնը կրնան խափանել նոր փետրուար 6 մը»։

Միեւնոյն ատեն զարմանազան տեղեկութիւններ կը հրատարակուին, Հրեղէն Խաչի գաղտնի պատրաստութեանց մասին։

Համայնավարները շատ աւելի յառաջ երթալով, ուղղակի կ՚ամբաստանեն Պ. Լավալը, թէ օգնած է ֆաշական կազմակերպութեանց սպառազինման։ Եւ կը պահանջեն ոչ միայն վարչապետին հրաժարումը, այլ եւ գնդապետ տը լա Ռօքի անմիջական բանտարկութիւնը։

Այս վերջինը կը շարունակէ բաց նամակներ ուղղել կառավարութեան, միեւնոյն ատեն սպառնալով անձամբ կազմակերպել ինքնապաշտպանութիւնը։

Աւելի փայլուն չէ արտաքին կացութիւնը։ Լավալի կառավարութիւնը այստեղ ալ երկու սուրի մէջ մնացած է, քանի որ հանրային կարծիքը բնազդօրէն կ՚ընդվզի պատժական տնօրինութեանց դէմ, իսկ Ֆրանսայի միջազգային դիրքը թոյլ չի տար մեկուսանալ եւ դրժել Ա. Դ. ուխտին յանձնառութիւնները։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՋԵՂՉԻ ՍԱԿԸ ՆՈՐԷՆ ԲԱՐՁՐԱՑԱՒ

ՎԵՐՋԻՆ ՏԱԳՆԱՊԷՆ Ի ՎԵՐ 3,168,000,000 ՈՍԿԻ ՔԱՇՈՒԱԾ Է ԵՐԿՐԷՆ

Վարչապետին յորդոր ժողովուրդին

Նոյեմբեր 14էն ի վեր երրորդ անգամ ըլլալով, Պանք տը Ֆրանսը նորէն բարձրացուց զեղչի սակը, 5 առ հարիւրէն վերածելով 6ի։ Միեւնոյն ատեն փոխառութեանց տոկոսը բարձրացաւ 6էն 7ի։ Հակառակ այս տնօրինութեանց, ոսկիի արտահոսումը կը շարունակուի, թէ դէպի արտասահման եւ թէ երկրին մէջ։ Վերջին հաշիւներու համաձայն, շաբաթ օր 800,000,000 ֆր. ոսկի քաշուած է դրամատունէն, իսկ երկուշաբթի առտու՝ 500,000,000, որով շաբաթական կորուստը կ՚ըլլայ 1,400,000,000 ֆրանք։ Վերջին տագնապին սկիզբէն հաշուելով, համագումար 3,168,000,000 ֆրանքի ոսկի քաշուած կ՚ըլլայ։ Իրազեկներ կ՚ըսեն թէ այս գումարները մեծ մասով օտար դրամագլուխ են։ Միւս կողմէ կը հաւատեն թէ ֆրանքին ոսկի երաշխաւորութիւնը շատ ամուր ըլլալով, կրնայ դիմանալ աւելի ծանր կորուստներու։

Բուն տագնապը այն է որ դրամագլուխի փախուստը կրնայ հոգեբանական ազդեցութիւն գործել եւ դրամատուններէն քաշել տալ աւանդ գումարները։ Ասոր ապացոյց կը համարուի այն իրողութիւնը որ անցեալ օր ոսկեդրամի պահանջին հետեւանքով ամերիկեան դրամը բարձրացաւ 26 ֆրանքի, անգլիականը 128ի եւ ֆրանսական լուին 101.50ի։ Ամերիկեան եւ անգլիական դրամատունները կը շարունակեն ստեռլին եւ տոլար ճարել, ֆրանքին գինը պահելու համար։ Ֆրանսական ֆրանքին տկարութիւնը կ՚ազդէ նաեւ զուիցերիական ֆրանքին եւ հոլանտական կիլտէրին վրայ։

Ելմտական նախարարը առջի օր զեկուցում մը տալով ելմտական յանձնաժողովին առջեւ, յուսալից տեղեկութիւններ հաղորդեց։ Դահլիճը գումարուեցաւ երէկ, թէ ելմտական կացութիւնը քննելու եւ թէ հայրենասիրական միութեանց հանդէպ դիրք ճշդելու համար։ Իրիկուան ժամը 8ին Պ. Լավալ յորդոր մը ուղղեց ժողովուրդին, ձայնասփիւռ գործիքով։ Ինչպէս յայտնի է, խորհրդարանը կը բացուի վաղը, հինգշաբթի, իսկ այսօր զանազան խմբակցութիւններ ժողով պիտի գումարեն, իրենց դիրքը ճշդելու համար։ Ձախակողմեան հոսանքները կը շարունակեն Պ. Լավալի հրաժարումը պահանջել, ինչ որ աւելի պիտի ծանրացնէ կացութիւնը, թէ քաղաքական եւ թէ ելմտական տեսակէտով։

ԵՈՐԿԻՈՍ Բ. ՀԱՄԲՈՒՐԵՑ ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ՀՈՂԸ

Աթէնքէն կը հեռագրեն թէ Եորկիոս թագաւորը Աթէնքի մէջ ընդունուեցաւ ղրղռալից ցոյցերով։ «Հէլլի» յածանաւը Ֆալէրոնի պատմական ծոցին մէջ խարիսխ նետեց երկուշաբթի առտու ժամը 8,30ին, մինչ հազարաւոր դրօշազարդ նաւեր ծովուն վրայ եւ անհամար բազմութիւն մը ծովափը խռնուած՝ կ՚ողջունէին թագաւորը։ Յունաստանի բոլոր միապետական երեւելիները, դահլիճին անդամները եւ ուրիշ ականաւոր անձեր բարի գալուստի կը սպասէին ծովափը։ Թագաւորը հազիւ ցամաք ելած, ծունկի գալով եւ խաչ հանելով համբուրեց հողը։ Յետոյ ինքնաշարժ մը նստելով յառաջացաւ դէպի մայրաքաղաք, մինչ թնդանօթները կ՚որոտային եւ ահագին բազմութիւնը կը ծափահարէր։ Հազարաւոր քաղաքացիներ խռնուած էին դէպի Աթէնք տանող ճամբուն վրայ (4 մղոն), մանաւանդ յատկապէս շինուած յաղթական կամարին մօտ։ Թագաւորը ընդունուեցաւ Աթէնքի քաղաքապետին կողմէ, որուն կ՚ընկերանային Յունաստանի բոլոր քաղաքապետները, մինչ կոչնակներ, շեփորներ, սուլիչներ եւ ծափեր կը թնդացնէին օդը։ Ամբոխը ճեղքեց ոստիկանական շղթաները, աւելի մօտէն տեսնելու համար թագաւորը։ Քաղաքապետին բարի գալուստի ճառէն վերջը, թագաւորը առաջնորդուեցաւ մայր եկեղեցի, ուր գոհաբանական աղօթք մը կատարուեցաւ մասնակցութեամբ 15–20 եպիսկոպոսներու։ Յետոյ թագաւորը այցելեց Անծանօթ Զինուորին դամբարանը, ծաղկեպսակ մը դրաւ եւ գնաց հին պալատը։ Մինչեւ որ պալատը վերջնապէս յարդարուի, Եորկիոս Բ. պիտի բնակի հիւրանոցի մը մէջ։ Գիշերը ամբողջ Ակրոպոլիսը լոյսերու մէջ կը լողար։ Խրախճանքները պիտի շարունակուին քանի մը օր։

Զօր. Քոնտիլիս, որ խնամակալութենէ հրաժարած էր երբ թագաւորը ոտք դրաւ յունական յածանաւին մէջ, այս անգամ ալ ներկայացուց դահլիճին հրաժարականը, բայց պիտի շարունակէ վարել գործերը, մինչեւ նոր դահլիճին կազմութիւնը։

Վէնիզէլոսի օրկանը հրատարակեց փախստական վարչապետին մէկ նամակը որ հաւանութիւն կը յայտնէ որ երկիրը կառավարուի «թագակիր ժողովրդապետութեամբ»։

Պատասխանելով բարի գալուստի ճառերուն, թագաւորը յայտարարեց թէ բոլորովին մոռացութեան կուտայ անցեալը, թէ բացարձակ հաւասարութիւն եւ արդարութիւն պիտի տիրէ Յունաստանի մէջ։

Հիւսիսային Չինաստանի նոր պետութիւնը

Գրած էինք թէ ինքնավար պետութիւն մը կազմուած է Հիւսիսային Չինաստանի Հոփէյ նահանգին մէջ, որուն հետզհետէ պիտի կցուին ուրիշ չորս նահանգներ, 100 միլիոն բնակչութեամբ։ Առաջին օրէն իսկ խլրտումներ ծագած ըլլալով, պաշարման վիճակ հռչակուեցաւ Թիէնցինի նաւահանգիստին եւ Շանհայքուանի մէջ, ուր Մեծ Պարիսպը ծովուն կը յանգի։ Նոր պետութիւնը ամբողջովին չէ կազմակերպուած տակաւին, եւ Ճափոնցիները կը կասկածին թէ Անգլիան է որ դժուարութիւններ կը յարուցանէ գաղտնի գործակալներու միջոցաւ։

Ինքնավար պետութեան կառավարութիւնը իր պաշտօնական երդումը կատարեց նոյեմբեր 25ին։ Այս առթիւ կառավարութեան նախագահը քննադատելով բուն Չինաստանի կեդրոնական կառավարութեան ապիկարութիւնը, ծանրացաւ համայնավարական վտանգին վրայ։ Նանքինի (Չինաստան) կառավարութիւնը չուզեր ճանչնալ նոր կառավարութիւնը, որ արդէն իսկ Ճափոնի զինուորական օգնութեան ապաւինած է։

(Շար.ը կարդալ Գ. էջ)

Քստմնելի եղբայրասպանութիւն մը Պոլսոյ մէջ

Վերջին պահուն ցաւով կ'իմանանք քստմնելի եղբայրասպանութեան մը դէպքը, որուն զոհ գացած է անձնուէր ընկեր մը, Ահարոն Պէնտիրեան, Պոլսոյ (Սէնօն) մէջ։ Ֆրանսերէն թերթերուն ուղղուած հեռագիրը կ'ըսէ թէ կիրակի օր, ընտանեկան խնճոյք մը տեղի կ'ունենար Պէնտիրեանի տան մէջ։ Իր քենին վերջերս բաժնուած ըլլալով ամուսինէն (Չօլաքեան), քրոջը քով եկած էր։ Իրիկուան դէմ, Չօլաքեան երեւցաւ, իր կինը նորէն տուն տանելու համար։ Շատ չանցած կռիւ մը ծագեցաւ, եւ երբ Պէնտիրեան կը փորձէր պաշտպանել իր քենին, Չօլաքեան կատղելով անոր վրայ խոյացաւ եւ դանակի հինգ հարուածներ մխեց փորին։ Երկու հայրենակիցներ, Թաշճեան եւ Խաչատուրեան միջամտեցին եւ զինաթափ ընելով մարդասպանը, զգուշութեան համար ամուր մը կապեցին, մինչեւ ոստիկաններուն ժամանումը։ Պէնտիրեան, որ 40 տարեկան է եւ հայր հինգ զաւակներու, անմիջապէս փոխադրուեցաւ Սէնթ Անտուան հիւանդանոցը։ Բայց վէրքերը ծանր են, լեարդը ծակած ըլլալով։ Վիճակը յուսահատական է։ Ոճրագործը բանտարկուեցաւ։

** Երէկ հեռագրեցինք Պոլիս, մանրամասնութիւններ ստանալու համար այս քստմնելի դէպքի եւ տարաբախտ ընկերոջ կացութեան մասին։

ՊԱՏԺԱԿԱՆ ՏՆՕՐԻՆՈՒԹԵԱՆՑ ԽՆԴԻՐԸ

Թէր ու դէմ հոսանքներ

Ինչպէս գրած էինք, Մեծն Բրիտանիա նկատի առնելով Ֆրանսայի վարչապետին բացառիկ կացութիւնը, հաւանեցաւ որ յետաձգուի նոյեմբեր 29ի ժողովը, որ նոր արգելքներ պիտի սահմանէր։ Պատիժներու յանձնախումբին նախագահը շահակից պետութեանց հաղորդեց այս յետաձգումը։ Լոնտոնի քաղաքական շրջանակներուն մէջ շատ ալ գոհ չեն այս յետաձգումէն։

Մինչեւ որ որոշուի ժողովին գումարման նոր թուականը, դիւանագիտական բանակցութիւնները պիտի շարունակուին։ Իտալիոյ մէջ մասնաւոր ջղագրգռութեամբ կը սպասեն նոր արգելքներու հաստատման։ Մանաւանդ քարիւղի խնդիրը ամէնէն ծանր հարուածը կը նկատուի, քանի որ այդ նիւթը ամէնէն աւելի անհրաժեշտ է ներկայ պատերազմներու մէջ։ Առանց արգելքի ալ, Իտալիա արդէն մեծ դժուարութիւններ կը կրէ քարիւղ ճարելու համար, քանի որ հարկադրուած է ոսկեդրամով վճարել բոլոր փոխարժէքը։ Եթէ քարիւղի եւ ուրիշ նախանիւթերու արգելքը հաստատուի, գայրոյթի պոռթկում մը կը սպասուի ամբողջ Իտալիոյ մէջ։ Շատեր կը կարծեն թէ այդ պարագային Իտալիա յուսահատական միջոցներու պիտի դիմէ եւ Ափրիկէի 250,000 զինուորները պիտի ըմբոստանան Ժընեւի որոշումներուն դէմ։ Այդ պարագային Ափրիկէի եւրոպական գաղթավայրերն ալ պիտի վտանգուին, քանի որ ըմբոստացած զօրքը կրնայ ամէն ուղղութեամբ յառաջ խաղալ, տեսնելով որ կ'ուզեն սովամահութեան եւ անշարժութեան դատապարտել զինքը։

*** Ռումանիոյ քարիւղի ընկերութիւնները երկար յուշագիր մը ղրկեցին կառավարութեան, թուելով տնտեսական կաշկանդումներու հետեւանքները եւ բացատրելով թէ անհրաժեշտ է որ եւ է ձեւով շարունակել քարիւղի արտածումը, բուն իսկ երկրին շահուն համար։ Ռումանիա 1,500,000 թոն քարիւղ ծախած է Իտալիոյ, 1935ի միջոցին, այսինքն գրեթէ մէկ չորրորդը իր քարիւղի արտածումներուն։

*** Ֆրանսայի առեւտրական եւ ճարտարագործական կազմակերպութիւնները կը շարունակեն բողոքներ տեղացնել կառավարութեան։ Մոնփէլիէի առեւտրական սենեակը շեշտելով թէ բազմաթիւ ձեռնարկներ պիտի վնասուին եւ գործազրկութիւնը պիտի աւելնայ, կը խնդրէ սովորական միջոցներ ձեռք առնել, առեւտրականներուն եւ գործարանատէրերուն օգնելու համար։ Միեւնոյն ատեն կը թելադրէ որ կառավարութիւնը Ազգերու Դաշնակցութենէն խնդրէ մասնակցիլ հատուցումներուն եւ զադրեցնէ պատիժները, սպասելով դիւանագիտական բանակցութեանց ելքին։

*** Զուիցերիոյ ընկերվարական կուսակցութեան կեդր. կոմիտէն բանաձեւ մը քուէարկեց, որով կը յանձնարարէ ժողովուրդին բոյքոթ հռչակել իտալական արտադրութեանց դէմ։

*** Բոլոր պատժարկու պետութիւնները կը շարունակեն զատ զատ պատասխանել Իտալիոյ վերջին բողոքագրին, յայտնելով թէ հարկադրուած են հետեւիլ Ա. Դ. Ուխտին տրամադրութեանց։ Այսպէս պատասխանած են խորհրդային իշխանութիւնը, Լեհաստան, Եուկոսլավիա, պալքանեան միւս պետութիւնները եւայլն։

*** Իտալիոյ կղերը կը շարունակէ իր աջակցութիւնն ընծայել ժողովրդական հանգանակութեանց եւ զոհողութեան հրաւիրել հաւատացեալները։ Թորինոյի արքեպիսկոպոսը հանդիսաւոր արարողութիւն մը կատարելով, քարոզ մը խօսեցաւ եւ յորդորեց որ ժողովուրդը Ս. Կոյսին բարեխօսութիւնը խնդրէ, հայրենիքին ապահովութեան համար։ «Եթէ բազմաթիւ ազգեր Իտալիոյ դէմ ելած են, Իտալացիները բոլորն ալ միացած են իրենց Առաջնորդին շուրջը։ Անոնք որ պատիժներ կը տնօրինեն, թող գիտնան թէ իտալացի ժողովուրդը իբրեւ կուռ զանգուած մը կը ծառանայ իրենց դէմ»։

Թուրքիա կը պզտիկցնէ թերթերու ծաւալը

Անգարայէն կը հաղորդեն թէ Գործավարներու Խորհուրդին օրինագիծ մը յանձնուած է, որով Թուրք թերթերուն ծաւալը պիտի սահմանափակուի, Մամուլի վերջին համաժողովին մէջ ընդունուած առաջարկին համաձայն։

Մամուլի համաժողովը ընդունած էր որ միջոցներ ձեռք առնուին սահմանափակելու համար թերթերու ծաւալը, որ մրցումի նպատակով յաճախ մինչեւ 30է աւելի էջերով կ'ըլլայ։ Սահմանափակումը պիտի ըլլայ որպէսզի թերթերը քանակէ աւելի որակին ուշադիր ըլլան եւ երկրին դրամը աւելի չափով դուրս չելլէ, քանի որ թուղթը արտասահմանէն կը բերուի։

Տրուելիք որոշման համաձայն, թերթերուն շաբաթական ծաւալը, անոնց հրատարակած յաւելուածներն ու գիրքերն ալ մէջը ըլլալով, 94,864 քառ. սանթիմեթրը չպիտի անցնի։ 62 × 90 ծաւալ ունեցող թերթերը շաբաթը պիտի կարենան չորս օր 8, երեք օր 12 էջով հրատարակուիլ։ 55 × 80 ծաւալով թերթերն ալ շաբաթը եօթն անգամ 12ական էջերով պիտի ըլլան։ Այս պարագային բոլոր թերթերն ալ նոյն ծաւալը ունեցած կ'ըլլան։

*** Ուրիշ լուրի մը համաձայն, մամուլի օրէնքին կցուելու համար օրինագիծ մը պատրաստուած է որով թուղթի շաբաթական սպառման քանակը պիտի որոշուի Գործավարներու Խորհուրդին կողմէ։ Թերթերը այս որոշման պիտի յարմարին օրէնքի հրատարակութենէն երեք օր յետոյ։

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԻՏԱԼԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿԻՆ ՈՒԺԸ ԵՒ ՈՒՂԵԳԻԾԸ

Երկարատեւ բանակցութիւնները անբաւական ըլլալով՝ Իտալիա դէպի Եթովպիա ուղղեց հսկայ բանակ մը, որուն նմանը տեսնուած չէր գաղթային գրաւումներու ատեն եւ Ափրիկէի մէջ, ուր եւրոպական բանակի մը համար աննպաստ միջավայր մը գոյութիւն ունի։

Իտալիա պարտադրելու համար իր կամքը Արքայից Արքային եւ ռասերուն, հարկադրեց ցուցադրել իր ուժը։ Միանգամայն բանակցութիւնները կը շարունակուէին եւ պատերազմը կախում ունի քաղաքականութենէն։ Եթէ բանակցութիւնը յաջողի, պատերազմը կը դադրի, եթէ ձախողի, կը շարունակուի եւ աւելի ուժգնօրէն։ Հարցերուն բարդութիւնը, փոխադարձ շահերու բախումը գրեթէ անկարելի կը դարձնեն համաձայնութիւնը։ Քաղաքական հարցերը դիւանագիտական միջոցներով լուծելու հասունութիւնը չունի դեռ մարդկութիւնը։

Բանակին փոխադրութիւնը դիւրացնելու համար, Իտալացիներու առաջին գործն եղաւ ճամբաներ շինել, նաւահանգիստներ պատրաստել։ Մասաուա հազիւ 5000 թոն կրնար առնել ամիսը, այժմ օրական 3000 թոն կ'առնէ։ Հարաւակողմը, Սոմալիի մէջ, Իտալացիները շինեցին Պէնատէր Քասիմ նաւահանգիստը եւ ճամբայ մը՝ մինչեւ Ֆոր-Տամօ։

Էրիթրէի մէջ, Մասաուայէն մինչեւ Ասմարա նոր ճամբայ մը շինեցին պարէնաւորումը արագացնելու համար։ Աշխատութեան սկսան 1934 նոյ. 4ին 10.000 ճերմակ եւ 30.000 բնիկ բանուորներ, որոնցմէ արիւնահար եղան 200 ճերմակ եւ 300 բնիկ։ Երկիրը բոլորովին զուրկ է հաղորդակցութեան միջոցներէ եւ քանի յառաջանան, այնքան պիտի երկարին խճուղիները։

Տարուան մը ընթացքին Իտալացիները Էրիթրէի եւ Սոմալիի զոյգ ճակատներուն վրայ փոխադրեցին 7 զօրաբաժին կանոնաւոր բանակէն, 4 զօրաբաժին սեւ շապիկաւորներէն, մէկ զօրաբաժին կամաւորներ եւ 3 զօրաբաժին բնիկ զինուորներ, 30.000 իտալացի աշխատաւորներ, 95.000 ձի եւ ջորի, 1000 բեռնատար, 200 ինքնաշարժ ջրամբարներ։ Հիւսիսային ճակատին վրայ կը գտնուին 200 հազար ճերմակ եւ 30.000 բնիկ զինուորներ (Ասքարիներ), իսկ հարաւի ճակատին վրայ 60.000 ճերմակ եւ 20 հազար բնիկ զինուորներ (Տուպատներ)։

Ինչպէս պատմական բոլոր արշաւանքները, Իտալացիներն ալ մեկնեցան Մասաուա-Ասմարայէն դէպի Եթովպիա, որուն հիւսիսի դուռն է Ատուան։ Իտալական սպայակոյտը հետապնդեց զանազան նպատակներ, աշխարհագրական՝ գրաւել բարձրաւանդակին դուռը, քաղաքական՝ սրբել Ատուայի պարտութեան արատը, կրօնական՝ գրաւել Աքսումը, ազդելու համար ժողովուրդին վրայ եւ պառակտելու պետերը։ Էրիթրէի հարաւակողմը, Ասապէն իտալական զօրաբաժին մը կը յառաջանայ դէպի Տիրէ Տաւա, հետապնդելով ռազմական նպատակ մը՝ կտրել Եթովպիոյ հաղորդակցութիւնը ծովէն։

Հիւսիսի ճակատին վրայ Սուտանի սահմանագլուխի մօտէն կը յառաջանայ աջ թեւի բանակին հրամանատար Զօր. Քութուրա եւ կը դիմէ դէպի Կոնտար, Ցանա լիճին հարաւակողմը։ Կոնտարէն 60 քիլոմեթր վար պիտի հանդիպի 2500 մ. բարձր սարահարթի մը։ Կոնտարի եւ Ցանա լճին մէջտեղ կը գտնուի բարեբեր դաշտ մը որ շրջապատուած է բարձր լեռներով։

Գլխաւոր բանակին կը հրամայէ Զօր. Մարավիննա, որ ունի 10.000 զօրք, 2300 ինքնաշարժ զէնքեր, 92 հրասայլեր։ Ատուան գրաւելէ յետոյ, Մարավիննա կը յառաջանայ Թաքազէի հովիտը, որ կը գտնուի սեպ ժայռերու մէջտեղ։ Ատուայէն 250 քիլ. հեռու կը գտնուի Լաստա հաստատետը, որուն մօտ կանգ պիտի առնեն հրասայլերն ու թնդանօթները եւ տեղի պիտի ունենան հրոսակային կռիւները։

Այս բանակին մօտէն կը յառաջանայ Զօր. Պիրոլի, որ կը հրամայէ բնիկներէ կազմուած զօրաբաժիններուն, Ասքարիներուն, որոնք կլիմային աւելի վարժ են եւ արագընթաց։

Զօր. Սանթինի կը հրամայէ մէկ կանոնաւոր, մէկ փաշական զօրաբաժիններու եւ բնիկներէ կազմուած երկու ջոկատներու։ Զօրավարը գրաւեց Մաքալէն, որ Ատիս-Ապէպայէն 550 քիլ. հեռու է ուղիղ գծով։ Այս բանակը կը յառաջանայ դէպի Տեսիէ, Եթովպիոյ ռազմական կեդրոնը։

Աւելի ձախ՝ Ասապէն կը մեկնին Սոմալի անապատէն անցնելով, 2 զօրաբաժին, զինուած 70 հրասայլերով։ Ասոնք կը հանդիպին Տանքալի կոչուած վայրենիներուն, որոնց համար մարդասպանութիւնը սովորական բան մըն է։ Անապատը դժոխք մըն է, սաստիկ տաք է եւ անջրդի։

Այս բանակը կը յառաջանայ դէպի երկաթուղին, բայց Ֆրանսական Սոմալիի մօտ պիտի հանդիպի Մուսա Ալի բարձրութեան (2063 մթ.)։

Իտալական Սոմալիի ճակատին վրայ կը հրամայէ զօր. Կրացիանի, գաղթային պատերազմներու մասնագէտ։ Կրացիանիի գունդերը կը յառաջանան դէպի Հարրար եւ Արուսի։ Առաջին գունդը կը յառաջանայ Ուէպի Շէպէլի հովիտէն մինչեւ Քալլաֆօ։ Երկրորդ գունդը կը քաշէ Թոֆանի հովիտէն եւ հասած է Կորահէյ։ Երրորդ գունդը կը յառաջանայ Միրֆարաթայէն։ Շէպէլի եւ Ճուպա հովիտները ջուրեր ունին եւ բամբակի մշակութեան յարմար են։

Այս ճակատին վրայ Իտալացիներն ունին 250 հրասայլեր, որոնց գործունէութիւնը դիւրին է, որովհետեւ Օկատէնի անապատը տափարակ է։ Իտալացիք յառաջանալով պիտի մտնեն վտանգաւոր գաւառներ։ Սիտամօ գաւառն ունի դեղին տենդ, թանջք, թունաւոր սողուններ եւ միջատներ։ Խոնաւ ու պայծառ գիշերները — ճերմակ գիշերներ — անքնութիւն կը պատճառեն։ Հոս թէ հիւսիսը Իտալացիները կը յառաջանան յամրաքայլ, անցնելով ամայութիւններէ։

Ընդարձակ տարածութեան վրայ հիւղակներ կան միայն հովիտներու խորը, հովուական խարխուլ պատսպարաններ՝ սարահարթին վրայ։ Իտալացիները ամբողջովին բնակելի շէնքեր պիտի կառուցանեն, յաճախ ծածկուած զինկոյէ տանիքներով, արեւին ու անձրեւին դէմ պատսպարուելու համար։

Երեսուն հազար զօրքի համար 130 թոն ուտեստ անհրաժեշտ է մարդոց եւ կենդանիներու։ Ճակատին վրայ փոխադրութիւնները պիտի կատարուին ջորիներով, որոնցմէ իւրաքանչիւրը հազիւ 100էն 120 քիլօ կրնայ տանիլ, ուղտ մը՝ 120էն 150 քիլօ։ Կը նշանակէ թէ տասնեակ հազար ջորի կամ ուղտ պէտք է բանակը զէնքով ապահովելու համար, եւ այն ալ դանդաղօրէն։ Ամէն մէկ զօրաբաժին պէտք ունի նաեւ 100 թոն ռազմանիւթի։

Շինուած ճամբաները դիմացկուն չեն, որովհետեւ հողը փխրուն է եւ միայն երկու թոն տարողութեամբ բեռնատարներ կրնան անցնիլ վրայէն։ Միւս կողմէն ճամբան ապահով ըլլալու է, որովհետեւ աջ ու ձախ անմատչելի լեռներ կան, ուրկէ կրնան հրոսակներ գալ, հարուածել եւ անհետանալ։ Գրաւուած բոլոր տեղերը, շինուած բոլոր ճամբաները պահակներ պիտի ունենան։ Մէկ ամսուան ընթացքին իտալական բանակը յառաջացած է 40 քիլ. միայն։

Գետնի դժուարութիւններէն զատ Իտալացիները պիտի պայքարին անհանդուրժելի կլիմային դէմ, ցերեկը սաստիկ տաք, գիշերը ցուրտ։ Տանքալի անապատին մէջ երբեմն կարաւաններ կանգ կ'առնեն, աւազին տաքութենէն կենդանիներու ոտքերը կը վնասուին։ Իրական դժոխք մըն է հոս։ Թաթառները պակաս չեն։ Հողին փխրունութեան պատճառով թաթառները փոշիէ ամպեր կը հանեն, կարմիր ու նուրբ փոշի մը, որ կը ծածկէ կարաւանը։ Պիտի պայքարին ջուրի պակասին դէմ, կեդրոնէն ճակատ փոխադրելով թէ մարդոց եւ թէ կենդանիներու համար անհրաժեշտ ջուր։ Բանակը պիտի կռուի նաեւ հիւանդութիւններու մասնաւորապէս ջերմախտի եւ լեարդի հիւանդութեան դէմ, արդիւնք հողէն ու անտառներէն բարձրացող գոլորշիներուն։

Դէպի բարձունքը յառաջանալով դաշտաբնակ Իտալացին պիտի նեղուի լեռնախտէ, այսինքն պիտի դժուարանայ շնչառութիւնը, մթնոլորտի ճնշումը պիտի նուազի եւ պիտի տառապի անքնութենէ։ Կան նաեւ անտանելի ճանճերը։ Մայրաքաղաքին մէջ իսկ, թէեւ անվնաս, եկուոր ճերմակը կը պատի ճանճվանով մը, միշտ վռնտելու համար զանոնք։

Իտալական ռազմավարութիւնն է գրաւել Տէսիէն, որ հանգոյցն է Եթովպական ճամբաներուն։ Հոն հասնելու համար գրաւելու են ընդարձակ հողամաս մը եւ գործածելու են գաղթային գրաւումներու հետեւեալ մեթոտները։ Թեթեւ վաշտեր անակնկալօրէն կը յարձակին թշնամիին վրայ եւ հարուածելէ յետոյ զայն՝ կ'անհետանան։ Թշնամին կ'ենթադրէ թէ հսկայ ուժեր կան եւ կը վհատի։ Իտալացիները այս մեթոտը գործածեցին 1896ին, բայց չյաջողեցան, վասնզի վաշտերու թիւը երկրին տարածութենէն շատ քիչ էր։ Երկրորդ մեթոտն է խոշոր ուժերով յարձակիլ թշնամին սարսափեցնելու համար։ Իտալացիները այժմ այս մեթոտը կը գործածեն։ Սակայն գետինը յարմարութիւն չունի ռազմական շարժումներու, բանակը կը կորսնցնէ իր հմայքը եւ թողած առաջին տպաւորութիւնը։ Ֆրանսացիները Մատակասքարի գրաւման ատեն գործածեցին 2 մեթոտներն ալ։ Իտալական բանակի հրամանատարը ստիպուած է աճապարել, ուժեղ հարուած մը տալու համար անձրեւներէն առաջ։

Սարսափման գործին կը նպաստեն նաեւ սաւառնակները, որոնց թիւը 400 կը հաշուեն։ Ասոնք թշնամիին շարժումները կը դիտեն, դիրքերը կը լուսանկարեն։ Սակայն դժուար է արագ շարժումներ կատարել, որովհետեւ լեռներու եւ հովիտներու պատճառով սաւառնակը յանկարծական ոստումներ կ'ընէ։

Իտալական բանակը վեր կը մնայ եթովպականէն իր սպառազինութեամբ, վար կը մնայ թիւով, իսկ հաւասար ոգիով եւ բարոյականով։ Թշնամին յաղթելէ առաջ պիտի յաղթէ կլիմայի, գետնի, ջուրի պակասութեան դժուարութիւններուն, մանաւանդ որ զինուորներուն մեծ մասը 21էն 25 տարեկան երիտասարդներ են։ Բացայայտ է որ եթովպական բանակը չի կրնար դիմադրել սպառազինուած բանակի մը, սակայն լեռնային դիրքերու շնորհիւ կրնայ յոգնեցնել հակառակորդը՝ անակնկալ հրոսակային յարձակումներ կատարելով։

Պատերազմը եւ յաղթութիւնը հարցերը չեն լուծեր։ Երկիրը գաղթավայր դարձնելու համար դարձեալ դիւանագիտական սեղանի շուրջ նստելու է։ Բռնի երկիր մը գրաւել, առանց արտաքին համաձայնութեան եւ ներքին խաղաղութեան, կը նշանակէ տեւականացնել հրոսակային կռիւները։ Անգլիա եւ Ֆրանսա տարիներ աշխատեցան գաղթավայրերը խաղաղեցնելու եւ մանաւանդ արժեւորելու համար։ Ալճերիան մօտ է Ֆրանսայի, որ 30 տարիներ աշխատեցաւ զայն վերջնապէս խաղաղեցնելու համար։

Գրաւելու եւ արժեւորելու համար անհրաժեշտ են ելմտական պայմաններ։ Ցայտնի չէ թէ Իտալիա ունի այս պայմանները։ Իտալական դրամատան ընդհ. տնօրէնին տեղեկագրով (30 մարտ 1935) Իտալացիները գնած են 1928էն 1934 թուերուն 6 միլիառ լիրէթի օտար պարտաթուղթեր։ Ուաշինկթընի իտալական դեսպանատան առեւտրական կցորդը կ'ըսէ թէ Ամերիկայի Իտալացիները շուրջ 140 միլիոն տոլար ունին այլ եւ այլ դրամատուններու մօտ։

Ասոնցմէ զատ կառավարութիւնը հրապարակ հանեց ներքին փոխառութիւն մը 18 սեպտ.ին։ Յուկէս առ հարիւր պետական թուղթը, որուն արժէքը 68 լիրէթ է, կարելի է յանձնել պետութեան՝ 5 առ 100 փոխառութեան թուղթերու փոխարէն, պայմանաւ որ ծախողը վճարէ նաեւ 15 լիրէթ։ Արդ Յուկէս առ 100 թուղթերու արժէքը 61 միլիառ լիրէթ ըլլալով՝ պետութիւնը պիտի ստանայ ինը միլիառի մօտ հասոյթ մը։

Քննենք այժմ հակառակորդին դիմադրելու պայմանները։

ՀԵԹՈՒՄ

** Ռուսերէն առաջին գիրքը տպուած է 1669ին, իսկ վրացերէնը՝ 1705ին։

ԱՐԵ՛Ի, ԱՐԵ՛Ի ...

Այս գիւղագնացութեանս մէջ ոչինչ կայ պաշտօնական։ Այսինքն Դաշնակցութիւնը չէ որ զիս ուղարկած է այնտեղ «փրոփականտ» ընելու կամ ճառ խօսելու։ Իրենք ալ — տղաքը — պաշտօնապէս Դաշնակցականներ չեն, բայց խոր, անիմանալի կապով մը կապուած են անոր հետ։ Իրենք իրենց զինուոր են դարձեր Դաշնակցութեան։ Կ'ուրախանան, երբ ուրախ է Դաշնակցութիւնը, կը տրտմին՝ երբ տրտում է Դաշնակցութիւնը։ Ինքնաբերաբար լծուած են Դաշնակցական կառքին։ Եւ քանինե՜ր այսպէս, քանի տեղեր ու վայրեր, ուր չկայ դաշնակցական կազմ, բայց կայ Դաշնակցութեան շունչն ու շուքը։ Անոր տիրական հոգին լուսատու փարոսի մը պէս կանգնած է ամէն տեղ, ուր կը շնչեն հայկական բեկորներ կամ գանգուած մը։

Փրոփականտ ... օ՜, թող այդ պաշտօնը կատարեն մեր հակառակորդները — Հնչակն ու Ռամկավարը — այդ պաշտօնը թող կատարեն անոնք որ, աժան մարդու պէտք ունին իրենց «թիւը բարձրացնելու համար», անոնք որ մարդ կը մուրան փողոցներէն, «պայքարելու համար» Դաշնակ «ֆաշիզմին» դէմ ...

Դաշնակցութեան փրոփականտը ինքնին կ'ըլլայ։ Անոր շունչն ու հոգին, անոր վսեմ խոյեալը եւ հզօր գաղափարները, այնքա՜ն բարձր, այնքան լայն ու խոր, այնքան դիւթիչ ու մատչելի են, որ գանգուածները ինքնաբերաբար, բնազդօրէն կուգան դէպի Դաշնակցութիւնը։ Կուգան յոյսով ու հաւատքով, կուգան սիրով ու խանդաղատանքով։

Իմ կապս ալ, սակայն Դաշնակցութիւնով չէ որ հիւսուած է այս տղոց հետ, այլ ուրիշ տեղէ մը։ Ցիշատակներով, յոյզերով ու ապրումներով լի վայրէ մը որ կը կոչուի Որբանոց ...

— Որբանո՜ց ...

Ի՜նչքան պատմութիւն, ի՜նչքան սեւ ու ճերմակ յոյզեր այդ յարկէն։

Բնաւ չափազանցութիւն չըլլար, եթէ ըսեմ թէ այս տղոց հետ այդ յարկէն ներս բնազդօրէն համակիր դարձանք ցեղին մեծ կազմակերպութեան։ Չափազանցութիւն չըլլար, եթէ ըսեմ որ այս տղոց հետ Դաշնակցական էինք դեռ Դաշնակցութիւնը ճանչնալէ առաջ։

Լսեր էինք անոր սուրբ անունը։
Լսեր էինք քանի մը նուիրուածներու անուններ ...

— Անդրանիկը ի՞նչ է, լաօ։
— Դաշնակցական։
— Սերոբ փաշա՞ն։
— Դաշնակցական։
— Մուրա՞տը, Գէորգ Չաւո՞ւշը, Հրա՞յրը, Սեպո՞ւհը, Դրօ՞ն ...
— Անոնք բոլորն ալ Դաշնակցականներ են։
— Այն ատեն ես ալ Դաշնակցական կ'ըլլամ ...

Ահա՛ այսքան էր մեր ծանօթութիւնը, մեր մանկունակ հասկացողութիւնը Դաշնակցութեան մասին։ Կը յիշեմ, անո՜ւշ երանելի երազի մը պէս, այսօրուան պէս կը յիշեմ այն աղեկտուր լացը որը ընկերոջ մը, Միհրան Ցովսէփեանի (Քղեցի) երբ կատակով մը ըսինք օր մը. «Դուն Դաշնակցական չես կրնար ըլլալ»։

Կիսամերկ, կէս անօթի, ծառայ այլազան քմայքներու, 13—14 տարու պատանիներ եւ սակայն լաց՝ անծանօթ գաղափարի մը, անծանօթ անունի մը եւ նոյնքան աւելի անծանօթ իտէալի մը համար ...

Դաշնակցութի՜ւն ...

Ըսեմ տակաւին, պատմեմ որ այս տղոց մէջ կը գտնուին ոմանք այն տղոցմէն, որոնք իրենց մէջքի սկաւտական գօտին, իրենց բաժին կտոր մը հացը անցնող «պարպա»ներուն ծախեցին, եռագոյն գնելու համար, եռագոյն ունենալու համար ...

Բռնութեան, թշուառութեան, անասելի խստութեանց օրով իրենց փայփայած գաղափարին, իրենց սիրած խորհրդանիշին հանդէպ ունեցած սէրն ու խանդաղատանքը պահեր են մինչեւ այսօր, ու կը պահեն տակաւին աւելի խոր, աւելի մոլեռանդ ոգիով մը։

Չէ՞ որ այսօր ամէնքն ալ գիտեն թէ ի՞նչ է Դաշնակցութիւնը, ի՞նչ կը նշանակէ եռագոյն դրօշը։

Ու հիմա այս տղաքն են որ կը տօնեն «Դաշնակցութեան Օր»ը առանց պաշտօնական դաշնակցական ըլլալու, առանց իրենց գրպանին մէջ Հ. Յ. Դ. անդամատետր ունենալու։

«Շարքային Դաշնակցական չենք, բայց շարքային Հայ ենք ու անոր համար ալ մենք մեզի իրաւունք կուտանք «Դաշնակցութեան Օր»ը տօնելու եւ անոր անունով պարծենալու։ Ցեղին պարծանքով, ցեղին հպարտանքով ոգեւորուիլը մեղք կամ արգիլուա՞ծ է, կ'ըսէր մէկը, երբ մտերմօրէն դիտել կուտայի թէ ինչո՞ւ Դաշնակցութեան անունը կ'օգտագործեն։

Դաշնակցական գործիչի ոտք չէ դպած այն հեռաւոր, ամայի վայր մը ինկած գիւղը, եւ ոչ ալ դաշնակցական քարոզիչ գացած է։ Շունչը՝ ցեղին շունչն ու հոգին, ծնած է իրենց հետ, մեծցած է իրենց հետ։ Մկրտուած են իրենք իրենց առանց կնքահայր ունենալու։

×

Գիւղն եմ. սրահի մը մէջ— աւելի ճիշդ սենեակի մը մէջ հաւաքուած ենք մեծով ու պզտիկով։

Խօսակցութիւնը Կոմիտասով կը սկսի։ Սուգ մը պատած է բոլորին դէմքը։ «Հայր Աբրահամին, Վարանդեանին չափ ցաւեցայ» կ'ըսէ ծերունի մը տրտմագին։

«Վարդապետը մեռաւ, կեցցէ վարդապետը»։ Այս ցեղը իր այս տառապանքին մէջ իսկ, ընդունակ է մեծեր, արժէքներ ստեղծելու, ծնելու եւ մեծցնելու— կ'ըսեմ ջանալով մխիթարել զինքը։

Քիչ յետոյ երեւոյթը կը փոխուի։ Սեղանները կը պատրաստուին, շիշերը կը շարուին, թարմ ու չոր պտուղները բլուրներու պէս կը բարձրանան։

Անպաշտօն երեկոյթը կը սկսի։ Օրուան սեղանապետը, չափահաս մը, կը բանայ երեկոյթը։ Որբանոցի մեր ծանօթ Արամն է խօսողը, այն Արամը որուն «մարդ չես ըլլար» կ'ըսէին շատ մը «որբ կրթող» վարժապետներ։ Հիմա Արամը շէնք շնորհք մարդ է եղած, երեք զաւակներու հայր ու տան տեղը տէր։

Կը խօսի սահուն ու յստակ, պարզ ու հասկնալի։ Պիտի ապրինք, պիտի տոկանք, պիտի քալենք, պիտի մաքառինք մինչեւ որ հասնինք այնտեղ ուր յառած ենք մեր հայեացքը։ Անոր համար է որ կանգնած ենք կ...

ԷՋ ՄԸ ԿԻԼԻԿԻՈՅ ՊԱՏՄՈՒԹԵՆԷՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՎԵՐՋԻՆ ԹԱԳԱՒՈՐԸ ԼԵՒՈՆ Ե. ԼՈՒՍԻՆԵԱՆ

Լեւոն մեկնելու պատրաստութիւններ տեսաւ։ Ուրեմն, պիտի երթար իրականացնել իր այնքան ատենէ ի վեր երազած ձեռնարկը, որուն յաջողութեան հետ այնքան սերտօրէն կապուած էին իր ամէնէն սիրական յոյսերը։

Բայց Անգլիա մեկնիլը այնքան ալ դիւրին չէր։ Անգլիացիները խիստ հսկողութեան տակ առած էին ծովեզերքը՝ Ֆրանսացիներու ցամաք ելլելու երկիւղէն բոլոր նաւահանգիստները ամրացուցած էին։ Րիչըրտ երբոր իմացաւ իր փափաքը, Հայաստանի թագաւորին երկու անցագրեր ղրկեց, մէկը՝ իրեն համար, միւսն ալ իր Ժան տը Ռուսի սեղանայարդարին, որ պարտէր Լոնտոն հասած ըլլալ՝ իրմէ քանի մը օր առաջ։ Այս յիշատակարանները, ուր մանրամասն կերպով թուած են մարդիկը, ձիերը եւ ճամբորդութեան անհրաժեշտ առարկաները, բաւական կը պարզեն թէ այն ժամանակ, ի՜նչ տեսակ կասկածանքի ենթակայ էին բոլոր օտարականները։

1385ի վերջերը, Հայաստանի թագաւորը, Պուլոնի մէջ նաւ նստաւ եւ Տուվր հասաւ, ուր Եորքի եւ Լանքաշըրի դուքսերը, թագաւորին հօրեղբայրները, զինքն «ընդունեցին շքեղօրէն եւ փափկութեամբ եւ 7 օր հիւրասիրեցին»։

Ֆրուասար կը պատմէ թէ, իշխանները հարցուցին իրեն թէ ի՞նչ գործ զինքը Անգլիա կը բերէր, եւ երբ Լեւոն անոնց խոստովանեցաւ թէ ինք՝ յօժարակամ կուգար, եւ առանց Ֆրանսայի թագաւորին յանձնարարութեան, Անգլիացիներուն խաղաղութիւն առաջարկելու, թէ ինք իսկ առաջարկած էր Ֆրանսացիներուն բանակցիլ իրենց հետ, բայց անոնք իր հրաւէրը չընդունելով, զինք ուղղակի Լոնտոն ղրկեցին։

Ոչ մէկ ապացոյց թէ դէպքերը այսպէս տեղի ունեցած ըլլան։ Անգլիացիներու ձեւակերպութիւնը Կարոլոս Զ.ի ժողովին մէջ խօսուած ճառերը եւ անգլիական մայրաքաղաքին մէջ թագաւորին բնակութեան պարագաները այս պատմուածքները անընդունելի կ'ընծայեն։

Արդարեւ, Րիչըրտ Բ. ամէնէն շնորհալի ընդունելութիւնն ըրաւ իրեն.— «Նկատելով որ իրեն համար արտակարգ պատիւ մըն էր, որ այնքան մեծ իշխան մը կ'ընդունէր եւ թէ՝ այս փառքը՝ վիճակած չէր իր նախորդներէն ոչ մէկուն» (Religieux de Saint Denis, գիրք Է. էջ 495), անձամբ դիմաւորեց զայն եւ անոր ցոյց տուաւ հազարումէկ փափկանկատութեամբ, այն հաճոյքը զոր կը զգար զինքը ընդունելով իր պետութեանց մէջ։

Ինը օր ետք, Լեւոնը ընդունեցին հանդիսաւոր նիստի մը մէջ, թագաւորին եւ Ուեսթմինիստր հաւաքուած ժողովին կողմէն։ Լեւոն երկու հակառակորդներու իրական պատկերը ներկայացուց, խստաբարոյ պարոններուն դրուատելով խաղաղութեան բարիքները եւ պնդելով՝ Իսլամին դէմ զինակցութեան մը ստիպողականութեան վրայ.

— «Ձեր բաժանումներուն պատճառաւ է որ անհաւատները ինծի դէմ դարձուցին իրենց յաղթական զէնքերը, թագաւոր էի, ստանդական եղայ եւ կրնամ ըսել թէ թագաւորեցի սուգի եւ արցունքներու մէջ։ Ամենազօր իշխաններ, եթէ եկած ըլլայիք ձեր բազուկներու աջակցութիւնը ընծայել Ցիսուսի Քրիստոսի, քրիստոնեաները Արեւելքի մէջ բնաւ չպիտի դատապարտուէին անցընել իրենց օրերը՝ թշուառութեան եւ գերութեան մէջ։ Շատ երկար տեւեցին երկու ազգերու միջեւ ծագած թշնամութիւնները։ Կը կարծեմ թէ պէտք է որ երկու ոսոխները հաշտուին իրարու հետ, եւ գոհանան իրենց ընդարձակ կալուածներով եւ դադրեցնեն պատերազմը՝ իրենց հպատակներուն միջեւ, որպէսզի խորտակեն Արեւելքի Քրիստոնեաներուն լուծը, անոնք օրէ օր ձեր օգնութեան կը սպասեն, մեծապայծառ չխանի, եւ խոնարհաբար զայն կը հայցեն ձեզմէ»։

Անգլիոյ թագաւորը այս ճառը չլսեց առանց անհամբերութեան մը։ Իր պատասխանը կարճ եղաւ.

— «Գիտցէք, ըսաւ, թէ ձեր հաշտութեան առաջարկները չեմ մերժեր։ Ֆրանսայի թագը իր մօրմէն՝ նախորդիս պետին կը պատկանէր, բայց քանի որ պատշաճ սեպեց անկէ հրաժարելու Աքիտանիոյ եւ Նորմանտիոյ վերահաստատմամբ, այս պայմաններով միայն կը հաւանիմ բանակցիլ Ֆրանսացիներուն հետ»։

Րիչըրտէն հրաժեշտ առնելէ առաջ, Լեւոն անոր հետ մասնաւոր բանակցութիւն մը ունեցաւ։ Անգլիոյ թագաւորը զինքն ապահովցուց իր բարի տրամադրութեանց մասին, զորս կը սնուցանէր Ֆրանսայի թագաւորին հանդէպ եւ իրեն յանձնարարեց աշխատիլ խաղաղութեան կնքումին, աւելցնելով թէ արդէն յանձնախումբ մը նշանակուած էր որ պաշտօն ունէր դաշինքներու պայմաններու մասին վիճելու։

Եւ իրօք 1386 յունուար 22ին, Րիչըրտ կը նշանակէր ութ լիազօրներ, «ի պատիւ եւ ի մեծարանս մեր Տէր Աստուծոյն» եւ դադրեցնելու համար քրիստոնեայ արիւնին հեղումը եւ նաեւ ստիպողական խնդրանքներուն եւ աղերսանքներուն համար, որոնք մեզի եղած են մեր եղբայրակից Հայաստանի թագաւորին կողմէ» :(Rymer Féodora Գ. հատոր)։

Լեւոն Քալէի ճամբով Ֆրանսա վերադարձաւ, եւ Էքլիւզի մէջ Կարոլոս Զ.ի քով հասաւ։ Հակառակ այն անվստահութեան զոր իրեն կը ներշնչէին իր ախոյեանին խոստումները, Կարոլոս յօժարեցաւ բանակցիլ։ Բանակցութիւնները տեղի ունեցան Պուլոնի եւ Քալէի միջեւ՝ Լիլինկէնի մէջ։ Հայաստանի թագաւորը ներկայ էր միջնորդի հանգամանքով։ Հակառակ այն ամէն սպասման, Անգլիացիները այն աստիճան յանդգնութիւն ցոյց տուին եւ այնքան արտառոց յաւակնութիւններ մէջտեղ հանեցին «որ զարմանալի էր», կ'ըսէ Ժիւվինալ տ'Իւրզէն, «իրենց սովորութեան համաձայն, կը շարունակէ միեւնոյն պատմիչը, բանակցութիւնները վեց շաբաթ ձգեցին իրենց դանդաղաշարժութեամբ եւ խուսափանքներով։ Ի վերջոյ երկու կողմէն ալ համաձայնութիւնը անհնար նկատեցին եւ պատերազմը վերսկսաւ»։

Սակայն եւ այնպէս Րիչըրտ գոհ մնաց Լեւոնի ջանքերէն եւ երբ վարձատրութիւն 1386 փետր. 13ին, Ուինսորի բանակատեղիէն թուագիր արձանագրութեամբ մը հազար անգլիական ցկեանս ռոճիկ մը յատկացուց անոր։

(Շար.)

Ի ՄԵՐ ԶԱՐԳԱՑԵԼՈՑ

— • —

Սիրելի Արագ.— Դիտա՞ծ էք — երկու տար ունինք։ Մէկը՝ տանիմ բային արմատականը տար (համբե - րատար, մարդատար, ընդմտատար— ատար — գիւրատար)։ Միւսը՝ վրէժխնդիր — դիւրատար)։ Միւսը՝ տար բառերուն կամ բայերուն սկիզ- բը կը դրուի եւ կը նշանակէ օտար, ժխտական մասնիկ, ...ի բառին վրայ որ դրուի՝ անոր ի - մաստին հակառակ ուժով։ Այսպէս՝ տարհամոզել (մէկու մը համոզումը փոխել), տարբաղդատել (համադր - ուած բան մը լուծել), տարամերժել (մերժելով մերժել), տարաշխարհիկ (ոչ - բնիկ), տարօրէն, տարօրինակ, տարադէպ (անդէպ, անպատշաճ), տարապարտ, տարապարտուց (անի - րաւ տեղը), գոր օր. հայ ժողովուրդը ... ամերիկեան անարդարու - ...

...անդ կամ, աւելի գործածական, բարձրաւանդակ, գահաւանդ (գահ՝ բարձր՝ հետեւաբար բարձրկեկ տեղ), գահավէժ (վերէն վար իյնող, ինկող Թափուող), սարաւանդ, դարաւանդ կամ դարեւանդ (դաւիվերէն վրայ տափարակ մը, դէպի վար ուղղու - Թեամբ)։

Հոս տեղն է ըսել, Թէ այս դար բառը տարբեր տարբեր նշանակու - Թեամբ կը ներկայանայ մեզի։ Նախ կայ դարը (հարիւր տարուան կամ անորոշ ժամանակի երկար միջոց), յետոյ կայ դար, որ կը նշանակէ զոյգ, եւ որուն հակառակն է կոճատ — անզոյգ, եւ կ՚ըսենք — դար եւ կո- ճատ խաղալ — թէֆ չիփթ։ Կայ նաեւ դար, դաւիվայր - դաւիվեր, դար - վար։

Ըրածս բանասիրութիւն չէ, քա՛ւ լիցի։ Այլ միտքերու մէջ արթնցնել ...

(դիմակ) եւ հաստեայ (խմորեղէն)։ Երբ կ՚ըսենք— ստորերկրեայ, գետափ- նեայ, դարձեալ, ընդլայնումով, նոյն մասնիկն է, չինուած կամ վերաբեր - ուած իմաստով։

Կայ եղ մասնիկը չատ, մեծ չափով ունեցող իմաստով։ Այսպէս՝ աչեղ (հայ աղջիկունք, աչեղ աստուածու - հին Անահիտ), ուժեղ, զօրեղ, ականջեղ, ընչեղ (հարուստ), մարմնեղ։

Հոս հարեւանցի ըսենք, կրկնենք Թէ մեր նոր գրական լեզուին մէջ գոր- ծածուած, բայց օրէնքով գործած - ուած բոլոր ածանց եւ բարդ բառերը կան հին գրական լեզուին մէջ։ Որ- չափ ուշադիր ըլլաք այս ածանցու - մի եւ բարդութեան օրէնքներուն, նոյնքան հասու կ՚ըլլաք — անշուշտ չափով մը — գրաբարին։ Զոր օր. առնենք «անշուշտ»ը. եթէ մեզի հե- տեւողը միտք պահէ Թէ ան ժխտա - կան մասնիկ է, ...

...ծանօթութեամբ ձեզի համար կը դիւ- րանայ հին գրական լեզուին չատ մը բառերուն ուսումը — աստուածակոյս (Աստուծոյ կողմէն), վերջապէս՝ բո- լոր կոյսով գրաբար ասութիւնները։

Ինչպէս որ պիտի տեսնենք։

ՏԱՐԱԶ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԹԱՐԳՄԱՆՉԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑ

— • —

Հայաստանի կոմունիստ կուսակ - ցութեան հրատարակչական մարմի - նը, զարկ տալու համար Թարգմա - նական աշխատանքներուն եւ երիտա- սարդ ու կարող ուժեր պատրաստելու համար Թարգմանչական ասպարէզին մէջ, հոկտեմբեր 15ին բացաւ Թարգ- մանչական դպրոց մը Երեւանի մէջ։

Թարգմանչական դպրոցին դասըն - Թացքները պիտի տեւեն վեց ամիս։

Պիտի դասաւանդուին

1.— Հայերէն եւ ռուսերէն լեզու - ...

...ուին մինչեւ 30 տարեկան երիտա - սարդները, երկու սեռէն, պայմանով որ միջնակարգ կրթութիւն ստացած ըլլան եւ բաւարար չափով տիրապե - տեն հայերէն եւ ռուսերէն լեզուներ - ...

...րուն։ Նախընտրութիւն կը տրուի կո- մունիստներուն։ Դասընթացքն աւար- տողները կը պայմանաւորուին կուս - հրատին հետ, նուազագոյն երեք տա- րի գործելու համար իբրեւ վկայեալ Թարգմանիչ։

ԹԱՏՐՈՆԸ ԱԼԼԱՀՎԵՐԴԻԻ ՄԷՋ

— • —

Ալլահվերդիի չրջանային բանուո - րական Թատրոնը իր նոր տարեչրջա- նը սկսաւ Թէեւ Յունիսին, բայց դե- րասանական խումբը ամբողջացուած ըլլալով՝ տուաւ փոքր ներկայացում- ներ, մասնաւորաբար Դսեղ, Զորա - գետ, Ախթալա, Լամբալու եւ այլ գիւղերու մէջ։ Յուլիսին եւ Օգոստո- սին Մանեսի մէջ ներկայացուց հե - տեւեալ Թատերախաղերը,— Տրիլբի, Նորա, Անյայտ կինը, Սեվիլ, Աննա Քրիստի, որոնց կը մասնակցէին Ա - ...

...գիւղերուն եւ Ախթալայի ագարակին ու հանգստեան տան մէջ։

Երկրորդ խումբը ներկայացումներ տուաւ Ուզունլար, Ծաթեր, Ղաչա - ղան, Զորագետ, Դսեղ, Լորուտ, Շա- մուտ, Աթան եւ Ահնիձոր գիւղերուն մէջ։

Այս թեմադրութեանց ներկայ եղած են, մէկ ամսուան մէջ, 8000 հոգի։ Խումբը ներկայացում տուած է գիւ - ղերու մէջ, որոնք առաջին անգամ ըլլալով կը լսէին Թատրոնի եւ դե - րասանի մասին։ Թէ գիւղերու, Թէ բանուորական չրջանակներու մէջ, խումբը արժանացած է մեծ ընդունե- լութեան։

Ներկայիս խումբը կը պատրաստէ Գիքոր եւ Խաթաբալան։

Ապրանք գիւղերուն

— • —

Հայաստանի սպառողական ընկե - րութիւնը յանձնախումբ մը ղրկեց Խարկով ու Մոսկուա, գնելու համար 21 միլիոն րուբլի արժէքով զանա - զան ապրանքներ։

...

ՄԱՄՈՒԼ

ԻՆՋԵ՞Ր ԿԸ ԼՍԵՆՔ...

— • —

Արեւ եւ Պայքար, Եգիպտոսի եւ Ամերիկայի ռամկավարներու օրկան- ները, կը շարունակեն «բարեմտօրէն» քննադատել Բարեգործականի կեդր. վարչութեան գործելու մեթոտները, նոյն իսկ Միութեան ծրագիրը։ Նորէն Արեւն է որ կը պոռթկայ, ձայնակցե- լով Պայքարի (16 նոյ.).

— «Կը հարցնենք կեդր. վարչու - Թեան, կը հարցնենք ընդհ. քարտու- ղարութեան (բարեմտօրէն կամ ոչ՝ պէտք չունինք պնդելու, ի վերջոյ մենք մեզի միայն հաշիւ տալու պար- տական ենք ատոր համար) կը հարց- նենք Թէ ի՞նչ անպատեհութիւն կար եթէ զեկոյցին մէջ յիշուէին այդ Թե- ...

...ղարակը, իր որոշումը։ Այս կը - սենք փորձառութեամբ, երկու տարի յաջորդաբար ներկայ եղած ըլլալով Փարիզի մէջ գումարուած ընդհ. ժո- ղովին, անոր Լօզան տարադրութե - նէն առաջ։ Կեդր. վարչութիւնը ոչ մէկ պատասխան կը բերէր նախորդ ընդհ. ժողովին կողմէ իրեն եղած Թե- լադրութիւններուն. կայի՞ն Թէ չկա- յին Թելադրութիւններ. եւ եթէ չկա- յին՝ ալ ինչո՞ւ էր ընդհ. ժողովը, կատարուած - չմնացած իրողութիւննե- րը վաւերացնելու համա՞ր էր մի - այն։

Մեր ընկեր Թերթը կը շարունակէ. «Մեր մտքին մէջ առաջին տեղը կը բռնէր Հ. Բ. Ը. Միութիւնը ժողովր - դական կազմակերպութիւն մը դարձ - նելու կենսական խնդիրը ... Բարե - գործական Միութիւնը ժողովուրդին կազմակերպութիւնն է։ Անիկա աղ - նուապետական դրութեամբ ղեկավար- ուող մարմին մը չի կրնար ըլլալ՝ ե- Թէ Միութեան վարիչները կը բաղ - ձան լիուլի վայելել ոչ միայն հայ ժողովուրդին վստահութիւնն, այլ եւ ...

նոյն անդամներն են, որ Լօզանի հե- ռաւոր եւ կղզիացեալ վայրին մէջ ժո- ղով կը գումարեն իրենք իրենց մէջ, իրենց անձին վրայ կեդրոնացուցած ըլլալով չրջանակներու քուէներն, եւ իրենք են որ կեդրոնի անդամակցու - Թեան համար կը վաւերացնեն իրենց ընտրած անձերը։ Այս անձերն ալ, ինչպէս այս ժողովին առիթով տես - նուեցաւ, Միութեան ընդհ. անդա - մակցութեան անծանօթ անհատներ կ՚ըլլան երբեմն, որոնք Միութեան մէջ երկար տարիներու ծառայու - Թեամբ չեն ապացուցած կեդրոնի ան- դամ ըլլալու եւ Միութեան գործերը վարելու իրենց կարողութիւնն ու արժէքը»։

Մեր մասին՝ խնդիր չունինք ակ - նարկուած անձերուն նկատմամբ. հի- ներէն ոմանք սաստիկ աւելի ծանօթ չէին հանրութեան եւ ծառայած չէին Միութեան՝ երբ ընտրուեցան։ Համա- ...

...գործունէութեան հասկացողութեամբ փորձառութիւն չահած անձերէն», «ծառայողներէն, հաւատարիմներէն» եւ «անխոնջ ու զոհաբերող վաստա - կաւորներէն՝ որոնք իրենց կարողու - Թիւնն ալ ապացուցած են», իհարկէ, ոչ Թէ միայն նիւթական կարողու - Թիւնը։

Ժողովրդականացնելու «միւս մեծ առաւելութիւնը — բստ մեզ եւ բստ մեր ընկերոջ — պիտի ըլլայ Բարե - գործականի յայտնի հակառակորդնե- րու համակիրներուն. առջեւ փակել այս կազմակերպութեան դուռները ...»։ Այդ հակառակորդներուն հե - տապնդած նպատակին ընդդէմ, ըմ - բռնելու են Հ. Բ. Ը. Մ.ի վարիչները որ «Միութեան անկեղծօրէն բարե - կամ կուսակցութիւն մը (մերը) եր - բեք չի մտածեր կուսակցական ազդե- ցութեան տակ առնել Միութիւնն, այլ իր անդամներն ազատ կը ձգէ, որպէս զի անոնք իրենց նուիրումն ապացու- ցանեն զոհողութիւններով եւ ծառա - յութեամբ»։

...

ՄԻՍԱՔ - ՄԻՐԶԷ

Նիւթեր պատմութեան համար

ՃԵՄԱԼ ՓԱՇԱՅԻ ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐԸ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑ

Վերածեց՝ Գ. ՖՐՈՒՆՃԵԱՆ

Վարչական խորհուրդի անդամնե- րը, առաջուան պէս պիտի բաղկանան իսլամ ... եւ քրիստոնեաներէ։ Ընդհ. քննիչին հայեցողութեան ... յանձնուի ոստիկանութեան եւ ...ական զօրքի կազմութեան առեն եր- ...

...զոր Պ. Կուլքէվիչ քաշած է արտա - քին նախարար Սազանովին.—

«Այսպէս ուրեմն 26 յունուար 1914ի ձեռնարկը կը նշանակէ անկասկած սկզբնաւորութիւնը նոր բարեբաստիկ մթնոլորտի մը հայ ժողովուրդի պատմութեան համար։ ...

...տեսնապէս պիտի ստորագծուի Ռու - սիոյ առաջնորդողի դերը հայկական հարցին մէջ եւ որոշ չափով կը հաս- տատուի Սան Ստէֆանոյի դաշնագը- րին 16րդ յօդուածը։ Այս պարագան անշուշտ իր նպաստաւոր ազդեցու - Թիւնը պիտի ունենայ Ռուսիոյ մի - ջազգային դերը բարձրացնելու հա - մար եւ իր ցարին անունը պիտի բար- ձրացնէ Մերձաւոր Արեւելքի քրիս - տոնեաներուն աչքին։ Հայկական հար- ցին չուրջ համաձայնութիւն գոյացնե- լու համար Բ. Դրան հետ, ռուսական դեսպանը արտակարգ նեղութիւններ ...

...

(Շար.)

ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ՆՈՐ ԿԸ ՍԿՍԻ...

Հապէշական ռազմախաղերը յաջողա՞ծ են

Մաքալլէ տէ Պօնօ, ռազմաճակատի իտալական բանակին նախորդ սպարապետը, չքանչաններ յանձնելով Մուսոլինիի փեսային եւ ուրիշ օդանաւորդներու որոնք յաջողած էին ցրուել հապէշական ուժերը, խոստովանեցաւ թէ Եթովպիոյ կայսրը յաջողեցաւ իր գլխաւոր ուժերը հեռու պահել կանոնաւոր ճակատամարտներէ, ինչ որ կը խանգարէ իտալական ծրագիրները: «Մենք գրաւեցինք ամէնէն դժուարին դիրքերը, ինչպէս Աքսում — Ատուա — Ատիկրաթ — Մաքալէ գիծը: Եթէ յառաջ խաղացինք առանց թշնամի ուժերու հանդիպելու, պատճառը այն է որ բախտ չունեցանք անոնց հանդիպելու, որովհետեւ թշնամին քաջութիւնը չունեցաւ կռուելու: Ամէն պարագայի մէջ, պատերազմը նոր կը սկսի: Մենք գիտենք թէ ինչ կրնայ պատահիլ ապագային, հետեւաբար պէտք չէ քնանանք մեր դափնիներուն վրայ: Միայն մէկ բանստոյգ է, — յաղթանակը մեզի պիտի մնայ»:

*** Հապէշական աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ կարգ մը զօրամասեր կը քալեն Վալ — Վալի վրայ, առանց դիմադրութեան հանդիպելու, սպառնալով Զօր. Կրացիանիի հաղորդակցութեանց:

Նոյն աղբիւրին համաձայն, 200,000 զինուորներ բանակած են Տէսիէի մէջ (հիւսիսային ճակատ), անտեսանելի դիրքեր գրաւելով, այնպէս որ իտալական օդանաւերը չեն կրնար վնասել: Այս բանակին մեծագոյն մասը սպառազինուած է պետական զէնքերով: Կ'ըսուի թէ բանակը կայսեր այցելութեան կը սպասէ մօտերս: Ատուա — Ակէպայէն ճակատ փոխադրուած է նուիրական տապանը, որ կը գտնուէր Ս. Գէորգ եկեղեցին, հրահրելու համար զինուորներուն քաջութիւնը: Տէսիէ քաղաքը շինուած է 2800 մ. բարձրութեամբ կատարի մը վրայ, ամեհի եւ սեպաձեւ լեռներու միջեւ, որոնց խորը ահարկու հեղեղատներ կը հոսին:

Զրոյցի մը համաձայն, անհամաձայնութիւն ծագած է երկու գլխաւոր հրամանատարներուն, Ռաս Սէյումի եւ Ռաս Քասայի միջեւ:

*** Իտալացիները սկսած են կազմակերպել գրաւեալ շրջաններու քաղաքական եւ զինուորական վարչութիւնը: Այս առթիւ թանկագին ծառայութիւններ կը մատուցանեն անձնատուր եղած ռնիկները:

Կարմիր ապստամբութիւն Պրազիլիոյ մէջ

Նոյեմբեր 25ին պաշարման վիճակ հրատարակուեցաւ ամբողջ Պրազիլիոյ մէջ, իբրեւ հետեւանք համայնավարական ապստամբութեան մը, որու միջոցին քանի մը հազար զինուորներ միացան ապստամբներուն: Ըմբոստացած շրջաններն են երեք նահանգներ, հիւսիսային արեւելեան Պրազիլիոյ մէջ: Ապստամբներուն ձեռքն անցած է Փոռ Նաթալ, Ռիօ Կրանտէ տօ Նորթէի նահանգին մէջ: Կռիւները կը շարունակուին կառավարութեան զօրքին եւ ըմբոստներուն միջեւ: Ապստամբութիւնը կը վերագրուի Լուիս Քարլոս Փրէսթէսի, որ Կոմինթէրնի կողմէ պաշտօն ստացած էր վարելու հարաւ Ամերիկայի համայնավարական գործունէութիւնը: Կառավարութիւնը յաջողած է ձեռք անցընել մեծաքանակ փաստաթուղթեր, իբրեւ ապացոյց սարքուած դաւադրութեան: Դաւադիրներուն առաջնորդը երաշխաւորած էր յաջողութիւնը Պրազիլիոյ, Չիլիի, Ուրուկուէյի, Քոլոմպիայի եւ Փէրուի համար եւ այդ հաւատիքներուն վրայ Կոմինթէրնի անդամ նշանակուեցաւ Մոսկուայի վերջին համագումարին առեն: Բայց գիտելի է որ կռիւները ծագեցան հիւսիսային շրջանին մէջ, որոնք մեծ արժէք չունին թէ բնակչութեամբ եւ թէ քաղաքական տեսակէտով:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՆԳԼԻՈՅ ԵՐԵՍՓ. ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆՑ վերջին մնացորդներն ալ վերջացած ըլլալով, կառավարութեան կուսակիցներուն թիւը բարձրացաւ 433ի, իսկ ընդդիմադիրներուն թիւը՝ 182, որով Պօլտուինի դահլիճը կ'ունենայ 251 ձայնի մեծամասնութիւն մը: Երեսփոխան մը մեռած ըլլալով, հաւանական է որ ընտրութիւնը կատարուի նախորդ վարչապետ Պ. Պօլտուինի վրայ:

« ԱԶԳԱՅԻՆ ՃԱԿԱՏ»ԻՆ 19 ընկերակցութեանց անունով 30 հոգինոց պատուիրակութիւն մը ներկայացաւ վարչապետին, բողոքելով ձախակողմեաններու գործունէութեան դէմ եւ առաջարկելով ընդհ. քուէարկութիւն կատարել, երկրին կամքը իմանալու համար:

500,000 ՀՈԳԻ ներկայ եղան ծովակալ Ճէլլիքոյի յուղարկաւորութեան, որ կատարուեցաւ Լոնտոնի մէջ: Ֆրանսայէն ալ մասնաւոր պատուիրակութիւն մը գացած էր, երեք ծովակալներով:

ՍԹԱՎԻՑՔԻԻ ԳՈՐԾԻՆ դատավարութիւնը կը շարունակուի անընդհատ: Ամբաստանեալներուն հարցաքննութիւնը վերջացած ըլլալով, երկուշաբթի կանչուեցան վկաները: Առաջին առթիւ խօսեցան երկու գաղտնի ոստիկաններ, որոնց վկայութիւնները աննպաստ են սպանեալ դատաւոր Փրէնսի համար: Հետզհետէ պիտի լսուին 279 վկաներ, 129ը դէմ, 150ը թեր: Այս հաշուով դատը կրնայ տեւել մինչեւ Զատիկ:

ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶ ՓԼԱՍ ՑԷ ՖԷԹԻ ՄԷՋ

Ընդառաջ երթալով հայ ծնողներու խնդրանքին Դեկտ. 1ին տեղի կ'ունենայ բացումը գողթան Մանկապարտէզի. 45, rue du Pré St. Gervais շէնքին մէջ, Փարիզ (19): Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Հի՞ գշաբթի եւ կիրակի օրերը:

Կը հրաւիրուին հայ ծնողները արձանագրել տալ իրենց երախաները մինչեւ Դեկտ. 1: Դիմել՝ Տիկ. ՔՐՄՈՅԵԱՆի, 39, rue Campans, առաջին յարկ, Փլաս տէ Ֆէթի մեթրօին մօտ:

ԲԱՑՈՒՄ ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶԻ

Ֆր. Կ. Խաչի Տէօսինի մասնաճիւղը կը ծանուցանէ Տէօսինաբնակ հայ ծնողներու որ Մանկապարտէզը կը բացուի Դեկտ. 1ին Հ. Յ. Դ. Տան ներքնայարկը: Այն ծնողները որոնք արձանագրել չեն տուած իրենց փոքրիկները դիմեն առաւօտեան ժամը 10-11, Դաշնակցութեան Տան ներքնայարկը արձանագրութեան պաշտօնեային, որ կուտայ պէտք եղած տեղեկութիւնները:

ԼԻՈՆԻ ԾՆՈՂՆԵՐՈՒՆ

ԼԻՈՆ.— Ի գիտութիւն կը յայտարարենք որ, ռիւ Ռոպէրի թիւ 48, հայ տղայոց հայերէնի, Հայոց պատմութեան եւ Հայաստանի աշխարհագրութեան դասընթացքը վերաբացուած է յառաջիկայ շաբաթէն սկսեալ միմիայն Գշ. օրերը երեկոյեան ժամը 7ուկէսէն մինչեւ 9ուկէս, երկու պահ ըլլալու պայմանաւ, Ֆրանսական դպրոցին տնօրէնութեան մասնաւոր կարգադրութեամբ, դպրոցին ներքնայարկի սրահը: Ուստի ըստ առաջնոյն, կը հրաւիրենք ծնողները արձանագրել իրենց զաւակները անխտիր: Հայ արիներու դասընթացքը կը հովանաւորէ «Համազգային»ի Լիոնի մասնաճիւղին կողմէ նշանակուած դասախօս ուսուցիչը: Գրենական պիտոյքները կը տրամադրուին ձրի: Դասերը կը վերջանան 1936 մայիսի վերջը:

Համազգայինի
Լիոնի մասնաճիւղ

Հ Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ ԿՈՄԻՏԷՆ դասախօսական ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները այսօր Չորեքշաբթի (27 Նոյ.), ժամը 8.30ին 32, Ave. Gobelinsի սրճարանի վերնայարկը:

Կը խօսի ընկ. ՀԱՅԿ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ: Նիւթ՝ «Յիշողութիւններ Ռուսական Հոկտեմբերեան Յեղափոխութենէն»:

Դաւառ

ՊԱՄՕՆԻ (Մարսէյլ) Զաւարեան Ենթակոմիտէի ընդհ. ընկերական ժողովը այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին ծանօթ հաւաքատեղին:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Մեծ Եղեռնէն առաջ եւ Զինադադարէն յետոյ Պոլսոյ Բերայի Հ. Յ. Դ. կազմին պատկանող, մեր եռանդուն, անձնուէր եւ անվախ ընկեր Յարութիւն Պիպէռեանի անակնկալ եւ դառնաղէտ մահուան առթիւ, մեր ընտանեկան խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնենք, Այրի Տիկ. Ծաղիկ Յ. Պիպէռեանի որբացած զաւակներուն եւ պարագաներուն:

Թորգոմ Այվազեան, կարապետ Լեւոն Մանուկեան:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Կը փնտռեմ բարեկամս Պարտիզակցի Իսրայէլ Ստեփանեան, ատաղձագործ, կնոջ անուն՝ Պէաթրիս, աղջիկը՝ Սրբուհի, տղան՝ Օննիկ: Պատերազմէն առաջ կը գտնուէր Ֆրանսա: Զինադադարին մեկնեցաւ Պոլիս, իսկ Քէմալական շարժման ժամանակ վերադարձաւ Ֆրանսա: Իմացնել Mihran Hadji Bogossianի, Tailleur, 6, Rue François Garcin, Lyon (Rhône) France.

— Watervlietէն (Միաց. Նահանգներ) Յարութիւն Սանդիկեան կը փնտռէ իր անհրաժեշտ Յովսէփ Քիւրքճեանը, որ 1931ին կը բնակէր 14, Rue de la Couronne, Dunkerqne եւ կը զբաղէր առեւտրական գործով: Ստիպողաբար իմացնել «Յառաջ»ի վարչութեան:

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme. PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (11)

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Անգլ. բնագրէն թարգմ. Ժ. — Հեղինակուհի՝ ԷԿԱԹԱ ՔՐԻՍԹԻ

Ցանկարծ ուշադրութիւնս գրաւեց սեղան մը արծաթեղէն առարկաներու յատուկ, որուն ապակիէ կափարիչէն կարելի է տեսնել պարունակութիւնը: Մօտեցայ անոր եւ աչքէ անցուցի առարկաները — քանի մը կտոր հին արծաթեղէններ, Կարոլոս Ա. Թագաւորին երախայութեան կօշիկը, չինական արձանիկներ, Ափրիկեան զանազան գործիքներ եւայլն: Ուզեցի մօտէն տեսնել արձանները: Վեր բարձրացուցի կափարիչը որ յանկարծ ձեռքէս սահեցաւ ու ինկաւ: Անոր հանած ձայնը ճանչցայ անմիջապէս: Ուրեմն այս կափարիչն էր որ բացուած ու գոցուած էր քիչ առաջ: Քանի մը անգամ բացի եւ գոցեցի զայն. յետոյ բոլորովին վեր բարձրացուցի՝ սեղանին պարունակութիւնը ուշի ուշով քննելու համար:

Գլուխս վար կախած՝ առարկաները աչքէ կ'անցընէի, երբ Ներս մտաւ Ֆլօրա Էքրօյտը:

Շատեր չեն սիրեր այդ աղջիկը, բայց կարելի չէ չհիանալ անոր: Անիկա շատ հաճելի վերաբերում ունի իր բարեկամներուն հետ: Ամէնէն առաջ ուշադրութիւնդ կը գրաւէ իր խարտեաշ գոյնը: Սկանտինավիացիի նման ոսկի մազեր ունի. աչքերը կապոյտ են ինչպէս Նորվեկիոյ ֆիորտներուն ջուրերը, իսկ մորթը սերի գոյն եւ վարդ: Քառակուսի, պատանի տղու մը ուսերը ունի, բայց մէջքը բարակ է. եւ ինծի պէս յոգնած բժիշկի մը համար կազդուրիչ բան է տեսնել այդքան կատարեալ առողջութիւն մը:

Պարզ, ու ամէն բանին չխառնը ըսող տիպար Անգլուհի մըն է Ֆլօրան: Կրնամ հին — գլուխ մէկը նկատուիլ, բայց համոզուած եմ որ հարազատէն լաւը չկայ:

Քովս եկաւ ան ու նայեցաւ սեղանին ներսը երեւցող առարկաներուն, ըսաւ որ չէր հաւատար թէ այդ կօշիկները պատկանած ըլլային Կարոլոս Ա. Թագաւորին:

— Ամէն պարագայի մէջ, շարունակեց, յիմարութիւն է որ մարդիկ այդչափ իրար անցնին այս ու այն առարկային համար որ իբրեւ թէ ժամանակին գործածուեր է ծանօթ ու անծանօթ մէկու մը կողմէ: Գրիչը զոր Ճորճ Էլիըթ գործածեր է «Ջաղացքը» գրելու համար, ի՞նչ արժէք ունի որ... գրիչը գրիչ է... եթէ մարդ Ճորճ Էլիըթը կ'սիրէ, «Ջաղացք»ին աժան հրատարակութիւններէն հատ մը թող առնէ կարդայ, ըսնցաւ գնաց...

— Կարծեմ դուք այս տեսակ հինաւուրց գիրքեր չէք կարդար, օրիորդ Ֆլօրա...

— Կը սխալիք, բժիշկ, կը սիրեմ « Ջաղացքը »...

Այդ հաւատիքը հաճոյք պատճառեց ինծի: Կը վախնամ այն գիրքերէն զորս մեր օրերու աղջիկները անսահման հիացումով կը կարդան:

— Տակաւին չշնորհաւորեցիք զիս, բժիշկ, ըսաւ Ֆլօրան, չիմացա՞ք ... Ինծի երկարեց ձախ ձեռքը որուն մատնեմատին վրայ տեսայ նշանտուքի գեղեցիկ մարգարիտ մը:

— Րէլֆին հետ պիտի ամուսնանամ, գիտէք արդէն, հօրեղբայրս համաձայն է, այդպէսով ընտանիքին մէջ կը մնամ...

Սեղմեցի անոր երկու ձեռքերը:

— Սիրելի Ֆլօրա, յոյս ունիմ որ երջանիկ կ'ըլլաք...

— Զորս ամիսէ ի վեր նշանուած էինք, բայց միայն երէկ էր որ հրապարակ հանեցինք այս լուրը: Հօրեղբայրս իր տուներէն մէկը մեզի պիտի տայ. իբրեւ թէ ագարակի մէջ ձեռ պիտի զբաղինք. իրականին մէջ ձմեռ ու որսի պիտի երթանք, գարնան ծովը պիտի իջնենք, իսկ ամառը՝ ծովուն վրայ ենք... Այնքան կը սիրեմ ծովը... բնականաբար գիւղին եկեղեցական գործերով ալ պիտի հետաքրքրուիմ եւ պիտի մասնակցիմ «մայրիկներու ժողով»ին...

Ծիշդ այդ պահուն էր որ ներս մտաւ Տիկին Էքրօյտը՝ բարեկամիս ներկայացնելու եղբօրը կինը: Հազար ներողութիւն խնդրեց՝ ուշանալուն համար:

(Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Clacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԻՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 28 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
JEUDI 28 Novembre 1935

11 ՏԱՐԻ — 11e Année No. 2973
Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ
ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԷԿԸ ԵՒ ՆԵՐԿԱՆ

Շատ չէ անցած այն ժամանակներէն, երբ տիրականօրէն կ'իշխէր այն գեղագիտական ըմբռնումը — եւ այսօր ալ տակաւին վերջնապէս չէ փարատած իր կախարդանքը,— ըստ որուն արուեստը, ի մասնաւորի գրականութիւնը, չէր կրնար գործ ունենալ «արտաքին կեանքի» հետ եւ՝ ժամանակէ ու միջոցէ դուրս՝ պէտք է ծառայէր միայն «ոգեկանութեան» ու «բացարձակ գեղեցկութեան» իտէալին:

Իր այս կոչման հաւատարիմ՝ անցեալ դարու վերջին տասնամեակին եւ այս դարու սկիզբներուն գրականութիւնը կը ձգտէր հեռու մնալ «քաղաքականութենէ» եւ ըլլալ զուտ ոգեկան: Ատոր հետեւանքով սակայն այդ դարձաւ պարզապէս բնազանցական ըմբռնում մը, որուն համար կեանքի, իրականութեան ամէն պահանջ կաշկանդում կը նշանակէր: Ժողովուրդը կ'ընդունուէր միայն իբրեւ իրական գոյութիւն ու կ'արհամարհուէր իբրեւ «հակարուեստական նիւթ»· իսկ հայրենիքը սոսկ «աշխարհագրական երեւոյթ» մըն էր, ինչպէս ամէն մէկ ուրիշ հողամաս երկրագունդին վրայ:

Այս ըմբռնումէն էր, որ անխուսափելիօրէն ծագեցան «աշխարհաքաղաքացիութեան», «տիեզերական վշտի» եւ այլ նման գաղափարներ, եւ այս «բարձր» նիւթերն էին միայն, որ արժանի կը նկատուէին արդիական գրականութեան ուշադրութեան:

Մէկդի նետուած էր այն ամէնը, ինչ որ «հին» էր· անտեսուած էր ժողովուրդը, ինչպէս նաեւ այն, որ գրագէտը անոր, այդ հաւաքականութեան մէկ մասնիկն է եւ չի կրնար գոյութիւն ունենալ անկէ դուրս: Մոռցուած էր ամէնէն կարեւորը — գրագէտին բուն կոչումը:

Ուրիշ մէկը չէր, այլ իրենք՝ «արդիական» գրագէտները, որ ստորնացուցած էին այդ կոչումը, իջեցնելով զայն իր բարձրութենէն: Հնագոյն դարերէ ի վեր գրագէտը, մանաւանդ քերթողը, հարազատ ծնունդը իր ցեղին, կրողն էր անոր հաւատքին ու յոյսերուն եւ մունետիկը անոր ձգտումներուն: Ինքն էր, որ կը մեկնաբանէր խորհուրդները անոր կեանքին, կ'ամոքէր ու խաւարէ կ'ազատագրէր անոր հոգին· ինքն էր, որ կը հրահրէր անոր կամքն ու կորովը եւ կը կերտէր անոր պատմութիւնը, ու ինքն էր որ կը ցուցնէր անոր քալելիք ճամբան:

Այս էր, որ մոռցած էին, ամբողջ քառորդ դարու ընթացքին, «նոր» գրողները: Ու «դուրսի ժխորէն» իրենց «ոգեկէր առեղծագործութեան» ապաստանած՝ անոնք չէին նկատեր, որ կեանքը՝ իր առաջադրութիւններով՝ կ'անցնի իրենց վրայէն, տրորելով ու փշրելով զիրենք· վասնզի հոգեպէս ապրած չէին ժամանակի մեծագոյն հրաշքը— հայ ոգեկան զարթօնքը եւ հայ վերածնութեան պայքարը:

Ու չէին նկատեր նաեւ, որ իրենց տեղը հետզհետէ կը գրաւեն ուրիշները, — անոնք՝ որ չեն վախնար նայիլ դաժան իրականութեան երեսին· անոնք՝ որոնց համար ազգն ու հայրենիքը պատահական երեւոյթներ չեն, այլ ստեղծագործիչ համադրութիւն. եւ ատկէ՝ զօրութիւնը իրենց խօսքին, որ կը հնչէ իբրեւ օրհներգ հայութեան:

Այս հեղինակներն են որ պէտք է կարդայ մանաւանդ մեր երիտասարդութիւնը· ու ոչ միայն հաճոյքի, այլ գլխաւորաբար անոր համար, որ ինքը պէտք է գիտնայ աւելի՝ քան ուրիշները· իսկ այդ հեղինակներուն գործերը իսկական պատկերն են հայ իրականութեան: Եւ ծանօթանալով անոնց, հայ երիտասարդը ոչ միայն կը ճանչնայ հայ ժողովուրդն ու անոր կեանքը, այլ եւ կը համակուի այն ներշնչումով, որմէ ծագած են հեղինակներու յղացումները, եւ որով պայմանաւորուած է անոնց նուիրումը: Հին դիւցազներգութիւններն արդէն կ'արթնցնէին ազգային հպարտութիւնը եւ կը մղէին դէպի հերոսական անձնուիրութիւն, որ նախապայմանն է մեծագործութեան: Ու քանի որ մեր պայքարը ինքն արդէն համակ անձնուիրութիւն է, ապա իր շրջանի եւ իր ոգիով ներշնչուած գրականութիւնը լաւագոյն հոգեկան սնունդը պիտի ըլլար հայ երիտասարդութեան համար· վասնզի այդ գրականութիւնն է, որ պիտի ցոլացնէր մեր ժողովուրդի ոչ միայն կեանքը իր բազմապիսի արտայայտութիւններով, այլ եւ հաւատքն ու բարոյական ըմբռնումները, կամքն ու վճիռը ապրելու կամ մեռնելու մասին:

(ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ «ՅՈՒՍԱԲԵՐ»Ի)

ՏԱՐՕՆՑԻՆԵՐ, ԴՈ՞ՒՔ ԱԼ...

Ջուրերը նորէն պղտորած են Տարօնցիներու միջեւ: Եւ ամէն օր բողոք մը կը հասնի խմբագրատուն, այս կամ այն ուղղութեամբ:

Հարցը կը դառնայ Ֆրանսայի Հայր. Միութեան շուրջը, որ իր պատգամ. ժողովը գումարեց վերջերս, ընտրելով նոր վարչութիւն:

Դժգոհ՝ այս ժողովէն, պղտոր խմբակ մը ձեռնարկեր է նոր ժողով գումարելու, Տէսինի մէջ, Դեկտ. 8ին:

Այդ նոյն խմբակը սարքած է նաեւ երեկոյթ մը, «Տարօնի Ազատամարտի հերոսներու յիշատակին», այս շաբթու, մինչդեռ յիշատակը տօնուեցաւ ամառը, Վարդավառին, ճիշդ ժամանակին:

Այս առթիւ ալ ստացած ենք բողոքագիր մը, ծանր որակումներով:

Եթէ հարկ ըլլար հրատարակել հասած նամակները— թեր ու դէմ — պիտի ստիպուէինք ամէն օր մէկ - երկու սիւնակ յատկացնել այս հայրենակցական բանավէճին:

Կը կարծենք թէ նոյն իսկ Տարօն - Տուրուբերանի օրինաւոր Հայր. Միութեան եւ առ հասարակ բոլոր Տարօնցիներու շահը կը պահանջէ կարճ կապել հրապարակային վէճերը, եւ նուիրուիլ գործնական աշխատանքի:

Կազմակերպուած ուժին եւ յարատեւ, պարկեշտ աշխատանքին առջեւ, վերջ ի վերջոյ կը հալին կամ տեղի կուտան բոլոր բացասական տարրերը, որքան ալ բարձր խօսին կամ հովանաւորութիւններ եւ քաջալերութիւններ վայելեն:

Տարագիրներ Տարօն աշխարհի, գոնէ դուք մի տարուիք ամբոխավարական շարժումներէ, մի' վիճիք, մի' հետաքրքրուիք պղտոր խաղերով, իբրեւ միակ պատասխան ցուցնելով ձեր պաղարիւն եւ շինարար աշխատանքը:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ ԿԸ ՎԵՐԱԲԱՑՈՒԻ ԱՅՍՕՐ

ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ՎՍՏԱՀՈՒԹԻՒՆ ՊԻՏԻ ՊԱՀԱՆՋԷ

Ամեն բանէ առաջ փրանքին փրկութիւնը

Այսօր հինգշաբթի, կը վերաբացուի խորհրդարանը, հինգ ամսուան դադարէ մը յետոյ: Կը թուի թէ դահլիճը այժմ աւելի նպաստաւոր դիրքի մը մէջ կը գտնուի քան երկու օր առաջ:

Երկու պարագաներ նպաստեցին այս բարեփոխման.— 1. Արմատականներուն զիջումը, վերջին պահուն.— 2. վարչապետին կոչը՝ ժողովուրդին, յանուն հայրենասիրութեան:

Ինչպէս գրած էինք, երեքշաբթի օր ժողով ունէին խորհրդարանի ձախակողմեան խմբակցութիւնները: Ատոնց ընկերվարականները գումարուելով, որոշեցին ամէն միջոցի դիմել, դահլիճը տապալելու համար: Կէսօրէն յետոյ գումարուեցան արմատականները, որոնք արդէն իմացեր էին նախարարական խորհուրդին որոշումները, Այսպէս, գիտէին թէ վարչապետը հինգշաբթի օր վստահութեան քուէ պիտի պահանջէ իր ելմտական քաղաքականութեան համար: Գիտէին, նաեւ որ կառավարութիւնը իւրացուցած է Շօվէնի ծրագրին էական մասերը, զանազան կազմակերպութեանց զինաթափութեան մասին: (Այս տեղեկագիրը արգիլուած ընկերակցութեանց կամ խմբակցութեանց մէջ կը հաշուէ նաեւ անոնք որ զինեալ ցոյցեր կը սարքեն փողոցներու մէջ, զինուորական մարզանքներ կը կատարեն առանց արտօնուած ըլլալու: Միւս կողմէ, վնասակար կազմակերպութեանց լուծման եւ անոնց կեդրոններուն փակման վճիռը փոխանակ դատական իշխանութեան ձգելու, ինչպէս կը տրամադրէ կառավարական հրամանագիրը, կը յանձնէ վարչական իշխանութեան (Նահանգապետ եւն.): Վերջապէս, Շօվէնի ծրագիրը, կ'արգիլէ համազգեստներ, պատուանշաններ կամ խորհրդանշաններ գործածել, կը փոփոխէ համախմբումներու օրէնքը, կը ծանրացնէ պատիժները եւ քաղաքական հանդամանք կուտայ այս կարգի պատիժներու):

Կը նշանակէ թէ կառավարութիւնը տրամադիր է մասամբ գոհացում տալու ձախակողմեան խմբակցութեանց, որոնք սկիզբէն ի վեր կը պահանջեն զինաթափ ընել եւ լուծել ազգայնական կազմակերպութիւնները: Բայց այդ բոլորէն առաջ, Պ. Լավալ կ'ուզէ ապահովել իր ելմտական քաղաքականութեան վաւերացումը:

Այս առթիւ ալ վճռական դեր կատարեց Պ. Էռիօ, իր ընկերներուն հաղորդելով կառավարութեան տրամադրութիւնները եւ միջին ճամբայ մը գտնելով: Ուրիշ խօսքով, արմատականները ուժ պիտի տան կառավարութեան, եթէ անանկալ մը չպատահի: Միեւնոյն օրը ընկերվարականներն ալ ժողով գումարելով, որոշեցին դէմ քուէարկել եւ ի հարկին մասնակցիլ ձախակողմեան դահլիճի մը կազմութեան: Իրենց գլխաւոր ծրագիրն է լուծել ազգայնական - մարտական կազմակերպութիւնները եւ խորհրդարանը, անմիջապէս ձեռնարկելով նոր ընտրութեանց:

Արմատականներու ժողովին մէջ, Պ. Էռիօ բացէ ի բաց յայտարարեց թէ ոչ վարչապետ, ոչ ալ նախարար պիտի ըլլայ ժողովրդական ճակատի կողմէ կազմուած դահլիճի մը մէջ:

Ընկերվարական եւ համայնավար պաշտօնաթերթերը երէկ նորէն կ'ազդարարէին թէ Հրեղէն Խաչի հրամանատարը ամէն խիզոյ ձեռք առած է, գաւառէն, մասնաւորապէս Նորմանտիայէն Փարիզ փոխադրելու համար իր զինուորները, այս առտու կանուխ, երեսփ. ժողովին բացման առթիւ: Երկուքն ալ կը պնդեն թէ գնդապետ տը լա Ռոք շարժման մէջ դրած է իր ամբողջ շարքերը, մասնաւոր կեդրոններ ալ նշանակելով: Ապա ուրեմն իրենք ալ կը պատրաստուին: Երկու կուսակցութիւններն ալ մասնաւոր հրահանգներ բաժնած են, արթուն կենալու եւ «խորտակելու համար Ֆաշական որ եւ է փորձ»:

ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ԿՈՉԸ ՁԱՅՆԱՐՁԱԿՈՎ

Պ. Լավալ երեքշաբթի գիշեր ճառ մը խօսեցաւ ձայնարձակին առջեւ, պարզելով թէ ներքին եւ թէ արտաքին կացութեան դժուարութիւնները: Մասնաւորապէս ծանրացաւ դրամական տագնապին վրայ, շեշտելով թէ ինք եւ իր պաշտօնակիցները շատ աւելի ստիպողական կը գտնեն դրամական եւ ելմտական խնդիրը քան ազգայնական կամակերպութեանց հարցը: «Մեր կառավարութիւնը կազմուեցաւ Ֆրանքը պաշտպանելու եւ չարաշահութիւնը խորտակելու համար: Հինգշաբթի օր, երբ խորհրդարանը վերաբացուի, Ֆրանքին ճակատագիրն է որ պիտի որոշուի: Միայն այս հեռանկարը խուճապ յառաջ բերած է արդէն: Անձկութիւնը համակած է մեզ: Անստուգութիւնը եթէ շարունակուի, մահացու պիտի ըլլայ մեր ելեւմուտքին համար: Պէտք է քուէարկել արագօրէն: Մենք պիտի խնդրենք խորհրդարանէն իր վճիռը յայտնել անյապաղ: Այլապէս, կացութիւնը արագօրէն պիտի վատթարանայ: Վարանումի եւ անստուգութեան վտանգաւոր զառիթափէն խուսափելու համար, կառավարութիւնը վճռական քուէ մը պիտի պահանջէ խորհրդարանին բացումէն անմիջապէս վերջը: Մենք մեր որոշումը տուած ենք, անդառնալի կերպով: Խնայողութեանց շնորհիւ միայն կարելի է պահել Ֆրանքին գինը: Եթէ խորհրդարանը տարբեր կարծիք ունի, թող բացորոշապէս ըսէ»:

Այս առթիւ վարչապետը բացատրեց թէ 1935էն 1936 պետական ծախքերու խնայողութիւնը կը հասնի 8 միլիառ Ֆրանքի: Աւելի քան 500 հրամանագիր - օրէնքներով կատարուած գործը տարիներ պիտի տեւէր, խորհրդարանին մէջ: Եթէ Ֆրանքին գինը իյնայ, փոքրերը, խոնարհները պիտի կրեն հետեւանքները:

Խօսելով նաեւ արտաքին քաղաքականութեան մասին, վարչապետը յայտարարեց թէ Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ գործակցութիւնը պէտք է մնայ միշտ սերտ եւ վստահալից: «Ես յոյս ունիմ թէ երբ ժամանակը հասնի, անօգուտ չպիտի ըլլայ կոչ մը ուղղել Պ. Մուսոլինիի հաշտարար տրամադրութեանց: Ոչ ոք կը հաւատայ թէ միայն պատժական միջոցները պիտի կեցնեն պատերազմը: Մենք անկեղծօրէն կը բաղձանք բարի դրացնութեան եւ փոխադարձ համարման կապեր հաստատել Գերմանիոյ հետ»:

ՈՉ ԻՍԿ ԾԱԾԿԱՆՈՒՆ.— Գերմանիոյ քարոզչութեանց նախարարը հրամանագիր մը հրատարակեց, որով հրեայ արուեստագէտները կը զրկուին ծածկանուն գործածելու իրաւունքէն:

Ի՞նչպէս պիտի տրուին օտար արհեստաւոր-վարպետներու ինքնութեան թուղթերը

Գրած էինք թէ օտար արհեստաւոր - վարպետները եւ « Ֆասօնիէ »ները մասնաւոր ինքնութեան թուղթեր պէտք է ստանան մինչեւ դեկտեմբեր 1, համաձայն 1935 օգոստոս 8ի օրէնքին: Ահա թէ ի'նչ պայմաններ պէտք է լրացնել, այդ անձնագիրները ստանալու համար.—

1935 օգոստոս 8ի օրէնքին տրամադրութիւնները կը վերաբերին միայն օտար արհեստաւոր - վարպետներու եւ « Ֆասօնիէ»ներու, որոնք իրենց արհեստը ի գործ կը դնեն համաձայն Ուղղակի Տուրքերու ընդհ. օրինագրքի 23րդ յօդուածին:

Հետեւաբար, այդ ԱՐՀԵՍՏԱՒՈՐ - ՎԱՐՊԵՏՆԵՐԸ իրենց ընտանիքի անդամներէն (կին, հայր, մայր, տղաք եւ թոռներ) զատ, պէտք է ունենան միայն մէկ ընկեր եւ 18 տարեկանէն վար մէկ աշկերտ, որուն հետ աշկերտութեան պայմանագիր մը կնքուած պիտի ըլլայ:

ԱՐՀԵՍՏԱՒՈՐ - ՖԱՍՕՆԻԷները իրենց ընտանիքի անդամներէն զատ, ինչպէս նշանակուած է վերը, կրնան գործածել երեք ընկերներ (քոմփանեօն), պայմանաւ որ այս վերջինները զատ - զատ կատարեն իրեն կտորին «Ֆասօն»ը կամ իրենց մասնագիտութեան վերաբերեալ աշխատանքը եւ շահաբաժին մը ստանան արհեստանոցի պետին կողմէ գանձուած «ֆասօն»ի գնին վրայ:

Վերոյիշեալ պայմաններուն մէջ աշխատող օտար արհեստաւոր - վարպետները եւ «ֆասօնիէ»ները, վճարելով իրենց արհեստին շահատուրքը համաձայն թոշակներու եւ ռոճիկներու սակացոյցին եւ զեղչելով ընտանեկան ծախքերը (շարժ), պէտք է ստանան ինքնութեան մասնաւոր թուղթ մը, «արհեստաւոր» (արթիզան) մակագրութեամբ:

Այս օրէնքին ենթակայ օտար արհեստաւոր - վարպետները եւ «ֆասօնիէ»ները պէտք է 1935 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1ԷՆ ԱՌԱՋ իրենց ներկայ ինքնութեան թուղթերով եւ խնդրագրով դիմեն, նոր անձնագիրը ստանալու համար,— ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ՍԷՆԻ ՆԱՀԱՆԳԻՆ ՄԷՋ՝ իրենց բնակավայրի ոստիկանական տեսչութեան (քոմիսարիա):

Ուրիշ նահանգներու համար՝ իրենց բնակավայրի քաղաքապետութեան:

Անհատական խնդրագրի պատճէնը.—

Monsieur le Préfet

Je soussigné .... (անուն եւ մականուն), **demeurant à** ....
Rue.......... **No.** **possesseur de la carte d'identité d'étranger No.**..........
exerçant une profession artisanale et acquittant en conformité avec les dispositions de l'article 23 du Code Général des Impôts Directs, l'impôt sur les bénéfices selon le tarif applicable à la cédule des traitements et salaires,

Ai l'honneur de solliciter le remplacement de la carte actuelle d'identité d'étranger par une carte spéciale portant la mention «ARTISAN»,

Je joins à la présente demande un questionnaire dûment rempli, certifié exact et signé.

Veuillez agréer, Monsieur le Préfet, l'assurance de ma très haute considération.

(Ստորագրութիւն եւ թուական)

*** Խնդրարկուները համապատասխան հարցարանները լեցնելով, պէտք է ներկայացնեն նաեւ որ եւ է թուղթ որ կրնայ օգտակար ըլլալ եւ ՄԱՍՆԱՒՈՐԱՊԷՍ ՈՒՂՂԱԿԻ ՏՈՒՐՔԻ ՄԱՍԻՆ ԵՂԱԾ ՎԵՐՋԻՆ ԱԶԴԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ:

Խնդրագրին փոխարէն պիտի տրուի ընկալագիր մը (ռէսէփիսէ), որ ինքնութեան թուղթին տեղը կը բռնէ, մինչեւ վերջնական թուղթին յանձնումը:

Այն օտարականները որոնք «ոչ - աշխատաւոր»ի ինքնութեան թուղթ չունին, որ եւ է դիմումէ առաջ պէտք է տեղեկութիւն ստանան իրենց թաղի ոստիկանական տեսչութենէն (Փարիզի եւ Սէնի համար), կամ քաղաքապետութենէն, կատարելի ձեւակերպութեանց մասին:

Գաղտնի կազմակերպութիւն մը Լիբանանի մէջ

39 դաւադիրներ ձերբակալուած

Պէյրութի Ապահովութեան Տեսչութիւնը ձեռք անցուցած է ծրագիրն ու բոլոր գաղտնիքները դաւադրութեան մը, որ կազմակերպուած էր Լիբանանի մէջ, գլխաւորաբար երիտասարդ ուսանողներու կողմէ եւ որուն կը մասնակցէին կարեւոր անձնաւորութիւններ, փաստաբաններ, բժիշկներ եւն.: Կազմակերպութիւնը, որուն անդամները հարիւրաւորներով կը հաշուէին, պատրաստած էր յատուկ ծրագիր մը, նշանաբան ունենալով՝ «Սուրիան Սուրիացիներուն»: Կազմակերպութեան առաջին պայմանը գաղտնապահութիւնն էր եւ մահով կը սպառնար անոնց որոնք գաղտնիքները դուրս կը հանէին:

Ընդհանուր Ապահովութիւնը տեղեկանալէ վերջ կազմակերպութեան նպատակներուն եւ գաղտնիքներուն, կը սկսի հետապնդումի եւ յաջորդ օր կը ձերբակալէ ղեկավարները եւ կը յանձնէ խառն դատարանի հարցաքննիչ դատաւորին, անոնց մօտէն գրաւուած թուղթերով եւ ծրագիրներով, որոնց վրայ արձանագրուած էին անունները բոլոր անդամներուն:

Ենթադրութիւններ կան թէ, այդ դաւադրական կազմակերպութիւնը լոկ տեղական մէկ ճիւղն է Եգիպտոսի եւ Սուրիոյ մէջ կազմուած համանման կազմակերպութեանց: Կազմակերպութիւնը կը կոչուէր «Սուրիոյ Ազգային կուսակցութիւն » եւ ամէն միջոցներով կը ձգտէր անկախութեան եւ ազատութեան:

Սուրիոյ թերթերը հետեւեալ մանրամասնութիւնները կը հրատարակեն սոյն դաւադրութեան մասին.—

« Սուրիոյ ազգային կուսակցութիւն » անունին տակ ծածկուած այս գաղտնի կազմակերպութիւնը օրինակուած էր գերման Նացի կուսակցութենէն եւ իր ղեկավարներէն շատերը կը կոչուէին Հիթլէր, Կէօրինկ եւ Կէօպէլս: Հիթլէր անունով կը ճանչնային իրենց ընդհանուր պետը՝ Պ. Անթուան Սաատէն որ սոյն դաւադրութեան հիմնադիրն էր:

Խառն դատարանի հարցաքննիչ դատաւոր Պ. Թէմպալ 39 հոգիի համար բանտարկութեան հրամանագիր ստորագրած է: Անոնք դրուած են առանձին խցիկներու մէջ եւ արգիլուած յարաբերութենէ: Վերջին ծայր կարեւորութեամբ կը շարունակուին հարցաքննութիւնները բանտարկեալներուն հետ, որոնց մէջ կը գտնուին փաստաբաններ, բժիշկներ, ուսուցիչներ եւ ուսանողներ, գլխաւորաբար Ամերիկեան համալսարանէն: Անոնց քովէն գրաւուած են.— Կուսակցութեան ներքին կանոնագիրն ու ծրագիրը, ծածկագիր մը, որով կը

(Շար.ը կարդալ Գ. էջ)

ԹՈՒՐՔԻԱ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ ՈՒ ՓՈՐՁԵՐՈՎ

ՆՈՐԷՆ ՄԱՐԴԱՀԱՄԱՐԻ ՄԱՍԻՆ

Մարդահամարի ցուցակէն երեւան կուգայ որ Թուրքիոյ մէջ քանի է թիւը այն քաղաքներուն, որոնց բնակչութիւնը 25.000էն աւելի է։ Ենթադրենք պահ մը, թէ իրապէս Իզմիրը 170.000 բնակիչ ունի, Պրուսան՝ 72.326, Էսկիշէհիրը՝ 50.892, Տիգրանակերտը՝ 34.874 եւն.։ Զմոռնանք, սակայն որ Թուրքիան ունի 52 կուսակալութիւններ։ Հետեւաբար եւ 52 կուսակալանիստ քաղաքներ։ Ուրեմն՝ Թուրքիոյ մէջ կան կուսակալութեանց 32 կեդրոններ, որոնց բնակչութեան թիւը 25.000էն ալ քիչ է···

Մարդահամարի ցուցակը կուտայ նաեւ բաղդատութիւն մը՝ քաղաքներու բնակչութեանց՝ 1927ին եւ 1935ին թիւերը դնելով դէմ առ դէմ։ Կը պարզուի որ Պոլսոյ բնակչութիւնը 690.857էն բարձրացեր է 740.751ի, Սեբաստիա՝ 28.493էն 35.207ի, Կարին՝ 31.457էն 33.127ի, եւն.։ Այս բաղդատութիւնը ապացոյց մը չէ սակայն որ այդ քաղաքներու բնակչութիւնը աճում ունեցած է (ծնունդ)։ Վասնզի, ինչպէս նախորդով կ'ըսէինք, Թուրքիոյ մէջ գիւղերէն քաղաք խուժում մը սկսաւ տագնապի տարիներուն։ Եւ հետեւաբար, եթէ իրապէս քաղաքներու բնակչութիւնը աւելցաւ, գիւղերունը նոյն չափով նուազեցաւ։

Մարդահամարը, ինչպէս ծանօթ է տեղի ունեցաւ 20 հոկտ.ին։ 24 հոկտեմբերին, ամբողջ երկրին բնակչութեան թիւը յայտնի էր··· Բոլորս կը ճանչնանք Թուրքիան։ Գիտենք թէ այդ ընդարձակ երկիրը հաղորդակցութեան ինչ դժուարին միջոցներ ունի։ Հազարաւոր գիւղեր կան, որոնք ոչ հեռախօս, ոչ ալ հեռագիր ունին, իսկ երկրին զանազան անկիւններուն մէջ մարդահամար մը չաբաթներով չի կրնար վերջանալ։ Այս պայմաններուն մէջ, ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ Ըմէթ Նաաթ Էնկիւրիի իր վարչապետական սենեակին մէջ, միայն չորս օրուան մէջ ճշգրիտ կերպով կը սորվի թէ երկրին բնակչութեան թիւը 16.188.767 է։ Կեղծիքը այնքան վրան բաց է, որ հազիւ կը զսպէ մարդ իր ծիծաղը···

Մարդահամարի գործին գլուխն է գրուած Եւրոպացի մը։ Հետեւապէս, կը խորհի ընթերցողը, արդիւնքը պէտք է ճիշդ ըլլայ։Բայց, չէ՞ որ այդ մասնագէտը կերպն է որ ցոյց կուտայ միայն, կուտայ ուղղութիւն, եւ, իր կարգին նստած Էնկիւրիի մէջ, կը հսկէ գործին ընդհանուր ընթացքին վրայ։ Ու ոչ մէկ տարակոյս, որ Էնկիւրի կը խաբէ եւ իր մէջ բազմած ու իր կողմէ հրաւիրուած եւրոպացի մասնագէտը եւս, առնելով անկէ բոլոր գործնական թելադրանքները, ու անոր ներկայացնելով բարդուած ցուցակներ։ Պատերազմի շրջանին Պէրէճիկի մէջ (Եփրատի եզերք) խլամ գաղթականներու տնօրէնի օգնական նշանակեր էին զիս։ Օրական՝ 3—4000 Թուրքերու եւ Քիւրտերու օրապահիկ կը բաշխէինք։ Տնօրէնը, որ ամէն ինչ թողած էր իմ վրաս, օր մը փսփսաց ականջիս.

— Օրական 50 ոսկի պիտի հանես ինծի համար։

— Ի՞նչպէս կ'ըլլայ, պէյս, ըսի զարմացած, անունով, տեղով կ'արձանագրենք բոլորը։

— Պա՛հ, պատասխանեց խնդալէն, Ահմէտի ու Այիշէի սովը կայ. անունները չարէ ու կնքէ դէմը,— եւ առջեւը դրած տոպրակ մը «մէօհիւր» — կամ կ'ընես, կամ կ'երթաս Տէր Զօր...

— Իսկ կեդրո՞նը։

— Կեդրոնը իմ 50ովս չի գրաւիր, որովհետեւ ինք օրական 500ով գրաւած է···

Պարագան նոյնն է, հոգ չէ թէ զեղծումի հետ կապուած բան մը չըլլայ։ Ահմէտներու եւ Այիշէներու ցանկ պատրաստելը շատ դիւրին է։ «Մէօհիւր»ն ալ նոյնքան առատ···

Մարդահամարը հրապարակած չէ կարեւոր պարագայ մը։ Բնակչութիւն ցոյց տրուած է 16 միլիոն սաչափ։ Բայց, ոչ մէկ խօսք այն մասին թէ այդ բնակչութենէն ո՞րքանը Թուրքեն, ո՞րքանը Հայ, ո՞րքանը Յոյն, Չէրքէզ, Լազ, Քիւրտ, Հրեայ, Վրացի, Ալպանացի, եւայլն։ Էնկիւրի ինչո՞ւ խոյս տուած է այս շատ հետաքրքրական ցուցահանումէն։ Չի՞ գիտեր. չէ՞ սորված,— անկարելի է։ Մանաւանդ որ հարցարաններուն մէջ կայ ճշդող հարցում մը։ Բայց, ան նախընտրած է այս պարագան եւս իրեն պահել։ Ոչ Թուրքերու թիւը ծածուկ պահեց եւ 1927ի մարդահամարին։

Այս անգամ աւելի բացորոշ կերպով դրաւ իր նպատակը։ Հայը իրաւունք չստացաւ իր ազգութիւնը գրելու։ Նկատուեցաւ Թուրք մը, որ կը րոնքով «Կրեկորեան» է։ Զգիտենք թէ Յոյնը եւ Հրեան ինչ գրեցին։ Կասկած չկայ, սակայն, որ Քիւրտ, Չէրքէզ, Լազ եւայլ փոքրամասնութիւններ արձանագրուեցան իբրեւ Թուրքեր։ Այս պարագան հարկ է նկատի ունենալ, որովհետեւ, երբ ամէն ողջամիտ մարդ բացարձակ չի հաւատար— եւ իրաւամբ,— որ Թուրքիա 16 միլիոն բնակիչ ունի, պէտք չէ անտեսէ եւ այն իրողութիւնը որ 8 — 9 միլիոն իսկական բնակչութեան նկատելի մէկ մասն ալ ոչ - Թուրքեր են։

Էնկիւրի, իր այս մարդահամարով կը ձգտի ի ձեռին ունենալ ցուցակ մը, որ ցոյց տայ թէ երկրին որ վայրին մէջ ինչ քանակութեամբ «ձուլելի» տարրեր կան, եւ թէ անոնք ինչ քանակութեամբ հարազատ Թուրքերով են շրջապատուած։ Իր այս հետաքրքրութիւնը կը զուգորդուի այն օրէնքին հետ, զոր երկու տարի առաջ հրապարակեց (10 առ հարիւրի համեմատութեամբ ոչ - Թուրքերու բնակչութեան օրէնքը) եւ զոր կը խորհի մօտերս կիրարկել, սկսելով Տէրսիմէն։

Ընդունելով հանդերձ որ ցոյց տրուած 16 միլիոնը բարդուած թիւ մըն է, պահ մը զայն նկատենք ճիշդ։ Նըկատենք, նոյնիսկ, որ բոլորը Թուրքեր են։ Ըստ երեւոյթին բաւական խոշոր կը թուի ան մեզի։ Մեզի՝ Հայերուս՝ մանաւանդ, քանի որ մենք, ենթագիտակցօրէն, մեր թիւին հետ բաղդատութեան կը դնենք զայն։ Եւ սակայն, երկրի մը բնակչութեան թիւը կը գնահատուի ոչ թէ միլիոններով, այլ նոյն այդ երկրին տարածութեամբը։

Ուրեմն, երբ Թուրքիոյ բնակչութիւնը, որպէս քանակ, գնահատումի կ'ենթարկենք, մենք պարտաւոր ենք նկատի ունենալ թէ այդ բնակչութեան թիւը ինչ համեմատութիւն ունի Թուրքիոյ տարածութեան հետ։

Նոր Թուրքիոյ կողմէ հրատարակուած աշխատասիրութեան մը համաձայն, երկրի տարածութիւնն է 772 հազար 340 քառ. քիլոմեթր։ Այս թիւէն եթէ զեղչենք 1,170 քառ. քիլոմեթր ճահիճներն ու 8,434 քառ. քիլոմեթր լիճերը, կ'ունենանք 762,736 քառ. քիլոմեթր ցամաքային տարածութիւն մը։

Ուրեմն, երբ թէ 16 միլիոն սաչափ բնակչութիւն մը կ'ապրի այդ ընդարձակ տարածութեան վրայ։ Իսկ ասիկա կը վկայէ որ Թուրքիան շատ ամայի երկիր է։ Վասն զի, մէկ քառ. քիլոմեթրի վրայ շուրջ 20 հոգի կ'իյնայ (իրականին մէջ 14 հազիւ)։ Այս ամայութիւնը զգալի կ'ըլլայ, երբ յիշեցնենք որ Իտալիոյ մէջ մէկ քառ. քիլոմեթրի վրայ 124 հոգի կը բնակի (համեմատաբար), իսկ Յունաստանի մէջ 38 հոգի։

Նուազ ուշագրաւ չէ եւ այն պարագան, որ Թուրքիոյ այս ցանցառ բնակչութիւնը անկանոն ձեւով բաժնուած է երկրին զանազան մասերուն մէջ։

Օրինակ, ամբողջ Թրակիան ցոյց տրուած է 776,917 բնակիչով (չորս կուսակալութիւն)։Առանձինն Պոլիսը՝ 740,751 հոգի։

Իզմիր, Սպարթա, Այտըն, Պալըքէսիր, Աֆիոն, ամբողջ այդ շրջանը ցոյց տրուած է 1,816,985 հոգիով։ Ասիկա Թուրքիոյ ամէնէն խիտ շրջանն է իբրեւ թէ···։

Նկատելի բարդում մը կայ եւ «Արեւելեան նահանգներու» բնակչութեան թիւին վրայ։

Էլ - Ազիզ	253741
Երզնկա	158983
Կարին	386477
Կարս(*)	304245
Մուշ	157503
Սղերդ	127870
Սեբաստիա	435629
Վան	142661
Գումար	1,967,109

Եւ սակայն, հակառակ այդ չափազանցումին, հայկական նահանգներու բնակչութեան թիւը — Կարսն ալ միասին առնելով հանդերձ,— չէ գտած երկու միլիոնն իսկ։ Աշխարհ գիտէ թէ Կարին, Վան, Կարս, Սեբաստիա եւայլն, դատարկուած վայրեր են։ Երեք գլխաւոր տարրերը,— Հայեր, Թուրքեր եւ Քիւրտեր — գրեթէ հաւասարապէս ջարդուած կամ քշուած են։ Թուրքերը՝ իրենք՝ ամէն առթիւ կը գանգատին այդ վայրերու բացարձակ ամայութենէն։ Բայց, որովհետեւ բնակչութեան թիւի ցուցադրումը կը հետապնդէ քաղաքական նպատակներ ալ, Էնկիւրի ուռեցուցած է զանոնք։

Ինչ ալ ըլլայ, սակայն, իր մարդահամարի թիւն իսկ լաւագոյն փաստ մըն է մեր ձեռք, որ Թուրքը ոչ միայն պատմական, այլ եւ թուական տեսակէտով իրաւունք չունի այդ հողերուն տէրն ըլլալու։ Երբ այդ հսկայ տարածութիւններուն վրայ, ուր հայ ժողովուրդը հազարաւոր տարիներու կեանք մը եւ ստեղծագործութիւնն է ունեցեր,— ան հազիւ երկու միլիոն բարդուած, ուրեմն՝ իրականին մէջ, 1—1 քառորդ բնակչութիւն ունի, իսկ այդ բնակչութեան մեծ մասն ալ Քիւրտեր են, փաստօրէն կը կորսնցնէ զանոնք իբր նկատելու մեծագոյն կռուանը։

Տասը տարիներ շարունակ ջանաց բարձրացնել այդ թիւը, շատ լաւ գընահատելով եւ ամայութեան վտանգը, եւ բազմութեան առաւելութիւնները։ Բայց, անկարող եղաւ աւելցընել հայկ. նահանգներու բնակչութիւնը։ Ընդհակառակն, տեղացիներն իսկ սկսան մեկնիլ դէպի արեւմուտք։ Երկաթուղին շատ բան չի փոխեր կացութենէն ու պայմաններէն։ Ոչ ալ ռուսեւթուրք բարեկամութիւնը կրնայ լեցնել զանոնք։

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

(*) փոխան Տիգրանակերտի (214 հազար 811)։ Վ. Ի.

ԵՐԳ ՈՒ ԹԱՏՐԵՆ

ԼԻՍԻԷՆ ՊՈՒԱՅԻԷ

Ֆրանսացի « իրապաշտ » երգչուհիներուն գլուխը կը գտնուի այս մօգուհին որ զմայլելի ինքնատպութեամբ մը կ'երգէ փոքրիկ, ժողովրդական երգերը։

Ձայնէ աւելի հոգի է իրը։ Հոգի մը մեղմօրօր, նուաղուն եւ տխուր քաղցրութիւններով օծուած։ Եւ իր ձայնը հոգի ըլլալուն, կը թրթռայ մարմիններու ներքեւ միայն։ Իրը կամարները թնդացնող եւ գմբէթները լեցնող ձայնը չէ։ Առուակ մըն է ան որ կը սահի հանդարտ բայց խոր յուզումով մը, ծաղիկներու եւ տերեւներու տակէն։ Գիշերին մէջ կիթառ մը ինկած է։ Անոր ներքեւ Լիւսիէն Պուայեէն իբրեւ կախարդուհի կը բանայ մթնոլորտին մէջ յուզուած ծաղկաստան մը, տրտմութեան նօճիներով։

Իր երգերը, որոնց մէջ կաթիլ մը բանաստեղծութիւն կայ, խտացած փայլակ մը, հրաշքով մը կը ծաւալին, գրաւելով հոգիներու հուները։

Եղանակները անգամ մը եւս կը ըստեղծուին իրմէ եւ կը գտնեն իրենց վերջնական ձեւերը, այնքան յարմար հոգեկան ծաղկամաններու։

Երբ ան կ'երգէ, հարկ է մարել լոյսերը, հարկ է գահու մը վրայ բազմեցնել նորին վեհափառութիւն Լռութիւնը, հարկ է փակել աչքերը եւ բանալ հոգիին կահոյրները, լեցնելու համար զանոնք գինիով։ (Լիւսիէն Պուայեէն գիտէ երգը գինիի վերածել, ինչպէս կրնայ գինին երգի փոխել)։ Հարկ է իջեցնել վարագոյրները եւ նայիլ հոգիներու մէջ։ Կամ ամէն մարդ իր հոգիին մէջ պէտք է նայի, պեղելով իր սիրոյ յիշատակները եւ վիշտերու մայր տաճարը։ Թոյլ տալ որ հօսի աւերակներուն եզերքէն արտասուքի գետակը, ինչպէս Ախուրեան կը վազէ Անիին մէջէն։

Եւ ոգեհարցական այդ սենեակին մէջ, այդ կրկին մթութեան մէջ հեթանոս ծաղկուհիի մը նման թող թրթռայ ներա ձայնը, իր սպիտակ մարմինով, պարելով գորգին վրայ եւ իրմէ ճառագայթներ արձակելով մեր հոգիներուն մէջ։

Ան իր ձայնով միայն տեսանելի է, թէեւ անհպելի, անհասանելի։

Երբ աւարտած է սիրերգը՝ չքացած է տեսիլը, թէեւ մթնոլորտին մէջ կը մնան իր տպաւորութեան ալիքները իրենց թոյրերով եւ զանակներով։

Ա՛հ, իր տրտում, նուաղուն, երազային, խոր ու խռովիչ երգասացութիւնը ···

Ապաստանարան մըն է իր երգը, այն մարդերուն համար որոնք դժգոհ են օրերէն։

Ծով բուսականութեան մէջ պահուած կախարդական տնակի նման է իր ձայնը, զարուս հրէշութիւններէն զարնուած անձերուն համար այնքան հիւրընկալ։

Իր երգը աղբիւր մըն է աստղերու, որուն շուրջը իրենց հոգին կ'աւանդեն տրտմութեան ծաղիկներ ···

Ան ճաշակած է մարդկային տառապանքը եւ զայն վերածած ներդաշնակութեան։

Ձայնի կիսաստուածուհի ···

Ան լծուած իր ձայնին՝ կը հերկէ սրտերու խորունկ տառապանքը, կ'ոռոգէ զայն արցունքներով եւ ճառագայթներ կը հանէ մեր ներքին հողերէն։

Իր ձայնին հրաշալի ինքնատպութիւնը մեր ներաշխարհին մէջ կը կանգնէ վիլլաներ, տաք սենեակներով եւ սիրոյ խորաններով։ Կը նկարէ սիրակցորդ զոյգ մը, մեծ սիրոյ մը մեծագոյն տառապանքով խաչուած։ Իր երգը կը բուրէ՛։ Այո՛, հոտաւէտ է իր ձայնը եւ ես կը շնչեմ այծտերեւի բոյրեր, սիրած էակի մը մորթին բոյրերը եւ տակաւին բոյրը սիրոյ կրակներուն։

Իր ձայնին մէջ կարօտախտը Լիբանանի ազնիւ խունկին պէս կը վառի։ Կարօտախտը։ Կարծես Լիւսիէն բաժնուած ըլլայ սիրոյ կղզիէ մը, ինչպէս մենք բաժնուած ենք մեր հողերէն։

Իր երգած ամէնէն աշխարհիկ երգին մէջ անգամ ան քրմուհի մըն է որ իրապաշտութիւնը խառնած է արուեստի բոլոր դպրոցներուն, այնքան անճիգ եւ այնքան քաղցր հարազատութեամբ։

Եւ մանաւանդ Արեւելք կայ իր ձայնին մէջ։ Ու ճիշդ ատոր համար է մեր խանդավառութեան ու յուզումին ծովածաղկումը։ Միջերկրականեան արեւելք մը, աշխարհ մը տաք ու խենթ հոգիներու, իրենց սիրոյ կրակներով եւ մտածման խորհուրդներով։

Կարծես արեւելեան արքայի մը պալատէն իջած է ու հեռացած, գալու համար մեծ թագաւորին՝ ժողովուրդին եւ ըլլալու համար երգի թագուհի։

Ժողովրդական այս թագուհին կ'երգէ հոգիներուն վիշտերը, յուսախաբութիւնները, երազները եւ չիրագործուած ցանկութիւնները, այնքան զգայուն, այնքան սրտագին հատնումով։

Որովհետեւ իր ձայնին արմատը իր սրտին մէջն է, ինչպէս իր ձայնին ճիւղերը բոլոր սիրտերուն մէջն են։

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

«ԼԱ ՊԱՆՏԵՐԱ»

Օտար լեգէոններու կեանքէն առնուած շարժանկար մըն է «Լա Պանտէրա»ն, քաղուած Փիէռ Մաք Օրլանի մէկ գրուածքէն։

Ասկէ առաջ ֆրանսացի նշանաւոր բեմադիրը, Ժագ Ֆէյտէր մէջտեղ բերաւ «Մեծ խաղ»ը վերնագրով շարժանկար մը, ֆրանսական օտար լեգէոնական կեանքէն, որ մեծ յաջողութիւն գտաւ։

Այժմ այս շարժանկարն ալ կրնայ անոր կարգին դասուիլ. նոյն իսկ աւելի յաջող կարելի է համարիլ։ Բեմադիրը, Ժիւլիէն Տիւվիվիէ ամէն ջանք թափած է յաջողութեան համար։ Այս բեմադիրն էր որ այնքան յաջող կերպով շարժանկարի վերածեց «Տավիտ Կոլտէր»ը, «Փուալ տը քարոթ»ը եւ վերջերս ալ Յիսուսի կեանքէն առնուած «Գողգոթա»ն։

Փիէռ Մաք Օրլանի հերոսին պատկերը կը կենդանացնէ Ժան Գապէն. ասոր շուրջ է որ կը դառնայ բոլոր խաղը։

Ոճրագործ մը հետապնդուելով ոստիկանութենէն կը զինուորագրուի սպանիական օտար լեգէոններու բանակին մէջ եւ հոդ ամբողջովին տարբեր կեանքի մը մէջ նետուած, վերջ ի վերջոյ կը մեռնի հերոսաբար, պատերազմի դաշտը, իր իսկ ատած հակառակորդի բազուկներուն մէջ։

Ոճիրը կը գործուի Փարիզի Սէն Վէնսէն փողոցին մէջ եւ երիտասարդ տղայ մը, արիւնոտ ձեռքերով, գիշերանց կը փախի։

Ադկէ յետոյ այս երիտասարդը կ'երեւայ Սպանիոյ մէկ քաղաքին մէջ։ Հոն ալ սակայն կը սկսի իր թափառական կեանքը, կը կարծէ որ ոստիկանութիւնը ամէն վայրկեան կը հետապնդէ զինքը այդպէս օր մը, ոստիկանի մը առջեւէն փախելով, ինքզինքը կը գտնէ բակի մը մէջ, մեծ դրան մը առջեւ։ Ծունկը բռնած կը պառկէ ոստիկանին անցնելուն։ Ցանկարծ իր աչքին կը զարնէ զինուորագրութեան մէկ ազդը, որ յայտարարուած է թէ կ'ընդունին ամէն ազգի երիտասարդներ, առանց թուղթի, առանց որ եւ է մէկ հարցաքննութեան։ Այս տղան որ քանի մը օր առաջ կորսնցուցած էր իր բոլոր ինքնութեան թուղթերը, կ'որոշէ ներկայանալ օտար լեգէոններու արձանագրութեան գրասենեակը։

Կ'ընդունուի 2րդ Պանտէրային մէջ, Փիէռ Ժիլիէթ անունով, որ հետեւեալ օրն իսկ պիտի մեկնէր դէպի զաղթավայր։ Կը ծանօթանայ երկու Ֆրանսացիներու եւ միասին կը մեկնին։

Կը սկսի իրենց զինուորութեան կեանքը, Ֆրանսացիներէն մին՝ Ֆէրնանտօ Լիւգաս ինքզինքը հարուստ ձեւացնելով իր ընկերները կը պատուէ գինիով եւ սիկարէթով։

Անգամ մը սակայն սրճարանի մը մէջ, Ֆէրնանտոյի դրպանէն գետին կ'իյնայ իր դրամապանակը եւ փիէռ, զանազան նամակներու կողքին հեռուէն կը նշմարէ տոմս մը, վրան ալ փոքրիկ լուսանկար մը։

Կասկածը կը ծնի իր մէջ, կը խուսափի իր այդ ընկերէն, որ ամէն մէկ վայրկեան իր քայլերուն կը հետեւի, արդեօք գաղտնի ոստիկանութեան կողմէ ղրկուած լրտե՞ս մըն է, յիսուն հազար ֆրանքին պարգեւը ստանալու համար։

Այդ օրերուն ապստամբութիւն մը ծագած ըլլալով սահմանագլխի մօտ, գնդապետ Վէլլէր կոչ կ'ուղղէ իր զինուորներուն կամաւոր արձանագրուելու համար։ Ինք՝ գնդապետը պիտի ստանձնէ հրամանատարութիւնը այդ կամաւորներուն, ամէն գնով պաշտպանելու համար Հայրենիքի ապագաութիւնը։

Կամաւորներու կարգին կան նոյնպէս երկու հակառակորդ ընկերները՝ Ֆէրնանտօն եւ Փիէռ։

Կը մեկնին միասին ռազմադաշտ, սակայն երկար չի տեւեր կռիւը եւ կամաւորները ճարահատ կ'ապաստանին քարերէ շրջապատուած պզտիկ բերդի մը մէջ։

Բանտարկուած կը մնան հոդ, հետզհետէ կը զգան ծարաւի ազդեցութիւնը։ Մահամերձ գնդապետ Վէլլէր իր պաշտօնը կը յանձնէ Փիէռին։

Զինուորներէն մին, որ մինչեւ այդ ժամը առաւելութիւն մը ունէր դէպի այդ միաչեայ անգութ գնդապետը, դուրս կը սպրդի, քիչ մը ջուր հասցնելու համար իր իսկ ատած գնդապետին, սակայն հազիւ ոտքը դուրս դրած՝ գնդակ մը կը պատռէ իր սիրտը եւ կ'իյնայ անկենդան իր ղեկավարին սիրոյն։

Դիակները սկսած են շատնալ։ Զինուորներուն առջեւ կայ տակառ մը թունաւորուած ջուր, զոր խելայեղ սկսած էին խմել եւ ճաշարաններու մէջ մեռնիլ իրարու ետեւէ։

Փիէռ ստանձնած է ղեկավարութիւնը քանի մը ողջ մնացած զինուորներուն որոնց մէջ կը գտնուի նաեւ իր հակառակորդը՝ Ֆէրնանտօն, որ գնդապետին մահէն քանի մը վայրկեան առաջ, ցոյց տուած էր իր այն խորհրդաւոր տոմսը, նկարով մը միասին, որով կը յայտնուէր ոստիկանութեան կողմէ ղրկուած լրտես մը ըլլալը։ Առաջին առթիւ կը կոտրէ այդ անիծած տակառը եւ ջուրը կը իրենց առջեւէն։ Զինուորները ծարաւ թունաւոր ջուրին վրայ կը սկսին լակել ափերով։

Երկու հակառակորդները կողք կողքի որոշած են կռուիլ մինչեւ մահ եւ մեռնիլ միասին։

Հեռուէն կը լսուին չփոթի եւ թմբուկի ձայներ, արդեօք իրե՞նցն են, ու հետաքրքրութեամբ դուրս կը նետեն գլուխները. սակայն թշնամիի գնդակը կը պատռէ Փիէռի գլուխը, որ արիւնլուայ դէմքով կ'իյնայ Ֆէրնանտոյի բազուկներուն մէջ։

Հետզհետէ կը մօտենան չփոթի եւ թմբուկի ձայները, սակայն Փիէռ կ'աւանդէ իր հոգին Ֆէրնանտոյի թեւերուն մէջ։

Կը հասնի բանակը, սակայն ալ ողջ մնացած է միայն Ֆէրնանտօն, իբրեւ պահակ այդ դիակներուն։

Մեռած էին բոլորը Հայրենիքի պաշտպանութեան համար եւ այդ բազմերանգ երիտասարդն ալ ինկած էր անոնց կարգին, իսկական հերոսի դիմակին տակ։

Ն. ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէն եւ թղթակիցներէն իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ եւ թանաքով ու մելանով։

ԷՋ ՄԸ ԿԻԼԻԿԻՈՅ ՊԱՏՄՈՒԹԵՆԷՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՎԵՐՋԻՆ ԹԱԳԱՒՈՐԸ
ԼԵՒՈՆ Ե. ԼՈՒՍԻՆԵԱՆ

Անգլիոյ մէջ իր պատգամաւորութիւնը Լեւոն Լուսինեանի կեանքին վերջին նշանակելի գործը եղաւ։ Այս անյաջողութենէն յուսահատ՝ առանձնութեան մէջ ապրելու որոշում տըւաւ, Սէնթ - Ուանի իր աւանին վըրայ։ Երկար ընդմիջումներով միայն կը տեսնենք զինքը՝ թագաւորին կողքին՝ հանդիսութեանց միջոցին։

1393 նոյ. 29ին յիսունըմէկ տարեկանին մեռաւ Փարիզ, Թուռնէլի պալատին մէջ, Սէնթ Անթուան փողոցը, Սէն Փօլ օթէլին դիմացը, ուր կը բընակէր Կարոլոս Զ.

Ժիւվինալ տ'Էզ Իւրսէն, կ'ըսէ թէ մեծապէս ողբացին «իր գեղեցիկ կեանքին եւ համեստ բնաւորութեան համար»։

Կարեւոր ինչքեր կը թողուր, զորս բաշխեց բազմաթիւ հրխտակներով։ Իր զաւակները Եգիպտոս մեռած էին, բայց յետոյ ունեցած էր անհարազատ զաւակ մը, որ իր կտակին մէջ Կիւյօ անունով նշանակուած է, որ աւելի ետք, Ֆրանսայի մէջ, զինուորական հրամանատարութիւն մը ստացաւ։

Հայածէս թաղեցին զինքը, իշխաններու, ազնուականներու եւ հասարակ ժողովրդեան յողնախուռն բազմութեան մէջ, որ գրաւած էր տեսարանին նորօրինակութիւնը։ Իր անեցինները ճերմակ հագած էին՝ ի նշան սուգի։ Ճերմակ սաւաններով զարդարուն անկողնի մը մէջ կը հանգչէր, թագ մը ճակտին վրայ։

Իր ճերմակ մարմարէ գերեզմանաքարին վրայ, ուր կ'երեւայ, արքունական զինանշաններով զգեստաւորուած, քանդակած են սա արձանագրութիւնը.—

Աստ հանգչի ազնուատոհմ եւ պատուական իշխան, Լեւոն Լուսինեան, հինգերորդ, Հայաստանի թագաւորութեան լատին թագաւորը, որ յԱստուած հանգեաւ, ի Փարիզ, յամի շընորհիկ 1393, յաւուրն 29ի նոյեմբերի, աղօթս ապարէք վասն նորա։

Այսպէս շիջաւ Հայաստանի Թագաւորը։ Իրմէ յետոյ արքունական տիտղոսը անցաւ Կիպրոսի Լուսինեաններուն։ Այսօր Սավուայի տան անցած է։

Լեւոն Ե. պատմութեան յարգանքին արժանի է։ Օժտուած հերոսավայել ոգիով մը, վեհանձն նկարագրի մը տէր, պիտի կրնար նուազ դժուարին ժամանակներու մէջ, եթէ աւելի լաւ ձեռնտուներ ունեցած ըլլար, իր երկիրը չքնցնել եւ երկար ատեն յապաղեցնել մահմետական արշաւանքը։ Բայց երբ գահ բարձրացաւ, կացութիւնը յուսահատական էր։ Գիտէր այդ եւ սակայն ընդունեց այս ցաւագին ճիգը, պարտութեան գիտակցութեամբ, պաշտպանելու երկրի այն վերջին անկիւնը, ուր տակաւին կը ծածանէր քրիստոսանիչ դրօշը։

Այս զառամած արեւելքին մէջ, անտարբեր Եւրոպային առջեւ, կը մնայ վերջին ասպետը։ Եւ պզտիկ փառք մը չէ, որ մինչեւ միջին դարու անկումը յաւերժացուցած է, Պոտուաններու եւ Կոտֆրուա տը Պույեոններու ցեղը։

Charles FELGERES

Թարգմ. ԱՐԵՒՈՐԴԻ

(Վերջ)

** Առաջին հայ տպարանը, Հայաստանի հողի վրայ, Էջմիածնի մէջ կը հիմնուի 1771ին։

** Առաջին հայ ամսագիրը, խմբագրութեամբ Շմաւոնեանի, լոյս տեսած է մեզմէ 141 տարի առաջ, 1794ին Մատրասի մէջ, «Ազդարար» անունով։

** 140 տարիներու ընթացքին ունեցած ենք 89 երգիծական պարբերականներ, որոնցմէ 47 Թուրքիոյ մէջ, իսկ 27 գաղութներու մէջ եւ 15 Ռուսիոյ մէջ։

** Առաջին հայ գիրքը լոյս տեսած է Վենետիկի մէջ 1512ին, այսինքն՝ տպագրութեան գիւտէն (1452 թ.) հազիւ 60 տարի անց։

ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐԸ ԵՒ ՆՈՐ ՕՐԷՆՔԸ

Տէկ. Մակտըլէն Փազ ջերմութեամբ բարբառուն յօդուած մը ունի Փօփիւլէրի մէջ (26 նոյ.), Ֆրանսա բնակող օտարականներուն մասին, որոնց կացութիւնը կը շօշափեն կարգ մը հրամանագիր - օրէնքներ։

— Յօդուած մը չէ, հատո՛ր մը պէտք է գրել՝ պատկերացնելու համար օտարականներու ողբերգութիւնը։ Որպէսզի կարելի ըլլայ այդ գիրքին մէջ ցոլացնել իրականութիւնը, պէտք է գրել ճիչերով, արցունքով եւ արիւնով։ Բառերը շատ սառն են, շատ ալ եւ շատ փոքր՝ պատկերացնելու համար բովանդակ թշուառութիւնը։

Այսօր, իմ գրելիքս կը սահմանափակուի հարցին իրաւական երեսին ներկայացումով, այնպէս ինչպէս կը բխի վերջին հրովարտակ - օրէնքներէն։ Քանի որ չենք կրնար ցոյց տալ հալածուած մարդկութեան մը վէրքերը, գէթ ցոյց տանք այն անտանօթ ձեռքը, որ կ'իջեցնէ մահացու հարուածը։

Անոնք որ ծանօթ են այն աճաւոր կացութեան, որ ստեղծուած է այս երկրին մէջ մարդկային ղանգուածի մը համար, — քաղաքական տարագիրներ, աշխատաւոր ղաղթականներ, — միամտութեամբ կը կարծէին թէ անկարելի էր ականատես ըլլալ աւելի աւելի անգթութեան եւ թշուառութեան։ Պաշտօնաթերթին 31 հոկտեմբեր թիւին մէջ հրովարտակ - օրէնքներուն ընթերցումը ցոյց տուաւ որ խաբուած են։ Այդ թուականէն ասդին, անարդարութիւնը կը հասնի բարբարոսութեան, անհեթեթութիւնը կը դառնայ յիմարութիւն, ստուերը որ Ֆրանսայի երեսին վրայէն կը սրբէր ասպնջականութեան արտայայտութիւնը, ամօթալի արատ մը կը կազմէ հիմա։

Ֆրանսայի արդի վարչակարգը կը ներշնչուի այն սկզբունքէն, որուն համաձայն երկրին մէջ օտարականի մը բնակութիւնը շնորհ մըն է, ոչ թէ իրաւունք մը աւորական օրէնքէն, մէկ խօսքով՝ թոյլտուութիւն մը։

Այդ թոյլտուութեան արտայայտութիւնն է ինքնութեան թուղթը, իսկ այդ թուղթին շնորհումը կախում ունի կամայականութենէն այն մարդոց, որոնք իշխանութիւն ունին իրենց ձեռքը։

Իրականին մէջ որո՞ւն ձեռքը կը գտնուի այդ իշխանութիւնը։ Թէեւ պաշտօնական արձանագրութիւնները որոշապէս կ'ըսեն թէ ինքնութեան թուղթերու շնորհումը յանձնուած է ոստիկանապետութեանց, սակայն եւ այնպէս պէտք է գիտնալ որ թուղթերը տալու համար նախ անհրաժեշտ է քննութիւն մը կատարել, հասկնալու նպատակով թէ «օտարականը ցանկալի ապահովութիւն մը կը ներկայացնէ՞»։ Բայց ո՞վ է որ պիտի գտնէ այդ ապահովութեան արժէքը։ Մարդիկ որոնք պաշտօն ունին գաղտնի գործելու, առանց հակակշիռի, յանախ քսութեան եւ չանթաժի մթնոլորտի մը մէջ, այնպէս որ անմեղը կը դառնայ յանցաւոր։ Եւ կը դատուի երբեւ ամբաստանեալ, որուն գործած անցին։

Կ'որոշուի եւ տանել ինքնութեան ժամանակաւոր թուղթը, ինչ որ կը նշանակէ զրկուիլ ֆրանսական հողին վրայ բնակութեան իրաւունքէն։ Եւ երբ օտարականը իր կամքով չի հեռանար երկրէն, վտարման հրաման կը ստանայ։ Իսկ երբ օտարականը չի կրնար կատարել իրեն տրուած հրամանը, ինքնութեան կամ մարդկային ամէն իրաւունքէ կը զրկուի, կ'արձանագրուի «անբաղձալիներու» ցանկին մէջ, ուր իրեն կը սպասէ տարբեր ճակատագիր մը։

Ներքին նախարարութեան ելմտական զեկոյցէն կը հասկցուի, որ 1932ին Ֆրանսայէն հեռանալու հրաման ստացած են 5.401 հոգի, 1933ին 5.323 հոգի, իսկ 1 յունուարէն 31 հոկտեմբեր 1934ին 6.982 հոգի։

Ներքին նախարարութեան կարծիքով, Ֆրանսայի մէջ բնակութեան իրաւունք զրկուածներուն թիւը, — ասոնց համար վիճակագրութիւն չըկայ, — երեք անգամ աւելի է երկրէն հեռանալու հրաման ստացած օտարականներու թիւէն։

Մի կարծէք թէ այս հրամանը կը տրուի անոնց որ նոր հաստատուած են Ֆրանսայի մէջ։ Այդ հրամանը կը տրուի նաեւ անոնց, որ ծնած են Ֆրանսայի մէջ։ Եւ այսպէս արմատախիլ կ'ըլլան ընտանիքներ։ Հայրը, որուն զաւակը Ֆրանսացի է, կամ կինը Ֆրանսուհի մըն է, կը տեսնէ իր օջախին քանդուիլը։ Այդ հրամանով ամուսինը կնոջմէն կը զատուի։ Այդ հրամանը կը հարուածէ նոյն իսկ ֆրանսահպատակութիւն ստացած զինուորները։

Ֆրանսայի մէջ բնակելու իրաւունք զրկում, ֆրանսական հողէն հեռանալու հրաման, եւ ասոնց կը յաջորդէ գերագոյն պատիժը, — արտաքսում։

Առաջարկը կը բերուի ոստիկանական խորհրդակով ներքին նախարարութեան։ Եւ արտաքսումի կը դատապարտուին անոնք որ չեն հնազանդած երկրէն հեռանալու հրամաններին։

Պաշտօնական վիճակագրութիւններ ցոյց կու տան, որ 1931ին արտաքսուածներուն թիւն էր 9.280, 1932ին 9.022, իսկ 1933ին 7.403։ Յունուարէն մինչեւ 10 հոկտեմբեր 1934ին 6.565։

Ի՞նչ պատճառաբանութեամբ կ'արտաքսուին այս դժբախտները։ 30 հոկտեմբերին, արտաքսուած օտարականներու մասին պատժական նոր տնօրինութիւններ բանաձեւող հրովարտակին առթիւ, կը գրուի հետեւեալը. —

«Մեր օրինագիրքով նախատեսուած պատիժը ընդդէմ այն օտարականին, որ Ֆրանսայի մէջ կը մնայ հակառակ արտաքսումի հրամանին, բանտարկութիւն է մէկ ամիսէն վեց ամիս։

... Մենք կը կարծենք թէ պէտք է սաստկացնել պատիժը, որ այլ եւս կորսնցուցած է վախի տպաւորութիւնը»։

Հետեւաբար կ'որոշուի փոխել 3 դեկտ. 1849ին ընդունուած օրէնքին 8րդ յօդուածը, օտարականներու բնակութեան մասին Ֆրանսայի մէջ։

Յօդուած 8 (փոփոխեալ). — Ամէն օտարական որ չէ հնազանդած նախորդ յօդուածով կամ Պատժ. Օրինագրքին 272րդ յօդուածով սահմանուած պատժամիջոցներուն, կամ հնազանդելով այդ պատժամիջոցներուն՝ հեռացած է Ֆրանսայէն, սակայն վերադարձած է առանց կառավարութեան արտօնութեան, կը յանձնուի դատարանի եւ կը դատապարտուի բանտարկութեան վեց ամիսէն մինչեւ 2 տարի։ Բանտարկութեան շրջանը լրանալէ վերջ, ըստ վճիռին՝ օտարականը դուրս կը հանուի սահմանէն։

Միւս կողմէ կ'աւելցուի, որ շնորհիւ այս պատժական միջոցներուն, «կառավարութիւնը խնայողութիւն մը կատարած կ'ըլլայ այն հսկայ ծախքերուն վրայ, որոնք յառաջ կու գան բանտարկելէն անոնք որոնց կացութիւնը հաշտ չէ օտարականներու բնակութեան օրինական տրամադրութիւններուն»։

Այսպէս, ուրեմն, խնայողութիւն ընելու համար բանտային ծախքերուն վրայ միակ միջոցը կը համարին աւելցնել ... բանտարկութեան շրջանը։ Այստեղ զգուելին կը մրցի ծիծաղելիին հետ։ Երանի թէ մեզի տրուէր ողբալ միայն ծիծաղելիին վրայ։ Նոր տառապանք մըն է որ կը ստեղծուի։ Նոր մեթոտ մը, որ է բանտարկել աշխատաւորը դժոխային պայմաններու մէջ, եւ այսպէս կը զրկուի իր ինքնութեան թուղթէն՝ երբ աշխատանք չի գտներ, եւ կը զրկուի իր ապրուստի միջոցէն՝ եթէ ինքնութեան թուղթ չունի։

Ժամանակ է պոռալու եւ բողոք բարձրացնելու, տեսնելով որ կը բազմանայ բանակը հալածեալներուն, որոնք կը ձերբակալուին ոճրագործներու նման եւ կը քշուին դէպի սահմանագլուխ ինչպէս ոչխարի հօտ մը դէպի անդունդ։ Զեն բաւականանար այդքանով, անոնց ձեռքէն կ'առնեն անցագիրը, այսպէս քաղաքացիական կեանքի ամէն նշան վերցնելով անոնց վրայէն։ Եւ խեղճերը, որ ոչ հող ունին եւ ոչ երկիր, կ'իյնան գերիներու բանակատեղիներուն մէջ։

ՀՈԳԵՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ՊԱՏԱՐԱԳ ԵՒ ՅԻՇԱՏԱԿԻ ՀԱՆԴԷՍ Տ. ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ

Ցանձնարարութեամբ Տ. Գարեգին եպիսկոպոսի, հոգեւոր հովիւ Հայոց Մարսիլիոյ եւ շրջակայից, կարգադրութեամբ իր կողմէ նշանակուած յանձնախումբին եւ նախաձեռնութեամբ Մարսիլիոյ Հայ երաժշտական Միութեան, որոշուած է յառաջիկայ դեկտ. 1ի կիրակին Փրատոյի Սրբոց Թարգմանչաց եկեղեցւոյն մէջ մատուցանել Ս. պատարագ հոգեհանգստեան պաշտօնով միասին՝ ողբացեալ Տ. ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏի մահուան քառասունքին առիթով։ Պիտի պատարագէ եւ քարոզէ Գարեգին եպիսկոպոս։

Ս. Պատարագի երգեցողութիւնները պիտի կատարուին երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ Պ. Վ. Սարգիսեանի, եւ Ս. պատարագի աւարտումէն անմիջապէս վերջ տեղի պիտի ունենայ յիշատակի հանդէս մը։ Պիտի երգուին կոմիտասեան եկեղեցական եւ ժողովրդական երգեր եւ պիտի ըլլան բանախօսութիւններ։

Սիրով կը հրաւիրուի Մարսիլիոյ եւ շրջակայքի ամբողջ հայութիւնը, առանց յարանուանական խտրութեան, ներկայ գտնուելու անպայման իր պաշտօնական մարմիններով, սոյն եկեղեցական եւ երաժշտական կրկնակ հանդիսութեանց, յարգանքի եւ երախտագիտութեան արժանաւոր հատուցումը տալու համար մեր տարաբախտ ու մեծատաղանդ եկեղեցական երաժշտապետի եւ Հայաստանեայց խօսնակի անմոռանալի յիշատակին։

Սկիզբ Ժամերգութեան՝ ժամը 8։ Սկիզբ Ս. պատարագի՝ 9.30։ Հոգեհանգիստ եւ քարոզ՝ 10.45։ Յիշատակի հանդէս՝ 12—13.15։

Յանձնախումբ եւ Հայ Երաժշտ. Միութիւն

ԿԵԱՆՔԸ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Սանուց Միութիւն Ալֆորվիլի մէջ

ԱԼՖՈՐՎԻԼ. — Գաղութիս մէջ գոյութիւն ունեցող կազմակերպութիւններուն եւ միութիւններուն մէջ, ամենէն եռանդուն ու աշխատունակ տարրը Հ. Կարմիր Խաչի անդամուհիներն են, իրենց գլուխը ունենալով պարտաճանաչ վարչութիւն մը։

Այս կազմակերպութիւնը ունի մօտաւորապէս հարիւր անդամուհիներ ու անդամներ, ունի դպրոց մը 70—80 աշակերտ - աշակերտուհիներով, որոնց համար վարձած են կարող ուսուցչուհի մը, Տիկ. Խաչիկեան։ Դասաւանդութիւններ տեղի կ'ունենան ամէն հինգշաբթի առաւօտեան ժամը 8էն մինչեւ երեկոյ։ Դեռ երկու շաբաթներ առաջ կազմակերպեցին «Սանուց Միութիւն»ը, որոնց համար տեղի կ'ունենան դասախօսութիւններ, դարձեալ հինգշաբթի օրերը, երեկոյեան ժամը 8էն մինչեւ 10։ Իրենց առաջին դասախօսութիւնը կատարեց ընկ. բժիշկ Քիւթիւկեան, նիւթ ունենալով «Թոքախտը եւ իր աւերները»։ Կան ուրիշ դասախօսներ ալ, որոնք պիտի խօսին յաջորդաբար։

Կ'արժէ շնորհաւորել այս գեղեցիկ ձեռնարկը, որուն նպատակն է Հայը Հայ պահել եւ մեր ազգային գոյութեան սատար հանդիսանալ։

Վիշապ

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎՐԺ.Ի Գ. ՄՐՑՈՒՄԸ

Անցեալ հինգշաբթի Մխիթարեան աշակերտները չափուեցան երրորդ խումբի մը դէմ, «Ժանսոն»։ Սկիզբի 15 վայրկեաններուն խաղը չարունակուեցաւ առանց արդիւնքի, մինչեւ որ նշանաւոր վերջապահ Եդուարդ Պետրոսեան իր տեղէն իսկ ուժեղ հարուածով մը չահեցաւ առաջին նշանակէտը։ Այս պատճառ եղաւ որ հայկական խումբին ամէնէն նուրբ խաղցողներէն Նիկողոս Լիպարանով ողեւորուած նշանակէ երկու յաջորդ կէտերը։

Երկրորդ կիսախաղին Ֆրանսացիները վհատած էին, այնպէս որ կայծ ու կրակ Անդրանիկ Միրաքեանը դիւրութեամբ 3 կէտերը բարձրացուց 6ի եւ խաղը վերջացաւ Հայերու յաղթութեամբ (6—0)։ «Հայերը կարգապահ չեն»ըսողները թերեւս իրենց այդ համոզումը փոխեն տեսնելով մեր արիներուն խաղարկութիւնը։ Բոլոր նըշանակէտերը արդիւնք էին իրենց արագութեան եւ մանաւանդ գեղեցիկ «փաս»երուն։

Հ. Տ.

ՄԱՄՈՒԼ

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԸ

Արեւմի Նոր Օրը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (21 նոյ.)։

— «Կ'ըսեն թէ Հայաստան ունինք եւ այդ Հայաստանն ալ հայ կառավարութիւն ունի։ Երանի՜ հաւատացողին։ Պիտի ուզէինք մէկն ըլլալ հաւատացողներէն, եթէ Երեւան՝ վերջին յարգանքն ընծայելու համար հերոսին անոր աճիւնները փոխադրէր երկիր եւ յուշարձանով մը յաւերժացնէր անոր անունը։

Ի՛հ, Երեւան աւելի կարեւոր գործերով զբաղած է եւ գլուխ քերելու ժամանակ չունի։ Ստեփան Շահումեան մը, պարկեշտ եւ արի քաղաքացի, բայց անծանօթ հայ իրականութեան եւ հայ դատին, իր արձանն ունեցաւ Երեւանի մէջ, իսկ Անդրանիկի աճիւնները տակաւին կը մնան Փէր Լաշէզ ...

Զգենք ուրեմն Երեւանը եւ Հայաստանի կառավարութիւնը եւ հաշուի նստինք մեր խղճին հետ։

Անդրանիկը ազգային հերոս է։ Այս մասին երկու կարծիք չկայ։ Դաշնակցական, ռամկավար, հնչակեան եւ չէզոք կը խոնարհին անոր յիշատակին առջեւ։ Քանի որ հերոսը գործ մը տեսած է ցեղին համար, ցեղը բարոյական պարտականութիւն ունի անոր գործը յաւերժացնելու եւ սրբացնելու։ Մանաւանդ որ գործը կէս մնացած է։

Ի՞նչի մէջ կը կայանայ բարոյական պարտականութիւնը։ Նիւթական համեստ զոհողութիւն մը, որպէսզի հերոսին շիրմին վրայ յուշարձան մը բարձրացուի։ Ցաւալի է որ այս պարտականութիւնը յիշեցնելու համար յատուկ մարմին մը կազմուած է Փարիզի մէջ։

Անդրանիկը մեռաւ տարիներ առաջ։ Անոր մարմինը փոշիացաւ։ Բայց կ'ապրի իր գործով ու հերոսական անցեալով։ Կ'ապրի իբր ազգային փառք ու հպարտութիւն։ Կ'ապրի իբր սաւառնող ոգի մեր երեւակայութեան մէջ։ Պէտք չէ՞ր որ մահէն անմիջապէս յետոյ ազգովին շրջապատէինք անոր գերեզմանը եւ փառաւոր յուշարձանով մը մեր վերջին յարգանքն ընծայէինք միանգամայն կատարելով մեր խղճի պարտքը։

Ինչո՞ւ սպասել որ պարտականութեան յիշեցում ըլլայ։ Ինչո՞ւ այս ապերախտութիւնը ցեղին արժանիքի դուէին հանդէպ, որ հանգիստ ու քուն չունեցաւ ցեղին համար։

Այսպէս է հայ ժողովուրդը։ Ոչ գիտէ թէ ինքը ինչ է, ոչ ալ կ'ուզէ գիտնալ։ Զըմբռներ արժէքը իր ցեղային փառքերուն եւ մեծութիւններուն։ Չի գիտեր խոնարհիլ իրեն սիրելի դէմքերու առջեւ, մինչ ուրիշ ազգեր, տարեդարձներ կը տօնեն մեծ հանդիսութիւններով, ազգային հերոսներու յիշատակը պանծացնելու համար։

Ի՞նչ կ'արժէ յուշարձան մը հարիւր հինգ հարիւր հազար, թող ըլլայ մէկ միլիոն ֆրանք։ Ծղրիմ ու ողորմելի գումար մը, որ պիտի կրնային վճարել միայն քանի մը հայ կրեսոսներ։

Ու հիմա, հանգանակութեան սիւնակներ կը բացուին թերթերու մէջ, որպէսզի ժողովուրդը իր լուման ընծայէ, ինչպէս եկեղեցի մտնելու ատեն քանի մը տէճարա կը նետենք ժամկոչին պնակին մէջ։

Ի՛նչ ընենք։ Թող այդպէս ըլլայ։ Այս ալ իր մխիթարական կողմն ունի։ Գոնէ կ'ըսենք որ ամբողջ հայութիւնը բաժին ունեցաւ յուշարձանին մէջ։ Սին մխիթարութիւն»։

ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ, 18 նոյ. (Յառաջ). — Երէկ, կիրակի, ամբողջ օրը ողբացեալ Կոմիտաս վրդ.ի նուիրուած էր։ Առտուն Ս. Յակոբայ պատմական տաճարին մէջ նուիրակ Գարեգին արք. պատարագ մատոյց, որմէ յետոյ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուեցաւ անմահ վարդապետին եւ Էջմիածնի միաբանութեան բոլոր ննջեցեալ անդամներուն համար։

Կէսօրէ վերջ «յիշատակի հանդէս» մը կազմակերպուած էր Երուսաղէմի երաժշտական միութեան կողմէ, որ տեղի ունեցաւ ժամը 3.30ին։ Թարգմանչաց վարժարանի սրահին մէջ։ Բաւական բազմութիւն լեցուած էր սրահին մէջ։ Բացման խօսքէն յետոյ երգուեցաւ «Տէր կեցո»ն։ Յետոյ Պ. Շահան Պէրպէրեան բանախօսութիւն մը կատարեց, նիւթ ունենալով «Կոմիտաս վրդ.ի անձն ու գործը»։ Ներկաները մեծ հետաքրքրութեամբ լսեցին։ Երգուեցաւ «Միրանի ծառը», եղան արտասանութիւններ, «Աշնան օր» (Կոմիտաս վրդ.ի) եւ ուրիշ մը։ Երգուեցաւ «Տէր ողորմեա»ն, յետոյ փակման խօսքն ըրաւ պատրիարք Թորգոմ արք.ը, յիշելով զանազան դրուագներ։ Հանգստեան շարականէն յետոյ ժողովուրդը ցրուեցաւ։ Կարելի էր աւելի տպաւորիչ հաւաքոյթ մը սարքել։ Արտասանութիւնները շատ տկար էին։

Թղթակից

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՄԻԱՑԵԱԼ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Կոմիտաս եւ Սիփան երգչախումբերու խառն վարչութիւնը որոշած էր իր համերգի յայտարարութեան յաջորդող մէկ ամսուան ընթացքին չմասնակցիլ որ եւ է կազմակերպութեան հանդէսի, իր անդամներուն աշխատանքը չաւելցնելու եւ համերգի պատրաստութեան հետեւելու մըտահոգութեամբ։

Այս պատճառաւ է որ վերջերս չէ կրցած մասնակցիլ հետեւեալ հանդէսներուն, մերժելով նոյն իսկ վըճարումներ, — Հայ Մշակոյթի Օր, «Հ.Յ.Դ. Օր» (Պուա Քոլոմպ), Հ.Մ.Ը.Մ.ի Փարիզի մասնաճիւղի երեկոյթ, Արարատի Օր։

Այսուհետեւ կազմակերպութիւններէ կը խնդրուի թերթերու յայտարարութիւն տալէ առաջ ստանալ վարչութեան գրաւոր հաւանութիւնը, եւ յարգել առ հասարակ երգչախումբի ներքին տրամադրութիւնները։

Միացեալ երգչախումբի վարչ.

ՎՍՏԱՀՈՒԹԵԱՄԲ ԿՐՆԱՔ ՑԱՆՑԱՆԱՐԱՐԵԼ **ԵՐԵՒԱՆ** ՕՂԻՆ, ՈՐՈՒՆ ԾԱՆՈՒՑՈՒՄԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ Է ՉՈՐՐՈՐԴ ԷՋԻՆ ՎՐԱՅ։

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՃԵՄԱԼ ՓԱՇԱՅԻ ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐԸ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑ

Վերածեց՝ Պ. ՖՐՈՒՆՃԵԱՆ

Պ. Մանտէլշթամ որքան ալ ջանք թափէ, չի կրնար ճշմարտութիւնը քօղարկել։

Մինչ հայկական բարենորոգումներու հարցը այսպէս կ'ընթանար, ծագեցաւ մեծ պատերազմը։ Օսմանեան կառավարութիւնը գիտէր թէ գերմանական զինակցութեան պատճառով ուշ կամ կանուխ պիտի խառնուէր պատերազմին։ Եւ որովհետեւ նախատեսեց անկարելիութիւնը պատերազմի երկար եւ ծանր տարիներու ընթացքին ներքին բարենորոգումներով զբաղելուն, հարկ չդատեց երկարաձգել պաշտօնը ընդհ. քննիչներուն, որոնց պաշտօնի կոչած էր արեւելեան նահանգներուն համար։ Մնաց որ մեր միակ յոյսն էր ազատիլ համաշխարհային պատերազմին շնորհիւ այն մենաշնորհներէն, որոնք միանգամայն տնձգութիւններ էին մեր անկախութեան դէմ եւ ապրիլ իբր ազատ ժողովուրդ մը, որ ինք իր երկրին մէջ բարենորոգումներ կը մտցնէ եթէ անհրաժեշտ համարի՝ ըստ տեղական կարիքին։ Ինչպէս մեր գլխաւոր նպատակն էր առանձնաշնորհները եւ Լիբանանի կանոնագիրը մէջտեղէն վերցնել, նոյնպէս հայկական բարենորոգումներուն հանդէպ կ'ուզէինք լուծել այն համաձայնագիրը, որ մեզի պարտադրուած էր ռուսական ճնշումին տակ։

Ինչպէս արդէն առանձին գլուխով մանրամասն խօսուեցաւ, ընդհ. պատերազմին մասնակցեցանք մենք այն յոյսով թէ, օր մը կրնանք վարել ազատ եւ անկախ գոյութիւն մը, որ վայել է իր արժանապատուութեան գիտակից ժողովուրդի մը։ Այս էր մեր նպատակը եւ այսպէս հայաբնակ նահանգներուն մէջ մտցուելիք բարենորոգումները, զորս մեր ժառանգական թշնամիին՝ Ռուսին կողմէ ճնշման տակ պարտադրուած էր մեզի, ի զօրու չէին այլ եւս։ Այս չի նշանակեր սակայն թէ մենք լրջօրէն չէինք մըտածեր բարենորոգումներ մտցնել երկրին մէջ։ Ընդհակառակն, մենք որոշած էինք հիմնական բարենորոգումներ կատարել, որովհետեւ համոզուած էինք որ առանց անոնց ապրիլ անկարելի պիտի ըլլար այլ եւս մեր երկրին մէջ։ Բարենորոգումներու մասին այն տեսակէտը ունէինք թէ երկու դարերու ցարականութիւնը, որ պատուհաս էր մեր գլխուն, պէտք էր ոչնչանար, որպէսզի դադրէր այլ եւս երկրին ներսը գործող ալքատանքը եւ այս նպատակին կարելի էր հասնիլ միայն ընդհ. պատերազմին մէջ հրապարակ բերելիք մեծ զոհողութիւններով։ Այսպէս որոշեցինք ներքին բարենորոգումները յետաձգել մինչեւ պատերազմի վերջանալը եւ ժողովուրդին ամբողջ ուժը տրամադրել պատերազմին։ Եւ մենք չյապաղեցանք այս տեսակէտը յայտնել Դաշնակցութեան ղեկավարներուն։

Վերջապէս մասնակցեցանք ընդհ. պատերազմին, որուն յայտարարութենէն քանի մը օր ետք նշանակուեցայ հրամանատար Դ. զօրաբանակի եւ հեռացայ Պոլսէն Սուրիա մեկնելու համար։ Աղէկ վերջ բան մը չըլսեցի արեւելեան Անատոլուի կուսակալութիւններուն կացութեան մասին, ոչ ալ այն խնդրին վերաբերմամբ թէ ինչու կառավարութիւնը պարտաւորուած զգաց ամբողջ Հայերը տեղափոխելու։ Ինչպէս որ Պոլսոյ խորհրդակցութիւններուն չէի մասնակցեր, այնպէս ալ իմ խորհուրդս չըլմեցին։ Յետոյ միայն կուսակալութիւններուն ղրկուած կառավարական հրահանգէն իմացայ որ ամբողջ Հայերը առժամաբար փոխադրուելու էին Միջագետք, ուր պէտք էր մնային մինչեւ պատերազմի վերջանալը։ Բարձրագոյն հրամանատարի փոխանորդը ինծի ալ կը տեղեկագրէր թէ անհրաժեշտ միջոցներ ձեռք առնելու էի պաշտպանելու համար Հայերը որ եւ է պիտահական յարձակման դէմ, երբ անոնք անցնէին բանակի սահմանէն։ Իսկ անցքը պէտք էր վարէր քաղաքային իշխանութիւնը։ Ահա իմ ամբողջ գիտցածս։ Այն ատենները զբաղած էի Պոզանթի - Հալէպ գծին պարենաւորման կազմակերպութեամբ։ Միակ հաղորդակցութեան ճամբան էր ուրկէ պիտի անցնէին զինուորական այն ուժերը որոնք Ջրանցքի երկրորդ արշաւանքին համար պիտի ղրկուէին Սուրիա, 1915 աշնան վերջերը։ Ես զբաղած էի պարենաւորման նախապատրաստութիւններ տեսնելով։

Շատ բարկացայ, երբ իմացայ թէ աքսորուած Հայերը դէպի Պոզանթի կու գան, անկէ Տաւրոսի եւ Ատանայի վրայէն հասնելու համար Հալէպ, որովհետեւ ինչ որ կը խանգարէր պարենաւորման գիծը, կրնար դէշ հետեւանք ունենալ Ջրանցքին արշաւանքին համար։

Բարձրագոյն հրամանատարի փոխանորդին հետ վարած թղթակցութիւնս պահուած է բանակի պատերազմական օրագրին մէջ։ Ապագային, երբ հրատարակուի կարելի պիտի ըլլայ հաստատել թէ ես յարմարագոյն կը դատէի Հայերը տեղաւորել Գոնիայի, Էնկիւրիի եւ Գասթեմունիի նահանգներուն ներսերը, փոխանակ ղրկելու Միջագետք։ Բայց որովհետեւ չէի կրնար դէմ երթալ կառավարութեան, որ օրէնք մը ունէր իբր հիմնակէտ, աւելի զատ մասնաւոր հրահանգ ստացած էի չընդդիմանալ հայ գաղթականական խումբերուն Ատանայէն, Հալէպէն դէպի Միջագետք անցնելուն, ստիպուեցայ տեղի տալ։

Ատեն ատեն կը լսէի բռնութիւններու մասին, որոնք Մամուրէթ իւլ Ազիզի եւ Տիգրանակերտի կուսակալութիւններուն մէջ կատարուած էին տեղահան Հայերու վրայ։ Գաղթականներու գործերը սակայն ամբողջապէս յանձնուած էին քաղաքային իշխանութեան, բանակը որ եւ է կապ չունէր այս գործերուն հետ։ Բայց չկրնալով հանդուրժել որ իմ բանակի շրջանակին մէջ յարձակումներ գործուէին տեղափոխուած ժողովրդին վրայ, ինչպէս պատահած էր ուրիշ բանակներու շրջանակին մէջ, պարտականութիւնս համարեցայ ամենախիստ հրահանգներ տալ այս ուղղութեամբ։ Քանի որ անընդհատ տրտունջ կը լսէ քաղաքային իշխանութենէն թէ Պոզանթի - Հալէպ գծին գաղթական խումբերուն պարենաւորումը անբաւարար էր եւ մարդիկը այս պատճառով ամբողջ ճամբուն երկայնքը ամենաթշուառ վիճակի մէջ կը գտնուէին, ճամբորդութիւն մը կատարեցի Հալէպէն Պոզանթի, աչքովս տեսնելու համար կացութիւնը եւ հրամայեցի հաց բաժնել անոնց բանակի մթերանոցէն եւ յանձնարարեցի բանակի բժիշկներուն խնամք տանիլ հիւանդացած Հայերու։

(50) (Շար.)

վարէին իրենց յարաբերութիւնները, չորս պատերազմական զէնքեր, յեղափոխութիւն յառաջ բերելու նպատակով պատրաստուած թռուցիկներ, ցանկը այն անդամներու որոնք պիտի ստանձնէին կառավարութեան ղեկը յեղափոխութեան ընթացքին:

Ընդարձակ տեղեկութիւններ գրուած են տեղական թերթերու մէջ անոնց նպատակներուն շուրջ, որոնցմէ յայտնի կ'ըլլայ որ այս կազմակերպութիւնը դաւադրական ծրագիրներ ունէր, հովանաւորեալ երկիրներու մէջ յեղափոխութիւն եւ արիւնահեղութիւն յառաջ բերելու եւ կառավարութեան ղեկը ձեռք առնելու համար:

Հապէշները յաղթանակներ կը ծանուցանեն

Հապէշիստանի պատերազմական նախարարութիւնը զեկոյց մը հրատարակեց նոյեմբեր 26ին, ծանուցանելով թէ Օկատէնի ճակատին իտալական զօրքը սկսած է նահանջել ամբողջ գծին վրայ: Կորահայի եւ Կորկուլիպի կաբեւոր դիրքերը բոլորովին պարպելէ յետոյ, իտալական զօրքը կրկին համախմբուած է Վալ-Վալի դիրքերուն վրայ: Զեկոյցը կ'աւելցնէ թէ Իտալացիները խուճապահար փախած ատեն իրենց ետին ձգած են բազմաթիւ մեռեալներ եւ հինգ բեռնատար օթօներ:

Ինչպէս կը յիշուի, Կորահայը Հարրարի բանալին է, եւ վերջերս Իտալացիներուն ձեռքը անցաւ, առանց կանոնաւոր կռիւի: Հարաւային ճակատի ամենամեծ յաղթութիւնը կը համարուէր այս: Հապէշները ետ առած են զայն շնորհիւ տեղատարափ անձրեւներուն, որոնց հետեւանքով Իտալացիները չեն կրցած պաշար ղրկել իրենց զօրքին: Այս յաղթանակը բարոյական մեծ հարուած մը կը համարուի Իտալիոյ համար: Հապէշները ուրիշ երկու յաջողութիւններ ալ կը ծանուցանեն հիւսիսային ճակատէն: Իրենց զեկոյցին համար, կատաղի կռիւ մը մղուած է Մաքալէի հիւսիսակողմը եւ իտալական երեք գումարտակներ յանկարծակիի գալով նահանջած են:

Իսկ իտալական զեկոյց մը կը տեղեկացնէ թէ Զօր. Կրացիանիի զօրքը (հարաւային ճակատ) չանթահարիչ յարձակում մը կատարելով, պարտութեան մատնեց Հապէշները, հինգ ժամուան կռիւէ մը վերջ: Հապէշները ռազմադաշտին վրայ ձգեցին 100 մեռեալ, որոնց երկուքը երեւելիներ:

Իտալիոյ նոր սպարապետը, մարաջախտ Պատոլլիօ, Էրիթրէա հասաւ: Կը կարծուի թէ անմիջապէս պիտի ձեռնարկէ ընդհ. յարձակողականի մը:

Կարմիր բանակը եւ Չեկան

Մոսկուայէն կը գրեն թէ զինուորական աստիճաններու հաստատման նպատակներէն մէկն է աւելցնել բանակին հմայքը ժողովուրդին առջեւ: Միեւնոյն ատեն խորհրդային իշխանութիւնը կ'ուզէ առանձնաշնորհեալ վիճակի մը մէջ դնել կարմիր սպաները: Մինչեւ հիմա Չեկային պաշտօնատարներն են որ ամենալայն իրաւասութիւնները ունեցած են Խ. Միութեան մէջ, բացառիկ վիճակ մը վայելելով: Արդ, Չեկան ներքին գործավարութեան վերածուած ըլլալով, շատ բան կորսնցուցած է իր առանձնաշնորհներէն:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԲԱՆՏԻՆ ՄԷՋ ՄԵՌԱՒ Լիճ Եասու, Եթովպիոյ գահընկէց կայսրը, որ շղթայակապ արգելափակուած էր 1916էն ի վեր: 39 տարեկան էր, եւ Մենելիքի թոռը: Գահաժառանգ նշանակուեցաւ 1908ին, բայց իշխանութեան գլուխ կրցաւ հասնիլ միայն 1911ին, առանց թագադրութեան արժանանալու: Շուայտ մարդ մըն էր եւ խաղալիք՝ մահմէտական կնոջ մը, նոյնիսկ մահմէտականացած: 1916ին հապէշական եկեղեցին բանադրեց զինքը, գլխաւոր Ռասերը ժողով գումարեցին, եւ կայսրուհի հռչակեցին Մենելիքի աղջիկը, Զաուդիթու, խնամակալութեամբ արդի կայսեր որ այն ատեն կը կոչուէր Ռաս Թաֆարի: Լիճ Եասու արգելափակուած էր անմատչելի լերան մը կատարը, իսկ վերջերս՝ ուրիշ բանտ մը փոխադրուեցաւ, Տիրէ Տավայի շրջանին մէջ:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ տնտեսական գործավարութեան բոլոր պաշտօնեաները պարտաւոր են անգլերէնի, ֆրանսերէնի եւ գերմաներէնի դասեր առնել դեկտեմբեր 1էն սկսեալ:

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ՉԻՆԱՍՏԱՆԻ Հոփէյ նահանգին անջատման դէմ բողոքեց չինական կառավարութիւնը, հրամայելով ձերբակալել անոր նախագահը: Ճափոնցիները 12,000 զօրք ճամբայ հանած են, օգնելու համար նոր կառավարութեան:

ՊՐԱԶԻԼԻՈՅ ՄԷՋ ԾԱԳԱԾ համայնավարական ապստամբութեան առթիւ, կառավարութիւնը անմիջապէս շարժման մէջ դրաւ բանակը: Օդանաւեր կրակ տեղալով սպաննեցին 100 ապստամբներ, Փէրնամպուքի մէջ: Ըմբոստները կը շարունակեն դիմադրել:

ՏԱՐԵԳԼՈՒԽԻ ԱՒԱՆԴԱԿԱՆ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆԸ ջնջուեցաւ Գերմանիոյ մէջ: Դեսպանները Հիթլէրի կողմէ պիտի ընդունուին յունուար 30ին, որ տարեդարձն է ազգային ընկերվարական յեղափոխութեան:

« ՊԱՏՈՒՈՅ ՇՔԱՆՇԱՆ ՄԸ » հաստատուեցաւ Խ. Միութեան մէջ, որ արդէն ունի Լէնինի, Կարմիր Դրօշի (զինուորական), Կարմիր Աստղի եւ Աշխատանքի պատուանշանները: Ամէնէն հինը Կարմիր Դրօշի պատուանշանն է:

ԵՐԵՔ ՑԱՆԴՈՒԳՆ ԳՈՂԵՐ երեքշաբթի իրիկուն ժամը 9ին ինքնաշարժով իջան ոսկերավաճառի մը խանութին առջեւ, ուր որ Լիոն, ցուցափեղկը կոտրեցին, 200,000 ֆրանքի ոսկեղէն յափշտակեցին եւ փախան, կրակ տեղալով հետապնդողներուն վրայ: Յարձակման ատեն դուրս կապած էին իրենց կառքին, այնպէս որ խանութպանը չկրցաւ դուրս ելլել:

ՏԱՍԸ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԳԻՏՆԱԿԱՆՆԵՐ Փարիզ եկած ըլլալով, հոս պիտի մնան մինչեւ դեկտեմբեր 2: Այս առթիւ դեկուցումներ պիտի տան իրենց Ֆրանսացի պաշտօնակիցներուն:

ՊԱՐՏԱՒՈՐԻՉ ԾԱՌԱՅՈՒԹԻՒՆ պիտի հաստատուի Գերմանիոյ մէջ, մանչերու եւ աղջիկներու համար, սկսելով տասը տարեկանէն:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՎԱՐԴԱՆ Ենթակոմիտէի ընկերական ընդհ. ժողովը այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին ընկեր Ճիհանեանի բնակարանին մէջ, Առնուվիլ-լէ-Կոնէս: Կը հրաւիրուին Հրայր, Ռազմիկ եւ Յարոս խումբերու բոլոր ընկերները: Օրակարգ ընտրութիւն Կոմիտէի:

Գաւառ

ՊԱՄՕՆԻ (Մարսէյլ) Զաւարեան Ենթակոմիտէի ընդհ. ընկերական ժողովը այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին ծանօթ հաւաքատեղին:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Իշխան» Ենթակոմիտէի ընդհանուր ժողովը այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին սովորական հաւաքատեղին:

ԿՐԸՆՈՊԼԻ Եօթնեղբայրեան Կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին «Մուրատ» Ակումբին մէջ: Բացականները նկատի կ'առնուին:

Սանասարեան Սանուց Միութիւնը խոր ցաւով կը յայտնէ իր անդամներէն՝

*ԱՐՏԱՇԷՍ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ*ի

դառնաղէտ մահը որ տեղի ունեցաւ նոյեմբեր 24ին:

Յուղարկաւորութիւնը տեղի կ'ունենայ այսօր Հինգշաբթի առաւօտ ժամը 11ին Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ:

Միութեան անդամներէն կը խնդրուի ներկայ ըլլալ:

ԲԱՑՈՒՄ ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶԻ

Ֆր. Կ. Խաչի Տէսինի մասնաճիւղը կը ծանուցանէ Տէսին-աբնակ հայ ծնողներու որ Մանկապարտէզը կը բացուի Դեկտ. 1ին Հ. Յ. Դ. Տան ներքնայարկը: Այն ծնողները որոնք արձանագրել չեն տուած իրենց փոքրիկները դիմեն առաւօտեան ժամը 10-11: Դաշնակցութեան Տան ներքնայարկը արձանագրութեան պաշտօնեային, որ կուտայ պէտք եղած տեղեկութիւնները:

ԼԻՈՆԻ ԾՆՈՂՆԵՐՈՒՆ

ԼԻՈՆ.— Ի գիտութիւն կը յայտաբարենք որ, ռիւ Ռոպէրի թիւ 48, հայ տղայոց հայերէնի, Հայոց պատմութեան եւ Հայաստանի աշխարհագրութեան դասընթացքը վերաբացուած է յառաջիկայ շաբաթէն սկսեալ միմիայն Գշ. օրերը երեկոյեան ժամը Դուկէսէն մինչեւ Զուկէս, երկու պահ ըլլալու պայմանաւ, ֆրանսական դպրոցին տնօրէնութեան մասնաւոր կարգադրութեամբ, դպրոցին ներքնայարկի սրահը: Ուստի ըստ առաջնոյն, կը հրաւիրենք ծնողները արձանագրել իրենց զաւակները անխտիր: Հայ արիներու դասընթացքը կը հովանաւորէ «Համազգային»ի Լիոնի մասնաճիւղին կողմէ նշանակուած դասախօս ուսուցիչը: Գրենական պիտոյքները կը տրամադրուին ձրի: Դասերը կը վերջանան 1936 մայիսի վերջը:

Համազգայինի
Լիոնի մասնաճիւղ

Le Gérant: H. STEPHAN

17, Rue Damesme, PARIS (13) **Imprimerie A. DER (AGOPIAN)**

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (12)

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Անգլ. բնագրէն թարգմ. Ժ. — Հեղինակութի՝ ԷԿԱԹԱ ՔՐԻՍԹԻ

Կը ցաւիմ ըսելու որ չեմ սիրեր Տիկինը Էքրոյտը: Զարդեղէններով ծանրաբեռնուած, չափէն աւելի նիհար ու անհաճոյ կին մըն է ան: Պզտիկ, կապոյտ աչքեր՝ քարսիրտ նայուածքով մը. եւ շատ կը խօսի:

Ֆլօրան պատուհանին քով ձգեցի եւ մօտեցայ իրեն: Մատանիներով ու ապարանջաններով լեցուն ձեռքը ինծի տուաւ եւ սկսաւ խօսիլ:

Հարցուց թէ իմացե՞ր էի Ֆլօրայի նշանտուքը, որ այնքան յարմար է եղեր. մէկ տեսնելուն սիրահարեր են եղեր. վերջապէս կատարեալ զոյգ մը՝ մէկը թուխ, միւսը խարտեաշ:

— Չեմ կրնար ըսել թէ որ աստիճան ուրախ է իմ մայրական սիրտս, բժիշկ ...

Ու հառաչ մը արձակեց ան ցոյց տալու համար թէ մայրական սիրտ մը ունէր. իր սուր նայուածքով կը դիտէր զիս:

— Կրնայի՞ք արդեօք... մեր սիրելի Ռոճըրին հին բարեկամն էք դուք, այնքան վստահութիւն ունի ձեր վըրայ... ինծի համար շատ դժուար է... Խեղճ Սէսըլին կինն էի... բայց կարգադրուելիք շատ մը խնդիրներ կան ինչպէս գիտէք... Ապահով եմ որ Ռոճըրը նպատակ ունի բան մը տալու Ֆլօրայիս, եւ սակայն դրամական հարցերու մէջ քիչ մը տարօրինակ է ան... Իմացած եմ որ ատիկա սովորական է հարուստներու համար... ըսել կ'ուզեմ թէ կրնայի՞ք արդեօք այս նիւթին մասին խօսակցիլ անոր հետ եւ միտքը հասկնալ... Ֆլօրան շատ կը սիրէ ձեզ... հին բարեկամի տեղ դրած ենք ձեզ, թէեւ հազիւ երկու տարուան ծանօթութիւն ունինք..

Տիկին Էքրոյտ ստիպուեցաւ ընդհատել իր պերճախօսութիւնը, որովհետեւ հիւրանոցին դուռը անգամ մը եւս բացուեցաւ. շատ ուրախացայ այդ ընդհատումին համար: Բնաւ չեմ սիրեր անձնական խնդիրներու միջամտել եւ երբեք նպատակ չունէի Էքրոյտին միտքը շօշափելու՝ Ֆլօրայի ժառանգութեան հարցին մասին: Քիչ մըն ալ մնար, այդ իմաստով պիտի արտայայտուէի խօսակցիս:

— Կը ճանչնաք հազարապետ Պլընթը, այնպէս չէ՞, բժիշկ:

— Այո, անշուշտ, պատասխանեցի: Հէքթըր Պլընթ հանրածանօթ մէկն է. վայրի գազաններ կ'որսայ, կարծեմ, աշխարհի չորս կողմը. երբ անոր անունը յիշուի, մարդիկ կ'ըսեն իրարու — Սա գազան որսացող Պլընթի՞ն համար էք...

Էքրոյտի եւ Պլընթի բարեկամութիւնը բաւական տարօրինակ թուած է ինծի, քանի որ այդ երկուքը բնաւ իրարու չեն նմանիր: Վերջինը թերեւս հինգ տարու փոքր է Էքրոյտէն: Կանուխ տարիքի մէջ բարեկամացած են ու թէեւ տարբեր ճամբաներէ քալեր են, իրենց մտերմութիւնը կը շարունակուի դեռ: Երկու տարին անգամ մը Պլընթ տասնըհինգ օր հիւր կը մնայ Էքրոյտի տունը: Վայրի ու եղջիւրաւոր անասունի մը հսկայ գըլուխը, որուն երկու աչքերը փայլուն նայուածքով մը կը դիմաւորեն փողոցին դուռնէն ներս մտնողը, տեսականօրէն կը յիշեցնէ այդ երկարամեայ բարեկամութիւնը:

Պլընթ հիւրանոցէն ներս մտաւ իր նատիպ ու ծանրաբարոյ երեւոյթով մը: Միջահասակ ու պնդակազմ մէկն է ան. դէմքը չափէն աւելի թուխ է, առանց արտայայտութեան: Իր գորշագոյն աչքերը այն տպաւորութիւնը կուտան թէ կարծես միշտ հեռուն կը դիտէ: Սակաւախօս է եւ բառերը կ'արտասանէ ընդհատումներով:

— Ինչպէ՞ս ես Շէփըրտ, հարցուց ինծի յանկարծ իր սովորական չոր տօնով ու գնաց վառարանին առջեւ կեցաւ, նայուածքը դէպի վեր, կարծես բան մը կը դիտէր հետաքրքրաշարժ որ այդ պահուն տեղի կ'ունենար անկիւնը:

— Հազարապետ Պլընթ, խնդրեմ ինծի պատմեցէք ինչ որ տեսած էք Ափրիկէի մէջ, ըսաւ Ֆլօրա. վստահ եմ որ շատ բաներ գիտէք ...

Կ'ըսեն թէ Հէքթըր Պլընթ կնատեաց է. բայց տեսնելու էիք թէ ինչ աշխուժութեամբ Ֆլօրային մօտեցաւ ան եւ անոր հետ միասին սկսաւ դիտել սեղանին պարունակած կահկարասին...

(Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Clacière 15 – 70
(ԵՐԹԵԻԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 29 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
VENDREDI 29 Novembre 1935

11 ՏԱՐԻ — 11e Année No. 2974

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՅԱՂԱԳՍ "ԱԻԱՆԱՇԻՆՈՒԹԵԱՆ,,

Ինչո՞ւ ծածկել,— «բարեկամ» եւ «թշնամի» խաղալու մէջ-նադարեան, հաւատաքննական թոյնը աւերներ կը գործէ նաեւ Հայր. Միութեանց մէջ։

Արդէն կտտրակուած՝ նահանգի, քաղաքի, գիւղի կամ թաղի տարաբաժանումներով, այդ Միութիւնները հետզհետէ կը դառնան տժգոյն խմբակներ, անկերպարան եւ անճանաչելի։ Շատերը արդէն դարձեր են բարելոն, եւ թերթերու խմբագրութիւնները յաճախ կը չուարին, ցորենն ու որոմը զատելու համար։

Ինչո՞ւ այս ողբերգութիւնը։

Ընինք արդէն,— նենգամիտ կամ բթամիտ մարդիկ «բարեկամ» եւ «թշնամի» կը խաղան նաեւ այս ճակատին վրայ, թոյն սրսկելով անորակելի յամառութեամբ։

Վա՜յ, եթէ որ եւ է Միութիւն համարձակի վարանում յայտնել, նոր աւանի մը շինութեան ծրագրին առթիւ։ Անմիջապէս կը դառնայ թշնամի,— «նոյն իսկ գործով»։ Եւ եաեւէն կը բռնէ նոր մը,— Վերաշինո՜ց, գլուխ հանելու համար «աւանաշինութիւնը»։

Առարկողները իսկապէս հակառա՞կ են վերաշինութեան։

Ո՛չ։ Թերեւս հակառակողներ ալ կան, բոլորովին միակողմանի ուղղութեան մը հետեւելով։ Իսկ ջախջախիչ մեծամասնութեամբ, շատ առողջ տեսակէտներ ունին անոնք։

Քննելով կացութեան պահանջները, չափելով իրենց նիւթական եւ բարոյական ուժը, եւ յաճախ նկատի առնելով իսկապէս ազգային բաղձանքներ, անոնք չեն ուզեր տարուիլ ամբոխավարական հովերէ։ Ուրիշ խօսքով, գիտեն զանազանել ցանկալին ու կարելին, հեռաւորն ու անմիջականը։

Ո՞ր թշուառականը կրնար հակառակ ըլլալ ոչ թէ նոր գիւղ մը, այլ նոյնիսկ տուն մը, հաւնոց մը շինելու հայրենիքին մէջ։

Միւս կողմէ, ո՞ր անզգամը աչք ու ականջ պիտի փակէր, տեսնելով բազմաթիւ թշուառութիւններ՝ հայրենիքէն դուրս, եօթն անգամ եօթանասուն ցամաքներու վրայ։

Տարրական տրամաբանութեան եւ հասուն գիտակցութեան խնդիր մըն է այս։ Եւ սակայն, կը դառնայ կռուախնձոր եւ ճեղքեր կը բանայ նոյնիսկ միեւնոյն քաղաքի հայրենակիցներուն միջեւ, իբրեւ հետեւանք սխալ խաղերու։

Միայն Ֆրանսայի վրայ խօսելով, տարակոյս չկայ որ եթէ բոլոր Հայրենակցական Միութիւնները մէկ Վերաշինացի վերածէին եւ քամէին, ոչ իսկ մէկ աւան կրնային շինել։

Եւ սակայն մարդիկ մրցումի ելած են, Միութիւնները խմբակներու, խմբակներն ալ կոտորակներու վերածելու, կարծելով թէ միայն կոչերն ու սադրանքները բաւական են, պատ պատի կպցնելու եւ նոր աւան շինելու համար։

Մինչդեռ, ահա տարիներէ ի վեր հանգանակութիւններ կը կատարուին Ամերիկայի մէջ, եւ ամէնէն զօրաւոր Հայրենակցականներն ալ հազիւ կրցած են արդարացնել իրենց չնչին յաւակնութիւնները։

Միւս կողմէ, մեքենաբար իրարու հետեւելով, մարդիկ հեռուէն Հայաստան կը փոխադրեն անուններ եւ յիշատակներ, որոնք հեռաւոր կապ անգամ չունին ոչ հայրենիքի գաղափարին, ոչ ալ բուն վերաշինութեան հետ։

Ի վերջոյ ի՞նչ են սա «Նոր Իզմիրները», «Նոր Ագչէհիրները», «Նոր Սէօլէզները», «Նոր Մանճըլըխ»ներն ու «Գըրշէհիրները», որոնց անունով կոչեր կը հրատարակուին եւ ծրագիրներ կը մշակուին։

Եւ յետոյ, ինչո՞ւ անպատճառ Կովկաս փոխադրել այն բոլոր քաղաքներն ու գիւղերը, որոնք մաս կը կազմեն պատմական Հայաստանի։ Եթէ անոնք ձեռքէ ելած են այսօր, ուրեմն վերջնապէս կորսուա՞ծ են։ Այն ատեն ի՞նչ կը նշանակէ տաղեր հիւսել յանուն «Մեծ Տեսիլք»ին, կամ պայքար մղել եւ Հայկական Դատ հետապնդել։

Այս ալ սկզբունքի խնդիր մը չի՞ կազմեր, հոգ չէ թէ տեսականօրէն։

Կենալով միշտ գործնական գետնի վրայ, հաշուելով օրուան պահանջներն ու Հայր. Միութեանց նիւթական միջոցները, աւելի բանաւոր չը՞ պիտի ըլլար համախմբել բոլոր ուժերը, եւ հետեւիլ տարբեր ուղղութեան մը։

Օրինակ, Ֆրանսայի բոլոր Հայր. Միութիւնները գլուխ գլխի կուտան եւ կը ձեռնարկեն աժան բնակարաններ շինելու, յատկապէս դիւրացնելու համար ներգաղթը։

Աւելի մանրելով ծրագիրը, կ՚որոշեն 1936ի ընթացքին կառուցանել քսան բնակարան, իւրաքանչիւրը երկու ընտանիքի համար։ (Ա. Տէր Գաբրիէլեան Փարիզ այցելած ատեն, հազար տոլար կը հաշուէր իւրաքանչիւր բնակարանը, երկու ընտանիքի համար։ Այն ատեն տոլարը 25 ֆրանք էր)։

Այսպիսի ծրագրի մը գլուխը կրնար կանգնիլ նոյն ինքն Ներգաղթի Յանձնաժողովը, որ հրապարակ իջաւ երկու տարի առաջ, այնքան չնչալից յաւակնութիւններով, բայց հազիւ 160,000 ֆր. հաւաքեց, թաղէ թաղ պտտելով։

Եւ կամ իւրաքանչիւր Միութիւն կրնար ստանձնել անջատ ձեռնարկ մը,— արհեստանոց, հիւրանոց, դպրոց եւն.։

Իսկ տեղական փառասիրութեան համար, չի՞ բաւեր փողոց մը կամ հաստատութիւն մը կոչել այս կամ այն հայադրոշմ անունով։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻՆ ԲԱՑՈՒՄԸ ԵՒ ԴԱՀԼԻՃԻՆ ԴԻՐՔԸ

Երէկ վերաբացուեցաւ խորհրդարանը, հինգ ամսուան դադարէ մը յետոյ։ Մեծ իրարանցում կը տիրէր երեսփ. ժողովին մէջ։ Նախընթաց օր ձախակողմեան խմբակցութիւնները համաձայնած չըլլալով միօրինակ բանաձեւի մը մասին, դահլիճին դիրքը զօրացած կ՚երեւար։ Մինչ ընկերվարականներն եւ համայնավարները կը պնդէին ազգայնական կազմակերպութեանց լուծման մասին, արմատականները հաւանեցան ընդունիլ որ նախապատուութիւն տրուի ելմտական քաղաքականութեան։ Ոստիկանութիւնը արտակարգ միջոցներ ձեռք առած էր։

ԻՏԱԼԻԱ ՆՈՐԷ՛Ն ԿԸ ՍՊԱՌՆԱՅ

100,000 զինուորներու արձակուրդը ջնջուած իբրեւ պատասխան նոր կաշկանդումներու

Կարգ մը շրջանակներու լաւատեսութիւնը երկար չտեւեց եւ ահաւասիկ նորէն ծանրակշիռ լուրեր կը հաղորդուին։ Իբրեւ պատասխան քարիւղը եւ ուրիշ նախանիւթեր արգիլելու ծրագրին, որ պիտի քննուէր այսօր իսկ, բայց յետաձգուեցաւ, իտալական կառավարութիւնը որոշեց «կարգ մը զինուորական շարժումներ» հրամայել եւ դադրեցնել 100,000 զինուորներու համար սահմանուած արձակուրդը։ Իրազեկ շրջանակներու մէջ կը կարծեն թէ այդ «կարգ մը շարժումները» կը վերաբերին Լիբիոյ պահակազօրքին։ Ուրիշ խօսքով, Իտալիա նորէն զօրք պիտի համախմբէ անգլօեգիպտական սահմանագլուխին վրայ։ Բոլոր զինուորական լուրերու հրատարակութիւնը արգիլուած ըլլալով թերթերը չեն կրցած լրացուցիչ տեղեկութիւններ ստանալ։ Ամէն պարագայի մէջ, իտալական կառավարութեան նոր որոշումը մեծ ուշադրութիւն գրաւած է, սաստկացնելով մտահոգութիւնը։ Կը նշանակէ թէ դիւանագիտական բանակցութիւնները որ եւ է ելքի չեն յանգած։ Մուսոլինի շատ ծանր հարուած մը համարելով քարիւղի արգելքը, կը ձգտի ամէն գնով ընդդիմանալ անոր գործադրութեան։ Իտալիոյ համար կենսական են քարիւղը, բամպակը, երկաթը եւ պղպատը։ Հիմա որ պատժարկու պետութիւններըկ՚ուզեն անոնց դէմ ալ արգելք հաստատել, Իտալիոյ համբերութիւնը կը սպառի։ Տարակոյս չկայ թէ այդ եւ ուրիշ նիւթերու արտածման բացարձակ արգելքը ուշ - կանուխ պիտի խեղդէ Իտալիան։ Հետեւաբար, յուսահատական փորձեր կը կատարուին, որպէսզի պետութիւնները անդրադառնան։

Ինչպէս կը յիշուի, Մուսոլինի որոշած էր երեք ամիս արձակուրդ տալ 100,000 զինուորներու, որպէսզի հողագործական աշխատանքներու նուիրուին։ Նոր կարգադրութեամբ, այն զինուորները որոնք արդէն արձակուած եւ իրենց տուները վերադարձած են, պիտի շարունակեն իրենց աշխատանքը (հունձք), իսկ միւսները պիտի մնան զէնքի տակ։

Լոնտոնի մէջ Իտալիոյ նոր կարգադրութիւնները կը նկատեն սնամէջ սպառնալիք։ Լաւատեղեակ շրջանակներ կը հաւատան թէ Անգլիա միշտ կուսակից կը մնայ քարիւղը եւ ուրիշ նիւթեր արգիլելու, պատերազմը դադրեցնելու համար։ Իսկ եթէ Իտալիա նորէն զինուոր համախմբէ Լիբիոյ մէջ կամ եւ առնէ մաս մը զօրք հեռացնելու հրամանը, որ եւ է բարիք չի կրնար սպասել յառաջիկային։

Լոնտոնի ամերիկեան դեսպանատան գործակատարը արտաքին նախարարին ներկայանալով, լուսաբանութիւններ խնդրեց 18երու յանձնախումբի ժողովին յետաձգման մասին։ Նախարարը պատասխանեց թէ յետաձգումը եղած է Պ. Լավալի խնդրանքին վրայ, քանի որ Ֆրանսայի վարչապետը չպիտի կրնար Ժընեւ երթալ, ներքին կացութեան հետեւանքով։ Նախարարը չկրցաւ որոշապէս ճշդել թէ որքան պիտի տեւէ յետաձգումը, բայց կը կարծուի թէ մինչեւ երկու շաբաթ նոր հրաւէր պիտի ուղղուի։

Լոնտոնի մէջ գրոյց կը շրջի թէ Իտալիա կրնայ արշաւանք մը փորձել դէպի Ցանա լիճը, որ անգլիական գօտի կը համարուի։ Այդպիսի փորձ մը շատ ծանր հետեւանքներ կրնայ ունենալ, քանի որ Իտալիա խոստացած էր յարգել Եթովպիոյ անգլիական շահերը։

Հապէշները կը պնդեն իրենց յաղթանակին վրայ

Մաքալէ՞ն ալ պարպուած է

Քանի մը օրէ ի վեր հակասական լուրեր կը հասնին պատերազմական գործողութեանց մասին։ Հապէշները պաշտօնապէս յաղթանակներ կը ծանուցանեն թէ հիւսիսային եւ թէ հարաւային ճակատներուն վրայ։ Այսպէս, առջի օր Զօր. Նասիպու հեռախօսով կ՚աւետէր կայսեր՝ թէ Իտալացիները լքած են շատ կարեւոր դիրքեր, մասնաւորապէս Կորահայը, (Հարրարի բանալին) եւ խուճապահար կը փախչին։ Նոյեմբեր 27ին ուրիշ պաշտօնական զեկոյց մը հաղորդեց թէ Իտալացիները պարպած են նաեւ Մաքալէն (հիւսիսային ճակատ) եւ թէ հազար զինուորներ խուճապահար կը նահանջեն դէպի Ատիկրաթ, նահանջի գիծը կտրուած ըլլալով։ Զեկոյցը կ՚աւելցնէ թէ բազմաթիւ զինուորներ դասալիք եղած են։ Վերջապէս երրորդ զեկոյց մը կը հաղորդէ թէ Իտալացիները ծանր պարտութիւն մը կրած են Տոլոյի մէջ, իտալական Սոմալիի սահմանին վրայ։ Տրուած լուրերուն համաձայն, իտալական զօրագունդ մը, որ կը բաղկանար 700 զինուորներէ, Տոլոյէն յառաջ կը խաղար դէպի հիւսիս, երբ հանդիպեցաւ հապէշական զօրամասի մը։ Հապէշները նահանջեցին մինչեւ մէկուկէս օր, որպէսզի թակարդի մը մէջ ձգեն թշնամին։ Երբ Հապէշները հասան յարմարագոյն վայրը, հրամանատարը յանձնարարեց կողմնակի յարձակում մը կատարել, այնպէս որ իտալական զօրագունդը երկու մասի բաժնուեցաւ։ Վերջապահները նահանջեցին, իսկ յառաջապահները քանի մը ժամ կռուելէ յետոյ, փախուստի մատնուեցան, ձգելով բազմաթիւ մեռեալներ եւ վիրաւորներ։

Իտալական զեկոյցները կը հերքեն Մաքալէի պարպումը, բայց որոշ տեղեկութիւններ չեն հաղորդեր միւս դէպքերու մասին։ Իտալական բանակէն սպայ մը, որ անձնատուր եղած էր Ռաս Սէյումի, պատմեր է թէ իտալական սպայակոյտը որոշած է նոր ռազմավարութեան մը հետեւիլ, դէպի Մաքալէի հիւսիսակողմը քաշուելով, աւելի զօրանալու եւ նոր յառաջխաղացութիւն մը

(Շար.ը կարդալ Գ. էջ)

«Մուսա Լերան» հեղինակը Ֆրանց Վերֆել Նիւ Եորքի մէջ

Նոյեմբեր 12ին, «Իլ տը Ֆրանս» շոգենաւով Նիւ Եորք հասաւ «Մուսա Լերան Քառասուն Օրեր»ու մեծանուն հեղինակը, Ֆրանց Վերֆէլ։

Հայկական Փրէս Բիւրօն յատուկ յանձնախումբ մը կազմած էր դիմաւորելու համար Ֆրանց Վերֆէլը։ Ընկ. Վ. Ահարոնեան, ամերիկեան մամուլի ներկայացուցիչներու եւ «Վայքինկ Փրէս» հրատարակչական ընկերութեան ներկայացուցչին հետ եղբայրաբար նաւով ընդառաջ գնաց «Իլ տը Ֆրանս»ի եւ բարի գալուստ մաղթեց Պ. Ֆրանց Վերֆէլի եւ Տիկին Վերֆէլի։ Երբ շոգենաւը խարիսխ նետեց Նիւ Եորքի քարափը, Հայկական Փրէս Բիւրոյի ընդունելութեան յանձնախումբի անդամներ ընկ. ընկ. Բժ. Ս. Արզարեան, Զ. Մաթիկեան եւ Ա. Տէր Մանուէլեան բարի գալուստ մաղթեցին Պ. Ֆրանց Վերֆէլի եւ Տիկին Ալմա Վերֆէլի։ Օր. Վ. Շիրվանեան գեղեցիկ ծաղկեփունջ մը մատոյց Տիկին Վերֆէլի։ Պ. Ֆրանց Վերֆէլ յայտնապէս զգածուած էր Հայերու կողմէ համակրական այս ցոյցի համար եւ ջերմ բառերով իր շնորհակալութիւնը յայտնեց։

ԽՄԲ.— Վաղուան թիւով՝ Ֆրանց Վերֆէլի առաջին յայտարարութիւնները։ Այս առթիւ կ՚իմանանք թէ Ամերիկա պիտի մնայ մօտ երեք ամիս։

Եղբայրասպանութեան փորձ Պոլսոյ մէջ

Ի պատասխան մեր հեռագրին, երէկ ստացանք հետեւեալ նամակը։ Ինչպէս կ՚երեւայ, ֆրանսական թերթերը չափազանցած են դէպքը.—

Ամէն բանէ առաջ ըսեմ որ ընկեր Ահարոնի կեանքը ամէն վտանգէ ազատ է։ Այդ մասին կրնաք ապահով ըլլալ։

Դէպքը տեղի ունեցաւ հետեւեալ պարագաներու տակ.— Զոլաքեան տասներորդ անգամ ըլլալով բաժնուած է իր կնոջմէն, եւ ամէն անգամուն ալ յաջողած էր հաշտուիլ։ Վերջին անգամ բաժնուած էին մօտաւորապէս չորս ամիսէ ի վեր։ Այդ օրէն սկսեալ Զոլաքեան ամէնուն կը սպառնար.— Կամ զիս կը հաշտեցնէք եւ կամ արիւն պիտի թափեմ։ Դէպքի օրը ուրիշ միջնորդ մը գտած ու ղրկած էր ընկ. Քէնտիրեանի տունը, բարեխօսելու համար։ Ինչպէս միշտ, այս անգամ ալ Ահարոն վճռապէս մերժեց որ եւ է միջամտութիւն։ Խօսակցութիւնը երկարեցաւ եւ սկսանք ուրիշ նիւթերու մասին խօսիլ։ Ժամը 10ի մօտ էր երբ դուռը աղմուկով բացուեցաւ եւ Զոլաքեան ներս մտաւ արիւնարբու դէմքով.— «Կամ կինս ինծի պիտի տաք այս գիշեր եւ կամ ամէնքդ ալ պիտի սպաննեմ»։

Տղոց եւ կիներու միջամտութեամբ Զոլաքեանը դուրս հանեցինք։ Դրան առջեւ սկսաւ սպառնալ եւ հայհոյել։ Ընկ. Քէնտէրեան ըսաւ։ Ասոր վրայ մարդասպանը գրպանէն քաշեց խոշոր դանակ մը եւ սկսաւ հարուածել կողէն ու այլ տեղերէ։ Ներկաները յարձակեցան ոճրագործին վրայ եւ զինաթափ ըրին զէնքը, սարսափելի ծեծ մը քաշելով։

Տղաքներէն մէկը վազեց բժիշկ բերելու։ Զար բախտէն ան տունը չէր։ Վազեցին ուրիշի եւ անմիջապէս բերին։ Այդ միջոցին ընկերը շատ արիւն կորսնցուցած ըլլալով քիչ մը գունաթափուեցաւ, բայց հիւանդանոց փոխադրուելէն յետոյ անմիջապէս գործողութեան ենթարկուեցաւ։ Ինչպէս յիշեցի, վէճակը շատ լաւ է, եւ լրջօրէն կը խնամուի։

Գալով մարդասպանին՝ ան ալ առայժմ հիւանդանոց փոխադրուեցաւ։

Թուրքիոյ նոր երկաթուղին դէպի Տիգրանակերտ

Թուրքիոյ հանրօգուտ գործավար Ալի Չէթինգայա նոյեմբեր 22ին հանդիսաւորապէս կատարեց Ֆէվզի Փաշա - Տիարպէքիր երկաթուղիին բացումը եւ այս առթիւ ճառ մը խօսելով, ըսաւ ի մէջ այլոց.—

Ֆիլիօսի գիծին բացումը կատարելէ յետոյ, Անգարա վերադարձանք եւ Անգարայէն շոգեկառքով Տիարպէքիր եկանք, նոյն հանդէսը կատարելու համար։ Անգարայէն սկսեալ 1315 քիլոմեթր ճամբայ կտրեց մեր շոգեկառքը, անցնելով Կեսարիա — Նիյտէ - Ատանա - Ֆէվզի Փաշա - Մալաթիա - Էլ Ազիզ եւ Էրկանի կայարաններէն։ Յայտնի է ձեզի որ Տիարպէքիր պատմական վայր մըն է եւ Իրանի ու Իրաքի սահմանակից նահանգներուն թրանզիթի կեդրոնը։ Տիարպէքիր այսօր երկաթուղիով միացած է Սեւ ծովի, Միջերկրականի եւ Մարմարայի։ Գիծը անտարակոյս հոս չպիտի մնայ, այլ երկարելով դէպի Արեւելք՝ պիտի միանայ բարեկամ եւ եղբայր երկիրներու երկաթուղիներուն։

Տիարպէքիր այսօր կայանը չէ արեւելքէն արեւմուտք գացող կարաւաններուն, ինչպէս էր 14րդ եւ 15րդ դարերուն, բայց պիտի դառնայ կարեւոր մէկ կայարանը այն երկաթուղիներուն որոնք արեւմտեան քաղաքակրթութիւնը արեւելք պիտի փոխադրեն։ Այս պատմական վայրին մէջ այսօր առաջ եկած փոփոխութիւնը բարերար մէկ արդիւնքն է Աթաթիւրքի շրջանին եւ վարչապետ Ըսմէթ Ինէնիւի երկաթուղիի անշեղ քաղաքականութեան։ Այս պարագան պէտք է յիշենք երախտագիտութեամբ եւ հպարտութեամբ։

Մեր երկրին ամենամեծ բարերախտութիւնը այն է որ, ունի ճարտարարուեստի ամէնէն կարեւոր տարրերը.— հանքածուխ եւ պղինձ։ Էրկանիի փոխադրութեան առթիւ ժողովուրդին ցոյց տուած փութկոտութիւնը շուտով երեւան պիտի բերէ իր կործնական արդիւնքը։ Այս երկաթուղին, որուն Պաքըր Եօլու անունը տուինք, Ֆէվզի Փաշա կայարանէն կը սկսի եւ Սէյհանի, Մարաշի, Կազի Անթապի նահանգներէն անցնելով, կը հանդիպի Մալաթիա եւ Էլազիզ եւ Եօլչաթը կայարանէն հարաւ դառնալով կը հասնի Էրկանի եւ Տիարպէքիր։ Այս ձեւով, 2,5 միլիոն հոգի կ՚օգտուին երկաթուղին բարիքներէն, քանի որ այդքան բնակիչ ունին այն 10 նահանգները ուրկէ կ՚անցնի գիծը։

Ֆէվզի Փաշա — Տիարպէքիր գիծը 505 քիլոմեթր է, ունի 37 կայարան, 13,600 մեթր երկարութեամբ 64 փապուղի եւ բազմաթիւ կամուրջներ, որոնց մէջ ամէնէն կարեւորներն են Կէօքսիւի եւ Եփրատ գետի կամուրջները, իբրեւ աշխարհի գիտական նշանաւոր ձեռնարկներու մէկ մէկ օրինակ։

Գիծին շինութեան համար ծախսուած է 65 միլիոն ոսկի, որուն 12 միլիոնը ներքին փոխառութեամբ, իսկ 33 միլիոնը պետական գանձին միջոցաւ ապահովուած է։

Ֆէվզի Փաշա — Տիարպէքիր գիծին շինութիւնը սկսաւ 1927ին, Շուէտ եւ Տանըմարքեան խմբակին կողմէ։ Ըստ պայմանագրութեան, խմբակը մինչեւ Էրկանի պիտի բերէր գիծը, 436 քիլոմեթր շինելով։ Մնացեալ 70 քիլոմեթրը կառավարութեան միջոցաւ շինուեցաւ, Թուրք ճարտարագէտներու ձեռքով։

Հանրապետութեան շրջանին 1628 քիլոմեթր երկաթուղի շինուած է, 282,300,000 ոսկի ծախքով։ Ներկայիս՝ մենք 5700 քիլոմեթր երկաթուղի ունինք, մէջն ըլլալով նաեւ գնուածները։ Ասոնց մէջ չեն Սվազ - Էրզրում եւ Մալաթիա - Սվազ գիծերը որոնք տակաւին չեն աւարտած։

Ընկերներ, երկրին պաշտպանութեան տեսակէտով այլեւս չպիտի կրենք ճամբու այն նեղութիւնը զոր կրեցինք Անկախութեան պայքարի շրջանին։ Այսօր կարելի է անմիջապէս վազել երկրին ամէն կողմը եւ ուժ ղրկել»։

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԻՆՉՊԷՍ ԿԱԶՄՈՒԱԾ Է ՀԱՊԷՇԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿԸ

Եթովպիա զինուորագրութիւն չունի։ Ամէն Եթովպացի բնականօրէն զինուոր է։ Հպարտ է երբ հրացան մը ունի՝ տիրոջ ջորիին ետեւէն կը վազէ, երբ դրամ ունի՝ անմիջապէս փամփուշտ կը գնէ, երբ անօթի մնալու վտանգին տակ է միայն, փամփուշտը կը փոխանակէ։ Մէջքի փամփշտակալը Եթովպացիին խնայողական արկղն է։

Բովանդակ Եթովպիա ռազմ. սղաշտ մըն է, ուր բանակած է տիրապետող ցեղը։ Զինուորական, քաղաքական, դատական իշխանութիւնները կեդրոնացած են նոյն անձին վրայ։ Աւատապետը թէ դատաւոր թէ հրամանատար է եւ անշուշտ պէտք չուզէ կորսնցնել այդ պաշտօններէն։ Իտալացիները երբ հաստատուեցան Էրիթրէի մէջ, բաժնեցին այդ պաշտօնները։

Այժմու կայսրը 1920ին — այն ատեն դահաժառանգ Թաֆարի Մաքոնէն — ռուս սպաներու կը յանձնէ Եթովպացիները մարզելու պաշտօնը։ Բայց քիչ յետոյ մէկը կը մեռնի, միւսը Քոնկօ կը մեկնի։

Տարիներ վերջ պելժիական մարմնի մը կը յանձնուի բանակ մը պատրաստելու հոգը։ Երեք ամիսներու մարզանքներէ յետոյ, պելժ հրամանատար Փօլէն կրցաւ վաշտ մը զօրք յուցադրել թագադրութեան հանդէսին։ Բազմաթիւ Եթովպիացի սպաներ Ֆրանսայի զինուորական վարժարաններուն ուսանելէ յետոյ վերադարձած են մարզելու համար տեղացիները։

1933ին Հարրարի եւ Պալիի մէջ պելժիական նոր առաքելութիւններ կը ղրկուին եւ Կեննեթի մէջ սպայից վարժարան մը կը հաստատուի շուէտ սպաներու ուսուցչութեամբ։

Այժմ կայսրն ունի մարզուած, կանոնաւոր բանակ մը, որուն զինուորներուն թիւը շուէտական զինուորական առաքելութեան պետ Զօր. Վիրկինի համաձայն 15.000 է, ֆրանսական զինուորական հանդէսի մը համաձայն 3500 է։ Զօր. Վիրկինի համաձայն աւելի պատ կանոնաւոր բանակ չկայ։

Կայսեր անձնապահ գունդէն դուրս կը գտնուին «Թեքլենիաններ», որոնք նախկին զինուորներ են եւ հող ստացած են եւ պարտաւոր են զինուորներ տալու։ Ասոնց թիւը ֆրանսական հանդէսին համաձայն 100.000 իտալական Սոմալիի նախկին կառավարիչ Զօր. Տոլլի կարծիքով 276.000 է։ Ասոնք կը կազմեն գաւառական բանակները, կը գտնուին Շօա, Պալի, Սիտամօ, Վոլլանկա, Զըրչըր գաւառներուն մէջ։

Մարզուած զինուորներ են նաեւ Էրիթրէի մէջ Իտալացիներու կողմէ զինուորագրուած Կոճամինները, որոնց թիւը 300.000 է։ Իտալացիները յրուեցին ասոնք 1931—32ին։ Եթովպական բանակին մէջ ասոնք կը կոչուին թրոմպոլիներ եւ Եթովպիոյ Կոճամ գաւառէն են։

Ասոնցմէ դուրս իւրաքանչիւր ռաս իր զօրագունդն ունի, իր ճորտերը։ Ռաս Քասսա Ցանայի մօտ, Պէկըմտերի մէջ ունի 70.000 զօրք, ռաս Սէյում Թիկրէի մէջ 100.000, ռաս Իմրու Ցանայի հարաւը 60.000, ռաս Նասիպու Հարրարի մօտ՝ Ճիճիկայի մէջ 20.000, ռաս Մուլուկետա, պատերազմական նախարար, Տէսիէի մէջ 60.000, ռաս Տեսթա հարաւակողմը ունի 20.000, Տէճազ Հայլու Սըմիէն լերան մօտ ունի 40.000, Սիտամոյի կառավարիչ Պալչա ունի 25.000։

Տեսականօրէն Եթովպիա կրնայ ունենալ երկու միլիոն զօրք, բայց իրականութեան մէջ, կռուելու ատակ 800.000 զօրք ունի պատրաստ։ Ռասերու զօրագունդերը ցրուած են երկրին զանազան վայրերուն մէջ, իսկ կանոնաւոր եւ գաւառական բանակները կը կազմեն շրջանակ մը մայրաքաղաքին շուրջ 300 քիլոմեթր հեռաւորութեամբ։ Ռազմական կեդրոնն է Տէսիէն, միացած մայրաքաղաքին կանոնաւոր ճամբով մը, կը տիրապետէ Լաստա հաստատեմետին եւ կը մնայ տակաւին 300 քիլոմեթր հեռու Մաքալէէն։

Տանքալիներն ու Սոմալիները կը հանեն տալ 100.000նոց բանակ մը։ Ասոնք կատաղի կռուողներ են, մարզուած վայրի անասուններու դէմ մըղած կռիւներով, ծանօթ են երկրին ծմակներուն, կիրճերուն եւ պատրաստուած են հրասակային կռիւներու։ Տանքալիները կը գտնուին համանուն անապատին մէջ, հիւսիսի ճակատին վրայ, իսկ Սոմալիները հարաւի ճակատին վրայ։

Եթովպական բանակին կազմակերպութիւնը տարբեր է եւրոպականէն։ 50 անձի կը հրամայէ պաշամ, 1000ի՝ շալակամ, ձախ թեւի հրամանատարն է կարազմաճը, աջ թեւինը՝ գանիազմաճը, զօրավարը կը կոչուի տէճազմաճը, ընդհանուր հրամանատարն է ռասը։ Տէճազմաճը կը քալէ բանակին մէջտեղէն։ Բանակին առջեւէն կ'երթայ յառաջապահ զօրավարը, որ կը կոչուի փիթաւրարի (յառաջապահ խմբապետ)։ Բանակին ետեւէն կ'երթայ ուրիշ զօրավար մը։ Զարմանալի արագութեամբ խումբերը կը կազմուին պետերուն շուրջ եւ տէճազմաճին շուրջ եւ կը ցրուին անզգալաբար։ Եթէ բանակը նահանջէ, յառաջապահ եւ յետսապահ զօրավարներուն, աջ եւ ձախ թեւերու հրամանատարներուն դերերը կը փոխուին, բայց ոչ տեղերը։ Բանակը որ կողմ որ քալէ, կազմութիւնը կը պահէ իր ձեւը։

Զօրքերու թիւը կախում չունի հրամանատարներու աստիճանէն։ Երբեմն կը պատահի որ կարազմաճ (ձախ թեւի հրամանատար) մը աւելի զօրք ունենայ գանիազմաճէ (աջ թեւի հրամանատար) մը կամ նոյն իսկ տէճազմաճէն։

Բանակին ռազմամթերքը նախնական է։ Ունի 60.000 հրացան, 200 ինքնաշարժ զէնք, 200 թնդանօթ հին դրութեամբ, 50 լեռնային թնդանօթներ, 78 բեռնատար (camion) եւ 8 սաւառնակներ։

Եթովպացի զինուորը ժուժկալ է — կտոր մը միս, քիչ մը պէրպէրի (համեմ մը) եւ քիչ մը հաց։ Տոկուն է յոգնութեան եւ անօթութեան։ Լաւ քալող է եւ արագընթաց, 480 քիլոմեթր ճամբան կրնայ կտրել 5 կամ 6 օրէն։ Դնդղուց չունի եւ առհաւական վարժութիւն ունի քալելու, հազարադակցութիւններէ զուրկ երկրի մը մէջ եւ սերունդներէ ի վեր կոչտացած ներբաններ, որոնց շնորհիւ արագօրէն կը մագլցի։ Օրական 60 քիլոմեթր քալելը սովորական է Եթովպացիին համար որ կրնայ ծոմ պահել երեք օր։ Միայն թէ բարձրաւանդակի Եթովպացին, որ Ամհարա ցեղին կը պատկանի եւ տիրապետողն է, չի կրնար կռուիլ 1000 մեթրէ վար, կը նեղուի մթնոլորտային ճնշումէն եւ ջերմութենէն։ Մինչեւ հիմա կռուողներն եղան Թիկրէցիները, Տանքալիները, Կալլաները։ Իտալական բանակը անոնց պիտի հանդիպի աւելի յառաջանալով։

Եթովպացիները կը սպասեն որ իտալական բանակը հասնի սարահարթին ստորոտը, Լաւթայի մօտ։ Մինչեւ հոն պատերազմի ճակատն ընդլայնած պիտի ըլլայ։ Իտալական բանակը հեռացած պիտի ըլլայ կեդրոնէն եւ ապահովաբար յոգնած։ Պարենաւորումը պիտի դժուարանայ։ Եթովպացին կ'ուզէ ժամանակ շահիլ անտարբերութեամբ, սպասելով թեւեւս անձրեւային եղանակին, երբ սեւը նոր եռանդ կը ստանայ, ճերմակը կը թմրի եւ կը տկարանայ։

Եթովպական դարաւոր ռազմավարութիւնն է թշնամին անակնկալի բերել՝ նպաստաւոր վայրկեանին զայն շրջապատելով եւ սուինաւոր յարձակումով հրոսելով անոր վրայ։ Եթովպացին անմրցելի է սուինաւոր կռիւի մէջ, որովհետեւ արագաշարժ, վարժ եւ կատաղի է։ Միւս կողմէ շրջապատելով հակառակորդը, Եթովպական բանակը պիտի կտրէ անոր կեդրոնին հետ հաղորդակցութեան միջոցները։

Սակայն Եթովպացիք ալ պիտի նեղուին կազմակերպութեան պակասէն։ Վիրաւորներու փոխադրութիւնը պիտի ըլլայ դժուարին գործ մը։ Պատրաստուած հիւանդանոցներ չկան, անհրաժեշտ դեղեր կը պակսին։ Վստահողչ պայմաններու տակ հաժճարակը կրնայ հնձել բանակին մեծամասնութիւնը եւ պատերազմին տեւողութիւնը յուսահատութեան կրնայ մատնել համբերութենէ զուրկ անհամները։

Եթովպիա կը նեղուի նաեւ տնտեսական անձկութենէ։ Կը պակսի դրամը, պատերազմի ջիղը։ Պատերազմէն տարի մը առաջ իսկ պաշտօնեաներու ամսականները դժուարութեամբ կը վճարուէին։ Հաւաքուեցաւ զինուորական տուրք մը, շուրջ 7 միլիոն թալեր, 42 միլիոն ֆրանք, ոչինչ գումար մը։ Արտածումը կանգ առած է ամբողջովին եւ արծաթը կը խուսափի ամէն կողմերէ եւ ամէն ձեւերով։

Կարելի՞ է նախատեսել եթովպական բանակին դիմադրելու կարողութիւնը, հետեւաբար պատերազմին ելքը։ Մարգարէ մը ըլլալու ձեռնհասութիւնը չունինք, բայց մէջ բերենք երեք ձեռնհաս անձերու կարծիքները։

Մարսէլ Կրիոլ կ'ենթադրէ թէ բաղդախաղ մըն է պատերազմը «երեւ կամ տակ խաղալ է» միայն։ Համակիր չէ իտալական շարժումին, թէեւ իտալական յուշագիրը, ներկայացուած Ազգերու Դաշնակցութեան, իր վկայութիւններն ալ մէջ կը բերէ Եթովպիոյ դէմ։

Շուէտացի զօրավար Վիրկին Պերնի Պունտ թերթին կը յայտարարէ թէ «բուռ դիպաց պատերազմ մըն է» (10 յուլիս 1935)։

Իսկ Ֆրանսական օրկան մը, «Ռըվիւ Միլիթէռ Ֆրանսէզ» (կէս պաշտօնական) օգոստոսի թիւին մէջ կը գրէր. — «Եթովպական բանակը կարելի է բաղդատել Ապտիլ Քէրիմի բանակին հետ որուն յաղթութիւնը չափելու պատեհութիւնը ունեցանք դժբախտաբար»։

Զօր. Տիւվալ կը գրէ. — «Այս ձեռնարկին դժուարութիւնները արտաքին են։ Մոլթքէ կ'ըսէր թէ պատերազմի մէջ յաջողելու համար պէտք է դրամ, համբերութիւն, հանճար։ Մեծ երկիր մը կրնայ հանճար ունենալ, բայց իրմէ կախում չունի համբերութիւն եւ դրամ ունենալը»։ («Տէմպս» 15 նոյեմբեր)։

Անշուշտ իտալական բանակին սպառազինումը լաւագոյն է։ Իտալացիները մերժեցին Օկատէնի գաւառը, ուրկէ հոսող գետերը կը վազեն Սոմալի, մինչդեռ հիւսիսի գետերը կ'երթան Սուտան եւ գուցէ այդ գաւառը զինուորական զօրաններու վայր մը նկատելով՝ նախընտրեցին զինուորական արշաւանք մը, որուն յաջողութիւնը կախում ունի իտալական բանակի արագութենէն։

ՀԵԹՈՒՄ

ՀԱՅ ԵՐԳԱՀԱՆՆԵՐԸ ԻՐԵՆՑ ԳՈՐԾԵՐՈՎ

(ՀԱՅ ԵՐԳԻ ՕՐՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ)

Ա.

Դրական արդիւնքներով ապացուցուած է որ հայ ժողովուրդը, խաղաղ կամ բռնապետական շրջանի մէջ, ամէն ժամանակ մասնաւոր սէր եւ հակում ունեցած է գեղի գեղարուեստի բոլոր ճիւղերը։ Հայ ազգի ամբողջ մարդահամարը բաղդատելով ուրիշ որ եւ է ազգի մարդոց թիւին հետ, պիտի տեսնենք որ մեր մէջ արուեստագէտներու թիւը համեմատաբար աւելի է ուրիշ ազգերէ։ Ունեցած ենք զմայլելի գրագէտներ, որոնց արտադրութիւնները կրնային մրցիլ ֆրանսացի կամ օտար մեծ գրագէտներու գործերուն հետ։ Ճարտարապետութեան մէջ, մեր եկեղեցիներէն դատ վկայ են Պոլսոյ հոյակապ շէնքերէն շատեր։ Վերջապէս երաժշտութեան մէջ ալ, թուականէս մօտ 50—60 տարի առաջ, անհամար է եղած թիւը կարող դաշնակահարներու եւ ջութակահարներու, Թուրքիոյ թէ Կովկասի մէջ, եւ, շատ մը բարեկեցիկ ընտանիքներու մտահոգութեան նիւթ է եղած իրենց զաւակներուն երաժշտական դաստիարակութիւնը։ Գործնական երաժշտութիւնը այս նուիրումէն ատ Կոմիտաս վարդապետի երեւումէն յետոյ, 20—25 տարիէ ի վեր ընտեղծուած է երգչախումբերու համատարած շարժում մը, որ համեմատաբար աւելի խանդավառիչ է Հայոց մէջ, մինչ մեր թիւը բաղդատելով օտար ազգերու հետ, չհաշուելով քանի մը բացառիկ երկիրներ ինչպէս Ռուսիա, Իտալիա, Աւստրիա եւն.։

Մինչ արուեստի ուրիշ ճիւղեր հին ժամանակներէ ի վեր աճած են, համեմատաբար ետ մնացած է երգահանութեան արուեստը, եւ, քառորդ դարէ մը ի վեր է միայն որ զգալապէս աւելցած է հայ երգահաններուն թիւը այն աստիճան որ, այսօր, հաւանաբար աւելի մեծ թիւով երգահաններ գործի լծուած են՝ քան գրագէտներ։

Ցաւալիկայ դեկտեմբերին տրուելիք ազգային համերգներու առթիւ յարմար նկատեցի ընդհ. ակնարկ մը նետել այս գետնին վրայ տարուած աշխատանքներուն մասին։

Այսօրուան ըմբռնումով՝ հայ երգահանները կարելի է բաժնել չորս դասակարգի. —

Ա) Անոնք որ հայ երաժշտութիւնը ըմբռնած են այնպէս ինչպէս ցուցուց Կոմիտաս վարդապետ, եւ հետեւելով անոր ուղղութեան, գրի առած եւ դաշնակած են հայ երգը, առանց որ եւ է ընդլայնումի։ Ասոնց թիւը համեմատաբար քիչ է։

Բ) Երգահաններ, որոնք ապրած ըլլալով մանաւանդ Կովկասի մէջ, մշակած եւ արտադրած են ընդհանրապէս արեւելեան երաժշտութիւնը, աւելի ճոխացած եւ ընդլայնուած, սակայն հոս կարելի չէ բնորոշել իսկական հայ դրոշմը։

Գ) Այն երգահանները, որոնք հայ երաժշտութիւնը կը զգան եւ կ'ուզեն զգացնել քիչ մը աւելի լայն տարածութեան վրայ, աւելի հարուստ ձայնաշարի մը ընտրութեամբ, ինչ որ կուտայ մեզի հայ քնարական երաժշտութեան մը փորձերը։

Դ) Արեւմտեան ոճով յօրինող երգահաններ։ Ասոնք անկասկած ունին արժէքաւոր գործեր, առանց հայկական գոյնի, ըլլայ անոր համար որ հեռու ապրած են հայ կեանքէն, եւ կամ հետեւած են իրենց ներշնչման միայն, հեռու ամէն ազգային զգացում միացնելէ անոր։ Ասիկա երբ՝ պատճառ պէտք չէ ըլլայ որ յարգքով չխոնարհինք իրենց գործերուն առջեւ։

Այս հիմնական բաժանումներէն յետոյ, որոնց վրայ պիտի անդրադառնամ յաջորդաբար, յետադարձ ակնարկ մը կը նետեմ։

ՏԻԳՐԱՆ ՉՈՒՀԱՃԵԱՆ. — Որ եւ է գործ, ինչ գոյնի ալ պատկանի, պարտի ունենալ գրական եւ ուղղագրական մաքրութիւն, ինչպէս նաեւ յօրինուածքի ձեւ։ Այս տեսակէտով բաղդատաբար հին ժամանակներու մէջ պատկառելի գլուխ մըն է Տիգրան Չուխաճեանը, որ ունի կէս դարու հնութիւն եւ որուն ոճը իր ժամանակին ու միջավայրին համար շատ բարձր էր։ Այս երգահանը իր տաղանդին հետ եթէ ունենար այսօրուան ազգային երաժշտական ոգին, որով զինուած են շատ մը երաժիշտներ, անկասկած աւելի տարածուած եւ սիրուած պիտի ըլլար իր անունը, եւ միայն «Լէպլէպիճի»ով անմահացած չպիտի ըլլար։ Իր շրջանին մէջ դեռ հայ երաժշտութեան ոգին ծնած չէր, եւ ինքն ալ չէր կրնար ստեղծել զայն։ Չուխաճեան «Արիֆին հիլէսի», «Քէօսէ Քէհեա» եւ ուրիշ օփերէթներէ դուրս ունի ֆանթէզի օբաններու շարք մը, իսկական դաշնակահարային կտորներ։ Իսկական համար արժէքաւոր գործ մըն է այն Ֆանթէզին որով օժտած եւ ընդլայնած է Սուլթան Համիտի քայլերգը։ Հոյակապ գործ, որ մեր սրտին չի խօսիր անշուշտ։ Ցաւալիկայ համերգին մէջ իրմէ պիտի նուագուի մահերգ մը, յօրինուած Ներսէս Վարժապետեանի մահուան առթիւ։

ԿԱՐԱ - ՄՈՒՐՁԱ եւ ԵԿՄԱԼԵԱՆ. — Հին ժամանակները Կովկասի մէջ երկու երաժիշտներ կատարած են առաջին անգամ հայ երգեր գրի առնելու գործը, — Կարա Մուրզա եւ Եկմալեան։ Առաջինին ձեռագիրները մեզի չեն հասած, քանի մը հատէն զատ, նոյնպէս եւ Եկմալեանինները։ Իր պատարագը, Էջմիածնական երգուածքներ, դաշնակած է խղճմտօրէն, թէեւ պարզ։ Մեր եկեղեցական երաժշտութեան առաջին մշակը եղած է, եւրոպական նօթագրութեամբ։

Ասոնց գործը լի ու լի եւ շատ ընդարձակ գետնի մը վրայ կատարեց ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏ մեծ ոգեւորութեամբ եւ ինքնուրոյն ձեւով։ Իր գործին մասին հոս ծանրանալ աւելորդ կը գտնեմ, այնքան ծանօթ է ան բոլորին։ Ցաջորդ երաժիշտները եթէ իր դպրոցին չեն հետեւած կէտ առ կէտ, բայց եւ այնպէս շարունակած են իր գործը տարբեր ներշնչման ձեւերու մէջ։

Վերադառնալով դասաւորման շարունակեմ.

Ա) Հայկական փօլքլօր մշակող երգահաններ.

ՍՊԻՐԻԴՈՆ ՄԵԼԻՔԵԱՆ. — Կոմիտաս վարդապետի վաղեմի բարեկամ եւ գործակիցը որ վերջերս մեռաւ, աշխատած է ընդհանրապէս վարպետին ձեւով, ինչպէս ներդաշնակել կուտան իր քանի մը գործերը։ Ունի ուսումնասիրութիւններ հայ երաժշտութեան մասին։ Կը թուի ըլլալ շատ ընդարձակ գրի առնելու ձեւին մէջ։ Հայաստանի մէջ թողած է կարեւոր աշխատութիւններ, որոնցմէ մին «Գիլիբի», որ պիտի երգուի համերգին մէջ, գեղեցիկ նմոյշ մըն է, եւ շատ մօտիկ վարդապետի ոճին։

ՎԱՐԴԱՆ ՍԱՐԳՍԵԱՆ. — Վարդապետին Պոլսոյ աշակերտներուն մէջ ամէնէն աւելի ինքն է որ թափանցած է անոր աշխատելու ձեւին։ Բաւական թիւով երգեր գրի առած է եւ դաշնակած. յետոյ՝ անցնելով Պարիզ, լուրջ աշխատութեան լծուած. վերջերս հրատարակած «Հօյ նարօ»ն եւ քանի մը ուրիշ երգեր ճշմարիտ շարունակութիւնն են վարդապետի ոճին, անոր վրայ շահեկան եւ յաջող նորութիւններ աւելցած անշուշտ։ Ցաւալիկայ յայտագրին մէջ իրմէ կը նուագուի «Հայաստան»ը, առաջին անգամ ըլլալով եւ բազմաձայն։

ԲԱՐՍԵՂ ԿԱՆԱՉԵԱՆ. — Կանաչեան Սարգսեանի ձեւով չաշխատեցաւ։ Իր սկզբնական գործերուն մէջ մօտեցած էր արդէն եւրոպական գոյնի, եւ, ըլլալով միեւնոյն ժամանակ ֆանֆառի ղեկավար, իր գործերը կրեցին քիչ մը եւրոպական գոյն։ Իր Օրհնութեան որ այնքան սիրուած է, կը կրէ սփուր ոճ. իսկ հայկականութիւնն ալ շատ սեղմ պայմանադրութեամբ։ Ներկայութեան մէջ հիմա կ'աշխատի ժողովրդական ոճով։ Իր վերջին գործերէն դժբախտաբար չունիմ ձեռքի տակ։

ԳՐԻԳՈՐ ՍԻՒՆԻ. — Բուն հայկական ոճ գործածող երգահաններու շարքին մէջ կարեւոր դիրք ունի։ Նախասիրած ձեւն է գեղջուկ երգի գեղջուկ նուագում եւ ատոր հետեւանքով ալ գործնական երաժշտութեան կտորներ։ «Ասլի եւ Քեարամ» երաժշտական կտորէն քանի մը հատուածներ նուագուած են շատ հաղուագիւտօրէն։

Վ. ՍՐՈՒԱՆՁՏԵԱՆՑ. — Վաղաժամ Սրուանձտեանց իբր մէկ սանը վարդապետին, սկզբնական աշխատութեանց մէջ եղաւ բաւական խղճմիտ։ «Սիրուհիս»ը որ շատ սիրուած երգ է, ունի դաշնաւորման շահեկան գիծ, եւ այսպէս՝ քանի մը ուրիշներ։ Շարունակութեան մէջ սակայն՝ գեր արտադրութեան բռնադբօսիկ ճիգ մը քանդեց այն յուսադրական աշխատ...

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ (1)

ԱԴԱՄԱՆԴԵԱՑ ԱՐՑՈՒՆՔԸ

Թարգ. Ժ.

Հեղինակ՝ ՔԷՆԷԹ ՊԱՐՊԸՐ

Ու խալիֆան պերճաշուք կը բազմէր իր գահուն վրայ։ Ժողովուրդը անօթի էր ու թշուառ։

Այդպէս էր Մուհամմէտի կրօնքին փառքը Հարուն էլ Րաշիտի օրերուն։ Հարուն էլ Րաշիտ խալիֆան Աշխարհի Սիրամարգն էր։

Պուխարայէն դէպի Արեւելք ու Խարանէն դէպի Արեւմուտք գտնուող երկիրներէն թագաւորներ ու Սուլթաններ Պաղտատ կուգային, անոր մեծութիւնը տեսնելու եւ հիանալու համար։ Ու նաեւ կարաւաններ վաճառականներու որոնք կուգային գնելու եւ ծախելու համար։

Եւ ճշմարիտ հաւատացողներ խոնարհաբար կուգային յարգանք մատուցանելու Հաւատացեալներու Մեծաւորին։

Հարուն էլ Րաշիտ իր շքեղութեամբ եւ փառքով կը նմանէր Սիրամարգին։ Բանաստեղծի նման էր ան, որովհետեւ կը սիրէր գեղեցկութիւն ու Երգը. եւ խորամանկ էր ան ու անգութ ինչպէս Սողունը։ Իր պալատին պայծառութիւնը կը շողար Երկոտասան Դաւառներու ամէն մէկ անկիւնը, բայց ժողովուրդը անօթի էր։ Որովհետեւ խալիֆային հարստութիւնը հողերուն ընդերքէն չէր գար՝ ինչպէս ոսկին, կամ հերկուած դաշտերէն՝ ինչպէս ցորենը։ Իր զինուորներն ու հարկահաւաքները կը խլէին այդ հարստութիւնը թշուառ ժողովուրդէն որ քրտինք ու աշխատանք թափած էր զայն շահելու համար։

×

Բայց ժողովուրդը բարեկամ մը ունէր։ Վաճառական մը կար Պաղտատ քաղաքին մէջ, հարուստ վաճառական մը գորգի եւ պղինձի։ Բանաստեղծի սիրտ ունէր ան, որովհետեւ կը սիրէր գեղեցկութիւնը աւելի քան ոսկին։ Եւ ան կը սիրէր նաեւ երջանկութիւնը։ Անոր երգերը ցաւի ու տառապանքի երգեր չէին ինչպէս տաղերը այն բանաստեղծներուն որոնք կ'երգէին պալատին մէջ. անոր երգը ուրախութիւնն էր, երջանկութիւնն ու ծիծաղը։ Անիկա կուլար ժողովուրդին ցաւերուն համար, որովհետեւ կը սիրէր ժողովուրդը. անոր անունը Սիւլէյման Պին Ալի էր։

Եւ օրին մէկը վաճառականը խալիֆային ներկայացաւ ժողովուրդին անունով՝ գթութիւն հայցելու համար։ Եւ խնդրեց որ տուրքերը զեղչուին, որովհետեւ մարդիկ կը ճնշուէին անոնց ծանրութեան տակ։

— Ով տէր, ըսաւ ան, ժողովուրդը կը մեռնի ճամբաներուն վրայ, որովհետեւ անօթի է, իսկ քու զինուորներդ տուրք կը գանձեն քեզի համար, որպէսզի դուն հաճոյք գնես եւ դրամ վատնես քու սիրելիներուդ վրայ։ Գթա, ով Տէր, քու հպատակներուդ եւ խնայէ անոնց թշուառութիւնը։

Ու խալիֆան պատասխանեց անտարբեր.

— Կ'ուզե՞ս որ Պաղտատի փառքը չիջի եւ սատեւ իջնէ Մուհամմէտի արեւին վրայ։

— Ոչ, Տէր, հպատակներդ կը մեռնին. քու փառքդ չի դարմաներ անոնց անօթութիւնը. իսկ այս շքեղութիւնը չի լեցներ անոնց փորը. հաց կ'ուզեն անոնք, հաց՝ որ աւելի կարեւոր է քան քու խալիֆայական գահիդ շողշողուն պերճանքը։

—Տէր, անոնց շրթունքներէն մի խլեր իրենց հացը. քու փառքերէդ մասնիկ մը զոհէ, որպէսզի անոնք անգթօրէն չտառապին, շատ պզտիկ բան է որ կը խնդրեմ քեզմէ...

— Պզտի՞կ բան. զգոյշ չես քու պահանջներուդ մէջ, Սիւլէյման պին Ալի. տե՛ս, խոնարհութիւն չես ըներ աղաչանքդ ներկայացնելու համար այնպէս ինչպէս պատշաճ էր ստորադաս հպատակի մը։

Ու խալիֆան բարկացաւ.

— Ձես երկրպագեր երբ կը խնդրես որ փառքերէս մասնիկ մը կրճատեմ. կարծես թէ իրաւունք ունենայիր յանդիմանելու իմ վեհափառ անձնաւորութիւնս։ Սիւլէյման պին Ալի՛, իմ դահիճս քեզի պիտի սորվեցնէ այն խոնարհութիւնը զոր կը պարտիս Աշխարհի Սիրամարգին։

— Ո՛վ Տէր, աճապարեցի. ներէ՛ քու ծառայիդ...

— Ուրեմն տուիծը գառնուկի փոխուեցաւ, այո՞. յանդուգն խօսքեր որ փախուստ կուտան սուրին առջեւ։

— Ինծի համար չէ որ ներողութիւն կը հայցեմ, ո՛վ դուն, Տիեզերքի Տէրը, այլ այնրազմութեան համարորուն անունով կը խօսիմ քեզի։ Ես՝ անարժան պատգամաւոր, որ դաւաճանեցի թշուառ ժողովուրդին, որովհետեւ սրտիս խորէն արտասանեցի ճառերս, փոխանակ մեղրով օծելու զանոնք եւ քծնելու քու առջեւդ, ինչպէս պիտի ընէր շնորհ սպասող պալատական մը։

Հարուն էլ Րաշիտ խորամանկ ժպիտ մը ունեցաւ.

— Քաջ մարդ ես դուն, Սիւլէյման, զայրոյթս գրգռեցիր՝ ուրիշներուն վիշտը ամոքելու համար։ Կրնայիր ապահով գործդ շարունակել շուկան եւ մոռնալ ժողովուրդը։ Գնա՛ ետ քու գորգերուդ ու պղինձներուդ, գնա՛, գրաւէ քու առեւտուրովդ եւ մոռցիր անօթութիւնը զոր դուն չես զգար անձնապէս։ Այդ է իմ խորհուրդս քեզի. կը նուիրեմ քու յանդգնութիւնդ, կը վերադարձնեմ կեանքդ։

×

Սիւլէյման խոնարհութիւն ըրաւ ու կը պատրաստուէր հրաժեշտ առնելու, երբ խալիֆան կեցուց զինքը։ Ժպիտը որ կը տեսնուէր անոր շրթունքներուն վրայ աւելի խորամանկ էր հիմա եւ աւելի անգութ, ժպիտ մը որ սարսափ կ'ազդէր պալատականներուն, որովհետեւ կը նշանակէր խորամանկ ծրագիր մը զոր Խալիֆան կը մշակէր իր զոհերը չփոթեցնելու եւ զուարճանալու համար։

— Մոռցա՞ր ժողովուրդը որուն դատը այնքան պերճախօս կերպով կը պաշտպանէիր, հարցուց խալիֆան։

— Ո՞վ դուն Շքեղութիւնը Մուհամմէտի կրօնքին, եթէ իմ աղաչանքներս լսուէին...

— Այլ եւս ուշ է բառերդ մեղրով օծելու եւ շնորհ սպասող պալատականի մը պէս առջեւս քծնելու համար, ընդմիջեց խալիֆան։

Սիւլէյման պատրաստ էր մեկնելու։

— Սպասէ՛, աղաչանքդ ընդունելու միջոց մը կայ...

— Ո՛վ Տէր, ցոյց տո՛ւր...

(1)

(Շար.)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Կոմիտասի յիշատակին

— • —

Նոյեմբեր 4ին Երեւանի Պետ. Երաժշտանոցի դահլիճին մէջ տեղի ունեցաւ հայ երաժշտութեան մեծագոյն վարպետին՝ Կոմիտասի յիշատակին նուիրուած հանդէս մը, զոր կազմակերպած էր Երեւանի Երաժշտագէտներու Միութիւնը:

Երեկոյթը բացաւ Ս. Գասպարեան: Կոմիտասի կեանքին եւ ստեղծագործութեան մասին զեկոյց մը կարդաց Մուշեղ Աղայեան:

Երեկոյթին գեղարուեստական բաժնին ամբողջ յայտագիրը կազմուած էր մեծ վարպետին ստեղծագործութիւններէն: Ցայտագրին սկիզբը՝ եւ-լեկտրոֆոնով ունկնդրուեցան Կոմիտասեան Գութաներգը, Կալերգ-այլերգը, Մոկաց - Միրէն, որոնք նոր տպաւորութիւն գործեցին դահլիճին վրայ: Երաժշտանոցի դասախօսներէն Բուդաղեան դաշնակի վրայ նուագեց Կոմիտասի պարերգները (Ունաբի, Մարալի, Շուշիկ): Մուշեղ Աղայեան զգացումով եւ վարպետութեամբ երգեց Կոմիտասի երգերէն 5 հատ՝ իր մշակումով (Ուռի խս, Բլբուլ խմ, Ջան հարօ ջան, Ես քեզ տեսայ, Մանտուս ակը):

Հանդէսին կը մասնակցէր նաեւ Կոմիտաս նուագախումբը, որ հիացուց ամբողջ սրահը մեծ երաժշտագէտին երեք գործերով (Գարուն ա, Քէլէր-ցոլէր, Հաբրբան): Այդ երգերը նըւագախումբին համար մշակած էր Ասլամազեան: Պետ. Երաժշտանոցին երգչախումբը, Թաթուլ Ալթունեանի ղեկավարութեամբ, մեծ յաջողութեամբ երգեց Գարուն ա, Սարերի վրով, Կալերգ երգերը:

Երեկոյթը վերջացաւ չափազանց ջերմ մթնոլորտի մը մէջ:

*** Երեւանի Գրական Թերթին մէկ թիւով Դ. Դէմիրճեան եւ Ռուբէն Թէրլէմէզեան կը խօսին Կոմիտասի մասին: Քաջութեամբ եւ հմտութեամբ գրուած յօդուած մըն է մասնաւորապէս Դէմիրճեանի գրութիւնը, ուր արուեստի փիլիսոփայութեան տեսակէտով այս պատրաստուած գրողը իր ընդվզումը կը յայտնէ անոնց դէմ որոնք Կոմիտասի գործը կը համարէին պրիմիտիվ (նախնական եւ անմշակ), կամ էտնօգրաֆիական (ազգագրական) վերարտադրութիւն: Դէմիրճեան կ՚աղաղակէ թէ Կոմիտաս ստեղծագործ արուեստագէտ մըն է եւ հիմնադիրը հայ նոր երաժշտութեան: Այս տեսակէտն էր, որ պաշտպանեց յառաջ:

Այս առթիւ հարկ կը տեսնենք դիտել տալ, թէ Երեւանի մէջ կազմակերպուած յիշատակի հանդէսը աւելի վայել էր մեծ երաժշտագէտին, աւելի գեղեցիկ ցոյց մըն էր յարգանքի, քան Փարիզի «Թաղումը»: Այստեղ, Լոյս - Քաղաքին մէջ, հայ ըստեղծագործող միտքին փառաբանութիւնը կատարելու առենն իսկ, մարդիկ տակաւին չե՛ն կրնար բաժնուիլ ժամուն բակէն: Ու եթէ Փարիզի հայ միութենական Միութիւնները, իրենց կարգին, գիտեն միայն Շիրվանզադէ տօնակատարելու համար՝ հանդէսներով, պատճառն այն է որ տակաւին կը գտնուին սովորական գրողի մը պաշտամունքով ուրախանալու պահին մէջ, առանց երբեք ուզելու բարձրանալ Կոմիտասի մեծութիւնը՝ գործերուն հաւանութեան: (Թէեւ կարելի է ուրիշ ձեւով մը բացատրել Շիրվանզադէ տօնելու փութկոտութիւնները):

Հայ Արուեստի տունը Թիֆլիզի մէջ

— • —

Ծ. Թորգոմեան, արդի գրողներէն, որ Թիֆլիզ կ՚ապրի, վերջերս Երեւան այցելելով՝ հետեւեալ յայտարարութիւններն ըրաւ Գրական Թերթին.— Թիֆլիզի Հայ Արուեստի Տան կազմակերպումը մեծ ոգեւորութիւն ըստեղծեց ոչ միայն հայ, այլ եւ վրացական գրական շրջանակներուն մէջ: Այդ կարեւոր որոշումը կը հետաքրքրէ ոչ միայն գրական, այլ եւ արուեստի բոլոր բնագաւառները, ստեղծելով լաւագոյն պայմաններ Թիֆլիզի հայ գրողներուն համար՝ զարգացնելու ուղղութեամբ ձեւով ազգային եւ բովանդակութեամբ ընկերվարական արուեստը:

Արուեստի Տունը ունի իր վարչութիւնը: Կրթ. գործավարութեան կողմէ տնօրէն նշանակուած է Ղարիբեան, որ լծուած է եռանդուն աշխատանքի, շէնքը հիմնական վերանորոգումի ենթարկելով: Կազմուած են հետեւեալ բաժինները.—

1.— Գրական բաժին, որ կ՚աշխատի Վրաստանի Գրողներու Միութեան համընթաց, քարտուղարն է Աղասի Վարդանեան:

2.— Նկարչական բաժին:

3.— Երաժշտական բաժին:

4.— Թատերական բաժին:

Գրական բաժնին կից կազմուած է երիտասարդ գրողներու խմբակ մը, Արմէն Ծովակի քարտուղարութեամբ:

Վրաստանի Գրողներու Միութեան հայկական հատուածին օրկանը, Արշալ, այսուհետեւ պիտի հրատարակուի մեծադիր ծաւալով եւ շքեղ, վեց պրակ: Արդէն Վրաստանի պետական հրատարակչական մարմինը ձեռնարկած է կարգ մը հայ գրողներու գործերուն տպագրութեան,— այդ շարքին մէջ լոյս պիտի տեսնեն Աղասի Վարդանեանի, Ծերուն Թորգոմեանի, Թ. Ջիլաւեանի, Մարգարի, Մ. Պետրոսեանի գործերը: Ազկէ զատ, յանձնարարուած է «Պրոլետար» հայերէն օրաթերթին խմբագրութեան մասնաւոր գրքոյկներով հրատարակել գրական, քաղաքական կարեւոր գործեր: Արդէն լոյս տեսած են Կամոյի մասին հատորը, Ծ. Թորգոմեանի, Մարգարի, Սէյրանեանի պատմուածքները: Թիֆլիզի նորակառոյց թատրոնը (26 կոմունարներու թաղ) յատկացուած է հայ պետական թատերախումբին, որ թատերական շրջանը շուտով կը սկսի Ս. Քափանակեանի ղեկավարութեան տակ:

Արուեստի Տան գրական բաժինը կը պատրաստուի երեկոյ մը նուիրել Աւետիք Իսահակեանի ծննդեան 60ամեակին եւ գրական գործունէութեան 40ամեակին, տալով դասախօսութեանց շարք մը, ինչպէս նաեւ յիշատակի երեկոյ մը վրացի նշանաւոր բանաստեղծ Վաժա Փշավելիի մահուան 40ամեակին առթիւ, նման երեկոյ մըն ալ Շիրվանզադէի յիշատակին:

Հայ եւ վրացի գրողներու միջեւ լաւ յարաբերութիւններ կը մշակուին: Հայ գրողները իրենց գործերով կը մասնակցին վրացի գրողներու կազմակերպած հանդէսներուն: Պատրաստուած է խումբ մը վաստակաւոր արուեստագէտներու ցանկ մը եւ յանձնուած Վրաստանի կառավարութեան, արժանի գնահատութեան բարձրացնելու համար զանոնք:

Գրական թանգարանի աշխատանքները

— o —

Նոյեմբեր 3ին, Երեւանի Գրողներու Տունին մէջ, Հայոց Գրականութեան եւ Պատմութեան ճեմարանի վարչութիւնը կազմակերպեց Գրական Թանգարանի զեկոյցներու առաջին երեկոն, (Գրական Թանգարանը Պատմական Թանգարանին հետ կը կազմեն Գրականութեան եւ Պատմութեան Ճեմարանի ուսումնարանը): Ներկայ էին ճեմարանին անդամները, գրողներ, պետ. համալսարանի գրական բաժնին վերջին դասարանի ուսանողները:

Գրական Թանգարանը աւարտած ըլլալով նիւթերու հաւաքումի աշխատանքները, անցած է արդէն ցուցադրութեան եւ ուսումնասիրութեան: Հայ գրականութեան պատմութեան վերաբերեալ նիւթերէն՝ Թանգարանը ներկայիս կ՚աշխատի Յովհ. Թումանեանի, Ղ. Աղայեանի եւ Նարդոսի վերագնահատութեամբ: Հաւաքուած նիւթերը, անոնց վրայ կատարուած գիտական ուսումնասիրութիւնները ծանօթացնելու համար հետաքրքրողներուն, այսուհետեւ պարբերաբար պիտի տրուին զեկոյցի երեկոներ:

Առաջին երեկոն նուիրուած էր Ղազարոս Աղայեանի եւ Նարդոսի:

Աղայեանի Վիգէն Սասունցի անտիպ գործին մասին խօսեցաւ Թանգարանին տնօրէնը Խորէն Սարգսեան, իսկ Թանգարանի աշխատակիցներէն Ռուբէն Զարեան խօսեցաւ Նարդոսի նամակներուն մասին, ուղղուած Մինաս Բերբերեանի:

Ըստ Խ. Սարգսեանի, Աղայեան կը ներկայանայ իբրեւ արտայայտիչը մանր քաղքենիական ռամկավարութեան եւ անտառուածական գաղափարներու, այդ կը հաստատեն իր կարգ մը գործերը, ինչպէս եւ Վիգէն Սասունցին:

Ռ. Զարեան, խօսելով Նարդոսի նամակներուն մասին, ծանրացաւ գըլխաւորաբար երկու հարցի վրայ.— Նարդոսը եւ Նոր - դարական ուղղութիւնը, կամ ցարական կառավարութեան վերաբերմունքը հանդէպ Մշակի եւ Նոր - Դարի: Զարեան հաստատեց, հակառակ տարածուած տեսակէտներուն, թէ Նարդոս մինչեւ դարասկիզբը համոզուած նոր - դարական մըն էր, (ԽՄԲ.— Ո՞վ է որ հակառակ տեսակէտ է ունեցեր, Զարեա՞ն որ ջաղացքէն կուգայ): Ռ. Զարեան, այնուհետեւ, «բազմաթիւ օրինակներով հաղորդեց ցարական Ռուսաստանի հովանաւորող դիրքը դէպի «Մշակ»ը եւ հալածական վերաբերմունքը դէպի «Նոր - Դար»: (ԽՄԲ.— Ո՞նց թէ, «ընկեր» Զարեան):

Այս զեկոյցներէն վերջ բացուեցաւ վիճաբանութիւն մը, որուն մասնակցեցան Փրոֆ. Մ. Աբեղեան, Ստ. Լիսիցեան, Գ. Վանանդեցի, Ստ. Զօրեան, Տ. Վանեան:

Երեկոյթին կը նախագահէր Գրականութեան եւ Պատմութեան ճեմարանի տնօրէն Հայկ. Գիւլիքէօխվեան:

«Արարատի Օրը» Փարիզի մէջ

— • —

Կիրակի օր Փարիզի մէջ տօնուեցաւ Արարատի տարեդարձը, նախաձեռնութեամբ ֆրանսական բանակի հայ նախկին կամաւորներու:

Առաւօտուն հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուեցաւ Հայոց եկեղեցին մէջ: Ներկայ էին հայ եւ օտար պաշտօնական մարմիններու ներկայացուցիչներ:

Նոյն ժամուն այցելութիւն մը կատարուեցաւ Անծանօթ Զինուորի գամբարանին՝ Էթուալի յաղթական կամարին տակ, հայկ. եռագոյնի առաջնորդութեամբ եւ ծաղկեպսակներով:

Իրիկունը հանդէս մը տեղի ունեցաւ Փըթի Ժուռնալի մեծ սրահին մէջ: 60 հոգինոց զինուորական նուագախումբ մը հանդէսի սկսելէն առաջ, ոգեւորիչ եղանակներ կը նուագէր:

Պաշտօնապէս ներկայացուցիչներ ղրկած էին պատերազմական նախարարը, Փարիզի զինուորական կառավարիչ Զօր. Կուրօ, Սէնի քաղաքապետութիւնը եւն.:

Հանդէսին առաջին մասը ֆրանսերէն էր: Զինուորական նուագախումբի «Մարսէյէզ»ով սկսաւ հանդէսը: Կամ. Միութեան նախագահ Պ. Հ. Մարմարեան կարդաց Արարատի ճակատամարտին մէջ (19 սեպտ. 1918) հերոսաբար ինկած հայ զինուորներու անունները, որոնց յիշատակին յարգանքի փողեր հնչեցուց նուագախումբը:

Առաջին խօսողն եղաւ օրուան նախագահ դեր - կոմս Պընուա տ՚Ազի, որ 1915ին Մուսա լերան մարտիկ ըընակիչները ազատող ֆրանսական յածանաւին հրամանատարն էր: Մեծ համակրանքով խօսեցաւ Հայերու քաջութեան եւ անձնուիրութեան վրայ, մասնաւորապէս շեշտեց Հայոց հաւատարմութիւնը Դաշնակիցներու եւ Ֆրանսայի դատին: Դառնութեամբ յիշատակեց Հայերու դէմ կատարուած անիրաւութիւնները: Ու վերջացնելով յայտարարեց թէ ինք երբեք չպիտի մոռնայ հայ ազգը, որ օր մը ի վերջոյ պիտի վերագտնէ իր անկախութիւնը:

Ցետոյ ֆրանսերէն գրութիւն մը կարդաց Պ. Մարմարեան, բացատրելով թէ ինչպէս Մեծ Պատերազմի ըսկիզբը Փարիզի սակաւաթիւ հայ գաղութին մէջէն անձնազոհ ու հայրենասէր երիտասարդներ փութացին կամաւոր արձանագրուիլ՝ օգնութեան փութալու համար Ֆրանսայի, որ անարդ յարձակումի մը ենթարկուեցաւ: Շուտով Փարիզի օրինակին հետեւեցան Մարսիլիոյ Հայերը եւ կարեւոր թիւով հայ կամաւորներ գացին ֆրանս. ճակատ: Այնուհետեւ Ամերիկայէն եւ այլ վայրերէ հասած ուրիշ հայ կամաւորներ կազմեցին Արեւելեան լեգէոնը որ չահեցաւ Արարայի կռիւը:

Երրորդ խօսողն եղաւ Կամ. Միութեան քարտուղար Պ. Ցարութիւն Տատեան, որ գրաւոր ճառով մը մանրամասնօրէն պատմեց Հայկական Լեգէոնի ծագումն ու զարգացումը: Նըկարագրեց Արարայի պատերազմը: Այդ ժամանակի թերթերէն կուտայ Արարայի մէջ կռուող հայ կամաւորներու հրամանատարներուն գամբանականները: Հայերու ցոյց տուած քաջութիւնը դրուատալից խօսքերով վեր կը հանէին այդ գամբանականները, որոնք քանիցս ծափերով ընդունուեցան: Պ. Տատեան կարդաց նաեւ մարաջախտ Ալէնպիի շնորհաւորական հեռագիրը՝ Արարայի քաջագործութեան առթիւ: Վերջացնելով, բանախօսը դառնութեամբ դիտել տուաւ թէ հայկական զոհողութիւնները զուր անցան եւ Հայկական Դատը բոլորովին մոռցուեցաւ:

Դադարէ մը վերջ, սկսաւ հայերէն բաժինը: Պ. Արտաւազդ Հանըմեան, որ Հայկ. Լեգէոնի կազմութեան մէջ կարեւոր դեր մը խաղացած էր, մանրամասնօրէն պատմեց թէ ինչպէս Ազգային Պատուիրակութեան կարգադրութեամբ եւ Եգիպտոսի ֆրանսական ներկայացուցիչներու աջակցութեամբ դըլուխ հանուեցաւ Հայկ. Լեգէոնի ծրագիրը: Նկարագրեց իր եւ ընկերներուն Ամերիկա այցելութիւնը՝ կամաւոր արձանագրելու եւ դըրամ հանգանակելու նպատակով: Ամերիկայի Հայերը այդ նեղ օրերուն աւելի քան 600.000 տոլար (շուրջ 10 միլիոն ֆրանք) տուեր էին եւ հազարէ աւելի կամաւոր: Ցիշեց Հայկ. լեգէոնի կատարած դերը: Շեշտեց մասնաւորապէս միջկուսակցական համերաշխութեան իրականացումը այս առթիւ Եգիպտոսէն մինչեւ Ամերիկայի ամենայետին քաղաքը ուր Հայեր կը բնակէին: Ի վերջոյ կոչ ուղղեց համերաշխութեան, մասնաւորապէս ցաւով յիշեց կամաւորներու չորս միութեանց գոյութիւնը Փարիզի մէջ եւ հրաւիրեց ֆրանսական ճակատի կամաւոր. Միութիւնը որ ինք տայ առաջին օրինակը համերաշխութեան՝ մէկ դրօշի շուրջ համախմբելով բոլոր նախկին մարտիկները եւ ուրիշներուն օրինակ հանդիսանալով:

Երկրորդ հայերէն խօսողն էր նախկին լեգէոնական Պ. Մոմճեան, որ իբրեւ մասնակից Արարայի կռիւներուն մանրամասն նկարագրութիւնն ըրաւ սեպտ. 19ի պատմական օրուան: Վերհանեց թէ ինչպէս հայ կամաւորները քաջասրտութեամբ կը յառաջանային թշնամի գնդացիրներու եւ ռումբերուն մէջէն՝ ճակատէն ստանալով մահացու գնդակները: Իր ճառը ընդմիջուեցաւ ծափերով:

Հանդէսի ընթացքին «Բամ Փորոտան»ը երգեց Պ. Ցակոբեան, իսկ արտասանութիւններ ըրին ընկ. Ց. Ոսկանեան (Հայրենիք) եւ Պ. Գմբէթեան (Սիամանթոյէն եւ Զարենցէն):

Հանդէսի վերջանալէն առաջ, Պ. Մարմարեան շնորհակալութեան խօսքեր ուղղեց նախագահ հրամանատար Պընուա տ՚Ազիի եւ ժամը 11ուկէսին զինուորական նուագախումբի վերջին մէկ կտորով վերջացաւ հանդէսը:

*** Առաւօտուն եկեղեցին եւ Էթուալ երթալու առեն հայկական եւ ֆրանսական դրօշակները ի պատուի էին: Հօկի Կեդր. Վարչութեան քարտուղար Տոքթ. Հ. Գալճեան, որ քանի մը տասնեակ հոգիով գացած էր՝ Ցաղթական Կամարի թափօրին մասնակցելու՝ հայկական դրօշակը տեսնելով շուշորթական ցուցադրութեամբ կը հեռանայ միասին տանելով իր մարդիկը: Ցետոյ կը սպառնա՛յ իրիկուան հանդէսը խանգարել՝ եթէ հայկական եռագոյն պարզուի: Կամ. Միութեան վարչութիւնը եկեղեցին առջեւ ոտքի վրայ որոշում կուտայ հանդէսին առեն ոչ մէկ դրօշակ պարզել, ոչ ֆրանսական եւ ոչ ալ հայկական: Եթէ հայկ. դրօշ չպարզուէր, տոքթ. Գալճեան խոստացած է եղեր 400 հոգի բերել հանդէսին: Ատոր ալ հաւատացեր էր Կամ. Միութեան Վարչութիւնը: Մինչ Փըթի Ժուռնալի հանդէսին իրենց բացակայութեամբ կը փայլէին բժիշկն ու իր մանկլաւիկները:

Ո՞ւր պիտի յանգի կամաւորներու այս անփառունակ նահանջը...

ՇՐՋՈՒՆ ԹՂԹԱԿԻՑ

ԼՐԱՏՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ

ՍԷՆ ՇԱՄՈՆ.— Ծանօթ նկարիչ Պ. Սարգիս Խաչատրեան իր պարսկական որմանկարներուն մէկ ցուցահանդէսը սարքած է Սէնթ Էթիէնի մէջ, նոյ. 21էն մինչեւ դեկտ. 3, ռիւ տը լա Ռէփիւպլիք թիւ 26: Պիտի թելադրէի մեր հայրենակիցներուն օգտուիլ պատեհութենէն, գոնէ գեղարուեստական վայելք մը ունենալու համար:

Ի՞նչպէս պիտի տրուին օտար արհեստաւոր վարպետներու ինքնութեան թուղթերը

———o———

Գրած էինք թէ օտար արհեստաւոր - վարպետները եւ «Փասօնիէ»ները մասնաւոր ինքնութեան թուղթեր պէտք է ստանան մինչեւ դեկտեմբեր 1, համաձայն 1935 օգոստոս 8ի օրէնքին: Ահա թէ ի՛նչ պայմաններ պէտք է լրացնել, այդ անձնագիրները ստանալու համար.—

1935 օգոստոս 8ի օրէնքին տրամադրութիւնները կը վերաբերին միայն օտար արհեստաւոր - վարպետներու եւ «Փասօնիէ»ներու, որոնք իրենց արհեստը ի գործ կը դնեն համաձայն Ուղղակի Տուրքերու ընդհ. օրինագրքի 23րդ յօդուածին:

Հետեւաբար, այդ ԱՐՀԵՍՏԱՒՈՐ - ՎԱՐՊԵՏՆԵՐԸ իրենց ընտանիքի անդամներէն (կին, հայր, մայր, տղաք եւ թոռներ) զատ, պէտք է ունենան միայն մէկ ընկեր եւ 18 տարեկանէն վար մէկ աշկերտ, որուն հետ աշկերտութեան պայմանագիր մը կնքուած պիտի ըլլայ:

ԱՐՀԵՍՏԱՒՈՐ - ՖԱՍՕՆԻԷները իրենց ընտանիքի անդամներէն զատ, ինչպէս նշանակուած է վերը, կրնան գործածել երեք ընկերներ (քոնփանեօն), պայմանաւ որ այս վերջինները զատ - զատ կատարեն իրեն կտորին «Ֆասօն»ը կամ իրենց մասնագիտութեան վերաբերեալ աշխատանքը եւ չահարաժին մը ստանան արհեստանոցի պետին կողմէ զանձուած «փասօն»ի գնին վրայ:

Վերոյիշեալ պայմաններուն մէջ աշխատող օտար արհեստաւոր - վարպետները եւ «փասօնիէ»ները, վճարելով իրենց արհեստին շահատուրքը համաձայն թոշակներու եւ ռոճիկներու սակացոյցին եւ զեղչելով ընտանեկան ծախքերը (շարժ), պէտք է ստանան ինքնութեան մասնաւոր թուղթ մը, «արհեստաւոր» (արթիզան) մակագրութեամբ:

Այս օրէնքին ենթակայ օտար արհեստաւոր - վարպետները եւ «փասօնիէ»ները պէտք է 1935 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1ԷՆ ԱՌԱՋ իրենց ներկայ ինքնութեան թուղթերով եւ խնդրագրով դիմեն, նոր անձնագիրը ստանալու համար,— ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ՍԷՆԻ ՆԱՀԱՆԳԻՆ ՄԷՋ՝ իրենց բնակավայրի ոստիկանական տեսչութեան (քոմիսարիա):

Ուրիշ նահանգներու համար՝ իրենց բնակավայրի քաղաքապետութեան:

Ահաւասիկ խնդրագրի պատճէնը.—

Monsieur le Préfet

Je soussigné .... (անուն եւ մականուն), **demeurant à** ....

Rue........... **No.** **possesseur de la carte d'identité d'étranger No**...........

exerçant une profession artisanale et acquittant en conformité avec les dispositions de l'article 23 du Code Général des Impôts Directs, l'impôt sur les bénéfices selon le tarif applicable à la cédule des traitements et salaires,

Ai l'honneur de solliciter le remplacement de la carte actuelle d'identité d'étranger par une carte spéciale portant la mention «ARTISAN»,

Je joins à la présente demande un questionnaire dûment rempli, certifié exact et signé.

Veuillez agréer, Monsieur le Préfet, l'assurance de ma très haute considération.

(Ստորագրութիւն եւ թուական)

*** Խնդրարկուները համապատասխան հարցարանները լեցնելով, պէտք է ներկայացնեն նաեւ որ եւ է թուղթ որ կրնայ օգտակար ըլլալ եւ ՄԱՍՆԱՒՈՐԱՊԷՍ ՈՒՂՂԱԿԻ ՏՈՒՐՔԻ ՄԱՍԻՆ ԵՂԱԾ ՎԵՐՋԻՆ ԱԶԴԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ:

Խնդրագրին փոխարէն պիտի տրուի ընկալագիր մը (ռէսէփիսէ), որ ինքնութեան թուղթին տեղը կը բռնէ, մինչեւ վերջնական թուղթին յանձնումը:

Այն օտարականները որոնք «ոչ - աշխատաւոր»ի ինքնութեան թուղթ չունին, որ եւ է դիմումէ առաջ պէտք է տեղեկութիւն ստանան իրենց թաղի ոստիկանական տեսչութենէն (Փարիզի եւ Սէնի համար), կամ քաղաքապետութենէն, կատարելի ձեւակերպութեանց մասին:

ՍՏԱՑԱԾ ԵՆՔ ՀԵՏԵՒԵԱԼ ԳՈՒՄԱՐՆԵՐԸ

— • —

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՑՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

Մ. Սարգսեան, Շավիլ	25
Տէր եւ Տիկ. Ջիլճեան, Մարսէյլ	25
Ներսէս Խաչիկեան, Վիէն	10
Գումար՝	60

ԿՈՄԻՏԱՍ ՎՐԴ.Ի ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Տէր եւ Տիկ. Ջիլճեան, Մարսէյլ	25
Նոյ. 26 ի գումարը	757
Ընդհ. գումարը՝	782

Կը խնդրուի ստանալ համապատասխան ընկալագիրով:

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ԴԱՐՁԵԱԼ ՉԷԶՈՔՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻՒ

—ɔ—

Պ. Մ. Մալումեանի ատենապետութեամբ Հ. Մ. Ը. Մ.ի Փարիզի մասնաճիւղի կազմութեան օրէն ի վեր շըռնդալից յայտարարութիւններ կարդացուեցան մամուլի մէջ, որոնցմով հանրութեան կը հաղորդուէր.

Ա.— Բացարձակ չէզոքութիւն:

Բ.— Ոչ մէկ հանդէսի մասնակցութիւն:

Գ.— Միայն սփոռ, գնդակ խաղալ, գունդ նետել, սկաւառակ նետել, նիզակ նետել, վազել, ցատկել եւն.:

Փարիզի մասնաճիւղին վերջին յայտարարութիւնը մայիս 28ի տօնին իրենց մասնակցութիւնը բերած չըլլալը կը հաղորդէր: Հակառակ անոր որ այդ քայլը դէմ էր շրջանային վարչութեան մեծամասնութեամբ անցուցած մէկ որոշումին, մենք այդ ոտնահարումին մէջ պախարակելի գտանք միմիայն յայտարարութեան գռեհիկ ձեւն ու ոճը, քանի որ պաշտօնական մարմինէ մը կը բխէր որպիսին է կարծենք Հ. Մ. Ը. Մ.ի մասնաճիւղի մը ընդհ. ժողովը:

Արդ, նոյ. 29ի տօնին մասնակցողներու կարգին կը կարդանք Փարիզի մասնաճիւղին անունը:

Կը հարցնենք,—

Մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը որո՞ւ չե՞ց բոլոր հանդէսներուն մասնակցիլ:

Եթէ այո՛, ոչ մէկ առարկութիւն. կ՚ողջունենք ձեզ, բայց կ՚ուզենք այդ որոշումն ալ իմանալ մամուլով:

Եթէ ոչ, մեր պարտականութիւնն է, յանուն Ֆրանսայի շրջանի սկաուտներու եւ գայլիկներու եւ որպէս Հ.Մ.Ը.Մ.ի սկաուտական ճիւղի պատասխանատու, առ այժմ քաղաքավարաբար բայց եւ խուռն կերպով բողոքել չէզոքութեան այսքան միակողմանի ըմբռնումին դէմ:

Հ. Մ. Ը. Մ.ի սկաուտները համաձայն Շրջ. Վարչութեան որոշման՝ իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն բոլոր ազգային հանդէսներուն ունեցող տօներու եւ հետեւաբար իրենց լիակատար մասնակցութիւնը պիտի բերեն նոյ. 29ի տօնին:

Սկաուտական կազմակերպութեան չէզոքութեան ճամբան, թերեւս փուշոտ, պիտի քալէ ուղղամտօրէն եւ անսայթաք, յաւակնութիւն ունենալով նոյն իսկ ցոյց տալու բոլոր ոչ քաղաքական կազմակերպութեանց ազգովին ապրելու լաւագոյն կերպը:

Եւ մեր միակ վարձատրութիւնը պիտի ըլլայ հայ ժողովուրդի բոլոր խաւերու հանդէպ այս եղբայրական եւ համերաշխ կեցուածքին առթիւ մեր զգալիք ներքին գոհունակութիւնը:

Ի դիմաց Ֆրանսայի շրջ.ի Հ.Մ.Ը.Մ.ի սկաուտներու շրջանային պետ՝

ՎԱԶԳԷՆ ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆ

** 1794էն մինչեւ 1934ը, այսինքն 140 տարիներու ընթացքին, 1586 անուն պարբերականներ ունեցած ենք աշխարհի բոլոր մասերուն մէջ, որոնցմէ 173 օրաթերթ, 280 ամսագիր եւ 289 շաբաթաթերթ: 1586 հրատարակութիւններէն 1366ի կէսէն քիչ մը պակաս հազիւ մէկ տարի կեանք ունեցած են: Մեր ամէնէն երկարակեաց պարբերականը եղած է «Աւետաբեր» կրօնական շաբաթաթերթը: Հրատարակուած է 61 տարի եւ դադրած է 1915 թուին: Իսկ 93ամեայ մէկ ամսագիր ունեցած ենք որ կը հրատարակուի մինչեւ այսօր Վենետիկի մէջ «Բազմավէպ» անունով:

կատարեու համար։ Իր պատմութեան համաձայն, մեծ մտահոգութիւն կը տիրէ հաղորդակցութեանց խզման առթիւ։

Ուրիշ բազմաթիւ դատալիքներ կը պատմեն թէ հիւանդներու եւ վիրաւորներու թիւը վրդովիչ համեմատութիւններ կը կազմէ իտալական բանակին մէջ։ Ոչ – պաշտօնական լուրերու համաձայն, Հապէշներու յարձակումի դիմադրութիւնը վերջին երկու շաբաթներու միջոցին՝ արդէն իսկ 5000 զինուոր արժած է Իտալիոյ, թէեւ կանոնաւոր ճակատամարտներ չեն մղուած տակաւին։ Հապէշական հրոսախումբերը մեծ յաջողութեամբ կը գործեն, միշտ սպառնալով հաղորդակցութեանց գիծերուն։

Հաւանական է որ կայսրը ռազմաճակատ երթայ մօտերս, եւ ստանձնէ ընդհանուր հրամանատարութիւնը, համաձայն աւանդական սովորութեան։

Ճափոն զինու զօրութեամբ կը պաշտպանէ Հիւսիսային Չինաստանի նոր պետութիւնը

Իբրեւ պատասխան չինական կառավարութեան այն հրամանին որ կը յանձնարարէր ձերբակալել Հոփէյի ինքնավար պետութեան նախագահը, ճափոնական բանակը անմիջապէս գրաւեցին երկաթուղին եւ կառախումբերը, որպէսզի Չինացիները չկարենան որ եւ է շարժում կատարել։ Միւս կողմէ ճափոնական զօրքը յառաջ կը խաղայ դէպի Փէքին, Չինաստանի հին մայրաքաղաքը, որ ապահովաբար պիտի դառնայ գլխաւոր քաղաքը ծրագրուած նոր պետութեան, հինգ նահանգներով։ Ճափոնական զօրքը հազիւ 25 քիլոմեթր հեռու է Փէքինէն։ Միւս կողմէ շարունակ նոր զօրք կը հասնի Թիէնցին, իսկ բանակցութիւնները ··· կը շարունակուին չինական կառավարութեան եւ ճափոնական դեսպանին միջեւ։

Գերմանիա պատուար համայնավարութեան դէմ

Հիթլէր հետեւեալ յայտարարութիւններն ըրաւ ամերիկեան գործակալութեան մը տնօրէնին.

— «Գերմանիա արեւմուտքի պատուարն է համայնավարութեան դէմ եւ անոր դէմ պայքարած ատեն, քարոզութեան պիտի պատասխանէ քարոզութեամբ, ահաբեկման՝ ահաբեկումով, բռնութեան՝ բռնութեամբ։ Գերմանիոյ մէջ գործող բոլոր բոլշեւիկները Հրեաներ եղած են։ Գերմանիա հազիւ քանի մը մղոն հեռաւորութիւն ունենալով խորհրդային Ռուսաստանէն, ստիպուած է մշտապէս պաշտպանողական միջոցներ ձեռք առնել այս գլխաւորաբար հրեայ խռովարարներուն դէմ։

«Առաջնորդ»ը խօսելով գերմանական բանակին վերակազմութեան մասին, շեշտեց թէ «Գերմանիա առաջնակարգ պետութիւն մըն է եւ իրաւունք ունի առաջնակարգ բանակ մը պահելու»։ Բացատրեց նաեւ թէ Գերմանիա երբեք չպիտի հրաժարի իր գաղթային պահանջներէն։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ԹԱԳԱՒՈՐԸ ընդհ. ներում պիտի շնորհէ 140 քաղաքային եւ 438 զինուորական բանտարկեալներու, որոնք դատապարտուած են անցեալ մարտի ապստամբութեան հետեւանքով։ Ցանկին մէջ կը գտնուին նաեւ Վենիզելոս եւ Զօր. Փլասթիրաս, բայց Զօր. Քոնտիլիս բոլորովին հակառակ ըլլալով, մերժեց ստորագրել։

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԴԵՍՊԱՆԸ առջի օր նոր տեսակցութիւն մը ունեցաւ Պ. Լավալի հետ, հապէշական հարցի եւ պատժական տնօրինութեանց մասին։

ՄԵԾԱՀԱՐՈՒՍՏ ԳՈՐԾԱՐԱՆԱՏԷՐ Տիժառաէնի կինը խեղդուած գտնուեցաւ բաղնիքին մէջ։ Վիզէն չուան մը անցուցած էին։ Ամուսինը կը փնտռուի։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՊԱՆԵՕ-ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» Ենթակոմիտէի դասախօսական ընդհ. ժողովը վաղը Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, 9 Րիւ Մատամ Գիւրի, Պանեօ։

ՎԱՐԴԱՆ Ենթակոմիտէի ընկերական ընդհ. ժողովը վաղը Շաբ. երեկոյ ժամը 8.30ին ընկեր Ճիհանեանի բնակարանին մէջ, Առնուվիլ-լէ-Կոնէս։ Կը հրաւիրուին Հրայր, Ռազմիկ եւ Ցաւրոս խումբերու բոլոր ընկերները։ Օրակարգ ընտրութիւն Կոմիտէի։

Գաւառ

ՊՈՄՕՆԻ (Մարսէյլ) Ջաւարեան Ենթակոմիտէի ընդհ. ընկերական ժողովը այսօր Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին ծանօթ հաւաքատեղին։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Իշխան» Ենթակոմիտէի հերթական ժողովը վաղը Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին սովորական հաւաքատեղին։

ԿՐԸՆՈՊԼԻ Նժդեհբայրեան Կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները վաղը Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին «Մուրատ» Ակումբին մէջ։ Բացակաները նկատի կ'առնուին։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Ռոստոմ» Ենթակոմիտէի և «Քրիստափոր» խումբի ընդհ. ժողովը այս Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին սովորական հաւաքատեղին։ Կարեւոր օրակարգ։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Վահագն» խումբը ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին Պատ. Միութեան գրադարանը։ Տեղի կ'ունենայ նոր ընկերներու մկրտութիւնը։

ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶ ՓԼԱՍ ՏԷ ՖԷԹԻ ՄԷՋ

Ընդառաջ երթալով հայ ծնողներու խնդրանքին Դեկտ. 1ին տեղի կ'ունենայ բացումը գողթան Մանկապարտէզի, 45, rue du Pré St. Gervais շէնքին մէջ, Փարիզ (19)։ Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Հինգշաբթի եւ կիրակի օրերը։

Կը հրաւիրուին հայ ծնողները արձանագրել տալ իրենց երախաները մինչեւ Դեկտ. 1։ Դիմել՝ Տիկ. ՔՐՄՈՅԵԱՆի, 39, rue Campans, առաջին յարկ. Փլաս տէ Ֆէթի մեթրոյին մօտ։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ վասպուրականի Հայր. Միութեան ընդհ. ժողովը այս Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին, Պար տը լա Փօսթի սրահին մէջ։ Անդամ եւ ոչ անդամ հայրենակիցներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։ Կարեւոր օրակարգ։

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԼԻՈՆԻ «Համազգային»ի Վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամները այս Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին 181 Գուր Լաֆայէթի ներքնասրահը, կարեւոր եւ ընթացիկ խնդիրներու շուրջ խորհրդակցելու համար։ Ներկաներու թիւը օրինաւոր պիտի համարուի։

ՖՐ. Կ. Խաչի Լիոնի մասնաճիւղի ընդհ. անդամական ժողովը տեղի կ'ունենայ այս Կիրակի կէս օրէ յետոյ ժամը 3ին «Զարդարեան» Գրադարանին մէջ, 181 Գուր Լաֆայէթ։ Ներկաներու թիւը օրինաւոր պիտի համարուի։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Կը փնտռեմ բարեկամս Պարտիզակցի Իսրայէլ Ստեփանեան, ատաղձագործ, կնոջ անուն՝ Պէատրիս, աղջիկը՝ Սրբուհի, տղան՝ Օննիկ։ Պատերազմէն առաջ կը գտնուէր Ֆրանսա։ Զինադադարին մեկնեցաւ Պոլիս, իսկ Քէմալական շարժման ժամանակ վերադարձաւ Ֆրանսա։ Իմացնել Mihran Hadji Bogossianի, Tailleur, 6, Rue François Garcin, Lyon (Rhône) France.

— Կը փնտռեմ եղբայրս Յովհաննէս եւ քոյրս՝ Թուրվանտայ Տէրտէրեան (Վարի Հաւրիկցի, Զարսանճաղ) որոնք նախապէս կը գտնուէին Հայաստան, բայց այժմ կը կարծուի որ անցած են Պարսկաստան։ Կը խնդրուի իրենց հասցէն հաղորդել իրենց եղբօրը՝ Խաչատուր Տէրտէրեանի, 21 Bld. Beaumont, St. Julien. Marseille, France.

Կը խնդրուի Պարսկահայ թերթերէն արտատպել։

Le Gérant: H. STEPHAN

17, Rue Damesme, PARIS (13) Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (13)

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Անգլ. բնագրէն թարգմ. Ժ. Հեղինակուհի՝ ԷԿԱԹԱ ՔՐԻՍԹԻ

Վախցայ որ Տիկին էքրօյտ նորէն պիտի սկսէր խօսիլ ժառանգութեան խնդրին շուրջ։ Այնպէս որ աճապարեցի նիւթը փոխել եւ անմիջապէս յիշեցի անունը նոր բանջարեղէնի մը որուն մասին բաներ մը կարդացեր էի առտուն՝ «Տէյլի Մէյլ»ի մէջ։ Տիկին էքրօյտ պարտիզպանութենէ բան չի հասկնար, բայց կին մըն է որ կ'ուզէ ցոյց տալ թէ տեղեակ է օրուան լուրերուն. ան ալ «Տէյլի Մէյլ» կը կարդայ։ Հետեւաբար կրցանք բաւական ժամանակ շարունակել մեր խօսակցութիւնը մինչեւ որ էքրօյտն ու իր քարտուղարը ներս մտան. ճիշդ այդ վայրկեանին ծառան իմացուց թէ սեղանը պատրաստ է։

Ընթրիքին, ես նստած էի Տիկին էքրօյտի եւ Օրիորդ Ֆլօրայի մէջտեղը։ Պլընթ՝ Տիկինին քովն էր, իսկ քարտուղարը հազարապետին աջ կողմը։

Մեր ճաշը շատ ալ հաճելի չանցաւ, էքրօյտ մտացրաղ կ'երեւար եւ գրեթէ բան մը չկերաւ։ Կը խօսէինք միայն Տիկին էքրօյտը, քարտուղարն ու ես։ Ֆլօրան ազդուած էր հօրեղբօրը տխուր վիճակէն, իսկ հազարապետը սովորականին պէս լուռ էր։

Ընթրիքէն անմիջապէս յետոյ էքրօյտ թեւս մտաւ եւ զիս առաջնորդեց իր աշխատանոցը։

— Սուրճը առնելէ ետքը այլեւս մեզ չպիտի խանգարեն, ըսաւ ան. քարտուղարիս ըսած եմ որ այդ մասին ուշադրութիւն ընէ։

Առանց յայտնի ընելու հետեւեցայ իր շարժումներուն։ Չափազանց յուզուած վիճակի մէջ էր։ Քանի մը անգամ վեր, վար պտտեցաւ սենեակին մէջ ու երբ ծառան սուրճերը բերաւ, էքրօյտ բազկաթոռին մէջ նետուեցաւ։

Հանգստաւէտ սենեակ մըն էր այդ աշխատանոցը. գրքի դարակներ շարուած էին պատերուն եղերքը. խոշոր ու կաշեպատ աթոռներ կային. պատուհանին մօտը կար թուղթերով լեցուն գրասեղան մը։ Կլոր սեղանի մը վրայ կը տեսնուէին զանազան լրագիրներ ու ամսաթերթեր։

— Նորէն սկսաւ այն ցաւը զոր կ'ունենայի ամէն ճաշէ յետոյ, ըսաւ ան սուրճը խմելով. սա դեղահատներէն տուր ինծի դարձեալ···

Կ'ուզէր այն տպաւորութիւնը ձգել թէ բժշկական խորհրդակցութեան համար կանչած էր զիս. շատ զարմացայ, թէեւ ըստ այնմ կատարեցի իմ դերս։

— Մտքէս ալ անցաւ. միասին բերած եմ արդէն···

— Ապրիս, տուր նայիմ···

— Պայուսակիս մէջն են, դուրսը՝ բակին մէջ···

էքրօյտ կեցուց զիս.

— Զանգակը մի առներ. Փարքըրը թող բերէ··· Փարքըր, բժիշկին պայուսակը բեր···

— Շատ լաւ, պարոն.

Ծառան դուրս գնաց. խօսելու կը պատրաստուէի երբ էքրօյտ անհամբեր շարժում մը ըրաւ.

— Ոչ տակաւին. սպասէ, չե՞ս տեսներ, այնքան ջղայնացած եմ որ չեմ կրնար ինքզինքս զսպել···

Յայտնի էր իր գրգռութիւնը. մտահոգ էի. վտանգաւոր նախազգացումներ ունեցայ։ Ինքն էր որ սկսաւ խօսիլ նորէն։

— Նայէ սա պատուհանը գոց է՞, ըսաւ։

Զարմացայ բայց պատուհանին քովը գացի. դուրսի պէս բացուող տեսակներէն չէր ան, այլ շուանով վեր քաշուող պատուհան մը։ Թաւիշէ ծանր վարագոյրներ կախուած էին անոր առջեւ, բայց պատուհանին վերի մասը բաց էր։

Ծառան պայուսակս ներս բերաւ այդ վայրկեանին։

— Գոցեցի, ըսի եւ աղէն եկայ.

— Կղպանքն ալ անցուցի՞ր···

— Այո, այո, ի՞նչ է պատահեր էքրօյտ···

Ծառան հեռացեր էր, այլապէս չըպիտի ընէի այդ հարցումը։

էքրօյտ վայրկեան մը սպասեց ու յետոյ ըսաւ.

— Սարսափելի կացութեան մէջ եմ, Շէփըրտ. ձգէ այդ դեղահատները, դիտմամբ ըսի որովհետեւ ծառան այստեղ էր··· եկուր, հոս նստէ··· դուռն ալ գո՞ց է···

— Այո, մարդ չիմանար, հոգ մի ըներ···

— Շէփըրտ, մարդ չի գիտեր թէ ինչ վիճակի մէջ եմ քանի մը ժամէ ի վեր. եթէ քարուքանդ եղած տուն կայ, ան ալ իմ տունս է··· Րէլֆին խնդիրը բան մը չէ, այդ մասին չէ որ պիտի խօսինք այժմ··· աւելի կարեւորը կայ··· չեմ գիտեր ինչ պիտի ընեմ, ինչպէս մէջէն պիտի ելլեմ··· եւ ընելիքս ալ շուտով որոշելու եմ···

— Ի՞նչ կայ···

էքրօյտ լռեց քանի մը վայրկեան։ Զէր ուզեր խօսիլ։ Յետոյ բերանը բացաւ եւ հարցումը զոր ըրաւ ինծի, չափէն աւելի անսպասելի էր. ապշեցայ.

— Շէփըրտ, էշլի Ֆէրըրսին վերջին հիւանդութեան ատեն, անոր բժիշկը դուն էիր, այնպէս չէ՞···

— Այո, ես էի···

Իր յաջորդ հարցումը աւելի դժուարութեամբ արտասանեց։

— Կասկածեցա՞ր երբեք, մտքէդ անցուցի՞ր թէ անիկա··· թունաւորուած կրնար ըլլալ···

Պահ մը լռեցի. յետոյ որոշեցի պատասխանել։ Րօճըր էքրօյտը քաղաքին մէջ չէր վերջապէս։

— Շիտակը ըսելով այն ատեն որ եւ է կասկած չունէի, բայց անկէ ի վեր քրոջս մէկ շատախօսութիւնը կասկած արթնցուց մէջս··· չեմ կրնար մոգէն հանել··· բայց, սա ալ ըսեմ որ կարծիք որ եւ է հիմ չունի···

— Թունաւորուած էր, ըսաւ էքրօյտ։

— Ո՞ր կողմէ, հարցուցի.

— Կնոջը։

— Ո՞վ ըսաւ։

— Կինը···

— Ե՞րբ···

— Երէկ··· Աստուած իմ, երէկ··· բայց կարծես տասը տարի առաջ ըլլար։

Չխօսեցայ. էքրօյտ շարունակեց.

— Գաղտնաբար քեզի կ'ըսեմ. մարդ պէտք չէ իմանայ, Շէփըրտ. քու խորհուրդիդ պէտք ունիմ. մինակս չեմ կրնար տանիլ այս ծանր բեռը. ինչ պէս ըսի, չեմ գիտեր ինչ պիտի ընեմ···

(Շար.)

■ LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE ■

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Clacière 15 – 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

SAMEDI
30
ՆՈՅԵՄԲԵՐ
ՇԱԲԱԹ
30 Novembre
1935

11 ՏԱՐԻ — 11e Année No. 2975

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿԵՑԻ ԽՕՍՔ

ՏԱՍՆԸՀԻՆԳ ՏԱՐԻ ԿԱՐՄԻՐ ԴՐՕՇԻ ՏԱԿ

Դեկտ. 2ին կը լրանայ Հայաստանի խորհրդային իշխանութեան 15ամեակը: Ժամանակաշրջան մը՝ հարուստ բազմաթիւ կարեւոր անցքերով:

«Հայաստանասէր»ներուն ձգելով այս 15ամեակին սաղմոսերգութեան բաժինը, իսկ պատմութեան դատաստանին՝ անոր ներկայացուցած բարիքն ու չարիքը, փորձենք վերլուծել կարգ մը անվիճելի եւ ակներեւ իրողութիւններ:

Անարդարութիւն է ամէն բան սեւ տեսնել, կամ երեւոյթներն ու դէպքերը դատել 10–15 տարի առաջուան գիտելիքներով: Տասնըհինգամեակը դրական հետքեր ալ ձգած է, որոնց արձանագրութեան մէջ որ եւ է վարանում չունեցաւ մեր մամուլը, ամենօրեայ եւ պարբերական:

Եւ թող թոյլ տան անգամ մը եւս յիշեցնել թէ, ոչ մէկ հոսանք եւ մամուլ այնքան կամք եւ նախանձախնդրութիւն ունեցան լրջօրէն հետեւելու, օրը օրին արձանագրելու Հայաստանի չարն ու բարին, որքան Դաշնակցութիւնն ու իր մամուլը: Մէջտեղն են թերթերու հաւաքածոները, եւ կարելի է գտնել ծուռն ու շիտակը:

Առաջին բացասական եւ տխուր իրողութիւնը որ աչքի կը զարնէ 15ամեակին առթիւ, Երեւանի պետական – վարչական կշիռին անկումն է: Տկարացում ոչ միայն դուրսէն, այլ եւ ներսէն:

Կը թուի թէ Մոսկուա կամ Թիֆլիս եւ Բագու յատուկ ծրագիր մը մշակեր էին, տարուէ տարի թեւատելու եւ փետրաթափ վիճակի մը վերածելու համար Երեւանի խորհրդային իշխանութիւնը:

Ուրիշ ի՞նչպէս կը բացատրէք այն իրողութիւնը, որ մինչ հեղինակաւոր տարրեր կ՚իշխեն Վրաստանի եւ Ատրպէյճանի մէջ, մեր մինուճար հայրենիքին ճակատագիրը յանձնուած է նշանաւոր ոչնչութիւններու:

Ասպարէզէն եւ Երեւանէն քշուած են նոյն իսկ այն ղեկավարները, որոնք հիմը դրին Հայաստանի խորհրդային իշխանութեան:

Ո՞ւր են Լուկաշինները, Սաքօները, Աշոտ Յովհաննիսեանները, Կարինեանները, Կոստանեանները, Մելիք – Յովսէփեանները, Կասեանները, Ս. Տէր Գաբրիէլեանները եւ մնացեալը, նոյն իսկ խրտուիլակ Երզնկեանը, որոնք նոյնքան մոլեռանդօրէն լծուած էին սա տկլոր ժողովուրդն ու երկիրը կարմրցնելու, խակական «պրոլետարիատ»ի վերածելու անփառունակ առաքելութեան:

Եւ ո՞վքեր են որ կ՚իշխեն, այսօր, Երեւանի մէջ, անոնց աւերակներուն վրայ ...

Տարիներ առաջ մարդիկ պարծանքով կը յիշէին թէ յանուն Անդրկովկասի Մոսկուայի մէջ նստած է Հայ մը, Ս. Տէր Գաբրիէլեան, իբրեւ առեւտրական կամ դիւանագիտական ներկայացուցիչ եւ հեղինակաւոր մարդ:

Մոսկուան եւ Անդրկովկասը այդ շնորհն ալ շատ տեսան «ազատ եւ հաւասարազօր» Հայաստանի համար, եւ այսօր Մոսկուայի մէջ կը փայլին Վրացիները:

Տարիներ առաջ, նոյնքան հպարտութեամբ կ՚արձանագրուէր Հայաստանի ներկայացուցիչին տիրական մասնակցութիւնը Անդրկովկասի դաշնակցային կառավարութեան մէջ, իբրեւ հերթական նախագահ:

Այսօր ամն Մուսաբէգովի մականն է որ կը տիրապետէ Թիֆլիսի մէջ, հովանաւորութեամբ Վրաստանի:

Մինչեւ անգամ կուսակցական ղեկավարութեան տեսակէտով, երեք հանրապետութեանց մէջ Հայաստանը կը ներկայացնէ միջանկեալ, զանցառելի դիրք մը, Անդրկովկասի Երկրային կոմիտէին գլուխն անցած ըլլալով Վրացի մը, ամն Բերիա, խակական Ստալինիկ:

Տակաւին չենք խօսիր բուն քաղաքական – դիւանագիտական ասպարէզի, օրինակ արտասահմանի դեսպանութեանց եւ հիւպատոսութեանց մասին, ուր նոյնքան տժգոյն է պատկերը: Իրողութիւն է որ այս ճակատին վրայ եւս հայ բոլշեւիկին կուտան «մասնագիտական» պաշտօն, բուն բառով՝ չինովնիկի դեր:

Մի պարծենաք թէ կարեւոր դեսպանութիւններ կը վարեն Գարախան (Էնկիւրի) եւ Դաւիթեան: Ռուսեր կամ ուրիշներ կան որ շատ աւելի ծանօթ են հայկական կեանքին, քան այս երկուքը:

Եւ յիշեցէք թէ հանգուցեալ Պապ Ալին ալ այսպիսի բարձր պաշտօններ կը շնորհէր Արթին փաշաներու, Նորատունկեաններու, Գույումճեան փաշաներու, Միսաք էֆէնտիներու կամ Հալաճեաններու, եւ անոնք միջոցը կը գտնէին ծառայելու երկու «տէրանց», այսպէս կամ այնպէս:

Եւ խորհի՛լ թէ առնուազն կէս միլիոն տարագիրներ ունինք արտասահմանի մէջ, կարօտ՝ գոնէ բարոյական պաշտպանութեան:

Այստեղ ալ, հայ բոլշեւիկ – չինովնիկները ամէն բանէ առաջ աշխարհաքաղաքացի գործակալներ են, միշտ ի հաշիւ օտարին եւ մեծաւորին:

Երբ այսքան հարթ – հաւասար գետնի մը վերածեր են հայկական ղեկավարութիւնը, Երեւանէն մինչեւ Թիֆլիս եւ Մոսկուա ու մինչեւ արտասահման, դժուար չէ գտնել եւ յանգիլ տրամաբանական եզրակացութեան:

Եւ ատոր համար է որ, մինչ Դաշնակցութիւնը թարգման հանդիսանալով Հայկական Արտասահմանի տենչերուն, պետական գործ կը պահանջէ Երեւանէն, կը պահանջէ առաւելագոյն օգուտը քաղել հաստատուած կարգուսարքէն, մարդիկ աչք ու ականջ փակած, կուտան մէկ պատասխան. — «Կրա՛կ տեղացէք» ...

Ու մինչ Վրաստանն ու Ատրպէյճանը կը ծաղկին նոյն կարմիր դրօշին տակ, Հայաստանը կը տուժէ ընդվզեցուցիչ յարատեւութեամբ:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Պ. ԼԱՎԱԼ ՎՍՏԱՀՈՒԹԻՒՆ ՇԱՀԵՑԱՒ 120 ՁԱՅՆՈՎ

Ազգ. կազմակերպութեանց խնդիրը՝ երեքշաբթի

Ձախակողմեանները չէին համաձայնած

Արմատականները վերջին պահուն բաժնուած ըլլալով ընկերվարական - համայնավար միացեալ ճակատէն, Պ. Լավալ յաջողեցաւ վստահութեան քուէ շահիլ հինգշաբթի օր, 225ի դէմ 345 ձայնով, ինչ որ կը նշանակէ 120 քուէի մեծամասնութիւն:

Ինչպէս գրած էինք երէկ, մեծ խրարանցում կը տիրէր երեսփ. ժողովի շրջապատին մէջ, ներսը թէ դուրսը: Ոստիկաններու եւ շրջուն պահակներու պատկառելի բազմութիւն մը կը հսկէր բարեկարգութեան: Կէս օրէն յետոյ անընդհատ անձրեւ կը տեղար, այնպէս որ բազմութիւնն ալ հետզհետէ նօսրացաւ: Ոստիկաններ եւ շրջուն պահակներ դիրք բռնած էին նաեւ քաղաքին զանազան կէտերուն վրայ, ի նախատեսութիւն ցոյցերու, բայց որ եւ է բան չեղաւ:

Երբ նիստը բացուեցաւ, վարչապետը պայքարի ազդանշանը տուաւ կարճ եւ ազդու յայտարարութեամբ մը.— «Կառավարութիւնը կը պահանջէ անմիջապէս ձեռնարկել իր ելմտական քաղաքականութեան վիճաբանութեան եւ յետաձգել ուրիշ ամէն հարցապնդում»: Այս առթիւ աւելցուց.

— «Կառավարութիւնը չի խուսափիր որ եւ է վիճաբանութենէ կամ պատասխանատուութենէ: Որոշուած է ազգ. կազմակերպութեանց խնդիրը (Շովէնի տեղեկագիրը) վիճաբանութեան ենթարկել երեքշաբթի օր, ինչպէս եւ ելմտացոյցը, փոխն ի փոխը: Բոլոր ասպարէզներուն մէջ, ելմտական, ներքին, արտաքին, կառավարութիւնը պէտք ունի խորհրդարանին ամբողջ վստահութեան »:

Մինչ ժողովը կը քրթմնջէր եւ ձախակողմեան երեսփոխանները կը բողոքէին, Պ. Լավալ ազդարարեց.

— «Պարտք կը սեպեմ յայտարարել թէ՝ որ եւ է վիճաբանութենէ առաջ, կառավարութիւնը վստահութեան խնդիր կը յարուցանէ»: (Ծափեր՝ աջէն եւ կեդրոնէն, աղմուկներ՝ ձախակողմէն):

Ընկերվարականները եւ համայնավարները որոշած էին տապալել դահլիճը: Իրարու ետեւէ խօսք առին աջակողմեան երեսփոխաններ, կառավարութեան տեսակէտը պաշտպանելու համար: Լէօն Պլում բացագանչեց յանուն ընկերվարական խմբակցութեան.

— «Եթէ այսքան կ՚աճապարէք, ինչո՞ւ այնքան ուշացուցիք երեսփ. ժողովին գումարումը: Ես վստահ եմ որ եթէ կարենայիք հրամանագիր օրէնքով մը պիտի հաստատէիք ելմտացոյցը»:

Պ. Լավալ, որ գիծեր կը քաշէր թուղթի մը վրայ, պատասխանեց բուռն թափով մը.

— Այդպէս ալ պիտի ընէի...

Այդ պատասխանը սաստկացուց ձախակողմեան հոսանքներու զայրոյթը եւ Լէօն Պլում յայտարարեց.

— Կ՚արձանագրեմ այս խոստովանութեան ծանրութիւնը:

Մթնոլորտը այնքան պղտորած էր որ շատեր կը վախնային թէ դահլիճը պիտի իյնայ: Լէօն Պլում շարունակեց.

— «Կառավարութիւնը ի՞նչ ըրած է ապահովելու համար մեր ազատութեանց պաշտպանութիւնը: Բացէ ի բաց դաւադրութիւն մը կը սարքուի հանրապետական օրէնքներու դէմ: Կառավարութիւնը ի՞նչ ըրած է զանոնք պաշտպանելու համար խռովարար կազմակերպութեանց դէմ »:

Յետոյ խօսքն ուղղելով արմատական երեսփոխաններուն, հարցուց.

— Պիտի իյնա՞ք լարուած թակարդին մէջ: Պիտի նահանջէ՞ք փողոցային խռովութեանց եւ սեղանաւորական խուճապներու այս կրկնակ ճնշումին առջեւ »:

Համայնավարներուն ներկայացուցիչն ալ ձայնակցեցաւ Պլումի: Արմատականներուն ճառախօսը բացատրեց թէ իրենք համաձայն են միայն կառավարութեան առաջարկած նախապատուութեան եւ ոչ թէ անոր վարած քաղաքականութեան: « Մենք չենք ուզեր կանխաւ կապել մեր ձեռքերը, կառավարութեան ելմտական եւ տնտեսական քաղաքականութեան մասին կարծիք յայտնելու համար: Մեր տեսակէտն այն է թէ ներկայ պարագաներուն մէջ երկրին շահերուն հակառակ է վիճաբանութեան ուրիշ որ եւ է եղանակ »:

Ուրիշ քանի մը ճառերէ վերջ, ձեռնարկուեցաւ քուէարկութեան, եւ կառավարութիւնը վստահութիւն ստացաւ 225ի դէմ 345 ձայնով: Աջակողմեան երեսփոխանները ծափերով ողջունեցին այս արդիւնքը: Եւ ժողովը անմիջապէս սկսաւ քննել կառավարութեան ելմտական քաղաքականութիւնը:

Ինչպէս բսինք, այս յաջողութիւնը արդիւնք է ձախակողմեան խմբակցութեանց անհամաձայնութեան եւ մէկ ալ այն իրողութեան որ յարմար թեկնածու չունէին նոր դահլիճ մը կազմելու համար:

Նոր փոթորիկ մը կը սպասուի երեքշաբթի օր, ազգայնական կազմակերպութեանց հարցին առթիւ: Այս առթիւ ալ արտակարգ միջոցներ ձեռք պիտի առնուին, բարեկարգութիւնը պահպանելու համար: Կարգ մը թերթեր կը գրեն թէ կառավարութիւնը 10,000ի մօտ հետեւակազօրք եւ չորս հեծելագունդ բերել տուած էր չորեքշաբթի իրիկուն եւ հինգշաբթի առտու, Փարիզի եւ արուարձաններու մէջ եւ թէ հրշէջ կայանները եւ բոլոր զօրանոցները կազմ եւ պատրաստ կը սպասէին, որ եւ է պատահականութեան հանդէպ:

ՖՐԱՆՔԻՆ ԳԻՆԸ ԿՈՏՐԵ՞Լ ՊԻՏԻ ՏԱՆ

Անգլ. թերթի մը սեղանաւորական թղթակիցը կը գրէ.— Պ. Լավալի յաջողութիւնը մեծ գոհունակութիւն պատճառեց սեղանաւորական շրջանակներու մէջ: Կը կարծուի որ եթէ վարչապետը նոյնքան դիւրութեամբ ազատի երեքշաբթի օրուան քաղաքական վիճաբանութիւններէն, կառավարութիւնը աւելի զօրացած ըլլալով, յանդուգն քայլ մը պիտի առնէ.— Արտակարգ ժողովի պիտի հրաւիրէ Երեսփ. ժողովը եւ Ծերակոյտը, շաբաթ օր մը, եւ անոնց պիտի ներկայացնէ ֆրանքի արժեզրկման ծրագիր մը: Այդ կարգադրութեամբ, ֆրանքը կորսնցնելով 12 — 13 առ հարիւր, հաւասար դծի վրայ պիտի դանուի այն օտար դրամներուն հետ որոնք ոսկեդրամի վրայ հիմնուած չեն:

(Շար.ը կարդալ Գ. էջ)

Կաթող. Նուիրակը անցագրի կը սպասէ

Երուսաղէմի մեր թղթակիցը կը գրէ նոյեմբեր 22 թուակաւնով.—

Կաթող. նուիրակը դեռ կը մնայ Երուսաղէմ: Անցագրի դժուարութիւններու պատճառով յետաձգուած է Անթիլիաս ուղեւորութիւնը: Անցագրի դժուարութիւն կը ցուցնէ Լիբանանի կառավարութիւնը: Դիմում կատարուեցաւ Պէյրութի ազգ. իշխանութեանց:

Գարեգին արք. ամէն օր հին ձեռագիրներ աչքէ կ՚անցընէ, իսկ երեկոները կը խօսի Միաբանութեան անդամներուն:

ԵՕՐԿԻՈՍ Բ. ԿԸ ՍՊԱՌՆԱՅ ՁԳԵԼ ԵՐԹԱԼ

Հազիւ Աթէնք հասած, Եօրկիոս թագաւորը պաշարուած է բազմաթիւ դժուարութիւններով: Ներման խնդիրը չէ կարգադրուած, քանի որ դահլիճը մեծամասնութեամբ հակառակ է ընդհանուր ներման:

Թագաւորը ուզելով ընդդիմադիր կուսակցապետներու կարծիքն առնել, պալատ հրաւիրեց նախկին նախարարներ Փափանաստասիուն (հանրապետական), Սոփուլիսը եւ Քաֆանտարիսը: Սոփուլիս պատասխանեց թէ հիւանդ ըլլալով յուշագիր մը պիտի ղրկէ: Իսկ միւսները մերժեցին հրաւէրը:

*** Աթէնքէն կը հեռագրեն նոյեմբեր 28 թուակաւնով.— Կացութիւնը բարդացաւ մէկ օրէն միւսը: Զօր. Քոնտիլիս կը յամառի ընդդիմանալ ընդհ. ներման, մանաւանդ աարկելով Վենիզէլոսի եւ ուրիշ երեւելիներու դէմ: Զօրավարը այսօր ազդարարեց թագաւորին թէ ընդհանուր ներումը պատճառ պիտի ըլլայ որ հրաժարին Զօր. Փափաղոս, Զօր. Ռափիսաս, ծովակալներ Էքոնոմու եւ Սաքէլլարիու եւ ուրիշ ականաւոր անձեր, որոնց միջամտութեան շնորհիւ վերահաստատուեցաւ միապետութիւնը: Թագաւորը առանց ազդուելու այս քօղարկեալ սպառնալիքէն, յայտարարեց թէ վճռած է գործադրել ընդհ. ներումը, այլապէս պիտի ձգէ երթայ, եթէ զինուորականները փորձեն միջամտել իր գործերուն: Իր անկախութիւնը ապացուցանելու համար, թագաւորը նոր դահլիճին կազմութիւնը յանձնեց Պ. Կոստանդին Տէմիրճիսի, նախագահ Միութիւն եւ Յառաջդիմութիւն կուսակցութեան: Նոր վարչապետը 61 տարեկան է, ուսուցչապետ՝ համալսարանին մէջ եւ նախապէս եղած է ծովային նախարար: Լաւատեղեակ աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ Տէմիրճիս արդէն լրացուցած է դահլիճին կազմութիւնը: Անկուսակցական դահլիճ մը կազմելով, թագաւորը կ՚ուզէ գլուխ հանել ընդհ. ներման որոշումը եւ պատրաստութիւններ տեսնել նոր ընտրութեանց համար, մինչեւ յառաջիկայ յունուար, զօրացնելու համար իր դիրքը:

Հակավենիզէլոսեան տարրերը ցոյց մը սարքեցին Սինտագմայի հրապարակին վրայ, պալատին դիմաց, սակայն ոստիկանութիւնը արգիլեց:

*** Նախկին նախարար Միխալաքոփուլոս թագաւորին պալատը հրաւիրուած ըլլալով, յանձնարարեց գործադրել ընդհ. ներումը առանց կրճատումներու եւ լուծել խորհրդարանը: Կը հաւաստեն թէ նոր դահլիճը իրաւունք պիտի ունենայ հրամանագիր - օրէնքներ հրատարակելու:

*** Հինգշաբթի օր հոգեհանգիստ կատարուեցաւ 1922 նոյեմբեր 28ին գնդակահարուած հինգ նախարարներու եւ Զօր. Հաճի Անէսթիի համար: Ցալտարիս մօտերս պիտի կատարէ հիմնարկէքը յիշատակարան - մատուռի մը, որ որուն դրամը ապահովուած է թերթի մը հանգանակութեան շնորհիւ:

Իտալիա պարտաւոր է կանխիկ վճարել

Նոր եւ աւելի ծանր հարուած մը տալու համար Իտալիոյ ոսկեդրամի պահեստին, Ազգերու Դաշնակցութեան ելմտական մասնախումբը նոյեմբեր 28ին վճռեց որ պատժարկու պետութիւնները կանխիկ դրամ պահանջեն Իտալիոյ բոլոր գնումներուն համար: Մասնախումբը կը յանձնարարէ նաեւ մերժել որ եւ է առեւտրական վարկ մինչեւ իսկ 15 օրուան համար: Անգլիա, Ֆրանսա եւ Շուէտ հաղորդեցին թէ իրենք արդէն այդպէս կը վարուին: Միւս կողմէ, տնտեսական պատիժներու յանձնախումբը որոշեց լուսաբանութիւններ պահանջել Արժանթինէն, Չիլիէն, Ուրուկուէյէն, Վենեզուէլլայէն, Փանամայէն, Զուիցերիայէն եւ ուրիշ պետութիւններէ, պատժական տնօրինութեանց գործադրութեան մասին:

Կը կարծուի թէ 18երու յանձնախումբին նիստը, որ յետաձգուած էր Պ. Լավալի առաջարկով, պիտի գումարուի դեկտեմբեր 9ին: Քարիւղի, ածուխի, երկաթի, բամպակի եւն. արտածումը արգիլելու համար արդէն իսկ հաւանութիւն յայտնած են Քանատա, Սպանիա, Արժանթին, Խ. Միութիւնը, Հնդկաստան, Իրաք եւ Ֆինլանտա: Ուրիշ տեղեկութիւններ ալ կը հաստատեն թէ այդ նախանիւթերուն արգելքը ապահովուած է արդէն, ժողովէն առաջ:

Ֆրանսա միշտ ոսկի կը կորսնցնէ

Ֆրանսական Փրանքը նորէն տկարացաւ, երբ հետեւանք Պանք տը Ֆրանսի շաբաթական տեղեկագրին, որ 1,364,000,000 ֆրանքի կորուստ մը կը ցուցնէ ոսկիի պահեստին վրայ, մինչեւ նոյեմբեր 22: Այս շաբթու աւելի մեծ կորուստ մը կը սպասուի: Տեղեկագիրէն կ՚երեւայ որ վերջի գումարը աւելցած է 1,521,000,000 ֆրանք: Ասոր վրայ աւելցնելով 30օրեայ փոխառութեանց գումարը, 237 միլիոն ֆրանք, կը հետեւի թէ դրամատունը հարկադրուած է 1,758,000,000 ֆրանք դնել հրապարակի տրամադրութեան տակ, այս նեղ օրերուն: Դրամատան ոսկի պահեստը այժմ կը հաշուէ 69,025,000,000 ֆր.:

«Ուրախ լեր եւ զօրացիր»

Հիթլէրական իշխանութիւնը անցեալ տարի ստեղծեց կազմակերպութիւն մը, «զօրութիւն՝ ուրախութեամբ»: Առջի օր կազմակերպութեան երկրորդ տարեդարձը տօնուեցաւ: Այս առթիւ քարոզութեանց նախարարը բացատրեց թէ կազմակերպութեան շնորհիւ միլիոնաւոր բանուորներ եւ պաշտօնեաներ կրցած են արձակուրդի երթալ դէպի ծով եւ լեռ: Նոյնիսկ պտոյտներ կազմակերպուած են Ատլանտեանի վրայ: Կազմակերպութիւնը գնած է երկու շոգենաւեր, որոնք շարունակ պտոյտի կը տանին խոնարհ խաւերը: Օգտուողներուն մեծ մասը ամսական հազիւ 100 մառք եկամուտ ունին: Յառաջիկային ուրիշ առաւելութիւններ ալ պիտի ընծայուին: Այսպէս, Պերլինցիները պիտի կրնան մէկ շաբաթ ծով երթալ 16 մառքով (100 ֆրանք), ճամբորդութեան ծախքն ալ հաշուելով: Կազմակերպութեան մարզական բաժինը ունի երեք միլիոն անդամներ, որոնց 900,000ը կը հետեւին լողալու, 600,000ը մարմնակրթական վարժութեանց: Տրուած են նաեւ թատերական ներկայացումներ:

ԹՈՒՐՔԻԱ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ ՈՒ ՓՈՐՁԵՐՈՎ

ԵՐԿԱԹԵԱՑ ՑԱՆՑԸ

Թուրքիոյ մէջ, վերջերս տօնուեցաւ հանրապետութեան 12րդ տարեդարձը։

Ուրեմն, տասներկու տարի է որ Թուրքիա կ'ապրի հանրապետական կեանք մը։ Այդ ժամանակամիջոցը շատ չէ պետութեան մը համար։ Բայց արժէքաւոր շրջան մըն է Թուրքիոյ համար, քանի որ այդ քիչ ժամանակամիջոցին մէջ բաւական բան կատարուեցաւ Աթաթիւրքի երկրին մէջ։ Ճիշդ է որ մեծամտութիւնը իր լայն տեղն ունեցաւ հոն։ Նաեւ ադմուկը, ձեւապաշտութիւնը, արուեստական թէ դեռ եւս անարմատ բարեփոխումները եւն.։ Բայց, անկարելի է ժխտել որ ժամանակէն արագ ընթացաւ Թուրքիա, ու պետական, ընկերային, վարչական եւ տնտեսական մարզերու մէջ հաւասարապէս փոփոխութիւններու ենթարկուեցաւ։

Մենք, ամէն անգամ որ ձեռնարկ մը կատարուած է Թուրքիոյ մէջ, մեր կարելիութեանց չափով ջանացած ենք պարզել գործը, բացասականն ու դրականը ցոյց տալով միասնաբար։

Հիմա, որ 12 տարուան շրջան մըն է բոլորուած, կ'ուզենք առանձին, բայց իրենց ընդհանուր գիծերուն մէջ մատնանշել այն բոլորը ինչ որ կատարեցին նոր Թուրքիոյ վարիչները՝ այդ ժամանակաշրջանի ընթացքին։

Սկսինք երկաթուղիներէն։

Կամ՝ ինչպէս Ըսմէթ կը բանաձեւէր առաջին օրէն,— «երկաթեայ ցանց»էն։

Թուրքիա բառը համազօր էր իրարու անհաղորդ քաղաքներու եւ գիւղերու հաւաքոյթի մը։ Եղմէ չատերը ծնած ու ապրած են հոն, ու ծանօթ են այս իրողութեան։

Ըսմէթի դահլիճին առաջին գործն եղաւ երկրին մէջ ստեղծել արագ հաղորդակցութիւն մը, Անշուշտ, չափազանց յանդուգն ծրագիր մըն էր ասիկա։ Կը կարօտէր ժամանակի, բայց մանաւանդ դրամի։ Յանդուգն որովհետեւ Ըսմէթ եւ իր համախոհները կ'ուզէին երկաթուղիները չինել Թուրք դրամով։ Այդ օրերուն, երկիրը, դեռ նոր դուրս ելած երկարատեւ պատերազմներէ, սպառած էր ամբողջովին։ Տնտեսութիւնը խանգարուած, ելմտականը՝ վատթար, ժողովուրդը կիսաքաղց։ Այդ էր պատճառը, որ Ըսմէթի ծրագիրը հանդիպեցաւ բուռն ընդդիմութեան։ Սկզբունքով ոչ ոք դէմ էր։ Չկար Թուրք մը որ չգնահատէր զայն։ Բայց, ինչքան ուժեղ էր ցանկութիւնը, նոյնքան ուժգին էր վարանումը։ Ու մէջտեղ դրուած էին երկու տեսակէտներ։

Առաջին.— Սերունդ մը առանձին՝ անկարող է իր ուսերուն վրայ կրել այդքան ծանր բեռ մը։ Անատոլուն, որ արիւնաքամ է, գրեթէ սոված, մերկ, փլատակ, պատակ չէ վերցնելու, իր կռնակին վրայ, այդքան ծանր ցանց մը։ Շինենք աստիճանաբար։

Երկրորդը.— Մենք այս վիճակին մատնուեցանք՝ ցանց չունենալով։ Վկայ՝ վերջին պատերազմը։ Սահմանէ սահման հեռաւորութիւնները պէտք է իջեցնել իրենց նուազագոյնին։ Պատերազմի մը պարագային պէտք պիտի ունենանք արագ շարժումներու։ Խաղաղութեան պարագային՝ արագ փոխադրութեանց, զարկ տալու համար տնտեսութեան։

Անշուշտ, այս երկու տեսակէտներն ալ հիմնաւոր էին։ Ու երկուքն ալ ունէին իրենց կողմնակիցները։

Ըսմէթ, սակայն, որ միշտ գիտցած է իր կամքը արժեցնել, ընթացք տուաւ իր ծրագրին, խեղդելով կամ անտեսելով առարկութիւնները։ Ու գիծերը սկսան։

1924էն 1935՝ տասնեմէկ տարուան գործ է։ Բայց որքան փոխակերպուած է Թուրքիոյ ներքին հաղորդակցութիւնը։

1924ին Թուրքիոյ մէջ կային երկու տեսակ երկաթուղիներ։ Մէկը՝ այն, զոր պետութիւնը կը բանեցնէր։ Միւսը՝ այն, զոր օտար ընկերութիւններ կը բանեցնէին։

Պետութիւնը կը բանեցնէր 1734 քիլոմեթր երկաթուղի, իսկ օտար ընկերութիւնները՝ 2352 քիլոմեթր։ Ուրեմն, 1924ին Թուրքիոյ երկաթուղիներուն գումարն էր 4086 քիլոմեթր։ Այս թիւը մինչեւ 1932 ունեցաւ մեծ բարձրացում մը։ Շինուեցան նոր գիծեր։ Իսկ օտար ընկերութեանց բանեցուցած գիծերէն մեծ մաս մը գնեց պետութիւնը։ Այսպէս, պետութեան պատկանող գիծերուն գումարը հասաւ 3600 քիլոմեթրի՝ 1932ին։ Իսկ ընկերութեանց կողմէ աշխատցուած գիծերունը՝ 2282 քիլոմեթրի իջած էր։ Գումար՝ 5882 քիլոմեթր։ 1932էն յետոյ այս գումարը կրկին բարձրացում ունեցաւ եւ հասաւ մինչեւ 6200 քիլոմեթրի։ Ալի Չէթին Քայա, որ վերջին տարիներուն, հանրօգուտ շինութեանց գործավար եղաւ, եկաւ իշխանութեան՝ գլխաւոր առաջադրութեամբ մը,— ցանցի ծրագիրը աւելի արագօրէն լրացնել եւ օտար ընկերութեանց ենթակայ գիծերը յաջորդաբար պետութեան սեփականութիւնը դարձնել։

Այժմ, իբրեւ այդպիսին կը մնան՝ Պոլսէն Խուրնէ, Իզմիրէն Աֆիոն եւ Իզմիրէն Սպարթա գիծերը, առանց հաշուելու Հալէպէն Մարտին մեկնող գիծը, որ կը քերէ Թուրքիոյ հարաւային սահմանագիծը։ Մնացեալ բոլոր գիծերը կը պատկանին պետութեան։

Այսպէս, ուրեմն, 11 տարուան ընթացքին Թուրքիոյ մէջ ստեղծուեցաւ, եթէ ոչ շատ խիտ, բայց գոնէ լաւ ցանց մը։ Այսօր, Աթաթիւրքի երկիրը հաստատած է ներքին հաղորդակցութեան արագ միջոց մը, ու իր հեռաւոր սահմանները կապած իրարու։ Սեւ ծովը միացած է Միջերկրականին, եւ Արքիպեղագոսը՝ Կովկասին։ Որպէսզի աւելի որոշ ըլլայ, մտքերու մէջ, այս ցանցին պատկերը, առանձին առանձին յիշենք գիծերը։

Պանտրմա - Պալըքէսիր - Մանիսա - Իզմիր գիծը, որ Մարմարայի եզերքէն կը մեկնի, Փոքր Ասիոյ ծովեզերեայ մասին վրայէն կ'անցնի ու կ'իջնէ Արքիպեղագոս, կազմելով անկանոն շրջանակ մը։ Երկրորդ գիծ մը կը մեկնի Իզմիրէն, կ'անցնի Պիլէճիքէն, Էսկիշէհիրէն եւ Քէօթահեայի մօտ կը բաժնուի երկուքի, մէկը կ'երթայ կը միանայ Պալըքէսիրէն անցնող Պանտրմա - Իզմիր գիծին, իսկ միւսը՝ կ'իջնէ Աֆհիսար, Սպարթա։ Նոյն գիծը, սակայն, Էսկիշէհիրէն կ'երկարի դէպի միջին Անատոլու, կը հասնի Էնկիւրի եւ կ'երթայ Կեսարիա։ Էնկիւրիէն քիչ անդին զայն կը կտրէ ուրիշ գիծ մը որ նոր շինուեցաւ եւ կու գայ Զօնկուլտաք - Էրէյլիէն (Սեւ ծովու ափ) անցնելով Զանկըրըէն։ Այս վերջին գիծը կը շարունակուի իբրեւ այն գիծը զոր քիչ առաջ մատնանշեցինք եւ որ դէպի Կեսարիա կ'երթայ։ Սեւ ծովու ափէն, Սամսոնէն կը մեկնի ուրիշ գիծ մըն ալ, կ'անցնի Ամասիայէն, կը հասնի Սեբաստիա, անկէ՝ Կեսարիա եւ Էնկիւրիէն Կեսարիա իջնող գիծին միացած՝ կը կազմուի այն գիծը որ կ'իջնէ մինչեւ Ատանա։ Ատանա կու գայ նաեւ Պոլիս - Իզմիրէն մեկնող գիծ մը, որուն Աք Հիսարի մէջ կը միանայ Իզմիր - Մանիսայէն մեկնող ուրիշ գիծ մը։ Իսկ Աքհիսարի եւ Քէօթահիոյ միջեւ կայ դարձեալ երկաթուղական կապ մը։ Յիշենք նաեւ Իզմիր - Այտըն - Սպարթա գիծը։ Միջին Անատոլուէն երթալով հայկական նահանգները, կը գտնենք երկու նոր գիծեր, որոնք դեռ կը շարունակուին։ Առաջինն է Սեբաստիա — Կարին գիծը, որ երկու կողմերէն կը շինուի եւ որ կ'երթայ միանալու Կարսին։ Երկրորդը՝ Ատանա - Ճէպէլիպէրէքէթ — Մալաթիա — Խարբերդ գիծը որ կը հասնի մինչեւ Էրկանի (Արղնի), Տիգրանակերտ ու պիտի իջնէ Մարտին, ուր կու գայ նաեւ, ինչպէս վերը ըսինք, Թուրքիոյ հարաւային սահմանը քերող երկաթուղագիծը։ Կը թուի թէ, ցանցի հիմնական ծրագիրը պիտի ամբողջանայ, եթէ Մարտինէն Սղերդ — Վան, իսկ Տիգրանակերտէն Մուշ — Կարին աղեղներ հաստատուին։ Իսկ Վան հասնող գիծը թերեւս երկրորդ աղեղի մը ձեւով տանին մինչեւ Կարս։

Կը տեսնուի, ուրեմն, որ Թուրքիա գիծերու շինութեան տեսակէտէն շատ արագ շարժած է 12 տարուան ընթացքին։ Հանրապետութիւնը զայն օժտած է ցանցով մը։ Եթէ առնէք Թուրքիոյ քարտէսը ձեր առջեւ ու այն ձեւով ինչ ձեւով որ յիշեցինք՝ կարմիր գիծեր քաշէք, պիտի նկատէք որ Թուրքիան երկաթուղիով շրջանակներու է բաժնուած։ Իզմիր - Քէօթահիա - Իզմիր (որուն մէջ երկու փոքր շրջանակներ կան)։ Իզմիր - Պալըքէսիր — Աքհիսար — Իզմիր։ Իզմիր — Աքհիսար — Սպարթա — Իզմիր։ Իզմիտ — Էսկիշէհիր — Էնկիւրի — Զանկըրը — Էրէյլի։ Էրէյլի — Կեսարիա — Սեբաստիա — Սամսոն։ Աքհիսար — Էսքիշէհիր — Էնկիւրի — Կեսարիա — Նիյտէ — Գոնիա։ Սամսոն — Սեբաստիա — Կարին — Կարս։ Կարին — Սեբաստիա — Կեսարիա — Ատանա — Մալաթիա — Տիգրանակերտ։ Կարս — Կարին — Տիգրանակերտ (Հաւանական)։ Ճ. Պէրէքէթ — Մալաթիա — Էրկանի — Մարտին։

Այս գիծերէն զատ, Թրակիոյ մէջ կայ Պոլիս — Խուրնէ գիծը։

Թուրքիոյ երկաթեայ այս ցանցը Ըսմէթ կը նկատէ յաղթանակ մը։

Ան ըսած է.— «Երկաթուղիները ստիպուած էինք մեր դրամներովը շինել, ըրինք»։

Եւ, «երկաթուղիի յաղթանակը Թուրք բանուորին, Թուրք երկրաչափին եւ Թուրք դրամագլուխին յաղթանակն է»։

Եթէ նկատի ունենանք այն դժուարութիւնները, զորս ունէր Թուրքիան, իրապէս յաղթանակ մըն է Թուրք երկաթուղին։ Բայց, մեզի համար գաղտնիք կը մնայ թէ՝ առաջին՝ ո՞վ է յղացողը այդ ծրագրին (Էնկիւրի՞ն թէ Մոսկուան), եւ Մոսկուան նիւթական ի՞նչ բաժին ունեցած է անոր մէջ։ Կարելի չէ ժխտել, անշուշտ, որ Էնկիւրի կորովի եւ յանդգնութեան մեծ բաժին մը դրաւ հոն, եւ, իբրեւ արդիւնք, երկիրը ստացաւ այն, ինչ որ Սուլթաններու օրով դեռ հարիւր տարի չէր կրնար ստանալ։ Մանաւանդ որ ոչ միայն բոլոր նոր գիծերը պետութեան սեփականութիւնն են, այլեւ օտարներու պատկանածներն իսկ կը գնուին հետզհետէ։

Դժբախտաբար, ի ձեռին չունինք ճշգրիտ ցուցակ մը որ մեզի ցոյց տար թէ երկաթուղիները ինչ կ'արժեն երկրին՝ իրենց աշխատանքին մէջ։ Թերթերը քանի մը հեղ գրեցին, օրինակ նոր շինուած գիծերու պարապ երթեւեկի մասին։ Կ'երեւի, այդ ամայի վայրերուն մէջ, Թուրքիա ըստիպուած պիտի ըլլայ տարեկան որոշ գումարներ սպառել՝ երկաթուղիի երթեւեկը պահելու համար։ Բայց, որովհետեւ անոնց կառուցումին գլխաւոր նպատակը զինուորական - պատերազմական էր, ապա ուրեմն այդ յարատեւ ծախքը իր արդարացումը կը գտնէ։

Գիծերը կը ծառայեն նաեւ տնտեսական նպատակներու։ Թուրքիոյ մէջ նահանգներէն մէկը կրնար իր ցորենները, առատութեան պատճառաւ, փտեցնել, իսկ ուրիշ կուսակալութիւն մը քաղցէն տառապիլ։ Հում նիւթեր եւ ստորերկրային հարստութիւններ կը մնային անշահագործելի։ Երկաթուղիները, անշուշտ, պիտի բարեփոխեն այս վիճակը։ Էլազիգի գիծը, որ անցեալ տարի բացուեցաւ, արեւելեան նահանգներու համար կենսական պահանջ մըն էր։ Նոյն տարին մինչեւ Էրկանի։ Հող, ինչպէս ծանօթ է, պղինձի հանք մը սկսած են շահագործել։ Իսկ այդ շահագործումը առանց երկաթուղագծի անկարելի էր, անշուշտ։ Նոյն գիծը հասաւ, ահա, Տիգրանակերտ։ Աֆիոնի գիծը նոր միացաւ Սպարթային։ Նոյնպէս՝ Ֆիլոսը՝ Էրէյլիին։

Այս գիծերէն ոմանք «փոխառութեանց» արդիւնք են։ Կարին - Սեբաստիա գիծին համար եւս կը ձեռնարկուի, մօտերս, փոխառութեան մը, 7 առ հարիւր տոկոսով։ Փոխառութեան առաջին մասը, որ երկու միլիոն ոսկիէ կը բաղկանայ, կարճ ատենուան մէջ լրացաւ։ Երկրորդ մասը, դեկտեմբերին, անշուշտ նոյնքան «ընդունելութիւն» պիտի գտնէր։

Մենք գիտենք սակայն, թէ Թուրքիոյ մէջ այդ «փոխառութիւնները» ինչ ձեւով կը կատարուին։ Ոչ ոք կրնայ խուսափիլ անկէ։ Օտար դրամատուներն իսկ ստիպուած են մեծ բաժիններ վերցնել։

Ի՞նչ անմիջական առաւելութիւններ կրնան ունենալ այս գիծերը։

Առաջին,— ծովափեայ կեանքը հաղորդակից կ'ընեն երկրի խորերու կեանքին։ Երկաթուղին զուգահեռական հոսանք մըն է, որ միտք ու մշակոյթ կը փոխադրէ։

Երկրորդ, երկրին բնական հարստութիւնները արժէք կը ստանան։ Ընդհանրապէս տնտեսական ծրագիրը անոնց երկաթուղիի անխափան կը դառնայ։

Երրորդ, երկրին մէջ կը սկսի առեւտրական - ելմտական կեանքի նոր թափ մը, կապը դիւրանալով երկրին մէջ։

Չորրորդ, կապը կը դիւրանայ նաեւ ուրիշ երկիրներու հետ։ Օրինակ՝ Սեբաստիա - Կարին գիծը կ'ապահովէ Իրանի թրանզիթը։ Իսկ ասիկա պզտիկ նպաստ մըն չէ երկրին համար։

Իսկ ասոնք նպաստներ են, որոնք մեծ դեր կրնան կատարել երկրին բարգաւաճման տեսակէտէն, ձեւափոխելով Թուրքիոյ թէ «ֆիզիքական» եւ թէ մտաւոր ու տնտեսական վիճակը։

Անցնինք, այժմ, հանրապետութեան այլ ձեռնարկներուն։

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ՀՈԳԵՐԸ

ԱՐՀԵՍՏԱՒՈՐՆԵՐՈՒ

Ինքնութեան թուղթի մասին

—չ—

11 օգոստ. 1922ի օրէնքը կ'արգիլէ իբրեւ պաշտօնեայ կամ բանուոր գործածել ո եւ է օտարական, եթէ աշխատաւորի ինքնութեան թուղթ չունի։

10 օգոստ. 1932ի օրէնքին համաձայն կառավարութիւնը կրնայ որոշել օտար աշխատաւորներու համեմատութիւնը զանազան տեսակ առեւտրական եւ ճարտարարուեստական ճիւղերու մէջ։

Եւ վերջապէս 6 փետր. 1935ի օրէնքը ճշդեց բոլոր այն պայմանները, զորս պէտք է լրացնել ձեռք ձգելու համար աշխատաւորի ինքնութեան թուղթը։

Այս երեք օրէնքները հրատարակուեցան պաշտպանելու համար ֆրանսացի աշխատաւորները օտար աշխատաւորներու դէմ։

Սակայն բոլոր այն օտարները որոնք չյաջողեցան ո՛ր եւ է պատճառով ուրիշներու քով աշխատելու արտօնութիւն ստանալ, սկսան աշխատիլ իրենց հաշւոյն, իբրեւ արհեստաւոր եւ կամ «փասոնիէ»։

Կառավարութիւնը նկատեց որ այս կարգի աշխատաւորները տեսակ մը մրցակցութիւն կը ստեղծեն եւ կը վնասեն ֆրանսացի աշխատաւորներուն։

Ահա այս մրցումը արգիլելու համար է որ 8 օգոստ. 1935ի օրէնքով հաստատեց քանի մը տրամադրութիւններ։ Պարզենք անոր գլխաւոր գիծերը.—

Նախ ճշդենք թէ այս վերջին օրէնքին ենթակայ են միայն այն արհեստաւորները որոնք կ'աշխատին իրենց տան մէջ եւ կամ դուրսը, կը ծախեն գլխաւորաբար իրենց անձնական աշխատանքին արդիւնքն եղող առարկաները, ունին իբրեւ օգնական իրենց կինը, հայրը, իրենց զաւակները, թոռները եւ յետոյ աշկերտ մը, պայմանաւ որ այս վերջինը 18 տարեկանէն վար ըլլայ եւ աշխատի կանոնաւոր աշկերտական պայմանագրութեան մը համաձայն.— Այս դասակարգին պատկանող արհեստաւորները կը վճարեն իրենց տուրքը աշխատաւորներու նման (պաշտօնեայ կամ բանուոր), այսինքն իրենց տարեկան շահած դրամին համեմատ, դեղչելով իրենց տնական ծախքերու գումարը։

8 օգոստ. 1935ի օրէնքին երկրորդ յօդուածին համաձայն, վերոյիշեալ պայմաններու մէջ գտնուող օտար արհեստաւորները ստիպուած են ունենալ «արհեստաւոր» (artisan) մակադրութեամբ ինքնութեան թուղթ մը, որպէսզի կարենան շարունակել իրենց արհեստը։ Այս մասնաւոր ինքնութեան թուղթը պիտի նկատուի իբրեւ աշխատաւորի ինքնութեան թուղթ մը եւ ենթակայ պիտի ըլլայ այս վերջինին վերաբերեալ երեք օրէնքներուն զորս յիշեցինք արդէն։

Արհեստաւոր մակագրութեամբ ինքնութեան թուղթեր տրուելու պարագային, խորհրդակցութեան պիտի կանչուին կարգ մը արհեստաւորական մարմիններ։

Կառավարութիւնը իրաւունք ունի որոշելու թէ առեւտրական եւ կամ ճարտարարուեստական տուները պիտի կրնան միայն հարիւրին սաչափ համեմատութեամբ օտար արհեստաւորներու գործ հայթայթել։

Ան իրաւասութիւն ունի նաեւ որոշելու տրուելիք մասնաւոր ինքնութեան թուղթերու քանակը, համաձայն իւրաքանչիւր արհեստի եւ մի ջավայրի։

Բոլոր այն արհեստաւորները կամ «փաթրօն»ները որոնք չեն յարգեր մեր պարզած օրէնքին տրամադրութիւնները, պիտի ենթարկուին որոշ պատիժներու։

Աշխատանքի նախարարութիւնը իր 17 հոկտեմբեր 1935ի զեկոյցով կը տեղեկացնէ թէ արհեստաւորի մասնաւոր ինքնութեան թուղթի վերաբերեալ խնդրագիրներու ստացման համար պէտք եղած առաջին հրահանգները տրուած են նահանգապետներուն։

Միեւնոյն զեկոյցը կ'իմացնէ թէ վերոյիշեալ դասակարգին պատկանող օտար արհեստաւորները ստիպուած են անձամբ ներկայանալ, որոշ թուականէ մը սկսեալ, իրենց բնակավայրի ոստիկանական տեսչութեան եւ կամ քաղաքապետութեան, յանձնելու համար իրենց խնդրագիրը որ պէտք է գրուի դրոշմաւոր թուղթի վրայ։

Խնդրագիրներու ներկայացման թուականը պիտի որոշուի նախարարութեան կողմէ ոստիկանական տեսչութեան դրկուելիք ուրիշ ազդի մը միջոցաւ։

Խնդրագրին պէտք է միացնել կանոնաւորապէս լեցուած հարցարան մը որ պիտի տրուի ոստիկանութեան եւ կամ քաղաքապետութեան կողմէ։

Խնդրագիրը ստորագրողը պէտք է ճշգրիտ տեղեկութիւններ տայ հետեւեալ կէտերու մասին.— 1. Իր Ֆրանսա մտնելուն թուականը, 2. Իր իբրեւ արհեստաւոր աշխատելուն թուականը եւ աշխատութեան տեղը. 3. Առաջ կատարած աշխատանքներու բնոյթը եւ մինչեւ երբ արհեստաւոր, պաշտօնեայ եւ կամ բանուոր աշխատիլը. 4. Իրեն հետ աշխատողներու թիւը, զանազանելով մէկ կողմէն իր ընտանիքին անդամները, եւ միւս կողմէն ընկերը (compagnon) եւ աշկերտը (apprenti)։

Ամէն տեսակ փաստերով պէտք է ապացուցանել տրուած պատասխաններուն վաւերականութիւնը (նամակներ, ապսպրանքի թուղթեր, վարձակալութեան պայմանագրութիւններ, տուրքերու թուղթեր)։

Անհրաժեշտ է վերջին տարուան տուրքի թուղթը ամէն պարագայի տակ միացնել խնդրագրին։

Խնդրագիրը ստորագրողը իրաւունք ունի հաղորդելու ամէն տեսակ թուղթ որ կրնայ նպաստել իր արհեստաւորի ինքնութեան թուղթը ապահովելու եւ արագօրէն տրուելու, (ի նպաստ Ֆրանսայի կատարած ծառայութիւնները, ընդհանուր պատերազմի ընթացքին, ֆրանսական եւ կամ դաշնակից բանակներուն մէջ մատուցած զինուորական ծառայութեան ցանկը)։

Այս կարեւոր ծանօթութիւնները տալէ յետոյ, կը հրաւիրենք մեր ընթերցողները դիմել ուղղակի իրենց ոստիկանատան եւ կամ քաղաքապետութեան (գաւառի մէջ), աւելի մանրամասն տեղեկութիւններ ստանալու համար կատարուելիք ձեւակերպութեանց մասին։

ԻՆՔՆՈՒԹԵԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Այս առթիւ քանի մը խօսք ալ ինքնութեան թուղթերու մասին։

Նոր օրէնքի մը համաձայն, ինքնութեան թուղթերը պիտի նորոգուին 3 տարին անգամ մը եւ զայն նորոգելու կամ ստանալու համար պէտք է վճարել 220 ֆրանք։

Այս գումարը պիտի զեղչուի 35, 29. 75 եւ կամ 5.25 ֆրանքի՝ այն օտարականներուն համար որոնք մէկ կամ աւելի ֆրանսացի զաւակներ ունին, եւ կ'ուսանին Ֆրանսայի մէջ եւ կամ աշխատաւոր դասակարգի կը պատկանին։ Իսկ որ եւ է վճարումէ զերծ կը մնան այն օտարականները, որոնք իբրեւ կամաւոր ծառայած են ֆրանսական բանակին մէջ պատերազմի ընթացքին եւ կամ օտար լեգէոնի նախկին ռազմիկներ են։ Այս վերջիններուն համար օրէնքը կը պահանջէ որոշ քանի մը պայմաններ։

Գ. ՅԱԿՈԲԵԱՆ

ԶՐՈՅՑ

Ֆրանց Վէրֆէլի հետ

(«ՄՈՒՍԱ ԼԵՌ»Ի ՀԵՂԻՆԱԿԸ)

—•—

Երէկ հաղորդած էինք թէ նոյ. 12ին Նիւ Եորք հասած է Ֆրանց Վէրֆէլ, հեղինակը Մուսա Լերան Քառասուն Օրերը գրքին։ «Հայրենիք»էն կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները, իր ժամանման առթիւ.—

Նաւէն դուրս ելլելուն՝ ներկայացանք իրեն եւ ձեռքի ջերմ սեղմումով բարի գալուստ մաղթեցինք։ Օր. Վարդուհի Շիրվանեան գեղեցիկ ծաղկեփունջ մը ներկայացուց Տիկին Վէրֆէլին՝ ամերիկահայ նոր սերունդին կողմէ։ Տիկին Վէրֆէլ խորապէս ըզգածուած՝ շնորհակալութիւններ յայտնեց եւ մեր շնորհալի Օր. Վարդուհին նոյնքան յուզուած բնական եւ անկեղծ ժպիտով մը պատասխանեց։

— Օ՜, մենք Հայերս պարտաւոր ենք ձեզ յայտնել երախտագիտութիւնը այն մեծ գործին համար, որ դուք կատարեցիք...

Ընկեր Զ. Մաթիկեան յանուն Փրէս Բիւրոյին բարի գալուստ մաղթեց Տէր եւ Տիկ. Վէրֆէլին եւ ջերմօրէն սեղմելով ձեռքերը ըսաւ.

—Շատ ուրախ ենք, որ ձեզ մեր մէջ ունենալու հաճոյքը կը վայելենք եւ Հայկական Փրէս Բիւրոյի կողմէն առիթը կ'ունենանք անձնապէս յայտնելու մեր գնահատութիւնն ու խորին շնորհակալութիւնը։ Մեր ժողովուրդը իր աղատագրական շարժումի ընթացքին ունեցած է շատ հերոսական բարեկամներ, որոնք ջանացած են ընել իրենց կարելին մեզ օգնելու համար, սակայն դուք կատարեցիք գործ մը, որ փառապսակն է կատարուած բոլոր աշխատանքներուն եւ սահմանուած է պատմական մնալու։ Ահա թէ ինչո՛ւ ամբողջ հայ ժողովուրդը կը սիրէ ձեզ ...

Պ. Վէրֆէլ, ծայր աստիճան համեստ եւ համակրելի անձնաւորութիւն մը, կրկին սեղմելով ընկերոջ ձեռքը պատասխանեց յուզուած.

— Հայ ժողովուրդը շատ աւելին արժանի է եւ ես ծանօթանալով անոր կատարած հերոսական դէպքերուն ու փառաւոր պատմութեան՝ կատարեցի միայն իմ մարդկային պարտականութիւնս եւ պիտի շարունակեմ կատարել։ Դեռ քանի մը շաբաթ առաջ Վիէննայի մէջ տուի դասախօսութիւն մը՝ նուիրուած Աստուածաշունչի հայերէն թարգմանութեան 1500ամեակին։

Ընկ. Զ. Մաթիկեան հարցուց.

— Որքա՞ն ատեն պիտի մնաք Ամերիկա։

— Մօտ երեք ամիս։ Ներկայ պիտի ըլլամ իմ մէկ թատերախաղի առաջին բեմադրութեան եւ պիտի ջանամ գործերս կարգադրել։

— Կը կարծէ՞ք որ կարելի պիտի ըլլայ «Մուսա Տաղ»ը շարժապատկերի վերածել։

— Իմ ալ ջերմ փափաքն է այդ գործը տեսնել ֆիլմի վրայ, բայց ... Թուրքերը շատ կը հակառակին եւ պատճառներ ունին։ Ես ալ քանի հոս եմ՝ այդ ուղղութեամբ եւս պիտի աշխատիմ...

Տոքթ. Աբգարեան եւս ունեցաւ երկար տեսակցութիւն, որմէ յետոյ Պ. Վէրֆէլ եկաւ հիւրանոց եւ հոն սպասող բոլոր Հայերու ձեռքերը սեղմելով բաժնուեցաւ։

«Նիւ Եորք Հէրըլտ Թրիպիւն» իր նոյեմբեր 13ի թիւով կը նկարագրէ Ֆրանց Վէրֆէլի եւ Տիկ. Վէրֆէլի ժամանումը Նիւ Եորք, գլխաւորաբար ներկայ ըլլալու իր Աստուածաշնչային խաղին՝ «Խոստումի ճանապարհ»ին առաջին ներկայացման։ Մեծանուն բանաստեղծն ու թատերագիրը առաջին անգամն է որ կու գայ Ամերիկա։ Նաւին վրայ Պ. Վէրֆէլ դիմաւորած են գրական, լրագրական եւ հանրային դէմքեր։

Ի մեծ դժգոհութիւն նիւթապէս իրեն օժանդակողներուն, Ֆրանց Վէրֆէլ իր խօսակիցներուն յայտարարած է թէ «Խոստումի ճանապարհ»ը թատերախաղը բնաւ յարմար չէ շարժանկարի վերածուելու։ Ան ըսած է.— «Դիւցազներգական վէպը միայն վիպարատրանքն է ճշմարտութեան։ Ո՛չ, ո՛չ, ո՛չ, «Խոստումի ճանապարհ»ը չէ եւ երբեք յարմարելի չէ շարժանկարներու։ Թող ապրի ան կամ մեռնի ուղղակի իբր խաղ։ Ս. Գրքէ այս «Խոստումի ճանապարհ»ը ինծի համար մեծագոյն գործն է։

Դուք չէք կրնար ապրած ըլլալ այսպիսի խաղի մը առաջին ներկայացումը տեսնելու, առանց քիչ մը դիւրագրգռութեան։ Նորէն կ'ըսեմ, անկարելի դրամական առաջարկներէ, անիկա շարժանկարի համար չէ։ Ճշմարիտ բանաստեղծութիւնն աւելի իրական է քան իրականութիւնը։ Իմ ըմբռնումով «Խոստումի ճանապարհ»ը Աստուածաշունչն առած է իբր աղբիւր բարեկամութեան եւ հանդուրժողութեան, որոնք պէտք է բերուին այսօր հանրութեան առջեւ։

Հեթանոսութեան այս դարուն՝ ինչ որ ջանացած եմ ընել՝ երեւան բերել է ճշմարտութեան, հանդուրժողութեան, սիրոյ եւ ամէն միջոցաւ այն մշակոյթին որ կայ Աստուածաշունչին մէջ։ Այս տեսակէտէն «Խոստումի ճանապարհ»ը խաղ մը չէ որ կը խօսի Աստուածաշունչի մասին, այլ Աստուածաշունչն է որ կը խօսի հեղինակին միջոցաւ։ Անշուշտ, խաղին անձերը կը խօսին Աստուածաշունչին բառերը՝ իմ ազատ քերթողութեամբ։

Ես կը փորձեմ Աստուածաշունչին տալ նոր ձեւ մը, որ բեմին վրայ երբեք փորձուած չէ ասկէ առաջ։ Կը կարծեմ թէ ամէնքը ոչ միայն պիտի տեսնեն այս, այլ պիտի զգան ալ։ Անուագն այս է իմ յոյսը խաղիս առաջին ներկայացման առթիւ»։

Ֆրանց Վէրֆէլ այնուհետեւ իրեն հետ տեսակցողներուն հետ խօսած է ամերիկեան գրականութեան, աւստրիական քաղաքական կեանքի եւ իր յաջող գրքերուն մասին։

«Իմ քաղաքական հաւատամքս է, ըսած է ան, ամենուրեք փնտռել մարդկայնութիւնը եւ խուսափիլ բարբարոսութենէ։ Մենք պէտք ունինք աւելի խաղաղութեան եւ բարեկամութեան։ Եթէ իրերն ընթանան այժմու նման՝ անխուսափելիօրէն պիտի գայ տաժ մեծ աղէտ մը, որ պիտի կլանէ որոշ երկիրներու որոշ կառավարութ-

Ի ԿԷՏՍ ԶԱՐԳԱՑԵԼՈՑ

—•—

Սիրելի Արազ.— Մասնիկներու գիւղը գիս կը մղէ: Երբ սկսայ սէր կապել մեր հին գրական լեզուին հետ, մասնիկներուն եռ եւ առաջութիւնը ամէնէն աւելի ուշադրութիւնս կը գրաւէր: Կարծես նախազգացում մը ունէի որ այդ մանրիկ գիրերուն առնէի որ կամ նուազ մեծ կոյտը, եռեւ շրւելով թէ առաջ, կերպարանք մը, ձեւ մը, բովանդակութիւն մը կու տան բառին կամ բառերուն: Զարմանալի՛ հետաքրքրութիւն, զոր կը խորհիմ թէ ամէն մարդ կրնայ ունենալ, տարբերութեամբ որ հետաքրքրութիւնը ոմանց համար փափաք կը մնայ, ոմանց համար ալ պարզ ցնցում մը, որ վաղանցուկ չարժում մըն է լոկ: Կը տեսնէի հոյլը հով որ բազմութիւն կը նշանակէր, եւ յոյլը յով որ ծոյլ կը նշանակէր, խելոյն միտքս Թոյլը, եւ միամտօրէն — երբեմնար բանասիրօրէն — կը պատճառաբանէի այսպէս. կ'երեւի յոյլին արմատականն է, ո՛չ գիրը, այլ ձեւ մը, որ իմաստի երանգներ առած է՝ ծոյլ, թոյլ ձեւերուն մէջ: Հապա, կ'ըսէի հո՞յլը ինչ է ... Խորհո՛ւրդ խորին: Խորհո՛ւրդ խորին կ'ըսէի, եւ կը մաքրէի, թերեւս իրաւամբ, թէ խոր, առանց հի, դարձեալ կը ծնի խորհին: Միայն թէ այս տեսակ մը լուռ ուշադրութիւնը սիրելի կ'ընծայէր լեզուն, եւ երբ օտար լեզուներուն կառոյցքը կ'ուսումնասիրէինք, մասնիկներու դէզ առ դէզ առատութիւնը եւ անոնցմով բառերուն եղանակաւորումները ա՛լ աւելի կը խորացնէին մեր զարմանքն ու սէրը մայրենի լեզուին հանդէպ:

Ի՛նչ անյատակ խորութիւն մեր լեզուին եւ ի՛նչ անյիշատակ հնութիւն ազգաբեւ: Խորը յիշեցնելով հանդերձ խորհիլը, մեր միտքը կը ձգէր նաեւ հորը: Ազատօրէն կրնամ ընթերցողներուս առջեւ միտքս մերկանալ կամ մերկացնել, քանի որ այդ առենները տակաւին ոչ մեր մէջ կար «բանասիրութիւն» բառը, ոչ ալ օտարները կիրառած էին, յունարէնէն բանագիտութեամբ, philologie:

Միայն խորը, հորը չէր մեր առեղծուածը: Կ'ըսէինք. զարմանալի՛ բան — ընտանի, մտերմական չրջանակին, ա՛յն է ծնողական յարկին նախնական առհաւական բառերը հասարակաց արմատ մը ունին —այր, էր, եւ որով՝ այր, հայր, մայր, եղբայր նոյն որբանին, նո՛յն խանձարուրքին կապուած են. Հարկաւ նաեւ քոյրը, որ թէեւ Fայր չէ, բայց, ի՛նչ կ'ըլլայ, այրը փոխուեր է Ոի: —Քմա՛յք, ըմբռնո՛ւմ, յղացո՛ւմ: Կը տեսնէ՞ք ... բանասիրութեան ծագումը, որ ուրիշ բան չէ եթէ ոչ քանի մը լեզուներու համեմատական քննութեան արդիւնքը, բառերու տեսակ մը կչիռքը՝ լեզուական նոյնութիւններով հաստատուած:

Գիտնալով արմը, արմատը, զարմը խելոյն, բնականաբար, կը հանէինք նոյն արմատէն, եւ կը մակաբերէինք, ո՛վ բանասիրութիւն, թէ հայերէնի մէջ Զ գիրը կ'ուժովցնէ, կ'ընդլայնէ արմատականին իմաստը, ա՛յն իմաստով թէ արմը, արմատը ծառերուն համար կ'ըսուի, զոր օրինակ, իսկ զարմ՝ գերդաստաններու, ընտանիքներու համար: Առաջինը՝ նիւթական, նուազ ուժով, երկրորդը՝ բարոյական աւելի ուժով, ինչպէս արդէն բացատրած ենք անկէց առաջ:

Կը տեսնէինք յարկ, հարկ: Գիտէինք որ այս երկու բառերուն ալ արմատականը արկ է, արկանել բայէն, որ կը նշանակէ դնել, նետել, ձգել: Տունին յարկը, նիւթական, Յով, պետութեան հարկը, բարոյական, Հով, Յէն աւելի ուժով: Չէ՞ որ Զ ալ ուժով է քան Յ, քան Հ, եւ անկէց ալ կ'ըլլայ զարկ — երեք բառերն ալ համեմատաբար նոյն արմատէն, իմաստի թեթեւակի փոխակերպութիւններով, ինչպէս կ'ըլլայ բնութեան մէջ միեւնոյն ծառին ծաղիկներուն եւ պտուղին վրայ:

Սթափում կամ միտքի զբօսանք մը ըլլալու համար մեր ընթերցողներուն, չարունակենք այս բառախաղերուն տեսակ մը գիտուն ցանկը: Իմաստակ (սոփեստ) բառէն խուսափելու համար գիտուն մեղմաբարոյ բառը կը գործածեմ: —Արմատական ձեւն է ու, որմէ կը ծագի յու (յուէտ), նաեւ աւելի ուժով՝ հու, յետոյ՝ ա՛լ աւելի ուժով զու (զուակ): Կայ նաեւ հուակ որ կը նշանակէ հեղինակ: Բառախա՞ղ թէ թղթախաղ, չէ՞: Բայց, վերջապէս, կը զբօսնէ աս ալ, ամէն խաղի պէս: Մինչեւ վերջը չոր ու ցամաք քերականութիւնն ալ լաւ բան մը չէ: Դաս տուողն ալ առնողին չափ, թերեւս անորմէ ա՛լ աւելի, կը ձանձրանայ: Աստուածները անգամ յաճախ Ողիմպոսը կը դատարկէին մարդոց խենթութիւնները մօտէն դիտելու համար:

Հիմա նոր խաղ մը.— Կա՛յ տատանիլ, սասանիլ, ծածանիլ: Համաձայն չէ՞ք ըլլար արդեօք երբ այս երեք բայերը նոյն արմատէն համարենք, Տ, Ս, Ծ, գիրերուն լծորդութիւնը, այսինքն կերպով մը հոմանիշ ըլլալը ընդունելով: Նմանապէս սօսափիւն եւ թօթափում — տերեւաթափին առեն:

Մի՛ վախնար, սիրելի Արազ, երբեք ուրիշ լեզուներէ ո՛չ օրինակ կը բերեմ, ոչ միրինը կը տանիմ կը զուգորդեմ անոնց, այս մասին չատ բան գիտնալով հանդերձ ...

Ինչպէս սկսանք, վերջացնենք այնպէս.— Կա՛յ առակ բառը, չէ՞: Մութ խօսք մը, վրան գոց: Անկէց կայ, կ'ելլէ առակել, որ կը նշանակէ վրան գոց խօսքերով, հեգնօրէն, խնդալ ի վնաս ուրիշին: Հին լեզուին մէջ ալ կայ «առականել» ձեւը, որ պարզապէս դուռը գոցել կը նշանակէ, բայց դարձեալ «առակ»ն է արմատականը: Նոյն արմատէն է նաեւ «առականք», ամօթոյք, զոր պէտք է գոց պահել, չէ՞:— Եթէ ծիծաղելի չուզենք ըլլալ, «ուրդ» (ջուրի ճամբայ) բառը չենք տանիր կապեր «յորդիլ» բային, որմէ կ'ելլէ անչուշտ յորդոր, յորդորակ երաժշտական սաստութիւնը, որով ամէնուն ալ արմատականը կ'ըլլայ ուրդ:

Եթէ ճշմարիտ չէ, գիւտը լաւ է, ինչպէս կ'ըսէ օրուան մարդը, Իտալացին:

Բայց կը բաւէ գիւտը ...

ՏԱՐԱԶ

...թեանց առելութենէն եւ իրենք զիրենք անջատող զանազան ազգութիւններէն:

Բայց ես չեմ կարծեր թէ որ եւ է տարբերութիւն կայ Գերմանիոյ միացնելու Աւստրիան: Վասնզի Աւստրիա մշակութային միաւոր մըն է, որ պէտք չկցուի որ եւ է տարօրինակ եւ օտար երկրի: Գերմանիան առոր մէջ Աւստրիոյ մէջ իրողութիւնն այն է թէ ժողովուրդին ստուար մեծամասնութիւնը վճռաբար Հիթլէրի եւ անոր տիրապետութեան դէմ է: Մենք չ'ենք Աւստրիոյ մեր մշակուած կարչապետէն»:

Պ. Վէրֆէլ մին է այն չատ մը հեղինակներէն, որոնք 1933ին արտաքսուեցան Փրուսիոյ Արուեստի Ակադեմիայէն, Փրուսիոյ Մշակոյթի Նախարար Պերնհարթ Ռիւսթի հրմէ:

Վէրֆէլ յայտնած է թէ 45 տարեկան է եւ ծնած Փրակա: Ըսած է նաեւ որ թէեւ «Մուսա Լերան 40 Օրերը» արգիլուած են Գերմանիոյ մէջ, իր գործերը ամէնէն չատ ծախուած են հոն:

Վէրֆէլ 1932էն ի վեր Գերմանիա գացած չէ:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Կ. ԽԱՉ ԵՒ ԴՊՐՈՑՆԵՐ

Վիէն, 23 Նոյ. (Յառաջ).— Կ. Խաչի մեր մասնաճիւղը, եղանակի իր առաջին ձեռնարկը կատարեց ընտանեկան երեկոյթով մը, Նոյ. 23ին չաբաթ երիկուան ժամը 8ին, Հ. Յ. Դ. «Խժակ» ակումբին մէջ, ի նպաստ իր դպրոցին:

Յայտարարուած ժամուն արդէն, գիտակից հայրենակիցներով լեցուած էր ակումբը: Հայր Կ. Տէրմոյեան (Կ. Խաչի ուսուցիչը) բացաւ հանդէսը յորդորալից խօսքերով: Թուեց Կ. Խաչի ազգանուէր նպատակները,— մատաղ սերունդին հայերէն գրել-կարդալ սորվեցնել, օգնել մեր աղքատներուն ու հիւանդներուն եւն.: Եւ կոչ ըրաւ որ զօրավիգ հանդիսանան Կ. Խաչին, իր նպատակները՝ դէթ մասամբ կատարելու համար:

Բացման խօսքէն վերջ, քնքոյշ արտասանութիւն մը ըրաւ Օր. Արփինէ Ակոբովիչ: Արտասանեց նոյնպէս Պ. Հ. Զաքարեան, հայրենիքին նուիրուած կտոր մը: Մեներգեց Օր. Փայլիկ Թէրզեան:

Խնամքով պատրաստուած էին երկու չատ ծիծաղաչարժ զաւեչտներ.— «Վարդագոյն Նամակը» եւ «Պարպիւլէ»ն: Առաջինը անթերի կատարեցին Տէր եւ Տիկ. Մաղաքեան եւ Յ. Տէր-տէրեան, անվերջ խնդացնելով հանդիսականները: Երկրորդ կտորը խաղցին Կ. Փէհլիվանեան, Մ. Կարապետեան, Տիկիններ Ա. Խաչիկեան եւ Խուկոյեան եւ ուրիշ քանի մը երիտասարդներ: Դեր ստանձնող երեք տիկիններն ալ Կ. Խաչի անդամուհիներն են: Այս վերջին կտորի դերակատարներն եւս լաւ խաղարկութիւն ցոյց տուին: Այսպէս մօտ երկու ժամ անդադար ծիծաղելէ վերջ մեկնեցանք ուրախ տրամադրութեամբ:

⁂ Ինչպէս ժամանակին յայտարարած էինք «Յառաջ»ի մէջ, հոկտեմբեր 1էն սկսեալ բացուած է եւ կը չարունակուի Կ. Խաչի դպրոցը ամէն տարուան պէս: Երեխաներու թիւն է 45—47, բաժնուած չորս կարգի:

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան «Խժակ» ակումբին մէջ, չաբաթական վեց ժամ, երեկոյեան 7էն 9:

Կ. Խաչի մեր մասնաճիւղը այս տարի գրասեղաններ եւս չինեց, աջակցութեամբ իր Շրջ.ի Վարչութեան: Գրասեղաններու չինութեան համար գնահատելի օժանդակութիւն ունեցաւ Պ. Տիգրան Մանուկեան, որուն համար շնորհակալութեան խօսք ունի Կ. Խաչի վարչութիւնը: Շրջ. Վարչութիւնը նոյնպէս կը չարունակէ ամսական 100 Ֆր.ի իր օժանդակութիւնը, իսկ մասնաճիւղը 50 Ֆր.:

Հայր Տէրմոյեան այս տարի Փասքալի (Խարբերդի) չրջանի «Սահակ-Մեսրոպ» կրթական Միութեան դպրոցի դասաւանդութիւններն ալ կը կատարէ, չաբթուան երեք օրն ալ հոն տրամադրելով: Այստեղ ալ չաբաթական վեց ժամ է, 6-8ը իրիկուան: Սոյն դպրոցի երախաներուն թիւն ալ 50էն պակաս չէ: Դասերը սկսաւ ամսոյս 1էն:

ԳՈՐԾԵՐՈՒ ՎԻՃԱԿԸ

Կօշիկի գործարանը (Փելէ) որ լաւ թափով կ'աշխատէր բաւական ժամանակէ ի վեր, վերջերս սկսաւ թուլութեան նշաններ ցոյց տալ, բանուորներու մէկ մասին ժամերը պակսեցնելով:

Երթալով կը խստացուին նաեւ ներքին օրէնքները, եւ երբեմն աննչան պատճառներով բանուորներ կ'արձակուին: Մէկ ամիս առաջ չորս հայ երիտասարդներ հանուեցան չէչին խնդրով մը: Քանի մը օր առաջ ալ նոյնպէս երկու հայ երիտասարդներու ութ օրականները տուին, որ լրացած է արդէն: Բայց այս վերջիններուն պատճառը գործերու թուլութեան կը վերագրուի եւ հաւանական է ուրիշներ ալ արձակուին ...

Միւս գործարանները իրենց սովորական ժամերը կը չարունակեն առայժմ:

Պալ-Աղբիւր

Ռուսիկանները կը վարանին

ՀԱՅ ԿԱՄԱՒՈՐ ՄԸ ՄԻՋԱՄՏԵՑ

Սուք-Ահրասէն (Ալճերիա) կը գրեն մեզի, նոյ. 23 թուականով.—

Անցեալները հոս ընտանեկան դրամ մը տեղի ունեցաւ: Մեծահարուստ Արաբ մը, 45 տարեկան, կը տառապէր ջղային խանգարումէ, տարիներէ ի վեր: Անցեալները գիշեր մը, հոգեզաւակի թլփատման հանդէսէն օգտուելով, կ'ուզէ սպաննել իր ընտանիքի անդամները: Բոլորն ալ ներկայ էին արարողութեան, երբ սենեակէն ներս կը մտնէ վեցհարուածեան մը ձեռքը եւ կը հրամայէ ձայն չհանել: Նախ կը սպաննէ իր կինը եւ եղբօր կինը եւ մինչ միւսները կը փնտռէր, ոստիկանութիւնը կը հասնի եւ մարդը լոյսերը մարելով, ներսի սենեակները կը քաշուի: Ոստիկանապետը կը տատամսի եւ զուրսէն օգնութիւն կը խնդրէ: Այդ պահուն ժողովուրդը սինէմայէն կ'ելլէր (կէս գիշերին): Անոնց մէջ կը գտնուի Վարդան կեղծ անունով Երզնկացի տասնապետ մը, որուն հրաւէր կ'ուղղէ եւ ան յանդգնութեամբ առաջ կը նետուի: Արաբը ներսը դիրք բռնած միչտ կը կրակէր: Վարդան անվախ դուռը կը կոտրէ: Ոստիկանները եւ պետը վեցհարուածները բռնած Վարդանին ետեւը կը կենան, իսկ մեր Վարդանը անզէն յառաջ կը խոյանայ: Մարդասպանը ներսէ ներս սենեակներէն երկրորդը կը ապաստանի, յետոյ երրորդը, միչտ գնդակ պարպելով: Ի վերջոյ տեսնելով որ օձիքը ձեռք պիտի տայ, ինքնասպան կ'ըլլայ:

Վարդանի քաջութիւնը ամէնուն բերանն էր, օրուան խօսակցութեան առարկայ: Իր պետերը զինքը գնահատեցին, իսկ քաղաքային իշխանութիւնը չքանչանով մը պիտի պատուէ: Կ'ըսեն թէ «սէրժան»ի աստիճան պիտի ստանայ: Dépêche de Constantine թէեւ խեղաթիւրուած թղթակցութիւն մը հրատարակեց, երկրորդական գծի վրայ դնելով Վարդանը, սակայն ամէն մարդ գիտէ, նոյն իսկ զատական մարմինը կը խոստովանի թէ ոստիկանապետը կը գտնուէր Վարդանի ետեւը: Իսկական անունը Թուրէն Բալյեան է:

Երզնկացի

ՄԱՄՈՒԼ

Անդրանիկի արձանին համար

Պուքրէշի «Արազ»ը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (21 Նոյ.).

— «Այսօրերս կոչ մը ստացանք Փարիզէն: Շապին Գարահիսարի «Թաղմիկ» Հայր. Միութեան նախաձեռնութեամբ կազմուած հանդամանքից յանձնախումբը կոչ կ'ընէ հայ ժողովուրդին՝ զլուխ հանելու Անդրանիկի յուշարձանը: Ասկէ եօթը տարի առաջ, հայ մեծ հերոսին մահուան սանեղծած յուզման մէջ, ձեռնարկուեր էր ժողովրդական հանգանակութեան մը՝ յուշարձան մը գետեղելու համար անոր զամբանին վրայ Փարիզ, Փէռ Լաչէզի գերեզմանատան մէջ: Հայ կեանքի մէջ ծուալող թունաւոր փոթորիկը՝ որ մանաւանդ 6—7 տարիէ ի վեր լրբած է մեզ ներսէն եւ կիրքով ու ատելութեամբ կուրցուցած է հայ զանգուածները՝ երեսի վրայ ձգած է նաեւ Անդրանիկի յուշարձանը: Հանգանակութիւնը ընդհատուած, նախաձեռնողները ջլատուած, եօթը տարիէ ի վեր Անդրանիկը մտածող մը չկայ այլ եւս Լոյս-Քաղաքին մէջ, եթէ չհաշուենք ուխտագնացութիւններ որոնք իր դերեզմանին վրայ տարուէ տարի կը սարքուին զանազան կազմակերպութեանց կողմէ, ի հեճո՛ւկս իրարու: Մեր մեծ մեռելները յարգելու, ու փոխանակ անոնց չիրմին վրայ մեր ուխտը նորոգելու, անոնց դիակըն անգամ պատրուակ կ'ընենք մեր պզտիկ հաշիւները եւ կուսակցական ատելութիւնները յագեցնելու համար: Եւ եօթը տարիէ ի վեր այսպէս: Իսկ Հայաստանի սարերուն անմահ արծիւը իր քաւարանին մէջ կը սպասէ չարչարագին: Հայաստանի զուռները չբացուեցան իրեն եւ զաղութները արդէն լքեցին իր գերեզմանը:

Ու որքա՛ն ցնցիչ է «Թաղմիկ» Հայր. Միութեան կոչը որով կը բախէ խղճմտանքը Լոյս Քաղաքին, ու անոր հետ մեր բոլոր միւս զաղութներուն, հրաւիրելով ամէնքը «ուչացած պարտականութեան մը կատարման չուրջ բոլորուիլ անխտիր, առանց զաւանանքի եւ կուսակցութեան խտրութեան, մէկդի թողած զաղափարի հին հակամարտութիւնները»: Յուսա՞նք որ գոնէ այս անգամ կը ցնցուին մեր զաղութները, եւ Անդրանիկի գերեզմանը կ'օժտեն պատկառելի յուշարձանով մը, որուն վրայ ուխտի գան բոլոր յոգնածներն ու զասալիքները, որմէ վաղուան տղաքը ներչնչուին, եւ որ Փարիզի մէջ կանգնած խրոխտ, աչխարհին յիչեցնէ արեան տուրքը զոր հայ ժողովուրդը բերաւ քաղաքակրթութեան դատին եւ ապերախտութիւնը որով վարձատրեցին քաղաքակիրթ ազգերը Մեծ Նահատակը:

Հիմա մեր խօսքը ուղղենք Պուքրէշին: Պուքրէշն ալ, այո, սուգի ընդհանուր բոնկումին մէջ, սկսաւ կանգնել մեծ հայդուկին արձանը: Ու աւելի բարեբախտ, ան յաջողեցաւ գլուխ հանել համեստ արձան մը, որ այս պահուս կանգնած է հայ եկեղեցւոյ բակին մէջ: Վերջին պահուն սակայն ընդարմութիւնը մեզ ալ ջլատեց: Հազիւ ձեռնարկած փառաւոր բացումով մը արձանը մերկացնելու իր չղարչէն՝ թուլցանք վերստին: Համայնքին ներքին պայքարները կասեցուցին աչխատանքները յանձնախումբին՝ որ ստեղծուած բոլոր խաւերու միահամուռ հաւանութեամբ, պաշտօն ունէր լրացնելու արձանը եւ համազգային տօնախմբութեամբ մը ականածանքի կանչել Հայն ու օտարը հայ ժողովուրդի ազատագրութեան պայքարին խորհրդանչանին առջեւ:

Փարիզի կոչը խթան մը պիտի ըլլա՞յ արդեօք մեզ ալ, որպէսզի իր ընդհատուած աչխատանքները վերսկսի յանձնախումբը»:

ՀՈԳԵՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ՊԱՏԱՐԱԳ ԵՒ ՅԻՇԱՏԱԿԻ ՀԱՆԴԷՍ Տ. ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ

Յանձնարարութեամբ Տ. Գարեգին եպիսկոպոսի, Հոգեւոր հովիւ Հայոց Մարսիլիոյ եւ չրջակայից, կարգադրութեամբ իր կողմէ նշանակուած յանձնախումբին եւ նախաձեռնութեամբ Մարսիլիոյ Հայ երաժշտական Միութեան, որոշուած է յառաջիկայ դեկտ. 1ի կիրակին Փրատոյի Սրբոց Թարգմանչաց եկեղեցւոյն մէջ մատուցանել Ս. պատարագ հոգեհանգստեան պաշտօնով միասին՝ ողբացեալ Տ. ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏի մահուան քառասունքին առիթով: Պիտի պատարագէ եւ քարոզէ Գարեգին եպիսկոպոս:

Ս. Պատարագի երգեցողութիւնները պիտի կատարուին երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ Պ. Վ. Սարգիսեանի, եւ Ս. պատարագի աւարտումէն անմիջապէս վերջ տեղի պիտի ունենայ յիշատակի հանդէս մը: Պիտի երգուին կոմիտասեան եկեղեցական եւ ժողովրդական երգեր եւ պիտի ըլլան բանախօսութիւններ:

Սիրով կը հրաւիրուի Մարսիլիոյ եւ չրջակայքի ամբողջ հայութիւնը, առանց յարանուանական խտրութեան, ներկայ գտնուելու անպայման իր պաշտօնական մարմիններով, սոյն եկեղեցական եւ երաժշտական կրկնակ հանդիսութեանց, յարգանքի եւ երախտագիտութեան արժանաւոր հատուցումը տալու համար մեր տարաբախտ ու մեծատաղանդ եկեղեցական երաժշտապետի եւ Հայաստանեայց խօսնակի անմոռանալի յիշատակին:

Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 8: Սկիզբ Ս. պատարագի՝ 9.30: Հոգեհանգիստ եւ քարոզ՝ 10.45: Յիշատակի հանդէս՝ 12—13.15:

Յանձնախումբ եւ Հայ Երաժշտ. Միութիւն

ՍՈՒՔ ԱՀՐԱՍԷՆ (Ալճերիա), Տէր եւ Տիկին Մանուէլ Յ. Էքմէքճեան ուրախութեամբ կը ծանուցանեն ծնունդը իրենց զաւակին՝ ՅԱԿՈԲԻ:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ (,)

ԱԴԱՄԱՆԴԵԱՑ ԱՐՑՈՒՆՔԸ

Թարգ. Ժ.

Հեղինակ՝ ՔԷՆԷԹ ՊԱՐՊԸՐ

— Ականջդ բաց, Սիւլէյման: Պասրա քաղաքին մէջ իջեւան մը կայ ու այս իջեւանին մէջ թանկագին գոհարներ զորս կ'ուզեմ ունենալ անպատճառ: Երկու ադամանդներ՝ պզտիկ բայց անզուգական, վճիտ, ընտիր եւ աւելի փայլուն քան այն ադամանդները, որոնք ահաւասիկ կը ցոլան թագիս վրայ եւ կը կուրցնեն անարժան խնդրարկուիս աչքերը: Ու երկու յակինթներ՝ աւելի կարմիր քան մատներիս վրայ երեւցող յակինթները. աւելի կարմիր քան քու արիւնդ որ պիտի հոսի եթէ չյաջողիս կատարել հրամանս: Ու նաեւ երեսուներկու մարգարիտներ այնքան ճերմակ, այնքան կատարեալ ու ներդաշնակ որ իմ գոհարներս սովորական քարեր են անոնց քով: Երկար ժամանակէ ի վեր փափաքած եմ ունենալ այդ գանձը զոր տէրը չի փոխանակեր խալիֆայական ամբողջ հարստութիւններուս հետ, քանի՛ որ ինք Պասրա է եւ ոչ թէ Պաղտատ ու ես չեմ կրնար խլել զայն: Բե՛ր այդ քարերը ինծի, Սիւլէյման, երկու Ադամանդ, երկու Յակինթ ու երեսուն երկու մարգարիտ եւ պիտի կիսեմ ժողովուրդին տուրքերը:

Սիւլէյմանի նայուածքին մէջ կար ե՛ւ Յոյս ե՛ւ Յուսահատութիւն:

×

— Ի՞նչպէս կրնամ յաջողիլ ես այն բանին մէջ ուր Աշխարհի Տէրը ձախողեր է:

Խալիֆան խնդաց.

— Այդ իսկ է հարցը, ո՛վ դո՛ւն, Թշուառներուն Բարեկամը:

— Իսկ եթէ ձախողի՞մ ...

— Այն ժամանակն է, ո՛վ Սիւլէյման, որ ես պիտի զուարճանամ. որովհետեւ եթէ վերադարձիդ գոհարները չբերես եւ կամ, եթէ փախչիս ու իմ զինուորներս գտնեն քեզ ու Պաղտատ բերեն, ես պիտի առնեմ կեանքդ զոր քեզի նուիրեցի:

Խալիֆային բառերը դանդաղօրէն կ'արտասանուէին ու սարսափելի էր անոնց իմաստը:

— Եւ քու մահացումիդ ձեւն է որ հաճոյք պիտի պատճառէ ինծի, բարեկա՛մս ...

— Ստիպուած եմ հնազանդիլ, ըսաւ Սիւլէյման:

— Ընտրութիւնը քուն ըրէ: Կամ ողջ առողջ տունդ կը վերադառնաս ու կը մոռնաս սովահար բարեկամներդ եւ կամ կեանքդ կը դնես ճակատագրին ձեռքերուն մէջ, որպէսզի ապահովես անոնց հացը:

Ու խալիֆան նորէն խնդաց:

— Գուցէ ժողովուրդին հացը բաւական չըլլայ փորձութեան մղելու համար քեզ ու ես զրկուիմ խնդրարկուս մահացնելու հաճոյքէն. հետեւաբար, չմոռնամ ըսել որ գոհարները՝ սեփական աչքերով տեսնելու վայելքը ունենալէս յետոյ, քուկդ պիտի ըլլան ...

Խալիֆան իր անկարեկից նայուածքով դիտեց Սիւլէյմանը որ վարանումի մէջ էր:

— Խաղաղ սրտով պիտի մեկնի՞ս, Սիւլէյման, եւ պիտի մոռնա՞ս Պաղտատի սովահարները, թէ պիտի փորձես ժողովուրդին համար հաց ու քեզի համար գոհարներ ապահովել. այդ պարագային աչքդ պիտի առնես մահերուն ամէնէն անգութը զոր կրնամ վարպետօրէն հնարել:

— Ինծի համար գոհարներ չեմ ուզեր. սովամահ ժողովուրդին հացը աւելի խոչոր գանձ մըն է: Ճամբայ պիտի ելլեմ դէպի Պասրա, երբ արեգակը բարձրանայ:

— Ալլահը քեզի հետ, ըսաւ խալիֆան երկիւղածօրէն:

×

Եւ Սիւլէյման պին Ալի Պասրա քաղաքը հասաւ՝ յոգնած ու փոչոտ վիճակի մէջ: Իջեւանը գնաց ու դուռը զարկաւ: Ծերունի մարդ մը Ալլահին ու մարգարէին անունով ներս հրամցուց զինքը: Իջեւանը չատ պարզ էր, իսկ ծերուկը պատկառելի ու հեզահամբոյր: Սիւլէյման զարմացաւ թէ ինչպէս այդ տան մէջ կրնար գտնել գոհարներ որոնք պիտի ըլլային աւելի հաղուագիւտ քան խալիֆային հարստութիւնները: Հաց եւ գինի ուզեց ինչպէս նաեւ ափ մը տեղ՝ քնանալու համար:

Եւ ծերունին հարցուց իրեն թէ ինչ գործ ունէր Պասրայի մէջ:

— Ես արհեստաւոր մըն եմ, ըսաւ Սիւլէյման. մետաղներու եւ թանկագին քարերու վրայ կը բանիմ: Եկած եմ ադամանդներ, յակինթներ ու մարգարիտներ փնտռելու որպէսզի գեղեցիկ ու արժէքաւոր զարդեր չինեմ ...

— Պասրայի ո՞ր վաճառականէն կը յուսաս գնել այդ գոհարները ...

— Քեզմէ՛, ո՛վ Հայր, պատասխանեց Սիւլէյման:

Բայց ծերունին բարկացաւ ու ըսաւ.

— Ամօթ բան է որ իմ երդիքիս տակ ապաստան գտնելէ յետոյ ծաղրես իմ աղքատութիւնս. ես ծեր մարդ մըն եմ ու չատ աղքատ ինչպէս կը տեսնես. ի՞նչպէս կրնամ ադամանդ, յակինթ եւ մարգարիտ ունենալ ...

— Իմաստուն մարդը հարստութիւնը վրան չի պտտցներ, Հայր, այս տան մէջ թանկարժէք գոհարներ պահուած են. ցոյց տուր զանոնք ինծի, որպէսզի սքանչանամ անոնց գեղեցկութեան վրայ ...

— Կը սխալիս, ըսաւ ծերունին. իմաստուն Ալլահը գիս աղքատ ստեղծեր է. թանկարժէք գոհարներ չունիմ ես ...

Սիւլէյման չհաւատաց անոր ու որոչեց գտնել այդ քարերը, երբ ծերունին քնանար: Որովհետեւ ի՛նչ կ'արժէր որ ծերունին հպարտութիւն մը զգար իր գանձին համար, երբ անդին մարդիկ սովամահ կ'ըլլային Պաղտատի մէջ: Գոհարները ցոյց պիտի տար խալիֆային, պիտի ապահովէր թշուառներու հացը ու քանի որ ինք պիտի ըլլար անոնց տէրը, կրնար դարձեալ ծերուկին վերադարձնել զանոնք:

×

Ու Սիւլէյման սպասեց որ աշխարհ քնանայ. ոտքի ելաւ, հագուեցաւ եւ փնտռեց գոհարները: Բայց գոհարները չկային իջեւանին սենեակներուն մէջ. չգտաւ զանոնք, երբ նոյն իսկ մտաւ ծերուկին սենեակը, ուր ան մրչիկ մչիկ կը քնանար՝ խաղաղ ժպիտ մը չրթներուն վրայ:

Բայց յանկարծ, երբ լոյսը կը լեցնէր զինք, Սիւլէյման պատին վրայ նշմարեց բաժանում մը զոր առաջ տեսած չէր եւ հասկցաւ որ դուռ մըն էր ան՝ վարպետօրէն չինուած՝ աչք խաբելու համար: Հրեց դուռը կամաց մը ու ներս մտաւ:

(Մնացեալը յաջորդով)

Իտալիոյ նոր սպարապետը գործի ձեռնարկեց

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ ԵՒՍ ԿԸ ՍՊԱՌՆԱՅ ՊԱՏԺԱՐԿՈՒ ՊԵՏՈՒԹԵԱՆՑ

Մարաջախտ Պատօյլիօ, հաբէշական ճակատի նոր սպարապետը, արդէն ռազմադաշտ հասած ըլլալով, անմիջապէս գործի ձեռնարկեց: Նախորդ սպարապետը, Տէ Պօնօ, նաւ նստաւ Իտալիա վերադառնալու համար: Իտալական բանակը նոր գործունէութիւն կը ցուցնէ թէ հիւսիսային եւ թէ հարաւային ճակատներուն վրայ: Օդանաւերու երկու տորմիղներ սաւառնելով Տագկա-պուրի վրայ (Հարարի հարաւակողմը), չորս թօն ռումբ արձակեցին հաբէշական ամրութեանց վրայ: Մարաջախտ Պատոյլեօ հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրաւ.

— «Անմիջապէս գործի կը ձեռնարկեմ: Վաղը ճակատն եմ»:

Իտալացիներուն կողմէ վարձուած բնիկ զինուորներ կը շարունակեն մաքրել Մաքալէի շրջանը: Հաբէշական նոր զեկոյց մը կը ճշդէ թէ Մաքալէ պարպուած է ոչ թէ իտալացի, այլ բնիկ զինուորներու կողմէ: Անձրեւները կը խանգարեն փոխադրութեան գործը: Իտալական օդանաւեր 10,000 հաբէշ զինուոր եւ 500 վրաններ նշմարած են Մաքալէի հարաւակողմը:

*** Իտալական կառավարութիւնը կը շարունակէ արտակարգ միջոցներ ձեռք առնել, տեսնելով որ քարիւղի արտածումն ալ պիտի արգիլուի, ուրիշ կենսական նախանիւթերու հետ: Մուսոլինի բացառիկ նիստի հրաւիրեց դահլիճը: Նախապէս որոշուած էր նիստ չգումարել մինչեւ դեկտեմբեր 18: Կը նշանակէ թէ կացութիւնը չափազանց լուրջ է եւ Իտալիա կ'ուզէ նոր եւ աւելի խիստ միջոցներ ձեռք առնել, փոխադարձաբար: Փարիզի իտալական դեսպանը հինգշաբթի օր տեսակցութիւն մը ունեցաւ Պ. Լավալի հետ, այս հարցի մասին: Կը հաւաստեն թէ Մուսոլինի վճռած է «բուռն միջոցներ ձեռք առնել», եթէ քարիւղն ալ արգիլուի, ոչ միայն հրաժարելով Ազգերու Դաշնակցութենէն, այլեւ դիւանագիտական յարաբերութիւնները խզելով գլխաւոր պատժարկու պետութեանց հետ: Նոյնիսկ հաւանական է որ նորէն Լիբիա վերադարձնեն վերջերս քաշուած մէկ զօրաբաժինը: Այս մտադրութեանց հետ կապ ունին զինուորական նոր տեղափոխութիւնները:

*** Իտալիոյ դրամատունը իր ոսկիի պահեստը աւելցնելու համար, հրապարակէն ոսկի կը գնէ կրամը 15.45 լիրէն, ինչ որ կը նշանակէ 25առ հարիւր աւելի սովորական գինէն: Հազարաւոր քաղաքացիներ դրամատուն կը խուժեն, ոսկի ծախելու համար: Հինգշաբթի օր առնուազն հազար հոգի խռնուած էին դրամատան առջեւ: Բաւական քանակութեամբ ոսկի գնելէ վերջ, դրամատունը պիտի վերահաստատէ նախորդ գինը: Կարծողներ կան թէ լիրին գինը պիտի կոտրեն, բայց կառավարութիւնը կը հերքէ:

Միւս կողմէ ժողովուրդը կը շարունակէ դոհաբերէններ հաւաքել եւ յանձնել կառավարութեան: Մուսոլինիի տիկինը եւ աղջիկը կուսակցութեան դրամանեակը ներկայանալով, մէկ քիլօ ոսկի եւ 50 քիլօ արծաթեղէն յանձնեցին: Կ'ըսուի թէ այս գումարին մէջ կը գտնուին իրենց բոլոր անձնական դոհարեղէնները, անօթները, Մուսոլինիի շքանշանները եւ ուրիշ յիշատակներ:

*** Իտալական կառավարութիւնը գրչի մէկ հարուածով արգիլեց պատժարկու պետութեանց թատերագիրներուն եւ երգահաններուն բոլոր գործերը, բացառութիւն նկատելով միայն Շէյքսփիրի, Թ. Շոյի եւ կարգ մը Փրանսացի իտալասէր հեղինակներու արտադրութիւնները: Այլեւս չեհական, լեհական կամ ռուսական երաժշտութիւն չպիտի լսուի նուագահանդէսներու մէջ, այլ կարգ մը փրանսական եւ սպանիական գործեր: Աւստրիա եւ Գերմանիա պատիժներուն մասնակցած չըլլալով, Իտալացիները չպիտի զրկուին Պեթհովէնէն, Մոցարթէն, Վակներէն եւ ուրիշ գերման հեղինակներէ:

13 զեղծարարներ ձերբակալուած Մոսկուայի մէջ

Մոսկուայի մէջ ձերբակալուեցան 13 ելմտական պաշտօնեաներ, ծանր ամբաստանութիւններով: «Իզվեստիա» կը գրէ այս առթիւ.— Կաշառակերութեան բազմաթիւ դէպքեր կը պատմեն ելմտական գործավարութեան պաշտօնեաներու մասին.— պարզեւ՝ առեւտրական արտօնագիրներ տալու համար, անհետացում տուրքի ընկալագիրներու, արտօնութիւն գողցուած ապրանքներ ծախելու եւն.: «Նոյնիսկ պատահած է որ ելմտական քննիչներ երիտասարդ աղջիկներ պղծեր են, տուրքի համար հետապնդում կատարելու սպառնալիքի տակ»:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊՐԱԶԻԼԻՈՅ ԿԱՐՄԻՐ ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆԸ զսպուած է, համաձայն վերջին հեռագիրներու: 150 հոգի սպաննուած եւ 200 հոգի վիրաւորուած են Ռիօ տը Եանէրոյի մէջ: Հազար հոգի բանտարկուեցան:

ՀՐԵՂԷՆ ԽԱՉԻ կամաւորներէն խումբ մը «Ժողովրդական ճակատ»ի յայտարարութիւնները կը պատռէր Վիլէօրպանի (Լիօն), երբ հակառակորդները յարձակեցան եւ կռիւ մը ծագեցաւ: Կամաւորներէն մէկը ծանրապէս վիրաւորուեցաւ: Արաբ մը ձերբակալուեցաւ իբրեւ մարդասպան:

«ՓԱՌԻ ՍՈՒԱՌ»Ի ԳՐԱՇԱՐՆԵՐԸ եւ տպագրական բանուորները գործադուլ հռչակեցին առջի օր: Հրատարակիչը հարկադրուեցաւ գոհացում տալ:

600 ՁԿՆՈՐՍՆԵՐ, որոնք սառնակոյտի մը վրայ մնացեր էին Կասպից ծովուն մէջ, փրկուեցան օդանաւերու շնորհիւ: Դեռ կը փնտռուի կորսուած նաւ մը:

ՉԻՆԱՍՏԱՆԻ ԵՒ ՃԱՓՈՆԻ յարաբերութիւնները հետզհետէ կը ծանրանան, իբրեւ հետեւանք Հոփէյի նահանգին անջատման: Չինաստանի վարչապետը հրաժարեցաւ:

18 ԱՄՍՈՒ ԵՐԱԽԱՅ ՄԸ, զաւակը Մարսէյլի բժշկական համալսարանի ուսուցչապետներէն Մալմէժաքի, առեւանգուեցաւ պառաւ կնոջ մը միջոցաւ, երբ կը խաղար պարտէզին մէջ: Պառաւը սպասուհին կանչելով ըսած էր թէ իր տէրը վիրաւորուած է: Երեքը մէկ ինքնաշարժ մը նստան: Սպասուհին վար իջաւ կէս ճամբան, լուր տալու համար բժիշկի մը, եւ պառաւը երախան դրկած քշել տուաւ ինքնաշարժը:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՊԱՆԵԼՕ-ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէի դասախօսական ընդհ. ժողովը այսօր Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, 9 Րիւ Մատամ Դիւրի, Պանեէօ:

ՎԱՐԴԱՆ ենթակոմիտէի ընկերական ընդհ. ժողովը այսօր Շաբ. երեկոյ ժամը 8 30ին ընկեր Ճիհանեանի բնակարանին մէջ, Առնուվիլ-լէ-կոնէս: Կը հրաւիրուին Հրայր. Բազմիկ եւ Յաւրոս խումբերու բոլոր ընկերները: Օրակարգ ընտրութիւն Կոմիտէի:

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Իշխան» ենթակոմիտէի հերթական ժողովը այսօր Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին սովորական հաւաքատեղին:

ԿՐԸՆՕՊԼԻ Եօթնեղբայրեան Կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները այսօր Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին «Մուրատ» Ակումբին մէջ: Բացակաները նկատի կ'առնուին:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Ռոստոմ» ենթակոմիտէի և «Քրիստափոր» խումբի ընդհ. ժողովը վաղը Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին սովորական հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Վահագն» խումբը ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները վաղը Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին Պատ. Միութեան գրադարանը: Տեղի կ'ունենայ նոր ընկերներու մկրտութիւնը:

Այրի Տիկին Արաքսի Էտկարեան, Օր. Ժինէթ Էտկարեան, Պ. Անտրէ Էտկարեան, Տէր եւ Տիկին Սենեքէրիմեան, Տէր եւ Տիկին Տէրտէրեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Թէլլալեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Պզտիկեան, Պ. Պ. Սենեքէրիմ եւ Եդուարդ Սենեքէրիմեան, Տիկին Վարդուհի Թագւորեան, Տէր եւ Տիկին Պալթաեան, Տէր եւ Տիկին Քնարեան, Տէր եւ Տիկին Աժտէրեան սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց սիրելի ամուսնոյն, հօր, փեսային, եղբօրորդւոյն, քեռորդւոյն եւ ազգականին՝

ՏԱՃԱՏ ԷՏԿԱՐԵԱՆԻ

դառնակսկիծ մահը՝ որ տեղի ունեցաւ նոյ. 28ին, 34 տարեկան երիտասարդ հասակին:

Յուղարկաւորութիւնը տեղի կ'ունենայ այսօր, շաբաթ, առաւօտեան ժամը ճիշդ 11ին, Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ, 15, Rue Jean Goujon, ուրկէ հանգուցեալին մարմինը պիտի փոխադրուի Cimitière Parisien d'Ivry:

Մահագդ ղրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայ իբր այդ նկատել:

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ՇԱՎԻԼԻ ՄԷՋ

Կազմակերպուած՝ Հ. Յ. Դ. Շավիլի ԱՐՂՈՒԹԵԱՆ խումբի կողմէ
Այսօր Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին դպրոցի սրահին մէջ
Rue Trois Champtiers. Chaville.
կը խօսի ընկեր ԽՈՐԷՆ ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ
Կը հրաւիրուին Շավիլի եւ շրջականներու բոլոր ընկերներն ու համակիրները:

ՑԵՐԵԿՈՅԹ-ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ՄԷԿ ԺԱՄ ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ՆՈՒԱԳ

GARIO CANTIի 14 հոգինոց Orchestre ARGENTINի մասնակցութեամբ
վաղը կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 15էն մինչեւ կէս գիշեր
VICTOR HUGOի շքեղ սրահներուն մէջ
46bis, Rue St. Didier. Paris Métro Victor Hugo & Trocadéro.
Եթէ կ'ուզէք գեղարուեստական հաճոյքէ մը չզրկուիլ, փութացէք ներկայ գտնուիլ սոյն հանդէսին:
Ամբաքսիօն, սիւրբրիզ եւ ճոխ պիւֆէ դիւրամատչելի գիներով:
Մուտք՝ 10 ֆրանք:

ՔԱՑՄՐԱՆ ՀԱՆԴԷՍ ԵՒ ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Կազմակերպուած վալանսի Զ. Ո Նորակազմ Մարզական միութեան կողմէ վաղը կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին Հ.Յ.Դ. «Սիամանթօ» Ակումբին մէջ կը հրաւիրուի մարզասէր հասարակութիւնը: Ճոխ պիւֆէ: Ազատ մուտք:

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ–ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Ֆր. Կ. ԽԱՉԻ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 28 ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ
Կազմակերպութիւններէն կը խնդրուի նկատի ունենալ այս թուականը:

ՑԵՐԵԿՈՅԹ

ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ ԱԼՖՕՐՎԻԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ
Վաղը Կիր. կէս օրէ վերջ ժամը 3ին Հայ Ակումբին մէջ (1 Bld. Carnot)
Նուէրներու բաշխում եւ գեղարուեստական բաժին:
Մուտքը ազատ է:

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԼԻՈՆԻ «Համազգային»ի Վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամները վաղը Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին 181 Գուր Լաֆայէթի ներքնասրահը, կարեւոր եւ ընթացիկ խնդիրներու շուրջ խորհրդակցելու համար: Ներկաներու թիւը օրինաւոր պիտի համարուի:

ՖՐ. Կ. Խաչի Լիոնի մասնաճիւղի ընդհ. անդամական ժողովը տեղի կ'ունենայ վաղը Կիրակի կէս օրէ յետոյ ժամը 3ին «Զարդարեան» Գրադարանին մէջ, 181 Գուր Լաֆայէթ: Ներկաներու թիւը օրինաւոր պիտի համարուի:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ վասպուրականի Հայր. Միութեան ընդհ. ժողովը վաղը Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին, Պար տը լա Փօսթի սրահին մէջ: Անդամ եւ ոչ անդամ հայրենակիցներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է: Կարեւոր օրակարգ:

ԼԻՈՆԻ Լիբանօ-Սիրիյէն Միութեան ընդհ. անդամական ժողովը վաղը կիրակի առաւօտ ժամը 10-12 Պուլըվար Տիւկօ՛ֆի, թիւ 50ի սրահը: Կարեւոր հարցեր:

Le Gérant: H. STEPHAN

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (14)

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Անգլ. բնագրէն թարգմ. Ժ. — Հեղինակուհի՝ ԷԿԱԹԱ ՔՐԻՍԹԻ

— Կրնա՞ս ինծի պատմել ամէն բան. տակաւին մութին մէջ եմ. Տիկին Ֆէրըրը ի՞նչպէս այդ խոստովանութիւնը ըրաւ քեզի...

— Ահաւասիկ. ասկէ երեք ամիս առաջ ամուսնութիւն առաջարկեցի իրեն. մերժեց. խնդրանքս նորէն կրկնեցի. այս անգամ հաւանեցաւ, բայց ըսաւ որ մեր նշանտուքը գաղտնի պէտք էր մնար ամբողջ տարի մը, այսինքն մինչեւ որ սուգէն ելլէր: Երէկ իրեն այցելութեան գացի եւ դիտել տուի թէ իր ամուսնոյն մահէն մէկ տարի ու երեք ամիս անցած ըլլալով, այլեւս պէտք չկար լուրըդաղտնի պահելու: Նշմարած էի որ քանի մը օրէ ի վեր տարօրինակ վերաբերում մը ցոյց կուտար ինծի հանդէպ: Յետոյ, յանկարծ, առանց որ եւ է ազդանշանի, փղձկեցաւ ու սկսաւ լալ. ու պատմեց ամէն բան. իր ատելութիւնը վայրագ ամուսնոյն հանդէպ եւ յարաճուն սէրը դէպի զիս... յետոյ յիշեց այն սարսափելի միջոցը որուն դիմեր էր, թոյնը, Աստուած իմ, կանխամտածուած ոճիրը...

Զզուանք ու միանգամայն սարսափ կար Էքրոյտի դէմքին վրայ: Տիկին Ֆէրըրս տեսած ըլլալու էր անոր այդ արտայայտութիւնը: Էքրոյտ այն մեծ սիրահարներէն չէ որոնք կրնան ամէն բան ներել յանուն սիրոյ: Էապէս բարի քաղաքացի մըն է: Իր ուժեղ, առողջ ու օրինապահ նկարագիրը բոլորովին պիտի հեռացնէր զինքը Տիկին Ֆէրըրսէն՝ խոստովանութեան այդ պահուն:

— Այո, ամէն ինչ խոստովանեցաւ, շարունակեց ան՝ ցած ու միօրինակ ձայնով մը: Կ'երեւայ մէկը կայ որ ամէն բան գիտէ եղեր եւ դրամ կը շորթէ իրմէ սպառնալիքով, այդ տանջանքն է որ խենթութեան մղեր է զայն...

— Ո՞վ է այդ մէկը...

Յանկարծ աչքերուս առջեւ տեսայ Տիկին Ֆէրըրսն ու Րէլֆ Փէյթընը՝ միասին, գլուխ գլխի, սարսուռ մը ունեցայ: Ենթադրել որ... օհ, ոչ անկարելի էր: Յիշեցի Րէլֆի համար ձակ բարեւը ինծի՝ այդ օրը, կէսօրին. անկարելի էր.

— Անունը չտուաւ, չիտակը ըսելով, չըսաւ նոյնիսկ թէ դրամ շորթողը մա՞րդ էր թէ կին. բայց անշուշտ...

— Անշուշտ մարդ մըն է, ըսի. մէկու մը վրայ կասկած չունի՞ս...

Պատասխանի տեղ Էքրոյտ հառաչեց եւ գլուխը երկու ձեռքերուն մէջ առաւ:

— Անկարելի է, ըսաւ. խենթ եմ որ այդ տեսակ բաներ կ'անցընեմ միտքէս. ոչ, քեզի անգամ չեմ կրնար խոստովանիլ այն սարսափելի կասկածը որուն մասին խորհեցայ. բայց քեզի այսչափը կրնամ ըսել որ իր մէկ խօսքէն դատելով, խնդրոյ առարկայ անձը իմ տունէս է... չիկրնար ըլլալ, սակայն, սխալ հասկցած ըլլալու եմ...

— Ի՞նչ ըսիր իրեն...

— Ի՞նչ կրնայի ըսել. անշուշտ տեսաւ թէ որ աստիճան ազդուեցայ, յետոյ ուրիշ հարց մը կար — ի՞նչ պիտի ըլլար իմ պարտականութիւնս այդ գործին մէջ. մեղսակից կ'ընէր զիս, դէպքը պատահելէն յետոյ. այդ ամէնը շատ լաւ կը հասկնար ան, աւելի լաւ քան ես, ինքս: Այպէր, մնացեր էի. քսանըչորս ժամ պայմանաժամ ուզեց եւ խօսք առաւ ինձմէ որ բան չպիտի ընէի մինչեւ այն ատեն. բացարձակօրէն մերժեց տալ անունը այն սրիկային որ դրամ կը շորթէր իրմէ: Կարծեմ կը վախնար որ կ'երթայի կըջախջախէի անոր գլուխը. այն ժամանակ կրակին վրայ իւղ թափած պիտի ըլլայինք: Ըսաւ որ քսանըչորս ժամը չլրացած իրմէ լուր պիտի ստանայի: Աստուած իմ, կ'երդնում, Շէփըրտ, որ միտքէս անգամ չանցաւ թէ ինչ պիտի ընէր... Անձնասպանութիւն որուն պատճառը ես եմ...

— Ոչ, ոչ, մի չափազանցեր. պատասխանատուն դուն չես...

— Խնդիրը այն է թէ ի՞նչ պիտի ընեմ հիմա. խեղճը մեռաւ, ինչո՞ւ քրքրել անցեալը...

— Համաձայն եմ քեզի հետ...

— Սակայն ուրիշ հարց մը կայ. ինչպէ՞ս պիտի գտնեմ այդ սրիկան որ միակ պատասխանատուն է անոր մահուան: Անիկա տեղեակ էր առաջին ոճիրին եւ լկրտած անգղի մը պէս բռնած պահեր էր զայն. Տիկինը զոհուեցաւ. սրիկան ազատ - համարձակ պիտի պտտի՞ հիմա...

— Հասկցայ միտքդ, կ'ուզես եւ սա էակին իյնալ... բայց գիտե՞ս որ ահագին իրարանցում պիտի ստեղծես...

— Այո, այդ մասին խորհեցայ, կը վարանէի արդէն...

— Բնականաբար սրիկան պէտք է պատժուի, բայց վտանգն ալ աչք առնելու է...

Էքրոյտ ոտքի ելաւ ու սենեակին մէջ վեր վար ման եկաւ. յետոյ դարձեալ բազկաթոռին մէջ նետուեցաւ:

— Ինծի նայէ, Շէփըրտ, խնդիրը այս վիճակին մէջ կը ձգենք. եթէ իրմէ լուր մը չառնենք, այն ատեն կը մոռնանք կ'երթայ...

— Ի՞նչ լուր կը սպասես իրմէ այլեւս, հարցուցի հետաքրքրութեամբ:

— Հաստատապէս համոզուած եմ որ տեղ մը կամ մէկու մը քով լուր մը ձգած է ինծի համար... չեմ գիտեր ինչու, բայց այդ տպաւորութեան տակն եմ...

Գլուխս թօթվեցի:

— Ոչ մէկ նամակ ձգած է, ըսի:

— Շէփըրտ կը հաւատամ որ ձգած է. աւելին կրնամ ըսել — գիտակցաբէն անձնասպան ըլլալ ուզած է որ պէտքի ամէն բան երեւան հանէ՝ առնուազն վրէժ ունենալու համար այն անձէն որ յուսահատութեան կը մղէր զինքը. ինծի այնպէս կուգայ որ եթէ ես վերջին վայրկեանին քովը ըլլայի, անպատճառ ինծի պիտի տար սրիկային անունը եւ պիտի աղաչէր որ ամէն գնով գտնէի զայն...

Էքրոյտ ինծի նայեցաւ:

— Տպաւորութեան հաւատացո՞ղ չե՞ս...

— Այո, կը հաւատամ բայց առանց ... եթէ, ինչպէս կ'ըսես, իր մէ լուր մը գայ...

Խօսքս բերանս մնաց: Դուռը բացուեցաւ առանց աղմուկի եւ ծառան ափսէի մը վրայ նէրս բերաւ կարգ մը նամակներ:

(Շար.)